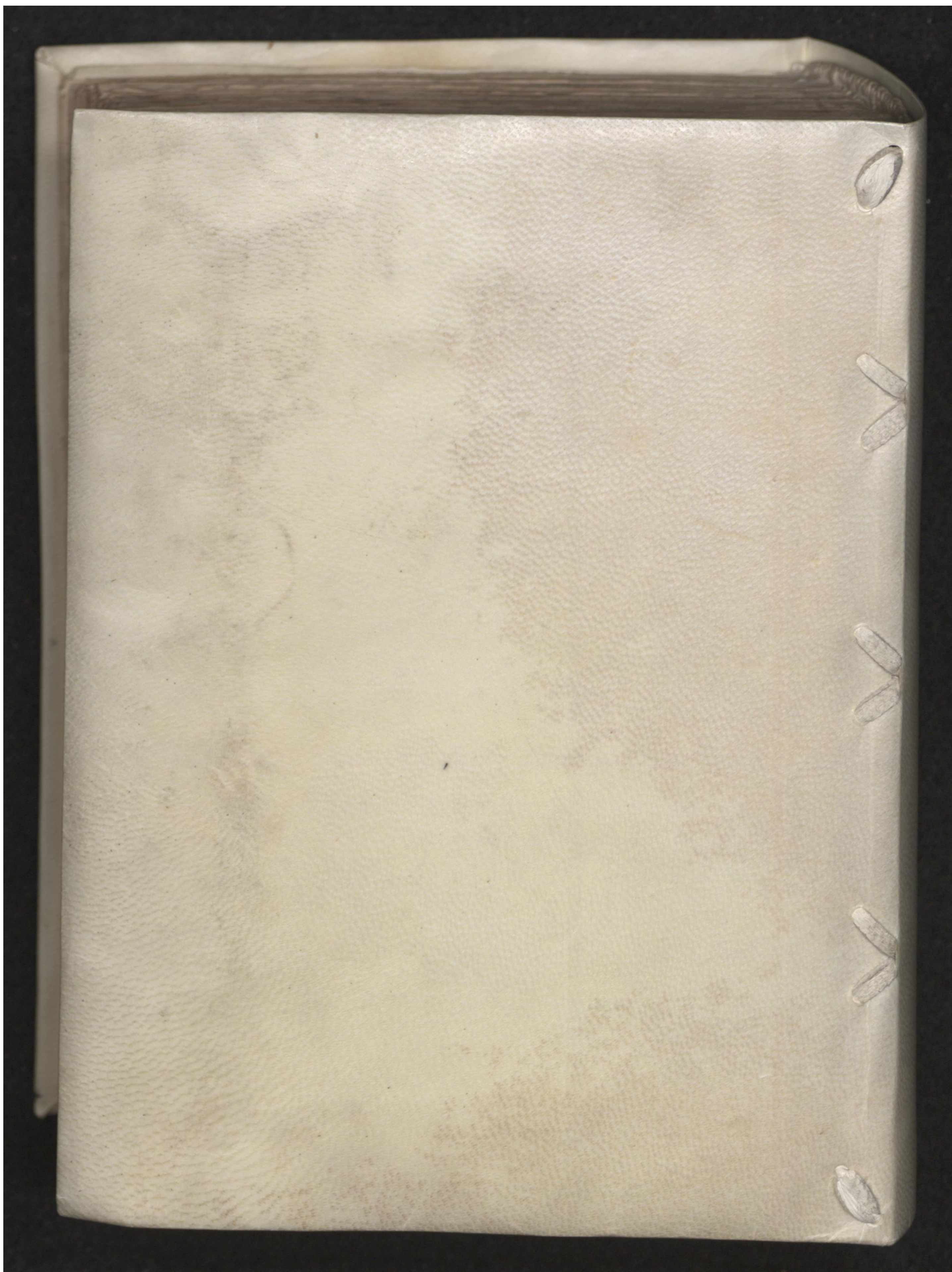
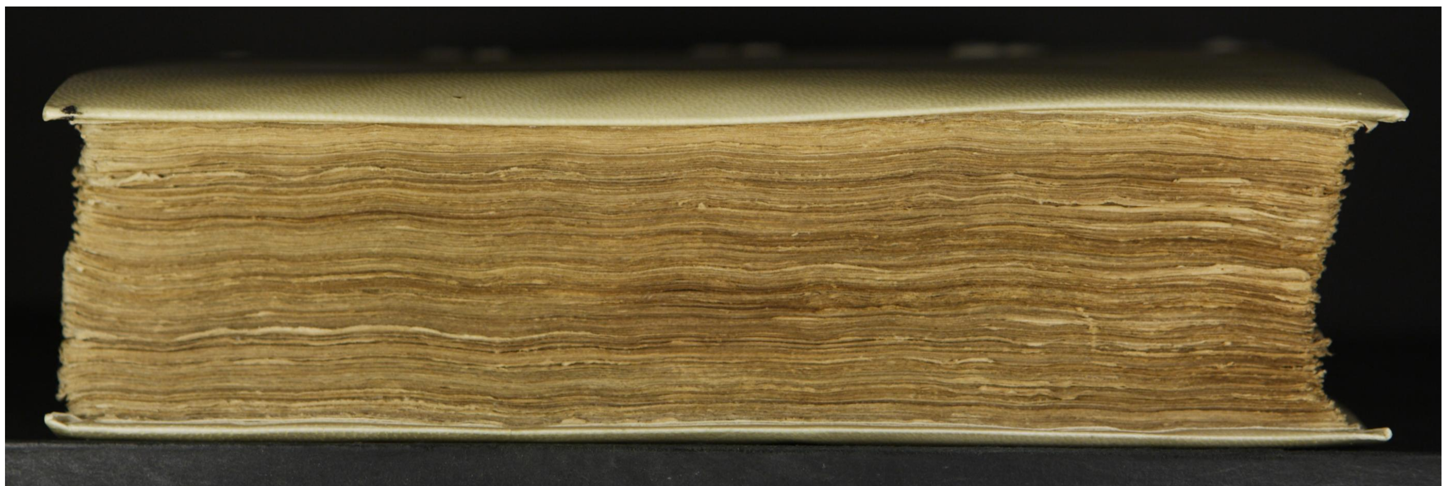

1
6
460

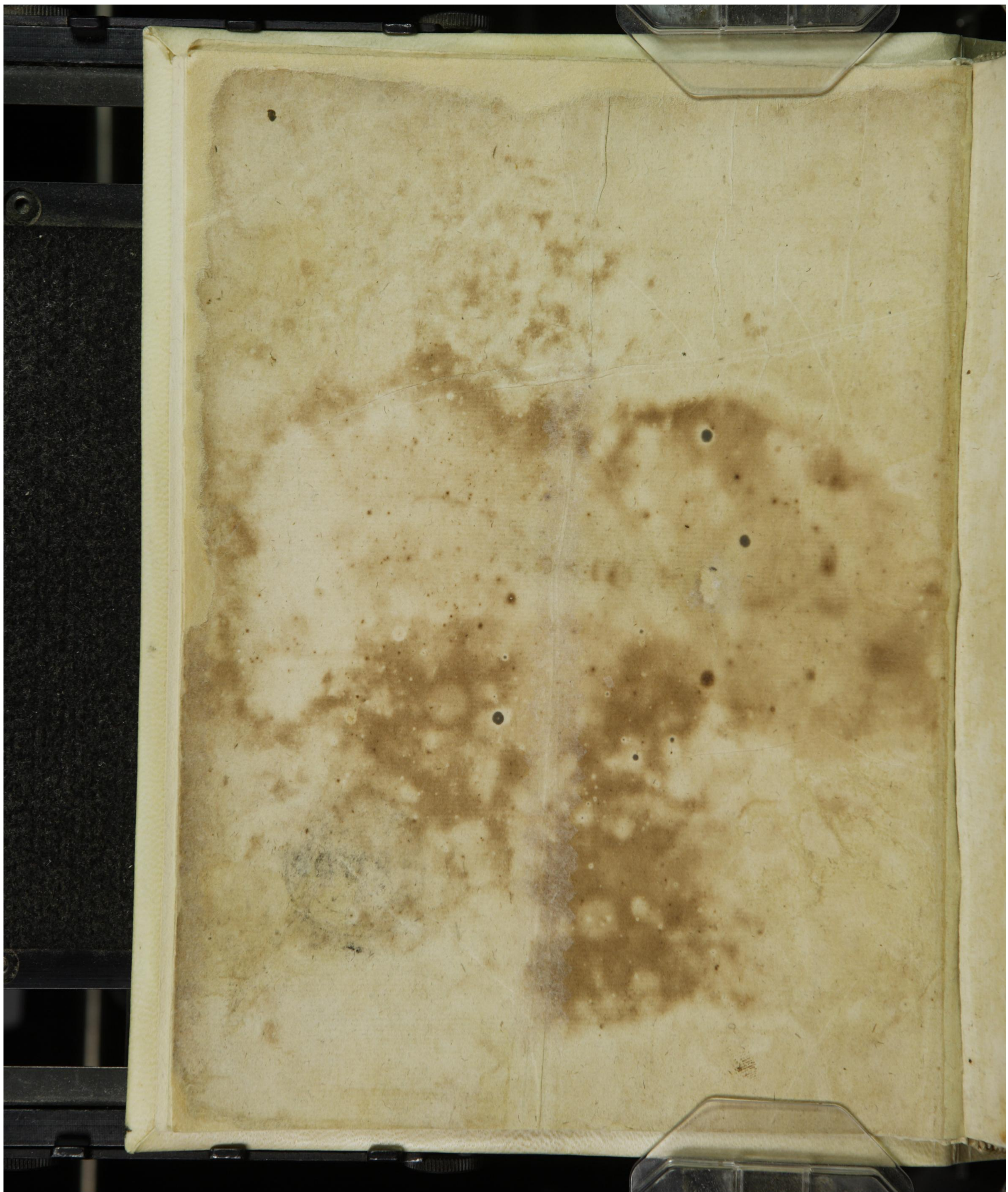

XIV
PORT. VOL

VILLAE
IO. BAPTISTAE PORTAE, NEAPOLITANI,
LIBRI XII:

1, Domus
2, Sylua cædua
3, Sylua glandaria
4, Cultus & insitio
5, Pomarium
6, Oliuetum
7, Vinea
8, Arbustum
9, Hortus coronarius
10, Hortus olitorius
11, Seges
12, Pratum.

In quibus maiori ex parte, cùm verus plantarum cultus, certaq́; insitionis ars, & prioribus seculis non visos producendi fructus via monstrantur; tum ad frugum, vini ac fructuum multiplicationem experimenta propemodum infinita exhibentur.

Adiecto INVENTARIO quamcopiosissimo.

M D XCII.

FRANCOFVRTI
Apud Andreæ Wecheli heredes, Claudium Marnium, & Ioannem Aubrium.
Cum S. Cæsareæ Maiestatis priuilegio.

AVTORIS, DE SVA VILLA, PROOEMIVM.

ONSTITVI, lector optime, vt Socrates sui gymnasij vestibulo, ἀγεωμέτρητος οὐδεὶς εἰσίτω, scriptum præfixerat, ne illuc ingrederentur, qui secum circinum (quo Geometræ in metiendis figuris vtuntur) non attulissent, quo se ipsos metirentur intelligerent; ita huic meæ villæ ianuis,

PROCVL, PROCVL ITE PROFANI,

inuidi scilicet, obtrectatores, & male feriati. Isti enim (vt videre iam mihi videor) vix limine ingresso, syluas horridas, pomariũ inconcinnum, hortos incomptos, vineam male ordinatam, segetes & pascua arida steriliaq́;, ac deniq́; totius villæ incompositum dicent corpus, & nostris (proh dij immortales) floridis hortis Austrum, satis nebulas & rubigines, ac demum nostræ segeti diram calamitatem exoptabunt, ac nimis quàm licenter in alienam messim manum imponent, atraq́; serpentum lingua hominem incessent, qui patefactis ianuis, eximia liberalitate libenter precatur, vt in eos ingrediantur, & iucundissimo aspectu, & quam vberrimis fructibus suorum hortorum vtantur, fruantur, quos quidem summo labore excoluit, concinnauit, compsit, expoliuit, & in quincuncem construxit. Nec considerant vniuersas quas hic satas vident plantas non sine multiplici peregrinatione esse conquisitas, singulari diligentia è diuersis regionibus acceptas, non sine sumptu, ac summo studio quæ veterum de his extarent scripta experiendo, noua inueniendo, nostro vsui accommodando, vt alienis laboribus frui possemus. Sed qui consimile munus obierunt, nostroq́; conatui æquiori animo indulgebunt, hi nostram villulam, quantulacunque sit, circumeant, hortulos & viridariola considerent, nec tædeat montes subire, syluas, & oliuetum, & tandem si optimè cœlo terram associauimus considerare. Sed cur tam ingens onus, nec nostris humeris par susceperim,

quum plerosque sciam tam Græcos, quàm Latinos, singulari exactaq; doctrina præditos, huic rei specialiter incubuisse, in causa fuit, me non parum facturum esse, si studiosis omnibus, ac rerum naturæ exploratoribus integram, exactamq; agricolationis historiam conscripsissem: nam ex eis, qui extant, nemo fuit, qui id attigerit. Hesiodus Bœotus Græcus, vt altius rem exordiar, qui omnium princeps de agricultura celeberrimè cecinit, de segetibus aliqua, de arboribus aut vitibus perparum, de reliquis nihil dixit. Eius interpres Virgilius Maro, qui Romana per oppida Ascreum carmen resonare fecit, hortorum dotē aufugit, è tantisq; quæ retulit, flores modo rerum decerpsit, quindecim vuarum generibus nominatis, tribus oleæ, totidem pyrorum, malo tantum Assyrio; cæteris omnibus neglectis. Theophrastus Eresius extra omnem ingenij aleam positus, vt singulari sua eloquentia diuinum nomen sortitus sit, cuius doctrinam tanti Aristoteles fecit, vt suæ academiæ eum principem substituerit, absolutum opus tum de historia plantarum, tum de causis conscripsit, ex quo, tanquam è vasto mari subsecutæ ætatis cæteri, ingenio & scientia præcellētes, quicquid de plantis scripserunt, hauserunt, hauriendumq; censent vno ore docti omnes: & me iam à scribendo deterruisset, nisi viderem eius libros non tam idoneos esse iis, qui agrum colere volunt, quàm qui scholas philosophorum. Nos singularis cuiusque plantæ ab eo historiam variis in locis distractam, membratim collegimus, & in vnum corpus coegimus, vt Absyrtus ille Medeæ non tam membratim fuerit conquirendus; & obscuras cultus causas, quas ipse breuissime reddidit, nos perspicuis & quam potuimus clarioribus verbis describere conati sumus, vt non solum ingenio & arte claris, sed rudibus & rusticis clarescerent; multarumq; plantarum cognitionem, quæ iam vetustate, & in tanta nominum ambiguitate & stirpium multitudine, obliterata erat, ex Orco reuocauimus, vt pro virili innotescerent: eumq; denique tanquam optimum præceptorem in omnibus consectabimur. Cassianus Bassus alioquin Constantinus Cæsar, qui ex veteribus Græcis selecta agriculturæ præcepta compilauit, adeo omnia breuiter perstrinxit, vt qui authores illos viderint superflua, qui carent illis parum vtilitatis colligere possint. Ex Latinis M. Cato hominum summus in omni vsu: ille triumpho & censura super cætera insignis, magis tamen etiamnum claritate literarum præceptisq; omnium rerum expetendarum datis Romano generi, inter prima verò agri colendi illius æui confessione optimus, ac sine æmulo agricola: cuius doctrinam tanti Plinius fecit, vt eius dicta, tanquam oracula

racula obseruari præcipiat: de agricultura non nisi aphorismos quosdam, breuiaq; præcepta de aliquibus, multis omissis. M. Varro philologis potius, quàm rusticis librum conscripsit. Columella de vineis quàm luculenter, de segetibus, horto & arboribus aliqua, de cæteris nihil attigit. Plinius & Palladius non nisi, quæ ex his exceperunt, habent. Nec ignoro ingentem neotericorum esse turbam, sed sine doctrina, experientiaq;: nil aliud nisi quæ ex his de pagina in paginam transcripserunt. Sed & illud obseruandum, quod in hac arte tanquam rei caput, & summa est, rei agricolationis scriptores, non solum inter se varios & discordes esse, sed mutuo contrarios: nam vt qui in Bithynia Pergamo, vel sub æquinoctiali sunt, cito serunt, demetunt, vindemiant, condunt: cõtra verò qui sub septentrionali polo, serissimè: in media verò regione degentes medij sunt: sic etiam Asiani frigidis locis aliquas plantas exponunt, cõtrà septentrionales æstuosis, medianæ regiones apricis. Vnde nec idem solum, cælum idem plantis tribuunt, & tandem secundum eorum regionem quisq; regulas præscripsit, vt horum præcepta, illis è regione sint opposita, vnde iis, qui eorum regulis vsuri sunt maximè ansam errandi præbeant: huic defectui succurrere impossibile iudicabam: sed quum cogitarem omnia à Deo sapientissime condita, nihilq; sine sua doctrina; cœpi mecum ipse sciscitari & rem animo versare, tandem noui vnamquamque secum plantam suæ rationis, cultus, soli, & cœli indicia ferre, sua physiognomonia siue partiũ compositione hæc omnia indicare, vt in physiognomonicis abunde diximus: sic & vnoquoque capite sui cœli, soli, & cultus suas cuiusque regulas ex se ipsa indicauimus, ac omnium primum docuimus. Præterea tum ex antiquis scriptoribus, tum ex neotericis, quos vsque adhuc videre contigit flores, fructus, plantas, & quicquid pulchri, optimi, & vtilis iudicauimus, extirpauimus, in hanc nostram villam plantauimus, digessimus, seruimus, & inseruimus, vt nil eorum, quæ ad plantarum cognitionem ex philosophis, philologis, poëtis, medicis, agricolis, & rerum naturæ exploratoribus, spectant, desiderari possit. Ex quibus non transcripta solùm, sed quæ ex probatissimis authoribus collecta, de his peruigili studio, perpetua obseruatione, sumptu, labore, & quotidiana experientia periculum fecimus, & peritissimorum agricolarum testimonio comprobata, literis mandauimus. Nec me putetis obsecro Nicandrum Colophonium illum, qui quum ex vrbe nunquam discessisset, de re rustica scribere ausus sit: nam quum ab vrbe, amicis, cæterorumq; consortio longius exulare contigisset, ne otio tabescerem vrbis & amico-

rum desiderium plantis serendis, inserendis, cicurandisq́; leniebam. Et vt prætorias, triumphales, & regias maiorum nostrorum manus ab aratro, ligone, & pastino non abstinuisse legimus: sic nos nostras non illibenter adhibuimus. testes sunt vineæ meæ, arbusta, horti, viridaria, & amicorum, in quibus innumerabiles visuntur plantæ, mea manu consitæ, insitæq́; posteris relinquendæ, nec solum solitos & suetos fructus ferentes, sed nec adhuc hominibus visos, & nostris maioribus inuisos, quos studio, arte & experientia producere didicimus. Stirpibus omnibus delineationes, si quæ ex antiquis extarent suffecturas apposuimus, sin minus, expositam oculis plantam ex omnibus partibus repræsentauimus, & viuis quibusdam coloribus designauimus, vt omnibus cognoscibilis esset. Nec parum opis recentioribus agricolis præstitimus, quum maiores nostri in alicuius plantæ effigie repræsentanda, notas tam paucas, & incertas apposuerunt, vt quoduis aliud potius, quàm plantam illam repræsentare videantur, ne vni vultum exhiberemus, quem alteri conuenire docebatur. Maximam me Medicorum gratiam consecuturum spero, quum in dignoscenda alicuius plantæ facie à Theophrasto, Dioscoride, Galeno, vel Plinio descripta, non parum insudarim: id obiter in processu Medicis profuisse de agricultura tractanti quid obfuit? Plantarum, & fructuum nomina, præsertim Campaniæ nota adiunximus, vt antiqua nostris sæculis innotescerent. Poetarum fabulas interpretati sumus, vt sub inuolucris latentes plantæ cultus & vires innotescerent, vt nil nostris in his historiis nosci dignum possit desiderari. Libros, capita, & capitum partes ita ordinauimus, vt quisque facile sciat, & inueniat quæ concupierit. Sed nollem vos ante nostræ villæ vestibulum diutius retardare. fores iam patefactæ sunt, vicina est, ingredimini hilare, & fruimini.

HÆRE-

HÆREDES VVECHELI CANDIDO LECTORI S.

HVIVS operis exemplar, beneuole lector, antequam ipsum prælo subiiceremus, viro cuidam erudito relegendum tradere nobis operæpretium visum fuit, vt si qua errata in eo vel inter describendum vel alia ratione commissa forent, ea cum iudicio corrigerentur, quò opus istud quàm fieri posset emendatissimum prodiret: sicut & solemus omni conatu & opera, quantum in nobis est, curare & efficere, vt libri qui à nobis excuduntur, quam emendatissimi in lucē prodeant, nec in eum finem vllis sumptibus parcere. Inuentum est autem exemplar istu d mendosissimū atq; infinitis erratis scatens: quod describentis incuriæ potius quàm authoris oscitanciæ tribuendum censemus. Primum enim Græca vocabula ferè vbique erant miserè deformata, literis vel mutatis vel transpositis, vocibus integris sæpenumero corruptis & deprauatis, accentibus vel omissis vel malè collocatis. In Latinis verò innumeræ mendæ: nam præter grammaticalia errata penè infinita, sensus etiam multis in locis vel nullus, vel mutilus, vel inuersus: affirmationes pro negationibus, & negationes pro affirmationibus: distinctiones prauæ: loca citata & desumpta ab authoribus antiquis pessimè descripta, vt in singulis ferè locis consulendi fuerint authores ipsi, vt loca citata suo sensui vel nitori redderentur. Qua in re summam fidem & diligentiam ab eo, qui hoc munus à nobis rogatus in se suscepit, adhibitam esse res ipsa testatur. Cuius diligentia tamen tanta esse non potuit, vt omnia loca corrupta restitueret. Sunt enim quędam, quamuis non multa ita deprauata, vt ad eorum sensum assequendum plusquam OEdipo coniectore opus foret, quæ lectorum iudicio relicta sunt. Cætera quæ iudicio & cōiectura emendari potuêre, quanta fieri potuit religione iuxta rei naturam & authoris sententiam restituta sunt. In cuius rei fidem conferat, qui volet, librū quintum & sextum, nempe pomarium & oliuetum, huius operis & editionis cum editione Neapolitana, (nam duo illi libri iam antea Neapoli seorsim fuerunt excusi) ac videbit, à quot & quantis mendis illi sint repurgati. Nec putandum alios libros huius operis manuscriptos qui nondum in lucem prodierant, emendatiores fuisse, cùm potius mendosiores extitisse vere affirmari possit. Hunc ergo laborem in studiosorum gratiam susceptum speramus multis vtilem & ipsi authori gratum futurum. De hisce autem, beneuole lector, te monitum voluimus, vt nostram diligentiam in curandis emendationibus librorum, quos excudimus, perspectam habeas, nosq; & nostros labores tanto æquiore & gratiore animo prosequaris. Vale.

PRIVILEGII SVMMA.

CÆSAREÆ *Maiestatis priuilegio cautum est Andreæ* Wecheli *hæredibus, Claudio Marnio & Ioanni Aubrio, ne quis* IOAN. BAPTISTÆ PORTÆ Neapolitani VILLÆ libros hosce duodecim *intra sacri Romani Imperij, & omnium regnorum ac prouinciarum imperialium fines, eodem vel alio charactere excudere, aut vbicunque recudenda dare, aut alibi impressa importare, vendere vel distrahere palam vel occultè ausit. Idem priuilegium iis concessum, de aliis etiam auctoribus, in philosophica, medica & iuridica facultate, aliisq; disciplinis liberalibus, ad sex cuiusque editionis annos. Quod sacræ Maiestatis interdictum si quis neglexerit, non modò libris expreßis, verum etiam insuper decem marchis auri puri, imperiali fisco, fraudis vindici & dictis* Wecheli *hæredibus, ex æquo soluendis, mulctabitur, vt latius in Cæsareo diplomate declaratum est, dato Viennæ* XXV *mensis Maij, anno Domini* M D LXXXII.

Rudolphus.

V. Io. Bapt. Weber.

Ad mandatum sacræ Cæs. Maiest. proprium

P. Obernburger.

IOAN.

IOAN. BAPTISTAE PORTÆ NEAPOLITANI

VILLAE

LIBER PRIMVS SIVE DOMVS.

De Agriculturæ laudibus, & necessitate. CAP. I.

ATIS sanè inurbanum, & rusticum videretur, si nostram villam ingressurus, in ipso statim ianuæ limine, ab aliqua ingentium ipsius laudum præfatione deficerem. Animo autem volutanti, quæ, qualésve fuerint Agriculturæ diuitiæ, delitiæq́ue, adeo innumeræ occurrunt, vt vnde incipiam, non sat assequi possim. Nam si necessitatem considero, tanto est humano generi emolumento, vt ea carere nullo modo possis. Si vtilitatem, inter primas non postrema: aut quæ nam illi poterit comparari? Si voluptatem dignitati commistam, ea est excellentia, ea authoritas, ea denique maiestas, vt non reperias vnam ex maximarum artium numero, quæ non illi, tanquam reginæ famulari videatur. Sed in huius pomœrij angustiis nostræ orationis pauperiem vereor & reformido, quum linguam in eloquentiæ studiis non ita exercuerim, vt strenuas manus in eius exercitatione nauiter impenderim. Sed ita suis floribus exornari velim, vt nil ipsius gloriæ authoramento detraherem, & quæ loquar omnia, & meliora, & (vt verè sunt) locupletiora ob oculos exponerem, ac vellem, si possem, vt nouus Atlas humeris terram ad astra vsque sustollere. Quòd humano generi pernecessaria sit, euidentius est, quàm vt pluribus probari velit: sine enim rebus, quas rerum parens, & nutrix Natura edit, humana conditio subsistere nō posset, & quid negauerit, & ma-

trem ipsam,& nutricem negabit. Arborum, herbarumq; fructibus vescimur, & iis quoque cætera vescuntur animalia, quibus & nos victitamus: iccirco plantas ante omnia animalia mundo natas Theophrastus, Porphyrius, & Eusebius enunciarunt, & ante eos verissimus Moses, qui tertia die Deum Opt. Max. pomiferum lignū, sexta verò animalia produxisse tradidit. Diuus Chrysostomus Deum scribit terræ culturam ante omnes alias artes in vitam intulisse, ac protoplasto iussit agriculturam quandam obire, non laboriosam, non ærumnosam, sed multam sibi præbentem Philosophiam. Sardi eò dementiæ venerunt, vt arbores terra antiquiores dixerint, Apollonio Tyanæo referente. Hippocrates pomis, & seminibus homines ali debere arbitrabatur, quòd iisdem per exordia vsus fuisset. Idem testatur Ouidius:

Metam. lib. 1.

Ipsa quoq; immunis, rastroq; intacta, nec vllis
Saucia vomeribus, per se dabat omnia tellus:
Contentiq; cibis nullo cogente creatis,
Arbuteos fœtus, montanaq; fraga legebant,
Cornaq;, & in duris hærentia mora rubetis,
Et quæ deciderant patula Iouis arbore, glandes.

Plato Cyclopas cibis ex fructibus spontè prouenientibus viuere scripsit. Philostratus Indos, qui iuxta flumen Indum habitant, syluestrium arborum fructibus. Plinius, & Solinus iisdem Hyperboreos, qui vltra Riphæos montes incolunt. Herodotus Aracis fluuij insularum accolas plantarum fructus maturos colligere, & ad hyemalem cibum reponere ait. Strabo Massagetas ex syluestribus fructibus expressos succos bibere, iisque victitare. Pollux veterum cibum drupas fuisse. Plinius Astomorum Indiæ gentem sine ore, solo odore radicum, florum, & præsertim syluestrium malorum viuere, quæ manibus semper habet, eaque longiore itinere defert, ne desit olfactu cibus. Plutarchus in Artaxerxe Cadusios scribit pyris, malis, ac cæteris fructibus vesci: solo fruges denegante. Athenæus Atheniēses solùm ficubus nutriri, Argiuos, & Tirynthios pyris syluestribus, Medos amygdalis, Indos arundinibus, Carmanos palmis, & Persas terebintho. Immò arborum nulla est, quæ plures populos alat, atque palma: nam Nasamones eius pane victitant. Arimphæi ex arbore Pontica dicta, ex Herodoto. Sunt & populi, qui ex cibo nomen adepti sunt. Libyæ populi ex loti arboris fructu viuentes, Lotophagi vocati sunt ab Homero. Æthiopes Rhizophagi, quòd cibus ex radicibus, Diodoro Siculo authore. Spermophagi nō procul a Meroe Nili insula, quòd è seminibus panem ad victum conficiant. Arcades è glandium esu Pythiæ oraculo Balanophagi vocati sunt, Plutarcho, & Plinio referentibus: inde esculus è genere glandiferarum, ab esu nomen indepsit: cæteros ne lectores tædio afficiamus, consulto omittimus. Nutriuntur radicibus, frondibus, & fructibus animalia, quibus percipuè nutritur homo: cerui, capreę, apri, lepores, cuniculi, & cętera. Nec solùm quæ terrā inhabitant, herbis viuunt, sed & quæ mare, & aëra, reptiliaq;. In

his

his authoritates Poëtarum adducemus. Maro:

Pascitur in magna sylua, formosa iuuenca.
——— non, me pascente, capellæ
Florentem cythisum, & salices carpetis amaras.
Lenta salix fœto pecori.
Dulce satis humor, depulsis arbutus hœdis.

Ex frondibus fasciculos componunt agricolæ, quos sub tecto ad boues. & pecora seruant, vt iis hyeme pascantur. Et frondatores qui eas legere consueuerant, canere solebant. Idem:

——— canit frondator ad auras.

Pecus oleaster opimat, oues vlmeis frōdibus, capræ fraxineis commodè aluntur. Glans bobus cibus est. Plautus in Truculento;

Rus mane dudum hinc ire me iussit pater, vt bubus
Glandem prandio depromerem.

Sed vt arbores primos hominibus cibos præbuerunt, ita & habitacula, quarum vmbra, ramis, & truncis se aduersus solis, pluuiarum, imbrium, & niuium molestias tuerentur. Ouidius:

Pro domibus frondes norant.

Nemesianus:

Sylua domus, cubilia frondes.

Quintus Fabius Pictor, Primis hominibus non domus extructæ, ornatæque, sed vimina, & caua arborum ligna, in quibus tectorum vice inhabitarent. Eutropius idem, ex frondibus, & virgultis contextis casulas habitasse. Immò adhuc sunt nationes, quæ à primo more non recesserunt. Narrat Herodotus Scytharum Argippæos, eam partem ad auroram vergentem, incolentes, sub arboribus incubare. Pomponius Mela de Scythis idem scribit. Dionysius suæ Africæ Massylos per syluas, & saltus errare scribit. Arimphæos Asiæ populos nemora pro domiciliis habere. Indorum nonnullos sub ficu, ac æstate, ob animalia venenosa, in arboribus lectos sternere, & Brachmanas sacerdotes illos in syluis agere, & corpus frōdibus vestire. Gallorum Magos Druidas arborum lucos eligere: Arabas arbores pro tuguriis habere, Plinio, & Solino authoribus. Ex hac antiquitus syluarum habitatione, quum homines soli errarent per nemora, & educta secum sobole, è syluis egrederentur, ex arboribus nati existimati sunt. Ad id alludentes Poëtæ, homines ex arboribus procreatos finxerunt. Virgilius:

Gensq; virûm truncis, & duro robore nata.

Arcadas iactari se ante astra natos, & hominum primos fuisse, primamq; originem traxisse, narrat Statius.

Arcades hinc veteres astris Lunaq; priores,
Agmina fida datis: nemorum vos stirpe rigenti
Fama satos, quum prima pedum vestigia tellus

Admirata tulit, nondum arua, domusq; nec vrbes,
Connubiisq; modus: quercus, lauriq; ferebant
Cruda puerperia, ac populos vmbrosa creauit
Fraxinus, & fœta viridis puer excidit orno.

Fuerunt & syluæ non solùm hominum, sed deorum habitacula. Virgil.

——— habitarunt Di quoq; syluas.

Hæc fuerunt numinum templa, priscoq; ritu simplicia rura: etiam nunc Deo præcellentem arborem dicant: nec magis auro fulgentia, atque ebore simulachra, quàm lucos, & in iis silentia ipsa adoramus. ex Plinio. Immò in campis Elisiis, vbi beatorũ sedes, nemora esse dicuntur. Nec solum arbores domos, sed earũ trunci, & folia prima præbuerũt tegumenta. Cognata quidẽ res, à quibus & victũ, & domos accepissent, item & vestes. Scribit Strabo Massagetas insularum quarundam Scythiæ populos sua arbore se vestire. Plinius Astomos ex frondium lanugine. Arabes ex Cynæ arboris frondibus vestes componere. Clemens ex Sarmatis Allobios indui plantarum corticibus, Mela Germanos iisdem corpora contegi. Fœminas quasque in calceatu suberis cortice vti videmus, & Plinius antiquitus in hyberno calceatu vsas fuisse tradit. Sunt & arbores lanigeræ apud varias gentes, vt pretiosis indumentis sericorum morem dederint, plurimorum authorum testimoniis memorabiles. Seres sunt hoc lanificio syluarum nobiles perfusam aqua depectentes frondium caniciem, apud Indos. Æthiopia illis cõtermina laniferas etiam habet arbores, quæ pro fructu lanam ferunt, qua ad vestimenta vtatur. Virgilius:

Quid nemora Æthiopum molli canentia lana,
Velleraq; vt foliis depectant vellera Seres?

Ægyptus, authore Polluce, fert plantas, è quibus lanificium contexant. In Tylo insula, arbores laniferas nasci tradit Theophrastus, ex quibus telas, ac deinde vestes, alias viles, alias pretiosas conficiant. Insulæ cuiusdam meminit Diodorus in Oceano meridiem versus positæ, ex cuius lanugine incolæ sibi vestes præparant. Plinius in Atlante monte plantas cupresso similes nasci tradit, quæ tenui lanugine obducantur. Atque in Co insula cupressi, terebinthi, fraxini, & quercus flores, decusso imbre, vermes generant, qui stamen ad bombicinas vestes faciant. Et ne longiùs exempla repetamus, sunt & apud nos vermiculi, mori foliis sati, qui vellus conflant, ex quibus pretiosæ vestes conficiantur.

Ad alios plures humanæ vitæ necessarios vsus valet Agricultura. Cicero libro de diuinatione, Arborum autem confectione, omniq; materia, & culta, & syluestri, partim ad calefaciendum corpus, igni adhibito, & ad mitigandum cibum vtimur, partim ad ædificandum, vt tecti septique, frigora caloresque pellamus. Magnos verò vsus affert ad nauigia facienda, quorum cursibus suppeditantur omnes vndique copiæ, plurimisque maritimis rebus fruimur, atque vtimur.

De vtilitate, quæ prouenit ex Agricultura. CAP. II.

ARBORVM censũs eò certior, & quæstuosior est, quò necessitas, commoditas & frequentior vsus rerum ex Agricultura prouenientium nos magis vrget, magisque illis indigemus, vnde tam vtilis, vt omnium vtilitatum vtilissimus sit. M. Cato Agriculturam mercaturæ præfert, quũ ipsa periculosa, & calamitosa sit: præfert & ipsam fœnerationi, quum fœneratio illicita, & inhonesta sit ob maximum quæstum. Maiores nostri ita in legibus posuere: furem dupli condemnari, fœneratorem quadrupli: quanto peiorem ciuem fœneratorem existimarint, quàm furẽ, hinc licet existimare. Sed fœneratio, quæ cum terra fit, licita honestaque est, & quæstus maximè pius, stabilissimusque consequitur, & minimè inuidiosus. Cicero de senectute, terram nunquam imperium recusare dixit, nec vnquam sine vsura reddere, quod acceperat, sed aliàs minore, plerunque maiore cum fœnore. Semper enim boni assiduiq; domini referta est cella vinaria, olearia, & penuaria, villaq; tota locuples est. Abundat porco, hœdo, agno, gallina, lacte, caseo, melle. Iam hortum ipsi Agricolæ succidiam alteram appellant. tum conditiora facit hæc superuacui etiam operis aucupium, atq; venatio. Xenophon vltra animi voluptatem, domus augmentum Agriculturam habere dixit. Aristoteles in Politicis tradens maximum Agriculturę quęstum, exemplum affert de Thalete * Milesio, cui quum obiiceretur Philosophiæ studiũ propter inopiam, quasi inutile, & infructuosum, prospexisse illum ferunt per Astrologiam oliuarum vbertatem futuram, quumq; coegisset pauxillum pecuniarum, hyeme adhuc vigente, emptionem fecisse olei in Mileto, & in Chio pro paruo admodum pretio, vtpote nemine plus offerente, arrasque dedisse: quum itaque postea tempus venisset, multis subito quærentibus, vendidisse oleum, quanti ipse voluit, ac magnam vim pecuniarum inde superlucratum, ostendisse amicis, perfacile esse Philosophis ditari, si vellent, sed hoc non esse illis curæ. Hoc etiam Sextius è Romanis sapientiæ affectatoribus Athenis fecit eadem ratione, vt ex Plinio habetur. Iulius Græcinus, ex Columella, ad diligentem calculi ratiocinationem expendens quæstum, qui ex vineis excipitur, detractis impensis, quæ ex vineæ solo, pedamentis, viminibus, vinitoris mercede, impensis, & pretij vsura, dum vinea in infantia à fructu cessat, demum semper superexcedere quæstum semisse iudicat. Plinius cupressorum syluas apud antiquos quæstuosissimas dicebat, quòd ex his asseres, & perticæ amputarentur tertiodecimo anno, ac singulis denariis venirent, vt plantaria filiarum dotem appellare in more esset. Celebratur Acilius Schenelus LX iugerum non amplius vineis excultis, atq; CCCC nummûm venũdatis: maxima fama Rhemmio Palæmoni in hisce XX annis mercato rus DC nummûm, pastinatis de integro vineis ad vix credibile miraculum perduxit, intra octauum annum CCCC nummûm emptori vendidit pendente vindemia: cucurritque non nemo ad spectandas vuarum in iis vineis strues. Arborum vectigalia publica, priuataque, antiquiori recentioriq; æuo

* *Plinius Democrito tribuit.*

plurima fuisse leguntur. Arabas singula millia talentorum thuris annua Persarum Regibus pensitasse refert Herodotus, pro quo etiam pendunt Gebanitarum Regi, cui eidem Sabæi quartam partem exoluisse scribit Plinius. E balsamo Romanis Iudæi tributa pendebant. Ex cocco alteram tributi pēsionem Hispaniæ pauperes soluebant. Rhodiorum tributa fuere ficus, vinum, oleum, aliaque, quæ piget referre. Tandem nulla est ars, vt Xenophon inquit, quæ colentibus maiores gratias reddat, & auidos magis exaturet.

De voluptate, quæ ex villa, & arborum consitione percipitur. Cap. III.

DIXIMVS de necessitate, & vtilitate Agriculturæ: ex iis simul coniunctis partus procreatur, qui volupras, vel iucunditas dicitur: nec puto maius vitæ oblectamentum esse, vt quum feceris, quod necesse est facias, ex eo vtilitas proueniat. Sed quæ nam maior voluptas, quàm quæ cum vtilitate coniuncta est? Inter omnia enim quæ vtilitatem simul & iucunditatem pariunt, partes sibi primas vendicat Agricultura, vt ambiguum sit, vtilitatisne, an amœnitatis plus habeat. Deus magnam primo homini voluptatem daturus, in hortum delitiarum posuit, vt summa animi cum voluptate agrum coleret: non enim credibile est, vt ante peccatum ad laborem damnarit. Sed si omnium artium agricultura satis habet delitiarum, tunc maximas haberet, quod nil accidebat aduersi, vel cælo, vel terra, vt Augustinus refert. Quod enim maius, mirabiliusque spectaculum est, quàm positis surculis, iactis seminibus, insitis malleolis consideratione perspicere, quia neq; qui plantat aut rigat, est aliquid, sed qui incremētum dat, Deus? & si quid accedit extrinsecus, per illum accidit, qui regit & ordinat, inuisibilem Deum. Dicit Xenophon nil similem præbere voluptatem atq; ager, in quo spes sit, vt cultu melior effici possit: vnde vt ex voluptate caperes semper vtilitatem, agros, vbi optime excolueris, vendendos, atq; incultos è vestigio emendos, ob colendi iterum voluptatem. Sed quæ ex villa capiuntur, variæ & diuersæ sunt oblectationes. Cicero: Agro benè culto nil potest esse nec vsu vberius, nec specie ornatius, ad quem fruendum non modò non retardat, verùm etiam inuitat, atq; allectat senectus. In quamcunq; enim partem te verteris, inciderítq; visus, decussatis plantarum ordinibus, ipsa loca circumspiciendi libertate se extendente, oculi alliciuntur, iucundiore prospectu depascuntur, vt nunquam satur sis mirari: immò oculi prospectu allecti, veluti ex occulto magnete ex se ipsis conuertuntur, contrahunturque, vt abstrahere eos non possis. Si ad ramos oculos sustollis, patulis frondibus, & tremulis iactantibus Solem non excludere, sed vt potius eludere videantur. Edera serpens arbores amplexatur, arbores pedamenta, ipsa eas circundat, & hilari cæsarie comat. Nec minus subtus ferax est graminum prouentus, qui terræ superficiem omnem viriditate ornat amœna, ac iucundo amicit decore: variaque florum lasciuia gemmeis coloribus depingit, qui non ingrato Naturæ

certamine

certamine dum alius alium ſuperare nititur, ſmaragdi, hyacinthi, amethyſtique vice terræ amictum interlinunt. Odor flores comitatur, variaque odorum fragrantia nares oblectat. Pratorum medio clari, lympidíque fontes internitent, nec ſolùm eorum frigiditate tactum reficiunt, ſed tranſparentia exaugent iucunditatem: nam lucidiſſimo veluti in ſpeculo geminatum pratum, & nemus oſtendunt, verum alterum, imaginarium alterum: ſupra verum, in imo falſum. ſatis admodum ſuaue dixit Tibullus, æſtate in media, ſub Canis flagranti æſtu arborum vmbris refocillari.

Sub canis æſtiuos æſtus vitare ſub vmbra.

Et Claudianus.

Quum poſt labores ſub platani cubes
Virentis vmbra, vel gelido ſpecu
Torrentiorem fallere Syrium,
Et membra ſomno feſſa reſolueris.

Zephyrus præterea ſuſurrantibus foliis, ac laſciuientibus refrigerantem auram inſpirat, vt auium cantus imitari videatur. Auſonius.

Somniferumq́; canit ſepes depaſta ſuſurrum:
Eſt & arundineis modulatio muſica ripis,
Incubuit foliis quoties leuis Eurus acutis.

Vento enim arundines feriente, ex earum ſibilo Poëtæ figmentum auſpicati ſunt, vt inde fiſtula reperta ſit. Tum demum nonnihil eſt, vt variis fructibus delecteris, non tempore vno, ſed diuerſis, alio matureſcente, alio renaſcente, alio decidente, vt vnuſquiſq; ex induſtria iucunditate te afficere ſataget. Rami fructibus onerati pondere incuruantur, ac ſe infra decumbenti offerunt. O quàm dulciſſimum eſt fructus ex arboribus, quas ſeuiſti, inſeruiſti, & coluiſti, propriis manibus colligere, & amicis, agnatiſq; iactabundus largiri! Eſt & alia in arboribus delectatio, auium ſcilicet modulatio: paſſim enim ramis inſidentes, ac volantes, argutos cantus ædunt, ac ex variorũ multitudine dulciſſimus efficitur concentus, aureſque cantibus demulcent ſuis. Philomela mille per diſcrimina vocũ canit, & nunc continuo ſpiritu trahitur in longum, nunc variatur inflexo, nunc diſtinguitur conciſo, copulatur intorto, promittitur reuocato, infuſcatur ex inopinato: interdum & ſecum ipſa murmurat, plenus, grauis, acutus, creber, extentus; vbi viſum eſt, vibrans, ſummus, medius, imus: breuiterque omnia tam paruulis in faucibus, quæ tot exquiſitis tibiarum tormentis ars hominum excogitauit. Eſt & in iis capiendis non minima voluptas, viſco & retibus fallere. Horatius.

Quæruntur in ſyluis aues,
Aut amite læui rara tendit retia,
Turdis edacibus dolos;
Pauidumq́; leporem, & aduenam laqueo gruem
Iucunda captat præmia.

Diocletianus dum ruri Salonæ agebat, teſtatus eſt ſoles ibi lætiores fuiſſe. Virgilius agricolas felices vocat.

O fortunatos nimium ſua ſi bona norint
Agricolas: quibus ipſa procul diſcordibus armis
Fundit humo facilem victum iuſtiſſima tellus.
Si non ingentem foribus domus alta ſuperbis
Mane ſalutantum totis vomit ædibus vndam,
Nec varios inhiant pulchra teſtudine poſtes: &c.
At ſecura quies, & neſcia fallere vita,
Diues opum variarum: at latis otia fundis,
Speluncæ, viuiq; lacus, ac frigida Tempe,
Mugituſq; boum molleſq; ſub arbore ſomni.
Non abſunt illi ſaltus, ac luſtra ferarum,
Et patiens operum, paruoq; aſſueta iuuentus:
Sacra Deum, ſanctiq; patres: &c.
Fortunatus & ille, Deos qui nouit agreſtes,
Panaq;, Syluanumq; ſenem, nymphaſq; ſorores.
Illum non populi faſces, non purpura Regum
Flexit, & infidos agitans diſcordia fratres.
Quos rami fructus, quos ipſa volentia rura
Sponte tulere ſua, carpſit: nec ferrea iura,
Inſanumq; forum, aut populi tabularia vidit: &c.
Hanc olim veteres vitam coluêre Sabini,
Hanc Remus, & frater: ſic fortis Hetruria creuit,
Scilicet & rerum facta eſt pulcherrima Roma.
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.

Horatius ruſticam vitam beatos homines efficere poſſe dicit, quum in ea maxima ſit voluptas, moleſtiis omnibus expers.

Beatus ille, qui, procul negotiis,
Vt priſca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet ſuis,
Solutus omni fœnore;
Nec excitatur claſſico miles truci,
Nec horret iratum mare;
Forumq; vitat, & ſuperba ciuium
Potentiorum limina.
Ergo aut adulta vitium propagine
Altas maritat populos,
Inutileſq; falce ramos amputans,
Feliciores inſerit,

Vel quum decorum mitibus pomis caput
Autumnus aruis extulit;
Vt gaudet inſitiua decerpens pyra,
Certantem & vuam purpuræ.
Libet iacere modo ſub antiqua ilice,
Modo in tenaci gramine.
Non Afra auis deſcendat in ventrem meum,
Non attagen Ionicus,
Iucundior quam lecta de pinguiſſimis
Oliua ramis arborum,
Aut herba lapathi prata amantis, & graui
Maluæ ſalubres corpori.

Sed dum innumeras villæ illecebras enumero, à qua longè faſtidium abeſt, nollem laſciuienti calamo, nimia prolixitate faſtidium legentium animis parere: id ſolùm pro coronide addam, ſummos noſtrorum maiorum heroas, & proceres viros, quoties ex labore animũ relaxare vellent, tanquam ad aliquod delectabile ad villam confugiſſe, ad huius limina moleſtas curas omnes reliquiſſe, vbi longè ab hominum diſcordiis, ciuium ſimultatibus, vicinorum inuidiis, fori & curiæ ſtrepitu, ad animi tranquillitatem veram conſequendam quieſcebant. Lucullus poſt imperatorias adminiſtrationes, reiectis Reipub. muneribus, in villam ſe contulit, vt ibi quæ pars vitæ ſupereſſet, quietè tranſigeret. Tiberius Princeps poſt multas res fortiter geſtas, Romam reuerſus, ad villam tranſmigrauit. Gordianus ſenior in ſyluis, & villis ſuauiſſimè vixit. Scipio Linternum delegit, vt relictæ patriæ ingratitudinis dolorem leniret. Homerus, qui multis ante ſeculis fuit, Laertem lenientem deſiderium, quod capiebat de filio, colentem agrum, & eum ſtercorantem induxit. Filiſcus dum Ciceroni exilium patienter ferre perſuadet, vt rus colat, admonet, quod propinquum ſit littori, quum nulla res ſit, quæ ægrum animũ tam ſubleuet, quàm agricultura, vt ex Dione habemus. Nec defuere Philoſophi, literatique viri, qui his locis animi cauſa ſeceſſerunt, vt mens ſolutior, & quietior in profundarum cauſarũ indagine eſſet. Vnde Academiæ locus Athenis in ſuburbio erat, quam Cimon riguis, & vmbroſis deambulachris exornauit, vt in eius vita Plutarchus narrat. Laydis Cyrenei in hortis ſchola fuit, quos Attalus Rex ædificauit. Theophraſtus hortũ iuxta ædes collocauit, quem moriens teſtamento philoſophantibus reliquit. Democritus Abderites prope hortum cellam habuit, & vt Hippocrates ad Damageratũ ſcribit, illum ſub platano philoſophantem inuenit. Philo Iudæus philoſophus Pythagoricus iuxta maria hortos habuit, ibiq; philoſophatus eſt, Euſebio referente. Palęmon Athenienſis in hortis docebat, iuxta quos diſcipuli tuguria, in quibus habitarent, conſtruxerunt. Cicero non minus Philoſophus, quàm Orator, academiam ſuam habuit, porticu, & nemore celebrem, littori impoſitam in villa, ab lacu Lucrino Puteolos

tendentibus; addiditq; Marianam quercum, & Tuſculanum ſeceſſum, loca diſputationibus apta, vnde quęſtiones Tuſculanæ à diſputationis loco dictæ ſunt. Habuit & M. Varro ſtudium ſitum in villa, qua cogitabat, qua meditabatur iura populo Romano, quod Cicero in M. Antonium exclamauit.

De agriculturæ dignitate. CAP. IIII.

NVNC de agriculturæ dignitate loquemur: nam ſi ſcientiæ aut artes aliquam dignitatē meruerint, ipſa vniuerſas ſibi arrogare videtur. Si antiquitatem rebus aliquibus nobilitatem addere ſuſpicetur quis, quum Agricultura antiquiſſima ſit, cæteris nobiliſſimam eſſe cognoſcemus. M. Varro ruſticam vitam vrbana multò antiquiorē tradit, quod fuit tempus, quum rura colerent homines, neq; vrbem habitarent: quod tempus ſi referas ad illud principium, quo agrū coli cœptum ſit, atq; in caſis, & tuguriis habitabant, nec murus, nec porta quid eſſent, ſciebant, immani annorū numero vrbanis agricolæ præſtant. Nec mirum, quod dat Natura agros, ars humana ædificat vrbes. Nec ſine cauſa terram eādē appellabant matrem, & Cererem, & qui eam colerēt, piam, & vtilem vitam agere dicebant, atq, eos ſolos ex reliquiis eſſe Saturni Regis. Muſſonius de quæſtu Philoſopho decenti tradens, neminem eſſe tam effæminatū dicit, qui vllum Agriculturæ opus, turpe, aut indecens bono viro dicere ſit auſus. Hierocles in OEconomico paucos eſſe, qui credant viro indecens eſſe rei ruſticæ operam dare. Xenophon in libro de tuenda re familiari, nil ei tam regale videri dicit, quàm ſtudium agri colendi. A quo Cicero in officiis. Omniū rerum ex quibus aliquid exequitur, nil eſſe agricultura melius, nil vberius, nil dulcius, nilq; homine libero dignius. Et in Catone. Mea quidem ſententia haud ſcio an vlla beatior eſſe poſſit vita ruſtica: neq; enim ſolum officio delector, quòd vniuerſo hominū generi cultura agrorum eſt ſalutaris, ſed ea delectatione, & ſaturitate, copiaq; rerū omnium, quæ ad victum humanum, cultumq; etiam deorum pertinet. Priſca etiam ætas illa ad arborum dignitatem honeſtandam non auro, gemmis, vel re aliqua pretioſiori, ſed ex arboribus honorari debere exiſtimauit regum magnorū coronas, & triumphantium geſtamen. Sic in certaminibus, & ludis, & ſacris victores inſigniuntur, ſic & Poëtæ. Neq; iis contenta, regiones, ſinus, vrbes, & nobilium etiam familias ad perpetuam rei memoriam arborum appellatione honorauit. Alexander Magnus, qui Dariū Perſarum Regē bis bello ſuperauit, Perſea arbore coronari ſolitus eſt, in ataui ſui honorem, qui hanc arborem è Perſide Memphim transtulerat. Cæſarem poſt ciuilia bella in vrbē reuerſum, vt aliqui eum regem exprimerent, eius imaginem lauro coronarunt, inde poſt victorias obtinuit, vt corona laurea ornari perpetuò liceret. Sic etiam qui de ludis, vel hoſtibus victoriam exportabant, ex lauro corona cingebantur, quod erat victoriæ ſignum. Naſo.

——— *tu ducibus lætis, quum læta triumphis*
Vox canet.

Scipionem

Scipionẽ Carthaginensem triumphatorẽ, altera manu sceptrũ altera lauri ramulũ tenuisse scribit Appianus. Et Plutarchus, Paulũ Æmiliũ in triumpho dextra laurũ habuisse. Papyrius de Sardis triumphans myrtea vsus est corona. Cęsar in triũpho Gallico è citro, vt ex Plutarcho habetur. Fuit nõ minus decertãtium honos. Theseus deuicto Minotauro è Creta rediẽs, Delũ appulit, & Apolni ludos instituit, in quibus victores Deliaca corona donarentur. Claudianus.

——— nutant ad mutua palmæ
Fœdera.

Vnde prouerbio dicitur palmam dare, & præcipuè pro victoria accipitur. Qui in Olympicis ludis vinceret, oleastro coronabatur, quòd primùm Hercules, in cuius honorem inuenti, hanc arborem ex Hyperboreis attulerit. Æneas in naualibus ludis oliua victores coronari iussit. Virgilius.

——— tres præmia primi
Accipient, flauaq; caput nectentur oliua.

In ludis Atheniensium, & Panathenęis etiam oleaginea corona cingebantur. Quinquennalia etiam fuere, in quibus victores pinea coronabantur: ob id Pythionices dicti, etsi Pindarus apio coronari referat. Poëtarum corona duplex, ex lauro, & hedera. Virgilius.

Pastores hedera nascentem ornate Poetam
Arcades.

Et de laurea Poëtarum corona etsi multæ adduci possint authoritates, Horatij sola contenti erimus.

——— coronandis consueta Poetis
Laurea.

Nec satis antiquis visum est in publicis locis arboribus victores coronasse, nisi etiam priuatim in conuiuiis frondeas coronas tribuissent, vt hilarius cœnasse arbitrarentur. Dionysium primum instituisse legimus, vt hedera conuiuæ cingerentur. Fuit etiam ex rosis. Martialis.

Pinguescat minio madidus mihi canus amomo,
Lassenturq; rosis tempora sutilibus.

Fuit etiam corona ex philyra, vt Ouidius Fastorum quinto.

Ebrius incinctis philyra conuiua capillis
Saltat, & imprudens vertitur arte meri.

Tantum quoq; arboribus tribuit antiquitas, vt nobilium Romanorũ cognomina ex iis dicerentur. Ex syluis Syluani plures cognominati, & Syluij, vt Posthumius, qui Syluius cognominatus: is fuit Ænee ex Lauinia filius posthumus, sic dictus, quod in syluis natus esset. Ouidius.

Posthumus hinc, qui, quod syluis est natus in altis,
Syluius in Latia gente vocatus erat.

Stolonum cognomen inditũ fuit ex culturæ diligentia. Ab hortis Hortensij cognominati. Militi etiam Frondij nomen impositum, quod frondibus re-

ferto capite Vulturnum transnauerit, & præclara aduersus Annibalem facinora ædiderit. Et Ciceronis liberto Laurea nomen fuit. Eodē etiam modo regionibus, & vrbibus arbores nomina imposuerunt. Syriæ vallis à quercu, vel terebintho denominatur, in qua Dauid Palesthinum gigantem interfecit. Mysi populi à fago nomen acceperunt, quod Lydi μύσιν fagum vocent. A pyrorum abundantia Peloponnesum Apiam dicunt. Insula Cotiusæ, ab oleastro illic nascente, nomen habuit, qui cotinus vocatur. Cedros insula in Germaniæ littoribus, à cedro. Pityusæ insulæ in mari Balearico à pinu. Sinus Saronicus à quercu, ita antiqua Græcia quercum appellante. Buxentum Italiæ oppidum à buxo, Cyparissa ciuitas ab Homero dicta ob cyparissi multitudinem, Cerasus ciuitas Ponti à cerasis, Laurentum Italiæ oppidum à lauro: sic Daphne Asiæ vrbs Daphnitis, & Daphiusa, & aliæ innumeræ.

Præterea si dignitas agriculturæ accedit ex iis, qui eam tractauerint, regalis ars, & dignissima erit. Cyrus minor Persarum Rex agriculturam curiosè admodum pertractauit: nam in Lydia apud Sardes hortos sua manu conseuit, ad quem quum Lysander Lacedæmonius veniret, admiratus arborũ elegantiam dispositionemq;, magistrum vt indicaret rogatus, ille, per Iouem illicò respondit, se nō prius prandere solitũ, quàm bellicum quid, aut rusticum opus absoluerit. Fueruntq; alij Asiæ Reges agriculturæ studiosissimi. M. Curius, quum de Samnitibus, Sabinis, & Pyrrho triumphasset, cōsumpsit extremum tempus ętatis in hac villa. Ad focũ sedenti magna auri pōdera Samnites quum attulissent, repudiata sunt ab eo. Non enim aurum habere præclarum sibi videri dixit, sed eis, qui haberēt aurum imperare. L. Quintio Cincinnato agrum aranti nuntiatum est eum dictatorem esse factum, cuius dictatoris iussu magister equitum C. Seruilius Hala Sp. Melium Regnum appetentē, & occupare volentem interemit, ex Cicerone, & Columella. Diocletianus maior sponte imperiales fasces relinquens, apud Nicomediam, in propriis agris consenescebat, iisdemq; decem annis vacauit, quumq; ab Herculeio, & Galerio sollicitatus esset ad rursus imperium capessendum, respondit: O vtinam Salonæ possetis videre oleta nostris manibus cōsita, profectò nunquam istud tentandum iudicaretis; authore Eusebio. Abdominus è stirpe regia Sidonis, quum ei regię vestis insignia portarentur, inuentus est in horto steriles repurgans herbas, & quum eum admitti Alexander iuberet, percontatusq; esset, quo animo inopiam ferret, respondit: Vtinam eodem animo regnum pati possim: Manus meæ meo desiderio sufficiunt, vt nil habenti, nil desit: ex Quinto Curtio. Alexander Magnus Arachosios populos agriculturā docuit, Plutarcho memorię mandante. Telephanes apud Cymesios regnauit, quorũ terram excoluit, & arboribus cōseuit: ex Heraclide. Delphicam platanũ Agamemnonis manu satam tradit Plinius, cuius generis Dionysius maior tyrānus in eius hortis habuit apud Rhegiũ. Antoninus Pius, authore Capitolino, agriculturę diligens fuit. Ælius Spartianus ad Germanos proficiscens hortos spatiosos cōparauit, in quibus

bus.

bus parca menſa atq; humi iacens cũ filiis epulatus eſt. Ad hiſtorias ſacras trãſeũdo Salomon qui doctiſſimus & ſapientiſſimus fuit, de cedro vſq; ad hyſſopũ diſſeruit. Sed quid memorẽ Philometrũ, Hieronem, Archelaũ, Attalum Aſiæ Regẽ, qui omiſſis Regni curis, de iis præceptiones tradiderunt? Sed nõ ſolùm, qui arbores coluerunt, ingentes ſibi laudes, ſed qui virtutes inueſtigarunt, & nomina eis impoſuerunt, immortalẽ ſibi gloriam compararunt. Gentiana ab Gentio Illyricorũ Rege inuenta, & culta æternũ Regis nomen tenet: Lyſimachi Macedoniæ Regis lyſimachia: ſcordion Mithridatis Ponti Regis, clymenos habet Clymeni Regis, euphorbium Iubæ Regis Mauritaniæ, telephium Telephi Myſiæ Regis, echium & anchuſa Alcibiadis Athenienſium Ducis. Idque etiam mulieres aſſecutas tradunt eſſe hiſtoriæ. Helenium Helenes inuentum, adhuc Helenes nomen æternum retinet. Ab Artemiſia Mauſoli Regis Cariæ vxore ſuum nomen artemiſia habet. Tanta eſt huius artis dignitas, & præſtantia, vt non ſolùm qui imperatoria maieſtate ſpectabiles fuere, ſed Heroes, & Dij à plantarum ſatione manus non abſtinuerint. Hercules in Ponto, iuxta Heracleam quercum plantauit, vt memorat Plinius: Liber pater in Niſa, Indiæ monte, platanum, & laurum, vt Theophraſtus inquit, & fabulæ ei fructuum inuentum tribuunt. A Venere dea punicum ſatum in Cypro fabulæ memorant. Ariſteus Apollinis, & Cyrenes nymphæ filius, vt Diodorus Siculus memoriæ mandauit, qui Deus poſt mortem habitus eſt, Sardiniam arboribus conſeuit. Nec ſolùm dij ſuis manibus ſerere delectati, ſed qui aliquid in hac arte boni ad mortalium vſum inuenerunt, inter deos ſunt habiti: Ceres ob frumenti inuentionem inter Deos habita eſt. Bacchus ob vini inuentionem, Circe ob egregium herbarum munus Solis filia, & diuina potius, quàm mortalis habita eſt. Cybeles currui leones adiunxerunt antiqui in eius gratiam, quòd ipſa terram ſic cicuraſſet, vt cicures leones currum traherent. Eſculus vel, vt Plutarcho placet, quercus Ioui dicata eſt, & ſacra habita, quòd mortalium vitæ cauſſa fuerit, qui primum glandibus victitarunt. Apollini laurus dicata eſt, quòd fulmine non iciatur, & diuinationem in ſomnis præbeat. Mineruæ oleam dicarunt, quòd labis neſcia, & à pueris, vel virginea manu ſata, vberiores det fructus. Myrtus ſub Veneris tutela, quod venereis remediis conducat, ſic roſa, & philyra. Hedera, ferula, & picea Baccho, cupreſſus Plutoni, pinus Cybeli, punicum malum Mercurio, populus Herculi, & perſea Harpocrati, & ſic de aliis.

De ſanitate, & aliis, quæ ex Agricultura comparantur, & quod Agricolæ boni viri ſint. CAP. V.

INTER cætera, quæ ex villa conquiruntur, non omittenda pretioſa res, ſcilicet ſanitas, quæ ex villæ comparatur habitatione. Omitto quod Natura tot aromata, ac medicatos ſuccos, arborum fructus, & radices ad humanam ſanitatem produxerit, vt eadem quæ ad eſcam, & voluptatem dederat neceſſaria,

etiam ad ſanitatem tuendam valerent, quæ quia ab Hippocrate, Theophraſto, Dioſcoride, Plinio & noſtris phytognomonicis tradita ſunt, libenter omittenda cenſuimus. Viridis primùm frondium color, viſum relaxatum fouet, quam rem non minimum ſanitati conferre iudico: nam, vt Seneca inquit, confuſis oculis proſunt virētia, & eiuſmodi coloribus infirma acies acquieſcit. Eas probat Galenus, & Celſus exercitationes ad corporis augendas, & confirmandas vires, & ad valetudinem tuendam, quæ ſub vmbra miſta fiunt, quam vocant Græci ὑποσυμμιγῆ, easq́ue vtiliores dicunt, quàm quæ ſub tecto, & inter parietes fiunt. Vt plurimùm enim ſyluæ leui vento, vel aura mouentur: nam valentes flatus folia rumpunt, & ſilentes auras ſua leuitate excitant, nec aëris denſitatem ibi ſiſtere patiuntur. Syluas, quæ picis reſinæq́ue gratia raduntur, vtiliſſimas phthiſicis Plinius eſſe ſcribit, atque illis, qui longa infirmitate non adhuc retinent vires, & illum adiuuare plus cœli aëra, quàm Ægyptiam nauigationem, pluſquam lactis per montium æſtiua potus herbidos. Proſunt præterea ſyluarum vmbræ, & amœnitates non parum ad euitandam aëris contagionem, potiſſimum verò fragrantium. Quum Romæ peſtis atrociter ſæuiret, Commodus Princeps Medicorum conſilio Laurentum ſeceſſit, quòd hæc regio crebris lauri ſyluis opaca foret, cuius odores plurimum contra cœli maleficia prodeſſe omnibus notum: vt ex Herodiano habetur. Herodes, ob vxoris Mariamnæ mortem, quam interfici mandauerat, tanta triſtitia affectus eſt, vt in grauem corporis ægritudinem inciderit, quam tantum aër peſtilens auxit, vt dein ſuorum Medicorum ſuaſu ſeſe in ſyluarum ſecretis abdiderit: ſic refuſo paulatim vigore, ſimul & corporis, & mentis ſalubritatem receperit. Inter cæteros viri boni vocantur agricolæ à veteribus agricolationis præceptoribus. Cato ruſticum opus proximum, ac quaſi conſanguineum ſapientiæ dixit. Columella, ſine ludicris artibus, atque ſine cauſidicis olim ſatis felices fuiſſe, atque futuras vrbes, at ſine agricultoribus neque conſiſtere mortales, neque ali poſſe manifeſtum inquit. Eſt tandem ruſtica vita omnium fraudum expers: vnde boni viri non niſi ex agro requirebantur. Apud Ariſtophanem in Pluto, quia Chremilus vir iuſtus Charionē ſeruum mittit optimos viros vocatum, rus eum legat ad viſendum Plutum. Quid enim eo exemplo Comicus vult innuere, niſi proborum hominum ruri eſſe domicilium, in vrbe ſophiſtas, paraſitos, & id genus hominum reperiri? Cato. Virum bonum quum laudabant, ita laudabant bonum agricolam, bonum colonum: ampliſſimè laudari exiſtimabatur, qui ita laudabatur. Minimeq́ue malè cogitantes ſunt, qui eo ſtudio ſunt occupati. Xenophon generoſam artem vocat: quippe vtilis prouentu, iucunda opere, hominibus grata, facilis cognitu, & exercitio quoque generoſa: nam generoſa vocamus animalia, quæ pulchra, vtilia & manſueta ſunt. Ingenua quoq; ars, nam quum cæterarum artium profeſſores multa in eorum diſciplina occultiora abſcondunt, agricola magnopere gaudet ſuum opus ab omnibus cerni, rogatusq́ue quomodo id egerit, libenter explicat.

adeò

adeò ingenuos, & liberales hæc ars homines reddit. Inſuper corpora vegetiora, ac firmiora viribus reddit, impigros facit, & matutino ſurgere, properareque ad opus, venationibus inſudare hortatur. Tandem quæ amantior ſeruis, dulcior vxori, optatior filiis, gratior amicis? Colonos ad iuſtitiam, officiumq; acuit, ad belli tempus animo & corpore valentes reddit, inſtruit quoque vt mutuam præſtent vtilitatem: nam ad bellum conficiendum, & agrum colendum mutuo opere indigemus, ac ſimilitudine quadam inter ſe conueniunt. Auguſtinus libro de opere monachorum agriculturam inter honeſtas artes connumerat. Salomon homines ad agriculturam hortatur, vtpote ad ſanctiorem quæſtum. Non oderis, inquit, ruſticam operationem, & agriculturam ab altiſſimo creatam. Et quid aliud noſter ſeruator Chriſtus in euangelio docere videtur? Et abierunt alius in villam, alius in negociationem, niſi, vt diuus Chryſoſtomus ait, quia omnis humanus actus aut villa, aut negociatio eſt, quum noſtris manibus ruſticum opus operamur, villam colimus: ſed honores ambire, aut mercari, negociatio eſt, hoc inhoneſtum lucrum, illud honeſtum vocat.

Quid ſit Agricultura, & quis eius inuentor. CAP. VI.

SED videamus quidnam ſit Agricultura, & qualiter ab antiquis deſcripta: à Platone autem incipiemus, qui in Eutidemo Agriculturam nil aliud eſſe dicit, niſi alimenta è terra colligere. At M. Varro ait, Agricultura non modo ars, ſed neceſſaria & magna, eaque eſt ſcientia, quæ docet, quæ ſint in quoquo agro facienda, ſerendaque, quæque terra maximè perpetuo reddat fructus. Et agricolæ ad duas metas intendere debent, ad vtilitatem, & voluptatem: vtilitas fructus, voluptas delectationem parit. Xenophon verò in OEconomico Agriculturam eſſe aliarum artium parentem, & altricem, qua bene habente, cætera valent: neglecta verò, terra, marique iacent omnia. Eſſe præterea indagatricem, & accuſatricem hominum vitæ, quippe quum nullus ignoret citra victus neceſſaria neminem poſſe degere, hac neglecta, niſi ex alia viuat arte, neceſſe vt in furandi ſuſpicionem veniat. Cicero libro de ſenectute longo & ſuaui verborum lenocinio agriculturam deſcribit, eiusque opera. Agricultura eſt ars, quæ docet vſuram cum terra facere, & plerunque maiore cum fœnore. Molliore terræ gremio ſemen ſparſum excipit, occatum primo cohibet, deinde tepefactum vapore, & complexu ſuo diffundit, vt eliciat ex eo herbeſcentem viriditatem. Ex fici tantulo grano, aut ex acino vinaceo, aut ex cæterarum frugum, & ſtirpium minutulis ariſtulis, tantos truncos, ramosque procreat. Quomodo malleoli, plantæ, ſarmenta, viuiradices, & propagines efficiantur docet. Vitis, quæ natura caduca eſt, niſi fulta ſit, ad terram fertur, palus adiungitur, vt clauiculis ſuis, quaſi manibus, quicquid nacta eſt, complectatur, eamque multiplici, & erratico lapſu ſerpentem amputans coercet ars agricolarum, ne ſylueſcat ſarmentis, & in omnes partes nimia fundatur. Sic ineunte

vere in iis, quæ relicta ſunt; oriens vna ſeſe oſtendit, quæ & ſucco terræ, & calore Solis augeſcens, maturata dulceſcit. Sic adminiculorum ordines, capitum coniugationes, & religationes, propagationes, vitium, ſarmentorumque amputationes, & aliorũ remiſſiones: item irrigationes, agri foſſiones, repaſtinationes, ſtercorationes, quibus fit ipſa terra multo fertilior, docet. Nec ſegetes ſolùm & vineas curat, ſed arbuſta, hortos, pomaria, & prata. Nec conſitiones modò, ſed etiam inſitiones, quibus nil inuenit agricultura ſolertius. Hactenus Cicero. Sed mihi videtur nil aliud eſſe Agriculturam, quàm inſpecta plantæ natura, ei cœlum, terram, & idoneum cultum tribuere, & (vt ita dicam) cœlum cum terra maritare, vel ſocietatem perquirere cœli & terræ ad arbores. Sed quum cœlum nullo modo queat flecti, oportet vt ſedulus agricola ſitus varietate vtatur, vt cœlo facilè plãta aſſocietur. Exemplo omnia fient clariora. Quæ in ſiccis ſerenda ſunt, orientem & ſeptentrionem ſpectent, & quæ in humidis, meridiem. Præcoces in frigidis ſeremus, vt maturitas antecedat algorem. Quæ rores oderint, orientem verſus ſerantur, vt ſtatim nouus exoriens Solis radius, illum quamprimum deſiccet. Quæ contrà rorem expoſcunt, occidentem aut Boream verſus, ne tam cito à Sole deſiccentur, aut diutiùs frui liceat: ſic cœlum terræ parere ars cogit. Ob id omnium agricolarum ſuperiorum & noſtrorum ætatem ſapientiſſimum Democritum exiſtimaſſe puto: nam ſolus ipſe cœlo terram maritare nixus eſt: Vergiliarum enim ortu olearum caritatem vaticinatus eſt, ac vilius mercatum, carius poſtea vendidit. Ob id nos priuatim ſingulorum capitibus cœli, terræque meminimus, vt conſenſum cœli, terræque cognoſceremus. Sed Agriculturę inuentores tradamus. Ipſam primum inuentam ab Oſiri, qui idem eſt cum Dionyſio in Ægypto teſtatur Diodorus in primo, à Triptolemo in Græcia ab Atticis, & Eleuſinis populis teſtis eſt Iuſtinus in ſecundo, à Saturno in Latio, authores ſunt Virgilius, Macrobius, & Eutropius. Cererem, quam à gerendis frugibus Gererem appellatam alicubi Cicero prodidit, in Sicilia agriculturam reperiſſe, ſunt qui ſcribant. Nabidi ſuo Hiſpani. Alij aliis agriculturæ inuentum acceptum referunt. Cyprianus ſentit antiquitatem Saturno falcem tribuiſſe, cuius finis induſtriæ eſt, metere atque colligere fructus, quòd ipſe rem ruſticam docuiſſet: quod inſigne ei Ianus dederit, cui poſteritas rationem inſerendi, & artem faciẽdi ſurculos fert acceptas: vnde Latini Saturnum à ſatu vocitarint. Auguſtinus libro de ciuitate Dei refert Stercen prius fuiſſe peritiſſimum agricolam, à quo inuentum ferunt, vt fimo animalium agri fœcundarentur, & ab eius nomine ſtercus dictum eſſe: vnde & hunc quidam Stercutium vocatum ferunt, hunc certum fuiſſe Saturnum, quem meritò fecerunt Agriculturæ Deum. Philoſtratus, Per Nili ſimulachrum ita Ægyptij agriculturam indicant, ait, eiusq; effigiem hac lepida deſcriptione effingunt. Huic enim ſeſe ab vndis attollenti pueri ludibundo blandiuntur occurſu, ſexdecim numero, quot itidem cubitis ad fertilitatem facit exundatio, quorum alij humeris inſident, hi à cincinnis ſuſpenduntur, in vlnis

alij cu-

alij cubitant, alij in pectore petulanter saliunt. Ipse tam ex sinu, quàm ex vlna illis flores spargit, vt ex ipsis coronas contexant, & super floribus dormiant: sistra quatiunt alij, neque absunt qui plausum, sonitumque ab aquis excitent, applosis manibus.

De OEconomi siue patrisfamilias institutione. CAP. VI.

VT quicquid hoc volumine tractetur, ordinatè procedat, dicendarum rerum tabellam proponemus, vt lector diuisionem animo concipiens, finem, cui omnia ordinata sunt cognoscat. Et si veterum monumenta peruoluemus, si qui sunt qui hanc artem diuiserint, Varronem reperimus, qui initio suæ Agriculturæ id exequutus est, sed eum sequi non putamus, nisi quantum voto arrideat: nam quum in agriculturæ diuisione pecora, boues, aues, & apes, aliaq; animalia clauserit, volumus, vt qui horum historias scire auent, è philosophorum, non rusticorum libris perquirant. Nos quum paulò antè agriculturam de cœlo, solo, & cultu tractare dixerimus, & has suas esse principes partes, de cultu loquemur primo, & cum Varrone dicimus, aliqua esse quæ cum solo hærent, aliqua, quæ extra fundum sunt, & hæc sunt, quæ ad culturam pertinent. Res, quibus agri coluntur, alij in duas partes, alij in treis diuidunt, vt homines, animalia, & adminicula hominum. Homines vocales vocant, animalia semiuocalia, muta, in quo sunt plaustra. Sed rationi consonum est, vt de hominibus primum loquamur. Sed hominum ratio, atque conditio vna quidem imperans, altera dicto audiens: imperans, vt paterfamilias: dicto audientes, villicus, villica, & serui: de illo prius, mox de reliquis. Paterfamilias ab Aristotele in OEconomia, & ab Xenophonte OEconomus dicitur. Et vt solent cæteri artifices, qui oratores, poëtas, & principes instituunt, ita & nos OEconomum nostrum à natiuitate instituemus, cuius iussibus villicus obediês erit, nec quicquam in villa fiet, nisi quod ab eo præceptum erit. Primò igitur nostrum OEconomum à Natura bono ingenio, & optimo iudicio nobilitatum esse oportet: nam quum multas artes & scientias callere necesse sit, quibus in agriculturæ exercitio vtatur, quomodo arte, & experientia bonus OEconomus fieri poterit, nisi illa ab ortu fuerit assecutus? Sit etiam in naturali Philosophia exercitatissimus: nam quum agriculturæ principia, vt Ennius nobis scriptum reliquit, & ab eo noster M. Varro retulit, sint terra, aqua, anima, & Sol, & hæc cognoscenda potius esseat, quia hæc in tota arte tractantur: quomodo OEconomus noster perfectus esse poterit, si Philosophiam ignorauerit? & quomodo difficillima monumenta Hesiodi, Ascrei, Democriti, Xenophontis, Architæ, Aristotelis, & eius alumni Theophrasti, Hieronis Siculi, & Epicharmi eius discipuli, Philoponi, Attali, Chereæ, Aristandri, Amphilochi & Euphronis Atheniensium, & Magonis Carthaginensis percipiet, (qui Pœnica lingua duodetriginta libris res dispersas comprehendit, quos Cassius Dionysius Vticensis Græca lingua viginti libris conuertit) & aliorum, qui à Varrone, Columella, & Cassio recensentur? Et quomodo sine Philosophia tot soli qua-

litates ex colore, sapore, & quid ex his promissum, vel abnegatũ sit cognoscere valuerit, nisi saltem huius scientiæ principia delibauerit? Nam etsi Natura in rebus omnibus admiranda est, in agricolationis rebus admirabilissima est. Et quomodo tot insitionis modos, sationis, & cultus cognoscet, plantarumque morbos, & medicinas, si illorum causas, & secreta nõ pertractauerit? erit profectò, vt empyricus, agricola, qui casu, & experientia, & nõ recta ratione medebitur. Oportet etiam Mathematicarum scientiarum, & pręsertim Astrologiæ non ignarum, vt ex mundi declinationibus, syderum ortu, & occasu, felices, & infelices plantarum euentus possit præsagire: nam syderum influxus in plantis liquido, & sine vlla ambage percipiuntur, & qui id negauerint, ij proprium sensum negabunt. Cassius Græcus initio suorum librorum quicquid à Didymo, Diophane, Philopatro, Arato, Zoroaste, & Ptolemæo traditur, collegit, vt his artibus agricolam instruat. Varro omne quod intra æquinoctia, & solstitia faciendum sit, docet. Virgilius non minus quàm à nautis, ab agricolis sydera obseruanda præcipit.

Præterea tam sunt Arcturi sydera nobis,
Hædorumq; dies seruandi, & lucidus anguis:
Quàm quibus in patriam ventosa per æquora vectis
Pontus, & ostriferi fauces tentantur Abydi.

Docent etiam Hesiodus primò, mox Virgilius dies felicibus operibus aptos.

Hesiodus. *At quintas fuge: namq; illarum pallidus Orcus.*
Tum diræ Eumenidum facies toto orbe vagantur,
Castigant si qua in terris periuria falsum
Affirmant, quæ lis alternè agitata creauit.

Virgilius. *Ipsa dies alios alio dedit ordine Luna*
Felices operum, quintam fuge: pallidus Orcus,
Eumenidesq; satæ: tum partu terra nefando
Cœumq;, Iapetumq; creat, sæuumq; Typhœa,
Et coniuratos cœlum rescindere fratres.

Et statim suorum Georgicorum exordio Lunam & Solem, à quibus ferè omnia in agricultura proueniunt, inuocat:

——— *Vos ô clarissima mundi*
Lumina, labentem cœlo quæ ducitis annum.

Columella hanc scientiam serenitates, & tempestates prænoscere dicit, ne imbribus, ventisq; imminẽtibus agricola opera inchoet, laborémve frustretur. Cœli & anni præsentis mores intuetur: neq; enim semper eundem velut ex pręscripto habitum gerunt, nec omnibus annis eodem vultu venit ęstas, aut hyems, nec pluuium semper est ver, aut humidus autumnus. Et quomodo ex agriculturæ operibus diues fiet, nisi fructuũ caritatem, aut abundantiam prænouerit, vt de Thalete Milesio diximus? Florẽtinus Græcus in sui OEconomi institutione clamat, necessariũ esse temporũ varietates cognoscere: nam maior ope-

ior operũ pars ex his pendet. Vel quomodo agrũ in quincuncem diſponet, atq; conſtitutis cœli partibus diriget, vel ædificia collocabit? Quomodo agros metietur, & quæſtus ad diligentẽ calculũ expendet, ſi Geometriã neglexerit? Nec ſolùm harũ diſciplinarum, ſed quid quoquo agro faciendum conſultiſſimũ eſſe oportet: nam malè cum domino agitur, inquit Cato, quẽ villicus docet. Et Columella: agrũ peſſimè mulctari, cuius dominus quid in eo faciendum ſit, nõ docet, ſed audit villicum. Et qui ſtudium agricolationi dederit, ſciat hæc ſibi tria aduocanda, prudentiã rei, facultatẽ impendendi, & voluntatem agendi: nam is cultiſſimum rus habebit, qui colere ſciet, & poterit, & volet. Neq; enim ſcire, aut velle cuiq; ſatis fuerit ſine ſumptibus, quos exigunt opera, neq; rurſus faciendi, aut impendendi voluntas profuerit, ſine arte: quia caput in omni negotio eſt noſſe, quid agendum ſit, maximeq; in agricultura, in qua voluntas, facultasq; citra ſcientiam ſępe magnam dominis iacturam afferunt, quum imprudenter facta opera fruſtrentur impenſas. Itaq; diligens paterfamilias non ſolùm rei agricolationis peritiſſimus ſit, ſed prudentiſſimos agricolas de quaque re cõſulat maximè curabit, atque commentarios antiquorum ſedulò ſcrutetur. Pręcipiunt etiam eiuſmodi ſcriptores noſtrum œconomum religioſum, & eximiæ bonitatis eſſe debere. Ait Cato. Paterfamilias vbi ad villam venerit, larem familiarem ſalutabit, Augurem, aruſpicem, ariolum, Chaldæum nequem conſuluiſſe velit. Addit his Florentinus. Sit agri præfectus pius, & conſuetas religiones obſeruet, non arbores dedicatas, aut conſecratas, aut aliud quiddam eiuſmodi contumelia afficiens, verũ omnes ad pietatẽ præparans, & ferias per hebdomadã fieri permittẽs, & nihil graue tunc facere permittat, ſed vacare cogens, & maximè in lunaribus, aut annuis feſtis: & tandem ſit exemplum omnium in agro degentium, vt ad illum, & illius vitam & mores reſpicientes, reuereantur magis, quàm pertimeſcant. Si igitur gentiles, & omni veritate orbati feſtos dies, & honorẽ illorum deorũ reuerebantur, quanto maiori obſeruantia noſter hic œconomus optimus futurus erit, quem Chriſtianũ inſtituimus, euangelicaq; veritate edoctum? Si illi familiares deos ſalutabãt, ipſe eccleſiã adeat, atq; piis orationibus à Deo felices villæ fructus deprecetur, & ſi illi vanis ſuperſtitionibus noxios præcauebant influxus, nos ſanctis deprecationibus à Deo proſperos noſtræ villæ euẽtus auſpicabimur. Horreat igitur noſter hic œconomus vanas ſuperſtitiones, falſasq; religiones, vt idẽ facere cæteri ab eo ediſcant. Numinũ aliquorũ per iocũ omnis atteſtatio eliminanda. Dei, aut numinis cuiuſuis cõtemptor è familia confeſtim eiiciatur, aut ſeueriſſimè puniatur, ne pernicioſa ea inoleſcat cõſuetudo. Sit in agro aſſidua domini præſentia. Ait Columella. Nõ aſſiduus labor, aut experiẽtia villici, nõ facultates, aut voluntas impẽdendi tãtùm pollent quãtùm vel vna domini pręſentia, quæ niſi frequẽs operibus interuenerit, vt in exercitu quũ abeſt Imperator, cũcta ceſſant officia. Maximè reor hoc ſignificantẽ Pœnum Magonẽ ſuorũ ſcriptorũ primordiis. Qui agrũ parabit, domũ vẽdat, ne malit vrbanũ, quàm

rusticum larem colere:& cui cordi fuerit vrbanum domicilium,rustico prędio non erit opus. Ab eo Palladius:Præsentia domini prouentus est agri. Cassius: Agrum multò præstantiorē facit assidua domini præsentia. Quod idem à Catone,& aliis præceptum est. Sed addit alia idem. Vbi ad villam venerit pater familias, fundum eodem die,si potest,circumeat,si non eodem die,at postridie: vbi cognouerit quomodo fundus cultus fiet,operaq; quæ facta,infectaq; siēt, postridie eius diei, villicum vocet, roget quid operis siet factum, satis ne tempori opera sient cōfecta,quæ durare possint,quid restet,aut quæ reliqua sient conficienda, & quid factum vini,frumenti,aliarúmve rerum omnium. Vbi ea cognouerit, rationem inire oportet operarum,dierum:si eius opus non apparet, dicit villicus sedulò se fecisse, seruos non valuisse,tempestates malas fuisse, seruos aufugisse,opus publicum effecisse. Vbi eas,aliasq; causas multas dixerit, ad rationem operū, operarumq; villicum reuoca. Quum tempestates pluuiæ fuerit, videto quot dies,qúæve opera per imbrem fieri potuerint, dolia lauari, picari,villam purgari,frumentum trāsferri,stercus foras efferri,sterquilinium fieri,semen purgari,funes veteres sarciri,nouosq; fieri,centones cuculionesq; familiam oportuisse sibi sarcire. Per ferias verò potuisse fossas veteres tergeri, viam publicam muniri,vepres recidi, hortū fodiri, pratum purgari, virgas vinciri,spinas runcari,cremariq;,ex piscina immūditias efferri,munditias fieri,seruis excocta cibaria non tanta dari, quanta quum sine tempestate operantur in aruis. Vbi hæc cognita æquo animo sient,qúæve reliqua opera sient,curare vti perficiantur. Rationē item vinariam oleariamq;,quid venierit,quid exactum siet,quid reliquū siet,quidq; siet, quod veneat, quæ satis accipienda sient,satis accipiantur,reliqua quę sient,vt compareant. Si qua desint in annum,vti comparentur,quæ supersint,vti veneant. Quæ opus sient locato,locentur,quæ deinde opera fieri velit, & quæ locari velit, vti imperet, & ea scripta relinquat. Vendat oleum,si pretium habeat,vinum,frumētumq; quod supersit,vendat. Boues vetulos, armenta reiicula, oues reiiculas, lanam,pelles, plostrum vetus, ferramenta vetera, seruum senem,morbosum, & si quid aliud supersit, vendat. Patremfamilias vendacem, non emacem esse oportet. Sed quum dixerim nostrum hunc patremfamilias doctissimum esse oportere,ac plurimarum scientiarum callentissimum,nollem tyronum animos ex diffidentia deterrere ad hanc artem consequendam, immò vellem vt maiori cum ardore, & animi alacritate ad metam aspirarent.Fulmen eloquentię Demosthenis Ciceronem non perterruit ad eum imitandū, neq; fulgura Ciceronianæ eloquentiæ Brutum,Cęlium,Pollionē,& Messalam deterruerunt:nec Virgilium ad summum Musarum culmen ascendisse absterruit Actium,nec Platonis philosophia Aristotelē. Vnde si paterfamilias non erit Philosophus sicut Democritus,aut Pythagoras, nec Astrologus, vt Meton, Eudoxus, Calippus, aut Ptolemæus, nec de terræ qualitate iudicāda peritus,vt Triptolemus,vel Aristæus,nō ob id vellem hanc artē crassa Minerua pertractaret:nam multum à veritate absunt, (vt

rudes

rudes quamplurimi putant) hanc artem facillimam, & ab omnibus pertractari poſſe conſtituentes.

Qualem oporteat eſſe ruſticum officio villicationis præfectum.

CAP. VIII.

ARISTOTELES, vt diximus, in Politicis adeò miris laudibus Agriculturam extollit, vt libero homine dignā faciat, mox optimam ciuitatem deſcribendo, quaſi ſuimet oblitus, ciuili viro indignam iudicat, eiusque operibus ſeruos relegat: ſed qui id optimè conſiderauerint, maximū Philoſophum non ſibi cōtrariari cognoſcet: nam ſicut in homine videmus animā imperantem, corpus verò, vt inſtrumentum, ei ſeruiens, ita & viri ſunt, qui non niſi ſpeculari, & ſcire apti ſunt, in quibus viget anima: ſunt & alij, quibus torpet, vires verò corporis luculentas habent. Operatrices artes binis partibus diſcriminatæ ſunt, altera modum operandi iubet, altera iuſſa exequitur, prima ex anima, ſecunda ex corpore proficiſcitur. Sic ea Agriculturę pars, quę cœlorum ſitus, tempora, & ſoli qualitates ſpeculatur, liberi hominis eſt, & iam in ea exerceri noſtrum patremfamiliâs diximus: quæ verò corporis vires exercet, hæc arat, fodit, paſtinat, & colit: in hac ruſticum villicationis præfectum inſtituendum proponimus, vt hic pareat, ille imperet. Sed quis docebit futurum villicum, ſi nullus profeſſor eſt? Difficillimum putat Columella ab vno velut authore cuncta conſequi ruſticationis pręcepta, vnde plurimos cōſulat eius partium conſultiſſimos oportet magiſtros, bonos aratores, optimos foſſores, fœniſectores, arboratores, & vinitores: cōplurium igitur agreſtium artibus formatus ſit oportet, qui villicationis officium ſuſcepturus erit. Is ergo à pueritia edocendus, & ruſticis operibus educandus, multisq; prius experimentis inſpiciendus erit futurus villicus. Ætas nec prima, nec vltima conueniet, nam ſerui ſic tyrunculum contemnunt vt ſenem. quoniam ille nondum nouit opera ruris, hic exequi iam non poteſt: illum adoleſcentia negligentem reddit, hunc ſenectus facit pigrū: media igitur ætas à trigeſimo vſq; ad ſexageſimum annum officio aptiſſima. Xenophon hunc beneuolum, diligentem, imperio aptum, & iuſtū exoptat. beneuolentia facit vt obſequētes habeat operas. obſequentes equi à domitoribus delinimento aliquo demulcentur, reluctantes virga cōpelluntur. Seruos qui ventri indulgēt, gulæ illecebris, ambitioſos laudibus excitabis. In hac ætate villicus ſcientiſſimus, & robuſtiſſimus ſit oportet, & vt doceat ſubiectos, & ipſe commodè faciat quæ præcipit: ſiquidem nil benè ſine exemplo docetur. & ſit operariorum magiſter, non diſcipulus. Nec ſolum ruſticationis, ſed imperitandi ſcientiam habeat. Imperitandi parum prudentes aut ſæuius, aut lenius agendo rem perdunt. Potiſſimum autem eſt in hoc magiſterio exiſtimare quale officium cuique iniungendum: nam nec valentiſſimus poſſet exequi quod imperatur, ſi neſciat quid agat, nec peritiſſimus, ſi ſit inualidus. Conſiderare debet opera virium, tanquam promouendi onera, portandiq;: quæ minus virium plus artis, ſicut putationibus, & inſi-

tionibus: ſic aliqua viribus & arti ſociata, vt fodiendi, arandi, ſegetes & prata ſecandi. Cato vigilantem probat. Primus cubitu ſurgat, poſtremus cubitum eat. Columella vult vt omnium primus familiam cõſtantem producat, & ipſe ſtrenuus præcedat. Maximè enim referre dicit primo mane opus aggredi, vt velut in aliquod præliũ cum vigore, & alacritate eum, tanquam ducẽ ſequantur, & neminem poſt ſe relinquat, variiſque exhortationibus in opere ipſo exhilaret laborantes, & interdum tanquam deficienti ſuccurſurus ferramentum auferat, & ipſe ſuo officio fungatur, moneatq; ſic fieri debere, vt ab ipſo fortiter ſit effectum. Quum verò tectum ſubierit, non in ſuo domicilio delitescat, ſed agat cuiuſque maximam curam. Si quis in opere ſauciatus fuerit, vel languidior factus, in valetudinarium deducat, & conuenientem curam adhiberi iubeat. Nullum, inquit Xenophon, eſt, quod plus gratiæ ſit habiturum, quàm ſeruos, vbi in morbos inciderint, curare vt curentur. Nec minor cura eorum, qui rectè valebunt, vt cibus & potio præbeatur. Aſſueſcantque circa larem domini epulari, & ipſe in eorum conſpectu ſimiliter epuletur. Fortiſſimum quenque largitionibus proſequatur, nõnunquam ſuæ menſæ adhibeat, & aliis honoribus dignetur. Communicanda quoq; cum iis quæ faciunda ſunt opera, quod ita quùm ſit, minus ſe deſpici putant, atq; aliquo numero haberi à domino. Studioſiores ad opus fieri liberalius tractãdo, aut cibariis, aut veſtitu largiore, aut remiſſione operis, cõceſſionéve, vt peculiare aliquod in fundo paſcere liceat, aut huiuſmodi rerum. Pro beneficio gratiã referat, vt alij rectè facere diſcant. Si quis quid deliquerit, bono modo vindicet. Hæc Catonis, & Varronis oracula à Columella dilucidata. Conſiderare debet quòd imperia in maioribus rebus difficulter cuſtodiuntur, ne aut crudeliùs, aut remiſſiùs agat cum ſubiectis. Foueat bonos, parcat minus probis, & ita temperet, vt magis eius vereantur ſeueritatem, quàm ſæuitiam deteſtentur, cuſtodiatq; potius ne peccet operarius, quàm quum peccauerit, ſeuerè puniat. Et ſi aliquibus quid grauius ſit imperatum, aut animaduerſum, conſolando eorũ reſtituat voluntatem, ac beneuolentiam in dominum. Nulla maior cuſtodia, quàm quorundam operis exactio. Verum eſt M. Catonis oraculum. Nihil agendo homines malè agere diſcunt. Sic operarij diligenter exequentur ſua munia, & poſt operis exercitationem fatigati, potius cibo, & ſomno, quàm maleficiis ſe dederint. Cultã, veſtitamq; familiã vtiliter magis habeat, quàm delicatè, id eſt munitam diligenter à frigoribus, & imbribus, quæ vtraq; prohibentur pellibus manicatis, & ſagatis cucullis. Et ferialibus diebus, quibus vacant ab opere, veſtes quorũcunq; reſarciantur, & ferramenta recognoſcantur, eaq; ſemper duplicia cõparet, ne ſi quod in opere vitiatum, à vicino petendum ſit, quia plus in operis ſeruorum auocandis, quàm in pretio rerum eiuſmodi deperditur. Vini ſit abſtinentiſſimus, quod eſt inimiciſſimum diligentiæ; obliuionem enim inducit vini potus. Cato. Sobrius ſit ſemper. Ad cœnam ne quò eat. Tum etiam à Veneris amoribus auerſus, quibus ſeſe ſi dederit, non aliud quicquam poſſit cogi-

tare,

tare,quàm illud,quod diligit: ob id terminos ſuæ coloniæ egredi nõ debet,nec abſentia ſua familiæ ceſſandi,aut delinquendi ſpatiũ dare. Varro Saſernæ iuſſu præcipit,Ne quis de fundo exeat, præter villicum,& promum,& vnum,quem villicus legat: ſi quis contra exierit, ne impunè abeat, ſi abierit, vt in villicum animaduertatur. Quod potius ita præcipiendũ fuit, ne quis iniuſſu villici exierit, neq; villicus iniuſſu domini longiùs, quàm eodem die redierit, neq; id crebrius, quàm opus eſſet fundo. Nec ſolùm quæ diximus ſapere oportet,ſed domino fidem, ac beneuolentiã exhibere,ſine quibus nihil poteſt villici ſcientia. Cato præcipit ei, Ne plus cẽſeat ſapere ſe,quàm dominũ. Conſideret quæ dominus imperauerit, fiant. Amicos domini eos habeat ſibi amicos. Iniuſſu domini credat nemini. Quod dominus crediderit exigat. Rationẽ cum domino crebro putet. Ne quid emiſſe velit,inſciente domino,nec quid dominum celauiſſe velit. Alieno manũ abſtineat,ſua ſeruet diligenter. Litibus familia superſedeat. Familię malè ne ſit,ne algeat,ne eſuriat,opere benè exerceat: ſic facilius malo, & alieno prohibebit. Villam videat clauſa vti ſiet, & vti ſuo quiſq; loco cubet,& vti iumenta pabulũ habeant. Familiã ne ſiueris peccare. Florentinus hæc addit. Alienas rationes ne cõducat. Non turpis lucri appetens, neq; circa vſuras inexplebilis,ſed paucis cõtentus,&ſemper quę neceſſaria ſunt vſui egẽtium ſuppeditans. Mentiri & maximè peierare formidet. Et ſi quid inuentum melius,potius ad dominũ referat,præterquã ſi valdè adeò vtilitas rei vrgeat, vt domini iuſſionẽ expectare nõ poſſit. Sed pretioſiſſimũ eſt,inquit Columella, intelligere quemquam ſe neſcire quod neſciat,ſemperq; cupere quod ignoret addiſcere: nam etſi multũ prodeſt ſcientia,plus tamen obeſt imprudentia, vel negligẽtia, maximè in ruſticatione. Cato. Opera omnia maturè cõficias face: nam res ruſtica ſic eſt, ſi vnã rem ſerò feceris, omnia opera ſerò facies. A quo Columella. Si quid perperàm factũ eſt,vel imprudẽtia,vel negligẽtia, res tamẽ ipſa domino decoxit,nec fieri poteſt,vt iacturã reſarcias: nam ſi opus vnũ tardiùs, quàm oporteat,peractũ ſit,cætera quoq; quæ ſequuntur,ſeriùs adhibentur, turbatusq; operis ordo,ſpem totius anni fruſtratur: neq; credas diem prætermiſſum, ſed annũ periiſſe. Venandi,& aucupandi ſtudiũ fugiendũ: iis enim ſtudiis plurimæ operæ auocãtur. Aliquæ ſunt quoq; ruſticorũ ſententiæ. Officia maximè iuuenũ congruunt,imperia ſeniorũ. Genera omnia ſurculorũ, vel frugum præclara,ſed terris tuis experta cõmitte: in nouo enim ſeminũ genere, ante experimentũ non eſt tota ſpes ponenda. Locis humidis citius,quàm ſiccis ſemina degenerant. In agro periclitantur interiora,niſi colantur extrema, Neceſſitas feriis caret. Benè agrũ colere neceſſariũ eſt, optimè verò damnoſum. Nequã eſſe agricolã quiſquis emeret, quod ei præſtare fundus poſſet. Malum eſſe patremfamilias quiſquis interdiu domi faceret,quod noctu poſſet, niſi tãtùm in cœli tempeſtate: peiorem quoq; quod profeſtis diebus ageret, quod feriatis deberet: peſſimum verò quod ſereno die potius operaretur ſub domi tecto, quàm in agro. Sermonis, vel etiam per iocum omnis à cuncta fami-

lia abſit turpitudo: corrumpunt ſiquidem bonos mores colloquia mala. Abſit mendacium, nam qui mentitur vult fallere: & qui ſtudio fallendi inuigilat, is proditor.

Qualis villica eſſe debeat. CAP. IX.

NE villicus noſter ſine iucundiſſima ſocietate in villa moretur, vt ſi quidem neceſſe foret foris ruſticari, operibus præeſſe, vel alio genere negotiari, aliam domi relinquat, vt quæ foris peracta, & congeſta eſſent, intus cuſtodiantur, & cætera conficere opera poſſit; ideo ei villicam cõſtituemus. Neceſſe enim eſt, vt alteruter foris ſit, qui labore, & induſtria res cõparet, intus verò, qui ſub tecto recondat, vt ſi fructus, vel reliqua vtenſilia, quibus hominũ genus excolitur aliturq;, congerantur, habeatur, quum neceſſe fuerit, qui promeat: iure igitur noſtro villico domeſticam hanc ſociam adiungemus. Itaque virum, cui frigora, & calores, & alia ruſticationis opera erãt perpetienda, & victus in aperto quærendus, & iniuria propulſanda, quàm mulierem Deus fecit audaciorem, & fortiorem. Mulieri deinceps, quòd his omnibus fecerat inhabilem, domeſtica negotia curanda tradidit, iccirco timidiorem reddidit, quàm virum: nam metus plurimum confert ad diligentiam cuſtodiendi, voluitq; alterum alterius indigere, quoniam quod alteri deeſt, præſto plerunq; eſt alteri. Hæc Xenophon, à quo Cicero, & Columella. Sit ergo inter eos ſumma reuerentia, cum concordia, & diligentia miſta. Flagret mulier diligentiæ æmulatione viri, negotia ſua curâ, maiora, & meliora reddere. Nil ſit in domo diuiduum, nihil quod maritus, aut fæmina proprium dicat, ſed commune. Villica igitur iuuenis eſſe debet: non nimium puella propter eaſdem cauſas, quales de villici ætate diximus. Integræ quoque valetudinis, nec fœdi, nec pulcherrimi habitus: fæditas faſtidioſum, nimia ſpecies deſidioſum facit eius contubernalem: illa vagum villicum, & auerſum ſuo contubernio, hæc intra tectum deſidem, & complexibus adiacentem. Sit à vino, ab eſcis, ſuperſtitione, ſomno & à viris remotiſſima. Meminiſſe debet quid faciendum, & quid in poſterum proſpiciendum. Eundem tãdem morem ſeruet, quem villico præcepimus. Prima eius cura ſit familiam paſcere. Interrogatus Cato quid in re familiari primum foret? reſpondit familiam paſcere. quid ſecundum? bene paſcere. quid tertium? veſtire. Sit ergo primùm familiæ menſa neceſſaria, minimè ſumptuoſa, minime luxurioſa, luxus inertiam gignit: nequid tamen ſiti, famiq; explendæ deſit, vt frugalitas vbique cuſtodiatur, ebrietas, & crapula deuitetur. Aſſueſcat non in alto plumarum ſinu ſepeliri, ſed aut in ſtramento, aut in centonibus, ita vegetior ad cuncta munia obeunda exurget. Mollities omnis arcenda, labori inuigilandũ eſt. Tunicas lineas, ſiue ſubuculas plures habeant ſinguli, permutãdi cauſa, ne dum ſordeſcũt, triſte ſuggerant miniſterium. Deinde laboret, vt quam minimam operã villicus intra tectum impendat, cui & primo mane cum familia prodeundum eſt, & crepuſculo

peractis

peractis operibus fatigato redeundum. Cæterum munia, quę domi capessenda, non in totum muliebri officio relinquenda sunt, sed ita deleganda ei, vt identidem oculis villici custodiãtur: persuasum habere debebit, aut in totum, aut certè plurimùm domi se morari debere. Xenophon apum exemplum ante oculos ponit, quarum dux haud absimile huiusmodi officio (inquit apud illum Ischomachus vxori) quod nos subituri sumus, exequi videtur. Ille quidem in otio esse apes non sinit, sed quas oportet ad opus extrà mittit, importataq; ab eis, excipit, ac seruat, donec tempus vsus veniat, quæ æquè omnibus diuidit, intus fauis incubantibus præsidet, vt celeriter conficiantur. Ita ipsam facere necesse est: si quid in agro faciendum, foras seruos emittere, si quid in villa, intra parietes continere, atque animaduertere, ne diuturna cessatione frustrentur opera. Quæ domum inferuntur, diligenter inspicere ne delibata sint, & ita explorata, atque inuiolata recipere: tum separare, quæ consumenda sunt, & quæ superfieri possunt custodire, ne sumptus annuus, menstruus fiat. Quæ inferuntur idoneis locis recondat, vt sine noxa permaneant, curandumq; vbi quidq; reponatur, vt quùm opus sit, promatur. Vetus est prouerbium, pauperiem certissimam esse, quùm alicuius indigeas, vti eo non posse, quia ignoretur, vbi proiectum iaceat, quod desideratur. Itaque in re familiari laboriosior est negligentia, quàm diligentia. Excelsissimum igitur conclaue pretiosa vasa, & vestes habeat: quod deniq; horreũ siccum atq; aridũ, frumentis habetur idoneũ, quod frigidum, optimè vinũ custodit, quod benè illustre, fragilẽ supellectilẽ, & ea postulat opera quę multi luminis indigent. Hęc postquã secreuimus, & suo quęq; loco reposuimus, villicę curę relegamus, vt quodcunq; opus sit, sciat vnde det, & meminerit, quid & quando, & cui dederit, & quũ receperat, vt quicquid suo loco reponat. Præterea nõ minor cura esse debet, ne supellex, vestísve condita situ dilabatur, aut fruges aliáve vtensilia, sua desidia, corrumpantur. Illud perpetuò obseruandũ, vt eos, qui foris rusticari debebunt, quum iam familia è villa processerit, requirat si quis contubernalis intra tectũ tergiuersans fefellerit, sciscitetur desidiæ causam, an aduersa valetudine restiterit, & si compererit simulantem languorem, sine cunctatione in valetudinarium deducat: præstat enim opere defatigatum sub custodiam requiescere vnum, aut alterum diem, quàm pressum nimio languore veram noxam concipere. Deniq; non sedentaria eius opera est, sed modo ad telam, modo ad eos, qui cibum familiæ conficiunt, inuisere, tùm bubilia, & præsepia mundanda curare. Valetudinaria si vacent ab imbecillis, aperire, & immunditiis liberare, vt quùm res exegerit, benè ordinata & salubria languentibus præbeantur. Nec minus interesse pastoribus in stabulis fructum cogentibus, aut fœtus ouium, aliarúmve pecudum subrumantibus; & tonsuris vellerum interesse, & lanas diligenter percipere, vellera ad numerum pecoris recensere: tum insistere atriensibus vt ferramenta detersa nitidentur, atque rubigine liberentur, & si refectionem desiderant, fabris concinnanda tradantur. Præ-

terea ea cõficere addiſcat, quæ variis temporibus vſu veniunt, ad famulis quotidie ad cibum neceſſaria ſuppeditandum. Videlicet vt ex vino vapido acetum fiat: Muria quomodo dura fiat. Circa vernum æquinoctium herbas has condat, & reponat, cymam, caulem, capparim, apij coliculos, rutam, olus atrum, ferulas, paſtinacæ agreſtis flores, & ſatiuæ, aſparagos, ruſcum, nepitam, lapſanam, & fœniculum. Æſtate circa meſſem cœpas, corna, pruna, pyra, mala aceto, vel melle ſeruet. Laſerem, appropinquante vindemia, condiat, portulacam, olus atrum, deſiccet in Sole mala, pyra, ficus, vuas; non minima enim horum pars in ruſticanum cibum aſſumitur. Debet & vaſa vindemiæ præparare, vt decemmodias, trimodias, fiſcellas texendas & picandas dare: nec minus falculas, & vngues ferreos quamplurimos parandos, exacuendoſque, & ſimilia vſui neceſſaria. Multas vini condituras, ſapam & defrutum coquere. Remedia ad aceſcens vinum conficere. Condere cydonia, vuas ollares, mala granata, & reliqua mala, multaq; olearum genera, eaq; præparare, quæ ad oleum conficiendum neceſſaria: ante vindemiam, vt lignorum copiam, ſcalas, corbulas, modias, decemmodias, & ſimilia præparet.

Villæ operarios quales eſſe oporteat. CAP. X.

NVNC villicum noſtrum edocebimus, qualis corporaturæ, & doctrinæ villæ operarij eſſe debeant, vt commodè iis in operibus vti poſſit. Non igitur eligẽdi ſerui ſunt ex vrbe, vel qui delicatas artes exercuerint, ſocors quidem, & ſomniculoſum id genus hominum eſt, ocio, aleæ, popinæ, & lupanaribus aſſuetum: nam iiſdẽ ineptiis alios corrumpunt. Eligendi ſunt ab infantia durati, & ſi tales obtineri non potuerint, præficiantur, qui laborioſam ſeruitutem tolerauerint, & primam iuuẽtæ ætatem traſcẽderint. Varro: Agri coluntur hominibus ſeruis, aut liberis, aut vtriſque. Grauia loca villicus noſter mercenariis potius, quàm ſeruis colere iubeat, & in ſalubribus quoq; locis opera ruſtica maiora. Operarios parandos eſſe, qui laborem ferre poſſint, nec minores annorũ viginti duorum; & ad agriculturam dociles. Mancipia eſſe oportet neq; formidoloſa, neq; animoſa, vt ex Caſſio transfert. Bubulco ſatis eſt vocis, & corporis proceritas, hæ res metuendũ pecoribus efficiunt: ſed tẽperet vires clementia, quoniã terribilior eſſe debet, quàm ſæuior, vt & obſequantur eius imperio, & diutiùs perennent boues nõ confecti vexatione ſimul operũ, verberumq;. Quamuis neceſſaria, nõ tamen ſatis eſt indoles mẽtis. Longiſſimum aratorem faciemus, quod in re ruſtica nullo minus opere fatigatur prolixior, quia in arando ſtiuæ penè rectus innititur. mediaſtinus qualiſcunq; ſtatus poteſt eſſe, dũmodo perpetiendo labori ſit idoneus. Caſſianus rationẽ addit Columellæ præceptis. Longum corpus fortiter incumbit ſtiuæ, totũq; vomerem degrauat, ne in ſuperficie ſulcus ducatur, ſed & plagæ ex alto delatæ magis cõtingunt ipſos boues: nam ſi parui exiſtant, boues præcedentes eos occultant, nec poſſunt ea, quæ ante boues ipſos ſunt, contueri. Caprarios leues, & celeres eſſe

res eſſe

res eſſe oportet, vt caprarū velocitatem aſſequi poſſint. Vineæ non ſic altos, quemadmodū latos, & lacertoſos vinitores exigunt: nam hic habitus foſſuris, & putationibus, cæteriſq; earum culturis magis aptus. Minus in hoc officio quàm in cæteris agricolatio frugalitatem requirit, quia & in turba, & ſub monitore vinitor opus facere debet. Puerilem ætatē ad agriculturā aptitudinem maximā habere dicunt, etſi vnaquæq; ætas idonea ſit: nam pueri per ætatem enutriuntur ad operas, & ſubſeruientes, & ad ſingula quę fiunt, diligenter animū aduertentes, facileq; flectere ſe potentes ad gramen euellendum, & folia decerpenda, ac frondes, & naturā terræ experientia, operaq; & induſtria ex ſenioribus addiſcentes. Magiſtros pecoribus oportet ponere ſedulos, & frugaliſſimos: ea res vtraque pluſquam corporis ſtatura, roburq; confert huic negotio, quoniam id miniſterium cuſtodiæ diligentis, & artis officium eſt. Iubet Columella operarios in claſſes diuidendos, & non maiores quàm denum hominum faciendas, quas decurias appellauerunt antiqui, & maximè probauerunt, quòd is numeri modus in opere cōmodiſſimè cuſtodiretur, nec præeuntis monitoris diligentiā multitudo cōfunderet. Itaq; ſi latior eſt ager, in regiones deducendæ ſunt & claſſes, diuidundūq; ita opus, vt neq; ſinguli, binive ſint, quoniā diſperſi non facilè cuſtodiuntur. Neq; tamē ſupra decē, ne rurſus vbi nimia ſit turba id opus ad ſe pertinere ſinguli nō exiſtiment. Hęc ordinatio nō ſolum cōcitat æmulationē, ſed & deprehendit ignauos. Sed qualis opportunus numerus operariorū in villa foret, Cato declarare laborauit, ad duas metas rationē dirigens, ad certū modum agri, & genus ſationis, exemplūq; in oliueto & vinea tradidit. Oliuetū agri ducentorum quadraginta iugerū, habere oportet villicum, villicā, operarios quinq;, bubulcos tres, ſubulcū vnum, aſinarium vnū, opilionem vnum, ſumma hominum tredecim. Alteram formulam deſcribit de vinearū iugeribus centū, vt dicat haberi oportere hæc, villicū, villicam, operarios decem, bubulcum vnum, aſinarium vnū, ſubulcū vnum. Sed Varro Saſernæ opinione ſcribit, ſatis eſſe ad iugera octo hominē vnum, & debere eū fodere diebus quadragintaquinque, tametſi quaternis operis ſingula iugera poſſit, ſed relinquere ſe operas tredecim valetudini, tēpeſtati, inertię, indulgētiæ. Sed Licinius ſatis, ait, dilucidè horū neuter modulos relinquit. Quod ſi Cato proportione vti voluit, ad maiorē fundum, & minorē adderemus, & demeremus. Præterea extra familiā debuit dicere villicum, villicā. neq; enim ſi minus CCXL iugera oliueti colas, nō poſſis minus vno villico habere, nec ſi bis tanto ampliorē fundum, aut eo plus colas; ideo duo villici, aut tres habendi fuere. Operarij modo, & bubulci proportione demendi, vel addendi ad minores, maioréſve modos fundorum. Hi quoq; ſi ſimilis ager eſt: ſin eſt ita diſſimilis, vt totus arari nō poſſit, vt ſi ſit cōfragoſus, aut aridus cliuus, minus multi opus ſunt boues, & bubulci. Vnde ex his, aliiſve rationibus Catonis rationi non aſſentitur, ſed potius Saſernæ, qui ait ſingula iugera quaternis operis vno operario ad cōficiendum ſatis eſſe. Sed ſi hoc in Gallia ſatis fuit, non continuo

idem in agro Liguſtico montano. Itaq; de familiæ magnitudine, & de reliquo inſtrumento tria vult animaduertenda. In vicinitate prædia cuiuſmodi ſint, & quanta, & quot quæq; hominibus colantur, & quod additis operis, aut demptis, melius, aut deterius habeas cultum.

De cœli electione pro villa comparanda. CAP. XI.

PRÆCEPTA cœli electionis agri proſequemur. Primum eſt Catonis oraculo ſancitum. Prædium quùm comparare cogitabis, ſic in animum habeto, vti ne cupidè emas, néve opera tua parcas viſere, & ne ſatis habeas ſemel circumire. Quoties ibis, toties magis placebit quod bonum erit. Vicini quo pacto niteant id animum aduertito: in bona regione benè nitere oportebit. Circumſpicias vti bonum cœlum habeat, ne calamitoſum ſiet. Vtiliſſimus, inquit Varro, is ager, qui ſalubrior eſt, quàm alij, quòd ibi fructus certus, contraq; in peſtilenti, calamitas, quamuis in feraci agro, ad fructus colonum peruenire non patitur. Etenim vbi ratio cum Orco habetur, ibi non modo fructus eſt incertus, ſed etiam colentium vita. Quare ſi ſalubritas non eſt, cultura non aliud eſt, quàm alea domini vitæ, ac rei familiaris. Duoq; in primis ſpectaſſe videntur Italici homines, colendo poſſent ne fructus pro impenſa, ac labore reddere, & vtrum ſaluber locus eſſet, an non: quorum ſi alterutrum decollat, & nihilominus quis vult colere, mente eſt captus, atq; ad agnatos, & gentiles eſt deducendus. Nemo enim ſanus mente, debet velle impenſam ac ſumptum facere in culturam, ſi videt non poſſe refici; nec ſi poteſt reficere fructus, ſi videt eos fore, vt peſtilentia diſpereant. Columella eadem, quæ hi, habet. Palladius modum demonſtrat aërẽ cognoſcendi. Quatuor rebus agriculturam conſtate ſcribens, aëre, terra, aqua, & induſtria. Ex his tria naturalia, vnum facultatis, & voluntatis. Naturæ eſt quod in primis ſpectare oportet, vt eis locis, quæ colere deſtinabis, aër ſit ſalutaris, & clemens. Et aëris ſalubritatem declarant loca ab infimis vallibus libera, & nebularum noctibus abſoluta, & habitatorum conſiderata corpuſcula, ſi eis color ſanus, capitis firma ſinceritas, inoffenſum lumen oculorum, purus auditus, & ſi fauces commeatum liquidæ vocis exercent. Hoc genere benignitas aëris approbatur, his autem contraria noxium cœli illius ſpiritum confitentur. Didymus. Loci marini, vt plurimum ſalubriores ſunt, & montani, & accliues, ad Boream vergentes: qui verò prope paludes, & ſtagna, aut locis concauis, aut ad Auſtrum ventum, aut ad Occidentem inclinati, ſunt morboſi. Vitruuius. Saluberrimus locus erit excelſus, non nebuloſus, nõ pruinoſus, regiones cœli ſpectans neq; æſtuoſas, neq; frigidas, ſed tẽperatas. Euitetur paluſtris vicinitas: nam quum auræ matutinæ cum Sole oriente ad locum peruenerint, & iis ortę nebulæ adiungentur, ſpiritusq; beſtiarum paluſtrium venenatos cum nebula miſtos in habitatorum corpora flatus ſpargent, efficient locum peſtilentem. Locus ſi ſecundum mare erit, ſpectabitq; ad Meridiem, aut Occidentem, non erit ſaluber,

luber, quia per æſtatem cœlum meridianum Sole exoriente caleſcit, meridie ardet. Qui ſpectat ad Occidentem, Sole exorto tepeſcit, meridie calet, veſpere feruet. Plinius contraria his habet, inquiens: Attilius Regulus ille, Punico bello bis conſul, aiebat, neque fœcundiſſimis locis inſalubrem agrum parandum, neque effœtis ſaluberrimum. Salubritas loci non ſemper incolarum colore detegitur, quoniam aſſueti etiam in peſtilentibus durant. Præterea ſunt quædam partibus anni ſalubria, nihil tamen ſalutare eſt, niſi quod toto anno ſalubre. Sed tot variæ de aëris ſalubritate ſententiæ ne legentium animos in ambiguum remorentur, ita cōciliare tentabimus. Eſt nobis profectò, vt villam in ſalubri aëre habeamus, vehementer elaborandum: quùm viderimus maiores noſtros, ne cœlum graue habituri eſſent, & incommodum, prudenti quidem & maxime ſalutari conſilio, & omni penitus diligentia præcauiſſe: nam terram, & aquam ſi quid habeant in ſe vitij, corrigi poſſe docebimus: cœlum verò nulla ingenij ope, humanáve induſtria quit flecti: & ſpiritus, quo ipſo vno maximè vitam trahimus, & ſeruamus, puriſſimus ſit oportet, vt ſani ſemper viuamus. Neq; eſt quem fugiat in noſtris corporibus maximam vim habere. Acutiori ingenio præſtare homines videmus, qui cœlo fruuntur puriori, quàm qui craſſo, vdoque. Aër is eſt ſaluberrimus, qui purgatiſſimus, & quàm puriſſimus eſt, viſus acie liberrimè peruius, pellucidus, leuiſſimus, coæquabilis, & minimè varius. Sic peſtiferum illum dicimus, qui nebularum, aut vaporum ſpiſſitudine concretus, & fœtulentus, vt quaſi quoddam graue hæreat ſuperciliis, atq; aciem premat. Et ſi alias ob cauſas maximè ſolibus, & ventis ita redditur. Aërem, qui vehementiſſimè efferueſcit, grauem, craſſumque arguunt; argumento Solis radios acrius agere ſi denſum offendant, quàm rarum. Ægyptij perpetuo, & quaſi conſtanti aëris tenore præ cæteris à Deo donati ſunt, & præſertim qui ad Libyam vergunt, quod ibi nunquam auræ varientur, & integerrima valetudine ſunt, vt ſcribit Herodotus. Romæ aër caleſcit, frigeſcitq; illico, ob id inſaluber. Venti ex ipſa locorum facie, aërem attenuant, incraſſantque. Auræ præſtantiores, quàm venti, & venti mediocres, quàm immodici, & violenti. Sed hi minus moleſti, quàm immobilis aër: nam immobilis, vt aqua putreſcit. Aër motu hilareſcit: nam ſurgentes è terra vapores, aut diſſipat, aut motu incaleſcendo concoquit. Commodi venti ſunt, qui obiectis mōtibus fracti, vel ſyluis, vel longa commigratione laſſi, ſed non per infecta loca pertranſeuntes, ne malum ad nos deferant. Iccirco vitanda vicinia, ex qua noxium quid effluat, veluti teter odor barathri, cloacæ, vapor paluſtrium, fœdarumq; aquarum: nam aqua nulla fœdior, quàm quæ nullo motu contabeſcit. Vitandus aër ex fluuiis ortus, qui imbribus excreſcunt: nam aërem frigidum, & craſſum ducunt. Plinius Theophraſtum, & Hippocratem ſequutus, Aquilonem, ait, ad reſtituendam, ſeruandamq; ſalutē commodum, Auſtrum hominū, pecudumq; generi infeſtiſſimum. Ciconia nunquam ſe Auſtris committit. Delphini per Aquilonem voces audiunt, Auſtro

tardiùs, & non niſi ex aduerſo redditas. Spirante Aquilone, anguillam ternos dies ſine aquis durare, Auſtro non item. Auſter pituitoſos reddit, Corus tuſſim affert. Meridianũ mare improbatur, quod duos pati ſoles videatur, vnum cœlo, alterũ ab aquis inurentem. Maximam illic fieri aëris varietatem, Sole cadente, vbi frigentes vmbræ noctis adueniunt. Matutinæ auræ improbantur, quod crudos ſurgentes vapores adferant. Homerus veriſſimè omnino antelucanas è flumine auras inſalubres tradidit. Nullo loco indecentius villa erit, quàm quæ intra vallem abdita ſit: nam omni proſpectus amœnitate intercepta, ſine vlla dignitate deliteſcit: nam & imbrium ruinis obruitur, & circumfluentibus aquis infunditur, & modico imbibito humore, continuò madeſcit, & vaporem valetudini noxium ſemper effumat. Ingenia hebetatis ſpiritibus non valebunt, nec corpora durabunt. Si ingreditur Sol, reciprocatis vndique radiis torrebuntur, ſi nõ illuſtrantur Sole, torpeſcunt, & recrudeſcunt. Adde, ſi ventus in ea penetrat, quaſi canalibus coactus, moleſtius quàm par eſt furit: ſi non ingreditur, concretus illic aër putreſcit. Conuallem iſtam non indecenter aëris lacunam, ſtagnúmve vocare poſſumus. Itaque locus vbi aër amœnus ſit, neque humilis, & quaſi immerſus, neque celſus, & ſupereminens, ſed mediis collibus, optimus vocabitur: in eo enim lætiſſimus aër aſſiduo ſpiritu mouebitur. Arbores in vnam partem inclinatæ, aut refractæ, infeſtis ventorum motibus ceſſiſſe oſtẽdunt. Saxa locis innata ſi ſummotenus putria fuerint, aëris intemperiẽ nunc ardeſcentis, nunc torpentis oſtentant. Vitanda igitur loca, in quibus vehementes eiuſmodi tempeſtates graſſantur: nam hominum corpora caloris, aut acri vi frigoris ſi vexantur, tota coagmentatio labefactatur, adq; morbos, & immaturam ſenectutem compellitur. Craſſo aëre non fameſces, ſicco ſities.

Quomodo cœli vitia emendari poſſint.
CAP. XII.

SED Columella dicit. Quùm ſapientis ſit patrisfamilias non vbique emere, aut vbertatis illecebris, aut delitiarum concinnitate: ſic verè induſtrij eſt, quicquid aut emerit, aut acceperit facere vtile, & fructuoſum, quoniã & grauioris cœli multa remedia priores tradiderũt, quibus peſtifera lues mitigetur. Varro. Salubritas, quæ ducitur è cœlo, non eſt in noſtra poteſtate, ſed in Naturæ, vt tamen multum ſit in nobis, quòd grauiora, quæ ſunt, ea diligentia leuiora facere poſſumus; etenim ſi propter terram, aut aquam, odorémve, quem aliquo loco eructat, peſtilentior eſt fundus, aut propter cœli regionem ager calidior ſit, aut ventus nõ bonus flet, hæc vitia domini ſcientia emendari poſſunt, ac ſumptu, quod permagni intereſt vbi ſint poſitæ villæ, quo ſpectent, porticibus, oſtiis, ac feneſtris. An non ille Hippocrates Medicus in magna peſtilentia, non vnum agrum, ſed multa oppida, ſcientia ſeruauit? ſed quid neceſſum eſt illum vocari ad teſtimoniũ? quum Varro ipſe, quum Corcyræ eſſet

exerci-

exercitus, ac claſſis, & omnes domus repletæ eſſent ægrotis, ac funeribus, immiſſo nouis feneſtris Aquilone, & obſtructis peſtilentibus, ianuaq; permutata, cæteraq; eius generis diligentia, ſuos comites, ac familiam incolumes reduxit? Si aër peſtifer ex vicinia paluſtrium locorum erit, remedium à Vitruuio petemus. Si paludes excelſiores fuerint mari, hac ratione emendabimus. Foſſis enim ductis, fit aquæ exitus ad littus, & ex mari tempeſtatibus aucto, in paludes redundantia motionibus concitatur, amarisq; mixtionibus non patitur beſtiarum paluſtrium genera ibi naſci, quæque de ſuperioribus locis natando proximè littus perueniunt, inconſueta ſalſitudine necantur. Sic etiam de terræ infœcunditate conſiderare debemus.

De ſitu villæ eligendo. CAP. XIII.

DIXIMVS de cœlo, ſubiungemus de ſitu non minus neceſſaria, quàm quæ de cœlo dicta ſunt. Poteſt enim optimus ſitus cœli malignitatem emendare, & bonitas à ſitu rependi poteſt: contra qui ſitu abutuntur, poterunt peruertendo damnoſum reddere: ideoque non ſegniter maiores noſtri de eius electione non prætereundas admonitiones reliquerunt. Varro tria agrorum genera tradidit, campeſtre, collinum, & montanum, è quibus infimis alia cultura aptior, quàm ſummis, quòd hæc calidiora, quàm ſumma; ſic collinis, quòd ea tepidiora, quàm infima, aut ſumma. Itaque vbi lati campi, ibi magis æſtus, & eò in Apulia loca calidiora, & grauia. Et vbi montana, vt in Veſuuio, quòd leuiora, & ideo ſalubriora. Qui colunt deorſum, æſtate magis laborant, qui ſurſum, magis hyeme: verno tempore in campeſtribus maturius eadem illa ſeruntur, quàm in ſuperioribus, & celerius hîc, quàm illic coguntur. Nec non ſurſum, quàm deorſum tardius ſeruntur, ac metuntur. Propter hæc tria faſtigia formæ, diſcrimina quædam ſunt ſationum, quòd ſegetes meliores eſſe exiſtimantur campeſtres, vineæ collinæ, ſyluæ montanæ. Campeſter locus is melior, qui totus æquabiliter in vnam partem vergit, quàm is, qui eſt ad libellam æquus, quod is quùm aquæ non habent delapſum, fieri ſolet vliginoſus, eò magis ſi quis eſt inæquabilis, eò deterior, quod fit propter lacunas aquoſus. Igitur optimum villæ ſitum deſcribit Cato, qui ſub radice montis ſiet, & in Meridiē ſpectet. Columella item referente, Peririſſimi ruſticarum rerū tria genera terreni eſſe dixerunt, cāpeſtre, collinū & montanum. Campū non æquiſſima ſitū planitie, nec perlibrata, ſed exiguè prona, collem clementer, & molliter exurgentem, montē non ſublimem, & aſperū, ſed nemoroſum, & herbidum maximè probauerunt. Mox perfectā deſcribens villæ formā, ait. Agrum habeas ſalubri cœlo, vberi gleba, parte campeſtri, parte alia collibus, vel ad Orientem, vel ad Meridiem molliter deuexis, terreniſque aliis cultis, atque aliis ſylueſtribus, & aſperis. Palladius verò omnia colligens ſatis abſolutè eum deſcribit. Situs verò terrarum, neq; planus, vt ſtagnet, neque præruptus, vt defluat, neque obrutus, vt in imum deiecta valle ſubſidat,

neque arduus, vt tempeſtates immodicè ſentiat, & calores. Sed ex his omnibus vtilis ſemper eſt æquata mediocritas, & vel campus apertior, & humorem pluuium cliuo fallente ſubducens, vel collis molliter per latera inclinata deductus, vel vallis cum quadam moderatione, & aëris laxitate ſubmiſſa, vel mons alterius culminis defenſus obiectu, & à moleſtioribus ventis aliquo liber auxilio, vel ſublimis, aſper, ſed nemoroſus, & herbidus. Didymus: ad ſanitatem & ſpeculationem, & regionis colluſtrationem locus aptiſſimus exiſtit in altioribus locis ædificatus. Sed ſitus ſi eligendus, ſit in frigidis prouinciis Orienti, aut meridiano lateri oppoſitus, ne alicuius magni montis obiectu, his duabus partibus excluſis, algore rigeſcat, aut per partem Septentrionis remoto, aut per Occidentes in veſperam Sole dilato. In calidis verò prouinciis pars potius ſeptentrionis optanda eſt, quæ & vtilitati, & voluptati, & ſaluti æqua bonitate reſpondeat. Plinius eadem. Spectare in æſtuoſis locis ſeptentrionem debet, Meridiem in frigidis, in temperatis exortum æquinoctialem.

De villæ ſolo idoneo eligendo. CAP. XIIII.

AGRICVLTVRÆ omnes optimi præceptores iubent non minorē curam in ſoli electione, quàm in cœli eſſe impendēdam. Ob id ad eius bonitatem inueſtigandam quamplurima ſigna docuerunt. Nos omnium ſententias ad trutinam expendemus. Et ſi quibuſcunque huius villæ partibus, vtpote vinea, ſegete, pomario, horto, & reliquis peculiare ſolum deſcripſimus, lubet hic de vniuerſo villæ ſolo verba facere, quùm plurimum interſit, quo ſolo, quam arborem ſeueris: neque omnes arbores omni terra gaudent, ſed vnaquæque ſuam peculiarem expoſcit, quam ſi adipiſcantur, multo longiores radices felicius depromentt, altius hærebunt, vberioremq; fructum largientur. Arbor enim eo fœcundior, quo terram propriorem nacta fuerit. Inter tot terrarū genera aliquod eſt, quod hæc arbos ſeligat, & magis amet, & hæc alio potius delectatur, & eſt aliud, quo plures geſtiant. Xenophon multò facilius terræ ingenium, quàm hominis, vel equi experiri poſſe dicit: nam in promptu eſſe, facilemq; ſe ad cognoſcendum omnibus præbere. Signa ſunt à ſapore, odore, colore, pondere, ab ea naſcentibus, aliiſq; ſignis, quæ recenſemus. A guſtu incipiemus. Virgilius in Georgicis.

Salſa autem tellus, & quæ perhibetur amara,
Tale dabit ſpecimen. Tu ſpiſſo vimine qualos,
Colláq; prælorum fumoſis deripe tectis.
Huc ager ille malus, dulceſq; a fontibus vndæ
Ad plenum calcentur, aqua eluctabitur omnis,
Scilicet & grandes ibunt per vimina guttæ.
At ſapor indicium faciet manifeſtus, & ora
Triſtia tentantum ſenſu torquebit amaror.

Colu-

Columella ab eo excipiens ait. Sapore quoque terram sic cognoscemus. Si ex ea parte agri, quæ maximè displicebit, effossæ glebæ, & in fictili vase madefactæ dulci aqua permisceantur, ac more fæculenti vini diligenter colatæ gustu explorentur: nam qualem traditum ab eis retulerit humor saporem, talem esse dicemus eius soli. Idem Palladius, & Anatolius. Possumus & tactu terræ pinguedinem experiri, Virgilio docente.

Pinguis item quæ sit tellus, hoc denique pacto
Discimus: haud vnquam manibus iactata fatiscit,
Sed picis in morem ad digitos lentescit habendo.

Columella hæc declarans. Itaq; considerandum erit, si solum, quod excolere destinamus, pingue sit, quod expedita satis nobis ratione contingit discere: nam perexigua conspergitur aqua gleba, manuq; subigitur, ac si glutinosa est, & quouis leuissimo tactu pressa inhærescit, & picis in morem ad digitos lentescit habendo, eademque illisa humo non dissipatur, ea res admonet nos, inesse tali materiæ naturalem succum, & pinguedinem. Eadem Palladius. Cognoscitur & ab odore. Anatolius ita nos admonet. Effodiunt in altum, indeque aliquid terræ extrahunt, & ab olfactu quidem meliorem experiuntur. Sed Plinius Ciceronis authoritate exactiùs docet. Certè Cicero lux doctrinarum altera, meliora, inquit, vnguenta sunt, quæ terram, quàm quæ crocum sapiunt. Hoc enim maluit dixisse, quàm redolent. Ita est profectò: illa erit optima, quæ vnguenta sapiet. Quod si admonendi sumus qualis sit terræ odor ille, qui quæritur, contingit etiam sæpè quiescente ea, sub occasu Solis, in quo loco arcus cœlestis deiecerit capita sua; & quum à siccitate continua immaduit imbre, tunc emittit illum suum halitum diuinum è Sole conceptum, cui comparari suauitas nulla possit. Is esse odor in commota debebit, repertusq; neminem fallet, ac de terra odor optimè iudicabit. Talis ferè est in noualibus cæsa vetere sylua, quæ consensu laudatur. Nec desunt alij odores, ex quibus terræ bonitatem experiri quis possit. Sed vt sciamus quale densum, vel solutum solum fuerit, Virgilium audiamus.

Nunc quò quamque modo possis cognoscere dicam,
Rara sit, an supra morem si densa requiras.
Antè locum capies oculis, alteq; iubebis
In solido puteum demitti, omnemq; repones
Rursus humum, & pedibus summas æquabis arenas:
Si deerunt, rarum. Sin in sua posse negabunt
Ire loca, & scrobibus superabit terra repletis,
Spissus ager, glebas cunctantes, crassaq; terga
Expecta, & validis terram proscinde iuuencis.

Sed Columella hoc experimentum ponit ad dignoscendam pinguem terram, hoc modo. Sed & si velis scrobibus egestam humum recondere, & recalcare, quum aliquo quasi fermento abundauerit, certũ erit eam esse pinguem;

quum defuerit, exilem; quũ æquauerit, mediocrem. Palladius eadem iisdem refert verbis. Diophanes verò: Scrobem fodiunt, & bonam terræ partem extrahentes, postea rursus terram in foueam iniiciunt, & si quidem iniecta terra foueam expleuerit, aut redundauerit, optimam terram iudicant; si verò iniecta terra fouea non expletur, non bonam esse terram pronunciant. Idemque Poëta docet pondere posse leuèm, & grauem experiri.

Quæ grauis est, ipso tacitam se pondere prodit,
Quæq; leuis.

Sed optimã terræ qualitatẽ ex signis cognoscere docet doctissimus Theophrastus, princeps agricolarum, qui naturã arborum, & terrarum considerans, omnia ad mediocritatẽ reduxit, vt omnibus aliquo modo cõueniret; atq; hoc modo decernit. Solum quod mediam continet confusionem contrariorum; id est, soluti & spissi, sicci & humidi, leuis & põderosi, & quî ima summis cõueniant modice, hoc omnium optimè consulit omnibus ferè arboribus, atq; frugibus: id enim propriùs quodammodo aëris habitui, quàm cætera conuenire videtur. Cæterum inter hæc ipsa, quod ad alterã partem declinat, in proxima commendatione est, vt quod solutum, leue, atq; humectũ est. id enim alimentum in se continet, hiat, vt radicibus facilem cõmeatum suppeditet, vt se facilè prolatare possint: sunt enim radices penora & promi. Spissum, ponderosum, ac sitiens cõtrarium pręstat. Hoc idem illi sentiunt, qui solum nigrũ commendant, vt Leophanes. Causam enim illicò reddere tentat, quod genus id excipulũ vtriusq; facile esse potest, imbriũ & squalloris, vtpote quod capax tam ęstus, quàm humoris nimium sit. Beritius ab eo. Optimum solũ nigræ terræ est, & ab omnibus præ illis laudatũ: nam & imbrem fert, & siccitatem. Consequens est terra fulua, quæ & flumine rigatur, limosa & vliginosa appellata, item dulcis & calida: hæ enim ad vites, & ad arbores, & ad sata aptitudinẽ habere cognitæ sunt. Sed & profunda terra laudatur, maximè si friabilis sit, & tractabilis, operiq; non repugnans, ad solam tamen arborum fertilitatem apta existit. Quin & rubra ad reliqua optima est, ad arbores tamen producendas ineptè habet. Palladius ex his eligendam terram his verbis docet. Sit gleba putris, & ferè nigra, & ad tegẽdum se graminis sui crate sufficiens, aut misti coloris, quæ etsi rara sit, tamen pinguis soli adiunctione glutinetur. Quæ protulerit, nec scabra sint, nec retorrida, nec succi naturalis egentia ferat. Color nanque non magnopere quærendus est, sed pinguedo, atq; dulcedo. Tandem eligendus est pinguis, & resolutus ager, qui minimum laborẽ poscit, & fructum maximum reddit. Secundi meriti est spissus, qui labore quidem maximo, tamen ad vota respondet. Sed pulla terra maximè à Catone laudatur. De qua sic Plinius. Terra tenera quæ vocatur pulla, erit optima, & operi satior. Intelligere modò libeat dictam mira significatione teneram, & quicquid optari debet, in eo vocabulo inuenitur. Illa temperatæ vbertatis, illa mollis, facilisque culturæ, nec madida, nec sitiens, illa post vomerem nitescens, qualem fons ingeniorũ Homerus

merus

merus in armis à Deo cælatam dixit, addiditq; miraculum nigrescentis, quamuis fieret in auro: illam, quam recentem exquirunt improbæ alites, vomerem comitantes, coruiq; aratoris vestigia ipsa rodentes. Virgilius ita cecinit.

Nigra ferè, & presso pinguis sub vomere terra,
Et cui putre solum. (*nanque hoc imitamur arando.*)

Aspectu fieri posse probationem Anatolius refert. Si in squallore non valdè rumpitur, neq; si imbres vberes, impetuosiq; deciderint, & cœnosa fiat, verùm omnem pluuiarum aquam in suum sinum excipiat, & si non frigoris tempore dorsum ipsius testaceum appareat. Hęc enim, vt plurimum, bona poterit iudicari. Pulcherrimum & alium modum probationis veteres inuenerunt, itidē oculis subiacentem. Si nanq; magnæ & syluosæ sunt arbores syluestres ex ipsa nascentes, absolutissima pronunciari potest, si mediocres media, si verò spinas & sarmēta tenuia producat, & herbam breuem, imbecilla hæc est, & non multi pretij. Virgilius ex aspectu humidam cognoscere docet.

Humida maiores herbas alit, ipsaq; iusto
Lætior: ah nimium ne sit mihi fertilis illa,
Neu se prævalidam primis ostendat aristis.

Varro ex Diophanis Bithynij authoritate dicit signa sumi posse aut ex ipsa, aut ex iis, quæ nascūtur ex ea: ex ipsa, si sit terra alba, si nigra, si leuis, quæ quum fodiatur facilè frietur, naturaq; non sit cineritia, néve vehementer densa. Ex his autem, quæ enata sunt fera, si sunt prolixa, atq; ea, quæ ex his nasci debent earum rerum feracia. Columella satis admirari non potest cùm alios, tùm Cornelium Celsum non solùm agricolationis, sed vniuersæ naturæ prudentem virum, sic & sententia, & visu deerrasse, vt oculis eius tot paludes, tot etiam campi salinarum non occurrerent, quibus ferè cōtribuuntur prædicti colores. Nullum videmus locum, qui modò pigrum contineat humorem, non eundem vel nigri, vel cinerei coloris, nisi in eo fortè fallor ipse, quòd non putem aut in solo limosæ paludis, & vliginis amaræ, aut in maritimis areis salinarum gigni posse læta frumenta. Sed est manifestior hic antiquorū error, quàm vt pluribus argumentis conuincendus sit: non ergo color, tanquam certus author testis est bonitatis aruorū. Sed Plinius omnino negat ex signis terræ bonitatem præsagiri posse. Pulla, qualem habet Campania, nec vbiq; optima vitibus, aut quæ tenues exhalat nebulas. Nec rubrica multis laudata. Cretam in Albensium Pompeianorum agro, & argillam cunctis ad vineam generibus anteponunt, quāquam præpingues: quod excipitur in eo genere. Inuicē sabulum album in Ticinensi, multisq; in locis nigrū, itemq; rubrum etiam pingui terræ permistū, infœcundum est. Argumenta quoq; iudicantium sępè fallunt. Non vtiq; lætum solum est, in quo proceræ arbores nitent, præterquā illis arboribus. Quid enim abiete procerius? aut quæ vixisse possit alia in loco eodē? Nec luxuriosa pabula pinguis soli semper indiciū habent: nam quid laudatius Germaniæ pabulis? & tamen statim subest harena tenuissimo cespitum corio.

Nec ſemper aquoſa eſt terra, cui proceritas herbarum, non hercule magis, quàm pinguis adhærens digitis, quod in argillis arguitur. Scrobes quidem regeſta in eos nulla complet, vt denſa, atque rara ad hunc modum deprehendi poſſit, ferroque omnis rubiginem obducit. Nec grauis, aut leuior iuſto deprehenditur pondere. Quod enim pondus terræ iuſtum intelligi poteſt? Nec fluminibus aggeſta ſemper laudabilis, quando ſeneſcant ſata quædam aqua.

De ſolo in agri electione fugiendo. CAP. XV.

DIXIMVS terras amplexandas, comparandasque, nunc fugiendas ex ſignis cognoſcere docebimus à contrariis cauſis. Quibuſdam in terris, inquit Theophraſtus, ima arborum pars optimè conſtat, ſuperna verò vitioſa eſt, quod in ſolo harenoſo, tophoſo, aduſtoque euenit. Sabulũ enim alimento caret, ob id germina ſubminiſtrare haudquaquam valet: vnde infelix germinatio: ſuntq; in eo diſſitæ partes, ob id facilem radicibus commeatum præſtare poſſunt, vt in profundum effundantur: & ob partium raritatẽ item nocumenta æſtus & frigoris ad radices admittunt. Sic in paluſtribus, & luculentis. Fugiendum quoq; frigidum, denſum, ſalſumq; ſolum, quia incommodum conſtat, denſitas enim ſtrangulat ſua vehementi cohæſione. Cato inquit, Terrã caue carioſam tractes. Addit Plinius, Néve plauſtro, néve pecore impellas. Quid putamus hac appellatione ab eo tãtopere reformidari, vt penè veſtigiis quoq; interdicat? Redeamus ad ligni cariẽ, & inueniemus illa, quæ in tantum abhominatur vitia, aridæ, fiſtuloſæ, ſcabræ, caneſcẽtis, exeſæ, & pumicoſæ. Plus dixit vna ſignificatione, quàm poſſit vlla copia ſermonis enarrari. Eſt enim interpretatione vitiorum quædam non ætate (quæ nulla in ea intelligi poteſt) ſed natura ſua, anus terra, & ideo infœcunda ad omnia, atque imbecilla. Virgilius frigidam ex naſcentibus herbis exquirere docet.

——— at ſceleratum exquirere frigus
Difficile eſt, piceæ tantum, taxiq; nocentes,
Interdum aut hederæ pandunt veſtigia nigræ.

Improbantur à Varrone lapis, marmor, rudus, arena, ſabulo, argilla, rubrica, puluis, creta, glarea, carbunculus, id eſt quæ Sole perferuet, ita, vt radices ſatorum comburat. Palladius. Ne alba, & nuda ſit gleba, ne macer ſabulo ſine admiſtione terreni, ne creta ſola, ne arenæ ſquallentes, ne ieiuna glarea, ne auroſi pulueris lapidoſa macies, ne ſalſa, vel amara, ne vliginoſa terra, ne tophus arenoſus, atq; ieiunus, ne vallis nimis opaca, & ſolida. Plinius. Terram amaram, ſiue macram ſi quis probare velit, demonſtrant eam atræ degeneresque herbæ: frigidam autem retorridè nata. Item vliginoſam triſtia, rubricam oculi, argillamque operi difficillimas, quæque raſtros, ac vomeres ingentibus glebis onerent: quanquam non quod operi, hoc & fructui ſit aduerſum. Anatolius ſalſam terram fugiendam eſſe ab omnibus dicit: & hic veterum conſenſus. Quum enim in ſtercore ſalem fugiamus, & amurcã ex oliuis ſale non conſperſis,

ſperſis, arborum radicibus affundere rerum experti præcipiant, & ſterquilinia dulci, non ſalſa aqua rigemus. Manifeſtum eſt quòd ſalſam terram improbent, ad omnia ineptam, præterquam ad palmæ fructus, quos optimos producit, immò vitare oportet ſalſi ſtercoris vſum ad dulcis terræ miſturam. Præterea fœtidam terram fugere oportet, vt quæ omnibus inutilis exiſtat.

Quomodo terræ vitia emendari poſſint. Cap. XVI.

SED ſi nobis fundus non erit eligendus, ſed hæreditate contigerit, quid faciendum docebimus. Dicebant enim maiores noſtri non malum agrum, ſed malum colonum reperiri. Immò id innuentes in hieroglyphicis Cybeleio currui duos leones domitos adiunxere hac conſideratione, vt leo terræ ſymbolum eſſet, quum genus id animalium in lònginquis, & à nobis remotiſſimis regionibus inueniatur: nullam enim dicunt eſſe terræ partem tam remotam, quæ coli, ſubigique non poſſit. Conſiderandus ergo eſt ſylueſtris & incultus, ſiccúsne ſit, an humidus, nemoroſus ſtirpibus, an ſaxis confragoſus, iuncóne ſit an gramine veſtitus, aut filicibus, aliíſve frutetis impeditus. Si humor redũdarit, vligo ea exiccanda, nemoroſi, fruteteſiq; tractus, extirpandæ radicitus arbores: aut quũ ſuccſæ fuerint, incendendæ, dein arandæ. Saxoſus lapidibus expediendus eſt. Iunci & graminis pernicies repaſtinatione frequenti internecanda, filix aſſiduè extirpanda, feruntq; filicem ſationibus, & ſtercoratione interimi, vt ſubinde naſcens ſuccidatur, intra biennium; ſic eius viuacitas abſumitur. ex Columella. Plinio hæc diſplicent: ait enim. Terram terra emendari (vt aliqui præcipiunt) ſuper tenuem pingui iniecta, aut gracili, bibulaque ſuper humidam, ac præpinguem, dementia operæ eſt. Quid enim poteſt ſperare qui talia colit? Si ager ad cultum ſeu ſiccitate, vel aquarum nimietate & moleſtia aptus nequicquam ſit: hoc pacto emendabimus. Vineam in prato, & humecto loco facies ſic. Infodies ab oriẽte in occaſum lineis directis & æquidiſtantibus foueas, quàm maximè id liceat profundas, latas pedes nouem, diſtantes inter ſe pedes quindecim, & quam exemeris ex foſſa tellurem accumulabis in area interualli, vt accliuitate meridianum excipiat ſolem. Iſtiuſmodi colliculis factis manu, vitis tutior & feracior. Contrà in colle ſicco pratum facies ſic. Foſſam oblongam non decurſoriam, ſed ſtagnantem in parte ſuperiore facies, margine ad libellã collibrato, & coæquabili, in eã deriuabis aquam ex proximis fontibus, & ſuperfluens à latere continua parilitate ſubſtitutum corrigabit agrum. In campeſtri Veronenſi ſaxis rotundis referto, nudo, & penitus infœcundo, crebra effecere irrigatione, vt cutis obduceretur ceſpiticea, & prãtum excreuit lætiſſimum.

De aqua villæ eligenda. Cap. XVII.

DIXIMVS de aëre & terra, ſequitur tractatio de aquis, non minus cæteris neceſſaria. Referemus prius quæ à maioribus relata ſunt, mox noſtra ſubnectemus. M. Varro in villa exædificanda hoc potiſſimum quęrit, vt intra

ſepta villæ habeat aquam, ſi non quamproximè. Primùm quæ ibi ſit nata. Secundùm, quæ influat perennis. Si omnino aqua non eſt viua, ciſternæ faciundæ ſub tectis, & lacus ſub dio: ex altero loco vt homines, ex altero vt pecus vti poſſit. Columella iubet maximè probatam haberi aquam, ſine qua nemo noſtrum vel proſperæ, vel aduerſæ valetudinis vitam proroget. Quæ ſit vel intra villam, vel extrinſecus inductus fons perennis. Si deerit fluens, putealis quæratur in vicino, quæ non ſit hauſtus profundi, non amari, aut ſalſi ſaporis. Si hæc quoque defecerint, vaſtæ ciſternæ hominibus, piſcinæ pecoribus inſtruantur, colligendæ aqua pluuiali, quæ ſalubritati corporis eſt accommodatiſſima. Huic proxima fluens aqua è montibus oriunda, ſi per ſaxa præceps deuoluitur. Tertia putealis, vel collina, vel quæ non infima valle reperitur. Deterrima paluſtris, quæ pigro lapſu repit. Peſtilens, quæ in palude conſiſtit. Hic tandem humor quamuis nocentis naturæ, temporibus tamen hyemis, edomitus imbribus miteſcit, ex quo cœleſtis aqua maximè ſalubris intelligitur. Plinius ab Hippocrate, & aliis, ſtagnantes, pigraſque damnat, vtiliores quæ profluunt exiſtimat, curſu enim procurſuque ipſo extenuari, atque proficere: eoque miratur ciſternarum ab aliquibus maximè probari, rationem afferẽtibus, quòd leuiſſima ſit imbrium aqua, vt quæ ſubire potuerit, & pendêre in aëre, ideoque & niues præferunt imbribus, niuibuſque etiam glaciem, velut ad infinitum coacta ſubtilitate. Leuiora enim hæc eſſe, & glaciem multò aqua leuiorem, quorum ſententias refellit. In primis leuitas illa deprehendi aliter, quàm ſenſu vix poteſt, nullo pene momento ponderis aquis inter ſe diſtantibus. Nec leuitatis in pluuia aqua, argumentum eſt ſubiſſe eam in cœlum, quum etiam lapides ſubire appareat, cadenſque inficiatur halitu terræ, quo fit, vt pluuiæ aquæ ſordium ineſſe plurimum ſentiatur, citiſſimeque ideo calefiat aqua pluuia. Niuem quidem, glaciemque ſubtiliſſimum elementi eius videri miror, appoſito grandinum argumento, è quibus peſtilentiſſimum potum eſſe conuenit. Nec verò pauci inter ipſos è contrario ex gelu, ac niuibus inſaluberrimos potus prædicant, quoniam exuctum ſit inde, quod tenuiſſimum fuit. Minui certè liquorem omnem congelatione deprehenditur, & rore nimio ſcabiem fieri, pruina vredinem, cognatis ex niuis cauſis. Pluuias quidem aquas celerrimè putreſcere conuenit, minimeque durare in nauigatione. Epigenes autem aquam, quæ ſepties putrefacta, purgata ſit, perhibet amplius non putreſcere: nam ciſternas Medici etiam confitentur inutiles, aluo duritias facientes, faucibuſque: etiam limi non aliis ineſſe plus, aut animalium, quæ faciunt tædium, confitendum habent. Nec ſtatim amnium vtiliſſimas eſſe, ſicuti nec torrentium vllius, lacuſque plurimos ſalubres maximè. Limus aquarum vitium eſt, ſi tamen idem amnis anguillis ſcateat, ſalubritatis indicium habetur, ſicuti frigoris, tineas in fonte gigni. Aquam ſalubrem aëri quamſimillimam eſſe oportet, cuius ſapor odórve nullus eſſe debet. Quidam ſtatera iudicant de ſalubritate, fruſtrante diligentia,

gentia, quando perrarum eſt, vt leuior ſit aqua. Inter pares melior quæ caleſit, refrigeraturque celerius: quin exhauſtam vaſis ne manus pendeant, depoſitisq; in humum tepeſcere affirmant. Ex Rufo. Potabilium aquarum quinque ſunt differentiæ, pluuia vel ciſternina, fontana, putealis, fluuialis, & paluſtris: quarum pluuia leuiſſima, facillimeque mutabilis perhibetur: multis languoribus optima, quòd ſtatim euadat. Fontanarum quę fontes ad ſeptentrionem è ſaxis ſtillantes ſcaturiunt à Sole auerſi, duri, & tardi motus inuehunt aquas, tardius incaleſcunt, & refrigerantur: quæ verò ad orientem emanat, per anguſtias, vel puram terram dilabitur, caleſcit, & frigeſcit celerrimè: optima eſſet, niſi conductibus fieret deterior. Putealis frigida difficulter excernitur. Fluuialis difficulter operatur, arefaciendo, præcipuè quum per mala diffluit loca. Præſtant quæ perennibus fontibus fluunt, & aliis nō ammiſcētur fluuiis. Paluſtris omnino mala, præter Niliacam, quia cœnoſa, lutoſa & grauis eſt, ob ſtatum, moramque eſt tanquam mortua, & putrida. Quæ cito coquit edulia, etiam in ventre alios cibos coquit. Quæ craſſitudinem, pondusque obtinet, & ſubſidet, & facile coit, calculoſa eſt. Aqua quæ difficulter penetrat, difficulter coquibilis. Ex Athenæo hæc excerpſimus. Homerus aquas, quæ è ſaxis ſcaturiunt, inſalubres vocat. Fontanam, quæ per longa terrarum ſpatia fertilium deducitur, bonitate cæteras antecellere dixit Heſiodus. Quæ fluit è Pangæi fodinis, cotyla nonaginta ſex drachmas hyeme pendet, æſtate ſexaginta ſex. Spiſſat enim & cōtrahit magis illā frigus, quàm cæteras: quapropter in horarum indicibus quum fluit, horas nō reddit certas, & pares æſtiuis, ſed inæquales, exitu ob craſſitiē tardiore. Diophanes dicit. Præ omnibus aquarum curam habere oportet, non ſolùm propter aquæ fructum, ſed etiam quòd temperatiſſimum aërem faciat, ſiccitatibus obortis. Fortunatum eſt igitur valdè, fontanam aquam habere, quæ ſi deſit, pluuiales colligantur in noſtrum, totiusque familiæ vſum ſufficientes, non velut quidam facere ſolent in ſtabulum, vbi pecus ouillum & reliqua animalia ſtercoribus locos cortis, ac ſtabulorum replent, ſed in domibus in quibus etiam diligenter eaſdem purgare, & aſſiduè oportet. Puram verò aquam in puteos per ligneos canalium ductus conuehere. Palladius ex his aquæ ſalubritatem cognoſcere docet. Primùm ne à lacunis, aut palude ducatur, ne de metallis originem ducat, ſed ſit perſpicui coloris, neq; vllo aut ſapore, aut odore vitietur, nullus illi limus inſidat, frigus tepore ſuo mulceat, æſtatis incendia frigore moderetur. Sed quia ſolet occultiorem noxam tectior ſeruare natura, ipſam quoque incolarum ſalubritate noſcamus. Si fauces bibētium puræ ſint, ſi ſaluo capite, in pulmonibus, ac thorace, aut nulla eſt, aut rara cauſatio: nam plerunque has noxas corporis ad inferiorem partem, quæ ſupra ſunt, corrupta demittunt, vt vitiato capite ad pulmones, vel ſtomachum morbi cauſa decurrat: tunc culpandus aër potius inuenitur. Deinde ſi venter, inteſtina, vel latera, vel renes nullo dolore, aut inflatione vexētur. Si vitia nulla veſicæ ſunt. Hæc & his ſimi-

lia, ſi apud incolas pro maiori parte conſtare videris, de aquis aliquid ne ſuſpiceris. Nos illam dicemus ſapore optimam, quæ ſaporem habet nullum, & colore commodiſſimam, quæ omni ſit colore penitus vacua, quæ lympida, pellucida, & tenuis, quæ in candidum linteum infuſa, non commacularit, quæ ferueſacta fæcem non dimiſerit, quæ muſcoſum alueum, quo perfluat, & præſertim ſaxa coinquinata non reddiderit. Ex optima aqua multæ commoditates exoriuntur. Indiam inquit Diodorus multa ex parte habere homines proceros, & validos, ingenioq; præditos acri, quòd ſaluberrimas aquas bibant. Eſt animantibus aqua, veluti caloris pabulum, vitaq; alimentum, ſic plantarum, cæterorumq; quibus mortales vtuntur. Vnde quæ in terris creſcunt, & adoleſcunt omnia, ſi aquam ademeris, fore, vt futura ſint nulla.

De hydrophantica. CAP. XVIII.

SED ſi regio aquis careat, oportet eam, vbi ſit, inueſtigare, vt puteos excauemus: nos hydrophanticam docebimus, ſic enim Græci vocant artem aquam inueſtigandi; eamq; ex Democriti ſcriptis colligemus. Campi, & planiries, vt plurimum, aquis carent, & maiores magis minoribus, & ſi in eis reperiuntur, plerunque ſalſæ ſunt. Naturalis cauſa eſt. Solent ſemper quod tenuiſſimum, ac leuiſſimum eſt attrahere, quare quum campos per totam diem Sol occupet, humorem ex ipſis emulgere, & in vaporem diſſoluere: vnde ſæpe cõtingit, vt aquis careant: nam ſi aliquid relinquitur, ſalſum reperitur, quemadmodũ & in mari euenit. Ex montibus pleroſq; aquoſos eſſe, & imas ipſorũ partes humidiores, quàm ſummas, & denſas, & vmbroſas magis humidas eſſe, quàm nudas. Aquæ montanæ nõ ſalſæ, quum non per totã diem Sole exurantur, & obliquè non rectè feriat, vnde montes, qui ad ſeptentrionẽ declinant, aquoſiores pronũciant ad Meridiem inclinatis, & eos, qui ad orientẽ, & occidentẽ minus quidẽ aquoſos, quàm qui ad ſeptentrionẽ vergunt, at plus quàm vergentes ad Meridiem. Et denſos arboribus plus aquoſos, quàm nudos, propterea quod arborũ denſitate adumbrentur. Imæ montiũ partes aquoſæ ſunt, ob id quod aquarum naturæ eſt ad infernam partem deferri, & quod quæ in altis ſunt, ad humiles cõgerentur, & plures fontes reperiuntur, in quibus magni montes ſemper incumbunt, alti, ac denſi, concauos & conualles locos habentes. In talibus enim imbres per annum collectos, & per terram excolatos ipſos fontes augent. Quaſdam verò aquas circa has imas montium partes non apparere, verùm vbi intra terram aliquatenus ſubductæ curſum perfecerint, tum demum in apertum prodire. Quædam verò in mare per terram in venis productæ ad multum loci ſpatium ſcaturiunt, qualis fons in Arado, & Heraclia Ponti. Quemadmodum enim in animatis corporibus totum corpus venis, & arteriis interſtinctum eſt, ſic etiam in terra aquas habentes, vel inter ſe implexas, vel rariores, quas ſæpiſſimè offendunt puteorum foſſores. Quapropter fontes maximè augeri circa ſolſtitium hybernum, Sole quidem nõ ſimi-

liter

liter vrgente, imbribus augeſcentibus: ſub æſtiuum verò ſolſtitium, & Canis exortum contrarium accidere. Sed Aquileges ex ſignis tùm ſoli, tùm terris naſcentium, aquas ſubterraneas, & latentes veſtigant, ex iuncis, butomo, rubis, cypero, gramine pingui, † arundine, malacociſſo, cucumere ſylueſtri, hippuri, quinquefolio, & batrachio: vel heliotropio, calamintha, callitricho, meliloto, oxilapatho, ſanguinali, ſolano, ſtratiore, chamæleuce (bechion vocat Plinius) chamæleone: & vbi plures herbæ denſæ, & virides, agnus caſtus, coniza, trifolium. Plinius his addit potamogeton. Quin & vbi ipſarum aſpectus marcidus apparet, propius pauimento aquas indicant inualidas, & non permanentes, quæ verò luxuriantis aſpectus & viuidiores, aquas ſubeſſe altiſſimas & durabiles. Nunc ſoli genera dicamus, quæ aquas habent. Argilloſi, & pumicoſi generis, & ſquallente fluxu prædita omnino aquoſa. De glutinoſis, lutoſis, nigra terra, pingui, & calculoſa deſperandum. Sed veſtigator hoc modo ſcrutabitur aquas ex Democrito. Habeat vaſculum plumbeum ſemiſphæricum, congij capacitate, accipiatque lanæ floccos molles duos, aut tres lotos, & probè carptos, eosque lino obliget; ipſum verò lini filum, intra vas ad fundum eius cum cera cõglutinet. Sed & oleo vas illinatur, & in loco, vbi aquam ſperamus, coniectura facta, puteus effodiatur altitudine trium cubitorum, in quo inuerſum vas ponatur, & circumpoſitis harundinum foliis, rurſus ad cubiti menſuram terra aggeratur; id ipſum Sole occidente faciendum. mane terra auferatur, & herbis amotis, vas ſubuertatur, & conſideret, ſi fuerint fontes lanam aqua plenam reperiet, & vaſculum bullarum plenum. Aquæ qualitatem cognoſces, ſi lanam ipſam guſtaueris. Quod ſi multa erit humiditas, vt lachrymæ diſtillent, propè aquam ſperato, ſi autem humiditas ſimpliciter apparuerit, adeſt quidem aqua, ſed in alto: ſi nullum horum ſignorum apparebit, idem periculum in alio, atque alio loco facere oportebit, conſideratione habita, ne diſparatos locos tentemus. Alio modo etiam cognoſcere docet, vbi ſubſit aqua. In altiorem locum progrediuntur, & priuſquam aër albeſcat, primum Solis radium obſeruant, & ſi quid nebuloſum in ipſum adtrahi, antequam rareſcat, appareat, aquam expectare conuenit. Obſeruabis etiam in primo Solis ſplendore culices ſurſum in directum volantes, ſeq; ad trabis ſimilitudinem contorquentes: nam hi aquam portendunt. Inſuper ex altiore loco animaduerſionem habere: æſtate in meridie, quando aër purus, & terra ſicciſſima erit, tunc in aquoſis locis vapor ſurſum eleuatur, & paruæ nebulæ ſimilitudine, hyeme verò ſuffumigationem quandam & halitum eiuſmodi locus remittit, ſimilem eis, qui ex fluminibus, ſtagnis, & puteis efferuntur. Plinius alia addit. Aquarum ſunt notæ iuncus, harundo, aut herba, de qua dictum eſt, multumque alicui loco pectore incubans rana. Salix enim erratica, & alnus, aut vitex, aut hedera ſpontè proueniunt. Certior multò nebuloſa exhalatio, ante Solis ortum longius intuentibus, quod ex edito quidã ſpeculantur, proni terram mento attingente. Eſt & peculiaris æſtimatio, peritis tantum nota,

† calamo Indico,

quam feruentiſſimo æſtu ſequuntur, dieiq; horis ardentiſſimis, qualis ex quoque loco repercuſſus ſplendeat. Nam ſi terra ſitiente humidior eſt ille, indubitata ſpes promittitur; ſed tanta intentione oculorum opus eſt, vt indoleſcant, quòd fugiẽtes ad alia experimenta decurrũt. Loco in altitudinẽ pedum quinque defoſſo, ollisque è figlino opere crudis, aut peruncta pelui ęrea cooperto, lucernaque ardente cõcamerata frondibus, dein terra. Si figlinum humidum ruptúmve, aut in ære ſudor, vel lucerna ſine defectu olei reſtincta, aut etiam vellus lanę madidũ reperiatur, nõ dubiè promittũt aquas. Quidã & igne prius excoquunt locum, tanto efficaciore vaſorum argumẽto. Terra ipſa promittit candicantibus maculis, aut tota glauci coloris. In nigra enim ſcaturigines non ſunt perennes. Figulari creta ſemper adimitur ſpes. Aqua ſemper dulcis in argilloſa terra, frigidior in topho: dulces enim leuesq; facit, & colando cõtinet ſordes. Sabulum exiles limoſasque promittit. Glarea incertas venas, ſed boni ſaporis. Sabulum maſculum, & arena carbunculoſa, certas ſtabilesque & ſalubres. Rubra ſaxa optimas, & ſpei certiſſimæ. Radices montium ſaxoſæ, & ſilex, hoc amplius rigentes. Hæc Plinius ex Vitruuio, & Palladius.

Quæ in aquarum electione fugiendæ. CAP. XIX.

RESTAT fugiendarum aquarum exponamus ſigna. Columella deterrimam paluſtrem dicit, quæ pigro lapſu repit. Peſtilens, quę in palude ſemper conſiſtit. Plinius. Ante omnia damnantur amaræ, & quæ ſcrobem ſtatim implent. Damnantur fontes, qui cœnum faciunt, quique malum colorem bibentibus: refert &, ſi vaſa ære inficiunt, aut ſi legumina tardè percoquunt, ſi liquatæ leniter terram relinquunt, decoctæq; craſſis obducunt vaſa cruſtis. Eſt etiamnũ vitium nõ fœtidæ modo, verùm omnino quicquã reſipientis. Athenæus. Quæ gelidior, durior, & ad ſtaterã grauior aqua eſt, ob eandẽ rationem deterior: nempe quia propter nimiam frigiditatẽ, & multam quam habet terrenã craſſitiem, laborioſius à ventriculo conficitur. Aqua gelida, quoniã magis terrena durior eſt: nam quæ corpulẽtior, calefacta calidior, refrigerata frigidior eſt. Sed aqua ſi quid viſcoſi, mucidi, crudive in ſe admiſtũ habet, bibentes guttoſos, & calculoſos reddit. Extat Hippocratis ſententia: aquam non depuratam, ſed grauẽ, & indecenti ſapore bibentes, ęſtuoſi, & temulenti fient, & cætera corporis membra, cubiti, ſpatulæ, facies, reddẽtur penitus extenuata, & gracilia, & vitio ſplenis male concreto ſanguine, in morbos incident varios & peſtilentes, æſtate profluuio ventris, fluente bile, & diſſolutis humoribus deficient, tum aqua intercute, pręcordiũ anguſtia, & laterum anxietatibus laborabunt. Iuniores atra bile inſanient, ſenes humorum incendio flagrabunt, fœminæ ægrè concipient, & perquàm difficiles partus enitentur. Omnis deniq; ætas, & ſexus morte immatura intempeſtiuè cadet, acta atq; abſumpta morbis, & dies iſtorũ erunt ſemper triſtes, & coinquinati malis humoribus, atq; omni perturbationum genere vexati, & animo exagitati erunt in mœrore, & triſtitia. Cœleſtes aquas intereſt, quo tempore, qua hora, quo vento flante colligeris,

geris, quóve loco asseruentur. Aquas post brumã grauiores putant, quæ per æstatẽ colliguntur minus dulces quàm quæ per hyemẽ. Primæ post Caniculam pluuiæ amaræ & pestilentes sunt: adultis enim terræ mistionibus inficiuntur, & terrã quidem ob eam rem sapere amaritudinẽ, quòd solibus adusta sit. hinc est quòd è tectis delapsam, quàm è terra collectã salubriorẽ putant. Pœni philosophi inquiunt pluuiã per æstatem cum tonitru collapsam impurã, & salsedine nocuam. Nocturnũ imbrem præstare diurno Theophrastus dicit, & salubriorem eum, qui flante Aquilone ceciderit. Pluuiam aquam probant, quæ purissimis è locis euaporata sit: nam plerunq; senties fœtentem, atq; fortassis amarã ex loci infectione, vnde primùm is sudor euaporarit. Excoctę Sole aquę salinosę & lentosæ fiunt. Stagnantium pessimam dicunt, quæ sanguisugas alat, quæ tela superinducta pigruerit, quæ fœtore nauseam cierit, quæ colore atro & liuenti, quæ spissitudinem in vase multam asseruet, quæ mucosa grauitate lentescat, quæ si manus ea laueris, tardè siccescat.

Aquarum vitia quomodo emendentur. CAP. XX.

NARRAT Plinius: Nitrosas atq; Salmacidas, in desertis mare rubrũ petẽtes, addita polẽta, vtiles intra duas horas faciunt, ipsaq; vescuntur polenta. Neronis Principis inuentum est, decoquere aquã vitroq; demissam in niues refrigerare: ita voluptas frigoris cõtingit sine vitiis niuis. Omnem vtiq; decoctam vtiliorẽ esse cõuenit, item calefactã magis refrigerari subtilissimo inuento. Vitiosæ aquę remediũ est, si decoquatur ad dimidias partes. Paxami hęc sunt remedia. Aquarum amaritudinẽ corallio contuso iniecto emendabimus, aut ordeum cõtusum, & linteolo illigatum in aquas ponimus. Hirudines perdunt anguillæ, & cancri fluuiales aquis iniecti. Aqua nitrosa sic curanda ex Diophane. Infundatur in dolia, & sub diuũ exponatur, donec resederit, & leniter in alia vasa diffundatur, relicta fæce subsidente. Florẽtinus. Si verò & aqua nõ sit bona, neq; potabilis, sed morbosa, coquatur donec decima ipsius pars insumatur: deinde refrigeretur, atque ita innoxia erit. Sic enim & marina aqua decocta dulcis redditur. Ne cisterninæ aquæ putrescant, hæc sunt adinuenta remedia. Sunt qui putent vitreum vas plenum sale si bene obturaueris calce subacta oleo, ne quid aquæ in vas penetret, idque immiseris vt medias inter aquas cisternæ pendeat, fore vt aquæ illic nulla putrescant mora. Addunt aliqui etiam argentum viuũ. Nonnulli putant, si vas nouum fictile acri plenum aceto, vt diximus, bene obturatum immiseris, mucosam ocyus aquam instaurari. Pisces enim aquæ mucore, terræque vligine, ali, atque depasci arbitrantur: ob id in puteum, cisternamque pisciculis iniectis reddi aquam purgatiorem. Quæ putrescere cœpit aqua, vehementer subagitata, iterum atq; iterum translata, & cõmota fœtorem amittet. Quum incidisset, inquit Iosephus, in aridũ locum Moyses, & nõ adesset alia nisi puteus amaræ aquæ, & sordidæ, iussit exhauriri, id quũ fecisset miles excussione, exagitationeq; istiusmodi, potabilis reddita est. Marina aqua, inquit Solinus, argilla si percoletur, dulcescit:

& ſalem adimi compertum eſt, vbi tenui torrentis arena iterum, atque iterum coletur. Vas fictile benè occluſum ſi habueris immerſum mari implebitur dulci. Vbi turbulentam Nili fluminis aquam poſuere. Si quid ſupra limbum, & marginem aquæ amygdalam perfricaueris, è veſtigio clareſcet.

Reliqua, quæ ad perfectum fundi ſolum eligendum valde conducunt. CAP. XXI.

ALIA quoque villæ ſunt ad eligendum ſolum neceſſaria. Xenophon putat cultum agrum nõ eſſe emendum, quòd bene cultus ager magno veniret, ac minimi eſſet reditus, ſic nec vllo modo ſimilem præberet voluptatem, atq; ille, in quo ſpes ſit, vt cultu melior effici poſſit, ſcilicet qui ob domini ſui negligentiam, ſiue tenuitatem incultus eſſet. Varro dicebat. Alia in ipſa villa ſunt, vt cœlum, ſolum, alia extra, ſed valdè ad villam neceſſaria. Primum ne ſit vicina regio infeſta: multos enim agros colere non expedit, propter latrocinia vicinorum. Secundum, quæ vicinitatis inuectos habeat neceſſarios, vt quæ ibi naſcuntur, ibi vendãt, & illinc inuectos opportunos ad ea, quæ in fundo opus ſunt. Multi ſunt habentes prædia, quibus frumentum, aut vinum, aliúdve quid deſit importandum: contra non pauci, quibus aliquid ſit exportandum. Tertio eundem fundum fructuoſiorem faciunt vecturæ, ſi viæ ſunt, qua plauſtra agi facilè poſſint, aut flumina propinqua, quà nauigari poſſit, quibus vtriſque rebus euehi, atq; inuehi ad multa prædia ſcimus. Quarto refert ad fructus quemadmodum vicinus in confinio conſitum agrum habeat: ſi enim ad limitem quercetum habet, non poſſis rectè ſecundum eam ſyluam ſerere oleam. Sic iuglandes magnæ, crebræ finitimæ, fundi oram faciunt ſterilem. Columella à Varrone, & aliis excipiens, aliqua addit, reliquis non minus intuenda, aquam, viam, vicinum. De aqua diximus. De via, multùm conferre agris iter commodum. Primò quia domini præſentia aſſidua, qui libentius commeaturus ſit, ſi viæ vexationem non reformidet; ſeruos quoque, qui ſequuturi patremfamilias ſint, non ægrè iter pedibus ingredi. Deinde ad vehenda, & exportanda vtenſilia, quæ res frugibus auget pretium, & minuit impenſas inuectarum rerum. Vicini incommoditas non quidem certa, nam mors, aliæve cauſæ mutare ſolent, vnde ſunt, qui Catonis ſententiã damnent. Sed is non errat: nam ſicut ſapientis eſt caſus magno animo ſuſtinere, ita dementis eſt ipſum ſibi malam fortunam facere, quod facit, qui malum vicinum ſuis nummis parat. Et prouerbio fertur, Aliquid mali propter vicinum malum; ſed multi prætulere carere penatibus, & propter iniurias vicinorum, ſedes ſuas profugerunt, Achæos dico, Hiberos, Alanos quoque, nec minus Siculos, Pelaſgos, Aborigines, & Arcadas, & priuatos in regionibus quibuſdam, vt Autolicum, Caccum, deteſtabiles vicinos fuiſſe memoria tradidit. Traditque idem Columella vicinum ſuum, à ſe non nominari, qui nec inuiolatum ſeminarium, nec pedamenti quicquam adnexum vineæ, nec pecudes paſci negligen-

Plautus in Mercatore.

gligentius ſinebat, ob id talem peſtem vitandam cenſet. Ad cætera præcepta illud adiecit μέτρον ἄριστον, rebus omnibus adhibendum modum, menſuramque. idq; non ſolùm aliud acturis, ſed & agrum paraturis dictum intelligatur, ne maiorem, quàm ratio calculorum patiatur, emere velit. Virgilius.

——— laudato ingentia rura,
Exiguum colito.

Pœni dicere ſolent imbecilliorem agrum, quàm agricolonum eſſe debere, quoniam quum ſit colluctandũ cum eo, ſi fundus præualet, allidi dominum. Nec dubium quin minus reddat laxus ager non rectè cultus, quàm anguſtus eximiè. Tantum ergo obtinendum eſt, quantum eſt opus, vt emiſſe videamur quo potiremur, non quo ipſi oneremur. Non rectè eſt poſſidere velle, ſi colere non poſſis. Modum agri in primis ſeruandum antiqui putauere, quippe cenſebant, inquit Plinius, ſatius eſſe minus ſerere, & melius arare. Apud Xenophontem habetur: ad villam eundum exercitij cauſa, redeundum equo: ergo villa non remota penitus ab vrbe: ſitque via non difficilis, ſed hybernis, æſtiuisque itionibus, & ſubuectionibus apta, ſeu pedibus, ſeu reda ire lubet. Villamq; habere condecet, qua matutini radij oculis proficiſcentium non ſint infeſti, & veſpertini ſoles domi redeuntes non moleſtent.

De ruſticorum ædificiorum ſitu. CAP. XXII.

PRIVSQVAM ad ruſticas domos conſtituendas deſcendamus, patrisfamilias, ruſtici, aliorumq; operæpretium erit, de earum ſitu aliqua præfari. Cato iubet prima adoleſcentia patremfamiliæ agrum ſtatim conſerere ſtudere, ædificare diu cogitare: quare conſerere cogitare non oportet, ſed facere. Vbi ætas acceſſit ad annos triginta ſex, tum ædificare oportet, ſi agrum cõſitum habeat. tùm ita ædificet, ne villa fundum quęrat, néve fundus villam. Patrem familiæ villam ruſticam benè ædificatam habere expedit, vt dicemus. M. Varro potiſſimum ſub radicibus montis ſylueſtris villam ponit, vbi paſtiones laxæ ſint, ita vt contra ventos, qui ſaluberrimi in agro flabunt, poſita ſit. Ad exortus æquinoctiales aptiſſima, quod æſtate habeat vmbram, hyeme Solem. Sin cogare ſecundum flumen ædificare, curandum ne aduerſum eum ponas, hyeme enim ſit vehementer frigida, & æſtate non ſalubris. Aduertendum etiam ſi qua erunt loca paluſtria, & propter eaſdem cauſas, & quod areſcunt, & quod in iis creſcunt animalia quædam minuta, quæ non poſſunt oculi conſequi, & per aëra intus in corpus per os, & nares perueniunt, atque efficiunt difficiles morbos. Nec in eas partes ſpectet villa, ex quibus ventus grauior afflare ſoleat, néve in conualle caua, & vt potius in ſublimi loco ædificet, qui, quod perflatur, ſi quod eſt, quod aduerſarium inferatur, faciliùs diſcutitur. Præterea quod à Sole toto die illuſtretur, ſalubrior eſt, quod & beſtiolæ ſi quæ propè naſcuntur, & inferuntur, aut efflantur, aut aritudine cito pereũt. Nimbi repentini, & fluuij, & torrentes, periculoſi illis, qui in humilibus, aut

cauis locis ædificia habent, & repentinæ prædonum manus, quòd improuisos facilius opprimere possunt. Columella his sua addit commenta. Villæ domus in editiori situ superponatur, vt à tergo potius, quàm præ se flumen habeat, & vt ædificij frons auersa sit ab infestis eius regionis ventis, & amicissimis aduersa: quum pleriq; amnes æstate vaporantes, hyeme frigidis nebulis caligent, quę nisi vi maiore inspirantium ventorũ summouentur, pecudibus, hominibusq; conferunt pestem. In salutaribus igitur locis ad orientem, vel ad Meridiem, grauibus ad septentrionem villa conuertitur, eademque semper mare rectè conspicit, quum pulsatur, aut fluctu respergitur, nunquam ex ripa, sed paulum summota à littore. Nam præstat à mari longo potius interuallo, quàm breui refugisse, quia media sunt spatia grauioris halitus. Nec paludem vicinam esse oportet ædificiis, nec iunctam militarem viam, quòd illa caloribus noxium virus eructat, & infestis aculeis armata gignit animalia, quæ in nos densissimis examinibus inuolant, tum etiam natricum, serpentumque pestes, hyberna destitutas vligine, cœno, & fermentata colluuie venenatas emittit, ex quibus sæpè contrahuntur cæci morbi, quorum causas ne Medici quidem perspicere queunt; sed & anni toto tempore situs, atque humor instrumentum rusticum supellectilemque, & inconditos, conditosque fructus corrumpit. Hæc autem prætereuntium viatorum populationibus, & assiduis diuertentium hospitiis, infestat rem familiarẽ, propter quæ censeo eiusmodi vitare incommoda, villamque editiore situ condere, vt frons eius ad orientem æquinoctialem directa sit: nam temperatum libramentum hyemalium ventorum, & æstiuorum tenet, quantoq; fuerit ædificij solum pronius orienti, tanto & æstate liberius capere perflatus, & hyemis procellis minus infestari, & matutino regelari ortu poterit, vt cõcreti rores liquescant, quoniam ferè pestilens habetur, quod & remotum, ac sinistrum Soli, & apricis flatibus. Palladius enim postulat in loco fieri aliquanto editiore, & sicciore, & propter iniuriam fundamentorum, & vt læto fruatur aspectu. Sed totius fabricæ tractus vnius lateris longitudine, in quo frons erit, meridianam partem respiciat, in primo angulo excipiens ortum Solis hyberni, & paululum ab occidente auertatur hyemali. ita proueniet, vt per hyemem Sole illustretur, & calores eius æstate non sentiat. Didymus etiam necessarium autumat in altioribus locis ædificare. ad sanitatem enim, & speculationem, & regionis collustrationem hîc locus aptissimus existit. Cæterum tota figura domus ad orientes extruenda est, itemque fores: venti enim ex orientis partibus spirantes, saluberrimi sunt, & Solis calor citius irrumpens attenuat, & dissipat omnem aëris crassitudinem, ac caliginem. Nec verò humiles domos, aut arctas facere oportet, sed spatiosas, & amplas, & altas. Quidam ad Meridiem domum extruere consulunt, vtpote plurimum Solem diutissimè habentes, verùm ipse ad orientem pronunciat, propterea quod Auster à Meridie spirans humidus & inæqualis morbosissimus existit. Sed mihi non videtur vbique locorum ædifican-

dam

dam villam, vt æquinoctium orientem Solem ſpectet; nam iſta, quæ de ſolibus & aura feruntur, pro regionum ſorte mutari in promptu eſt, vt non ſemper Aquilo lenis, nec Auſter vbique inſalubris. Perdoctè quidem Celſus omnes ventos aſſerebat, qui à mari caderent, eſſe denſiores, qui autem à mediterraneis veniant, nunquã non eſſe leniores. Et vitandas ventorum gratia primas valliũ fauces cẽſeo: nam illic venti nimiũ frigentes ſunt, ſi per vmbrã veniunt, aut minus æſtuoſi, vbi per conſtratum, & colluſtratũ ab multo Sole applicent.

De ruſtica vrbana patrisfamilias domo. CAP. XXIII.

QVONIAM antiquos agricolas in ruſticæ domus conſtitutione varios, & diſcordes video, ac ſatis inperſpicuè nõ ſolùm domum, ſed eius membra deſcripſere: nec minus recentiores aliqui architecti falluntur, hi quia ruſtica nõ intelligunt, illi non vrbana: nos igitur ex ſententia villicam vrbanã domum deſcribemus. Diximus villam hominibus, animalibus, & inſtrumentis indigere, aliisq; neceſſariis, & homines diuidi in patremfamilias, villicũ, & ſeruos, ob id primo patrisfamilias domum conſtruemus, ſiue ruſticam vrbanam, mox ruſticam, in qua villicus & operarij ſe recipient, tertio inſtrumentorum, & rerum neceſſariarũ, vt torcularia vini, & olei, aliorumque. Columella vnam vrbanam, alteram ruſticam, tertiam fructuariam vocat, nos de ſingulis peculiariter loquemur. Idem ait. Vrbana domus in hyberna, & æſtiua ſic digeratur, vt ſpectent hyemalis temporis cubicula brumalem orientem; cœnationes occidentem æquinoctialem. Rurſus æſtiua cubicula ſpectent meridiem æquinoctialem, ſed cœnationes eiuſdem temporis proſpectent hybernum orientem. Balnearia occidenti æſtiuo aduertantur, vt ſint poſt meridiem, & vſq; in veſperũ illuſtria. Ambulationes Meridiano æquinoctiali ſubiectæ ſint, vt & hyeme plurimũ ſolis, & æſtate minimũ recipiant. Xenophon: Non tam varietate ædificiorũ, atq; ornatu illuſtretur, quàm vtili ſupellectili ac habitantibus neceſſaria, cuius gratia facta eſt. Palladius. Ædificium pro agri merito, & domini fortuna oportet inſtitui, quod plerunque immodicè ſumptum, difficilius eſt ſuſtinere, quàm condere. Ita igitur æſtimanda eſt eius magnitudo, vt ſi aliquis caſus incurrerit ex agro, in quo eſt, vnius anni, aut vt multũ biennij penſione reparetur. Forma tamen eiuſmodi vt ad habitationẽ breuiter collectas, & æſtati, & hyemi præbeat manſiones. Quæ hyemi parantur, ita ſint conſtitutæ, vt poſſit eas hyberni Solis totus propemodum curſus hilarare. Sed ſi æſtiuæ manſiones ſunt, orientem ſolſtitialem, & partem ſeptentrionis aſpiciant. Didymus. Balnea facere oportet, vt non ad Boream, & ſeptentrionem aſpectum vertant, ſed ad occaſum hybernum, aut meridiem. Sint autem ampla, & purum aërem ſuſcipientia. Etenim ſterquiliniis, & cœno fœtentibus locis in vicinia non exiſtentibus purus aër ingreditur. Fornaces in his eſſe debent ad terram formatæ, introſpectantes, inclinatæ, deorſum tendentes, vt cõiecta in ipſas ligna intro procedant, neque exitum habeant, verùm flamma

intus delitescens, multam caliditatem cellæ, ac vasis de se præbeat. Hæc antiquorum doctrina est. Sed ego vellem œconomi domum animi gratia cõstructam, rusticam verò emolumenti. Herilis altera æstiua, altera hyberna. Cubicula hyemis spectent brumalem orientem, cœnatio occidentem ęquinoctialem, cubicula æstiua Meridiem, cœnatio hybernum occidentem, ambulatio ad meridianum æquinoctium exposita sit: & sic pro cœli, regionisque constitutione alibi, atque alibi aliter habenda censeo, quoad frigida calidis, & vda siccis contemperentur. Occupet tectum non feracem agri locum, sed alioquin dignissimum, inde omnis auræ, solis aspectusque commoditas, & voluptas capiatur. Venientem hospitem honestissimis excipiet spatiis, spectabitur, spectabitq; vrbem, oppida, mare, fusamq; planitiem, colliũ & montium prospectum, hortorum delitias, piscationum, venationumq; illecebras in oculis expositas habeat. Tuis non desint ambulationes porticis, quibus ad gratos per brumam soles senes confabulentur, & familia diem agat festum, æstate fruatur vmbra. Primaria ædis pars atrium est, proximè cœnacula, subinde singulorum cubilia, postremo conclauia. In atrium cætera membra, velut in forum publicum ædis confluant, ex quo non aditus modo, sed luminum etiam commoditas importetur, cuius spatium amplum, apertum, & dignum. Et voluerunt alibi tecto opertum, alibi sub dio, alibi partim apertum, partim nudum, alibi vno latere, alibi pluribus, alibi lateribus porticum adiunxere. In eo cõmoditatis gratia adhibeatur, vt frigenti regione acerbitas Boreæ, in æstuosa plaga molesti soles excludantur, cœli gratissimus spiritus admittatur, & lucis iucundissimæ copia vndique influat: patebitque in medio ipsius vestibulum, & aditus non arduus, nõ obscurus, non arctus. Porticum veteres ad Meridiem ponendum censuere, quod æstate Sol sublimiore ambiens cyclo non immittat radios, hyeme submittat. Æstiuis cœnaculis aquam in primis, & hortorum viridia exposcunt, hybernis teporem, & focum. In vtrisque amplitudo, hilaritas, & lautities optatur. Cœnaculis adiunctæ sint coquina, & cella obsonaria, vbi reliquias cœnæ, vasa, & mantilia referantur. Coquina nõ tam longè semouenda, vt quæ calida conuiuis exiguntur, inter portandum refrigescant, nec tam propè, vt patellarum, & cortinarum odor, & strepitus exaudiatur. Conclaui puellæ & coniuges contineantur. Sed hæc pro rustica vrbana domo sat sint. aliam reperies à Plinio nepote descriptam.

De rustici domo, seruorum, & animalium. CAP. XXIIII.

DIXIMVS de herili domo, nunc ad rusticam transeamus, quam nõ longè ab herili esse oportet, vt quæ quisque agat, & quæ facto opus sit, intelligat. Huius munus erit fructus seruare, homines, & instrumenta. Varro præcipit prouidendum vbi familia versetur, si fessi opere, vel frigore, vel calore, vbi commodissimè possint sese quieti recipere. Villici prope ianuam cellam esse oportet, eumq; scire, qui introeat, aut exeat noctu, quídve ferat,

præser-

præſertim ſi hoſtiarius eſt nemo. In primis culina videnda, vt ſit admota, quòd ibi hyeme antelucanis temporibus aliquot res conficiuntur, cibus paratur, & capitur. Columella aliquanto diſtinctius tradit. In ruſtica parte, alta & magna culina ponetur, vt & contignatio careat incendij periculo, & in ea commodè familiares omni tempore anni morari queant. Optimè ſolutis ſeruis cellæ Meridiem æquinoctialem ſpectantes fient, vinctis quam ſaluberrimum ſubterraneũ ergaſtulum plurimis, ſitq; id anguſtis illuſtratum feneſtris, atq; à terra ſic æditis, ne manu contingi poſſint. Villico iuxta ianuam fiat habitatio, vt introeuntiũ, exeuntiumq; conſpectum habeat. Procuratori ſupra ianuam ob eaſdem cauſas, vt is tamen villicum obſeruet ex vicino. Bubulcis & paſtoribus cellæ ponantur iuxta ſua pecora, vt ad eorum curam ſit opportunus excurſus. Omnes tamen quamproximè alter ab altero debent habitare, ne villici diuerſas partes circumeuntis ſedulitas diſtendatur, & vt inter ſe diligentiæ, & negligentiæ cuiuſque teſtes ſint. Hæc ita ordinauit, quia præmonuerat Cato, villicum prouidere debere, vt ſuo quiſque loco cubet, & vti iumenta pabulum habeant. Deſcriptis hominum habitationibus, ſubnectemus & animalium. Varro in villa faciunda iubet ſtabula, ita vt bubilia ſint, vbi hyeme poſſint eſſe calidiora. Columella. Pecudibus fiant ſtabula, quæ neq; frigore, neque calore infeſtentur: domitis iumentis duplicia bubilia ſint, hyberna, atque æſtiua: cæteris autem pecoribus, quæ intra villam eſſe conuenit, ex parte tecta loca, ex parte ſub dio, parietibus altis circumſepta, vt illic per hyemem, hic per æſtatem ſine violentia ferarum conquieſcant. Sed omnia ſtabula ſic ordinentur, ne quis humor influere poſſit, & vt quiſq; qui ibi conceptus fuerit, quàm celerrimè dilabatur: vt nec fundamenta parietum corrumpantur, nec vngulæ pecudum. Lata bubilia eſſe oportebit pedes x, vel minimum ix. quæ menſura & ad procumbendum pecori, & iugario ad circumeundum laxa miniſteria præbeat. Non altius ædita eſſe præſepia conuenit, quàm vt bos, aut iumentum ſine incommodo ſtans veſci poſſit. Palladius. Stabula equorũ vel boum meridianas quidem plagas reſpiciant, non tamen egeant ſeptentrionis luminibus, quæ per hyemem clauſa nihil noceant, per æſtatem patefacta refrigerent. Ipſa ſtabula propter vngulas animalium ab omni humore ſuſpenſa ſint. Boues nitidiores fient ſi focum proximè habeant, & ignis lumen intendant. Octo pedes ad ſpatium ſtandi ſingulis boum paribus abundant, & in porrectione xv. Plancæ roboreæ ſupponantur ſtationibus equorum cum ſtramine, vt iacentibus molle ſit, ſtantibus durum. A quibus Vitruuius. Culina coniuncta habeat bubilia, quorum præſepia ad focum, & orientis cœli regionem ſpectent, ideo quòd boues lumen & ignem ſpectando horridi non fiunt. Item agricolæ regionum imperiti, non putant oportere aliam regionem cœli boues ſpectare, niſi ortum Solis. Bubilium autem debent eſſe latitudines nec minores pedum denum, nec maiores quindenum, longitudo vti ſingula iuga nec minus occupent pedes ſeptenos. Ouilia & caprilia ita magna ſunt facienda, vt

ſingula pecora, areæve, minus pedes quaternos, & ſemipedem, ne plus ſenos poſſint habere. Equilia maximè in villa, vbi loca calidiſſima fuerint, conſtituantur, dum ne ad focum ſpectent: quum enim iumēta proxime ignem ſtabulantur, horrida fiunt. Item non ſunt inutilia præſepia, quæ collocantur extra culinam in aperto, contra orientem. Quum enim in hyeme anni ſereno cœlo in ea traducuntur, matutino boues ad Solem pabulum captantes fiunt nitidiores. Columbarium ita conſtruere docet Palladius. Illud accipere poteſt ſublimis vna turricula, in prætorio conſtituta, læuigatis, ac dealbatis parietibus, in quibus à quatuor partibus (ſicut mos eſt) feneſtellæ breuiſſimæ fient, vt columbas ſolas ad introitum, exitumque permittant. Nidi figurentur interius. Quintilij ita exactiùs docent. Locus, in quo columbarium conſtruendum eſt, non habeat domos propinquas. Statuantur columnæ pro magnitudine extruendi operis, eæque circulariter. Deinde ſupra columnas capita imponantur, & ſupra columnarum capita aliæ columnæ ligneæ ponantur, & ſupra columnas in circuitu duæ domunculæ extruantur, altitudine cubitorum ſeptem. Fiatque in parietibus ab occaſu feneſtra lucis gratia, ab ortu alia, in qua cuſtos collocetur, qui columbas cohibeat, & vnde ad paſcua exire oportet. A meridie ianua conſtruatur, per quam ingrediatur is, qui auium curam gerit. Sic ab reptilibus illæſæ conſeruabuntur, neque eſt poſſibile reptilia per columnas aſcendere, quum ſint diligēter oblitæ, & tectorio inducto explanatæ. Neque feles inſidiari poſſunt, quum domus longè abſint; nidi intus conſtruendi à pauimento vſque ad faſtigium. Apponantur ſingulis nidis aſſeres, vt per ipſos tranſitus fiat. Effodiatur in domo lauacrum, quo & bibere, & lauari poſſint, ne occaſione præbendæ aquæ, homo eas frequenter perturbet. Verrere domum, & ſtercus euehere neceſſariū, & ſi quid intus reſarciendum.

De ruſtica fructuaria domo, & de horreo. CAP. XXV.

NVNC de fructuaria domus parte loquemur, quæ in horrea, apothecas, cellam oleariam, torculariam, vinariam, fœnilia, paleariaque diuiditur. Dicemus primò de horreis, quæ & locorum, & ſitus diuerſitate, varia fiunt. Nam ſunt & locorum peculiaria quædam, quæ vim maximam conſeruandi frumenta habent. In Cappadocia, loco quodam Petra vocato, vel quadragenos annos frumenta fœcunda, & ad ſementem percōmoda durare proditū eſt à Theophraſto, ſexagenos autem, & ſeptuagenos ad vſum cibariū ſeruari poſſe idonea. Locum autē iſtum cùm aliàs excelſum, tum flatibus & auris eſſe apertum, & ab exortu, & occaſu, Meridieq; æditum. Feruntq; in Media, & reliquis excelſis tractibus condita diu perdurare valere. Sunt & alij qui granaria habent ſub terris, ait Varro, vti ſpeluncas, quas Siros vocant, vt in Cappadocia, & Thracia, alij, vt in Hiſpania citeriore, puteos, vt in agro Carthaginenſi, & Oſcenſi. Horum ſolum paleis ſubſternunt, & curant ne humor, aut aër tangere poſſit, niſi quum promitur ad vſum: quò enim ſpiritus non peruenit, ibi

non

non oritur curculio. Sic conditum triticum manet vel annos quinquaginta, milium verò plus annos centum. Nec me præterit, inquit Columella, quibuſdam videri horreum camera contectum ſedem frumentis optimam, (idque in ſicca poſitione villæ: nam quamuis granum robuſtiſſimum corrumpitur ſitu) cuius ſolum terrenũ, prius quàm cõſternatur, perfoſſum, & amurca recenti, non ſalſa madefactũ, velut ſigninum opus pauiculis cõdenſatur. Tum deinde quum exaruit, ſimili modo pauimenta teſtacea, quæ pro aqua receperint amurcam miſtam calci & arenæ, ſuperſternuntur, & magna vi pauiculis inculcantur, atq; expoliuntur, omneſq; parietum atq; ſoli iuncturæ teſtaceis puluinis fibulantur: nam ferè quum his partibus ædificia rimas egerunt, caua præbent, & latebras ſubterraneis animalibus. Sed locis, quæ redundãt vligine, poſitio illa penſilis horrei probatur ab omnibus agricolarum magiſtris. Varro: Triticum condi oportet in granaria ſublimia, quę perflentur vento ab exortu, ac ſeptentrionum regione, ad quæ nulla aura humida è propinquis locis aſpiret. Granaria ſupra terram ſublimia factitantur in Hiſpania citeriore, & in Apulia. Columella præcipit, vt ſiccæ res congerantur in tabulatis, vt frumentum, fœnum, frondes, paleæ, cæteraq; pabula. Sed granaria ſcalis adeantur, & modicis feneſtellis Aquilonibus inſpirentur: nam ea cœli poſitio maximè frigida, & minimè humida eſt, quæ vtraq; perennitatem conditis frumentis afferunt. Plinius. Horrea ſupernè impleri, nec ad flatus admittere, aut feneſtras habere vllas. Alij ab exortu tantum æſtiuo, aut ſeptentrione. Alij contra ſuſpendunt granaria ligneis columnis, & perflari vndique malunt, atque etiam à fundo. Alij omnino pendente tabulato extenuari granum arbitrantur, & ſi tegulis ſubiaceant, ſubferueſcere. Columella & Fauonium ventum conferre frumento dicit, de quo quidem miratur, ſicciſſimum alioqui. Vitruuius granaria ſublimata, & ad ſeptentrionem, aut Aquilonem ſpectantia diſponit; ita enim frumenta non poterunt cito concaleſcere, ſed afflatu refrigerata diu ſeruari: nam & cæteræ regiones procreant curculiones, & reliquas beſtiolas, quæ frumentis ſolent nocere. Ideo granaria, quæ ad Solis curſum ſpectant, bonitatem cito mutant. Palladius. Horreorum ſitus ipſam ſeptentrionis deſiderat partem, & ſuperior, & longè ab omni humore, & lætamine, & ſtabulis ponendus eſt, frigidus, ventoſus, & ſiccus. Ab horreis tamen Auſter debet eſſe auerſus. Tarentinus Græcus: probè frumentum concludi in locis ſupra terram, qui lumen ab oriente habeant. Adſpiretur locus item moderatè à Borëa, & Fauonio, & auertatur ab Auſtro, & eiuſmodi ventis. Non habeat humiditatem, aut graueolentiam aliquam, aut halitum iniucundum; maximè autem ab equorum, & boum ſtabulis aliiſque eiuſmodi, atque omni caliditate procul abſit. Alij alias ſitus conditiones addidere. Nunc de materie, ex qua conſtruendum horreum diſſeremus. Theophraſtus parietes calce læuigatos putrefactionis initia præbere dixit, quia hæc calorem auget, & quum puluis calidus & ſiccus ſit, & illimẽtum calcis calorem ſuſceptum vtiq; ſeruat:

nam & quum vniuersum, altumque aceruatum est, putret: sic enim plus caloris exoritur. Hæc Theophrasti verba. Omnes admonent ex variis rebus, & amurca tectorium parietibus horrei inducere. Plinius ab eo. Granaria sine calce constructa, quum sit frumento infestissima. Varro. Parietes & solum tectorio marmorato loricandi, sin minus ex argilla, misto acere è frumēto, & amurca, quòd murem, & vermem nō patitur esse, & grana facit solidiora, & firmiora. Columella. Parietes oblinuntur amurca, subacto luto, cui pro paleis admista sint arida oleastri, vel si ea nō sint, oleæ folia. Deinde quum prædictum tectorium inaruerit, rursus amurca respergitur, qua siccata frumentum infertur. Ea res ab noxa curculionum, & similium animalium commodissimè videtur conditas fruges defendere, quæ nisi diligenter repositæ sint, celeriter ab iis consumuntur. Palladius. Solum omne bipedis sternatur, vel minoribus laterculis, quos suffuso testaceo pauimento debemus imprimere. Sed factis granariis amurca luto mista parietes linantur, cui arida oleastri, vel oleæ folia pro paleis adiiciantur: quo tectorio siccato, rursus amurca respergatur: quæ vbi siccata fuerit, frumenta condentur. Hæc res curculionibus, & cæteris noxiis animalibus inimica est. Tarentinus aliqua addit. Illinantur parietes luto, vti pro paleis pili ammisti sint, deinde argilla alba intus, & foris obducantur. Post hæc cucumeris syluestris radices & folia ad biduum aqua macerato, & cum aqua calcem arenariam subigito, indeque internas partes diligenter oblinito. Quidam etiam ad calcem pecorum vrinam admiscent, tanquam quæ animalia necet. Sed & testaceam calcem, quæ pauimento inducitur, lotio macerant. Quidam cinerem sarmentorum quercus eadem gratia frumento inspergunt, alij boum stercus aridum. Alij absynthij, aut abrotoni arida virgulta imponunt, ampliusq; folia semperuiui aridæ. Præstat autē calcem arenariam amurca subigere; hæc enim bestiolas omnes corrumpit, & frumentum solidius, & densius facit. Quapropter alij amurcam ad dimidias decoctam parietibus aspergunt, atq; vbi inaruit, fruges inferunt, ac deponunt. Varro. Eo modo construenda granaria sunt, vt non solum à lateribus per fenestras, sed etiam subtus à solo ventus regelare possit. Plinius etiam monet, vt à fundo perflari possit. Tarentinus, vt per medium habeat densos & frequentes canales, per quos & calidus vapor expiret, & aura refrigerans inspiret. Columella lacubus distingui granaria perhibet, vt separatim quæque legumina ponantur. Palladius. Tunc diuisas cellas (si magnus sperabitur seminum modus) grano cuique tribuemus, & si terræ pauperies minora promittit, vel craticiis podiis erunt discernenda granaria, vel vimineis vasculis reditus tenues colligemus. Columella non ventilanda frumenta censet: nam multos esse scribit opinantes, curculiones ventilatione arceri posse, si excussæ fruges ab eis fuerint, & quasi refrigerentur, quod falsissimum existimat: neque enim hoc facto expelluntur animalia, sed immiscentur totis aceruis: qui si maneant immoti, summis tantum partibus infestantur, quoniam infra mensuram palmi non nascitur cur-

tur curculio, longeque præſtat id ſolum, quod iam vitiatum eſt, quàm totum periculo ſubiicere: nam quum exiget vſus, facilè eſt, eo ſublato, quod vitiatum erit, integro inferiore vti. Quod idem à Plinio, & Palladio excipitur. Sed addit. Nihil tamen diu cuſtodiendis frumentis commodius erit, quàm ſi ex areis in alterum locum vicinum transfuſa refrigerentur aliquantis diebus, atque ita horreis inferantur. Aliqua nunc addemus remedia, à maioribus tradita ad frumenti diuturnitatem. Plinius. Sunt qui rubetam ranam in limine horrei pede è longioribus ſuſpenſam inuehere iubeant. Varro. Quidam ipſum triticum conſpergunt, quum addant circiter in M modium quadrantal amurcæ. Item alius aliud affirmat, aut aſpergit, vt chalcidicam, aut caricam cretam, aut abſynthium, abſynthiíve decoctum. Item huius generis alia. Palladius. Aliqui corianni folia frumentis miſcent ad ſeruandum profutura. Herba coniza ſicca (vt Græci affirmant) ſubſtrata frumentis, addit ætati. Tarentinus. Omnibus porrò præſtat terram perfrigeratam, argilloſam, aut mali punicæ folia arida, & cribrata antea præparata habere, & quum frumentum deponitur, ad ſingulos frumenti medimnos, argilloſæ terræ chœnicem, aut foliorum tantundem inſpergere. Vtiliſſimum porrò conizam ſemifrigefactam in pauimẽtum frumento ſubſternere, & poſt diffuſos decem medimnos rurſus conizam integere, & rurſus frumentum ſuper ingerere, donec totum deponatur. Quod enim hoc modo depoſitum fuerit, nõ ſolùm in multos annos à putredine immune perſeuerat, verùm etiam idem pondus ſeruabit in paneficio.

De cella vinaria, torculari, & vaſis ſubtorcularibus. CAP. XXVI.

LOQVEMVR de cella vinaria. Columella in plano cellas ſtatuendas dicit, quæ cuſtodiam recipient rerum humidarum, vt vini, olei, cæterarumque. Varro villam laudari ait, quæ vinariam cellam habeat, ad modum agri aptam, & quæ feneſtras habeat, vt dolia aërem frigidiorem excipiant. Palladius eius ſitum deſcribens, ſeptentrioni oppoſitam eſſe debere, frigidam, vel obſcuræ proximam, longè à balneis, ſtabulis, furno, ſterquiliniis, ciſternis, aquis, & cæteris odoris horrendi, ita inſtructam neceſſariis, vt non vincatur à fructu. Vitruuius ad ſeptentrionem habere oportere luminaria feneſtrarum, quum enim alia parte habuerint, qua Sol calefacere poſſit, vinum, quod erit in cella, confuſum ab calore, efficietur imbecillum. Plinius. Latus cellæ vinariæ, aut certè feneſtras obuerti ad Aquilonem oportere, vel vſque in exortum æquinoctialem. Florentinus. In regionibus calidis ad orientem, & ſeptentrionem feneſtram habeat, in frigidis ad Meridiem. Sed Columella. Cella procul eſſe debet ſubmota à balneis, furno, & ſterquilinio, reliquisque immunditiis, tetrum odorem ſpirantibus, nec minus à ciſternis, aquísve ſalientibus, ex quibus qui extrahitur humor vinum corrumpit. Florentinus. Procul à torculari, & ab omni graueolentia remota, nihilq; prorſus fœtidum cellis vinariis con-

cludendum eſt, velut coriacea graueolentia, caſeus, allium, oleum, ficus, vaſa inutilia. Omnia enim huiuſmodi humiditatem de vino attrahunt, & computreſcunt, rurſusq; ad vinum ipſum graueolentiam referunt. Submouenda eſt etiam à lacu, ſtabulo equorum, loco ſeceſſus, ſtabulo palearum, piſtrino, balneo: ſi verò reperiantur circumſitæ arbores, excidantur. Radices enim in ſe circumplectentes eam corrumpunt, & odorem ad ſe adfricant, maximè fici, & punicæ. Plinius. Sterquilinia & arborum radices procul abeſſe, omniaque odoris euitandi, facillimo in vina tranſitu, ficos vtique, & caprificos. Nunc eius conſtructionem aggrediamur. Varro inquit. Sit pauimento procliui in lacum, in quo, ſi contigerit, defluens vinum excipietur, ne pereat, quod ſæpè, vbi conditum vinũ nouum, orcæ, vt in Hiſpania, feruore muſti ruptæ, nec non & dolia in Italia. Palladius cellam vinariam ita diſpoſitam eſſe iubet, vt baſilicæ ipſius forma calcatorium loco habeat altiore conſtructum, ad quod inter duos lacus, qui ad excipienda vina hinc inde depreſſi ſint, gradibus tribus ferè, aut quatuor aſcẽdatur. Ex his lacubus canales ſtructi, vel tubi fictiles circa extremos parietes currant, & ſubiectis lateri ſuo doliis per vicinos meatus, manantia vina defundant. Si copia maior eſt, medium ſpatium cupis deputabitur, quas ne ambulacra prohibeant, baſellis altioribus impoſitas, vel ſupra obruta dolia poſſumus collocare ſpatio inter ſe largiore diſtantes, vt (ſi res exigat) curantis tranſitus poſſit admitti. Quod ſi cupis locum ſuum deputabimus: is locus ad calcatorij ſimilitudinem podiis breuibus, & teſtaceo pauimento ſolidetur, vt etiam ſi ignorata ſe cupa diffuderit, lacu ſubdito excipiantur non peritura vina, quæ fluxerint. Florentinus. Dolia locanda eſſe vt viciſſim & ſe mutuo non contingant, pedali menſura in medio relicta, quo & hi, qui cellæ vinariæ curam gerunt, facilem habeant ad interiora dolia ingreſſum, & ſi vnum dolium aceſcat, propinquum ſibi non ſimul peruertat: nihil enim adeò velociter contagionem percipit, velut vinum, præſertim muſtum. Cæterum dolia in ſiccis locis locanda ſunt, vt in terra ſint duæ ipſorum partes, ſi regio infirmum & tenue, & nullius nutrimenti vinum ferat. Si verò potens, & craſſum, dimidia ipſorum pars. Subiicienda vnicuique dolio arena craſſa, & ſicca: ſuper hanc verò inſternendus eſt iuncus vnguentarius mediocri copia: reliquum terra egeſta explendum, quæ commodè ſit ad Solem exaſſata. Arena enim, & terra ſicca omnem humorem in ſe ipſas attrahunt, tum ex terra, tum eum, qui in ipſis doliis conſiſtit, ampliusque dulce vinum facit. At verò vim ipſius hoc modo coniectare licet. Si namque nouam ſportulam arena expleueris, vinumque aceſcens infuderis, percolabitur purum, & ſine odore: ſi verò non ſit arena, terra oblata vrendum prius inſolata. Plinius etiam doliis interualla dari præcipit, ne inter ſe vitia ſerpant, contagione vini ſemper ocyſſima. Nos autem cellam probamus ſubterraneam: hæc enim loca frigida ſunt. Vina tandiu recta manebunt, quandiu frigida ſunt. Sint enim occluſa, ne ventis infeſtentur; nam qui à Subſolano, Meridie, & ab oc-

ab occaſu veniunt, præſertim bruma & vere, profectò perturbantur. Ad Caniculæ autem ſydus etiam à Borëa commouentur. Solis radio aceſcit, Lunæ hebeſcit: ob id eius latus, & lumina à Subſolano in Aquilonem obuertito. Motu fraceſſit, elangueſcitque, ob id poſitio eius loco ſtabili, & à curruum curſu immuni. Odoris rapax vinum eſt, vt alibi diximus, & fermè eneruatur, ſoluiturque: ob id ſordes, & malè odorata omnia, vliginem, craſſum vaporem, fumum, horti ſpiramenta, ex cepe, braſſica, fico & caprifico, expurgato, longè abigito, penitusque excludito. Dolia quò capaciora, eò vinum erit acrius, & fortius. Dicto de cella vinaria, nunc de torculari, & ſubtorculari dicendum. quam curam Florentinus aſſumpſit deſcribendi. Torcular itaque iuxta multitudinem apportandorum fructuum ædificandum eſt, quo habeant operarij locum, in quo commodè diuerſari queant, & vt ipſæ vuæ habeant ſpatium commodi ſitus, vt & tempore vrgente fructus maiore compendio afferri poſſint, & ne operarij odore ſuffocentur. Oportet autem totum torcularium vndiquaque leuiſſimo tectorio oblitum eſſe, neque minus tabulata ſuperna, vt nihil terreum, neque animalium vllum in ipſis generatorum delabens, vinum inquinet. Sit amplius torcular calidum, & lumen habeat vndiq; plurimum. At locus & vas ſubtorcularium ſit amplioris, & poſt vſum lauetur aqua marina, & ſpongia detergatur. Relinquatur autem ſine operculo, ne computreſcat, & quia mures aliquando in ſubtorcularium vas incidentes, multam graueolentiam inducunt, lignum latius imponendum, per quod euadere queat mus, ſi caſu illabatur. Quando eo quis rurſus vſurus eſt, ſimiliter lotum, & deterſum ſuffumiget. Cortinale, vbi defrutum fiat, iubet Columella, nec obſcurum, nec anguſtum ſit, vt ſine incommodo miniſter, qui ſapam decoquet, verſari poſſit.

De cella olearia, & torculari eius. CAP. XXVII.

CELLAM oleariam Varro ad modum agri aptam, & pauimento procliui in lacũ conſtruendam, in quo ſi contigerit defluat oleum, excipiatur: feneſtras habeat, vt aërem calidiorem recipiat: loco plano, & potius arido, quàm humido. Columella, Torcularia, cellæq; oleariæ calidæ eſſe debẽt, quia cõmodiùs omnis liquor vapore ſoluitur, ac frigoribus magis conſtringitur. Oleum, quod minus prouenit, ſi cõgelatur, fraceſſit: ſed vt calore naturali eſt opus, qui contingit poſitione cœli, & declinatione, ita non eſt opus ignibus, aut flãmis, quia fumo & fuligine ſapor olei corrumpitur: propter quod torcular debet à meridiana parte illuſtrari, neceſſe, ne habeamus ignes, lucernamq; adhibere, quum premetur olea. Vitruuius. Olearia autem ita eſt collocanda, vt habeat à Meridie, calidisque regionibus lumen. Non enim debet oleum congelari, ſed tepore caloris extenuari. Magnitudines autem earum ad fructuum rationem & numerum, & doliorum ſunt faciendæ, quæ quum ſint culearia, per medium occupare debent pedes quaternos. Ipſum autem torcular,

ſi non cocleis torquetur, ſed vectibus & prælo premitur, ne minus longum pedes quadraginta conſtituatur: ita enim erit vectiario ſpatium expeditum. Latitudo eius ne minus pedum ſenum denum: nam ſic erit ad plenum opus facientibus libera verſatio, & expedita. Sin autem duobus prælis loco opus fuerit, quatuor & viginti pedes latitudini detur. A quibus Palladius. Olearis cella meridianis ſit obiecta partibus, & contra frigus munita, vt illi per ſpecularia debeat lumen admitti: ita & operas, quæ hyeme futuræ ſunt, nullus algor impediet, & oleum quum premetur, adiutum teporibus, frigore non valebit aſtringi. Trapetis, & rotulis, & prælo nata eſt forma, quam conſuetudo dictauit. Receptacula olei ſemper munda ſint, ne nouos ſapores, infecta veteri rancore corrumpant. At ſi quis maiori diligentiæ ſtudet, ſubiectis hinc inde cuniculis pauimenta ſuſpendat, & ignem ſuggerat fornace ſuccenſa: ita purus calor, olei cellam ſine fumi nidore vaporabit, quo ſæpe infectum colore corrumpitur, & ſapore.

De oporothecis. CAP. XXVIII.

DIXIMVS de horreis, cella vinaria, oleariaque, nunc de oporothecis. Vocabant antiqui ὀπώραν autumnales fructus, qui adſeruabantur: erit ergo oporotheca pomorum reconditorium, ab ὀπώρα, vt diximus, & θήκη repoſitio, quod & ὀπωροφυλάκιον, vel oporophylacem quoque dicunt. Varro oporothecas iubet loco arido, & frigido exædificare, vt ad Aquilonem feneſtras habeat, atque vt eæ perflentur curare, nec tamen ſine foriculis, ne quum humorem amiſerint, pertinaci vento vieta fiant. Ideoque in iis cameras marmorato, & parietes, pauimentaq; laudabiliter faciunt, quo frigidior ſit locus. A quo eadem Plinius. In vniuerſum de pomis ſeruandis præcipitur. Pomaria in loco frigido, & ſicco contabulari, ſeptentrionalibus feneſtris ſereno die patere, Auſtros ſpecularibus arcere. Aquilonis quoque afflatu poma deturpari rugis. Vitruuius. Poma, quæ non in ea cœli parte ponuntur, quæ eſt auerſa à Solis curſu, non diu ſeruantur. De quo etiam rationem affert. Nam ſemper calor quum excoquit, aëribus firmitatẽ eripit, & vaporibus feruidis exugendo naturales virtutes, diſſoluit eas, & feruore molleſcentes efficit imbecillas, vt etiam in ferro animaduertimus, quod quamuis natura ſit durum, in fornacibus ab ignis vapore percalefactum ita molleſcit, vt in omne genus formæ faciliter fabricetur. Et idem quum molle & candens eſt, ſi refrigeretur tinctum frigida redureſcit, & reſtituitur in antiquam proprietatem. Licet etiam conſiderare hæc ita eſſe ex eo, quòd æſtate non ſolùm in peſtilentibus locis, ſed etiam in ſalubribus, omnia corpora calore fiant imbecilla, & per hyemem etiam quæ ſint peſtilentiſſimæ regiones, efficiuntur ſalubres, ideo quod à refrigerationibus ſolidantur. Sed quo modo in oporothecis fructus aſſeruentur, indicabimus. Varro ſupra paleas poſitos ſeruari rectè putat, & ſatis cõmodè in tabulatis, vt in opere marmoreo, vel ſubſtratis floccis. Plinius. Colligi mala poſt

æqui-

æquinoctium autumnale, neque ante x v lunam, neque ante primam horam. Cadiua ſeparari, ſtramentis, ſtoreis, paleisve ſubſterni, rara componi, vt limites peruij ſpiritum equalem accipiant. Nos autem tabulatum laudamus in gelido & calidiſſimo loco, omni excluſo ſpiritu: aëris enim inconſtantia putreſcunt omnia. Nam, vt diximus, ex Aquilonis flatu poma rugis deturpantur: & Ariſtoteles turgefactis vtribus poma per integrum annum ſeruari promittit. Talis fortaſſe locus erat in Micaleſia Boëriæ ſecundum mare vrbe, Cereris templo, ante cuius ſimulachri pedes, ſi autumnales fructus expoſiti eſſent, integerrimi per totum ferè anni ſpatium perdurabant, vt ex Græcis authoribus habetur.

De ſterquiliniis, area, nubilario, fœnili, paleario & lignario. CAP. XXIX.

DIXIMVS quæ intra villam fieri debebant, nunc quæ extra, & primò de ſterquiliniis. Varro inquit: Secundum villam duo habere oportet ſterquilinia, aut vnum bifariam diuiſum, alteram enim in partem ferri oportet è villa nouum fimum, ex altera veterem tolli in agrum: quod enim infertur recens, minus bonum, id quum flacuit, melius, nec non ſterquilinium melius illud, cuius latera, & ſummum, virgis & fronde vindicantur ab Sole: non enim ſuccum, quem quærit terra, Solem ante exugere oportet. Itaque periti (qui poſſunt) vt eò aqua influat, eo nomine faciunt. ſic enim maximè retinetur ſuccus in eo. Columella his aliqua addit. Sterquilinia quoque duo ſint, vnum, quod noua purgamenta recipiat, & in annum conſeruet, alterum, ex quo vetera vehantur, ſed vtrumq; more piſcinarum deuexũ leni cliuo, & extructum, pauitumq; ſolum habeat, ne humorem tranſmittant. Plurimum enim refert non aſſiccato ſucco fimum vires continere, & aſſiduo macerari liquore, vt ſi qua interiecta ſint ſtramentis, aut paleis, ſpinarum vel graminum ſemina intereant, nec in agrum exportata, ſegetes herbidas reddant. Ideoq; periti ruſtici quicquid ouilibus, ſtabuliſq; conuerſum progeſſerunt, ſuperpoſitis virgeis cratibus tegunt, nec areſcere ventis ſinunt, aut Solis incurſu patiuntur exuri. Palladius, Stercorum congeſtio locum ſuum tenere debebit, qui abundet humore, & propter fœtoris horrenda à prætorij conuertatur aſpectu. Humor abundans hoc præſtabit ſtercori, vt ſi qua inſunt ſpinarum ſemina putrefiant. Sequitur area, & nubilarium. Columella ait. Area ſi competit ita conſtituenda eſt, vt vel à domino, vel certè à procuratore deſpici poſſit. Eaq; optima è ſilice conſtrata, quod & celeriter frumenta deteruntur, non cedente ſolo pulſibus vngularum tribularumque, & eadem euentilata mundiora ſunt, lapilliſq; carent, & glebulis, quas per trituram ferè terrena remittit area. Palladius ita perbelle aream conſtruere docet. Area longè à villa eſſe non debet, & propter exportandi facilitatem, & vt fraus minor timeatur, domini vel procuratoris vicinitate ſuſpecta. Sit in loco ſublimi, & vndecunque perflabili, longè tamen

ab hortis, vineis, & pometis: nam ſicut radicibus virgultorũ proſunt lætamen & paleæ, ita inſidentes frondibus eas perforant, atq; arere compellunt. Sit autem vel ſtrata ſilice, vel ſaxo montis exciſa, vel ſub ipſo trituræ tempore vngulis pecorum, & aquæ admiſtione ſolidata: clauſa deinde, & robuſtis munita cancellis, propter armenta, quæ quum teritur, inducimus. Sit circa hanc locus alter planus, & purus, in quem frumenta transfuſa refrigerentur, & horreis inferantur, quæ res in eorum durabilitate proficiet. Didymus. Aream in alto loco conſtruere oportet, quo promptè ventum ſuſceptet. Præ omnibus cauendum ne ſecundum ventum domorum, aut hortorum conſtituatur: etenim venti tenuiſſima quæque ex paleis citra animaduerſionem hominum oculis inferentes, pupillas perurũt, vt ex eo multi altero, alij vtroq; oculo ſint priuati. Lædunt etiam paleæ fructus autumnales foris non lignoſos, & maximè vites. Quemadmodum enim ſtercus, ſic paleæ radicibus conferunt, ramulis verò & foliis nocẽtiſſimę exiſtunt. Neq; verò minus ipſa olera lædunt, adhęrentes enim folia perforant, & perforata ſtatim comburuntur. Oportet aream aſſidua amurca conſpergere, & madefacere, inſuperq; cylindro læuigare. Sic enim formicæ non iniuriabuntur. Virgilius.

Area cum primis ingenti eſt æquanda cylindro,
Et vertenda manu, & creta ſolidanda tenaci:
Ne ſubeant herbæ, neu puluere victa fatiſcat.
Tum variæ illudunt peſtes, ſæpe exiguus mus
Sub terris poſuitq; domos, atq; horrea fecit:
Aut oculis capti fodere cubilia talpæ:
Inuentusq; cauis bufo, & quæ plurima terræ
Monſtra ferunt, populatq; ingentem farris aceruum
Curculio, atque inopi metuens formica ſenectæ.

Plinius. Aream ad meſſem præparare oportet, Catonis ſententia amurca temperata, Virgilij operoſius. Maiore ex parte æquant tantum, & fimo bubulo dilutiore illinunt. Id ſatis ad pulueris remedium videtur. Poſt aream nubilarium tradẽmus. Varro. Ædificium facere oportet, ſub quod tectum totam fundi ſubiicere poſſis meſſem, quod vocant quidam nubilarium. Id ſecundum aream faciundũ, vbi trituraturus ſis frumentũ, magnitudine pro modo fundi, ex vna parte apertum, & id ab area, quo & in triturã proruere facile poſſis, & ſi nubilare cœperit, inde vt rurſus celeriter reiicere. Feneſtras habere oportet ex ea parte, vnde commodiſſimè perflari poſſit. Columella. Areæ applicari debet nubilarium, maximeq; in Italia propter incõſtantiam cœli, quo collata ſemitrita frumẽta protegantur, ſi ſubitaneus imber inceſſerit: nam in transmarinis quibuſdam regionibus, vbi æſtas pluuia caret, ſuperuacuum eſt. Palladius quoq; nubilarium deſcribit. Fiat deinde vndecunq; proximum tectum, maximè in humidis regionibus, ſub quo propter imbres ſubitos (ſi coegerit neceſſitas) raptim, vel munda, vel ſemitrita ponantur. Dicemus de fœnili, paleario, &

ligna-

lignatio ex Palladio. Fœni, palearum, ligni, cannarum repositiones nil refert in qua parte fiant, dummodo siccæ sint, atq; perstabiles, & longe remoueantur à villa propter casum surripientis incendij.

De chorte, piscinis, & pistrino. CAP. XXX.

FACIVNDVM etiam, inquit Varro, plaustris, ac cætero instrumẽto omni, quibus cœlum pluuiũ inimicum, in chorte, vt satis magna sint tecta. Hæc enim si intra clausum in consepto, & sub dio, furem modo non metuunt, sed aduersus tempestatẽ nocentem nõ resistunt. Chortes in fundo magno duę aptiores. Vna, vt interius compluuiũ, habeat lacũ, vbi aqua saliat, qui intra stylobatas cũ venit, fit semipiscina. Boues enim ex aruo æstate reducti hîc bibũt, hic perfundũtur, nec minus è pabulo quũ redierũt anseres, sues, porci. In chorte exteriore lacũ esse oportet, vbi maceretur lupinum, item alia, quæ demissa in aquam, ad vsum aptiora fiant. Chors exterior crebrò operta stramentis, ac paleis, obculcata pedibus pecudũ, fit ministra fundo, ex ea quod euehatur. Vitruuius. Chortes, magnitudinesq; earũ ad pecorum numerum, atq; quot iuga boum opus fuerit ibi versari, ita finiantur. In chorte culina quàm calidissimo loco designetur. Palladius. Chors ad Meridiẽ pateat, & obiecta sit soli, quo facilius hyeme aliquẽ teporem cõcipiat propter ea, quæ insunt animalia, quibus etiam ad æstatis temperandum calorẽ porticus furcis, asseribus, & fronde formari debent, quæ vel scandulis, vel (si copia suppetit) tegulis, vel si facilius, & sine impensa placuerit, tegentur caricibus, aut genistis. Columella piscinas minimũ duas faciendas censet, alteram, quæ anseribus, ac pecoribus seruiat, alteram, in qua lupinum, vimina, & virgas maceremus. Palladius. Piscinæ duæ, vel solo impressæ, vel cęso lapide circa villã esse debebunt, quas facile est aut fonte, aut imbre suppleri, vt vna ex his vsui sit pecoribus, vel auibus aquaticis. Alia madefaciat virgas, & coria, & lupinos, & si qua rusticitas consueuit infundere. Columella postulat etiam furnum, & pistrinum circa villam, quantus futurus numerus colonorum postulauerit. Palladius. Si aquæ copia est, fusura balnearum debent pistrina suscipere, vt ibi formatis aquariis molis, sine animalium, vel hominum labore frumenta frangantur.

De septis, quæ villam tutandi causa fiunt. CAP. XXXI.

RELIQVVM est villã septis cingere, vt eã à furibus tutã reddamus, aut, vt Varro inquit, ne familia cũ vicinis rixetur, ac limites ex limitibus iudicem quærant. Earum tutelarũ genera quatuor. Vnum naturale, alterũ agreste, tertium militare, quartũ fabrile. Horum vnumquodq; species habet plures. Primum naturale sepimentũ, quod obseri solet virgultis, aut spinis, quod habet radices viuæ sepis, ac viatoris prętereuntis lasciui nõ metuit facẽ ardentem. Secunda sepes ex agresti ligno, sed nõ viuit. Fit aut palis statutis crebris, ac virgultis implicatis, aut latis perforatis, & per ea foramina traiectis longuriis ferè binis, aut ternis, aut ex arboribus truncis demissis in terram, deinceps cõstitutis.

Tertium militare ſepimentum eſt foſſa, & terreus agger. Sed foſſa ita idonea fiat, vt omnem aquam, quæ de cœlo venit, recipere poſſit, aut faſtigiũ habeat, vt exeat è fundo. Agger is, qui intrinſecus fit, iunctus foſſæ, ita arduus ſit, vt eum tranſcendere nõ ſit facile. Hoc genus ſepis fieri ſolet ſecundũ vias publicas, & ſecundum amnes. Aggeres qui faciunt ſine foſſa, vocant muros. Quartum fabrile ſepimentũ eſt notiſſimum, maceria. Huius ſpecies quatuor, quòd fit è lapide, quod è lateribus coctilibus, quod è lateribus crudis, quod ex terra & lapillis compoſitis in formis. Fines verò prædij ſine ſeptis, ne familiæ rixentur, ſerunt alij circùm pinos, alij cupreſſos, alij vlmos, & vbi eſt campus nulla potior arbor ſeritur, quod maximè fructuoſa, quod & ſuſtinet ſepem, ac colit aliquot corbulas vuarum, & frondem iucundiſſimam miniſtrat ouibus, ac bubus, ac virgas præbet ſepibus, & foco, ac furno. Palladius diligentius docet. Munitionis multa ſunt genera. Alij luto inter formas clauſo, parietes figuratos ex lateribus imitantur. Quibus copia ſuppetit, macerias luto, & lapide excitant. Plerique ſine luto congeſta in ordinem ſaxa componunt. Nonnulli foſſis pręcingunt. quod vitandum eſt, quia horto ſubducit humores, niſi fortè locus paluſtris colatur. Alij ſpinarũ plantas, & ſemina in munitione diſponunt. Sed melius erit, rubi ſemina, & ſpinæ, quæ rubus caninus vocatur, matura colligere, & cum farina erui ex aqua macerata miſcere, funes dehinc ſparteos veteres hoc genere miſtionis ſic inducere, vt intra funes ſemina recepta ſeruentur vſque ad verni temporis initia. Tunc vbi ſepes futura eſt, duos ſulcos, tribus à ſe pedibus ſeparatos, ſeſquipedis altitudine faciemus, & per vtroſque, funes cum ſeminibus obruemus leui terra. Ita trigeſima die procedunt ſentes, quos teneros adminiculis opus eſt adiuuare, quibus inter ſe ſentes per ſpatia vacua relicta iungentur. Diophanes aliqua addit. Scrobem cubitali effodito altitudine, in eamque palos depangito, & funiculum per ſcrobem extendito, pręcedente autem die eruum molitum in promptu habeto, & rubi ſemen, ac paliuri, & oxyacanthæ, omnia ad mellis craſſitudinem macerata: poſteà verò extentum funiculum rubi & paliuri ſemine cõfricato, & oblinito, & locum cremore irrorato, ac modico tempore finito. Deinde terram ex ſcrobe egeſtam ſuperiniicito, & poſt dies vigintiocto germina producent pedalis altitudinis, quæ tranſplantabis in ſcrobem pede non altiorem, & intra duos menſes cubitalem magnitudinem excedent. Hæc facienda ſunt ſub æquinoctiũ vernum. Facile autem ſepem parabis ſi funem rubi ſemine confricaueris, & in terram defoderis, & harundines craſſas contuſas plantaueris modica profunditate, ita vt obliquas imponas, & non rectas, ſtercore vnà cum terra aggeſto. Quidam ſepem hoc modo faciunt. Virgas rubi in ſegmenta conſcindunt, eaque in ſepibus poſita palmari altitudine obruunt, irrigantque, donec germen erumpat. Aliqui cum moris, hoc eſt fructibus rubi maturis funiculum per manus confricant, deinde ſtercore & terra obruunt, rigant donec germen fundat. Democritus porrò tradit, inchoante vere vſque ad quindecim dies ſepem probè

planta-

plantari hoc modo. Funem nauticum in marinis operis detritum, & de cętero putrefactum, rubi ſemine, & aliis prædictis ſpinoſis, admixto eruo confricato, inde in ſcrobe defodito, & ſi fieri poteſt, ſingulis diebus irrigato, ſic enim citò, & perfectè ſepes naſcetur. Plinius. Spinas ſepis cauſa ſerunt, tomice moris ſpinarum circumlita.

IOAN. BAPTISTAE
PORTÆ NEAPOLITANI
VILLAE
LIBER SECVNDVS
SIVE
SYLVA CÆDVA.

PROOEMIVM.

SCIO rigidos cenſores aliquos nõ defore, qui noſtram villulam viſendi gratia hucuſque peruenerint, qui domo egreſſi præcipitem hunc montem, horridaſq; has ſyluas videbunt, ſylueſtrem, ac inurbanum me hominẽ exiſtimabunt, cur nõ eis floridos hortos, ac fructiferum potius pomarium expoſuerim. Sed qui rationes noſtras æquo animo expẽdent, pleniori obſequio fortaſſe nobis indulgebunt. Semiramis Perſarum Regina, etſi ſexu mulier, præclaris verò facinoribus vir, altiſſimo & prærupto loco amœniſſimos hortos conſerendos curauit, vt qui hos viſendos accederent, longo itinere per arduum, & decliue montis dorſum, valles, & ſalebroſos ſaltus defatigati, pòſt hortos ingreſſi, elegantiores, & floridiores conſpicerentur. Nos huius præclara imitatione, poſt ſyluas, & horrida montium nemora, vbi eos in noſtrum pomarium introducemus, vberiores, ac gratiores futuros ſperamus. Præterea priora fuiſſe ſylueſtria ſatiuis euidentiùs eſt, quàm vt debeat enarrari. Sylueſtres plantæ naturę ope gignuntur, vrbanæ humana vi, ac labore, earum prædomita feritate, in hortis manſueſcunt, vnde ſylueſtres vrbanas præcedere debent. Sed Hippon nullum putat diſcrimen inter ſylueſtre, & vrbanum: nam alterum ab altero ſola cultura differre dixit, quod falſum putat Theophraſtus: nam differentiam inter vrbanum & ſylueſtre naturalem eſſe dixit: ſiquidem alia ſunt, quæ ſine cultu viuere nequeunt, ceu illa, quæ coli ſo-

lita, alia cultũ nullum admittunt, vt verè ſylueſtria, immò cultu deteriora reddũtur, vt abies, pinaſter, celaſtrus, & reliqua, quæ hoc libro claudemus, quæ in ſua naturali feritate ſemper manẽt, nullóve ingenio cicurari poſſunt, ſed ſpõte in incultis, & immitibus locis naſci volunt, ſicuti animalium plura genera, quę miteſcere, & manſueſcere nullo artificio, nullóve ingenio poſſunt. Sylua igitur apud antiquos duplex fuit, cædua vna, glandaria altera. Cęduam, de qua hic loquimur, vocamus eam, in qua arbores generantur, quæ quum ad iuſtã magnitudinem creuerint, cæduntur, vt eius materies igni, vel ædificiis, pedamentis, perticisve vinearum aliisve vſibus nobis cõmodum pręſtent, vt ſucciſa rurſus ex ſtirpibus renaſcantur. De glandaria poſterius dicemus: nam Cato agriculturæ primus, quæſtuoſiorem, magisq; villæ neceſſariam dicit: cæduam ſeptimo loco, glandariam nono ſtatuit. Nos arbores cæduas in reſiniferas, & non reſiniferas diuidemus. reſiniferarum aliæ coniferæ æterna coma pubentes, vt cedrus magna, abies, cupreſſus, pinaſter, & picea, vel decidua coma, vt larix: nõ coniferæ verò, terebinthus, iuniperus, lentiſcus, betula. Quæ non reſiniferæ, cõtinuoq; virentes, aquifolium, alaternus, coluthea, taxus, buxus, ſabina, laurus, & tamarix: quibus decidunt folia, fraxinus, ornus, tilia, acer, carpinus, opulus, platanus, populus, vlmus, alnus, & ſalix.

Sylua quid, ſyluarumq; dij. CAP. I.

SYLVA dicitur quaſi ſoliua: alij verò à ſilendo dicunt: Græcis ὕλη, id eſt materia: nam ſylua ad vſum habetur, vt ex ea materies cædatur. Soliti ſunt Latini, Feſto Pompeio authore, vti S, quum Græci aſpiratione, vt quum hi ὕλην, nos ſyluam infinitam arborum indiſcriminatim naſcentium multitudinem dicimus. Apud Poëtas pro incondita rerum cõgerie recipitur. Iuuenalis.

——— *vultus grauis, horrida ſiccæ*
Sylua comæ.

Virgilius quoque herbarum multitudinem confuſam ſyluam vocat,

——— *primùm aſpera ſylua*
Lappæq; tribuliq; abſint.

Aphrodiſeus febrium differentias, multitudinemq; febrium ſyluas dixit. Statius ſua carmina Syluas vocauit, quòd ibi variæ, & multæ materiæ explicarentur. Non paruifacienda eſt ſylua, quum prima communis ciuitas fuerit, & antequam epularum eſſet vſus, glandes, & ſylueſtria poma nobis iucũdiſſimo cibo fuere. Ariſtoteles in Politicis ſyluarũ cuſtodes neceſſarios dicit, ne compingendis nauibus vnquam deeſſet materia: néve quid ex his præterquam ad opera publica ſuccideretur, quæ ſyluæ conſulares dicebantur. Nec dedignati ſunt dij ſyluas habitare. Virgilius:

——— *habitarunt Dij quoque ſyluas.*

Plinius: Summum munus homini datũ, arbores, ſyluæq; intelligebantur. Hæc fuere numinum templa. Arborum genera numinibus ſuis dicata perpe-

tuò ſeruantur, vt Ioui eſculus, Apollini laurus, Mineruæ olea, Veneri myrtus, Herculi populus. Quin & Syluanos, Faunosq; & dearum genera ſyluis, ac ſua numina, tanquam & cœlo tributa credimus. Vana antiquorum religio ſyluanum deum Pana Gorgonis filium exiſtimauit, quem alij Syluanum vocant, cæteri Inuum. Hunc Arcades maximè venerabantur, vt τὸν τῆς ὕλης κύριον nuncuparent, non ſyluarum modo, ſed vniuerſæ naturæ dominum. Virgilius.

Pan Deus Arcadiæ.

Et Auſonius.

Nec cultor nemorum reticebere Mœnalide Pan.

Ilithia ſyluarum dea fuit.

Quæ loca, quæve regiones ſyluis abundent, & quomodo in aquoſis naſcantur. CAP. II.

NVNC vbi ſylueſtres arbores libentius oriantur, viuant, & procerius adoleſcant, explicare tentandum. Eſt omnibus in confeſſo montuoſas regiones, vel mõtes ipſos ſyluoſos eſſe: etenim collibus, planisq; locis frigidiores ſunt, habentq; alimenti copiã: nam receptos imbres ac niues ob arborum vmbrã diutiùs conſeruant, quę poſtea liquefactę locum humectiorẽ reddunt, & præcipuè auerſi Solis curſui: nam vbi Solis radij ad terrã directi ſunt, prohibent ne humorẽ radices ſugere poſſint. At locis, vbi diuturniores, longiorésve vmbræ, ac propterea frigidioribus, humores longiuſculè adſeruantur, quibus maximè ali arbores cõſtat, & inter hæc loca, quæ ad ſeptentrionẽ ſpectant. At qui ad Solem orientẽ poſiti ſunt, & ad Meridiem, rari ſyluoſi mõtes ſunt: nam ardentes ſoles humorem exhauriunt. Theophraſtus hæc habet. Vbiq; autem vniuerſæ ſylue pars ad ſeptentrionẽ ſpectans, ligna ſpiſſiora, pulchrioraq; profert, & ſummatim meliora, atq; omnino robuſtiora in Aquiloniis exeũt, augẽtur, atq; proficiunt, denſæ in longitudinem potius, ideoq; enodes, rectę proceræq; fiunt. Apricis autẽ in profunditatem, & craſſitudinem diſtẽduntur, propterea obliquiores, nodoſiores, atq; in totũ ſolidiores, ſpiſſioresq; aſſurgunt. Has eaſdẽ differentias habent quę opacis afflatuq; permotis naſcuntur, nodoſiores enim, breuiores, minusq; rectæ, quæ apricis, quàm quæ flatibus expoſitis exeant. Alibi verò. Omnis autem materies amplior, procerior, obedientior, ſolidior atque in totum melior, copioſior, quæ partibus aquiloniis exit, & ipſius arboris partes, quæ Aquilonem aſpiciunt, ſpiſſiores aduleſcentioresque conſtant, quæ verò ab latere, aut in orbe perflantur, hæ vertuntur, contorquenturq; Aquilone, vt medulla earum contraria ſit, nec in rectum porrecta. Eſt & circa hæc Vitruuij ſententia de materie loquentis, quæ in Apennino monte naſcitur. Eius montis iugum ſe circumagens, & media curuatura propè tangens oras maris Adriatici pertingit circuitionibus contra fretum. Itaque citerior eius curuatura, quæ vergit ad Herruriæ, Campaniæque regiones, apricis eſt poteſtatibus: namque impetus habet perpetuos à Solis curſu.

Vlterior autem, quæ eſt proclinata ad ſuperum mare, ſeptentrionali regioni ſubiecta, continetur vmbroſis & opacis perpetuitatibus. Itaque quæ in ea parte naſcuntur arbores, humida poteſtate nutritæ, nõ ſolùm ipſæ augentur ampliſſimis magnitudinibus, ſed earum quoq; venæ humoris copia repletæ turgentes liquoribus abundantia, ſaturantur. Quum autem exciſæ, & dolatæ vitalem potentiam admiſerint, venarum vigorem permutantes ſiccefcẽdo propter raritatem fiunt inanes, & euanidæ, ideoq; in ædificiis non poſſunt habere diuturnitatem. Quæ autem ad Solis curſum ſpectantibus locis procreantur, non habentes interueniorum raritates, ſiccitatibus exuctæ ſolidantur, quia ſol non modo ex terra lambendo, ſed etiam ex arboribus educit humores. Itaque quæ ſunt in apricis regionibus ſpiſſis venarum crebritatibus ſolidatæ, non habentes ex humore raritatem, quum in materiam perdolantur, reddunt magnas vtilitates ad vetuſtatem. Hucuſque Vitruuius. Sed mihi firmiores quæ in montibus naſcuntur videntur, vtpote quæ validioribus ventis perflentur. Ingenita enim natura, tanquam aduerſus hoſtes ſeſe obfirmant. Quod teſtatur Seneca. Non eſt arbor ſolida, nec fortis, niſi quam frequens ventus incurſat: ipſæ enim vexatione cõſtringuntur, & radices altiùs figunt: fragiles verò, quæ aprica valle creuerint. Chiron Achillis haſtam in Pelio monte, vt eſſet præſtantior, excidit. Varro in montanis prolixiora, & firmiora naſci ſcripſit, propter frigus, & montanas ſyluas aliis præſtare. Apuleius montem ſyluoſum in villa copioſum habere oportere dixit, ſponte naturæ productum, qui ſi non contingat, non difficile eſt etiam montes ſyluoſos plantare. Etenim ſylueſtrium arborum ſemina ſunt, quæ diſſeminata ſyluam producere poſſunt. Sed in ſiccis locis non valdè ſuccedit. Nos vt ſylua in paluſtri concreſcat, ita curabimus. Agrum aratro verſabimus, omnemq; ceſpitem radicitus extirpabimus, poſt id ad exortum ſemina quæſita ſpargemus: hac ſatione locus plantarum copia refertus reddetur, quibus maxima ex parte humor exhuberans exhauritur, tunc & radicum accretione, caducorumq; foliorum, & ſurculorum pullulatione, in dies ſolum reddetur ſubleuatius, & ſiccius. Arbores præterea, quæ ſponte nullaque adhibita cura naſcuntur, in humidioribus locis frequentiùs, vberiuſque naſcuntur. Quod Virgilius oſtendit.

Sponte ſua veniunt, camposq; & flumina latè
Curua tenent.

De humidis ſyluis & ad ſeptentrionem vergentibus maximis copioſiſque multa adſunt Poëtarum teſtimonia. Lucanus de Hyrcania.

Vidit ab Hyrcanis, Indoq; à littore, ſyluis.

De Hybla Scythiæ prouincia Valerius Flaccus.

Denſior haud vſquam, nec celſior extulit vllas
Sylua trabes, feſſæq; prius rediere ſagittæ,
Arboris ad ſummum quàm peruenere cacumen.

Eſt in ſeptentrionali plaga Hercynia ſylua, cuius miracula Plinius recenſet: quæ

quæ omnia miracula excedunt. Theophraſtus ſylueſtres eſſe arbores, quæ maximè aquoſis gaudent, vt populus, ſalix, & omnia denique, quæ ſecus fluuios naſci ſolent: de quibus poſterius loquemur.

De ſtirpium diuiſione, & dicendorum ordine. CAP. III.

ANTEQVAM ruſticæ rei tractationem aggrediamur, viſum eſt, vt quæ dicenda ſunt, ſuis locis digeſta pertractentur, totius operis diuiſionem meo more ordinatim quaſi in tabellam expictam legentium oculis proponere ſpectandam. Naturale omnium ſtirpium diſcrimen, & quod omnia præcedere debet, ſi Ariſtoteli, Theophraſto, cæteriſq; credendum eſt, vrbanum erit & ſylueſtre: ob id de ſylueſtribus prius. Sylueſtres, aut feras arbores, vocamus eas, quæ cultum horrent, quibus ſi adhibueris, non ſolùm non miteſcunt, ſed deteriores redduntur: ope non gignuntur humana, ſed ſui cuiuſque ingenij ſemina ferunt. Vrbanæ autem, quæ abſque cultu viuere nequeunt. Plinius. Quę mites fructu, vel aliqua dote vmbrarúmve officio humaniùs viuunt, non improbè dicantur vrbanæ. Hæc cura mortalium eueniunt. Et hæc iterū Theophraſto authore diuidemus. E ſtirpibus quas terra edit, quædam in arbores attolluntur, aliæ in frutices exiliunt, ſunt quæ humiliori ſtatu contentæ ſolùm exeunt in herbam. Arborem appellat Theophraſtus quicquid ab radice ſtatim ſimplici caudice brachiatum ramis, ſurculoſum, diſſolutumq; contumax aſſurgit, quemadmodum olea, & ficus. Fruticem verò (ſeu mauis dicere cremium) quod ab radice multiplici, ramoſumq; ſeſe profert: qua nobis appellatione rubus, & hedera continetur. Herbam quod ab radice foliatum, ſine caudice proueniat, ſæpiuſq; ſemen caule ferat, vt frumenta, & olera. Iis tribus veluti ſummis faſtigiis omnes ſtirpes comprehenduntur. Ex herbarum genere porrò quædam fruticantur, quæ ramulis compluribus, ſurculiſq; lignoſis ſcatent, ſed minutis conſtant foliis, has veluti fruticum rudimenta quædam, ſuffrutices aliqui appellare maluerunt. Græci φρύγανον vocant. Poſſunt tamē quædam cultus mangonio à ſua natura deſciſcere, vt ad aliud genus permeare videantur, vt malua, quum ſenis ſepteniſq; menſibus tanta craſſitudine, longitudineq; proficiat, vt inſtar arboris grandeſcat, & ad vſus baculi veniat. Frutices quoque nonnulli vetuſtate in arbores degenerant, vt vitex & hedera. Arbuſculæ itidem quædam ſi dimittantur ſylueſcere, in frutices tranſeunt. Hoc naturarum germanitas præſtat, vt vna in alteram ſe facilè vertat. Nos hunc ordinem ſequēdo in Syluis ſylueſtres arbores deſcribemus, in Pomario, & Olìueto domeſticas, in Vinea & Arbuſto vitem, fruticem, in Horto, coronario ſuffrutices, in olitorio herbas, in Segete, & Paſcuis herbacea.

De ſylueſtrium arborum genitura, natura, morbis, & phyſiognomonia. CAP. IIII.

NVNC de ſylueſtrium arborū genitura loquemur. Arbores, Theophraſto authore, ſponte, radice, ſemine, auulſione, ramo, ſurculo, & cæteris

generantur, vt latius in quarto libro dicetur. Quę ſemine, radice, & ſponte naſcuntur, naturales maximè ſunt, & ideo ſyluestrium generi accommodantur: reliquæ hominum arti & electui deſtinatæ. De his dicetur, quum de vrbanis loquemur. Eſt ſylueſtrium arborũ natura vrbanæ ſimilis, breuioribus tamen foliis, ramis, radicibus, & tota forma: quippe ſcabriora, ſpiſſiora, duriora, contortiora tam ipſa fieri ſolent, quàm vniuerſa natura, ſicciora enim, & tenuiora, atq; etiam ſpinoſiora. Florent, ſed parum durat florũ prouentus. Præueniunt germinatione vrbanas, plus fructus præmonſtrant, minus maturant. Fructus producunt, quorum ſemen, ſiue os, pinguius, pulpa verò macilentior. Semina maxima cruſta munita pręferunt, ſapore acri vehementique. Fructus odoratiores. Sunt ſpinoſa, horridaque, quod ex nimia ſiccitate prouenit. Vitæ longęuæ, diutiusq; perennant. Radices lignoſas habent, longas, & procurrentes, etſi ſint, qui dicant ſummæ cuti telluris inhærere. Fructificatio ſera. Sunt plerunq; ſterilia, & parum fructificãt, propter ſpiſſitudinẽ, & virium bonitatem, & molis totius largã nutritionẽ infœcunda reddũtur. Euenit namq; vt huiuſmodi arbores alimẽtum ad ſe nutriendas abſumant: quum enim fructificatio partem alimenti ſuperuacuam deſideret (ex hac enim fructus exoritur, ſicut in animalium genere ſemen effici ſolet) ſi ſe aliorſum aſſiduè pars illa conuertat, abſumaturque, tolli generationem neceſſe eſt: haud enim natura vtriq; parti ſatisfacere poteſt, quum alimentum, quantum ſuffecturum ſit, capere nequeat. Omnes ferè, quæ magnitudine maiore ſe attollunt, minorem generant fructum, vt ficus indica: hæc enim & ſi mira quadam ſit magnitudine, fructum exiguum admodum, eundemque fert paucum, vt quæ ad generandum totum abſumat alimentum. Indoles, ex qua ſylueſtribus arboribus cœlum & ſolum conuenientia diſtribuemus, ex his pendere videtur. Ne nimia frigoris acerbitate, & ventorum agitatione, oculi, & tenera pullulantium germina torperent, obrigerentque, natura eas perpetua fronde veſtiuit & decorauit. Et quia eas ventoſis locis, & frigidiſſimis amandauerat, ne perpetuis gelu & niuibus è cœlo decidentibus earum comæ onerarentur, néve diutius inſidere, & inhærere poſſent, folia, pectinum modo diſſecta, promiſſa, & capillamenti modo anguſta, prætenuiaque largita eſt. Et quia ventoſis locis permanſuræ, ne eadem ampla folia ventos concipientia eas deturbarent, aperta dedit, vt vndique venti peruij dilaberentur, & euaderent. Altis firmiſque radicibus etiam obfirmauit, vt quantum ad æthera extollerentur, tantum radices ad ima terræ demergerentur, ne maxima turbinum procella, vel quando Boreas proteruo ſpiritu furit, radicitus euellerentur. Quia frigorum, & ſiccitatum in montibus incolæ futuræ erant, ne earum ſuccus exiccaretur, abſorbereturque flatibus, oleoſum, pingue, piceum, & reſinoſum ſuccum eis contribuit, vt diutiùs contra eos tutarentur: & ne ventus etiam nimię earum proceritati officeret, caudicem neruoſum, rectum, firmumq; dedit, quòd cederet, non frangeretur, aut dum agitantur, commouenturque, deturbarentur ab

cis. Morbos ſylueſtribus arboribus accidere negant, quibus intereant, tamen quoque eas malè affici dicunt, perſpicueque, præcipuè quum germinare incipientes, vel paulò poſt germinationem, vel florentes, grandine vexantur, quumq; flatus frigidus, feruidusque his eiſdem temporibus ſucceſſerit: tempeſtiuis autem hyemibus, nec ſi excedant quicquã offendi, quinimmo omnibus algorem prodeſſe volunt, quippe niſi alſerint, deterius germinare. Sed violenta affectio ſylueſtres & vrbanas interimere poteſt, vt corticis in orbem detractio, excepta adrachne, & ſubere, immò hanc iuuari potius dicunt. Decacuminatio etiam quibuſdam affert mortem, vt pino, abieti, piceæ, & palmæ: quidam cedro & cupreſſo referunt. Hæ nanque detracta coma, deciſoque cacumine, totæ intereunt, nec quicquam germinant, ſicut nec ſi aduſtæ aut totæ, aut aliqua pars fuerit.

De cædenda materie & conſeruanda. CAP. V.

QVONIAM ſyluæ inſtitutæ ſunt ad cædendam materiem, ideo de eius ratione tractandum. Multùm enim refert ſi arbores tempeſtiuè cæſæ fuerint: nam firmiores, diuturniores, & æternæ fiunt magis, neque à carie, & tineis prærodentur, & hac ratione ædificia in longius tempus permanſura ſunt, vt nõ ſolum nobis, liberisq; noſtris, & reliquis ſucceſſoribus, cõſulamus, ſed publicis rebus, vt diutius perennent. Optimi materierum cæſores antiquitus magno pretio habiti ſunt, quum magno Reip. vſu eſſe cognoſcerentur. Vnde his munerũ vacatio tributa fuit, authore Calliſtrato iureconſulto. Sidonij cæſores maximè laudati ſunt. Salomon exædificaturus Dei molem, ad Iromum Sidoniorum Regem literas miſit, vt ſuorum cæſorum opera vti liceret, qui in monte Libano cedros, cupreſſos, & abietes cæderent. Nos primùm quæ à maioribus noſtris narrata reperimus, referemus, quæ ſumma diligentia rationeq; adnotarunt, mox ſequemur & noſtra, ſi quæ ipſi ex maioribus experti ſumus, aut peritiorum artificum monitis adnotauerimus. Theophraſtus materiem quidem rotundam tempeſtiuũ cædi dicit, & omnem quę decorticanda accipitur, quum germinare incipit: tunc enim cortex extricatu perfacilis eſt, quod turgere appellant, ſcilicet ratione humoris, qui ſub eo cortice fieri ſolet. Poſtea inextricabilis redditur, materiesq; nigreſcit, informisq; fit. Quadratam autem poſt turgorem, ſecuris autem deformitatẽ aufert: deniq; omne, quod pro valido capi oporteat, tempeſtiuius cæditur, non ſolum quum germinare deſierit, ſed etiam quum fructum percoxerit. Quæ aptæ obrui ſunt, aliquando poſt meſſem, aliquando poſt vindemiam & arcturum cæduntur. Robur ſeriſſimè cædendum, ſcilicet hyeme poſt autumnum: quòd ſi ſub turgore cædatur, citiſſimè omnium ferè cõputreſcit, ſeu cum cortice, ſeu ſine cortice capiatur. Potiſſimum quæ primo turgore, proxima quæ ſecundo, tertia quæ tertio. Quæ autẽ poſt fructuum maturitatẽ cæduntur, quãuis nõ turgida ſint, incorrupta perdurant, præterquã quòd ſub cortice vermiculi quidã naſcẽtes, caudi-

Theophr. de hiſt. plant. lib. 5. c. 1.

Plin. lib. 16. c. 39.

cem per summa inscribunt. A quo Plinius. Cædi tempestiuum quæ decorticentur, vt teretes, ad templa, cęteraq; vsus rotundi, quum germinant, aliàs cortice inextricabili, & carie subnascente ei, materiaq; nigrescente. Tigna ex quibus aufert securis corticem à bruma ad Fauonium, aut si præuenire cogamur, Arcturi occasu, & ante eũ Fidiculæ. Nouissima ratione solstitio. Cato de materie cædenda hæc habet. Materies pro ridica, vbi solstitiũ fuerit ad brumam, semper tempestiua est. Quæ materies semen habet, quum maturum semen habet, tunc tempestiua est: quæ materies semen non habet, quum glubet, tunc tempestiua est. Ea quæ semen viride & maturum habet, vti est semen de cupresso, & pino, quisuis anni temporibus legere possis. Item quisuis anni temporibus matura est, & tempestiua, ibi dum sunt nuces bimæ, inde semen excidet, & anniculæ, vbi primũ incipiunt hiascere, tum legi oportet, tum primùm per semen incipiunt maturæ esse, postea vsque adeò sunt menses octo. Vitruuius hæc addit. Materies cædenda à primo autumno ad id tempus, quod erit antequam flare incipiat Fauonius. Vere enim arbores omnes prægnãtes sunt, & vires omnes suas in frondes, & anniuersarios fructus effundunt: quum ergo temporum necessitate inanes sint, ratione constat euanidas, & imbecilles esse. Quod in mulieribus videre est, vt à conceptu vsque ad partum, neque sanæ, neque validæ iudicentur: nam in corpore præseminatio crescens ex cibo detrahit alimentum in se, & quo firmior efficitur ad maturitatem partus, eò minus patitur esse solidum. Ædito fœtu alimentum quod prius detrahebatur, nunc inanibus, & patentibus venis in se recipit, solidescit, & redit in pristinam naturæ firmitatem. Eadem ratione arbores fructum maturantes, humorem effundentes, raræ, & languentes fiunt: vbi fructum emiserint, succum in se retinent, & quiescentes reficiuntur, & restituuntur. Mox hyemis vis comprimit, & consolidat eas: ergo si eo tempore cædantur, materies erit tempestiua. Cassianus ex Varrone. Ianuario mense ligna ad ædificandum, & operas cædi dixit, & si necessitas postularit, Iulio. Hesiodus post autumnum arbores secandas iubet.

Tunc operum multò ante memor discinde securi
Syluam incorruptam, tunc germina desinit arbos
Fundere, datq; suas volitare per aera frondes.

Nunc syderum ratio declaranda est. Infinitum referre aiunt ad materiẽ secandam lunæ æstates, cum anni temporibus. Luna in syluis Diana vocitata est, Deaq; nemorum habita, quòd hęc arboribus succum inculcet. Rei agrestis doctores materiem non nisi decrescente Luna secari debere dicunt: vnaq; sententia consenserunt omnes. Theophrastus duritiæ causa cædi post Lunę occasum præcipit, quasi duriora, & computrescere peruicaciora forent. Plinius. Inter omnes verò conuenit vtilissimè in coitu eius sterni, quem diem alij interlunium, alij silentis Lunæ appellant. Sic certè Tiberius Cæsar concremato ponte naumachiario, larices ad restituendum cædi ex Rhetia præfiniuit. Quidam

dicunt

dicunt, vt in coitu, & ſub terra ſit Luna, quod fieri non poteſt niſi noctu. At ſi competant coitus in nouiſſimum diem brumæ, illa æterna ſit materies; proximè, cum ſupradictis ſyderibus. Quidam & Canis ortum addunt, & ſic cæſas materies in forũ Auguſti. Caſſianus addit ſuis præceptionibus cædendorum lignorum Luna ſub terris latente, & in coitu exiſtente, addit que rationẽ: quia Lunæ lumen ligna molliora facit. Quod idem & Diophanes confirmat. Heſiodus poſt decimum ſeptimum diem Lunæ.

Septima poſt decimam Cereris terat hordea ſacræ,
Ingentemq́; licet ferro diſcindere ſyluam,
Ac varias aptare trabes, quibus ardua tecta
Moliri, ac ſtructam poſſis agitare carinam.

Cato hominũ ſummus in omni vſu de lunaribus diebus hæc ait. Materiem omnem, quam effodies, Luna decreſcente eximito, poſt meridiem ſine vento Auſtro. Caueto ne per rorem trahas, aut doles. Idem que mox. Niſi intermeſtri Luna, atque dimidiata ne tangas materiem. Tunc ne effodias, aut præcidas abs terra: diebus quatuor proximis, quibus Luna plena fuerit, optimè eximitur. Omnino caueto nigram materiem doles, néve cædas, néve tangas niſi ſiccam, néve gelidam, néve rorulentam. Tiberius idem & in capillo tondendo ſeruauit interlunia. M. Varro aduerſus defluuia pręcepit obſeruandum id à pleniluniis. Columella à vigeſima vſque ad trigeſimam dixit. Vegetius à quintadecima vſq; ad vigeſimam quintam ad naues fabricandas. Hoc modo innocentius ſecatur nitidior, ſolidiorq́; materies, & immunis à carie conſeruabitur. Huiuſmodi rei Aſtronomi rationem dicunt, quòd in Lunæ motu omnis rerum humor commoueatur: ergo humore Lunam verſus ad vltimas radicis fibras aut retracto, aut deſtituto; cætera materies purgatior relinquitur: Inde deficiente, exhauſtam tunc dicunt arboris craſſam illam pituitam, quæ quidem ad citam illam putredinem imbuendam prona erat. Conſtat etiam frondes arborum Luna decreſcente præparatas non putreſcere. Contra verò creſcente Luna, ac eius plenilunio præciſa, inepta fabricis operibus per humoris conceptionem erit, & marceſcet, vt eo ipſomet anno vermium labe exeſa, in puluerem fatiſcat, quod omnium Architectorum quotidiana opera perdocet: nam augeſcente Luna, corpora ipſa implentur, humoreq́; exuberant, porrò humidũ ipſum ſua natura parua temporis intercapedine corrumpitur. Nunc cædendi modum exponemus: nam multo fideliores putant futuras ſi non ſtatim proſternantur. Modum Vitruuius docet. Cædi autem ita oportet, vt incidatur arboris craſſitudo ad mediam medullam, & relinquatur, vti per eã exſicceſcat ſtillando ſuccus, vt qui ineſt in his inutilis liquor effluens per torulum, non patiatur emori in eo ſaniem, nec corrumpi materiæ qualitatem. Tum autem quum ſicca, & ſine ſtillis erit arbor, deiiciatur, & ita erit optima in vſu. Hoc autem ita eſſe, licet animaduertere etiam de arbuſtis. Ea enim quum ſuo quæque tempore ad imum perforata caſtrantur, profundunt

è medullis quem habent in ſe ſuperantē & vitioſum per foramina liquorem, & ita ſicceſcendo recipiunt in ſe diuturnitatem. Qui autem non habent ex arboribus exitus humores, intra concreſcentes putreſcunt, & efficiunt inanes eas & vitioſas. Ergo ſi ſtantes, & viuæ ſicceſcendo non ſeneſcunt, ſine dubio quum eædem ad materiem deiiciuntur, cùm ea ratione curatæ fuerint, habere poterūt magnas in ædificiis ad vetuſtatem vtilitates. Eadem Plinius, & Palladius: & omnes iubent ſtantes arbores, vſq; ad medullam concidi, vt ſanies & malus ſuccus ſtillando effuſius depleatur. Sunt inſuper qui tradant, arborem faciliùs cædi, ac celerius inareſcere, ſi manu prius palpetur, quàm ſecuri feriatur. Mirum profectò eſt, quod Anaxilaus, & Nicander Græci authores prodidere. Hic enim minimè algere cædentes, alligata ad arborem amphiſbœna ſerpente. Ille verò arborem linteo, & aſbeſtino lino circumuolutam ſurdis ictibus, qui non exaudiantur, ſcindi. Sed cæſa materies cuſtodiēda eſt, nec temere negligenda, diutius duratura. Eam conditam habere oportet loco, vbi graues ſoles, & acres ventorum afflatus non appellunt, ſed vmbra penitus cōtectam eſſe oportet. Veteres architecti huius gratia fimo maxime ouillo illinire obſeruarunt: rationem aſſignat Theophraſtus, quod obturatis egreſſibus, concreta pituita, immodicaque vis vaporum per medullam ſenſim inſtillat, atque reſpirat, quo fit, vt reliqua ligni ſiccitas ſiccando coæqualibus condenſetur. Stantes autem cacumine inuerſo commodius ſiccari dicunt. Idem defoſſam materiem multo denſari arbitratur. Cato iubet cæſam materiem amurca illiniri, quo à tinea & carie ſit immunis. Præterea in ſuccidenda ſylua hoc duximus animaduerſione dignum: nam materies ſi vel ignis gratia, vel aliorum operum cæditur, alia atque alia ratio erit. Eo modo ſylua ſecetur, vt arboribus & reliquis radicibus conſulatur, aliter pœnitenda iactura ſequetur. Itaq; multi ante Fauonium, & ipſam germinationem cædi tempeſtiuum arbitrantur, alii poſt Brumam. quod ex loci natura proſpiciendum eſt: nam in calidis regionibus minus innocuè fit. Quod ſi contra in frigidis, ſequens vis hyemis ſtipites ſupernè exurit, adfertque non minimam, propter vniuerſitatem, calamitatem futuris germinibus. Verum qui in iiſdem locis factitant, hoc etiam præcauent, ne in ſyluis ad Septentrionem, & ipſum Boream verſus, ſed tantum ad Meridiem, & apricis expoſitis: ſed ne etiam in cæteris feſtinantiùs peragant, ne frigus intempeſtiuius nonnunquam adueniens nouella germina propter feſtinatam cæſionem præcocia adurat. Quidam autem longè poſt germinationem propter corticis vſum ſecant. Qui ſtantibus adhuc plantis corticem eximunt, maximè verò roboribus, & quercubus, & vlmis, ligni quidem & corticis duplex lucrum captantes, quod quum ſibi ipſis ſatagere cupiunt, ſibi tamen præuident nequaquam. Enimuero hoc modo germinationem retardant, tum etiam caudices maiori lachrimarum vi exiccantur, vt infernè etiam tardius, minusq; vbertim & proſperè regerminent.

De cedro magna. CAP. VI.

Acedro

A Cedro incipiemus, quum nulla in historiis celebrior, & tot tantisq; authorum præconiis illustrior: imitabimurq; Salomonem sapientissimum illum loquutū à cedro, quæ in Libano, vsq; ad hyssopū, quæ exit ex pariete minima. Tā vastæ magnitudinis est arbor, vt non coniferas modo, resiniferasq;, sed omnes, quas terra gignit, amplitudine superet. Erat apud antiquos æternitatis, & nobilitatis symbolum: æternitatis quòd eius materies nō putrescat, nec cariem patiatur: & cedro digna loqui dicebantur illi, qui ea scribunt, quæ nulla temporis iniuria sit abolitura. Nobilitatis: legitur in Ezechiele aquilam passis alis minabundam ad Libanum applicuisse, cedriq; medullam & surculos abstulisse, & Babylona transtulisse, interpretatum est ab Adamantio Nabuchodonosora Babyloniæ Regem ad Libanum, id est Iudęæ claritatem peruenisse, abstulisseq; medullam cedri, id est nobilitatem extirpasse.

Nomen.

Græcis κέδρος, Latinis cedrus. Sed magnā cedrū, de qua hic loquimur, Græci κεδρελάτην vocant, composito nomine ex cedro, & abiete, quæ ἐλάτη iis dicitur, quasi cedrabies. Plinius à Græcis cedrelatē vocari dixit. Refert Moses Deum mandasse Noe, vt ante cataclysmi diem arcam conderet, qua humanum genus, cunctaq; animantia includerentur, vt ab imminenti morte defenderet ex lignis gofer, quod cedrum interpretantur, tum Philo Iudæus in libello biblicę antiquitatis, tū Talmutistę omnes, quū arca eximię magnitudinis futura esset. Italis *cedro*.

Descriptio.

Ex Theophrasto describemus. Inter syluestres perpetuò viret folio, angusto, & in extremitate pungēti. Caudice procero, lęui, & enodi. Radice per summa vaga. Mutilatione, seu decacuminatione posse interire refert in caussis, ratione siccitatis, rectitudinis ac radicis simplicitate: desuper enim incūbens pestis caloris, frigorisve, facilè ad ima vsq; trāsmittitur, quia recta. Dioscorides tū libro primo, tum quinto magnā cedrū iuniperi baccas ferre scripsit. Et etiā cedri magnæ baccarū meminit, in qua fœdissimè hallucinatus est. Plinius de magnæ cedri generibus loquens ait. Quæ floret, fructū non fert: fructifera nō floret, & in ea antecedente fructus nouus occupat. Quę verba è Theophrasto trāstulit, libro tertio, de iunipero loquēte: Iuniperi duo genera, quæ floret fructū non fert, fructifera nō floret; cedro insulsè tribuēs, quæ Theophrastus iunipero asscripserat. Folio capillato, & pūgenti. Radice maxima spatio & plenitudine. Decacuminatione perit, vel cacumine ignibus adusto. Nos relatione Petri Negroni, totius orbis peragratione insignis, ita describemus, quas in Libano monte se vidisse fatebatur: ferebatq; secū conos multos, quos habuimus. Arboris facies turbinata à summo, caudice excelsissimo, cuius pars ima scabra, superna glabra, à terra ramosa. Rami trāsuersi hęrent, vt arte infixi videātur ad scandendū. Conos ad cœlū tendētes gerit, abiegnis similes, crassiores, maiores, durioresq;, quinq; aut sex digitorū longitudine, colore ex cinereo fuluos, pertinaciter hærentes ramis, cōpactili squamarū, ceu cupressorū, congerie coagmētatos, atq; obtusos. Coni post duos annos hiantes paulatim, vētis, & pluuiis decidunt, relicto in ramo pediculo firmo, quo per mediū coni traducebantur.

Horum meminit Plinius libro ſextodecimo, Quorum & haſtula infixa eſt. Semen abieti ſimile, dulce, vt pineæ, retinens oleoſum quoddã odoratiſſimũ.

Cœlum. Theophraſtus de cedro loquens. Quæ locis algentibus valent perdurare, hæc plus caloris ſortiri, vt cedrum: ſuper hac enim nec niuem poſſe durare autumant, ratione caloris. Et ex loci proprietate Syriam cedros ferre ſcripſit. Plinius ſcripſit in Creta, Africa, & Syria laudatiſſimam naſci. Cedrum natura æſtuoſis partibus dederat, at in Lyciis, Phrygiisq; montibus naſcitur. Sed præcipue in monte Libano naſcitur, teſte contra Appionem Ioſepho, toties ſacris literis commemorata: Quaſi cedrus exaltata ſum in Libano. Vitruuius naſci ſcribit in Creta, Africa, & nonnullis Syriæ regionibus. Cedros inſula in littoribus Germaniæ eſt, quod cedri arbore referta ſit, ſic appellata.

Materies. In Syriæ montibus eouſq; craſſeſcit latitudine cedrus, vt quatuor hominũ vlnis cingi nequeat. Adde his pulchriores in hortis comperiri, ita quod in Cypro Reges tum ex imperitia, tum ex tranſuehendi difficultate nunquam materiem cæciderunt. Longitudo his, quæ ad vndeciremem Demetrij Regis cæſæ ſunt,* paſſuum tredecim, quod Herodotus primùm, mox Theophraſtus, & eum ſecutus Plinius ſcripſit. Syri ad triremes vtuntur. Simulachra ex ea fieri ſolent: nam rimas non capit, & carnis æqualitate quodammodo conſtare videtur. Eius materies nata eſt humorem emittere, & in plenum omnes, quibus oleoſus eſt humor: quamobrem deorum ſtatuæ viſæ ſunt aliquando ſudaſſe: ex hac enim condere conſueuerunt. Plinius. Materiæ verò ipſi æternitas, itaq; & ſimulachra deorum ex ea factitauerunt. Cedrinus eſt Romæ in delubro Apollo Soſianus Seleucia aduectus. Cedrum æternum putant claro de omnibus materiis indicio in templo Dianæ Epheſiæ, vtpote cùm tota Aſia extruente, quadringentis annis peractum ſit. Conuenit tectum eius eſſe è cedrinis trabibus. Memorabile & Vticæ templum Apollinis, vbi Numidicarum cedrorũ trabes durant ita, vt poſitę fuerint prima vrbis eius origine, annis mille, centum, octogintaocto. Vitruuius, Epheſi in æde ſimulachrum Dianæ, & etiam lacunaria ex ea, & ibi, & in cæteris nobilibus phanis propter æternitatem ſunt facta. Ex cedrinis etiam lignis domus Dauidis Regis in Hieroſolyma ciuitate erat, quæ illi Iramus Rex Tyri miſerat. Templũ illud Salomonis, quo nil vnquam in rerum natura mirabilius viſum eſt, columnis & trabibus cedrinis ſtetit, vt libro Regum ſcribitur. Et dirutum iterum trabibus cedrinis reædificatum, permittente Cyro Perſarũ Rege. Arca fœderis, quam Deus Moyſi iuſſerat exædificari, ex materie ſittim compacta fuit: eſt autem ſittim, vt interpretes voluerunt, electiſſimum cedri genus. Virgilius Laurenti regiam deſcribens, in eius veſtibulo auorum effigies, Latini Regis è cedro fuiſſe ſcribit.

*orgyiarũ. Plin. 130. pedum.

Quin etiam veterum effigies ex ordine auorum
Antiqua ex cedro, Italusq;, paterq; Sabinus
Vitiſator, curuam ſeruans ſub imagine falcem,
Saturnusq; ſenex, Ianiq; bifrontis imago,

Veſti-

Vestibulo astabant.

Cedro sunt tubera, sicut sunt in carne glandia: in iis nec vena, nec pulpa, quodam callo carnis in se conuoluto. Sectilis quoq; in laminas: cuius operimento vestitur alia materies. Clauum non tenet, ex Plinio. Apud Homerum Calipsus ad nocturna lumina odoratam cedrum comburit. Ex quo Virgilius.

Proxima Circeæ raduntur littora terræ,
Diues inaccessos vbi Solis filia lucos
Assiduo resonat cantu, tectisq́ superbis
Vrit odoratam nocturna in lumina cedrum.

Ex cedro laudatissima resina, vt Plinius inquit, cuius pix cedria vocatur. Defuncta corpora incorrupta æuis seruat, viuentia corrumpit. Mira differentia, quum vitam auferat spirantibus, defunctis pro vita sit. Crassiorem resinam, & ad picem faciendā cedrus fundit. Eo liquore peruncta materies nec tineam, nec cariem sentit. Ideo cedratos olim Numæ libros Hemina tradit, quòd eos nulla attigisset tinea, nec etiam vetustatem experti essent: miraculo quòd tot infossi durauere annis; quippe DXXXV. In quibus scripta erat philosophia Pythagorica. Virgilius eius nidore serpentes abigi cecinit: *Resina.*

Disce & odoratam stabulis accendere cedrum.

De minoribus cedris. CAP. VII.

ETSI de coniferis primùm scribere proposuissem: quum cedri species plures sint, eæq; baccifere, ne perirent, visum est ei subiungere. E Theophrasti verbis quisque coniicere poterit maiores cedros à minoribus diuersas esse. Plinius maiores à minoribus distinxit. Galenus magnam cedrelarem vocauit, minorem fruticosam, & iunipero similem. Theophrastus minoris cedri duas species ponit, Phœnyceā alteram, Lyciam alteram. Idæi simplicē dicunt: sed alteram ab altera differre, ob foliorum acutorum differentiam; quam oxycedron vocant. A quo Plinius. Duo eius genera, Lycia, & Phœnicea. Differunt folio: nam quæ durum, acutum, spinosum habet, oxycedros vocatur, ramosa, & nodis infesta. Altera odore præstat. Auicenna de genere pini esse dicit, habere fructum similem cupressi fructui, sed eo minorem, & habere spinas. Et est duarum specierum, quarum vna longa, altera breuis. Theophrastus minorem cedrum describens ait. Arbor iunipero nō absimilis, sed cedro folium acutum, spinosum, & durum, subsistens infra iuniperi magnitudinem. Caudice contorto, nodoso, & frequentibus alis. Materie æterna, ne cariem quidem vllam sentiente, corde referta, rubea, & odorata. Sed fructus odoratus, ruber, & esculentus, iunipero similis, durans annum: prius non decidens, quàm subnascatur alius. Arcades fructus in eo ternos eodem haberi tempore confirmant, id est anniculos, qui nondum maturescant, & bimos, maturos quidem, sed qui gustu respuantur, trimos, qui mandi possint. Satyrus vtramque sibi à rusticis allatam sine flore, cupresso similem, scabriore tamen cortice. Radices

Genera.

Descriptio.

Theophr. paulo aliter.

solutæ, summa telluris cute hærent. Serotino fructu: nam quæ perpetuò vi-rent, tardè fructificant. Est præterea fructus pinguis, & lentitia quadã gliscens, vnde quamuis non magnus, confici tamen difficilè possit. Quoniam talis est. Plinius vltra prædicta, quæ retulimus verba, dicit fructum ferre myrti magnitudine, sapore dulcem. Phœniceam describemus, quæ nobis ab Istria affertur. Gaza Punicam vertit, quæ ab aculeorum ingenti asperitate, oxycedros omnibus dicta. Caudice cute potius, quàm cortice vestito Folio perpetuo, æstate alacriori, acuto, fere trigono, ramis diffusis & contortis. Non floret, nisi florem dicere mauis foliola sena, quæ fructum circumsepiunt. Fructu semper grauida, anniculo succedit nouus, qui singulares sunt baccæ granula alba intus copiosa cõtinentes. Dioscorides, & Plinius cedridem vocant. Edulis, vere viridis, mox fuluus, demum rubescens. Lycia altera à prouincia nomẽ habet, ab obtusis foliis retusa dicta, folio obtusiori & frequentiori, tamarisci similitudine. Caudex subrubet, vitigineo cortice obductus: in reliquis iuniperũ refert. Folio quasi squamulis compactilibus coagmentato, digitorum attritu suauem odorẽ spirante. Bacca per initia viridis, mox flauescens, postremo ad rubrum *Cœlum solum.* declinans, gustu subamara, odorataque. Theophrastus saxosis locis, & frigidis nasci, & solum eiusmodi quærere dixit.

De abiete. CAP. VIII.

DE abiete, eadem conifera, resiniferaq; scribemus, quæ nec longitudine, amplitudineq; magnæ cedro cedit. Macrobius inter felices arbores an-*Nomen.* numerauit. Græcis ἐλάτη, ab ἐλάω id est impello, & prolongo: nam in præcelsam proceritatem assurgit. Hac etiam ratione à Latinis abies dicta est, quòd in cœlum abeat. Italis *abete.* Ελάτη etiam inuolucrum, calycémve fructus palmarum adhuc florentium significat, vt etiam appellari dixit Dioscorides. Vnde in causa fuit, vt Plinius turpiter erraret: nam de vnguentis loquens, ait: Est præterea arbor ad vnguenta pertinens, quam alij elatem, alij abietem, alij pal-*Descriptio.* mam, alij spatham vocant. Nos descriptionem à Theophrasto diuisim traditam, & disiectam, in vnum corpus coaptabimus. Primò quæ in vniuersum, mox quæ cuique generi conueniant, declarando. Surgit arbor recta, & magnitudine excelsa, totaq; forma decora. Corpus, cæpæ instar multiplici cortice tunicatur, assiduæ nanque tunicæ compactæ, subditæ aliam gerunt, atq; ex iis tota constat. Rami plures, duri, vel ramorum omnium durissimi, spissi, cornu sanè imitantes, colore flaui, tædæ similes, ordinati, vtrinque miro ordine inuicem sibi respondentes, nodosi. Folio semper virenti, raro, ac pectinatim insecto, in extremitate pungenti. Flore croceo, specioso, paulò ante solstitium se aperienti. Fructu autem post Vergiliarum occasum. Radice neruosa, singulari, ad ima descendenti, multis hirsuta capillamentis. Arcades non in profundum radices agere dicunt, vt radicibus flatu euertatur. At Idæi abietem altiùs quàm subit, radice descendere volunt, verùm radice simpliciore, ac meatu rectiori.

ctiori. Quum germinat, ter germinationem intermittit, ternaque germina edit, ideo τείσλιπος appellatur. Fit prima germinatio Februario ineunte, quamquam in Ida monte ſeriùs, ac ferè Idibus. Iterum germinat intermiſſis triginta diebus, aut paulò pluribus: ſic fit, vt dum prima cacumina propelluntur, ſe cutis aperiat geniculato incremento, velut articulatim, vel ſurſum, vel in latera fundentibus ſurculis, idque fieri ſolet exitu Martij. Tertia germinatio Aprili menſe, diebus ſcilicet quindecim intermiſſis, nec diutiùs ſenis, aut ſeptenis diebus durat: clariùs tunc cernuntur incrementa non in longitudinem, ſed in corpus incrementa vertuntur. Arborum germinationes cùm in pleriſque, tum maximè in abiete conſpiciuntur, quum genicula in verſus rectos porrigantur, ramique ex æquo conditi procedant. Auctio, ac germinatio reliquis incerta eſt, tum modo, tum germine, ſed abieti certa, continua, atque præpoſtera. Quum enim primùm ſciſſum de caudice fuerit, rurſusque de eo alterum finditur, idque aſſiduè factitatur poſt quemque germinationis ſuperuentum. Amentifera eſt, autumno enim poſtquam folia decidêre, peculiare eius cõfeſtim gignitur, quaſi grauida intumeſcat, vt germina pariat, duretque per hyemem vſq; ad ver. Præciſo caudice reuiuiſcunt omnes, abies verò inareſcit omnino anno eodem, etiã detõſo cacumine. Euenit peculiare quiddam abieti, quum enim præciſa, vel vento aliàve re quapiam, afflicta fuerit circa maiorem partẽ trunci, (habet enim aliqua ex parte læuem & enodem & æqualẽ) vel perquã ingens quidpiam redundans paulo deterius adnaſcitur circa faſtigium, quod quidã circumauctionẽ, alij circumagnationẽ appellant, colore quidẽ nigrum, duritia verò præpollens, ex quo crateres conficiunt Arcades. Craſſitudo talis, qualẽ arborem eſſe contingit, quò ſcilicet robuſtior, vegetiorque, eò craſſior. Illud quoq; peculiare hac eadem in re abieti accidit: quũ enim ramis omnibus ablatis, cacumen decideris, mox emoritur, quũ verò inferiora euerſa ſunt, quod reſtat, viuit, & agnatio, quam modo dixi, circum id fieri aſſolet, ſcilicet quia vegetius ac viridius eſt, attamen non renaſcitur. Si medulla detracta ſit, moriendum omnino eſt, Arcades aiunt, nec abies ſeruari poteſt: cauſa eſt, quòd medulla pars humidiſſima, & vitalis præcipuè ſit: cuius rei argumentum, quòd materies, quæ medulla viduata eſt, peruertitur, recuruaturq; iam cõfecta, vſq; dũ penitus reſiccetur. Quapropter abietis materiem filo ſcindunt, nec quicquã medullæ relinquunt. Perit etiam decacuminatione, ſcilicet ſi arboris extremitas præcidatur, nõ abſq; ratione, quũ ſicca natura ſit, meatuq; cõdatur rectiſſimo, & vnica radice inhæreat. Vulnus enim infeſtat, facitq; vt & frigus, & ardor faciliùs ſubeat, præſertim quum vndiq; infertur, & ex proceritate, & meatuũ rectitudine non pigrè ad radices deueniat. Negata eſt eis à natura nepotum procreatio; tam ſiccitate radicis, quàm quod impetu ſuo toto ſurſum contendant, atq; etiã quia radice ſingulari nitantur, alteq; deſcendant. Nuſquã enim alimoniæ quicquã ſuperfluit, nec verò dimotũ aliorſum ſe vertit: itaq; fit, vt nullũ ſit exurgendæ prolis initiũ. Ab vlcere ampliori

altioriq; non interit, quum tæda descinditur, immò ex infœcundis fœcundæ, & ex pauciferis multiferæ reddũtur. Corticis circumablatio in germinatione abietis necat: quum enim cortice sit turgido, mense Februario, vel Martio, si quis detraxerit, statim moritur, hyeme diutiùs tolerat. Hyphear, & stelis in abiete nascuntur, & hæc differre inter se volunt, argumentumque adducunt, quòd non solùm in congeneribus erumpãt, verum in eadem arbore plura diuersis partibus exeant, vt hinc stelis, inde hyphear, nec modò formas, sed fructus dissimiles ferant. Et hæc validiora sunt, quæ in abiete nascuntur, quàm aliis: plus enim alimenti, & idem pinguius subministrant. In abiete quædam nascuntur, quæ augures lucinas vocant, aëre nanque eblandito atq; remisso, hæc erumpere potissimum solent, vbi intestinus humor collectus, & exterus quoq; occurrens concreuerint, atque in rotundum conglobati fuerint. Hæc Plinius ab eo transfert. Folia Abieti non decidunt, insecta, pectinum modo, pungentiaq;. Flore croci colore circa solstitium. Semen reddit post Vergiliarum occasum. Germinationem tripartito intermittit, ac germina terna edit, & ideo inter squamas corticum spargit, quod omnibus arboribus in germinatione euenit, quoniam prægnantium rumpitur cortex. Est autem prima earũ incipiente vere, circiter quindecim diebus. Iterum germinat transeunte Geminos Sole: sic fit, vt prima cacumina impelli sequutis appareat, geniculato incremento. Tertia est ad solstitium breuissima, nec diutius septenis diebus, clareq; tunc cernitur crescentium cacuminum articulatio. Rami statim ab radice modici, velut brachia lateribus inhærent. In ea ramorum ordo, & subrecta diuisura, ramiq; in cœlum tendentes, non in latera proni. In lõgitudinem excrescit. Cortex multiplex tunicis. Radix singularis. Cortice in orbem detracto, necantur arbores, sed quædam tardiùs, quædam citiùs moriuntur. Refert & tempus anni. Abieti, si quis detraxerit Sole Taurũ vel Geminos transeunte, quùm germinat, statim moritur, eandem iniuriam hyeme passa diutiùs tolerat. Nec in vltimis ponendum, quando quibusq; satis vmbra aut nutrix, aut nouerca est, abietis, quæcunq; attigerit, non dubie venenum est. Fert & cachryn: ita vocatur pilula, in medicina vrendi vim habens: gignitur postquam folia decidere, hyeme durans, continet nucleum pineis similem. Is crescit hyeme, aperitur vere pilula tota, cadit, quùm folia cœperint crescere. Sed verbũ τρίσλιπον Gaza ter squamosum interpretatus est, quum prægnans cortex rumpitur, squamas spargere videtur, quùm ter inchoatum opus, intermissumq; repetat, & puto βίσλεϖερον legisse. Genera Abietum quædam mascula, quædam fœmina est, Theophrasti authoritate. Mascula folio pungentiori, acutiori, & magis flexo, vnde arbot intuitu crispior videtur. Huius nucibus parui quidem nuclei insunt, materies versicolor, latior, durior, medulla refertior, atq; in totum aspectu deterior, nodosiorque. Fœmina folio pinnato, summo mucrone rigenti assurgit, vsq; eò densum, vt facile, quasi concameratum imbres arceat, nec tamen pluuiam transmittat, simileque potissimum cyathis Bœotorum.

Illarum

Illarum nucibus nulli quidem nuclei inſunt. Materies mollior, candidior, operibusq; facilior, & in totum procerior caudex. Eſt & aliud genus, quod naſcitur in Creta ſuper lapides, & teſtacea (ὀστράκοις) carens radicibus, modo patellarum adhærens, folio carnoſo, oblongo, craſſo, frequenti, nec leguminum ſiliquis abſimili. Concauum intus, nec aliquid intra ſe continens, colore accedens ad purpuram, forma erecta, multicaulis, rami longi, recti, ſolutiq;, magnitudine cubitali, vel maior. Plinius ab eo. Abies è cunctis ampliſſima eſt, & fœmina etiam prolixior, materie mollior, viliorq;, arbore rotundior, folio pinnato denſa, vt imbres non tranſmittat, atq; hilarior in totum. E ramis panicularum modo nucamenta, ſquamatim compacta dependent. Hæc abietis maſculæ, primori parte nucleos habent, non item fœminæ.

Gaudet abies locis vmbroſis, in quibus longè pulchrior, quàm in apricis exurgit, itaq; in Arcadia circa Cranam, loco quodã concauo, & ſilente à ventis, quem nunquam ſolem attingere aiunt, abietes tum longitudine, tum craſſitudine cæteris præſtant, non tamen frequentes, neque pulchræ cernuntur, quamobrem ad lautiora operum, vt fores cæteraq; magnifica, hiſce minus vtuntur, ſed ad nauigia domosq; duntaxat, quippe trabes, & antennas ex his optimas faciunt, atq; etiam malos, præſtantiſſima longitudine, ſed non ſimiliter validas atq; ex his, quæ Soli expoſitæ ſtarent, ſed ex breuitate denſiores illis robuſtioresq;. Si in montibus naſcitur, non in excelſum excurrit, ſicut circa Cyllenum promontorium euenit. Mneſteus propter calorem abietem poſſe durare locis algentibus, neque ſuper hanc niuem poſſe durare autumat. Tortuoſaque prouenire ob calorem medullæ aſſerit. In Latino agro abietes tum magnitudine, tum pulchritudine inter omnes Italicas præſtant, tamen ad eas, quæ Corſica gignit, pro nullo certè habentur. Macedonica præſtantior, quàm Parnaſia, cæteræq; ſpectantur: nam ſuo loco manens, amplior, pulchriorq; extat. Hæc Theophraſtus. Varro: In montanis quædam prolixiora, & firmiora naſcuntur, propter frigus, vt abietes, & ſappini. Plinius. Situs in excelſo montium, ceu maria fugiant. Romæ infernas abies ſupernati præfertur. Eſt & per gentium quoq; regiones in iis differentia. Alpibus, Apenninoque laudatiſſimæ. In Gallia Iura ac monte Vogeſo: In Corſica, Bithynia, Ponto, Macedonia. Deteriores Æneatica, & Arcadica. Peſſimæ Parnaſia, & Euboica: quoniam ramoſæ ibi, & contortæ, putreſcẽtesq; facilè. Montes & valles diligit abies. Apuleius humidis gaudere ait. Vitruuius. Abietes, quas in Apennini parte, quæ ad Hetruriam vergit, infernates vocant, & quia perpetuos habent Soles, ſiccitatibus exuctæ ſolidantur. In ædificiis ad vetuſtatem perdurant. Quæ Septentrionali regioni ſubiectæ vmbroſis perpetuitatibus non ſolùm augentur ampliſſimis magnitudinibus, ſed earum venæ humore ſaturantur, quum exciduntur, ſiccceſcendo inanes fiunt & euanidæ: ideoq; in ædificiis diuturnitate carent, ideò ſupernates improbat. Quod à Plinio etiam excipitur. Robuſtiores aquiloniæ partes, & in totum deteriores ex humidis, o-

Cœlum.

pacisq́;, spissiores ex apricis, & diuturnæ: idèo Romæ infernas abies supernati præfertur. Nos ex foliorum scissura & tenuitate, caudicis scabrositate, frigidis locis, algidis, & perpetuis niuibus obsitis nasci turam iudicamus.

Satio. E semine tantum, vt omnes coniferæ, nascitur. Cultum aspernatur, nã hominum diligentia degenerat. Crescit, quoad libero sole fruatur, neq; interim crassescit, neq; fruticat, at vbi in iustam magnitudinẽ excreuit, in profundum latumq́; dilatatur: sic ramorum exortus, & laterales germinationes sequũtur, vt ex Theophrasto habetur. Nos autem ei profundum solũ destinamus, argumẽto quòd vnica, eaq; profunda ad ima descendẽte radice firmetur, vt firmiùs ventis exagitata inhæreścat solo. Et quia in tantam crassitudinẽ, & materiem crescit, non nisi ex humido solo tantum alimentum haurire potest.

Materies. Abies expetita nauigiis, vt ex Theophrasto habemus: quum excelsa, proceraque fit, malos & antennas ex ea facere solent. Præterea quum multiplici tunica constet, qui remos dolant, singulatim æquabiliterq; auferre conantur: nam si ita auferatur, remus validus relinquetur, sin autem permutauerint, nec omninò pariter dempserint, infirmus reddetur, hoc enim modo ictus, illo demptio fit. Triremes, atque longa nauigia ex abiete leuitatis causa faciunt. Quercui conglutinari non valet; quũ altera spissa altera rara sit. Affectus autẽ similis esse oportet, quæ societate conflari debeant, non contrarii, ceu si ligno lapidem coniungere velis. Nauibus, propter flexum, humidior capiatur necesse est: alioqui ad conglutinationem quidem siccior apta est: nauis enim compacta, & extra mare fidelior constat, & in mare protracta humore imbibito, se vndiq; protinus comprimit, atq; coniunctis rimis omnibus continuat, nisi penitus exaruerit. Tunc enim gluten aut omnino aspernatur, aut non æquè recipit. Tectis commodior est, iisque optima quæ vetustissima, modo immunis à carie sit. Neruosa est & rigida, ita vt vtrumque habeat è contrario neruos validos, mollem carnem, & raram, qua de causa leuis est. Habet neruos venasque omnium nobilissimas. Pondus sustinere validè potest: nil enim ponderi cedit, sed renititur, argumento quòd nunquam rumpatur, sed potius quàm viribus, carie, aliisve deficiat. Materies nodosa, nodique reliquis omnibus ferè duriores, densissimi, solidissimi, patentes, colore, tædæ proximi, & maximè sui generis, & si lignum molle sit. Nodi recti, & ramis quodammodo infixi, quamobrem validissima est. Fissilis est, propter meatuum rectitudinem. Tradunt abietis, dum germinat, decorticatam materiem aquis inoffensam durare nimium posse. Patuit id apud Phneum Arcadiæ, cùm obstrusis faucibus, campus in lacum redundauit: tum enim ductis pontibus ex abiete, quum amplius extumesceret aqua, aliis super aliis fabricatis, posteaquam exstrusis obturamentis vnda erupit, discessitque, vniuersa materies incorrupta comperta est. Eius materies etiam quadripartita est: quadripartitam appellant, quibus in vtramq; partem medullæ bini venarum cursus naturæ contrarij pertendunt, atque per vtrunq; cursum adigunt, ictus cursi-

curſibus contrarios inferentes, dum in vtramque partem medullæ ſecuris remeat, ita enim eueniat neceſſe eſt naturæ venarum ratione, paucæq; ſunt quadripartitæ. Si primo turgore cæditur, materies coloratior redditur : nam & corticem detrahunt : vere cæduntur, tunc germinant. Plinius ab eo. Abies admirationis præcipuæ viſa eſt in mari, quæ ex Ægypto Caij Principis iuſſu obeliſcum in Vaticano circo ſtatutum, quatuorque truncos lapidis eiuſdem ad ſuſtinendum eum adduxit, qua naue nil admirabilius viſum in mari certum eſt. Arboris eius craſſitudo quatuor hominum vlnas complectentium implebat. Succiſa abiete humor diu defluit. Hæc omnium arborum altiſſima, rectiſſimaque. Nauium malis, antennisque propter leuitatem præfertur. Quadripartitos venarum curſus, bifidosque habet, vel omnino ſimplices. Ad fabrorum inteſtina opera medulla ſectilis. Optima quadripartitis materies, & mollior, quàm cæteræ. Intellectus in cortice protinus peritis. Abietis quæ pars à terra fuit, enodis eſt : hæc qua diximus ratione decorticatur fluuiata, atque ita ſapinus vocatur : ſuperior pars nodoſa, duriorq;, fuſterna. In ipſis autem robuſtiores aquiloniæ partes, & in totum deteriores ex humidis, opacisque, ſpiſſiores ex apricis, & diuturnæ: ideo Romæ infernas abies ſupernati præfertur. Proximum medullæ habet quod Græci leuſon vocauere. Tradunt abietem circa germinationem decorticatam, qua dixi Luna, aquis non corrumpi. Pondus ſuſtinere validè poteſt. Fortiſſima ad tectum abies, eadem valuarum repagulis, & ad quæcunq; libeat inteſtina opera aptiſſima, ſiue Græco, ſiue Campano, ſiue Siculo fabricæ artis genere ſpectabilis, ramentorũ crinibus pampinato ſemper orbe ſe voluens ad incitatos runcinarum raptus. Eadem & curribus maximè ſociabilis glutino, in tantum vt findatur ante, quàm ſolida eſt. Cortex in magno vſu agreſtium: vaſa, corbesq;, ac patentiora quædam meſſibus conuehendis, vindemiisq; faciunt, atque prætexta tuguriorum. Vitruuius de abiete hæc habet. Abies aeris plurimum & ignis habet, minimumq; humoris, & terreni, leuioribus rerum naturæ poteſtatibus comparata, nõ eſt ponderoſa. Itaq; rigore naturali contenta, non citò flectitur ab onere, ſed directa permanet in contignationibus. Sed ea, quòd habet in ſe plus caloris, procreat, & alit termitem, ab eoq; vitiatur. Etiamq; ideo celeriter accenditur, quod quæ ineſt in eo corpore raritas aeris, patens accipit ignem, & ita vehementem ex ſe mittit flammam. Ex ea antequam eſt exciſa, quæ pars eſt proxima terræ per radices excipiens ex proximitate humorem, enodis & liquida efficitur, quæ verò eſt ſuperior, vehementia caloris eductis in aëra per nodos ramis præciſa altè circiter pedes xx, & perdolata propter nodationis duritiem dicitur eſſe fuſterna. Ima autem quum exciſa quadrifluuiis diſparatur, eiecto torulo ex eadem arbore ad inteſtina opera comparatur, & ſapinea vocatur. Quod extruendis nauibus apta ſit abies, etiam teſtimoniis Poëtarum probare licet. Ex abiete Idæa Paridem naues præparaſſe, quibus ad raptum Helenæ profectus eſt Euripides tradit. Claudianus idem.

Apta fretis abies.

Eam, qua Iason cum Græciæ heroibus in Colchidem vectus est, Ennius ex abiete structam fuisse asserit.

Vtinam ne in nemore Pelio securibus
Cæsa cecidisset abiegna ad terram trabes:
Néve inde nauis inchoandæ exordium
Cœpisset, quæ nunc nominatur nomine
Argo.

Ouidius.

——— *Et casus abies visura marinos.*

Homerus malum in naui ex abiete fuisse, qua Telemachus Pylum nauigauit, dixit,

Ιστὸν δ' εἰλάτινον κοίλης ἔνδοθε μεσόδμης
στῆσαν ἀείραντες.

Hercules apud Apollonium Rhodium ad remum abietem euulsit. Hastæ ad præliandum etiam ex abiete fabricatæ sunt. Virgilius.

——— *Cuius apertum*
Aduersi longa transuerberat abiete pectus.

In abiete resina fit, cùm lignis degustatis vulnus infertur, haud enim quáq; secretionẽ modo eodem agi mos est. *Resina.* Succus illius resinaceus, vt omniũ coniferarum: nec ampliori altioriq; vulnere interit, vt omnes, ex quibus resina colligitur. Abietis lachrimæ sponte cõcrescunt. Sincerè olet, & sapit. Hęc Theophrastus. Ab eo Plinius. Resina ei vitium. Succisæ humor diu defluit.

De Cupresso. CAP. IX.

DIDYMVS Græcus prodit Eteoclis fuisse filias, Charites dictas, siue Gratias, quæ dum tripudio dearum subsiliunt, extra choream deuolutæ, in puteum deturbantur; dolens earum vicem tellus, arbores frondosas puellis similes ad oblectamenta, & rei memoriam edidit. Sed Lactantius Placidus scribit: Cyparissus puer speciosus Telephi filius, dũ venaretur, in amorem sui Apollinem compulit, à quo mirum in modum adamatus, in Chio insula, vt scribit Probus, ceruum habuit pulcherrimum & mansuetissimum, quo ab Apolline donatus, quem enixè dilexit. Alij dicunt Nymphis sacrum. Per syluas verò errans, & lassus sub arbore & in herba obdormiuit, strepitu autem à somno excitatus à se longè ceruum vidit, & syluestrem credens, iaculo imprudens traiecit, quòd vbi agnouit, tanto affectus est dolore, vt nec Phœbi consolatione, nec Medicinæ viribus ab huiuscemodi luctu ac planctu retrahi potuerit, vt cibo etiam, & potu abstinuerit. Sed illud tandem supremum munus à Deo petiit, vt omni tempore ei flere liceret. Itaq; Apollo eius misertus, in arborem sui nominis conuertit, ex qua lachrima deflueret. Sic Apollo apud Ouidium:

—— Tristisq; Deus, lugebere nobis,
Lugebisq; alios, aderisq; dolentibus, inquit.

Seruius autem à Syluano deo adamatum dicit, cuius ceruam inscius occidit, vt præ dolore postea puer contabuerit, verùm ab amatore deo in arborem sui nominis conuersus est, quam hic pro solatio portare dixit. Virgilius.

Et tenerum ab radice ferens Syluane cupressum.

Diti ob varias & multiplices causas cōsecrauit antiquitas, sed omnes ex ipsius arboris natura. nam eius generis arbos excisa, cùm minimè rediuiua sit, humanæ conditionis sortem referre videtur: nam ex ea recisa, nil magis, quàm ex mortuo sperādum sit. Quanquam Herodotus solam pinum ex arboribus putet minimè repullulare, vocatque eam πανόλεθρον, nimirum quòd recisam cupressum in Creta insula repullulare audierit, quod de pinu nusquam obseruatur. Et mortuorum animas ad inferos descendere dicunt, quorum deum Ditem arbitrantur, vnde eius arboris ramis sepulchris affixis, diis Manibus commendari defunctos dicant, atque arborem nullam hominem ad inferos sequi legas, præter cupressos. Horatius.

Neque harum, quas colis, arborum,
Te, præter inuisas cupressos,
Vlla breuem dominum sequetur.

Diti sacra est, inquit Plinius, ideo funebri signo ad fores posita. Apud multas gentes in cœmiteriis seri cœpta. Valentiis vidimus in patibulo multas consitas. Alia etiam ratione portis affigebatur, quod pollutionis, aut incestati de alicuius morte loci, aut funeris signum fuit, ne quisquam pontifex per ignorantiam domum ingrediens pollueretur. Feralis à Virgilio dicta.

Ingentem struxere pyram, cui frondibus atris
Intexunt latera, & ferales ante cupressos
Constituunt.

Petronius Arbiter.

Gaudent ferali circum tumulata cupressu.

Erat & vrendis funeribus apta. Virgilius.

Ergo instauramus Polydoro funus, & ingens
Aggeritur tumulo tellus, atraq; cupresso.

Sed M. Varro pyras cupresso circundari dixit propter odorem vstrinæ grauem, ne ea offenderetur populi circundantis corona, quæ tamdiu stabat respondens fletibus præficæ, quamdiu consumpto cadauere, collectisque cineribus, dicebat nouissimum verbum Ilicet, id est ire licet. Sed alia ratione Asclepiades cupressum luctuosam dicit. Boream enim Celtarum Regem, quum filiam Cyparissam nomine haberet, & eam amisisset, arborem hanc in eius tumulo seuisse, à qua nomen inditum cy[...]risso, & mox à satu illo luctuosam feralemq; haberi cœptam. Non immeri[...]o magno habitum ostento, quum arbos cupressus altitudine præexcelsa in Vespasiani auito agro sine vi vlla tēpe-

ſtatis radicitus euulſa repente prociderit, ac ſequenti die viridior eodem veſtigio ſurrexerit, grande proſperumque, & ſumma claritas Veſpaſiano iuueni ab aruſpicibus promiſſa, ex Tacito. Fuit & mortis oſtentum Imperatori Seuero, cui Æthiops ſcurra occurrens obuiam cum corona ex cupreſſo, quē quum ille ab eius oculis remoueri iuſſiſſet, paucis poſt diebus eſt vita functus. Cupreſſus inimica viti. Nam Varro ſcribens, qua cœli parte ridicæ figi debeant, ait: Si cupreſſos viuas pro ridicis inſerunt, alternos ordines imponunt, neq; eas creſcere amplius quàm ridicas, patiuntur, neque propter eas adſerunt vites, quòd inter ſe hæc inimica.

Nomen. Didymus Grȩcus duplici nomine cupreſſos vocari ſolitas dixit, κυπάρισσος, & χάριτες, hoc vltimū propter Charites Eteoclis filias, vt diximus. Charites, hoc eſt Gratiæ, appellantur ob delectationem. κυπάρισσος, ἀπὸ τοῦ κύειν καὶ φύειν παρίσους τοὺς κλάδους, καὶ τοὺς καρποὺς, id eſt à parilium ramorum partu, & fructuum, quòd ex æquo ramos & fructus creent. Dicuntur etiam Feſto Pompeio Cypariſſæ ignes prodigioſi, qui noctu apparere ſolent cupreſſorū ſimilitudine. A Poëtis etiam κωνοειδεῖς dicuntur, quod in conum hæ arbores attollantur. Latinis cupreſſus, cypariſſus, & cypreſſus dicitur. Italis *cipreſſo*.

Deſcriptio. Sic à Theophraſto deſcribitur. Arbor longo, ſubrectoq; ſuſtollitur caudice. Folio anguſto, carnoſo, & indeciduo. Semine perexiguo, & obſcuro. Huius enim fructus, non id totū eſt, quod pilæ ſpeciē gerit, ſed quod in cono naſcitur, prætenue, & exile: quaſi laricis (πιτυώδες) ſemini proximū, quod pilula dehiſcēte difflatur, & euolat, neq; facillimè colligitur, præterquā à peritis. Conis pendentibus exilit, vaſaq; ipſa relinquit inania. Creſci moroſa, quod ex denſitate, & ſiccitate euenit. Materie macilenta. Fructum ſerò perficit. Conſtat ligno tam fructus, quàm fructus ambientia. Radicibus ſummatenæ adhærentibus. Dempta coma, reſciſſoq; cacumine interit, nec ex ea quicquā, quaſi eſſet ambuſta, repullulat, quum natura ſicca ſit, & meatu condatur altiſſimo, vnicaq; radice inhæreat. Negata his omnibus ſobolē radicibus pullulandi, tam radicis ſiccitate, quàm quod ſurſum cōtendat, vt diximus. Plinius ab eo. In lōgitudinē excreſcit, vt vniſtirpia. Folio carnoſo. Floret poſt autumnū. Radice per ſumma ceſpitum. Trifera eſt, nam eius baccæ colliguntur menſe Ianuario, & Martio, & Septembri, ternaſq; earū gerit magnitudines. Natu moroſa. Fructu ſuperuacua, baccis torua, folio amara, odore violenta, ac ne vmbra quidē gratioſa, materie rara, vt penè fruticoſi generis: metæ demum aſpectu non repudiata. Nullum ſtillicidiū cupreſſi, vmbra minima, & in ſe conuoluta, ea etiā detracto cacumine, aut ignibus aduſto interit. Sed mihi videtur Theophraſti verbum πιτυῶδες Theodorus non rectè vertiſſe laricem, quum laricem neq; Theophraſtus, neq; Grȩci nouerint, ſed potius πιτυρῶδες legendum, quod furfures ſignificat: nam nil propiùs furfuris faciem, quàm ſemen illud demonſtrat. Varro à Theophraſto mutuatus de cupreſſo hȩc habet. Cupreſſi radices anguſtiùs diffunduntur. In creſcendo tarda. Semina ad oriendū ſunt adeò parua, vt ſint obſcura:

ſcura: nō enim galbuli, qui naſcuntur, tanquā pilæ paruæ corticeæ id ſemē, ſed in his intus primigenia ſemina dedit natura. Spectatu quidem iucunda eſt cupreſſi proceritas, effigiesq́; illa metas imitata. Sed quùm fructu ſuperuacua ſit, ceſſit ea res in prouerbium, κυπαρίττου κάρπος, de re ſpecioſa quidem viſu, ſed prorſus inutili. Quare Phocion, quum Leoſthenes Athenienſes in bellum impuliſſet, illius verba dicebat cupreſſis eſſe ſimilia, quæ quū ſpecioſæ eſſent, fructum tamen non haberent. Dioſcorides pilulas eius fructus vocat. Virgilius conos.

Aeriæ quercus, aut coniferæ cypariſſi.

Veluti ſylueſtris cupreſſi Theophraſtus meminit, quū Thuiam memorat: nam forma cupreſſo ſimilis, ceu ſylueſtris cupreſſus dicit. Prætereain genere cupreſſi mas omnino infœcundus eſt, fœminæ pleræq; fructu viduæ cōſtant. Plinius duo earum genera nominat. Meta in faſtigium conuoluta, quæ & fœmina appellatur, mas ſpargit extra ſe ramos, deputaturque, & accipit vitem. Didymus. Mas eſt ſterilis. **Genera.**

Cupreſſum loca feruida habere magis dixit Theophraſtus, vt Creta, Lycia, Rhodus. In Creta circa agrum Idæum exuberat. Sed in Creta quocūque loco mouerit quiſpiā, hęc gignitur, protinusq́; emicat. In Creta inſula, in montibus Idæis, Leucisq́; vocatis, ſuper ſumma quibus nix nunquā deeſt, cupreſſum cōperiri affirmat: nam id genus ſyluę plurimū & in montibus, & omnino in inſula eſt. Plinius ab eo. Huic patria inſula Creta, quanquā Cato Tarentinam eam appellet, credo quòd primùm eò venerit. Et in Aenaria inſula ſucciſa regerminat, ſed in Creta, quocunque loco mouerit quiſpiam, hæc gignitur, protinusque emicat. Illa verò etiam non appellato ſolo ac ſponte, maximeq́; in Idæis collibus, & quos albos vocant, ſummisq́; iugis, vnde niues nunquā abſunt, plurima quod miremur alibi, non niſi in tempore proueniens, & nutricē magnopere faſtidiens. Primum aduena, & difficillimè naſcentiū fuit. Herodotus, vt diximus, ſolū in hac inſula reciſam repullulare dixit. Vnde quòd Cretæ id præcipuū conceſſum, vt renaſcentes, quæ præſectæ fuerint, cupreſſos videāt, Cretā per eiuſmodi arborē ſignificant. Cupreſſeta porrò Gnoſiorū Plato celebrat, in quib. æſtiuo die à Megillo, & ſociis de legibus cōmentatum tradit. Didymus: Gaudet humidis magis, & opacis, ac protectis locis. Virgilius Idæas vocat. **Cœlum.**

—— *nec Idæis cypariſſis.*

Naſcitur propè Orontem fluuium, vt Iuuenalis, & Claudianus, ad Simoim,

Tollebant geminæ capita inuiolata cupreſſus
Ceſpite vicino, quales non rupibus Idæ
Miratur Simois, quales non diuite ripa
Lambit Apollinei nemoris nutritor Orontes.

Plutarchus Ammoniam, Chiam, Cyrenaicam laudat. Halcyone mons cupreſſis abundat. Mileſiæ cupreſſus à multis laudatur. Cypariſſia Græciæ ciuitas dicitur à cypreſſis, ibi multis naſcentibus, vt Homerus.

Cupreſſus naſcitur ſemine & trūco. Marē ex fœmina prouenire affirmat Theo- **Satio.**

phraſtus. In Creta naſcitur etiam trunco, præſertim in montoſis Tarræ, vbi cædua eſt, & cæſa regerminat, modo ab terra, modo à parte media, modo ſumma, raro ab radicibus. Cato ſatis accuratè eius ſationẽ docuit. Quomodo cupreſſeta ſeri oporteat, Memius Percenius Nolanus ad hunc modum monſtrauit. Semen cupreſſi Tarẽtinæ per ver legi oportet, maturum eſt vbi hordeum flaueſcit. ſemen vbi legeris, in Sole ponito, id purgato, id aridũ condito, vbi aridum expoſtũ ſiet, per ver ſerito in loco, vbi terra tenerrima erit, quam pullam vocãt, vbi aqua propter ſiet, eum locum ſtercorato primum benè ſtercore caprino, aut ouillo, tum vortito bipalio, & terram cum ſtercore benè cõmiſceto, depurgato ab herba graminibusque. Bene terram comminuito, areas facito pedes latas quaternos, ſubcauas facito, vti cauæ aquã continere poſſint, inter eas ſulcos facito, qua herbas de areis purgare poſſis. Vbi areæ factæ erunt, ſemen ſerito crebrũ, ita vt linum ſeri ſolet, eo cribro terram incernito, dimidiatum digitum terram altam ſuccernito, id benè tabula, aut manibus, aut pedibus complanato. Si quando non pluet, vti terra ſitiat, aquam irrigato leuiter in areas. Si non habebis vnde irriges, gerito inditoque leuiter. Quotieſcunq; opus erit, facito, vti aquã addas. Si herbæ natæ erunt, facito, vti ab herbis purges quàm tenerrimis, & quoties opus erit per æſtatem. ita, vti dictum eſt, fieri oportet, & vbi ſemen ſatum ſiet, ſtramentis operiri oportet: vbi germen naſci cœperit, tum ſtramenta demi. Alibi alia addit, quæ hic omiſerat, referre non pigebit. Semen cupreſſi vbi ſeres bipalio vortito, vere primo ſerito, porcas pedes quinos latas facito, eò ſtercus minutum addito, & conſarrito, glebasq; cõminuito. Porcam planam facito, paululũ concauam. Tum ſemen ſerito crebro tanquã linum, & eò terram cribro incernito altam digitũ tranſuerſum, eã terram tabula aut pedibus complanato, furcas circum offigito, eò perticas intendito, eò ſarmenta, aut crates ficarias imponito, quæ frigus arceant & Solem, vti ſubtus homo ambulare poſſit, facito, crebrò runcato, ſimul ac herbæ inceperint naſci eximito: nam ſi herbam duram velles, cupreſſos ſimul euelles. Ab eo Plinius. De cupreſſo verboſius, ſæpiusque, quàm de omnibus alijs prodiderit Cato. E cupreſſo fœmina pilulæ collectæ, quibus docui menſibus, ſiccantur Sole, ruptæq; emittunt ſemen formicis mirè expetitum, ampliato etiam miraculo tantuli animalis cibo abſumi natalem tantarum arborum. Seritur menſe Aprili, area æquata cylindris, aut volgiolis, denſum, terraq; cribris ſupercernitur, pollicis craſſitudine; contrà immane pondus attollere ſe nõ valet, retorqueturq; ſub terra, ob hoc parcitur veſtigiis. Leuiter rigatur à Solis occaſu in trinis diebus, vt æqualiter bibat, donec erũpant. Differuntur poſt annũ dodrantali filo, cuſtodita temperie, vt viridi cœlo ſerantur, ac ſine aura. Mirũq; dictu: periculũ eo tãtum die eſt ſi rorauerit quantulũcunq; imbrẽ, aut ſi afflauerit. De reliquo tutæ ſunt perpetua ſecuritate, aquasq; poſtea odere. In ſatu omnino nõ degenerat quoquomodo ſeratur. Aquam aſpernatur, & fimũ, & circũfoſſurã amputationẽq;, & omnia remedia odit, quin etiã necatur. Nunc

verò

verò tonsilis facta in densitate parietum coercitaque gracilitate perpetuò tenera. Trahitur etiam in picturas opere historiali, venatus, classésq; & imagines rerum tenui filo, breuiq;, ac virente superuestiens. Immittitur in perticas, asserésve amputatione ramorum, qui XIII anno denariis singulis veneunt. Quęstuosissima in satus ratione sylua, vulgoq; dotem filiarum antiqui plantaria appellabant. Didymus. Cupressi semen colligitur quidem post calendas Septembris. Seritur postea in sulcos à nona Calendarum Nouembrium vsq; ad hyemem. Vnà autem cum cyparissorum satu hordeum rarum seminato, & sæpe eodem anno cupressus plena longitudine augescit; tantum enim crescit, quantū hordeum ipsum: & transplantabis eam. Sed & stolones sua sponte producti, qui fiunt ex iactis seminibus cupressi, eodem modo transferuntur. Democritus intra sepem ac muros plantari debere cupressum tradit, vt ad delectationem, & sepimentum totius ædificii, ac quasi munimentū nascatur.

Insitio. Insitionem non recipere, nec alterius sobolem educare inquiunt, & vt generalius dicam, quæ pingues, quæve picem, & resinam illachrimant: nam hæ diffisso libro hiant, quasi de proprio lare saniem contrahunt, oleosumq; exudant liquorem, nitetq; circumquaq; pinguedo: quocirca cum aliis generibus immisceri recusat, perinde quoq; ac ipsum oleum.

Materies. Simulachra è cupresso sculpere solent, rimas enim non capit, & carnis æqualitate quodammodo constare videtur. Eius materies diuturna, siue perpetua: itaq; in Epheso cupressina materies, ex qua valuæ templi Dianæ, quatuor ætates reseruata durauit. Sola hæc nitorem etiam recipit, ideoque ex hac condere opera lautiora cōsueuêre. Aliquando ex hac statuæ exudāt: cœlo etiam austrino, humectoq; ita afficitur, quum in ea aliquid sit pinguedinis. Hæc Theophrastus. Sed Plinius. Aduersus cariem, vetustatemq; firmissima. Teredines nasci prohibet amaritudo. Rimam, fissuramq; non capit. Valuas templi Dianæ Ephesiæ è cupresso esse, & iam quadringentis propè annis durare materiam omnem nouæ similem. Id quoq; notandum valuas in glutinis compage quadriennio fuisse. Cupressus in eas electa, quoniam præter cætera vno in genere materiei nitor maximè valeat æternus. Nónne simulachrum Veiouis in arce è cupresso durat à condita vrbe quingentesimo quinquagesimo anno dicatū? Cur verò diis simulachra è cupresso fieri solerent, in causa erat tum materiæ perpetuitas, tum odoris suauitas, quæ thymiamatis loco esse videtur. Gn. Cornelio Lentulo, P. Licinio coss. cupressea simulachra Iunonis Reginæ posita per virgines viginti septem, quæ vrbem lustrauerunt. Erat in Lebethris Orphei simulachrum ex cupresso, quod quum Alexandri temporibus sudorē multum emisisset, pro prodigio habitum; responsum est ab Aristandro Philosopho, benè sperādum. Siquidem opus, quod tunc Alexander aggrederetur, ob rerum magnitudinem maximum sudorem esset historiographis allaturū. Vitruuius, Quia cupressus habet humoris abundantiam, æqualemq; cæterorum mistionem, propter humorem solet esse panda. Sed in vetustatem sine

vitiis conſeruatur, quòd is liquor, qui ineſt penitus in eius corpore, ſaporem habet amarum: quapropter non patitur cariem, neq; eius beſtiolas, quæ ſunt nocentes. Ideoq; ex eo genere quæ opera conficiuntur, permanet ad egregiã diuturnitatem. Pythagorei, authore Laertio, cupreſſino ligno abſtinebant, quòd ex hac arbore Iouis ſceptrum fabricatum eſſet. Columella tertium locũ obtinere dicit cupreſſum pro ſtabiliendis vitibus pro ridicis. Varro etiam cupreſſis pro ridicis vtitur. Ex cupreſſo Ariſtotele, Ariſtobolo, Vegetio, atq; Arriano in Syria fieri naues vulgatum, alterius materiei inopia.

Reſina. Reſinam fundũt cupreſſi acerrimam ſapore, poſt terebinthinã, & lentiſcinam bonitate, liquidam. Fit quoq; ex cupreſſo oleum, vt habetur ex Plinio.

De Pinu. Cap. X.

De pinu loquemur, quod & magnitudine conos omnes ſuperet, & perpetuo vireat folio, & ſylueſtris ſit: nam per ſe in ſyluis naſcitur, montibusq;, horret tranſpoſitionem, cultum, & inſitionem, quæ omnia domeſticis familiariſſima, vnde impropriè mihi videtur inter vrbanas connumeratam à Theophraſto, Plinio, & Virgilio.

Fraxinus in ſyluis, pulcherrima pinus in hortis.

Nos item ne genera conturbemus, peruertamusq; è pomario, hic conſeremus. Pinus, vt Græci fabulantur, puella fuit, olim perquàm illuſtris, quam vnicè Pan adamabat. Contrà hanc deperibat Boreas. Vtriq; adducta, potius puella Pani adhæſit: propterea zelotypia ſtimulatus riualis Boreas, Pityn in ſaxa propulſans neci dedit: cuius vicem tellus condolens, in ſui nominis arborem commutauit, mutatoq; vitæ genere apud eos manſit. Pana virenti ramo coronat, lugetq; indignum facinus arbor collachrimans, quod Boreas eam immeritam proteruo ſpiritu impulerit. Huius fabulæ inuolucro Poëtæ miram arboris naturam innuunt: nam flet arbor, vbi Boream afflantem percipit. Cybele Deorum matri pinum dicauit antiquitas, vnde pini nuces à Martiali, Cybeles poma dicuntur.

Poma ſumus Cybeles, procul hinc diſcede viator,
Ne cadat in miſerum noſtra ruina caput.

Cybele iccirco ſacra propter Atym ab ea adamatum, atq; in hanc arborem transformatum. Fuit Atys ſpecioſus puer, qui ſacris magnæ matris præfuit, à ſuæ ciuitatis Rege perditè dilectus, qui quum ab eo ſibi vim inferri intelligeret, in ſyluas ad Cybelem perfugit. Rex autem inuento quum vim inferre conaretur, dea ſtupratoris verenda abſcidit, qui moriens, & facinus vlciſci cupiens, puero eadem præſcidit, quem quum ſub pinu ſemianimem iacentem Cybeles antiſtites inueniſſent, in templum deportarunt, & nixi ſunt, verùm fruſtra, reficere, mortuumq; ſepelierunt. Pinum arborem, ſub qua ille iacuerat, tutelæ ſuæ dea aſſcripſit: ſed vt eius in perpetuum memoria remaneret, edixit deorum mater, vt ſingulis annis defleretur, ſuiq; cultores caſtrarentur.

Ouidius.

Ouidius. ——— *molleſq; miniſtri*

Cædunt iactatis vilia membra comis.

Alii Atym, quum per mare Phrygium nauigaret, ad flumen Gallum vſque perueniſſe memorant, cuius potu ad inſaniam verſus, ſilice teſtes ſibi amputaſſe. Iuuenalis.

Semiuir obſcœno facies reuerenda minori,

Mollia qui rupta ſecuit genitalia teſta.

Sed Arnobius hanc fabulam aliter deſcribit. Fuit Atys Nanæ Sãgarii amnis natæ filius, hæc autem illum hircino lacte nutriuit. Phryges hircum atagum vocant, vnde Atys nomen. Hunc deorũ mater ardẽter adamauit, ſed perditiſſimè Acdeſtis, quòd Midas Rex ſentiẽs, vt illũ à nefanda coniũctione tutũ faceret, filiam ſuam ei matrimonio deſtinauit, & ne quis nuptialia munia violaret, intra oppidũ eos recludit, illudq; muris, turribusq; circummunit. Cybeles Atys neſciẽs fatum, ciuitatẽ ingreditur, turribusq; ſpoliat, vnde poſtea turrita cognominata. ſciebat enim nõ aliter inter mortales liberũ quemquã eſſe, quãdiu matrimonii fœdere vinctus eſſet. Acdeſtis verò amore & ira æſtuans propter puerum à ſe alienatum, conuiuantibus furorem ingerit, vnde orta eſt inter eos nõ parua rixa. Poſtremo Atys ſub pino arbore ſe proiiciens, genitalia ſibi deſecat, quæ in Acdeſtin iaculatur, & cum ſanguine vitam efflat; abſciſſa autem deûm mater veſte inuoluit, & in terra recondit. Flos viola è ſanguine naſcitur, ex qua arbor redimitur, cœptumq; poſtea eſt, ſacras pinos hoc flore velarier, ac coronarier. Acdeſtes enim Iouem deprecatus, vt Atys reuiuiſceret, non obtinuit, tamen aſſecutus eſt ne putreſceret, ſed ſemper in virides comas creſceret, & minutiſſimis foliis. Ouidius in ſua Metamorphoſi.

Et ſuccincta comas, hirſutaq; vertice pinus,

Grata Deum matri, ſiquidem Cybeleius Atys

Exuit hac hominem, truncoq; indurauit illo.

Ida mons Phrygiæ pini refertiſſimus eſt: quamobrem matri magnæ attribuunt. D. Ambroſius Naturæ imaginem pinum referre dixit, quippe ſemina quadam veluti annorum vice referat, neque niſi vi caloris admota excludat: eademq; nux flammæ ſpeciem imitatur. Fraudi verò cõſecratam pinum Seruius dicit, quòd eius poma per fraudem interimant. Panes, & Satyri è pino comas facti tatas gerunt, rationemque affert Pharnutus, quòd montanum quid, & ſylueſtre hæc habeat. Lucretius.

——— *Cum Pan*

Pinea ſemiferi capitis velamina quaſſans.

Et Propertius.

——— *Et Arcadico pinus amata Deo.*

Plinius authore eſt apud Iſthmos pinea corona coronari victores. Erant verò Iſthmia in Melicertæ memoriam inſtituta, & Pauſaniæ adhuc temporibus pinus apud aram Melicertæ germinabat, quem puerum à Delphino dela-

tum, Siſyphus rei miraculo motus, in Iſthmo ſepeliſſe fertur, & certamen illud inſtituiſſe. Apud Sicyonios Æſculapius, eodem referente, cum ſceptro, & nuce pinea in manu altera, ſculptus eſt. Erat & antiquitus mortis ſymbolum, quòd exciſa nunquam ſuppullulaſceret, & apud Homerum βέλος ἐχεπευκὲς telum ex pinu, lętale exponunt interpretes doctiſſimi. Alii ad ſolam referunt arboris acerbitatem, & amaritudinem, quandoquidem amaritudo morti affinis eſt, & viceuerſa mors pro amaritudine proferatur. Staphylus Poëta πεύκης τρόπῳ, id eſt, in morem piceæ dixit. Crœſus per caduceatorem Lampſacenis interminatus eſt eos, vt pinũ exterere, niſi Miltiadem miſſum facerent; quumque Lampſaceni quærerent, quid illud eſſet, quod Rex vt pinum diceret extriturum, à doctiore edocti ſunt, arborem ſemel exciſam nunquam ſuppullulaſcere: illi tale excidium veriti, Miltiadem è vinculis ſoluerunt.

Nomen. Theopraſto, πεύκη dicitur, quum omne, quod de πεύκῃ tractat, pino adaptari poſſit. Theodorus etiam optime pinum vertit. Bellonius, quia viros etiam acutiſſimos πεύκη, & πίτυς dictionum affinitas fefellit, litem dirimere geſtiens, πεύκην piceam vocat, πίτυν, pinum; magisq; tenebras offundit. Idemque ſentit Leonicenus. Sed hi mea quidem ſententia Plinium ſequuti facilè lapſi ſunt. Plinius πίτυν pinum vertit: nam πιτυοκάμπας Græcè, Latinè pinorũ erucas vertit, ac toto ſuo volumine πίτυν nunc pinũ, nunc piceam indifferenter vertit. At quomodo Dioſcorides vocauerit, vix paucis ex ſuis verbis elici poteſt. Theophraſto pini nuces ϛρόβιλοι dicuntur, ſic Pindaro. Galenus κῶνον commune facit pino, piceæ, & pinaſtro. Simeon Sethi κωνάρια vocat ſtrobilos. Mnaſitheus Athenienſis pinearum nucleos, & conos ὀϛρακίδας vocat. Ab Hippocrate id totum κοκκαλὸν dicitur, ex Athenæo. Ex hac Miletus vrbs Cariæ Pityuſa dicebatur, cuius incolæ φθεῖρες, vel φθειρῶν ὄρον, quòd pinorũ fructibus abundarint, quarum fructus, vel flores, vt multis placet, φθεῖρες dicuntur. A pinu etiam Pityodes, & Pityuſæ inſulæ in mari Balearico dicuntur, & aliæ eiuſdem appellationis in ſinu Argolico. Lampſacus Helleſponti vrbs Troianis temporibus Laumedontea, & Pityuſa, & Homero Pitys dicebatur. Latini pinum vocant à pinnato foliorum cacumine, cuius lignoſos fructus frequenti nucamento in turbinatam effigiem compactiles, conos & ſtrobilos vocant. Itali *pinno*.

Deſcriptio Ex Theophraſto hæc eſt excerpta deſcriptio. Pinus aſſurgit procero, & recto caudice, nodoſoq;. Folio perpetuo, in extremitate pungenti. Medulla carnoſa. Succo pingui, & reſinaceo. Radice ſingulari, & prægrandi, & vnica deſcendente, paruæ autem complures ab illa exeunt, ſed ex ea nulla ſoboles procreari poteſt. Pinum vecte ſollicitatam, quo transferetur, longiorẽ quàm octo cubita radicem habere quidam vidiſſe retulit, quanquam non totam refoſſam, ſed abruptam. Auctu difficilis. Amentum profert. Hypear, & ſtelis in ea naſcuntur. Quidam florere exiſtimant, alii minimè, ſed nucamentum proportione præciduis groſſis reſpondere. At Macedoniæ incolæ ne illas quidem florere arbitrantur. Eius germinatio intermiſſa, ter turgens, terve germina edens,

edens, ideo id genus arborum τρίσλιπον dicunt, quod ter inchoatum opus, intermissumq; repetat. Prima germinatio Februario ineunte, quamquã in monte Ida seriùs, ac ferè idibus. Secunda mense Martio, germinans ab extremo surculo vsq; ad proximum antecedentis, & quędam sursum, quædam in latera circumquaq; emittunt, veluti geniculo facto surculo primi germinis, vt fieri prima germinatio solet. Tertia Aprili mense, diebus circiter quindecim interiectis: fortè id diebus sex, vel septem absoluitur: quo quum ventum sit, non amplius in longitudinem, sed crassitudinem incrementa vertuntur, & si omnium germinationes conspicuæ sint, in pino maximè videtur: nam germina in versus rectos porriguntur. Ramique ex æquo conditi spectantur. Semina prosiliunt, conis adhuc pendentibus, vasaque ipsa relinquunt inania, etsi semen nuceum sit. Decacuminatione interit, quod non sine ratione accidit: quoniam humore non abundat, & meatu conditur rectissimo, & singulari radice inhæret. Vulnus infestat, facitque, vt frigus & ardor facilius subeat, præsertim quum vndique inferatur, quum meatuum rectitudine non pigrè ad radices deueniat. Cortex in orbem detractus in pino mors est: sed refert anni tempus, scilicet in germinatione. Quum enim cortex turget Februario, vel Martio mense, si quis ei detraxerit, morietur, hyeme diutiùs durat. Adustis radicibus nunquam regerminat. Pinus benigna omnibus esse putatur: quũ enim radice simplici, altaque nitatur, circa se non sugit, eaque altè descendens, è profundo sibi haurit alimentum, non defraudat superficiarias adsitarum arborum radices: vnde patitur myrtos, & lauros propè satas benè habere. ex quo manifestatur, maius incommodum radices afferre, * quàm vmbræ, quippe quum pinus vmbram amplissimam reddat. Plinius ab eo. Pinus habet folium capillamenti modo prætenue, longumque, & mucrone aculeatum. Ramosa in vertice. Perpetuò viret. Larix vstis radicibus non repullulat, vt in Lesbo accidit, incenso nemore Pirrhęo (quod Theophrastus de pinu, ipse de larice trãstulit.) Fructus grandissimus, pineis nucibus, altissimeq; suspensus, intus exiles nucleos lacunatis includit toris, vestitos alia ferruginis tunica, mira naturæ solertia molliter semina collocandi. Abies semen reddit post Vergiliarum occasum, pinus autem, & picea germinationem quindecim ferè præueniunt diebus, semẽ verò post Vergilias & ipsæ reddunt. In maxima admiratione tamen est; habet fructum maturescentem, habet proximo anno ad maturitatẽ venturũ, ac deinde tertio: nec vlla arborũ auidius se promit. Quo mense ex ea nux decerpitur, eodem maturescit alia, ac sic dispensatur, vt nullo nõ mense maturescat. Quæ se in arbore ipsa diuisere, Zamiæ vocantur, lædantq; cæteras, nisi detrahãtur. Pinus nullo flore exhilaratur, natalésve pomorũ recursus annuos versicolori nuntio promittunt. Pino si quis detraxerit corticem, Sole Taurum, vel Geminos transeunte, quum germinat, statim moritur, eandem iniuriam hyeme passa diutiùs tolerat. Quod si angusta decorticatio fuerit, non nocet. Quibusdam debilibus sterilitatem, non necem affert, vt si quis pino ca-

* Gr. τοῦς σκίλλαις.

cumen auferat: sterilescit enim, nec moritur. Necat vmbra sua germina pinus. Eius stillicidia ponderosissima: nec fastidienda hæc quoque scientia, neque non in vltimis ponenda, quando quibúsve satis vmbra aut nutrix, aut nouerca est. Pinorum quidem vmbræ quæcunque attigere non dubiè venenum est. Quod contra experientiam & Theophrastum est: nam videmus arbores sub pinu lætè fructificare. Et Palladius: pinum prodesse creditur omnibus, quę sub ea seruntur.

Genera. Theophrastus pinorum alteram vrbanam, alteram syluestrem dicit. Nunc de vrbana, posterius de syluestri. Plinius: vrbani generis alteram Tarentinam digitis fragili putamine, auiumque furto in arbore. Apud nos duo obseruantur genera, syluestris, & vrbani. Vrbanum duplex: duri, & mollis discrimine. Durum contumaci tegmine occluditur, vt nisi lapidis ictu frangatur, vesci non possis. Alterum fructus fert adeò molles, vt digitorum compressu aperiantur, vulgò *pigne mollese*. Hoc genus Plinio Tarentinũ dicitur. & coni ramis affixi, Solis æstu dehiscentes, nucleos emittunt, qui ab auibus deuorãtur.

Cœlum. Frigida loca Theophrastus concupiscere scripsit, montibus lætari. Mnestor calidam esse asserit, argumento quòd locis algentibus valeat perdurare, & sui caloris ratione nec niuem super eam durare posse. Etiam tam sensu, quàm ratione eius caliditas percipi potest, quod pinguis, acris, odorata, & quæ quũ sicca, spissa, & putredine immunis durat, & succum pinguem, acremque reddit. Calida quoque quod facilè ignem concipiat. Gaudet enim pinus apricis, opacis, aut nullo modo aut prauè exurgit. Calida & humida est: argumentum vel ex generatione picis duci vtiq; potest. tum etiam vbertati humoris locus Soli expositus conuenit, sic enim excoctio confici amplius possit. Tam loca frigida amat, vt feruidis prouenire non posse nulli dubium sit. Plinius. Resiniferæ montes amant.

Solum. In Latini agri montosis passim obuiam pinus vt retulit Theophrastus, & magnitudine, & pulchritudine omnes Italicas præstat. Apuleius in arenosis locis prouenire dixit. Palladius locum gracilem amare, & sæpè maritimũ scripsit. Inter montes & saxa vastior, & procerior inuenitur. Ventosis & humidis, arborum fiunt incrementa lætiora, sed siue montes conserere velis, seu spatia quæcunque, hæc huic generi deputabis, quæ alteri vtilia esse non possunt. Ob id M. Varro prædij finibus seri iubet, ne familiæ rixentur cum vicinis, ac limites ex litibus quętant iudicem, vt eius vxor habebat in Sabinis. Nos sterilibus, & inutilibus locis passim serimus, sed profundis: ostendit vnica, procera, & recta radix se in profundum seri debere, quo si defraudetur, nec procera, nec læta videbitur vnquam.

Satio. Id genus nõ nisi seminio nasci, vt omnes coniferæ, prodidit Theophrastus: soliq; non degenerans satu. Et alibi. Pinus conifera, & picea, tineosa maximè (vt sic loquar) persistere in totum videntur. Didymus legi strobilos iubet Iunio, antequam Etesiæ spirare cœperint, & dehiscentes tegumento exiliant, & ab Octo-

ab Octobri mense vsque ad Ianuariũ vt amygdalus suis seri nucleis. Cato, nuces pineas seri, vt cupressi, & ad eundem modum tanquam allium. Plinius, nucleis septenis ferè in ollas perforatas additis. Tempore, à calẽdis Martij ad Idus eiusdem. Palladius siccis regionibus mense Octobri, vel Nouembri, frigidis, & humidis Februario, & Martio. Exarabis ea loca diligenter, atque purgabis, & frumenti more semẽtem asperges, ac leui sarculo curabis operire: nec enim plusquam palmo debet abscondi. Defendenda est tenera arbor à pecore, ne calcetur inualida. Proficiet, si nucleos aqua triduò macerabis. Dicunt pineum fructum translatione mitescere: sed plantas hoc modo procurant, vt prius multa semina in caliculis, terra & fimo repletis obruant, quæ vbi processerint, relicto eo, quod solidius est, auferunt alia: vbi iustam cœperit incrementum, trimam plantam cum ipsis caliculis transferunt, quibus fractis in scrobe indulgent radicibus largitatem. Terræ tamen equæ stercus admiscent, facientes straturam alterno ordine, subinde crescentem. Seruandum est tamen, vt radix eius, quæ vna, & directa est, vsq; ad summitatem suam possit integra & illæsa transferri. Frigidis locis, & humectis possunt Februario mense pineta seminari. Vbi semel sata est pinus, transplantari non patitur, nam si quis fibrillas aliquas fregerit, exarescit, vnde qui agris, vel pomariis serere eam cupiunt, vasculis primò, inde scrobibus confractis deponunt. Nos & si maxima diligentia transplantare conati sumus, rarò concepit.

Palladius expertus est nouellas pini arbores putationẽ promouere, vt quæ speraueras incrementa duplicentur. Omnes, neglectam viuere, nec cultu indigere putarunt; tamen quæ campis seruntur, & coluntur, in vastam amplitudinem crescunt, & conos maiores, vberiores, & sapidiores proferunt. Crebri rami interlucandi sunt, & vt melius arbor increscat, & vt ordinata, speciosior videatur. *Cultus.* Pini morbus est, vt Idæi incolæ tradunt ex Theophrasto, vt teda fiat, tam parte caudicis externa, quàm corde. Id quod ex abundantia succi, & vbertate larga luxuriantis naturæ prouenit: isque morbus naturalis est. *Morbi, & remedia.* Non enim vllo morbo afflictata moritur, sed optimæ habitudinis causa moritur: radices enim crassescentes in tedam abeunt ex succi copia, ac nutritionis excessu, quum alimentum, quia pinguedine obstructæ sunt viæ, transmittere nequeant, sicut animalia quædam, quæ supra modum crassescunt: quum enim auram attrahere nequeant, nec spirationis vsu frui possint, quoniam venarum oscula pinguedine sunt angustata, obductaque suffocantur. Iccirco non ineptè rustici de pino tradunt. Pinum obesitate strangulari: omnia nanq; spirituum egent solutione & meatuum libertate. Alibi verò. Quum tota radix abierit in tedam, pinum morituram. Ratio est, quia alimenti pars excocta purissimaque insidet, ex eo in sessu pinguedo fit: quod verò cæteris partibus peculiare est, sursum fertur ad earum alimentum non per pingues partes, sed per alios meatus. Cùm verò tota radix in tedam conuersa est, tum non amplius suppeditare alimentum cæteris partibus potest, sed occupatis aditibus,

obſeſſisque viis, à pinguedine illa intercluſo ſic ſpiritu, vt amplius commeare non poſſit, arbor extinguitur. Aliis autem arboribus, quibus nulla pinguedo, aut ſi ineſt non multa, id non eventurum. Pinus detracta teda ſeruari poteſt, pinguedo enim huic pro morbo habetur, ſed hæc non niſi benè adulta ſufferre poteſt, & hinc antequam putruerit, ſeruari ac viuere poteſt: nam non ſemper tedificare conſueuit, ſed quum viget, & ætate adulta eſt. Nouella tedâ caret, quum alimentum ad germina, incrementaque altitudinis abſumit, & quum dilatare cœperit, ſtatim tedæ habitudo conſequitur. Plinius ab eo. Aliæ verò obeſitate, vt omnia, quæ reſinam ferunt, nimia pinguedine in tedã mutantur, & quum radices pingueſcere cœpere, intereunt, vt animalia nimio adipe.

Cõditura. Nuces pineæ, Palladius ait, vſq; ad menſem Nouembris in arbore eſſe poſſunt, & maturiores legentur, prius tamen legendæ ſunt, quàm pateſcant. Nuclei niſi purgati durare non poſſunt, tamen alij in vaſis fictilibus nouis, & terra repletis, in teſtis ſuis miſſos aſſerunt cuſtodiri.

Materies. Pini materies expetita nauigiis, ex Theophraſto. Rotunda fiunt, quoniam non putreſcunt: & onerariis carinæ pineæ ſubiguntur, vt quum in terrã extrahunt, reſiſtere poſſint. Quercui conglutinari non poteſt, quia natura diſſimilis: affectus autem ſimilis ea eſſe oportet, quæ ſocietate conflari debeant, non contrarij, ceu ſi ligno lapidem coniungere velis. Pondus ſubſtinere validè poteſt, argumento, quod nunquam rumpatur. Sed priuſquam viribus, carie, aliiſve deficiat, quippe cùm reliquæ omnes in inferiora flectantur, pinum reniti affirmant. Pinus ferè omnium maximè viribus valet, & ad vſum ædificatorium ſpectabilis eadem potiſſimum eſt laxitatis, rectitudiniſque meatuum cauſa. Hanc enim nec findi quidem vllo pacto poſſe affirmant, ſi glutine muniatur. Excuſores carbones pineos potius quærunt, quàm quernos, quãquam infirmiores ſint: ad flatum enim reſpondent cõmodius, quoniam minus marceſcant, extinguanturque. Habet & quadrifidos venarum curſus, ideò ad opera vehementer probant, quadripartitãq; appellant. Materies carnoſa, neruiſq; paucis, materiem ſpiſſiſſimam præſtat; & ægidem gignere ſolet meliorẽ quàm abies. Nodi plures, & reliquis omnibus duriores, denſiſſimi, ſolidiſſimi, patentioreſque, colore tedæ proximi, maximeq; ſui generis. Dicunt pinũ pluſquam abietem comedi à teredine poſſe: nam pinum dulcedinis nõnihil habere, eoq; magis, quò fuerit teda refertior. A quo Plinius. Pinus áduerſus cariẽ, tineaſq; firmiſſima, ad aquarũ ductus in tubos cauatur. Obruta terris, plurimis durat annis: eadem ſi non immergatur, cito ſeneſcit, mirũ in modum fortior, ſi humor extra quoq; ſuperſit. Ex eadem malleos fieri. Sed Theodorus Theophraſti tetrazoos, & monozoos manifeſto errore quadriuium, & biuium interpretatur. Virgilius nauigiis aptam cecinit.

——— *dat vtile lignum*
Nauigiis pinus.

Palladius. Pinus nisi in siccitate non durans, cui contra celerem putredinem comperi in Sardinia hoc genere prouideri, vt excisæ trabes eius, aut in piscina qualibet anno toto mersæ laterent, post operi futuræ, aut arenis obruerentur in littore, vt aggestionem, qua tectæ essent, alternis æstibus reciprocans fluctus allueret. Attalus apud Strabonem tradit: Ida mons Phrygiæ pinis refertissimus, quam ob causam matri magnæ tribuunt. In eo enim fuit ingens pinus, quæ à magnitudine, & speciositate, pulchra nominata est. Ambitus eius fuit pedum viginti quatuor, altitudo à radice sexaginta & septem: tota eius altitudo duorum iugerum, & quindecim cubitorum spatium amplectebatur.

Pinum cædendam post germinationem affirmat Theophrastus. illius cæsura non annua, sed post plus temporis fieri solet: vbi iam vulnerata arbore, teda detracta est, resinam hauriunt, sic enim in vulnus inuectum humor copiosior confluit; copiosissima, ponderosissima, & picosissima quæ ex pino, teda enim pinus referta est. Portatur vtribus liquida, dein sponte, quo nunc cernitur modo spissatur. Plinius. Pinus fert minimum resinæ, interdũ & nucibus ipsis, vix vt ascribatur generi. Resina sicca in pinu fit, nec magnopere in vsu. *Resina.*

Terebinthum & picem quidam apud Syros largiri affirmant, quidam & piceam, & cedrum, & palmam addunt, sed hoc, quia rarum, pro contingenti accipi debet: nam qui Macedoniam incolunt, ne pinum quidem picis gratia vrunt, præterquã marem. Sterilem enim marem nuncupant, fœminę enim radicem tantùm accipiunt. omnis enim pinus tedam radice ingerit. Pix optima, purissimaq́; quam loca admodum aprica, & aquilonia præbent, contra, quàm opaca, horridior limumq́; referens. Est præterea sterilitas quædam fertilitasq́; tum copiæ, tum bonitatis, quippe quum mediocri hyeme copiosa, & bona, & colore candidior reddatur, asperâ verò, pauca, atq; deterior. Quæ quidem copiam & bonitatem picis definiunt: non larga fructificatio pinorum. Idæi qui pinos discernunt, & aliam Idæam, aliam marinam cognominant, picem fieri aiunt ex Idæa largiorem, nigriorem, dulciorem, in totumq́; faciliorem, & odore gratiorem, dum cruda sit, decoctã enim in minus cõtrahi, quoniam plus habet seri. Quamobrem tenuiorem hãc esse addunt. Ex marina autem flauiorem, & crassiorem, scilicet crudam, ita vt decocto minus auferat, sed tedaciorem Idæam tradunt: (vtq́; simplicius loquar) tantundem tedæ plus picis & dilutius pluuiosa tempestate, quàm sicca reddere volunt: & ex hybernis, opacisq́; locis plus, quàm ex apricis, serenisq́;. Hæc igitur ita Idæi, atq; Macedones asserunt. Replentur caua plagarum, videlicet in tantum, vt iterum pix extrahi possit, frugalis pini, anno proximo; mediocris secundo; vitiosæ, tertio. repletio non coitu ligni, sed incremento picis conficitur, lignum enim in hac arbore coire, iterumq́; vnum refici nequit. sed confectio quidem picis reddi post tantum temporis solet: necesse autem ligni agnationem fieri quandam: siquidem detracta teda deustaq́;, effluuium euenire picis solitum est. Id igitur accipi ita decet. Idæi vbi arboris caudicem cortice dispoliarint, quod parte solari *Pix.*

binis aut ternis à terra cubitis facere consueuere, confluxum istuc fieri non sine teda vno cumplurimum anno affirmant. Idq; quum securi detraxerint, secundo iterum anno teda locum expleri, & tertio pari modo. Posthac ob eam paulatinam incisuram arborem extenuatam, putrefactamq; humi facile à flatu prosterni, tum eius cor extrahi: (hoc enim tedam maximè refert) extrahi autem ex radice. Hanc enim in omnibus teda constare, vt diximus, sed hac in re probas quidem crebrius vulnus accipere, deteriores verò longiori tempore post: & parte aliqua reseruata, plus temporis resistere posse: tota verò detracta, minus, consentaneum prorsus est: ternas tamen detractiones eiusmodi maximè arbores tolerare posse videntur. Non simul fructificat, & tedificat pinus, sed protinus nouella fructificat, multò autem post facta, vetustior tedificat. Picem hunc in modum vrere consueuerunt. Quum locum æqualem præparauerint, & veluti area facta concursum habente, in medium, diligenter pauimentarint, truncos persissos componunt, proximè sanè compositioni carbonum facientium, præterquam quòd sine fossa opus perficiunt, lignis erectis, & inter se cohærentibus, ita vt altitudinem assiduè pro multitudine capiant. Fieri autem aiunt, vt compositio sit circuitu centenorum octuagenorum cubitorum, altitudine verò quum plurimum sexagenorum, aut centenorum, & quinquagenorum ambabus, si teda pinguissima sit. Quum igitur tedam ita construxerint, & materiam pertexerint, aliqua terra superinfusa vndique, summa cum diligentia occultant, vt ignis nulla ex parte emicari possit. Pix enim peribit, si id acciderit. Succendunt autem per aditum relictum, dein eam quoque partem stipant materie, & obstruunt terra, reliquasque omnes obseruant, & quacunque fumum protrudi viderint, scalis scandentes, terram assiduè infundunt, quò nullo pacto flamma erumpere possit. Canalis verò per medium structus aceruum, picem fluentem in foueam ducit, cubitis circiter quindecim ab aceruo. pix effluens tactu frigida fit: vritur duos dies, & totidem noctes cumplurimum. Sæpe enim postridie ante Solis occasum exusta iam est, rogusque cessit, id enim euenit, quum nihil reliquum est, quod amplius fluat. Totum autem tempus, quo teda vritur, vigilanter obseruant, ne quid ignis erumpat, sacrificant atq; concelebrant, precantes, vt pix sibi copiosa, bonaque fiat. Plinius ab eo. Pix non aliud est, quàm combustæ resinæ fluxus. Picis vitium adustio. Experimentum si fragmenta subluceant, ac sub dente lentescant acore iucundo. Asia picem Idæam maximè probat, Græcia Piericam, Virgilius Naritiam. In Macedonia laricem masculam vrunt, fœminæ radices tantum (quod Theophrastus supra de pino retulit.) Pix optima vbiq; ex apricis, Aquilonis situ. ex opacis horridior, virusq; præferens, frigida hyeme deterior, ac minus copiosa, & decolor. Quidam arbitrantur in montosis, copia præstantiorem, ac colore, & dulciorem fieri, odorem quoq; gratiorem dum resina fit: decoctam autem minus picis reddere, quoniam in serum abeat, tenuioresq; esse ipsas arbores, quàm in planis,

planis, ſed has,& illas ſerenitate ſteriliores. Fructum quædam proximo anno ab inciſu largiuntur, aliæ ſecundo, quædam tertio. Expletur autem plaga reſina, non cortice, nec cicatrice, quæ in hac arbore non coit. Pix liquida in Europa coquitur naualibus muniendis, multosq; ad alios vſus. Lignum eius conciſum furnis vndiq; igni extrà circundato, feruet: primus ſudor aquæ modo fluit canali. hoc in Syria cedrium vocatur, cui tanta vis eſt, vt in Ægypto corpora hominum defunctorum eo perfuſa ſeruentur. Sequens liquor craſſior iam, picem fundit. Hæc rurſus in cortinas æreas coniecta, aceto ſpiſſatur, & coagulata brutiæ cognomen accepit, doliis duntaxat, vaſisq; cæteris vtilis, lentore ab alia pice differens. Item colore rutilante, & quod pinguior eſt. E teda omnia illa fiunt. Picis duo genera, ſpiſſum, liquidumq;. ſpiſſarum vtiliſſima medicina brutia, quoniam pinguiſſima, & reſinoſiſſima vtraſque præbet vtilitates: ob id magis rutila, quàm cæteræ.

De Pinaſtro. CAP. XI.

DIXIMVS de vrbana, nunc de ſyluestri, ſiue de pinaſtro dicemus. Plinius, pinaſter, ait, nil aliud eſt, quàm ſylueſtris pinus.

Theophraſtus πεύκην ἀγρίαν vocat, quaſi ſylueſtrem pinum dicas. Theodorus neſcio qua ductus cauſa in Theophraſto vertendo πεύκην nunc pinum, nũc pinaſtrum vertit, Plinium ſequutus. Dioſcorides videtur στρόβιλον vocaſſe, quũ prius pinus & piceæ, poſtea στροβίλου meminerit. Latini pinaſtrum vocant, Plinio authore, vt diximus. Itali *pino ſeluaggio.* *Nomen.*

Diximus è Theophraſto: pinorum alia vrbana, altera ſylueſtris. Syleſtrium binum ſtatuunt genus, quorum alteram Idæam, alteram maritimam vocant. Alii in marem, & fœminam diuidere ſolent. Macedones in marem, & fœminam, & ſterilem diuidunt. *Genera.*

Theophraſtus ita deſcribit. Idæa recta, celſa, materie craſſa, nuce oblonga, viridi, minimeq; dehiſcenti, tanq̃ ſylueſtriori, ramoſa, tedacior, picem largiùs præbens, nigrã, dulcem, tenuẽ, odore grauem, vtiq; cruda, quoniã decocta deterior propter ſerũ, quod in ea cõtinetur abundanter. Perpetuò viret. Maritima folio tenui, imbecilloq;, cortice læui, molli: vtilis ad coria, nuce rotũda, breui, aperiẽda: Materie valida, robuſta: Picẽ præbens flauentiorem, craſſam quãdã crudam, ita vt decoctio minus auferat. Macedones verò etiã genus quoddam pini ſterilẽ dicũt, & marem ſic deſcribunt. Caudice breuiori, folio duriori, ligno duro, circumacta medulla, fabrili opere cõtorto, colore nigriori. Subnaſcitur quiddã colore rubidius teda, odore grauiſſimo, neq; tedã redolẽs, neq; flagrãs, ſed ab igne diſſiliens. Fœmina procerior, folio pingui & molli, ſimpliciq;, ſed non vigenti, ligno molli, ac omnino tractabili ſecuribus. Gignit quod Græci vocant ægida, id eſt, cor eius, quum ſit minus tedacea, quàm mas, læuigatior, ac meatuũ curſu probior, id eſt, quum grandiũ arborem nõnullis ſecuris adigitur, quibus proſtratis cãdidæ partes, ambiẽtesq; computruerunt. Græcè εὔχρουν colore vehemẽter abiecto & neruo prętenui, ficũ vocant Idęi tedarii. *Deſcriptio.*

Plinius

Plinius ita describit. Pinaster habet folium capillamenti modo prætenue, longumq; & mucrone aculeatum. Mira altitudine, à medio ramosa: copiosiorē dat hæc resinam. Alia in generibus ipsis, etiamnum in sexu differentiæ. Mas breuior, & durior, fœmina procerior, pinguioribus foliis, & simplicibus, atq; non rigentibus. Lignum maribus durum, & in fabrili opere obtortum, fœminæ mollius, publico discrimine in securibus. Hæ in quocunq; genere deprehendunt marem, quippe respuuntur, & fragosius sidunt, ægrius reuelluntur. Ipsa materies retorrida, & nigrior maribus radix. Circa Idam, & in Troade: & alia differentia est montanæ maritimæque: nam in Macedonia, & Arcadia, circaq; Elin permutant nomina, nec constat authoribus, quod cuique generi attribuant. nos ista Romano discernamus iudicio. Pinastro è syluestrium genere non decidunt folia. Nuces pinastri pytides vocant. Tedam mares duntaxat ferunt, & eam, quam Græci Sycen vocant odoris grauissimi. Theophrastus in montibus nasci dixit. Cælum.

De Picea. CAP. XII.

FABVLOSVM Plutarchus existimat, quod Praxiteles asserit, inuentum Melicertæ corpus picea scaturiisse à mari, esseq; Megaris locum, qui Callidromos cognominatur, quò puerum fruticibus huius arboris onustum remeasse viderint in mare, sic vt communi populi iudicio picea Neptuni coronamentum existimetur, etsi Libero patri, vt Lucanus putat, sacra dicatur. Quapropter ob honores Melicerti contributos, Neptuno, & item Libero patri, veteres, nec ab re, consecrarunt, quod vterq; humentis, fœcundi, fertilisque principii dominus habeatur. Cæterum Neptuno priuatim nuncupatur, non vt Apollodorus existimat, quod maritima arbos ventis, aut mare lætetur, eorumq; difflantes spiritus amet, sed quod fabricis nauigiorum picea expetatur. Germanæ quin potius sorores habentur picea, pinus, strobili: nanque materiam nauibus præbent, suamq; picem ac resinam funditus oblinendam subministrant, sine quibus in mari parum fidelis compaginum esset commissura. Libero patri piceam fecere sacram, quòd vina reddat suauiora, quippe vitem locis picea scatentibus, iucundius ac gratius vinum proferre produnt. Ex calore causari Theophrastus dicit, argillam calidam esse, & non nisi argillosis piceam nasci. Dolia pice & resina cerari, vina multis regionibus picari, non ad suauitatem modo conciliandam, sed vt protinus nouitatem, aquosumq; humorem vinum calore iutum exuat. In Isthmo victores picea coronabantur. Plinius. Picea feralis arbor, & funebri indicio ad fores posita, ac rogis virens, iam in domos recepta, tonsili facilitate. A picea, quæ *Pades* Gallicè vocatur, Septius Metrodorus apud Plinium, & M. Cato in libris originum Padum vocatum scribunt, quòd hæc arbos plurima circa eius fontem adnascatur.

Nomen. Vocat Theophrastus πίτυν, Pindarus πίτυος frondibus coronari victores Isthmios. optimè igitur Theodorus in Theophrasti versione picem vertit. Latinis Picea, Plinio authore. Itali *Pino seluaggio.*

Theophra-

Theophrastus ita suam πίτυν describit. Caudice paruo, humiliori, graciliori, minusq; alto, minusq; recto, quàm pinus assurgit. Cortice spissiori quàm platano. Folio pinguiori, pauciori, squalidiori, tenuioriq;, sed capillato. Perpetuo viret. Negāt aliqui florere, sed vice floris esse nucamenta, grossis præciduis fici proportione respōdentia. Fit enim veluti foliorū conceptus inter antecedentē obstrusionē, & sequentem exortum, medius. At ex proprietate autūni, postq̃ folia decidêre, peculiaria eius confestim gignuntur, quasi grauida intumescāt, vt germina pariat, duretq; per hyemē vsq; ad ver. Conos fert pino minores, magisq; algētes, resinaq; perfusos. Germinatione præuenit abietis florē, quia paulò ante solstitiū erumpit, diebus ferè quindecim post Virgilias. Serò suum fructum perficit, vt perpetuò virēs. Ligno autem tam fructus, quàm fructum ambientia constant. Adustis radicibus repullulat, vt in Lesbo accidit, incenso Pyrrhei montis nemore, quod piceis scatebat. Peculiare de picea proditur, de mutilatione nō interire, sed sterilescere. Causa quòd principio alterato imbecillioriq; reddito vires deficiunt, & fructus iccirco, vtpote vltimus creari minimè omniū potest. Plinius ita suam piceam describit. Piceæ folia breui seta, & crassiora, duraq; ceu cupressis. Rami statim penè ab radice modici, velut brachia lateribus inhærent. Perpetuò viret. Nec facile inuicē discernuntur: tanta nataliū mistura est. Sed picea minus alta, quàm larix est. folia, quàm larix siccìora, & tenuiora, ac magis algentia. totaq; humidior est, & perfusa resina. Lignum abieti simillimum. Larix vstis radicibus non repullulat, picea repullulat, vt in Lesbo accidit, incenso nemore Pyrrhæo. Piceæ verò (quàm abies) totis paniculis, minoribus, gracilioribusq;, minimos ac nigros nucleos habēt. propter quod Græci phthirophoron eā appellant. In eadem nucamenta cōpressiora maribus sunt, ac minus resina roscida. Tristis est, nec sentit gaudia annorum, nec vllo flore exhilaratur, natalésve pomorum recursus annuos versicolori nuncio promittit. Folia insecta pectinum modo piceæ, & pungentia. Picea abietem præuenit germinatione xv diebus ferè. Semen verò post Vergilias & ipsæ reddunt. Piceæ vmbra quæcunq; attigere, non dubiè venenum est. Picea detracto cacumine, aut ignibus adusto interit. Similis & depastio animalium. In piceis ramorum ordo. Decisis cacuminibus moritur, totis verò detruncatis durat, & si infra, quàm rami fuere, præcidatur, quod superest viuit: si verò cacumen tantùm auferatur, tota moritur. Inter syluestria Theophrastus piceam refert, πίτυν ἀγελίαν, scilicet syluestrem nominans. Præterea φθειρόφορος, id est, tineosa, & pediculosa dicitur. Plinius satiuæ pineæ meminit. Tertium è picea satiua sapinium, nucleorum verius cute, quàm putamine, adeò molli, vt simul mandatur.

Descriptio.

Genera.

In montibus nasci pineā scribit Theophrastus, quæq; in planis nasci recusat. Nascitur in Arcadia parua, sed circa Elim agrū multa. In Ponto nō nascitur, & omnes quæ tædam inferunt. Cyprii hanc habent, viderurq; pino præstantior. Plinius. Montes amat, atq; frigora. Virgilius in Georgicis:

Cælum.

Aut sceleratum exquirere frigus
Difficile est, piceæ tantum, taxiq; nocentes.

Satio. Solo semine prouenire tradidit Theophrastus.

Materies. Cyprii omnia ex piceis conficiunt: sunt, qui ex picea triremibus leuitatis causa tornandum statuunt firmamentum. Domibus, & nauibus piceæ vsus, sed maximè ad nauale, sed putrere celeriter incipit. Malleos magnos ex picea faciunt. Quibusdam enim operibus molliores expeti solent, vt argenteis carbones, qui ex picea confecti sunt. Tempus cædendi piceam, quum vua eius florere incipit. Hæc Theophrastus. Plinius. In magno vsu agrestium, vasa, corbesq;, ac patentiora quædam messibus conuehendis, vindemiisq; faciunt, atq; prætexta tuguriorum. Piceæ ad aquarum ductus in tubos cauantur: obruta terris plurimis durat annis: eadem si non integatur senescit: mirum in modum fortior, si humor quoq; extra supersit.

Resina. Humor piceæ lachrimæ modo gignitur. In picea degustatis lignis vulnus inferunt, & inde resinam hauriunt, sic enim humor copiosius confluit, haud enim quamq; secretionem modo eodem agi mos est. Secundum bonitatis locum obtinet, leuior enim quàm quæ ex pinu. ex Theophrasto. At Plinius, Picea plurimum resinæ fundit, interueniente candida gemma, tam similis thuri vt mixta visu discerni nequeat, & inde fraus seplasiæ.

Pix. Picea picem euidentiorem, paucam item, & amaram fundere dixit Theophrastus. Plinius. Aperitur picea à parte solari, non plaga, sed vulnere ablati corticis, quum plurimum bipedali hiatu, vt à terra cubito cum minimum absit. Nec corpori ipsi parcitur, vt in cæteris, quoniam astula in fructu est, verùm hæc terræ proxima laudatur, altior amaritudinem affert. Postea humor omnis è tota confluit in vlcus. Quum id manare desiit, simili modo ex alia parte aperitur, ac deinde alia, postea tota arbor succiditur, & medulla eius vritur.

De Sappino. CAP. XIII.

SVNT inter scriptores, qui sappinum abietis inferiorem partem vocitent: sunt alii, qui sappinum arborem peculiarem, & ab aliis specie diuisam dicant, vt demonstrabimus. Vitruuius de abiete loquens: Superior pars perdolata propter nodationis duritiem dicitur esse fusterna, ima autem quum excisa quadrifluuiis disparatur, eiecto torulo ex eadem arbore ad intestina opera comparatur, & sappinea vocatur. Ab eo Plinius. Abietis pars, quæ à terra fuit, enodis est, hæc qua diximus ratione fluuiata decorticatur, atque ita sappinus vocatur: superior pars nodosa, duriorque fusterna. Ex his authoritatibus sappinum videtur abietis esse partem. Nunc videbimus arborem sui generis descriptam, ac piceæ speciem esse. Vitruuius libro primo ait. Namque non omnibus locis arenæ fossitiæ, nec cementorum, nec abietis, nec sappinorum, nec marmoris copia est, sed aliud alio loco nascitur. Inopia abietis, aut sappinorum

norum vitabitur vrendo cupreſſo, populo, vlmo, pinu. Plinius de picea, larice, & reſiniferis loquens ait. Inter hæc genera proprium quidem fecere ſapinum, quoniam ex cognatione earum ſeritur, qualis dicta eſt in nucleis. Eiusque arboris imas partes tedas vocāt, quum ſit illa arbor nil aliud, quàm picea, feritate paulum mitigata ſatu. Alibi. Tertium ſapinium è picea ſatiua, nucleorum cute verius, quàm putamine, adeò molli, vt ſimul mandatur. M. Varro arbores inter ſe differentes facit, ait enim: Quædam in montibus prolixiora naſcuntur, ac firmiora propter frigus, vt abietes, ac ſappini. Columella etiam eas differre dicit. Tum enim exceptis nucleis ipſas nuces pineas vacuas numero quinq;, vel ſex incendunt, & ardentes eodem demittunt. Alii nucibus ſappineis ardentibus idem faciunt. M. Cato prælum ſappino atra faciundum iubet. Vnde mihi videtur ſapinum domeſticam eſſe piceam.

De Larice. Cap. XIIII.

DIXIMVS de coniferis, reſiniferisq;, quibus folia non decidunt, nunc de coniferis, & reſiniferis perdifoliis, inter quas larix eſt. Theophraſtus inter pini genera recenſet. Ideo monebat ordo, vt poſt pini genera & reſiniferarum, de ea aliquid ſcriberemus. Meminit eius Theophraſtus quum dixit: Viret ex vrbanis perpetuò olea, palma, laurus, myrtus, & pini genus quoddam. Ex quibus verbis datur intelligi non omnes pinus perpetuò virere, ſed aliquas hyeme calueſcere, quod nulli inter pinuum genera conuenit, niſi larici.

Græcis λάριξ dicitur, vt ex Dioſcoride colligitur, inquiente. A Gallia ſubalpina reſina liquida conuehi ſolet, quam vernaculo nomine λαρίκα appellant incolæ. Et paulò poſt. Reſinæ inter ſe diſtant, ſiquidem alia candida eſt, alia oleoſa, alia mellei coloris ſimilitudine, vt λάριξ. Plinius quæ Theophraſtus de πίτυ dixit, nunc de larice, nunc de picea interpretatus eſt, ex quo anceps Theodorus nunc laricem, nunc piceam vertit, illiusq; erroris cauſa fuit. Latinis larix, & larex. Italis *larice*. *Nomen.*

Plinius laricem ita pingit, cuius verba è Theophraſto mutuatus eſt de pinu, & picea loquente. Quinto generi ſitus idem, eadē facies: larix vocatur: materies præſtantior longè, incorrupta vis, emori contumax, rubens præterea, & odore acrior. Pluſculum huic erumpit liquoris, colore melleo, atq; lentiore, nunq̄ dureſcentis. Perpetuò viret, nec facile diſcernitur à cæteris in fronde, etiam à peritis, tanta nataliū miſtura eſt, ſed picea minus alta, quàm larix; illa craſſior, leuiorque cortice, folio villoſior, pinguior & denſior, meliorq; flexu, at piceæ rariora ſicciora que folia, & tenuiora, ac magis algentia, totaque horridior eſt, ac perfuſa reſina. Larix vſtis radicibus non repullulat, picea repullulat, vt in Leſbo accidit incenſo monte Pyrrhæo. Folio pungenti. Nullo flore exhilaratur, nec annorum gaudia ſentit. Germinū incremētum triparti to, ac terna germina edit, ideo & inter ſquamas corticū ſpargit, quod omnibus arboribus in germinatione euenit, quoniam prægnantium rumpitur cortex. *Deſcriptio.*

Eſt autem prima eius germinatio incipiente vere, circa xv diebus. Iterum germinat, tranſeunte Geminos Sole: ſic fit, vt prima cacumina impelli ſecutis appareat, geniculato incremento. Tertia eſt eiuſdem ad ſolſtitium breuiſſima, nec diutius ſeptenis diebus, clareq́, tunc cernitur excreſcentium cacuminum articulatio. Larici humor diu defluit. Hæc omnium arborum cum abiete altiſſima, rectiſſimaq́;. Conuenit his, pinoq́;, vt quadripartitos venarum curſus, bifidosq́; habeant, vel omnino ſimplices. Nos autem ita deſcribimus. Foliis plurimis pubet, ſed delicatioribus, per exortus quoſdam manipulatim, & penicilli in morem deciduis. Triplici excremento nota, manna nẽpe, agarico, & reſina: quæ Venetiis Larigna dicitur. Caudex craſſo corticis callo cõſtat, rimis profundis, & hiulcis liratim patẽtibus: rami ex cinereo albicãt, forma in mucronatũ turbinẽ abit. Coni tam pertinaciter adhærent ramis, vt perpetuò nouelli cũ veteribus videantur: ſed quũ folia exuit pandũtur, & ſemẽ excidit. Rami graciles, ac flexiles, colore melino, odore iucundo. Coni vt cupreſſi pilulę, ſed paulò lõgiores, breui pediculo ramis annexi, ſed è cõtrario poſiti: nã arborẽ verſus iacẽt, ſquamis cõpacti, cõtinentesq́; ſquamæ binos nucleos foliatos.

Cœlum. Plinius montes amare dixit. Vitruuius notam eſſe arborem municipibus, qui circa Padi ripam, & maris Adriatici littora habitant. Dioſcorides in Gallia Alpibus contermina gigni. Nos frigore oblectari ſcimus, & boreali cœlo, vbi maximè ſæuit hyems. In Alpibus vidimus.

Materies. Plinius. Ampliſſima arborum ad hoc æui exiſtimatur Romæ viſa, quam propter miraculũ Tiberius Cæſar in eodem ponte naumachiario expoſuerat, aduectam cum reliqua materie, durauitq́ue ad Neronis principis amphitheatrum. Fuit autem trabs è larice longa pedes cxx, bipedali craſſitudine æqualis. Quo intelligebatur vix credibilis reliqua altitudo faſtigium ad cacumen æſtimantibus. Fuit & memoria noſtra in porticibus ſeptorum à M. Agrippa relicta, æquè miraculi cauſa, quæ diribitorio ſuperfuerat viginti pedibus breuior, ſeſquipedali craſſitudine. Larix fœmina habet, quam Græci vocant ægida, mellei coloris. Inuentum eſt pictorum tabellis immortale, nulliſq́; fiſſile rimis hoc lignum. Proximum medullæ eſt, in abiete Græci leuſon vocauere. Inter omnes conuenit vtiliſſimè in Lunę coitu ſterni, quem diem alii interlunium, alii ſilentis lunæ appellant. Sic certè Tiberius Cæſar concremato ponte naumachiario, larices ad reſtituendam cædi ex Rhetia præfiniuit. Materia rubet. Pondus ſubſtinere poteſt. etiam in tranſuerſum poſita renititur, nec temerè rumpitur, priuſquam carie, quàm viribus deficit. In humore præcipua. Nec ardet, nec carbonem facit, nec alio modo ignis vi conſumitur, quàm lapis. Vitruuius ad hæc. Larix nõ ſolùm ob ſucci vehementẽ amaritatem ab carie, aut tinea non nocetur, ſed etiã flammam ex igni non recipit, nec ipſe poteſt per ſe ardere, niſi (vti ſaxum in fornace ad calcem coquendã) aliis lignis vratur, nec tamen tunc flammam recipit, nec carbonem remittit, ſed longo ſpatio tardè comburitur, quod eſt minima ignis & aëris è principiis temperatura.

tura. Humore autem & terreno est materie spissè solidata, non habens spatia foraminum, qua possit ignis penetrare, reiicitq; eius vim, nec patitur ab eo sibi citò noceri. Propter pondus ab aqua non substinetur, sed quum portatur, aut in nauibus, aut supra abiegnas rates collocatur. Ea autem materies, quemadmodum sit inuenta, est causa cognoscere. D. Cæsar quum exercitum habuisset circa Alpes, imperauissetque municipiis præstare commeatus, ibique esset castellum munitum, quod vocatur Larignum, tunc qui in eo fuerunt naturali munitione confisi noluerunt imperio parere. Itaque Imperator iussit copias admoueri. Erat autem ante eius castelli portam turris ex hac materia alternis trabibus transuersis (vti pyra) inter se composita altè, vt posset de summo sudibus, & lapidibus accedentes repellere. Tunc verò quum animaduersum est, alia eos tela, præter sudes, non habere, neque posse longiùs à muro, propter pondus iaculari, imperatum est fasciculos ex virgis alligatos, & faces ardentes, ad eam munitionem accedentes mittere. Itaque celeriter milites cōgesserunt. Postquam flamma circa illam materiam virgas comprehendisset, ad cœlum sublata effecit opinionem, vti videretur iam tota moles concidisse. Quum autem ea per se extincta esset, & requieta, turrisq; intacta apparuisset, admirans Cæsar iussit extra telorum missionem eos circumuallari. Itaque timore coacti oppidani quum se dedidissent, quæsitum vnde essent ea ligna, quæ ab igni non læderentur, tunc ei demonstrauerunt eas arbores, quarum in his locis maximę sunt copiæ, & ideo id castellum Larignum, item materies larigna est appellata. Sed ignari sanè est hominis putare resinosum lignum inustum flammis stare, quippe si pingui resina lapides perungantur, ardent. Continuaque videtur experientia non solùm accolas his vti lignis in hypocaustis, sed eius carbonibus vtuntur argentarij, & ferrarij fabri. Palladius. Larix vtilissima, ex qua si tabulas suffigas tegulis in fronte, atq; extremitate tectorum, præsidium contra incendia retulisti: neq; enim flammam recipiunt, aut carbones creare possunt. Resina laricis sinceriùs olet, vt abietis, pini, & cupressi. ex Theodori versione Theophrastus. Plinius. Plusculum huic erumpit liquoris, melleo colore, atq; lentore, nunquam durescentis. Succisa humor diu fluit. A Gallia subalpina, quam vernaculo nomine larica, hoc est larignum appellant incolæ, mellei liquoris similitudine, ex Dioscoride. *Resina.*

De terebintho. CAP. XV.

RELIQVVM videtur de resiniferis historiam tradere, quæ coniferæ non sunt, & occurrit omnium præstantissima resinā fundētium terebinthus, & ex syluestribus arboribus. Palladius ex terebintho mel colligere apes dixit.

Græcis τέρμινθος, vel τερέβινθος, vt Democritus habet in Geoponicis Gręcis. Nomen videtur ex bacculis ciceri similibus desumpsisse, nam ἐρέβινθος Græcis cicer est. Latinis terebinthus. Itali *terebinto.* Surrentini siliquam syluestrē vocant, quòd frondes, & folia instar siliquæ proferat. *Nomen.*

Genera. Theophraſto mas ſterilis,fœminę fœcundæ.Fœminarum alię fructum rubentem,magnitudine lentis edunt,qui concoqui non poteſt,alię viridem,pallidúmve,demùm rubentem,nouiſſimè cum vua matureſcentem, & nigreſcẽtem, amplitudine fabæ,interim maiorem,& reſinoſum, furfuroſúmq; tactu. Eſt & altera Indica terebinthus,vel ſimilis terebintho,cui folia, & rami, & reliqua omnia terebintho ſimilia, fructus autem diuerſus: nam & in Bactris terebinthum hanc eſſe, ferreq; nuces amygdalarũ magnitudine, quoniam non magnas,ſed viſu ſimiles,& ſuauitate amygdalis præſtantiores,& ideo loci illius incolæ his potius vti. De his in noſtro pomario dicemus. Plinius ab eo. Ex his maſcula,quæ eſt ſine fructu.Fœminarũ duo genera,alteri fructus rubet, lentis magnitudine,alteri pallidus.In Surrẽtino tractu plures ſunt terebinthi ſpęcies. Altera ſterilis,altera vindemiis fructum ferens, & huius plures item ſpecies.

Deſcriptio. Ex Theophraſto hæc habemus.Materies admodum lenta.Radicibus validis actiſq; in profundum.fidelis ad vetuſtatem. Flos racemoſus oliuæ modo, ſed rubens.Folium numeroſum ab eodẽ pediculo,figura laurei,digeſto in verſus, vt ſorbo,vnicũ ad cacumen exit,& numerum parem conturbat:minus tamen angulata ſunt,quàm ſorbo,& ſimiliora per ambitũ laurinis videntur, oleoſaq; vt fructus. Fert & nucamenta quædã caua ceu folliculos vlmi exemplo,in quibus animalia,quaſi culices erumpũt,& reſinoſus lentor,qualis è ligno, vnde fit reſina.Fructus quandiu maturus nõ eſt,in aqua ferè ſupernatat,niger ſubſidit. Perpetuo folio viret.Vere cœpturo germinat.Meſſibus reddit ſemẽ. Viſcus in ea naſcitur. Dioſcorides variis locis eã depingit. Terebinthus folia habet elaphoboſci. Acinum ſambuco ſimilẽ,magnitudine rhois. Plinius ex Theophraſto. Fructus quum vere matureſcit, non grandior faba, odore iucundus, tactu reſinoſus circa Idã Troadis. Flos racemoſus oliuæ modo,ſed rubens,folia denſa. Fert & folliculos nutrientes quædam animalia,ceu culices; lentoremq; reſinoſum,qui è cortice erumpunt. Vere cœpturo terebinthus germinat.Meſſibus reddit ſemen. Apud nos frondes erumpunt lentiſci poſitu,colore,& odore,ſed magnitudine ſatis maiore. Acinuli quàm lentiſci maiores,coccinei,purpurantes,matureſcẽtes,veluti in cæruleum abeunt.Flore lentiſci.Folliculi veluti cornua cartilaginei, vnde culices ex fuliginoſo excremento euolant. Vulnuſculis inflictis æſtate in Tiburtinis collibus, vidimus reſinam optimam reſudare,quam lætabundi collegimus.Sed folium autumno perdit,& nuda hyeme frigoribus expoſita eſt,quod non paruam admirationem ingeſſit.

Cœlum. Sylueſtris arbor,montes amat,ex Theophraſto.In Troade circa Idã, & Macedoniam,breuis, & fruticoſa contortaque. Damaſco Syriæ inſignis, copioſa, decoro aſpectu,vbi mons terebintho,nec alia ſylua ſcatens.Plinius.Syria & terebinthum habet.Fruticoſa circa Idam Troadis,ſed in Macedonia breuis arbor hæc,atque fruticoſa:in Damaſco Syriæ magna. Montes amat.Terebintho fertilis Arabia,authore Diodoro Siculo,& Oricos Epiri ciuitas,vt narrat Seruius. Vnde Virgilius. *Oricia terebintho lucet ebur.*

Dio-

Diophanes terebinthos suo hospitio cerasa non respuere dicit, ea enim recipit insitione. Tarentinus trunco pyros recipere dixit. Surrento fœcundā steriliinserunt pro aucupiis. Martio mense in trunco recipit siliquam eadem regione. Sed optimè etiam recipit pistacea, vt dicemus. *Insitio.*

Dixit Theophrastus non nisi fructu, resinâve vtilem. Resina ei in lachrimę modum gignitur. Cædendam post germinationem affirmat, earumque cæsura non annua, sed post plus temporis fieri solet. Vulnerantq; vtraque parte, & caudice, & ramo, sed melior, copiosiorq; quæ ex caudice defluit. Optimaq; omnium est, spissa nanq; & leuissima, & odore gratissima est, verùm pauca. Terebinthum etiam apud Syros picem largiri affirmant. Est enim mons, vt retulimus, ingens, terebinthis amplissimis totus repletus, ibique vrunt. Vulneribus profundis, vt etiam abies, & quæ resinam, tedamq; ingerunt, fœcundior efficitur, contra quàm cæteræ arbores. Plinius. Optimam, tenuissimamq; terebinthinam fundunt in Oriente. Sic & in Syria terebintho detrahunt cortices: ibi quidem & è ramis, ac radicibus, quum resina damnetur ex his partibus. *Resina.*

De iunipero. CAP. XVI.

IVNIPERI tractationem aggrediemur. Eadem resinifera, & baccifera. Somnum afferre dicitur: ideo à Flacco lethęa dicitur propter obliuionem, quæ fit è somno, Argonauticon octauo.

Contraq; lethæi quassare silentia rami.

Scribit enim Medeam draconem ad somnum incantantem Apollonius libro quarto.

Ἡ δ' ὄφιν ἀρκεύθοισι νέον τετμηκότι θαλλῷ
Βάπτουσ' ἐκ κυκεῶνος, ἀκήρατα φάρμακ' ἀοιδαῖς
Εἰσεκάλει κατ' ὀφθαλμῶν.

Hoc est. Medea iuniperi scisso ramo, serpentem potione Cyceone tingens, incorruptibilia pharmaca cantibus inuocabat circa oculos. Iuniperi grauis vmbra, præsertim cantantibus: vt Virgilius in Gallo testatur. Et Plinius. Serpentes, vbi earum squamæ obtorpuere, spinis iuniperi se scabunt.

Græcis ἄρκευθος, & ἀρκευθὶς dicitur. Latini iuniperum vocant, videturq; ita dici, quòd iuniores, & nouellos fructus pariat. Sola enim ferè arborum fœtus suos in bienninm prorogat, qui nec maturescit quidem nouo superueniente. Itali *ginebro.* *Nomen.*

Iuniperum minoribus cedris Theophrastus assimilat, sed excelsior quidem, quàm cedrus. Folium simplicius, ac mollius, materies spissior, cæsa putrescens; fructus baccarū myrti magnitudine, hilaris ac niger, acerbus, ingustabilis, durans in annū, prius non decidens, quàm subnascatur alius. Germinat vere, quāquam serius fructificet. Plures fructus gestat, alium perfectū, alium imperfectū, alium subnascentē habet, vt aliis quoq; contingit: quoniā concoctio lenta, & fructus absolui difficile potest. Radices summa telluris cute dispersæ hærēt. *Descriptio.*

Auctu facilis, perpetua virens coma. Cortex spontè detrahitur: nam disrumpitur. In his enim natura ipsam rem, quæ commoda sit, videtur ostendere, quum corticem disgreget, & tanquam alienum reiiciat. Damnosum est omne alienum, sicut quod est aridum. Plinius. Spina pro folio est. Semen post Vergilias reddit. Non floret. Non amittit folia. Nos aliqua addemus. Iuniperi cortex membranaceus, qui sponte rumpatur: facies horrida. Martio germinare incipit quasi florum conceptum. Spina potius quàm folio, rosmarino simili, sed breuiori, ceruleis baccis, vel rufescentibus nigris.

Genera. Duo iuniperi genera cõstituit Theophrastus, vnum quod florem edat, nec fructificet, alterum, quod protinus fructum, vt præcidua poma fici præmonstret, nec tamen floreat. Itaque penè fieri, vt sola hæc arbor fructum in biennium habeat. Dioscorides duorum generũ dicit, nempe maius, & minus. Baccæ & iuglandem nucem, & Ponticam æquare inueniuntur, rotundæ, odoratæ, in mandendo dulces, subamaræ, quæ arcentides nuncupantur. Plinius iuniperos non florere dicit. Quidam earum duo genera tradunt, alteram florere, nec ferre: quæ verò non floreat, ferre protinus baccis subnascentibus, quæ biennio hæreant. Sed id falsum, omnibusque iis dura facies semper, sic & hominum multis fortuna sine flore est. Eius duo genera, altera maior, altera minor. Apud nos in proceram magnitudinem adolescunt, & aliæ humilius fruticant. Genus est, cuius fructus cerasi penè magnitudinem æquat.

Cœlum. In montium cacuminibus, & algentibus locis prouenit: verùm non in excelsum emicat, sicut circa Cyllene promontorium euenire tradit Theophrastus. Plinius. Vasta hæc in Hispania, maximaq; eius baccæ. Montes tamen amat. Sed calidis, & temperatis locis etiam libenter prouenit. In insula Pontia, & in nostra Campania crebra.

Solum. Qualicunque solo etiam natam vidimus. In arenoso soluto, facile sterili, in littoribus maris, non autem in vallibus, & aquosis.

Materies. Materies fabricis conuenit, tam futuris sub dio, quàm terra obruendis, ex Theophrasto. Cariem vetustatemq; non sentire dixit Plinius. Et in Hispania Sagunti aiunt templum Dianæ à Zacyntho aduectæ cum conditoribus, annis ducentis ante excidium Troiæ, vt author est Bochus, infraq; oppidum ipsum id haberi, cui pepercit religione inductus Annibal, iuniperi trabibus etiã nunc durantibus. Medulla vbicunq; solidior, quàm cedrus. Varro robustum pedamentum, quod ridicas dicit, vitibus adhibendum ex iunipero dixit. Columella ab eo. Tertium etiam locum obtinet pedamentum teres: idque maximè probatur ex iunipero. Apud nos quia materia fulua, & odorata est, ex ea conficiuntur coclearia: si vestes reponantur in arcis ex iunipero factis odorem recipiunt, & à tineis vindicantur. Si iuniperino veru carnes assentur infixæ, mirum in modum odor commendat eas.

Resina. Humor in iunipero ad lachrimæ modum concrescit, inquit Theophrastus. Fluit gummi ex iunipero ad nihil vtile, ait Plinius. Et alibi, Iunipero eadẽ virtus,

tus, quæ cedri oleo, quo peruncta materies, nec tineam, nec cariem sentit. Materies dum igni crematur, non iniucundum fumum spirat, odorisq; suauitate grassantia pestis contagia depellit. Eius resinam officinæ vernicem dicunt. Ex iunipero gummi, & oleo ex seminibus lini presso fit vernix liquidus, cuius vsus ad illustrandas picturas. Gummi scriptoribus in vsu est multo. Eo tuso carthas perfricant, ne sint bibulæ.

De lentisco. Cap. XVII.

EST etiam lentiscus resinifera, bacciferaque. Arbor fuit, sub qua Iudæorum accusantium alter iuuenem Susannam adulterantem inuenisse Danieli falso testificatus est. Palladius ex lentisco apes mel conficere dixit.

Græcè σχῖνος dicitur, quasi σχιστὸν, id est fissile, quòd facilè findatur, vt experiuntur, qui ad dentiscalpia, & ad dentiũ nitillam alboremq; frequenter findunt. Latini lentiscũ à Lenteo verbo, quasi lentus fio, propter eius virgultorũ lentitudinem deducunt. Præterea lentorem quendam quilibet foliorum attrectatu percipit. Itali *lentisco*. *Nomen.*

Thuris arborem Theophrastus lentisco similem prodidit, & fructu quoq; lentiscino. Cicero Aratum interpretatus, ter lentiscum florere prodidit. *Descriptio.*

Iam verò semper viridis, semperq; grauata
Lentiscus, triplici solita grandescere fœtu,
Ter fruges fundens, tria tempora monstrat arandi.

A quo Plinius. Est & alia manifestior ratio, mirabiliore naturæ prouidentia, in qua Ciceronis sententiam ipsius verbis subsignabimus. Ergo hæc aratio has habebit notas lentisci, primum fructum ostendentis, erit & tertia in bulborum satu scillæ, item in coronamentorum narcissi. Namque & hæc ter florent, primoque flore primam arationem ostendunt, medio secundam, tertio nouissimam. Didymus. Aiunt lentiscum ter fructum ferre, & si quidem primus fructus bonus fiat, primam seminationem probè fructum allaturam promittit. Similis significatio etiam aliorum existit. Sed causa tantorum virorum erroris dictio σχῖνον fuit, quo nomine scilla dicta est ab antiquis, vt ex Aristophane habetur, deq; ea scriptum ab Arato, non de lentisco: non enim lentiscum ter florere, sed scillam ex Theophrasto habemus. Et genus vnum scillæ, aut bulbum eius omnem ab Hippocrate schœnum vocari Galenus est author. Nos autem ita describimus. Lentiscus fruticat stolonibus, & caudice cõcolore, & simili terebintho, sed botris ex fuluo purpurascentibus, maturescendo nigricantibus acinis. Flores similes racemosi, muscosique, quos primo vere Aprili mense promit. Vtriculi, folliculive oblongi nascuntur in ramis, incurui, teretes, quibus insunt culices.

Optimam lentisci resinam ex Chio insula Dioscorides prouenire dixit. *Cœlum.*

Et ruderibus, & maritimis lętius emicat, vt in conflagratis Vesuuij saxis. Didymus humidis locis nasci scripsit. Plutarchus Chæroneus in hortis Soclari, quos Cephisus amnis ambiebat, vidit. *Solum.*

Satio. Didymus à Calendis Ianuarij plantari dixit. Plinius. Quædam pœna emendantur, aut morsu excitantur, vt palmæ, & lentisci, salsis enim aquis aluntur.

Insitio. Plutarchus, vt diximus, se in hortis Socleri ex lentisco oleas pullulantes vidisse scripsit.

Materies. Dentiscalpia è virentibus surculis fiunt, quod vis eius dentibus cõferat, Dioscoride authore: emendatq; oris dolorem. Quod & Martialis annotauit.

Foditq; tonsis ora laxa lentiscis.

Hinc quibus dentiscalpium semper in ore est, prouerbium quadrat, χινοτρῶγες, id est lentisci arrosores, quòd nimio studio corpus curent.

Resina. Consistit in lentisco lachrima, quam masstichen dicit Theophrastus. Lentiscus resinam gignit, quæ lentissima cognominatur, & ab aliquibus masstiche. Optima in Chio, nitedulæ modo splendens, candore Tyrrhenicæ ceræ similis. ex Dioscoride. Sed Galenus nigrã ex Ægypto prouenire dixit. Palladius oleũ ex ea extrahere docet, vt docebimus in Oliueto.

De betula. CAP. XVIII.

PRIVSQVAM resiniferarum arborum tractationi finem imponamus, de betula subiungemus. Est autem resinifera, siue bituminosa, nostrisq; tractibus frequens.

Nomen. Theophrasto σημύδα est. Latinis betula, melius quàm betulla. Matthiolus betulam dici putat, quòd bitumine scateat falso: nam betula à batuendo dicitur: batuere enim cædere est: sic batula, leui mutatione betula, quum olim ex ea fascium virgæ conficerentur. Pueris nota, & infesta. Apud nos vulgò dicta, *candolice.*

Descriptio. Folio cariæ est, ex Theophrasti descriptione, præterquã quod paulo angustiori, cortice versicolore. Quid verò sit caria, ipse idem nono libro, decimo capite declarat. Thapsiæ, & cariæ, quam alij pyrum appellant. Sed Matthiolus capite De populo, quid sit caria ignorat. Addit Plinius. Betula arbor est Gallica, mirabili candore, atq; tenuitate, terribilis magistratuũ virgis. Addimus nos. Trunco enodi est, & candidissimo. Folio pyri per ambitum serrato deciduo. Iulos fert, sicut corylus. Virgultorum eximia tenuitate.

Cœlum. Betula Theophrasti tempestate non nisi Pyrenicæ familiaris, Italiæ omnino ignota. Plinius Gallicam vocat, & frigidis gaudere dixit. Nobis in Surrentino tractu videre licuit, locis opacis & frigidis.

Materies. Materie læui, non nisi ad baculos vtili, dixit Theophrastus. Plinius. Terribilis magistratuũ virgis. Eadem circulis flexilis, item corbium sportulis. Leuissima: ideo scutis faciendis aptissima, quorum plaga contrahit se protinus, clauditq; suum vulnus: & ob id contumacius transmittit ferrum. Ad cistas, quæq; flexili crate constant, habet candorem, vigoremque, & in sculpturis facilitatẽ. Etiam ligaminibus apta. Nunc etiam vt olim Romanorum magistratuum fascibus minax, & hodie virgis pædagogorum sceptris pueros terret.

Bitumen. Bitumen ex ea Galli excoquunt. Nobis faces ad nocturna lumina parantur,

tur, quòd bituminosa pinguedine redundat, tedæ modo conflagrat, & resinosum quiddam resudat.

De aquifolio. CAP. XIX.

HACTENVS de coniferis, resiniferisque: sequitur vt alias, & syluestres arbores describamus cæduas. exordiumq; sumemus ab iis, quæ æterna pubent coma. Et primùm de aquifolia. Macrobius infelices arbores vocat, & in suam sententiam adducit Veranium testem. Sic enim Tarquinius Priscus apud eundem, Quę inferûm deorum, auertentiumq; in tutela sunt, inter quas aquifolium, quod sterilis sit.

Nomen vagum est, & ad ilicis speciem, quam infrà describemus, & ad præsentem. Theophrasto ἀγρία est. Falsò enim putauit Plinius esse Theophrasti κράταιγον, quum hæc syluestris mespili species sit, vt suo loco dicemus. Plinij verba. Theophrasto authore genus intelligi voluit cratægon, siue crategona, quam Itali aquifolium vocant. Latinis aquifolium dicitur, quòd aculeata sit. Olim enim aquus pro acus dicebant. Nos *agrifoglio* vocamus. *Nomen.*

Theophrastus perpetuo folio virere dixit. Plinius folio pungenti. Est enim ambitu aculeatum. Vere cœpturo germinat. Nos autem ita describemus. Perpetuo viret, sed lætius hyeme. Spinis horrido folio in margine multilatero, leniter sinuato, lauri ęmulo, carnoso, & solido. Virgis viridi colore vestitis, lentis, flexibilibus, baccis rubeis, rotundis, oxyacanthæ, rusci aut asparagi æmulis, racematim coaceruatis, nucleo intus simili, albo, crassóve, flore albo, odoro, cortice læui, & herbaceo, ad gluten aucupatorium apto, sed solo, quod ei nõ conueniat, nacto, infrugifera. *Descriptio.*

Montes amare, & in planis nasci recusare scribit Theophrastus. Plinius: montes amat. In montibus perpetuo gelu obsitis nos nasci vidimus. *Cælum.*

Apud nos mas, & fœmina est, quæ latiori folio prædita, & minus aculeato. *Genera.*

Locis frigidis acruminum genus non nascitur. Sed super hanc plantam insitum, frigidissimis locis perennat. *Insitio.*

Plinius de aquifoliis hæc habet. Si quæuis aquifolia in villa nata est, veneficia arcet. Flore eius aquam glaciari Pythagoras scribit. Itemque iaculum ex ea factum in quoduis animal missum, etiam si citra deciderit defectu mittentis, ipsum per sese recubitu propius adlabi, tam præcipuam esse arbori naturam. Cato vectes aquifolios fieri iubet. In laminas secatur, cuius operimento vestiatur alia materies. Nobis scopis nascitur, suspenditurq; circa funes, è quibus salsæ carnes pendent: arcet enim mures suis aculeis. Fit ex ea viscus ligandis auiũ pennis. Corticem vere detrahunt, frondibusq; arborũ inuoluentes, facto humi scrobe vliginosis locis maxime obruunt, & ibi putrescere patiuntur, quod fieri solet duodecim ferè diebus: tum marcidam eruunt, & tantisper pila contundunt, donec in viscum lentescat, demum in profluente, vt adhærentes corticum reliquiæ sordesq; fluitent, proluunt, & adiecto iuglandis olei momento, fictilibus recondunt. *Materies.*

De alaterno. CAP. XX.

PVBESCIT & alaternus perpetua fronde, & è syluestribus est, Theophrasti authoritate. Verannius inter infelices arbores, & nefastas alaternum connumerat.

Nomen. A Theophrasto φιλύκη dicitur, à Dioscoride φιλυρέα. Latinis, vt Columellæ, & Plinio, alaternus. Neapolitanis *lanterno*.

Descriptio. Hæc habet de sua philyra Theophrastus. E syluestribus perpetuo viret. Ineunte vere germinat. Post Vergiliarum occasum fructificat. Obedientissima est, cãdorq; ei celastri modo. Suus honos in alendo pecore: nam semper fronde abundat. In mõtibus nascitur, in planis nasci recusat. Columella de alaterno loquens ait: Caprinũ pecus asperis locis, à syluestribus optimè pascitur, arbusculis, frutetisq; maximè gaudet, ea sunt arbutus, alaternus, cytisus agrestis, qui in altitudinẽ non prosiliunt. Plinius. Alaternus habet frondẽ inter ilicem & oliuam, infelix, damnataq; religione, quæ neq; seritur vnquã, neq; fructum fert. Nos autẽ alaternum nasci dicimus frutice potius quàm arbore, fronde perpetua, cuius honos est in alẽdo pecore. Germinat ineunte vere, fructificatq; Vergiliarũ occasu, baccula rotunda, nigra, racematim coeunte, subdulci, qua turdi hyeme allecti retibus capiuntur. Etsi Plinius infrugiferã censeat. Celastri modo ei cãdor, etsi nobis celastrus incognitus sit, Theophrasti tamẽ authoritate albus est, & alaterni lignum album est. Nascitur in asperis, & montibus, in planis nasci recusat. In montibus ciuitatis Equensis frequentissima, è mediis lapidibus surgens. Foliis est oleæ nigrioribus, & latioribus, Plinius dixit, inter ilicẽ & oliuã, quod in alaterno optimè videre est. E sua materie pilæ apud nos conficiuntur, quæ ligneo malleo in ludis longè traiiciuntur, grauitate & firmitate insignes. Potest suspicari esse Dioscoridis philyram, nam quæ scribit omnia ferè è Theophrasto desumit: nam est ligustri magnitudine, foliis oleæ nigrioribus, fructu lentisci, subdulci, racematim cohærẽte: nascitur in asperis, & astringens est: nam stiptici est saporis.

De colytea. CAP. XXI.

COLYTEAM apponemus nobis frequentem, etsi Theophrastus raram inuentu dicit, & solum Idæ concessit: fronde enim perpetua est.

Nomen. Græcis κολυτέα, Theodorus colyteam vertit.

Descriptio. Colytea arbor circa Idam prouenit, alioqui rara inuẽtu, fruticosa, ramosaq;, & multis alis concaua, folio vlmi, longiore, satis ad latifoliæ lauri folium accedente, sed ampliusculo, & rotundiore, supra viridi, infra cano, neruosoque, prætenuibus neruulis, fibrisq; de medio callo in costarum speciem adductis, materie solida, cortice nõ lęui, sed quasi vitigineo vestitur. Radicibus per summa gracilibus, & solutis, cęterũ fibratis, & mirum in modũ flauis, sterilis, & flore vidua, surculos tamẽ gemmasq; circa folia pingues, leues, cãdidos, amẽtacea facie fundit: pręcisa, vel ignibus adusta, ab imis rediuiua resurgit. Eadẽ est, quã Matthiolus pro Dioscoridis philyrea depinxit. notę à Theophrasto apposirę ad amussim

amuſſim reſpődent, nec præciſius vnquam ab eo depictum eſt. Flore caret, ſed ſurculi illi, quos amentacea facie repræſentat Theophraſtus, fructus proferűt lentiſcinos: & ſi Theophraſto in Ida ſterilis erat, apud nos latè fœcunda; ſi ibi rara, in ſyluis noſtris frequentiſſima montoſis.

De Taxo. CAP. XXII.

FIT obuiam taxus, ſylueſtris, & perpetuæ frondis arbor. In inferni opacis naſci fingunt Poëtæ. Seneca in Hercule furente.

Horrent opaca fronde nigrantis comæ
Taxo imminente.

Et infernales furiæ ex hoc ligno faces gerere finguntur, authore Placido. Vnde Statius Thebaidos octauo.

Nec dum illum, aut trunca luſtrauerat obuia taxo
Eumenis.

Quod non aliam ob cauſam ita Poëtæ finxerunt, niſi quia lætifera ſit. Plinius à taxo toxica appellata putat, quaſi taxica venena, quibus ſagittæ tinguntur. Vaſa etiam viatoria ex ea vinis in Gallia facta mortifera fuiſſe compertum eſt. Et Sextius dixit in Arcadia præſentis eſſe veneni, vt qui obdormiant ſub ea, cibúmve capiant, moriãtur. Repertumq; innoxium fieri, ſi in ipſam arborem clauus æreus adigatur. Quod Plutarchus in ſympoſiacis commentariis adſerit, præſertim id iis euenire, ſcilicet qui morentur ſub eius vmbra, quum nouis floribus turgens ſit: vniuerſo enim corpori frigiditatem facit, ſtrangulationes etiam, celeremq; mortem adfert. Cæſar commentariorum libro ſexto de bello Gallico, Catiuulcus omnibus precibus deteſtatus Ambiorigẽ, qui eius conſilii author fuiſſet, taxo cuius magna in Gallia & Germania copia erat, ſe exanimauit. Dioſcorides ſcribit, auiculas, quæ in Italia taxi baccas deuorent, denigrari, & qui edant eas homines alui profluuio corripi, & Narbonæ homines lædi, qui ſub ea cubent, & ſæpenumero necari. Theophraſtus veterinariis lætifera, non item ruminantibus. Sunt tamen homines, qui baccas edant ſuaui cibo, & innocuas eſſe dicant.

Theophraſto μίλος, & μίλινος dicitur. Dioſcoridi σμίλαξ, Paulo thynion. Plinius à Sextio milacem vocari dixit. Latinis taxus. Italis *taſſo* & *naſſo*. *Nomen.*

Theophraſtus ſimplex genere eſſe dixit, Plinius maris & fœminę meminit. *Genera.* Taxus procera arbor, facillimeq; augeſcit, ſimilis abieti, ſed minus excelſa, alis crebrioribus, folio abietis, ſed pinguiori, molliориq; ligno, quæ in Arcadia naſcitur, nigro, aut puniceo, quæ autẽ in Ida, flauo, & cedro ſimili, propter quod vendentes fraudantes, tanquam cedrum vendant. Cortex cedro perſimilis, tum ſcabritia, tum colore, quo detracto totum ſubeſſe cor cernitur. Radices ei graciles, per ſumma ceſpitum breues, rotundo fructu, & paulo ampliore, quàm faba, colore ruffo, tactu molli. Folio æterno. Floret paulo ante ſolſtitium, maximè ſerotino germine, &, vt Archades volunt, omnibus ſerior, etſi

fructum nudum ferat. Hæc Theophrastus. Plinius ab eo. Similis abietis & piceæ, minus virens, gracilisq́;, & tristis, & dira, nullo succo. Ex omnibus sola baccifera, mas noxio fructu, lætalis quippe baccis. Nicander, quia taxus similis abieti, ἐλατίδα vocat.

Cœlum. In montibus nasci Theophrastus dixit. Circa Idam rara. In Macedonia, & Arcadia frequentior. Galenus eam probat, quæ in Œta Æthiopiæ monte nascitur. Alii vmbrosissimis locis prouenire dicunt, vt nos sæpe vidimus. In Corsica plurima nascitur Diodoro authore, vt ex illis mel collectum amarum sit. Virgilius.

Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos.

Nam Corsica Græcè Cyar dicitur, vnde Cyrnæus deducitur.

Et alibi Virgilius.

——— *Aquilonem & frigora taxi.*

Materies. Theophrastus, Materie soluta & tenera in operibus est, & præsertim in Arcadia. Ex ea conglutinamenta, siue subscudes scriniis, capsis, & subselliis parantur, atq; in totum similibus præstat. Apud nos ex ea arcus, & scorpiones parantur: vt antiquitus. Virgilius.

——— *Ithyreos taxi torquentur in arcus.*

Valet ad viperæ morsum. Claudius Cæsar, Tranquillo referente, vno edicto proposuit: nil æquè ad viperæ morsum facere, quàm taxi succum.

De buxo. Cap. XXIII.

E SYLVESTRIBVS etiam perpetuò viret buxus: myrti æmula ob frondium nitorem: è syluis erepta in viridariis viret, parietū ambulachris plurimis formis conspicitur: nam topiario operi accommodatissima est, nec, vt myrtus, frigida hyeme aut gelu læditur. Cauebant antiqui ne buxum Veneri offerrent, ne palæstram veneream expiarent. Buxentum in Italia oppidum à buxo dictum est, & à Græcis propriam significationem seruat, nam illis πύξος vocatur.

Nomen. Gręcis πύξος dicitur, & quæ ex ea tabulæ ad scribendum fiebant, πυξία dictæ. vnde & pyxides. Latinis buxus. Italis *bosso*.

Genera. Plinius tria recenset genera, Gallicum, quod in metas emittitur, amplitudinemq́; proceriorem. Oleastrum in omni vsu damnatum, grauem præfert odorem. Tertium genus nostrate vocant, syluestre, vt credo mitigatū satu, diffusius, & densitate parietum virens semper, ac tonsile.

Descriptio. Theophrastus ita describit. Arbor proceritate non excellens, folio myrti, immortali virens coma. Paulò ante solstitium floret, germine omnium ferè serotino, serò fructificat, vt Arcades volunt, omnium tardissimè. Fructu omnibus animalibus inuiso. Auctu facillima. Plinius autem hoc modo. Buxus concauo folio. Plurima fert: nam & semen suum, & granum, quod carthegon vocant, & à Septentrione viscum, à Meridie hypear. Interdum pariter res

quaternas

quaternas habet. Fructu omnibus animantibus inuiso. Addimus nos. Prædensis & rigidis virgultis, & ramis admodum foliosis, graueolentibus: Bacculæ tripodes coronula denticulata insigniuntur, myrto non absimiles. Flore herbaceo.

Aquilonaribus regionibus vigere, & locis, scripsit Theophrastus, algentibus, & asperis, vt in Cithæra, vbi plurima. In Olympo Macedoniæ gracilis, & breuis, qui etiam frigidus est. Maxima, pulcherrimaque crassamento, & proceritate cæteris præstans in Cyrenea prouenit, ideo mel ibi insuaue est, & buxum olens. In Media, & hortis Babyloniis hospitari nequit, vix summo conatu recipit: nam his & cultores hortorum vehementer laborant. Locis feruidis prouenire non posse nulli dubium est. Plinius Pyreneis, & Cythoro montibus plurima, & Berecynthio tractu crassissima. In Corsica flore non spernendo, quæ causa amaritudinis mellis. Nascitur in montibus. In Olympo Macedoniæ gracilior, sed breuis. Amat frigida, & aprica. Similis naturæ Cythorus Paphlagoniæ regionis Asiæ mons est, de quo Virgilius. *Cælum.*

Et iuuat vndantem buxo spectare Cythorum.

Catullo buxifer. Berecynthius mons Phrygiæ buxo etiam abundat, vt diximus. Virgilius Æneidos nono.

——— *Buxusq; vocat Berecynthia Matris*
Ideæ.

Didymus humidis locis etiam gaudere dixit.

Plinius eius docet sationem. Surculis etiam quibusnam sit articulatio arboris, non omittendum videtur. Nanque buxi tenuissimis quinis, senisve colligatis depacti proueniunt. Quondam in obseruatione erat, vt defringerentur ex imputata buxo, aliter viuere non crediti: detraxere hoc experimenta. Didymus. Buxus plantatur auulsione, clauis, & ramis, depositis in plantario post Idus Nouembris. Idem. A ramis, & taleis tantùm plantatur, nequaquam verò auulsione, propterea quòd neque ex radicibus stolones emittunt. Nos stolonibus plantamus, quum multos è caudicibus emittant, & semine, & radicibus solis depositis: nam viuax est admodum, etsi aspero solo, & gracili gaudeat. In viridariis, vbi lætissimum solum, optimè quoque prouenit. *Satio.*

Materies buxi, vt ex Theophrasto habetur, ex omni materie densissima, durissimaque eademq; grauissima. Simulachra ex eo sculpere quidam solent, rimas enim non capit, & carnis æqualitate constare quodãmodo videtur. Natura ei perpetua, vermibus innoxia, quum eius materies amara, duraq; sit, nec erodere valeant: quia medullam paruam incertamq; gerit, nec distincta spectatur: ea carere quidam putant, sed constat eam habere, argumento, quia ex ea sumptuosarum valuarum cardines facere artifices solent, quos architecti faciundos ex medulla præcipiant: quòd item vel omnis medulla distrahi *Materies.*

possit, etiam durissimarum materierum, quas nonnulli corda appellant, argumento sanè accipi potest. Sunt qui non in medio, sed per totum lignum dispersam esse affirment. Ad plaustrorum axes, & aratorum buras vtilis. Quæ in Olympo, breuis, & frequentia nodorum incommoda. Ad malleos etiam, & terebellos valens. Ob suam spissitatem enodis habetur, aut paucissimis nodis. Plinius. Buxo materies honorata, raro crispanti, nec nisi radice; cætero lenis quies materiæ silentio quodam, & duritie, ac pallore commendabilis. In igne quoq; duritia, quæ ferro, nec flamma, nec carbone vtili. Spississima ex omni materie, ideoq; & grauissima iudicatur buxus: gracilis natura, in aquis non fluitat: materie æternam putant. Tineam nasci prohibet buxus duritia sua. In laminas secatur, cuius operimento vestiatur alia materies. Terebris vaginas ex buxo faciunt. Nec adipem, nec carnem habet, nec medullam, minimumque etiam sanguinis. Facile corno conglutinatur. Arida omnia ligna facilius serris cedunt, præter buxum, quæ pertinacius resistit, serrarumque dentes replet æqualitate inerti, qua de causa alterna inclinatione egerunt scobem. Sacrificæ Tuscorum tibiæ è buxo fiunt. Ennius buxum amaro corpore dicit.

——— *Longeq; cupreßi*

Stant duris foliis, & amaro corpore buxum.

Turbo etiam puerilis fit è buxo. Persius satyra sexta.

Neu quis callidior buxum torquere flagello.

Præcipua pectinum dote commendatur. Martialis

Multifido buxus quæ tibi dente datur.

Iuuenalis:

Sed caput intactum buxo.

Torno materies probatur, cui non omnis apta est, verùm ea tantum, quæ prædura, atq; solida, & minime crispa, cuiusmodi buxi est, vt nulla alia torno vtilior, præstantiórve. Virgilius

——— *Aut torno rasile buxum.*

Antiquitus veteres è buxo elementa formabant ad pueros literis imbuendos, & hæc tabula pyxion dicebatur. Herodoto deltion. Pictores etiam artes in buxo docebant. Liquidis medicamentis è buxo etiam pyxides fiunt, quod maximè Dioscorides probat. Quare quia frequentiùs ex ea materie fieri solitæ sunt, sic vocantur. Apud nos ex ea fiunt tibiæ multiforatiles, & pyxides, quibus nomen dedit. Commendantur tabellæ pictoriæ, cocleares, & scachi.

De Lauro. CAP. XXIIII.

ETSI Theophrastus laurum inter vrbanas commemoret, & Plinius, quòd vmbræ officio humanius viuat, nos inter syluestres reponemus, quũ eius fructus vescus non sit. Laurus triumphis propriè dicatur, vel gratissima domibus, ianitrix Cæsarum, pontificumq;, quæ sola & domos exornat, & ante limina excubat. Ipsa pacifera, vt quam prætendi etiam inter armatos hostes quietis

quietis sit indicium. Romanis præcipuè lætitiæ, victoriarumq; nuncia additur literis, & militum lanceis, pilisq;, fascesq; imperatorum decorat. Ex his in gremio Iouis optimi maximi deponitur, quoties lætitiam noua victoria attulit, idq; non, quia perpetuò viret, nec quia pacifera est, præferenda ei vtraque olea, sed quia spectatissima in monte Parnaso, ideoque etiam grata Apollini, assuetis eò dona mittere iam & Regibus Romanis, teste L. Bruto. Fortassis etiam in argumentum, quoniam ibi libertatem publicam is meruisset, lauriferam tellurem illam osculatus ex respōso. Et quia manu satarum receptarumq; in domos, fulmine sola non icitur. Ob has causas equidem crediderim, honorem ei habitum in triumphis potius, quàm quia suffimentum sit cædis hostiū, & purgatio, vt tradit Massurius. Adeoq; in profanis vsibus pollui laurum, & oleam fas non est, vt ne propiciandis quidem numinibus accēdi ex his altaria, aræve debeant. Laurus quidem manifesto abdicat ignes crepitu, & quadam detestatione, interaneorum etiam vitia, & neruorum ligno torquente. Tiberium principem tonante cœlo coronari ea solitum ferunt, contra fulminum metus. Hæc Plinius. Laurum comitatur hæc historia, à Graiis rei rusticæ authoribus tradita, quæ fabuloso verborum inuolucro nonnihil etiam veri prætendit. Formosissimam Lanoui fluuii filiam Apollo deperibat, dans operam, vt ea, tanquam amasia potiretur, ab eo tamen capta, matrem precatur tellurem, se in suum reciperet gremium: subscribens votis tellus, confestim arborem edidit. Re conspecta deterritus Apollo, arborem gentilis virginis nomine donauit, & vulso ramo sese coronauit, fuitq; diuinationis signum arbos. Idq; non incongruum, quippe puellam sapientiam appellent, facultasque oracula dandi ab sapientia proficiscitur, quòd plena sit ignis arbos, Apollo ignis ipse, vtpote Sol, vnde lemures & laruas odit, & si qua laurus astiterit, eminus abiguntur in fugam fusi. Porro qui eam in vaticiniis cremant, prædictionis rationem creduntur iniuisse. Apollinis simulachra lauro coronantur, ob rē medicam. Columba quoties ægrotare cœpit, lauri folio decerpto, sibi ipsa medetur, neque verò palumbes tantùm, sed & graculæ, merulæque, & perdices lauri folio annuum fastidium purgant. Coruus quoque occiso chamæleonte, lauro infestum virus extinguit. Vnde apud Græcos frequēs adagium, laureum scipionem gestare, de his, qui in aliquas insidias lapsi, vitæ periculum euaserunt. Ob etiam vim igneā Apollini dicarunt, & ob id, vt Eusebius ait, à dæmonibus maximè odio habetur. Quòd vsta sonet, quandam vim prædicendi habere dixerunt. Empedocles qui animam igneam statuebat, lauri natura considerata, dicebat, si homini sit in arborem transmigrandum, in nullam commodius, quàm in laurum subeundum. Est & alia ratio vt Apollini sacra arbor dicatur. Laurus capiti dormientium apposita vera videri somnia facit, vt in Serapione legimus. Id ipsum Antiphonem, Philocrum, & Artemonem asseuerasse comperimus. Laurum tradunt secundam valetudinem adferre, proinde folia principibus à populo & caricæ die Ianuarii mensis donabantur, quippe

quum nec sacer morbus, nec malus genius negotium exhiberet, vbi laurus adfuisset. Quin & Æsculapii caput laurea redimitum, non alia de causa dicunt, nisi quia ea arbor plurimorum sit remediorum.

Veteres præterea laurum tutelæ sacrarunt, quòd in locis, vbicunq; vel sata, vel affixa fuerit, incolumitatem præbeat, cuius rei non ignarus Ouidius:

Postibus augustis eadem fidissima custos,
Ante fores stabis, mediamq; tuebere quercum.

Fuit & Romæ palatium, quod à lauri cognomento daphne fuit appellatum. Præterea Latinum commemorant Circæ filium, & socerum Æneæ, antequam illuc Æneas aduentasset, arcem condidisse, inibiq; laurum inuenisse, (acropolim, id est, arcem nominant veteres, Regum tabernaculum, quod munitionis, securitatisque gratia summis vrbium cacuminibus sit extructum.) Laurentum Italiæ oppidum antè Lauinium & Lauinia dictum, authore Seruio, sic dictum, quòd quum Latinus Telegoni frater, & Circes filius, & Æneæ socer, post Lauinii fratris mortem, Lauinium amplificaret, in arce laurum reperit. Sic canente Virgilio.

Laurus erat tecti medio in penetralibus altis,
Sacra comam, multosq; metu seruata per annos:
Quam pater inuentam, primas cum conderet arces,
Ipse ferebatur Phœbo sacrasse Latinus,
Laurentisq; ab ea nomen posuisse colonis.

Erant Pythia certamina à Pythone serpente, quem Apollo interfecerat, dicta. Vnde Ouidius.

Néve operis famam posset delere vetustas,
Instituit sacros celebri certamine ludos,
Pythia perdomitæ serpentis nomine dictos.

Præmium Thessalonica laurus erat, vt Lucano placuit.

Vnde & Thessaliæ veniant ad Pythia laurus.

Pindarus & Callimachus, Græci Poëtæ, Ouidio longè antiquiores, Apollinem post deuictum draconem lauream induisse testantur: ratio quòd Apollo Daphnem adamauit, quæ mutata in laurum fuit, ex Pausania in Phocensibus. Romæ ludi Apollinis fiebant, quos Romanus populus laureatus spectabat. Virgilius:

——— *Phœbo sua semper apud me*
Munera sunt lauri.

Ob hanc rem Eurotam fluuium, qui Spartam præterfluit, quòd lauris ab vtraque ripæ parte obsitus sit, Apollinis sacrum Poëtæ dixerunt. In Sileno.

Omnia quæ Phœbo quondam mediante beatus
Audiit Eurotas, iussitq; ediscere lauros.

Parnassus mons, quòd laurus in eo spectatissima proueniret, Apollini etiam sacer est. Lucanus.

Cardine Parnassus gemino petit æthera colle,
Mons Phœbo, Bromioq; sacer.

Templum, quod primum Apollini erectum apud Delphos fuit, tantum è lauri ramulis in terram, in specus morem defixis, ex Pausania. Sed dedicationis ratio hæc est: Diodorus dicit, quòd ille primùm hanc plantam inuenerit. Alii quòd fulmine non iciatur. Pharnutus, quòd facile incendatur, & ad purgationes idonea, ob id deo mundissimo & flagrantissimo dicatur. Lactantius propter vim diuinandi triplicem, præteritorum, præsentium, & futurorum. Ideo maximè illi Delphicam deuoueri, quòd hanc radices tres habere existiment. Romanorum principum corona è lauro fuit. Appianus inquit, Iulium Cæsarem post ciuilia bella in vrbem reuersum, multi vt Regem salutarunt, eiusq; imaginem lauro coronarunt. Scribit Dion post victorias obtinuisse, vt corona laurea ornari perpetuò sibi liceret, cuius rei causam afferebat, quòd caluus esset. A ludis & eorum victoriis, qui de hostibus victoriam adepti essent, ex lauro coronam cingebant. Ouidius.

——— *Tu ducibus lætis cum læta triumphis*
Vox canet.

Scipionem de Carthaginensibus triumphantem altera manu sceptrum, altera laurum tenuisse scribunt Plutarchus, & Appianus. Suetonius refert aquilam præteruolantem gallinam albam, & lauri ramulum rostro ferentem apprehensam, in Liuiæ gremium, post Augusti nuptias, quum Veientanum suum reuiseret, dimisisse, quem quum pangi placuisset, postea adnatum lauretum, ex quo deinde triumphaturi Cæsares, laureas decerperent, & alias eodem loco sererent. In aruspicina laurus victoriam etiam præmonstrauit, vt ea, quæ in domo Alexandri Seueri iam infantuli nata iuxta persicum arborem, intra vnum annum persicum ipsam incremento mirabili superauit, vnde aruspices futurum prædixêre, vt puer is olim Persas euinceret: quod euentu est postea comprobatum, sub eo enim primùm Persę serui apud Romanos fuere. Adeò laurus triumphantium propria fuisse videbatur, vt obseruatum sit in laureto Cæsarum, sub cuiusq; obitū arborem ab ipso institutam elanguisse. Iulii Cæsaris cædem præmonstrauit, quum pridie Idus Martias auis regaliolus cū laureo ramulo Pompeianæ curiæ sese inferens, à varii generis volucribus ex proximo nemore persequentibus ibidē discerpta est. Nouissimo verò Neronis anno, in quo Cæsarum progenies defecit, sylua illa Veientana radicitus omnis exaruit. Tali portento fuit Alexandro Seuero laurus alia ingens, & antiqua, quæ in palatio cuiusdam ciuitatis, à qua proficiscebatur ad bellum, quod contra Germanos parauerat, subito collapsa, mortis itidem eius indicium habuit. Contrà non temere boni ominis laurus fuit, quæ circa Pompeii fasces alligata fuit, quæ quū longo itinere exaruisset, in vico Galatiæ cū Lucullo in colloquium descendenti, reuiruit, quod gloriā rerū à Lucullo gestarū ad

Pompeium transituram interpretatum est, & paulò post subsequutum. Fuit & laurea Poëtarum insigne, & hac ratione coronandos Poëtas antiquitas censuit, quòd hæc Apollini, qui Musis præficitur, sacra fuit. Hesiodus in sua Theogonia scribit, ad se iuxta Heliconem montem nouem Musas venisse, & ramum Heliconiæ laurus manducandum porrexisse, quem quum degustasset, repentè poëtica doctrina repletus sit. Est & lauro perennitas, & vitæ diuturnitas, quòd nil magis à Poëtis expetitur: aliorum enim scriptorum authoribus, non tam fama, quàm vtilitas etiam quæsita: sola Poëtis gloria, & victuri nominis cupiditas insita est; ob id eleganter Ouidius, *Petitur sacris nisi tantum fama Poetis.* Diximus ex Hesiodo datum sibi laureum sceptrum à Musis, indicando laborem & scriptoris diligentiam: nam veluti sunt amara lauri folia, ita virtutis sudor amarus, & laboriosus. Frequens quoque fuit huius arboris vsus in deorum coronis, maiorque in sacrificiis, vt nulla communior, sanctiorque apud gentiles fuerit. Lauro, inquit Nicander, Thessalica Apollinis coma primum redimita. Æsculapium laurea corona vinciri solitum, scribit Plutarchus. In sacrificiis vsus fuit propter vim diuinandi, indicabatur enim euentus rei ratione crepitantis lauri: si enim abunde, & sonantius crepuisset, felix auspicium æstimabatur: vt intellexit Tibullus illo versu,

Laurus vbi signa dedit, gaudete coloni:

E diuerso autem si tacita deflagrasset, inauspicatissimum rebatur, quod etiam Propertius expressit.

Et tacet extincto laurus adacta foco.

Quamplurima sunt quoque authorum exempla, quæ omittimus. Prosunt insuper non parum ad euitandam aëris contagionem, syluarum vmbræ & amœnitates, potissimum verò fragrantium. Quum enim Romæ pestis sæuiret, Commodus Princeps Laurentum secessit, vt diximus, quòd hæc regio lauri crebris syluis opaca foret. Contra pestilentiam valet hæc arbos foribus affixa, authore Aristophane. Columella cubili gallinæ incubantis lauri ramulos subiicit, quòd credat aduersus tonitrua remedium fore. Quidam etiam doliis lauri folia imponunt, ne tonitrua peruertant. Idem refert rubiginem à segetibus lauri folio abigi, transireq; ex aruis in earum folia.

Nomen. Græcè δάφνη, & δαφνὶς dicitur, quasi duophne: frondes enim igni iniectæ fragorem edunt salis strepitu. Latinè laurus. Itali *lauro*, *& allor.* Quia

Genera. vrbana arbor est Theophrasto, ex ea multas differentias noscit, sensusque earum communior. In Heroo sinu laurus est, parte aquis extante lapidea, similis tamen virenti. Magnitudo frutici bipedalis. In mari quoque rubro viuere eam affirmant. Cato duas species commemorat, Cypriam, & Delphicam. Plinius tredecim genera recenset. Duo eius genera tradit Cato, Delphicam, & Cypriam, Pompeius Lenæus adiecit, quam mustaceam appellauit, quoniam mustaceis subiiceretur. Hanc esse folio maximo, flaccidoq; & albicante, Delphicam æquali colore, viridiorem, maximis baccis, atque

atque è viridi rubentibus. Hac victores Delphis coronari, & triumphãtes Romæ. Cypriam esse folio breui, nigro, & per margines imbricato, crispam. Tinum in sequenti dicemus. Accessit & regia, quæ cœpit & augusta appellari, amplissima & arbore, & folio, baccis gustatu quoque non asperis. Aliqui negant eandem esse, & suum genus regiæ faciunt, longioribus foliis, latioribusque. Iidem in alio genere baccaliam appellant hanc, quæ vulgatissima est, baccarumque fertilissima. Sterilem verò earum (quod maximè miratur Plinius) triumphalem, eaque dicunt triumphantes vti, nisi id à Diuo Augusto cœperit, vt docebimus ex ea lauru, quæ ei missa è cœlo est, minima altitudine, folio crispo, ac breui, inuentu rara. Reliqua genera in sequenti dicemus. Aliam etiam Plinius laurum recenset. In tractu Ponti circa Heracleam portus est, Amyco Bebrycum rege interfecto clarus. Eius tumulus à supremo die lauro tegitur, quam insanam vocant, quoniam si quid ex ea decerptũ inferatur nauibus, iurgia fiant, donec abiiciatur.

Sed describamus laurum ex Theophrasto. Arbor læui, & tenui cortice vestitur. *Descriptio.* Caudice procero, nodis perquam paucis. Perpetuo virens folio. Succo scatens pingui. Radicibus non minoribus alni, obliquis, & inæqualibus, quæ spontè naturæ recto tramite non progrediantur. Germinat post Fauonium, carne in nucleo concepta. Fert vuam tam fœcunda, quàm sterilis, sed copiosiùs sterilis, quam marem aliqui vocant, quamquã non omnis, sed genus quoddam. Breuis est vitæ, quum materie soluta, proximaq; putredini sit, infirmitateque facilè perit; etsi non copiose fructificet. Sed & si citò perit, facilè suo latere germinat. Etsi meatuum rectitudinem habeat, difficilis tamen est auctus, quod suæ siccitati, vel imbecillitati ascribendum est. Vitis eius odore læditur, quod ex germinatione liquet: quum enim germen propinquum lauro, retrorsum parte sua postrema flectitur, quasi odoris vehementiã fugiẽs. Gelu non læditur, vt cæteræ, quamuis rara sit, quum resistat, perduretq; sui caloris potentia. Plinius. Pingui succo scatet. Baccas fert. Non amittit folia. Primo Fauonio germinat. Floret post prunum vere. Suas vuas fert, maximeque sterilis, quæ non gignit aliud: ob id à quibusdam mas existimatur. Cortice tenui. Radices crassiores, & inæquales, recto meatu incedẽtes, superficie viuaciores. Senescit velociter, sed è radicibus repullulat. Addimus: flore flauescente, baccis maturis nigrescentibus.

Theophrastus. Latinus ager aquis totus abundat, & plana habent laurum: *Cælum.* Circæum verò, quod vocant, excelsum quoddã promontorium tradunt frequentissimum arborum & lauro maiori ex parte scatens. In Propontide laurus in montibus, & multis locis habetur. Vmbras adamant quibus fructus siccissimi, nucleosique sunt, quæque suapte natura soluta, sicca, & breuistirpia sunt, vt laurus. Ex Plinio habetur lauro frigus inimicum. In Olympo copiosior nulla est. Circa Bosphorum Cimmeriũ in Penticapeo vrbe, omni modo laborauit Mithridates Rex, & cæteri incolæ, sacrorum certè causa, laurum habere,

& non cõtigit, quum teporis arbores abundent ibi. Notatũ antiquis nullũ genus lauri in Corsica fuisse, quod nunc satũ & ibi prouenit. Subit & in mõtosa.

Solum. Locis siccis & humidis prouenit, vt in agro Latino, dixerat Theophrastus.

Satio. Seritur laurus semine ex Theophrasto, sed interdum præstat, interdum degenerat magna ex parte, nec suum seruat colorem, adeo vt fructus è rubro niger eueniat, sicut in Antandro notatum est. Et hoc modo laurum ortã in platano dixit, quod tanquã ostentum interpretatur. Crebras deponere non plus nouenis pedibus distantes præcipit; sic enim suam infirmitatem tuentur: nam protectũ desiderant, quo se à frigore æstúve possint defendere. Nullus enim radicum implexus, mutuus decursus, rixatúsve improbus infestat, quum breuem agant radicem. Plinius. Lauri baccæ mense Ianuario Aquilonis afflatu siccante leguntur, expanduntúrq; raræ, ne calefiant aceruo. Postea quidam fimo ad serendum paratas, vrina madefaciunt. Alij in quallo pedibus in profluente deculcãt, donec auferatur cutis, alioquin vligo infestat, nec patitur nasci. In sulco repastinato palmi altitudine vicenæ ferè aceruatim ponuntur mense Martio. Hoc modo etiã seritur baccalis augusta & tinus. Natura & plantaria demonstrauit, multarũ radicibus pullulãte sobole densa, & pariente matre, quas enecet, eius quippe vmbra turba indigesta premitur, vt in lauris. Densiores seri iusserunt, in pedibus tamẽ nouenis, & si vmbra enormis, magnaque. Palladius Februario mense seminaria lauri facit, vel facta excolit. Didymus semine seri laurũ dixit. Diophanes baccas suadet legi circa Calendas Decembres, seri post Idus Martias, viuiradices transferri mense Octobri, & deplantari. Boni genij plantam laurum Romani vocant, & cõmodam ad vitiũ sepes. Nasci & laurum auulsione affirmat Theophrastus, si quis sublatis surculis serat, sed quod auellitur, radicis, aut stipitis aliquid habeat oportet. Didymus auulsione quoque plantari dixit. Virgilius etiam suadet, quòd ab imis maxime plantigera sit.

Pullulat ab radice aliis densissima sylua
Vt cerasis, vlmisq; etiam Parnassia laurus.

Surculo autem seri posse Theophrastus inficiatur. Extrema verò eiusdem sicca ex tenuitate, nec ad edurandum valida superextant, vnde pullulare ob eandem causam nequeunt, præterquam si quid rarò, contraque naturæ ritum eueniat. Ob id auulsione non nisi difficilè nascitur. Causa quoq; eius siccitas, atq; raritas. Quod enim raro, laxoq; corpore cõstat, infirmius est, quàm vt humorem, calorémve seruare diutius possit: (etsi contrà prius dixerat. Causa est cõtrarietatis, quod in sterili Græciæ solo omnia difficillimè proueniebãt: apud nos concipit, & pullulat.) Est quoq; historia Liuiæ Drusillæ, quæ postea Augusta matrimonij nomen accepit: quum pacta esset illa Cæsari, gallinam conspicui candoris sedenti aquila ex alto abiecit in gremium illæsum. Intrepideq; miranti accessit miraculum, quoniam teneret rostro laureum ramũ onustum suis baccis. Conseruari alitem & sobolẽ iussêre aruspices, ramumq; eum seri, ac rite custodiri. Quod factũ est in villa Cæsarum, fluuio Tiberi imposita, iuxta

nonum

nonum lapidẽ Flaminia via, quæ ob id vocatur ad gallinas, mireq; ſylua prouenit. Ex ea triumphans poſtea Cæſar, laurum in manu tenuit, coronamq; capite geſſit, ac deinde Imperatores Cæſares cuncti. Traditusq; mos eſt ramos, quos tenuerunt, ſerendi: & durant ſylue nominibus ſuis diſcretæ, fortaſſis ideo mutatis triumphalibus. Durat & in vrbe nomen impoſitũ loco, quãdo Lauretum in Auẽtino vocatur, vbi ſylua lauri fuit. Hæc Plinius. Ab occaſu aquilę ad occaſum ſagittę ſeri iubet. Eędẽ & propagine ſeruntur. Triumphalis talea tantum.

Quintilij in ſe ipſam inſeri tradũt, & in ſorba, & in fraxinos. Laurus in malũ inſeritur ex Diophane. Recipiũt cerasa, & ingratæ magnitudinis eas ꝑducunt. *Inſitio.*

Pro ignariis ad ignem excitandum conceptaculum ex attagena. terebrum verò è lauro faciunt, non enim ex eodem quod agar, quodq; patiatur, ſed è diuerſis accipiũtur, & aliud efficiendi aliud patiendi vim obtinent. Cęterum vel ex eodẽ nonnunquã conficiunt, nec deſunt, qui nil referre arbitrentur. Terebrũ pertinacius eſſe debet, qua de cauſa laureũ faciunt, id enim pro ſua acrimonia valentiùs reſiſtit, & quia valida eſt. A Theophraſto hæc Plinius. Calida ſunt è quibus ignaria faciunt, exploratum hoc vſus in caſtris paſtorumque reperit, quoniam ad excutiendum ignem non ſemper lapidis occaſio eſt. Sed nil hedera præſtantius, quæ teratur lauro, laurumque terat. Aratri temonem docet Heſiodus ex lauro fieri debere. *Materies.*

Temonem ex vlmo viridi, ſeu confiçe lauro.

Columella pedamenta pro vineis ex lauro facit. Plinius vectes laureos.

De aliis lauri ſpeciebus, tino, lauro Alexandrina, & hippogloſſo. Cap. XXV.

DIFFERENS Plinius de lauri generibus, meminit tini, inquiens. Poſtea acceſſere genera: tinum, hanc ſylueſtrem laurum aliqui intelligunt, nonnulli ſui generis arborem. Differt colore, eſt enim ei cærulea bacca. Auguſta, baccalis, & tinus ſimili modo ſerũtur. Planta hęc vulgò *tricino* dicitur, eſt enim viridariis familiaris. Pumila eſt planta, foliis inodora, admodum florida, etiam hyeme, quo tẽpore maximè expetitur opere topiario. Flos in vmbella corymbacea, ex albo purpureus, ſemine vt terebinthi, gigartis vuarum ex argento in cæruleum luridis. Hyeme ſeminibus ſcatet, quibus maximè veſcuntur turdi. Alſioſa eſt, multiſq; locis hoſpitari neſcia, niſi radices teſta, lapide circumpoſito, atq; obruto muniantur: & ita læte prouenit. Totus noſter Surrentinus tractus eis abundat. Sunt qui Theophraſti φιλύκην putent, ſed repugnant multa, quæ in hac abſunt. Ego potius celaſtrum dicerem Theophraſti: Inquit enim. Celaſtrus è ſylueſtribus perpetuo nitet virore. Omnium tardiſſimè ſuos fructus perficit, & quoq; ob hyemem fructum amittere proditur. Summis gelidiſſimiſq; prouenit locis. Ligno candido. Vſus ad baculos. Quæ omnia huic noſtræ plantę congruunt. Viret perpetuò locis gelidiſſimis. Ex caudicibus manubria fiunt malleorum lignorum ad traiciendum per aëra luſorias pilas ligneas, ligno candido. Octobri ſuos maturat fructus.

Taxa. Accedit in opere topiario taxa, excreſcente in medio folio paruulo, veluti lacinia folij, ex Plinio. *Hippogloſſus.* Dioſcorides hanc vocat ἱππόγλωσσον (vel melius vt Galenus ὑπόγλωσσον) frutex folia habens ruſci, tenui figura, & ſpinoſam comam in ſummo, ceu linguas è foliis exeuntes habens, cuius coronā comis impoſitam, capitis dolorem imminuere dicunt. Hodie *Bislingua* dicitur, quod in eius foliis, veluti lingua promineat: ab aliis bonifacia, propter bonū, & multiplicem in medicina vſum. *Laurus Alexandrina.* Hæc laurus Alexandrina eſt Theophraſti, quippe ita eam deſcribit. Illa propria eſſe circa Idam fertur, laurus Alexandrina cognominata, &c. Lauri proprietas, quod fructum ſuper folia gignat, quemadmodum myrtus ſylueſtris, quippe fructum ambæ ſuper dorſum folij gerunt. Et alibi. Laurus Alexandrina folium ſuper folium gerit. Dioſcorides, & Plinius hippogloſſon nominăt. Alia eſt Dioſcoridis, & Plinij Alexandrina laurus, & in Dioſcoridis errorem Plinius impegit, quippe Theophraſtus ſolas ruſcum, & Alexandrinam laurum fructus ſuper folij dorſum ferre ſcripſit, quod etiam animaduertit doctiſſimus Fuchſius. Sed nimis ineptè a Matthiola carpitur, quum Fuchſius laurum Alexandrinam Theophraſti, non illam Dioſcoridis ſcribat. Aliam lauri ſpeciem, quam Dioſcorides, & ab eo Plinius Alexandrinā vocant, ille ſic deſcribit. Laurus Alexandrina folio ruſci maiore, molliore, candidioreque, ſemine inter folia rubro, ciceris magnitudine, ramos ſpargit in terra dodrantales, interdum longiores, radice ſylueſtri ſimili, maiore, molliore, odorata, inuenitur in montoſis. Plinius autem. Eſt & Alexandrina, quam alij hippogloſſon, alij Idæam, alij daphnitim, alij carpophyllon, alij hipelatem vocant: ramos ſpargit à radice dodrantales, topiarij ac coronarij operis, folio acutiore, quàm myrti, molliore, ac candidiore, maiore ſemine inter folia rubro. Plurima in Ida, & circa Heracleam Ponti, nec niſi in montoſis.

De Sabina. CAP. XXVI.

SABINA etiam perpetua viret coma, ob id è ſyluis in viridaria translata, & topiaria facta.

Nomen. Græcè βεράθυς, & βάραθρον. Latinè ſabina, vel ſauina. Plinius quia cupreſſo ſimilis eſt, Creticam cupreſſum vocat. Itali *ſabina.*

Genera. Altera ſterilis, fructifera altera, quam bacciferam ſabinam vocant.

Deſcriptio. Dioſcorides. Prima cupreſſi folio ſimilis, ſpinis horridior, grauiter olens, acris & feruens. Arbor coactæ breuitatis, quæ ſe magis in latitudinem fundit. Altera tamarici folio ſimilis eſt. Plinius, Herba ſabina duorum generum eſt, altera tamarici ſimilis folio, altera cupreſſo. Apud nos creſcit thamariſci foliis vulgò, ſed rigidioribus & pungentioribus, tetrū odorem halantibus, baccarum expertibus. In Surrentino tractu apricis, ventoſis, petroſiſque locis naſcitur, baccifera, baccas fert oxicedri, quæ maturantes ſubpurpuraſcunt, reſinoſæ odorataque. Planta, quàm ſuperior minus fœtet, foliis cupreſſi, minus aſpera, pungentiorque. Frutex vtraque non herba, vt Plinius dicit.

Sabina

Sabina herba propagine seritur, & auulsione, quia semine caret. Tradunt fę- *Satio.* ce vini, aut è parietibus latere tuso, mirè ali. Ex Plinio.

De tamarice. Cap. XXVII.

INEST & myricæ inter syluestres perpetuũ folium. In Lesbo Apollo myricæ ramos tenet, vnde Myriceus cognominatus, vt Archeus meminit. Antiquissimam verò plantam tamaricem, quę & myrice dicitur, esse, Metrodotus ait. At Nicander tamaricem speciosum fruticem; ideo μάντιν, id est vatem vocari scribit, quòd ab eo vaticinia exquirantur. Quamobrem Magi apud Medos & Scythę ad sua vaticinia tamaricis virgis vtebantur, quod genus diuinationis ab aliis quoq; gentibus obseruatum. Nam Herodotus sæpè in diuersis nationibus ramulis tamaricis vaticinia fieri testatur. Ægyptij verò sacerdotes in Iouis pōpa myrica coronari, authore Plinio. Cappadociæ Magi, quos Pyrethos vocant, comprecationes non sine myricæ virgis faciunt. Visus enim in myricæ ramis in somnis Apollo decorus. Plinius inter steriles numerat: ob id Macrobius inter infelices.

Græcis μυρίκη, myricem & Italia, quam alij tamaricē vocant. Achaia autem *Nomen.* bryam syluestrē, tamaricem vocat Lenæus. Corinthus, & quæ circà est regio, bryam appellat, vt ex Plinio habetur, quod βρυώδης id est muscosus sit flos: etsi falso textus bryoniā dicat. Palladi⁹ tamariscũ vocat. Itali *tamarisco*, & *tamarigie*.

Dioscorides duo obseruauit genera, syluestre omnino sterile, fructiferum *Genera.* alterũ in Ægypto. Plinius ab eo. Corinthus eius duo genera facit, syluestrem planè sterilem, alteram mitiorē, hæc in Ægypto Syriaq; etiā fert abundanter lignosum fructũ, maiorem galla, asperũ gustu, quo medici vtuntur vice gallæ.

Myricem Theophrastus inter syluestres frutices locat folio carnoso, & in- *Descriptio.* deciduo. Dioscorides fructum, quasi florem ferentem, compage muscosum. Ægyptus Syriaq; alterum gignunt mitiorem syluestri, cætera similē. Fructum parit gallæ proximum. Eadem Plinius, vt diximus. Infeliciaq; eius ligna vocat, quum & infeliciora sint Græciæ. Infelix existimata, damnataq; religione, quæ neq; seratur vnquam, neq; fructum ferat. Folio carnoso. Fructum non fert, ne semen quidem. Apud nos sub arboris magnitudine subsidet, exilior, humiliorque. Flores fert tomentosos, papposósque, quasi sericeos floccos, qui vnà cum semine defluunt, ex albo punicantes. Floret initio Maij, exili odore flore.

Hæmus tamarice scatet, ex Theophrasto. Dioscorides nasci prope paludes *Cœlum.* scripsit, Syria, & Ægypto. Idem ab eo Plinius. Apuleius humidis locis gaudere ait. Apud nos riguis & marinis spontè frutescit.

Tamaricis lignum Theophrastus in insula Tylo nasci, non, vt apud nos, im- *Materies.* becillum affirmat, sed validum, veluti iligneum. Plinius scopis amerinis similem dicit. Ad lienem præcipua est, adeoq; mirabilem eius antipathiam contra solũ hoc viscerum faciunt, vt affirmēt, si ex ea alueis factis bibant sues, sine liene inueniri: & ideo homini quoq; splenetico cibum, potúmve dant in vasis ex

ea factis. Grauis author in Medicina, virgam ex ea defractam, vt neq; ferrum, neq; terram attingeret, sedare ventris dolores asseuerauit impositam, ita vt tunica cinctuq; corpori apprimeretur. Columella auté. Dum sues dulcedinem pabuli consectantur supra modum, æstate splenis incremento laborant, cui succurritur, si fabricentur canales ex tamaricis trunco, repleanturq; aqua, & dein sitientibus admoueantur. Quippe ligni succus medicabilis epotus intestinum tumorem compescit. Apud nos ex huius caudice ad splenem detornantur pocula, & doliola concinnantur.

De fraxino. Cap. XXVIII.

DIXIMVS de syluestribus æterna coma virétibus: nunc de iis, quibus coma decidit, & primum de fraxino. Finxit antiquitas hominũ primum genus è fraxino procreatũ, quod Palefatus ad rem gestã reducens, Fraxinum hominẽ fuisse scribit, cuius liberi fraxini dicti sunt, & meliç fœminę à Melio viro. Eius folia iumentis mortifera, cęteris ruminantibus innocua Gręci prodidere: in Italia nec iumentis nocent. Sed hæc Plinius erranter fraxino tribuit, quæ Theophrastus de taxo prodiderat, vt diximus. Vocum affinitas μελία, & μίλος taxus, Plinio fraudi fuit, nõ σμίλαξ, vt Matthiolus dicit. Contra serpentes verò succo expresso ad potum, & imposita vlceribus opifera, ac nil æquè reperitur. Tanta vis est, vt ne matutinas quidẽ, occidentalésve vmbras, quãuis sint longissimæ, serpens arboris eius attingat, ideo ipsam procul fugiunt. experti prodimus. Si fronde ea gyro claudatur ignis & serpens, in ignem potius, quàm in fraxinum fugere serpentem. Mira naturæ benignitas, priusquã hæ prodeant, florere fraxinũ, nec ante conditas folia dimittere. Hæc Plinius. Sed nunquam tam insigne mendacium dictũ fuit, vt nunquam alibi libentius serpẽtes stabulẽtur, quam sub fraxinis, vt in nostris syluis sæpissimè vidimus.

Nomen. Græci μελίαν, & μιλέαν vocant, & τελόξον, hoc est trinodẽ cognominant, quod ramos prægrãdes, ordinatos, & numero pares habeat. Latini fraxinũ vocant, quòd in fragosis locis libenter nascatur. Cuius semẽ lingua auis dicitur, quod auiũ linguas imitetur. Itali *frassino*.

Genera. Duo fraxini genera docet Theophrastus, quorũ alterũ excelsum procerũque, ligno candido, crassiuenio, neruato, molliori, enodi, crispioriq;, bubula dicta in Macedonia. Alterũ humilius, minus auctile, scabrius, durius, flauius, fraxinũ dictum. Sed Theophrasti βουμελίαν, Theodorus bubulã interpretatur. sed bumeliã dici puto grandẽ, quippe bu, intentionis nota est, quę magnis rebus præponi solet, quasi magna fraxinus, vt Plutarchus in Symposiacis docet, non bouem, sed magnitudinẽ intelligens. Rectius igitur Plinius. Gręci duo eius genera fecere, longam, enodem, alteram breuem, duriorem, fusciorem q; laureis foliis. Bumeliam vocant in Macedonia, amplissimam, lentissimamque. Alij situ diuisere: campestrem enim spissam, montanam crispam.

Descriptio. Sequitur Theophrastus. Folio lauri latifoliæ, acutiore, leniterq; per ambitũ serrato, subsidenti, ramulũ totum, ceu folio singulari credas cõstare, quoniam ab pediculo vno folia simul iuncta cõponunt, & per ampla versum interualla,

tanquam

tanquam per genicula continentur, ordineq; pendent, perinde vt in sorbo, internodia latiora, candida, coniugationesq; plures, & folia longiuscula, & magis angusta, coloris herbacei, cortex læuis, spissus, & tenuis, rubro colore, radices crebræ, sublimes, & crassæ. Carere hanc fructu, & flore in Troadis Ida credunt falsò, etenim fructum fert minusculum, in siliquis nucis modo qualem amygdalæ, gustu subamarum. Fert & lauri modo fraxinus muscum, & alia quædam adstrictiora gustu, circinataque, vt pilulæ platani. Hæc partim circa fructum emergunt, partim multo semota, & sic quæ plecta, siue plicamenta, siue inuolucra dicũtur. Radix numerosa, densa, alta. Perfectè parit, & excoquit. Auctu facilis. Semẽ reddit æstate. Plinius ita vertit. Procera hæc & teres. Pennata & ipsa folio. Prima germinat, nouissima nudatur. Messibus reddit semen.

Cœlum.

Fraxinus læuis, cauis, & madentibus gaudet. Scabra sitientibus & saxosis. contrà cæterarũ arborum mos in planis, tum fructu, tum materie præstat. In plana quoq; descendit. *Solum.* In Nilo fraxinus, & quę bumelia fraxinus cognominatur, plurima est. Hæc Theophrastus. Sed Plinius aquosis montibus gaudere dixit. Descendit in plana. Apuleius humidis locis gaudere dixit. In frigidis, & calidis nos viuere vidimus, sed optimè in temperatis, solo etiam gypsoso, & calculoso, sed pingui, & humido melius: in montibus planis, & conuallibus.

Satio.

Fraxinos, quia festinantius germinant, disponi quoq; maturius cõuenit, hoc est ab Idibus Februariis, plantis & ipsas nascẽtes. Altius dimittãtur, vt quę summa tellure gaudeant. Hæc & similia quaternos pedes dimitti oportet. Possunt & auulsi stolones viuere, quo in genere cum perna sua euellũtur, partemq; aliquã è matre auferũt secum. Ex Plinio. Quintilij verò mense Martio fraxinum plantari debere dicunt. Columella de fraxino. Post vlmũ, vel populum fraxinus est, quæ ouibus, & capris gratissima est, nec inutilis bubus: locis asperis & montosis, quibus minus lætatur vlmus, rectè seritur. itaque cui arbustum nouum instituere cordi erit, seminarium fraxinorum paretur ea ratione, vt vlmorum. Igitur qui arbustum cõstituere velit, ante annum scrobes faciat quatuor pedum quoquouersus, dein circa calendas Martias in eandem scrobẽ vlmum, & fraxinum deponat, vt si vlmus defecerit, fraxinus locum obtineat, si vtraq; vixerit altera eximatur, & alio loco deponatur.

Theophrastus tradit fraxinum post vindemiam, & Arcturum cœdi optimum. Materie humidissima, fabrisq; lectulorũ vtili. Malleis, & terebro nõ improbanda. Tornatus ex ea nauibus rotundis: lentitiam enim firmitatemq; retinet fraxinus. Testudinẽ & auriculas ex eo fabricant, nam valida esse oportet. Plinius. Materiæ causa natura copiosissimã fraxinum genuit, quæ quidem est ad plurima vtilis. Ea, quę fit in Ida Troadis, tantùm cedro similis, vt emẽres fallat, cortice ablato (sed hęc ex Theophrasto excepit, quippe nõ de fraxino, sed de taxo dixit, iterũ nominis ambage fallus.) multũ Homeri præconio, & Achillis hasta nobilitata. obediẽtissima in opere, eadẽq; hastis corylo melior, cornu leuior, sorbo lentior. Gallica verò etiã ad currus flexibilis: ad rotarũ axes lentore

fraxinus vtilis. Sic terebris vaginas ex fraxino vtilissimas fieri proditum: ex eadem & malleos. Palladius, Fraxinus si siccetur rigescit, ante curuabilis: cathenis vtilis habetur. Vitruuius. Fraxinus maximos habet humores, minimumq; aëris & ignis, terreni mistione temperata. Est in operibus lenta quum fabricatur, & sub pondere propter humoris abundantiam non habet rigorem, sed celeriter pandat, simul autem vetustate arida facta, aut in agro perfecta, qui inest ei liquor stanti, emoritur, fitque durior, & in commissuris, & in coagmentationibus ab lentitudine firmas recipit catenationes. Cato trapetum ex fraxinea materie facit. Apud nos fiunt circuli doliorum ingentes, & fiunt optimę ridicæ pro vitibus sustinendis. Ad militaria instrumenta præcipua est: sui firmitate, & rectitudine maximè hastis accommodata. Poëtæ testantur.

Statius.

— *en infandos belli potura cruores*
Fraxinus.

Ouidius.

— *& fraxinus vtilis hastis.*

Philostratus in Heroidibus Achillis hastam è fraxino fuisse autumat, scilicet longitudine, quæ nulli alij hastæ: cuius lignum adeo rectum erat, adeoq; validum, vt minimè frangi posset. Fingunt Poëtæ Pelei, & Thetidis nuptias in Pelio monte Thessalię celebratas fuisse, ad quas dij deęq; omnes inuitati, singuli Peleo dona tulerunt, Chiron floridam fraxinum, in eo monte desectam, ex qua hasta fabricata est; hanc Minerua expoliuit, Vulcanus absoluit, Peleus primò portauit, pòst filius Achilles: acies ex adamante, quæ omnia penetraret. Fuit postea in Mineruæ templo suspensa: vt Pausanias in Laconicis refert.

De Orno. CAP. XXIX.

SVNT qui ornum & fraxinum idem putent, Alij verò diuersum genus, alij verò, vt Columella fraxinum vrbanam, & ornum syluestrem putant.

Nomen. Latinis ornus dicitur, vt Virgilio, Columellæ, & Plinio, cęterisve. Itali *orno.*

Descriptio. Columella. Orni syluestres fraxini sunt, paulo latioribus tantum foliis, quàm cæteræ fraxini. Arbor non tam procera, vt fraxinus, caudice tereti, læui cortice, ramulis vtrinque pinnatis, folio fraxini paulo profundioribus crenis per ambitum serrato, bacculis racematim coactis, ab adolescentia rubescentibus, secundum maturitatem ex purpura nigricantibus, sapore ex acido in amarum degenerante, mespilaceo quasi concretu, multo graciliore habitu, reliquo tota effigie fraxinum æmulante.

Cœlum. Plinius. Montes amant, descendunt etiam in plana orni. Columella. Si arbusta in asperis & siticulosis locis obserenda sunt, neque vlmus, neq; populus tam idoneæ sunt, quàm orni. Virgilius.

Nascuntur steriles saxosis montibus orni.

Iuuenalis:

Quan-

——— *Quantas iaculetur Monychus ornos.*

Recipit pyrum. Virgilius. Insitio.

——— *Ornusq́ incanuit albo*

Flore pyri.

Ad modum digitalis recipere vidimus pyrum, & malum.

Fiunt ex eis ridicæ ad vites. eis enim indissolubili cõnubio copulatur, & arbustiuam suo fulcit adminiculo. Si pro hastis conficiendis seruatur, spissius plantentur. Rami ex inferiori parte frangantur, abradantur circumcirca, ne nodos efficiant, nam ibi rumpuntur. Materies.

De tilia. CAP. XXX.

SEQVITVR tilia, philyra Græcis dicta. Saturnum Philyram Oceani filiam adamasse Seruius scribit, quam nonnulli in florem commutatam aiũt, alii in arborem, cuius liber philyrinus vocetur, ex quo coronæ colligãtur. Palladius apes ex syluestri tilia mel colligere scripsit.

Hæc locis publicis plantatur, vbi rustici vicissim coeunt, vel ante sacras ædes, propter eius amplitudinem, foliorum latam vmbram, iucundam opacitatem, & iucundam odoris florum gratiam. Ad chartarum & membranarum vsum philyræ cortex, quæ tilia dicitur, vt plurimum selectus. Martianus Capella. Raro verò libri philyreæ cortice subnotati. E philyra fieri libros tenuissimos, atq; in vtramq; partem replicabiles, in Commodo Herodianus author est, & Vlpianus iureconsultus librorũ appellatione contineri ait, siue in philyra, siue in tilea conscribantur, vt propterea philyræ vocatæ sint omnium arborum tunicul æ ad scribendum aptæ. Nomina coniuratorum in tabulis tiliaceis, eisdemq́; duplicibus conscribi solita, Ioannes Xiphilinus author.

Græcis φίλυρα, siue φιλύρα, Latinis tilia. Italis *teglia*. Plinius vocum similitudine deceptus tribuit vires τῆς φιλλυρέας, Dioscoridis tileæ. Theodorus quoq; hallucinatur vertendo Theophrasto: nam tiliæ tribuit, quæ Theophrastus φιλύκη. Nomen.

Duo habentur tiliæ genera à Theophrasto descripta, mas, & fœmina, quæ distant tum materie, tum totius corporis forma. Et ab eo Plinius. In tilia mas, & fœmina, differunt omni modo. Genus.

Mari materies senticosa, dura, nodosa, rufior, cortex crassior, ac detractus, statim inflexibilis, sine semine, sine flore. Fœminæ materies candida, cortex candidior, flexibilior, ex quo cunæ fiunt, eo odoratior, florifera, fructiferaq́; est. Flos calyculaceus, pediculo quisq; suo annexus, viridis quandiu calyculo includitur, dehiscens verò flauescit, floret pariter cum mitibus, & vrbanis. Fructus oblongus, ad fabæ magnitudinem, rotundus, similis acino hederæ: maiusculus, angulis quinis, ceu neruis quibusdam in acutum depressis extuberat: partitionem hanc exilior indigestam, & omnino confusiorem habet: maior si scabitur semina emittit pusilla, & prætenuia. Folium hederæ, nisi quod Descriptio.

in acutiorem angulum se rotundat; incuruum, qua pediculo innectitur, è medio sui prodit in acutum, crispum per orbem, ac molliter serratum. Peculiare obtinet, foliis dulcibus, esculentis pecori, sed fructu animalibus omnibus ingustabili. Paulò ante æquinoctium germinat. Perdifolia est, (etsi Theodorus in sua interpretatione, vocis ambiguitate deceptus perperam scripserit: æterna pubescere fronde) Amentifera est. æstiuo solstitio partes obuertit foliorum supernas, facileque in ea conspicere est, quum ampliora, candidioraq; folia gerat; ergo, folia circumaguntur æstiuo solstitio, quum illo potissimum tempore folia decidant. Quum igitur foliorum agatur profluuium, aliquantisper affici necesse est, & quæ infirma, & quasi confecta sunt, exarescunt, ac decidunt, reliqua circumaguntur tantummodo. Omnibus id euenit, magis vel minus, conspectius in tilia & olea & vlmo est, quia summo coloris discrimine pars prona discrepat à supina. Cortice in orbem detracto tardiùs interit tilia, quippe ei detrahitur, ex quo funes, sed non vitalis, neq; princeps, sed summus, qui plerunq; subnascente alio decidit. A Theophrasto Plinius. Mari odoratior cortex quàm fœminæ, vt Theophrastus tribuit. Inter corticē, & lignum tenues tunicæ sunt multiplici membrana, è quibus vincula tiliæ vocantur: tenuissimæ earum philyrę, coronarum lemniscis celebres, antiquorumq; honore. Proceritate perquàm modica. Paulò ante æquinoctium germinat. Cortex tenuis, multiplex tunicis. Cortice in orbem detracto non offenditur tilia, alioquin corticem mittit, sed non vitalem, nec proximum corpori, verùm eum, qui subnascente alio expellitur. Vertit tilia ad mille vsus, petenda folia in ipsa die solstitii, & est confecti syderis signum. Plinius proceritatis modicæ dixit, quum arbor magna sit, quòd non nisi philyream putauit, & affinitas nominis erroris causa fuit.

Cælum. Tiliam in locis feruidis prouenire posse difficillimè putat Theophrastus. ratio ex calore petitur, quia ignis igni additur sine moderatione. Plinius montes & valles, & aquosos montes diligere dixit.

Insitio. Plinius omne pomorum adulterium gestire putat. Diuersis modis vidit arborem insitam iuxta Tiburtes tiliam, omni genere pomorum onustam: alio ramo nucibus, alio baccis, aliunde vite, ficis, pyris, punicis, malorumq; generibus, sed huic breuis vita fuit.

Materies. Tiliæ materies medullam exiguā continet, nec multo reliquo molliorem corpore. Cæditur autumno. Ad nauium longarum tabulata, ad arcas mensurarumq; structurā vtilis est, habetq; corticem funibus percommodum. Est enim materies eius tota mollis, vt inter carnosas mollissima, calidissimaq; dicatur, quoniam aciem ferri maximè hebetat, tincturam eius vi sui caloris resoluens. Materies mollis, & omnium præcipuè. Terebrum etiam è tilia fieri solet. Obedientissima inter cæteras præcipuè est, & in totum præfacilis operibus præ sua mollitie. A Theophrasto Plinius. Eius materies leuissima, scutis faciendis aptissima, quorū plaga contrahit se protinus, clauditq; suū vulnus, & ob

ob id contumacius transmittit ferrũ. Cortex in magno vsu agrestiũ, vasa, corbesq;, ac patentiora quædam messibus conuehendis, vindemiisq; faciũt, atq; prætexta tuguriorum. Teredinem non sentit. Mollissima tilia, eadem videtur & calidissima. argumentum afferunt, quod citissimè ascias retundat. Palladius. Tilia in sculpturis necessaria. Ouidius eius mollis materiæ meminit,

Nec tiliæ molles.

Cinesias Poëta Græcus flagitiosissimus olim fuit, in quem Lisiæ oratoris celebratissimi conuiciorum & stomachi plena legitur oratio: tam enim gracilis ille fuisse perhibetur, vt tiliaceis asseribus corpori circũdatis imbecillitatẽ suã fulciret. Quare Aristophanes illum philyreum vocitabat. Tiliaceis etiam tabulis fasciabatur Antoninus Pius, authore Capitolino, quum longus esset, & incuruaretur. Columella arculas tiliaceas laudauit. Virgilius læues dixit.

Nec tiliæ læues, nec torno rasile buxum.

De Acere. CAP. XXXI.

NVNC de acere dicemus. Plinius. Acer eiusdem amplitudinis, ferè tiliæ, operum elegantia & subtilitate cedro secunda.

Græcis præcipuè Theophrasto σφένδαμνος, aliud genus κλινότροχον. Latinis acer, vel aceris, vt Solinus, sic quibusdam dicta, quòd acria artificũ ingenia propter eius præstantiam exerceat. Vel acer, ab acutie foliorum. Italis *acero*. Nomen.

Aceris alii bina alii terna statuũt genera, inquit Theophrastus. Primũ, quod cõmuni generis nomine acer vocatur. Secundum carpinum, tertiũ κλινότροχον, videlicet vt Stagiritæ distinguere solent. Plinius ab eo. Album præcipui cãdoris vocatur Gallicũ in Traspadana Italia, trans alpes nascẽs. Alterũ genus crispo macularum discursu, quæ quũ excellentior fuit, à similitudine caudæ pauonũ, nomen accepit. In Istria, Rhetiaq; præcipuũ. E viliori genere crassiueniũ vocatur. Græci situ discernũt. Campestre γλεῖνον vocãt, candidum esse, nec crispum, montanũ verò crispius, duriusq;, etiamnum è mascula crispius ad lautiora opera. Tertium genus zygiam, rubentem, fissili ligno, cortice liuido, & scabro. Hoc alii genus propriè esse malunt, & Latinè carpinum appellant. Genus.

Theophrastus ita describit. Materies ei candida, atque neruata, ampla platano in findendo similis, venis longioribus fluctuans, sed gracilis, macilenta, mollis. Omnia eius fissa in acutum compressa abscinduntur, nec ita semifissa, sed summum potius præfissa, multineruia minus sunt, quàm pro sua magnitudine esse debeant. Cortice paulò scabriori, quàm tilia vestitur, subliuido, crasso, spissiorique picea, inflectique contumaci. Radicibus paucis, sublimibus, crispisq; magna ex parte. Riguis potissimè nascitur, vt Idæi volunt, inuentuque rara est. De flore nasci aiunt fructum, non valdè oblongum, paliuro similem, verùm oblongiorem assignant. At verò Olympi incolæ carpinum montanam esse volunt: Acerem in planis nasci, candidam, rariorem corpore, minus crispã, quam nonnulli Gallicã vocãt, non acerem, marisq; materiem crispiorem esse, atq; contortã, & in planis potius nasci, germinareq; Descriptio.

maturius. In monte naſcentem flauam, gratè coloratam, criſpam & ſolidam eſſe, qua ad opera lautiora vtuntur. Semen reddit æſtate. Macedoniæ incolæ quidem nec illas florere arbitrantur. Facilè capeſſit incremẽtum. Summa ſoli facie gaudens. Ab eo Plinius. Germinat paulò ante æquinoctium. Mares prius florent. Flos coloris herbacei, meſſibus reddit ſemen.

Solum. Riguis potiſſimum naſci tradidit Theophraſtus. Plinius aquoſis montibus gaudere dixit.

Materies. Cæditur poſt vindemiam, & Arcturum. Spiſſa & criſpa materies. Hæc pauca Theophraſtus. Sed Plinius, Acer operum elegantia, & ſubtilitate cedro ſecunda. Pulcherrimum verò eſt bruſcum, multoq; excellentius etiam molluſcum, tuber vtrumq; arboris eius: ſed bruſcum intortius criſpum, molluſcum ſimplicius ſparſum. & ſi magnitudinem menſarum caperet, haud dubiè præferretur cedro. Nunc intra pugillares, lectorumq; ſilicios, aut laminas raro vſu ſpectatur. E bruſco fiunt & menſæ nigreſcentes. Etiamnum in ſiccis natæ præferuntur aquaticis. In laminas ſecatur, quarum operimento veſtiatur alia materies. Dat & ſuber ſectile. Mediaq; pars arborũ criſpior, & quo propior radici, minoribus, magiſq; flexilibus maculis. Hæc prima origo, luxurie arborẽ alia integi, & viliores ligno precioſiores cortice fieri, vt vna arbor ſæpius veniret. Excogitatæ ſunt & ligni bracteæ, nec ſatis. Sic lectis pretia quæruntur, ſic acer decipit. Ex acere eximiæ mẽſæ fiũt, quę ob id acernæ dictæ ſunt. Horatius.

Hic vbi ſublatis puer altè cinctus acernam
Gauſape purpureo menſam perterſit.

Fiebat & olim ex acere ſceptrum Iouis, vt teſtatur Laertius in Pythagorę vita. Ouidius imparem coloribus vocat.

——— *Acerq; coloribus impar.*

De carpino. Cap. XXXII.

MONTANVM acerem Theophraſtus carpinum eſſe inquit, ex aliorum traditione: campeſtrem verò acerem Gallicam vocari, & eſſe alios, qui carpinum diuerſum genus aceris dicant. Nos de eo ſeparatim tractabimus. vel tertium aceris genus, vel carpini genus. Equidem admiramur horum doctorum tam craſſam vel ſupinam diſtinctionem; nam ita carpinus ab acere diſtat, vt homo à leone, quum carpinus vlmum ſimulet, acer platanum.

Nomen. Græcis ζυγία eſt; quòd ex ea materie, vt Vitruuius inquit, iuga in mentis comparentur, quæ apud eos ζυγία dicuntur. Latini ex Columellæ, & Plinii authoritate, carpinum dicunt. Itali *carpino.*

Deſcriptio. Carpino, ex Theophraſti deſcriptione, materies flaua, criſpaq;, ampla, platano in findendo ſimilis, ſed gracilior, & macilentior, longior, atque mollior. Radices paucas ſublimes, criſpáſve ferè magna ex parte habet. Auctu facillima. Ex Plinii verò, materie rubenti ligno, fiſſili, cortice liuido, & ſcabro. Apud nos vlmi effigie ſurgit, vt ei congener videatur, follicoſa ſobole ſeminis, ſimi- les

les fauagines in caudatis lupulorũ floribus videre eſt. Caudice procero, cortice ſubalbicante, modice ſcabro. Ramos fundit copioſos, robuſtos, in latitudinem ſeſe diffundentes, folioſos, vmbratileſq;: ex iis per æſtatem petioli quidam pendent, in quibus triquetra quædam folia ſubpallida & craſſa, folliculari ſpecie circumquaque racematim dependent, quorum medius apex cæteros lõgitudine ſuperat, & inter hos pauca quædam capitula exeunt ciceris magnitudine, in quibus ſemen concluditur. Radicibus nititur firmis, craſſiſq;.

Olympi montis incolæ carpinum montanum potius eſſe volunt, dixitque *Cœlum.* prius Theophraſtus montes amare, & in plana deſcendere, ex Plinio.

Theophraſtus poſt vindemiam, & Arcturum cædi dixit. Carpinus ſpiſſa, *Materies.* & criſpa, duriſſimaq; eſt, hanc itaque prius quàm terebrum experiatur macerant, quò facilius molleſcens perforari queat. Lectis, ſumptuoſioribus fabricis, iugiſq; iumentorum apta. Plinius, Facibus nuptiarum familiariſſima. Higinius manubria ruſticis carpinea optima dicit. Vitruuius. Eſt minima ignis, & terreni miſtione, aëris autem & humoris ſumma continetur temperatura, non eſt fragilis, ſed habet vtiliſſimam tractabilitatem. Palladius vtiliſſimam materiem habere dixit.

De Oppulo. CAP. XXXIII.

SVNT qui montanam oppulum Theophraſti acerem dicant. Dicemus de oppulo, quæ arbuſto Gallico faciendo multum laudatur à Columella, quod vocant rumpotinum, quum maximè vitem alere videatur. At quia rarã neq; idoneam frondem pecori præbet, à pleriſq; repudiata eſt.

Oppulus à Varrone, & Columella dicitur. Ab Italis *oppio.* *Nomen.*

Columella oppulum ſimilem orno arborem dicit, humilem, & non frondoſam. Infra vlmi proceritatem ſubſidet. Caudice recto, enodi, rarioribus ra- *Deſcriptio.* mis brachiato, frondibus ferè vitigineis, ſed raris & anguſtioribus, baccis racematim dependentibus, prima pubertate viridibus, à maturitate puniceis. Semina vt alæ locuſtæ.

Aſpera, & ſiticuloſa horret, ex Columella. Nos in frigidiſſimis vidimus. *Cœlum.*

Qui arbuſtum conſtituere velit, annum ante, quàm deponat arbores, *Satio.* ſcrobes faciat quatuor pedum quoquouerſus. Dein circa Calendas Martias, in eandem ſcrobem, vlmum, & oppulum, vel fraxinum deponat, vt ſi vlmus defecerit, oppulus, vel fraxinus locum obtineant, ſi autem vtraque vixerit, altera eximatur, & alio loco deponatur. Arbuſtum inter quadragenos pedes diſponas, vt & arbores & vites conualeſcant, & ſegetes vmbra minus laborent. Depoſitam arborem ſæpius circumfodito, nec citra triennium ferro tetigeris. Completis ſex & triginta menſibus, ad recipiendam vitem formabis, & ſuperuacuos ramos amputabis, alterna brachia in modum ſcalarum relinquens, alterniſque annis. Sexto anno ſi iam firma videbitur, maritabis hoc modo. Ab ipſo arboris crure pedale ſpatium intermittito, deinde

sulcum in quatuor pedes longum, in tres altum, in dupondium & semissem latum, cum feceris, patiere minimè duobus mensibus eum tempestatibus verberari: tum demum circa Calend. Martias vitem de seminario, ne minorem quidem decem pedum sternito, & adminiculato, & reliqua, vt dicemus suo loco.

Materies. Lignum album aceri simile. Fiunt ex ea patinæ incisoriæ mensarum, & ollarum coclearia.

De Platano. Cap. XXXIIII.

AD aquaticas syluestres arbores descendemus. De platani præconio multa apud Plinium. Sed quis non miretur iure arborem vmbræ gratia tantùm ex alieno petitam orbe? Platanus hæc est, per mare Ionicum in Diomedis insulam eiusdem tumuli gratia primùm inuecta, inde in Siciliam transgressa, atque inter primas donata Italiæ, & iam ad Morinos vsque peruecta, ad tributarium etiam pertinens solum, vt gentes vectigal & pro vmbra pendant. Dionysius prior Siciliæ tyrannus Rhegium in vrbem transtulit eas, domus suæ miraculum, vbi postea factum gymnasium: nec potuisse in amplitudinem adolescere, & alias fuisse in Italia, ac nominatim Hispania, apud authores inuenitur. Hoc actum circa captæ vrbis ætatem, tantumque postea honoris increuit, vt mero infuso enutrirentur. Compertum id maximè prodesse radicibus, docuimusque etiam arbores vina potare. Commendatio arboris eius non alia maior est, quàm solem æstate arcere, hyeme admittere. Inde in Italiam quoque ac suburbana sua Claudio Principe Marcelli Eseruini libertus, sed qui se potentiæ causa Cæsaris libertis adoptasset, spado Thessalicus prædiues, vt meritò dici posset is quoque Dionysius, transtulit id genus. Durantque etiam in Italia portenta terrarum, præter illa scilicet, quæ ipsa excogitauit Italia. Sub eius vmbra delectatum Xerxem Herodotus scribit diem integrum cum exercitu consumpsisse, atque vt capti amore solent, donasse muneribus, & quod ridiculo proximum est, tanquam pellici Melendonium quendam custodem reliquisse. Extat Themistoclis Athenarum Principis de platano præclara, quæ circumfertur sententia: nam postquam amplissimè patriam suam promeritus esset, quum sæpius à ciuibus conuicio incesseretur, dixisse, Quid negotium facessitis iis, qui nobis fuere benefici? seque consimilem platano dicebat, ad quam decurrunt, quos imber insectatur, mox serenitate reddita, vellerετur ab eisdem. Ælianus de animalium naturis scribit noctuas mira quadam & ingente solertia à ciconiis submoueri à nido longius, platani foliis ingestis, quorum contactu stuporem contrahunt noctuæ, ita vt oblæsionis quidpiam inferre deinceps nequeant. Scribunt & hoc genus animalis à stabulis abigi, si in eis folia appendãtur. Vespertilionis tactu ciconiarum oua sterilia redduntur, verùm ad illatum maleficium hoc natura facere remedium

edocuerunt: platani folia ſuis nidis ingerunt, vt aduolantes veſpertiliones natura torpore comprehenſæ perniciem afferre nequeant. Iucunda eius vmbra, quamuis craſſa. Licet gramini credere non ſoli, haud alia lætius operiente toros. Ex Plinio. Genialis dicta, vtpote ad delicias nata. Vnde Genius eius foliis coronatur. Socrates non aliam ob cauſam à Mileſiis reprehenſus, quàm quòd per platanum iuraret, ex Maximo Tirio. Tradit Plinius Laodiceæ Xerxis aduentu, platanum in oleam mutatam, & eiuſmodi oſtentis Ariſtandri apud Græcos volumen ſcatere. Peloponneſum platani folii figura eſſe Geographi prodiderunt, propter eius receſſus, & prominentias.

Græcis πλάτανος, & πλατάνιστος dicitur, à πλάτος, quod latum eſt. Vnde quidam Platoni diuino Philoſopho nomen inditum fuiſſe ſcribunt, quòd is latis humeris præditus eſſet. Plataniſtos etiam Græci ſpatioſa loca vocant, longè lateq; patentia, à platani foliorum amplitudine. Hac tamen voce pro platano vſus eſt Homerus. Hippocrates ſaxum mari extans platamonem vocat. Vnde locus in ſuburbio Neapolitano vulgò platamone vocatur. Ingens ſaxum mari præceps. Latini platanus. Itali *platano*. *Nomen.*

Theophraſtus ita deſcribit. Folio amplo, pediculo longo, propendenti, tremulo, & deciduo. Sed in Creta inſula ad Cortyniam platanum fuiſſe fertur apud fontem quendam, quæ folia hyeme non amitteret, ſub qua à Ioue compreſſam Europam indigenæ fabulantur. Semen manifeſtum producit. Radice prælonga, & ſi ſedem nacta ſit expeditam, ſubire quantumuis, & euagari poteſt, modò ne aliquid obſtet, & aquæ ſuppetant, qualis in Lycia Athenæ fuiſſe traditur, quæ iuxta aquæductū nouella adhuc in dodrantes ferè centum progreſſa eſt. Auctu facilis, vt aquaticæ omnes. Cortex diſrumpitur. Vitæ longitudo à fabularum authoribus tradita patet. Sunt qui Delphicam platanum, & alteram in Caphyis Arcadiæ ſtantem, ſatas Agamemnonis manu dicant. Dioſcorides, & Nicander meminere pilularum platani ſcabrarum, lanuginoſarumque. Varro à Theophraſto, Platani radices latius fundunt, vſq; eò vt Theophraſtus ſcribat Athenis in Lyceo, quum etiamnum platanus nouella eſſet, radices trium, & triginta cubitorum egiſſe. Itemque Cretæ ad Cortyniam dicitur platanus eſſe, quæ folia hyeme non amittat. Itemque in Cypro, vt Theophraſtus ait, vna. Plinius. Cortice rimoſo. E radice ſoboleſcit. Eſt amplitudo, & magnitudo ingens. Memoratur quæ in ambulatione Academiæ Athenis fuerat cubitorum XXXVI: & quæ in Lycia gelidi fontis ſocia amœnitate, itineri appoſita, domicilii modo caua, LXXX atque vnius pedum ſpecu, numeroſo vertice, & ſe vaſtis protegens ramis arborum inſtar, agros longis obtinens vmbris, ac nequid deſit ſpeluncæ imagini ſaxea intus crepidinis corona muſcoſos complexa pumices, tam digna miraculo, vt Licinius Mutianus ter coſ. & nuper prouinciæ eius legatus prodendum etiã poſteris putarit, epulatum intra eam ſe cum duodeuiceſimo comite, largè ipſa toros præbente fronde, ab omni afflatu ſecurũ, optantẽ im- *Deſcriptio.*

brium per folia crepitus, lætiorem, quàm marmorum nitore, picturæ varietate, laquearium auro, cubuisse in eadem. Aliud exemplum Caii Principis, in Veliterno rure mirati vnius tabulata, laxisque ramorum trabibus scamna patula, & in ea epulati, quum ipse pars esset vmbræ xv conuiuarum, ac ministerii capace triclinio, quam cœnam appellauit ille nidum. Viuax admodum est. longitudo vitæ fama à fabularum authoribus traditæ testimonio patet. Delphicam platanum, & alteram in Caphis Arcadiæ stantem Theophrasti adhuc ætate satas Agamemnonis manu prædicant. Cito germinat. Maxima ei radix à cedro est. Hæc Plinius. Iuxta Amymonæ fontem, & prope Lernam paludem, alia enata, Græcorum fabulis etiam memorabilis, quòd sub ea hydram serpentem educatam ferant, authore Pausania. Sed verè cortice crasso est platanus, & subalbicante, folio amplissimo, ricini modo diuiso, rubro pediculo, pilulis scabris, lanuginosisque, flosculo pallido, minuto. Fructus Dioscoridi σφαιρίον, Plinio pilula dicitur. De arboris altitudine Horatius in odis:

Cur non sub alta vel platano?

Et Ouidius:

Nobilior pomis, platano conspectior alta.

Genera. Plinius dum platani meminit, ait: Sunt & chamæplatani coactæ breuitatis, quoniam etiam arborum abortus inuenimus. Hoc quoque ergo in genere pumilionum infelicitas dicta erit. Fit autem, & serendi genere, & recidendi. Primus Cn. Matius ex equestri ordine, Diui Augusti amicus, inuenit nemora tonsilia intra hos LXXX annos. Platanus nullo sexu distinguitur, sed quasi vidua degens, vt omnis vel mas, vel fœmina dici possit: nil enim de earum sexu constat. Vnde ab authoribus vidua vocatur. Martialis,

Viduaq; platano.

Locus. Platanum Theophrastus palustrem, & aquarum præauidam dicit. In Nilo prouenire, at in Adria negant, præterquã circa Diomedis delubrum, inq; vniuersa Italia esse raram affirmant, quamquam multi, magnique fluuii vtrobiq; diluunt, sed locus sanè recusare videtur. Dionysius tyrannus maior ambitiosius contendens in Rhegio conseuit in hortis eas, quæ nunc in gymnasio stant, nec vllam magnitudinem capere possunt. Contrà alia loca platanum habent plurimam. Aquas amare Ouidius ostendit.

Quàm platanus riuo gaudet, quàm populus vnda,
Et quàm limosa canna palustris humo.

In sacris literis, Quasi platanus exaltata sum iuxta aquas.
Nobis in Sarni fluuio videre contigit, & Romæ locis aquosis.

Satio. Platanum seri semine demonstrat Theophrastus: nam & manifestum producit, eoque gignitur, quod tum aliis, tum illo præcipuè indicio constat, etenim in tripode æneo platanus aliquando prouenisse narratur. Quod ex

aliquo

aliquo latitante primordio exoriri putandum eſt, putredine, vel aliqua mutatione facta, ſi ſemen delapſum excipiatur in arbore, comprehendaturq; putredine aliqua ſubiacente tenera. Sic aliud in alio naſci, & adoleſcêre poteſt. In platano laurus aliquando orta, quod tanquã oſtentũ interpretantur. Quum enim in partem arboris conuerſam penè in terram putredine ſemẽ deciderit, pullulat, viuitque, ſubinde alimentum ex ſubiecta capiens arbore. Naſcitur etiam auulſione, quam etiam ſi quis prægrandem, eamque cum arbore ſe exæquantem tranſtulit, perdurare optimè poteſt. Didymus ſemine, & auulſione naſci tradidit. Plinius, Ex ea primum ſatæ in Creta (vt eſt natura hominum nouitatis auida) regenerauere vitium. Apud nos taleis ſeritur, & optimè comprehendit, & in amplam magnitudinem auctam vidimus. Mero radicibus affuſo maximè ali tradidit Plinius, compertumq; prodeſſe, docuimusq; etiam arbores vina potare.

Capaciſſima omnium inſitione platanus, authore Plinio, verùm ſaporem corrumpit. Virgilius malos recipere dixit. *Inſitio.*

Et ſteriles platani malos geſſere valentes.

Palladius ceraſos recipere.

Vmbrantes platanos, & iniquam robore prunum
Compellit gemmis pingere membra ſuis.

Diophanes recipere ficum & malum, à qua rubicunda eueniunt mala. Africanus rhodacenum recipere, à qua etiam rubicunda rhodacena fieri.

Platani materies lentore non caret, ſed maximè humida eſt. Indicium, quòd poſt cæſuram, erecta materies multum humoris emittit. Tornatus nauibus rotundis etiam ex platano, lentitiam enim firmitatemq; adeſſe oportet; ſed deterrimus, celeriter enim putreſcit. Dum comburitur fumoſa eſt, quia humida. Vna hæc ſecurim tolerat, & ſubuerſa flatu ab radicibus reponi ſolet, viuitque, quod in Antandro euenit. Quũ enim platanus procidiſſet, ramis amputatis, truncoque ſecuri luxato, ſurrexit noctu, leuata onere, atque reuixit, & cortex iterum circumtexit: erat duobus lateribus circumdolata, longitudine decem cubitis maiori, craſſitudine, vt quatuor viri non facilè amplecterentur. Cauſam hanc eſſe putarunt, quòd arbos proſtrata parte altera, plurimum terræ euulſerit, mox flatus noctu ingens aduerſusq; ſecutus, eam promouerit, ramisq; occurrens, ſeque inſinuans, erexerit. Non ſolum plagã tolerat, ſed etiam lignis detractis caudici indomita manet, probeque germinat, quum humida ſit, quod & facit pars magna earum arborum, quæ iuxta aquas aſſurgunt. Plinius quæ à Theophraſto accepit habet. Antandro etiam platanus circumdolatis lateribus, reſtibilis ſponte, tacta, vitæque reddita, longitudine x v cubitorum, craſſitudine quatuor vlnarum. Eſt lentitia platano, ſed madida, ſicut alno. Inopia cogit aliquando luminum cauſa oleum fieri è platani baccis, aqua & ſale maceratis. *Materies.*

De populo. CAP. XXXV.

POPVLVS arbustis notissima, necessariaque. Inter infelices, damnatasq; religione recensetur à Plinio, quod neq; seratur vnquã, neq; fructum ferat. Apud aliquos feralis habita; nam Rhodij ludos funebres in honorem Tlepolemi à pueris impuberibus populo coronatis celebrari faciunt. Per eã quoq; antiquitus tẽpus indicabatur, tum quòd bicoloribus foliis prædita sit, præsertim alba, nam ex vna parte niuei, vel cerussati est, ex altera, porracei viridissimi coloris, ex quibus præcipuas temporis partes, quippe diem, ac noctem referre videtur, tum quod hoc quoq; habet commune cum tempore, quòd eius folia post solstitium circumaguntur, nec alio argumento certius intelligitur sydus confectum. Ideoque Probus Herculi dicatam dicit, quod Physici tempus per Herculem interpretantur. Virgilius. *Populus Alcidæ gratissima.*

Idem in iuuentute fronde populnea velatam dicit ἥβην, id est Heben Herculis vxorem, siue iuuẽtutem. Salij ad Herculis aram sacra facientes populnea fronde coronabantur.

——— Herculea bicolor quum populus vmbra
Velauitq; comas, foliisq; innexa pependit:
Tum Salij ad cantus incensa altaria circum
Populeis adsunt euincti tempora ramis.

Alij ad fabulas referunt. Pausanias albam populum acheroidẽ vocat, (contrà Aristoteles nigrã) quod is nempe Hercules primùm Acheronte Thesprotidos amne genitam ad Græcos transtulerit. Homerus verò acheroidam appellauit, propter Acherontem inferorum fluuium. Quum enim apud inferos Hercules descenderet, & labore defatigaretur, corona ex hac arbore contexta caput propter sudorem velasse dicitur. Vnde foliorum pars altera, quę temporibus adhęrebat, sudore abluta exalbuit, pars verò exterior, propter fuliginem tetri fumi obscura facta est, qui colores in ea permanserint, vt bicolor postea fuerit. Alij volunt eum ab inferis redeuntem primùm arborem istam cõtemplatum, atq; se inde coronasse, conueniente plantæ colore albo huic euentui, quum è tenebris in lucem commearet. Inde quũ ex inferis euasisset, & eos surculos in Acherontis ripam seuisset, seminium id latè propagatum.

Nomen. Alba populus Græcis λεύκη dicitur, nigra Homero αἴγειρος, & ἀχερωΐς, sic enim Aristoteli dicta, ob dictã causam. Libyca Theophrasto, & κερκίς. Latinis populus. Neapolitani albam *allano* vocant iuxta Capuam, nigram verò *pioppo.*

Descriptio. Theophrastus ita depingit. Arbor altissima, ingentiq; magnitudine exurgit. Caudice procero, erectoq;. Cortex constat carne, & neruo. Foliorum figura mutatur, nam in iuuenta sunt circinatæ rotunditatis, in senecta angulosæ. Habetque cum paucis hanc proprietatem, quod eius folium circumagatur æstiuo solstitio, hoc est supinas foliorum partes conuertat, eoque argumento rustici solstitium confectum intelligunt. Auctu quàm facilis, maturè germinat, & ante æquinoctium. Vtrum ferat fructum varia sententia est. Arcades sterilem

ſterilem putant. Ex radicibus facile germinant alba, nigraque populus: nam viuaces,& ſteriles ſunt, quod nulli ex reliquis datum eſt.

Theophraſtus tria genera recenſet. Populus alba corpore erecto, excelſior, læuiorq; nigra, figura foliorum ſimili. Lignum, quum cæditur, albedini ſimile eſt. Florem habere nõ exiſtimant. Et libro de cauſis: fronde latiore, cortice læuiore, atq; omnino ſucco lætiore, quàm nigra eſt, ſed eadem in ſenecta ob alimenti inopiã haud procul eſt à ratione, vt & frondem anguſtiorẽ,& corticem ſcabriorem habeat,& quicquid euenire iis ſolet, quæ nõ æquè alimento abundant. Omnino fortaſſe mirũ non eſt, quod in hac euenit, quum in proximum, atq; ſimile quodãmodo tranſeat. Nam & in animalibus mutationes eiuſmodi pleraſq; videmus, alias in generatione, vt quum in cæteris, tum in iis, quos papiliones vocamus. Et oleagnum deſcribens dicit eſſe flore populi albæ, verùm minori. Hæc vetuſtate in nigram degenerat, tum fronde, tum tota ſpecie: totius arboris mutatio ſpontè exoriri videtur. Nigra cum alba vniformis, corpore erecto, ſed humiliori, ſcabriorique. Albæ figura foliorum ſimilis, ſed anguſtiorum ſcabriorumque. Cortice in totum ſtrigoſiori. Ligno vtiq; par candor, neq; florent. Arcades ſteriles putauere. At in Creta & populi nigræ complures fructificant, vna apud aditum ſpeluncæ Idęæ, qua munera deo dicata conſeruantur, altera parua ab ea proxima ſtat, & vlterius duodecim plurimũ ſtadia ad fontẽ quendam Sauri dictũ pleræq; ſunt,& in mõte proximo ab Ida, cui Cedrio nomen, nec nõ & circa Tireſiam. Alpina populo albæ nõ abſimilis eſt, tum magnitudine, tum verò quod ramis albicantibus ſpargitur, folio hederæ, ſed parte altera ſine angulo, altera oblongo, inq; angulũ exeunte acutũ. Colore parte reſupina, pronaq; ferè ſimili, pediculo prolixo, tenuiq; annexo. Quãobrem nõ erecto ſed inflexo, cortice aſperiori, quàm populus alba, ſcabrioriq;, vt pyrus ſylueſtris. Plinius ab eo. Populi tria genera, alba, nigra, & quæ Libyca appellatur, minima folio, ac nigerrima, fungiſq; enaſcẽtibus laudatiſſima. Alba folio bicolor, ſupernè candicans, inferiori parte viridi. Huic, nigręq;, vt crotoni, folia in iuuenta circinatæ rotunditatis ſunt: vetuſtiora in angulos exeũt. Populorum foliis grandiſſima lanugo. Euolat candidæ (tradita folio numeroſiore candida) vt iulus. Mirũ quod populo albæ euenit: circũaguntur enim folia eius poſt ſolſtitiũ, nec alio argumẽto certius intelligitur ſydus confectum. Alibi bryon vocat vuam populi albæ. Et alibi vuarum populi albæ meminit in vnguentis vſus, & ſeminis populi nigræ. Dioſcorides ſemen populũ proferre dixit. Sed nigra populus apud nos in arbuſtis frequentior. Folio rotundo, oblongo, ſupernè acuto, initio claro, mox atrouirente, pediculis oblongis. Vere in pediculis oblongis racematim naſcitur vua, acinuli rotundi, piperis ritu, intus lanuginem continet in pappos euaneſcentem. Radice vaga per ſumma ceſpitum. Alba fluuiorũ, riguorumq; aſſecla. Foliis ſupernè virentibus, ſubtus incauis, tuſſilaginis ritu. Iulos, ſiue foliorum exortum, ſalicis modo profert. Libyca minus frequens, minore,& breuiore folio, duriore, obtuſiore, circumcriſtato, ſinuatoque. Cortice craſſo, læui, primùm viridi, mox cineritio.

Genera.

Cœlum. Populos in plana descendere Theophrastus inquit. Varro tepidiora amare scripsit. Plinius montes amare dixit. Diximus nos in senecta cortice scabro, crassoque esse, ob id quodcunque cœlum substinet, tepidum, frigidumque.

Solum. Populus rigua, & flumina sequitur. Ouidius.

Quàm platanus riuo gaudet, quàm populus vnda.

Et Virgilius.

Populus in fluuiis.

Sed iuxta Nilum nulla populus, etsi fluminum amantissima. Cortice læui, ob id aquosa arbor. Radice per summa cespitum vaga, ob id leue solum quærit. Horret siccum, arenosum, & præcipuè gypsosum, in eoque languida, breuique durans. Lætius in cauis, quam planis, & in iis melius, quàm collibus germinat. Vulturnus albas, Campania reliqua nigras, & Libycas alit.

Satio. Plinius semine seri dixit. Populis eadem ratio semine, qua vlmos serendi, transferendi quoque è seminariis easdem & syluis. Mutantur arbores & colore, fiuntque ex nigris candidæ, non semper prodigiosè, & maximè quæ ex semine nascuntur: vt populus alba in nigram transit. Recentiorum aliqui semine seri putant, quoniam populi semen perfectum est, colore subalbicāti, prius quàm frondes pullulent, seratur loco humido ac cœnoso, quumque enatum fuerit, transferatur. Sed hæc insana opinio videtur, quum populorum semen sit imperfectum, idque ex aspectu liquido videtur, alio modo natura eius satum demonstrante. Diximus radices summa telluris cute spargi: ob id facillimè radicibus seri, & pullulare posse videmus. Theophrastus celerrimè & pulcherrimè nasci ex auulsione dixit, si locum idoneum, cultumque congruum adipiscatur, quemadmodum quæ lucos, & aquas desideret: si quis enim eam prægrandem, & arbori se exæquantem transtulerit, perdurare optimè posse. Populos quia festinantius germinant, disponi quoque maturius cōuenit, hoc est ab idibus Februarij, plantis & ipsas nascentes. Plinius. Quintilij Octobri mense serunt. Nasci quoque ex trunco idem protulit, cuius pars defixa seri non recusat, tam alba, quàm nigra. Ex suis etiam ramulis nasci dixit, quia cortex nitidus, crassus, succosus. Sed modus ramo serendi Neapoli frequentissimus est, quum singulis annis in complendo arbusto, vento tempestatibusq; deturbatas restituimus. Ex nouella populo eligantur rami nitidissimi, læues, recti, non ramosi, ætate duorum vel trium annorum, prægnantes & germine turgentes, silente vel finiente Luna. Ramosos ideo reiicimus, ne quum emundētur ramuli ex crebris plagis, frigori & Soli sint obnoxij. Signetur pars, quæ Boreæ obiecta erat in arbore, vt in scrobibus seratur, vt in ipsa arbore steterant. Imum crus in vngulæ bouis formam resecemus, immuni cortice, ne sauciętur, repliceturque, ex ea enim parte radiculas speramus. & pars illa, quæ scrobibus immergetur, acuta cultri acie vulneretur pluribus locis vsque ad lignum, vt inde facilius radiculæ eliciantur. Dein scrobes trium, vel quatuor pedum altitudine excauentur in plano, quatuor, vel quinque in cliuo, in earum me-

rum me-

rum medio bipalio trium vel quatuor pedum profunditate foramen excauetur, & eiusmodi hiatu populeus ramus mergi debet, obuertasq; partem illam Boreæ, quam signaueras. Sic iniecta paulatim terra querno palo, vel graui spissius calcetur: ne laxitas inter excipiens foramen & hospitem truncum intercipiatur, sic donec foramen expleatur, mox tota scobs repleatur, calceturque. Optimè feceris, si prius quàm seueris, denis vel quindenis diebus aquis immoretur truncus. Si tamen ventus validus, & vehemens fuerit, vt ex concussione foramen hiet, denuò calcentur, immuni semper cortice, ne obtundatur: post triennium, vel quadriennium decacuminentur, & rami in tabulata disponantur, vt dicemus. Sunt qui truncos sine cacumine serant, sic minus à ventis conuelli sperantes. Plinius. Eiusdem rei causa populus alba seritur, bipedaneo pastinatu, talea sesquipedali, biduo siccata, palmipede interuallo, terra superiniecta, duorum cubitorum crassitudine. Eiusmodi taleæ ramiq; verno tempore plantantur, priusquam pullulent. Sunt qui dicant tam viuaci natura populum constare, vt scobes, & ramenta corticum, ramorumque in terrã proiectorũ, cõcipiant, & radicentur, & in syluam excrescant. Sed Dioscorides memoriæ prodidit, corticẽ nigræ, & albę populi cõcisum in partes minimas, & sulcis stercoratis insparsum, edules, innoxiosq; toto anno restibiles creare fungos.

Theophrastus. Populi materies, dum cæditur, albicat. Lignum dum vritur, multum eructat fumum, vt humidum, & palustre. Vitruuius, Populus alba, nigraque, ignis & aëris satiatè, atq; humoris temperatè, parum terreni habentes, leniori temperatura comparatæ, egregiam habere videntur in vsu rigiditatem. Ergo quum non sint duræ terreni mistione propter raritatem sunt candidæ, & in sculpturis commodam præstant tractabilitatem. Plinius, Frigidissima quæcunque aquatica, vt populus: lentissima autem, & ideo scutis faciendis aptissima: quorum plaga contrahit se protinus, clauditq; suum vulnus, & ob id contumacius transmittit ferrum. Contra omnia inferiora pandatur. In laminas secatur, quarum operimento vestiatur alia materies. Palladius. Populus vtraque in sculpturis necessaria. *Materies.*

Dioscorides resinam effundere aut lachrimam populos commemorat, quę in Padum amnem defluat, dicunt coire in succinum, quod electrum vocant, alij chrysopho. Id attritu iucundum spirat odorem, & aurum colore imitatur. Plinius rusticas transpadanas ex electro monilia gestare affirmat. Phaetontis fulmine icti sorores fletu mutatas in arbores populos, lachrymis electrũ omnibus annis fundere iuxta Eridanum amnem, quem Padum vocamus: & electrum appellatum, quoniam Sol vocitatus sit Elector, plurimi Poëtæ dixère, primiq;, vt arbitror, Æschylus, Philoxenus, Nicander, Euripides, Satyrus. quod esse falsum Italiæ testimonio patet. Ouidius fabulatur Phaetontem Solis, & Clymenes filium, quum ipsi obiiceretur ab Epapho illum nõ de Sole, sed adulterio procreatum, ad parentem venientẽ petiisse, vt vnius diei sui currus regimen haberet: patrẽ, tametsi ęgrè, tandem illi concessisse. itaq; conscenso curru, *Resina.*

ſolitam viam aberrauiſſe, cœpiſſeq́; cœlum, & maximam orbis partem incendio conflagrari. quod videns Iuppiter, eum fulmine icit, qui in Eridanum lapſus eſt, quem ſorores Heliades lugentes, deorum commiſeratione, in populos verſæ ſunt, quarum lachrymis fit electrum.

Inde fluunt lachrymæ, ſtillataq́; ſole rigeſcunt
De ramis electra nouis, quæ lucidus amnis
Excipit, & nuribus mittit geſtanda Latinis.

Sed Lucianus huius rei ſcrutandi gratia ad Padum ſe cōtulit, ſerioq́; fatetur, neq; populos ibi eſſe, neq; ſuccinum ibi defluere, nec deniq; reperiri. Scripſit Zoroaſter, Electrum lapis, ſiue ſuccinū omnia paleoſa & leuia ad ſe ipſum trahit, præter ocymum.

De vlmo. CAP. XXXVI.

SEQVITVR vlmus ſylueſtris arbor, & aquarū alumna. Plinius materie, viciumq́; amicitia vlmū preſtare dixit. Cato vlmos circū vias ſeri debere precipit, vti frondē ouibus & bubus habeas, & materia, ſi qua opus erit parata ſit. Varro in ſeptis prædij ſerit, ne familiæ rixētur cum vicinis, nā & ſubſtinet ſepē, & colit aliquot corbulas vuarū. Narrat Virgilius frondē bubus p̄bere iucundā.

Viminibus ſalices fœcundæ, & frondibus vlmi.

Nomen. Græcis πτελέα. Latinis vlmus. Italis *olmo.*

Genera. Theophraſtus duo vlmi genera conſtituit, alterum ὀρειπτελέαν vocat, quod Theodorus montiulmum interpretatur, quaſi montanam vlmum dicas: alterum, vlmum. Virgilius plura vlmi genera eſſe dicit,

Præterea genus haud vnum nec fortibus vlmis,
Nec ſalici.

Columella duo vlmi genera facit, gallicū, & vernaculū: illud atinia, hoc noſtras dicitur. Plinius quatuor genera facit, duo Græcorū, quæ ex Theophraſto excepit. Greci duo eius genera fecere, montoſam, & campeſtrē. Italia attineas vocat excelſiſſimas, alterum genus gallicas, tertiū noſtrates, quartū ſylueſtre.

Deſcriptio. Theophraſtus ita ſua genera deſcribit. Vlmus fruticoſior eſt, montiulmus auctior. Folium indiuiduum, leniter circumſerratum, oblongius quàm pyro, ſcabrum non læue. Præſtat hæc arbos & amplitudine, & altitudine, ſterilis putatur. Gummi in petiolis gignit, & animalia quædam culicea, & amenta peculiaria gerit. Autumno multa minuta, nigra, ceteris verò temporibus quid ferat, minus animaduerſum eſt. In vlmo crade gignuntur, que ſi aſperis, aridis, ventoſiſque locis ſteterit, ita omnino fiat neceſſe eſt. Deniq; qui proximus terræ, & quaſi iuxta caudicis caput conuenerit, hic ſeneſcens craſſior redditur. Vuas affert, & folliculos quoſdam. Folium inſectum. Illud ſanè peculiare, quod vlmo accidit: vertit enim partes ſupinas mox poſt ſolſtitium eſtiuū, eoq́; argumento ruſtici ſolſtitium confectum intelligunt. Et in cauſis. Folia circumaguntur æſtiuo ſolſtitio, quòd eo potiſſimum tempore folia decidant. quum igitur foliorum agatur profluuium, cuncta aliqualiter affici neceſſe eſt, & quæ infirma, &

quaſi

quaſi ſenio confecta, exareſcunt, & decidunt, reliqua circũaguntur tantummodo. Semen habet, ſed latitat. Prorſus abſurdũ ſimul, & mirandum apparet, ſiqua ex imperfectis valeant generare, præſertim arborũ naturas ſteriles, ceu vlmi. Columella, Atiniam vlmũ Tremellius Scropha nõ ferre ſamarã (quod eſt ſemẽ eius) falſo eſt opinatus. nam rariorẽ ſine dubio creat, & icciro pleriſque ſterilis videtur, ſeminibus inter frondẽ, quam prima germinatione edit, latentibus. Eſt autẽ vlmus longè lætior, procerior, quàm noſtras, frondemq; iucundiorẽ bubus præbet. Plinius. Montoſa amplior, campeſtris fruticoſa, Italia attineas vocat excelſiſſimas, & ex iis ſiccanas præfert, quæ nõ ſint riguæ. Alterum genus, gallicas. Tertium genus noſtrates denſiore folio, & ab eodem pediculo numeroſiore. Attineæ nõ ferunt ſamara: omneſq; radicum plantis proueniunt, reliquæ ſemine. Ex eo fluit gũmi, & culices ibi naſcuntur. Vlmus atinia ſemen nõ fert, infelix exiſtimatur, damnataq; religione, quæ neq; ſeratur vnquam, neque ferat fructum. Folia ramuloſa. Inter primas germinat. Ab radice brachiata naſcitur. Corticis humor ſaliuoſus.

Lucos, aquaſq; deſiderat. Ex Theophraſto ὀρειπτελέα gaudet montibus, in plana etiam deſcendit. Apuleius vlmũ humectis locis gaudere ait. Plinius. Abit & in montoſa vlmus. In Ida Troadis raram vlmũ Theophraſtus dixit, etſi aliis arborũ generibus fertiliſſima ſit. Col. in nebuloſa. Columella pingui ſolo, & modice humido, variiſq; ſoli generibus prouenire dixit. Theophraſtus ſemine prouenire ſcripſit: nam illud indiciũ affertur, quum enim flatibus delatum ſemen in loca proxima fuerit, naſci arborẽ aiunt. Columella vlmarium ex ſemine faciendũ docet, vt in arbuſto emortuas, aut ſenio, & tempeſtate afflictas nouellã ſobolem ſubſtituere poſſis: quod facilè eueniet, ſi vlmorũ ſeminarium paratum habeas, quod & quale, & quomodo faciendũ ſit, ita præcipit. Igitur bipalio primò terrã paſtinabimus, ac diligenter occatam, & reſolutam verno tempore in areas cõponemus. Samarã deinde quæ iam rubicundi coloris erit, & compluribus inſolata diebus iam erit, vt aliquẽ tamen ſuccum, & lentorem habeat, iniiciemus areis, & eas totas ſeminibus ſpiſſe cõtegemus, atq; in cribro putrem terrã duos alte digitos incernemus, & modicè rigabimus, ſtramẽtiſq; areas cooperiemus, ne prodeuntia cacumina ſeminũ ab auibus prærodantur. Vbi deinde prorepſerint plantæ, ſtramẽta colligemus, & manibus herbas carpemus, idq; leuiter, & curioſè faciendũ eſt, ne adhuc teneræ, breueſq; radiculę vlmorũ conuellãtur: atq; ipſas quidẽ areas ita anguſte cõpoſitas habebimus, vt qui runcaturi ſunt, medias partes earũ facilè manu cõtingant: nã ſi latiores fuerint ipſis ſeminibus, quæ proculcata erunt, noxã capient. Æſtate deinde prius quàm ſol oriatur, aut ad veſperũ, ſeminaria cõſpergi potius, quàm rigari debẽt, & quũ ternum pedũ plantæ fuerint, in aliud ſeminariũ transferri, ac ne radices altius agant (quæ res poſtmodũ in eximendo magnũ laborem affert, quũ plantas in aliud ſeminarium transferre volumus) oportebit nõ maximos ſcrobiculos ſeſquipede inter ſe diſtantes fodere. Deinde radices in nodum ſi breues, vel

Cœlum.

Solum.

Satio.

in orbem coronæ ſimilem, ſi longiores erunt, inflecti, & oblitas fimo bubulo ſcrobiculis deponi, ac diligenter circumcalcari. Poſſunt etiã collectæ cum ſtirpibus plantæ eadem ratione diſponi, quod in atinia vlmo fieri neceſſe eſt, quæ non ſeritur è ſamera. Sed hæc vlmus autumni tempore melius, quàm vere diſponitur, paulatimq; ramuli eius manu detorquentur, quoniã primo biennio ferri reformidat ictum, tertio demum anno acuta falce abraditur, atque vbi translationi iam idonea eſt, ex eo tempore autumni, quo terra imbribus permaduerit, vſque in vernum tempus, antequam radix vlmi in eximẽdo delibretur, rectè ſeritur. Igitur in reſoluta terra ternũ pedum quoquouerſus faciendi ſcrobes; at in denſa, ſulci eiuſdem altitudinis, qui arbores recipiant, præparandi, & deinde vlmi conſerendæ, vt earum rami ad orientem, & in occidentem dirigantur, quo plus ſolis mediæ arbores, quibus vitis applicata, & religata innititur, accipiant. Sed Plinius breuius docet. Vlmorũ, priuſquam folio veſtiantur, ſamara colligẽda eſt circa kal. Martias, quũ flaueſcere incipit, deinde biduo in vmbra ſiccata, ſerẽda denſa in refracto, terra ſuper minutatim cribrata craſſitudine, quæ in cupreſſis. Pluuiæ ſi non adiuuent, riganda. Deferendæ ex arearum venis poſt annũ in vlmaria, interuallo pedali in vnamquamq; partẽ. Maritas vlmos autumno ſerere vtilius, quia carent ſemine, nam eę è plantis ſeruntur. In arbuſtũ quinquennes ſub vrbe transferunt, aut (vt quibuſdam placet) quæ vicenum pedũ eſſe cœperunt, ſulco qui nouenarius dicitur, altitudine pedũ trium, pari latitudine, & eo amplius circa poſitas pedes terni vndiq; è ſolido adaggerantur. Et alibi. Hoc genus ſimiliter natura monſtrauit, auulſiq; arboribus ſtolones vixère. Quintilij docent Aprili menſe ſemẽ vlmi colligi debere, & collectũ ſtatim ſerere. Apud nos Aprili menſe vlmi ſamara oneratæ videntur, illicoq; decidit, ſatumq; non prouenit: nam dum contemplatur, videtur ſine ſpe futurę prolis. Theophraſtus, Quæ ſemẽ ferunt, tã ex radicibus, quàm ex ipſis prodire nimirum poſſunt: nam eas quæ ſteriles eſſe arbitrantur, generare affirmant, vt vlmũ. argumẽtumq; capiunt, nõ ſolum quod pleraq; procul ſuis radicibus erumpãt, verum etiã quòd in Phineo Arcadiæ quũ aqua obſtruſis faucibus extumuit, demũ erupiſſe, & vbi in loco inundato vlmi ſteterant, anno ſecundo ſolo reſiccato iterum vlmos ſurrexiſſe affirmant. Vlmus celerrimè & pulcherrimè prouenit ex auulſione, quæ ſi quis prægrandem, eamq; cum arbore ſe exæquantem tranſtulit, perdurare optimè poteſt. Plinius. Quæ carent ſemine, plantis ſerere vtilius, vt vlmus. E radicibus eſt genuinus vlmorum ſatus, nam à radicibus ſuis longè repullulat. Virgilius.

Pullulat ab radice aliis denſiſſima ſylua,
Vt cerasis, vlmiſq;.

Cato exactius plantas ponere docet. Vlmos quum ſeres, benè cum radicibus eximito, cum terra ſua quãplurima, circumligato vti ferre poſſis, in alueo aut corbula ferri iubeto. Caueto autem ne quum ventus fiet aut imber, effodias. In ſcrobe quum pones, ſummam terram ſubdito, poſtea operito terra, &

calcato

calcato pedibus. Frigus non admittit, vt syluestris sterilisq;: nam densa & valida est, & si admiserit statim expellit, transmittitq; nec vsquã retinet. Plagam non solum tolerat, sed lignis detractis caudici, indomita manet, vt quæ humida sit, & probè germinet.

Post vindemiam & arcturum cæditur. Rigorem quoq; fortissimè seruat vlmus: ob id vlmeos cardines valuis adiungunt, nam si ipsi firmi permaneant, valuæ quoq; stare intortæ possint, alioquin torqueantur necesse est. Faciunt eos ligna permutãtes, quod radicem versus, quodq; in cacumine fuit: sic enim inter se coarctata vtrumq; impletum alterius prohibet, quum suapte natura aduersetur: nam si alterum per naturam eodem tendat, quò momentum est, ruina vtiq; eodem sequi facilè possit. Valuas non statim apponunt, sed compactas statuunt. Nonnulli anno tertio confecere, lautioris operis desiderio: namq; æstatis calore exiccatæ dehiscunt, hyemis verò humore oppletæ cohęrent. Ratio, quòd rara, carnosaq; facilè attrahant humorem. Tornatus nauibus rotundis ex vlmo, lentitiam enim, firmitatemq; adesse oportet. Testudines, & auriculas ex vlmo etiam fabricant, valida enim hæc esse oportet. Vtilis etiam ad fores, prœla, & torcularia, quin & ad carpentarium opus, sed mediocriter. Malleus & terebra ex vlmo optimè fiunt. Lentore non caret, sed natura humidior, indicium quòd post cæsuram erecta materies humorem emittit. Ad summum quæ in montibus nascuntur coloratæ valdè, candidæq; assurgunt, quæ plano rariores corpore, pallidiores, deterioresque. Hęc Theophrastus. Cato, Vlmeã materiem omnem quum effodies, Luna decrescente eximito, post meridiem, sine vento Austro. Tum erit tempestiua, quũ semen suum maturum erit. Vento Austro caueto ne quam materiem tractes, nisi necessario. Orbem in torculari ex vlmo facito, intrinsecus cuppam materia vlmea facito. Et vectes vlmeos. Plinius ab eo eadem, & à Theophrasto. Est lentitia vlmo, sed siccior. Rigorem fortissimè seruat vlmus, ob id cardinibus, assamentisq; portarum vtilissima, quoniam minimè torquetur, permutanda tãtum sic, vt cacumen ab inferiore sit cardine, radix superior. Vlmus in perflatu firma: Lenta, sed facile pandatur, flexilis tamen, stansq; à circumcisura siccata, fidelior. Terebris vaginas ex vlmo vtilissimas fieri, & eadem malleos. Cato vectes vlmeos fieri iubet. Factum hoc populi Rom. quiritibus ostentum Cymbricis bellis Nuceriæ in luco Iunonis, vlmo postquã etiam cacumẽ amputatum erat, quoniam in aram ipsam procumbebat, restituta sponte, ita vt protinus floreret. A quo deinde tempore maiestas populi Ro. resurrexit, quæ antè vastata cladibus fuerat. Vitruuius eadem de vlmo habet, quæ de fraxino dicimus. Palladius. Vlmus si siccetur, rigescit, ante curuabilis, catenis vtilis habetur. Hesiodus temonem ex vlmo in aratro facit. Materies.

Temonem ex vlmo viridi, seu confice lauro.

Virgilius ab Hesiodo describens aratrum etiam vlmum ad temonem cędit.

Continuo in syluis magna vi flexa domatur

In burim, & curui formam accipit vlmus aratri.

Insitio. Virgilius cerasum in vlmum inseri posse dicit, & quercum.

——— *Glandesq; sues fregere sub vlmis.*

De Alno. Cap. XXXVII.

SYLVESTRIS est arbor, & apud rigua nascens alnus. Sunt Poëtæ, qui fabulentur Phaëthontis sorores nō in populos, sed alnos mutatas. Virgilius.

Tum Phaethontiadas musco circundat amaræ
Corticis, atq; solo proceras erigit alnos.

Nomen. Græcis κλήθρα, Latinis alnus, quod amne alatur, Itali *alno, anno onizzo*. Neapolitani *altano*.

Descriptio. Theophrasti alnus sterilis, & vnigena est. Recto caudice, ligno medullaque molli, adeò vt graciles virgæ concauentur, folio pyri, sed ampliore, ac neruosiore, cortice squaroso, ruffóve intus, qua de causa coria tingit. Radice summa, nec quàm laurus maiore, tenui, ac per summum cespitum. Folio auellanæ simillimo, sed arctiori. Quædam fructifera, quædam sterilis, vtraq; tamen florescit. Germinat post Fauonium. Autumno reddit semen. Auctu facillima. Plinius alnum nullum fructum ferre prodidit, scopis tantum nascentem, quare infelicem existimari, damnatamque religione. Folio crassissimo, cuius vmbra pinguis, sed pascens sata. In ea tuber nascitur vt in acere, tanto deterius, quanto ab acere distat, sectile, sicut cedro: nec aliarum tubera in pretio. Et nigræ quoq; meminit. Sed putat Matthiolus Theophrastum sibi contrarium, quum dixerit sterilem esse, & autumno fructum proferre, quū non legerit caput quintum tertii libri historiarum, quandam esse fructiferam, & quandam sterilem, vt dicemus. Apud nos fructifera est. Flos paulum rubescit, semē exiguum in compactili callo, colore in nigrum flauo, qui nucis magnitudinē æquat, & mori figuram. Profert & iulum autumno, qui mox aperitur vere, vt in nostris villis obseruauimus. Cortex rufescit ex fusco, cuius potissimum vsus ad infectoria.

Cælum. Solum. Vdos locos, riguasq; crepidines sequitur vlmus. Theophrastus haud alibi, quàm in aquaticis nasci tradidit. In aquis occultatur radix, & aliquid caudicis, reliquum corpus extrà patescit. Sed si quis arctius inquirere velit, contrariam & quasi ancipitem vitam agere inueniet. Virgilius.

Fluminibus salices, crassisq; paludibus alni.

Vitruuius perpetuò in fluuiis generari. Plinius non nisi aquosis alnos prouenire dixit. Aristoteles inter miracula in Creta insula alnos non esse steriles dixit. Theophrastus etiam in plana descendere.

Satio. Depactis virgis, & truncis natam vidimus.

Materies. Vitruuius. Alnus quæ proxima fluminum ripis procreatur, & minime materies vtilis videtur, habet in se egregias rationes: etenim aëre est, & igni plurimo temperata, non multum terreno, humore paulo. Itaque quia non nimis

habet in corpore humoris in paluſtribus locis infra fundamenta ædificiorum palationibus crebrò fixa recipiens in ſe, quod minus habet in corpore liquoris, permanet immortalis ad æternitatem, & ſubſtinet immania pondera ſtructuræ, & ſine vitiis conſeruat. Ita quæ non poteſt extra terram paulum tempus durare, ea in humore obruta permanet ad diuturnitatem. Eſt autem maximè id conſiderare Rauennæ, quòd ibi omnia opera & publica, & priuata ſub fundamentis eius generis habeant palos. Plinius. Licet alni ſepibus muniant, contraque erumpentiam amnium, impetus riparum muro in tutela ruris excubent, in aqua ſatæ, cæſæque denſius innumero hærede proſint. Alni ad aquarum ductus in tubos cauantur, obrutæ terra, plurimis durant annis. Eædem ſi non integantur, cito ſeneſcũt, mirum in modum fortiores, ſi humor quoq; extra ſuperſit. In paluſtribus æterna, onerisq; quantilibet patiens. Eſt & in ea lentitia, ſed madida. Palladius. Alnus fabricæ inutilis, ſed neceſſaria, ſi humidus locus ad accipienda fundamenta palandus eſt. Materies à Virgilio ad naualia commendatur:

Tunc alnos primum fluuij ſenſere cauatas.

De Salice. CAP. XXXVII.

EST & ſalix ex prædictarum genere ſylueſtris, & aquarum alumna, & in villa non ſolum vtilis ſed neceſſaria. Nullius quippe, inquit Plinius, tutior reditus, minoris've impendii, aut tempeſtatis ſecurior. Tertiumque locum ei in æſtimatione ruris Cato tribuit, prioremq; quàm oliuetis, quamq; frumento, aut pratis, non quia deſint alia vincula, ſiquidem optima præbent geniſtæ, populi, vlmi, ſanguinei frutices, betulæ, arundo fiſſa, vitis, reciſiſq; aculeis rubi. Alligat & intorta corylus, ſed ſalici præcipua dos. Erat ſalix antiquitus ſterilitatis, & caſtitatis ſymbolum, ſiue quod amerina ſalix lectis, accubitisq, impoſita, caſtitatem inducat, ſiue quòd folia huius arboris contrita, & pota, intemperantiam libidinis efficaciter frenent, & ſæpius ſumpta vſum in totum auferant: ob id laſciuiſſimo quem fingunt hortorum deo ſalignam falcem in manu donauit antiquitas, ſcilicet vt Veneris pruritum, & impudicas cogitationes caſtitatis falce reſecandas admoneremur. In ſacris literis, vbi Dei populus iubetur tabernaculorum feſta celebrare, quippe in tentoriis habitantes ſalicis frondes manibus prætendebant, nimirum per ſalicem continentiam imaginamur. Salix porro ſterilis eſt, quippe Maro inter infelices plantas commemorat, vbi Seruius ſemen ſalicis eſum infœcunditatem mulieribus gignere dicit, quippe apud Plinium prius legerat, ſemen ſalicis mulieri ſterilitatis medicamentum eſſe. Iudæi captiui tracti, vbi propter flumina Babylonis deſcendiſſent, captiuitatemq; ſuam deplorarent, in ſalicibus ſuſpenderunt ſua organa, vbi Euthymius per ſalices otia interpretatur, quòd ignauam vitam per captiuitatem traherent, tum ob eius ſterilitatem inutilem, tum ob vmbram ſub qua deſides ociari ſoliti ſunt.

Nomen. Græci ἰτέαν vocant, Latini salicem. Verrius ita dictam putat, quòd ea celeriter crescat, vt salire videatur, quam opinionem Festus Pompeius irridet, damnatq; nimis seuera & grammaticali censura, quòd eam arborem potius, quàm virgulti genus appellarit. Itali *salce*.

Genera. Virgilius plura salicis genera putat. ob id in Georgicis,

Præterea genus haud vnum nec fortibus vlmis,
Nec salici.

Columella tria genera facit, Græcæ, Gallicæ, & Sabinæ; quam plurimi vocant amerinam, Varro Græcam salicem nominat. Plinius plura genera dicit. Nam quædam & in proceritatem magnam emittunt iugis vinearum perticas, pariuntq; baltheo corticis vincula: & aliæ virgas sequacis ad vincturas lenticiæ. Aliæ prætenues viminibus texendis spectabili subtilitate. Rursus aliæ firmiores, corbibus ac plurimæ agricolarum supellectili, candidiores ablato cortice, leuiq; tractatu vilioribus vasis, quàm vt è corio fiant; atq; etiam supinarum in delicias cathedrarum aptissimę. In Asia tria genera obseruant. Nigram, vtiliorem viminibus: candidam agricolarum vsibus: tertiam, quæ breuissima est, helicem vocant. Apud nos quoq; multi totidem generibus nomina imponunt. Vimineam vocant, eandem purpuream. Alteram vitellinam à colore, quæ sit tenuior, tertiam Gallicam, quæ tenuissima.

Descriptio. Theophrastus ita describit. Salix breui, & contorto caudice consurgit, auctu perquam facili, breuisque vitæ est, quod apud aquas assurgat. Maturè germinat, quia sterilis, lucosaque sit. Celeriter fructum amittit, antequam in plenum crassetur percoquaturq;, dimittere asseuerant, quamobrem Homerum haud improbè frugiperdam hanc appellasse inquiunt. Et alibi de salice ambigitur vtrum semen habeat. Sicca leuis est. Plinius ab eo. Salix longis foliis pullulat. Circumaguntur enim post solstitium. Nec alio argumento certius intelligitur sydus confectum. Ocyssimè autem amittit semen, antequam omnino maturitatem sentiat: ob id dicta Homero frugiperda, secutaq; ætas scelere suo interpretata est hanc sententiam, quando semen salicis mulieri sterilitatis medicamentum esse constet. Vna tantum proditur ad maturitatem perferre solita in Creta insula, ipso descensu Iouis speluncæ, toruum, ligneumque, magnitudine ciceris. Citò crescit, moriturq;. A Virgilio flexibilis describitur, & folio glauci coloris, vnde & oculi ab eiusmodi colore glauci dicuntur: Amaraque.

Lenta salix
——— *Et glauca canentia fronde salicta.*
Florentem cythisum, & salices carpetis amaras.

Porphyrius in his, quæ circa Homerica philosophatur, salicem ob id ὠλεσίκαρπον vocari tradit, quòd semen prius, quàm maturescat, in arenam abeat, vel hac potius de causa dictum putat, quòd semen illud ex vino propinatum sterilitatem faciat, seminali omni vi protinus labefactata. Apud nos tamen surgit

git trunco, ab eius extremo, veluti à capite prodeuntibus ramis, lentis, flexibilibus, foliis ſubtus incauis, ſupernè virentibus, flore, ſeu nucamento ſquamatim compactili, lanuginoſo propendente. Citiſſimè ramorum conſtipata denſitate creſcit vt mirè adultã in arborem præmaturo incremẽto conſpicias.

Præmadida ac paluſtris omnino ſpectatur ſalix, & ſi quis arctius inquirere velit, communem & quaſi ancipitem vitam agere inueniet. Radix & aliquid corporis in aqua manet, reliquum verò extra pateſcit. In lacu Orchomenio frequens. Hæc Theophraſtus: ſed Columella, ſalicem, dicit, riguus ager, vel vliginoſus optimè recipit, non incommodè alit planus, & pinguis. Varro ſalictum humido loco facit. Virgilius flumina ſequi dixit. *Cœlum.* *Solum.*

Fluminibus ſalices, craßisq́; paludibus alni.

Didymus cœnoſa, & aquoſa terra gaudere, aëre humido & frigido dixit.

Salix ex auulſione celeriter naſcitur, quæ etiam ſi quis prægrandem eamq́; cum arbore ſe exæquantem tranſtulerit, perdurare optimè poteſt: argumentumque capiunt, quòd procul radicibus ſuis erumpat. Summis ramulis prouenire etiam poteſt, quod aquarum præauida ſit. Sed Columella ſalictum cõſtituere ita exactiſſimè docet. Debet bipalio conuerti (ita enim præcipiunt veteres) in duos pedes & ſemiſſem ſalicto deſtinatum ſolum: nec refert cuius generis vimen ſeras, dum ſit lentiſſimum. Salices vel cacuminibus, vel taleis ponuntur. Perticæ cacuminum modicæ plenitudinis, quæ tamen dipondiarii orbiculi craſſitudinem non excedant, optimè panguntur, eo vſq; dum ad ſolidum demittantur: taleę ſeſquipedales terreno immerſæ, paululum obruuntur. Riguus locus ſpatia laxiora deſiderat, eaq́; ſenum pedum per quincuncem rectè faciunt, ſiccaneus ſpiſſiora ſic, vt ſit facilis acceſſus colentibus ea: quinum pedum interordinia eſſe abunde eſt, vt tamen in ipſa linea conſitionis, alterna vacuis intermiſſis bipedaneis ſpatiis conſiſtant ſemina. Satio eſt eorum prius, quàm germinent, dum ſilent virgæ, quas arboribus detrahi ſiccas conueniet: nam roſcidas ſi recideris, parum proſperè proueniunt, ideo pluuii dies in exputanda ſalice vitantur. Fodienda ſunt primo triennio ſalicta crebrius, at nouella vineta, quum deinde conualuerint, tribus foſſuris contenta ſunt, aliter culta celeriter deficiunt: nam quãuis adhibeatur cura, plurimæ ſalices intereunt, quarum in loco ex propinquo mergis propagari debent, curuatis & defoſſis cacuminibus, quibus reſtituatur quicquid intercidit: Anniculus deinde mergus decidatur à ſtirpe, vt ſuis radicibus tanquam vitis ali poſſit. Alibi id Februario menſe fieri debere docet, vel facta deputare, runcare, & fodere. Plinius ab eo. Salicum ſatio fit loco madido, tamen refoſſo duos pedes & ſemipedẽ, talea ſeſquipedali, vel pertica, quæ vtilior, quo plenior. Interuallo eſſe debẽt pedes ſeni, trimæ pedibus binis à terra putatione coercentur, vt ſic ſe in latitudinem fundant, ac ſine ſcalis tondeãtur. Salix enim fœcũdior eſt, quo terræ proprior. Has quoq; omnibus annis cõfodi iubẽt, menſe Aprili. Hæc eſt viminalium cultura. Perticalis & virga & talea, ſeritur foſſura eadẽ. *Satio.*

Perticas ex ea cædi iuſtum eſt quarto ferè anno. Eæ autem ſeneſcentium propagine ſarciunt locum, pertica immerſa, & poſt annum reciſa. Ocyſſimè ſalix amittit ſemen. Sed in hoc quoq; prouidens Natura, facilè naſcenti, & depacto ſurculo, incurioſius ſemen dedit. Varro inter Fauonium, & æquinoctium vernum ſalicta ſerit, cædit verò inter æquinoctium vernum, & Vergiliarum exortum. Democritus eas plantat Februario menſe ex claua, & taleis.

Inſitio. Palladius in inſitione malum recipere dixit, & caſtaneam.

Stipitibus gaudet nomen mutare ſalignis,
Et gratum nymphis ſpargere flore nemus.
Flumineam ſalicem fœcundant ardua membra
Caſtaneæ, & multo paſta liquore vigent.

Infirmi. Quædam ſecurim ita tolerant, tam ſtantes, quàm à flatu proſtratæ, vt reſurgant, viuant, germinentq;, vt ſalici in Philippis euenerat. Fuit quidem detruncata, ſed non circumdolata. Aruſpex tum quidem perſuaſit, vt ſacrificarent, cuſtodirentq; arborem, vtpote factam oſtento fauſto.

Materies. Humida, inquit Theophraſtus, quæ paluſtria, viridia, fumoſa ſunt dum vtuntur. Ad ſcuta, ciſtellas, caniſtra, & eiuſmodi reliqua valet. Lenta ſalix, qua de cauſa ſcuta ex ea facere ſolent. Icta enim protinus plagam contrahit: ſed ſalix leuior, rariorq;, ob id ea magis vtuntur. Plinius ab eo. Lentiſſima ſalix, & ideo ſcutis faciendis aptiſſima, quorum plaga contrahit ſe protinus, clauditque ſuum vulnus, & ob id contumacius tranſmittit ferrum. Lentiſſima ſalix, ideoq; vtiliſſima ad ciſtellas, quæq; flexibili crate conſtat, habet & candorem, rigoremque, & in ſculpturis facilitatem. Palladius. Salix in ſculpturis neceſſaria. Vitruuius ea de ſalice dicit, quæ ſuperius de populo alba diximus. Plinius. Nec in fruticum, nec in veprium, cauliúmve, nec in herbarum, aut alio vllo, quàm ſuo genere numerentur iure ſcirpi fragiles, paluſtrésve, ad tegulum, tegetesq;, è quibus detracto cortice, candelæ luminibus, & funeribus ſeruiunt. Firmior quibuſdam in locis earum rigor: namq; iis velificant non in Pado tantùm nautici, verùm & in mari piſcator Africus, præpoſtero more vela intra malos ſuſpendens. Et mapalia ſua Mauri tegunt, proximeq; æſtimanti hoc videantur eſſe, quo inferiore Nili parte papyri ſunt vſu.

IOAN.

IOAN. BAPTISTAE PORTÆ NEAPOLITANI VILLAE

LIBER TERTIVS SIVE SYLVA GLANDARIA.

PROOEMIVM.

DIXIMVS iam de cæduis arboribus: proximum eſt vt narrem glandiferas quoq;, quæ primæ victum mortalibus ſubminiſtrarunt, nutrices inopis ac feræ ſortis. Glandes opes eſſe nunc quoq; multarum gentium, etiam pace gaudentium conſtat. Nec non & inopia frugum ex arefactis molitur farina, ſpiſſaturq; in panis vſum. Quin & hodie, per Hiſpanias ſecundis menſis glãs inſeritur. Dulcior eadem in cinere toſta. Cautum eſt præterea lege XII tabularum, vt glandem in alienum fundum procidentem liceret colligere. Glandariam ſyluam nono, & vltimo loco in villæ cenſu vetus Cato locauit. Dicemusq; vnà de pomiferis ſylueſtribus, quibus ferè & alites veſcuntur, quod vbi abſoluerimus, de ſylueſtribus arboribus tractatui finem imponemus. Plinius Latinum ſermonem glandiferas omnes arbores vnius generis vocabulo amplecti omnino poſſe negat, quòd nullum inuenit, quod illi Græcorum generi reſponderet, quod δρῦς dicitur. Sed Theodorus pro communi omnium genere robur capi ſatis aptè licere faſſus eſt. A Macrobio inter felices arbores glandiferæ annumerantur, vt quercus, ilex, eſculus, fagus. Nos de glandiferis primùm, iisq; æterna coma pubentibus, ilice, altera ilice aquifolia, ſubere, & phellodri: mox de calueſcentibus, quercu, robore, Græcorum fago, cerro, eſculo, haliphœo, farno, & Latinorum fago. Inde de pomiferis ſemper virentibus, ſiliqua, arbuto, ſecundò de frondem remittentibus, loto, calabrice, & reliquis ſylueſtribus.

De Ilice. CAP. I.

E GLANDIFERIS igitur prima æterna virens cæſarie, quæ occurrit, ilex erit. Plinius ſcribit ciuicam coronam ilignam primò fuiſſe, poſtea magis ex eſculo placuiſſe. Ioui ſacra. Traditur ab Æliano, quòd leo ilicis foliis calca-

tis, illicò torpore teneatur: confirmatur id etiam à Zoroastre in geoponicis Græcis. Palladius ex minori ilice apes mel conficere scripsit. Arbor frequenti icitur fulmine. Persius id innuit.

——— At sese non clamat Iuppiter ipse?
Ignouisse putas: quia cum tonat, ocyus ilex
Sulphure discutitur sacro, quàm tuq; domusq;?

In eos protulit, qui quum inhonestam vitam ducant, sibi ipsis ignotum putant, quoniam Iuppiter in ilicem, non in eos fulmen iaculatur. Arbor ipsa infausti ominis antiquitus semper habita. Virgilius.

Ante sinistra caua monuisset ab ilice cornix.

Seneca in Thieste.

Nullaq; lætos solet
Præbere ramos arbor, aut ferro coli,
Sed taxo, & cupressu, & nigra ilice
Obscura nutat sylua.

Imposuit & oppido ilex nomen Præneste Italię, non longè ab vrbe, ἀπὸ τῶν πρίνων, id est, ab ilicibus, vt Seruius notat. Ilex quum caua, id est, vitiosa est, vitium agrorum demonstrat. Est & futuræ vbertatis prænuncia anni. Si ilex multum fructum ferat, tradit Didymus, fructuosum annum futurum portendit. Cassianus ex Arato refert, ilices & quercus multum fructum ferentes, diuturniorem hyemem fore significare. Arati versus sunt,

Induit immodicis cùm semet floribus ilex:
(Indiga nam succi ligno natura rigenti est)
Et cum flore nouo, cum brachia glande grauantur,
Vrentis cœli subnutrimenta latenter
Sponte operata docet.

Nomen. Græcis πρῖνος, fortasse quia propter duritiem serra secanda foret, vel à folio circumserrato. Latinis ilex, Italis *elce, elice*. Neapolitanis *licina*. Sunt qui hanc ἀρίαν Theophrasti dicant.

Genus. Est ilex Columellæ gemina, minor apibus quæsita, prolixa ab omnibus improbata mellificio. Estq; eadem aculeata, & aculeis vacans. Nam de fronde bobus ministrãda loquens, ait. Iligna melior est quernea, sed eius generis, quæ spinas non habet: nam id quoq;, vti iuniperus, respuitur à pecore, propter aculeos. Plinius. Ilicis duo genera. Ex iis in Italia folio non multum ab oleis distant, smilaces à quibusdam Græcis dictæ, in prouinciis aquifoliæ. Masculas ilices glandes ferre negant.

Descriptio. Describimus Italiæ notissimam, & fortasse Theophrasto ignotam. Arbor spectatæ proceritatis, & querneæ elegantiæ. Cortice in rufum nigricãte. Folia sunt lateribus sinuata, ac per ambitum denticulis aspera, perpetuò virescẽtia, externè candicantia, scabraq;, internè læuia, nigricantiaq; in virore. Ob id Poëtæ nigram appellant. Virgilius:

Ilice ſub nigra pallentes ruminat herbas.

Et Horatius. *Duris vt ilex tonſa bipennibus,*
Nigræ feraci frondis in Algido.

Nidoſa eſt, vt quoque Lucanus annuit:
——— *nodoſa impellitur ilex.*

Glandes profert quernis minores, ex reliquis minus præſtat. Plinius ilicis ſtillicidia ponderoſiſſima dicit.

Columella conuenienter nemora ilicibus veſtiri dixit, Plinius valles diligere, & in montoſa ſubire. **Cælum.**

Didymus ante Calendas Martias plantari præcipit. **Satio.**

Materies eius denſa eſt, & robuſta, in atrum rufeſcens. Diutius viuere Plinius protulit. Vetuſtior autem vrbe in Vaticano ilex, in qua titulus æreis literis Hetruſcis, religione arborem iam tunc dignã fuiſſe ſignificat. Tiburtes quoq; originem multo ante vrbem Romam habent, apud eos extant ilices tres, etiam Tiburto conditore eorum vetuſtiores, apud quas inauguratus traditur. Fuiſſe eum tradunt filium Amphiarai, qui apud Thebas obierit, vna ætate, ante Iliacum bellum. Vicina luco eſt ilex, & ipſa nobilis x x x v pedum ambitu caudicis, x arbores mittens ſingulas magnitudinis viſendæ, ſyluamq; ſola facit. Pons Romæ olim ſupra Tyberim Sublicius dictus eſt, quòd ilicis materie ſtructus eſſet: nam ſine ferro, ſine clauo, ſine ſuturis, contignatione ita diſpoſitus, vt trabes per bella eximerentur, ac poſtea reponerentur. Quod, vt ſic fieret, religioſum fuit, poſteaquam Horatio Coclite defendente, ægrè reuulſus ſit, vt poſteà ilicis materie confici ſolitus ſit. Cato vectes iligneos, & aquifolios facit. Materies ſe frangit, & diſſilit ſponte ſua; ob id Pericles Bœotios dixit ilicis ſimiles, quòd ipſi ſe inteſtinis diſcordiis conficerent. Virgilius apum examina ex ilice fieri dixit. **Materies.**

——— *nec non & apes examina condunt,*
Corticibusq; cauis, vitioſæq; ilicis aluo.

De ilice aquifolia. CAP. II.

ALTERA eſt aquifolia ilex coccifera; quam nouiſſe videtur Theophraſtus, quamq; à pecoribus reſpui Columella propter aculeos dicit.

Hæc Theophraſto πρῖνος dicitur. Plinius milacem à Græcis dici, & ab oleis folio non multum diſtare, in prouinciis aquifolias vocari ſcribit. Sed Plinius errare videtur: nam milax alia erit, vt in ſequentibus videbimus. Latinis ilex aquifolia. **Nomen.**

Theophraſtus alteram ſterilem, alteram fructiferam, ambas tamen floriferas dicit. **Genera.**

Ilex arbor Theophraſto aſſurgit roboris magnitudine, ſi ſolum adipiſcatur idoneũ, ſed folio minori, aculeatoque, cortice etiã læuiori. Radice multiplici, vt ſylueſtrium altiſſima. Glanduloſo fructu, ſed glans ipſa puſilla eſt: veterem fructum nouus præuenit, nam ſerò matureſcit, quamobrem bifera à non- **Deſcriptio.**

nullis exiſtimata eſt. Fert præter glandem granum quoddam puniceum, hyphear, & viſcum: quapropter quaternos parit fructus, binos peculiares, binos alienos, à ſeptentrione viſcum, à Meridie hyphear. Fructum nonnulli acylon vocant. Perpetua frondet coma. Germinat vere, omniũ tardiſſimè ſuos perficit fructus. Arcades ſemen anno perficere dicunt, ſimul enim fructum antecedentem maturat, & nouum demonſtrat: quamobrem ex his euenit, vt aſſiduè fructum habeat. Si corticem circumcideris, interit, ſed hyeme tardius, vtpote robuſtiſſima. Plinius ab eo. Ilicis glans vtriuſque breuior, & gracilior, quam Homerus acylon appellat, eoq; nomine à glande diſtinguit. Iligna ſuem anguſtam, nitidam, ſtrigoſam, & ponderoſam facit. Tentantur ea ſues, niſi paulatim detur. Et hanc nouiſſimam cadere. Nullo flore exhilaratur. Folio breui pediculo dependenti. Annifera eſt, nouusq; fructus in his cum annotino pendet. Si decorticetur interit, ſed ſi hyeme acciderit, diutiùs durat. Sed omnes roborum dotes ilex ſolo prouocat cocco. Granum hoc, primoque ceu ſcapum fruticis paruæ aquifoliæ ilicis, cuſculium vocant. Penſionem alteram tributi pauperibus Hiſpaniæ donat. Eſt autẽ genus ex eo in Attica ferè, & Aſia naſcens, celerrimè in vermiculum ſe mutans, quod ideo ſcolecion vocant, improbantque. Color paludamento imperatorum dicatus. Dioſcorides ſurculoſum fruticem coccum afferre dixit, quo infectores vtuntur. Eſt apud nos ilex magna, folio aculeato, prægrandi, quam deſcribit Theophraſtus, ſed coccum ferre non vidimus. In montoſis verò Hiſpaniæ, & ſterilibus locis paruas ilices conſpeximus, exiguis, denſis, criſpiſq; foliis, anguloſis, rigidisque ſpinulis armatis, horridiore aſpectu. Flore muſcoſo, herbaceo, quem Martio oſtendit. Coccum ferunt, non ſemen, aut fructum, ſed excrementum nobile, & viſendum, intus ſanguineo & miniato cruore ſcatens, admirandum ſolertis naturæ opus.

Cœlum. Montibus lætari, & in planis non naſci ſcripſit Theophraſtus. Dioſcorides optimum in Galatia, & Armenia, deinde Aſia, & Cilicia, vltimum ex omnibus Hiſpanicum. Plinius ab eo. Coccum Galatiæ rubens granum, aut circa Emeritam Luſitaniæ in maxima laude eſt. Gignitur & in Galatia, Africa, Piſidia, Cilicia, peſſimum in Sardinia.

Materies. Ilex medullam magnam, & perſpicuam habet, corno duriorem, ſpiſſioremque, qua valuarum ſumptuoſarum cardines facere ſolent artifices, faciundosque architecti præcipiunt medulla, quam cor nonnulli vocitant. Honos ilici ad axes plauſtrorum, & iuga lyrarum, pſalteriorumque. In ignariis terebrum ex ilice fieri ſolet, quod pati pertinacius eſſe debet. A quo Plinius. Secatur in laminas prætenues ilex, colore quoque non ingrata, ſed maximè fida iis, quæ teruntur, vt rotarum axibus, ad quos duritia vtilis. Terebris vaginas vtiliſſimas fieri tradunt, ex eadem malleos. Hyginius. Manubria ruſticis iligna. Tota oſſea eſt ilex, eadem & ſine medulla.

De ſu-

De ſubere. CAP. III.

SVBER etiam glandifera arbor, & perpetuæ frondis, & ſi Theophraſtus (textus lapſu vt ſpero) deciduæ dicat. Pauſanias in Arcadicis, vnum ex tribus glandiferarum arborum generibus dixit.

Græcis φελλὸς eſt. Iones, reliquique & Hermeſinax elogus Poëta φελλὸν & ipſum corticem nominant. Vocant & ἴψον à cortice, quaſi aquis immerſabilis, & altipedus. Latinis ſuber. Italis *ſouero*. *Nomen.*

Arbor ſuber, vt à Theophraſto deſcribitur, eſt admodũ procera, auctu inſignis, parum ramigera, ligno robuſto, cortice præcraſſo, & in ſenectute aſpero, vt in picea diſrumpi ſolito, verùm prægrandioribus ſegmentis, folio fraxini longiore, craſſiorique, deciduo, glande aquifoliæ. Corticem detrahere oportet, ne deterior fiat arbor, qui triennio pòſt ſubnaſcitur. Cortice in orbem detracto, omnis arbor interit, excepto ſubere, quæ ſic etiam iuuatur, tam externo, quàm interno carni propinquo. Tardiſſimo ferè omnium germine. Plinius ab eo. Suberi minima arbos. Glans peſſima & rara, cortex tantum in fructu præcraſſus, atque renaſcens, atque etiam in denos pedes vndique explanatus. Vſus eius anchoralibus maximè nauium, piſcantiumque tragulis, & cadorum obturamentis: præterea in hyberno fœminarum calceatu. Quamobrem eas nõ infacetè Græci corticis arborem appellant. Cortice carnoſo. Cortice in orbem detracto necantur arbores, excepto ſubere, quod ſic etiam iuuatur: craſſeſcens enim præſtringit, & ſtrangulat. Folio indeciduo. Tardiſſimo germine. Ex eius glande fungoſam ſuum carnem fieri. *Deſcriptio.*

Arbor ſuber Pyrrheni familiaris ex Theophraſto. Pauſanias in Arcadicis naſci ait ſyluis. Plinius nec in Italia, nec in Gallia naſci ait. Nos in Campania vidimus, & qua itur Romam via, in ſyluis copioſiſſimam. *Cœlum.*

Lignum, ex Theophraſto, rigidum eſt. Simulachra diis ex ſubere primùm factitata ſunt, ſed ſucceſſit in eius locum palma. Columella. Si regio ſuberis ferax eſt, fabricanda apibus aluearia ex eius corticibus, quia nec hyeme rigent, nec candent æſtate. Pauſanias ſcribit in Arcadicis ſuberem tam exucco, & leui cortice eſſe, vt ex eo anchorarum in mari indices, & fundarum faciant. Plinius. In ſubere tempeſtiuè cæſo euenit, vt neq; pandatur, neque vicatur, aliâs obnoxium, etiam vt torqueat ſeſe, findatque. In aquis non fluitat lignum, ſi dematur cortex. Tardiſſimè vetuſtatem, cariemque ſentit, aut ſaltem ex reliquis tardiſſimè. Sunt qui fœminam ilicem vocent, atque vbi non naſcitur ilex, pro ea ſubere vtantur, in carpentariis præcipuè fabricis, vt circa Elin, & Lacedæmonem. Sed falsò hæc verba Plinius ſuberi tradit, quæ Theophraſtus phellodri tribuerat, vt inferius videbimus. Vitruuius de eius materie. Suber pariter habet mixtionem humoris, & ignis, & terreni, aëris plurimum, peruia raritate humores penitus recipiendo, celeriter muceſcit. Ex ſuberis natura, quòd in aqua non ſidit, ſed aliis alligatur, ne ſubmergi poſſit, tractum eſt *Materies.*

vulgare adagium, vt apud Pindarum, ὡς φελλὸς, id est tanquam suber, de his, qui dissimulare, aut mergi aduersis fortunæ procellis nesciunt.

De suberiquercu. Cap. IIII.

DIXIMVS de subere, dicturi de quercu, dicemus nunc de suberiquercu, quæ ex vtraque componitur arbore: nam vt nomen, sic ab vtroque parente imaginem refert.

Nomen. Theophrastus φελλόδρυν appellat, ex nomine φελλὸς id est suber, & δρῦς quercus, quasi Latinè suberiquercum dicas. Arcadibus etiam smilax dicitur eodem authore. Itali etiam Græcos imitati, *Cerrosouaro* vocant.

Descriptio. Ita phellodris à Theophrasto describitur. Arbor ilici similis, folio nō aculeato, molli, profundo, differentiis pluribus distincto. Materie soluta, tenera, mediæ naturæ inter robur, & ilicem. Sunt qui aliud negent esse quàm ilicem fœminam, vt ilex vbi desit, vtantur hac in carpentariis præcipuè fabricis, quod Lacedæmone faciunt, & Elide. Dores agrestem eam appellant. Lignum eius quàm ilicis candidius, & fuluius, quàm roboris. Materie quoque durior, sed quàm ilicis solutior in opere. Foliū ambobus simile, sed iligno maius, & querno minus. Speciosior medulla, quàm ilicis. Fructus minimis glandibus æqualis, acylon vocant, quemadmodum & roboris. Plinius ab eo. Sunt qui fœminam ilicem vocent, atque vbi non nascitur ilex, pro ea subere vtantur in carpentariis præcipuè fabricis, & circa Elim, & Lacedæmonem.

De quercu. Cap. V.

SEQVVNTVR glandifera, quæ caluitium patiuntur. Plutarchus Cheroneus inter arbores syluestres quercum fructu bellissimā, & fertilissimam dicit. Arborum prima nata dicitur: vnde Arcades cum hac cognationē quandam habere dicti sunt, quoniam omnium primi ex terra homines fuisse perhibeantur, immò ante lunam & astra. Statius.

Arcades hinc veteres astris, lunaq; priores,
Agmina fida datis: nemorum vos stirpe rigenti
Fama satos.

Pelasgus vir magnus ac sapiens, primus Arcadas glandium cibum docuit, à quo & ipsa regio Pelasgis dicta est: prius enim herbis ac stirpium frondibus vescebantur, ideoq; βαλανοφάγοι dicti. auctore Pausania in Arcadicis. Plinius, Ciuica corona iligna primo fuit, postea magis placuit ex esculo Ioui sacra. Variatumque & cum quercu est, ac data vbique quæ fuerat, custodito tamen honore glandis. Plutarchus in Coriolano, Propterea Ioui sacram quercum dixerunt, quòd ex ea ciuica corona, quæ ei dabatur qui ciuem seruasset, contexeretur. Sed cur ciuicas coronas ex quercu fieri sit institutum à veteribus, plures imaginari possunt causæ. Alij honorem hunc Arcadibus attribuunt, quod eos oracula solita sint ob vetustatis honorem glandifagos appellare. Alij quod quercus

quercus facilem & expeditum cibũ militibus afferat. Alij quòd Ioui ſacra ſit, in cuius tutela ſunt ciuitates: vnde congruebat, vt qui ciuem ſeruaſſet, ea fronde coronaretur, quæ ciuitatum omnium tutelari deo dicata eſſet. Sunt qui tradant plantam omnium primam genitam, & populorum altricẽ fuiſſe. In nummis antiquorũ multipliciter inſcripta apparet, ad has proprietates deſignandas, quas longũ eſſet recenſere. Fortitudinis, & diuturnitatis, antiquitus ſymbolum fuit. Mos enim fuit veteribus fortitudinẽ, validasq; vires per quercum ſignificare: viri enim viribus præſtantes, robuſti à robore nuncupantur. robur verò quercus dicebatur à robo, colore rufo, quòd ea materia plurimas rufas venas habeat. Quercus etiã ea quidem eſt vis, vt in ſeros vſq; annos ſuam diuturnitatem proroget, præcipuè ſi defoſſa, vel aquis macerata aliquantiſper fuerit: eius enim materia incorrupta in ædificiis diu perennat. Significabant etiam quercus glande obſcœnitatem, ob eam ſcilicet, quam cum pudendi virilis mucrone ſimilitudinem habet, & ob id Arcades, qui βαλανοφάγοι dicebantur, obſcœnitate inceſſebantur. Extat Cynici dictum de hac re, qui interrogatus de puero quodam laſciuo quiſnam eſſet, reſpondit, Tegeates; ludens ex ambiguo: nam Tegea ciuitas eſt Arcadiæ, & tegos interdum pro lupanari ponitur. Socrates in deorum ſui temporis contumeliam per quercum deierabat, hac ratione, quod deum vnum, qui mundum, cœlumque regeret, eſſe exiſtimaret, qui ante foret, quàm quercus crearetur, & naſceretur. Fuit & iuxta Dodonam quernum nemus, in quo vocalis quercus reſponſa de dubiis dabat. Virgilius,

——— atq; habitæ Graiũm oracula quercus.

Palladius ex glandiferis roboribus etiam apes mel conficere ſcripſit. Plinius ſtillicidia ponderoſa habere. Caſſianus, Multum fructũ ferentes quercus longiorem hyemem prænunciant, dixit.

Græcis δρῦς eſt, ſed Theophraſto ἡμερὶς, id eſt placita dicitur, vt ab Idæis acceperat, Macedones verò eam ἐτυμόδρυν, quaſi veram quercum dixerunt. Sic & μύδιον. Nomen δρῦς videtur inditum à δρύω, quaſi erumpo, & impello, quod dictum genus celſius & procerius in altum excurrat, vel quod excrementitia quædam adnataque proferat, vt fungos, muſcum, vellera, agaricum, & ſimilia. Antiquitus ſaronos dicebatur, à qua Saronicus ſinus, querno nemore redimitus, & Saron in Arcadia nemus trans Ladonem fluuiũ, etſi Pauſanias à Sarone, qui poſt Anthipum regnauit, dictam vult. Latinis quercus. Italis *quercia*. *Nomen.*

Theophraſtus quercum ab hemeri non diſtinguit, inquiens. Quæ glandem dulciſſimam fert alij quercum, alij hemerim vocant. Plinius aliter diuidit. In ipſis verò arboribus, quę maximam glandem fert, hemeris vocatur, breuior, & in orbem comoſa, alaſq; ramorum crebro cauata. Fortius lignum quercus habet, & incorruptius, ramoſa & ipſa, procerior tamẽ, & craſſior caudice. Et paulò ſuperius in marem, & fœminã quercum diſtinxerat, ſed in querna glãde: alia dulcior molliorque fœminę, maris ſpiſſior. Quæ ex Theophraſto prauè inter- *Genera.*

pretatus est: nam quam Theophrastus hemerim, nos quercũ quam ipse syluestrem quercum vocat, nos robur, de quo in sequenti. est quercus hemeris, sed nobilior hemeris fagus est, hanc nos mitiorem quercum, & dulcissimam dicimus. Nunc de hemeri quercu, mox syluestri, tandem de fago dicemus.

Descriptio. Ita suam hemerim Theophrastus describit. Neq; recta, neq; læuis, neq; procera est, comatur in orbem, contorqueturq; in alas, crebro ramorum sinu cauata, materies valida, sed infirmior, quàm fago (scilicet Grçcorum.) Dulcissima ei glans post fagũ. Fert gallas ad coria vtiles. Fronde decidua, sed in agro Thurio, vbi Sybaris perspicua, quercũ fuisse traditur perpetua fronde, nec vnà cum aliis germinantem, sed post ortum Caniculæ. Radice in profundũ acta. Grandior ætate, fœcundior redditur. Causa est, quòd viribus detractis alimẽti quoque nimia vbertas detrahitur, atq; ita reliquum pabulũ percoqui, dispensariq; facilè potest. A quo Plinius. Maximam glandem fert hemeris, breuior, & in orbem comosa, alasq; ramorum crebrò cauata. Fortius lignum quercus habet, & incorruptius. Ramosa & ipsa, procerior tamen, & crassior caudice. In Thurino agro, vbi Sybaris fuit, ex ipsa vrbe prospiciebatur quercus vna, nunquam folia dimittens, nec ante mediam æstatem germinans. Idq; mirum est, Græcis authoribus proditũ, apud nos postea sileri. Inferiori sui parte fertilior. Radix carnosa, copiosaque, eamq; in profundũ agit. A Vergiliarũ occasu glandiferæ semen reddunt. Diuturnioris vitæ. Iuxta vrbẽ autem quercus in Ilii tumulo tunc satæ dicuntur, quũ cœpit Ilium vocari. In Ponto circa Heracleã aræ sunt Iouis Stratij cognomine, ibiq; quercus duæ ab Hercule satæ. Sed Varro à Theophrasto habet. Item Sybari, qui nunc Thurij dicũtur, quercus simili esse natura, quæ est in oppidi conspectu. Quercus deorsum (de vallibus loquitur) fertiliores, quod Plinius de infera arboris parte protulit. Ipse Italiam querno folio assimilauit: multo proceritate amplior, quàm latitudine in læua se flectens cacumine. Par fuerat vt terra omnium terrarum alumna, eadem & parens, numine deorum electa, quæ cœlum ipsum clarius faceret, sparsa congregaret imperia, ritusq; molliret, & tot populorum discordes ferasque linguas sermonis commercio contraheret ad colloquia, & humanitatem homini daret, breuiterq; vna cunctarum gentiũ in toto orbe patria fieret, arboris frondem omnium pulcherrimam, & nobilissimam æmularetur.

Cœlum. Apuleius humidis locis gaudere ait. Nasci quercus in rubro mari glandiferas tradunt, nasci quoque in alto propiores terræ. Theophrastus prodidit, super lapides atq; testas fictiles sine radicibus, sed patellarum modo adhęrescentes, folio carnoso, crasso, atq; oblongo, miricæ simili, accedentis ad purpuram coloris. Forma ei flexuosa, atq; in latitudinem diffusior, ramis breuibus, contortis, spissis, magnitudo arboris tota paulo sesquipede amplior. Hac mulieribus lanæ tinguntur. Ramis earum annexę pendent conchæ quædam, & cautibus parte ima, vbi millepedes, & aliæ generis eiusdem bestiolæ, quodq; polypi speciem gerit, populantur. Alteram quercũ in mari nascentem refert glandiferam.

feram, cuius fructus sit cõmodus. Item alias magnitudine insignes: sed ea naufragis & vrinantibus comperta sunt. Scribit Athenæus in Lusitania profundo mari quercus esse glandiferas, vnde thunni vescantur, ob id thunnos qui dicant marinos esse porcos, minimè discedunt à vero. Cauchis, circa duos præcipuè lacus, vt Plinius est author, littora ipsa obtinent quercus, maxima auiditate nascendi, suffossæque fluctibus, aut propulsæ flatibus, vastas complexu radicum insulas secum auferunt, atq; ita libratæ stantes nauigant ingentium ramorum armamentis, sæpe territis Romanis classibus, quum velut industria fluctibus agerentur in proras stantium noctu, inopesq; remedij illæ, prælium nauale, aduersus arbores inirent.

Solum. Dumosos, glareososq; montes glandẽ postulare retulit Columella. Plinius in plana descendere dixit. Horatius querceta Gargani pluris facit, & sacra scriptura quercus Basan. Glandifera & Arcadia.

Satio. Seritur semine quercus, & deterior euadit. Itaq; quum pleriq; ex iis, quæ in Epyro nascũtur, seuissent, nullo pacto prouenire similis potuit. The. Cassianus Octobri mense omne semen spargi posse admonuit. Virgilius plantis serere docuit.

Plantis & duræ coryli nascuntur, & ingens
Fraxinus, Herculeæq; arbos vmbrosa coronæ,
Chaoniiq; patris glandes.

In consitione animaduertendum, quod ab aliis adnotatum est. Quercus & olea tam pertinaci odio dissident, vt altera in alterius scrobe depactæ moriatur. Quercus verò & iuxta nucem iuglandem. Ex Plinio. Quercus etiam excisa radices noxias oliueto relinquit, quarũ virus enecat oleam. Ex Columella. Hinc ortum symbolum, vt quum iracundiam, & inexorabilem animi asperitatem sese ad lenitatem dedisse significandum sit, quercus cum olea complicetur: nam quum quercus insignis sit asperitate, atque adeo inimica oleæ, vt iuxta se positam extinguat, & olea pacis, & lenitatis indicium, iis simul complicatis, feritatem mansuetudine delinitam ostendemus. Apud nos transplantata ægrius concipit.

Insitio. Quercus pyros ferre Plinius est author. Sed M. Varro quercum non recipere dixit. Inseritur & in vlmum. Virgilius.

——— *glandemq; sues fregere sub vlmis.*

Materies. Carinas naualibus quernas subiici p̃cepit Theophrastus, maximè triremibus: abieti, aut pino ferruminari non potest quercus insociabili natura, ꝙ hęc spissa corpore sit, illa textu raro. Palladius durabilẽ ait, si terrenis operibus obruatur, & aliquatenus palis. Et de pauimẽtis loquens ait. Axes quernę cũ æsculeis non misceantur: nam quercus humore concepto, quũ se cœperit siccare, torquebitur, & rimas in pauimẽto faciet. Sed si quercu suppetẽte æsculus desit, subtiliter quercus siccetur, & trãsuersus, atq; directus duplex ponatur ordo tabularum, clauis frequentibus fixus. Lucinę deæ simulachrũ è quercu factũ prodidit

Eusebius. Vitruuius. Quercus terrenis principiorum sotietatibus abundans, parumq; habens humoris, & aëris, & ignis, quum in terrenis operibus obruitur, infinitam habet ęternitatem, ex eo, quod quum tangitur humore, non habens foraminum raritates, propter spissitatem non potest in corpore recipere liquorem, sed fugiens ab humore resistit, & torquetur, & efficit in quibus est operibus, ea rimosa. Hesiodus de materia aratri.

——— *dura dentalia quercu.*

Nec prętereundum duco Alexandri Macedonis inuentum seruandæ niuis, in scrobes, vbi ea sit, coniectis è quercu ramis.

De robore. CAP. VI.

DIXIMUS de quercu, nunc de robore, quasi de miti ad syluestrem. Sunt enim qui robur & quercum nil differre putent, nos tamen authorum testimonio, & experientia quercum domesticam, robur syluestrem arborem esse demonstrabimus. Columella inter eas differentiam facit. Vacerra, genus clatrorum fabricatur ex robore, quercu, vel subere. Et de pedamentis vinearum loquens: Quercus, suber, ac si qua sunt similia robora. Plinius. Probatissimos fungos quercus producit, robur, cupressus, & pinus noxios. Glandē propriè fert robur, quercus, esculus & ilex. Robur montes, & valles amat, quercus in plana descendit. In quercu glans optima, & grandissima, in robore parua, & suibus caro ex roboris glande fungosa. Alibi. Vulgò robur, quercumque nasci videmus. Hæc demonstrant quercū à robore differre. Refert Pamphilus quod serpens moritur quercinis foliis iniectis. Fimeta palo roboris adacto fieri iubet Plinius, ita forte ne innascantur his serpentes.

Nomen. Theophrastus ἀγρίαν δρῦν vocat. Latini robur, antiqui authores, Festo Pompeio authore, robosenum pro robore dicebant, ratione, quod plures rufi coloris venas habeat. Alij à robore, seu à diuturnitate dictum malunt. Vulgò *rouece, quercia, seluaggia.*

Descriptio. Ita describente Theophrasto. Cortice crasso, carnoso, & scabro, & maximè in senecta. Materie carnosa. Ramos habet incōditos. Medullam nigram præsertim quod nigrum cognominant. Lignum durū, quamobrem flexum non recipit. Folio toto ambitu sinuoso. Radicibus multis longisque, quippe si locum habeant expeditum, subire quantumuis facilè possunt, carnosis, & altis. Alij florere putant, alij negant, sed muscum floris loco edi autumant. Fructificant post Vergiliarum occasum. Germinatione terna parturiunt corticemq; inter squamas spargunt, ac deinde rumpunt, ob id trislepri, aut trislipi vocatæ, hoc est intermissariæ, vel trisquamiæ. Germinationis tempore omnis galla quoque nascitur tam nigra, quàm candida, magna ex parte noctu vniuersa. Inque diem aucta excepta resinacea, si ab æstu occupetur, inarescit, augerique amplius nequit, aliàs amplitudine maiore grandesceret, qua de causa eorum aliquæ non minores fabis euadunt: nigra si pluribus diebus vi-

ret,

ret, mali amplitudinem capeſſit. Robur omnium copioſiſſimè, præter fructum alia gignit: nempe gallam paruulam, atque alteram reſinoſam, & nigram, quin & aliud ſpecie veluti morum, ſed durum, & fractu admodum difficile. Id tamen rarum. Ad hæc aliud effigiem colis repræſentans. Quum verò perficitur, durum quid parte emicãte, & perforatum, & tauri caput quodammodo æmulans profert, quòd præruptum, nuclei oleæ ſpeciem intus oſtendit. Fert & quod quidem pilum appellant. Id pilula eſt comam gerens lanaceam, mollem, nucleo durior, qua in lucernam luminibus vtuntur. Flagrat enim probè, vt galla nigra. Fert & alteram comigeram pilulam, cæterum quidem inutilem, verno autem tempore ſucco melligeno inficientem, tum tactu, tum guſtatu. Inq; ramorum alis pilulam aliam gignit ſine pediculo, concauoq; ſeſſilem, peculiarem certè, verſicoloremque. Nam eminentes quoſdam vmbilicos candicantes, vel paſſim variantes nigris maculis habent. Partem mediam grani tinctura infectam, ſplendidamq; oſtendit, aperta, nigra, & putricans cernitur. Lapillum quoq; puniceum magna ex parte gignit, quamquam raro. Item aliam eo rariorem pilulam è foliis conuolutam, compreſſam atq; oblongam. Super foliis verò tergo adhęrentem pilulam fert candidam, aquoſam, dum tenera eſt. hæc enim muſcas interdum intus continet, veniensq; ad incrementum iuſtum, in modum leuis paruulæ gallæ indureſcit. Robur, tot præter fructum producit. Fungos omitto, qui è radicibus, & iuxta radices erumpunt, communes enim eos cum cæteris habent arboribus: quinetiam muſcũ taceo, quippe quum in aliis quoque proueniat, ſed nihilominus ferax hæc arbos habetur rerum plurimarum. Sin autem, authore Heſiodo, mella apesq; ferat, magis quoq; illud confirmatur. Ergo naſcitur hìc melleus humor cœlo cadens, nec aliis magis inſidens frondibus. A quo Plinius. Robur folia toto ambitu ſinuata habet, emicantia etiam ex caudice ipſo. Germinationem intermittit tripartito, ac terna germina edit, ideo & inter ſquamas corticum ſpargit, quòd omnibus arboribus in germinatione euenit, quoniam prægnantium rumpitur cortex. Eſt autem prima earum incipiente vere, circiter x v diebus. Iterũ germinant, trãſeunte Geminos ſole. Sic fit vt prima cacumina impelli ſequutis appareat, geniculato incremento. Tertia eſt earũdem ad ſolſtitium breuiſſima, nec diutius ſeptenis diebus: clareq; & tunc cernitur excreſcentium cacuminum articulatio. Cortice craſſo, ſcabroq;, radicibus carnoſis, eisq; in profundum actis, maximis, ſpatioſisq;. Tota oſſea. Galla deterrima ex robore: ſignum eius quòd cauernæ tranſlucent. Robur præter fructum plurima & alia gignit: namq; fert & gallæ vtrumq; genus, & quædam veluti mora, ni diſtarent arida duritia, plerunq; tauri caput imitantia, quibus fructus ineſt nucleis oliuæ ſimilis. Naſcuntur in eo & pilulæ, nucibus non abſimiles, intus habentes flocculos molles, lucernarum luminibus aptos: nam & ſine oleo flagrant, ſicuti galla nigra. Fert & aliam inutilem pilulam cum capillo, verno tamen tempore melligeni ſucci. Gignunt & alæ ramorum eius

pilulas corpori non pediculo adhærentes, candicantes vmbilicis. Cætera nigra varietate diſperſa. Media cocci colorem habent. Apertis amara inanitas eſt. Aliquando & pumices gignit, nec non & è foliis conuolutas pilulas, & in folio rubente aquoſos nucleos candicantes, & tranſlucidos, quamdiu molles ſint, in quibus & culices naſcuntur, indureſcunt in modũ gallæ. Ferunt robora & cachryn, ita vocatur pilula in medicina vrẽdi vim habens. Gignitur poſtquam decidere folia, hyeme durans. Continet nucleum pineis ſimilem. Is creſcit hyeme, aperitur vere pilula tota, cadit quum folia cœperint creſcere. Tam multifera ſunt, & tot res præter glandem pariunt robora. Sed & boletos, ſuilloſq;, gulæ nouiſſima irritamenta, quæ circa radices gignuntur. Robora ferunt & viſcum, & mella, vt author eſt Heſiodus. Conſtantq; rores melleos è cœlo, vt diximus, cadentes, non aliis magis inſidere frondibus. Galliarũ glandiferæ maximè arbores agaricum ferunt. Eſt autem fungus candidus, odoratus, antidotis efficax, in ſummis arboribus naſcens, nocte relucens. Signum hoc eius, quo in tenebris decerpitur. Virgilius ad mel alludit in Pollione.

Et duræ quercus ſudabunt roſcida mella.

Sed nos quam robur vocamus, in ſyluis paſſim ſpectatur, folio latebrarum anfractibus ſinuoſiſſimo, paruo, duroq;, glande exigua, aſpera, & inguſtabili, materie duriſſima.

Solum. Solum profundum quærit, quia radice omnium altiſſima inſidet; durum, & montanum, vel montano proximum, ſed ſolutum, humectum, & ſabuloſum reſpuit.

Cœlum. Circæum, quod vocant excelſum, promontorium tradit frequentiſſimum roborum Theophraſtus. Montes & valles diligere dixit Plinius. Locis frigidis, ſeptentrioni obiectis, & apricis paſſim vbiq; vidimus.

Satio. De robore diuerſam ſententiam eſſe ſcribit Theophraſtus: quidam enim ex ſemine tantum eam produci ſtatuunt, alii ex radice quoq;, ſed lentè, nonnulli etiam ipſo caudice detruncato. Auulſione & radice, nihil ex his, quæ ab imis plantigera non ſint, exoriri poſſe arbitrantur.

Inſitio. Robur inſitionum omnium capaciſſimam dixit Plinius, verùm corrumpit ſaporem. Nos caſtaneam recipere vidimus.

Materies. Robur durum ſimul, & ponderoſum eſt. Antequam terebrent madefaciunt, quò ſcilicet mollius reddant. Natura perpetua, æternaq;, ſed defoſſum, atq; in aquis demerſum: putredine quippe immune hoc omnino videtur: ob id fluuiis, lacubuſq; naues hac etiam materie condunt, ſed mari putreſcit, quãquam reliquæ magis durare valeant, quod quidem & ratio vult, vtpote quum ſale maceratæ, conditæq; ſint. In opere difficillima, quòd criſpa ſit, nodoſa, circumuolutionibus perplexa. Medulla ſpiſſa eius, quod atrum cognominãt. Ponderi nil cedit, vt reliquæ terrenæ, ſed renititur: argumentum quod nunquam rumpitur, ſed prius quàm viribus carie, aliáſve deficiunt. Tam nauibus, quàm domibus commodum, nec non & in terra obrutum durat. Carbones

è robore

è robore nouello & annoso damnant, media ætas in pretio est. Carbones optimos spississimæ materies faciunt, vt aria, robur, arbutus: solidissimos enim ita, vt diuturniores, efficacioresq; sint, qua de causa in metallis argenteis hisce ad decoctionem primam vtuntur, sed deterrimi inter eos roboris, quòd terrestriores. Tardissimè cæditur, hyeme ineunte, ante quàm turget: tempestiuè cæsum, neque cariem sentit, sed prædurum ad cornus similitudinem spissatum edurat, totum enim cordis specimen præfert. Serissimè ergò cæditur, videlicet hyeme post autumnũ: quòd si sub turgore cædatur, citissimè omniũ ferè cõputrescit, seu cũ cortice, seu sine cortice capiatur, potissimùm, quæ primo turgore, proxima quæ secũdo, tertia quæ tertio. Quæ autẽ post fructuum maturitatẽ cæduntur, quãuis non turgida sint, incorrupta perdurant, præterquam quod sub cortice vermiculi quidam nascentes, caudicem per summa inscribunt, quibus signis pro sigillis nonnulli vtuntur. Non desunt, qui tempestiuũ putant vere, quum amentum, id est, cachryn suam gerit. A quo Plinius. Robori tanta duritia est, vt terebrari nisi madefactum non queat, & ne sic quidem adactus auelli clauus. Robori exalburnato nigricans color. Robur sub põdere incuruatur, ceditq; ponderi. Viride ferris cedit, aridum enim pertinacius resistit, ferrarũq; dẽtes replet æqualitate inerti, qua de causa alterna inclinatione egerunt scobem. Glutinum abdicat, & inter se, & cum aliis insociabile glutino. Vere cæsum teredinem sentit, bruma autem neq; vieatur, neque pandatur, alias obnoxium, etiam vt torqueat sese, findatq;. Cariem vetustatemq; tardissimè sentit, defossum diuturnius, sed marina aqua corrumpitur. Apud nos robur quia neruosum, & densum est, pro columnis validissimè constituimus. Supra terram inconstans, contorquens sese, & rimosum fit, dulcibus aquis demersum nulla marcoris tabe cõficitur, sed mari maceratum, conditumque putret, quasi dulcibus gaudeat, & salsas horreat aquas: nisi sal humida, non sicca à corruptionis vitio vindicet.

De Fago. CAP. VII.

DVO sunt glandiferi fagi genera, vnum à Græcis, alterum à Latinis descriptum, quæ etsi glandiferis annumeretur, fructũ nil glandibus similem habet, de qua posterius dicemus, nunc de Græcorum fago quercui simillima; nec aliud differt, nisi quòd rotundam, & dulcissimam glandem affert. Pausanias in Arcadicis inter diuersa quercuum genera fagum annumerat.

Græcis φηγὸς dicitur, vt M. Varro libro de gente Romana existimauit, Sosipatro referente. Seruius ἀπὸ τοῦ φάγειν, quod est comedere, dici voluit, loco enim φ Græci, prisci Latini f ponebant. Latinis fagus, Neapolitanis *quercia castaguara*, quod castanearum saporem æmuletur. *Nomen.*

Masculini & fœminini generis meminit Theophrastus. Peculiare fago, & haliphlæo, quòd ambabus in genere dicto virili glãdes parte postrema vtrinq; lapidescunt. Est & syluestris, & vrbana, est & quæ glandem amaram ferat. *Genera.*

Vrbana fagus ligno læuiore constat. Peculiare, quòd in genere virili *Descriptio.*

glandes postrema parte lapidescũt vtrinq;, aliis in putamine, aliis in carne ipsa, ideoq; detractis lapillis, concaua perinde atque in animalibus relinquuntur. Materie robustissima, putrediniq; nulli obnoxia, sed nec ipsa recta, quamquam minus torta, quàm quercus, caudice verò crassissimo constat, vt tota quoq; breuis specie reddatur. Nam eius etiam corpus in orbem comosum, minimeq; erectum est. Glande rotũda. Germinat paulò ante æquinoctium. Auctu facillima. Syluestris dulcissimum fert glandem, ligno plus scabro. Apud nos in triuiis, & syluis cuiq; obuia, nec ab aliis, nisi rotunda, & dulcissima glãde cognoscitur, cruda, tosta, elixaq; satis commodè editur, vt castaneæ videantur.

Cœlum. Vrbana in cultis prouenit, syluestris montibus nascens.

De Cerro. CAP. VIII.

IDÆI, & Macedones, vt Theophrastus refert, cerrum roboris speciem faciunt. Plinius è glandiferis propriè dixit.

Nomen. Græcis αἰγίλωψ, vt & Latinis ægilops, & cerrus Plinio. Italis *cerro*.

Descriptio. Cerrus ægilops rectissima, excelsissima, læuissimaq;, ligno per longitudinem robustissimo. Panum sola fert, longitudine cubitali, branchiarum similitudine, canum, muscosum, ceu villum lintei prolixum. Nascitur è cortice non surculo, vnde glans, nec ex gemma, sed à supernorum nodorum latere. Cerrus ἄσπεις, vt Macedones putant, aut sterilis, aut adeò improba glande, vt nullum animal, præter suillum genus ea vescatur, quòd ingustabilis sit, ac ne suibus quidem, si pabulum aliud nanciscantur, eaq; caput tentat mandentium. Hæc Theophrastus. A quo Plinius. Cerrus propriè fert glandem, sed tristem, & horridam, echinato calyce ceu castaneæ. Excelsissima ægilops, sola è glandiferis fert panos arentes, muscoso villo canos, non in cortice modo, verùm & è ramis dependentes cubitali magnitudine, odoratos inter vnguenta. Ceream glandem proximam quernæ tradit Nigidius, nec ex alia solidiorem carnem, sed duram. Apud nos cerrus procera admodum exurgit, recta, minusq; ramosa. Calyce glandis echinato, carne intus amarissima, quæ à suibus gustata, respuitur, nec nisi in caritate annonæ caducam depascũtur. Abdicata quoque fabricis, vt quæ flexu, fractuq; inauspicata, in terris autem recipitur. Est altera species cuius glandes prægrandes habent calyces echinatos, ambitu spinis prædito sibi incumbentibus, magnitudinem ferè echini marini æmulatur.

Solum. Nunquam in cultis, aut rarenter nasci scripsit Theophrastus. Incultis amica. Plinius. Apud nos quibuscunq; locis obuia, & vulgaris.

Materies. Cerri materies elaborata ædibus construendis inauspicata, quòd facillimè rupta fathiscat, eaq; fultæ domus facilè ruinam sentiunt, casumq; citò minantur, ob id rudi & indolata ad intestinum opus, & vtensilia vtuntur. Damnata etiam in carbone, quoniam exiliat, & scintillas eiaculetur: ærariorum tantum officinis compendio, quia flatu desinente protinus emoritur, parumque absumptus, tardè recidit in fauillam. Ab eo Plinius. Minus vtilis ædificiis; at quæ

quæ carbone dotata, vitiis obnoxia est. Quamobrem solido vtuntur carbone, ærariorum tantum officinis compendio, quoniam desinente flatu, protinus emoriens sæpius recoquitur. Cætero plurimis scintillis. Hyginius manubria rusticis cerrea. Celerrime marcescēs. Vitruuius, Cerrus pariter habet mistionem humoris, & ignis, & terreni, aëris plurimum, peruia raritate humores penitus recipiendo celeriter marcescit.

De Esculo. Cap. IX.

MACROBIVS inter felices arbores esculum adducit. Ciuica corona ilignа primò fuit, postea magis placuit ex esculo, Ioui sacra: dixit Plinius. Eius fructu primæ ætatis homines vescebantur, & ab esca nomen traxisse volunt, quòd ante cerealem frugem, & vsum frumenti, mortalibus arbos victum subministrabat. Et ob id Ioui sacram dicebant. Ouidius,

Et quæ deciderant patula Iouis arbore glandes.

Theophrastus πλατύφυλλον vocat, Theodorus latifoliam vertit, quoniam inter glandiferas arbores folii latitudine præstet. Latini esculum vocant. Seruius ab esu dictam vult, etsi obtinuerit vsus, vt per æ diphthongum scriberetur. Neapoli vulgò *eschia*. *Nomen.*

Proximè ab ægilope latifolia rectissima, excelsissimaq; post haliphlæum, ædificiis verò deterrima. Carbone inutilis, quin & maximè post illam putrescit. In glandium censu tertia latifoliæ. Galla eius haud absimilis quernæ, nisi quòd leuior, sed ad rem nullam vtilis. Fert & alteram nigram, qua lanæ inficiuntur. Macedones esculum amaram glandem ferre inquiūt. Plinius ab Theophrasto. Glandem propriè fert, post quercum optimam. Fungosam carnem fieri ex esculo tradit Nigidius. Minus vtilis est ædificiis, at quæ carbone dotata, vitiis obnoxia est, quamobrem solido vtuntur carbone, ærariorum tantum officinis compendio, quoniam desinente flatu, protinus emoriens sæpius recoquitur, cætero plurimis scintillis. Galla similis quernæ sed leuior, multoq; minus probata. Fert & nigram: duo enim genera sunt, hæc tingendis vtilior. Radices in profundum agit: Si Virgilio quidem credimus, esculus quantū corpore eminet, tantum radice descendit. Autumno reddit semen. Virgilius, *Descriptio.*

Esculus in primis, quæ quantum vertice ad auras
Æthereas, tantum radice in tartara tendit.
Ergo non hyemes illam, non flabra, neq; imbres
Conuellunt: immota manet, multosq; per annos
Multa virum voluens durando sæcula vincit.

Gallam habet esculus cæteris longiorem, lineis quibusdam per longitudinem ductis. Cadit Octobris medietate. Suum carnem grauem facit. Omniū maximè viuens putrescit, & concauatur.

Nullum terræ delectum habet, sed in quacunq; seri posse, dixit Plinius. *Solum.*
Incultis amica. *Cœlum.*

Satio. Plinius nasci è balano dixit, sed non nisi esculi: scrobe dodrantali, interuallis duorum pedum seritur leuiter quater anno. Nimis morosa nasci. Virg.

Pars autem posito surgunt de semine, vt altæ
Castaneæ, nemorumq; Ioui quæ maxima frondet
Æsculus, atq; habitæ Graiis oracula quercus.

Materies. Esculus cæsura triennio serior, nimis morosa nasci. Hoc pedamentum minimè putrescit, lætumq; maximè fruticat. Humoris impatiens. Hæc Plinius. Sed Vitruuius. Esculus verò quod est omnibus principiis tẽperata, habet in ædificiis magnas vtilitates, sed ea quum in humore collocatur, recipiens penitus per foramina liquorem, eiecto aëre & igni, operatione humidæ potestatis vitiatur. Palladius in fundamentis sine vitio durare dixit.

De Haliphlœo. CAP. X.

INTER quina roboris genera haliphlœum annumerant Idæi, authore Theophrasto.

Nomen. Cui ἁλίφλοιος, & εὐθύφλοιος dicitur. ἁλίφλοιος ab ἅλις & φλοῖος, quasi crassicorticem dicas. Theodorus salsicorticem vertit. & εὐθύφλοιος quasi recticorticem. Latinis, vt Plinio, haliphlœos dicitur.

Genera. Duo videtur habere genera ex Theophrasto, quum dicat, quòd ambo, id est, fagus, & salsicortex in genere virili glandes postrema parte vtrinq; lapidescunt, aliis in putamine, aliis in carne ipsa, ideoq; detractis lapillis, concaua perinde, atq; in animalibus relinquuntur.

Descriptio. Theophrastus ita describit. Crassissimus huic caudex, & plerunq; cauus, aut fistulosus magna ex parte cernitur. Ædificiis damnatur, breui putrefit, quod ex arboris natura euenit, concaua inanisq; redditur. Sunt qui corde hãc volunt carere. Fulmine frequenter icitur, quamuis altitudine non excellat, adeò neq; ad sacrificia vti fas erat apud Æoles. Panum etiam producit, sed nigricans, pusillumque, ideo in glandium censu quartum ei gradum tribuunt. In genere virili postrema parte lapidescit, vt diximus. Materies ædificiis inutilis, nec non carboni. Item ad axes, & ad eiusmodi similia vtilis est. A quo Plinius. Pessima & carboni, & materiæ haliphlœos, cui crassissimus cortex, atq; caudex, & plerunque cauus fungosusque, nec alia putrescit ex hoc genere, quum viuit. quin & fulmine sæpissime icitur, quamuis altitudine non excellat, ideo ligno eius nec ad sacrificia vti fas habetur. Eidem raro glans, & quum tulit amara, quam præter sues nullum attingat animal, ac ne eæ quidem, si aliud pabulum habeant. Sed postrema verba; Glans rara, & quum tulit amara, quam præter sues nullum animal attingat, & ne eæ quidem si aliud pabulum habeant, non rectè Plinius haliphlœo asscribit, quæ Theophrastus asprindi, id est, Macedonicæ cerro tribuerat.

Materies. Cæditur eo tempore, quo robur, id est, hyeme post autumnum, ex Theophrasto.

De Farno. Cap. XI.

EST & aliud glandiferæ arboris genus, farnum vocant, cuius Latini non meminere, quod sciam.

Latini farnus, Itali *farno*, Neapolitani *fargna*. *Nomen.*

Arbor breuis, & in orbem comosa, ramorum alis crebro caua, glandem maximam, & dulcissimam affert, omnium glandiferarum præcocissimam. Initio Octobris cadit. Suum carnem pinguem, & leuem reddit. quum ipsa cadere desiit, aliæ incipiunt. Folio maiori, quàm quercus, sed cacumine retusiori, nec tam profundioribus crenis cauo. Trunco aspero, & hiulco. Glandes multas, & simul congestas affert. Sciditur in laminas ad tectorum & tuguriorum operimenta. Altera eius species serior est, nam quum aliæ cessant, ipsa parere incipit. Vocant *verdesca*. Glans mediocriter magna, & dulcis. *Descriptio.*

De Latinorum fago, siue Theophrasti oxy. Cap. XII.

INTER glandiferas arbores Latinorum fagus annumeratur, & si eius fructus parum, aut nil glandi similis sit, vt inter cognatas potius, quàm eiusdẽ generis arbores connumeretur. Plinius. Syluarum certè distinguebatur insignibus, Fagutali Ioui etiam nunc, vbi lucus fageus fuit. Plutarchus in Symposio ait. Vipera fagi ramulo tacta, confestim obstupescit. Macrobius inter felices arbores fagum annumerat.

Theophrasto ὀξύνη, vel ὀξύη dicitur. Lydis μύσι. Theodorus scissimam vertit, quasi in laminas sectilem. Latini fagum vocant. Itali *fagio*.

Scissima nullas penitus differentias habet, sed genere simplex. Plinius cãdidam notauit, & rufam, & pro generum differentia folia longiora, breuioraq;. *Genera.*

Surgit arbos recta, læuis, & enodis, proceritate crassitudineq́ue ferè par abieti, & in cæteris non absimilis. Materie colorata, robusta, neruosa, cortice læui. Folio crasso bifido, longiore quàm pyro, per extrema aculeato. Fructus glandea effigie, læuis, includitur caliculo echinato quidem, sed placido, & blando, nec vt castanea hispido, similis tamen illi dulcedine & succo. Radices nec multas, nec altas agit, sed summotenus sparsas. Nascitur in montibus candida materie, quæ ad multa perutilis est, quippe ad carpentaria, lectos, subsellia, mensas, & nauigia. Campestris nigra, ad hæc minus experita. Fructus vtrique similis. Macedones syluestrem scissimam non florere existimant. Plinius de sua fago hæc habet. Fagi glans nucleis similis, triangula cute includitur. Folium tenue, ac leuissimum, populo simile, celerrime flauescens, & media parte plerunq; gignens supernè paruulam baccã viridem, cacumine aculeatam. Fagi glans muribus gratissima est, & ideo animalis eius vnà prouentus, glires quoq; saginat. Expetitur & turdis. Arborum fertilitas omnium ferè alternat, sed maximè fagi. Glans fagea suem hilarem facit, carnem coquibilem ac leuem, & vtilem stomacho. Glans dulcissima omnium fagi, vt qua *Descriptio.*

obſeſſos etiam homines duraſſe in oppido Chio, tradat Cornelius Alexander. Apud nos viſendæ magnitudinis exurgit arbor, fronde alni, glande triquetra, puſilla, acuminata, vnde ὀξύα Theophraſto nominata videtur. Flore ex pluribus foliolis conglobato, herbacei coloris, longiuſculo. Ligno quàm robur minus robuſto, compactoque, cuius nucleus pro eſca, & oleoſo condimento à pauperibus expetitur.

Locus. Lydi in ſuo monte Olympo copioſum habent, Strabone & Euſtathio authoribus. Prouenire in agro Latino ſolitam author eſt Theophraſtus, tanta longitudine, vt nauibus Hetruſcis pro carina ſatisfaceret. Plinius in plana deſcendere ait. Nos in frigidiſſimis montibus, & conuallibus in Surrentino tractu altiſſima fageta vidimus.

Materies. Humidiſſimam eſſe tradit Theophraſtus, quamobrem è duabus iis lectuli qui fierent, incuruātur cedentes ponderi. Minoribus nauibus cōmendatur ad carinas, itē ad teſtudinē plauſtrorum, vectabulorumq; vilem fabricā. Cædēda materies poſt meſſem, & exitū vindemiarū. In aquis durat incorrupta, madefactaq; firmior redditur. Plinius. Scādulæ è fago, & cortex in magno vſu agreſtiū, vaſa corbesq;, ac patentiora quędam meſſibus conuehendis, vindemiisq; faciunt, atq; prætexta tuguriorum. Scribit in recenti ad duces explorator, incidens literas à ſucco. Nec non in quodam vſu ſacrorū religioſus eſt fagi cortex. Pectines quoq; tranſuerſi in pulpa apud antiquos factitabantur, inde & vaſis honos. In pretio habita eſt ad ſacrificum guttum: Marcus Curius iurauit, ſe ex præda nihil attigiſſe præter guttum faginum, quo ſacrificaret. Lignum in longitudine fluctuatur, at quæ pars fuerit ab radice validius ſidit. Non improbatur & fagus in aqua, hæc quidem in his, quæ defodiuntur, principalis. Facilis & fagus quamquam fragilis, & tenera. Eadem ſectilibus laminis in tenui flexilis, capſisq; ac ſcriniis ſola vtilis. Vitruuius de fago eadem dicit, quæ de cerro, & ſubere ſupra retulimus. Fagus in ſicco vtilis, in humore corrumpitur ex Palladio. Claudianus de vſu in nauibus.

Sic qui vecturus longinqua per æquora merces
Obiectare parat, fagos metitur, & alnos.

Pocula etiam è fago antiquitus fiebant, vt & temporibus noſtris. Virgilius,

——— *Pocula ponam*
Fagina, cælatum diuini opus Alcimedontis.

De Siliqua. CAP. XIII.

IAM ad alteram ſyluæ partem deuentum eſt, ſcilicet pomiferam. Nemora conuenientiſſimum eſſe, tradit Columella, veſtiantur quercu, fago, cerris, ilicibus, oleaſtris, tamaricibus, corylis, pomiferisq; ſylueſtribus, vt ſunt albæ ſpinæ, græcæ ſiliquæ, iuniperus, lotos, pinus, cornus, arbutus, prunus, paliurus, atq; achrades pyri. Vinum ex ea fieri docet Plinius. Nos ab iis incipiemus, quę æterna cęſarie decorantur.

Nomen. Græcis κερωνία eſt, κέρας enim cornu dicitur, κεράτιον cornicula, quod ſiliquæ

quæ ſeu vaginæ cornu formam incuruam arcus inſtar præſeferant. Galenus κερατωνίαν arborē, κεράτιον fructū dicit, & poſt eū Paulus. Hippocrates ὀπηκέρας, recētiores Græci ξυλοκέρατα. Theophraſtus hanc ſiliquam, vt Iones, κερωνίαν nominat, & συκῆν αἰγυπτίαν, ſed errāter, nulla enim in Ægypto, ſed in Syria naſcitur, & in Ionia circa Cnidum Rhodumque. Varro ſiliculam vocat. Columella ſiliquam græcam, & addidit græcam, vt à fœno græco diſtingueret, nam abſolutè ſiliqua dicitur. Plinius ſiliquam, & ſyriacam. Arabes caraba. Ob id Itali ex his nominibus deflectunt eorum vernacula nomina, alij enim *carobole*, Caietæ *ſeleccole*, à ſiliculis.

Theophraſtus ita ſuam Ægyptiam ficum deſcribit. Caudice maxima ex parte ſuum fructum producit, ramis enim paucum fert. Foliis ſemper comantibus, flore candido, & grauiſſimè olente, leniter radice ſublimi, atque omnino plantigera imis partibus, ſuperius tamen ſubareſcens. Fructum anniculum ſimul, & nouum habet, altero nanque detracto poſt Canis ortum, protinus alterum gigni pateſcit: gignitur enim vuæ modo indiſcretus, atque vniformis, auctus circa Arcturum & æquinoctium floret, dehinc hyeme exacta durat vſque ad Canis ortum. Ab eo Plinius. Similis his ſiliqua, quam Iones ceraunian vocant, trunco & ipſa fertilis, ſed pomo ſiliquæ. Ob id quidam Ægyptiam ficum dixere, errore manifeſto. Non enim in Ægypto naſcitur, ſed in Syria, Ioniaque, & circa Gnidum, atque in Rhodo, ſemper comantibus foliis, flore candido cum vehementia odoris, plantigera imis partibus, & ideo ſuperficie flaueſcens, ſuccum auferente ſobole. Pomo antecedentis anni circa Canis ortum detracto, ſtatim alterum parit, poſtea florem per Arcturum hyeme fœtus enutriente. Alibi verò de vulgari noſtra ſiliqua loquens, oblitus eorum quæ ſcripſerat: Alia ſiliquis gignuntur ipſis dulcibus, ſemenque cōplexis amarum, quum in pluribus ſemina placeant, in ſiliqua damnentur. In ſiliquis quod manditur, quid niſi lignum eſt? Non omittenda ſeminis earum proprietate: nam neque corpus, nec lignum, nec cartilago dici poteſt, neque aliud nomen inueniat. Haud procul à caſtaneis abeſſe videantur & prædulces ſiliquæ, niſi quod in iis cortex ipſe manditur. Digitorum hominis longitudo illis & interim falcata, pollicari latitudine. Strabo de arboribus Indiæ loquens ex Ariſtoboli authoritate, dicit arborem eſſe non magnam, neque magnas ſiliquas habentem, vt faba, denorum digitorum longitudine, mellis plenas, quas qui ederint, non facile euadant. Arbor apud nos procera exurgit, ramis in latitudinem potius, quàm in longitudinem diffuſis, corticis colore albo fuſco, folio fraxini duriore, rariore, ac magis circinato. Frondes enim pari interuallo exoriuntur, ternæ aut quaternæ, quæ in cacumine eſt, parem numerum conturbat, pediculo palmari longitudine, flore ſurculoſo, floret æſtate vſque ad hyemem, vel appetente vere: fructificat æſtate, vel autumno ex trunco à radicibus paulò diſtanti: truncus ſiliquis totus operitur, ſic & maiores rami, minores parum, aut nihil. Radice ſublimi, vt vento ſæpius deturbetur.

Deſcriptio.

Cœlum. Palladius loca maritima, calida, ſicca, & cãpeſtria amare dixit, tamẽ, vt ipſe expertus eſt, in locis calidis fœcundior fiet, ſi adiuuetur humore. Caietę maximè puber, & in Surrẽtino tractu. In frigidiſſimis nõ viuit, in frigidis vſq; ad florem.

Solum. Siccum ſolum amare nobis videtur, & calloſum.

Satio. Columella ab idibus Februarij vſq; in æquinoctiũ vernum rectè ſeri putat. Plinius: ſiliquas Græcas per autumnum ante brumam. Palladius, Februario & Nouembri ſemine, & plãtis, & ſi adiuuetur humore, poteſt & taleis poni. Scrobem deſiderat largiorem. Beritius vt oleæ plantat, humidis tamen locis à nona Calendarum Ianuarij die, vſque ad quartam Calendarum Februarij.

Inſitio. Palladius inſeri poſſe menſe Februario credit in pruno, vel amygdalo, & omnes fructus recipere poſſe. In verſibus.

Aſſueſcunt ſiliquæ viridi molleſcere ſucco,
Et gremio paſcunt cætera poma ſuo.

Nos ſupra terebinthum inſeruimus, & optimè apprehendit, & profecit.

Cõditura. Siliquæ ſeruantur diutiſſimè: ſi extendantur in cratibus, ex Palladio.

De Arbuto. CAP. XIIII.

PVBET etiam in ſyluis æterna fronde arbutus. Virgilius in ſyluis naſci teſtatur:

——— *cum iam glandes, atque arbuta ſacræ*
Deficerent ſyluæ.

In Ecloga. *Dant arbuta ſyluæ.*

Eſt & arbor hœdis fronde expetita, vt idem.

Dulce ſatis humor, depulſis arbutus herbis.

Fructu etiam delectantur merulæ, turdi, aliæq; aues, vbi fructus hyeme maturi ſunt, & alij deſunt, vnde viſco, retibus, aliiſve decipulis capiuntur.

Nomen. A Theophraſto κόμαρος dicitur arbutus, & υνλεία, & fruct⁹ οἴναρος. Immò ſunt, qui diuerſum eſſe dicant apud Theophraſtũ vnedonem & arbutum. Inquit in primo. Defluo cortice ſunt vnedo, & arbutus. Plinius id conſiderans ait. Duobus nominibus vocant Græci, comaron & memecylon, ex quo apparet totidem eſſe genera & apud nos: alio nomine arbutus vocatur. Et alibi. Arbutus, ſiue vnedo. Dioſcoridi arbos κόμαρος, fructus verò μιμαίκυλος dicitur. Galenus verò & Paulus fructum epimelidis vnedonem vocant, non arbuti, quaſi meſpili, nam Dioſcoridis ἐπιμελὶς meſpili genus dicitur. Is nanq; ſexto ſimplicium plantarum, ἐπιμελὶς, inquit, acerba planta eſt, vt dicere poſſis, ſylueſtris malus: appellatur autem à multis in Italia οὐνεδῶν, cuius fructus acerbus. Vnde vnedo fructus epimelidis, memecylon arbuti. Inde ſecundo de alimentis, comaron vocat, cuius fructus memecylon. Plinius quatuor nominibus vocat, comaron, arbutum, vnedonem, & memecylon. Virgilius arbutũ pro fructu neutro genere dicit, arborem fœminino. Horatius fructum fœminino. Virgilius.

——— *dant arbuta ſyluæ,*
Et quæ vos rara viridis tegit arbutus vmbra.

Hora-

Horatius. *Impunè tutum per nemus arbutos*
Quærunt latentes.

Pamphilus apomelida pyri genus arbitratur, quod amamelida quidam vocant, alij omomelida, frequentem in Ionia, & biferam, fructu pyri, ſed ſui generis, omnino prædulci, & ſine nucleis, ac prælato pyris. Hipomelides, ſiue epimelides, vt Martialis aſſerit, poma fert ſorbo ſimilia, mediocri arbore naſcētia, flore cādidulo: ſapor ex acri dulcis, ita vt fructui inſit dulcedo cum acrimonia commiſta. Latini arbutum, & vnedonem vocant. Itali *corbezolo*, Neapolitani *ſorbo peloſo*.

Ita deſcribit Theophraſtus. Arbor magnitudine nō nimium præſtat, corticem tenuem tamarici ſimilem habet, folium inter ilicem, & laurum. Floret menſe Iulio. Flores ſingulari appendice parte poſtrema racematim cohærent, ſimiles baccis longioribus myrti, non foliati, ſed concaui, ceu ouum pertuſo vertice, quū deflorеſcit, parte, qua ſunt annexi, perforantur, & quod defloruerit in pediculum relabendo, verticilli inſtar circa fuſum tenue apparet. Fructus anno integro matureſcit, vt ſimul hunc haberi, atque alterum flore ſponderi contingat. Folia inferiora dimittit, cacumine perpetuò viret, ramiſq; præpoſtero aſſiduè gignit. Quia fructus humidus, ideo frigoris exceſſu concoqui non poteſt. Dioſcorides. Arbor cotoneæ malo non diſſimilis, tenui folio, cuius fructus pruni magnitudinem implet, nullo intus nucleo. Maturus autem flauet, aut rubeſcit, in eſu acetoſus. Virgilius hyeme ſuos fructus maturare dixit. *Deſcriptio.*

Venit hyems, teritur Sicyonia bacca trapetis,
Glande ſues læti redeunt, dant arbuta ſyluæ.

Plinius. Aliud corpus eſt terreſtribus fragis, aliud congeneri eorum vnedoni, quod ſolum pomū ſimile fructui terræ gignitur. Arbor ipſa fruticoſa. Fructus anno matureſcit, pariterq; floret ſubnaſcens, & prior coquitur. Pomum inhonorum, vt cui nomē ex argumento ſit vnum tantum edendi. Iuba author eſt, quinquagenûm cubitorum altitudine in Arabia eſſe. Cortex ei cadit. Ouidius fructus ruboris meminit.

——— *pomoq; onerata rubenti*
Arbutus.

Apud nos hyeme fructu ſuperbit, coccineo aſpectu micanti, numeroſo, cæteris arboribus tunc ſuis priuatis, acetoſis conflato partibus, ac guttur exaſperantibus, alioquin alio tempore reſpueretur: flore luteolo.

Mas ſit an fœmina ſterilis inter authores non conuenit, inquit Plinius. *Genera.*

Frigori reſiſtere poſſe dixit Theophraſtus. In Arabia Plinius naſci dixit. Palladius amare loca tepida, aprica, maritima, & ſtatum rigidum reformidare. Æſchyllides in Ceo inſula prouenire fructus, quos vocant amamalidas, ſine nucleo, grati ſaporis. Sed terram qualemcunque non reſpuere. *Cœlum.* *Solum.*

Palladius ex Martiale mēſe Decembri ſeri nucleis in vaſculis poſitis. Menſe autē Februario hypomelidis plāta, ſed pollicis magnitudine robuſta trāsfertur

breuiſſimo ſcrobe, ſoluta terra, plurimo ſtercore. Sed munienda eſt, quia cito areſcit, ſi radices eius ventus afflauerit. Apud nos in ſyluis naſcuntur, hominum artem & opera aſpernantur, ſolo naturæ genio contentæ, quas ſi colueris deteriores euadunt, & interdum moriuntur. Arbutus, ex Propertio, laborem omnem veretur.

Aſpice quos ſummittat humus formoſa colores,
Et veniant hederæ ſponte ſua melius:
Surgat & in ſolis formoſius arbutus antris.

Inſitio. Inſeri non poſſe dixit Palladius. Sed in verſibus de nuce idem ſic ſcribit.

Arbuteas frondes vaſtæ nucis occupat vmbra,
Pomaq́ ſub duplici cortice tuta refert.
Inſeritur verò ex fœtu nucis arbutus horrida.

Idem confirmauit Diophanes inquiens: Nux in arbutum ſolum inſeritur.

Materies. Carbones optimos ſpiſſiſſimæ materies faciunt, vt arbutus, ita vt diuturniores, efficacioresque ſint. Qua de cauſa in metallis argenteis hiſce ad decoctionem primam vtuntur.

Condimētum. Poma eius aut in picatis, & munitis vrceolis, aut ſcobe populi, aut in ollis inter vuas vinaceis obruta ſeruabuntur. Ex Palladio.

De Loto arbore. CAP. XV.

QVONIAM & in ſyluis lotus arbor, Columellæ authoritate pubet, nos & de ea inter ſylueſtres bacciferas arbores conſcribemus. A Macrobio inter felices arbores numerata eſt. Ferunt nympham ſui nominis in hanc arborem conuerſam, quam Priapus fugientem comprimere conquiſiſſet, nomen dediſſe. Ouidius.

Haud procul à ſtagno Tyrios imitata colores,
In ſpem baccarum florebat aquatica lotos,
Lotus in hanc nymphe fugiens obſcœna Priapi,
Contulerat verſos ſeruato nomine vultus.

Loti arboris fructus Homerus, princeps vatum, ſuis carminibus nobilitauit, quum miſſis exploratoribus, qui incolas eius terræ diſcerent, reditu illorū deſtitueretur Vlyſſes. maluerunt enim apud Lotophagos remanere, vt mellitum arboris fructum comederent, quàm in patriam redire, vt penitus reditus obliuiſcerentur.

Nomen. Græcis λωτὸς δένδρον, lotus arbor, nam & herbæ ſunt hoc nomine complures. Græcorum vulgus anacacabeam arborem, & anacacabon fructum dicit, author eſt Aëtius. Latinis verò faba græca dicitur, & ob id ita dici putauerim, quod fructus tuberculo fabæ ſimilis ſit, & ſui dulcedine in cibis placeat. Seruius fabam Syriacam dici autumat à nympha ſui nominis in hanc arborē verſa, vt diximus. Padi incolæ fabam græcam vocant. Afri celtim, Neapolitani *melo ſiocco, Zafaracchio.*

Suam

Suam lotum ita depingit Theophraſtus. Lotus pyri magnitudine ſurgit, aut paulò infra. Inciſuræ in folio crebriores, alioquin ilicis viderentur. Amplitudo fabæ pomo, color croci, ſed ante maturitatem alius, atq; alius ſicut in vuis. Naſcitur in ramis denſum myrti modo, inter ſeſe aduerſum. Manditur inter Lotophagos innocua dulcedine ſuauitateque, nec ventris ſentire morbos ferunt, qui eo ſubinde veſcãtur: iucundius, meliusq; quod ſine interiori nucleo eſt, qui in altero genere oſſeus videtur. Tanta verò fructus & arboris copia narratur, vt exercitum Ophelli Carthaginem petentis in commeatuum defectu pauerit. Non deſunt qui fruticoſam, ramoſamq; arborem eſſe dicant, caudice firmo, ac fideli, fructu qui nuce obducitur, foris minimè carnoſo, ſed pelliculari, & cuticulaceo, nec cibo tam dulci, quàm guſtu aliàs iucundo. Vinum quod ex eo conficitur, vltra binos, ternósve dies negant durare, à quo tempore ſtatim acorem contrahit: ſuauiorem itaq; fructũ apud Lotophagos haberi. A quo Plinius. Eadem Africa, quæ vergit ad nos, inſignem arborem loton gignit, quam vocant celtin. Magnitudo quæ pyro, quanquam Nepos Cornelius breuem tradat. Inciſuræ folio crebriores, alioquin ilicis viderentur. Magnitudo fructui fabæ, color croci, ſed ante maturitatem alius, atq; alius, ſicut in vuis. Naſcitur denſus in ramis myrti modo, non vt in Italia ceraſi: tam dulci ibi cibo, vt nomen etiam genti terræq; dederit, nimis hoſpitali aduenarum obliuione patriæ. Ferunt ventris non ſentire morbos, qui eum mandunt. Melior ſine interiore nucleo, qui in altero genere oſſeus videtur. Vinum quod exprimitur illi, ſimile mulſo, quod vltra denos dies negat durare idem Nepos, baccasque contuſas cum alica ad cibos doliis condi. Quin & exercitus paſtos eo accepimus, vltro citroq; commeantes per Africam. Alibi verò. Lotos ſiue faba Græca, quam Romæ à ſuauitate fructus ſylueſtris quidem, ſed ceraſorum penè natura, loton appellant. Præcipuè domibus expetitur ramorum petulantia, breui caudice, latiſſima expatiantiũ vmbra, & in vicinas domos ſæpè tranſilientium. Nulli opacitas breuior, nec aufert Solẽ hyeme, decidentibus foliis. Nulli cortex iucundior, aut oculos excipiẽs blandius. Nulli rami longiores, validioresq;, aut plures, vt dixiſſe totidem arbores liceat. Viuax arbor, & æquæua quibuſdã vrbibus. Romæ verò lotos in Lucinæ area, anno qui fuit ſine magiſtratibus CCCLXIX, vrbis æde condita, incertum ipſa quanto vetuſtior. Eſſe quidem vetuſtiorem non eſt dubium, quum ab eo luco Lucina nominetur. Hæc nunc circiter annum CCCCL habet. Antiquior illa eſt, ſed incerta eius ætas, quæ capillata dicitur, quoniam Veſtalium virginum capillus ad eam defertur. Verùm altera lotos in Vulcanali, quod Romulus conſtituit ex victoria de decumis, æquæua vrbi intelligitur, vt author eſt Maſſurius. Radices eius in forum vſque Cæſaris per ſtationes municipiorum penetrant. Durauit, vt fertur, ab vrbis æde condita (incertum quantum ipſa fuerit vetuſtior) longiſſimo arborum æuo, ad Neronis incendia, adhuc iuuenis viridisque, victura, niſi princeps ille arboris mortem acceleraſſet. Sunt, qui breuem tradant arborem, vt Poly-

bius, qui & vidisse se testatur, spinis asperam, folio virenti, quale rhamno, tantum profundiore latioreq́; fructu, candidæ myrti per initia, processu puniceo, magnitudine oliuæ, sed rotundo. Eum cibo familiæ tundi cum nucleo, qui perexiguus ei est, seruari conditũ, eundem nucleum herilibus mensis eximi. Saporẽ fici & fœnicobalani inesse pomo, sed præstantiori odore. Vinum & acetum inde fieri. Dioscoridi lotus magnitudine iustæ arboris adolescit, fructu maiore, quàm piperis, dulci, graueolente, qui edendo fit, & vtilis stomacho.

Genera. Genera eius plura, dicit Theophrastus, fructibus inter se discreta produntur. Vnum est genus sine interiori nucleo, & vinum eo exprimitur. Plinius. Differentiæ plures, eæq́; maximè fructibus sunt. Melior sine interiori nucleo, qui in altero genere osseus videtur. Vinum quoq́; exprimitur illi.

Cœlum. In Africa celtis plurima, optimaq́; gignitur. Est in insula Lotophagia Pharide vocata larga copia, cæterum non minor in continenti, sed longè largior est, plurima enim hæc omnino in Africa. Plinius à Theophrasto. Africa parte, qua vergit ad nos, loton gignit, & ipsam Italiæ familiarem. Præcipuè circa Syrtes, atq́; Nasamonas.

Materies. Materia Cyrenaicæ præfertur, nam tractum Lotophagorum feruidiorem confirmãt. Radici nigritia maior, quàm ligno, sed minus spissa, & ad pauciora cõmodior, quippe quum tantũ ad pugiones, & glutinamenta vsui sit. Lignum tibiis, & aliis plerisque expetitur. Spissitate & grauitate, & coloris nigredine, post buxũ & ebenum ei primatus indubie datur. Simulachra ex ea sculpere solent, rimas enim non capit, & carnis æqualitate quodãmodo constare videtur. Natura perpetua. Medullã habere loton, quã multi carere putant, constat argumẽto, quòd ea valuarũ sumptuosarũ cardines factitare solẽt artifices. Propter nimiã spissitatẽ enodis est, aut paucissimis nodis. Ab eo Plinius. Ligno colos niger, ad tibiarũ cantus expetitur. E radice cultellis capulos, breuesq́; alios vsus excogitãt. Post ebenũ, & buxũ durissima, & siccissima. Cariẽ & vetustatẽ non sentit. Cortice pelles tingũt, radice lanas. Tota ossea est, & sine medulla.

De azadarat Arabum. CAP. XVI.

SÆPE monachorum claustris, & templorum vestibulo visitur hæc arbor, ea Cisalpinæ Galliæ nemora abundare vidimus, lenem & perpulchram vmbram parit, & flores odoratos.

Nomen. Auicenna eam appellat azadarat. Hispani ex florum, foliorumq́; speciositate arborem paradisi vocant. Apud nos innominata viuit. Sunt qui albam zizipham velint.

Descriptio. Arbor spatiosa surgit, folio fraxini, cortice subuiridi, albis pũctulis cõsperso, rami fagiles, baccas profert oleæ, vel cerasi magnitudine, vt ex eis globulos faciant, quibus mulieres & monachi suas numerent preces, fructus loti arboris instar, flore suaueolente racematim congesto, stellato, purpureoq́;.

Cœlum. Cœlum calidum, vel temperatum diligit, rigidum horret.

Seritur semine, quatuor digitis in terra conditur; rigetur sæpius, & nascitur

tur initio veris. A bimatu transplantetur. Seritur etiam sobole, ex iis, quæ radicibus pullulant. Seritur etiam trunco, dummodo omnis terra abscondatur, vt solum cacumen supersit, veris initio, etsi ægrè concipiat.

Poma multa recipit in insitione, odorataq; reddit, vt pyra, sed in oculatione non finditur lignum, quia fragile, & fissura vltra quàm velles descendit. *Insitio.*

De Caprifico. CAP. XVII.

DICEMVS de ficu in pomario, hic de caprifico, etsi in aliarum arborum historia, vbi de satiua, eodē capite & de syluestri dixerimus ob cognationem, & affinitatem quandā, quæ erat inter vtrāq;: at ficus, & caprificus longo distāt interuallo, euidentissimamq; & summā differentiā habent, vt satiua ficus vrbana dicatur, caprificus syluestris. Theophrastus dux erit. Etsi multa ex syluestrib⁹ mansuescāt cultu, & alia ex vrbanis transeāt in syluestres neglectu, tamē neq; caprificus, neq; oleaster, & pyraster, ficus, olea, pyrus fieri possunt. Sed si vnq̄ ex caprifico ficus, aut ex ficu caprificus fieret, aruspices pro ostento haberēt, tanq̄ prodigia, & præter Naturæ normā accidere arbitrarentur. Plinius, Prodigio fiunt fici ex caprifico, & contra, graui ostento, quum in deteriora mutantur. Caprificus tauros quamlibet feroces collo eorū circundata in tantū mirabili natura compescit, vt immobiles præstet. Plutarchus de fico refert, & eius rei causam affert, vt videbimus. Vnde Ægyptii quum hominem à priori petulantia sibi modestius consulentem ostendere vellent, pro istiusmodi homine taurum caprifico collum, caput, & armos vestientem proponebant. Visitur sæpissimè caprifici ramus Iunonis simulacro suspēsus, cuius causam ex Varrone non reticebimus, quod nonæ apud Romanos erant Caprotinę nuncupatæ, quibus matronæ sub ficu Iunoni sacra faciebant, & ex caprifico virgā adhibebant ob memoriam seruatæ pudicitiæ. Philotis enim ancilla senatui persuasit, vt pro matronis, & virginibus, quas hostes dari sibi obsides petebāt, ipsa cum ancillis aliis habitu matronali cultis submitteretur, cuius laudata sententia, quum omnes hæ secum potiones meracas in lætitiæ signū attulissent, conuiuiumque simulassent, hostes lætabundi, comessatione & potu grauidi post iocos quieti se dederunt. Hîc Philotis signum dedit ex caprifico, quæ de mœnibus propendebat. Romani exciti impetum in dormientes faciunt, eosque cædunt, potitiq; victoria sacrum instituere, vt ancillæ matronis æquatæ, Iunoni, quam à caprifico Caprotinam appellauêre, sacrificarēt. Ad id Ouidius.

Porrige & ancillæ, qua pœnas luce pependit
Lusa maritali gallica veste manus.

Bubulas etiā carnes additi caules caprifici magno lignorū compendio coquūt, ex Plinio. Contra autē chamæleon circa caprificos ferus, alioquin innoxius. ex eodē. Tanta est differens erga diuersa animalia vnius plantæ virtus.

Græci vocant ἐρινεὸν, vt Pausanias ait in Messeniis, quòd in Erino Thessaliæ, vel vt alii volunt Achaiæ, municipio primùm apparuerit, vt Phocioni placet. Alii, vt Phauorinus, fici speciem ab Erino vrbe Dorica. Tzezes Lyco- *Nomen.*

phronis interpres ficum fatuam vocat, nonnulli ὀλωύθους. Meſſenii τράγον, quòd Apollo Ariſtomeni, & Theocli nati de ſalute conſultantibus ſignificauit, ἔστε τράγος πίνησι νέδης ἑλικόρροον ὕδωρ, οὐκέτι μεσσήνην ῥύομαι. Eſt Neda fluuius, cuius fontes in monte Lyceo viſuntur, in Arcadiam fluens; eo oraculo tragus arbor caprificus, non hircus intelligitur, quæ in Nedæ ripa enata, in fluuium deflexa excreuit, vt foliis humorem quodammodo haurire videretur: hanc autẽ Theocles conſpiciens, caprificũ, capri nomine intelligere voluiſſe Apollinẽ, è Neda bibentẽ coniecit: quũ itaq; iam Meſſeniis impenderet fatale malũ, reliquos celauit, Ariſtomenẽ ad caprificũ perduxit, & rẽ omnem aperuit, & ſic interpretatus eſt oraculũ: Ipſe Nedes dum hircus bibat alta fluẽta, nec vltrà, Meſſenen ſeruo: Propè enim inſtant triſtia fata. Hæc Pauſanias in Meſſeniis. Latini caprificum à carpendo dictam volunt, quòd muros, ac parietes carpat. Martialis,

Marmora Meſſabæ findit caprificus.

Plinius. Caprificus vocatur è ſylueſtri genere ficus nunquam matureſcens. Itali *fico ſeluaggio.*

Genera. A colore, & fructificatione generum diſcrimen ſumit caprificus, nempè alba, & nigra. Theophraſtus tradit caprificos potiſſimũ laudari nigras, ob rationẽ, quòd permulta hæ grana contineant. Eadẽ Plinius. Caprificorũ laudantur maximè nigræ, & in petroſis, quum frumenta plurima habeant. Aliud diſcrimen quòd alia bifera, alia trifera eſt. Plinius, In Cea inſula caprifici triferæ ſunt, primo fœtu ſequens euocatur, ſequenti tertius: hoc fici caprificantur. Athenæus ſcribit Theophraſtum ſecundo libro plantarum notare, caprificum eſſe biferam, alii triferam ſicut in Ceo.

Deſcriptio. E Theophraſto decerpitur deſcriptio. Viuacior fico, longeq; validior, ſpiſſior, fructu fœcundior exiſtit. Eadem etiã nodoſior. Earũ lac minime coit, aut prauè. Etſi ex ſylueſtribus, fœcunda tamen. Celerius germinare incipit, vt inculta. quia germinat ineunte vere. Neglecta nõ putatur, non paſtinatur, non ablaqueatur: ideò non exhalat foras calor paſtinatione & ablaqueatione, ſed intus cohibetur, qui author eſt germinationis; & ſi putatione ſuperioribus partibus allatæ fuerint plagæ, earum vulnere laborat arbor, friget contrahiturq;. Præterea in agreſtibus remanent incolumes ramuſculi puſilli, quos cultura auferre iubet, qui exiguitate eorum facile mutationem patiuntur, & ab ambiente aëre ad germinationum principia citantur. Accedit etiam ſiccitas: nam vbi humoris minus, operæ minus eſt. Plinius autem. Caprificus lactis minus habet, ſurculo quoq; eius lac coagulatur in caſeum. Exceptum id, coctumq; in duritiam, ſuauitatem carnibus affert. Triſtis eſt, quum non ſentiat annorum gaudia, quia nullo flore exhilaratur.

Solum. Theophraſtus nemoribus gaudere dixit, & laudari ex locis ortas ſaxoſis, ob rationem, quòd permulta hæ grana contineant, & vbi plurimus ſit puluis, ibi plurimæ, validiſſimæque caprificus exeunt.

Satio. E ficario grano ſato prouenire tradidit Theophraſtus.

Sylueſtris,

Syluestris, seu fera ficus, vt testatum reliquit Africanus, mansuescet, si tusis & vino & oleo maceratis ramis, eo septem diebus irroraueris imbre. *Art.*

Caprificus nullis ferè vitiis obnoxia, vermiculationem nõ patitur, lac enim eius acerbius est omnino. Neque radicationem, syderationem, vel scabiem, neque radices vermiculantur, quædam nec suos grossos amittunt, etiam si fico inserantur. Plinius etiam tradit, eam omnibus morbis immunem esse, quos recensuit Theophrastus. *Infir. tem.*

De malo syluestri. CAP. XVIII.

NVNC syluestre malum attingemus, habet enim multa, quæ sine reliquorum confusione dici non poterant, ideo hîc digessimus.

Græcis ἀγριόμηλα generale nomen est malorum in syluis degentium, quæ citra sationem & cultum proueniunt. Theocritus ὀρειμαλίδας, id est montana mala vocauit. Cato syluatica mala. Latinis malũ syluestre. Italis *melo seluaggio.* *Nomen.*

Syluestria, vt plurimum nomine vacare Theophrastus dixit, quum perpauci sint, qui eorum naturam experiantur. Nos & si inter se magnitudine, odore, colore, & facie differant, inutile existimamus per genera recensere, nomen tamen vnum syluestribus omnibus accommodabimus. *Genera.*

Theophrastus syluestria mala sui generis mitioribus odoratiora esse scripsit, ipsorumq́, malorum tam agrestium, quàm satiuorum, quæ sunt acerbissima, suauissimè olere. Cuius rei suo de causis libro rationẽ affert. Atqui quum odor coctura quadam cõtrahatur, quæ maximè cocta fuerint, ea melius olere putandum est. Verùm odoris ratio in coctione minus absoluta, quàm saporis versatur, argumento, quod mala, pyraque plus reddunt odoris; si in plenum cocta non sint: plus tamen sapiunt, quum perfectam assequantur concoctionem, quod in primis succorum mutationibus deprehendi non fuerit difficile: nam quum flatilis quædam sit odoris conditio, excoctus iam succus pauciorem halitum ac auram potest expirare, tum ergo minus odoris eiectabitur, quum concoctu crassior exultat, dulcedinem verò sensui gratam vsurpabit. Syluestre genus itaque priori concoctione contentum, vehementem concipit odorem. Vrbanum quod perfectiorem adipiscatur cocturam, alimentoque saturetur, succos in dulcedinem vertit, sed odoris ignauiam ac hebetudinem colligit. Porrò non parum refert in odoribus, si siccitas, si alimenti parsimonia, difflatio commoda præcesserit, quandoquidem quæ siccaneis erumpunt, pauciore contenta nutrimento; item quæ placido perflantur spiritu, proculdubio nascuntur odoratiora: etenim humor sese largius immiscens, odorem obtundit, & eius hebetat acrimoniam, ideo quæ dilutis & opacis tractibus degunt, inodora percipiuntur. Cæterum genus syluestrium aridius cernitur, ieiuniore donatum habitu, nec silens à flatu, sed magis, atque magis auræ patens, hinc feruẽtior natura, quæ prospirat, tenuiorq́; succus, halitui facile cedens, quum nec succum vrbani modo carni permistum gerat: quæ qui- *Descriptio.*

dem omnia iuuant ad odorem efficiendum. Præterea ſylueſtria mala maturius germinant mitibus, cuius ſpe in libro de cauſis affert rationem, quòd foris calor non exhalatur, ſed intus cohibetur, non enim paſtinantur, neque ablaqueantur, calor enim eſt germinationis author. Adde quòd vulneribus non laborant, non enim deputantur rami, aut decerpuntur fructus: demum quòd incultis arboribus, & agreſtibus ramuſculi ſint incolumes, in quibus propter exiguitatem, & facilè cientur principia genitalia ab aëre ambiente, & facilè ſubmouent materiam ſuam. Dioſcorides hæc adſtringentis eſſe ſucci dixit. Plinius, Sunt & mala parua, grati ſaporis, at enim acutiora odore ſylueſtria. Id peculiare improbitatis & acerbitatis conuitium, & vis tanta, vt acię gladij perſtringat. Præterea ipſe Plinius ſylueſtres malos etiam biferas eſſe dixit. Nos ita deſcribemus. Poma affert multò vrbanis minora, improba, & acerba, colore quum maturuerint luteo, ſucco aſpero. A pharmacopęis expetuntur ad ſuccos eliciendos.

De ſorbo torminali. CAP. XIX.

PVBET etiam in ſyluis ſorbi genus ſylueſtre torminale dictum, fructusq; affert feris, admodum à ſatiuo noſtro diuerſum.

Nomen. Plinius torminale vocat, remedio tantum probabile, quòd torminibus medeatur, ob id ad vſum medicum magis, quàm ad eſcam hominum natum. Neapolitani *ardicagna* vocant.

Deſcriptio. Plinius ita deſcribit. Minimo pomo, aſſiduo prouentu, arbore à ſorbo diſſimili, foliis penè platani. Nos ita deſcribimus. Surgit arbor non differens à noſtrate ſorbo magnitudine, & proceritate, cortice lęui, materie valida, folio vitigineo ſiue platani, lęui & neruoſo, baccis oblōgis, exiguis, ſorbis ſimilibus, in vmbellā coeuntibus, ex longis pediculis dependentibus, colore in nigro ruſeſcētibus, ſapore acido, & auſtero. Floret cū cæteris ſorbis. Fruct⁹ maturat Nouēbri.

Locus. Naſcitur frigidis in locis, nemoribus, ſyluiſque, prope Capuam vidimus.

Satio. Seritur ſobole, & ſemine.

Inſitio. Tubera optime recipit, inter alia & fructificat.

De Calabrice. CAP. XX.

NVNC æquum eſt noſtræ calabricis meminiſſe, à Columella inter bacciferas connumeratæ, tum quod noſtro pomario, ob varios, quos recipit diuerſorum arborum ſurculos, multiplicem præſtat vtilitatem, tum quod ſuorum nominum varietate non minimam inter doctos parit ambiguitatē, quum à diuerſis, & ab eiſdem diuersè etiam nominetur.

Nomen. Græcis ὀξυάκανθος, & ὀξυάκανθου dicitur, ab ὀξὺ id eſt acuta, & ἄκανθα id eſt ſpina, quaſi acutam ſpinam dicas. Columella albam ſpinam vocat. Nemora conuenienter veſtiuntur pomiferis ſylueſtribus, vt ſpina alba. Plinius ſpinam vocauit, ſiue ſylueſtrem ſpinam, & calabricem: quū dixit, Tuberes inſeri poſſunt in calabricem, ea eſt ſpina ſylueſtris. ſed ignorat eſſe Dioſcoridis ὀξυάκανθου: nam

quæ

quæ huic Dioscorides tribuit, ipse paliuro refert. Dicitur ab eo & spina appendix. Spina est appendix appellata, quoniã baccæ puniceo colore in ea appendices vocantur. Hæ crudæ per se, & aridæ in vino decoctæ aluum citam, ac tormina compescunt. Et spina nuptialis, vt coniicio. In eosdem situs (id est montosos, & frigidos) comitatur & spina nuptiarum facibus auspicatissima, quoniam inde fecerint pastores, qui rapuerunt Sabinas, vt auctor est Massurius. Ouidius in Fastis: quòd maleficiorum esset amuletum.

Ius pro concubitu nostro, tibi cardinis esto,
Hoc pretium positæ virginitatis habe.
Sic fatus spinam, quæ tristes pellere posset
A foribus noxas (hæc erat alba) dedit.
Virgaq; Ianalis de spina sumitur alba,
Qua lumen thalamis parua fenestra dabat.

Palladius spinam vocauit, quũ myxa in spinis inseri posse dixit, & quũ spinam sorbum recipere posse scripsit. Vocauit & calabricem, quũ tubera ab ea recipi iusserit. Hermolaus crespinum, Ruellius berberim, nos *calabrice* vocamus.

Theophrastus eius meminit. Arbor medica aculeos habet qualis acuta spina. Fructificat post Vergiliarum occasum. Dioscorides. Arbor est pyrastro similis, spinosa valdè & minor, baccas profert myrti, plenas, rubras, fragiles, & intus nucleum, radicem multifidam, altè descendentem. Crebris diuisuris discissa folia (vt capite de mespilo habet, quam nos arouiã, siue *azaroli* vocamus) quæ apij effigiem imitatur. Nos autem dicimus *azacolo* vocato tam similis folio, & fructu, vt idem existimemus, non nisi feritate ab ea distans. Baccis racemo pendulis, sine succo, flore albo, odorato. Ab occasu Vergiliarum fructifera. Fructus tota hyeme durans, myrto similis, sed cum nucleo intus, pendens longissimis pediculis. Rustici nostri ad sepimenta ruris ea vtuntur, ad quæ nulla alia diuturnitate, spinarum hirsutie, firmitateq; magis valeat. *Descriptio.*

Solum arenosum, & solutum quærit. Ex montibus in plana descendere dicit Theophrastus. *Solum.*

Seritur sobole ex his, quæ sponte in syluis nascuntur, & seminibus ex arbore deciduis, & post biennium transplantatis. *Satio.*

Plinius. Neq; omnia insita misceri fas est, sicut nec spinas inseri, quando fulgura expiari non queunt facilè, quotq; genera insita fuerunt, tot fulgura vno ictu pronunciantur. Alibi. Tuberes melius inseruntur in pruno syluestri, & malo coroneo, & in calabrice, ea est spina syluestris. Quæcunq; optimè & myxas recipit, vtiliter & sorbos. Palladius recipere ait sorbũ, & pyrum. De sorbo. *Insitio.*

Hæc arbos spinæ duros mucronibus artus
Exuit, ac libris mitibus arma tegit.

De pomo, *Et steriles spinos, & inertem fœtibus ornum*
Dotat, & ignotum cogit amare decus.

Sic etiã myxa docet recipere Aprili mẽse, tuberes Septẽbri, malũ Februario.

nos cotoneum, meſpilum, malum, & ceraſum nō infelici ſucceſſu inſeruimus. Immò ſi ſæpius ſuo ſurculo inſeratur, tuberes proferre.

De Perſea. CAP. XXI.

DE perſea dicemus, & ſi peregrina arbor, & peregrinari neſcia; ob nomen quod cum perſico commune habet, de quo in pomario dicturi, multam doctis peperit ambiguitatem: vt quæ dicenda ſunt, diſtincta videantur, de ea hic aliquid tractabimus. Plutarchus libro de Iſide, & Oſiride habet perſeam Iſidi fuiſſe ſacram, quòd pomum eius cordis figuram, folium verò linguæ præ ſe ferret. Vnde Ægyptij quum pomū pingebant vno tantùm folio adhæreſcente, ſignificabant linguam cordi coniunctam. Arborem & Harpocrati dicarunt, quaſi ſermonem, qui fructus eſt intelligentiæ, ſedem in corde, non in lingua habere deceat. Scribit Diodorus Siculus perſeam in Æthiopia primùm natam, mox à Perſis deuicta Æthiopia, ad ſe delatam, apud quos erat venenata, & cum cruciatu primum genita. Poſtea verò pœnarum cauſa à regibus in Ægyptum tranſlata, terra hoſpitali mitigata. Ferunt autē Perſas hanc arborem apud ſe læthalem habentes, in Ægyptum tranſmiſiſſe, plurimos ab eo perituros credentes, quæ contrario euentu ab his in cibos recepta.

Nomen. Theophraſto περσέα, & πέρσιον dicitur, nomen eſt à vernaculo ſolo, nō quòd à Perſeo Memphi ſata ſit, vt Plinius refert. Latinis perſea, Italis incognita.

Deſcriptio. Arbor perſea dicta, ex Theophraſto, magna, aſpectu grato, folio, flore, & ramo, totaq; figura potiſſimum pyro vicina: niſi quòd huic calueſcit coma, illi verò perpetua. Fructum ſemper parit, quippe nouus anniculum occupat. Maturitas Eteſiarum afflatu: alio tempore crudiuſcula decerpitur & reponitur. Magnitudo longioris pyri, amygdalæ putamine clauditur, & corio coloris herbidi. Nucem intus habet, vt prunum, ſed minorem multo molliorem que. Suauitas carnis prædulcis, & innocua etiam largiorem mandentibus, concoctu & deiectu facilem, radice prægrandi, longitudine, latitudine, & copia. Alibi. Quædam igitur ne germinare quidem poſſunt locis quibuſdam, quædam germinare quidem, ſed fructum nullum parere queunt, ceu perſea Ægyptia in Rhodo: & ſi per loca ita procedas, fructificare quidem eam comperies, ſed parciſſimè, nec alibi, quàm in Ægypto largè, ſuauiterque fructum progenerat. Alibi. Perſica in Ægypto, & locis proximis fructificat, quamquam in Rhodo vſque ad florem duntaxat perueniat. Plinius ab eo. Ægyptus & perſicam arborem ſui generis habet, ſimilem pyro folia retinentem. Fertilitas aſſidua ei, ſubnaſcente craſtino fructu. Maturitas Eteſiarum afflatu. Pomum longius pyro, incluſum amygdalæ putamine, & corio, colore herbido, ſed vbi nux illi, huic pomum, differens breuitate, ac mollitie, & quamuis blandiatur prædulcis ſuauitas, innocuum. Sed Columella hallucinatus putat noſtrum vulgare perſicum è Perſia aduectum, & primò venenoſum, nunc deinde mutata regione innocuum:

Stipantur calathi & pomis, quæ barbara Persis
Miserat (vt fama est) patriis armata venenis.
At nunc expositi paruo discrimine leti,
Ambrosios præbent succos, oblita nocendi.

Plinius eum redarguens ait. Persicæ arbores serò, & cũ difficultate transiere, vt quæ in Rhodo nihil ferant, quod primum ab Ægypto earum fuerat hospitium. Falsum est, venenata cum cruciatu in Persis gigni, & pœnarum causa à regibus translata in Ægyptum, & terra mitigata. Id enim de persea diligentiores tradunt, quæ in totum alia est, myxis rubentibus similis, nec extra orientem nasci voluit. Eam quoque eruditiores negauerunt ex Perside propter supplicia translatam, sed à Perseo Memphi satam. Et ob id Alexandrum illa coronari victores ibi instituisse in honorem ataui sui. Semper autem folia habet, & poma subnascentibus aliis. Galenus in Alexandria perseam se vidisse testatur, magnis arboribus cõparandam, cuius, vt tradunt, pomum in Perside tam præsentis est veneni, vt vescentes interimat. In Ægyptum verò translatam, & peregrinatam, poma ferre cibis idonea, turbinata pyri facie. Strabo, Persicus in Æthiopia, & Ægypto solum nascitur, arbor magna, fructu dulci, & grandi. Dioscorides. Persea arbor est in Ægypto, fructum ferens cibo idoneum, stomacho vtilem. Arborem hanc prodiderunt aliqui in Perside exitiosam esse, translatamq; in Ægyptum, mutata natura in cibum receptam.

Theophrastus de eius materie. Materies bonitate, firmitudine, nigritia quoque nil differens à loto. Simulacra ex ea factitauere, mensas, & reliqua eiusmodi. Plinius. Materies bonitate, firmitudine, nigritia quoque nil differens à loto. Simulacra ex ea factitauere, non eadem gratia quàm fideli materie, vt ex arbore, quam balanum appellauimus, magna ex parte contorta. Materies.

IOAN. BAPTISTAE
PORTÆ NEAPOLITANI
VILLAE
LIBER QVARTVS
SIVE
INSITIO ET CVLTVS.

PROOEMIVM.

ACTENVS de ſyluis, vbi quicquid, natura duce, generabatur, affatim proſequuti ſumus, nunc autem quæ ſationis, cultus mangonio, humanáve gignantur ope, operæpretium eſt enarrare. Sed mirari vos nollem, quum in ſuperioribus libris noſtrum pomarium ingredi perſæpe ſpoponderim, nunc in eius limine ianuam (vt ita dicam) ob oculos clauſerim. Decentius nobis viſum eſt ante pomarij veſtibulum fructiferas & nouas arbores percupida videndi ingenia aliquantiſper moleſtè morari, dum in vniuerſum aliqua paucis perſtringendo loqueremur, quàm in ſingulorum priuatim capitibus importuna inuaſione eadem ſæpius iterata præceptione legentium animos vexare, nuſquam alioquin opportuniorem locum nacturi in vniuerſa agricolationis hiſtoria. Nec ſunt quæ hoc libro clauſimus contemnenda, ſed ſanè digna, admirabilia, & agriculturæ partium nobiliſſima, ſcilicet de inſitione, vt arbores ſylueſtri habitu exutæ à ſua natura deſciſcere, earumque domita feritate in hortis nobiſcum manſueſcere cogantur, vt non ſolùm meliores fructus, nobilioresque, ſed nouos, ac prioribus ſeculis non viſos producant. Sed iam negotium ipſum auſpicemur.

Quot ſint plantarum generationes. CAP. I.

DVO ſunt in vniuerſum agriculturæ munera, ſerere, & colere, ſed quum non habeat quis, quod colat, niſi prius ſeuerit, ideo prius ſationẽ, demum cultum edocebimus. Plantarum ſationes multifariæ ſunt, quas demonſtrare tentabimus: nam non omnes omnibus competunt, ſed vnicuiq; natura ſuam inſtituit peculiarem generationem. Aliæ enim tam miti humanoque ingenio ſunt, vt omnibus modis ſatæ naſcantur, aliæ tam fero, agreſtique, vt paucis, vel vix vno contentæ. Hæc planta, illa trunco, alia vtraque natura fruitur, ita

vt ſi

vt ſi quæ vni conuenit, alteri tribues, & degeneres fructus habeas, & in creſcendo remoreris: idemque eſſet ac cum natura luctari, & tandem cum maxima temporis, laboris, & impenſarum iactura voti compos nunquam fies. Circa hoc opus, & labor, huic inſiſtendum, huic animaduerſio & cura eſt adhibenda. Optimi enim eſt agricolæ non ſolum plantas procreare, ſed properantiùs nobiliores fructus producere, præſertim qui huic ſtudio vtilitatis gratia nauant operam. Sed quid Græci, Latinique maiores noſtri de variis plantarum generationibus, & modis ſenſerint, indicemus. Theophraſtus in hiſtoriis plantas exoriri ſpōte, ſemine, radice, auulſione, ramo, ſurculo, trunco, aut ligno minutatim conciſo tradit. Et in Cauſis etiam lachrymis herbas naſci poſſe ait. Didymus ſemine, auulſione, talea, & ramo dixit. Virgilius in Georgicis ſponte, ſemine, radice, auulſione, ſurculo, trunco, & propagine. Plinius ex iam dictis Theophraſti excipiens, ſemine, plantæ radice, aut propagine, aut auulſione, aut ſurculo. Omnium diuiſio manca eſt, nos ex omnibus vnam conflabimus, addentes ea, quæ recens ætas adinuenerit, ita vt apertè ſuus cuique arbori reddatur ſationis modus. Plantarum generationes aliæ naturæ, aliæ artis, vel electus ſunt. Arbores, quas naturæ debemus, tribus modis naſcuntur, ſponte, ſemine, & radice, reliquas hominum artificioſæ induſtriæ debemus. Sed quas ars ſerit, vel integra eſt planta, vel à matrice plantæ reciſæ pars. Integra parte ſerimus auulſione, & propagine. Quæ plantarum partibus prorogantur primis, ſunt radice, trunco, ramo, & ſurculo, ſecūdariis verò folio, & lachryma. Serimus enim partium partes, & caulium inciſiones, & truncorum cortices. Surculos verò vel in terram, vel in conſectum arboris truncum inſerimus. De quibus omnibus ſuis capitibus ſingulatim cōſcribemus, & primo de iis, quæ ſpontè naſcuntur.

Sponte naſcentium generationes. CAP. II.

PLANTARVM ſpontaneas generationes aggrediemur, quæ naturæ beneficio attributæ ſunt: ſine enim origine ſeminis pleræque plantæ tum minutæ, tum maiores ſpontè concreſcunt. Virgilius in Georgicis.

Nanq; aliæ nullis hominum cogentibus, ipſæ
Sponte ſua veniunt, camposq;, & flumina latè
Curua tenent, vt molle ſiler, lentæq; geniſtæ,
Populus, & glauca canentia fronde ſalicta.

Theophraſtus ea facilè exire exiſtimauit, quæ minora ſunt, & maximè quæ annua, herbaceaq; natura conſiſtunt, & ſterilia potius ſpontè creari, quæ neque planta, neque ſemine gigni exiſtimantur. Virgilius etiam ab eo.

Sponte ſua quæ ſe tollunt in luminis auras,
Infœcunda quidem, ſed læta & fortia ſurgunt,
Quippe ſolo natura ſubeſt.

Quorum rationes, quum nobis occultiſſimæ ſint, nō parum admirationis,

ac diſquirendæ occaſionis ingerunt. Quis enim non miretur, quum terra, quæ in antiquorum ædificiorum eruitur fundamentis, non centenûm modo, ſed millenûm annorum, aëri exponitur, illico herbas producere? Præterea ſteriles herbas, ſemine carentes omnino, ſoli faciem & parietũ continuo veſtientes, quis ſeuit vnquam, vt variis in locis naſcantur? Varias è naturæ interpretibus rationes Theophraſtus refert, quas & nos referre nõ pigebit. Semina, quę ſponte naſcuntur, vel ſenſum noſtrum latent, vel aperta ſunt: quod ad ea, quæ noſtrum ſenſum latent, Anaxagoras aërem ſeminijprincipia habere dixit, quibus vnà cum imbre delatis gigni omnia aſſeuerauit. Diogenes ex aqua putreſcente, miſturamq; cum terra capeſſente plantas naſci exiſtimauit. Cleodemus ex iiſdem non ſolum plantas, ſed animalia conſtare putauit. Semina verò quorundam aperta ſunt, vt quum amnis exundauerit, aut alueo egreſſus fuerit: vt in Abderenſi agro tum fit, vt pars, quæ vacua remanſit, ſyluefcat. Imbres hoc idem faciunt, quum ſemina ſecum pleraq; deferant: & peculiarẽ ſyluam exortam prodiderunt, piceo imbre compluto: agrum Libycum quoq; cauſa quadam eiuſmodi edidiſſe laſerpitium ferunt. Amnium ergo colluuiones, aquarumque eruptiones, tum arborum, tum minorum ſtirpium ſemina inuehunt, ſed has herbas non eſſe inter ſpontaneas connumerandas cenſemus, ſed furtiuo ſeminio ſuam ab aliis plantis originem habere. Imbres enim putredinem quandam aquæ, terræque committunt, nam & ipſa terræ Ægyptiæ miſtura materiam quandam gignere videtur. Nonnuſquam, modo ſubegeris moueriſq; ſolũ, familiaria protinus illius terræ emergunt, vt in Creta inſula cupreſſi. In ſemimadefactis ſegetibus, ſi ſubmouentur, tribulum emergere aiunt. Igitur hæ quidem mutationem conſequuntur telluris, ſiue ſeminibus præiacentibus, ſiue ipſa terra modo quodam affecta, præparataq; ad gignendũ, humoribus ſimul interclufis, quorum vis magna eſt, ſiue proprietate aliqua in cœlo, terráve conſiſtente. Itaque quantũ in vniuerſum exprimi liceat generationes eiuſmodi fieri neceſſe eſt, terra ſufferuefacta, coactoq; humore admiſto, commutatoq; ex ſolis ardore, quemadmodũ & animalia generari videmus. Plinius quæ ab eo excepit habet. Nec terræ tantùm natura circa has refert, aut perpetua cœli, verùm & quædam temporaria vis. Imbres aliqua plerunq; ſemina afferunt, & certo fluunt genere, aliquando etiam incognito, quod accidit Cyrenaicæ regioni, quum primum ibi laſerpitium natum eſt. A Theophraſto Varro. Semen, quod eſt principium oriendi, duplex eſt, vnum quod latet noſtrum ſenſum, alterũ, quod apertũ. Latet ſi ſunt ſemina in aëre, vt ait Phyſicus Anaxagoras, & ſi aqua, qua influit in agrum inferre ſolet, vt ſcribit Theophraſtus.

Quod omnia ſemine generentur. CAP. III.

GENERATIO, quæ ſemine fit omnium plantarum ſemẽ producentium communis eſt, illudq; à natura eis tributũ eſt, vt ſui cuiuſq; ingenij ſemina ferat ad earum ſpeciem propagandam, perpetuandamque, nam id & ſenſu expe-

experimur, & rationi quoq; est congruum. Natura enim, inquit Theophrastus, nil vnquam frustra facere solita est, & maximè in iis, quæ prima, & potissima sunt, finem inspectat, semen autem primum est, & potissimum; si igitur non regeneraret, frustra sit necesse est; idq; propterea prouidens rerum natura, tanta cura, diligentiaque cauit, vt ea in pomorum abstrusiore parte, tanq̃ tutiore gremio abderet, & præcipuè arborum: nam non solùm callo, & membrana, putamine, crusta, osse, sed etiam trigemina natura, carne, deinde ligno, & intus ligno semen muniuit, vt quod pluribus erat obnoxium, pluribus propugnaculis sit custoditum, non solum aduersus cœli molestias, sed etiam animalium iniurias sit defensum. Ex semine primum arborum ortum fuisse, nemo est, qui dicere vereatur. totius arboris potentiam Demetrius Phalereus in semine ponebat, sine quo & arbores interirent, & animalia. Fingunt Poëtæ Saturnum suos filios deuorasse, ea ratione, interpretatur Varro, quòd semina iterum in terram reciderent, ex qua orta sunt. Natura primum semine seri debere docuit, ostenditq; quum semẽ ex arboribus decidens, terra exceptum repullulasceret. Vnde Lucretius,

At specimen sationis, & insitionis origo,
Ipsa fuit rerum primùm Natura creatrix.
Arboribus, quoniam baccæ, glandesq; caducæ,
Tempestiua dabant pullorum examina subter.

Demonstrarunt id etiam animalia, ab auibus enim & plerisq; animalibus semen sub terra, tanquam in horreis ad annonam repositum pullulauit, & in arborem frugémve excreuit. Quæ semine nascuntur Virgilius expressit.

Pars autem posito surgunt de semine; vt altæ
Castaneæ, nemorumq; Ioui quæ maxima frondet
Esculus, atq; habitæ Graiis oracula quercus.

Sed aliqua est in satione seminum diligentia, nam aliquorum simul plura semina seri debent, vt lætius, & felicius assurgat planta, aliqua nouo, aliqua ex veteri semine: nam plerunq; accidit ex veteri semine sata in aliam stirpem degenerare, quorum exempla suis locis dabuntur.

Contra Theophrastum, non omnia semine nata degenerare.

CAPVT IIII.

SED vetus est agricolarum opinio, omnia ex semine orta degenerare & malos fructus producere, eaq; sic inualuit, vt etiam à recentioribus agricolis creditum sit. Sed non possum satis mirari maximum Theophrastum, cuius doctrinam sequimur, & admiramur, nec possumus tam admirari, quin etiã maiori admiratione non indigeat, id tam pertinaciter affirmare, omnino semine sata degenerare, deterioraq; fieri. quod etsi in aliquibus verum sit, in omnibus omnino affirmare tanti philosophi indignum videtur, quum permulti fructus extiterint semine orti, & optimi. non tamen inficior insitione me-

liores fieri posse. Nec puto aliam rationem induxisse tam excellentem virum hæc asserere, nisi quod sterili Græciæ solo sic nascerentur. Virgilius,

Nam quæ seminibus iactis se sustulit arbos
Tarda venit, seris factura nepotibus vmbram.
Pomaq; degenerant, succos oblita priores,
Et turpes auibus prædam fert vua racemos.

Palladius dicit, Quæ seruntur, nasci quidem necesse est suam originem refouēte natura, cuius æternitati nulla tarditas potest afferre fastidium, sed homini longa ab his expectatio superest, & à generis nobilitate decedunt. Pyri semina sata, & serò venire, & seminis nobilitate degenerare. Florētinus, Plantæ à semine omnibus plantis sunt deteriores. Sed stirpes semine satas diuersas in species mutari ex mille repetitis Theophrasti locis colligimus. Sed vt ea, quæ scribimus clarius intelligātur, primùm meo more omnia, quasi in tabella depicta oculis spectanda proponam. Stirpium semina terræ commissa quum nascuntur, vel omnia mutantur, vel partim mutantur, partim non mutantur. Mutantur omnia semine sata cœli, regionisq; mutatione, scilicet cœlo inuidente, solo repugnante. Quod si à solo nonnunquam impetratur, vt alienas aduenasque alat plantas, cœlum nullo modo quit flecti: si verò cœli clementia fauet, solo reluctante, quæ nascentur, aut inuita parient, aut fructuum, arborumque mutatio eueniet. Et aliquando aut ex deteriori in melius mutatur, aut ex syluestri in vrbanum, vt punica in Ægypto acida tum semine, tum planta, in Cilicia in dulcem quodammodo, & vinolentam conuertitur. Et circa Solos iuxta amnem Pinarum omnes sine nucleo surgunt. Aliquando verò ex meliori in deterius, vt fructiferæ in steriles mutantur. Palma ex Babylone, & Syria translata in Græciam sterilescit, ac prorsus germinis infœcunda redditur. Sic persica in Ægypto largè, suauiterq; fructum progenerat, in Rhodo, aliisq; locis procedens fructificare paucissimè comperitur. Sic etiam fici in Ægypto, & omnibus eius tractibus bonæ frugis non sunt. Et Cypriæ brassicę semen ad nos aduectum si seratur solùm primo anno cauliculos teneros profert, postmodum degenerat in nostrates, clareq; hæc mutatio omnibus manifesta est. Diximus de trāslatis seminibus, nunc verò de iis, quæ loco in quo orta sunt, sata, in arbores exeunt, quæ sui similem ferant, & hæc partim mutantur, partim non mutantur. Arbores quæ non mutantur, sed sui generis amantissimæ sunt, illæ sunt, quas robustissimas vocamus, diutiusque naturæ contumacia permanent, vt palma, pinus, picea, abies, & reliquæ, quum in deterius mutatio accidere non possit: ferocitas enim vltimum est. Nec probè putatur eas posse degenerare, quæ solo semine nasci possunt. Ex quo Plinius. Ex his quibusdam natura non degenerandi quoquomodo serantur, vt cupressis, lauris, & palmis. Possunt etiam & regiones aliquæ arboris naturam susceptam seruare, aliæ stato tempore, aliæ semper. Omnes fructus quum loca idonea nacti sunt, melius seruare sua genera possunt,

sunt, præcipuè si arbores vigent, fructumque laudatum præstare suapte natura possunt. Ob id apud nos multas arbores eodem seminio natas, eadem semina semper reddidisse vidimus, nec aliam ob causam, quia solum tam fœcundum, colles tam aprici, cœlum ita clemens, vt merito maiores nostri & felicē, & beatam Campaniā vocitarint. Persica suo osse serimus, eademq; proueniunt, nam & serotina, & præcocia, duracina & nucipersica, vti deposuimus, sic & suis radicibus nata surgunt, vt è proximis cāpis videre licet, qui ad explenda Neapolitana pomaria quotannis innumeras myriadas mittunt. Arantia suo semine sata eosdem fructus reddidisse vidimus, dulces, acidos, & eiusdem formæ, & magnitudinis, vt continuò in Stabiarum plantariis videre licet. Nec laurus, & myrtus apud nos satæ degenerant, vt ex iis, quæ virent in nostra villa vidimus: natæ sunt ex seminibus, quæ ex eisdemmet arboribus ceciderant, quanquam & Plinius in Campania eiusmodi genera baccis seri confirmet. Pini, & cupressi semina, quæ ex fathiscentibus conis cadunt, eiusdem generis creant arbores. Sic & nos quæ fictilibus vasculis serimus, & duros fructus, & tarentinos producunt, vt eorum sata semina. Quercus ex decidentibus glandibus semetipsa serit. Idemque de ficario grano dicimus, quod non caprificum, sed ficum tantùm producit. Et M. Varro transmarinas ficus, Chias, Chalcidicas, & Lydias, & Aphricanas, cæterasq; in Italiā semine perlatas tradit. Palladius se expertū refert, sorbos suomet semine natos optimos fructus præbuisse, multasq; arbores ex pomis spōte progenitas, & in crescendo, & in ferendo extitisse felices. Pamphilus Græcus testatur omne genus suo semine satum suum genus producere, præter oleam, quæ oleastrum producit. Columella feraciores arbores ex semine satas esse, quàm quæ plantis, vtpote ramo producuntur. Vnde nō possum non mirari summum philosophum, eiusq; alumnum Theophrastum, cuius doctrinam admiror, hæc tam pertinaciter defendere. Quæ verò mutantur, vel naturæ, vel artis opera mutantur. Dicemus primò, quæ naturæ opera mutantur, vt arbores, & herbæ, & hæ vel in congeneres, vel longè diuersas. Arbores quæ in congeneres, & deteriores mutātur, numerosa est earū vbiq; gentium multitudo, omnibusq; perspicua. Immò Theophrastus omnia semine sata deteriora nasci scripsit. Is namque in historiis. Ex grano ficario nullum penitus genus, sed caprificum tantum erumpi, ac colore discrepans, & ex nigra ficu candidam, & ex candida nigram gigni. Ex vite nobili ignobilē, & sæpè diuersam exire: nonnunq̄ inurbanum quoddā, nec fructum quippe perficiens, vt ex oleæ nucleo oleastrum nasci, & ex acinis glaucis mali punici vilia exire, & ex enucleatis dura, & plerūq; acida, & ex pyro pyrastrum, & ex malo dulci tum deterius, tum acidū, ex strutheis cotonea, amygdalā tum sapore, tum mollitie degenerare, quercū deteriorem exire. Itaq; quū pleriq; ex ea, quæ in Epyro nasceretur, seuissent, similē prouenire non potuisse. In Antandro colore laurum, & myrtum degenerare, ex fructu nigro rubrū fieri, & ex fœmina cupresso marē ꝓuenire affirmāt. Palmam,

pinum coniferam, tineoſam maximè naſci. Euenit quoq; fructuum mutatio, non ſolum in congenerem, ſed in ſpeciem longè diuerſam, quod admirabile eſt profectò: nam multo maius eſt ſpeciem amittere, quàm in ſpecie ſimilitudinem. Tuberum ſemina ſi ſerantur, in calabricem degenerant, & armeniacæ, & præcocii fructus, qui nobis *almarges* dicuntur, ſi ſerantur in prunum degenerant, ſic nuciperſica in perſica, & ſimilia paſſim euenire videntur ab omnibus, qui ſeminariis curam impendunt, ſed id non ſemper, ſed quum pluuiæ inceſſerint, cuius cauſam veteres omnes tum Græcos, tum Latinos, ne dicam Theophraſtum latuiſſe video, idq; ex inſitione euenit. Apud nos tubera in calabricem, ſiue oxyacantham dixeris, inſeruntur, quum raro, vel nunquã apud nos ſemine ſata videantur, ſic armeniaca, præcocia in prunum, & dulces amygdalæ, in amaras inſeruntur. Semina fructus ſata ſubditi trunci aliquando naturam referunt. Mutantur non ſolùm arbores, ſed herbæ, & ſi frequentius arbores, cuius ratio eſt, quòd vegetiorum arborum ſemina imbecilliora ſunt, quòd antequam hient, multa eſt eis opus mora, interpollationeq; in naſcẽdo, ob id duro contumaciq; tegumento natura ſepſit, largioremq; alimenti copiã attrahunt, ob id facilius mutantur. Contrà annigenarum ſemina cito prodeunt, ob id nuda, aut non multum amicta, amictumq; illud prætenue, paruumque alimentum attrahunt, ſic non primo ſatu ſed tertio anno degenerant. Affectus is mutationis plantis, & animalibus eſt communis, ſed tertio anno mutantur, omnia enim ex momento alterantur, & ſua natura migrant. Contrarium in plantis, quia quum plantantur, eò imbecilliores ſunt, quo magis ſemine ſeruntur. Herbæ etiam altera in alteram mutantur, primò quæ mutuas inter ſe acceſſiones, & viciſſitudines habent, formarumque affinitatem, poſtremò quæ in longè diuerſas. Siſymbrium in mentam mutatur. Nos è ſemine mentę ſato, forma mentam, odore nepitam æmulantem habuimus, vt omnibus mirum videretur. Tranſeunt etiam herbæ ſemine ſatæ in longè diuerſas ſpecies, nam videmus triticum, & linum loliaſcere. Semen vetus tantùm valet in quibuſdam rebus, vt naturam commutet: nam ex ſemine braſſicæ vetere ſato naſci aiunt rapam, & contrà ex raporum, braſſicam: ex M. Varrone. Mutãtur etiam aliqua ſponte, & de ſpecie in ſpeciem tranſmigrant, vt candida populus in nigram commeat, tum fronde, tum tota ſpecie. Quæ verò ſemina arte mutantur, non ad hanc pertinent ſpeculationem, fit enim agriculturæ opere, plãtas corroborando, aut debilitando. Debilitamus ablatione, & deprauatione: ablatione, quum putamus, aut abſcindimus radicis partes: deprauatione, quum affigimus trunco clauum, aut ficum ſcarificamus. Corroboramus quũ adaquamus, aut ſtercoramus, aut ridicas apponimus. Triticum fit ex tipha paratu quodam, & arte, ſicut etiam ea, quæ præmacerata fructus dulciores afferunt. Sed de his latius in ſingulorum hiſtoriis loquemur.

Generationis modus ex radice. CAP. V.

GENERATIONIS modus à radice duplex, vel ſponte naturæ, vel artis opere. Quæ radice natura ſeruntur, vel integra planta radix ſeritur, vel ſola radix ſine ſtipite, quod idem in herbis demonſtrabimus. Eſt autem per radicem generatio maximè naturalis, & ob id ſylueſtrium generi accommodata. Eſt autem radice ſerere, quum viuiradix planta ſeritur: diciturq́; viuiradix, quaſi viuam radicem habens, ad differentiam ramorum, paxillorumq́;, qui ſine radicibus ſeruntur. Viuiradices plantæ non ex omnibus, ſed ex prolificis tantum arboribus ſumuntur. ſunt autem plantigeræ arbores, quæ non ſolùm iuxta truncum, ſed è longinquo prolificant. Theophraſtus enumerat pyrum, punicam, prunum, & vlmum. Pyrus verò, & punica non ſolùm è proximo, ſed è longinquo ſoboleſcunt, vtpote, quæ prolixa radice ſubeant. Contra verò abieti, pino, larici, palmæ, cedro, & cupreſſo negata eſt nepotum procreatio. Virgilius alias arbores pullulantes nominat.

Pullulat ab radice aliis denſiſſima ſylua,
Vt ceraſis, vlmisq́;, etiam Parnaſſia laurus
Parua ſub ingenti matris ſe ſubiicit vmbra.
Hos Natura modos primum dedit, his genus omne
Syluarum, fruticumq́; viret, nemorumq́; ſacrorum.

Has omnes è radicibus extirpandas eſſe iubent agricolæ, quum matres laedant, quod idem quoq; præcipit Poëta.

Nec non & ſterilis, quæ ſtirpibus exit ab imis,
Hoc faciet, vacuos ſi ſit digeſta per agros:
Nunc altæ frondes, & rami matris opacant,
Creſcentiq́; adimunt fœtus, vruntq́; ferentem.

A quo Plinius. Natura & plantaria demonſtrauit, multarum radicibus pullulante ſobole denſa, & pariente matre, quas enecet. Eius quippe vmbra turba indigeſta premitur, vt in lauris, punicis, platanis, ceraſis, prunis. At radices, quæ ſine ſtipitibus panguntur, in multas partes diuidemus, vt ex vna plures fiant, quod in olea optime prouenit. Theophraſtus oleam radice optime prouenire ſcripſit, quod Columella nos docuit. Quidam melius exiſtimant ex radicibus ſylueſtrium olearum hortulos excolere, ſed poſt vernum æquinoctium ſeri debent. Ex eo Palladius. Scio pleroſq;, quod facilius atq; vtilius, radices olearum, quæ in ſyluis plerunq; ſunt, aut in locis deſertis, in cubitalem menſuram reciſas ſolere diſponere, & admiſtione ſtercoris adiuuare. In fruticibus quoque Theophraſtus tradidit, & herbis. Quæ radice geniculata proueniunt, è ſingulis geniculis germen ſurſum, & radix ſubtus erumpit, vt gramen, & arundinum quoddam genus, ſi quis in obliquum colos præciſas fimo, terræq; abſcondat. Columella etiam arundines bulbis optimè ſeri tradit: quos alii bulbos, alii colos vocant: vnde arundinibus radicem confectam diſponunt. Nos in Sicilia & Brutiis præciſas arundinum colos ſaccariferarũ ſerimus, & ſic earum ſegetes inſtituimus. Roſa enim ex ocellis radicis ſeritur.

In herbis verò, quæ tenui & diluto corticeintegun̦tur, quemadmodum rapæ, raphani, betæ, ari, integram radicem ſerimus: partes verò bulborum, qui radices ſuo latere promunt, non ſolum hortenſium, ſed ſylueſtrium, vt cepæ, gethyi, allii, ſcillæ, aliorumq́;. Dioſcorides heleni agnatas propagines, aut liliorum, aut ari modo ſeri ſcripſit: aſparagi radices, mentæ, armoraciæ, napunculi, cæterorumq́;. Diximus generationes, quæ naturæ ſunt, nunc quæ artis, vel electus: & primò dicemus eas, quæ naturales ſunt, poſtmodum quæ arte impetrantur in propagatione. Auulſio ocyſſima generatio eſt, auctuq́; facilis, ſimilesq́; fructus affert, vt mater vnde auellitur. Auulſio eſt plantarum ablatio cum radicis parte, vt ſationi ſit idonea. Plinius ait, Et aliud genus ſimile natura monſtrauit, auulſiq́; arboribus ſtolones vixêre. Quo in genere, & cum parui ſunt auelluntur, partemq́; aliquam è matris quoq; corpore auferunt ſecum, fimbriato corpore. Plantæ, quæ auelluntur, ſtolones dicuntur, Græcis μόσχοι quaſi vituli plantarum; Latinis ſtolo, quaſi ſtolida fruticatio ex arborum radicibus. nomenq́; à Stolone viro traxit, qui, M. Varrone referente, propter diligentiam culturæ, Stolonũ confirmauit agnomen, quod nullus in eius fundo reperiri poterat ſtolo, quod effodiebat circum arbores, è radicibus, quę naſcerentur è ſolo, quos ſtolones appellabant. Plinius item, Stolonum cognomen Licinię genti; ita enim appellatur in ipſis arboribus fruticatio inutilis, vnde & pampinatio inuenta primo Stoloni dedit nomen. Didymus ab his, Stolones appellari ait, qui arboribus vniti, & agnati ſunt, ex ipſisq́; auelluntur vnà cum conſpicua radicis parte. Differt à ſtolone verò viuiradix: ſtolo enim eſt qui naſcitur circa ſtipites & auellitur cum radice, & corporis parte, & ſic ſeritur. Viuiradix verò eſt, quæ integra ex arboribus longinquo extrahitur. vnde auulſionem non admittunt, ait Theophraſtus, niſi quæ fruticoſæ ſunt: nam arbores, quæ vniſtipites ſunt, carent eo, quod auellere poſſis. Eſt & auulſio duplex, plantarum & herbarũ. Laurum auulſione naſci difficile putat Theophraſtus: ſed ſi auellitur, radicis, & ſtipitis aliquid habere oportet, fieri tamen poteſt, vt abſq; eo tam punica, quàm malus verna exoriatur. Plinius, Hoc modo plantantur punicæ, coryli, mali, ſorbi, meſpili, fraxini, fici, inprimisq́; vites. Cotoneum ita ſatum degenerat. Sabina auulſione etiam ſeritur. Didymus. Malum, ceraſus, ziziphon, nux parua, chamedaphne, myrtus, & meſpilum. Virgilius in Georgicis.

Hinc plantas tenero abſcindens de corpore matrum
Depoſuit ſulcis.

Herbæ autem quoq; auulſione naſcuntur, vt ruta, & braſſica, vt Theophraſtus tradit. Semper enim aliquid radicis accipitur.

Plantatio ex radice per propagationem. CAP. VI.

SEQVITVR propagatio auulſionem, altera per integram plantam ſatio: nam vbi natura in minime fruticoſis arboribus viuiradicem fieri negat,

ars,

ars, quò ramus radicem ſubmittat, propagationem adinuenit, quò aliò transferri poſſit. Propago Feſto Pompeio authore à propagando dicta. Ruſtici enim vetulam vitem per inflexos arcus ſupprimunt, vt ex vna plures emergant. Dicta eſt propagatio, quòd porrò pangatur, id eſt, longè figatur. Huiuſmodi arborum generationis modi Græci ſcriptores non meminerunt. Plinius naturam propagines docuiſſe ſcribit. Rubi nanq; curuati gracilitate, & ſimul proceritate nimia defigunt rurſus in terram capita, iterumque naſcuntur ex ſeſe, repleturi omnia, ni reſiſtat cultura, prorſus vt poſſint videri homines terræ cauſa geniti. Ita peſſima, atq; execranda res propaginem docuit, atque radicem acquiri viridem. Eadem autem natura eſt ederis. Propagatio duplex, arborum, & herbarum. Arborum duo ſunt modi, alter ramo ab arbore in ſcrobem depreſſo, alter ramo in arboris cacumen manente, ſed vel per vaſa fictilia, vel qualos traiecto, terraq; compacto. Arborum propagatio, qua ramus deprimitur, quadruplex eſt: hanc Columella in vitibus docet, in aliquibus nos vti poſſumus. Prima quum virga à matre edita ſulco committitur, altera quum ipſa mater proſternitur, atque in plures palos per ſuas virgas diuiditur, tertia quum mater in duas vel tres partes ſcinditur, ſi diuerſis locis diducenda eſt, quarta quum breuis virga depreſſa obruitur, ac poſt triennium amputatur. Propagationis modos Cato docuit, Propagatio pomorum, cæterarumq; arborum. Arboribus abs terra pulli qui naſcentur, eos in terram deprimito, extollitoque priorem partem, vti radicem capiant, inde biennio poſt effodito, ſeritoq;. Ficum, oleam, malum punicum, cotoneum, aliaq; mala omnia, laurum, myrtum, nuces prænestinas, platanum. Mala ſtruthea, laurum cypriam, delphicam, prunum, myrtum coniugulum, & myrtum album, & nigrum, & nuces auellanas. De ramis, quæ diligentius propagari voles, in aullas, aut in qualos pertuſos propagari oportet, & cum his in ſcrobem deferri oportet. In arboribus, vbi radices capiant, calicem, aut qualum pertundito per fundum, ramum, quem radicem capere voles, ſcarificato, traiicitoq;. Eũ qualum, aut calicem terra impleto, calcatoq; bene, in arborem relinquito: vbi ita fuerit, & radices egerit, ramum ſub qualo præcidito; qualum incidito ex vna parte perpetuum: ſi verò calix erit, conquaſſato, cum eo qualo, aut calice in ſcrobẽ ponito. Eodem modo vitem facito, eam anno poſt recidito, ſeritoq; cum qualo. Hoc modo quodq; genus volueris propagabis. Plinius è Catone tranſcribens ſic ornatè loquitur. Propagationum duo genera. Ramo ab arbore depreſſo in ſcrobem quatuor pedum quoquò, & poſt bienniũ amputato flexu, plantaq; tranſlata poſt trimatum: quas ſi longius ferre libeat, in qualis ſtatim, aut vaſis fictilibus defodere propagines aptiſſimum, vt in iis transferantur. Alterum genus luxurioſiùs, radices in ipſa arbore ſollicitando, traiectis per vaſa fictilia vel qualos ramis, terraque circumpactis, atque hoc blandimento impetratis radicibus inter poma ipſa & cacumina (in ſumma enim cacumina hoc modo petuntur audaci ingenio) arborem aliam

longè à tellure faciendi, eodem, quo supra biennii spatio, abscissa propagine, & cum qualis illis sata. Sabina herba propagine seritur, & rhododendron. Sic salices & castaneæ. In herbarum propaginibus Theophrastus caulem rosæ, & lilii prosterni iubet, & sic rosa & lilium nascuntur. Palladius confirmat. Virgilius de propagine ita canit:

Syluarumq; aliæ pressos propaginis arcus
Expectant, & viua sua plantaria terra.
Sed truncis oleæ, melius propagine vites.

Arborum satio per truncos. Cap. VII.

DIXIMVS integras arbores serendi modos, & per radicem, nunc ad alteram generationis partem traducamus stylum, scilicet quomodo trunco, ramo, & surculo nascantur: nam arboris partes maximæ, & primæ quatuor sunt, radix, truncus, ramus, & surculus; & primùm videamus, quæ arbores trunco nasci possunt. Truncus, ex Theophrasto, est in quẽ defertur alimẽtum, simplexq; supra terrã assurgit. in arboribus caudicẽ appellare solemus, in herbis caulem. Sed seruntur arbores trunco, itẽ herbæ caule, vel integro, vel in partes consecto. Integro trunco Theophrastus oleam nasci scripsit: ratioque huius generationis est, quòd prægrandes rami oleæ, oleastri, & myrti, succolenti sunt, scilicet pinguedine & densitate, proinde exiccatu difficiles: suorum enim corporum spissitas, & præsentis vitæ sedes est & futuræ auspicia, non tamen sine naturali calore, nil enim densitas illa facit, si comes est siccitatis, & inepta ad nepotum procreationem. Virgilius in olea talem serendi modum sic expressit.

Sed truncis oleæ, melius propagine vites
Respondent, solido Paphiæ de robore myrtus.

Theophrastus etiam palmę huiusmodi satum vitalem esse ait, quippe qui si eius truncus inuersus pangatur vdo solo, & germina supernè cieri, & infernè copiosas radices comparari, quod nos in populis, salicibus, sambucis, aliisq; quotidie videmus. Nec solùm integro trunco oleam nasci Theophrastus scripsit, sed etiam ligno. Quid verò per lignum intellexit, nisi truncum per longitudinem scissum, & in partes consectum? Talem serendi modum per lignum mirè etiam Virgilius expressit.

Quin & caudicibus sectis (mirabile dictu)
Truditur e sicco radix oleagina ligno.

Sed quum lignum seritur, monet Theophrastus subtus scindendum, ac iniecto lapide serendũ. Sic oleæ, fici, reliquorũq; satio fieri debet. Sed non solum trũci partes, sed partiũ partes serẽdas docẽt Gręci, scilicet cortices. Dioscorides nanq; corticẽ albæ populi & nigræ cõcisum, & stercoratis sulcis inditũ, edules fungos dare. Quod etiã Tarentinus Græcus affirmauit. In herbis verò caulis est trunci loco. Ideo herbam conciso caule nasci operæ pretium est dicamus.

Theo-

Theophrastus liliorum, & rosarum caules concisos, & germen citare, & radicari posse scribit. Sic arundines præfissa stirpe enasci, germinarique. De rosa, M. Varro, Plinius, aliique referunt.

De satione per truncos, & de talea, & claua. CAP. VIII.

SEQVITVR vt per ramos serendi modos doceamus. Rami dicuntur, qui in caudice fissi multiplices sparguntur, & vt caudex radice, sic rami caudice fulciuntur. Multis modis ramos serere maioribus nostris mos fuit. Nam aut integrum ramum, aut eius partes, sic & diuersa nomina indiderunt, nam recisum in plures partes ramum nunc clauam, nunc taleam vocitarunt. Τάλεα vox Græca est, sed Latini in suum vsum conuerterunt, vt taleare pro incidere rustica vsurpet simplicitas. Nonius scissiones lignorum, vel præsegmina taleas vocat. M. Varro, Intertaleare, rusticorum voce, diuidere est, vel ex vtraque parte æquabiliter præcidere, & excidere. Alibi verò ramum ex vtraque parte æquabiliter præcisum, claueolam & taleam appellat, facitq; circiter pedalem. Sed inter authores rami, taleæ, & clauæ nomina confunduntur. Varro clauam & taleam idem esse putauit, vt diximus. Palladius videtur inter ramũ & clauam, & taleam differentiam fecisse: nam de citriis loquens ait. Ramus non amplius sesquipede debet immergi, ne putrescat: claua sit manubrij crassitudine, longitudine cubitali, omnisq; obruatur: sed talea gracilior & breuior esse potest, quæ etiam mergetur, sed palmis duobus supersit. Didymus ramum & taleam maximè differre putat. Hanc sationis inuentionem Plinius casui ascribit. Inquit enim, Casus ingenio suo excogitauit, ac defractos serere ramos docuit, quum pali defixi radices cepissent. Taleæ nobis non paruam commoditatem præstant, nam vbi arbores semine careant, natura nos docet, vt iis vtamur, vel si cupiditas nos stimulet citiùs arborum nascendarum. Varro, quia ex semine fici, aut oleæ ad crescendum tardæ sunt, surculos, & taleas in seminariis expedit obruere, ait. Præterea quæ taleis feruntur, sapidiores fructus afferunt, & ex vilibus optimos, sed cito pereunt, cõtra verò in arboribus, quæ ex semine prodeunt. Nos serẽdi modum à Catone, seminum verò qualitatem à Theophrasto desumemus. Ramos ab arboribus vegetæ ætatis non prouectioris petendos censet. Quæ verò iuuenili ætate sunt, & pleno corpore constant, & melius germinant. Sint nitidi læuissimique: quod enim læue & nitidum, incolume inoffensumq; constat, contrà scabrum, obsitumq; nodis præsertim cæcis, euanidisque, incolumitate orbatũ est. Ad hæc læuitas, & rectitudo ad succi sorbitionem facilem meatum expeditumq; præstat, vt incrementa celeriter sequantur. Rectè etiam animaduersum, vt ex simili solo, vel saltem non deteriori semina petenda: nam imbecilli cuiq; mutatio molestiam affert, imbecille enim amissis natalibus suis. Preterea cum loci mutatione, ne situm mutet, sed quam cœli partem respexere apud parentes, in eam iterum vergant, vt nil naturæ, morisq; immutetur. Taleam à ramis abscindunt, ne vires ad excitan-

dum germen euaneſcant. Partem ab inferiori arboris parte petendam, vtpote robuſtiorem, exceptis vite, & fico, & quicquid humidum eſt. Quum ponũtur, erectæ ponendæ ſunt, nec multum terra extent, lenta enim incrementa capit planta, quum pars, quæ ſupra terram, maior ſubterranea fuerit. Cęſura ſit prope terram: nam celerius redeunt, quàm quę altius fuerint obtruncatæ. Poſtremo plagas obteges, ne ſol, néve imber eò ſe induat, ob id alij oblinunt luto, alij imponunt ſcillam plagæ, ac ſcillæ fictile. Scilla ſeruat priſtinum arboris vigorem, ſeruatur ea à luto, à fictili lutum. Triplex in ſatione differentia, ſiue ſcrobibus, ſiue ſeminariis, ſiue ſulcis ſeras. Cato hoc modo docet. Taleas quas in ſcrobe ſaturus eris, tripedaneas decidito, diligenterque tractato, ne liber laboret, quum dolabis, aut ſecabis, quas in ſeminario ſaturus eris, pedales facito, easque ſic inſerito. Locus bipalio ſubactus ſiet, beneque glutus ſiet. Quum taleam demittes, pede tantum opprimito, ſi parum deſcendit, malleo, aut mateola adigito, cauetoque ne librum ſcindas, quum adiges. Palo prius locum ſi feceris, quo taleam demittas, & ſi ita ſeueris, vtilis fiet talea, meliusq; viuet. Taleæ vbi trimæ ſunt, tum deniq; tibi curæ ſint, vbi liber ſeſe vertet. Si in ſcrobibus, aut in ſulcis ſeres, ternas taleas ponito, easq; diuaricato ſupra terrã, ne plus quatuor digitis tranſuerſis emineant, gemma, vel oculo ſeruato. Plinius de taleis hæc habet. Seruandum in eo ante omnia, vt taleæ ex feracibus fiant arboribus, ne curuæ, ne ſcabræ, aut bifurcæ, néve tenuiores quàm vt manum impleant, ne minores pedalibus, vt illibato cortice, atque vt ſectura inferior ponatur ſemper, & quod erit ab radice; accumuleturque germinatio terra, donec robur planta capiat. Sed animaduertendum erectam taleam dici, cuius pars ima terram ſpectat, ſumma cœlum, inuerſam verò, quæ cacumine infoſſo deorſum ſpectat, cœlum cæſura. Columella oleæ rectam taleam deponere iubet, nam inuerſa ſterilitatem minatur. Plinius, vt ſecura ſemper inferior ponatur, & quod erit ab radice. Theophraſtus de ficu, olea, & myrto loquens, Ficus à ramo ſeritur vaſtiore, qui debet exacutus percuti malleo, quoad ſupra terram exiguum relinquatur, ac deinde arena ſuperiniecta operiatur, easque plantas meliores effici volunt, quandiu nouellæ extant. Oleam verò & myrtum quæ trunco, præciſaq; ſeruntur, deorſum verſus ſectura inuerſa ſerere oportet, nec palmo minora præcidere, corticemq; minimè detrahere. Seruntur autem ex his rami, quibus germinantibus terram ſemper aſſiduè accumulandam, quoad ſatis corroborentur. Quod contrarium ſentit Theophraſtus de inuerſa talea, puto ex Theodori interpretatione errorem contigiſſe, quòd inuerſam taleam non rectè interpretatus fuerit, quum rectam dicere deberet: repugnat enim experientiæ, & tantorum virorum authoritatibus. Sed apud nos citria inuerſa talea ſeruntur. Multa taleis ſeruntur, ait Plinius, inprimisq; ficus, omnibusque aliis modis naſcens, præterquam talea, optimè quidem ſi vaſtiore ramo, pali modo exacuto adigatur altè, exiguo ſuper terram relicto capite, eoque ipſo arena cooperto. Ramo ſeruntur & punica palis laxato prius

meatu.

meatu. Item myrtus. Omnium horum longitudine trium pedum, crassitudine minus brachiali, cortice diligenter seruato, trunco exacuto. Myrtus & taleis seritur. Morus & talea tantum. Mespilus & taleis. Didymus talea, & ramis plantari ait amygdalam, pyrum, morum, citrium, malum, oleam, cotinea, populum albam, & nigram, hederam, ziziphum, myrtum, castaneam, & transplantata meliora reddi. A ramis & talea tãtum plantari vitem, salicem, buxum, & cistum, quum auulsione nasci prohibeantur: propterea quod à radicibus nepotum exortia sunt. Virgilius de taleis hæc cecinit.

——— hic stirpes obruit aruo
Quadrifidasq; sudes, & acuto robore vallos.

Theophrastus ait. Si quis in Græcia palmæ ramos supernè recisos serat, radix dimittitur, & germen non solùm crebro nasci, verùm etiam subtus radicari largiùs afferunt. Itemq; è ramis malum & pyrum raro nasci.

Quomodo surculo plantentur, sine cacumine, & de virga. CAP. IX.

IAM ad surculi sationem ventum est, qui à matre detractus terræ gremio ad alias iterum arbores procreandas figitur. Hic in terram, & in truncum figitur, vt inferius demonstrabimus, quum de insitione agemus. Græcis κλάδος, ab inflectendi facilitate, vel ἀκρέμων à fastigio, & mansione dicitur. Latinis surculus, & est quod ex ramis simplex, & indiuiduum oritur, quale est germen annotinum, frondesq; gerit. Plinius de eius inuentione, Ex eodem inuentum est surculos abscissos serere. Hoc primùm sepis causa factum, sambucis, cotoneo, & rubis depactis, mox & culturæ, vt populis, alnis, salici, quę vel inuerso surculo seritur. Hic generationis modus & plantis, & herbis communis est: nam vtræque cacumine scisso facilè germinant. Dicamus nunc de plantis, dicturi postmodum de suffruticibus, & herbis. Theophrastus ait. Non omnes surculi ex omnibus arboribus dempti, & defixi germinare possunt, sed ij tãtummodo, qui non solum moderatum humidum, caloremque habent, sed vtrunque retinere valent & seruare, vt ficus, vitis, & inter steriles & aquarũ præauidas salix, sambucus, & vtraq; populus: sed natura siccis penitus negatum est. Nam ex arbore dempti quamprimum difflantur, euaporãturque, innatumq; calorem amittunt. Ficus enim & vitis quum summa habeant tenera, humectaq; facilè germinare possunt, sic & salix: at contra oleæ extrema, quia sicca ex tenuitate, ad edurandum inualida sunt, sic de pyro, & amygdala, lauroque afferere licet. Contra tamen sentit in historiis, nam ficum omnibus modis exurgere posse inquit, præterquam ramo & surculo, quod vel textus Græci corruptione, vel mala Theodori interpretatione contingere potest, aliter & sibi ipsi, & experientiæ contradiceret. Exoritur item paxillo tam punica, quàm malus verna. Virgilius surculum cacumen appellat.

Nil radicis egent aliæ, summumq; putator
Haud dubitat terræ referens mandare cacumen.

Nos in Surrentino tractu quum in vineis vites propagamus, ſimul cum vitibus, ficus, mori, mali vernæ ſurculos apponimus, optimeque proueniunt. Virgis oleam exoriri poſſe etiam tradit Theophraſtus: nam ſi extrema ramorum ob inſitam ſiccitatem ſata nequeunt germinare, contra id nobis natura negatum remedium, eſt adinuentum ab agricolis. Surgit etiã punica ex virga. Cæterum inter ſicca, ſimplicia & nepotum exortia ſola palma præter ex ſemine ortum alios proueniendi modos ſortitur. Inter cæteros ex tenerrimis virgis Babylonij viuiradices efficiunt, adultasq; transferunt, quod ex ſoli vbertate, & naſcendi facilitate prouenit: tenerrimæ enim virgæ petuntur, quia tales humidiſſimæ ſunt. Columella cacumina ficorum, pyrorúmve, & malorum depangere monet. Palladius ceraſum virgula naſci ſcripſit: nam pro adminiculis per vineam poſitam, in arborem proſiluiſſe confirmat: ſic & punicam: curandumque ne inuerſa ponatur. Sed diximus de arboribus, nunc verò ad ſuffrutices, & herbas tranſeamus. Theophraſtus docuit idem fieri in ſuffruticibus, vt in ruta, viola (leucoium intelligo) ſerpillo, helenio, & in coronariis, vt abròtano: hæ enim radices è germinibus ſuis emittunt, non ſecus ac hedera. Proximum inter olera ocimum eſt: hoc enim ſeri pro parte ſuperiore optimè poteſt, quanquam lignoſum ſit. Abrotanum lignoſum eſt, verùm ſpiſſitate acoreque ſuo ſeruari aliquantulum temporis poteſt, modo hederæ: nam hæc defixa quoque nimirum erumpere valet. Plinius mentam inuerſo ramo ſeri ſcripſit. Nos & mentam, & marum cacuminibus continuò ſerimus.

Quòd folij etiam ſatio fieri poſſit. CAP. X.

QVIA ſequuntur folia ſurculos, (nam ſurculos folia ferre diximus) declarabimus nunc an foliis ſatio fieri poſſit. Admirabile eſt naturæ opus arbores etiam poſſe natales ſuos foliis exercere. Plinius demiratur Trogum ſcripſiſſe palmarum folia apud Babylonios ſeri, atq; in arborem prouenire. Theophraſtus admirabile quodammodo videri poſſe inquit, ſi quid è foliis radicem dimittat, qualem circa Opuntem herbam quandam enarrarunt. A quo excipiens Plinius. Item circa Opuntem opuntia eſt herba, etiam homini dulcis. Mirumque è folio eius radicem fieri, ac ſic etiam naſci. Item Theophraſtus laſerpitij ortum deſcribens, ait. Radix cubitalis, aut paulo maior, in medio extuberat in caput ſupra terram, vnde lac erumpit, dein caulis aſſurgit, ex quo magydaris, & quod folium dicitur, exeunt; folium id ſemen eſt, quod quum Auſter ingenuè poſt Caniculam flauerit, diſcutitur, atq; ita laſerpitium naſcitur, eodemque anno radix conſummatur, & caulis. Ab eo Plinius. Alij tradunt laſerpitij radicem fuiſſe maiorem cubitali, tuberq; in ea ſuper terram, hoc inciſo profluere ſolitum ſuccum ceu lactis, ſupernato caule, quem magydarim vocarunt: folia aurei coloris pro ſemine fuiſſe, cadentia à Canis ortu, Auſtro flante. Et ex his laſerpitium naſci ſolitum annuo ſpatio, & radice, & caule conſummantibus ſeſe. Sed huiuſmodi admiratio ceſſare debet, quum apud nos ficus

ex oc-

ex occidentali India allata hoc modo naſcatur,cuius folium ſi pangatur, illicò radicatur,atq; in magnam arborem excreſcit,vt nõ ſolum ſi terræ figatur germinet,ſed ſi in ſolum ceciderit,illicò radiculas emittat. Sed nequeo non mirari Matthiolum, quũ apud Theophraſtum, & Plinium legiſſet de opuntia herba,lapſum,credidiſſe hanc vulgarem Indicam ficum eſſe opuntem,quum paulò ſupra noſtra tempora ex occidentalibus Indiis allata eſſet, eiusque apud antiquos nullam prius memoriam extitiſſe.

De ſatione per lachrymam. CAP. XI.

SED quid mirabilius? ex gummi fieri poſſe generationem, ac in eo genitale ſeminium vigere poſſe? Theophraſtus in hiſtoriis inquit, Peculiaris maxima generatio, quæ ex lachryma fit, quippe lilium ita exortum videtur, quum id quod defluxerit ſole exaruerit. Lachrymã quoq; equapij, vim eandem ſortiri volunt,etenim lachrymam id quoq; emittit,cuius rationem libro de cauſis aſſignat. Sed peculiaris maximè generatio,quam lachrymæ præbent, vt equapij,liliorum,& aliorum quorundam,nec ratio abeſt,nam caulibus gummi planè reſpondent:nil etenim aliud, quàm quod illorum fœcundum principium coactum eſſe oportet: non enim ſine calore, humoreq; generatio talis conſequitur. Cur autem non omnes ſucci, lachrymæque generandi vim obtineant, cauſam ad ſuperiores, prioresque rationes reduci par eſt, id eſt quod neque caules, neq; radices vim eiuſmodi ſortiuntur. Equapij lachryma myrrhę ſimilis conſtat, quamobrem quum quidam hic naſci myrrham audiuiſſent, equapium apud ſe prouenire putarunt. Seritur equapium etiam lachryma ſua, vt lilium & alia quædam. Lachryma ex eo myrrhæ ſimilis effluit, quidam in totum myrrham id eſſe affirmarunt. Facit & lachryma lilij cæcũ quoddam confluuium,quod etiam ſerunt. Dioſcorides,Smyrnion vocant ſemine tam myrrham æmulante proximè,vt myrrha ſata,alterum quoque naſcatur. Ab eo Plinius. Sed præcipuè oluſatrum miræ naturæ eſt, hippoſelinon Græci vocant (Theophraſtum intelligit)alij ſmyrneum(Dioſcoridem) è lachryma caudicis ſui naſcitur,aitque Theophraſtus myrrha ſata natum.

De interuallis plantarum. CAP. XII.

POSTQVAM plantarum generationes affatim demonſtrauimus, inſtat nunc ratio quonam modo ſeri debeant, quum de ea re nõ pauca antiquorum præcepta extent,ac priuſquã loca arboribus repleamus, quincunciali ordine metari docebimus, & eo prius quomodo mediæ cuiuſque arboris intercapedines deſtinandæ ſint doceamus oportet, quod in re arboraria neceſſarium iudicamus,quum variabilis,& diuerſiſſima ſit: facit enim diuerſitas plantarum, vt ad iuſtam magnitudinem adoleſcere non poſſint, & altera alterius vmbra prematur, & ſemper mutua alimenti rapina necentur, nec ramos, nec fructus ſpatij carentia proferre poſſint. Nil fœdius eſt agricolis,inquit Plinius, quàm geſtæ rei pœnitentia, multò iam vt præſtet laxitate delinquere, quàm

adultas interlucare iusto plus, & in senectam præcipitare, aut (plerunque ipsis qui posuere coarguentibus imperitiam suam) totas excidere. Has intercapedines arborũ Pompeius antras vocat. Columella id iam monuit, Arbores paribus interuallis serito, vt quũ creuerint, spatium habeant, quo ramos extẽdant, nam si spissè posueris, neq; infra quicquã serere poteris, nec ipsæ fructuosæ erunt, nisi eas interraseris. Sed exequamur doctrinam. Theophrastus, cuiusque arboris in quacunq; terra vicinia docet plantarũ interualla, tum plantarũ, tum loci natura distribuenda. Nos prius secundum stirpium naturam, postmodum locorum exequemur: nam in interuallis non tam locorum naturam quærere oportet, quàm ipsarum arborum mutuum respectum, arborumque naturas, quæ scilicet vmbras ament, vel fugiant, vel quæ longo, vel breui sint radicatu, quæ vmbrosæ opacæq; sint, & vmbris carentes, quæ mutuo coniugio deuinciantur, vel simultate diffideant, quæ eodem, vel diuerso tempore concipiant, & pariant, & tandem quæ stillicidio infestent. Primò considerandũ quæ vmbras ament, quæve solem requirant, alteræ enim breui interuallo serẽdæ sunt, alteræ amplo, vt quæ solẽ requirunt, apertiores sint, quæ vmbris gaudent, mutua opacitate consequantur illas. Quorum fructus nucleosi, & sicciores sunt, opacitatis amatrices sunt, vt punicæ, & myrti, quarum fructus si plusculũ Solis excipiant, asperi fiunt. Item cui texturæ laxitas, & radicum breuitas, vt laurus, vnde propter suam imbecillitatem præsidio opus habet aduersum æstum & gelu. Præterea quibus radices longiores, quia plus capiunt loci, maioribus interuallis disponantur, quibus verò breuiores, modicis limitibus separentur: radicum enim propinquitas, mutuis offensis infesta erit. Pinus omnibus innoxia esse putatur, idque manifesta causa, quum radice singulari altaque sit, patitur enim myrtos, & lauros propè satas bene se habere: vnde apparet plus incommodare radices, quàm vmbras, pinus exemplo, quũ ei vmbra tanta sit, vt nocere queat, nec noceat. Amygdalũ in vineis aliqui serunt, tãquam innocentissimã, quia modico eget nutrimento, nec serotina est, nec multum opacans. Sed falsa est eorũ opinio, quippe valida est, comitemq; habet radicum multitudinẽ, & prolixitatem, nec quia serò parit, radicum noxam aufert. Sed punica & malus veras habent innocentiæ conditiones, quum numerosis radicibus non nitantur, nec hauriant viciniæ succum, & quum cito senescant, non diu infestant. Vnde punicas, myrtos, & lauros crebras serere, nõ plusquam nouenis pedibus distãtes præcipit, malos distantes paulo plus, pyros amplius, & prunos, amygdalas, & ficos multò amplius. Accedit vmbrarũ consideratio, ampla enim vmbra, ampla quærit interualla, vt ficus, & olea, vnde molestæ sunt tam viti, quàm cæteris. Plinius ait. Interualla diiudicabunt ramorũ amplitudinis ratio, locorumque, & vmbræ cuiusque arboris, quoniam has quoq; obseruari oportet. Breues sunt, quamuis magnarũ arborum, quod in orbẽ ramos circinent, vt in malis, pyrisque. Eædem enormes cerasis, lauris. Cupressi vmbra minima, & in se conuoluta, ficorum leuis, quamuis sparsa: ideoq; inter vineas

ferri

ſeri non vetantur: vlmorum leuis. Attico hæc quoque videtur è grauiſſimis, nec dubito ſi emittantur in ramos: conſtrictæ quidem vlmi noxiam eſſe non arbitror. Iucunda & platani, quamquã craſſa: licet gramini credere, non ſoli, haud alia leuius operiente toros. Populo nulla ludentibus foliis. Pinguis alno. Vitis ſibi ſufficit mobili folio, iactatuq; crebro, ſolem vmbra temperans, eodem graui protegens in imbre. Omnium ferè leuis vmbra, quorum pediculi longi. Non faſtidienda hæc quoq; ſcientia, atq; nõ in vltimis ponenda, quando quibuſq; ſatis vmbra aut nutrix, aut nouerca eſt. Iuglandium quidem, pinorumque, & picearum, & abietis quæcunq; attigere nõ dubie venenum eſt. Iuglãdium grauis & noxia, etiã capiti humano, omnibuſq; iuxta ſatis. Necat germina & pinus, ſed ventis vtraq; reſiſtit, quoniã & protecta vinearum ratione egent. Vlmorum nutriens quæcunq; opacat, alni paſcens ſata. Eſt & ſtillicidij incõmodum. Stillicidij breuis diffinitio eſt. Omnium quæ proiectu frondis ita diffunduntur, vt per ipſas nõ defluant imbres, ſtilla ſæua eſt. Stillicidia pinus, quercus, ilicis põderoſiſſima, nulla cupreſſi. Palladius cydonia largiùs ponẽda ſuadet, ne alteram quatiente vento ſtillicidium tangat alterius. Nec ſpernenda eſt conſideratio plantarum, ſcilicet quæ vicinia lædunt, quæ ſe mutuo amicitiæ cõiunctu aſſociant, vt oleæ, & myrti. Androtione authore tanquã coniugium radicum fieri, & mutuas amplexationes, ac myrteas virgas inter oleæ ramos ſubire, quibus à Solis violentia caueatur opacatione, neq, tentetur ventis, vnde oliua tenerior fit: exucta nanq; à vẽto & ſole fit durior. Sic oleę à cuiuſq; arboris vicinia abſtinendum. Præterea quæ non eodem tempore germinant, fructumq; inchoant, faciliùs aſſociantur, alternantibus enim per vicẽ temporibus, ac mutuo cedentibus nil penitus ſibi auferunt. Conſideranda ſunt demum loca, vt aptè ſpatia deſignentur, in montanis enim propinquiores, quàm planis conſerantur, montibus enim radices, comæq; minus augeſcunt. Plinius plurimũ intereſſe dicit in hac quęſtione, terra, in qua ſeremus, in quantũ arbores quaſq; alat: ventoſis locis etiã crebriores ſeri conducit, nam crebritate ſeſe aduerſus ventos facilè tuentur: quæ ſolæ ſunt aduerſus ventos deſertæ, & infirmæ ſunt, turba enim valebunt, vt ſi nõ magnitudine, atq; robore, ſaltẽ multitudine, ac cohorte ſe defendant. Nulla enim re magis arbores infeſtantur, quàm ventis. Quod & Virgilius in Bucolicis demonſtrauit,

Arboribus venti, nobis Amaryllidis iræ.

E locorum etiam natura largiùs, vel breuius interualla metiri debent, quod ex diuerſis ſcriptoribus in olea fiet manifeſtum. M. Cato genus quoddam oleæ in vigintiquinque, aut triginta pedes conſerit. In Africa Mago ſeptuagintaquinque pedes interuallo dedit vndique etiam in macro ſolo, ac duro, atque ventoſo, quum minimum quadragintaquinque. Non alia maior in Bœtica arbor, nec cui maiora interualla largiri debeant. Palladius conſiderat ſi ſolum macrum, vel frumentarium fuerit: nam ſi ager, quem olineto conſerimus, frumentarius fuerit, quadragenis inter ſe pedibus diſtent: ſi

verò macer, vicenis quinis. Sic ſalices in riguis ſpatia largiora deſiderant, ſiccaneis arctiora.

De ordine quincunciali. CAP. XIII.

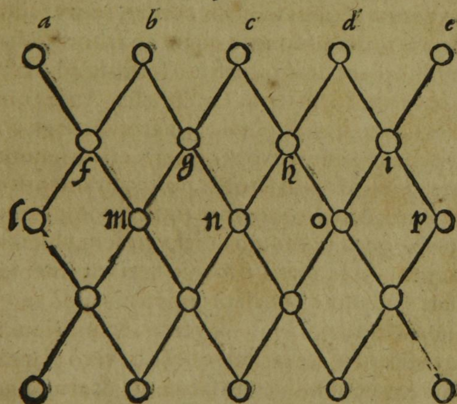
IAM ſuperius plantis interualla deſtinauimus, ſequitur vt vulgatã, & à paucis intellectam quincuncialem rationem tradamus, circa quam non ſegnis optimi agricolæ cura, & ſtudiũ eſſe debet, tum propter delectationem, quam ipſa metata & ordinata arborũ diſpoſitio pariet, tum etiã vtilitatem, ne dicam neceſſitatem. Plotinus pulchritudinẽ eſſe ait ſitam in partium cõmenſuratione adinuicem ad totũ omnium. Nam quid profectò aſpectu gratius iſto, nempe quocunq; modo intueare in ordinẽ ſe porrigente verſu? Quintilianus de orationis ornatu diſſerit ab arboribus ſimilitudine capta. Quid, inquit, illo quincunce ſpecioſius, qui in quãcunq; partẽ ſpectaueris, rectus eſt? Cicero in Catone maiore ſcribit, Quũ Liſander Lacedęmonius ad Cyrũ veniſſet, & ei Cyrus conſeptũ quendam agrum diligenter conſitum oſtendiſſet, fertur Liſandrũ admiratũ proceritates arborũ, & directos in quincuncẽ ordines, dixiſſe, mirari ſe nõ modo diligentiã, ſed etiam ſolertiã eius, à quo illa eſſent dimenſa, & deſcripta. Si de vtilitate nos loqui velimus, eſt & in ipſo multiplex, ſiue ad plãtarũ incrementum, ſiue diuturnitatem, & multitudinem proſpexerimus. Varro, Pleraq; non ſolùm fructuoſiorẽ agrum faciunt, vt quum in ordinem fuerint conſita arbuſta, atq; olìueta, ſed etiam vendibiliorẽ, vt quæ adiiciant ad fundi pretium. Nemo enim eadem vtilitate nõ quod eſt formoſius, emere mauult pluris, quàm ſi eſt fructuoſius turpe. De formæ cultura hoc dico, quæ ſpecie fiant, venuſtiora ſequi, vt maiore quoq; cum fructu ſint, vt qui habent arbuſta, ſi ſata ſunt in quincuncem propter ordines atq; interualla modica, plus fructus inde auferant. Itaq; maiores noſtri ex aruo ęquè magno male cõſito, & minus multum, & minus bonũ faciebant vinũ, quod quæ ſuo quoq; loco ſunt poſita, & minus loci occupant, & minus officit aliud alij ab Sole, ac Luna, & vento. Hoc licet cõiectura videre ex aliquot rebus, vt nuces integras, quas vno modio cõprehenderis, quòd putamina ſuo loco quæq; habet natura compoſita, eaſdem ſi fregeris, ſeſquimodio concipere poſſis. Præterea quæ arbores in ordine ſatæ ſunt, eas æquabiliter ex omnibus partibus Sol ac Luna coquũt, quo fit, vt vuæ, & oleæ plures naſcantur, & celerius coquantur, quas res duas ſequuntur altera illa duo, vt plus reddant muſti, & olei, & pretij pluris. Columella ait. Arbores diſponere vtile eſt, ne imbecilla à valentiore prematur, quia nec viribus, nec magnitudine par eſt, impariq; ſpatio temporis adoleſcit. Plinius, In diſponendis arboribus, arbuſtiſque, ac vineis quincuncialis ordinum ratio vulgata, & neceſſaria, non perflatu modo vtilis, verum & aſpectu grata, quocunque modo intueare in ordine ſe porrigente verſu. Virgilius mira carminum elegantia depinxit in Georgicis.

——— *Nec ſecius omnis in vnguem*
Arboribus poſitis ſecto via limite quadret,

Vt ſæpe

Vt sæpe ingenti bello, cum longa cohorteis
Explicuit legio, & campo stetit agmen aperto,
Directæq; acies, ac latè fluctuat omnis
Ære renidenti tellus, nec dum horrida miscent
Prœlia, sed dubius mediis Mars errat in armis;
Omnia sint paribus numeris dimensa viarum,
Non animum modo vti pascat prospectus inanem,
Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas
Terra, nec in vacuum poterunt se extendere rami.

Sed antiquis cur dictus sit quincuncialis ordo, declaretur. Litera X apud eos decussis dicebatur. Antiqui enim, vt nos quoq;, huiuscemodi figura denarium numerum significabant. Erat decussis decem asses vncię, quod si X literã per medium seces, relinquitur V, quæ figura denarii dimidium, id est, quinariũ numerum demonstrat, vnde etiam Latini eam figuram quincuncem vocauerunt. Constat autem decussis ex duabus quincũcibus apposité collatis. Quincunx enim ex quinque & vncia nomen compositum, vnde arbores in ordine quincunciali digestę putantur, quando secundi ordinis arbores paribus interuallis sic disponuntur, vt quincuncialem figurã seruare adinuicem videantur. *a* distet à *b* decem pedibus, sic *b c*, & *d e*, primus hic erit ordo. Secundus verò *f g h i*, quæ itidem decem pedibus distent, & sit *f* in medio, *a* & *b*, *g* in medio *b c* collocetur, sic *h*, & *i*. Sit tertius ordo *l m n o p*, qui primo directè opponitur, & *l* ęquidistet ab *f*, & *m* ab *f g*. Sic *n o p*, ita vt *g* in centri exagono videatur, ęquidistans ab *b c h n m f*: cuius subiecta hæc erit figura.

Hic erit verus quincuncialis ordo. Videmus hunc à natura in omnibus suis rebus obseruati ob creatarum rerum cõmoditatem. Sic frondes in pinu, myrto, erica, cæterisq; dispositæ sunt, & rami in multis arboribus, vt lumine Solis, ventis, aëreq; fruerentur, ne altera alteri subdita hac cõmoditate defraudare-

tur, æqualeq; à ſtipite rami, & frondes alimentum abſq; viciniç noxa haurirēt. Sed ex his, quæ adhuc videre contigit arbuſta, & viridaria, nunquam me hoc ordine vidiſſe memini, ob magnam, quam affert ſecum hic ordo difficultatē. Apud nos ordo vſitatus eſt in quadratum diſpoſitus. Sed videamus nunc modum diſponendi à Columella edoctum. Hæc in quincuncem vinearum metatio expeditiſſima ratione conficitur, quippe linea per totidem pedes, quot deſtinaueris interordiniorum ſpatiis purpura vel quolibet aliquo conſpicuo colore viſitur, eaq; ſic denotata per repaſtinatum intenditur, & iuxta purpurā calamus defigitur, atq; ita paribus ſpatiis ordines diriguntur, quod deinde, quū eſt factum, foſſor inſequitur, ſcrobemq; alternis omiſſis per ordinem ſpatiis, à calamo ad proximum calamum fodit. Sed neq; à Columella planè ratio data eſt: nam vſitatiſſimum apud nos docet. Ego verò ſic inſtituere ordines ſoleo. Sit primus ordo ſpatiorum dimenſus *a b c d e*. Capiatur deinde linea & à puncto *a*, ſpatio verò *a b*, ſignetur ſemicirculus. Inde appoſita in puncto *b*, ſpatio *b a*, alius ſignetur, vbi ſe ſecabunt erit *f*. eodem modo ex *d e* ſignabis *i*, ac inter *i* & *f*, protracta linea, ſignabis *g h* æqualibus ſpatiis. Eodemque modo alii inferiores ordines deſcribuntur. Sed ordines diſponendi ſunt, vel ſecundum ſolis rationem vel ventorum, quod in vniuſcuiuſq; particulari hiſtoria deſcribetur.

De ſcrobibus faciendis. CAP. XIIII.

VBI interualla conſtitueris, ac ordines duxeris, inſequitur foſſor, vt ſcrobes aperiat, qui priuſquam ſeras longo tempore ante effodiēdi ſunt. De quibus antiquorū præcepta audiamus. Theophraſtus. Quia tellus vda & peruia eſſe debet, tum vt erumpētibus radicibus cedat, tum vt admittat madorē, & aërem, effodiuntur ſcrobes anno ante, quàm eo arbores adigantur, vt ſoles & hyemes patiantur, incipiendumq; ab æſtiuo ſolſtitio ad Arcturū, tunc enim terra ab omni officio vacat. Idem ſentit Columella. Ante annum, quàm diſponere voles ſcrobes fodito, ita ſole pluuiaq; macerabuntur, & quod poſueris cito cōprehendet. Sed ſi quo anno ſcrobes feceris, etiam ſemina ponere voles, minimum ante duos menſes fodito ſcrobes, poſtea ſtramentis eos cōpleto, & incendito. Plinius. Præfodere ſcrobes ante (ſi fieri poſſit) tanto donec ceſpite pingui obducātur. Mago ante annum iubet, vt ſolem, pluuiaſq; combibant, aut ſi id conditio largita non ſit, ignes in medio fieri ante menſes duos, nec niſi poſt imbres in his ſeri. Didymus. Quędam tamen maximè ante plantationem ſcrobes ſibi effodi poſtulant, quò à ſole, & ventis, & imbribus terra friabilior reddatur, & plantę radicem agere faciliùs queāt. Si verò plantare feſtinemus, duobus menſibus antea, aut minimū vno ſarmenta, & arundinem, & quę facilè cōburuntur in ſcrobibus ad multos dies cōburemus. Theophraſtus ſcrobes non pari altitudine faciendas cenſet, quū aliæ plantæ in profundum radices agant, aliæ verò ſuperficiariæ ſerpant. Oleis ergo & ficubus, quibus radices minus profundę, minus item profundi ſcrobes. Lapides inde ſupponunt, quibus hyema-

hyemales aquę receptæ ſiccis temporibus refundi queant, vel ſarmenta ſubiiciunt,eademq; ratione fictilia,neq; ſine aqua,aut paxillum adigunt,quē deinde eximunt, vt cauerna facta ſit futurę aquę lacuna. Exigitur enim exhalatio, vnde tellus excipiat humiditatē,ita vt imbres ſeſe applicare queant, ſol ſubire, & ſeſe aër induere,ex quibus alimēta, incrementaq; ꝓficiſcuntur. Scrobes altius ſemper defodiendi ſunt iis, quę telluri ſummæ adhærent: radicem autem nullam altius deſcendere ternis ſemipedibus quidam volunt: nanq; illorum conſilium improbant,qui altius ſerunt. Sed haud rectè id affirmaſſe in pleriſq; videtur: nam ſi ſolum altum,aut regionem cōmodam,aut etiam terrā facilem nanciſcantur,multò longiorem radicem impellunt, quę ſcilicet apta ſit ſtirpe alta adhærere. Columella. Quò latiores, patentioresq; ſcrobes feceris, eò lætiores erunt,vberioresq; fructus. Scrobs clibano ſimilis eſſe debet,imus quàm ſummus patentior, vt laxius radices euagentur, ac minus frigoris hyeme, minusq; æſtatis vapores per anguſtum os terræ admittant. Tum etiam cliuoſis locis terra quæ in eum congeſta eſt, pluuiis non abluitur. Virgilius,

Quod ſupereſt, quæcunq; premes virgulta per agros,
Sparge fimo pingui, & multa memor occule terra.
Aut lapidem bibulum, aut ſqualentes infode conchas,
Inter enim labentur aquæ, tenuiſq; ſubibit
Halitus, atq; animos tollent ſata: iamq; reperti
Qui ſaxo ſuper, atq; ingentis pondere teſtæ
Vrgerent, hoc effuſos munimen ad imbres.
Hoc, vbi hiulca ſiti findit canis æſtifer arua.

Plinius ſcrobium altitudinem ita terminat.In argilloſo,aut duro ſolo trium cubitorum in quanq; partem. In prunis palmo amplius,& vbiq; caminata foſſura,ore compreſſiore ſint. Nigra verò terra duo cubita & palmum quadratis angulis. Eadem menſura Græci authores conſentiunt, non altiores quino ſemipede debere eſſe,nec latiores duobus pedibus, nuſquā verò ſeſquipede minus altos,quoniam in humido ſolo ad vicina aquę perueniat. Cato,Si locus aquoſus ſit,inquit,latos pedes ternos in faucibus,imoſq; palmum & pedem,altitudine quatuor pedum, eos lapide conſterni, aut ſi non ſit, perticis ſalignis viridibus. Si neq; eæ ſint,ſarmentis, ita vt in altitudinem ſemipedem trahantur. Nobis adiiciendum videtur ex prædicta arborum natura, vt altius demittantur eæ, quæ ſumma tellure gaudent, tanquam fraxinus, & olea. Hæc & ſimilia quaternos pedes oportet dimitti. Cæteris ſat eſt,ſi altitudinis pedes ternos effecerint. Virgilius ſcrobium profunditatem ita terminat,

Forſitan & ſcrobibus, quæ ſint faſtigia quæras.
Auſim vel tenui vitem committere ſulco.
Altius & penitus terræ defigitur arbor.
Æſculus in primis, quæ quantum vertice ad auras
Æthereas: tantum radices ad tartara tendit.

Plinius, Aliqui lapides rotundos subiici malunt, qui & cõtineant humorem, & transmittant; non item planos facere, & à terreno arcere radicẽ existimantes. Glarea substrata inter vtranq; sententiã fuerit. Xenophon in suo OEconomico: scrobẽ neq; altiorẽ quatuor pedibus & semipede, neq; breuiorẽ duobus, & semipede fodi oportet, sed in arida altius fodies, quippe in vliginosa si altius aliquanto penetraueris, aqua manabit, quæ serere prohibet. Sequitur Theophrastus. Solo effosso oportet impleri aqua triduo antequam pangantur, & quum scrobs aqua satura fuerit, indere, vt facilior sit terra ad accipiendũ radices subeũtes. Si salsum verò & arenosum solũ fuerit, lapidẽ circũponi ad stipitẽ depositi rami, tũ terram aggerere, vt ipsa discutiat salsuginẽ. Iuuat & arenam affundere, & calculos ab amne, vel faucibus torrẽtis petitos, nã & salsuginẽ discludũt, & ex se ipsis dulces adiungũt qualitates. A quoso verò, & scatebroso duplici fossa experiri, altera trãsuersa, vt in eã accipiantur aquæ, altera directa, quã lapidibus terrę admistis cõpleas tam ꝓfundè, vt quũ circa arborẽ foditur, non offendant marrã: fossa nanq; obliqua excipit, altera deducit, sabulum & terra exiccant. Quod si fors obtulerit, vt lapides ibi insint, non erunt eximendi, nam si lapides quęruntur ob vtilitatem, cur abiiciendi? Ergo quamcunq; lapidis nactus fueris speciem, siue grandiores lapides, siue minores, sabulũ, vel inutilem terrã non auferre oportet, sed simul omnia cõfundere. Profundiores scrobes effodiendos, in quibus glareã, aut arenã illam substernas: nã si lapis continua planitie fuerit, nocet plãtis, si rotundus, minutusq;, refrigeratione permulcet radices, aquam excipit, & radicibus locum sibi appetẽtibus expeditã viam facit. Omnino & tenui solo lapides non eximendi, quippe æstiuos calores temperãt simul, & hyberna frigora. Tandẽ quid cuiq; terrę cõueniat, consulendũ.

De tempore sationis plantarum. CAP. XV.

STATVM tempus, quo arbores seri debeant, nemo vnquã pręscribere poterit, quũ rerum series vbiq; varia sit. Ob id maiores nostri, qui de Agricultura nobis pręcepta tradidere, varii admodum & dissidẽtes inter se sunt, quod regionibus tantũ, quas incolebant, tradidisse videantur. Differunt enim loca vel aëris qualitate, vel frigore, & calore, vel situ, quę omnia in plantarũ sationibus summopere sunt animaduertenda ob ipsam germinationẽ, quæ in his citius, illis verò serius contingere solet. Est enim lex vbiq; terrarũ plantis omnibus ferè communis, vt earum satio fiat, dum adhuc silent, & hac ratione festinantius præcoces arbores, serius verò serotinas seramus. Nos tempori sationis lunarem rationẽ addemus. Sed primum Theophrasti in Agricultura principis audiamus decreta. Ipse nanq; vernam probat sationẽ dum agitur æquinoctiũ, quo tẽpore turgent arbores ad germinationem. Tunc enim consitiones peragendę, quum terra citatur ad motum parturitionis ob animalium similitudinem: frustra enim est coitus, nisi in matricem immittatur semen, tempore, quo turget. Tunc turget solum, quum madet & calet: idque fit duabus cœli tempestatibus; vere & autumno. sed melius vere seritur: Tunc enim solum

eſt madens, ac calens à ſole, & aer temperatus, & roſcidus, vt non ſolum gignantur, ſed viuant. Sunt tamen qui autumnum vere præſtantiorem eſſe aſſerant, quod tunc plus calet tellus, & plantas melius radicari. Valida enim oportet eſſe principia, vnde ducantur generatio, & vita. Etſi vere germinatio felix, quia terra prægnans eſt, tamen verna ſatio intempeſtiua: nam terram ex hyberni frigoris reliquiis etiamnum rigere aiunt, atq; aptas ad germinationis officium radices frigere, praueque germinare: & iccirco autumno potius arbores ſeri, modo natura arboris ferat. Quædam enim ferre nequeunt, vt pyrus, & malus, & cæteræ arbores, quarum natura lignoſa, & tenuis ſit, quæ ſupereminēti frigori ſunt obnoxiæ. Iam autumnali tempeſtate, omnia prægnātia ſunt interno ſucco, & vere parere poſſunt. At vere ſtatim poſſunt concipere, & præmaturè fœtus, ſed cæcos edere. Vtriq; ergo non eſt idem priſtinum pariendi tempus. In autumnalibus fieri poteſt apparatus ad perfectionē propter temporis tractum, in vernis verò breue temporis interuallū ſuis excludit anguſtiis pleniorē fœturā. Veris autem conditiones autumni anteponendæ ſunt: nam etſi autūno ſata prȩſto ſint vere, vt quod tunc cōceperint, vere edāt, idē nihiloſecius accidit in iis, quæ vere pangūtur: nam idē impetus æquè intus eſt, & aëris tum genitalis conditio, & dies calidi, & longi ad germē eliciendum promptiores ſunt, & vere nihilo ſegnius radicari poſſunt propter plantarum propenſionē naturalē, & humi turgorē, tum aërē ad educandū iuuantem. Solis enim vis ſub terra opus facit, & radices vegetiores reddit, quȩ nō plus demittuntur, quàm quantum ſubire eius radii queant, aut minus bonæ ſunt, ſi ſint porrectiores. Quæ verò ſeruntur arbores autumno, iis hyemis ſuperuētu plurimum incōmodari ſolet, vt oleis vſu venit, quæ frigore deglubuntur, & ficui ſuccus craſſior fit. Sed fortaſſe quiſpiam eximat arbores, quæ hybernam ſationem tolerare valeant. Sed potiorem eſſe vernam arborū ſationem ex legibus naturæ patet, tum quòd tempus eſt proprium ad arborum robur, tum quòd à cunctis pro cōfeſſo habetur, & longè magis cōmune. Quorundā locorum eſt ſatio, quæ ſub Cane fit, quòd tunc arbores rectè valeant; & vbi frequentiores imbres æſtiui, vt in Æthiopia, aut aliuſmodi aqua, vt in Ægypto Nilus, ibi conditiones aëris ſequendæ ſunt, vnde ante aquas illas, aut poſt, ſementes faciendæ, quia aëris temperies eo viget anni tempore, & id tempus præfertur verno. Fortaſſe meliore conſilio fiet, ſi ſecundum naturam locorum ſationes accommodentur, vt vbi aëris mediocris habitudo, vere ſerantur ibi: vbi verò ſint riguæ rigationes, aut aquæ pluuiæ, aut paluſtres, æſtate ſub canicula id opus fiat, vt in agro Laconico: in æſtuoſa verò regione ponantur autūno. Conſulendum eſt autem bonæ radicū valetudini. Sed quia Aquilonibus flantibus terrā compingi, aut exugi videtur, ſub Auſtro verò laxius madet, caletque, ob id plantam ſicciorem, humidiorem fieri: ob id Auſtro flante melius pangitur, & non ſolùm radices celerius comprehendunt, verùm etiam germinatio maturius expeditur, fauentibus cœlo, & terra. A Borea verò vtriq; fit iniuria, &

arbori, quia riget, & terræ, quia compingitur, ergo neq; arbor diffundi ad radicũ emissionem, neq; terra laxari ad earũ admissionem potest. Florẽtinus verò, Australe tempus sationi accommodatius destinatur, præcipuè siccis, vt per totam hyemem rigentur plantæ, vnde illicò post Pleiadũ occasum obeundum id munus vsq; ad hyemale solstitium. Id tempus cuncti, qui de agricultura scripserunt, vnanimiter prædicant. At Quintilii. Vere plantanda sunt, quæ autũno neglexisti. Ego experientia didici in maritima regione vineas autumno plantandas, sic etiam autumnales fructus, tum duri, tum mollis corticis eodẽ tempore plantaui felici successu, ex quo reliqui agricolæ nostrã doctrinã sequuti, non vere, vt prius soliti fuerant, sed autũno serunt. Vnde rationem afferre operę pretium duxi. Natura simul duo contraria operari non potest, sed circum vnum occupatam, alterum negligere necesse est: nã aliquando infernas arborum partes, id est, radices, aliquando verò supernas alit. conspicuum est vere alere arborum partes summas, quum florem, & germina promunt, contra autem autumno eas relinquit, vnde arbores folia abiiciunt, tunc radices aluntur, vnde id tempus ad plantationem accommodatum, in quo natura circa radices occupata est. Cato autem, Caueto ne cum ventus fiet, aut imber, effodias, aut feras: nam id maximè cauendum est. Columella tradit arbores, aut radicata semina autumno deponi debere circa idus Octobris: taleas, & ramos vere, antequam arbores germinare incipiant. Plinius. Non à septentrionibus, aut ab ea parte cœli vsq; ad exortum brumalem, vento flante, effodiantur arbores, aut certè non aduersæ iis ventis radices præbeantur. Virgilius,

Nec tibi iam prudens quisquam persuadeat author,
Tellurem Borea rigidam spirante mouere.
Rura gelu tum claudit hyems, nec semine iacto
Concretam patitur radicem affigere terræ.
Optima vinetis satio, quum vere rubenti
Candida venit auis, longis inuisa colubris:
Prima vel autumni sub frigora: quum rapidus Sol
Nondum hyemem contingit equis: iam præterit æstas.
Ver adeo frondi nemorum, ver vtile syluis,
Vere tument terræ, & genitalia semina poscunt.

Postremò addendã esse lunarẽ rationem duximus, & esse plãtationis veluti decretoriã quandam, quæ vbicunq; & quomodocũq; seueris eadem semper erit. Hesiodus octauã diem à Luna felicẽ esse ad plantarum positionem dicit. Diophanes, Luna crescente serendũ esse semper, nihil omnino illa decrescẽte. Alii à quarta ipsius die vsq; ad octauã decimã serere commodũ esse arbitrãtur. Cæteri solis tribus diebus à natiuitate ipsius plãtare permittũt. Alii à decima vsq; ad vigesimã serere summopere deuitãt, ne ipsius lumẽ cum plantis defodiatur. Exacta igitur prędictarũ obseruationũ doctrina erit, vt Luna super terrã existente satio fiat. Plinius humidis locis interlunio serit, vel circa interlunium quatriduo.

Varia

Varia de satione præcepta, CAP. XVI.

THEOPHRASTVS in translatione spectare iubet, vt ex simili loco plantam petas, aut saltem deteriore: nam si æquè bona sit, nulla fiet mutatio, quamobrem pristinum vitæ tenorem seruabit: læditur enim planta mutatione, quia amissis natalibus debilis efficitur. Didymus consulit plantas vt transferamus ex deterioribus in meliores, aut similes, aut certè nõ multò peiores: consternit, & perturbat commutatio in deteriora: idque non solùm in plantis, sed in hominibus esse obseruatum. Plinius. Ante omnia igitur in similem transferri terram, aut meliorem oportet, nec è tepidis, aut præcocibus in frigidos, aut serotinos situs, & neq; ex his in illos. Virgilius.

Antè locum similem exquirunt, vbi prima paretur
Arboribus seges, ex quo mox digesta serantur,
Mutata ignorent subito ne semina matrem.

Columella monet curam adhibendam, vt ab superiore, & ficciore, & exiliore in planiorem, humidiorem, & pinguiorem agrum transferatur. Theophrastus positum quoq; obseruandum ex æquo censet, quem arbores nonnullæ haberent, aut in Aquilonem versæ, aut in occidentem, aut in Meridiẽ. Sed quam cœli inspexere partem, in eam item vergant, vt minus sentiantur mutationes naturæ, vel consuetudinis. Virgilius idem memorat,

Quin etiam cœli regionem in cortice signant,
Vt quo quæq; modo steterit, qua parte calores
Austrinos tulerit, quæ terga obuerterit axi,
Restituant. Adeò in teneris consuescere multum est.

Columella. Priusq̃ transferas, rubrica, vel alia qualibet re signato, vt iisdẽ ventis, quibus ante steterunt, constituas eas. Plinius id floccifacit, inquiẽs, Cato non omisisset, si attineret meridianam cœli partẽ signare in cortice, vt trãslata in iisdem & assuetis statuerentur horis, ne aquiloniæ meridianis opposite solibus finderetur, & algerent meridianæ aquilonibus. Transferendarum arborum tempus alii ab ætate, alii verò à crassitudine demonstrauerunt. Arbores crassiores digitis quinq; Cato quærit. Columella semina legit non minus crassa, quàm manubrium est bidentis, recta, læuia, procera, sine vlceribus, integro libro, ea bene & celeriter comprehendent. Plinius ab ætate. Arborem nõ minorem bima nec maiorem trima quidem transferri præcipiunt. Alii quum annum impleat. Theophrastus. Seritur planta recta, meliori successu, quàm flexa, nulla radicularũ parte detracta, stultum est enim amittere radices, quas habemus, vt acquiramus nouas. Contra autem Xenophon. Semen iacens vt gẽma supinũ locabis in scrobe, sanè modo isto plus oculi, ac radices in terrę viscera penetrabũt, ex quo plãta firmius radicabitur, & tandẽ germina super terrã pullulabunt. Plinius. Radices inflexas poni melius. Arborẽ ipsam ita locari, vt media sit totius scrobis, necessariũ. Theophrastus. Plantas si fieri possit corpore fibrato capi oportet, & fibratas in recto dimittendũ, & quidã etiã fibra-

tas ipſas ſternendas præcipiunt. Plinius. Et hoc proderit, quamplurimum terræ, in qua vixerint, radicibus cohærere, ac totas ceſpite circũligari. Quum ob id Cato in corbibus transferri iubeat. Radicũ magnã adhibendam curam, vt exemptæ appareant, non auulſæ. Theophraſtus. Si verò planta fibrata nõ fuerit, ex parte potius inferiore, quàm ſuperiore aſſumes, & ad palmi magnitudinẽ, aut plus paulò ſternendũ, lignum ſubtus ſcindendũ, & lapide iniecto ferẽdum, vt oleæ, fici, & reliquarum. Rectè fit ſi planta ſata non multum extet, propterea quòd lenta capit incrementa, quòd ſi plus eſt illud, quod ſupra terrã, quàm quum ſubter, malè cum planta agitur: quippe quũ minus ſit id, quod ſuccum miniſtrat, maius cui miniſtratur, facilè laborabit inedia, & peius eueniet, vt ficus, & aliæ, quæ raræ ſunt habitudinis. Sic plãta vno eodemq; impetu vberius germinat, vt iis arboribus euenit, quæ cæduntur, ſi prope terrã ſit cæſura, quod eſt in vitib⁹, oleis, & aliis manifeſtum, quæ ſunt inſigni magnitudine. Alii plagas obtegunt, ne ſol, néve imber eò ſe induat. Oblinunt alii luto, alii impoſita ſcilla plagæ, ſcillæ luto, luto autem fictili. Seruat enim ſcilla priſtinum arboris vigorem, ſeruatur ea à luto, à fictili lutum. Plinius. Pleriq; id demum cauent, vt plaga deputati cacuminis Meridiem ſpectet, ignari fiſſuris nimiũ vaporis opponi. Id quidẽ in horã diei quintam, vel octauã ſpectare maluerim. Cato, Arbores craſſiores digitis quinq; quæ erunt, eas præciſas ſerito, oblinitoq; fimo ſummas & foliis alligato. Theophraſtus, Poſt ſationẽ ne repleantur illico ſcrobes, ne in ſuperiora loca citentur fibræ, atq; ab imo deſtituantur, nam ſi compleantur, ſuccus ab ima radice ad ſtipitem, qui ſupra eſt, euocatur beneficio ſolis, & aëris. Cato, In ſcrobe quum pones, ſummã terram ſubdito, poſtea operito terram radicibus fimi, deinde calcato pedibus benè, deinde fiſtucis, vectibusq; calcato quam optimè poteris. Xenophon. Vbi in ſcrobem arborem depoſueris, ſuperiniicias demum terram benè calcatam, alioquin periculum imminet, ne aqua vſq; ad imum penetrando patefaciat, & ſol per æſtus exiccãdo radices adurat. Plinius. Procul dubio vtiliſſimè quidem ſummam terram contentus eſt ſubdi. Terram circa radices fiſtucato ſpiſſandam, quod Cato primum in ea re eſſe cenſet. Plagam quoq; à trunco oblini fimo, & foliis præligari præcipiens. Theophraſtus. Si iuxta ſcillam ſeratur planta ocyus creſcit & à vermibus non infeſtatur, ſimul omne ſcillis appoſitum facilè germinat, & celerius augeſcit, cauſa ſui odoris, feruoriſq;.

De inſitionis neceſſitate, vtilitate, voluptate, & laudibus.

CAPVT XVII.

IAM ad alteram ſationis partem deuentum eſt, ſcilicet inſitionem. Nam etſi ibi ſurculus terra vtebatur, eique ipſa alimentum ſuppeditabat, hic vtitur trunco ab eoque alimentum miniſtratur: & ex vtriſq; naturæ concordia vnum conflatur. Theophraſtus eſſe miſtionem quandam, ac alio modo generationem dicit, & non ſationem, ſed appoſitionem quandam dici iure

optimo poſſe. Saturno ſurculorum inſitionem, pomorumq; educationem, & omnem huiuſcemodi fertilium tribuunt diſciplinam, ex Macrobio. Nos inſitionem edocebimus, rem ſanè admirabilem, ac totius agriculturæ nobiliſſimam partem, voluptuoſam, vtilem, & neceſſariam. Cicero in libro de ſenectute nil ſolertius inſitione in agricultura inuenire potuit. Ouidius dicit tam magnum oblectamentum de inſitione capi, vt contra amorem ſit remedium.

Venerit inſitio, fac ramum ramus adoptet,
Stetq; peregrinis arbor operta comis.
Cultus & in primis ſuccos emendat acerbos,
Fiſſaq; adoptiuas accipit arbor opes.

Videmus tam mirabili inuentione arbores variis, diuerſiſque fructibus oneratas, vt memoret Plinius iuxta Tiburtes tot modis inſitam arborem tiliam, omni genere pomorum onuſtam, alio ramo nucibus, alio baccis, aliunde vite, ficis, pyris, punicis malorumq; generibus vidiſſe. Hinc nata ſunt arborũ adulteria, connubia, & adoptiones, vt noua fructuũ genera prioribus ſeculis haud viſa monſtrificis hominum ingeniis excogitata videantur. Hinc antiquis miluiana, epimelides, hippomelides, hamamelides, & omomelides, vt non aliud genus notare videantur, niſi in quo facta ſit inſitio. Sic melimela, myrapia, citromela, melocotonea, nucipruna, malina pruna, & amygdalina, & apud nos nuciperſica, amygdoloperſica, ſoboles mediam inter vtrunq; progenitorem naturam referens, medio inter iuglandem, & perſicum malum ſapore, ſic & amygdala, & perſico vtriuſque parentis ingenium referente, & effigiem ſimul adoptantẽ. Sed quid mirabilius, ſi eodem ramo diuerſi generis poma videantur, immo eodem in pomo duo dimidiati fructus videantur, vt pars vna perſicum, altera nuciperſicum æmuletur? Sic alba & nigra vua, ficus, & mala continuò præ oculis habentur. Et ſi ex animalibus genere diuerſis naſcatur proles, hæc in totum ſterilis erit, vt ex equo & aſina. in plantarum verò commiſtione longè aliter euenit, nam ſi ex diuerſis genere plantis nouum genus exoriatur, illud poſſumus inſitione in infinitum propagare. Sed videamus neceſſitatem. Natura effecerat vt omnis arbor ſeipſam ſerens ex deciduo ſemine (vt diximus) ſua natura deſciſceret, ſylueſceret, vt in aliud quodammodo genus defeciſſe videretur: ars autem inſitionis mangonio nõ ſolum in ſuam naturam redire, ſed longè præſtantiſſimam produci effecit, & contra hunc naturæ defectum, ars id remedium excogitauit. Videmus ſylueſtres arbores ſua ruditate contentas inſitionis cõnubio genuina feritate domita, ac priſtino habitu exuto in hortis manſueſcere, & humanius viuere, edoceriq; mitioribus ſuccis, blãdoq; ſapore in cibis voluptatem hominibus afferre. Papinius.

Hinc fauit natura locis, hinc victa colenti
Ceſſit, & ignotos dulcis manſueſcit in vſus.

Vidimus ſteriles arbores ſua vmbra terrã opacantes adoptione tali alienos fœtus fouere, enutrire, ac diligentis nutricis officio fungi. Columella,

——— *aut aliena stirpe grauata,*
Mitis adoptatis curuetur frugibus arbos.

Idemq; notat, quod arbos insita fructuosior est, quàm quæ insita non est, id est quàm quæ cum ramis, aut plantis ponitur. O mira insitionis potestas! Arborem nō solum alieno germine proficisci, sed suomet surculo in semetipsam comprehensam, multo nobiliorem, vberioremque fieri. Exemplum est apud Plinium, doctrina verò apud Florentinum. Corellius eques, A ceste genitus inseruit castaneam suomet ipsam surculo in Neapolitano agro, sic facta est castanea, quæ ab eo nomen accepit inter laudatas. Pòst hæres eiusdem libertus, corellianam iterum inseruit. hæc est inter eas differentia, illa copiosior, hæc corelliana melior. Et si syluestris arbor fœcunda euadit insitione, vrbana in nobilius genus commeat vt delicatiore succo, speciosiori forma, colore, & magnitudine fructus producat. Præterea quod magni refert, omnis seminis quod seritur, vel ramis, vel alio quouis modo, lōga est expectatio ad fructuum productionem, insitio verò eodem in aliquibus quo inseritur anno producit. Florentinus ait, Arbores quæ inseruntur meliores sunt, non solùm ad fructuum pulchritudinem, & bonitatem, sed & vbertatem, & celerem ipsorum fructuum prouentum. Virgilius,

Et sæpe alterius ramos impune videmus
Vertere in alterius, mutatamq; insita mala
Ferre pyrum, & prunis lapidosa rubescere corna, &c.
Inseritur verò ex fœtu nucis arbutus horrida,
Et steriles platani malos gessere valentes,
Castaneæ fagos, ornusq; incanuit albo
Flore pyri, glandemq; sues fregere sub vlmis.

Plinius. Pars hæc vitæ iam pridem prouenit ad culmen, expertis cuncta hominibus. Quippe quum Virgilius insitam nucibus arbutū, malis platanum, cerasis vlmum dicat, nec quicquam amplius excogitari potest: nullum certè pomum nouum diu iam inuenitur. Sed quam dicunt insitam cerasis vlmum Virgilius non habet, sed vlmis quercum: locus corrigendus venit. Est & alia vtilitas insitionis, vt si fructus laboret vitio saporis, odoris, formæ, vel magnitudinis, breui tempore emendari potest defectus.

Quid insitio, & contra Theophrastum surculum à subiecto trunco aliquid haurire. CAP. XVIII.

SED videamus quid sit insitio. Insitio nil aliud est, quàm surculū ex arbore accipere, & in aliā reponere, vt simul vniantur, & cogamus inuito trunco surculum quem imponimus generare. Propertius id videtur innuere,

Insitor hic soluit pomosa vota corona,
Cum pyrus inuiso stipite mala tulit.

Et Virgilius. *Miraturq; nouas frondes, & non sua poma,*

Insitio-

Inſitionem autem, Plinius inquit, caſus magiſter alius, quàm natura docuit, & penè numeroſior ad hunc modum. Agricola ſedulus caſam ſepis munimento cingens, quo minus putreſcerent ſudes, limen ſubdidit ex edera. At illæ viuaci morſu apprehenſæ, ſuam ex alieno fecere vitam, adparuitque truncum eſſe pro terra. Theophraſtus de inſitione loquens ait. Quæ inſeruntur, perinde vt terra ſubdito trunco vtuntur. Et ſurculus qui inſeritur, vel inoculatur, truncum ſubditum loco telluris vſurpat. Videtur magnus magiſter velle innuere, quòd quemadmodum planta à terra non niſi alimentum ſugit, ita ſurculus à ſubiecto trunco alimentum ſubripit. Et quia tum ipſius, tum aliorum quorundam vera hæc & indubitata opinio eſt, & videtur aliquomodo eſſe vera, nos ad hanc falſitatem demonſtrandam aliquantum longius cogimur euagari, præcipuè quum ex hac ſpeculatione quomodo rara, noua, & inuiſa in hac arte fieri poſſint, ex naturæ officina principia nanciſcemur. Dicimus ergo ſurculum à ſubiecto trunco ſubripere colorem, ſaporem, odorem, magnitudinem, ac germinandi vim, & ſi non illicò, aut ſatis euidenter, temporis tamen proceſſu clarè viſitur. Præterea vitia, ac defectus quorundam fructuum hoc pacto emendari, quod authoritate, ratione, & experientia demonſtrabimus. Et primo, quòd colorem à ſubiecto trunco mutuetur. Florentinus citri poma moro inſita rubra fieri ſcripſit, idque etiam à Diophane comprobatum. Tarentinus, & Diophanes; pyra moro etiam inſita rubra euadere. Plinius de malis rubore infectis loquens, ait eſſe mala, quibus ſanguineus color origine, ex mori inſitu tracta. Diophanes mala in platanum inſita rubra quoque fieri. In Veſuuio monte amineę vites in hellanicas dictas inſitæ, vinum ad nigrum vergens, ac reliquis coloratius producunt. Beritius verò & Diophanes ſcripſerunt, morum à quo omnia mala rubra fiunt, in albam populum inſitam, albos fructus efficere. Concipit etiam à ſubiecto trunco odorem. Diophanes memorat; mala in cotoneum inſita fieri pulcherrima, & melimela dici. Plinius ab Appio id factum, ac odore eſſe cotoneorum. Nobis experientia compertum eſt, vuas in apianas vites inſitas, eſu moſchum olere, ſic & eius vinum. Itemque pyra in cotoneum inſita odoratiora fieri, & coloratiora. Sic etiam pyra myrapia, vulgò nobis *moſcatelle* dicta in cotoneum inſita, odoratiora & nobiliora euadere. Haurit etiam & ſaporẽ à ſubiecto trunco ſurculus. Plinius ceraſia quæ vocantur laurea à ſubiecto trunco, cui innitebantur, nõ ingratam amaritudinẽ hauſiſſe ſcribit, & capaciſſimã eſſe inſitorum omniũ platanum, & robur, verũ vtramq; ſapores corrumpere. Et M. Varro innuens eſſe ad fructus ſaporẽ neceſſariam trunci qualitatẽ, ait. Si in pyrũ ſyluaticam inſerueris pyrũ, quamuis bonam, non fore pyrum tam iucundũ, quàm ſi in eam, quæ ſylueſtris non ſit. Vites, quæ vulgò hellanicæ dicuntur, Veſuuio in monte in amineas, quas vulgò Græcas dicimus, inſitæ vinũ producunt, ſapore multum Græcum vinum æmulantes. Apud nos perſicus in amaram amygdalam inſita, poma producit, cuius ſapor amareſcit. Quòd etiam trunci ratione

magnitudo variet, quotidie experientia videtur. Præcocia vulgò nobis, *almarges* dicta, quia eius fructus est paruus, vt maiorem adipiscatur magnitudinem, in genus pruni illud inserimus, omnium maximum, nobis *coglio pecoro* dictum, Plinio asininum à vilitate. Mespilum super cydoniam inseruimus, & fructus natus est cæteris maior. Contra verò persica, quia breuissimæ vitæ sunt, citoque senescunt, nos vt huic malo remedium afferamus, iuxta Florentini præceptum in prunum inserimus, sic erimus voti compotes: nam arbor diutius viuit, sed fructus magnitudine degenerat, quippe minor euadit. Mali medices genus illud vulgò *limoncello picciolo* dictum, exiguo est corpore inter acruminum genera: vt maiorem ergo adipiscatur magnitudinẽ in citrum inserimus, vel limonem, & maius euadit, eoque magis augescit, quo insitio reiterabitur, quod & germinationis tempus etiam à subiecta arbore adipiscatur. Didymus malum in citriũ inserit, vt continuæ fœcunditatis sit. Tarentinus vt vitis vuas vere producat, nigram vitem in cerasum inseri iubet, nam eo tempore vuas producit, quo cerasus suum fructum. Eadem ratione Florentinus rosam in mali corticem inserit, vt rosas serius malorum tempore producat. Et nos persicum in amygdalam inserimus, vt tempestiuos producat fructus. Quod etiam aliquid à subiecta matrice impartiatur, monstrat Tarentinus vitẽ in myrtum insitam vuam producere, quæ imum fundum myrti baccas habebit. Florentinus oleam in vitem insitam, & vuarum botros, & oliuas producere, fructumque gustando, & vuæ acinum, & oleæ baccam simul gustabit. Palladius persici palmam per foramen salicis inductam poma sine ossibus producere. Quod idem de ceraso proditur. Plinius in Bætica pruna malina & amygdalina nasci, quibus intus in ligno nucleus amygdalæ est, nec esse aliud pomum ingeniosius geminatum. Substinet enim truncus in insitione nutricis vicem, & sicut infans lactis qualitate nutritur, sic surculus impositus, & sicut cùm infans Æthiopis nutricis lacte alitur, eius sudor pessimè æthiopis viroso odore olet, sic surculus semper subiectæ nutricis succum sapit.

De inoculatione. CAP. XIX.

NVNC ad inserendi modos deueniamus. Erant apud maiores nostros varij multiplicesque modi, nec nostra ætas in nouis peruestigandis minus solers visa est. Insitio fit vel in cortice, vel in trunco. ab ea, quæ in cortice fit, incipiemus, & primùm ab inoculatione, quippe quum & antiquior, & simplicior sit. Dicitur Græcis ἐνοφθαλμισμός ab oculis vt videbimus. Latinis inoculatio, nobis verò hic modus, quia vsus aboleuit, penitus incognitus. Eius inuentionem Plinius naturæ tribuit, semine raptim auium fame deuorato, solidoque & alui tepore madido, cum fœcundo fimi medicamine abiecto in mollibus arborum lecticis, & ventis sæpe translato in aliquas corticum rimas. Vnde vidimus cerasum in salice, platanum in lauro, laurum in ceraso, & baccas simul discolores. Tradunt & monedulam condentem semina in thesauros cauernarum,

eiuſdē rei præbere cauſas. Hinc nata inoculatio ſutoriæ ſimili fiſtula, aperiendi in arbore oculum cortice exciſo, ſemenq; includendi eadem fiſtula ſublatum ex alia. In ficis autem & malis hæc fuit inoculatio antiqua. Vergiliana quærit ſinum in nodo gemmę expulſi corticis, gemmamq; ex alia arbore includit. Inoculationē non recipiunt ſiccæ, aut humoris exigui arbores. Omnium fertiliſſima inoculatio, poſtea emplaſtratio, ſed vtraq; infirmiſſima, & quę cortice nituntur tantum, vel leui aura ocyſſimè deplantantur. Virgilij doctrinam quoque apponemus.

Nam qua ſe medio trudunt de cortice gemmæ,
Et tenues rumpunt tunicas, anguſtus in ipſo
Fit nodo ſinus, huc aliena ex arbore germen
Includunt, vdoq; docent inoleſcere libro.

Hic eſt ſecundus Theophraſti modus, Didymi verò tertius, docetq; hoc modo. Quæ inoculatur arbor, nodis, & agnaſcenti ſobole, comaq; debet liberari, relictis vberioribus, nitidiſſimisq; ramis, qui huic inſitioni deſtinantur. Fœcundæ arboris ex anniculo germine nitidum oculum, ceu gemmam aſciſcere conuenit, circumraſo acie ſcalpri diligenter cortice, & caudici in alterius veſtigium imprimere. Purum corticem erugatum, nec vlla ſui parte cicatricoſum ligare exactè docet, & lignum integrum, & inuiolatum ſeruari, hoc enim perquam neceſſarium fuerit. Feliciter cedit, ſi recepta hoc hoſpitio gemma in alterius ſedem incidat, nam ita dubio procul comprehendit. Cæterum cortices craſſitudine pares eſſe debent, & vbi coaluerunt, amputandū quod ſupra compagem prominet, ne eò loci feratur alimentum, & à coalitu ſuccus auocetur. Quum ſurculi tria monſtrabunt foliola, vincula ſunt ſoluenda. Theophraſtus arboris partes ad inoculationem eligit. Rami nouelli, tenerrimiq; inoculandi: nam teneritudo, & ætas fauerit ad coaleſcendum. nouellæ enim arbores præditæ ſunt principiis maximè viuendi, germinādique, & præcipuè inoculationi aptæ, quibus lentus ineſt humor, præterea & quæ cortice ſimili, teneroq; ſunt, facile mutuum obſequium præſtant. Quamobrem quæ natura ſimilia ſunt, & ætate facilè coeunt, optimeq; inoculantur: viſcida enim humiditas tenax eſt, & mollis cortex obſequioſus opus non refragatur. Inoculatio nō ſolum aptatio, ſed etiam ſatio iure dici poteſt, & tam id quod germinat, quàm illud quod generat, fœcundus humor eſt, quem oculus habens oculo aptè ſe coniungit, alimentiq; obtinens facultatem, germinationem propriā reddit. Omnia enim facilè augeſcunt, quæ præparatā alimenti copiam ſecum afferunt, ſed omnium maximè inoculationes, hæ nanq; puriſſimo alimento fulciuntur. Præterea ſimile ſimili facilè coit, oculus enim oculo generis ſocietate coniungitur.

De emplaſtratione. CAP. XX.

EMPLASTRATIO inoculationi filia, & ferè eadē videri poteſt. Plinius, Emplaſtratio & ipſa ex inoculatione nata videri poteſt. Hoc genus nō pri-

dem repertum volunt, qui nouis moribus fauent. Sed id etiam apud veteres Græcos inuenitur, & apud Catonem. Emplastrationis nomen videtur inditũ, quia quum cortex inditur, & gemma immittitur, labia luto muniunt, ac emplastrant. Nobis vulgò à *scutillo* dicitur, ab exempta scutula, inserẽdo surculo scuti formã referente. Cato ita docet, Quod genus aut ficũ, aut oleam esse voles, inde librũ scalpro eximito, alterum librũ cum gemma de ea fico, quod genus esse voles, eximito, apponitoq; in eum locũ vnde excaueris in alterũ genus, facitoq; vti cõueniat. Librum longum facito digitos tres semis, latũ digitos tres, ad eundem modũ oblinito, integito, vti cætera. Plinius ab eodem eadẽ recitat. Didymus vltra quæ dixerat in inoculatione, hæc habet de emplastratione. Citra quoq; gemmã, vel oculum in pullulatione altera caudicis parte insitionem hanc moliri nil vetat, & sæpe nõ detracta ab anniculo surculo gẽma, per se relicto in surculo insigni oculo inseritur, à tergo gemmæ corticẽ delibrans, & lignũ instar scriptorij calami scalpens cum ligno, quod remansit, in vestigiũ imprimitur, & sic generosiores arbores cõparabuntur. Sinistra surculorũ latera, quæ inoculationis beneficio coaluerint, suos partus liberaliter fœnerãtur. Sed elegãtissimè & aptissimè à Columella designatur, Hoc genus insitionis quũ sit subtilissimũ, non omni generi arborũ idoneum est. Sed ferè recipiunt talẽ insitionẽ, quæ humidum, succosumq; & validũ librum habent, sicut ficus: nam & lactis plurimũ mittit, & corticẽ robustum habet, optimè igitur inseritur caprifici ramus. Ex arbore, de qua inserere voles, nouellos & nitidos ramos eligito. In iisdem obseruato gemmã, quæ bene apparebit, certamq; spem germinis habebit. Eam duobus digitis quadratis circumsignato, vt gemma media sit, & ita acuto scalpello circũcidito, delibratoq; diligẽter, ne gemmã lędas. Postea item alterius arboris, quã emplastraturus es, nitidissimũ ramum eligito, & eiusdem spatij corticẽ circumcidito, & materiã delibrato, deinde in eam partem, quam nudaueris, præparatũ emplastrum aptato, ita vt alteri delibratæ parti cõueniat. Vbi ita hæc feceris, circa gemmã benè alligato, cauetoq; ne lædas ipsum germen. Deinde cõmissuras, & vincula luto oblinito, spatio relicto, vt gemma libera vinculo nõ vrgeatur. Arboris autẽ insitæ sobolẽ, & ramos superiores pręcidito, ne quid sit, quo possit succus euocari, aut ne cui magis, quàm insito seruiat. Post x x i diem soluito emplastrũ. & hoc genere etiã inseritur olea. Palladius hæc omnia à Columella excepit, & quũ noui nil sit in eo, rescribere recusauimus. Sed eiusmodi emplastrãdi modũ cum sua vetustate nostra ætas aboleuit, faciliorem, cõmodioremq; nacta. Ibi enim exemptã scutulam delibratę inserendæ arboris parti æquabiliter vndiq; cohęrere oportebat, quod sine maxima diligentia fieri nequit, nostro hoc emplastrandi modo huiusmodi labore leuabimur. Ibi coma, & arboris soboles præcidebatur, & quũ id æstu maximè fieri accideret, aut arborẽ exarescere, aut pluribus annis infirmari necesse erat, & si insita scutula non comprehendebat, vt sæpissimè accidere solet, fructibus & arbore ipsa priuabantur: nos æstate celebramus, quũ arbores oneratas fructibus.

ctibus videmus, vbi fructuum electioné considerare possumus, quũ ab omnibus decipiamur in dandis, recipiédisq; surculis. Æstate quum arbores onustas fructibus videmus, quum succo turgent, facilè deglubitur cortex: mane, vel vesperi, sicco die vel temperato surculum ex arbore eligimus illius anni, scilicet è proximo vere natũ, detruncatis vngue frondibus, supra gemmam per trãsuersum cultro corticem incidimus digiti latitudine, & hinc inde è lateribus acuta cultri acie circumcidimus oculum duum digitorum lõgitudine, vt cuspidatim descendat cæsura in modũ scuti: gemma sit in medio, inde pollice è latere presso è ligno leuamus: inde arboris ramo, in quem inserere velimus, per transuersum cultro cædatur cortex, vnius digiti latitudine, è cuius medio alia aperiatur linea descendens per longum duorum digitorum longitudine, instar lineæ T, sed lignũ ne signes. vtraq; ex parte corticé deglubes, & gemmam inter excisos cortices abscondes, coaptabis deniq; superioré transuersam lineã scutuli cum illa arboris, & corticibus illis cooperies, inde cannabinis fasciis supra gemmam ligabis, & circumcirca, vt ea libera in medio remaneat. Eidemq; arbori tres, vel quatuor gemmas coaptabis, vt si vna non comprehendit, altera non deficiat. Infra viginti dies visere ne parcas: si iam comprehendit, vincula soluito, ne crescens tener truncus, vel cortex ab illis secetur. Sequenti vere supra emplastrationis locum abscindas.

De nouo anularis insitionis modo. CAP. XXI.

EST & peculiaris apud nos inserédi modus, diciturq; vulgò *ad digitale*, vel anularis, veteribus incognitus, nec pridem nostra ætate repertus. Dicitur ad digitale, quia quemadmodũ matronarum digitis imponuntur digitalia, & anuli, ita & cortex suo ligno exutus, in delibratũ ramum infigitur. Præsens hic erit modus. Martio mense, quũ germinatione turgét arbores, labatq; humore nimio cortex, ex arbore, à qua fructus exoptas, nouellũ germen, pollicari crassitudine, duorũ pedum longitudine, lęue & nitidum, acuta falce præcidito, & à capite vsq; ad imũ crus corticé sensim, ac diligenter manibus intorquebis, vt à ligno illæsis gémis delibretur. quũ videbis facilè à ligno, vt serpés, senecta exui, graciliori parte circumcidito anulũ trium digitorum longitudine, vt in medio constituatur géma. Deinde ex ea arbore, cui hęc insitio destinabitur, eliges virgã, cui par cum tua virga sit magnitudo, & loco lęui, & enodi, vbi maximè digitalis hic cõgruere videbitur, detrũcabis, & si virga crassa erit, in quatuor partes findas, si tenuis, in tres, ac vnguibus à cæsura paulatim cortice denudabis eã, & illico, ne diuturniore mora humor ille deficcetur, anulũ à tua virga tolles, & in surculũ iam cortice spoliatũ indes, leui manus libraméro deprimendo, quousq; ligno illũ excipienti vndequaq; cohæreat, & anuli corticis fracturæ periculum immineat, & virgæ cortici figatur. Sed ne laxitas, vel humor inter excipiens lignũ, & aduenã corticé intersit, sed optimè in suo lare se recipiat, ibi aër subiens nunq̃ in vnitaté coire pateretur, cortices subtꝰ depressi manus subleuaméto ac leui filo circa caput religétur. Hoc modo castaneæ, oleæ, pyra, mala, medica, iu-

glandes optimè inseruntur. Sed ficus mense Maio. Sunt qui Iunio, & Iulio mensibus ex noua virga inserant non infelici successu. Optat post insitionem illustrari Sole: nam pluuiis coalitus relaxatur, & putrescit.

De insitionis modo, quo resecta arbor inter librum & materiam surculum admittit. CAP. XXII.

NVNC de insitione agemus, quæ resecta arbore fit. Sed ratio duplex est, secto per mediũ trunco, vel integro. Primùm de ea, quæ integro trunco intra corticem, & lignum surculos recipit, quia prior fuit. Timebant, inquit Plinius, prisci truncum findere, mox inforare ausi medio, ipsiq; medullæ calamum imprimebãt, vnum inserentes, neq; enim plures capiebat medulla. Subtilior postea ratio vel senos adiicit, mortalitati eorum ex numero succurrere persuasa. Ex iis, quæ Cato cõmentatus est, facile apparet illa ætate inter lignũ & corticem, nec alio modo inserere solitos. Hæc vera dicitur insitio. Theophrastus ἐμφυτείαν vocat, videturq; significare immissionem surculi in præcisum ramum. Latini peculiari voce insitionem vocant, Itali *incalmare* dicunt, quasi incalamare, quoniam surculum, quem adigunt, calamum antiqui appellabant. Vel si mauis, quia surculus cuspidatur ad modum calami. Alij graphium vocant, quum graphium & calamum ad idem vsu veniant, & Didymus ad graphij scriptorij modum efformandum surculum iubet. Id de genere insitionis. Hæc verò insitio duas habet species, ἐμφυλλισμὸν & ἐγκεντρισμὸν, quarum eadem ratio, sed differunt trunci scissione. Nos hanc ἐμφυλλισμὸν, quasi infoliationẽ dicimus, quia quum inserimus cortices solum aperimus, ac foliorum, vt existimo, tenuitatem imitamur. Nostrates vulgò *tra corio & pelle* dicunt, eodemque modo, quo antiqui, vtimur. Ideo eorum verbis vtemur, quum precise & eleganter demonstrent. Huiusmodi neque Theophrastus neque Virgilius meminerunt. Sed videamus primò ecquid doceat Cato antiquitate venerandus. Oleas, ficus, pyra, mala, hoc modo inserito. Quem ramum insiturus eris, præcidito, inclinato aliquantũ, vt aqua defluat. Quum præcides caueto ne librum conuellas. Sumito tibi surculum durum, eum præacuito, salicem Græcam discindito, argillam, vel cretam coaddito, arenæ paululum, & fimum bubulum. Hæc vnà bene condensato, quammaximè vti lutum fiat: dein capito tibi scissam salicem, eaque præcisam stirpem circumligato, ne liber frangatur, vbi id feceris, surculum aridum præacutum inter librum, & stipitem arcito primores digitos duos. Postea capio tibi surculũ, quod genus inserere voles, eum primorẽ præacuito obliquũ primores digitos duos, surculũ aridum, quem arciueras eximito, eoq; arcito, surculũ, quem inserere voles, librum ad librũ versus facito, arcito vsq; adeo, quo præacueris. Idem alterũ surculũ, tertiũ, quartum facito. Quot genera voles tot indito. Salicem græcã amplius circumligato, luto densato, stirpẽ oblinito digitos crassos tres. Insuper lingua bubula obtegito, si pluat, ne aqua in librũ permeet, eam linguã insuper librum alligato, ne cadat,

postea

poſtea ſtramentis circũdato, alligatóve ne gelu noceat. Columella diligentius docet, additq; plurima. Arborem, quam inſerere voles, ſerra diligenter execato ea parte, qua nitida maximè, & ſine cicatrice eſt, dabisq; operam, ne librum lædas, quum deinde truncũ recideris, acuto ferramento plagam leuato, deinde cuneum tenuẽ ferreum, vel oſſeum inter corticẽ, & materiam ne minus digitos tres, ſed conſiderate demittito, ne lædas aut rumpas corticem. Poſtea ſurculos, quos inſerere voles falce acuta ex vna parte deradito tantum, quantum cuneus dimiſſus ſpatii dabit, atq; ita ne medullas, néve alterius partis corticem lædas. Vbi ſurculos paratos habueris, cuneum vellito, ſtatimq; ſurculos in ea foramina, quæ cuneo adacto inter corticem, & materiam feceris, demittito, ea autem fine, qua adraſeris, ſurculos ſic inſerito, vt ſemipede, nec amplius de arbore extent. Supra deinde muſcum imponito, & ita ligato, ne pluuia dilabatur. Palladius eadem habet, Florentinus, & Plinius. Nos id addimus, quod ipſi paruifaciunt, & neceſſarium tamen videtur, vt inter lignum & ſurculum inanitas non relinquatur, ſed vinculis extremum marginem præcingimus, inter vincula & corticẽ hinc inde à ſurculo cuneolos adigimus, vt omni ex parte trunci cortex ſurculo adhæreat, & hoc modo facilè in omnibus acruminum generibus vtimur. Plinius. Si craſſior truncus inſeratur, inter corticem, & lignum inſeri melius, cuneo optimè oſſeo, ne cortice rumpatur laxato.

De inſitione, qua truncus per medium finditur.

CAPVT XXIIII.

ALTER modus inſurculationis erit, quum truncus per medium findatur. Primus eſt hic inſerendi modus Theophraſto. Florentinus hunc modum verè inſitionem appellat, vocatq; ἐγκεντρισμὸν, fortaſſe quia vi ſcalpellum in ſtipitem adigant. Noſtrates vulgo à *ſpacco* dicunt, à trunci ſcilicet ſciſſura. Theophraſtus de huiuſmodi inſitione hæc habet. Iuuat oculum, corticémve ſine vlla ſciſſura ſeruare, & ſurculum ita radendum, ne quid medullæ incommodetur, rupto enim oculo, corticéve, aut medulla nudata, futurum vt areſiat & emoriatur. Quamobrem foliis & corticibus inſuper obtegunt, & alligant, & oblinunt luto pilis miſto, vt ſuccus perſiſtere poſſit, ne ſol, aut imber, aut frigus officiant. Quumq; trunco leniter fiſſo inſerendum ſit, ſurculum cuſpidatim deciſum malleo adigunt, vt quammaximè deprimatur, lecticæq; committatur. Ad hæc humidi, tenelliq; ſurculi petendi ſunt, ipſumq; locum per totam æſtatem humeſcere conuenit: ſic etiam potiſſimum fit, vt germen proſiliat. Quamobrem nonnulli quatuor, & quinq; menſes inſitiones rigari iubent. Aqua inſurculationi perutilis eſt, niſi arbor humida natura ſit. atq; alii argillam obducunt, alii ollam aquæ plenam apponunt, quæ paulatim inſtillet: fit enim præ magnitudine vulneris, vt citiſſimè reſiccetur, niſi humorem extrinſecus habeant illibare. Huius inſitionis modo Cato ſolùm in vitibus vtitur. Columella ita docet. Si puſillam arborem inſerere voles, imam abſcindito, ita vt ſeſquipede à terra extet, & quum deinde præcideris, plagam

diligenter leuato, & medium truncum acuto scalpello permodicè findito, ita vt fissura digitorum trium sit in ea. Deinde cuneũ, quo diducatur, inserito, & surculos ex vtraq; parte derasos demittito, sic vt librum seminis libro arboris æqualem facias. Quum surculos diligenter aptaueris, cuneum eximito, & arborem, vt supra dixi, alligato. Deinde circa arborem terram adaggerato vsq; ad ipsum insitũ, ea res à vento, & calore maximè tuebitur. Florentinus verò. Quæ tenui sunt cortice, pauciori humore cõtentæ, & foris exuccæ, tanquam humor relicto cortice in interiorem medullam se recipiat, quales citrea malus, vitis, & aliæ complures intelliguntur, fisso ligni medio, surculi insiguntur. Palladius transcribit ab his. Virgilius hanc insitionem versibus ita celebrat.

Aut rursum enodes trunci resecantur: & altè
Finditur in solidum cuneis via: deinde feraces
Plantæ immittuntur: nec longum tempus, & ingens
Exiit ad cœlum ramis felicibus arbos.

Plinius vtilia pręcepta addit, quæ pręteremittẽda non duximus. Ante omnia gemmantes nitere conueniet, nihil vsquã vlcerosum esse, aut retorridũ. Spei fauet medulla calami commissuræ, si in matre ligni, corticisq; iũgatur. Id enim satius, quàm foris cortici æquari. Calami exacutio medullam ne nudet, tenui tamẽ fistula detegat, vt fastigatio leui descendat cuneo, tribus non amplior digitis, quod facillimè contingit tinctum aqua radentibus. Ne exacuatur in vento, nec cortex à ligno decedat alterutri. Calamus ad corticem vsq; suum deprimatur, ne luxetur, dũ deprimitur, néve cortex replicetur in rugas, ideò lachrymantes calamos inseri nõ oportet, non hercule magis, quàm aridos, quia illo modo laborat humore nimio cortex, hoc vitali defectu nõ humescit, neq; concorporatur. Id etiã religionis seruant, vt luna crescente calamus vtraq; deprimatur manu. Et alioquin in hoc opere duæ simul man⁹ minus nituntur necessario temperamento. Validius enim demissi, tardius ferunt, fortius durant, contrarium ex diuerso. Ne hiscat nimiũ rima, laxeq; capiat, aut ne parum: & exprimat, aut compressum necet. Hoc maximè præcauendum, vt prævalidè accipientis trunco in media fissura relinquatur. Quidam vestigio fissuræ falce in truncis facto, salice præligant marginem ipsum, postea cuneos figunt, continente vinculo libertatem dehiscendi. Cerasi dempto libro finduntur. Dempto libro habent veluti lanuginem, quæ si comprehendit, insitum putrefacit.

Ad insitionem maximè vtiles, & necessariæ præceptiones.
CAPVT XXIIII.

NE docendi ordinem interturbarem, vtiles & necessarias quasdam maiorum nostrorum, & recentiorum præceptiones prætereundas duximus, huc enarrandas. Surculi qualitates monstrat Columella. Surculos ad insitionẽ sumpturus videto, vt sit arbor tenera & ferax, nodisq; crebris, & quũ primum germina tumebunt, de ramulis anniculis, qui solis ortum spectabunt, & integri erunt, eos legito, crassitudine digiti minimi. Surculi sint bifurci, vel trifur-

ci. Eadem Palladius à Columella habet. Plinius aliqua addit. Virgilius ex cacumine inseri vetat. Certumq; est ab humeris arborum orientem æstiuum spectantibus surculos petendos, & è feracibus, & è germine nouello, nisi vetustę arbori inserantur. Ii enim robustiores esse debēt. Præterea vt pręgnantes, hoc est, germinatione turgētes, & qui parere illo sperauerint anno. Bimi vtiq;, nec tenuiores digito minimo. Variè quoq; & nō iisdem in partibus subest omnibus succus. Vitibus, ficisq; media sicciora, & è summa parte conceptus, ideo illinc surculi petuntur. Oleis circa medias succus, inde & surculi, cacumina sitiunt. Florentinus. Surculi, qui inseruntur, sint nitidi, fertiles, nodosi, ex arboris parte, quæ ad Aquilonē spectat, acutis falcibus decisi, de nouo nati, læues, frequentibus gēmis pręgnantes, bifurci, vel trifurci, ab imo crure simplices, crassitudine digiti minoris, bimi. Anniculi enim promptè excurrunt, sed sunt infœcundi. Theophrastus narrat vrbanam arborem multū fructificare, si feris arboribus inserueris, nā plus alimoniæ subditus truncus suppeditat, vnde satis prius oleastris inserunt oleas: coeūt enim validius, ac radix plus trahens alimēti, fœcundiorem arborem reddit: contra autem si syluestrē miti inserueris, etsi differentia quædā erit, bonę frugis arbor nunquā erit. Contra hęc M. Varro, Si in pyrum syluaticā inserueris pyrum quāuis bonam, non fore pyrum tam iucundum, quàm si in eam, quæ syluestris non sit; etsi videtur Theophrasti sententiæ repugnare, tamen omnes optimè quidem dixerunt: nā alter de germinatione, & fœcunditate arboris dixit, quæ subditum syluestrē truncum habebit, alter verò de succi fructus iucunditate. nam quæ vrbanā arborem subiectā habet, ob dulcem succum, quo alitur, iucūdiores fructus præbebit. Plinius. Facillimè coalescunt, quibus eadem corticis natura, quæ q́; pariter florentia eiusdem horę germinationē, succorūq; societatē habent. Lenta enim res est, quoties humidis repugnant sicca, mollibus corticum duri. Reliqua obseruatio, ne fissura in nodo fiat, repudiat quippe aduenā in hospitalis duritia, vt in parte nitidissima, ne longior multo tribus digitis, ne obliqua, ne translucens. Inseruntur autem & inuersi, quum id agitur, vt minor altitudo in latitudinem se fundat. Inserere aptissimum quamproximum terræ, si patiatur nodorum, trūciq; ratio. Eminere calami sex digitorum longitudine non amplius debent. Quòd si longius afferantur pomorum calami, rapo infixos, optimè custodire succum, arbitrantur; seruarique inter duos imbrices iuxta riuos, vel piscinas, vtrinque terra obstructos. Florentinus. Si surculi longinquis tractibus deferantur, infixi luto, in vase diligenter oblito ne ventum sentiant, asportantur. Sed modum inuersum surculum serendi à Plinio appositum, ne arbor in altū excrescat, nos falsum reperimus, quippe in vite, & pruno experti, ad reliquarum altitudinem peruenerunt. Tutior mihi videtur hic modus, vt bimos, vel trimos surculos, & annosos detractos supra inseramus: tunc enim in latitudinem se diffundunt, & hoc modo cerasa, & ficus pumilas fecimus. Refert Palladius à quodam diligenti agricola audiuisse: Omne insitum sine

dubio comprehendere, si depositis surculis viscum non temperatum in ipsa plaga pariter mergamus, quasi glutino quodam succos materiæ vtriusq; mistorum. Plantas ἐλαιώδεις, hoc est, oleosæ naturæ insitiones nullo modo admittere posse, neq; enim conum aut cupressum, vel pinum, & omnino piceas peregrini quippiam vel pati, vel alere, referunt agricolæ. Cuius rei argumento est, si plantam quamlibet oleo inunxeris, demoritur protinus. Commemoratas verò arbores præpingues esse, ac oleosas, indicio esse potest, quòd subinde desudatur pix, resinaq;, proinde aliis permisceri nequeunt, sicut nec oleũ ipsum. Apud rei agriculturæ studiosos sæpe agitatur quæstio, vtrum sit melius plãtas in seminariis serere, postmodum inserere, ac inde in pomariũ transferre, quum apud maiores legatur transplantatam arborem mitiorem reddi; an in syluis inserere ac postea in pomarium transplantare: sanè rationes probabiles vtrinq; adducuntur, nobis autem experientia demonstrauit, melius in pomario syluestres plantas serere, ac vbi optimè comprehenderint, inserere, quàm insitas transferre: nam quum has transferimus, in coalitus loca sæpè infirmari videmus, & multoties exarescere. Præterea si velimus insitas arbores eo anno quo inserimus fructus afferre, hic erit modus. Veterem surculum inseras, præsertim qui floribus & gemmis tumeat, & qui sequenti anno fructus laturus sit, vt in sua arbore concipiat fœtus, hîc verò pariat, quos in sua arbore laturus erat.

Ratio temporum in insitione. CAP. XXV.

PRÆCEPIT M. Varro tempus potissimum esse obseruandum in insitione, ob id maiorum decreta huc afferemus: fuit enim non pauca eorum sedulitas in illius obseruatione. Arborum ergo aliæ vno, eodemq; tempore inseruntur, aliæ peculiari natura contentæ contra cæterarum morem statum sibi tempus vsurpant. Dicamus primo de communioribus. In his enim obseruari debet anni tempus, & syderum. In anni cõsideratione, non solùm annus considerari debet, sed arborum natura, & locorum, ac insitionum genera, scilicet inoculatio, & insitio: nam vnum tempus vni, alteri alterum constituemus. Loquemur primo de inoculationis tempore, ac Theophrasti placita omnium principis primum apponemus. Eadem sationis, & insitionũ tempora: nam quum ferre non nisi turgida valeant, ergo germinationum temporibus insitiones fieri debent. Germinatio fit per ver, per ortum Caniculæ, & per autumnum: his ergo temporibus inoculari potest. Sunt qui vernum tempus probent, dum æquinoctium agitur, arboribus adhuc fœtu grauidis: nam vnà cum partu, germinationeq; cortex quoq; adnascitur, & obtegit. Alii præferunt quæ ex oriente Arcturo, tunc enim inoculata potius radicari, maioreq; in modum coire posse affirmant. Vere vniuersum erumpere, vtpote ex robustiori principio, sed quia aqua inoculationi officit: putrefacit enim, & admissa facilè destruit, ratione infirmitatis ex hoc sub Caniculæ ortum tutissimè agi videtur.

videtur. Preterea oportet eligere tempora, tum pro locorum conditione, tum pro arborum natura: nam quum altera vdo ſolo, altera ſicco melius degat, vtri tandem commodius ſit ver, vel autumnus, conſiderandum. Ver ergo ſiccescentibus melius accommodatur, quum minus ſucci habeant, ſed quæ pinguia, limoſaq; ſunt, autumnum deſiderant, humor enim verno tempore largior eſt, quàm qui ad conſeruandum ſufficiat. Quandiu lachrimatio duret, tempus id tricenis diebus à quibuſdam ſtatuitur. M. Varro quæ ex Theophraſto ſationis, & inſitionis tempora deſumpſerat, ſcripſit. Tempus idoneum, quod ſcribit Theophraſtus vere, & autumno, & Caniculæ exortu, neque omnibus locis, ac generibus idem: in ſicco, & macro loco, & argilloſo, quò minus habeat humoris, vernum tempus eſt idoneum: in terra bona ac pingui, autumno, quòd vere multus humor. quam ſationem quidam metiuntur, ferè diebus triginta. Cato per ver inſitiones fieri debere pyrorum, & malorum, etiam per ſolſtitium dies quinquaginta, & per vindemiam, ſed olearum, & ficorum per ver. Plinius Catonis verba interpretatur, Cato inſeri iubet mala & pyra per ver, & poſt ſolſtitium diebus quinquaginta poſt vindemiam, oleas autem & ficus per ver tantum. Ver tempus inſitionis, incitantibus ſe gemmis. Didymus inoculationem ante æſtatis ſolſtitium tempeſtiuè celebrari prodidit, quamuis ipſe circiter vernum æquinoctium, quum germinatione turgent arbores, & gemmis grauidæ geſtiunt, à die tranquillo, etiam quum cœlum ſilebat, inoculationem etiam ſpei fauentem auſpicatus ſit. Florentinus tradit inſurculationem ad æquinoctium autumni vſque celebrari optimè poſſe, in cortice vſq; ad brumam, & poſt Fauonii flatus, qui ſeptima Februarii die ſpirare incipit vſq; ad ſolſtitium. Sunt qui optimã in trunco prædicent poſt Canis ortum, rurſumq; æ ſtate poſt reſtinctos caniculę feruores. Surculi aquilonio flatu ruente non ſunt inſerendi, Auſtro ſpirante potius. Columella dicit vtraq; genera inſitionis verni temporis eſſe, tertium quo ipſas gẽmas cum exiguo cortice in partẽ ſui delibratam recipit, quam vocant agriculæ inoculatio- æſtiuo tempore vſurpari. Palladius. Calidis & apricis locis Februario menſe nẽ, optimè celebrãtur inſitiones duæ, inoculatio reſeruatur æſtati. Sed ad ſyderũ obſeruationes veniamus. Cato Luna ſitiente, ficos, oleas, mala, pyra, vites inſeri debere poſt meridiem ſine vento Auſtro. Plinius hæc intepretatur, Luna ſitiente, hoc eſt ſicca, poſt meridiem, ac ſine vento Auſtro. Sed creſcente Luna inſeri debere. Alibi verò. In Lunæ coitu inſeruntur arbores, quam diem alii interlunium, alii ſilentis Lunæ appellant. Sic Columella. Omnes arbores ſimul atq; gemmas agere cœperint, Luna creſcente inſerito, oliuam autem circa æquinoctium vernum, vſq; ad Idus Aprilis. Sic enim Palladius. Sed hi omnes creſcente Luna inſerendas arbores iubent, nos verò contrariũ obſeruauimus in regionibus noſtris: quippe ſi creſcente Luna arbores inſeramus, lignũ non fructus affert, ſi verò deficiẽte, fructus vberes affert, arbor verò ſemperparua. Quapropter qui dant operã venalibus plantis, creſcente Luna inſe-

runt, vt breui tempore conſpicuam arboris intercapedinẽ efficiant. Ob id puto Florentinum ſurculos adhuc occluſos finiente Luna, vel ſilente vellendos, decem, aut paulò plures dies ante inſitionem iubere, operto ſic in vaſe, ne quæ expiret aura. Sed edocenda ratio cur ſtatim eruti non ſint inſerendi, quippe ſi feruens adhuc, turgensq; ſurculus in capacem rimã immittatur, neceſſum eſt quippiã eius emarceſcere, antequã in vnum coaleſcat corpus, fungoſam laxitatem inter excipiens lignum, & hoſpitem ſurculum intercedere, in cuius rimas hiantes ſubiens aer, prorſus in vnitatẽ coire non patitur. Quod ſi dies aliquot vaſe prius claudantur, faceſſet omnis iniuriæ ſuſpicio, neq; vinculorum laxans mollities infeſtabit, neq; inſpirans aer officiet, ſed breui tempore comprehendent. Zoroaſtres verò Ioue exiſtente in Leone annum eſſe commodum vult inoculationi, quum æſtas veri ſimilis eueniat. Reliquæ ſiderum obſeruationes, quum Luna Saturnum intueatur, ſed ipſa in Tauro, Saturnumq; aſpiciat ſextili, vel trino, ac in bono aſpectu fuerit Iouis & Veneris. Saturnum enim ſationi dicant, quum Lunæ vis terrea ſit. Arborum verò peculiaris natura peculiare ſibi vendicat tempus. Plinius. Punica & ficus quamquam ſicca ſint, tecraſtinare minimè vtile. Pyrum vel florentem inſerere licet, & in Maiũ quoq; menſem protendere inſitionem. Ceraſus ſola poſt brumam inſeritur. Cato inſeri iubet mala ac pyra per ver, & poſt ſolſtitium diebus L poſt vindemiam. Columella oleam circa æquinoctium vernum vſq; ad Idus Aprilis, & reliqua quæ ſuis in hiſtoriis recenſentur.

De inſitione per terebrationem. CAP. XXVI.

NVNC terebratione quomodo inſeri poſſit edocebimus. Modum appoſuit primus Cato in vitibus, à quo cæteri agriculturæ ſcriptores excepe-runt, aliqua addendo. Nos modum ad alias arbores traducemus. Inquit Cato. Vitem quam inſeres, terebra pertundito, eò duos ſurculos vitigineos quod genus eſſe voles, inſertos obliquos arcito ad medullam, facitoq; vt medullæ medullam contingant, arcitoq; ea, qua terebraueris, alterum ex altera parte. Eos ſurculos facito ſint longi pedes binos, eos in terram demittito, replicatoq; ad vitis caput, vitiq; vinclis alligato, medios in terram defigito, terraq; operito. Hæc omnia luto depſto oblinito, alligato, integitoque ad eundem modum tanquam oleas. Columella modum corrigit, & commodiorem reddit. Detractum viti quamrecentiſſimum ſarmentum eligitur, & leuiter circumraſum, vt cortex tantum detrahatur, aptatur foramini, atque ita luto circũlinitur reſecta vitis, vt totus truncus alieni generis viti ſeruiat. Sed aliud eſt ferramentum, quo priores vitem perforabant, aliud quod ipſe vſus nunc magis aptum comperit: nam antiqua terebra, quam ſolum veteres agricolæ nouerant, ſcobes faciebat, perurebatque eam partem quam perforauerat, deuſta perrarò reuireſcebat, vel cum priore coaleſcebat, in eaq; nec inſitos ſurculos comprehendebat, tum etiam ſcobs nunquam ſic eximebatur, vt non inhære-

rer.

ret foramini, ea porrò interuentu suo prohibebat corpus surculi corpori vitis applicari. Nos terebram, quam gallicam dicimus, ad hanc insitionem commenti, longè habiliorem, vtilioremq; comperimus: nam ea excauat truncũ, nec foramen inurit, quippe non scobem, sed ramenta facit, quibus exemptis, plaga leuis relinquitur, quæ facilius omni tempore sedentem surculum contingat, nulla interueniente lanugine, quam excitabat antiqua terebra. Plinius vtriusq; verba refert. Palladius Columellæ. Alia est Columellæ tutior, & & certior insitio, quoniam etsi proximo vere non comprehendit, sequente certè coniungi cogitur. Primum ex vicino fructuosissimam oportet considerare vitem, ex qua (velut traducem inhærentem matri) palmitem attrahas, & per foramen transmittas, quum increuerit, coniungi cogitur, & mox à matre reciditur, atq; ita superficies insitæ vitis vsq; ad receptum surculum obtrũcatur. Neq; vitis in qua fit insitio interim ociosa manet, sed similiter fert fructum, & sarmentum coalitum simul augescit, vite nihil offensa ex terebratione, neq; compressa ex coarctatione. Quod etiam à Didymo transcribitur.

Quomodo omnis arbor omni arbori inseri possit.

CAP. XXVII.

NVNC modum demonstrabimus, quo insociabiles quomodocunque arbores natura copulentur. A Catone primum edoctum in vitibus. Ait enim. Si vitis vitem contingat, vitis vtriusq; latus alterum præradito obliquè, & inter sese medullam cum medulla libro colligato. Ab eo edoctus M. Varro etiam suis commentariis apposuit: Est altera species ex arbore in arborem inserendi nuper animaduersa in arboribus propinquis. Ex arbore à quaquis vult habere surculum, in eam, quam inserere vult, ramulum traducit, & in eius ramo præciso, ac diffisso implicat: tam ramuli locus, qui contingit ex vtraque parte, qua fissuram intrat, falce extenuatur, ita vt ex vna parte, qua cœlum visurus est, corticem cum cortice exæquatum habeat. eius autem ramuli, quem inseret, cacumen vt directum sit ad cœlũ currat, postero anno quũ comprehendit, vnde prognatũ est, ab altera arbore præciditur. Sed diligentior, & vtilior ad omnes arbores, & cum omni verborũ copia traditur à Columella. Sed quum antiqui negauerint posse omne genus surculorũ in omnem arborẽ inseri, & illam quasi finitionem, qua nos paulò ante vsi sumus, veluti quandam legem sanxerint, eos tantum surculos posse coalescere, qui sint cortice, & libro, & fructu consimiles iis arboribus, quibus inseruntur; existimauimus errorem huius opinionis discutiendũ, tradendamq; posteris rationem, qua possit omne genus surculi omni generi arboris inseri. Sed ne longiori exordio legẽtes fatigemus, vnum quasi exemplum subiiciemus, qua similitudine quisq; quod genus volet, omni arbori poterit inserere. Scrobem quoquouersus pedum quatuor ab arbore oliuę tam longè fodito, vt extremi rami oleæ possint eam contingere, in scrobẽ deinde fici arbusculam deponito, diligentiáq; adhi-

beto, vt robusta, & nitida fiat. Post triennium, aut quinquennium, quum iam satis amplum incrementum ceperit, ramum oliuæ, qui videbitur nitidissimus, deflecte, & ad crus arboris ficulneæ religa, atq; ita amputatis cæteris ramulis, ea tantùm cacumina, quæ inserere voles, relinquito, tum arborem fici detruncato, plagamq; leuato, & mediam cuneo findito. Cacumina deinde oliuæ, sicuti matri inhærent, vtraque parte abradito, & ita fissuræ fici aptato, cuneumque eximito, & diligenter ramulos colligato, ne qua vi reuellantur. Sic interposito triennio coalescet ficus cum olea, & tum demum quarto anno, quum bene coierint, veluti propagines, ramulos oliuæ à matre resecabis. Hoc modo omne genus in omnem arborem inseritur. Sed Columella mira verborum iactantia, à se modum adinuentum tradit, quum iam pridem Cato, & post eum M. Varro edocuerit, vt non modus sed tantum verba sint diuersa. Admiror Plinium multæ lectionis virum, qui non se apud Græcos, neq; Latinos legisse scribit hunc inserendi modũ, sed à Columella excogitatũ affirmat, haud sibi certè satis compertum. Est hæc ratio apud nos vsitatissima, & maximè vtilis, vulgò *a porgere*, vel *passa iuuanzi* dicta, etsi ea inter cõgeneres abores vtamur, scilicet in prunis persicis, malisq;, & castaneis. adeò validũ intra duos menses incrementum capiunt, vt fructificet surculus, & longè subiecti trunci magnitudinem superet, si nouella fuerit planta, vt vix sustineri queat. Ideo animaduertendum est, vt quum iam rectè cepisse cognosces, quod erit, quãdo pars, quæ supra truncũ eminet, superat matris ramulũ, tunc à matre abscindas. Inter verò diuersi generis arbores, diutius coalescere patiaris. Quod si vicinæ inserendę arboris non datur opportunitas, & habebimus fictilia vascula iis arbusculis plantata, ex quibus fructus exposcimus, tunc præciso arboris trunco, vel fisso, prædicto modo surculum inseremus, vel adraso cortice, atq; itidem adraso surculo, vinculis strictè alligabimus, ne possint dimoueri, inde bimestri, vel trimestri spatio elapso, à matre recidatur, & vas vltra in aliam arborem transferas, sic vasculo nobili aliqua arbore plantato, totum pomarium, ne dicam villam optimè poteris inserere.

De alio insitionis modo, quo & fructus simul misceri possint.

CAPVT XXVIII.

INSITIONIS, seu mistionis modos trademus, longè cęteris faciliores, admirabilioresq;, quibus nulla certiore via adoptati fructus ex adoptãte formã, colorem, saporem, ac deniq; vniuersam eius naturã recipient. Hinc noua adulterii ingenia, hinc nouos fructus hominibus visendos prioribus seculis inuisos prębebimus. Hinc qui nouis fructibus inueniendis, aut simul miscendis, vitiis corrigendis, emẽdandisq; nauant operã, principia colligere poterunt, vt voti cõpotes fiant. Cato, vt præcedenti capite diximus, quũ vites inserere doceret, vtriusq; vitis adrasa flagella vniebat, vt quũ coaluissent, à matre abscinderet, vt adoptati generis vites generaret. Didymus. Accipienda sunt duo diuersi generis sarmenta, eaq; findenda per mediũ, atq; ita alterũ alteri adiungere.

re oportet, vt oculi coincidant, & sese mutuo coniungant, vt duo oculi quasi vnus fiat, inde validè constringere sarmenta cum papyro oportet, & scilla integere, aut glutinosissima terra, atq; ita plantare, interiectis diebus tribus, aut quinq; irrigare, quousq; germen producat. Palladius ab vtroq; excepit, atq; in vnum diuersa dictorum scriptorum experimenta redegit hoc modo. Vt vitis botryones & albos afferre possit & nigros, vt Græci produnt. Si vicinę sunt vites alba & nigra quum putantur, sarmenta vtriusq; inter se diuisa sic iunges, vt medios vtriusque generis oculos æquãdo reddere possis vnitati: tunc papyro ligabis stricto, & molli, atq; humida terra curabis adlinire, & interiectis ternis diebus adaquare, donec germen nouæ frondis erumpat. Nos verò duo sarmẽta iuxta se vicina à parentibus non decisa, vsq; ad medullam erasa quinum digitorum lõgitudine simul adiunximus, vt duo dimidiati oculi vnus videretur: inde vlmea teniola ita alligauimus, vt è duobus oculis germen vnum exire cogeretur, qui vuas eo modo, quem diximus, præbuit. Fructus hic veluti hermaphroditus ex duabus naturis coniunctus nascitur. Quod sensisse videtur Ouidius in Metamorphoseos quarto.

——— nam mixta duorum
Corpora iunguntur, faciesq́ inducitur illis
Vna, velut si quis conducat cortice ramos,
Crescendo iungi, pariterq́ adolescere cernat:
Sic vbi complexu coierunt membra tenaci,
Nec duo sunt, nec forma duplex, nec fœmina dici
Nec puer vt possit, neutrumq́ & vtrumq́ videtur.

Ficus vt fructum producat vna parte album, altera rubrum. Duorum surculorum, albæ videlicet & nigræ ficus, oculos accipito, eos per medium secato, atq; simul componito, vt medietas oculi vnius ita medietati alterius æqualiter conueniat, vt vnitas ex his facta videatur, hunc oculum ex vtroq; cõpositum delibratæ ficus cortici accommodetur, vt diximus in emplastratione, & aptè deligetur, & comprehendet. Sed multas arbores sic emplastrare ne tædeat, vt earum aliqua comprehendat, & fructus hoc modo, quem diximus, afferet. Et huiuscemodi inserendi ratione in malis, pyris, reliquisq; similibus vti poteris. Sic Neapoli mala, quæ ex vna parte persicum ex alia nucipersicum ostendunt, producta fuisse non dubito, vt nunc pomum in diuersas partes diuisum videatur, vt vnaquæque suum saporem, odorem, colorem, læuitatem, & formam referat, nunc vno, eodemq; ramo persicum vel nucipersicum demonstret. Nec dissimili modo flores etiam dimidiatos producemus, vt pars alba, altera rubra, vel alterius coloris sit, vt dicemus in horto coronario. Palladius nouum insitionis genus à quodam Hispano se edoctum prædicat, monstratq; vt persica poma sine ossibus nascantur, id quod in aliis experiri posse nil vetat. Salicis ramum brachij crassitudine, solidum longum cubitis duobus, aut amplius terebrari iussit in medio, & plantam persici in eodem loco, in quo consistit, spolia-

tam ramis omnibus ſolo capite relicto per ipſum ſaligni manubrij foramē induci, tunc eundem ſalicis ramum terræ capite vtroque demerſo in arcus ſimilitudinem debere curuari, foramen luto, muſco, vinculis ſtringi, anno deinde exempto, vbi infra medullam ſalicis caput plantæ ſic cohæſerit, vt vnitas ſit ex duobus miſta corporibus, plantam ſubterincidi, atque transferri, & aggerari terram, quæ arcum ſalicis cum perſici cacumine poſſit operire: hinc perſici poma ſine oſſibus naſci. Sed hoc locis humidis conuenire, vel riguis, & ſalices aquationibus adiuuandas, vt & natura ligni vigeat, quæ delectatur humore, & ſuperfluentem copiam ſucci germinibus miniſtret alienis. Nec diuerſa via nuciperſicum productum fuiſſe exiſtimo, quod ab vtroq; parente nomen vſurpauit, vt ſuum, parentiſque ingenium referat. Malum eſt, quod foris æmula facie perſicum pomum mentitur, ſed ſuccum, leuitatem & colorem iuglandis refert, ſaporemq; medium inter iuglandem, & perſicum, nomenq; ab vtroq; parente contraxit nuciperſicum, prioribus ſeculis inuiſum, iucundo ſapore, innocentiq; guſtu. Sic etiam amygdaloperſicum, quod ab amygdalo & perſico nomen aſſumpſit: foris perſicum mentitur, intus dulcem amygdalam & forma & guſtu repræſentat, noſtris pomariis frequens. Nec diuerſa via Plinio inuenta nucipruna: Peculiaris, inquit, impudentia nucibus inſitorum, quæ faciem parentis, ſuccum verò adoptionis exhibeant, ab vtroque nucipruna dicta. Et in Betica etiam malina, malis inſita, & amygdalina, amygdalis inſita, quibus in ligno intus nucleus amygdalę erat, nec vſquam pomum ingenioſius fuit geminatum. Tarentinus nigram vitem in ceraſum inſeri iubet, vt vuas vere habeamus: nam eo tempore vuas habebimus, quo ceraſus proprium fert fructum. Sic Pamphilus, & Florentinus. Eſt & noua inſerendi ratio, nobis cognita in ſenectute, oculum oculo imponendo, qua prægnantes afferent fructus, ſcilicet vt in aluo alterum geſtent. Sic citrium in citrio, cucumeres in melonibus conſpeximus.

An herbis, & ſuffruticibus inſitio poſſit reperiri. CAP. XXIX.

VIDEAMVS num & in herbis inſitio poſſit inueniri, vt ſi quando neceſſe fuerit, odorem, ſaporem, colorē, vel germinādi tempus è ſubiecto trunco haurire poſſimus. Nos antiquorum dictis, aliqua à nobis explorata addemus, vt ingenioſis noua ſemper inueniendi anſam præbeamus. Columella vt hyberno tempore cucumeres habeamus, hoc modo fieri poſſe docet. Idq; apud Dulum Mendeſium Ægyptiæ gentis fieri poſſe legit. Hic enim præcipit aprico & ſtercoroſo loco alternis ordinibus ferulas, alternis rubos in hortis cōſitas habere, deinde eas confecto æquinoctio paulum infra terram ſecare, & ligneo ſtylo laxatis vel rubi vel ferulæ medullis ſtercus immittere, atq; ita ſemina cucumeris inſerere, quæ ſcilicet ſuo incremento coeant rubis, & ferulis: nam ita non ſua, ſed quaſi materna radice aluntur, & ſic inſitam ſtirpem frigoribus

ribus quoq; cucumeris præbere fructũ. A quo Plinius, sed obscurè admodum. Est inter herbas genus inserendi, præcisis germinibus caulis, & in medullam semine ex aliis addito. Hoc & in cucumere syluestri. Similem huic modũ Palladius commentus est, vt lactuca seminibus multis condita nascatur. Auulsæ lactucæ folia carpunt, quæ radicibus iuncta sunt, & in eisdem gradibus surculo punctis semina deponunt nasturtij, ocimi, erucæ, ac fimo adlinunt: sic obruta iterũ lactuca prædictorum seminũ caulibus ambietur. Sed verior insitio videri posset, si per mediũ fissis radicibus syluestris intubi, radices florũ caryophyllorum odore indas, & implices, ita vt vniantur: & cœruleo flore nascentur.

De cultu, & primum de putatione. CAP. XXX.

HACTENVS seruimus, nunc colimus. Est enim altera pars libri, quam ab initio diuiseramus. Terræ cultus vtilis, & necessarius, contrà negligentia perniciosa. Cultus magis refert, quàm fertilitas agri. Solum enim vtcunq; fœcundũ natura, incuria sterilescit, ac in sentes, & dumos degenerat: nõ enim possumus citra arationẽ, & fossionem, cęterasq; artis sedulitates, tot, tantisq; agriculturæ muniis frui. Placuit enim Deo opt. max. vt non sine sudore sui vultus homo vesceretur pane suo. At infœcundũ cultu vber, nitidumq; euadit. Cicero in Catone maiore; Quid ergo irrigationes? quid agri fossiones? repastinationesq; proferã, quibus fit multò terra fœcundior? Quid de vtilitate loquar stercorandi? M. Varro ait, nullam terram adeo immitem esse, quæ non possit cultu, & industria domari: nõ aliter ac leones inter animalia ferocissimi mansuescunt. Quod Græci Poetæ innuere volentes, Cybeles terræ deæ currũ per aëra duos leones ab ea mansuefactos trahere fingunt. Vnde Lucretius:

Hanc veteres Graium docti cecinere Poetæ
Sedibus in curru biiugos agitare leones.

Sed terra quæ natura facilis existit, cultura longè fertilior, fœcundiorque euadit, & per culturam multum acquirit, vt alimenti copiam, & pinguedinem; præterea rerum impedimenta exterminantur, noxias herbas expurgando, vitiaque ipsius perdomando, vnde generosiores, & vberiores fructus producuntur. Lucretius,

Inde aliam, atque aliam culturam dulcis agelli
Tentabant, fructusq; feros mansuescere terra
Cernebant indulgendo, blandeq; colendo.

Et Virgilius ab eo in Georgicis.

——— *fructusq; feros mollire colendo.*

Sed culturæ exemplum à Plinio afferamus. C. Furius quum in paruo admodum agello largiores fructus, quàm ex amplissimis vicinitas colligeret, inuidia accusatus, ceu fruges alienas pelliceret veneficiis, die dicta, instrumentum rusticum omne in forum attulit, ferramenta egregiè facta, graues ligones, vomeres ponderosos, dixitque: Quirites, veneficia mea hæc sunt,

lucubrationes meas, vigiliasq; & sudores non possum in forum adducere, & vobis ostendere: fuit omnium sententiis absolutus. Nos cultum alium communem, alium singularem dicimus. Dicemus iam communem, dicturi particularem in vniuscuiusq; plantæ historia. Theophrastus necessarias vocat amputationes, purgationes, decacuminationes, stercorationes, fossiones, aliasq; curas, quæ arboribus adhibentur. Plinius remedia vocat. Ex his quædam sunt communia omnium, quædam propria quorundam. Communia, ablaqueatio, accumulatio, afflari radices, aut cooperiri, riguis dare potum, vel auferre, fimi succo reficere, putatione leuare onere, & cætera. Sunt & aliquæ arbores, quæ cultum aspernantur, vt aquam, fimum, & circumfossurã, amputationemque, & omnia remedia odio habent, quin etiam iis necãtur, sed ipsa amputatio est, quæ omnes præcedere debet. Quippe quum primũ arboribus post fructuum decerptionem adhibeatur, & Theophrastus de hac primùm differendum iubeat, quàm de reliquis agriculturæ officiis, hæc enim consequi, velut deinceps videbitur. Putatione arbores lætiores, & vberiores fiunt, & facie decora, & vitæ diuturnitate præstant: nam quæ onere languidæ premuntur, circumcisis iis, quæ pondere premebant, non iniucundo remedio leuantur, & quæ aliena vmbra laborabant, cœlum aperiendo respirant. Præterea superflua, & nimis improbè prosilientia amputando, ad ea, quæ relicta sunt, pabulum confluit, vt ad fructificandum natura libere impetum suum faciat. Tanti arborum putationem antiqui fecerunt, vt deam, quæ putationi præesset finxerint, quam Putam vocarunt, Arnobio authore. Sed videamus quid sit putatio. Putatio est infructifera à fertilibus resecare: auferuntur enim ab arboribus non necessaria, obstantia, fructum sobolemq; impedientia, & quod vtile, & absque vitio est, relinquitur. M. Varro, & F. Pompeius putum pro puro dicebant. Hinc Callicranides malos, & nil frugi homines è republica amputandos dicebant, vt improbis hominibus careat, cõducit enim publicæ vtilitati facinorosorum hominum purgatio. Sed putationem ipsam Theophrastus in duas species diuidit. alia eruditio, alia verò putatio. Putationem in alias species ab agricolis distingui prohibet, sed alia ferro, alia manu, alia aduncis quibusdã detrahenda, ne propter siccitatem, & tenuitatem ramulorum laborent vlceribus. Hic enim præarida, & tenella detrahi tantummodo iuuat. Nouellæ arbores, quoad conualescant radices, ferro tentandæ non sunt, nam si priusquam radix firmitatem adepta sit, ferro lacessitur, lædetur stipes, vtpote imbecillis: vbi verò suæ constitutionis specimen iam dederint, putationis curam adhibendam, vt in vitibus flagella adimantur superflua, pulchriora, & maximè idonea relinquantur, sic nulla offensa sequetur, & plus alimenti ad ea, quæ relinquuntur traducetur. Sed plantarum eruditio, siue institutio est tanquam arborum figuratio, & formatio ad altitudinem, latitudinem, & humilitatem. Arbores enim, quæ in enormem excelsitatem excrescunt, agricolarum cura coercendæ sunt, propterea quod de facultate fructificandi remittunt, fatigato alimento itine-

ris pro-

ris prolixitate, & interea intercepto ab aliis partibus. Sed consulendum germinum & ramorum frequentiæ. sic vberius fœtificant, & commodius coluntur. excipiendo eas quæ natura sua in proceritatem exultant, vt palma, cupressus, pinus. Adultis arboribus putatio adhibetur, & quum omnium arborum putatio intersit, potissimum ea vitis opus habet, ad hoc natura vrgente, quippe quum exuberat in fructu, & germinatione, vt adimendum sit ei, quod videtur manifesto superfluum, quod latius in eius tractatione exequendum erit. Aridæ arborum partes perpetuò demetendæ sunt, quia iis ablatis rami vulneribus non læduntur, & hærentia nutritionem impediunt. Purgantur arborum rami, qui fructum afferre nequeunt, quique importuno situ sese immiscuerunt legitimæ germinationi; oportet enim germina foras erumpere, vnde loca inutilibus occupata euerrere operæ pretium est, etiam quæ conferta sunt, quæque mediis erumpunt, quum legitimo loco non prodeant: omnem enim tum solem, tum spiritum auferunt. Nec solem arboribus adimendũ, nec ventilationem prohibendam censemus. Sed post attonsionis præcepta, tempora eiusmodi cultus edoceamus ab eodem præceptore. Id post Pleiades factitandum esse iubet, nam quum molesta sit putatio propter plagas, conuenit tunc temporis fieri, quum arbores validissimæ sunt, tunc enim suis operibus defunctæ, & cura illa fructificandi, germinandique, se ipsa fruitur tota, sibi soli cauens. Quæ tardiores sunt, lectis fructibus tondentur. sola ficus post germinationem putatur. Nec eadem quantitas omnibus recisæ partis; habitioribus enim plus demetendum: vt myrti, oleæ, punicæ luxuria ferro compescenda, ideo quòd quanto pauciora relinquentur illis, tanto plura dabunt, quia natura sua stipata germinatione frequentantur. Sed malo, & pyro, minus recidi debet, & aut ferro leuissimè, aut manu superflua detrahenda ratione siccitatis, & corticis tenuitatis, eo enim læso, facile patiuntur. Arborem annosam totam decidunt: germinare nanque denuò incipit, sed truncum deinde colere, tanquam denuò satum oportet. Leontius Græcus, Post collectos fructus statim magnas, & paruas arbores purgare conuenit. Omne vitiosum, & superfluum acutissimis falcibus amputandum, & nouellis non amplius vno ramulo relinquendum. Auferendæ enim truncorũ propagines, vt rectus & læuis surgat. In vertice tres, aut quatuor nouellos ramos habeat illæsos inter se distantes. sic formanda est planta, dum tenera existit. Plinius. Interlucatio arboribus prodest, sed omnium annorum trucidatio inutilissima. Vitis tantum tonsuram annuam quærit, alternam verò myrtus, punicę, oleæ, quia celerrimè fruticescunt. Cæteræ rarius frondentur, nulla autumno. Ac ne raduntur quidem, nisi vere putatione. Plagæ ad vitalia sunt omnia quæcunque non superuacua. Plurimæ amputari sibi volunt onerosa ac superflua, sicut nos vngues, & capillum. Reciduntur veteres totæ, ac rũrsus à stolone aliquo resurgent, sed non omnes, nec nisi quarum naturam pati diximus. Sublucatio propinqua putationi est. F. Pompeius, Sublucare est arborum ramos supputare, & in densi-

tate superfluos per interualla deputare, quasi sub lucem immittere. Eo enim significatu est interlucatio. Collucare dicitur, quum rami sacræ syluæ lumini officientes, vel arbores ipsæ succiduntur, vt lucus luce impleatur. Virgilius doctè monet,

At dum prima nouis adolescit frondibus ætas,
Parcendum teneris, & dum se lætus ad auras
Palmes aget laxis per purum immissus habenis,
Ipsa acies falcis nondum tentanda, sed vncis
Carpendæ manibus frondes, interq; legendæ.
Inde vbi iam validis amplexæ stirpibus vlmos
Exierint, tunc stringe comas, tunc brachia tonde:
(Ante reformidant ferrum) tunc denique dura
Exerce imperia, & ramos compesce fluentes.

Nos autem in putatione his vtimur. Quum seritur plantula, ramuli omnes abscinduntur, relicto eo, qui in medio est. Si arbor perfecta fuerit, abscinditur iuxta ramos truncus. Si insita fuerit, cęditur vnus, alter relinquitur, qui rectior, ac vigore præstantior fuerit, nisi punica, vel auellana, vel huiusmodi fuerit, quæ multiplici trunco diffissa relinquitur, suæ exilitatis causa. Tertio deinde anno quum rectè apprehenderit, putatio adhibeatur. Interim tamen si in crure ramuli aliqui creuerint, decidantur, solum ij, qui circa caput sunt, relinquantur. Primo à crure incipiendum, & si ibi stolones adhæserint, præcidantur, nam si relinques, matrem necabunt. Si verò truncus annosus fuerit, hunc recide, illos foue: nam rectè germinabunt, & lætius consurgent. Ramus si tener fuerit, cultro vno ictu resecetur, si vetus, serra, leueturq; plaga sectura inuersa, ne aquam, quæ truncum putrefacere posset, contineat. Quæ nascuntur per truncum, aut ramos, abradantur, vt crescens cortex vulnus integat, ne cicatrix appareat. Truncus solus à terra erectus formandus ad altitudinem, ad quam desideratur, læto solo altior, sicco breuior, atq; secundum arboris naturam: nam sunt quę in altum excrescant, & quę humiliter subrepant. In capite relinquendi sunt tres, vel quatuor rami, vt crescentes dilatentur debitis locis, & inter se distantes. Sed si truncus nouæ plantæ, vel nitens trunci ramus non rectè abeat, pali figendi sunt circa crus, & vinculis alligandi, vt illud quod sponte facere nequit vi faciat. Sic tandem truncus in ramos, rami in virgas, & virgæ in surculos diuidantur, & vbi vento aut casu, naturáve perit ramus, facito vt crescens locum repleat. Rami soli relinquendi, qui ad trunci substantiam, & soli sufficiunt, reliqui, qui importunis nascuntur locis, recidendi.

De fossione. Cap. XXXI.

POST putationem fodimus. Cicero in Catone, Quid agri fossiones, repastinationesq; proferam, quibus fit multo terra fœcundior? Fossio est terræ inuersio, atq; comminutio. Sed fossio duplex, vna, quæ adultis, altera, quæ nouellis

nouellis arboribus exhibeatur. Monet nos Theophrastus, post amputationem stercus adiiciendum, vel alium cultum continuò adhibendum, vt languescentibus vulnere arboribus, alimenti instauratione medicentur, & aliquid reponatur eius loco, quod ablatum est, maleficiumq; resarciatur. Fossionemque omnibus arboribus prodesse scribit: nam tollit quæ impediunt, & auferunt alimentum. Præterea terra vt madescat, efficit, terræ enim agitatione subit aër, eiq; permistus humorem, & alimentum facit, quapropter strigosum, siticulosumq; solum crebro subigendum retur, vt aëre perfletur. sic etiam palustre, & vliginosum, quoniam aqua diducitur, absumiturq; à sole. quod mirum videri non debet, si contrarium effectum faciat, nam desiccat quod vdum est, siccum humectat. Alia accedunt quoq; iuuamenta, arboris robur, & fructus bonitas. Nam coria & testæ, quæ sunt extima fructus munimenta, vt amygdali, & castaneæ, mitiora tenuioraque fiunt, & fructus interdum augescunt, quia quod lignis demitur, additur pulpæ: corno excepta, quæ fossione ægrescit, atq; degenerat, quum plus alimenti acquirat, quàm ei opus sit. Sed eis, quæ humiliori statu contentæ, vt sunt suffrutices & herbæ, sarculatio adhibenda est: nam melius conualescunt. Tempus autem fossionis non idem vbique. Aliis Martio mense, vt vberem & venustũ pariant fructum. Aliis hyeme, vt sitientibus arboribus cibum & potum præbeant. Æstate nunquam, ne solis ardor radices perurat, sed pingue solum sese tueri possit.

De ablaqueatione. Cap. XXXII.

FOSSIONEM sequitur ablaqueatio, tanquã species genus. Est enim ablaqueatio fossionis species. Ablaqueatio, Palladio authore, est circa arboris radicẽ dolabra terrã diligenter aperire, & purgatis omnibus, velut lacus efficere, vt solis teporibus, & imbribus prouocentur. Itali excaudicare appellant, nos *discalzare.* Hinc satis apparet, nõ à laqueis vt pleriq; putant, sed à lacubus, hoc est fossis, quæ circa arboris radicem aperiuntur, hoc nomẽ esse deductum. Theophrastus nouellis, & adultis arboribus conuenire dicit. Dum nouellæ sunt arbores omnes ablaqueantur, resecanturq; radices post cõsitionem, vt profundiores fiant, & plus capiant incrementi, præcipuè illæ, quę suapte natura superficiariæ sunt, vt inuitæ cohibeantur. Quod studiũ vitibus, & oleis potissimum impenditur. Depactis verò & stabilitis, quotannis auferendæ sunt, quæ temere effunduntur, quo fiant plures, & fortiores, quæ inferiores sunt. Hæ namq; & minutæ superiores illas interimunt, nec ipsæ quidem sibi satis cõsulunt, quum quauis intemperie frigoris æstúsve lædantur. Si quæ fibræ siccæ sunt, auferendæ, ne agnatæ officiant, & vermiculos creent: nec radices recidendæ, vt infructuarij rami, & quæ bonæ frugis significationem non dabant, quum non sit eadem cum radicibus ratio. Quippe præstat intactas relinquere: vndequaq; enim prodeat radix, modo valida sit, pabulũ suggerere poterit. Plinius, Feruentibus locis accumulant æstate radices, operiuntq; ne solis ardor exurat. Aliubi ablaqueant, perflatusq; admittunt. Iidẽ hyeme cumulis à gelu vindicant: con-

tra illi hyeme aperiunt, humoremq; sitientibus quęrunt. Vbicunq; circumfodiendi arbores ratio, in circuitu pedes in orbē ternos, neq; id in pratis, quando amore solis humorisq; in summa tellure oberrant. Ablaqueandi tempus Columella autumnale præfinit in vitibus, & ante idus Decembris lacusculos illos æquādos, quod nos in aliis arboribus obseruare poterimus. Sunt arbores, quæ minus, vel plus hanc curam desiderant, quam nos in singularum historiis describemus.

De stercoratione. CAP. XXXIII.

POST ablaqueationis leges stercorationis ineamus rationē, rem sanè immundissimam, sed vtilissimam agriculturæ, aruis, pratis & arboribus. Et si nostra tempestate quamplurimi vilissimi agricolæ pertractare vereātur, olim tamen ea regias manus fœdauit. Iam apud Homerum, inquit Plinius, regius senex agrum ita suis manibus lætificans reperitur. Augeas in Græcia Rex excogitasse dicitur. In Italia verò Hercules diuulgasse, quæ Regi suo Stercutio Fauni filio ob hoc inuentum immortalitatem tribuit. Ex Augustino in libro de ciuitate Dei: alij Stercen, & Stercutium Pici patrem vocarunt, deumq; agriculturæ dixerunt. Macrobius verò Saturnum Stercutiū Romanos vocasse, quod primus stercore agros fœcundandi rationē inuenerit. Seruius verò Pilumnū, Pilumni fratrem stercorationē inuenisse scribit. Sed vtilitatem stercorationis describamus. Hippocrates rerum naturæ cōsultissimus inquit, Terra fimo satiata, calorē satis subministrat, & frigus, geluq; propellit, quod alioquin arboribus nocens futurū erat, languescentibusq; illis subuenitur. Duplicem narrat Theophrastus vtilitatē, nempe ad faciendum solutam terram, & ad excalefaciendū, ex quibus manifestè fertilitas exoritur. Præterea quum fructus emollire, vel adimere acinorum lignum, vel dulcem ex amaro efficere volumus, vtimur eo. Quintilij, Bonam terram stercus meliorem facit, vitiosam verò emendat. Sed fimorum differentias prosequamur, vt potissimum ille fimus eligatur, qui cuiq; plantæ conueniat. Theophrastus stercoris qualitates ita determinat. Hominis stercus vt Chartodras ait, omnium optimum est, secundum suillum, tertium caprarum, quartum ouium, quintū boum, sextum iumentorum. Stipularius fimus diuersus, diuersoq; modo additur. Quidā enim illo debilior, quidam efficacior est, sed id omnibus in confesso est, fimū haud mordaci calore præditum esse oportere, sed tenui, facilique, ob id ruminantium præcipuè capi. Ex Quintiliis habetur, Optimum stercus est auium, præter aquaticarum, & anserum propter humiditatem, et si aliis immistum nō aspernendum. Præstat omnibus columbinum, quia calidum. Secundo loco à columbario est humanum, illi simile, sed perdit herbas. Tertia laus asinino, natura feruentissimo, & plantis conuenienti. Quarto loco caprinum, acerrimum existens. Ei consequens ouillum, quod pinguius sit. Post hæc bubulum. Suillum præstantius est his, sed ineptum propter nimiam caliditatem, nam perurit sata. Vilissimum omnium equorum mulorumque, sed acrioribus vtiliter admiscetur.

M. Var-

M. Varro è Cassii opinione, volucrum esse optimum ait, præter palustrium, ac nantium. De hisce præstare columbinum, quod sit calidissimum, ac fermentare possit terram. Ex sua autem opinione præstare ex auiariis turdorum ac merularum, quod sit non solum ad agrum vtile, sed etiam ad cibum ita bubus, & suibus, vt fiant pingues. Sic secundum columbinum, Cassius scribit esse hominis. Tertium caprinum, & ouillum, & asininum, minimè bonum equinum. Columella, Tria stercorum genera præcipua, quod ex auibus, quod ex hominibus, quod ex pecudibus confit. Auium primum habetur, quod ex columbariis egeritur. Deinde quod gallinæ, cæteræq; volucres, edunt, exceptis tamen palustribus, aut nantibus, vt anatis & anseris: nam id noxium quoque est. Maximè tamen columbinum probamus. Secundum quod homines faciunt, si & aliis villæ purgamentis immisceatur, quoniam per se naturæ est feruentioris, & iccirco terram perurit. Tertium locum pecudum stercus obtineat, atq; in eo quoq; discrimen est. Nam optimum existimatur, quod asinus facit, quoniam id animal lentissimè mandit, ideoque facilius concoquit. Post hæc, ouillum, & ab hoc caprinum, & mox cæterorum iumentorum, armentorumq;. Deterrimum ex omnibus suillum habetur. Plinius nil noui, nisi quod ex M. Varrone, & Columella excipit. Idem quoque Palladius. Nunc stercus quod cuiq; conueniat differendum. Theophrastus, Fimi ratio ineunda est ex cuiusq; arboris natura, non enim vt eadem aqua omnibus confert, ita & stercus idem, sed disponendum, vt de solo supra diximus; variaturq; etiam per ætatum differentias, vnde nouellis plantis leuissimum fimum apponunt, quare à ruminantibus petendum, est enim eorum leuissimus, debilis enim planta leuissimum fimum poscit. Vites quarto quoq; anno stercorantur, aut serius, læduntur enim si frequentius, nec vllum erit in aquis præsidium, vt in genere arborum, sed nihilosecius vruntur, ob id dictum est stercorationem magis facere pro humidis locis, sicci enim agri simili periculo obnoxii sunt, nisi leuentur æstus imbrium beneficio. Nec tamen continuanda est stercoratio arboribus, vreret enim eas: etsi continua stercoratio minimè noceat aruis: quippe quum in aruo latè spargitur fimus, facile absumitur: in agro verò arboribus consito subit ad radices, atq; ibi vis aliquandiu perstat, ac calore aucto exuruntur. Segetes verò fimo affatim saturatæ, nisi pluuiarum copia diluantur, pereunt, quare tempestatibus pluuiosis crebrior stercoratio vtilior, & eandem ob causam in tenuibus terris, & æstuosis locis parcius agendum. Absurdum fortasse videbitur hac ratione: valentissimum quodq; plurimum cōfert validissimo, plantarum genus validissimum est, ergo validum stercus ei aptum. Sed stercus sicciora vrit: arborum natura sicca est: quocirca ne oleribus quidem adhibetur absq; humore, atq; etiam quia multum appetunt humidi, quum natura humida sint, ideo quotidiana egent rigatione. Varro columbinum stercus fermentare posse terram scribit: equinum minimè bonū, sed in segetes; in prata enim vel optimum, vt cæterarum veterinarum, quæ or-

deo paſcuntur, quod multam facit herbam. Columella columbinum terram fermentare reperit. Aptior ſurculis hominum vrina, quam ſex mēſibus paſſus fueris veteraſcere, ſi vitibus, aut pomorum arboribus adhibeas: nullo alio magis fructus exuberat, nec ſolum ea res maiorem facit prouentum, ſed etiam ſaporem, & odorem vini, pomorũq; reddit meliorem. Poteſt & vetus amurca, quæ ſalem non habet, permiſta huic commodè frugiferas arbores, & præcipuè oleas rigare: nam per ſe quoq; adhibita multũ iuuat. Sed vſus vtriuſq; maximè per hyemem eſt, & adhuc vere ante æſtiuos vapores, dum etiam vites, & arbores ablaqueatæ ſunt. Palladius, Stercus aſinorum maximè hortis conuenire, ſtercus quod anno requieuit, ſegetibus vtile eſſe, nec herbas creare, ſi vetuſtius ſit, minus prodeſſe. Pratis recentia ſtercora proficere ad vber herbarũ. Plinius ſequitur Varronem. Nunc ſtercorationis modum, & quantitatem indicemus. Theophraſtus de vtendi ratione ambigit, nec eandem eſſe: nam alii arboribus apponunt admiſta terra. Alii effoſſam terram inter eandem, & inferiorem in medio fimum indunt, ſuper quem etiam reponunt exemptã terram, eoq; conſilio faciunt, vt neq; à ſole diſſipentur genitales partes fimi raptæ in vapores, ſi ſupra terram eſſet, neq; diluatur imbribus, neq; abeat. In ſuperficie verò ſparſum à ſole dilui, ab aqua elui. Id tamen omnes affirmant, ſtercore non vehementi, ſed miti vtendum, vt eorum, quæ ruminant. Plinius, Gaudent fimo plantæ. Sed cauendum ne in feruore ſolis admoueatur, ne immaturum, ne validius, quàm opus ſit. Vrit vineas ſuillum, niſi quinquennio interpoſito, præterquam ſi riguis diluatur, & è coriariorum ſordibus, niſi admiſta aqua. Item largius. Iuſtum exiſtimant in denos pedes quadratos tres modios. Id quidem ſola natura decernet. Columbino ac ſuillo plagis quoq; arborum medetur. Quintilii verò, Non aceruatim, ſed denſius ſtercorandum. Terra non ſtercorata riget, nimium ſtercorata comburitur. Oportet eum, qui plantas ſtercorat, non ſtatim ad radices ſtercus inijcere, ſed puram terram immittere ſufficientem, & tenuẽ, dein ſtercus, poſtea rurſus idipſum terra occulere, ita non comburentur plantæ. Stercus columbinum non præparatur, ſed quale eſt ſinentes, vnà cum ſemine in aruum iacitur rarius. Humanum ſtercus in Arabia hoc modo præparant: primo exiccant, poſtea aqua macerant, rurſusq; ſiccant, & id aptiſſimum vitibus exiſtimant. Sed præſtat ob abominationem aliorum ſtercorum miſtura eius odorem mitigare. Illud præ omnibus obſeruari oportet, ne annuo ſtercore vtantur agricolæ, quia nullius vtilitatis eſt, immò etiam affert detrimenta: nam plurimas beſtiolas & ſerpentes gignit. Triennale, & quatuor annorum valdè bonum eſt: nam longiori tempore quicquid fœtidum erat, euaporat, & quod durum erat, emollitum eſt. M. Varro columbinum vt ſemen aſpergi in agro oportere, non vt de pecore aceruatim poni docet. Virgilius,

Quod ſupereſt: quæcunq; premes virgulta, per agros
Sparge fimo pingui, & multa memor occule terra.

Columella

Columella humanum ſtercus aliis villæ purgamentis immiſceatur monet, quia per ſe naturæ eſt feruentioris,& iccirco terrã perurit. Nec ignorare colonos oportet, ſicuti refrigeſcere agrum, qui non ſtercoratur: ita peruri, ſi nimiũ ſtercoretur, magiſq; conducere agricolæ frequenter id potius, quàm immodice facere. Nec dubium quin aquoſus ager maiorẽ eius copiam, ſiccus minorẽ deſideret, alter quòd aſſiduis humoribus rigens, hoc adhibito regelatur, alter quòd per ſe tepens ſiccitatibus, hoc aſſumpto largiore torretur. Plinius eadem habet. Sed ſtercorationis tẽpus doceamus. Poſt purgationẽ ſtercorandũ omnino cenſet Theophraſtus, vt ſe recreari pabulo poſſint arbores. Columella pratis debere iniici menſe Februario, Luna creſcente, lupinis exili loco circa Idus Septembris. Plinius. Fimũ miſcere terrę plurimũ refert, Fauonio flante, ac Luna ſitiente. Id pleriq; prauè intelligunt à Fauonii ortu faciẽdum, ac Februario menſe tantùm, quum id pleraq; ſata aliis poſtulent menſibus: quocunq; tempore facere libeat, curandum, vt ab occaſu ęquinoctiali flante vento fiat, Lunaq; decreſcente, ac ſicca. Mirũ in modum augetur vbertas, effectuſq; eius obſeruatione tali. Nunc res annumerabimus, quæ etiam vires ſtercori præbẽt. Columella; Poteſt & vetus amurca, quæ ſalem non habet, permiſta huic commodè frugiferas arbores, & pręcipuè oleas rigare. Nam per ſe quoq; adhibita multum iuuat. Sed vſus vtriuſq; maximè per hyemẽ eſt, & adhuc vere ante æſtiuos vapores, dum etiam vites, & arbores ablaqueatæ ſunt. Quin etiam ſatis profuit cineris vſus & fauillę. Frutex verò lupini ſucciſus optimi ſtercoris vim præbet, & ſi hæc omnia defuerint, licet quamlibet frondem, licet è vepribus, compitiſq; congeſta colligere, licet filicẽ ſine iniuria vicini etiam cum officio decidere, & permiſcere cum purgamentis cortis. M. Columella eius patruus ſæpenumero ſabuloſis locis cretã ingerebat, cretoſis, ac nimiũ denſis ſabulum, atq; ita nõ ſolùm ſegetes lętas excitabat, verùm etiam pulcherrimas vineas efficiebat. Iam ſi deficiatur omnibus rebus agricola, lupini certè pręſidium expeditiſſimum non deeſt, quod quũ exili loco, circa Idus Septembris ſparſerit, & inarauerit, idq; tempeſtiuè vomere, vel ligone ſucciderit, vim optimę ſtercorationis exhibebit. Succidi autẽ lupinum ſabuloſis locis oportet, quũ ſecũdum florẽ: rubricoſis quum tertiũ egerit. Illic dum tenerum eſt cõuertitur, vt celeriter ipſum putreſcat, permiſceaturq; gracili ſolo: hic iam robuſtius, quòd ſolidiores glebas diutius ſubſtineat, & ſuſpendat, vt eę ſolibus ęſtiuis vaporatę reſoluantur. Palladius, Maris purgamẽta ſi aquis dulcibus eluãtur, miſta reliquis vicem ſtercoris exhibebunt, & limus, quẽ ſcaturiens aqua, vel fluuii incrementa reſpuerint. Quintilii, Quidam magnam, & altã foſſam efficiunt, eoq; omne ſtercus, tum pręſtantius tum deterrimũ defundunt, ac putrefaciunt, ſed & cinerem furnorũ, & cœnũ, & omnium animalium ſtercora, prę omnibus humanũ, quod eſt magis vtile, & omnes plãtas, & pręcipuè vites, & humanã vrinam affundũt, immò etiã coriariorũ recrementa, ac ſordes ſuperiiciunt. Multi etiã ſtipulã poſt meſſem euulſam pecori ſubſternũt, quo cõculcata, & per vrinam

computrefacta stercus fiat, & cum prædictis omnibus in fossam demergunt. Et si cœnosa aliqua immundicies, siue etiam ex paleis, spinis, aut lignis, aut sarmentis fuerit, etiam his adiiciunt, sed & algam è mari, etiam cum adhærentibus sordibus eiectam, aqua dulci diligenter elotam immiscent, & post omniũ prædictorum in fossam misturam, aquam dulcem superingerunt, qua vna omnia putrescant. Postea verò sarculis eo vsq; mouent, donec totum commistum, & vnitum stercus succulentum fiat, valdè enim prodest imbres, riuos ex viis ad sterquilinium deriuare: hæc enim aqua limosa existens stercus iam mistũ augebit, & vltrà putrefactione addita, melius reddet. Varro, Si in sterquilinium robusta aliqua materia sit depacta, negant serpentem nasci. Columella, Omnia in prædictum locum concauum congerenda, & assiduo humore satianda sunt, vt herbarum semina culmis, cæterisq; rebus immista putrescant. Æstiuis deinde mensibus non aliter, ac si repastines totum sterquilinium rastris permisceri oportet, quò facilius putrescat, & sit aruis idoneum. Hæc eadem Plinius, & Palladius.

De irrigatione. CAP. XXXIIII.

DIXIMVS de cibo, nunc de potu plantarum, quia post stercorationem irrigatio administratur. Inter ea, quæ cultui maximè necessaria sunt, aquã esse nemo est, qui ignoret. M. Varro in sui de Agricultura operis limine lympham precatur, quoniã sine aqua omnis arida, & misera agricultura est. Hanc necessitatem veteres Poëtæ suis figmentis ostendere, Herculem cum Acheloo sub tauri formã decertasse fingentes, & huius alterum cornu effregisse, quod postea vuarum, & omnium malorum, ac fructuum refertum Ætolis dederit. Cuius veritatem Diodorus Siculus ita detegit. Hercules in gratiã Chalidoniorum Acheloum amnem in alium cursum direxit, vt longè plures agros ex fluuii irrigatione feraces reddiderit. Veteres etiam Acheloum primitus aquam vocabant, Seruio referente. Ambrosius in Hexamero. Aqua nutrix oomnium virgultorum, & diuersos singulis vsus ministrat, vel è terra scaturiens, vel nubibus effusa descendat. Quippe radices alit, dat omnibus vires, radicem impinguat, caudicem prouehit, ramos diffundit, folia virescere facit, fructum alit, semina pomum augere facit. Lucretius,

Et nisi tempestas indulget tempore fausto
Imbribus, & tabes nimborum arbusta focillant,
Crescere non possint fruges, arbusta, animantes.

Sed aquarum vtilitates, & diuersitates tractemus. Est irrigatio naturalis vna, ab arte altera. Naturalis est, quæ ex cœlestibus, & terrestribus aquis fit, sunt enim cœlestes aquæ pluuiæ, & harum imitabundi rores, terrestres verò fluenta, riuuli, & priuatim Ægypto stagnantes aquæ. Quæ ab arte fiunt, irrigationes sunt, quæ ductiles, & aspersiles sunt, quum videlicet pluuiæ desunt, supplentur arte irrigationis. In cœlestibus aquis considerandæ sunt quantitas,

quali-

qualitas, auſtrina, vel borealis, tempus, vel anni, vt hyemis, & æſtatis, & eius partium diei, & noctis, vel plantarum reſpectu, ſi ante vel poſt, vel in ipſa germinatione contigerit. In terreſtribus conſiderandus eſt ſapor, ſiue ſalſus, ſiue dulcis, aut mixtus, puritas, vel impuritas, caliditas Solis, ignis, vel Auſtri, vel frigiditas. Sed quæ ab arte, ſecundum tempus, & modum. Sed hæc ex Theophraſti doctrinæ placitis eliciemus, ipſumq; audiamus à quantitate exordientem. Imbrium vbertatem arboribus prodeſſe, vel hinc etiam cõſiderari oportet, quod vbi affluentes fuerint, arbores hilariores, & meliores ſe habent. Sed aquiloniæ pluuiæ auſtrinis commodiores ſunt plãtis, quia frigidiores; faciunt enim vt plantæ amplius oblato ſibi humore potiantur, cum fructus & plantæ ipſæ melius conſtent ac valeant omnes. Item ſuperuacuum detrahunt atq; aſſiccãt, neq; diu id inſidens humefacere patiuntur, neq; æſtu ſolis concoctũ afficere ſinunt. Auſtrinis verò humeſcunt plantæ, & imbecilliores redduntur. Imbres maximè tempeſtiui ſunt hyberni ob cauſas iã antè expoſitas. Nocturnæ pluuiæ diurnis præſtant, quia humore diutius frui permittuntur, quum à ſole illico non abſumantur. Proxima verò bonitate eæ ſunt aquæ, quæ ante germinationem eueniunt, his enim germinatio lætius agitur. Tertius pluuiarum ordo poſtq̃ flores lapſi ſunt, quia fructuũ conſummationi iam pabulum accedit, ſed non illicò, ſed vbi fructus paulò robuſtiores facti ſunt: nam ſi non conſummato fructu inceſſerint, aut cadunt nimio humore obruti, aut ſi non cadunt, marcore corripiuntur. Intempeſtiuæ eæ ſunt pluuiæ, & peſſimæ, quæ floreſcentibus ingruũt: pereunt enim, aut labuntur, vel rubigine marceſcunt, & quæ non cadunt, degenerant, præter pauca. Sed ſeris fructibus ſeræ pluuiæ conueniunt, quum plus alimenti concoctionis deſiderent, & quum nõ omnibus idem tempus perfectionis. Non igitur omnibus plantis eadem pluuiarum ratio tempeſtiua eſt. Terreſtres aquæ haud exiguam ſibi partem vendicant ad plantarum alimenta & incrementa, quarum differentiȩ multæ. Nitroſæ autẽ, & aluminoſæ, neq; plantas alere, neq; gignere poſſunt, exceptis quibuſdã priuatæ naturæ plantis, quibus quoq; priuata deberi alimenta par eſt, ſicut mare. Ei enim eſt ſua genialis facultas, vt ſuas ſibi plantas peculiares gignat, quæ in terra naſci nequeant. Et locis iis quibus reciprocat mare fructuoſiſſimas arbores quoq; videre licet, niſi quiſpiam dixerit, ex interiori terræ ſinu dulces aquas extrahere mare ipſum, quum circumfunditur, nihil nocere. Sunt & quæ mari vicinæ naſcuntur, ſalſugine quodammodo vtentes, tum ad alimentum, tum ad robur, videturq; hoc quaſi medium genus inter terreſtres plantas, & marinas. Salſugo etiam plantis alimentum præbere poteſt, quæ in mari non viuunt, ſed terrenis ipſis, minus tamen, ac minus bonum, quàm aqua dulcis, exiccat enim, atq; incrementum prohibet. Confert autem tum arboribus, tum oleribus, ſed his minus, quia minus arboribus robuſtæ ſunt, vt palmæ, & braſſicæ. Sed Androſthenes in Thilo Erythrei maris inſula ſcriptum reliquit: ſalſas rigationes plus conferre, quàm pluuiales aquas arboribus, her-

bisq;, & agricolas post pluuias inducere riuos eiusmodi in sata. Sed id consuetudini tribuendum iudico, quæ naturam superat. Solæ supersunt potabiles aquæ, & inter eas frigidæ optimæ sunt, frigus enim concoctionis est author, quia introrsum ad radices calorem soluit, & obsidet, & excalefactas exuctasq; radices refrigerat: argumento, olera, radices, & fructus frigidarum aquarum irrigatione dulcescerę. Et si supra commendabantur boreales aquæ & nocturnæ, & frigidi flatus probabantur, par ratio & in irrigationibus. Eadem ratione aquæ flatúsve calidi diffundunt, humefaciunt, & insitum calorem debilitant. Sed quæ potui idoneæ sunt, si salsis admisceantur, vel si peregrinis aliis qualitatibus huiusmodi vitientur, non alunt, sed lædunt. Sed aquarum mistio tunc vtilis est, quum alia cruda, & contumax existit, & alteri molli placidæ, & quæ iniecto limo turbida, & fimosa est, miscetur: sic tenues crassioribus congruent, vt putealis tenuitas admisceatur lutulentis scatebris, & fluuialis crassities pluuiali. Sed id admirabile quoque est, si qua potabilis aqua ad plantarum alimentum inutilis sit aut non perfectè hoc fungatur officio, vt in aquis, quæ ad Pyræam sunt, perspicitur: quod ex duabus causis euenire potest: aut enim à raritate, quòd inuerisimile non videtur, aër quippe rarissimus, alere tamen posse putatur: aut quòd saporem aliquem noxium habeant, qui gustatu hominem latet, quod deprehenditur experimento in prædicta aqua, qui nanque homines ea lauantur, fiunt scabiosi, & plantæ quoq; proximum quendam accipiunt habitum. Nec rectè putabit aliquis ab ea nimium confieri nutrimentum, adeò vt concoctrix virtus plantarum superetur, atq; virtute obtusa consequatur tabes. Æstate verò fluentibus aquis vtendum non absque ratione, siccis enim temporibus plantæ humore opus habēt, ad fructuum educationem. Sunt verò qui penitus tunc rigationem abdicent. Sed consuetudinis habenda ratio, quia illa est iam altera natura, proinde nec intermittenda si plantæ rigari solitæ sunt, nec rigare si non sint solitæ: vtrouis modo, vtrobiq; minus rectè fieri potest. Arbores siccis locis degentes, quia succo egent, nil aliud quærūt, quàm quod opus necessario habent, sed irrigatione fructus deteriores redduntur, quemadmodum quæ non consueuerunt rigari, si rigentur. Sed si occeperis, perseuerandum: nam & alimentum substituitur. Alię magis fimum, quàm aquam diligunt, aliæ minus, vt cupressus, quæ nullo pacto fimum, neq; aquam concupiscit, sed etiā emori dicitur, si copiosè nouella adaquetur. Punica & vitis aquam diligunt. Ficus quum rigatur, magis germine viget, sed fructum deteriorem parit. Omnis cultura pro natura cuiusq; propria imponēda. Plinius ex Theophrasto hæc traduxit. Circa Vergilias quidem pluere, inimicissimū viti & oleæ: quoniam tunc coitus est earum. Hyeme imbres expetēdi euidens causa est: quoniam arbores fœtu exinanitas, & foliorum quoque amissione languidas, naturale est auide esurire. Cibus autem earum imber. Nec per solstitia imbres vitibus conducunt. Tempestiuę aquę hybernis primùm imbribus, deinde germinationem antecedentibus.

tibus. Tertium tempus est, quum educant poma, nec protinus, sed iam valido fœtu. Quæ fructus suos diutius continent, longioresq; desiderant cibos, his & serotinæ aquæ vtiles, vt viti, oleæ, punicis. Hæ iam pluuiæ generis cuiusq; arboribus diuerso modo desiderantur, aliis alio tempore maturantibus. Quapropter iisdem imbribus quædam lædi videas, alia iuuari, vt in eodem genere, sicut in pyris. Alio die hyberna quęrunt pluuias, alio verò præcocia, vt pariter quidē omnia desiderent. Hybernum tempus est ante germinationem, quę Aquilonē Austro vtiliorem facit. Ratio eadem mediterranea maritimis pręfert (sunt enim plerunq; frigidiora) & montuosa planis, & nocturnos imbres diurnis. Magis fruuntur aquis sata non statim auferente eas sole. Peculiaris medicina raphano, betæ, rutę, cunilæ in salsis aquis, quæ & alioqui plurimum suauitati, & fertilitati conferunt. Cæteris dulcium aquarum rigua prosunt. Vtilissimæ ex iis, quæ frigidissimæ, & quæ potu suauissimæ. Minus vtiles è stagno, & quas elices inducunt, quoniam herbarum semina inuehunt, præcipuè tamen imbres alunt. Horæ rigandi, matutina atq; vespera, ne inferuescat aqua sole. Pluuias coruscante fulgetro demissas frugum altrices agricolæ prędicant, & stultum prorsus dicunt quemquam harum rerum admiratione teneri, præsertim videntes in his affectionibus aquam rem mollem aspero crepitu sparsum ignem eiaculari. Sed Plutarchus ex intimo Philosophiæ pœnu causas repetens inquit, Irrumpentes in tonitru aquas feraces esse fœcundasque, nihil in præsentiarum adduci potest euidentius, cuius causam ignis permistioni refert acceptam. Quippe purus ignis ac pernix ruit in fulgetrum illucens, sæuiunt procellæ, inibiq; ventus obuersans frigus domat & humorem exhaurit, ita vt germinantibus suauitatem quandam adferat, qua maturius crassescant, quandoquidem & temperaturam, proprietatem, & succorum differentiam emergentibus satis talia conciliant, non aliter, quàm rores dulcius pabulum pecori subministrant.

De morbis & corruptionibus plantarum, & primo de iis, qui secundum naturam, & sponte eueniunt. CAP. XXXV.

IAM libro finem imponeremus, nisi cultus pars altera, & præcipua, maximaque superesset, scilicet quæ morbos, & corruptiones demonstrat, & remedia docet. Affliguntur enim plantæ omnes veluti animalia, non vno, sed diuersis morbis, & communibus, & peculiaribus: vnde expedit agricolam, ne suæ prolis enector habeatur, erga plantas quas seuit, inseuit, & coluit, veluti misericors paterfamilias erga suos liberos, medici officio fungi, & ab ægritudinibus eas liberare. Nihil enim procreasse, & coluisse profuerit, nisi adultis, & morbo languentibus subueniat: nec indiligentem esse conuenit, vt eis tardè opem ferat, ne quum morbi inualuerint, longa tabe de vita periclitentur, seroq; eis medicina paretur. Sed ad morbos transeamus, ex quibus, vt semper nobis moris fuit, tabellā proponemus, quo magis quicquid dicturi

fumus, elucescat. Morbi vel syluestrium vel mitium arborum sunt. Dicamus primò de syluestribus, quia pauci vel nulli sunt. Theophrastus ait esse qui syluestribus morbos accidere negent, sed malè affici dicant, quum antequam germinent, vel sub ipsa germinatione, grando, aut flatus prægelidus, aut feruidus inuasit: vincuntur enim ab intemperie. Contrà hyems tempestiua tam agrestibus, quàm satiuis prodest: nam constipando, & condensando interna fouet principia, vnde proba germinatio prouenit. Plinius ab eo, Infestantur nanq; arbores & morbis. quid enim quod genitur caret his malis? Et syluestrium quidem perniciosos esse negant, vexariq; tantum grandine in germinatione, aut flore. Aduri quoq; feruore, aut flatu frigidiore prępostero die, quoniam sua frigora etiam prosunt. Nobis quoq; quod arboribus idem hominibus accidere videre licet. Rustici enim nõ ita frequenter, nec leuiori quauis de causa, velut vrbani languescunt. Sed vrbanarum morbi, & interitus plures sunt, eosq; diuidendo dicimus: Morborũ principia partim intus esse, partim extrinsecus. Nos primùm de intrinsecis loquemur morbis, proximè de reliquis. Interni morbi principium est, si alimenti copia, vel inopia, aut qualitatis plus, minúsve accesserit. Est genus arborum, cui interitus spontè, & secundũ naturam euenit, non vllo pacto afflictato, & nimia bona habitudine, quum piceæ radices succi copia in tedam abeunt, quæ vt quædam animalia pinguedine suffocantur: quum enim transpiratione vti non possint, nec alimentum transmittere, quum sint venarum oscula pinguedine angustata, & obducta, moriuntur. Est & præter prædictam alia corruptio, quæ euenit propter nimiam fœturam. Fœcundum omne dicimus naturæ legibus breuis æui, quum enim omnis humor largius fructificando absumitur, inanitione exarescit: vt oleæ nouellæ nimia pereunt fertilitate, quum succus, qui matribus debetur, exhauritur in sobolẽ. Sed corruptio hæc videtur, nec naturalis, nec extrinseca, violentaq;: sed arboribus accidere quòd nimia fœcunditate exsuctæ moriantur. Adiungitur & alia causa, quòd aëris, cœliq; blanditiis plus quàm modicum sit ad generationem citentur. Sed nil referre arbitramur, dicamus naturalem esse, aut præter naturam, aut mediam inter naturalem, & non naturalem. Plinius ab eo. Aliquæ verò & obesitate, vt omnia, quæ resinam ferunt, nimia pinguedine in tedam mutantur, & quum radices quoque pinguescere cœpere intereunt, vt animalia nimio adipe.

Extrinseci morbi qui fuerint naturales, & de publicis morbis, syderatione, mortificatione, & vermiculatione. CAP. XXXVI.

DIXIMVS de intrinsecis, nunc de extrinsecis. Morbi igitur extrinsecus aduenientes sunt, aut secundum naturam, aut præter naturam, & violenti: nam qui algore, ardore, aut aëris ratione, etsi extrinsecus, eueniant, non præter naturam censendi sunt. Morbus enim partim præter naturam est, & est discessus quidam, atq; perturbatio rei, quæ secundum naturã fit: partim

quòd

quod ſolitus eſt, & ſæpe accidit, ſecundum naturam eſſe dicimus. Morbi igitur extrinſecus euenientes, alij ſunt violenti maximè, & præter naturam, ceu vulnera, de quibus poſterius dicturi ſumus: alij minus violenti, & extrinſeci, vt aëris exceſſus: minime verò omnium corruptiones ſunt, quas morbus attulerit. Sunt enim iſtæ maximè diuturnæ, quamobrem nec præter naturam eſſe apparent, æquè vt in animalibus. Quorum morborum, alij ſunt publici, & omnibus communes, vel pluribus, alij ſunt peculiares per genera. Dicemus primo de communibus, vt ſunt ſyderatio, mortificatio, & vermiculatio: & primo de ſyderatione Theophraſti diuini doctrinam ſequendo, tum quod diſtinctiùs, & lucidiùs, tum quod omnibus melius de iis ſcripſerit. Syderantur nouellæ plantæ magis, quàm vetulæ, & ſurculi præcipuè ſuæ plantæ imbecillitate, quod accidit, quum ſiccata tellure, humorem attrahere nequeant, propterea ſub Cane multa ſyderantur, vetulæ validius reſiſtunt, vtpote robuſtiores, & quia plus è longinquo trahunt. Præterea vetulæ ſuopte ſucco ſunt pinguiores, & nouellarum præueniunt fœturam, ipſaq; tempora ſquallida, proinde non fallit ſpes, ſed quantum ſpondent in flore, tantum fructu præſtant. Tandem quia imbecillæ ſunt, mutationes ſufferre nequeunt. Præterea humeſcunt ſub Cane arbores, & eo tempore germinatio germinum accedit. Eſt & alia cauſa ſyderationis, quæ fit vulnere, quum ea quoq; ratione infirmiora reddantur. Plinius. Syderatio tota cœlo conſtat. Proprium ſyderationis eſt ab ortu Canis ſiccitatum vapor, quum inſitæ, ac nouellæ arbores moriuntur, præcipuè vites, & ficus. Eſt & morbus σφακελισμὸς ſyderatio dictus, tranſlatum nomen ab effectu ſimili, quia reperitur in animalibus, eſt verò quum in radicibus ex vulnere, & vlcere propter putrefactionem calor extinguitur, quaſi mortificatio. Sed non in omnibus verum eſt: nam cicer hoc morbo perit, nec propter vulnus: elota enim ſalſedine interit. Iccirco in aliis etiam ſine vulnere videtur. Alij ſunt, qui mortificationem, & ſyderationem idem eſſe dicant. Poſſunt aliæ cauſæ eſſe, ſcilicet alimenti exceſſus, & defectus, vel ſucci cruditas, vel ab aëre. Quippe frigore ſuperueniente poſt æditos fructus ex imbecillitate tenui humoris arbores intereunt: nam quum craſſior pars in fructum abierit, reliqua ſeroſa tenuis petitur à frigore, vnde ex imbecillitate perit. Sequitur etiam interdum ob alimenti defectum, quotiens radices minus commodè teguntur, ita altæ, vt extantes videantur, vritur enim ſuccus, aut incraſſatur. Combuſtus non alit. Craſſus ſi aleret, ad alēdas partes non adit, vnde morbus, & interitus. Huic proximum quum ſquallent ſiccitate, humoreque carent, quem tranſmittant. Erunt ſuppetię ſolum ſemper mouere. Sic enim recenter reponitur, vnde ſubinde aliquid afferatur ſucci, id, quod æſtate potiſſimum iuuat, propter ſiccitatem, eritque munimentum aduerſus hyemem, ne calor exhalet, qui exceſſum humoris ex hyemalibus imbribus digerat per arboris partes, alioquin exalbeſcunt arbores, ſicut & ſata, & intereunt, quum vegetari nequeant; niſi enim calor adſit, humoris copiam coquere nequit, nec alitur planta. Vnde ieiunio

laborare neceſſe eſt. Interdum non perit, ſed tantũ ægrotat, vt fructificare nequeat. Quod enim pabulum non excoquit, neq; euincit, fructificare non poteſt. Sed exitialis arborũ lues, vermiculatio eſt: cuius cauſa duplex. Inflictuum vulnus, & ſitis; ex vulnere enim fit ſanies, ex ſanie vermes progignũtur. Sic & in reliquis rebus euenit. Ex ſiti prouenit idem: nam quũ debiti humoris defectus euenit, fit dimotio quædã ex natura, dimotionẽ mutatio & alteratio ſequitur, ex mutatione verò gigni vermiculos videmus. In arefactis idẽ accidit, vbi calor redditur efficacior. Mali huic vitio maximè obnoxiæ ſunt, in locis feruidis, breui enim fit radicũ exiccatio. Isq; morbus omnibus penè euenit. Sed malos pluribus infeſtari vermibus videmus, atq; iccirco citius intereũt, ſic ficũ & pyrum. Minus vermiculationẽ patiuntur, quæ acerbo & acri ſucco prædita ſunt, tum quia minus putrẽt, tum quia acerbitas animaliũ partum prohibet, ſicut in lauro, quæ cito putreſcit, at propter acrimoniæ veſtigia non æquè vermiculatur. Caprificus nõ ſicut ficus putreſcit, quia eius lac acerbius eſt: acidæ punicæ minus, quàm dulces putreſcunt, quia dulcis ſuccus imbecillior eſt, ob id mutationem facilius recipit, putreſcitq́ue, & omniũ maximè mali vernę, ſucci & totius naturæ imbecillitate. Omnia quæ lentiſco inſerta mandãtur terræ, minus vermiculos ſentiunt, odoris, caloriſve cauſa. Plinius. Arborũ communis morbus vermiculatio eſt, ſed vermiculantur magis, minúſve quædã, omnes tamẽ ferè. Idq́; aues caui corticis ſono experiuntur. Maximè autẽ arborum hoc ſentiunt pyri, mali, fici. Minusq́; quæ amaræ, & odoratæ ſunt. Contra hunc pernicioſiſſimum morbũ, qui ſi in arboribus diutiùs immoratus fuerit, mortẽ infert, rei agreſtis ſcriptores nõ ſegnes fuerunt: nam plura remedia ab eis deſcripta ſunt. Alij radices ante plantationẽ felle taurino oblinunt, quod poſt etiã frequẽtius faciunt, idq́, maximè in punica & pyro. Nonnulli ſuillũ ſtercus vel caninũ vrina hominis, vel aſini diluunt, & ablaqueatis radicibus affundunt. Democritus lemniam rubricã cum aqua terebat, & eo poſtea radices illinebat. Alij lupino cum oleo trito radices etiã oblinebant. Alij hominis vrinã deſumunt, & ex tertia aceti parte miſcent, & vbi ſunt vermes infundunt. Multi ſcillæ bulbũ cum lupinis in aqua per multos dies macerant, & cum ſpongia vermium plagas abundanter inſpergunt, qua ſi per aliquot annos arboris truncũ inunxeris, à vermibus nõ corrumpetur. Plures cinerem amurcæ cõmiſcent, vel bouis vrinam cum tertia aceti parte infundunt, vel viuam calcem in aqua decocti lupini. Alij bitumen, vel oleum vermiũ latebris indunt. Alij amurcã, vel veterem vrinam. Aliud eſt quoq; remedium. Clauo ęreo fodiendus, atq; vellicandus cortex, donec mucrone beſtiola deprehendatur: plagam poſtea fimo bubulo oblinunt.

De peculiaribus arborum morbis. CAP. XXXVII.

IAM diximus de vniuerſalibus morbis, nunc de quarundam ſpecierum morbis peculiaribus. Ficus glabrationem patitur. Si enim imbres nimij fuere, radix deglubitur, quod vitium ollam appellant. Morbus hic radicibus paulò ſupe-

ſuperius accidit, isq; ex humoris nimietate accidere ſolet. Plinius. Cæterum ſi rores cadunt, ſiue imbres nimij fuere, alio modo ficus laborat radicibus madidis. Viti hirculatio, vel articulatio accidit ex eadem cauſa, & quæcunq; nimia germinum luxuria fructificare nequeunt eodem pertinent: hæc pabulum excoquere nequeunt, ſed vis tota ad germina conuertitur. Fitq; morbus ille, aut mulctatis germinibus iniuria ventorũ, aut imperitia culturæ conciſis aut in ſupinum exciſis: vniuerſi enim ſucci impetus ad germinandum excurrit, ac fructus expectandus non eſt. Vnde pampinatione vtendum præcipiunt per totam æſtatẽ, ſarmenta etiam, & propagines ſummittunt, item radiculas tollunt, quæ trunco hærent ſuperiore. Adde ablaqueationes, & ſuffoſſiones, vt radices nudentur, & noui cœli hauſtu caſtigentur, præcauendo ne quid pedamentum offendat. Hæc omnia alimentum diminuunt, & vires augent. Plinius. Vitibus morbus peculiaris articulatio tribus de cauſis. Vna, vi tempeſtatum germinibus ablatis. Altera, vt notauit Theophraſtus, in ſupinũ exciſis. Tertia, culturæ imperitia læſis: omnes enim earum iniuriæ in articulis ſentiuntur. Ficus quoq; ſcabieſcit humore nimio. Remedium erit quum germinare incipit, putetur, ne ſua opacitate ſuccum percraſſeſcat. Alia ratione fieri poſſe ſcabiem dicunt, ac Vergiliarum ortu initium capere ex minutioribus pluuiis, quæ vbi inſederint, hærent, & feruent, (nam ſi imber largior fuerit, ſordes eluit) atque etiam fortaſſe ſubeunt, vnumq; fiunt intus cum naturali ſucco. Et accidit vt groſſi, & caprificus decidant, nec tamen eis ſcabies vbique accidit, ſed hi morbi ratione locorum euenire videntur, quemadmodum & animalibus. Nam apud aliquos ſcabies nullo modo infeſtat, vt nec circa Æneam. Plinius. Scabies communis omnium, eſt impetigo, & quæ adnaſci ſolent cochleæ, peculiaria ficorum vitia, nec vbique. Sunt enim quædam ægritudines & locorum. Scabies gignitur roribus lentis poſt Vergilias: nam ſi rariores fuere, perfundunt arborem, nõ ſcalpunt ſcabiem. Olea lichenas patitur, vitis rorationem, ſiue acinorum defluxionẽ, Chelidemo authore. Fructus enim prætenuis, fluxusq; creatur. Remedium erit, quũ nimia alimenti vbertas detrahitur, vt amygdalas & punica caſtigare ſolemus: vel quũ arbor firmior, & robuſtior redditur. Rorationis gemina cauſa eſt, aut quod flores rorem excipiunt, aut quòd exuperãtia fuerit. Quod ſi ita fit, aërẽ dixerim in profluuio floris humidiorẽ veluti ærruginẽ procreare, vbi verò plus æquo inualet, alimentũ auertit. Hac vtraq; de cauſa acini partim labuntur, partim ita manent, vt non attingant à natura debitam magnitudinem. Vites quum alſere, ægrotant: oculi nanq; primò putatis hebetantur. Rurſusq; ex nimio calore idem euenit, etenim eorum quoq; temperamentum poſcunt, ſicut etiam alimẽti omnino. Cuius cauſam affert. Accidit oculorum hebetatio quum acriter frigent, proximum illi eſt, quod agreſtibus euenit, ſi quum germina ſua feſtinantius inchoant, gelatio conſequuta eſt: hac quoq; ratione flos perit intempeſtiuus. Flatus enim gelidus adhuc imbecilli occurſans perfundit. Plinius. Vites ægrotant etiam quum alſere, læſis vredine

attonsarum oculis ex calore hoc euenit intempestiuo, quoniam omnia modo constant,certoq; temperamento fiunt. Olea clauum patitur,quidam fungum appellant,alij ollam, hoc est Solis exustio. Plinius ad verbum. Olea etiam clauum patitur,siue fungum placet dici, vel patellam, hæc est Solis exustio. Nocere tradit Cato & muscum rubrum. Ficus cradationem patitur, quum rami inarescunt, marcescuntq;, crados enim ramos ficulnos quidam appellant,vnde & morbo nomen.

De peculiaribus fructuum morbis. CAP. XXXVIII.

HACTENVS de morbis arborum,nunc de iis, quibus infestãtur fructus. Fructibus, vt vuis, crambus euenit. Animal est æruginisimile, nascitur quum tempore humido residente humore sol acrior consequetur. Idem foliis etiam contingit. Sunt ex eadem causa nascẽtes & erucæ, dirum animal,erodunt que frondem, aliæ florem, oliuarum quoque, vt in Mileto, ac depastam arborem turpi facie relinquunt. Nascitur hoc animal tempore humido, & lento. Malo, fico, oleæ accidit vermiculatio fructuum, sed duarum priorum fructus vermiculis semper vastantur, pereuntque. Oleæ non semper, sed solùm quum sub cute fuerint: nam si nucleum subierint, iuuat, quia alimentum quod fuerat ossi distribuendum abit in pulpam. Prohibent illos flatus & pluuiæ, quæ fiunt sub Arcturo: faciũt enim vt frigore fugentur hostes. Ægrotant ficus, & reliqui fructus. causa duplex, aut arbor ipsa, eiusque dispositio. quod amygdalo frequens est, quoties in gummi spissescit succus. aut ab aëris qualitatibus. Plinius. Nam vermiculationem poma ipsa per se quibusdã annis sentiunt mala, pyra, mespila, punica. In oliua ancipiti euentu quando subeunt nati fructum adimunt, augent si in ipso nucleo fuere, erodentes eum. Gigni illos prohibent pluuiæ, quæ fiunt post Arcturum. Eædem si austrinæ fuere generant, in drupis quoque, quæ maturescentes, tunc sunt præcipuè caducæ. Id riguis magis euenit, etiam si non deciderint, fastidiendis. Oleæ quoque peculiare malum arachnium. causa, humiditas ex aëre, qua corrumpitur fructus. Germinatur anniculis ramis, quum imbres sequuti sunt, qua germinatione amittitur fructus, quia pabulum eò fluit, quandoquidem fructus imbecilli sunt: humore nanque aggregato prosilit germen. Pessimum est oleis, vitibus, aliisque fructibus, si dum florent impluerit, defluunt flores & fructus, causa imbecillitatis. Plinius. Pessimum est inter omnia quum deflorescentem vitem, & oleam percussit imber, quoniam simul defluit fructus. Vermes nec specie omnes eadem constant, differentia tamen præcipua in eis est in sua quenque nasci arbore, in alias translatos non viuere, nec ab re, alitur enim vnumquodque iis, quibus constat. Sed vermis est nomine cerastes, qui peculiarem habet naturam, quod in duabus & nascitur & alitur arboribus, nasci enim in olea, in fico parere aiunt. Vnde habet ficus suos vermiculos, & illos quos enutrit alienos, omnes tamẽ in cerastem abeunt, sonumq; edunt, quasi stridoris. Plinius,

Vermium,

Vermium, qui in ficis existunt, alij nascũtur ex ipsis, alios parit qui vocatur cerastes: omnes tamen in cerastem figurantur, sonumq; edunt paruuli stridoris.

Extrinseci morbi minus violenti, & interitus ab aeris excessu frigido, & calido. Cap. XXXIX.

MOrbi verò & corruptiones extrinsecus euenientes, qui sunt minus violenti, vt aeris excessus, iam subeunt, vt nostra ab initio indicauit partitio. Causæ duæ sunt, frigoris & caloris excessus, sed calor parcius corruptiones affert, cæterisq; potius, quàm arboribus, nisi squallor accesserit, & æstus longo temporis tractu, & etiam sub Cane: & non nisi nouellæ syderatæ pereunt, quia imbecillę sunt, sed frigore multę pereunt, multifariisq; modis. Aliàs enim frigoris vehementia gelat, alias prægelidus flatus adurit. Nonnunquam siue silente vento, siue spirante paruo, impuro tamen aëre, ac turbulento, sequitur arborũ gelatio, siue serenum, siue turbatum fuerit cœlum. Circa Arcadiam, Eubœamq; sereno cœlo à ventis gelantur. In Thessalia, caliginoso cœlo & immoto spiritu. Creari verò huiusmodi flatus solent quum montes niuibus occupati fuerint, ab iis enim frigus vrens fluit, interdũ aër penetrans idem facit. Vniuersalis causa ea fuerit potissima, exigi vi frigoris naturalem calorem: quare simul humor educitur, atq; expirat. Sed quæ terra teguntur, eius obicis beneficio frigoris iniuriam non sentiunt, seruanturque. Quæ verò supra terram sunt, quasi pręsidio nudata intereunt. Interdum pars trunci, quum sit terræ propior, obnoxia est etiam maleficio. & sępe tanta est frigoris vastitas, vt ne radices quidem à vi illibatæ sint, quin intereant. Omnino tamen ab summo incipit gelatio, & mox ad ima defluit. Quamobrem coloni apud quos id euenit, vites operiunt, & ficorum incrementa attonsione reprimunt, vt in Ponto, & Media, aditumq; ita frigori negant: namquum à vertice noxa incipiat, eo operto seruabuntur. acerrima enim est vstio illa, nec minor quàm quæ à Solis prouenit vehementia, immo qui diuturna mora discoxerit. Frigus enim humorē, caloremq; educit. Cauis locis, fluminibus appositis, & à vento silentibus, frequentius euenit, nec ab re, quum ea loca nebulas foueant, frigidus aër diutius hæret, quocirca multa fit impressio: ac vbi nõ regnat flatus, plurimum hac iniuria laborant, vt in Macedonia, Thessalia, & ad Philippos. Quippe in eos sinus receptus aër non habet, qua se illa liberet obsessione, quamobrē gelu vitiatur, agrumq; totum congelascere facit. Ad cliuos verò neq; aquæ, neque aëris illa concretio fieri potest propter motum. Sed admiratione dignum cur arbores validiores à gelu patiantur, debiliores minus. Olea & ficus vruntur gelu, quia debiles sunt, radices oleæ non admodũ profundas habent, fici raras. Sed mirandum profectò cotinum plus accipere detrimenti, quàm oleam, punicam verò, quæ sit imbecilla contra frigora, gelu non laborare. Nam & si gelationes frigidi flatus inter se differunt, imbecillioribus magis incumbere gelationis nocumentum deberet, nisi sit, quòd densioribus pertinacius nocumenta in-

hæreant, raræ tranſmittant. Mali, & ſi imbecilles, non cõgelaſcunt, vt in Theſſalia extitit: arboris enim raritas, vt frigus aliqua parte nõ arceatur, ſed tranſeat, facit. Quod quũ diu nõ manet, nec totũ contendit, efficax eſſe nõ poteſt. Porrò alterutrũ opus eſt, aut vt nõ admittãt vim frigoris vt quæ dẽſa ſunt & ſolida, aut ſi admiſerint, amittant extra ſe. Solida ſunt pyrus, & adhuc magis agreſtes, ſteriles q; arbores, vt vlmus, & oſtrya. Cauſa hinc cognoſcenda. Ventorũ impetus, ritu fluminis delatus, cã vrit partẽ, in quam incubuerit, quemadmodũ & in lue: quare ſæpe loca ꝓxima euadunt ſine vlla impreſſione, & aliquãdo adeo vis illa rapidè fertur, vt in eodem interdũ pampino quaſdã gelet gẽmas, quaſdam nõ item: ſæpe autẽ niue contecta vite tota (quod locis frigidis fit) ſi ſumma extiterint capita palmitũ, exuruntur, nec ibi ſiſtitur pernicies, ſed ad radices vſq; peruadit. In Ponto flatus cõgelant, quũ cœlo ſereno, ac ſudo in ſquamarũ modũ perferuntur, quæ maiuſcula ſunt, dumq; ferũtur, patent, delapſa nõ durant. Quare cõſtat, quod aliqua in aëre gelatio more pruinæ cõſiſtit. Quũ aer igitur cõcreſcens flatu percitus occurſat, ſquamasq; illas deducit, gelatus ratione cõſequitur. In locis natura frigidis flatus quidã indigenę ſunt, vt in Põto & Thracia. Tepidioribus verò, vt in Eubœa aduenę ſunt. Sed terrę gelicidiũ damnoſum eſt, ꝓſertim ſi nudatis terra trũcis ad radices peruenerit. Sed maximè ſi aqua ſit reſtagnãs, obſidet enim plus aqua, quippe ad radices ſubiens iam imbecilliores factas diuturna oppugnatione nocumentũ infert, & ſi ſolum agitatum fuerit, vehementius officit. Soli enim laxatio, vt liberius penetret, facit: prohibetur autẽ ſtercoratione. Stercus enim calidũ eſt, & iuuat. Quod ſi contingat, vt vix demiſſa ſit, atq; tum frigus, tum pruina ſuperuenerit, atq; gelauerit, ſoluitur gelu, quia terra niuibus præfermentata eſt. Sed maius nocumentũ arboribus adfert gelu à terra quàm ab aqua, nam gelu terra circumſtans, radices magis tangit; damnoſius verò vtrumq; tum à terra, tum ab aqua, cùm remittit & rurſus cõgelatur: nam ex tot mutationibus arbores malè ſe habent, earumq; vires reſoluuntur, quod perpetuo gelu nõ euenit: calor enim introrſum incubans tuetur, atq; ſeruat, modo ne multũ excedat. Omnibus damnoſior glacies illa eſt, quæ terram inuadit ſuapte natura tenuẽ, ſolutam, ſiticuloſamque, quæ ad eas incõmoditates aptior eſt: nõ poteſt enim calor prohibere, qũin ad radices irrępat. Euenit aliquando ſummos ramulos gelaſcere, aliquando radicibus illæſis. Ratio eſt, quia terrã cum munimẽto habet, calorq; aufugiens hoſtẽ ſe abdit in ima. Nec ſemper ſuperiora aduruntur. Sed tentantur tantũ, ſed intus nõ laborant, nõ igitur auferendæ partes illæ: nã ſæpe ſuperueniente germinandi tempore, germẽ effundũt: nam quę arida videbãtur, quũ poſtea humefacta ſunt, ad priſtinas redeunt functiones: ob id olea aliquando arefacta viſa eſt, dein reſtituta eſt. Idem aliis eueniſſe tradunt, ſed maximè arboribus euenit, quorũ folia craſſiuſcula ſunt, gracilia verò facilè abolentur, ceu myrti; cuius rami graciles. Laurus quãuis rara reſiſtit ſui caloris potentia: punica & ficus raræ, humidæq; minus calidæ ſunt. Sed arborum, quæ gelauerint, germinatio valida, citaq; eſt. Radix enim roborata collectione anniculi alimẽti, quod adhuc retinet, alimẽ-

tumq;

tumq; primũ, quod diſtributũ non fuerat, ad germinationẽ, & fructificationẽ celeriter veniunt. Sed cur nix nõ congelat, & pruina quæ minor eſt quantitate cõgelat, ratio eſt. Nix nõ diutius inſidet, quippe liqueſcẽs delabitur, pruina verò ſeſſilis eſt, & exurit. Deinde nix ante germinationẽ cadit, pruina ꝓximè natis germinibus, vel quũ turgent, quo tempore germẽ humeſcit, rareſcitq;. Eſt etiã pruina niue tenuior, vimq; incidendi maiorẽ continet, ꝓinde noualia pruina melioreſcere exiſtimãt, quia glebæ diffunduntur, ea ſubeunte mordenteque, quia cõſtantior eſt. Tenuior niue eſt, nã nix è nube conſtat, & velut ſpuma eſt, ſpiritũ in ſe continens, pruina verò ex tenuiore aëre conſtat, humoreq;. Nunc aër craſſus, an tenuis ad gelu paratior ſit, quęrendum, an vterque. Primò ſi aër nunquã gelatur, niſi quũ ſerenus eſt, ſanè gelatio non erit affectus craſſi aëris, nam ſerenus aër tenuior eſt: nec fit gelatio, niſi ſubeat, quod incidat. Pręterea facilius refrigeſcit tenuis, ob id aqua prius calefacta refrigeratur & gelatur citius, quia ex calore tenuior facta eſt: cõprobat idem hiſtoria locorũ, nam quæ ſerena & ſubdiualia ſunt, plus & ſæpius gelaſcunt, vt ad Craniũ in Corintho, & ad Olympũ, quamuis vicina ſint, tamẽ circa Craniũ rigidæ ſerenitates fiunt, ita vt à plantis, & hominibus percipi poſſit. Alibi longiori interuallo idẽ animaduertimus. Et loca, quæ ſub aëre craſſiore nõ rigeſcebant, poſtea mutata conditione, ſcilicet aere attenuato gelaſcũt, vt in campis Lariſſeis, vbi ſtagna fuerant olim, ac ꝓpterea craſſior aer, atq; inde tepor. Ea ſtagna vbi emiſſa, frigidior facta regio, frequentius infeſtata eſt gelationibus, tunc enim læta erunt olitueta, poſt nulla extitere. Et de vitibus idem contigit. His rationibus tenuis aër gelationibus magis obnoxius videbitur. Aliis craſſus videtur: nã craſſus aër immobilior eſt, immobilitas occaſio eſt gelandi. Item Styges in paluſtribus locis gignuntur, corporaq; moleſtant, etiã ſi cõtecta fuerint. Præterea montana loca, minus gelant, quia ibi mobilior aer eſt. Ad Cithrum Theſſaliæ, quia caua loca ſunt, & rigua, maximè gelantur. Apud Philippos reſiccatis nunc paludibus, & reducto agro ad arui ſpeciem nõ gelatur, antea verò quũ eſſet lacunoſus, gelabatur. Sic apud Crenides fuiſſe dicitur. Thraces locũ eum habitabãt: ager enim primùm arboribus ſcatebat, aquiſq; permadebat, & nunc magis quàm antea locus hic congelatur, aquarũ copia reſiccata. Ex vtraq; cauſa igitur ꝓuenire viſum, & forſan ex vtraq; ꝓuenit. Sed differt locus à loco quod plus craſſetur, aut attenuetur. Aquoſus igitur, craſſuſq;, vel prætenuis nõ æque efficax eſt, prætenuis enim minimè ſtabilis eſt, gelatio autem non fit repente. Adhæc qualitatem quandam illis, quæ ſequuntur, totiq; ſtatui cœli, & quicquid extrinſecus veniat, ineſſe oportet. Nam ſi mutationes, remiſſioneſq; crebris inter ſe vicibus alternantur, nulla fiet gelatio, ſed qui tenuior, celerius afficitur, qui verò craſſior frigefactus frigidior redditur, ſicut & calidior: caliditas enim & frigiditas diutius continentur in ſolidioribus. Quamobrem ſicubi non dilutus, ſed craſſus, & ſiccus fuerit, facilius congelaſcit non abſq; ratione. Plinius. Nec infirmiſſimæ arbores ſolũ gelu periclitantur, ſed maximæ, vexatiſq; ita cacumina prima inareſcunt, quoniã præſtrictus gelu non potuit eò peruenire humor.

Pruinæ pernicioſior natura, quoniam lapſa perſidet gelatque, ac ne aura quidem vlla deperditur, quia non fit niſi immoto aëre, & ſereno. Quædam temporum cauſæ, aut locorum, non propriè dicuntur morbi, quoniam protinus necant, ſicut tabes quum inuaſit arborem, aut vredo, aut flatus aliquis regionis proprius, vt eſt in Apulia Atabolus, in Eubœa Olympias. Hic enim ſi flauerit circa Brumã, frigore exurit arefaciens, vt nullis poſtea ſolibus recreari poſſint. Hoc genere conualles, & appoſita fluminibus laborant, præcipueq; vitis, olea, ficus. Flora apud Ouidium in Faſtis de his loquitur.

Florebant oleæ, venti nocuère proterui,
Florebant ſegetes, grandine læſa ſeges.
In ſpe vitis erat, cœlum nigreſcit ab Auſtris,
Et ſubita frondes decutiuntur aqua.

Sed contra cœli iniurias nil audet humana poteſtas, quum nulla vi, nulla arte, etiam ſi præſciamus, auertere poſſimus. Auerti carmine grandines Cato credidit, eius verba non adduximus, quum vana & ridicula ſemper putauerimus. Contra vredines palearum aceruos, & euulſas herbas fruticeſque, ac ſarmenta, quum imminere pertimeſcebant, per campos vrebant, & fumo medebantur. Diximus quæ frigido cœli exceſſu veniunt, nunc quæ calido. Pereunt minus æſtu plantæ, quàm frigore, ſed tamen pereunt nimio æſtu, idque ratione imbecillitatis: Et quæ nouellæ ſunt, faciliùs ſentiunt, præcipuè, quæ non plus anno viuunt. Veteres autem eo non æque moriuntur, nempe ob radicum robur, ac magnitudinem, à quibus denuò vitæ queunt renouare principia, ſed iacturam tantummodo fructuum, aut ad ſummum germinum facere poſſunt. Omnino calor excedens minus noxius, quàm gelu. Quæcunque igitur vitam tuentur, eadem ſuis exceſſibus interimunt.

Quæ extrinſecus appoſita necant; ſtercus, aqua, oleum.
CAP. XL.

DE violentis affectionibus dicendum, quæ extrinſecus eueniunt, ab opere vel fortuito per additionem, vel ablationem, & primùm ea cõmoda narremus, quæ fiunt incommoda. Nam ager ex nimia pinguedine ſterileſcit, & alter macie immodicá, etiam aër, qui maximè neceſſarius, ſi excedat, nocet, & aquæ copia, vel inopia officit. Aqua non fluens necat, ſi exceſſerit arboris magnitudinem, quum imbres percrebuerint, aut loca inundationibus concreuerint. Quod circa Pheneum euenit. At ſi excurſum habeat aqua, etiam ſi multa ſit, modo abeat, non interimit: nam iuuat motus, vt præterfluat. Quædam apponuntur extrinſecus, quæ interimunt, vt fabarum cortices, non ſolum radicibus, ſed germinibus appoſitę, & quicquid eiuſmodi. Enimuero fabarũ putamina, nõ omnibus, ſed nouellis imbecillioribus appoſita, diutina ſiccitate alimentũ partim trahendo, partim arcendo auferunt. Arbores alimento deſtitutę intereunt. Etiã ſunt quædam ex eorũ numero quæ conueniunt, quæ etiã nocere poſſunt.

poſſunt, ſi immodica fuerint, aut vehementiora, aut minus tempeſtiua. Vt ſi ſtercus plus æquo aggeſſeris, vel ſi aërem, ceu fæcẽ pellium: hæc ſi minus temperata, vel domita fuerint, interimunt, vel ſi minus conuenientia. Diximus enim ſupra eandem fimi naturam non omnibus communiter commodam, ſicut aquam, immò nec aqua omnibus commoda eſt, vel ſi nimia, vel non opportuna: nam radices inebrians putrefacit, & præſertim nouellas, & eas plantas quæ minimè aquarum auidę ſunt, vt cupreſſus. Interimit etiã putatio, foſſióve, ſi intempeſtiuè adhibitæ fuerint. Sic etiam in rebus conuenientibus, & vtilibus latet pernicies. Oleum, pix, ſeuum appoſita necant; præſertim nouellas. Cauſa eſt caliditas, & tenuitas: tenuitate ſubeunt, caliditate vrunt. Argumento quod cortex dureſcit, ac deglubitur. Is enim laborans, alimenti prohibet commeatum. Aliud indicium etiam, quod qui ferum agrum ad culturam edomant, vbi exciſis arboribus radicum reliquiæ peruicaciores ſunt, pice oblinunt, aut oleo, aut adipe: ita penitus exiccantur. Pix autem plus poteſt. Plinius. Pix, oleum, adeps, inimica præcipuè nouellis.

Quæ iuxta ſata perniciem, vel mortem afferunt. CAP. XLI.

ALIA ſunt, quæ vel agnaſcuntur, vel miſcentur. Quæ agnaſcuntur, vel ſtipiti, vel radici. Præterea ſunt vel communes, vel propriæ peſtes. Omnes plantæ agnatæ quæ nocent, alimenti rapina ſunt exitiales, aut maximè pernicioſæ, eoq; magis quò validiores, & magis numeroſæ: tales ſunt ſylueſtres, nam & radices ſuas in alias immittunt, ac multi alimenti cupidæ ſunt, ſic proſcindunt ſocias, amplexuq; ſtrangulant. Edera irrepit, amplectitur, ſtrangulat: ſic halimus ſalſugine, & pabuli deſiderio necat. Sed edera halimo pernicioſior eſt, quòd plus ſalſuginis habeat. Viſcum innaſcẽdo perimere poteſt, & omnia, quæ aliam plantam pro ſede capiant. Amplexu ſtrangulat orobancha eruum, & limodorum fœnumgræcum, ſtatim radici adnaſcens. Alia ſunt, quæ congenerantur cum ſeminibus quibuſdam, vt cum tritico, & ordeo lollium, & auena, & cum lentibus aparine. Omnia hæc iccirco interimunt, quia alimenti materiam exhauriunt duplicem, internam euocãdo, & externam ab aëre intercipiendo. Plinius. Necant inuicem inter ſeſe vmbra, vel denſitate, atq; alimenti rapina. Necat & hedera vinciens, nec viſcum prodeſt, & cytiſus, nec auro, quod alimon vocant Græci. Quorundam natura non necat quidem, ſed lædit odore, aut ſucci miſtura, vt raphanus & laurus vitem. Odit & vitis caulem & olus omne, odit & corylum, ni procul abſint, triſtis atq; ægra.

De violentiſſimis corruptionibus extrinſecis, quæ partium ablatione eueniunt. CAP. XLII.

PARTIVM ablationes violentæ etiam arboribus mortem inferunt. Eæq; fiunt, vel vulnere, vel partium ablatione, vel detruncatione, & primùm de vulneribus. Arbores ſunt, quæ ſi vulnus accipiant altius, intereunt, ſuæ imbecillitatis, & ſiccitatis cauſa. Palma vulnerata quoq; in cerebro interit, vis enim

vitalis, & germinatrix in eo ſita eſt. Vnde quum id ſiccum, & vulneratum eſt, aëris intruſu, alieniq; caloris corrumpitur, eoq; corrupto pernicies ad ima deſcendit. Sunt & arbores, quæ non ſolùm inflictum vulnus, ſed caudicis partiũ exemptionem tolerant, vt quæ humidæ ſunt, & probè germinant, vt vlmus, platanus, & quæ iuxta aquas viuunt. Pinus etiam tedam amittit ſine vitæ diſpendio, quum ſit in pingui viuaticas. Sed hæc tolerare non poſſunt, niſi arbores, quæ inſigni præditæ ſunt magnitudine, vt in locum exciſarum partium tãtundem ſufficere valeant. Pinus quum iuuencula eſt, non habet tedam, nam ea per ætatẽ accedit, & adultæ ſine vitæ maleficio adimitur. Sunt arbores, quę non ſolùm plagam ferre poſſunt, ſed vulneratæ meliores, fertilioresq; fiunt, vt vitis, ficus, punica, olea, amygdala, & malus, quæ etiam caudicis fiſſionem tolerant. Cæteræ ſtipitis fiſſuram non ſubſtinent. Nam quarum partes diſſitæ facilè coire poſſunt, & in hiatum aliæ ſuccedere, conualeſcere poſſunt, alimentũ enim quantum abundè ſit, capiunt, nec à calore reſiccantur, vel frigore lęduntur. Hinc illud ſine damno in mitibus euenit, ficu, olea, & amygdalo, quia celeriter coeunt labia in vulnere, vnde haud facile finduntur, quia tenaci compage cõſtant. Talis eſt ficorum ſuccus & oleæ pinguis, aptus ad vnionem, glutinat enim lentore ſuo. Vitis eiuſdem generis eſt: nam etſi hiat inſigni raritate, ablataq; medulla, obducere tamen cicatricem poteſt; & celeriùs harundo, quæ etiam ſponte coit. De pyro idem alii referunt. Plinius. Intereunt pleraq; & fiſſa ſtirpe, exceptis vite, malo, fico, punica. Quædam vel ab vlcere tantũ. Ficus hanc iniuriam ſpernit, & omnia quæ reſinam gignunt. Quin ſi depaſcantur arbores magnum accipiunt quoq; detrimentum, nempe vulnus affert diſcerptionem, & aduſtionem. Peculiare quiddam in palma, & picea eſt. Nam mutilatio non exitium, ſed ſterilitatem affert: ratio eſt, ex offenſione principii finem lædi. Nouella vitis dimutilatione perit, etſi quid tenellum, & imbecillũ relictum ſit. Amygdala etiam ex hoc amara efficitur, & punica durior, & alia quędã mutantur. Plinius. Similem & depaſtio animalium. Oleam quidem, etiam ſi lambat capra, ſterileſcere, author eſt Varro. Quędã hac iniuria moriuntur. Aliqua deteriora tantum fiunt, vt amygdalæ: ex dulcibus enim transfigurantur in amaras. Aliqua etiã vtiliora, vt apud Chios pyrus, quam phocida appellant. Caprarum morſus nouellis omnibus ſatis exitialis eſt, hinc & nomen ſortitę. Quippe F. Pompeio dictę quòd virgultũ carpant. A M. Varrone omnicarpę caprę, non ſolùm vulnere, ſed dẽtium veneno plantis peſtiferæ. Ob quã iniuriam pręſertim circa vites, & oleas antiquitus inſtitutum, vt Libero patri vitis repertori hircus immolaretur, vt damni lueret pœnas. Ouidius in Faſtis,

Quem ſpectans aliquis dentes in vite prementem,
Talia non tacita dicta dolore dedit.
Rode caper vitem, tamen hinc, cum ſtabis ad aram,
In tua quod ſpargi cornua poſſit, erit.
Verba fidès ſequitur, noxæ tibi deditus hoſtis
Spargitur affuſo cornua Bacche mero.

Contra antiquitus Mineruæ ex caprino genere non sacrificabatur, propter oleam, quam reperit, quare Athenis in arcem non ducebatur, præterquam semel ad necessarium sacrificium, ne olea ibi primùm nata ab hoc animali tangi possit. Plinius huic deę capram immolari scribit. Dryope in loton arborem conuersa Andremonem maritum, & sororem apud Ouidium deprecatur,

Et siqua est pietas, ab acutæ vulnere falcis,
A pecoris morsu frondes defendite nostras.

Corticis circumablatio communis omnium, aut plurimarum est interitus. Primò quia principalis maximè pars est. Secundo quia cortice nocumenta arbor omnia extrinsecus excipit, eoq; amisso amittit vitę principia & tutamentũ ad arcẽdum ea, quæ sunt arbori non naturalia. Item medullę parte ablata non interit arbor, sed si dematur tota, omnino intereundũ Arcades inquiũt. Experimentum in pinu, & abiete. Ratio est, quia medulla pars est humidissima, & vitalis maximè. Argumento quia ligna, quę medullã continent, torquentur, idq; fieri, quia medulla exiccatur. iccirco haud integras statuunt abietes operi faciundo, sed scissas per longũ, & medullas auferunt. Itaq; si medulla & cortex aliquatenus detrahatur, nil absurdum arbores posse durare, sed si penitus detrahatur, exarescat arbos necesse est, ceu destituta vitali principio, natiuoq; humore. Excepta adrachne, seu verius subere: hãc iuuari cortice detracto, tam extero, quàm interno dicunt. Ceraso, viti, & tiliæ detrahitur, ex quo funes, & ex minoribus maluę; sed si intereũt, id fit celerius, tardiúsve, magis, minúsve. Aliquę enim plus tẽporis permanent, sicut ficus, tilia, robur. His itaq; mederi conantur luto fouentes, & harundinibus, & id genus stramentis illigantes, ne frigeant vel subarescant. Apud Heracliam trachiana ficus restituta est, & regerminauit. Frigoribus & caloribus nimiis consecutis intereunt. Refert etiam anni tempus. Quippe in germinatione pini, & abietis, quum etiam cortice turgido sunt mense Februario & Martio, si quis detraxerit moriũtur. Hyeme diutius tolerant, & magis quæ robustissimæ sunt, vt ilex, robur. Latitudinẽ quoq; aliquam decorticatio habeat oportet: nam si angustã feceris, non mirũ si non intereunt, robustissimę quanquam sint, qui etiã si quantũ libet auferatur, necari penitus dicant. Quod de infirmioribus intelligi potest. Plinius. Cortice in orbẽ detracto necantur, excepto subere, quod sic etiã iuuatur, crassescẽs enim pręstringit, & strãgulat. Nec adrachne offenditur, si nõ simul incidatur & corpus. Alioquin & cerasus, & tilia, & vitis corticẽ mittunt, sed nõ vitalẽ, nec proximũ corpori, verùm eũ, qui subnascente alio expellitur. Quarundã natura rimosus cortex, vt platanis. Tilię renascitur paulo minus quàm totus. Ergo his, quarũ cicatricẽ trahit, medẽtur luto, fimoq;, & aliquãdo prosunt, si non vehemẽtior frigorũ vel calorũ vis sequuta est. Quędã tardius ita moriũtur, vt robora & quercus. Refert & tẽpus anni. Abieti enim & pino si quis detraxerit, sole taurũ vel geminos trãseunte cũ germinãt, statim moriũtur, eandẽ iniuriã hyeme passę diutius tolerãt. Similiter ilex, robur, & querc⁹. Quod si angusta decor-

ticatio fuerit, nil nocet ſupradictis. Infirmiores quidem, & in ſolo gracili, vel ab vna tantum parte detractus interimit. Nos ad corticis circumablationem remedium admodum vtile adinuenimus: contuſo vlmi cortice, atq; obducto, inde faſciis & ſtramentis alligato, ne pluuiis dilabatur, & à caloribus tueatur. Decacuminatione pinus, picea, abies, & palma intereunt, quidam cedrum & cupreſſum adnumerant. Hæc, detracta coma, ſciſſoque cacumine intereunt, nec quicquam germinant: ſicut neque ſi aduſta, aut tota, aut in parte aliqua fuerint: reliqua omnia & præciſa germinant, & nonnulla meliora redduntur. (Decacuminatio autem eſt ſummitatis ablatio.) Illud autem non ſine ratione euenit, ſcilicet naturæ ſiccitate, caudicis rectitudine & radicis ſimplicitate: nam vulnus illud aditum præbet caloribus, & frigoribus: & quia reciſio circularis vndiq; infertur, deſuper incumbens peſtis, facilè ad ima vſq; ſuccedit, propter facilem tranſmiſſionem. Neque etiam hæ à caudice pullulant, quia ſiccę natura ſunt, & alimentum non ſubmittunt, ſed ſurſum mittunt, ſingulariq; radice conſtant alteq; deſcendenti, vnde alimentum in proceritatem abſumitur, ob meatuum inſignem rectitudinem, nec quicquam ſuperfluit, nec aliorſum ſe vertit, proinde non prodigunt in ſtolones. Plinius. Similem & decacuminationem habent cupreſſi, piceæ, cedri. Eæ enim detracto cacumine, aut ignibus aduſto intereunt.

IOAN. BAPTISTAE PORTÆ NEAPOLITANI

VILLAE

LIBER QVINTVS SIVE POMARIVM.

PROOEMIVM.

IAm è ſyluis egreſſi, earum poſt tergum horrido aſpectu relicto, proximum eſt, vt pomarium ingrediamur, cuius læta facies triſtitiam, quæ animo inhæſerat, amouebit. Pomorum enim, quæ magnitudine, colore, odore, ſapore & pulchritudine inter ſe de principatu certant, admiratione & voluptate non parum animus noſter capitur. Itaque decet, quandoquidem in ſyluis ſatis ſuperque, neque extra rem prioribus libris exſpatiati

tiati ſumus, vt ad hortos nunc conuertamur, in quibus ars & humanum inge-nium præualet. Vt decens ordo ac ſeries ſeruaretur, atque arborum materiæ extrema manus imponeretur, alterum noſtræ diuiſionis faſtigiũ, vt à princi-pio arborum naturam diſtribueramus. Illæ ſuos caducos fructus, feris, pen-dentes verò alitibus largiebantur, hæ verò mitioribus ſuccis voluptatem ci-bis afferunt & neceſſario alimento delicias immiſcere docent: ibi fructus nul-lo humano cultu aut labore gignuntur, ſed ex ſuo cuiuſq; arboris ſemine vl-tro proueniunt, hic quæ blandos ſapores odoresque adoptione, & connubio hominibus didicerunt afferre, enaſcuntur: ibi materies vel cæſa ad ſecurim, ad dolabram, vel ſenio proſtrata ad ignem naſcebatur, hic arbores fructu, vel vmbrarum officio, vel alia dote humanius viuunt: ibi poſtremo quæ naturæ muniis procreantur, hic quæ ars & ſolers induſtria parat conſpiciuntur. Eſt in-ter naturam, & artem bellum aſſiduum, & irreuocabile: arma, quibus prœ-liantur, ſunt deſidia, & labor. Natura rerum parens res rudes, ac ſua ruſtici-tate contentas producit, ars etiam arborum adulteria excogitauit, & cultus mangonio perfecit, vt illæ in nobiliorem formam tranſeant; ac naturam co-git ſibi obtemperare: quantum ars ingenio & diligentia, vt res à ſua natura deſciſcant, & in aliud perfectius genus tranſmigrent, laborat, tantum natura, quæ inſtituta diligentia deſtituitur, ad priſtinam ſortem deficere contendit: vtraque alteram ſuperare nititur, ac nunc vincere, nunc vinci continue vide-tur. Nos poma omnia, quæ vſus, aut voluptas cicurauit, in hoc Pomario in-cludemus. Primum de arboribus mala ferentibus, deinde de nucibus dicturi. Malorum autem prius eas, quæ comantur æterna fronde, nempe medicas, poſtmodum eas, quæ deciduam frondem habent perſequemur, illas autem iuxta pomorum diſtinctas ſpecies diuidemus, eorum enim alia ſemina clau-dunt, vt ſunt cydonia, mala, pyra, ſorba: alia grana, vt ficus, mora: alia ſin-gula oſſa, vt perſica, pruna; palmæ, ceraſa, ziziphæ; alia plura, vt meſpila, tu-beres, myrti baccę & vua ſpina. Poſt hæc nuces commemorabimus, punicam, & nuces Iuglandem, Heracleoticam, Thaſiam, & Euboicam, & Piſtacia.

Quid ſit Pomarium, quid pomum, & de Pomona dea.

CAP. I.

NON à ratione alienum videtur, vt de Pomario in hoc libro ſcripturi, quid Pomarium quidve pomum ſit oſtendamus. Vocant Latini poma-rium locum pomiferis arboribus conſitum. Cicero ait in libro de ſenectute: Nec verò ſegetibus ſolum, & pratis, & vineis, & arbuſtis res ruſticæ lætæ ſunt, ſed etiam hortis, & pomariis. In quam ſignificationem omnes rei ru-ſticæ authores hoc vocabulum accipiunt. Palladius pometum etiam dixit, inquiens, Longe tamen ab hortis vineis, atque pometis. Plinius non ſolum in hoc ſignificatu, ſed pro loco etiam, in quo poma reponuntur accepit, di-cens, Pomaria in loco ſicco, & frigido contabulari: in quibus ſint feneſtræ ſe-

ptentrionales, quæ serenis diebus patescant. Nec te nominis similitudo Pomœrii decipiat; nam diuersam rem notat: Varrone enim teste pomœriũ quasi postmurium dictum est, à veteribus enim mœrum pro muro dicebatur. Est autem locus circa ciuitatis murum, quem antiqui in condendis vrbibus inaugurato consecrabant, neq; patiebantur aliquod in confinio ædificium fieri: vt notatur à Gellio. Pomiferas arbores dicimus, quasi poma ferentes. Poma etiã dicta esse possunt, M. Varrone teste, quod potu indigeant, nam in poma, quæ insita erunt, siccitatibus aquam addi quotidie oportet. Sed qui fructus pro pomis, malis, & nucibus accipiendi sint, declaremus. Vlpiano & Prisco Iaboleno iureconsultis placet glandis nomine arborum omniũ fructus contineri, à Græcis accipientibus, qui arborum species omnes ἀκρόδρυα vocant, ἀπὸ τ̃ δρυὸς, id est glande, & δρύκαρπα. Democritus verò Grecus discrimina inter Greca nomina assignat, inter ὀπώρας, & ἀκρόδρυα, nam ὀπώρα dicitur, quicquid herbaceo fructu viret, lignosum nil exterius habẽs, vt duracina, pyra, mala, & damascena, ἀκρόδρυα verò dicũtur, quæ putamen exterius, lignosumq; fructum habent: vt malum punicum, castaneæ, pistacia, & nuces. Athenæus Acticos, aliosque scriptores nuces fructus omnes lignoso cortice cõtentos appellare dixit. Macrobius Saturnaliorum libro ait, esse Agriculturæ scriptores, qui nuces & mala sic diuidant, vt nucem dicant omne pomum, quod foris duro tegatur, & intus habeat, quod esui est; malum verò quod foris habeat, quod est esui, & durum intus includat. Sed hæc nomina tam Græcis quàm Latinis authoribus sæpius confunduntur. Plerisq; tamẽ Latinorum scriptoribus placitum video pomum nomen generale esse ad mala, & nuces, quo significatu nos accipimus: nam nostro hoc libro pomorum species omnes vrbanorum singulatim complectemur, ac si pomarii parietibus, & vallo includeremus. Pomorum inuentio Libero patri tribuitur, quod Theocritus cecinit,

Atq; sinu medio Bacchus sua poma recondit.

Huic iudicio subscribit Neoptolemus Parianus in Dionysiade, qui inuenta à Baccho mala, vt reliquos mollis calli fructus commemorat: vt apud Athenæum videre est. Fuit & Pomona pomorum dea apud Romanos à pomis dicta, vt Mellona à melle. Pomonam Vertumnus adamauit. Vnde Ouidius,

Rege sub hoc Pomona fuit: qua nulla Latinas
Inter Hamadryadas coluit solertior hortos,
Nec fuit arborei studiosior altera fœtus;
Vnde tenet nomen. Non syluas illa, nec amnes:
Rus amat, & ramos felicia poma ferentes.
Nec iaculo grauis est, sed adunca dextera falce:
Qua modò luxuriem premit, & spatiantia passim
Brachia compescit: fisso modo cortice, lignum
Inserit, & succos alieno præstat alumno.

Nec

Nec sentire sitim patitur, bibulaq; recuruas
Radicis fibras labentibus irrigat vndis.

De Pomarii positione, & solo. CAP. II.

NON est parui momenti tum ad plantarum perennitatem, tum ad fru-tificationem, & fructuum bonitatem, vt pomaria congruo loco ponantur, vt eam cœli partem spectent, quam debent. Etsi principio, cum de villæ situ dictum est, de hoc in vniuersum multa diximus, de singulis arboribus seorsum suis capitibus secundum earum naturam dicturi; liceat tamen nobis de huiusmodi situ hic aliqua præfari. Loca etsi inter se minimo distant interuallo, situs tamen diuersitate multum differunt, vt magis, minusque solibus, vel flatibus incommodentur. Flatibus non solum tractus quidam, sed etiam tota regio sæpius infestatur, vt arbores ægrè fructum ferre possint, neque in locis à ventorum flatu remotis quicquam boni potest prouenire: debet igitur locus commodi flatus compos esse. Loco cui Austri blandiantur, in flore, arbores fatiscent; in frigido si spiret Aquilo, omnia perurentur. æditissima loca ęgrè recipiunt arbores, præsertim serotinas: nam sæpius præuenientibus autumnum flatibus, cùm ad maturitatem vsque stare in suis arboribus non possint fructus, cum ipsis arboribus deturbantur. In conuallibus & lacunosis locis fructus deteriores nasci, Antyllus scribit, ex Ioanne Stobæo. Lacus enim non aërem solum sed fructus inficit. Quid igitur faciendum? Eligendus situs est, qui noxios flatus obliquè recipiat, in feruidis, calidisque ad Aquilonem vergat, cùm eius flatu poma odoratiora scripserit Democritus fieri. Sed omnium scriptorum præceptis, pomarium ad montis radicem constitui debere (vt vniuersa villa) eiusque planities ad meridiem expatiari liquet, & ob id Varroni tota Italia pomarium visa est. Pomaria (Florentino authore) intra domesticam habitationem, si fieri possit, locanda sunt: quod si non detur, ex propinquo quærendus locus, vt non solùm oculis spectantium intra ædes iucunditas hauriatur, verùm etiam, vt ambiens aer ex plantarum fragrantia infectus, salubrem habitationem, ac totam possessionem reddat. Sed nunc videamus quale pomario solum statuamus, & prius magni magistri super huiusmodi decretum audiamus verba. Is nanque libro de causis hæc ait, Pingue solum frumentis aptius, arboribus verò tenue, itaque illæ in tenui solo radices magnas, robustasque agunt, quibus alimentum ex imis valeant haurire, quod etsi in solo pingui facere possunt, tamen alimenti copiam adeò largam trahunt; vt optimè germinare, magnitudinemq; accipere amplissimam possint: sed fructum parere nequeant, quoniam non coquunt quantum satis sit: quod in tenuiori non euenit, sed modicè tam ad germinationem, quàm ad fructificandum hauritur, Atq; ita arbores, vtpote robustiores, quàm vt oblata copia vinci possint, planè coquunt fructumq; gignunt. Ad summam quod solutum humectumque

ſit, nec frigore torpeat, hoc radicibus aditum facile præſtat, alimentumq; laudatiſſimum ſubminiſtrat. Pingue enim ſolum plantis incommodum eſt, exiccat ſupra modum, & hac de cauſa eas offendit. Verùm vt ſimplicius aſſeram ſolum, quod mediam obtinet confuſionem contrariorum, id eſt ſoluti & ſpiſſi, ſicci & humidi, leuis & ponderoſi, atque etiam ſuperiora modicè inferioribus reſpondentia in his ipſis ſortitur, hoc optimum omnibus ferè arboribus, & frugibus eſt: id enim ad aëris habitum propius quodammodo, quàm cætera videtur accedere. Cęterum inter hæc ipſa, quod ad alteram partem vergit, melius eſt: quod & ſimpliciter quidam optimum aſſerunt, vt quod ſolutum, leue atq; humectum eſt, id enim alimentum in ſe continet, & radicibus meatum facile præbet: hactenus Theophraſtus. Columella de pomarii ſolo ſtatuens ait. Terra, quæ vitibus apta eſt, eadem quoque vtilis eſt arboribus. Quam verò ipſe pro vitibus laudat, videre eſt in Vinea noſtra. Berytius autem. Optimum ſolum nigræ terræ eſt, & ab omnibus præ aliis laudatum: proximum eſt terra fulua, & quæ flumine rigatur, item dulcis, & calida: ex enim ad vites, ac arbores, & ad ſata optimæ ſunt, ſed laudatur & profunda, maximè ſi friabilis & tractabilis ad arborum fertilitatem. Sequitur Columella. Prius quàm pomarium conſtituas, quàm magnum habere voles circum munito maceria, aut foſſa, ita vt non ſolum pecori, ſed ne homini quidem tranſitus ſit, niſi per oſtium, dum adoleſcant ſemina: nam ſi ſæpius cacumina manu hominis tractata, aut à pecore prærosa fuerint, prius quàm adoleſcant, in perpetuum corrũpuntur. Sed quomodo in ordinẽ redigantur, ac plantentur, præcedenti libro docuimus, cũ & Varro in pomariis ea diſcriminanda in cõſerundo cenſet, quæ ſunt fructuoſa propter voluptatem. Præterea in recentibus pomariis ſatis ſeminibus in ordineq; arbuſculis poſitis, primis annis, antequam radices longius procedere poſſint, alii conſerunt hortos, alii quid aliud, neq; cum conualuerunt arbores, idem faciunt, ne violent radices.

De pomiferarum arborum remediis. CAP. III.

APVD antiquos Agriculturæ ſcriptores, tum ad morbos arborum pomiferarum quoſdam, tum ad optimam fœtificationem remedia nõnulla deſcribuntur. Nos ne alibi requirantur, quæ hic deficiunt, noſtriq; Pomarii arbores, vt fœcundiores floridioresq; ſint, apponere non pigebit. Scribit Paxamus, Vnicuiq; arbori propria quædam cura ſeorſum conuenit, eam verò, quæ omnibus ſimul generatim congruit arboribus, non relinquam. Si ablaqueatis quibuſcunque arboribus radices ſimul & truncos vetere vrina humana, vel pecorum lotio perfuderis, vegetæ & vberes adoleſcent. Sunt qui radices bubulo felle linunt, quod, vt volunt, à vitiis ſatam arborem vindicabit. Didymus aſſerit omnem arborem iuuari fabarum aut aliorum leguminum paleis aut aceribus frumenti circumpoſitis. Tradunt ſuccum herbæ, quę ruſticis polypremnos appellatur, caudicibus illitum arbores à noxa defendere

&

& largiorem edere fructum. Vt verò arbor ſterilis fructum ferat, Zoroaſtris extat experimentum. Subcinctus, & crine in nodum obtorto, arreptaque bipenni cum indignatione ad arborem accedito, eam exciſurus. Obuiam autem veniente tibi quopiam, eiusq; exciſionem deprecante, & tanquam futuri fructus fideiuſſore, videaris perſuaſus eſſe & eius cauſa arbori parcere: & de cætero abunde fructū dabit. En Græcæ vanitatis exemplum. Africanus autem ait: portulacam, & tithymalum probe contuſa, & mixta truncis oblinito. Omnes autem arbores copioſiorem fructum ferent, ſi ipſarum radices columbino fimo obleueris. Ne flores, aut folia abiiciant arbores, ex Quintiliorum placitis hæc deprompſimus. Circumfoſſis radicibus palearum fabacearum aqua temperatarum, magnæ quidem arbori octo congiorum menſuram, paruæ verò non minus quàm duos congios circumiice, ſic de cætero curabuntur. Ne verò fructum perdant, Sotionis hæc extant experimenta. Lolium quod in frumento reperitur, euulſum ſimul cum radicibus plurimum è terra, quando iam pingueſcere incipit, & in coronæ figuram formatum, ſi trunco arboris circundetur, fructum producet arbor, perficiet, eumque non abiiciet. Si cancer, hoc eſt πάγυρος, trunco circumligetur, vel ſi truncum plumbo amplexus fueris veluti corona, fructum plantæ non abiicient. Item ſi radicem circumfoderis & perforaueris, cuneumq; ex corno immiſeris, & terram aggeſſeris. Quidam nudatis radicibus craſſiſſimas ex ipſis, & maximas diffindunt, & in fiſſuram duri lapidis ſilicis videlicet fragmentum immittunt, deinde obligant, & terra accumulata rurſus obruunt. Continet etiam fructus lapis perforatus ſponte naturæ, repertus & in arboris ramum inіectus. Polium herba ſuſpenſa fructum etiam continet. Democritus aſſeuerat, neque arboribus, neque ſatis quibuſlibet noceri poſſe à quibuſcunque beſtiis, ſi fluuiatiles cancros, vel marinos quos Græci παγύρους nominant, nō minus quàm decem fictili vaſculo in aqua miſſos tegas, & ſub dio ſtatuas, vt decem diebus ſole macerentur, poſtea quæcunque illæſa volueris eſſe aqua diebus alternis perfundas, dum ſolidius quæ operatus fueris adoleſcant. Florentinus demōſtrat, quomodo arbores à vermibus non lædantur. Rubricam Lemniam, & origanum cum aqua terito, inde radices illinito, & ſcyllam in circuitu plantato. Si pineos paxillos in ambitu arborum defixeris, vermes corrumpentur. Omni arbori ſtercus ſuillum vino dilutū iniectum ipſam à vermibus illæſam conſeruat, vt ex Didymo colligi poterit. Si arboris radices taurino felle obleueris, arbor neq; cito ſeneſcet neque vermes producet. Arbores à vermibus non infeſtabuntur, ſi denudatis radicibus columbinum fimum circumcirca induxeris. Plinius ſcribit. Pomiferis quæ germinant, nec fructum ferunt, fiſſa radice inditur lapis, fertilesque fiunt: cæteris arboribus ægris, fæcem vini, ac lupinum circa radices earum ſeri.

Aqua, quæ lupini decocti circumfuſa, pomis prodeſt.

De futuræ vbertatis, & caritatis fructuum prognosticis.

Cap. IIII.

ET si Astrologiam agricolis vtilem superioribus libris in arborum plantatione, ac seminum iactu indicauerimus: nunc non minus in futuræ abundantiæ, vel fructuum inopiæ prognosticis pernecessariam iudicamus, cum quicquid in terris nascatur statis eueniat cœlorum cursibus, vt non temere Theophrastus scripserit, annum fructificare non tellurem. Nos primum prognostica, quæ è cœlis, inde quæ ex aere, demum, quæ è plantis ipsis eueniunt, conscribemus, quæque cognitu facillima fuerint etiam ignaris agricolis: relinquemus ea, quæ peritis mathematicis cognoscuntur. Diophanes Græcus ait, Caniculæ ortum fieri illucescente vigesima die Iulij mensis, obseruandumq; esse cum eius exortus fiat, in qua cœli domo Luna reperiatur, nam (præter alia significata) si in Libra fuerit, fructuum arborum foris lignosum putamen habentium abundantia erit. Si verò in Geminis, omnis fructus vbertas maxima. Zoroastes verò ait obseruãdum esse primum tonitru singulis annis, quod post Canis ortum contingit, in qua scilicet Zodiaci domo reperiatur Luna. Nam si in Libra, fructuum omnium corruptionem. In Capricorno abundantiã. Identidem in Aquario nunciabit. Præterea considerandum esse studiosè præcipit, qua signiferi circuli statione Iouis stella peragretur. Nam si in ariete steterit, campestria magis fructum ferent: in Tauro, erit lignosorum fructuum feracitas. Idem in Geminis. In Cancro verò asperi loci magis fructiferi. In virgine supplicandum esse pro fructibus. in Sagittario & præcoces, & serotini fructus optimi erũt, medij verò vitiosi, omnesq; arbores fertiles. In Capricorno campestria fructifera erunt, lignosi fructus abundabunt, supplicandumque erit ne glacie, & ventis lædantur fructus. In Aquario venti commodi erunt lignoso fructui. In piscibus vitiosi venti nuces exurent. Plinius ex veterum placitis hæc profert. Aquilam in Italia exoriri ad XIII calend. Ianuarij. Nec patitur naturæ ratio quicquam in satis ante eum diem spei esse certæ. Si verò interlunium incidat, omnes hybernos fructus, & præcoces lædi necesse est. Tria nanque tempora prisci fructibus metuebant, propter quod instituerunt ferias, diesque festos: Rubigalia, Floralia, Vinalia. Iidem Floralia tertio calend. Maij instituerunt ex oraculo Sibillæ, vt omnia bene deflorescerent. Hunc diem Varro determinat, sole Tauri partem quartamdecimam obtinente. Ergo si in hoc quatriduum inciderit plenilunium, fruges, & omnia, quæ florebunt, lædi necesse erit. Reliqua nil ad fructus attinent, iccirco omisimus suis in locis dicenda. Nunc ad ea prognostica accedemus, quæ non è stellis sed ex aeris habitudine cognosci possunt, & si hac ex illis proueniant, quia nobis euidentiora, facilius dignosci possunt. E decenti arborum germinatione facile fieri potest fructuum prognosticon. Prima enim germinatio videtur esse quasi compendium futuri prouentus, cuius vbertas, aut inopia in aeris clementia, aut sæuitia repræsentatur. Felix arborum germinatio (inquit Theophrastus)

ſtus) ex opportuna hyeme cõtingit: hyems illa commoda intelligitur, quæ borealium imbrium, niuium, ac frigorum ſine gelu vbertate pollebit. Exhauſtæ enim fœtibus arbores tantundem reponendum alimenti quærunt, quantum ſubtractum eſt ex præterita fœtificatione, ſed ſeruato opus eſt, atque cocto, vt ſuccos optimè ad partus, & ad germinationem vertant. Alimentum imbrium copia largitur: hyems verò cohibet, vt ſeruet & concoquat, per totam arborẽ expandat, neceſſe eſt: ſed non prius id expedit, quàm ipſum alimentum coquatur, & quaſi in vtero geſtetur temporis ſpatio, quantum ſatis ſit, quod nunquã fiet, niſi frigus vehemẽtius adiuuerit. ob id aquilonios imbres accedere iuuat; auſtrinis verò humeſcũt arbores, & laxatis partibus euocant ſuccos, vnde imbecilliores redduntur. Tempeſtiui omniũ imbres hyberni notantur, mox qui germinationẽ antecedunt, nam lætius germen agitur: tertium obtinent locũ, qui poſt defloreſcentiam acciderint, pabulũ namq; conſummationemq; fructibus præſtant, hi verò, qui poſtquã fructus conualuerunt ſequuntur fructus aut defluãt faciũt, aut infirmiores deterioresq; præ nimia humiditate reddantur: omnium peſſimi, & ex toto inopportuni, qui circa floris exortũ eueniunt. omnia namq; imbecilliora redduntur, & omnia aut certe plurima pereunt aut decidũt rubigine aut nimio humore; & quæ reſiſtunt, deterius florent. Plantis verò quæ ſerò ſuos maturãt fructus, maioriq; alimento, cõcoctioneq; frui deſiderãt, ſeræ pluuiæ opportunæ ſunt, vt viti, punicæ, & oleæ. Nocturni imbres præſtant diurnis: fit enim vt plantæ humore potiri amplius poſſint cum ſol nõ protinus illũ conſumat: & tutius ſic quoq; agitur. Niuis multitudo magnopere prodeſt, vt ſenſim colliqueſcens dilabatur, ita & terra fermentari optime poteſt, calore circũ occluſo, atq; coercito. At ſi hyems ſera eſt, intẽpeſtiuus ille tepor, alieno natus tempore, diuturnus eſſe nõ poteſt, vindicantia inde frigora ſuperuenientia, arbores feſtina germinatione occupatas corrũpunt, nondũ enim firmi fœtus, ac ſolidi mitẽ aerem, & indulgentẽ exoptant, quo adoleſcere poſſint, & inter ſua initia infirmiſſimi ſunt. Quod autẽ imbecillũ eſt, nutricis eget ſedulitate. Rectè igitur Vertũnus bene precatur Pomonæ apud Ouidiũ.

Sic tibi nec vernum naſcentia frigus aduret
Poma, nec excutiant rapidi florentia venti.

Nec minus quàm hyemis conſiderãdæ ſunt flatuũ iniuriæ, & incommoda, nam nõ minus hæc illis arbores infeſtant, vnde flatuũ ratio conſideranda eſt. Aquilonij (ex Theophraſto) flatus auſtrinis præſtãt, pelagici terrenis & occidui exortiuis, quia frigidiores ſunt, ex toto enim frigidi flatus cõmodiores calidis ſunt, niſi germina aut flores prouenire inceperint: nã tunc adurunt. Venti qui contra temporũ qualitatẽ ſubueniunt optimi ſunt, vt hyeme calidi, æſtate frigidi ſpirent. Si flatus aut calidus, aut frigidus nimis ſpiret, vehemẽtius ſylueſtres laborant, nuper germinibus editis, enimuero vterq; partũ labefacit, & interimit, ex quo ſeræ hyemes ſylueſtribus infeſtiſſimæ ſunt. Sed vnus, idemq; ventus vni noxius, alteri vtilis eſt, quibuſdã Fauonius, multis Aquilo, aliis Auſter,

qui plerumque omnibus infeſtiſſimus exiſtit, & præcipuè florentibus arboribus, vt natum ſit adagium: Immiſi floribus Auſtrum, id eſt, mihi ipſi mali cauſam dedi. Quod Virgilius in Bucolicis expreſſit,

Eheu quid volui miſero mihi? Floribus Auſtrum
Perditus immiſi.

Supereſt ex floribus, & germinibus diuinatio. Arbores enim alterutro luxuriantes ſcilicet fructu aut germine, altero minus fœcundas eſſe oportet. Cuius cauſam Theophraſtus reddit. Quia natura vtriq; parti minime ſatisfacere valet, ſed neceſſe eſt abſumere alteram, vt alteram faciat. Pars enim, quæ abſumitur in frondes, & ramos, intercipitur fructibus. Sed priuata ficus, & vitis albæ natura eſt: nam cùm germinibus luxuriant, largioris fructus prouentum promittunt. In cæteris quod ſatis fructuum præſtiturum ſit, id neque excedere, neque deficere in germinando oportet. Optima arborum deflorescentia, optimam fructuum copiam prænunciabit, oportet enim flores, quos fructus ſequuntur, antea bene cecidiſſe. Vnde Ouidius in faſtis,

Si bene floruerint ſegetes, erit area diues.
Si bene floruerit vinea, Bacchus erit.
Si bene floruerint oleæ, nitidiſſimus annus.
Poma quoque euentum temporis huius habent.

Sed Plinij verba afferam, quæ ſuper huiuſmodi re à Theophraſto mutuatus eſt. Tempeſtiua frigora plurimum arborum firmitati cõferunt, & ſic optimè germinant: alioqui ſi blandiantur Auſtri, defatiſcentes, ac magis etiam in flore. Nam ſi, cum defloruere, protinus ſequantur imbres, in totum poma depereunt. Illa ſunt noxia frigora, quæ ſeptentrionibus aut præpoſteris horis fiunt. Hyemem quidem Aquiloniam eſſe omnibus ſatis vtiliſſimam. Imbres verò tunc expetendi euidens cauſa eſt, quoniam arbores fœtu exinanitas, & foliorum quoque amiſſione languidas naturale eſt auide eſurire. Cibus autem earum imber. Quare tepidam eſſe hyemem, vt abſumpto partu arborum, ſequatur protinus conceptus, id eſt germinatio, ac deinde alia floreſcendi exinanitio, inutiliſſimum experimentis creditur. Quinimo ſi plures ita continuentur anni, etiam ipſæ moriuntur arbores, quando nemini dubia pœna eſt in fame laborantium. Ergo qui dixit hyemes ſerenas optandas non pro arboribus vota facit. Vota arborum niues diutinas ſedere. Cauſa non ſolum quia animam terræ, euaneſcentem exhalatione includunt, & comprimunt, retroque agunt in radices, verùm quod & liquorem ſenſim præbent, purum præterea leuiſſimumque, quando nix aquarum cœleſtium ſpuma eſt. Ergo humor ex his non vniuerſus ingurgitans diluenſque, ſed quomodo ſititur diſtillans velut ex vbere alit omnia, quæ non inundat. In maiore parte orbis cum præcoces excurrère germinationes euocatę indulgentia cœli ſecutis frigoribus exuruntur. Qua de cauſa ſerotinæ hyemes noxiæ ſylueſtribus quoque, quæ magis etiam dolent vrgente vmbra ſua, nec adiuuante medicina, quoniam veſtire te-

neras

meras intorto stramento in sylvestribus nō est. Ergo tempestiuæ aquæ hybernis primum imbribus, deinde germinationem antecedentibus. Tertium tempus est cum educāt poma, nec protinus, sed iam valido fœtu. Quæ fructus suos diutius continent, longioresq; desiderant cibos, his & serotinæ aquæ vtiles, vt viti, oleæ, punicis. Hæ iam pluuiæ generis cuiusq; arboribus diuerso modo desiderantur, aliis alio tempore maturātibus. Quapropter iisdem imbribus quędam lædi videas, alia iuuari, & in eodem genere sicut in pyris. Alio die hyberna quærūt pluuias, alio verò præcocia, vt pariter quidem omnia desiderent. Non omittemus & Beritij prognosticon ex scylla. Inquit enim. Scyllæ flos virgæ specie nascens, & non cito marcescens, fertilitatē fructuum & anni portendit.

De malo medica, siue citrio, eiusq; generibus.
CAP. V.

FRVGIFERAS nostri Pomarij arbores enarraturus, vnde nam exordiar, nisi à fœlici arbore illa, quæ Medica dicta est? quæ tum sua dote, tum pulchritudine, & tot generum fœcunditate nobilis, tum etiam, quia à nullo, vel paucis priorum memorata sit, totoq; hoc nostro Neapolitano tractu nulli sint horti, nullæ ædium fenestræ cum testaceis vasis, vel pensilibus hortulis, qui hoc genere arboris referti non sint. Integrum librum de se scribi meretur, vt verè hortorum decus, ac ædium illecebra dici possit.

Sed ad Poetarū fabulas transeamus. Higinius in suo astronomico ex Pherecide ait, Iunonem cum duceret Iuppiter vxorem, terram inuenisse ferentem aurea mala cum ramis, eaq; Iunonem admiratam petiisse à terra, vt in suis hortis sereret, qui erant vsque ad Atlantem montem, cuius filiæ cum sæpius de arboribus mala decerperent, Iuno dicitur serpentem ibi custodem apposuisse vasto corpore, qui ab Hercule interfectus à Iunone inter duas Arctos collocatus est. Athenæus etiam ex Asclepiadis rerum Ægyptiarum libro scribit, tellurem edidisse nunciato Iouis & Iunonis coniugio malum illud. Ouidius Atlantem fingit hos hortos mœnibus cinxisse, cùm ei Themis prædixisset futurum Iouis filium, qui ab eis poma diriperet. *Fabulæ de citrio.*

Tempus Atla veniet, tua quo spoliabitur auro
Arbor, & hunc prædæ titulum Ioue natus habebit.
Id metuens solidis pomaria clauserat Atlas
Montibus, & vasto dederat seruanda draconi,
Arcebatq; suis externos fructibus omnes.

Sed fabulæ inuolucrum Plinius aperit his verbis: Ibi Hesperidum horti. Affunditur huic æstuarium è mari flexuoso meatu, in quo draconis custodiæ instar fuisse nunc interpretantur. Amplectitur intra se insulam, quam solam è vicino tractu aliquanto excelsiore, non tamen æstus maris inundat. Solinus verò aliquanto clarius. Nam de hortis Hesperidum, & peruigili dracone ne famæ licentia vulneretur fides, ratio hæc est. Flexuoso meatu æstuarium è mari

fertur, adeo ſinuoſis lateribus tortuoſum, vt viſentibus procul lapſus angueos fracta vertigine mentiatur. itaque quod hortos appellauere circundat, vnde pomorum cuſtodem interpretantes ſtruxerunt iter ad mendacium fabulandi. Sed hæc inſula ſinuata finibus aluei recurrentis & in quibuſdam æquoris ſpiris, vel ſpatiis ſita præter arbores oleaſtri ſimiles, & aram ſacram Herculi aliud nihil præfert, quod propaget memoriam vetuſtatis. Alij autem Herculem ab Euriſteo Argiuorum rege ad dicta mala auferenda miſſum & monitum dicunt, non poſſe Heſperidum mala colligere, ni Atlantis ope iuuaretur, ipſumque ideo ad Atlantem perueniſſe, cœlumque pro eo tuliſſe, atq; ita mala interfecto dracone in Græciam detuliſſe. Ex quo Aratus in Engonaſin ex Feſti Anieni tranſlatione.

Nam dura immodici memorant ſub lege tyranni,
Amphitryoniaden primæuo in flore iuuentæ,
Qua cædunt medij longe ſecreta diei
Heſperidum veniſſe locos, atque aurea mala
Inſcia, quæ lenti ſemper cuſtodia ſomni
Seruabat, carpſiſſe manu poſtquam ille nouercæ
Inſaturatæ odiis ſerpens victoris ab ictu
Spirarumq; ſinus, & fortia vincula laxans,
Occubuit.

Sed M. Varro in ſuis libris de agricultura aliter interpretatur. Aurea enim mala ſecundum antiquam conſuetudinem capras, & oues intellexit. Græci enim vna, & eadem voce oues, & pomũ ſignificant, hoc eſt τὸ μῆλον, & has Hercules in Græciam ex Africa aſportauit. Nonnulli aurea mala Veneri conſecrata aſſerunt, non niſi ob eorum pulchritudinem.

Vires mali medicæ.

Sed de eius dotibus ſcribere aggrediamur. Malum hoc igitur maxime ſalutare eſt, & aduerſus exitiale medicamentum præſentaneum remedium eſt. De quo genere Theophraſtus, Pomum ſi inter veſtes ponatur inoffenſas conſeruat. Vtile etiam ſi quis lethale venenum hauſerit : vel ad oris ſuauẽ ſpiritum: quippe ſi quis interna pomi in iure, aut aliquo humore concocta in os expreſſerit, digeſſeritque, ſuauem halitum reddet. Ex quo Plinius. Cõmendandi halitus gratia Parthorum proceres eius grana eſculentis incoquunt. Et veſtiariis quoq; interiecta à tinearum offenſis maxime vindicat, nec alia arbor laudatur in Medis. Refert Athenæus ab Ægyptiorũ magiſtratibus maleficos quoſdam damnatos, vt feris exponerentur, antequã in locum deſcendiſſent in quo ſupplicia pendere ſolebant, in itinere cauponam quandã obuiam eorum ſortis miſerrã, quæ ipſa edebat citria dediſſe eis, qui ea recepta deuorauerunt, nec multo poſteà beſtiis, & aſpidibus demorſi illæſi reperti ſunt. Præfectus rogans militẽ, ſi quidpiã ediſſent, aut bibiſſent, retulit, citriũ ex integra ſimplicitate donatum. Poſtridie iubet vni præberi, alteri denegari, qui comederat demorſus nihil incõmodi paſſus eſt, alter illato ictu confeſtim interiit, factoq; frequenter peri-

culo, tandem inuentum eſt exitiali medicamēto præſenti eſſe remedio. Quod ſi quis iis verbis fidem non habeat, conſulat fidelē, veracemq; Theopompum Chium, qui magnam expendit pecuniam ad exactā hiſtoriæ huius diſquiſitionē, qui duodequadrageſimo ſuarū hiſtoriarum volumine, Clearcū Heracleotā Ponti tyrannū narrat multos veneno necaſſe, populumq; gratā huius medicamenti potionē non ignoraſſe. Celebratū eſt & à Poeta Georgicorū libro,

Media fert triſteis ſuccos, tardumq́ ſaporem
Felicis mali: quo non præſentius vllum,
(Pocula ſi quando ſæuæ infecere nouercæ,
Miſcueruntq́ herbas, & non innoxia verba)
Auxilium venit; ac membris agit atra venena.
——— animas & olentia Medi
Ora fouent illo, & ſenibus medicantur anhelis.

Nicander in alexipharmacis μῆδον, id eſt, Medum malum vocat. Theophraſtus quia hoc pomum non niſi apud Perſas & Medos naſci voluit, patrio nomine μηλέα περσικὴ, & μηλέα μηδικὴ vocauit. Pamphilius verò (Athenęo authore) poma quædam Heſperidū vocari tradit, quę diis etiā apponi cōſueuiſſent apud Lacedæmonios. Bonum odorem habere hæc & eſui apta non eſſe, & à Romanis κίτριον dici. Ariſtocrates, μῆλα ἑσπερικὰ, & etiam περσικὰ dici. Diphilus author eſt citria ab aliquibus, κοκκυμήλεα vocari ſolita. Ariſtophanes grammaticus, ὀξύκλα ab acido ſapore vocitari, & ἄδρυα περσικά. Æmilianus ait Iubam Mauritaniæ regem in ſuis de Libya commentationibus ſcribere, pomum hoc apud eos μῆλον ἑσπερικὸν nominari, inibiq; ab auri ſimilitudine χρύσεα μῆλα dici. Phanias Ereſſius cedrum, & malum citrium appellari. Dioſcorides μηδικὰ μῆλα, & κεδρόμηλα & à latinis citria dici. Galenus malum medicum amplius vocari negat, citrium duntaxat ab omnibus dici. E Latinis verò M. Varro Libycam citrum dici ait. Plinius nomine ſumpto à regione illi contermina Aſſyrium malum vocari dixit. A Palladio dicitur Citrus, Citrius, & Citreum. Macrobius ex authoritate Cloatij, & Oppij eandem eſſe probat citream malum, & perſicam. Cedrum, & citrium dicitur ob diuinam odoris fragrantiam, quaſi cithyon, odoramentum diuis libandum. Itali *Cedro*. *Nomen.*

Duplex eſt genus: alterum, quod ouatam, alterum quod rotundam refert ſpeciem. Ex ouatis primum de Citrio dicemus. Eſt inter citria genus vnum, quod pomum affert, vt maris, & fœminæ genitalia, aliáve corporis membra tam affabrè ficta oſtendat, vt admirabilem ſimul, & iucundiſſimam inſpectionem intuentibus præ ſe ferat; quod genus & planta & pomo ab aliis differt. *Genera.*

Nos adductā à Theophraſto delineationem afferemus, nam vt Athenæus refert ad noſtram citrum referri poteſt. Folium eius Adrachnes intercurrentibus ſpinis, vt in pyro, & oxyacāt ha, ſed læuibus, infeſtis, mucroneq; validis. Pomū non eſtur, ſed ipſum & arboris foliū odore pollent, qui trāſit in veſtes vnà cōditus, arcetq; animaliū noxas. Arbor ipſa omnibus anni tēporibus fœcunda, *Deſcriptio.*

& ſuperfœtans, aliis decidentibus, aliis ſubnaſcentibus, aliis matureſcentibus. Flores ſoli qui velut erectam in medio colum gerunt fœcundi creduntur, qui verò ea carent infructiferi habentur. Perpetuo floret, & ob peculiarem quam ſortitur potentiã percoquit. Sed Athenęus alia apponit, quę in græcis latiniſq; libris deſiderãtur, nos apponemus, vt ea ſuis locis reddi poſſint. Habet folium ferè ſimile lauro, adrachnę, & nuci iuglandi. Dioſcorides autem pomi formam innuit ouatam, vtrinque acutam, rugis caperatam, colorem auri, ſuauem odorem alioqui grauem, ſemen pyri. Plinij verò de Theophraſti ſententia verba ſunt. Folium eius eſt vnedonis intercurrentibus ſpinis. Pomũ ipſum aliàs non manditur, odore pręcellit foliorum quoque, qui tranſit in veſtes vnà conditus, arcetq; animaliũ noxia, arbor ipſa omnibus horis pomifera eſt, aliis cadẽtibus, aliis matureſcentibus, aliis verò ſubnaſcentibus. Tentauere gentes transferre ad ſeſe, propter remedij præſtantiã fictilibus in vaſis, dato per cauernas radicibus ſpiramento: qualiter omnia tranſitura longius: ſed niſi apud Medos, & in Perſide naſci noluit. Alibi verò de eodẽ fructu ſic air, Citreis odor acerrimus, ſapor aſperrimus. Nos autem ſic deſcribimus. Fragili aſſurgit termite, prona terrã petit, ni fixis haſtis incubet. Folium oblongum, circumdentatum, perforatumque. Flores nitidi poſtremo limbo purpuraſcẽtes, modici odoris. Frondis perpetuum decus, nitida viriditate hilarique, oculos maxime alliciens. Fructus nullis inferiores, odore fragranti, & pluſquàm iucundo, duplici colore diſtincti: virides primum, demum auri micantes colore. Semen potius ipſius pyri, quàm eius ſeminis ſpeciem repræſentat. Apud nos operi topiario accommodatiſſima, cùm eius rami flexiles, ſequaces ſint, in teſtudines fornicatur, leni vmbra ambulacra, & hortorum attegias opacans, duciturq; in omnes formas, turres, tentoria, nauigia, cæteraque quæuis ſimulachra veſtiendo eleganter mentitur.

Plinius citria in calidis prouenire ſcripſit.

Cœlum.
Loca.

Palladius calidis locis, ſed irriguis, & maritimis maxime, quibus humor exundet gaudere ait. Sed ſi quis hoc genus, vt in regione frigida nutriatur, extorquet, loco vel parietibus munito, vel in meridianã partem verſo diſponat hanc arborem. Sed hybernis menſibus tectam ſtramine velet agreſti. Vbi æſtas refulſerit, aeri arbor nuda, & ſecura reddatur. Aſſerit Martialis apud Aſſyrios pomis hanc arborẽ non carere, quod ipſe in Sardinia, & in territorio Neapolitano in fundis ſuis cõperit, (quibus ſolum, & cœlum tepidum eſt, & humor exundans) per gradus quoſdã poma ſibi ſemper ſuccedere, cum maturis ſe acerba ſubſtituant, acerborum verò ætatem florentia conſequantur, orbem quendam cõtinuę fœcunditatis ſibi miniſtrante natura. Florentinus. Hęc arborum ſola iuuatur Auſtro, & Aquilone læditur. Plantetur loco contra Septentrionem parietibus munito, vel in meridianam partem verſo. Cæterum hybernis mẽſibus tegetibus, aut ſportulis tectã velet. Ea ſtirps vt ſuapte natura tenerior, ſi paucã glaciem experiatur, cõtabeſcit: quare diuites, & qui dant operã genio,

extorquent sub fornices concameratos ad solem spectantes, & inibi propter parietem conserunt & copioso rigant humore. At vbi æstas affulserit, fornices apertos sole sinunt illustrari, & eius tepore foueri; appetente verò hyeme retectas arbores stramine velant.

Theophrastus tribuit ei molle, vdum, nec valde tenue solum. Palladius terram rarioris naturæ. Pontanus in suis Hesperidum hortis, Solum.

——— Putres glebæ, quæq; æquora rastris
Molle sonent, fluidum facile admissura liquorem.
Nec mihi displiceat salebrosi glarea ruris,
Quæq; solo tenui graciles imitatur arenas,
Si modo sæpe fimo spargas, si pronior vnda
Diluat ipsa super, lætusq; instillet & imber.

Apud nos, etsi solo quocunq; proueniant, lætiora tamen pingui, infirmiora verò arenaceo, & argilloso, & debili, vt croceas frondes producant, sicuti homines, qui morbis torquentur. Potius valles, & plana loca, quàm colles cõcupiscunt, sed loci in maris prospectu, quiq; abundanti humore exudant, optimi sunt. Tale erat Mauritaniæ littus, vbi Hesperidum auriferos hortos antiqui posuerunt, talis est etiam Pausilypus mons noster in afflatu oræ maritimæ, vt lucorum amœnitate, & pomorum perenni fœtura neutiquam inquilina videatur, quæ magnitudine, & odore cæteris præponi possit. Surrentinus item mons, & Amalphæa littora, vbi fœcunda lætissimaque citreta conspiciuntur, vt non amplius à nobis Hesperidum horti desiderari possint. Hîc etiam Palladius agens citriorum cultum primus ipse Italiæ demonstrauit. Sed Cisalpina Gallia citriis caret, ob contrariam cœli solisq; qualitatem.

Semine seruntur. Theophrastus, Semen detractum vere sulcis seritur diligentissimè cultis, rigatur quarto, aut quinto die, adulta transfertur vere, seritur & fictilibus vasis dato radicibus spiramento per cauernas, vt palma. Palladius Martio mense seminium debere fieri docet. Terram in duos pedes fodies, cinerem miscebis, breues areas facies, vt vtrinque per canales aqua discurrat. In his areis palmarem scrobem manibus aperies, & tria grana deorsum acumine verso iuncta constitues, & obruta quotidie rigabis. Citius procedent, si beneficio aquæ tepentis vtaris. Natis germinibus semper proxima herba runcetur. Potest hinc trima planta transferri. Nos serenda grana grauiora, maiora, & illæsa seligimus, & ex perfectioribus pomis. Poteris si libet scrobem trium, vel duorum pedum altitudine excauare, & pingui iniecta terra tria seras semina, vbi enatæ fuerint plantulæ, tollito infirmiores, vt quam reliqueris vegetior fiat, atq; iniecta humo plantæ incrementa sequare, ne transferre sit opus; idq; in aliis plantis facere poteris. Satio.

At si transponendæ sint plantæ, siue è seminario, siue densius satæ fuerint, Theophrastus vernum tempus præfigit. Florentinus verò serendas esse ab autumno vsq; ad vernum æquinoctium. Palladius, In spatio non desiderat in-

terualla maiora, nec aliis arboribus annecti debet. Scrobium altitudinem ſetendiq; modum elegantiſſime noſter Pontanus deſcribit,

Sed tamen & ſcrobibus modus hic erit, vt neq; in altum
Deſideat nimis, vt quantum radice profunda
Hæſerat, hoc paulo iaceat plus, eaq; lacuna
Hauriat vt ſolitos imbres, madidumq; fluentum.

Plinius plantam propagine naſci dixit. Quod ſi cui cordi fuerit, ita fieri poſſe docebimus, præſertim cum perpetua fruticatio ab imo crure pullulet, & circa, vt ſæpiſſimè hoc modo apud nos citreta reſtituantur. Vbi flagellum videris felici matre natum, circa crus arboris, ramum incuruato, terra coopecito, & optimè calcato: poſt ſecundum, vel tertium annum, vbi radices rectè emiſiſſe conieceris, recidito à matre, & tranſplantato. Sunt qui curuaturam, quæ ſub terra cooperitur, per longitudinem findant, & lapidem indunt, exinde enim maximam radicum copiam naſcituram promittunt. Si verò vis fictilibus vaſculis propagare, traiecto per vaſis fundum ramulo, pulla terra repleto, calcato, arboriq; adalligato, ne ventis agitetur, aquam continuo inſtillato, vbi hoc blandimento radices feciſſe exiſtimabis, præcidito ab arbore.

Palladius docet ramum non amplius ſeſquipede immergi debere, ne putreſcat. Anatolius, Rami duo extrema in ſcrobiculo pangi debere, & obrui; ſurſum à fornicato flexu tumeſcentem germina præbere.

Idem, ramum qui flecti recuſet, in caput reponendum iubet, quod verò craſſius fuerit, ſurſum emineat, & cucumeris cinis iniiciatur. Palladius claua ſeri commodius poſſe, quæ ſit manubrii craſſitudine, longitudine cubitali ex vtraque parte leuigata, nodis, & aculeis reciſis, ſed integra ſummitate gemmarum, per quas ſpes futuri germinis intumeſcat. Diligentiores & fimo bubulo adlinunt vtrinq;, quod ſummum eſt, vel marina alga veſtiunt, vel argilla ſubacta partis vtriuſq; extrema cooperiunt, atq; ita in paſtinato ſolo deponunt. Sed calidiſſimis regionibus per Autumnum ponuntur clauæ. Frigidiſſimis Iulio, & Auguſto poſitas & quotidianis rigationibus animatas ipſe vſq; ad poma, & magna incrementa produxiit. Pontanus poſt ipſarum plantarum putationem,

Tum fragmenta lege, & ramos ſecerne valenteis,
Obliquosq; infige ſolo, tamen vt capite extent.
Stipitis aut truncum, gladioq; & falce dolatum
Infode, & in tenui nudatum contege ſulco.
Continuo ingentem vicino ex amne paludem
Elice, diluuioq; comas immerge ſalubri.

Nos autem qui temperatis degimus regionibus Martio, & Aprili deponimus, Maio nanque deglubuntur clauæ, & iam intumeſcentes oculi emittunt germina. Luna creſcente eliguntur rami nitidi, craſſitudine manubrii vel pollicis, longitudine bipedali, atque in terram defiguntur ne maior ſemipede

pede

pede extet, tenuior pars, quæ in terram defigitur, non obliquè sed rotundè iuxta nodum recidatur, ex quo radices ſperantur. Rami defodiuntur bini, vt ſi alteri non adoleſcent, alteri non deſint, ſi ſimul bini enati fuerint, poſt annum infirmiores eruantur dextra, ſiniſtraq; manu alteros deprimente, ne vtrique euellantur.

Talea, Palladio authore, & gracilior, & breuior eſſe poteſt, quæ ſimiliter, vt claua mergatur, ſed palmis duobus ſuperſit, claua omnis obruitur, eodem tempore, quo claua.

Arbor ipſa ſua natura tenella frigoribus, & caloribus maximè obnoxia eſt: nam ſi glaciem experiatur, ſiderata contabeſcit, ſi calorem, exareſcit. Sed contra damna congelantis & incaleſcentis cœli hæc ſunt adinuenta remedia. Hyeme ſtramentis, & cratibus tegatur, vel lauri, & cupreſſi à ſeptentrionali parte plantentur, quæ cum hyeme perpetua vireant coma à ſeptentrionalibus ventis eas defendant; vel viuam calcem, & fimum cruri arboris obiiciant, vt eorum calore foueatur. Palladius citrium iuuari credit, ſi cucurbitæ proximè ſerantur, quarum vites etiam combuſtæ vtilem citri arboribus cinerem præbent. Florentinus etiam iuuari putat cicum ſitę cucurbitę flagellis, quippe quę naturali quadam vi inſiſtente à frigorū iniuriis illud vindicant. Cucurbitarum combuſtæ vites citri radicibus cinerem præbent vtiliter inſpergendum. Contra verò æſtiuos calores poſt ver plantæ irrigandæ ſunt ſole occidente, vel nocte intempeſta, maximè enim tunc arbor imbre inſpergi auet, & abundè humore expleri. Gaudet & fimo ſaturari ex ſuillo, humanoq; ſtercore, ac lotio, gaudet & coriorum præſegminibus, ac ſoleis, ac tabo corruptis catulorū corporibus. Palladius, Niſi quæ arida ſunt, rariſſimè debemus abſcindere. Sed ſi acciderit plantam in frondem luxuriare, ferro eſt eius luxuries compeſcēda. Planta formanda eſt, vt in conū aſſurgat, vel ſi topiario operi deſtinatur, vinculis à teneris obedire condiſcat. Id tamen præmoneo, ne id Euro, vel Aquilone flantibus fiat, inde plagas cera conteges, ne caloribus, vel frigoribus ſint obnoxiæ. Rami pondere grauati, ne in terram procidant palis ſunt fulciendi. Cultus.

De inſitione hæc Palladius habet. Inſeritur menſe Aprili locis calidis, Maio frigidis, non ſub cortice, ſed fiſſo trunco circa radices. Inſeritur & pyro, vt quidam volunt, & moro, ſed inſiti ſurculi qualo deſuper omnino muniendi ſunt, vel fictili vaſculo. Sed Auguſto irriguis locis etiam citri arborem pleriq; inſerunt. Quod etiam libro de carminibus ad Paſiphilum non tacet, Inſitio.

Nec non & Citrii patiuntur mutua rami
Pignora, quæ grauido cortice morus alit.
Pomaq; paſturi blando redolentia ſucco
Armatis mutant ſpicula nota pyris.

Ait Florentinus, Quin etiā ſcitu dignum ſuccurrit, quod arbos citri ſterilis erit, quæ beneficio inoculationis coaluerit: eadē non ſub cortice ſed fiſſo trūco more vitis inſeri debet. Præterea ſi rubra citri poma naſci voles, ſurculum

moro inserito, & malum rubrum dabit, & vice versa, & vtraque arbor fructũ feret. Inseritur & punicæ malo. Diophanes, Citria malus cum tenui libro vestiatur, ait, vix subter cutem recipit inoculationem, nam post coalitum emarcebit, quod sæpius probauit, quod si fructum pariat, in cedromela degenerabit. Didymus in Georgicis suis rectè inseri in malum punicam tradidit: Et si malum inseratur in citrium, semper fructum ferre. Auicenna citrum in cidoneam inseri posse dixit, & in salicem insitam fructus semine cárituros emittere, & in punicam mala producere rubicunda. Apud nos ad modum digitalis citri inseruntur. Cæditur cortex in circulum, & duorum digitorum longitudine exuitur virga, inde alteri virgæ eiusdem crassitudinis nudatæ, vt extremæ partium oræ coeant, imponitur (vt superius docuimus.) Inseritur inter lignum & corticem, & cum omnes citrorum species similes sint & cortice, & germine, inuicem dant, recipiuntq; surculos, & mutuo fœdere immutant fructus. Pontanus noster alium insitionis modum tradit, quo multi vtuntur.

Sunt qui diuersos ramos, sed cortice raso
Coniungant, stringantq; simul, quo glutine misto
Increscant æque, ac fixo mox stipite iunctos
Infigant pariter. Tum vulnus ritè coronent,
Et fallax opus admota tueantur ab arte,
Quo ramo ex vno, atq; vno de palmite fructus
Non vni veniant, sit honosq;, & gloria ruri,
Gaudeat insolito natura adiuta fauore.

Ars. Palladius vt maiora poma proueniant, continua fossione exhilarari iubet. Florentinus autem, Vbi fructus increscens degrauat, multa detrahi poma cõueniet, & pauca relinqui, sic altilia vegetiore proficient incremento, & in maiorem peruenient crassitudinem. pubescens autem malum fictili claudatur, nam per incrementa formam vasis accipiet, & vasis magnitudinem æquabit, vt ad eius magnitudinem pomum peruenire contendat, sed fiat foramen in vase per quod aer inspiret. Pomum id non mandi solitum Theophrasti ætate, nec Athenæi auorum memoria, vt idem Athenæus author est, cùm vt pretiosum quidpiam inter vestes tantùm deponi soleret, nec Plinii tempore. Vnde Palladius medullas eius acres in dulces mutare docuit. eius verba hęc sunt. Feruntur acres medullas mutare dulcibus, si per triduum aqua mulsa semina ponenda macerentur, vel ouillo lacte quod præstat. Aliqui mense Februario truncum obliquo foramine ab imo terebrant, ita vt altera parte non exeat, & ex hoc humorem fluere permittunt, donec poma formentur, tunc foramen luto replent, sic quod est medium fieri dulce confirmant. Pontanus suis Hesperidum hortis docet idem,

Quo non ars penetrat? Palmes cædatur, & ipse
Crassior; in palmumq; cauetur, & vndiq; labris

Ingirum

In girum ductis, nec pollice crassius, illuc
Infer mella liquata, & grandi contege saxo,
Quod solem auertat. Postquam arida suxerit arbor
Inclusum humorem, & sitiens noua pocula gliscit,
Mella cauo immersans flauentibus imbue riuis
Rursus, & euacuam Thymbræo nectare cellam
Distende, ac latices humano è corpore fusos
Mollibus irrora radicibus. Interea ne
Neglige frondosas toto de stipite gemmas
Vellere, mosopius ni qua liquor implet, & ipsa
Labra trahunt dulcem mulsi de fronte liquorem.
Illas tu gemmas, illaq; & germina serua,
Et blandire manu, & ventorum auerte procellas,
Arce hyemes, funde Hyblæos & largiter amneis.

Et paulò post.

Sunt qui lecta manu, solerti & semina cura
Contingunt mulsa, Siculo aut madefacta liquore,
Postquam autem traxere ipsum ad præcordia rorem,
Sedaruntq; sitim medicato nectare, terræ
Infodiunt, & culta rigant, ea denique fructu
Iam referunt tenerum, quem quondam hausere saporem,
Quemq; & arundineo duxere è palmite succum.

Africanus scriptum reliquit modum, quo vel humanam, vel alterius animalis induet imaginem. Si gypso, vel luto siccescente hanc obduces, & mucronis acie bipartita, videlicet in anterius, & posterius dissecueris, vt & iterum aptè possint coniungi, post in figulina torrebis: cumq; pomum ad dimidium peculiaris incrementi peruenerit, iis formulis claude, diligenterq; vinculis adstringe, ne obuoluti pomi peraucti fictiles typi diuellantur. pomum siue pyrum, siue punicum malum aut citrium fuerit, breui has exprimet animalium effigies, quorum & habitum, & imaginem mentiri placet. Quod idem ex Florentino supra docuimus. Sed quomodo citria fructu perenni, ac prouentus onere semper grauentur, totoque anno sua arbore insideant, docet suis carminibus Pontanus,

Neve autem toto fructus tibi desit in anno,
Carpe manu partem, & plenis bacchare canistris,
Quæ reliqua est grandis finito gaudere volemis,
Confestim, qua parte dolet viduata, recentem se
Induit in florem, atq; implet spe diuite ramos.
Sic etenim alterno ditescet sylua metallo.

Si verò arbor vna diuersa poma diuersorumq; saporum afferat, noster idem Pontanus docet eleganter:

Qui diuersa quidem parua sed semina in vrna
Condat, & educens collo breuiore stolones
Subducatq́, arcetq́, manu, ac sub vincula cogat
Crescentes, hi tandem vno se stipite miscent,
Atque vno obducunt se cortice: neve flagella
Dilabi sinito, neu summa cacumina ventus
Diuellat, cera linito, aut diducat adulta,
Vnguine dum proprio corpus iunguntur in vnum,
Atque operit lentum sub eodem cortice gluten.
Postquam alta steterit radice in fossa, & opimum
Raptarit stirpes succum, mirabere poma
Plenaq́, grataq́, non vno tamen vna sapore.

Visitur Surrentinis in hortis genus citrii, quod ex artis mangonio productum existimo, quodque acris medullæ loco aliud citrium affert, eodem pediculo, quo continens, cortice, & integro citrio, quo nil mirabilius videri potest.

Condi-tura. Palladius de eorum conditura hæc habet, Citreum & in arbore potest per totum annum propemodum custodiri. Melius si vasculis quibuscumq; claudatur. Si velis poma legere, atque seruare, nocte luna latente debebis cum ramis foliatis carpere, & secreta disponere. Alii singula vasis singulis claudunt, vel gypso adlinunt, & opaco loco ordinata constituunt. Plerique in cedri scobe, vel in straminibus minutis, vel in paleis tecta seruāt. Sotion iubet pomum citri subacto gypso studiosè perlini, vt toto anni curriculo inoffensa integritate incolume ab omni vitio seruetur: eaq; non putrescere promittit, quæ in aceruis hordei fuerint obruta. Sed mirum proditur calido pane citriis superposito celerius putredinem concipere.

De limonibus malis. CAP. VI.

EX hac tribu alia & citriorum species, quæ ouatam etiam habet formam, sed ab eius odore, sapore, & qualitate maxime recedit, cuius Latini, Græciq; authores non meminerunt.

Nomen. Recentiori Latio mala limonia dicuntur. Neapolitani *Limoncelli* dicunt, à limone velut inflexo nomine.

Genera. Huius duplex genus, maius, & minus.

Forma. Maius, quod vulgò *Limoncello* appellatur, oblongo formatur ductu, ac protenso corpore citrium imitatur, & interdum magnitudine. Cortice constat non adeo crasso vt citrium, sed vberiori, & acriori succo. Colore ex viridi in luteum languescente. Fronde citrii, sed breuiori. Flore mali aurei, sed odore inferiori, floretq; cum eo. Sed id genus cultus, & insitionis mangonium in tantas digessit species, vt enumerare quis non facile queat. Aliud enim corticem, aliud medullam tam dulcem cōtinet, vt simul mandantur, aliud tam duro tegitur cortice, vt gestatum toleret, & longius asportari patiatur, aliud se-

mine caret, ſpadonium, aliud per longitudinem ſtriatum, viſendæ ſpeciei, vulgò canaliculatum dicitur. Sunt quæ orbicularem formam referãt, ſunt etiam, quæ ab orbiculari forma recedant. Minus Neapolitani *Limoncello picciolo* vocant, inter cætera huius generis acrium mala nobilius exiſtit, citriorum malorum decus. Fronde nigra cuſpidata, & minoris quàm arboris mali aurei. Succo cæteris acriori. Perpetua coma vulnificis infeſtisq; aculeis hiſpidatur. Flore ſemper nouo, ſemper fœtu auctum. Huius multa quoque ſunt genera. Eſt inter ea genus vnum quod maius ferè æquat, agricolę inſitionis arte effectum prædicant. Aliud eſt ſine ſemine, eſt & aliud nuper nobis adinuentum, vt caro & cortex dum ſimul vorantur, os & fauces iucundiſſimo cinnamomi odore repleant: vulgò *Limoncello incannellato* dicitur.

Cœlum ſiue algens, ſiue æſtuans planta non perfert, poſtulatq; aſſiduè irrigari æſtate, hyeme tegenda eſt, ac manipulis ſtipanda, ſubtus fimo obruenda, ne vis illam Boreæ aut cœli adurat, nec nuda hyemi credenda, cùm cæteris plantis tenerior ſit, & iniuriis magis expoſita, ideo locis natura, vel induſtria ab iis tutis ſeruatur: vt ſub præruptis Pauſilypi collibus, & Surrenti, vbi ſemper læta, perenni fronde, ac fructibus onerata conſpicitur. *Cœlum.*

Cultus idem qui ſuperior, ſed in minori ſpecie maior cura adhibenda eſt. *Cultus.* Vnde ob dictas cauſas fictilibus vaſis in feneſtris aſſeruatur, coliturque: nam dum præ oculis habetur, quotidiano cultu non defraudatur.

Inſeritur minoris magnitudinis genus citrium, vt odoratius, coloratius, & *Inſitio.* maius fiat, & iterata inſitione augebitur ſemper. Inoculatione proficit, ſed quia ſpinæ impedimento ſunt, quominus à ſurculis deglubantur gemmæ, ideo vel aliquot menſibus prius deradantur, vel illi ſeligantur, qui ſpinis careant.

De malo aureo. Cap. VII.

IAM ad alias malorum medicorum ſpecies deuentum eſt, ſcilicet, quæ orbis formam retinent, ex iis principatum ſibi vendicat aureum malum, vtpotè apud nos vulgarius, & magis obuium.

Ab aureo colore, quo rutilat, cùm maturuerit, multi ſunt, qui putant ma- *Nomen.* lum aureum dici, atq; de eo intellexiſſe aiunt Virgilium, cum dixit,

Aurea mala decem miſi, cras altera mittam.

Vulgus narantium vocat. Hermolaus rantium putat ab æris colore, quaſi randium vocari, hoc eſt fuluum. Quamquàm & à Neratio fortaſſe inuentore neratium dici potuit. Vel aranium quaſi arianum à gente, eſt enim Aria, vt inquit Hellanicus, Perſica quędã regio. Vel malum arantium ab Arantia oppido Achaiæ, quod & pomis fertile ſcribunt fuiſſe. Accedit quod Herculem mala Heſperidum Arantiam primum tuliſſe credunt, authore Pauſania. at ſcholiaſtes Nicandri ſuper verſu illo in Alexipharmacis,

καρδάμιδος, μῆδόν τε χαὶ ἐμπριόεντα σινήπυ. id eſt

Cardamifolium, Medum, ardensq; Sinapi,

Ait, μηδοῦτε, μῆλον δὲ τὸ μηδικὸν τὸ νεράντζιον. id est, malum medum, quod nerantzion vocant. Neapolitani *Citrangulo* dicunt, nimirum à citro deflexo nomine, quasi citraginem dicas.

Forma. Apuleius negat eandem esse malum medicam, & citrum; cum citrus exigua sit arbos, malus medica verò ingens, ac procero stipite & cortice, & foliis lauro similis sit, citro verò dissimilis, cum folia multo maiora quàm laurus, eadéq; diuersi coloris. Hanc Virgilius descripsisse videtur, cum cecinit,

Ipsa ingens arbos, faciemq; simillima lauro:
Et si non alium latè iactaret odorem,
Laurus erat: folia haud vllis labentia ventis;
Flos apprime tenax.

Arboris cortex fuscæ viriditatis. Folium nigrum, minus inter cætera odoratum. Flos albus, medio auro interlitus, odoratissimè inter id genus acria mala latè spirat, auidissimè ab vnguentariis quæritur ad varia odoramenta paranda, elicitur ex iis aqua, quæ non solum cæteras odore antecellit, sed ad multa valet medicamenta. Mala sunt rotunda triplici colore distincta, viridia primum frondes referentia, demum rutilant, matura fuluo nitent metallo, aucta semper fœtu.

Genera. Huius triplex genus, vnum dulce, alterum acre, tertium ab vtroque commistum: vt medii saporis sit inter acrem, & dulcem. Inter ea alia mala, quæ succosa sunt, alia, quæ minus succi habent. Color dulcis albicanti auro similis, vel paleæ. Acris rubicundior. Est & genus aliud, quod foris maris & fœminę pudenda indicat. Nam cùm cæteræ arbores casu pomũ aliquod producant, est tamen genus, quod poma omnia huiusmodi ferat. Est & genus aliud, quod & si foris humana genitalia effingit, duplicem habet intus spicarum ordinem, alterum in altero contentum, vt nihil speciosius videri possit. Est & genus aliud cuius spicæ aliæ dulcem, aliæ acrem referunt saporem in eodem malo. Horum omnium generum Neapolitana pomaria plena sunt.

Cælum & solum. Frigidiores cœli tractus, quàm cæteræ, hæc arbor sustinet, cum magis robusta, & rustica, minus commodam humum, ac negligentiam cultus patitur.

Satio. Seritur semine, idemq; malum restituet dulce, vel acre, maius, vel minus post decimum, vel duodecimum annum. At vbi aquarum copia suppetit, citius adolescit, vt in Stabiarum seminariis videre licet, vbi optima humus, & aqua abundat, vbi plantaria filiarum dotes appellant, non solum huius generis, sed cæterorum malorum medicorum. Seritur & claua, sed tardè adolescit, & continuis rigationibus adiuuatur ob ieiunam corticis ariditatem.

Cultus. Potest & quocunque suæ ætatis tempore transplantari, quod nulli ferè arbori contingit, imò iuuenescit, & sic videtur quodãmodo perennitatem sortiri. Sed satam oportet primo, vel secundo anno rigationibus adiuuari: quod arundinibus excauatis, vel fictilibus tubis fiet commodè, vsq; ad radices defixis,

vt maximis in Canis ardoribus illæ refrigerari possint. Sed hyeme in gelicidiis obturentur, ne frigus penetret fibras.

Inseritur Maio mense inter corticem & lignum, sumatur surculus ex arbore, quæ pomum producat, quod minora semina intus contineat: ea enim sunt optima, non autem te decipiant eæ, quæ maius pomum producant: nam id ex soli vbertate, & arboris iuuenta potest prouenire. Sit surculus ex parte, quæ ad Aquilonem vergit, vt cum in meridianam trunci partẽ inseueris, vel ab Aquilone tutam, meliorem nactus locum, lætius germinet. Inseritur etiam aptè per infoliationem. Inseritur hæc arbos in citrum, & optime coalescet. Sed sit insitio sub terra, vel si super terram fuerit, adulta planta transferatur, & terra obruatur, nam cum citrus fragilis, & tenella sit, & parua arbor: si insitionis coalitus supra terram fuerit, male sustinet ventorum concussionem. Sunt qui eam inserant in aquifolium, & ilicem, eisq; arboribus insita frigidis in locis viuit, seq; magis contra variantis cœli iniurias tuetur. *Insitio.*

Extat apud nos, vt diximus, genus vnum mali aurei, quod malum affert, cuius dimidia pars dulcis, altera verò acris. Casus fecit commistionem. Erant rami duo, quorũ vnus insitus dulcia ferebat mala, alter acria: cùm transplantandæ arboris daretur occasio, ac per medium secaretur, vt mos est in plantandis huiusmodi arboribus iam vetustis, incidit sectio in insitionis locum, cumq; germina proferret, ex vtriusque cortice acris, & dulcis vnum prosiluit germẽ, quod huiusmodi mala protulit: itaque arte id effici poterit, si huiusmodi mala producere cordi fuerit. *Ars.*

De Limone. CAP. VIII.

NON longe à prædicti mali forma recedit mali medici species, quam Neapoli vulgus Limonem vocat. Arbor surgit ramosa, contorta, formaque limonium malum iam dictum imitatur, magnitudine verò, & folij colore, latitudineq; aureum malum. Fructus in iuuenta in longum produci, in senecta verò in orbem contrahi videtur. Spicæ intus malorum limoniorum formam imitantur. Vmbilicus foris protenditur, non intus, vt in aureo malo, & totum genus acuminatis fastigiis hispidatur, perpetuaque fronde comante. Fructus magnitudo malum aureum superat. Et si aliqua ex arbore poma decusseris, hæres fraterni lactis lætius augebitur. Succo repletur admodum acri, & ingrato. Foris herbaceo viret colore, in vltima maturitate croceo. Cute non adeo crassa, vt malum aureum, vel citrium. Id genus igni admotum, sensimq; recoctum rorem instillat foris, quo Neapolitanæ puellæ ora lauant, & nitorem inducunt.

De Poncerio. CAP. IX.

EST & aliud acrium citriorum genus, orbiculata facie, quod poncerium dicunt, ducto nomine à pomis cereis, vel citriis. Folio maioris limonij. Flore mali citrij. Duplex genus, aliud paruo, aliud prægrandi turgens volemo,

vt melonis magnitudinem ſuperet, vt vix illa quis poſſit circumplecti, cortice craſſo pollicem æquante, puluillis & torulis rugoſis papillatim extuberante, & dulci, vt cum carne ſimul mandi poſſit. Ferunt id littora Surrētina, & Amalphæa, quamuis minori copia, quàm ſupradicta genera. Noſtri legitimum vocant. Aliud genus eſt parua contentum forma, noſtri ſpurium, vel noſtrate dicunt, acriori ſapore. Eſt præterea aliud genus, quod mala fert inſipidiora, & à pharmacopolis propter condituram deſideratur.

De pomo Adami. CAP. X.

POSTREMVM genus à priori tam parum differt, vt ſint, qui ab eo nil differre putent, ſed non ad iam antedicti magnitudinem creſcit, limonem verò æquat, cortice non admodum craſſo, pallido, è latiore baſi in rotundiorem conum turbinatur, vertice obtuſo, & quaſi vmbone depreſſo, & inæquali, fiſſuris quibuſdam apparentibus, proinde ac ſi dentibus demorſum eſſet: ſuccoſa ei, & acida medulla, ſed eſt etiam dulci. noſtrate vulgus *Pomo di Adamo* appellat, in quo morſum noſtri protoplaſti conſpici dicit, atque ob ſuam pulchritudinem ex terreſtri paradiſo delapſum. Nobis pro deliciis potius habetur, quàm vſui ſit.

De malo cotoneo. CAP. XI.

DIXIMVS de pomiferis arboribus æterna coma pubeſcentibus, nunc ad eas, quibus decidua eſt, & primum ad malorum cotoneorum hiſtoriam deſcendamus, quam nō iniuria cæteris præferimus, cùm Glaucides Athenæo referente, omnibus præferri velit, quæ, vt Columella ait, non ſolum voluptatem, ſed etiam ſalubritatem afferunt. Plutarchus in præceptis cōnubialibus ex Solonis iuſſu ſcripſit, ſponſam non prius cum ſponſo concumbere, quàm malum cotoneum deguſtaſſet, innuens primam gratiam, quæ ab ore, voceque ſponſæ demanat, bene compoſitam, aptam, & ſuauem eſſe oportere. Et idem in problematis author eſt, primos complexus nil triſte, aut iniucundum habere debere. Ex quo Plinius. Omnia iam & virorum ſalutatoriis cubilibus incluſa, ſimulachris noctium conſciis impoſita. Phylarchus, Athenæi authoritate, prodidit cotonea mala ſuo præſtanti odore letalium venenorum vires retundere, & vehemētiam eorum hebetare. Addit Pharicum præſens alioqui venenum in patina poſitum adhuc illa vel eorum ſalgamam olente, ignauum fatiſcere, languidumq; à peculiari natura viribus exhauſtis deſciſcere, illoſque incolumes & illæſos remanſiſſe, quibus illud venefici propinauerant, compertumque tandem hoc eorum relatu, qui venenum vendentes ita ſe habere deprehenderunt. Mirum eſt, quod multi referunt, ſi mulier prægnans cydonia mala eſitauerit, illam induſtrium infantem, atq; ingenioſum eſſe parituram.

Nomina. Theophraſto στρούθιος μηλέα, & κυδώνιος μηλέα dicitur. Hermon ex Athenæo, cody mala nominari aſſerit, & ſi Polemon floris ſpeciem eſſe voluerit. Philemon

mon in rebus rusticis στρουθιόμηλα vocat, Nicander Thyaticus mala cydonia struthia dicit appellari, sed ex sententia Athenæi errat. Pollux æstiua mala vocat. è Latinis Cato primus mala cotonea vocauit, & struthea, itemq; M. Varro. Cydonia Plinius ex insula Creta aduecta narrat. Q. Serenus ex Cydone Cretæ oppido.

Aut quæ primum Cydon Crateis misit ab oris.

Macrobius ex Cloatio cotonium dici. Virgilius cana mala vocat,

Ipse ego cana legam tenera lanugine mala.

Columella struthia, & cydonea. Palladius cydonia habet. Itali *Cotogno.*

Theophrastus videtur duo cydoniorum genera facere, cotoneum, & strutheum, satiuum struthium, syluestre & peius cotoneum, quod ex illius semine satum hoc nascitur. Dioscorides struthia vocat, quæ magna quidē sunt, sed minus vtilia: cotonea sunt parua, rotunda & odorata. Alcmon ait struthiū minoris magnitudinis esse, quàm codymalū, vt recitat Athenæus, & struthiū minoris esse magnitudinis, & minus succi habere, & minus austerū esse, & concoctu facilius, ex hybernis verò cydonium magis austerum. Columella tria cydoniorum genera facit, struthia, chrysomeliana, & mustea. Plinius ait, Plura eorum genera. Chrysomela, incisuris distincta, colore ad aurum inclinato. Quæ candidiora, nostratia cognominata, odoris præstantissimi. Est & Neapolitanis suus honor. Minora ex eodem genere struthea, odoratius vibrant, serotino prouētu, præcoci verò mustea. Strutheis autem cotonea insita suum genus fecere Miluianū, quæ sola ex his vel cruda manduntur. Sunt præterea parua syluestria, à strutheis odoratissima, in sepibus nascētia. Nos ita diuidemus ex his. Primum in syluestre, & satiuum. Syluestre est paruū, incisuris crispatur, à strutheis odoratissimum, quod in sepibus nascitur: apud nos *Cotogno seluaggio.* Satiuum genus in tria diuidemus cum Columella; Chrysomelianū, Strutheum, & Musteum. Chrysomelianum incisuris distinctum, colore ad aurum inclinato, à Theophrasto, & Dioscoride arbitror cotoneū appellari. Hoc genus à cōpressa mali effigie, sessilis rotunditatis malum, Neapoli *Melo cotogno* vocant. Musteum, quod primum prouenit, magis dulce, minus odoratum, minorique lanugine canescens: à Theophrasto, & Dioscoride videtur strutheum nominari: magnum enim est. Hermon, ex Athenæo codymala nominari ait. κώδεια apud Græcos etsi papaueris caput significat, pro capite tamen ponitur, & pro orbiculato: nam videtur hoc genus humani capitis instar tumescere. De eo genere sic Plinius. Candidiora nostratia cognominata, odoris præstantissimi. Est & Neapolitanis suus honor. Neapolim ex Vesuuio tribbria veniunt. Tertium genus strutheum, quod minoris quidem magnitudinis, sed odoris maioris, colore aureo, medio habitu. Ideo Alcmon minoris magnitudinis, quàm codymalum esse dicit. Minus ex eodem genere odoratius spirat. Hic vtraque species à turbinata pyri figura *Pero cotogno* dicitur.

Genera.

Theophrastus de cotoneorum odore loquens ait, Eorum odor validior est, Descriptio.

quæ terrena magis quibusque aquoſa vis admiſcetur, qua per vetuſtatem exareſcente, quodam temporis ſpatio vibrant odorem. Dioſcorides diuerſis in locis ita illud deſcripſit. Arborem habet arbuto non diſſimilem. Fronde pingui ſolanum ſomniferum imitatur, quod aliqui halicacabon appellant, & capparem, effigie verò ſaluiam. Plinius hæc habet. Poma proxima amplitudine pineis nucibus, incuruatos trahunt ramos, prohibentq; creſcere parentē. Et alibi. Citreis odor acerrimus, ſapor aſperrimus quadamtenus & cotoneis. Nos ita deſcribemus, & ſi notior ſit, quàm vt debeat deſcribi. Arbore cōmuni ferè malo ſimili, niſi quod infra illius magnitudinem ſubſidet. Flore albo, vel ex albo purpuraſcente, ſylueſtris roſæ figura. Folio anguſto ab ima parte albicanti. Pomo tenui lanugine pubeſcenti, cuius figuram ſupra deſcripſimus.

Cœlum. Palladij verba hæc ſunt. Amant cydonij locum frigidum, humectum. Si in tepido ſtatuuntur, opus eſt illis rigatione ſuccurri. Ferunt ſtatum mediocris ſitus, inter naturam frigoris, & caloris, & in planis, & in decliuibus proueniunt, tamen magis inclinata, & deuexa deſiderant. Arianus ait, teſte Athenæo, Egregia naſci poma in Sydunte Corinthi pago.

Solum. Etſi aliis indictum, ſolum tamen pullum, & pingue ei ſtatuimus: (tale eſt Octauianus pagus in Veſuuio poſitus, vbi optima naſcuntur cydonia, & ferè trilibria,) quia in ſicco, vel macro, vel exiguus, vitiatusque, vel fructus nullus naſcitur.

Satio. Semine ſeri poſſe: ſed fructus degenerare Theophraſtus prodidit: cùm è ſtruthei ſemine mala cotonea proueniant. Ex quo Plinius, Cotoneum ſemine ſatum degenerat, inquit. Palladius quomodo plantis ſerenda ſit, docet his verbis. Cydoneis ſerendis plerique tempora diuerſa dixerunt, tamen mihi vſu compertum eſt, in Italia circa vrbem menſe Februario, vel inchoante Martio plantas cydoniorum radicatas in paſtinato ſolo tenuiſſe adeo feliciter, vt ſæpe ſequentis anni fruge gauderent, ſi poſitæ maioris ſtatus fuiſſent. Locis ſiccis, & calidis extremo Octobri, vel Nouembri inchoante ponantur. Ita ponendæ ſunt largæ arbores cydonij, ne alteram quatiente vento ſtillicidium tangat alterius. Dum minor eſt, vel quando ponitur, iuuetur ſtercore, maior verò cinere, vel cretæ puluere ſemel toto anno radicibus miſſo. Plinius, Tempus plantationis poſt mediam hyemem in idus Februarias. Didymus ait, eodem tempore, & modo plantari debere, quo pyrum & ceraſum. Dixerat autem pyrum poſt mediam hyemem vſque ad ver eſſe plantandam. Palladius, ſerunt, inquit, aliqui cacuminibus & talea, ſed tardus eſt in vtroque prouentus. Plinius, Surculos abſciſſos ſerere, hoc primum ſepis cauſa factum cotoneo depacto, mox & culturæ. Sed apud nos ſeminibus ſeri deſitum eſt. Plantis tota hyeme plantatur, cacuminibus verò frequentius, ſed ſolo humecto pingui, & paſtinato, in Surrentinis vineis cùm vites propagantur, eadem in ſcrobe virgas cotoneorum ponunt, mox radicatas tranſplantant.

Cultus. De eius cultu hæc habet Palladius, Rigandæ ſunt quoties cœleſtis negatur

infuſio.

infusio. Circumfodiendæ sunt locis calidis Octobri mense, & Nouembri, frigidis verò Februario & Martio. Nisi enim circumfodiãtur assidue aut steriles efficiuntur, aut earum poma degenerant. Putandæ sunt, sicuti probaui, & à vitiosis omnibus liberandæ.

Palladius, Mense Februario cydonia inseruntur melius in trunco quàm in cortice. Recipiũt in se surculos propè omnis generis, punici, sorbi, & omnium malorum, quæ meliora producunt. Inseruntur autem nouellæ arbores, quibus succus est in cortice. Si maior est circa radicem, melius inseretur: vbi cortex, & lignum beneficio soli adhærentis humescit. Quòd nulli arbori inseri possit, testatur his carminibus. *Insitio.*

Cum præstet cunctis se fulua cydonia pomis,
Alterius nullo creditur hospitio.
Roboris externi librum aspernata superbit,
Scit tantum nullo crescere posse decus.
Sed propriis pandens cognata cubilia ramis,
Stat contenta suum nobilitare bonum.

Sed mense Martio dixit, Cydoniam Martio inseri: Et Ianuario ostendit, sorba Aprili inseri in cydonio. Et Septembri, tuberes in cydoniam inseri, mense Ianuario vltimo, vel Februario, surculus mirabiliter proficit cydonio insitus. Plinius tuberes inseri in malo cotoneo dixit. Strutheis autem cotonea insita suum genus fecere miluianum, quæ sola ex his vel cruda manduntur. Diophanes scriptum reliquit, Cydonia & caprificus omnem arborem suscipiunt, quæcunque ergo voles in his inserito. Damascena prunus cotoneæ malo impacta coalescit. Cotonea oxiacanthæ cõsortium nõ aspernatur. Pyrus inseritur in cydoniam. Cotonea malus, & caprificus arboris cuiuscunq; consortium ineunt, nec vlli surculo denegant hospitium. Anatolius author est, malum inseri in cotoneo, fieriq; ex cotoneis mala pulcherrima, vocata apud Atheniẽses melimela. Tarentinus verò pyrũ in malum cydoniam inseri. Nos autẽ Ianuario mense mespilum in cotoneam inseuimus & optimè apprehendit. Pyra superba, quæ vulgo *Moscarelle* dicuntur, inseruntur in cotoneam, & optima poma proueniunt, omnisq; generis pyra, colore, odore, & magnitudine insignia.

Palladius. Poma in his & cito matura, & maioris incremẽti assiduus humor efficit. Democritus cotoneum cuiusq; animalis effigiem repræsentare promittit: si in formulis insculptis clausum adolescet. *Ars.*

Palladius ait. Si arbor ægra est, amurca aquæ æqualiter admista radicibus debet affundi, aut calx viua temperata cum creta, vel resina locularis pici liquidæ mista trunco arboris adlini, vel ablaqueatæ arbori circa radices imparis numeri poma cydonia pro magnitudine eius ponenda, & obruenda firmantur, quod annis singulis factũ custodiet à vitiis: sed arboris longæ derogabit ætati. *Morbi & remedia.*

M. Varro conditiua mala in loco arido, & frigido supra paleas posita seruari rectè putat, & in pensilibus iunctis. Columella de malorum conditura hæc *Cõditura.*

quæ terrena magis quibusque aquoſa vis admiſcetur, qua per vetuſtatem exareſcente, quodam temporis ſpatio vibrant odorem. Dioſcorides diuerſis in locis ita illud deſcripſit. Arborem habet arbuto non diſſimilem. Fronde pingui ſolanum ſomniferum imitatur, quod aliqui halicacabon appellant, & capparem, effigie verò ſaluiam. Plinius hæc habet. Poma proxima amplitudine pineis nucibus, incuruatos trahunt ramos, prohibentq; creſcere parentē. Et alibi. Citreis odor acerrimus, ſapor aſperrimus quadamtenus & cotoneis. Nos ita deſcribemus, & ſi notior ſit, quàm vt debeat deſcribi. Arbore cōmuni ferè malo ſimili, niſi quod infra illius magnitudinem ſubſidet. Flore albo, vel ex albo purpuraſcente, ſylueſtris roſæ figura. Folio anguſto ab ima parte albicanti. Pomo tenui lanugine pubeſcenti, cuius figuram ſupra deſcripſimus.

Cœlum. Palladij verba hæc ſunt. Amant cydonij locum frigidum, humectum. Si in tepido ſtatuuntur, opus eſt illis rigatione ſuccurri. Ferunt ſtatum mediocris ſitus, inter naturam frigoris, & caloris, & in planis, & in decliuibus proueniunt, tamen magis inclinata, & deuexa deſiderant. Arianus ait, teſte Athenæo, Egregia naſci poma in Sydunte Corinthi pago.

Solum. Etſi aliis indictum, ſolum tamen pullum, & pingue ei ſtatuimus: (tale eſt Octauianus pagus in Veſuuio poſitus, vbi optima naſcuntur cydonia, & ferè trilibria,) quia in ſicco, vel macro, vel exiguus, vitiatusque, vel fructus nullus naſcitur.

Satio. Semine ſeri poſſe: ſed fructus degenerare Theophraſtus prodidit: cùm è ſtruthei ſemine mala cotonea proueniant. Ex quo Plinius, Cotoneum ſemine ſatum degenerat, inquit. Palladius quomodo plantis ſerenda ſit, docet his verbis. Cydoneis ſerendis plerique tempora diuerſa dixerunt, tamen mihi vſu compertum eſt, in Italia circa vrbem menſe Februario, vel inchoante Martio plantas cydoniorum radicatas in paſtinato ſolo tenuiſſe adeo feliciter, vt ſæpe ſequentis anni fruge gauderent, ſi poſitæ maioris ſtatus fuiſſent. Locis ſiccis, & calidis extremo Octobri, vel Nouembri inchoante ponantur. Ita ponendæ ſunt largæ arbores cydonij, ne alteram quatiente vento ſtillicidium tangat alterius. Dum minor eſt, vel quando ponitur, iuuetur ſtercore, maior verò cinere, vel cretæ puluere ſemel toto anno radicibus miſſo. Plinius, Tempus plantationis poſt mediam hyemem in idus Februarias. Didymus ait, eodem tempore, & modo plantari debere, quo pyrum & ceraſum. Dixerat autem pyrum poſt mediam hyemem vſque ad ver eſſe plantandam. Palladius, ſerunt, inquit, aliqui cacuminibus & talea, ſed tardus eſt in vtroque prouentus. Plinius, Surculos abſciſſos ſerere, hoc primum ſepis cauſa factum cotoneo depacto, mox & culturæ. Sed apud nos ſeminibus ſeri deſitum eſt. Plantis tota hyeme plantatur, cacuminibus verò frequentius, ſed ſolo humecto pingui, & paſtinato, in Surrentinis vineis cùm vites propagantur, eadem in ſcrobe virgas cotoneorum ponunt, mox radicatas tranſplantant.

Cultus. De eius cultu hæc habet Palladius, Rigandæ ſunt quoties cœleſtis negatur

infuſio.

infusio. Circumfodiendæ sunt locis calidis Octobri mense, & Nouembri, frigidis verò Februario & Martio. Nisi enim circumfodiātur assidue aut steriles efficiuntur, aut earum poma degenerant. Putandæ sunt, sicuti probaui, & à vitiosis omnibus liberandæ.

Palladius, Mense Februario cydonia inseruntur melius in trunco quàm in cortice. Recipiūt in se surculos propè omnis generis, punici, sorbi, & omnium malorum, quæ meliora producunt. Inseruntur autem nouellæ arbores, quibus succus est in cortice. Si maior est circa radicem, melius inseretur: vbi cortex, & lignum beneficio soli adhærentis humescit. Quòd nulli arbori inseri possit, testatur his carminibus. *Insitio.*

Cum præstet cunctis se fulua cydonia pomis,
Alterius nullo creditur hospitio.
Roboris externi librum aspernata superbit,
Scit tantum nullo crescere posse decus.
Sed propriis pandens cognata cubilia ramis,
Stat contenta suum nobilitare bonum.

Sed mense Martio dixit, Cydoniam Martio inseri: Et Ianuario ostendit, sorba Aprili inseri in cydonio. Et Septembri, tuberes in cydoniam inseri, mense Ianuario vltimo, vel Februario, surculus mirabiliter proficit cydonio insitus. Plinius tuberes inseri in malo cotoneo dixit. Strutheis autem cotonea insita suum genus fecere miluianum, quæ sola ex his vel cruda manduntur. Diophanes scriptum reliquit, Cydonia & caprificus omnem arborem suscipiunt, quæcunque ergo voles in his inserito. Damascena prunus cotoneæ malo impacta coalescit. Cotonea oxiacanthæ cōsortium nō aspernatur. Pyrus inseritur in cydoniam. Cotonea malus, & caprificus arboris cuiuscunq; consortium ineunt, nec vlli surculo denegant hospitium. Anatolius author est, malum inseri in cotoneo, fieriq; ex cotoneis mala pulcherrima, vocata apud Athenieses melimela. Tarentinus verò pyrū in malum cydoniam inseri. Nos autē Ianuario mense mespilum in cotoneam inseuimus & optimè apprehendit. Pyra superba, quæ vulgo *Moscarelle* dicuntur, inseruntur in cotoneam, & optima poma proueniunt, omnisq; generis pyra, colore, odore, & magnitudine insignia.

Palladius. Poma in his & cito matura, & maioris incremēti assiduus humor efficit. Democritus cotoneum cuiusq; animalis effigiem repręsentare promittit: si in formulis insculptis clausum adolescet. *Ars.*

Palladius ait. Si arbor ægra est, amurca aquæ æqualiter admista radicibus debet affundi, aut calx viua temperata cum creta, vel resina locularis pici liquidæ mista trunco arboris adlini, vel ablaqueatæ arbori circa radices imparis numeri poma cydonia pro magnitudine eius ponenda, & obruenda firmantur, quod annis singulis factū custodiet à vitiis: sed arboris longæ derogabit ætati. *Morbi & remedia.*

M. Varro conditiua mala in loco arido, & frigido supra paleas posita seruari rectè putat, & in pensilibus iunctis. Columella de malorum conditura hæc *Cōditura.*

habet, Multi eadem ratione, qua granata, in ſcrobibus vel doliis ſeruant cydonia. Nonnulli foliis ficulneis illigant, deinde cretam figularem cum amurca ſubigunt, & ea linunt mala, quæ cum ſiccata ſunt in tabulato, frigido loco & ſicco reponunt. Nõnulli hæc eadem in patinas nouas ſicco gypſo ita obruunt, vt altera altera nõ contingant. Nihil tamen certius, aut melius experti ſumus, quàm vt cydonia maturiſſima integra ſine macula, & ſereno cœlo decreſcente Luna legantur, & in lagæna noua, quæ ſit patentiſſimi oris, deterſa lanugine quæ malis ineſt, cõponantur leniter & laxe, ne collidi poſſint: deinde cum ad fauces vſq; fuerint compoſita, vimineis ſurculis ſic tranſuerſis arctentur, vt modice mala comprimant, nec patiantur ea, cum liquorem acceperint, ſubleuari, tum quamoptimo, & liquidiſſimo melle vas vſq; ad ſummum ita repleatur, vt pomum ſubmerſum ſit. Hæc ratio non ſolum ipſa mala cuſtodit, ſed etiam liquorem mulſei ſaporis præbet, qui ſine noxa poſſit interdum dari febricitãtibus, isq; vocatur melimeli: ſed cauendũ eſt, ne quę in melle cuſtodire volueris, immatura mala condantur, quoniã cruda ſi lecta ſunt, ita indureſcant, vt vſui nõ ſint. Illud verò, quod multi faciunt, vt ea diuidant oſſeo cultro, & ſemina eximant, quod putent ex eis pomũ vitiari, ſuperuacuũ eſt, ſed ratio, quam nunc docui, adeò quidẽ certa eſt, vt etiã ſi vermiculus ineſt, nõ amplius tamen corrumpantur mala, cum prędictũ liquorem acceperint. Nam ea mellis eſt natura, vt coerceat vitia, nec ſerpere ea patiatur, qua ex cauſa etiã exanimum corpus hominis per annos plurimos innoxiũ conſeruat. Palladius verò, Legenda ſunt matura cydonia, quæ hoc more ſeruantur, vel inter binas tegulas poſita, ſi luto ex omni parte claudãtur, vel ſi defruto incoquantur, aut paſſo. Alij, quæ maiora ſunt fici foliis inuoluta cuſtodiunt. Alij tantum locis ſiccis reponunt, à quibus vẽtus excluditur. Alij canna, vel ebore in quatuor partes diuiſa ſublatis omnibus, quæ in medio ſunt, in vaſe fictili melle obruunt. Alij in melle ſic integra dimittunt. In quo genere cõdiendi ſatis matura deligũtur. Alij milio obruunt, vel paleis ſeparata demergunt. Alij plenis vino optimo vaſculis mittunt, vel vini, & defruti ad ſeruãda cydonia æquũ corpus efficiunt. Alij doliis muſti mergunt, atq; ita claudunt, quod odoratũ reddit & vinum. Alij in patina noua ſicco gypſo obruunt ſeparata cydonia. Democritus verò lecta cotonea doliis muſti mergit, atq; ita claudit, quod & odoratius vinũ reddit. Fæce vini mirũ in modũ ſeruantur, aut fictile nouũ iis malis aſſignatur, operculoq; picato in vini dolio clauduntur, ſic tamen, vt fluitent: ita recentia teneri promittit, & vinũ, in quo enatant, odorem bonũ contrahere; aut in floccis, tomentóve mundo ciſtis diſpoſita cõduntur. Itidẽ diu in ſcobe demerſa cuſtodiuntur: quippe ſcobis ariditate defenduntur. Nec ſecus in ſtraminibus minutis, vel paleis obruta cõponuntur. Sed in domo nõ recondenda, vbi reliqui fugaces fructus, vel alij quoq; teneri reſident: ſiquidẽ hos ſuo acerrimo ſapore labefactantia vitiant, ſed maximè vuas in vicino ſitu iacentes marcore cõficiunt. Nonnulli foliis integunt, deinde argilloſum lutũ, aut cretam figularẽ cum pilis ſubigunt, & ea linunt

runt mala; quæ cum in sole siccata sunt, in tabulato reponunt. Cumq; postulabit vsus, fracto luti tegmine, cotonea qualia fuerant indita inuenientur. Alij hordeo obruūt, alij doliis musti mergūt: atq; ita claudūt. Plinius. Cotoneis interclusis spiramentū omne adimendū, aut incoqui melle ea, immergive oportere. Sunt qui cotonea cerapōtica illita melle demergāt. Dicuntur mala cydonia melle condita etiā melimela, quasi melle parata. Vnde Martialis in Xeniis:

Si tibi Cecropio saturata cydonia melle
Ponentur, dicas hæc melimela licet.

De Malo. CAP. XII.

NVNC de malo dicemus, à quo fructus omnes mollis cutis nomē capiunt. M. Varro ex malo apibus præberi cibum, ex quo conficiant ceram, & mel dixit. Malum amorem significat & Veneri dicatum est, fortasse quod in iudicio, quando cæteris deabus pulchritudine prælata fuit à Paride, malo donata fuerit. Philostratus in imaginibus, quatuor esse amores ait, duo qui se inuicem malis petant: duo sagittis: quam rem ita interpretatur, quod principium amoris poma mittat: sagittæ verò amorem perficiant. Id indicat elegans Platonis epigramma, quod sic vertit Bentinus.

Malo ego te ferio, tu si me diligis, illud
Suscipe, me imperti & virginitate tua.
Hoc fieri si posse negas, hoc suscipe malum, &
Quam pereat paruo tempore forma vide.

Ad id etiam Theocriti versus spectant in Bucolicis.

Appetitur malis caprarius à Clearistide
Propellens capras, & suaue quid occinit illa.

Ad quos versus Virgilius in suis Bucolicis allusit.

Malo me Galatea petit lasciua puella,
Et fugit ad salices, & se cupit ante videri.

Ex iis veri amoris, & prolificæ fœcunditatis natū est hieroglyficū argumentum: vnde in veteri numismate Iuliæ præ Augustæ & Agrippinæ Augustæ Claudij Imperatoris vxoris, Neronisq; matris Venus ipsa cum malo cernitur. Homerus malum appellat aglaocarpum, in Odysseæ libro.

Egregio mali fructu, ficusq; suauis.

Quærit Plutarchus in Symposiacis, cur Poeta dignatus est hoc epitheto malū decorare. Ex Tryphonis opinione dicit id esse facta cōparatione fructus cū arbore, cum arbor parua admodum, & aspectu vili, fructum ferat pulchrum, & magnum. Aliorum verò authoritate in solo hoc fructu pulchritudinē omnibus conspici formis compositam. Nam contactu est instar violæ, vt nō inquinet, & fragrantia oppleat tangentem. Saporem habet suauē, & olfactu, & visu iucundissimum, vt merito laudetur, quod vnà omnes sensus alliciat. Sed Empedocles ὑπέρφλοια μῆλα cur dixerit, ambigit Plutarchus: cum Philosophus non casu epitheta apponat. Grammatici dicunt ob vigorem, & esse quosdam de

Græcis, qui Phloo Baccho ſacrificent. quoniam de omnibus fructibus in malo maximè vigor, & viror permanet. Vel cũ alij fructus foris cortice ambiantur (is enim phlœos eſt) id eſt tegmen in ſuperficie habeant: ſolus mali cortex intus eſt glutinoſa, & pinguis tunica, qua ſemen continetur, id verò quod eſui foris eſt circa eam circumpoſitum, hyperphlæon, id eſt extra corticem ſitũ appelletur. Non omittam notatu dignum illud de malis, quæ iumentis portatu grauia ſunt, vel ſi pauca ſint, ſiquidem vires (vt Lucianus in ſuo aſino aureo ait, eorũ odoribus offenſæ fatiſcunt, vt ponderi minus pares ſint. Remedium eſſe ſi prius edenda apponantur, aut vtiq; ſi oſtendantur: quod etiã in ſympoſiacis Plutarchus ſenſit, bulimo corripi equos, & aſinos, qui aut mala, aut ficos dorſuarij cõportarint, ſed maiori dignũ miraculo remedium, quo ipſis, & hominibus quoq; ſuccurratur. Exanimata ferè iumenta, extinctosq; penè deliquio viriũ homines obiectus panis reuocat. nanq; ſi puſillũ huius vorarint animantes, ex eo protinus cibo ſeſe recolligentes roborantur, firmatæq; priſtinũ iter proſequũtur. Macrobius ex Verãnij verbis malũ inter felices arbores cõmemorat.

Nomen. Græcis arbor μηλέα, fructus μῆλον dicitur, Latinis arbor hæc malus, fructus malum. Italis *Melo*.

Forma. Mali deſcriptionẽ, vtpote vulgarem, hîc omitteremus, ni Theophraſti verba hincinde diſperſa de ea omiſiſſe videremur. Inquit Philoſophus. Aſſurgit itaque malus vnico caudice, ni exilitatis cauſſa, multiplici caudice illã diffundi ſinamus. Confeſtim ſe in ramos ſpargit. Corticis læuore nitet. Peculiares nodos habet beluata facie ſed pergrãdi vno, aliis circa eũ puſillis minoribus. Folio carnoſo, oblõgo, mucronatoq;. Flore foliato, albicãti, ſupra fructũ inſidente. Radicibus paucis, ſummæ telluri inhærentibus. Pomo corio tecto, figura oblongo, ſeminibus intus diſcretis, cõtinente tunica veſtitis. Succo aquoſo. Serotino pullulatu: primis nanq; frigoribus dat fructum. Ex annotinis ſurculis frugifera. Breuiſſima eius vita: ſed præcocibus breuior, quàm ſerotinis: dulcibus, quàm acidis: ſed vt cito occidit, ita celeriter creſcit. Seneſcit citiſſimè, ſed ſuo latere repullulat, & creſcit. Sed Plinius diſcerptim, vt accepit à Theophraſto, ita deſcripſit. Arbor ſtatim ſe in ramos ſpargens, eorumq; incõditus ordo. Cortice læui, in ſenecta rugoſo, & cadenti. Foliis mucronatis, pluribus ex vno pediculo exeuntibus. Radice breui, & anguſta per ſumma ceſpitũ. Fructus partes, quæ à ſole, rubent. Succo aquoſo, ſpumeo mala callo placent, odore acuto, ſerotino germine. reddit ſemen, præter præcocia, autumno, & quędã genera incipiente hyeme. Celerrime verò ſeneſcit, & in ſenecta deteriorẽ fructũ gignit. Nãq; & minora poma ꝓueniunt, & vermiculis obnoxia: quin & in ipſa arbore naſcũtur. Vita eius breuis, ex his præcocibus breuior, quàm ſerotinis, dulcibus quàm acutis, ſeneſcitq; velociter, ſed è radicibus repullulat. Materie fragili.

Genera. Multa ſunt, quæ à ſcriptoribus malorũ genera deſcribuntur, quæ nos nõ pigebit recenſere; adiiciemus alia etiã noſtri æui, ne huic arbori & nos ingrati videamur, quã maiores noſtri tantorũ generum fœtibus fœcundarunt. Antiqua illa ge-

illa genera nostris accommodabimus, quoad eius fieri poterit, neq; ignoro me opus difficile aggredi, cum illi tam succinctè aliquorum historiam tetigerint, vt ad cognoscendũ quibus nominibus his temporibus appellentur, Delio natatore opus sit. Scimus tamen non defuturos, qui aliqua ex his emendent, alia adhuc restituant vt agriculationis studiosi, curiosiq; voti compotes tandem fiant. Genera periisse nõ est philosophi existimare sed in alia loca translata secundum diuersas regiones diuersa nomina sortita, nemo est, qui dubitet. Sed ad rem accingamur. Vniuersum igitur malorum genus duplex statuimus, satiuum & syluestre. Syluestre genus in aliud caput differemus, vt minus hoc loco obscuritatis pariat. Satiuum verò triplex facimus à tempore: nam inter ea sunt, quæ præcocia, tempestiua, & serotina sint atque vt nobis annus affert ita nos apponemus. Præcocia proximo sequenti capite attingemus, vt clariora distinctioraq; sint, quæ scribimus. Sed nunc tempestiua dicemus, scilicet quæ medio tempore maturescunt. Est nobis mali genus vnum, quod etiamnum Neapolitano vocabulo carere semine ostenditur, à Vesuuianis *Melo di paglia*, quia pondere leuissimum est, forma turbinata, carne alba, gustu insipido, vt nil boni habeat, nisi quod primum apparet. Id puto à Plinio spadoniũ dici. Belgæ spadonia vocant à conditione castrati seminis. Malum apud nos vulgo *Appione* dictum: quia quodammodo odorem nostri, quod vulgus appium dicit, imitari videtur, ac magnitudine superat, est rotunditate insigni, colore albo flauescente, sapore dulci cum quadam aciditate, magnitudine plusquam media, longo seruatur tempore, quod pretiosum habetur: existimarem esse epyroticum malum. De eo Dioscorides hæc habet: Epyrotica, quæ Latine orbiculata dicuntur, stomacho vtilia, aluum sistere & vrinam euocare. Athenæus aliquas addit notas. Quæ orbiculata dicuntur, cum suauiter stringant, habent dulcedinem, ita vt stomacho sint vtilia. Plinius. Orbiculata à figura orbis in rotunditatem circumacti, hæc in Epyrum primum prouenisse argumẽto sunt Græci, qui epyrotica vocant. Palladius toto anno seruari posse ait, à Varrone, Columella, & Macrobio orbiculata dicta. Maturescunt Augusto mala, quæ ad nos Puteolis asportantur, cortice toto rubro, vt cruore perfusa videantur, sapore dulci, in extrema maturitate, vt mora nigrescunt, vulgò *Mela orcole* dicta: videntur mihi à Plinio descripta mala. Sunt quibus sanguineus color origine ex mori insitu tracta. Nisi fuerit aliud apud nos genus, cuius caro etiam intus sanguine vel mororum succo tincta videtur: vt pastinaca. Sed Plinii verba de Appiano malo tam perplexa obscuraq; sunt, vt quid sibi velit non sat intelligatur. Eius verba sunt. Ergo habent originem à Matio, Gestioq; & Manlio, item Claudio. Quibus cotoneo insito ab Appio è Claudia gente Appiana sunt cognominata. Odor est his cotoneorum, magnitudo quæ Claudianis, color rubens. Sunt inter doctos, qui de solo Appio loqui intelligant, cum Claudius & Appius vnus itemq; fuerit, nec duo mala repererit: sed magnitudo, quã Claudianis tribuit, Appianis asscribẽda est. Sunt alii, qui duo mala descripsisse

dicant, ac Claudianum malum magnum, ac colore rubrum fuisse à Claudio inuentum qui familiæ cognomentum dederit, idemq; malum Appium inseruisse cotoneo, ex quo cotoneorum odorem acquisierit, non mutata magnitudine, nec colore. Si ita est: duo sunt apud nos mala, magnitudine, & colore paria, & preciosa, quorum vnum odorem seruat cotoneorum, alterum minimè. Quod odore caret, vulgò dictum *Melo rosa*. Id roseo colore perfusum est, mira teneritudine, & sapore, minimè fugax, pomum magnitudine media, vt facilè cũ cęteris de principatu certet, nec indignũ Claudii nomine: hoc Claudianum dicerem. Videtur idem malum Athenæi platanium esse. Inquit ipse. Platanium bonum habet succum, & facilè excernitur, at stomacho minus cõfert. quę notæ huic malo conueniunt, nam bonum succum habet, & facilè digeritur, & sua nimia dulcedine stomacho minus confert. Nam Dioscorides dulcia mala stomacho negotiũ facessere scribit. Sed illud quod me magis mouet, platanium nomen est, quasi rubrum dixerit: nam malum, quod ex platani insitione nascitur, rubrum prouenit, vt ex Diophane videbimus inferius. Sed putari nolim, dum vulgare *Melo rosa* pronuntio, id genus mali intelligi quod etiam vulgò apud nos *Melo rosa* dicitur, non admodum huic dissimile forma, sed odore tam pręstanti, vt dum manditur, fauces & palatum tam iucundissimo rosarum odore repleat, vt nil suauius desiderari possit: nam hæc mala rosea ab earum odore dicuntur, seruanturq; vsq; ad aliorum prouentum. Aliud verò mali genus, quod odorẽ cotoneorum seruat, Augusto maturescit, colore rubro, tenero, rotundo, magnitudine pari Claudiano iam dicto, apud nos vulgò *Melo appio rosso* dicitur, nam odorem vulgaris nostri appii retinet. Sed nostrum vulgare malum appium, quia videtur cognationẽ quandam cum antedicto habere, assererem tuto esse melapiũ Plinii: Is namq; paulò inferius subiungit, Cognatione melapia. Videlicet sunt etiã melapia cognatione sic dicta, quod similitudinem odoris cum appiano dicto retinent. Id apud nos principatum obtinet, odore cotoneorũ tam grato, vt eius cortices igni proiectæ domicilia maximo odore repleant, sapore tã grato vt nil gratius exoptetur. Callo corporis duro, vt possit in annum seruari, & etiam in duos, vectũ perdurat, vt trans maria veneat, colore cum maturuerit luteo, ægris innocuũ præbetur, vt prouerbio dicatur; omne malum, malum, præter appium malum. Tertium est apud nos genus appii, colore nigro, forma vulgaris nostri melopyri, etiam cognatione melapia, odore cotoneorum. Mala, quę Iunio supremo circa festum Diui Petri maturescunt, & ob id vulgò dicta *Melo di San Pietro*, superant cætera magnitudine, loco, quo flos exierat, tuberculum eminet, quo verò inhæserat ramo, crassiori orbe residet, oblongo ductu, vt mammarum modo tumeant, & cum eis similitudinem maximam habeant, existimarem esse Plinii orthomastica. Cuius verba sunt, A mammarum effigie orthomastica. Callo fragili, & tenero, ventorum flatu deturbata, nõ tam cito terram tangunt, quàm in partes plures dissiliant, colore rubro, mira suauitate cum aciditate quadam,

dam, & gustus teneritate, ita vt in ore frusta liquescant: sed vt fugientia, diu seruari non possunt, neq; ad æstatis exitum prorogantur. Serotina mala, quæ ad hyemem vsq; suam differunt maturitatem, asseruanturque per totum annum, Cato scantiana vocat, & inter conditiua ponit, & alibi, Mala scantiana in doliis, & alia, quę condi soleant. Columella, & Macrobius scandiana vocat. Ex iis Plinius. Et quæ tradit Cato in doliis condi scantiana. Mihi videntur esse mala vulgò dicta *Oltramontane*, vel *de Cerrito*. Magna sunt, compressa, dura corporis cartilagine, pendent in arbore ad hyemem vsque, asseruanturque sine negotio vsque ad aliorum prouentum, idque insigne habent, quod maxime omnium condantur. Malum illud insignis candoris, ac rosei coloris, carne intus friabili, & si dura cartilagine cooperiatur, sapore non ingrato, quod nobis *Melo diece* dicitur, quia sola, vel pauca sunt, quæ ex eodem pediculo dena pendeant, dixerim esse Plinii mala gemella. Cætera (ait) e causis traxere nomen germanitatis, cohærentia gemella, nunquam singula in fœtu. Quæ Plinius pulmonea vocat, quod stolide tumeant, retinent adhuc pristinum nomen, nam vulgò *Mela polmonare*, aut *Mela di stoppa* vocant, carne fungosa, pulmonis instar, sapore insipido, sanguineo foris colore, vel pulmonis magnitudine media, vsque ad noua absque cura seruantur, vt nil nisi id boni babeant. Plinius etiam mala serica à colore vocari ait. Ego potius syrica legerim, cum Columella prius syrica dixerit, & ex vocum affinitate facile in eius verbis mendum prorepsisse iudicarim, cum ipsemet syricum colorem ex Sandyce, & Synopide mixtis fieri dixerit, & ex eo minium sublini. Qui color visitur in nostris malis vulgò *Cannamele* dictis: videntur verò velut ex Synopide, & Sandyce coloribus tota perfusa, duro carnis callo, & compacto, vt si mordicus prehenderis, auellere nequeas carnem, & gingiuas comprimant, sapore tam dulci, vt à palato morosiore laborantibus fastidiantur. Si qui verò fuerint nasutuli, qui nostratia *Cannamela* vocata non esse syrica mala dixerint, recipiant fortasse nostrum vulgò dictum melopyrum. Malum id nigro est foris colore, vel magis fuliginoso ac longiori pediculo cæteris prædito, ob id melopyrum dictum, composito nomine ex malo, & pyro. Coniectura me mouet, quòd syrica pyra etiam à Plinio descripta (vt videbimus) sunt nigra foris colore, atq; huic malo simillima Quę Plinius Sceptiana vocat ab inuentore Libertino, rotunditate insignia, ea ipsa vocat Athenæus mordiana, quę optima in Apolliniate agro nascuntur, qui Mordicus cognominatur, orbicularis similitudine respondent. Apud nos ea puto esse mala quæ *di Catalogna* dicimus. Nam magnitudine insignia sunt, & rotunda valde, dulcia, maturitate friantur, colliguntur ex arbore cum iam dictis vltramontanis, & reponuntur sed non diu seruantur. Malum quod vulgò Neapolitani *Melo cedrolo* vocant, quia cucumeris instar in longum protenditur, posuerim inter aphrotomela, cum sua austeritate mandi nō possit, nisi domito maturitate succo, dū asseruatur domicilia iucundo odore replet, colore est citrino, maturitate

friatur. Reliqua ab antiquis memorata, cum notas aliquas illis non addiderint, difficile immo impossibile videtur coniectari, quæ fuerint, nisi propriè diuinare velimus. Athenæus vocat setania, refertq; Africani Pamphilum meminisse. Cato quiriniana vocat, Columella Matiana, Sextiana, Pelusiana, Amerina. Plinius dicta à Matio, Gestio, & Manlio. Nunc autem nuperrime adoptata sunt parua, gratissimi saporis, quæ petisia nominantur, patrias nobilitauere camerina, & græcula. Melofoliis folium vnum aliquando & geminum erumpit è latere medio. (& alibi, Iam & in pomo ipso, mali quodam in genere, parua mediis emicant folia, interim & germina.) Celerrime in rugas marcescunt pannucea: dacis vilissimis nomen, quamquam primis aduentu, decerpiq; properantibus: amerina maxime durant. Macrobius ex Cloatio malorum genera numerat: matianum, ogrannum, panunceum, quirianum, prosianum, scandianum, tibur, verianum. Horatius,

Picenis cedunt pomis Tiburtia succo.
Nam facie præstant.

Cælum. Theophrastus frigidum locum malos concupiscere scripsit: quippe in Ægypto locis feruidis paucę admodum, vitiatęq; sunt. Præterea in Ponto mali permultæ habentur, sed vernæ, & syluestres maiorem in modum: præterquam si quæ serotinæ. Ex quo Plinius scribit. Circa Bosphorum Cimmerium in Panticapeo vrbe, omni modo laborauit Mithridates Rex & cæteri incolæ sacrorum certè causa laurum, myrtumq; habere, & non contigit: cum teporis arbores abundent ibi, punicæ, ficiq;, iam mali, & pyri laudatissimæ. Et alibi. Malum in montuosa subit. Et quæcunq; communia sunt montibus, planisque, maiora fiunt, aspectuq; pulchriora, in campestribus meliora materie, crispioraq; in montibus, exceptis malis, pyrisq;. Palladius ait frigido solo prouenire, si cœli tepor adiuuerit, nec in asperis & humectis sedem recusant. Anatolius frigidis locis & humectis gaudere ait.

Solum. Palladii de solo sententia hæc est. Amant pingue, & lætum solum, & cui humorem non tam rigatio, quàm natura suppeditet, & si in arena, vel argilla sit, rigationibus adiuuetur. mõtanis locis debent ad meridiem versæ constitui. Macrum, & aridum solum poma vermiculosa efficit, & caduca. Anatolius nigra gaudere terra scripsit. Apuleius solas malos etiam in aridioribus locis vehementer vberes prouenire experimentum docuit.

Satio. Suo fructu sata omnino poma degenerare, Theophrastus est author. Cato vt cupressos, ita & mala serere in seminariis docuit. vt iam vidimus in Sylua. Plinius ait. Ex semine autem quanquam dissimili, ea quoque, quæ & aliis modis seruntur vt mala, nanque eis pro semine nucleus, sed tarda prouentu, ac degenerantia, & insito restituenda, & vt cupressi sic malorum semina nutriri. Palladius, mense Februario & Martio mala seremus, (ait) si calida, & sicca regio est, Octobri, & Nouembri. Anatolius autem scribit. Mali duobus anni temporibus plantandæ sunt, vere, & autumno: sed locis quibus humorẽ natura

tura

tura non suppeditat, quando satæ post imbres, melius conualescunt. Plinius interualla describit in pedibus nouenis, vel paulò amplius. Ramis etiam nasci posse, sed raro Theophrastus prodidit. Idem confirmat Columella dicens, Vltimis ordinibus vineti poterit (si quem tangit cura pomorum) in ea vineti fine, quæ subiacet septentrionalibus, ne cum increuerint obumbrent, cacumina malorum depangere, quæ vel inseras interposito biennii spatio, vel si generosa sunt, adulta transferas. Plinius. Stolones auelluntur arboribus, & cum perna sua, partemq; aliquam è matris quoque corpore auferunt secum, fimbriato corpore, & hoc modo plantantur mali.

Theophrastus de eius putatione hæc habet. Malus minus recidi desiderat, *Cultus.* & quicquid siccum, & cortice tenui vestitum; hæc enim resecta, vehementer laborant: qua de causa manu his auferri præcipiunt, aut ferro perquam leuissime: periculum nanq; interitus propter vlcera imminet, quemadmodum radicibus vulneratis, cùm fodiuntur arbores deteriorescunt, & sæpe ægrescunt, ac exarescunt: sic etiam vulnere partis superioris noxam eandem his posse inferri credendum est, quam nequeant tolerare. Plinius. Est & quædam contusio falcis hebetioris, quibus omnibus causis difficilius tolerant frigora, aut æstus, quoniam in vlcus penetrat omnis à foris iniuria. Palladius autem, Nec exarari, nec effodi desiderant. Iccirco eis magis prata conueniunt. Stercus ouillum tantum non exiguum quidem sed libenter assumunt, vel si cineris pulueres misceantur. Amant modestas rigationes. Putatio illis apta est, sed maximè, vt arida, & male nata tollantur. Citius senescit hæc arbor, & in senectute degenerat.

Ait Cato. Mala inseri oportet Luna silenti, post meridiem, sine vento au- *Insitio.* stro, inter lignum & corticē. Sed insitio per ver, per solstitium dies quinquaginta, & per vindemiā. Plinius ex Catone dixit. Inseri autem Cato pręcipit per ver, & post solstitium diebus quinquaginta, post vindemiam, Luna sitiente, hoc est sicca, præterea post meridiem, ac sine vento austro. Palladius autem, Malus omni generi inseri potest, quo pyrus. Mense Februario, Martio, & aliis, quibus pyrus inseritur in malo, in pyro, in spino, pruno, sorbo, persico, platano, populo, salice. Dixerat autem in pyro etiam cydonio, & vt aliqui in punico sed fisso ligno; & omni generi inseri potest, vt etiā videbimus. In Iulio mense autem emplastratione malus inseri locis humidis me explorante processit. Inseritur etiam in prunum. Sed prunus eā degenerem reddit, & paruā. In se verò recipit tuberes, & mespilum, vt suis idem ad Pasiphilum testatur versibus.

Insita proceris pergit concrescere ramis,
Et sociam mutat malus amica pyrum.
Seq; feros syluis hortatur linquere mores,
Et partu gaudet nobiliore frui.
Spiniferas prunos, armataq; robora sentes
Leuigat, & pulchris vestit adulta comis.

Exiguam ſorbum dulci diſtendere ſucco
Nouit, & ad cupidas flectere poma manus.
Stipitibus gaudet nomen mutare ſalignis,
Et gratum nymphis ſpargere flore nemus.
Robora thyrſigero platani concordia Baccho
Fœtibus inſtituit plena rubore nouis.
Illius inſolitas miratur perſicus vmbras,
Populeæq; ferunt candida dona comæ.
Meſpilus huic paret, lapidoſaq; viſcera mutans
Tenditur, & niueo plena liquore rubet.
Pro ſudibus fœtis, & pro prægnantibus armis
Caſtaneæ fuluum dant noua mala decus.

Virgilius in Bucolicis in platanum malum inſeri poſſe cecinit.

Et ſteriles platani malos geſſere valentes.

Plinius malum poſſe prunum recipere dixit, indeq; nata pruna malina dici. Traditque antiquam in malis inoculationem, qua ſutoriæ ſimili fiſtula aperiebatur in arbore oculus cortice exciſo, ſemenq; includebatur eadem fiſtula ſublatum ex alia. Viditq; iuxta Tiburtes tiliam omni genere pomorum onuſtam, malorumque generibus. Diophanes ſcribit inſeri in omnem pyrum ſylueſtrem, & in cotoneorum malum fructumq;, ex his cotonea mala pulcherrima vocata apud Athenienſes melimela. Inſeruntur etiam in platanum, à qua rubicunda fiunt mala: recipit quoque pyrum, morum, laurum, & damaſcenum. Didymus in commentariis ſuis, quæ de re ruſtica reliquit, iubet & malum pruno damaſcenæ inſerendam, quæ ſi citrio inſita comprehendet, toto anno pomiferam reddi pollicetur.

Au. Docet apparatum Theophraſtus, quo maiora euadant mala. Scilicet vt fructus ramis ſuis annexi, ollis incluſi, ſequaci flexu in terram deducto obruantur. Cuius rationem dicemus in punicis. Palladius idem alio modo operatur. Si ſpiſſa poma ramos onerabunt, interlegenda ſunt quæq; vitioſa, vt alimentum cæteris ſuccus æquiparet, & generoſis abundantiam miniſtret, quam numeroſa vtilitate perdebat. Quo rubra poma naſcantur, rationem docet Berytius. Arbor vrinæ rigatu ſatietur. Sunt qui in alium modum malis rubrum colorem moliantur. Palo in terram fixo, fructiferos ramos citra vulnus incuruantes illigant, & iuxta vel ſcrobiculos, vel vaſa complent aqua, obſeruantes, vt meridie incidens in aquam ſolis radius calidum euocet vaporem, qui reflexu quodam in pomum reſiliens, rubrum colorem conciliet. Non deſunt, qui ſub arboribus roſas ſerant, ſic rubra dari poma promittunt. Scribit Anatolius. Vt dulciorem creent fructum, ſunt qui caprinum fimum vrinæ adiiciant, & veteris vini fæcem radicibus iniiciant.

Morbi & remedia. Ex Theophraſto videre eſt communem arborum morbum eſſe vermiculationem; omnes enim fermè arbores vermes gignunt, ſed quædam paucio-

res,

res,quædā plures,vt malus.Et cùm pluribus infestetur vermibus,iccirco citius interit: plures enim habet interitus authores. Eius fructus etiam vermiculis vastatur,sed quoties hoc vitium acciderit,perit. Mali non patiūtur à gelu, cum videantur debiliores,vt in Thessalia extitit: facit enim arboris raritas,vt frigus transmittat,nec aliqua parte retineatur. Quod autem diu non immoratur,nec vniuersum contendit,efficax id esse non potest: vt etiam de fulmine intelligere licet. Porro vt effugiant interitū,alterutro munimento se tueantur necesse est,aut non admittere intra se,aut amittere extra se,nec vsquam retinere. Discissionem caudicis tolerat,non solum eam, sed etiam caudicis fissionem sustinet. Fructus etiam antequam coquat amittere potest. Ex quo Plinius. Vermiculantur magis, minúsve quædam, omnes tamen ferè, maximè autem arborum hoc sentiunt mali. Infirmissima verò malus, maximeque quæ dulcis est. Vermiculationem, & poma ipsa per se quibusdam annis sentiunt. Fissa stirpe non interit. Quæ verò ex Anatolii penu deprompsimus super huiusmodi plātarum morbis hæc sunt, Non erodentur à vermibus si circumsita fuerit scylla. Si verò in ipsa arbore nascuntur, à suillo stercore, humanæq; misto vrinæ, & radicibus affuso, extinguuntur. Valde enim gaudet malus vrina, & hac assidue est irriganda. Sunt qui caprinum fimum vrinæ adiiciant,& veteris vini fęcem radicibus iniiciant: vt dulciorem creent fructum. Morbos abiges, si asinino stercore aqua macerato sex dies occiduo sole rigaueris. Si vis pomorum abundantiam subministret arbor, nec numerosam prolem perdat, dissectum plumbei tubi patulum os, sic vt circulum ducat, caudici altitudine pedis à terra strictum obducito, & cùm mala cœperint adolescere, torquem hūc eximito, id quotannis est faciendum, vt vbertatem fœcundam concipiat. Vt poma non putrescant, lacerti viridis felle perungatur caudex, nec ipsum eruca continget: vel radices taurino felle oblinendæ ante plantationem. Hęc planta celerrime à vermibus iniuria afficitur, quod si ei negotium exhibeāt, æreo clauo fodicandus, atque vellicandus cortex, donec mucrone tacti, radantur, sed ad vlcerata loca bubulum fimum obducat. Palladius verò, Citius senescit hæc arbor,& in senectute degenerat. Si caduca sunt poma fissę radici lapis iniectus poma retinebit. Lacertæ viridis felle si tangantur cacumina, non putrescit. Vermes eius suillo stercore misto humanę vrinę, aut felle bubulo extinguuntur, qui si plures circa arborem sunt, æreo scalpro semel rasi, non vltra nascentur, si ea loca, vnde rasi sunt, bubulum stercus obducat. Plinius, Mala ne putrescant, lacertæ viridis felle tangi cacumina iubet.

Columella. Hoc eodem tempore, vel etiam primo mense Augusto mala *Cōditura.* dulcissimi saporis mediocriter matura eliguntur, & in duas, vel tres partes arundine vel osseo cultello diuisa in sole ponuntur, donec arescant. Eorum si est multitudo, non minimam partem cibariorum per hyemem rustici vindicant: nam pro pulmentario cedit. Possunt & in melle alia genera malorum, sicuti Orbiculata, Sestiana, Melimela, Matiana custodiri, sed

quia videntur in melle dulciora fieri ſic condita, nec proprium ſaporem conſeruare: arculæ fagineæ, vel etiam tiliaceæ, quales ſunt, in quibus veſtimenta forenſia conduntur, huic rei paulo ampliores præparari debent, eæque in tabulato frigidiſſimo, & ſicciſſimo loco, quò neque fumus, neque teter perueniat odor, collocantur, deinde ſubtracta prædicta poma ſic componi, vt floſculi ſurſum, pediculi deorſum ſpectent, quemadmodum etiam in arbore nata ſunt, & ne inter ſe alterum ab altero contingatur. Ita obſeruandum eſt, vt vnũquodq; genus ſeparatim propriis arculis reponatur: nam cum vnà clauſa ſunt diuerſa genera, inter ſe diſcordant, & celerius vitiantur. Propter quod etiam conſeminalium vinearũ, non tam eſt firmum vinum, quàm ſi per ſe ſyncerum amineum, vel apianũ, aut etiam ſecinum condideris. Verum ſic, vt prędixi, cùm diligenter mala fuerint compoſita, operculis arcularum cõtegantur, & luto paleato linantur opercula, ne introire ſpiritus poſſit, atq; ea ipſa nonnulli, ſicut in aliis generibus, vt ſupra iam diximus, populnea, quidam etiam abiegna ſcobe interpoſita, mala cuſtodiunt. Hęc tamen poma non matura, ſed acerbiſſima legi debent. Palladius, Diligẽter legenda ſunt mala, quę volumus cuſtodire. Ea in locis obſcuris, vbi ventus non ſit, ſtramentis prius in crate ſubiectis, in cumulos ſecreta diſponimus, qui cumuli frequenti diuiſione ſeparentur. Aliqui diuerſa dixerunt, vel ſingula in vaſculis fictilibus picatis, atq; oblitis, claudi, vel argilla inuolui, vel ſolos pediculos creta adlini, vel in tabulis ſubſtrata palea diſponi, & ſtramẽtis de ſuperiorũ parte cooperiri. Mala rotunda, quę orbiculata dicuntur, ſine cura toto anno ſeruare ſe poſſunt. Aliqui in puteo vel ciſterna mergũt vaſa fictilia, quibus diligenter picatis & clauſis mala committuntur. Alii ex arbore mala illæſa ſumpſerunt, & pediculis eorum pice feruenti merſis ſupra tabulatum per ordinem diſponunt, nucum foliis ſubter expoſitis. Pleriq; ſcobem populi, vel abietis inter mala diffundunt. Conſtat mala ſic ponenda vt pediculorum partes deorſum facias, neque ante, quàm vſui neceſſaria videantur eſſe, contingas. Præcipit verò Plinius, colligi mala poſt æquinoctium autumnale, neq; ante x v Lunã, neq; ante primam horam. Caduca ſeparari, ſtramentis, ſtoreis, paleis ve ſubſterni. Rara componi, vt limites peruii ſpiritum æqualem accipiant. Amerina maxime durare, melimela minime. Aliqui mala in patinis fictilibus fluitantia, quo genere & vino odorem acquiri putant. Aliqui omnia hæc in milio ſeruare malunt. Plerique verò in ſcrobe duûm pedum altitudinis harena ſubſtrato, & fictili operculo, dein terra operto. Mala verò generoſiſſima cruſtant gypſo, vel cera, quæ niſi maturuerint incremento calicem rumpunt. Semper autem in pediculos collocãt ea. Alii decerpunt cum ſurculis, eosq; in medullam ſambuci abditos obruunt, vt ſupra ſcriptum eſt. Alii ſingulis malis, pirisq; ſingula vaſa fictilia aſſignant, & opercula eorum picata, dolio iterum includunt. Nec non aliqui in floccis capſisq;, quas luto paleato illinunt. Alii hoc idem in patinis fictilibus, aliqui & in ſcrobe ſubiecta harena, ita ſicca operiunt mox terra. Poma longo tempore dura-

durabunt, si, vt Apuleius suadet, vegeta legantur. Sed obseruationem desiderant, vt manu decerpantur illæsa, & fuco, id est musco marino singula conuoluantur, sic vt vndiq; cooperiantur, interiecto quoq; eodem, ne sese vlla ex parte contingant: Sic patinis indito operculo clausa, tabulato frigoribus obuerso, quo neq; fumus, neq; teterrimus perueniat odor, collocentur. Si desit fucus, singulæ arculæ singulis pomis sunt assignandæ: nam vnà clausa diuersa genera discordant, & celerius vitiantur. Sunt qui creta figulina singula crustent, quæ postquam occalluerit incolumia seruantur, foliis nucum subter expositis, quo substratu, & odori, & colori perquam belle consulitur. Melius cedet, si frondibus nucum non caducis singula conuoluantur. Custodiuntur in olla fictili cera interius inducta. A putrilaginis labe vindicantur, hordei aceruis obruta. Seruantur quoq; fideliis fictilibus non picatis, effracto fundo, & excluso spiritu. Sed ad id muneris integra & lecta manu, quæ non senserint vetustatem, deligantur: iis fideliæ ad fauces vsque compleantur, & pyxacantha, aut quouis alio spiracula vasis diligenter obturentur: sed hyemem totam in parentis surculo pensilia cohæreant: taliaque inuenientur poma, qualia fuerant condita. Hoc experientia quadam accepisse idem attestatur Apuleius. Seruantur quoque singula ficulneis frondibus siccis inuoluta, si deinde luto, vel argilla candida linantur, & soli quoad crustam duret, credantur, tunc talia permanent, qualia concluduntur. Poma doliis musti merguntur, atque ita clausa perdurant, & à fæce seruata vini suauitatem supramodum commendant. Sed in ollam nouam immissa, & olla in dolium vini immersa, ita vt innatent, & dolium oblinatur, recentia erunt mala, & vinum odoratum. Porrò seruanda poma canistris, vel vimineis cistis componuntur, & mundo tomento obruuntur. Hyberna poma seminibus, vt vuæ, demerguntur. Non putrescunt poma, quorum cacumina virentis satyrij herba fuerint illita. Hæc Apuleius.

De malo verna. CAP. XIII.

NOMINA vernæ malo attributa, tum quia multam apud etiam doctos viros pepererant difficultatē, tum etiam quia huic ab antiquis nonnulla erant peculiaria attributa, operæpretium duximus in hoc caput dirimere, vt nostra hæc quantulacunq; commentaria dilucidiora sint, minusq; fuscedinis lectorum animis ingerant. Præterea inter cætera malorum genera nobilius genus existit, tantaq; eius nobilitas, vt in fenestris fictilibus vasculis, & ædium hortis sæpius plantetur, asseruetur que: cùm ab infantia fructificet, pomaque multo sua arbore, quod vix credi possit, maiora producat, præcoci partu cæteras antecellit, duplicique partu fœcundatur. Tantis dotibus iure existimanda, aliisque separanda venit nostro Pomario.

Theophrasto μηλέα ἐαρινὴ dicitur, id est malus verna, quod adulto vere maturescat, & δίφορος etiam, id est bifera, nec vlli malo decentius id nomen conuenit, quàm huic: nam suum fructum tam cito perficit, & maturat, vt iterum Nomen.

ſe flore induat, ac fœtificet, ni hyemis rigiditate prohibeatur, & præſertim autumnante temperie, vt Neapoli quotannis ferè videtur. Varro in agro Coſentino biferam eſſe malum tradidit. Plinius in malis biferas eſſe etiam ſcripſit, & in pyris, quod ex Theophraſto deſumpſit. Dioſcorides μελίμηλα vocat, id eſt melimela, nomine compoſito ex μέλι, id eſt mel, & μῆλον id eſt malum; quaſi mellitum malũ dicat, quod mellea dulcedine ſcateat: & γλυκύμηλα, id eſt dulcia mala. Cato hæc mala muſtea vocauit. Plinius muſtea dicta refert à celeritate miteſcẽdi, quæ nunc melimela dicuntur ſapore melleo. Varro ait. Ea, quæ muſtea dicebãtur, nunc melimela. Vnde genus illud cotonei præcox, muſteũ nominari diximus. Macrobius etiã muſtea dixit. Columella melimela. Martialis:

Infanti melimela dato, fatuasq; mariſcas.

Sunt etiam, qui hæc pomi genera à Virgil. mitia dici dixerint,

Sunt nobis mitia poma.

Sed ne putes obſecro mala, quæ nunc melimela diximus, eadem eſſe cum melimelis Athenienſium, nam (Anatolio authore) ea mala erant, quæ malo cotoneo inſito proueniebant. Inquit enim ipſe. Malum inſeritur in cotoneum, fiuntq; ex cotoneis mala pulcherrima, vocata ab Atheniẽſibus melimela, quod etiam ſuperius admonuimus. Braſauola mala vulgò *Roſa* dicta melimela eſſe dixit Dioſcoridis. Alij verò noſtra vulgaria *Melapia*, quorũ opinionibus, non ſolùm quæ ſuperius retulimus, ſed etiam huiuſmodi mali vires aduerſantur. Dioſcorides enim de huius facultate dicit, Ventrem emolliunt, ab eo animalia expellunt, ſtomacho negotium exhibent, æſtuationem faciunt. Præterea ex Auicennæ doctrina, & Serapionis libro de ſimplicibus, Mala dulcia odorata cordi conferunt, mala acida non cor, ſed ſtomachum iuuant, ſitim arcent, bilis vomitum reprimunt, ventrem conſtringunt. Videmus enim, quæ nunc dicimus melimela ventrem emollire, ac ſtomacho negotium exhibere, & æſtuationem facere. Vulgaria noſtra melapia cordi conferre, &, vt vidimus, ægris innoxie præberi. Sunt qui vulgò *Mela nane*, ab arborum exiguitate, quibus producuntur, dicant. Neapolitani *Mela acquatole*, ab aqueo humore, quo abundant, nominant.

Genera. Theophraſtus, verna mala imbecilla eſſe, & inter ea, quæ dulcia. Ex quibus verbis clarè perſpici poteſt, alia eſſe mala, quæ ſint acida. Apud nos verna mala & acida, & dulcia ſunt.

Deſcriptio. Theophraſtus ex annotinis, & nouellis ſurculis fructificare retulit, quod nulli, exceptis vite & ficu, niſi biferis malis conceſſit. Breuis eſt vitæ, facile interit. Cuius ratio eſt; Quod enim debile eſt, ex multis commoueri facile poteſt, & ſi ſuper debilitatem fertiliſſima quoque natura ſit arbor, vt malus verna, magis quoque ita fiat neceſſe eſt, quippe cum vtraque ratione noxæ oriantur principiis. Videtur enim rationi conſonum, vt quod imbecille, abſq; robore ſit: vnde quæ vix ſibi, multo minus fœtui ſufficit: euenit enim ob ſui imbecillitatẽ & pauperiem diuturni penſi ſolutione, cum nõ habeat, quod promatur è

tur è penu, vt exhausta fatiscat. Ex quo Plinius. Infirmissima verò malus, maximè quæ dulcis est. Nos ita describemus. Arbor pumila est, nec cæterarũ magnitudinem attingit. Mala magnitudine media. Colore cùm maturuerint luteo. Callo corporis tam fragili teneroque, vt quæ ex arbore ventorum impetu deturbentur, in partes dissiliant. Prępollenti odore. Sapore gratissimo, mellea dulcedine, mandendo ore in frusta liquescunt. Præcoci partu. Cæterorum pomorum ferè fugacissima, & ni tam fugacia essent, cum omnibus de principatu certarent. Acidorum plura sunt genera: Vnum nos vulgò *Melo gaetanello* dicimus, quod Caieta nobis olim exportaretur. Hæc parua sunt, acidulo sapore grata, compressa, tenera, colore herbaceo, ac multum mulierum malaciis expetita. Sunt & quæ vulgò *Mela grecole*, & *Mela grasse* dicuntur, cognatione acidi saporis inter se maxima. Est genus alterum, quod quia circa festum Diui Ioannis maturescit, vulgus *Melo di San Giouanni* dicitur, tenerum, rubicundum, sapore dulci leniter acescente, ad iuuandum ægrorum appetentiam, & prægnantibus apponuntur.

Tepido cœlo lætantur, vel calido, ideo permultæ arbores in Apulia, & Sicilia. *Cœlum.*

Solo læto, cultoque gaudent, nec vsquam agrestia reperiuntur, vel locis incultis. Vitibus innocens, ideo inter vineas seritur. *Solum.*

Seritur semine, eademque poma restituit. Seritur & plantis, plantandique tempus Theophrastus statuit, Vernum tempus malis vernis, quippe quæ cum gracilenta, lignosaq; sint, & sicca natura consistant, hyemem ob debilitatem sufferre non valent. Nascitur & propagine. Nam propagata, breui temporis curriculo radices proiicit. Nascitur & surculo, vel cacumine, vt Theophrastus scripsit. Surrentino tractu in vineis, vbi vites propagantur, simul cum vitibus huiusmodi mali cacumina deponuntur, & citò, & optimè radicantur. *Satio.*

Theophrastus ait: si arbor feruenti aqua rigetur, meliorescit: nam alimentum mouet, atque immutat, si diutius venit. *Ars.*

Theophrastus, quæ dulcia sunt, celerius putrescunt, dixit. Etenim succus eorum mutationem facilius recipit, quoniam imbecillior est. Hinc mali dulces, magis quàm acidæ putrescunt, & omnium maximè vernæ, succi imbecillitate, atque totius naturæ. *Morbi & remedia.*

Plinius melimela minime durare scripsit. *Cõditura.*

De pyro. CAP. XIIII.

NVNC pyri historiam prosequi poscit ordo. Columella ex pyri floribus apes mel colligere scripsit, & si Varro ex syluestri pyro scripserit prius. Palladius idem ex pyro. Narrat Athenæus pyra in conuiuiis solita deferri in aqua, vt quisq; sumeret matura: scilicet quæ magis natarent, ex Alexi in Breutia. Macrobius adducit Verannium dicentem pyrum inter arbores felices esse.

Græci pyrum pomum ἄπιον vocãt. Ister in rebus Argolicis narrat Polopon- *Nomen.*

nesum Apiam vocatam fuisse (ex Athenæo) quod ibi planta huiusmodi plurima reperiretur: in qua sententia etiam Stephanus est. Theocriti tamen interpres pyra à Poloponneso nomen accepisse putat, quod in ea plurimum hic fructus apparuerit. Latinis arbor pyrus dicitur, pomum verò pyrum, dictumque volunt, quod ad pyramidis modum, vt plurimũ elatum in aciem tendat, flammæ similitudinem reddens. Italis *pero*.

Descriptio. Descriptionem toto volumine sparsam è Theophrasto adducere libuit. Arbor simplici consurgit caudice, & si ab imis plantigera sit, cæteris abscissis simplex redditur. Plurimis ramis brachiata. Cortex ex humore, carne, & neruo constituitur. Folio circinato. Flore foliato. Turbinata fructus figura. Aquoso succo præditus. Autumno reddens fructum, præter præcocia. Seminibus tunica contentis, principiumq; annexus proprium habere videtur. Fructificat ex annotinis surculis. Latere, & cacumine germinat. Incremento velox. Prolixa radice, vt non solum è proximo, sed longinquo prolificet. Plinius hæc quæ ex Theophrasto accepit, refert: Folia pyro circinata, plura ex eodem pediculo exeuntia. E lateribus ramorum, & cacumine fert. Naturæ ordine vrbanarum paulò post malum pyrus floret, vt simul videri possit. reddit semen, præter quàm hyberna, aut præcocia, autumno. Turbinatior pyris figura, in iis serotina ad hyemem vsque ad matrem pendent, gelu maturescentia. Pyro proprietas vini, vinoso enim succo præditum est. In hyberno pyro est pomum aspici in matre prius decidentibus foliis, velox est, & cito occidit.

Genera. Nunc ad genera transeamus, sunt etenim, vt malorum, æque multiplicia. Sed quæ fuerint antiquorum nomenclationes pyrorum, quæque nostrorum temporum illis respondeant, vt pristinum nomen illis restitui possit, conabimur etiam, vt in malo aliqua coniectare. Nos primùm, vt par est, pyra in satiua & syluestria diuidemus, nunc de satiuis, alibi de syluestribus dicturi, satiua idẽtidem à temporibus diuidemus, verna scilicet, æstiua, & hyberna: & de vernis primũ, nam Theophrastus pyra & præcocia, & serotina esse dixit: & quædam pyrorum genera bifera esse posse, sed locis hybernis, humidisque, vbi flatus commodi non desint, & cum tempus se longius protrahit, & priores fructus decerpantur. Vnde Plinius, In malis, & pyris quædam biferæ sunt, & præcoces. Sed Neapoli genus est pyri, quod vulgus, *Pero due volte l'anno*, vocat, quod bis anno affert, immò semper fructu, & flore oneratum conspicitur. hæc genera ab antiquis mustea vocabantur. De præcocibus pyris hæc habet Plinius. Eadem causa taxatur in pyris superbiæ cognomine, parua hæc, sed ocyssima. Hæc Neapoli *Perabiancolelle* dicuntur, quia albea & parua sunt, & ocyssime cadunt, si diutius in arbore manserint, farinæ modo mandendo friantur, nil boni, nisi quod præcocia sint, habent, vt sola verè temporis prioritate superbiant. Cato, quia præcocia sunt, videtur mustea vocasse. Macrobius præcocia dixit. Manardus superba antiquorum pyra illa esse ait, quæ nostrates *Pera moscarelle* vocant, sed repugnat; quia ocyssima non sunt, nec tam insignem

odoris

odoris notã maiores noſtri præteriiſſent,ſed quę ea fuerint,melius fortaſſe videbimus. Succedũt iis,quæ diximus,noſtro tẽpore vulgo dicta *Pera moſcarelle*. Hæc tam parua ſunt, vt baccas corporis tuberculo non excedant, quina, ſena,plurave vno pediculo exeuntia, ſaccharo condiuntur, vt in ſequentem annum aſſeruentur, moſchi dicti odoratiſſima iucunditate fragrant, dixerim à Plinio myrapia dici, quaſi vnguentum redolentia: μύρον enim Græcis vnguentum eſt,& perſæpe moſchi odorem vnguentum dicunt. Sed apud Macrobium marapia legitur, non myrapia. Cohærent his germanitate odoris quadam, & ſaporis,genera vulgò dicta *Pere moſcarelloni*, ſed magnitudine longe ſuperant, & tardius maturantur. Plinius Dolobelliana vocat longiſſimi pediculi. Genus pyri,quod omnium pediculum longiſſimum habet,ſimul & ſubtiliſſimum eſt illud, ob ſui præſtantiam regale nomen adeptum,inter ſui temporis pyra (nam Iunio maturatur) facile ſceptrum geſtat. Plinius item à colore purpurea vocat. Hic pauca adeo, multisq; aliis pyris communia dixit, vt ſolo eius teſtimonio,quæ purpurea fuerint coniectare nõ poſſimus,verùm ſi vnà vulgare Neapolitanum nomen cõſulamus,clarè quæ *Pera cremeſine* dicimus, antiquorum purpurea pyra eſſe cognoſcemus, nomenq; ab eis deductum, vſq; ad hæc noſtra tempora ſeruatum cenſendum eſſe exiſtimamus. teneritudine, ſapore, & forma à ſupradictis parum recedunt, ſpecioſiſſimaq; ob eorum colorem: Iunio etiam maturantur. Idemque putamus eſſe Macrobij rubile. Paulatim ſubeunt æſtiua. Ait Plinius, Cunctis autẽ cruſtumina gratiſſima. Columella cruſtumina inter generoſiſſima pyra ponit. Meminit etiam horum Macrobius: Virgilius item Georgicorum ſecundo,

——— *Nec ſurculus idem*
Cruſtumiis.

Seruij authoritate ex parte rubent, dictaque ſunt cruſtumina ex Cruſtumio Thuſciæ oppido, vbi optima,copioſaq; erant. Optima,copioſaq; etiam apud nos ſunt,vulgò dicta *Pere giacciole di Roma*, nam Roma ad nos exportata primitus fuere,ibiq; è Thuſcia,tenera ſunt,ſuccoſa,dulcia,alba,ex parte rubentia. Sunt aliæ huiuſmodi pyrorum ſpecies apud nos Puteolis è Germania allatæ,ob id vulgò dicta *Pera giacciole di Pozuolo*,& *giacciole di Alemagna*, quæ etiam hordearia dici poterunt, cùm eo tempore, quo metunt hordeum, appareant. Fauoniana rubra paulò ſuperbis maiora Plinius dixit. Retinent adhuc genuinum nomen, nam *Pera roſſolelle* dicimus, hæc enim paulò ſuperbis maiora ſunt,& rubicũdo colore perfuſa. Quod nos *Pero inganna villano* dicimus, colore eſt foris nigro, vel ſi mauis fuliginoſo, inter cætera præſtãtiſſimum eſt, & Auguſto maturatur: exiſtimarem eſſe illud, quod Syria donat, à Plinio deſcriptum. Inquit ipſe. In iis alia colore nigro donant Syriæ. Columella Tarentina,eadem quæ Syria dici ait: quod à M. Catone, qui in ſapa condi poſſe ſcripſit, deſumpſit. Macrobius Tarentinum etiam Syrium dici narrat. Huius etiam meminit Virgilius,

Cruſtumiis, Syriisq́; pyris.

Apud nos ſunt plura horum pyrorum genera, quod etiam Plinius non reticuit, nam alia, dixit, colore nigro donant Syriæ, veluti ſunt *Pera carauelle*, omnium huiuſmodi rubiginoſo colore infectorũ optima. Item *Pero brutto buono*, aliud *Pero malueſtito*, & *Pera poZelle*. Proxima iis falerna à potu, inquit Plinius, quoniam tanta vis ſucci abundat: lactea hæc vocãtur. Neapolim è Samnio afferuntur, ibiq; *Pera pane & vino* dicuntur vulgò: quia cum eſitantur, edere ac bibere putatur. Sapore & ſucco ſunt præſtantiſſima, forma turbinata, acerba vireſcunt, matura albeſcunt. Pyra, quæ Plinius à collo coroliana vocitari dixit, nos putamus ἀπὸ τῆ κορωνίϛ, quaſi lunatus, vel inflexus, vt boum cornu, dici, vnde quæ Neapolitani *pera coſcia di donna* dicũt, Plinij coroliana eſſe, nam & pediculus carne obductus eſt, & inflexus vt boum cornu, venter vt viatorum vaſcula, hæc vili habentur pretio, nam inſipida ſunt: per hordeum maturantur. Cato cucurbitina pyra nominauit, & in ſapa condi poſſe dixit: itemq́ue Macrobius. Plinius rationem nominis reddit, Brutæ gentilitatis cucurbitina, acidula ſucci. Neapoli vulgò *pero cocoZZaro*, cucurbitam enim *cocoZZa* vulgus vocitat, in figuram efformatum vaſculi viatorum, colore viridia, tactu duriuſcula, maturantur Auguſto. Maturantur item Auguſto duo pyrorum genera, quorum vnum legitimum, alterum ſpurium vocamus, nullis iam dictis inferiora, magnitudine, teneritate, ſucco, & ſapore: legitimum *pero paccone* vocamus, ſpurium verè *pero paccone baſtardo*, quod parum ab eo ſapore degeneret & magnitudine. Coniicerem ego Plinij Decimianum, & Pſeudodecimianum. Inquit enim, Sed confeſſis vrbis vocabulis, authores ſuos nobilitauere Decimiana, & ex eo tractum, quod Pſeudodecimianum vocant. Macrobius Decimanum dicit. Cato pyra volema nominauit: ex quo Virgilius,

Cruſtumiis, Syriisq́; pyris, grauibusq́; volemis.

Columella itidem. Plinius volema. Macrobius volemium dixit. Seruius volemis, id eſt magnis, dixit, nam & volema ab eo, quod volam impleant dicta ſunt, vola enim palmæ medietas eſt, dicerem eſſe poſſe, quæ nos *pera pignatelle* dicimus, hæc optima ſunt, nec ad libræ ſolum, ſed etiam ad duarum librarum pondus aſcendunt. Quæ verò Samnites *pero capacci* vocant, etiam ad trium librarum ſæpe pondus aſcendunt, hæc Auguſto maturantur, albo, & croceo colore colorantur, coctum præſtat, & ad hyemem ſeruatur. Maturantur etiam Auguſto *pera roſſolelle* dicta, alia à iam dictis præcocibus, aſſeruanturq́ue diutius: putarim Plinij venerea. Inquit enim, Incerta nominis cauſa eſt barbaricis, venereisq́ue, quæ colorata dicuntur.

Subeunt hyberna, ſiue ſementina. Cato muſtea, & ſementina dixit, ac ſementina conditiua eſſe, dictaq́; eſſe, quod ſementis tempore maturentur, ſcilicet autumno. Plinius ab odore pyra laurea eſſe dixit, ſerotina eſſe, & ad hyemem vſq; ad matrem pendent, gelu matureſcentia. Priſtinum adhuc retinent nomen, nam vulgò *pera laure* dicunt, cùm enim vorãtur, fauces lauri odore re-

plent,

plent,&ſerotina ſunt. Laurei etiã pyri meminit Macrobius. Incerta nominum cauſa regiis, quæ minimo pediculo ſeſſilia, Plinius dixit. Columella regia vocauit. hæc pyra alia eſſe non poſſunt, niſi quæ vulgò *bergamotte* dicimus à Bergomo Italiæ oppido, quod ſua peregrinatione inſigniuit. Colore ſunt herbido, nec vt foris dotem referant, minimo omnium pediculo, & compreſſæ rotunditatis, vt ſeſſilis videatur, ſerotina ſunt, & facile ob ſui præſtantiam apud antiquos regium nomẽ adipiſci potuerunt: mira ſunt teneritudine, aquoſa dulcedine, ſapore egregio. Ab eorum etiam dote Imperialia nunc dicimus, quæ ampla, & grato ſucco, & ſingulari cõmendatione. Anitiana, Plinius ait, poſt autumnalia, acidulo ſapore iucunda. Cato aniciana, per c, ſcribit. Macrobius antiana. Varro ex Catone in ſapa cõdita manere pyra antiana. Columella anitiana legit. hæc nõ niſi *pera ſarriole* vulgò dicta eſſe poſſunt, nam ſementina poſt autumnalia ſunt, & acidulo ſapore iucunda, ob id ægris præbẽtur innocuè. Patriæ nomen habent Gręca, ſerotina ad hyemem vſq; ad matrem pendent, gelu matureſcẽtia inquit Plinius. Macrobius græculũ vocat. Id genus puto Neapoli dictum *pero buon Chriſtiano*. Inter cætera noſtræ Campaniæ præſtantiſſimum, ſuauitate eximia, magnitudine, & teneritate tãta, vt guſtatu vel ipſo ore liqueſcat, perennat, geſtatumq; tolerat, hyeme crudum, coctumq; mandimus, vtiq; eſui peroptimum, ægris innoxie prębetur, omnium poſtremũ, nec prius, quàm hyemem experiatur, edomita acerbitate miteſcit, Neapolim delatum à Carolo octauo hîc res gerente, à noſtra felici Campania his dotibus adoptatũ. Calculoſi pyri meminit Macrobius. Huius Neapoli multæ ſunt ſpecies. ab huius generis vitio, quòd calculis præditæ ſint, denominatæ. Sed hæc dixiſſe ſatis ſit, ne charta, vel dies potius, quàm genera deficiant. Sunt etiam apud Plinium alia pyrorum genera, pomponiana cognomine, mammoſa, ciceriana, ſeueriana, & quæ ex iis nata ſunt tyranniana longitudine pediculi diſtantia, lateriana, tiberiana, quæ maximè Tiberio principi placuere. Colorantur magis Sole, grandeſcuntque, alioquin eadem eſſent, quæ Liceriana. Patriæ nomina habent, ſeriſſima omnium amerina, picentina, numantina, alexandrina, numidiana, & in iis amerina, ſignina, quę alij à colore teſtacea appellant, ſicut onychina. Ab odore nardina, & patricia, voconia, viridia, oblongaque. Item Columella ſignina, neuiana, vulſa. Item Macrobius citrium, ceruiſca, lollianum, lanuuinum, laterasianũ, mileſium, myrteum, næuianum, orbiculatum, præcianum, ſigninum, tullianum, titianum, turriuianum, timoſum, meſpilium ſerum, ſementinum ſerum, ſextilianum ſerum, tarentinum ſerum, valerianum ſerum: quæ omnia, quia alias notas non addiderunt, penitus ignoramus.

Theophraſtus pyrũ ſylueſtrẽ in feruidis male ſe habere dixit, vt in Ægypto, vbi etiã mites pyri nihilo melius germinant ob calorem inhoſpitalẽ. Ex Quintiliis verò habetur, Pyrorum genus in frigidis & humidis locis. Ex Diophane, Pyrum in frigidis, aquoſis, & vberibus locis gaudere habetur. Palladius in frigido, & tepido loco prouenire ſcripſit, ſed irriguo, & florem plurimum profer- Cœlum.

re, & magnitudinem pomi turgentis acquirere. Plinius, Subit & in montoſa pyrus. Athenæus, ex Hermippi ſententia, in Euboicis optima pyra naſci tradidit. Sed animaduerſione dignum eſt, cum de cœlo, & ſolo pomiferis arboribus conuenientibus loquimur, de iis intelligendum eſſe, quæ ſylueſtribus ſui generis arboribus inſeruntur, non alieni: nam ſi ſuper alias diuerſi generis arbores inſeremus, velut cotoneo, ſorbo, & oxyacanthæ, ſolũ cœlumq́; illis tribuendũ eſſe cenſeo, quæ inferiori trunco cõueniunt, non autẽ, quæ ſuperiori.

Solum. Palladius ſcribit, Pyra naſci tali ſolo maximè diligunt, quale vinetis conuenit, ſed læto ſolo & validas arbores, & fructus plurimos conſequi. His annectendum eſſe iudicarẽ, vt profundum ſit ſolum, cùm validas arbor in profundum radices agat.

Satio. Theophraſtus omnino ſemine ſatum pyrum degenerare ait, & non niſi vitiatum pyraſtrum naſci. Palladius autem, Si quis ſemen pyrorum aſpergit, naſci quidem neceſſe eſt, originem ſuam refouente natura, cuius æternitati nulla tarditas poteſt afferre faſtidium, ſed homini expectare longinquũ eſt, cùm & ſerò veniant, & de generis nobilitate decedant. Cato autem pyrorum ſeminaria ex ſeminibus facere docet, quemadmodũ in Cupreſſo retulimus. Ex quo Plinius excipiens, illud idem docuit. Viuiradicibus ſerere docet Palladius. Plantas pyrorũ menſe Februario locis frigidis ponemus, calidis verò Nouembri: ſed menſe Nouembri pyra locis tepidis cõſerenda ſunt. Sed pyrum plantis ſerere propè tardus eſt euentus: tamen quibus hoc placuit, vt ſemina generoſa nihil ſibi de agreſti aſperitate permiſceant, plantas bimas, aut trimas eo more, quo oleæ ponuntur, radicatas magnis ſcrobibus ponant, ſupra terrã tribus altas, vel quatuor pedibus, quarũ deciſa cacumina, argilla miſta muſcus debet operire. Melius ergo hoc menſe Nouembri fiet, vt pyrorũ plantas radicatas ſeramus agreſtiũ, ſubactis bene ſcrobibus, vt cum prehenderint inſerãtur. Hoc autẽ intereſt, quod quæ plantis ſuis ſeruntur, dulcedinẽ ac teneritatem ſeruãt, diu tamen ſeruata nõ durant, inſita verò moram temporis ſuſtinebunt. Spatia inter pyros triginta pedũ menſura diſcernat. Theophraſtus pyrũ vere ponendum arbitratur, cùm autumno ſeri arboris natura nõ ferat, quoniam lignoſorum natura à germinandi facilitate abeſt, eſtq́; cum earũ ſiccitate imbecillitas aduerſus hyemes, prȩterea lauros nõ plus quàm nouenos pedes prȩcipit diſtãtes ſerere, malos diſtantiores paulò, pyros amplius. Quintilij. Si verò viuiradices plantaturus es, ſint hæ ipſæ triennes, aut nõ minores duorũ annorum. Sed pro diuerſa earũ natura, Diophanes ait, variã ſerendi rationẽ poſtulare. Etenim longorũ, vel rotundorum generũ arbores, quæ ſuos in matre partus maturãt, aliquanto celerius, ad mediũ vſq; ver ſeri volunt, locis ad ortũ ſolis, vel ſeptentrionẽ ſpectantibus. Verum radicatæ plantulæ, nõ iuniores binis deponuntur. Terra autẽ iniiciatur ſimul ſtercore admixto. Porrò longè melius plantas ſylueſtriũ pyrorũ radicatas ſerimus, ſubactis bene ſcrobibus, vt dum cõprehenderint, inſerantur. Columella ait: pyros autumno ante brumã ſerito, ita vt mi-

nime dies quinq; & viginti ad brumã superſint. Plinius nõ eodem tempore pyra omnia ſeri iubet, quoniã non æque floreant. Eadem oblonga, aut rotunda ab occaſu Vergiliarum ad Brumam. Reliqua genera media hyeme ab occaſu ſagittæ, Subſolanum, aut Septentrionem ſpectantia. Cõmunis quidem Italiæ ratio tempora ad hunc modũ diſtribuit: Pyro autumnum, ita vt brumã x v. nec minus diebus antecedat. Seritur etiam pyrus radicariis plantis è radicibus auulſis, ex Quintiliorũ placitis, quod Diophanes confirmat. Ex ramis Theophraſtus rarò naſci poſſe ſcripſit. Quintilii, Ex ſuperna arborum parte ramos generoſiſſimos acceptos plantant, neque ſucceſſu fruſtra ſperato. Columella idem ſentire videtur, naſci poſſe ex cacuminibus, atque depacta vbi adoleuerint, poſt biennium inſeri, aut transferri ſi generoſa fuerint, vt diximus in malo. Quintilii, Quidam etiam trunci generoſiſſimas partes ſcytalas faciunt; easq; plantant: quemadmodum à ſcytalis oleas.

Theophraſtus ait, quia plagis infirmatur, ideo minus recidenda pyrus, vt ſupra in malo retulimus. *Cultus.*

Inſeri autem præcipit Cato pyra per ver, luna ſilenti, poſt meridiem, ſine vento auſtro, & poſt ſolſtitium, diebus quinquaginta poſt vindemiam. Quod Plinius ex eo retulit. Virgilius orno inſeri poſſe ſcripſit. *Inſitio.*

—— Ornusq; incanuit albo
Flore pyri.

Palladius verò ita monet, Menſe Februario, & Martio pyrus inſeritur more, quo dictum eſt, cum de inſitione loqueremur ſub cortice, & in trunco. Inſeritur autem pyro agreſti, malo, vt nonnulli, amygdalo, & ſpino, vt Virgilius orno, & fraxino, cydonio vt aliqui, & punico, ſed fiſſo ligno. Surculus pyri, qui inſeritur ante ſolſtitium, anniculus eſſe debet, & prius quàm figatur, foliis, & omni tenera parte priuari, poſt ſolſtitium verò eum figis, qui ſummum germen incluſit. Pyrus omni genere inſeritur. Iulio menſe emplaſtratione inſita pyrus Palladio explorante proceſſit. Recipit citreum, meſpilum, & tuberes. Qui ad Paſiphilum ſic ſcribit carmine,

Germine cana pyrus, niueos haud inuida flores
Commodat, & varium nectit amore nemus.
Nunc rapit hirſutis horrenda ſororibus arma,
Et docet indomitas ponere tela pyros.
Nunc teretem pingui producit acumine malum,
Fraxineasq; nouo flectit honore manus.
Phyllida quin etiam grandi miteſcere fructu,
Inſtituens, duræ dat ſua membra cuti.
Et ſteriles ſpinos, & inertem fœtibus ornum
Dotat, & ignotum cogit amare decus.
Huius & immiſſi vertere cydonia rami,
Pomaq; confuſus blanda creauit odor.

Castaneæ septos aspro velamine fœtus
Exuit, & placido pondere mutat onus.
Mespilaq; exarmat pugnacibus horrida membris,
Et mala tranquillo cortice fota premit.
Creditur in Libycis sua germina nectere ramis,
Lætaq; puniceo posse decore frui.

Ait Plinius. Pyrum vel florentem inserere licet, & in Maium quoq; mensem protendere insitionem. Ait M. Varro, Pyrum non recipit quercus, neq; enim si malus pyrum. Hæc sequuntur multi, qui aruspices audiunt multum, à quibus proditum in singulis arboribus quot genera insita sunt, vno ictu tot fulmina fieri illud, quod fulmen concepit. Si in pyrum syluaticam inseueris pyrum quamuis bonam, non fore pyrum tam iucundum, quàm si in eam, quæ syluestris nō sit. Sed quercus bona pyra ferre Plutarchus est author. Ex Quintiliorum placitis, Cassianus animaduersione dignum esse iubet, ne malorum, pyrorumq; surculi, qui ad insitionem cautè, & diligenter accipi debent, acutissima falce deputentur: sunt enim hæ arbores valde tenui cortice præditæ, quapropter aliqui ipsos manibus potius auferunt, quàm falce resecant. Pyrus (vt ait Tarentinus) inseritur in punicam, in malum cydoniam, in amygdalum, in terebinthum, & in morum. Insita autem in morum, pyra rubicunda producit. Diophanes myrapia commode infoliari in mala, quod ipse experientia manifesta condidicit. Nos autem myrapia, quæ diximus, in cotoneam insita maiora, quæ vnquam ex arbore pependerint, odoratiora, coloratioraq; produxisse vidimus. Alii pyrum in salicem inseri posse scribūt, sed salix humido loco sata sit oportet, optime autem inter lignum & corticem, tardissime omnium affert: inserendamq; esse vltimis deficientis Lunæ diebus.

Morbi & remedia.

Theophrastus ait, in pyris præuenire solet lapsus maturitatem, vel debilitate appendiculorum, nam cùm mole grandiuscula constent, facilè sentit pediculus incōmoda distentionis ex pondere: vel vrgentur interdū copia flatuum, grauātur etiam humore, humiditatem verò esse causam lapsionis pomorum docet, humefacto Austris aëre, atq; nubilo, tum flores cadere, tum etiam priores fructus, qui statim flores subsequuti sunt. Ex quo Plinius, Si cùm deflorūere pyri protinus sequantur imbres, in totū poma depereunt, etiam si omnino nubilum fiat, austrinúsve flatus, amittūt fœtus. Et alibi. Perdunt facillimè ante maturitatem fructus pyri, etiam si non pluat, & fiat austrinū cœlum, aut nubilum, amittunt flores, & primos fructus, si cum defloruēre tales dies fuerint. Tradit Palladius crebris fossionibus, ac frequenti humore proficere, vt nulla floris iactura fiat. Multum quoq; prodesse, si interiecto anno quale libet adiungatur lætamen, sed bubulum spissa & grauia poma creare fertur. Aliqui cinerem miscent, existimantes argutiores pomis contrahi sapores.

Theophrastus vermiculationem etiam sentire pyra prodidit, eoq; morbo celeriter interire. Ex quo Plinius. Maxime autem arborum vermiculantur pyri,

pyri, poma etiam ipſa per ſe quibuſdam annis vermiculationem ſentiunt. Diophanes à vermibus liberari promittit, ſi radices dum plantantur bubulo felle linantur. Palladius, Vermes enati necantur, & naſci quoq; prohibentur, radicibus felle taurino frequenter infuſis.

Theophraſtus item, Si pyrus frondibus, & germine luxuriabit, foramini facto quernum palum adigunt, terraq; occultant. Quod punire nonnulli vocant. Ex quo Plinius, Pyri, quæ germinant, nec fructum ferunt, fiſſa radice è teda cuneo adacto, & cinere, ac terra cooperto. Diophanes, Vt pyrus ferax, & dulcis ſit, iuxta radices truncus findatur, fiſſuræ cuneos ex quercu, vel fago adiges, atque ita obrues. Vel circa eam fæce vini veteris radicibus affuſa, rigandoque ad quindecim dies, poſteà verò obrues. Quod ſi non ægrotet, affuſa tamen fæce, dulcior euadet. Columella eadem docet, Vt pyrus ferax ſit, cùm adoleuerit, altè eam ablaqueato, & iuxta ipſam radicem truncum findito, & fiſſuram cuneo tedæ pineæ adigito, & ibi relinquito, deinde abſumpta ablaqueatione, cinerem ſupra terram iniicito. Palladius verò, Si languida eſt arbor pyri: vel ablaqueatæ radicem terebras, & ibi ligneum palum deprimis: vel in trunco ſimiliter terebrato ex teda cuneum figis: vel ſi hoc deſit, ex quercu. Item fæces vini veteris recentes ſi radicibus affundantur per triduum, diutius arbores in floribus laborare non faciunt.

Præterea. Si lapidoſa pyrus eſt, ab extremis radicibus terram priorem leuabis, & ſecernes omnes lapillos, quibus diligenter remotis, alteram terram cribro cretam in loco eius infundis, ſed hoc proderit, ſi rigare non ceſſas. Lapidoſiq; generis pyra vitium mutare creduntur, ſi terris mollibus conſerantur. Quintilii verò ab extremis radicibus terram leuant, & omnes ſecernunt lapillos, quibus diligenter ſummotis nouam terram cribro cretam in alterius locum ſuffundunt. Sed frequens rigatio calculoſæ pyro præſenti eſt remedio. Sed mirum tradit Plinius, quod animalium depaſtio, quæ arboribus pernicioſa, pyro vtilis ſit apud Chios, quam vocant Phocida. Theophraſtus caudicis fiſſionem tolerare poſſe ſcribit, quia facillimè coit.

Pyra alia ſunt conditiua, alia minime. Conditiua, vt volema, anitiana, & ſementina Cato iubet condi. In ſapa verò tarentina, muſtea, & cucurbitina. Sed M. Varro ex eo aliter ſentit. Nam pyra antiana, & ſementina in ſapa condita manere. Plinius ex vtroque Tarentina ſeriſſime legi, anitiana ſeruari & in paſſo. Coditiua.

Varro item pyra diſſecta, & in ſole macerata per ſe vbicunque ſint poſita, facile durare. Columella ſiccandi modum docet, Augusto pyra dulciſſimi ſaporis mediocriter matura eliguntur, & in duas, vel tres partes arundine, vel oſſeo cultello diuiſa in ſole ponuntur, donec areſcant. Palladius, Pyra diuiſa, & purgata granis in ſole ſiccantur. Plinius condi pyra, vt mala dixit, & vuæ, ac totidem modis.

Ex Palladii doctrina, Pyra, quæ huic negotio deſtinantur, à cadiuis dili-

genter electa integra debent esse, placido die, decrescente Luna, à vigesima secunda vsq; in octauam manu decerpta, vegeto solis calore ab hora secunda in quintam, vel à septima in decimam, dura tunc, & aliquanto viridia, picato vase claudantur, quod tegatur operculo, & inclinato deorsum ore breui obruatur scrobe, loco iuxta quem perennis aqua defluit. Item, quæ dura sunt in carne & cute, in aceruo posita, vbi se mollire cœperunt, in fictile picatum ponuntur, & operculo superueniente gypso linuntur, vas breui scrobe demergitur, loco, qui quotidie sole tangatur. Alii statim lecta cum tenacibus suis picatis vrceis condiderunt, & oribus vasculorum gypso vel pice clausis, ipsa sub diuo obruta sabulone texerunt. Plurimi pyra obruta inter paleas, aut frumenta seruarunt. Alii pyra, quæ non se contingerent, in melle seruarunt. Aliqui aquam salsam, cum cœperit vndare calefacta, despumant, & ei post iam frigidę pyra seruanda demergunt: tunc exempta post tempus exiguum condunt vrceo, & eius lito ore conseruant. Vel nocte, & die in frigida salsa manere patiuntur, post in aqua pura biduo macerant, deinde in sapa, vel passo, vel dulci vino mersa custodiunt. Seruari pyra Democritus affirmat, quæ illitis pice surculis suspendantur. alii in sapa, vel passo, vel dulci vino, vel musto mersa custodiunt vasis plenis. Plurimi inter scobem obruta seruarunt. Alii siccatis frondibus iuglandis inuoluta recondunt. Alii in vrceo fictili nouo in vino, vel musto demergunt, parum salis habenti, & operculato vase reponunt. Alii vinaceis discreta, ne se contingant, obruunt. Apud nos funiculis laquearibus appensa, vsque ferè ad aliorum prouentum seruant, & præsertim quæ *bergamotte*, & *buon christiane* vocamus, quod etiam antiquitus fieri docet Martialis ad Mancinum.

Non pyra, quæ lenta pendent religata genista.

De sorbo. CAP. XV.

SEQVITVR sorbus, cuius fructus malorum, pomorumq; generi iure venit annumerandus. Etsi suus locus in syluis sit, tamen ob gratiam, quam apud omnes eius fructus adeptus est, in nostrum pomarium transtulimus. Inter felices arbores connumeratur à Verannio, Macrobio referente. Astringentem eius naturam Martialis innuit,

Sorba sumus molles nimium durantia ventres,
Aptius hæc puero, quàm tibi poma dabis.

Nomen. Sorbus arbor Græcis ὄη, & οὔη, fructus verò ὄα, οὖα. Ita & apud Latinos arbor sorbus dicitur, fructus verò sorbum: vel quia ore absorbeantur, vel quia diu seruentur. Itali arborem *sorbo* dicunt, fructus *sorbole*.

Descriptio. Theophrastus sorbi arborem accuratissimè describit, tanquam incognitam sibi, & aduenam. Sorbus arbor de grandibus & subrectis est, coma concinna, & nisi quid impediat, verticem nucis pineæ repræsentans. Aculeos non habet vt mespilus. Nouella cortice læui, pinguiusculo, flauente candido, anno sa

nosa scabro, atroque. Folia pediculo singulari, prolixo, neruaceo, condita in versus, alæ modo à lateribus emicantia, tanquam ex omnibus vnum fiant, laciniis pennatim ad neruum vsque diductis, ampliusculo diuisis interuallo, omnibus ramulis in extremo pediculi folium prominet, cuius accessione impar numerus efficitur, sunt in vetustioribus, breuioribusq; pauciora: figura iis lauri tenuifoliæ, preterquam quòd serrata per ambitum breuioraq; sunt, neq; cacuminibus mucronatis, sed in rotunditatem retusis: atq; hæc non paulatim, vt cæteris, sed vniuersa collabuntur. Flos racematim coactus ex pluribus candidis ac minutis, petiolo vnico dependet. Fructus cum large proueniunt, vuæ modo farcti, congestiq; visuntur, ex vno petiolo faui speciem præbentes, acerbissimi. Noua admodum fructificat, etenim à trimatu fert. Autumno foliis subinde amissis, cachrym suam fundit, eduraturam hyeme. Radicibus neque multis, neque in altum defixis, validis alioqui, & crassis, auelliq; difficillimis. Plinius ex eo, non ante trimatum ferre ex vllo genere scripsit. Ei vniuersa folia decidere: sorba inter se densa, quæ ramos circundata ex omni parte vuarum modo degrauant.

Syluaticæ sorbo præstantior quàm vrbanę fructus ait Theophrastus, quod in hac, & in cornis præcipuum notauit. Suauius enim olent. Cuius rationem in libro de causis assignauit: quia ficciores sunt, ea tamen siccitate, quæ non in totum tollit humiditatem ad odorem conficiendum: syluestre nempè genus siccius, ieiunius, feruentius, ac succo tenuius est, nec succũ carni permixtũ vrbani modo gerit. Præterea duo alia sorborũ genera ab aliis tradit reperiri, fœminam, quæ sola fructificat, & masculam sterilẽ. Aliud etiam discrimen in fructu, quòd aliæ figurã orbis, aliæ oui referũt. Item alię succo odoratiore dulcioreq;, vt quæ orbiculatos fructus ferunt: aliæ acido, peiusq; olente, vt quę ouales. Plinius verò, Sorbis quadruplex differentia. Aliis eorũ rotunditas mali, aliis turbinatio pyri, aliis ouata species, ceu malorum aliquibus. Hæc obnoxia acori. Odore & suauitate rotunda præcellunt. Cæteris vini sapor. Generosissima quibus circa pediculos tenera folia. Quartum genus torminale appellant. De quo nos alibi. Sed syluestre genus nos vocamus, quod in syluis absque aliquo cultu fructus optimos affert, de quo intellexit Theophrastus. Sed est aliud genus, quod verius syluestre dici posset, nam arbor ab vrbana nihil differt, nisi fructu qui exiguus est, & vix oxyacanthæ baccas superat, colore ferrugineo, & vtimur ad aucupia turdorum, cuius sunt auidissimæ. Mascula caremus, quia omnes fœtificantes sunt. fortasse feruentibus locis ea Theophrasto visa fuerit. Fœminam dicimus, quæ paruos, rotundosq; fructus affert, masculam verò, quæ magnos, ac turbinatos. Sunt præterea discrimina multa, colore, sapore, & magnitudine differentia, nam alia oui magnitudine, alia oleæ fructus ferunt, alia lentiginosos, & inter hæc præcipua, quæ in arbore ad Ianuarium vsque vegetos seruat. *Genera.*

Suapte natura frigidos tractus quęrere scribit Theophrastus: nam si ad lo- *Caelum.*

ca feruentia venerit, ſterileſcere. In montibus etiam naſci. Plinius ſorba in frigidis, & humidis prouenire ſcripſit, aquoſis etiam montibus gaudere. Ariſtophanes (Athenæo authore) ait,

In montibus ſunt ſorba ſponte plurimæ.

Palladius amare loca humida, montana, & frigidis proxima.

Solum. Theophraſtus alſioſum, humectumq; ſolum concupiſcere, quo tametſi viuacior, aboleriq; contumacior, mõtibus etiam naſci dixit. Palladius ſolum pinguiſſimum, cuius indicium facit certiſſimum, ſi frequens vbiq; naſcatur.

Satio. Theophraſtus ſemine naſci ſcripſit. Plinius idem confirmat. Palladius, Menſe Ianuario, Februario, & Martio locis frigidis. Calidis verò Octobri, & Nouembri ſorba ſeruntur egregie, ita vt matura in ſeminario ipſo poma pangantur. Ipſeq; expertus eſt, arbores ex pomis ſponte progenitas, & in creſcendo, & in ferendo extitiſſe felices.

Tradidit etiam Theophraſtus viuiradice ſeri. Plinius ab eo, radice plantam ſeri ſcripſit, ac poſt mediam hyemem in idus Februarias. Palladius, Plantas etiam ſi quis ponere velit, habebit arbitrium, dummodo calidis locis menſe Nouembri, tẽperatis Ianuario, vel Februario, frigidis Martio inclinante diſponat. Planta eſt transferenda robuſtior, ſcrobem deſiderat altiorem, & ſpatia longiora, vt (quod illi maxime prodeſt) à ventis frequentibus agitata grandeſcat.

Etiam auulſione naſci ſcripſit Theophraſtus. A quo Plinius. Cũ perna ſua auellitur, partemq; aliquam è matris corpore aufert ſecũ fimbriato corpore.

Cultus. Veluti ſylueſtris arbor reſpuit omnem cultum, ſed ſiccitatibus ſi irrigetur, ac hyeme ſuffodiatur, maiores & dulciores dabit fructus, ſed non odoratiores, vt è Theophraſto colligitur. Formanda eſt arbor, vt à terra decem, vel duodecim pedibus eleuetur.

Inſitio. Plinius in calabrice inſeri monet, ea eſt ſpina ſylueſtris. Pallad. Menſe Aprili ſorba inſeri in ſe, in cydonio, in ſpina alba, vel trunco vel cortice. Idẽ in verſib.

Sorba ſuos partus merito maioris honeſtant
Seminis, & pulchro curua labore nitent.
Hæc arbos ſpinæ duros mucronibus artus
Exuit, ac libris mitibus arma tegit.
Aureaq; annexo miſcere cydonia fœtu
Gaudet, & externi dona coloris amat.

Plinii calabrix Dioſcoridis oxyacantha eſt, vt alibi monuimus, retinet apud nos priſtinum nomen, optimeq; ſuper ea prouenit ſorbus, etiam malus, & optimos fructus præbet.

Morbi & remedia. Ait Theophraſtus, Ipſa arbor in ſenecta vermibus obnoxia ruffis, hirſutis ſui generis, atq; ita emoritur. Fructus etiam ſuper arborem crudus adhuc magis, quàm meſpila, pyraq;, quãuis hic maxime omnium ſit acerbiſſimus. Plinius ex eo, Sorbus arbor infeſtatur vermiculis ruffis, piloſis, atq; ita emoritur. Nos ex his ſæpe extraximus non ruffos, neq; hirſutos, ſed ſicut cæteri. Palladius re-

medium

remedium affert. Si vermes patitur infestos, qui in ea ruffi, & pilosi solēt medullę interna sectari, aliquos ex his sine iniuria arboris detractos vicino crememus incendio. Creduntur hoc genere, vel fugere, vel perire.

Plinius, Sorbis, quæ generant, nec fructum ferunt, fissa radice inditur cuneus è teda, ac cinere, & terra cooperitur, fertilesq; fiunt. Ex quo Palladius. Si verò minus ferre cœperit, tedæ cuneus eius radicibus inseratur, vel circa partem vltimam fossa facta cumulo ingesti cineris adæquetur.

Theophrastus materiem sorbi solidam, spissam, coloratam, & validam esse. Plinius lignum ossibus carere inquit. Apud nos ex ea optima vasa expoliuntur, arcæ, & balistarum manubria. *Materies.*

M. Varro de sorbis pensilibus promendis ait, Ipsa ostendunt, quando ad vsum oporteat promi, quòd colore mutato, & contractu acinorum, si non demiseris ad edendū, ad abiiciendum descensura se minitantur. Sorbum maturum mite conditum, citius promi oportet: Acerbum enim suspensum lentius mitescit, quod prius domi maturitatem assequi vult, quam nequit in arbore, vt inde promatur ad escam. Theophrastus ad hyemem suam differre maturitatem dixit, quia eius fructus plus sicci habent, terreni, acerbi, solidiq; natura sunt, & arboribus decerpti maturescere possunt, etsi non vera maturitate, tamen quoad succum conceperint esculentum, nisi hoc maturitatis genus putrefactionem appellare mauis, nec prohibet id fieri posse ab extremo calore, cum enim perpetuus humor effluere desierit, qui prius ab arbore suppeditabatur, frigoris superuentu calor intus naturalis obsidetur, quoad maturuerint. Columella ita seruat, In vindemiis sorba manu lecta, curiosè in vrceolos picatos adiicito, & opercula picata imponito, & gypso linito, tum scrobibus bipedaneis sicco loco intra tectum factis vrceolos ita collocato vt oblita eorum ora deorsum spectent, deinde terram congerito, & modice desuper calcato. Melius est autem pluribus scrobibus pauciora vasa distantia inter se disponere: nam in exemptione eorum, dum vnum tollis, si reliqua commoueris, celeriter sorba vitiantur. Quidā hoc idem pomum in defruto seruant, adiecto spissamento aridi feniculi, quo deprimātur ita sorba, vt semper ius supernatet, ac nihilominus picata opcula diligenter linūt gypso, ne possit spiritus introire. *Cōditura.*

Plinius ait, Cato & sorba sapa condi iubet. Et in vasis fictilibus picatis seruantur in scrobibus, gypsato operculo duūm pedum, terra superinducta, in loco aprico, inuersis vasis, & in doliis vt vuas cum ramis suspendi. Palladius ex iis, Lecta duriora, ac posita, vbi maturescere cœperint, fictilibus vsque ad plenum claudantur vrceolis, gypso desuper tectis, & bipedanea scrobe loco sicco sub sole merguntur ore peruerso, & desuper spissius terra calcatur. Item secta per partes siccantur in sole, & seruantur in vasculis in hybernum. Cum voluerimus vti, aqua feruenti macerata reuirescunt sapore iucundo. Aliqui cum pediculis suis viridia lecta suspendunt locis opacis, & siccis. Alii sorba in sapa asserunt diu posse seruari.

De ficu, & eius inuentione, & laudibus. CAP. XVI.

HACTENVS de arboribus, quarum fructus ſemina intus habent, nunc de iis, quæ grana, vel frumenta in ſe continent, verba faciamus, à ficu incipientes. Macrobius ficum albam inter felices arbores connumerandam cenſet, nigram inter infelices, Veranii teſtimonium afferens, de verbis pontificalibus ita dicentis: Felices arbores putantur eſſe Quercus, Æſculus, Ilex, Sapinus, Fagus, Corylus, Sorbus, Ficus alba, Pyrus, Malus, Vitis, Prunus, Cornus, Lotus. Tarquinius item Priſcus in oſtentario arborario idem innuit, cum ait: Arbores, quæ inferorum deorum, auertentiumq; in tutela ſunt, infelices nominant; alaternum, ſanguinem felicem, ficum atram, quæq; baccã nigram, nigroſq; fructus ferunt; itemq; acrifolium, pyrum ſyluaticum, bruſcum, rubum, ſentesq;, quibus portenta, prodigiaq; mala comburi iubere oportet. Sed ficum tanquam non pomum à pomis ſecerni iubet Afranius dicens. Pomum, holus, ficum, vuam. Et Cicero, Neq; ſerit vitem, neque quæ ſata eſt diligenter colit: Oleam, ficus, poma non habet. OEconomicorum tertio. Nos autem ex Plinio, cæteriſq; inter poma connumerari affirmamus. Ficus in ea æſtimatione apud antiquos fuit, vt ſecundum ab vua locum ei dederint, primum inter horarios fructus: cùm ſit eius ſuccus minime vitioſus, maioris nutrimenti, & demũ ſucco vitis præſtantior. A Gręcis, Latiniſq; adeo copioſè de ea diſſeritur, vt nunquam de alia, vnde neceſſe eſt, quæ de ipſa tradimus in plures ſectiones partiri, vt quæ ab aliis membratim diſcerpta accepimus, diſtinctè & ordinatè, quæq; noſtra vidimus experientia luculentius explanemus, à cuius inuentione noſtri ſermonis initium erit. Magna ſunt de ficu Poëtarum commenta, perplures hiſtoriæ, & in ea laudanda eo vſq; progreſſa eſt antiquitas, vt à Diis originem traxiſſe dixerit. Pauſanias in Attica primùm æditam ficum putat prope Cephiſſum. Phytalus Cererem (vt fama eſt) hoſpitio ſuſcepit, Dea beneficii non immemor ficulnam arborem dono dedit, quod in eius monumento his numeris memoriæ proditum fuit,

Hic Cererem tectis Phytalus ſuſceperat heros,
Cui primùm ſacri largita eſt ſemina pomi,
Quam mortale genus ficum vocat: illius ergo
Muneris, æterno hic Phytali gens floret honore.

Athenæus verò Græcorum commenta luculenter complexus, hæc de ficu tradit. Soſibius Lacon Libero patri ficus inuentionem tribuit, & ob hoc Lacedęmonii Sycitem Bacchum colunt. Naxii, vt Andriſcus, & Agaſthenes referunt, Liberum patrem vocari volunt Melichion, quòd ficulnum fructum ædiderit, Melichenq; iidem appellant. quare Liberum, vt vitis inuentorem, facie vitiginea; Melichium ficulna, Naxii excudebant. Poëtæ gigantem Sicæum nomine perſequente Ioue, à tellure eius matre in Sycem, hoc eſt in ficum conuerſum fabulantur: vnde in Cilicia vrbi nomen fuit inditum Sicææ.

Pherent-

Pherenicus commemorat Oxylum ex Hamadryade Sycen filiam suscepisse, Oxylum verò Orio parente natum sororis amplexu genuisse nucem iuglandem, cornum, populum, vlmum, vitem, ficum, & has Hamadryadas vocari nymphas. Ficus purioris vitæ mitiorisque principium fuit, hinc locum, in quo primum reperta emicuit, Athenienses ἱερὰν συκῆν, id est sacram ficum appellauêre, quæ Athenis via vocabatur, quæ ducit ad Eleusinem, eiusq; fructus ἡγητηρία, quia primus ab Atheniensibus, quasi ante alias fruges ad mansuetum victum inuentus fuit. Herodotus suis in historiis introducit virum regi persuadentem non debere contra viros expeditionem facere, qui inter alia, neq; vino vtantur, neque ficus, quibus vescantur, nec aliud quidpiam boni habeant. Philippus Persei pater (vt ex Polybij historiis habetur) dum Asiam percurreret, à Magnetibus in annona ficum pro victu accepit, quamobrem cum Myuntem postea debellasset, regionem Magnetibus ficuum causa donauit. Hinc Ananius iambographus auro pronunciauit ficus esse meliores. Pergratas fuisse Persarum regi caricas scribit Dion, etiam si apponi modo nō consueuissent, quæ imperio obnoxia ferret regio. Aristophanes nil ischadibus dulcius ait. Indorum rex Amitrochates per epistolam ab Antiocho mitti sibi ischadas poposcit. Alexis caricas Athenarum cibum insignem vocauit. Hæc Athenæus. Ælianus item veterem, primumq; fuisse cibum Atheniensibus scribit, sicuti Arcadibus glandem, Tirynthiis ἀχράδας, Indis calamos, Carmanis palmas, Mœotis milium, & Sauromatis Persis cardamum, ac terminthum. Cyrenenses (authore Orpheo) Saturno sacrificantes ficis recentibus coronabantur, quod eius fructus repertorem credant. Artaxerxes Mnemon iunioris Cyri frater in fuga, apparatu eius direpto, cùm caricis vesceretur, exclamauit inquiens: cuiusmodi voluptatis expertem me regalis fecerat affluentia? Calendis Ianuarij caricas, caryotides, & mella tum deo, tum amicis elargiri veteres solebant, vt dulces anni dies à dulcibus auspicarentur. Colitur (inquit Plinius) arbor in foro ipso ac comitio, Romæ nata, sacra fulguribus ibi conditis, magisq; ob memoriam eius, quæ nutrix Romuli, ac Remi conditoris, appellata: quoniam sub ea inuenta est lupa, infantibus præbens rumen (ita vocabant mammam) miraculo ex ære iuxta dicato, tanquam in comitium sponte transisset. Adacto nauigio illico arescit, rursusq; cura sacerdotum seritur. Fuit & ante Saturni ædem vrbis anno 260. sublata sacro à Vestalibus facto, cum Syluani & Isidis simulachrum subuerteretur. Eadem fortuito satu viuit in medio foro.

Quia peculiares sunt aliquæ ficuum vires in nostris corporibus, cùm apud nos crebrior sit earum vsus, physicis consulentes, aliqua de iis pertractemus, vires omittendo, quæ ad medicinam pertinent, cùm id nostri consilij non sit, sed de iis tantum, in quas facile inconsulti incidere possent: Athenæi verba subnectentes, is nanq; diphnosophystarum libro 3. veterum medicorum præcepta refert. Quod verò ficus omnium fructuum, qui ex ligno nascuntur, sit vtilissima, Herodotus Lycius demonstrauit, qui bene nutriri pueros nuper na-

Aliquæ ficuum operationes in nostris corporibus.

tos ficus ſucco aſſeruit. Pherecrates,& qui Perſas inducit: Si quis noſtrum nouam ficum aliquando viderit,puerorumq; oculis impoſuerit,quaſi non vulgaris medicinæ vtilitatem conferet. Philotimus libro 3. de nutrimentis refert, ficus multas habere differentias , & ex generibus, temporibusq; vires ſortiri, & vt vniuerſum dicatur,muſteas ficus,& adhuc humentes melius, & celerius reliquis pomis excoqui , nec reliquum cibum impedire, quo minus conficiatur. Vim humorem conglutinandi , cogendiq; poſſidere , & internum quippiam retinere,quo citam, facilem , fuſamq; reddat aluum, humorem non inſulſum alicuius acrimoniæ participẽ præbere,ſi cũ ſale ſumantur,ſed qui celeriter diſcutiatur, argumento, quod & ſi magna vis earum ingeratur, paulò poſt inanitio, vacuitasq; eximia ſentitur, quod fieri nõ poſſet, niſi celeriter diſſolutæ fatiſcerent. ocyus reliquo cibo conficiuntur, nõ modo quod maiorem copiam, quàm reliquæ frugis ſumptitantes innoxiè degimus: ſed ſolito cibatu præſentatæ nullũ nobis exhibent negotium , facileq; calori cedentes , reliquũ cibum excoqui minimè vetãt. vis glutinatoria & ſalſilago manifeſte in eis deprehenditur,quum & manus extergant,& dulcis ſapor,indice lingua,ſentiatur. Quod autem aluum ſine torminibus cieant,eamque læuigent , euidentius eſt, quàm vt probari deſideret. Salſedinem quandam licet leuem reſipiunt , ideo nitroſa vi pollere iam dictum eſt. Heraclides Tarentinus nõ illepide in conuiuio quærit,an poſt ficorum eſum aqua calida, vel frigida ſit obiicienda? qui calidã ſuadent præbendam , celeriter eam & abſtergere , & eluere cauſantur , ideo eſt veriſimile breuiter calida diſſolui, quod calor facto partiũ diuortio extenuet, & in anguſtias ducat,frigus contra cogat. Cæterum qui frigidã aquam iubent præferendam, contendunt frigidi potius beneficio , quæ in ſtomacho reſidebant,grauitate quadã deturbari: Siquidem æſtuantẽ ſtomachum ficus moleſtia afficiunt,& imbecilliorẽ reddunt,quare nonnulli ſecundum ficus merum præcipiunt offerendũ,ſic promptè recrementa ventris exigi. Sed crebriore,& largiore potu ab eo cibo vtendum non ambigitur , vt in ventre nõ immorentur,ſed ad imos inteſtinorũ ſinus rapiantur.Sunt qui ficus meridiano eſu abdicent,tum enim,vt Pherecrates ait,morbũ creant: quare Ariſtophanes cùm æſtate ægrotantem quendam conſpexiſſet,meridiano ficuum eſu præſagiit. Eubolus nobis cibo ficorũ meridiano interdixit,morbũ inde cõtrahi teſtatus. Damnat item Nicophron inquiens: ficus meridie ſumentem ſtatim febre corripi quæ vomitũ flauæ bilis eliciat. Diphilus Siphnius memoriæ proditũ reliquit, muſteas ficos paruã efficere alimoniam , noxiũ creare humorẽ , ſed facile aluo excerni,cibis ſupernatare,verùm eas melius ſiccis diſtrahi. Porrò quę imminẽte iam hyeme gignuntur, magna difficultate matureſcentes euadunt deteriores: meliores habentur, quæ ſolis vigorem expertæ , per naturã ematuruerint. Cæterum quæ multo turgent lacte,aut aquoſo liquore madẽt,ſtomacho quidem gratiores, magis faciunt ad palatum,grauiores tamen, ponderóſioresque facilius deſcendunt. Studioſos vocis abſtineri ficis Demetrius Sceptius iubet,

Hege-

Hegesianactis Alexandrini exemplo motus, quòd is tragœdiarum actor optimus euaserit, quia ficu duodeuiginti annos abstinuisset. Hactenus Athenæus. Sed quamquam nostri instituti non sit, cogit me præstans erga venena ficorum vis, tanquam res maxima, remedium apponere. Nota iam est Mithridatis compositio illa tantopere ab omnibus celebrata, vt Plinius tradit. Cn. Pompeius inuenit in peculiari commentario ipsius manu compositionem antidoti è duabus nucibus siccis, item ficis totidem, & rutæ foliis viginti simul tritis, addito salis grano, ieiunoq; sumenti nullum venenum nociturum illo die. Varro refert apes è fico mel capere, sed non bonum.

De prodigiosis aliquot ficus naturæ mirabilibus.

Sed afferamus aliqua huius arboris prodigiosa naturę miracula, quorum alterum est tauros quantumlibet indomitos fico alligatos cicurari, & quasi immobiles conquiescere. Alterum, victimas cæsorumq; animalium carnes perquam celeriter tenerescere, & fragiles effici, quæ in fico pependerint. Horum causam demonstrat Plutarchus in sympoſiacis dicens: Quũ inter obsonia Aristionis coquus immolatum Herculi gallinaceum gallum, recentem, tenerum, & penè friabilem obtulisset, tam citam teneritudinem ficui acceptam referebat Aristio, contendens iugulatas aues etiam præduras teneritatem cõtrahere, quæ pensiles adhęrere ficui. Causam affert Plutarchus: Nanq;, quòd auram halitumq; vehementẽ, ac validum expirat ficus, visus satis testatur. Fidem quoque facit, quod vulgò de tauris dicitur: ferocissimus quisq; huic adligatus arbori mitescit, tangiq; manu, ac subigi tolerat, & efflans iram, animumq; veluti lassum deponit, tanta vi pollet ea spiritus acrimonia, vt ruat licet, sæuiatq; taurus, imperet furori. Siquidem arbos fici plus cæteris lacte copioso prægnans est, vt lignum, rami, pomum eo planè resarciantur, quapropter cùm comburitur, fumus quẽ eructat maxime mordet & vellicat: lixiuus quoq; cinis maximè deterget, purgatq;. Quin & cogitur caseus ficulneo lacte, quod emittit arbor, si virentẽ saucies corticem. Cæterũ caloris munere euenire volunt, vt iniecto succo lac coeat, qui humoris concrementũ, & aquosum liquefaciat, proinde calidã, acremq; auram, ac digerentẽ ficus exhalat, quę carnes halitu deficcet, ac cõcoquat, sic vt friabiles reddantur. Hoc idẽ euenit, si tritici aceruo obruantur carnes, aut penitus immergantur, calore videlicet hoc præstante, argumento, quod frumentũ, in quo amphora vini fuerit obruta, cõfestim laticem depascit. Sed alij sunt, qui hęc ad caprificũ, non ad ficũ referant. Aliud quoq; accedit naturæ miraculũ ab eodem traditũ, quod ficus de cœlo nõ tangitur, id vtiq; amaritudini acceptũ referre oportet, tale genus quippe nõ attingũt fulmina, quod vitulus cõprobat marinus, atq; hyæna. Theophrastus ab aruspicibus ostenta existimari ait, quæ fortuita mutatione fieri contingit, vt ex caprifico ficum, & ex fico caprificum, sed de fico in caprificũ deterius, vuamq; ex candida nigram, & ex nigra candidam, & pro ostento etiam capi, cum arbor in arbore nascitur, vt laurus orta in platano, & quercu. Ex eo Plinius, Prodigio fiunt ex caprifico fici, & contra graui ostento, cùm in deteriora mutantur, & ex can-

dida ficu in nigram. Sunt etiam prodigia cùm alienis locis enaſcuntur, vt in capitibus ſtatuarum, vel aris, & cùm in arboribus ipſis alienæ. Ficus in lauro nata eſt Cizici ante obſidionem.

Nomen. Ratio poſcit, vt de eius nomine dicamus. Græcis arbor συκῆ, fructus verò σῦκον dicitur, de cuius nomenclatura apud eos exiſtit controuerſia. Nam alij ex gigante Sycæo, alij ex Syce Oxyli filia, quæ omnia iam ſupra memorauimus, cùm de eius inuentione verba fecimus. Sed tanta fuit apud antiquos ficus veneratio, vt omnes eius partes, & fructus peculiaribus nominibus deſignauerint, ideoq; non iniucundum fore duximus, ſi eas Græcarum vocum ſtudioſis apponeremus, cum in illius hiſtoria ſæpe occurrant. Athenæus caprificum ἐρινεὸν vocat Homeri & Strattis authoritate, at Amerias groſſos ἐρινάκας appellari ait. Seleucus proterıcen fici genus quoddam ſcribit, quod præcocem fructum fert; & Philemon maturam ficum κόλυθρον dici. Athenienſes ficos maturitatis falſam ſpeciem præferentes vocant φήληκας, hoc eſt phelecas, quia φηλώματα dicuntur imposturæ, & deceptiones. Ficus antequam matureſcant Græci iidem ὀλωύθους, nos dicimus groſſos, & ſi nomen ſit etiam vrbis in Thracia, à qua Demoſthenis orationes Olynthiacæ inſcribūtur. Sed ſunt inter Græcos, qui ita diſtinguant, vt primum ſit ὄλυνθος, mox φήληξ, inde σῦκον, poſtremo ἰσχὰς, & diminutiua forma ἰσχάδιον, id eſt caricula, παρὰ τὸ ἴσχειν: quia vlterius augmentum fici prohibeatur autumnali tempore. plerique eo nomine aridas ficus intelligunt, è noſtris nonnullos inuenias, qui aridas ficus caricas dicant, cum carica fici ſpecies ſit, vt videbimus. ἰσχάδας Iulius Pollux diſtinguit, vt alia recens, alia virens, item vetus, & ſicca, itemque ſale condita. Nouellæ ficus ſycades dicuntur. Sed eius partes etiam peculiari nomine inſignitæ ſunt, vt κράδη eius ſurculus, κεγχραμὶς grana intus. Et auiculæ cum tam vuis, quàm ficubus pingueſcant, à fico nomen indiderunt συκαλὶς, id eſt ficedula, vt M. Varroni placet, non ἀμπελὶς ab vuis, quibus etiam paſcitur. Ad quod alludit Martialis epiſt.

Cùm me ficus alat, cùm paſcar dulcibus vuis,
Cur potius nomen non dedit vua mihi?

Latini ficum à fœcunditate vocāt, M. Varrone & Quintiliano authoribus. Itali *fico*.

Deſcriptio. Nunc verò arborē deſcribamus. Theophraſtus variis in locis ita depictam exponit. Arbor ficus ſtatim ab radice ſimplici caudice brachiata ramis, ſurculoſa, diſſolutuque contumax aſſurgit, ſed ſuæ exilitatis cauſa multifidam aliquando dimittere aſſolet. Corpore non magnopere procera, quanquam inter eas, quæ ſolutum fructum progenerant, modo ſolum obtineat probum, vaſtum incrementum capiat, in altum ſe attollens, & ramoſo admodum corpore, ampliſſimum locum occupet. Ligno contorto, carnoſo, enerui, & enodi: Enodi, inquam, non quòd nodis omnino careat, talis enim arbor nulla videtur, ſed ita enodem accipi volo, vt nodos paucos naturæ ordine habeat, etſi eius ramuli nuper oborti nodoſi adeo ſint, vt tactu aſperi videantur, idq; quia

breui

breui internodiorum diuortio ſeiuncti ſunt, longe tamen quàm ea nodoſior eſt caprificus. Medulla carnoſa. Cortice ſimplici, & læui. Humore lacteo ſucco ſimili. Folio amplo, laciniato & (vt ita dixerim) cruciformi, quod cõſtat neruo, cortice & carne. Serotinæ fici antequam fructũ percoquant, folia deperdunt: at in Elephãtino agro caduca nõ ſunt, tum cœli genio, tum humi præſidio, hæc enim vberem ſuccũ, qui ſufficitur in conſumpti locũ, illud verò obſequens ad fouendum ſe præbet. Nouello ſurculo fructificat; aliquãdo rei temeritate poma auerſa ramulis affert, quod mirũ videri nõ debet, ſi alienis in locis fructuum eruptio fuerit: cõmutatio enim parua eſt, nec poſterior hic locus à priori diſſimilis admodũ eſt, cùm aggregatio imbecilla, & confluxus in eam validior ſit. Præterea in ficuum genere ſpecies quędam eſt ὀπισόκαρπος, id eſt quæ retro poſt frondem fert fructum, vnde illud, quod cum ſpecie quadam naturale, & frequentiſſimum eſt, in altera eiuſdẽ ſpecie euenire, non ita mirum videri debet. Semina intus congeſta continet, atq; tunica contenta, ſed incerta, & quæ præ nimio humore conculcantur. Cacumine, & latere germinat, paulo ante æquinoctium, ad ortũ arcturi poſt ver: quod tempus etſi omnibus edomitis commune eſt, cõmunius tamẽ fico. Non floret, ſed protinus fructum oſtendit. Ei datũ eſt à natura, vt plura producat, & groſſos deciduos, & ficus: & ſi pars maior fructuum acerba initio eſſe ſoleat, quia ſiccitatem ſortita eſt. Humidorum omnium extrema eſſe putatur ficus, cuius ſuccus lacteus exiſtit. Fructus ſerò matureſcit, cùm & putamine obtegatur, ſuccũ amplum, craſſumq; obtineat, & ſummatim quodãmodo matureſcat, & ampliore mole conſtet. Sed celeriter perficitur, quia humidus, quia tenui amictu tectus eſt. Si arbor egregiè ramis, & frondibus luxuriabit, egregiè etiã vberes fructus promet, eius nanque talis natura priuata eſt: (reliquis enim omnibus ferè negatum, cùm natura vtrumq; explere nequeat. Neceſſe eſt enim ſi in frõdibus materia abſumitur, quòd debita pars fructibus intercipiatur, ſic largiori fructus prouentu, minus germinationẽ frequentari:) quod & ſoli vbertate, & arboris robore euenit, id enim attrahere valet, illud largius ſuppeditat alimentum. Velocia incrementa capit: Cuius ratio eſt, quia rara, humidaq; eſt: rarioribus enim, & humidioribus celeres fiunt augmenti progreſſus. Radice præcipua eſt, quippe ſi ſedem nanciſcatur expeditam, ſubire quantumuis facile & euagari poteſt, ſed oblique, quòd expedita faciliq; ſemita careat. Breui vita eſt, nam cito ſeneſcit, & contabeſcit, ratione nimiæ fœtificationis: diuturni enim penſi ſolutione, maxima & potiſſima naturæ pars exhauſta fatiſcit. Idq; in animalium genere videre licet, in quibus exceſſus ſuperfœtationis citam affert ſenectutem, & mortem, quod inter congeneres euidentius patet. Rectè igitur contra Democritũ, qui arbores, quæ prolixa, craſſaq; radice nituntur, vitam obtinere breuiorẽ dixit. Nunc Plinij ficus deſcriptionẽ, quam ex Theophraſto excepit, multisq; in locis diſſeminauit, afferemus. Ficus ſimplici caudice ſurgit à radice, frequentibus ramis. Cortice ſimplici, læui, & in ſenecta rugoſo. Humor corticis lacteus, huic ad ca-

ſeos figurandos coaguli vis. Corpus totũ è carne: ideo finditur velocius, quàm frangitur. Folio ampliſſimo, quod in ſerotina cadit, antequam matureſcat fructus. Sed in Elephantino Thebaidis nulli cadit, ne vitibus quidem. Arboribus ſubeſt folio pomũ, vt protegatur, excepta ficu, cui folium maximum, vmbroſiſſimumque, & ideo ſuper eo pomũ, eidemq; ſerius naſcitur folium, quàm pomum. Ex reliquo pomorũ genere ficus ampliſſima eſt: quædã eſt pyri magnitudine æmula: admirabilis eſt pomi huiuſce feſtinatio, vnius in cunctis ad maturitatem properantis arte naturæ. Ficus mollis omnibus tactus, maturis frumenta intus, ſuccus matureſcẽtibus lactis ineſt, percoctis mellis. Seneſcunt in arbore, anusq; deſtillant gummi modo lachrymã, ſiccãturq;. Succus ficui dulcis, lacteusq; in capite, in corpore nõ item. Ficus teguntur carne, & cute detrahitur hæc virentibus vt putamen, in ſiccis eadem maxime placet. Non floret, protinus enim fructũ flores gignunt. In ficis mirabiles ſunt abortus, qui nunquã matureſcunt. Eis nullus odor. Æſtiuas germinationes à canis ortu & Arcturi omnibus arboribus cõmunes putant, ſentiri autẽ maxime in fico: cauſam afferentes, quia in Theſſalia, Macedoniaq; plurima tum ficus exeat. Maxime tamen in Ægypto apparet hæc ratio. Gignit è lateribus ramorum, & cacuminibus. Breuiſſima eius eſt vita, ex iis pręcocibus breuior, quàm ſerotinis, & dulcibus, quàm acidis. Radix copioſa, flexuoſaq;. Quidam breuitate radicũ celeriter ſeneſcere arbores putauit: quod coarguit ficus, cuius radices longiſſimę, & ſenectus ocyſſima. Hippocrates ficus foliũ coronopoeidẽ vocat, id eſt cornicis pedi ſimilẽ. Plutarchus ficũ non florere ſcribit, & fructũ proferre, verũ groſſi in hac decidui floribus reſpondent. Præterea à veteribus Græcis foliũ θρίον dici ex ſcabritie. Vnde ob eius aſperitatẽ anguilla piſcis facile lubricus, eo cõuoluta poſſit cõtineri. Vnde adagiũ τῷ θρίῳ τὴν ἔγχελυν, id eſt ficulneo folio anguillam. A Plutarcho in Sympoſio agitatur quæſtio, Quî fiat, vt arbor amariſſima fructũ producat dulcẽ, ac pinguedinis multæ? Cuius propoſitæ ratio illa eſſe nonnullis videtur: quòd arboris dulcedo quantacumq; ſit, in fructum ſecernatur, proinde quicquid reliquũ fiat in ligno ſucci in amaritudinem degeneret. Id vel hepatis præcipuè argumento patet, quod ipſum dulciſſimũ eſt, fœculento, & bilioſo in vnum locũ ſequeſtrato, ac quodammodo percolato. Ineſſe autem ficui bonitatem ſucci quam euchymiam vocant eo probant indicio, quoniã adnata illi ruta, dulcior euadat, ni diuerſum magis aſtruat quiſpiam, ficum videlicet, dum alimentũ ſibi conciliat, eximere quod acre, quodq; amarulentum eſt. M. Varro, quæ laxiora, ea & fœcundiora eſſe dicit, vt fœmina, itaq; ficus ꝓpter fœmineam mollitiem ad creſcẽdum prona eſt. Lactiq; pro coagulo addunt de fici ramulo lac. Columella de lacte idem habet. Cogitur plerumq; lac ficulneo lacte, quod emittit arbor, ſi eius virentem ſaucies corticem.

Genera. Ficus multis inter ſe diſcriminibus diſtare prodidit Theophraſtus, vt alia maturè, alia ſerò admodum matureſcant. Præterea tot ſubiêre genera, (inquit Plinius) vt vel hoc ſolum æſtimantibus mutatam appareat eſſe vitam. Apud

nos in-

nos infinita propemodum ſunt, inter ſe ſapore, colore, forma, magnitudine, & temporis prouentu differentia, quibus antiqua nomina tribuere impoſſibile ferè eſſet. Nos continua omnium generum ficuum noſtræ Campaniæ inſpectione, ſycophantarum conſilio, antiquorum librorum lectione, ac comparatione vulgaria nomina apponere conati ſumus, ſperamusq; nec noſtros conatus fruſtratum iri. Primò ficum in vrbanã, & ſylueſtrem diuidemus. Vrbanam mox aggrediemur, de ſylueſtri poſtea dicturi. Vrbanarũ genera à temporibus, quibus maturantur fructus diſtinguemus, vnde à præcocibus incipiendum duximus, è quarum genere biferæ ſunt. Hæ principium noſtræ tractationis exhibent. Theophraſtus ficus biferas vocat, quæ bis eodem anno, certoque temporis tenore fructus proferre ſolent. Achæis præcox ficus πρόδρομος dicitur, quaſi præcurrens: forte protérice quoque: nam & Seleucus ita genus ficus quoddam nominat, maturius fructus promens, vt ex Athenæo elicitur. A Columella appellantur biferæ, & triferæ floſculi. Et in ſuo hortulo,

Tunc præcox bifera deſcendit ab arbore ficus.

Plinius ex his, Ficus & præcoces habet, quas Athenis prodromos vocant. Sunt & precoces biferæ albæ & nigræ, cum meſſe, vindemiaq; matureſcentes. Ex Chalcidicis quarundã trifero prouentu. Macrobius etiã biferarum meminit. Apud Siculos adhuc retinent nomen, nam *bifere* vocant. Neapolitani *volemole* à manus vola, vt ſpero, quia magnæ ſunt, ſuaq; magnitudine manus volam implent. Harum apud nos nonnulla ſunt genera colore, figura, & magnitudine differentia. Hæc prima omnium maturantur, fructificantque ex annotino genere: ſcilicet prioris anni ſurculo. Martio enim menſe prima ficus rudimenta generantur, maturãturq; Iunio cum meſſe: inde ex nouo germine aliæ ficus producuntur, Auguſto, & Septembri matureſcentes cum vindemia, vnde ex annotino, nouelloq; ficus fœtificat germine, quod annotauit Theophraſtus de malis biferis loquens. Fructificant ex vtriuſq; ſurculis tam annotinis, quàm nouellis, ſic etiã caprificus, quæ maturat, ficusq; profert ex nouellis. Tot generũ præſtantiſſimum eſt, quod vulgò *fico gentile* dicimus, quaſi nobilitate cętera antecedat, tamq; vilia, ruſticaq; cum eo minime cõferenda, principemq; locum omnium ſibi vendicat, albedine eſt decora, ſapore inſigni, pinguedine, ſuauitate, iucunditate, ac dulcedine. Cùm hiaſcit, cãdidiſſima demonſtrat viſcera, videturq; ex hoc fructu dicta noſtra Campania felix. Siculi *ficaZane* vocant, vel africanas, & adhuc priſtinum africanæ nomen retinent, ac animus inclinat has eſſe, dicere Africanas ficus Carthaginis excidio celebratas. Athenæus Africanã Romæ maximè laudari dicit. Cato eas nominat. M. Varro ex trãſmarinis eſſe dicit. Columella præcipuè ſerendã duxit. Sic etiam Macrobius. Plinius hæc habet, De Africanis, quas multi præferunt cunctis, magna quæſtio eſt: cùm id genus in Africã nuperrime tranſierit, patriæ nomen obtinent. Sed à Catone appellata iam tum Africana, admonet & Africæ, ad ingens documentũ vſo eo pomo. Nãq; perniciali odio Carthaginis flagrans, nepotũq;

ſecuritatis anxius, cùm clamaret in omni ſenatu Carthaginem delendam, attulit quodam die in curiā præcocem ex ea prouincia ficū, oſtendensq; patribus, interrogo vos, inquit, quando hoc pomum demptum putatis ex arbore? cùm inter omnes recens eſſe conſtaret. Atqui tertium, inquit, ante diem ſcitote decerptū Carthagine, tam prope à muris habemus hoſtem. Statimq; ſumptum eſt tertium bellū Punicū, quo Carthago deleta eſt. Eſt inter præcoces à Theophraſto memorata Laconica riguis gaudens, & eſſe quam minimam dicit. Ex quo Plinius, In Laconico genere præcoces ficus maximæ ſunt. Quod præceptori maximo aduerſari videtur, qui quam minimas eſſe dixit. Sed hanc controuerſiam ſoluit Athenæus, qui Ariſtophanis verſus tranſcribens ait.

Omnes ſerò ficus, procul Laconica:
Sit, hæc mihi eſt inuiſa, quod tyrannica,
Non eſſet illa parua ni plebem oderit.

Sed paruam dixit, quia exigua eius eſt planta; cui multum prodeſt aquam habere propinquā. Leucophalia etiam à Theophraſto memoratur inter præcoces. Athenæus Leucophias vocat. Plinius inter præcoces Tiburtinam ponit. Primo prouenit porphyritis longiſſimo pediculo. Auguror nobis dictam *fico molengiana*, hæc enim è præcocibus eſt, colore inter nigrum, & ruffum, vel vt lapis porphyritis purpureſcēte, quo etiam colore mala inſana nobis *molengiane* dicta proprie veſtiuntur, corpore & pediculo longo eſt. Subdit Plinius. Comitatur eam è minimis, & viliſſimis popularis dicta. Hæc Neapolitanis *fico migliarola* dicitur, nam & ſequitur antedictam, & corpore eſt exiguo, ſapore vili, grano intus frequenti, dum manditur ſub dentibus crepitant grana miliacea, (ex quo nomen *migliarola*) coriumque adhæret palato, & manibus, vt vix auelli queat. Niſi præcox eſſet, vix voraretur, ad aucupium potius, quàm ad eſcam ſeritur.

Temporariæ ficus. Quæ ſine nota præcocitatis, vel tarditatis temporis ficus ab antiquis memoratæ fuerunt, in hunc locum congeſſimus. Charition, & Aration genus à Theophraſto nuncupari ſecundo hiſtoriarū libro memorat Athenæus, quod nuſquam legitur. Plinius Aratiæ albæ meminit, pediculo minimo latiſſimæ. Idem Athenæus Atticam ficum Antiphanem laudare ſcribit: dicens regionem Hipponicam omnium totius orbis terrarum ficuum præſtātiſſimas producere, nec licere cuiquam ex agro Athenienſi ficus caricas ibi natas aſportare, vt ſoli incolę fruerentur. Carica ibi confecta erat Athenarum inſigne, Dionis, & Alexis teſtimonio. Præterea Calliſtrutiæ, quæ Romæ naſcuntur, alias totius orbis ficus antecellunt. Columella has inter præcipuè ſerendas cenſet. In hortulo verò,

Et Calliſtrutiæ, roſeo quæ ſemine rident.

Latini paſſarias vocant. Nam apud Græcos στρουθὸς paſſer eſt. Refert Capitolinus Clodium Albinum quingentas ficus paſſarias ieiunum comediſſe. Plinius

nius parum sapore præstantiores iis, quas supra dixerat, scilicet Lydiis, chalcidicis, & mammillanis dixit. suspicor in Plinii textu mendum. Hæc nobis *fico digitelle* sunt, præstantissimo sapore inter cæteras, vt Athenæus, præcipuè serenda, vt Columella, ridens hiat roseo semine, oblongo pediculo, vt non mirum sit Clodium quingentas comedisse. Chiam inter eas ficus, quæ Romæ nascuntur, maxime laudari scribit Athenæus. M. Varro transmarina genera ficuum in Italiam perlata esse, vt chia. Plinius, Ex aliis gentibus transisse ad Romanos chias. Quarum plura genera. Hæc ficus in Setinis agris, ob salis, viniq; saporem præstantissima erat. Vnde Martialis,

Chia seni similis Baccho quam Setia misit.
Ipsa merum secum portat, & ipsa salem.

Et alibi,

Nam mihi, quæ nouit pingere Chia sapit.

Chalcidicam dicit etiam Athenæus ex iis, quæ Romæ nascuntur laudatissimam. M. Varro inter transmarina semina, quæ in Italiam venere, chalcidicam fuisse. Columella præcipue serendam esse chalcidicam. Macrobius Chaldicam dicit. Plinius, Ex aliis gentibus ad Romanos trāsiere ex Chalcide, quarum plura genera, ex iis quædam trifero prouentu. Libyanam Athenæus è Romæ nascentibus laudatissimam dicit. Idem ait Columella, & Libycam vocat. In hortulo etiam,

Scissa libisca simul.

De lydia hæc habet Athenæus. Archilochus de his, quæ in Paro insula nascuntur, has mire celebratas scribit, easdemque esse, quas hæmonias dicunt, quod nomen ab innato colore adsciuerunt, ac egregias esse. quæ ficus tantum ab omnibus, quæ vbique nascuntur differunt, quantum apri syluestris caro, à cicurum suum carnibus. M. Varro inter transmarinas numerat. Columella inter laudatas, suoq; in hortulo,

——— *Et picto quoque lydia tergo.*

Plinius lydias purpureas esse scribit. Meminit earundem Macrobius. Has puto Neapoli *fico pente* dici. Nigra est, vel si mauis sanguineo colore infecta, maturescentibus finditur putamen, vt affabre picta videatur. Celebratur à Cariis populis apud Lydos.

Mariscam ficum Cato in loco cretoso, & aperto vult seri. M. Varro cum soli varietates scriberet, quæ summis in locis plantis eueniant, quæq; in planis, & depressis, ait, In montanis prolixiora nasci, & firmiora quia frigida, vt arbores sappini, in planis, quæ tepidiora, populi, salices, sursum fertiliora, vt arbutus, & quercus, deorsum vt nuces græcæ, & mariscæ fici. Hæc Plinius excipiens, arborum fertilitati partium asscribit. Est verò, inquit, & ipsis arboribus etiam onustis fertilitatis differentia, summa sui parte fertilior est arbutus, & quercus, inferior iuglandes, fici mariscæ. Iudicent doctiores. Catonis etiam verba transcribens, addit: & sole siccāda, & ad annuos vsus aptissima. Hæ

grandiores, insipidæ, n mi:nq; pinguedine rumpuntur, ac maturescentes semina ostendunt. De his Martialis extat distichon,

Infanti melimela dato, fatuasq; mariscas.

Et alibi.

Non boletis hiare, non marisca
Ridere.

Id nomen à similitudine ad morbum transfertur, & ficus etiam dicitur. De quo Iuuenalis.

——— *Sed podice læui*
Cæduntur tumidæ medico ridente mariscæ.

Videtur hæc Macrobio asinina dicta. Magna enim, ac vilia quæ sunt pomorum genera, asinina vulgò dicunt. Senecio hanc inter tot ficuum genera libentius comedebat, nempe is grandia solum appetebat, vt propterea sibi nomen grandioris acquisiuerit, Seneca authore. Nos hanc Neapoli *fico pallara* dicimus, vel si mauis *fico lardare*. Sapore insipido, magnitudine stolida, ac multa pinguedine, vt laridi nomen sibi vendicarit. Soles passa ad seruandum aptior, quàm viridis ad escam. Græcis βούσυκος Festo, & Macrobio authoribus dicitur: Nam Græci amplis rebus βου syllabam præponunt. Subdit Plinius, Et quas arundinum foliis macula variat. Ego potius legerem sine coniunctione, &, sed mariscis ficubus subiungerem: quas arundinum foliis macula variat. Nam huiusmodi ficorum fructus colore sunt similes arundinum foliis. Vel si mauis separatam esse ficum, apud nos est *fico stella* vulgò dicta, à pediculo ad vmbilicum striis, veluti teniolis depicta, vt stella videatur. Striæ albæ sunt, corporis color arundinum folii. Apud nos ob picturæ prestantiam potius, quàm ob saporem seritur. Macrobius hanc, vel illam arundineam vocat. Alexandrina è nigris est candicante rima, cognomine delicata: inquit Plinius. Hæc nobis *albanera* vulgò est. Nam & nigro corio est, & cùm hiat, albet, saporis nimium delicati. Apud plerosq; præstantissima habetur, fortasse hæc fuerit, cuius Cato, & Macrobius meminêre, atra pediculo longo, quæ crasso, & stercorato loco seri auet, ea nigra, & oblongo pediculo est, & præ cæteris humidis, crassisque locis seri auet. Cato herculanas, saguntinas, telanas in loco crasso, & stercorato seri iubet. Macrobius herculaneā, tellanam memorat. Plinius herculanam solum. Quibus quum alias notas non addiderint, quæ fuerint penitus ignoramus. Phibaleæ ficus meminit Athenæus, ac Pherecratem scribere, æstate phibaleis ficubus vesci debere, ac Teleclidem, pulcherrimas esse phibaleas, & ex Androtionis sententia in planitie plantandas esse. Sunt enim phibaleæ Hippocrati. Memorat etiam basilicas, & sycobasilicas, quasi regias ficus dicas, & à Palemone descriptas, & oporobasilicas, quæ vbiq; plantari possunt. Hæc nobis est vulgò dicta *fico Imperiale*, extima superficie alba, Augusto maturescens, sapore, specie, & magnitudine singulari, vt non immerito regiæ nomen adepta sit. Idem prætcrea coracem ficum Hermippum commendasse, ac phiba-

leis

leis æquiparaſſe ſcripſit. Hæc coronea à Strabone, vel corarium ab Ariſtophane dicitur, quod eius fructus corui colore ſit, quem coraceum vocant. Adhuc antiquum retinet nomen, nobis dicta *fico corbo*, ab inſigni nigredine, Auguſtoque matureſcit. Memorantur etiam ab Athenæo cirrhocæladiæ, hyladiæ, ſarcelaphiæ, lapyriæ, pictidiæ, dracontiæ, melanophiæ, cremiæ, mylecæ, aſcaloniæ: ſic & coluræ, phomyniæ, & megarenſes, quibus prodeſt aquatio. De phrygiis ficubus meminit Alexis, de toxaliis Heracleon Epheſius, & Nicander Thyatirenus. Hæc omnia memorat Athenæus, ficorum hiſtoriæ diligens ſcriptor, quarum notæ, & deſcriptiones ſimul cum vetuſtate periere. Sullas præcipue ſerendas monet Columella, ſic topias, & rhodias. Plinius, Rhodia nigra eſt. Athenæus de ficubus Lynceum meminiſſe, quæ in Rhodo naſcuntur ſcribit, & cum optimis confert Atticis, & eiuſdem naturæ cum tralianis. Varro Sabinam ficum, ait, quanto citius promas, iucundiore vtare, quod vetuſtate ficus fit pallidior. Plinius mammillanas ficus earum ſimilitudinem habere tradidit. Pompeias ex authoris nomine dictas, ſole ſiccandas, & in annuos vſus aptiſſimas. Macrobio pompeianæ ſunt. Columella in hortulo albiceratæ meminit hoc verſu,

Albaq; quæ ſeruat flauæ cognomina ceræ.

Plinius albiceratã vocat. Hanc cenſerem vulgò *fico ottata* dictam. matureſcens colore albo flaueſcenti inſignitur, vt ſi eam ꝓſpexeris, cereã dicas. Hęc ficus id habet propriũ, vt præ cęteris prodromos oſtendat hyeme, qui maturantur Iunio cũ biferis, vt bifera dici poſſit. Macrobius adhuc albulã nominat, fortaſſe quòd albeſcenti colore inſigniatur. Neapoli naſcitur, priſtinoq; nomine potitur, nam *bianchetta* vel *biancolella* dicitur, ex albo palleſcit, miteſcitq; Auguſto. Paluſiã item, auguſtam, calphurnianã, ludiam, leptoludiam, marſicam, numidicã, & pullam. Sed quia ſolum nomina, non ſigna appoſuit, ſi eas coniectari velimus, non ita feliciter nobis, vt quamplurimis coniectura ſuccederet.

Cauneas (Athenæo referente) Parmeno Bizantius laudat, ciuitatis Æolię, vtpote egregias. Ficus enim Cauni ciuitatis Cariæ ab omnibus laudari. Columella in ſuo hortulo excellentia ſimiles eſſe chalcidicis, & chiis dicit, *Serotinæ ficus.*

At grauis Arcturi ſub ſydere parturit arbos
Liuia, chalcitis, & caunis æmula chiis.

Plinius, Recentibus ficis ſale ſiccatis vice caſei veſci nuper excogitatum eſt, ex hoc genere ſunt coctana, & caricæ, & quæ conſcendenti nauim omen fecere M. Craſſo, venales prædicantis voce cauneæ. Omnia hæc in Albenſe rus è Syria intulit L. Vitellius, cũ legatus in ea prouincia eſſet, nouiſſimis Tiberii Cęſaris temporibus. Nec omittemus Ciceronis verba libro de diuinatione. Cùm enim M. Craſſus exercitũ Brunduſii imponeret, quidam in portu caricas Cauno aduectas vendẽs, cauneas clamitabat, ſic monitus ab eo Craſſus caueret, ne iret. Chelidonię ficus mentionẽ fecit Athenęus, inducens Epigenẽ vocantẽ chelidonias aſperas. Androtiõ verò ait chelidonias in planitie plãtandas

esse. Philemon verò chelidonias caricas vocari eas, quę nigræ sunt, & rubicundas Erythro comelenas dictas. Columella in hort. Purpureæq; chelidoniæ.

Iulius Pollux chelidonias dicendo Atticas intelligit, quas Lacedæmonii chelidonias appellabant. Quidam à Chelidoniis Illyrici populis dictam volũt, in quorum frigidissima regione hyeme maturescat. Hæc nobis *fico asprinia* dicitur, aspera enim corio & sapore est, & asperrima contra hyemis sæuitiam. Hyeme maturescit multo tempore post foliorum casum. Duplex genus, alterũ nigrum, alterum verò albũ. Liuiam ficum in hortulo Columella memorat.

At grauis Arcturi sub sydere parturit arbor
Liuia.

Plinius, Sunt & authorum nomina iis, Liuia, siccata hæc in annuos vsus aptissima. Macrobius Liuianam vocat. Nobis *fico Troiana* dicitur. Serotina est, sapore iucundo, ad siccandum inter cæteras aptissima. Serotinas à corio appellatas duro, Plinius dixit. Macrobius duricorias vocat. Plautus item,

Ficus nobis attulit duricorias.

Neapoli *cotinarole* dicuntur, serotinæ sunt, & duro corio vestiuntur, quod Neapolitani *cotina* vocant. Coctanæ ficus Martialis meminit,

Hæc tibi, quæ torta venerunt condita meta,
Si maiora forent, coctana ficus erat.

Et Iuuenalis,

——— *Quo pruno, & coctana vento.*

Statius,

Prunorum globus, atque coctanorum.

Omas Plinius Tarenti nasci prædulces ait. Caricas aliqui priuatum genus dicunt in Syria, Caria've prouenienis.

Cælum. Etsi ficus omnibus propè locis seri possit, ex Palladii sententia, tamen vt vberiores fructus, & meliores, ac arbores perennes sint, earum natalia loca designemus. Sub cœlo maximè calido, vt in Ægypto, & tractibus illis, bona poma arbor nunquam producet. Theophrastus affert causam, Quia æstus perurit, vt concoctio minime fieri possit. Ita etiam in Assyria (Herodoto authore) quæ in ferendis ficubus, & olea nequaquam de principatu certet, cæterarum verò adeo ferax, vt singula ducenta reddat, trecenta etiam, vbi locus melior sit. Contra verò cœlo maxime frigido ficeta fieri non posse contendit M. Varro. Idemq; confirmat Columella, frigidis regionibus ficos seri non debere, laudatq; apricum cœlum, & temperatum, ad calorẽ potius vergens, quàm frigiditatem. Ait M. Varro, Ficus quòd densa materie non est, ideo sequitur calorem. Palladius scribit, Ficus in calidis locis natas pinguiores esse, & siccitate durabiles, contrà quæ in montanis, & frigidis nascuntur, quia minus lactis habent, ad siccitatem durare non posse; vsum illis in viridi esse, melioris magnitudinis, & saporis arguti. Ob id insulæ, quia apricæ sunt, ad calorem potius, quàm ad frigiditatem vergentes ferendis ficubus idoneæ

magis sunt. Hermippus apud Athenæum scribens quid quælibet regio generosum producat, ait:

Vuaq; passa Rhodo dantes & somnia grata

Ficus.

Cnidum Rhodi partem vuarũ & ficuum abundantissimam scribit in Iconibus Philostratus. Plinius, Circa Bosphorum Cimmerium in Panticapeo vrbe, teporis arbores abundant, vt fici laudatissimæ. Et in Hyrcania (ex Onesicriti authoritate) multum nostris esse dulciores, fertilioresque, vt quæ modios CCLXX singulæ ferant, asserit. Et in Ebuso insula præstãtissimas, amplissimasque, mox in Marrucinis. Et Scardona insula maris Adriatici Illyrico adiacens ficubus abũdat. Sed cùm fici genus multiplex sit, varioq; inter se habitu distet, cœli differentiis ficuum qualitatibus obuiabimus, vnde calidis, & æstuosis locis feremus serotinas ficus, Columellæ authoritate, qui calidis locis hybernas seri præcipit ficus. Palladius item, Calidis & æstuosis locis eas seremus, quæ sero maturãt. Sic frigidissimis locis præcoquas apponemus, ne importunus hyemis aduentus tenera ramusculorum cacumina comburat, idq; superiorum authoritate confirmabimus. Columella, Frigidis & aquosis locis præcoquas ponito, vt ante pluuiam fructus deligas. Ex quo Palladius, In locis nimium frigidis præcoquas ficus seramus, quæ citò veniant, vt ante imbres genus hoc possit occurrere. Theophrastus, In Ponto frigidissima regione fici multæ, & amplæ opacitatis habentur, bonaq; frugis ac vernæ, præterquam quæ serotinæ.

Theophrastus loca illis silentia conuenire scripsit ac campestria, solumque solidum, ac sitiens: quippe alimentum siccum, callosumq; exoptant. Modice etiam ficus vliginem attrahit, ratione suæ infirmitatis. Solum vt minus frugale sit necesse est, ne soli causa excessus vllus accedere possit, quapropter in insulis frequentiores videntur. Columella loca glareosa, calculosa, & interdum saxosa amare. Palladius verò, Genus terræ durum, & gracile, & siccum pro vtili sapore pomorum. Prouenit & petrosis, atque asperis. Sic etiam soli qualitatibus cœlo obuiabimus, & id aptè illi coniungemus. Cœlo maximè calido, ficum humidis locis plantabimus, vt cœli æstus terræ humiditate compensetur: Nam si calido sub cœlo siccis locis eam plantabimus, fructus antequã ad perfectam veniant maturitatem decident. Sic cœlo maximè frigido, humidoque in sicco solo feremus, nam si in humido feremus, arbores nimia frondium, & ramorum luxuria fructificationem absument. Theophrastus ait, Ficus in humidis locis putrefaciunt fructus, aut non bene maturant, cùm fructus ipsi humidi sint. Didymus in pastinato solo, sed non admodum irriguo ficus plantari debere scribit: Siquidem aquarum copia genitiuam earum pulchritudinem, natiuumq; decus tollit, opportunioresq; corruptioni reddit. Item Plinius, Ficus arbor ipsa riguis alitur, pomum verò eius marcescit. At si nos necessitas cogit frigido solo plantare, orientem, vel occidentem versus feratur. *Solum.*

Ficum inter cæteras arbores, narrat Theophrastus, id præcipuum obtinere, *Satio ex semine.*

omnibus modis ſatã emergere, præterquam ramo. Sed à ſemine, prima arborum ſatione incipiamus. Seri ſemine poſſe idem affirmauit, ſed omnino degenerare. Nam è ficario grano nullum genus, niſi caprificum, & ex candida nigram, & ex nigra candidam naſci. M. Varro in ficus ſatione, quia tarda ad creſcendum, ſurculis potius vtendum, quàm ſemine præcipit. Fici enim ſemen naturale intus in ea fico, quam edimus, quæ ſunt minuta grana, è quibus paruis, quod enaſci coliculi vix queunt: præter ſi aliter nequeas, vt ſi quãdo quis trans mare ſemina mittere, aut inde petere vult, tum enim reſticulas per ficos, quas edimus, maturas perſerunt, & eas cùm inaruerint complicant, ac quò volunt mittunt, vbi obrutæ in ſeminario pariant, ſic ficorum genera Chiæ, Chalcidicæ, Lydiæ, & Africanæ, cæteraq; peregrina in Italiam tranſlata eſſe. Didymus ficariis granis pangi non illepide poſſe docet, hoc modo: Maceratas ficos reſti obducas, ſiccatas frequenti imbre inſpergas, complures exibunt arbuſculæ: vbi in hoc ſeminario nutriueris, tranſplantes in ſcrobes.

Ex viuiradice.

Viuiradicem ſerendi duo tempora ſtatuunt Græci, autumnũ, & ver. Theophraſtus ver præfert, ne ei poſt autumnalẽ ſationem hyems ſecuta inteſtinum ſuccum pinguefaciendo, & coagulando officiat. Sed iuxta ſcyllam ſata lætior conualeſcit, ocyus augetur, minusque vermibus infeſtatur, & vt ſummatim dicatur, Satum omne ſcyllæ appoſitum facilius germinat, & celerius increſcit. Scrobes non altos exoptat, cum radices habeat, quæ in ſummo cohæreant, ſed quantos natura exigat. Moleſtiſſima eſt tam viti, quàm cæteris, cum multum attrahat alimentũ, & vmbram faciat amplam. Poſitionem in plantatione minime obſeruandã cenſent, nam ſi in contrariã partem vertatur, fructum nõ amittere, atq; ita ſcanſilẽ fieri. In ea plantanda, facienda ſunt interualla maiora, quàm malo, pyro, aut amygdalo, cum in altum extollatur, & ramoſo corpore amplũ occupet locum. Didymus duobus anni temporibus, ſcilicet vere, & autumno ficũ ſerendam: vernam tamen ſationẽ magis probat. quippe arbor omnium ferè tenerrima, & delicatiſſima gelicidia & glacies horret, ventosq; mirum in modum formidat, ne cùm ruunt, aut ſæuiunt flatus rumpatur. Ego verò (inquit ipſe) Iulio menſe toto plantas diſpoſui, rigans, & transferens, & poma mihi adoleſcentes peperère. Si viuiradicẽ quis deponat, ſcyllæ bulbos interiici oportet. Alij madefactam muria plantã collocant. Melius tamen ſiue plantulam, ſiue ramulos velis ſerere, prius in bubulo fimo madefacere oportet. Sunt qui cum planta viuã calcem obruant, ſic ſatam ſuo domino decoquere negant. Caſſianus ait, Hybernis, frigidiſſimis, & humidiſſimis locis, aut qui rigari poſſunt, vſq; ad idus Iunij plantant, quum manifeſtum ſit omnem plantam, priuſquã in germina extuberet, plantationi aptã eſſe. Nam quę germen emiſit, amplius naſci nõ poteſt, ſola fico excepta. Præterea Florentinus ſcribit. In ſpatiis vitium ficũ plantari poſſe dicunt aliqui, ſed non ita ſe habere experientia conuincitur, quapropter præſtat ficus foris in ambitu circũplantare. Quintilij dicunt, Aprili menſe ficos, quæ radices egerunt, transferri è plantariis, etiã ſi iam

germen

germen emittant. E Latinis Cato ficos docet eximi bene cum radicibus cũ terra sua quamplurima, circũligariq; vt ferri possint in alueo, aut in corbula. idq; maxime cauendũ esse. nõ effodi, aut seri, cum ventus fiet, aut imber. In scrobe cùm pones, summã terram subdi, postea radices operiri, pedibus, deinde fistucis, vectibusq; calcari quãoptime poteris, idq; esse ei rei primũ, arbores crassiores quinq; digitis quæ erunt, eas præcisas seri, obliniri fimo summas, & foliis alligari. Columella hæc docet, Eiusmodi arbor cito conualescit, si scrobes amplos, patẽtesq; feceris. Palladius verò, Calidis locis fici planta radicata Nouembri mense, temperatis Februario, frigidis melius Martio, vel Aprili ponẽda est. Plantæ in scrobe depositæ lapides substernẽdi sunt, ad radicẽ fimo terra miscẽda est. Si loca frigida sunt, plantarũ cacumina diuisis cannæ internodiis defendantur à frigore. Ego mẽse Februario vltimo, vel Martio in Italia plantas grandes ficorũ per pastinatum solũ dispo sui, & eo anno poma peperêre supra comprehendendi felicitatẽ, velut tributa reddentes. Legendæ sunt plantæ, in quibus frequens nodus extuberat. Steriles creduntur, quæ nitidæ sunt, & oculos suos per longa internodia distulerãt. Si plantã ficus prius nutriueris in seminario, & maturã transferas in scrobẽ, poma generosiora producet. Aliqui multũ prodesse cõfirmant, si plantã fici diuiso scyllæ bulbo intersitã, strictamq; vinculis collocemus. Scrobes amat altas, interualla maiora. Plinius è Theophrasto cæterisque, Ficus interualla paulo amplius, quàm pyrus, malus, & amygdala. Vmbra ficorũ leuis, quamuis sparsa, ideoq; inter vineas seri nõ vetantur. Situm quidã è diuerso affectant permutantes in contrariũ. Densiores ita fieri folio, magisq; protegere fructum, & minus amittere, & sic etiã scansilem fieri. Si scylla (bulborũ hoc genus est) seratur, ocyssime ferre traditur pomum, neque vermibus obnoxium: quo vitio non carent reliqua poma similiter sata. Ficus suas notas habet, cùm folia pauca in cacumine acetabuli modo germinent, tunc maxime serenda. Ficum etiam arbustis non sperni. Sed Plinius experientiæ, & tantorum virorum authoritati aduersatur. Theophrastus nanque, & Florentinus Græci, reliquique agriculturæ scriptores, viti ficum molestam esse inquiunt, solus ipse inter vites seri nequaquam vetat.

Cato propagatione ficum seri posse docet. Pullos ab arbore abs terra, qui nascuntur, deprimendo, extollendoq; primorem partem, vt radicem capiat, ac biennio post effodiendo, & serendo. Palladius ficus ramis posse propagari etiam monet. Nos verò ficus ramos circa terram vsq; ad medullam incidimus, vt aptius deprimi possint, deinde in latum scrobẽ ramulos propagamus, sic quàm plurimas arbusculas ex vno ramo biennio nanciscemur. *Ex propagatione.*

Didymus auulsione ficum nasci confirmat. Plinius docet. Sed cùm auellitur cum perna sua, partemq; aliquam è matris corpore quoque auferat secum fimbriato corpore. *Ex auulsione.*

Ficus seri etiã grandiori ramo docet Theophrastus, Malleo in humũ illum adigente, vt exiguus supra terram relinquatur, deinde arena superiecta coope- *Ex ramo.*

riatur, easque plantas meliores effici volunt, quandiu nouellæ extant. Sed ligno, veteriq; ramo exurgere non potest, cum enim partes mediæ siccæ, lignosæq; sint, difficile germinare possunt. Ex quibus verbis facile intelligi potest, ficum omnibus modis oriri apud Theophrastum, nisi ligno, veterique ramo. Sed libro historiarum secundo, modis omnibus præterquam ramo, & surculo: quod supradictis aduersatur: videbimus enim paulo post, quomodo surculo quamoptime exoriatur, vnde verbis eius mendum esse arbitror. pro ramo, & surculo, ibi reponendum, ligno, & veteri ramo. Plinius hæc verba perperam est interpretatus: nam verba Theophrasti vertens, Ficus (dixit) omnibus aliis modis nascens, præterquam talea. Quod est falsum, nam vt inferius videbimus, ficus optime talea plantatur. Sed ad rem redeamus. Plinius de ramo hæc vertit ex Theophrasto, Optime quidem, si vastiore ramo pali modo exacuto adigatur altè, exiguo super terram relicto capite, eoque ipso arena cooperto. Didymus, Si ramos melius velis serere, prius in bubulo fimo madefacito.

Ex talea. Seri talea docet Palladius, Taleam sic ponemus, vt cætera, cui leuiter ab infima parte diuisæ lapidem mergemus in fisso. Idq; vltimo Aprili, cum ei se viridior succus infuderit. Didymus etiam taleam plantari posse docuit. Sed si in altitudinem luxuriari nolis, clauam in caput serito. Plinius talea exire nō posse scribit, cui continua refragatur experientia, etiam mulierculis nota: fictilibus enim vasculis de more plantant taleam, atque inuerso cacumine, vt pumiles semper ficorum plantulas habeant, fenestris asseruandas. Theophrastus addit, Lignum subtus scindendum, & lapide iniecto serendum.

Ex surculo. Surculis, siue summis ramulis facile posse pullulare monet Theophrastus. Quia ficus habet humorem ingenitum, eundemq; seruare potest. Et humida superiori parte melius germinant. Habet enim ficus summa tenera, & humecta, vnde facile potest germinare. Et ita pronus est ad germinandum ramus ficulnus, talia principia germinandi obtinens, vt defixus, germen sæpenumero emittat, quamquā pars ima nullis radicibus innitatur. M. Varro ait, Ficus propter molliciem fœmineam ad crescendum prona: quare ex terra potius in seminariis surculos de ficeto expedit obruere. Vbi eas in seminario plantaueris, quomodo tuendæ sint, docet. In seminario quæ surculis consita, & eorū molliora erunt natura cacumina, vt ficus. Ea summa integēda binis tabellis dextra ac sinistra deligatis, herbæq; elidendæ, & dum teneræ sunt vellendæ, nam aridæ factæ rixantur, & celerius rumpuntur, quàm sequuntur. Columella huiusmodi sationem etiam docuit, inquiens: Potes iam (si te cura pomorum tangit) vltimis ordinibus in ea vineti fine, quæ subiacet septemtrionibus, ne cùm increuerint, obumbrēt, cacumina ficorū depangere, quæ vel inseras interposito biennij spatio, vel si generosa sint, adulta transferas. Februario mense ficulnea cacumina iā tumentia vtilissime ponuntur. Octobri verò ficorū arbusculæ in seminariis putari, & ad singulos stylos redigi debēt, quę tamē melius dū tenerę sunt per germinationē pampinantur. Plinius modum operosius docet, In fico

quidem

quidem dodrantales paxilli ſolo patefacto ſeruntur, ſic vt deſcendant, quæ fuerint proxima arbori, duo oculi extra terram emineant. Oculi autem in arborum ſurculis proprie vocantur, vnde germinant. Hac de cauſa & in plantariis aliquando eodem anno ferunt, quos laturi fuere fructus in arbore, cùm tempeſtiuè ſati prægnantes inchoatos conceptus aliubi pariunt. Ita ſatas ficos tertio anno transferre facile. Palladius ex eo, Si cacumen velis ponere, triſulcum ramum bimum, vel trimum ab auſtrali parte decidas, & ſic obrues, vt diuiſa cacumina, terra interiacente, velut tres ſurculos reddant. Idque vltimo Aprili, cum ei ſe viridior ſuccus infuderit. Martio menſe ficulnea cacumina obruuntur vtiliter cum tumeſcunt, vt plantas faciant, ſi earum copia non abundat.

Attonſionis tempus ficuum peculiare ver ſtatuit Theophraſtus ante germinationem. Ratio eſt, quòd tempore illo vulnus facilè in cicatricem coit, & celerius coaleſcit; quippe cùm ficus rara ſit concretione, & imbecilla, autumno, & circa Vergilias maxime laborat; quia tempeſtas illa ſicca eſt, nec plagæ obducuntur, vnde arbor ingruente ſe humore in hiantes meatus putreſcit, & hyemis ſuperuentu vndique ei paratur pernicies. Cùm rigatur germine magis viget, fructumq; deteriorem parit, præter Laconicam, quæ iugi rigatu gaudet. Excitato puluere magis adoleſcit, ac viret, ad quem vſum ficos ſuffodiunt, cùm pulnerationis opere indigeant. Plinius ex Catone iubet ficus ſtercorari debere Luna ſilente, ſic etiam interpurgari. Sed Cato ficos interputari debere, & in vinea altè ſuccidi, ne eas vites ſcandant. Palladius verò aſſidua foſſione gaudere ſcribit: per autumnum prodeſſe, ſi ſtercus admoueas, præcipue de auiariis: recidenda eſſe in fico, quæ aut putria, aut mala nata repeferis, & ea ratione putanda, vt inclinata per latera expandi poſſit. Didymus verò, alios rubricam, alios cinerem radicibus adiicere debere, inquit. *Cultus.*

Fiſſo trunco protinus poſt ſectionem inſerẽdam ficum monet Theophraſtus, cum ſicciſſima ſit: ſecus autem in vite fit, cuius natura adeo humida, vt aliquot ante dies cædenda ad futuram inſitionem, ex ea fluat, quod nimium eſt. M. Varro ita transfert è Græco: Vitem triduo antequam inſerant, deſecant, vt qui in ea nimius eſt humor, defluat, antequam inſeratur: contrà in fico, & ſi qua etiam horum natura aridiora, cõtinuo. Sed circiter ſolſtitium ficus etiam inſeri ſolet. Cato inſeri monet Luna ſilenti, poſt meridiem, ſine vento auſtro, inter lignum & corticem, & per ver. Etiam emplaſtratur. Plinius ex eo, Antiqua inoculatio in ficis erat, & malis. Sed vitibus, ficiſque media ſicciora, & è ſumma parte conceptus, ideo illinc ſurculi petuntur. Ficus per ver tantum, Luna ſitiente, id eſt ſicca inſeritur. Præterea poſt meridiem, ac ſine vento auſtro. Ficus recraſtinare minime vtile. Tilia ficum recipit, omniq; genere inſeritur. Emplaſtratio craſſo cortici maxime conuenit, ſicut eſt ficis. Columella ficum inoculari optime poſſe docet, quia humidum ſuccoſum, & validum librum habet, nam & lactis plurimum mittit, & corticem robuſtum *Inſitio.*

habet, optime itaque inseritur caprifici ramus. Aprili mense optime inseritur. Calendis Septembris ficorum arbores inoculantur. Idq; licet vel commodius facere superiore mense post idus Iulias, quo tempore etiam aliarum arborum nonnulli emplastrationem faciunt. Quomodo autem olea inseri possit, docebimus in Oliueto. Nunc ad Palladii placita veniamus. Aprili mense ficum debemus inserere inter corticẽ, vel si nouellæ arbores sunt, fisso ligno, quod statim operiendum est, & ligandum, ne ventus introeat. Melius comprehendũt, si circa terram recisa inserantur arbusta. Aliqui & Iunio mense inserunt. Surculus legendus est anniculus, inutilis enim creditur maioris, vel minoris ętatis. Inoculari ficus locis siccis Aprili, humidis melius Iunio medio poterit, Octobri mense locis tepidis. Inseritur in caprifico, in moro, in platano, & oculis & surculis. Et fico inseritur morus. In versibus autem hæc habet,

Persuadet moris tetrum mutare colorem
Ficus, & inuasis dat sua iura comis.
Se quoque miratur pingui grandescere succo,
Et solitum gaudet vincere poma modum.
Insignes foliis platanos, felicia mensis
Brachia, gaudentes vitis honore comas.
Ingrediens pingui se cortice maxima ficus
Seruat, & optatos implet adepta sinus.

Leontius Græcus ficum moro, & platano inserendam suadet, non modo vere, sed æstate ad brumam vsque, Florentini authoritate. Quod Diophanes roborat. Et inseri Octobri mense, & Aprili, & inoculari post idus Iulias docet Cassianus.

Ars. Vt ficus præcoces ædat fructus, Democritus columbaceum fimum, piper & oleum adhiberi vult. Florentinus grossos columbino fimo, & oleo linebat. Apud nos verò cum ficus iam maturescit, ligna acu oleo peruncta ficuum oscilla transfigunt, vt per aliquot dies maturationem accelerent. Palladius, Vt cito ficus maturet, succo cœpę longioris cũ oleo & pipere mixto vnge poma, quando grossi incipiunt subrubere. Sed Plinius diuerso admodũ ab his artificio, ita præcoces producit ficus. Sunt & hybernæ quibusdam prouinciis ficuti Mœsiæ, sed artis non naturæ. Paruarum genus arborum post autumnũ fimo contegunt, deprehensasq; in his hyeme grossos: quæ mitiore cœlo refossæ cũ arbore, atq; in lucem remissæ, nouos soles, aliosq; quàm quibus vixere, auidæ tanquam iterum natæ accipiunt; & cum veniẽtiũ flore maturescunt, alieno præcoces anno, in tractu vel gelidissimo. Apud nos autem, quæ per intempestiuum hyemis aduentum ficus poma immatura in arbore remansere, fœno, aut frondibus inuoluimus, ne ea frigus perurat, incipiẽte vere se ostentari, nuda soli exponuntur, sic maturescunt alieno pręcoces anno. Contra autem, si ficum, quamuis nõ natura, seram facere vis, docet Columella. Cum grossuli minuti sunt, fructum decutito, iterum alterum ædet, qui in hyemem serã differt matu-

maturitatem. Ex quo Plinius, Fici serotinę fiunt, si primæ grossi, cum fabę magnitudinem excessere, detrahantur: subnascuntur, quæ serius maturescunt. Ex vtroq; Palladius, Si vis maturã ficum serotinam facere, incipientes grossos decute, dum illis fabæ fuerit magnitudo. Democritus affirmat, si quis alterius rei effigiem delineare contendat, ea figura, quam voluerit referre, conscribat ficulneum oculũ, & poma hac specie prodibunt insignita. Vt varios fructus vna ficus exhibeat, ita vt pomum altera parte nigrescat, altera candicet, iubet Leontius viticulas, ramulosq; ficuum, albæ videlicet, & nigræ, inter se vinculo distringi, ac torqueri, ita vt germina misceri cogantur, sic vt obruti, & stercorati, & humoris rigatu adiuti, vbi prodire cœperint, germinãtes oculi aliquo inter se annexu conglutinentur, vt compactum germen in vnum caudicem coalescat, qui bicolores ficus pariet. Alii tutius huiusmodi coitum moliuntur. Ficulnea grana hac varietate nobilia linteolo deligata serunt, & cum res postulabit, transferunt. Plinius hoc eodem modo à natura doceri ait, Semine raptim auium fame deuorato, solidoq;, & alui tepore madido, cum fœcundo fimi medicamine abiecto in mollibus arborũ lecticis, & ventis sæpe translato in aliquas corticum rimas, vnde baccas simul vidimus discolores. Palladius. Vt etiam varios fructus vna ficus exhibeat, ramos duos nigræ & albæ arborum inter se ita vinculo stringis ac torques, vt germina miscere cogantur, sic obruti, & stercorati, & humoribus iuti, vbi ꝓdire cœperint, germinantes oculos aliqua inter se annexione conglutinas. Tunc germen adnatũ parturiet duos colores, quos vnitate diuidat, diuisione cõiungat. Hoc eodẽ modo Theophrastus vtitur in punicis. Nobis autẽ tutius, & celerius licebit, si vtriusq; ficus oculos albę videlicet & nigrę, per media germina diuisos, atq; vna cõpactos stricte arbori ficus emplastrabis, sic discolores fructus ꝓducet. Democritus docet, Si quis fici esu aluo deiectionẽ moliri cupiat, veratrum nigrum cum lactuca marina, id est, tithymalo tritũ, radicibus arboris quæ deponitur adhibeat, & quæ nascẽtur poma ventrẽ mouebunt. Pollere idem affirmat aduersus ferarũ morsus pomum, quod antidoto theriacę pubescens fuerit delibutũ. Columella vt firmiores arbores, & feraciores sint, hęc tradit. Cũ frondere cœperint cacumina fici, ferro summa ꝓdest amputare. Ac semper cõueniet, simulatq; folia agere cœperint ficus, rubricã amurca dilutã, & cum stercore humano ad radices infundere. Ea res efficit vberiorẽ fructũ & farctum fici pleniorẽ, ac meliorem. Plinius ab eo. Fici cùm frõdere incipiunt, si cacumina rami cuiusq; detrahantur, fertiliores, firmioresq; fiunt. Ex his Palladius, Cum folia incipiunt producere fici, vt fructum multum, & pinguem ferant, in principio germinis cacumina summa decutimus, vel illud tantum cacumen, quod ex arboris medietate procedit.

De ficus lapsu maturitatem præueniente, ac de remedio à caprificis accersito primum dicemus. Græcis ἐρινασμὸς dicitur, Latinis caprificatio. Ficum inter cæteras arbores maximè fructũ amittere, antequã coquat, prodidit Theophrastus, cui auxiliũ magnopere quæritur, vnde & caprificatio cõperta habe- *Morbi & remedia. De fructuum casu.*

tur. Nam ex pomis annexis culices egredientes corrodunt, & peruia reddunt ficuum cacumina. Regiones quoque ad fructuum iacturam differunt, quippe cùm in Italia iacturam fieri negent; quamobrem caprificandi vsus terræ illius incolis nullus penitus est. Nec in aquiloniis, & macrosis locis, vt Phalisco Megarensis agri, & partibus quibusdam agri Corinthii. Flatuum quoq; conditio pari ratione referre videtur. Aquiloniis, quàm Austrinis potius fructus decidunt, & si crebriores, vehementioresq; fuêre, maior iactura sequatur necesse est. Item natura ipsarum arborum refert. Præcoces enim amittunt, serotinæ nequaquam, vt Laconica, & aliæ quædam. Quamobrem eas caprificari minime solent. Hæc igitur loci, generum, cœliq; ratione discrimen accipiunt. Culices verò ficarii è pomis caprifici egrediuntur: ex putrescentibus enim eorum granis gignuntur, cuius indicium afferunt, quòd postquā euolauerunt, grana ficubus nulla penitus insunt. Euolant magna ex parte, pennam aut pedem relinquentes in pomo. Est vel alterum culicum genus centinæ vocatū, ociosum, quemadmodum fuci inter apes: & quos ex altero genere sua poma ingressos adspexerit, protinus necat: id verò suis moritur operculis. Laudantur caprifici potissimum nigræ, ex locis ortæ saxosis, quod permulta istæ grana contineant. Noscuntur, quæ aptè culicibus emerserint, quòd rubræ, & versicolores, & robustæ constant; contra, quæ minus aptè, albæ, imbecillesque cernuntur. Apponuntur ficis, quæ scilicet eam operam desiderant, cum pluerit. Quin & polium culices gignit, cùm copiosè fructificat. Et vlmi folliculis genus quoddam bestiolarum innascitur, quod cnipes appellant, qui cum in ficis gignuntur ficarios illos culices deuorant. Huius rei remedium cancros statuunt alligandos: in eos vertere sese culices inquiunt. Libro verò de causis hæc affert: Vt ficus non labantur fructus ante maturitatem, artis parata præsidia hæc erunt. Vt caprifici serta ficuum ramis appendantur, vel caprificus in summo ficeti limine seratur, eas species obseruando, quæ fructibus ferendis cum ficuum speciebus conueniant: vt maturæ maturis, serotinæ serotinis, & quæ medio tempore fœtificant, mediis coniungantur: ita tamen, vt culices ad ficos secundo vento deferri queāt. Cuius causas sic inuestigato. Cum enim caprifici fructus perfici nequeant, & putrescentibus illis genus aliquod animalis generare necesse sit, culices generat: sed cum indidem alimentum sibi parare nequeant, migrant ad id auidè, quod simile est. Omnibus enim cognatæ rei natura desiderium iniecit. Sic ad ficus aduolant, crebroq; morsu osculorum labra aperientes, superfluum depascunt humorem, & subeuntibus auris interpatefaciunt, spirantiaq; poma efficiunt. Sed macro solo, boreali, puluerulento, & temperato, vt modicum suppeditet alimētum, caprificatio nulla est, desiccat enim puluis. Plinius eadem à Theophrasto refert: Ficus sola ex omnium arborum fœtu maturitatis causa medicatur. Caprificus vocatur ficus, nunquam maturescens, sed quod ipsa non habet aliis tribuens, quoniam est naturalis causarum transitus, atq; è putrescentibus identidem generatur aliquid. Ergo culices pa-

rit

rit: hi fraudati alimento in matre, putri eius tabe, ad cognatam volāt: morſuq; ficorum crebro, hoc eſt auidiore paſtu aperientes ora earum, atque ita penetrantes, intus ſolem primo ſecum inducunt, cerealeſq; auras immittunt foribus apertis. Mox lacteum humorem, hoc eſt, infantiam pomi abſumunt, quod fit & ſponte. Ideoq; ficetis caprificus permittitur ad rationē venti, vt flatus euolantes in ficus ferat. Inde repertum, vt illatæ quoq; aliunde, & inter ſe colligatæ iniicerentur fico: quod in macro ſolo, & aquilonio nō deſideratur, quoniam ſponte areſcunt loci ſitu, rimiſq; eadē, quæ culicum opera, cauſa perficit: nec non vbi multus puluis, quod euenit maxime frequenti via appoſita. Nanque & pulueri vis ſiccandi, ſuccumq; lactis abſorbendi: quę ratio puluere, & caprificatione hoc quoq; prꝗſtat, ne decidant, abſumpto humore tenero, & cum quadā fragilitate ponderoſo. Et alibi: Caprificatione maturata, in ea culices naſci è groſſis manifeſtum eſt: quoniam cùm euolauere, non inueniuntur intus grana, quæ in eos verſa apparet. Exeundi tanta eſt auiditas, vt pleriq; aut pede relicto aut penna pariter erumpant. Eſt & aliud genus culicum, quos vocant centrinas, fucis apum ſimiles ignauia maliciaq;, cum pernicie verorum, & vtilium. Interimunt enim illos, atq; ipſi moriuntur. Caprificorum laudantur maxime nigræ, & in petroſis, quoniam frumenta plurima habeant: caprificatio ipſa poſt imbrem. In primis autem cauendum, ne ex remediis vitia fiant, quod euenit nimia, aut intempeſtiua medicina. Columella tempus docet, quo caprificatio fieri debeat, Auguſto tempus eſt ficulneis arboribus caprificum ſuſpendere. Quod quidam exiſtimant iccirco fieri debere, ne fructus decidat, & vt celerius ad maturitatem perueniat. Palladius autem, Menſe Iunio circa ſolſtitium caprificandæ ſunt arbores fici, id eſt, ſuſpendendi groſſi ex caprifico, lino, velut ſerta pertuſi. Aliqui inter ficarias caprifici arborem ſerunt, ne ſit neceſſe per ſingulas arbores pro remedio eadem poma ſuſpendi. Si hoc deſit, abrotani virga ſuſpēditur, aut callum, quod in vlmeis foliis inuenitur, aut arietina cornua circa arboris radices obruuntur, vel truncus arboris, quo loco turget ſcarificandus eſt, quo poſſit humor effluere. Democritus ait, Caprifici groſſuli, vel intorta ex iis ſerta ſuſpendantur, quapropter aliqui ramulum caprifici inſerunt, & quotannis hoc idem tentant.

Accidit etiam ficubus (dicit Theophraſtus) vt aliæ ante, vel poſt pluuias fructus amittant, aliæ deteriores reddantur arbores, putrefactæ ſtrangulatæq; humoris nimietate, aut contrà vltra modum exiccatæ penuria. Cato de eodem vitio, Ficus vti groſſos teneant, ablaqueato, poſtea ſtramenta circumponito. Poſtea amurcam cum aqua commiſceto æquas partes, & circumfodito ad arborem maximam amphoram vnam commiſti ſatis eſt. Et cùm ver appetet, terram adaggerato bene. Si ita feceris, & groſſi non cadent, & fici ſcabræ non fient, & multò feraciores erunt. Ex hoc loco Plinius, Cato & medicamenta quædam componit, menſuræ quoq; diſtinctione, ad maiorum arborum radices amphoram, ad minorum vrnam amurcæ & aquæ portionem

æquam, ablaqueatis prius radicibus, paulatim affundi iubens, ſtramentis antea circumpoſitis. Præcipue veterem adaggerari terram radicibus: ita futurum, vt non decidant groſſi, maiorq́; fœcunditas nec ſcabra proueniat. Succus inutilis ficorum turgido cortice inciſuris in obliquũ leuibus emittitur, ita fit, ne decidant fructus. Etiam radices circumcidiſſe prodeſt luxuriantium ficorum, & circumciſis cinerem addidiſſe. Fici cùm Vulcanalibus tonuit cadunt. Remedium eſt, vt antè ſtipula hordeacea areæ ſtringantur. Groſſos non decidere Africanus pollicetur, ſi circum ablaqueatam radicem quaternos ſalis ſextarios inieceris, dein terræ obruas aggere. Democritus aſſerit fici arborem fructuũ iacturam non facere, cuius caudex mororum ſucco ſit illitus. Nec amittere velut ęgram pomũ, quum marino fuco radix obducitur, aut ſi quadrantibus lunæ rubrica caudices oblinantur. Si Pleiadum emerſu in excauatos ſcrobes quis pares aquæ, & inſulſæ amurcæ portiones infundat circum caudices, arbor ſui fructus tenax pomum non abiiciet. Vnde Palladius: Si fructus ſuos velut ægra proiiciet: alii rubrica, aut amurca inſulſa miſta aqua arborem liniunt, vel cancrum fluuialem cum ramo rutæ ſuſpendunt, vel algam marinam, vel faſcem lupinorum, vel radici terebratæ cuneum figunt, vel ſecuri arboris corium ſæpe proſcindunt.

De vermiculatione.

Nunc ad alios morbos accedamus, & primo de vermibus, qui in ficubus gignuntur. Nam etſi communis arborum morbus vermiculatio ſit, Theophraſto authore, omnino tamen in arbore ficus peculiaris eſt. Et vermium, qui ficorum proprii ſunt, alii ex ipſis arboribus naſcuntur, alios parit vermis, qui ceraſtes vocatur, omnes tamen in ceraſtem abeunt. Stridulum animal, & exiguo ſonitu conſtrepens. Hic in olea naſcitur, & in fico parit, vnde habet ficus & ſuos vermiculos, & illos quoque enutrit, quos alienos receperit. Sed omnino, quæ lentiſco inſerta mandantur terræ, vermiculationem non ſentiunt, odoris, feruorisque cauſa. Præterea fici fructus etiam vermibus infeſtantur, & quoties hic morbus accedit, pereunt. Conducibile eſt cinerem ficuum apponi radicibus, arcet enim ſua ſiccitate à radicibus tabem, & vermiculationem. Plinius idem, quod Theophraſtus: Maxime autem arborum vermiculationem ſentiunt fici. Eorumq́; qui in ficis exiſtunt, alii naſcuntur ex ipſis, alios parit, qui vocatur ceraſtes, omnes tamen in ceraſtem figurantur, ſonumque edunt paruuli ſtridoris. Vexant & tineæ ſemina ficorum. Contra quas remedium, in eodem ſcrobe defodere Italicam lentiſcum, inuerſa parte, quæ fuerit à cacumine. Ficus aſperguntur ruta, ne fiant vermi noſæ, néve radices putreſcant. Sed quomodo vermibus liberentur, cùm viui radices plantamus, iam diximus. Si autem nati ſunt in arbore, hoc remedio eos arcemus. Didymus, Calce latebris vermium, aut radicibus inſperſa, necantur. Palladius alia affert remedia: Ne vermes patiatur, ramum terebinthi, vel lentiſci taleam, cum plantis fici cacumine ponemus inuerſo. Vncinis æreis tollendi ſunt vermes ex fico. Alii amurcam, alii veterem vrinam abla-

queatis

queatis radicibus miscent. Alii bitumen, & oleum, aut solam calcem viuam latebris vermium inspergunt.

Gigni & culices (Theophrastus scribit) in aliquibus arboribus, vt in robore, & fico, & consistere ex humore videntur corticibus subdito, gustu dulci. Plinius ex eo interpretatur, Sunt & culicum genera aliquibus molesta, vt glandibus, fico, qui videntur ex humore nasci, tunc dulci, subdito corticibus. Diophanes contra formicas, Quidā piscem appellatum coracinum ex arbore suspendunt, atq; sic formicas disperdunt. Palladius ab eo, Si formicæ molestæ sunt, rubrica, butyro, & pice liquida mista circa truncum debet induci. Alii coracinum piscem contra formicas in arbore suspendendū esse confirmant. Sed Cœlius Rhodiginus variæ vir eruditionis Palladii locum ita corrigebat. Legebatur prius in veteri exemplari non coracinum piscem, sed coracinam picem, vt differret à resina, quæ alba pix est, sic ex Græco Diophane coracinum piscē substituit. Sed ego cum Rondeletio male commutatum locum existimarem, quippe se expertum dixit, coracinum piscem formicas non arcere, quod etiam ego comperi experientia falsum. Plinius inter fortuita miracula refert, in Boëtia derosas à locustis ficus iterum germinasse. *Culices & formicæ.*

Scabies, & cochleæ adnasci solitæ ficorum peculiares sunt, scribit Theophrastus. Non tamen id eis vbique accidit, sed his morbi quoque ratione locorum euenire videntur, quemadmodum animalibus. Nam apud aliquos scabies nullo modo molesta est, vt nec circa Æneam. Sed hūc morbum ex nimio humore prouenire Chelidemus est author. Cuius remedium esse potest, vt nimia alimenti vbertas detrahatur, quemadmodum aliarum arborum luxuriam cohibere solemus, vnde cùm ficus germinare incipit, putetur ne sua opacitate succum percrasset. Sunt qui scabiem alia ratione fieri arbitrantur, idque Vergiliarum exortu ex minutioribus pluuiis initium capere, quæ vbi insederint, referuescentes erumpunt vt pustulæ, id namq; imbre largiore non fit, eò quòd vberiores aquæ tum arboris sordes, tum seipsas eluunt, atq; etiam fortasse subeunt, vnumq; fiunt intus cum naturali succo. Plinius ex Theophrasto hæc interpretatus est: Scabies communis omnibus est. Et quæ adnasci solent cochleæ, peculiaria ficorum vitia; nec vbiq;. Sunt enim quædam ægritudines & locorum. Scabies gignitur roribus lentis post Vergilias. Nam si rariores fuére, perfundunt arborem, non scalpunt scabiem. Leontius Græcus ait: ficum, si scabie afficitur, curari scylla iuxta eius radices plantata, aut rubrica aqua diluta, circa ipsius truncum oblita. *Scabies & cochleæ.*

Theophrastus ait, Ficus maxime radicationem, & cradationem noscit. Vocant radicationem, cum radices marcidæ contabescunt: cradationem cùm rami, quos priuatim cradas in ficu vocant, vnde & morbo nomen. Plinius hæc perbellè transfert: Vt homini neruorum cruciatus, sic & arbori, ac duobus æque modis. Aut enim in pedes, hoc est, radices erumpit vis morbi, aut in articulos, hoc est, cacuminum digitos, qui longissimè à toto corpore exeunt; *Radicatio & cradatio.*

inarescunt ergo, & sunt apud Græcos sua nomina vtriq; vitio. Vndiq; primò dolor, mox & macies earum partium fragilis, postremo tabes, morbusq; non intrante succo, aut non perueniente: maximeq; id sentiunt fici.

Vredo & tabes.

Sunt & affectiones quędam temporariæ (Theophrasto authore) aut aliàs per se euidentes, quæ & necare arbores solent: & præcipuè ficus iis infestatur, quas morbos non dixeris, sed tabes, & quod vredinem appellant. Ex flatibus eueniunt, qui exurere solent, vt in Chalcide Eubœæ Olympias cùm ante solstitium frigidus flauerit, aut post hyberna solstitia; arbores enim aridas reddit, vt ne sol quidem diu reddere ita possit. Hæc sæpe aliàs, & Archippo Athenis magistratu anno quadragesimo facta vehementissima proditur. Laborāt maxime loca concaua, & inter valles, & fluminibus vicina, & quæ ab omni afflatu penitus silent. Plinius ita vertit: Quædam temporum causæ, aut locorum nō proprie dicuntur morbi, quoniam protinus necant, sicut tabes cùm inuasit arborem, aut vredo: vel flatus alicuius regionis proprius, vt est in Apulia Atabolus, in Eubœa Olympias. Hic enim si flauerit circa brumam, frigore exurit arefaciens, vt nullis postea solibus possint recreari. Hoc genere conualles, & opposita fluminibus laborant, præcipueq; ficus.

Frigus & calor.

Sunt etiam morbi à Theophrasto descripti, qui aëris excessu eueniunt, frigoris, vel caloris, sed plures squalore pereunt, exugitur enim naturalis calor vi frigoris, qui simul cum humore expirat, & maxime arborum partes, quę supra terram quasi præsidio nudatæ intereunt, quæ verò terra teguntur, eius obicis beneficio frigorum iniuriam arcent. Sed tanta est interdum frigoris immanitas, vt ne illæ quidem partes ab iniuria liberæ sint. Quamobrem coloni, apud quos id euenit, his remediis occurrunt. Plantam modicis operiunt glebis, satisq; est partem obtegi ad totius tuitionem. Aliud est, ficus incrementa prohibere: quod fiet attonsione. ita nec multum distabunt à radice partes. Quidam summa capita operiunt, vt in Ponto, & Media, nam si à vertice noxa incipiat, eo seruato reliquæ partes seruabuntur.

Syderatio.

Plinius: Proprium syderationis est, ab ortu canis siccitatum vapor, cùm insitæ, ac nouellæ arbores moriuntur, præcipuè ficus. Theophrastus etsi de syderatione tradiderit, oblitus est ficus, videtur tamen ad Plinii assertionem accedere.

Sterilitas.

Theophrastus si arbor fructus non fert, sed se totum in germina vertit, partem caudicis infimam scindit, atq; lapidem interponit, ita fructificare posse asserit. Ficorumq; non solum radices amputari, verùm etiam obducto cinere obstrui, ac passim caudicem scindi præcipit, sic copiosius fructū dari affirmat. Quod euenit nimia humorum vbertate, alimentique copia. Palladius hoc remedio vtitur: Cum ficus locis humectis sita fructus obtusi saporis producit: huic circumcisis radicibus, aliquantus cinis affundi debet.

Scissio caudicis.

Ficus non solum caudicis scissionem tolerat, sed fissionem sine vitæ detrimento patitur. Theophrastus affert causam, Esse succi copiam, quæ sui sub-

stantia

stantia subuenit in desectæ partis locum, & glutinosa qualitate, qua rursus dissitæ partes coalescere possint. Plinius ex eo: Intereunt pleraque & fissa stirpe, fico excepta.

Circumablato cortice tardius cæteris ficum interire prodidit Theophrastus. *Circũablatio corticis.* Sed apud Heracliam Trachianam ficum restitui, regerminareque potuisse proditum est. Medentur luto fouentes, arundinibus & id genus stramentis operientes, ne frigore, vel æstu subarescant. Sed quam nos inuenimus medelam supra docuimus.

Dicemus primo viridis quomodo seruetur, mox passa ad vetustatem. *Cõditura.* Rationem seruandarum ficuum recentium, non secus quàm in propria parente nobis Africanus explicuit: Ficus vbi maturitatem conceperint, reliquorũ pomorum modo in matre cohærentes non immanent, sed caducæ dilabuntur, & si quoq; nemo decusserit. Musteas perinde quasi in parente seruari ad hunc modum constat. Cùm vinaria dolia operculantur, in nouum fictile nõ rotundum, sed potius ex arbitrio quadratum, fundoq; fultum, missæ recentes ficus minus maturæ cum suis pediculis, vmbilicisve, hoc est particula, qua arboribus suis dependent lectæ, à se sic vt bene intercedat spatium secretæ recluduntur, & in dolio vini pleno diligẽter operculato natare permittuntur, & nisi vinum contrahat acorem, tali habitu mansisse comperies, quali constabant, quum iniectæ fuerant. Recentes quoque seruari possunt singulæ intra viridem cucurbitam clausæ, loculis vnicuique cauatis, & item spleniata, quæ secatur, tessera cõclusis, suspensa ea in vmbroso loco cucurbita, vbi nec ignis, nec fumus inspiret. Verùm vti antea dictum est, legendæ cum petiolis, quippe quæ diutius durent integræ. Alij sic in melle disponũt ficus, vt neque se inuicem, neque vas tangant, dein indito operculo finiunt. Alij calicem vitreum, aut aliud quoduis perspicuum poculũ, super ficos leniter inuertunt, & obducto cera spiramento ita relinquunt, sic manent immarcidæ. Palladius ex his transcribit: Ficus virides seruari possunt, vel in melle ordinatæ ne se inuicem tangant, vel singulæ intra viridem cucurbitam clausæ, locis vnicuique cauatis, & item tessera, quæ secatur, inclusis, suspensa ea cucurbita, vbi non sit ignis, vel fumus. Alij missas ficus recentes minus maturas in nouo vase fictili lectas cum pediculis, & à se separatas recludunt, & in dolio vini pleno vas natare permittunt.

At quomodo siccæ condantur, videamus quid doceant maiores nostri. Cato docet: Fici aridæ si voles vt integræ sint, in vas fictile condito, id amurca decocta vngito. Et si ramos ficulneos voles cum fructibus seruare, cum foliis inter se alligato, fasciculos facito, eos in amurcam demittito, suprastet amurca facito. Sed ea, quæ demissurus eris, sumito paulo acerbiora. Vas, quo condideris, oblinito planè. Docet Paxamus aridas ficos, quas vocant ischadas, à putrilagine vindicari hac ratione. Passæ sine vllo cariosæ labis sensu integræ manebunt, si tribus liquida pice imbutis vna in fictilis fundo collocetur, altera referto ficubus ad medium vase, tertia faucibus iam completo superponatur. Plu-

rimo tempore ſanæ, & à vitio intactæ comperiuntur, ſi in tegete, qualo, vel cratibus inditæ fici calefacto furno poſt exemptum panem propendeant, & in fictilem, & bene picatam fideliam cōdantur. Sed eas cum fundo, cui reſides hærebant, eximere conuenit, & candente muria ex oleo in ſole rigare, conditiuaſq; collito vaſe luto, noctem vnam roris imbre ſub dio conſpergi, demum in cellas deferri. Alij cratibus expandunt toto ſole ſiccandas, & recipiunt nocte ſub tecta. Columella ita monet, Ficus neq; nimiū vieta, neq; immatura legi debet, & in loco expandi, qui toto die ſolem accipiat. Pali quatuor pedibus inter ſe diſtantes figuntur, & perticis iugātur, deinde cannæ iugis ſuperponuntur, vt duobus pedibus abſint à terra, ne humorē, quem noctibus remittit humus, trahant, tunc ficus iniicitur, & crates carice textæ ex vtroque latere ſuper terram planæ diſponuntur, vt cum ſol occiderit, erigantur, & inter ſe accliues inareſcentem ficum à rore, & pluuia defendant. Cùm aruerit, in orcas picatas meridiano tempore calentem ficum condere, & calcare oportebit, ſubiecto arido feniculo, & iterum vaſis repletis ſuperpoſito, quæ vaſa confeſtim operculare, & oblinire conuenit, & in horreum ſicciſſimum reponi, quo melius ficus perennet. Quidā lectis ficis pediculos adimunt & in ſole expandunt, cùm paulum ſiccatæ ſunt, antequam indureſcant in labra fictilia congerunt, & pedibus proculcant, iiſque admiſcent torrefacta ſeſama, cum aniſo, feniculo, & cymino in modū farinæ redacta. Hæc cum calcauerint, & fici maſſam pulueri permiſcuerint, modicas offas ficulneis foliis inuoluunt, ac religatas iunco reponunt in crates, inde cum perarueruut, picatis vaſis condunt. Nonnulli formam fici orcis non picatis includunt, & oblito vaſa clibano torrefaciunt, quo humor excoquatur, ſic in tabulatum reponunt, & cum exegerit vſus, teſtam comminuunt. Alij pinguiſſimam ficorum viridem eligunt, & diuiſam digitis dilatant, ita ſole areſcunt, quas meridianis teporibus ſiccatas, cùm calore ſolis emollitæ ſunt, colligunt, &, vt mos eſt Afris atque Hiſpanis, inter ſe compoſitas comprimunt in figuram ſtellarum, vel aliā redigentes, rurſus ſole aſſiccant, & in vaſis recondunt. Plinius in foliis verbaſci fœminæ ficus omnino non putreſcere ait. Honos laudatas ſeruat in capſis. At vbi copia adundat, implentur orcæ in Aſia, cadi autem in Ruſpina Africæ vrbe, paniſq; ſimul, & obſonij vicem ſiccatę implent, vtpote cùm Cato cibaria ruris operariis iuſta ceu lege ſanciens, minui iubeat per fici maturitatem. Palladius verò ex Martiale dicit: Caricas per genera multa ſeruari, cū ratio vna ſufficiat. Ergo hoc genere, quo Campania tota cuſtodit, ſeruare debemus. In cratibus ficus expanditur vſq; ad meridiē, & adhuc mollis in qualū refunditur. Tunc calefacto furno ad panis coquendi modū, ſuppoſita tribus lapidibus ne ardeat qualus includitur, & clauſo furno vbi diſcocta ficus fuerit, ſicut eſt calida, interpoſitis foliis ſuis, in vas fictile cōditur bene picatum, denſius preſſa, & operculo diligenter obducitur. Si pluuiis abundantibus crates non poſſis expandere, ſub tecto eas ita ponis, vt ſemipede erigātur à terra, & eas ad vicem ſolis cinis calidus ſubiectus vaporet,

& ſub-

& subinde ficus, sicut est diuisa, vertatur, vt ficarum coria siccentur, & pulpæ tunc duplicatæ in cistellis seruentur, aut loculis. Alij maturas mediocriter ficus, & diuisas in cratibus expandunt toto sole siccandas, & recipiunt eas nocte sub tecta. Pherecrates Athenæi testimonio nigras caricas improbat.

Fici materies, quibus idonea sit, ex Theophrasto excipimus. Rara est corpore, tectis idonea. Valida & in rectum protendens. Fico fumus acerrimus, caprificoque, item cuicunq; lactis cremor redundat, atque hæc ipsa tamen aqua infusa madefacta detracto cortice, mox siccata, minime omnium tædio illo infestant, quin & flammam quoque mollissimam reddunt, lixiuium quoque, cineremque vehementer asperrimum. Ignem excipere optimam ficum, & oleam cõtrariæ causæ faciunt. Ficus quia lenta, fungosaq; materies, olea quia pinguis, & densa. Plinius verò: Ficus scutis faciendis aptissima, quorum plaga contrahit se protinus, clauditque suum vulnus, & ob id contumacius transmittit ferrum. Quęritur etiam à Plutarcho in symposio lignum fici crematum cur acerrimum fumum faciat, & eius cinis ad detergendum maxima vi præditus sit. *Materies.*

De moro. CAP. XVII.

SE offert morus, cùm eius fructus intus ficus instar minuta grana cõtineat: principiò syluis degens neglecta, nostra autem tempestate serici velleris gratia non solum in nostris villis eius arboris plantaria instituimus, sed in viridariis cum malis medicis, & citriis vnà serimus. Nos prius mirificum lanificium commemorabimus. Bestiolæ sunt, quas Græci seres appellant, Latini bombices, oua pariunt, è quibus vere apperente chartæ, vel linteolo adhærẽtibus solis radiis, vel hypocausto, vel pectoris calore vermiculi excluduntur, qui mori foliis vescuntur, quo grandiores facti, vellus, quo turget vterus, pedibus explicantes nent, se inuoluunt, ac inuolucra conficiunt, idq; quadraginta diebus à Vergiliarum exortu ad solstitium. Postquam suum nendi munus obierunt, moriuntur, mortui testacea tunica obducuntur, aliquot post diebus reuiuiscunt, ascitis alis in volucres papiliones vertuntur, hi assidue insidentes, coeuntesque relictis ouis, piscium ouis haud dissimilibus, quibus rediuiua proles sequenti anno renascatur, iterũ moriuntur, ex inuolucris vellus netur, quo pretiosa linea cõtexuntur. Mori arborẽ Plinij ætate eximiam adamauit Passienus Crispus, bis consul, orator, Agrippæ matrimonio & Nerone priuigno clarior postea, osculari cõplectiq; eam solitus, non modo cubare sub ea, vinumq; illi affundere. Hegesander (referente Athenæo) posteritatis memoriæ mandauit, sua ætate moros viginti annos non tulisse fructum, quo tempore articularia lues tanta grassabatur, vt non viros modo, sed & mulieres quoque, & spadones indiscriminatim corripuisset. Mori fructus primitus tantũ albos fuisse Poetæ fabulãtur, postea Pyrami, & Tysbes amantiũ sanguine tinctos. Vnde Ouidius,

——— Arbor ibi niueis vberrima pomis
Ardua morus erat, gelido contermina fonti,
Arborei fœtus aspergine cædis in atram

Vertuntur faciem, madefactaq; ſanguine radix
Purpureo tingit pendentia mora colore.

Nomen. Græcis arbor συκαμινέα, pomum συκάμινον dicitur. Alexandrinis συκάμινος, & Nicandro in Georgicis μορέα, Athenæo referente. Sed à Iulio Polluce ea tantum, quæ ex rubis naſcuntur. Latinis arbor morus, fructus morum dicitur, à mora, vt quidam putant, quod omnium poſtrema germinet. Sunt tamen, qui à Græco nomen deriuent μαυρὸν, quod nigrum ſignificet. Itali *moroni*, & *celſi* vocant.

Forma. Etſi cùm multæ ſit notitiæ, nihil operoſius demonſtranda foret, tamen ne quæ ex veteribus, tum Græcis, tum Latinis accepimus deſiderentur, ea in medium afferenda duximus. Theophraſtus ita format: Moro flos vitiginei modo lanugineus, fructui toti, nec poſtremis tantum inſidet; in mediis inculcatus, neque ſingulas partes ambit, fallens interdum propter lanuginem, vt concerni nequeat. Fructus ex humore, & carne conſtat, læuis, laxus, & præ arboris magnitudine puſillus. Succus vinoſus. Pręproperè ſuos fructus perficit, humoris obſequio, & fructus nuditate, cùm omnium tenuiſſima cuticula amiciatur, facile ſolis impreſſiones tranſmittit, celereſq; progreſſus ad maturitatem facit. Mneſteus author eſt: Mori germinatio ſera, maturatio cita, hæc propria imbecillitate, illa loci frigiditate. Diu enim vires colligit, inde virium collectarum impetu facto, tam celeres progreſſus ad germinationem facit, vt ſonitum facere videatur. Fructus ſtatim ab ortu candidus, mox rubeus, cùm maturuerit, ater, ſic ſuccus primùm acerbus, deinde acutus, tum dulcis: cum enim albeſcit, acerbus ſapor ſentitur, ſecundo rubeſcens, acutus, vltimo dulcis eſt: rubeſcens autem acutioris ſaporis eſt quàm cum albeſcit, quia tunc ad maturitatē propius accedit, cùm verò albeſcit, acerbus ſapor, quia remotior eſt à dulcedine: qua de cauſa morum albeſcens ſiccius eſt, rubeſcens humectius, ceu iam ſuccum, ſaporemq; ſuum adipiſci cœperit. Particulatim fructificat, vnde diutius durat. Etſi ſerotino germine, nihil tardius, quàm cæteræ folia deperdit. Plinius ex Theophraſto: Moris ſuccus in carne vinoſus, trini colores, candidus primo, mox rubeus, maturis niger, tingunt manus ſucco matura, eluunt acerba. Carne & ſucco cōſtant, cartilagine, ſucco vinoſo, & ſanguineo. Etſi nouiſſime germinat, cum primis folia dimittit. Serotino germinatu floret, maturatq; celeriter, nam nouiſſima vrbanarum germinat, nec niſi exacto frigore, ob id dicta ſapientiſſima arborum. Sed cùm cœpit in tantum vniuerſa germinatio erumpit, vt vna nocte peragat etiam cum ſtrepitu. Vnde datur finiti frigoris indicium, cùm germinare videris morum, iniuriam poſtea frigoris timere nolito. Tardiſſime ſeneſcit, fructibus minime laborans. Hæc Plinius. Quin poſtrema omnium germinat, ideo gelu non patitur, ob id diuinus Vates, vt oſtenderet Iſraeliticorum populorum arbores omnes eſſe gelu conſumptas, dixit, Occidit moros eorum in pruina. Fructum mollem Æſchinus eſſe dixit, Athenæo authore, de Hectore loquens,

Erat

Erat vir ille mollibus maturior moris.

Trini colores in mori fructibus ab eodem describuntur in Cressis.

Moris & albis, & nigri succi simul
Grauatur arbos, atq; pictis murice.

Et Sophocles:

Videbis alba mora primum, postea
Mori rubescunt fructus, atque pinguntur.

Nos morum in duo genera partiemur: in albũ, & nigrum, scilicet syluestre, & vrbanum: nam nigrum syluestre genus videtur. Album veteribus Gręcis innominatum, & Latinis etiam præter Ouidium, nigri genera nullo alio modo differre videntur, quàm pomi magnitudine. Romæ (Plinius ait) Ostiensia, & Tusculana. Album in duo partiemur, in albũ vulgare, & albũ sapore & forma, sed colore nigrum. Hoc genus non pridem Neapolim allatum. Album radicibus diffunditur longioribus. Rami maxima petulantia distenduntur. Corpore crescit ampliore, ac proceriore. Folia læuiora, teneriora q;. citius senescens ob eximiã fœcunditatem. Ante villæ domus fores nos plantamus, vt dum rustica opera exercent coloni, à solis æstu defendantur. Longè verò à cisternis, nam humiditatis auida improbo reptatu per longam distantiam petit, & penetrat, & muros frangit. *Genera.*

Palladius calida loca amare scripsit, vel maritima. Plinius plana diligere, nec temere in montibus conspici. In temperatis etiam nascitur, in frigidis nequaquam, & præcipue alba, quæ montibus non nascitur. At si quis in frigidis serere velit, meridiei saltem, vel orienti exponat. Brutius in suis maritimis multas alit, ad explendos fronde bombyces. *Cælum.*

Palladius sabulosa loca quærere scribit. In topho, vel argilla vix cõprehendere. Nos in dirutis ædibus serimus, quia cementis gaudet. Si quis fructus causa, serat sicco loco, ita sapidiores fructus enascentur. Si verò frondis causa, pro vermibus sericei velleris depascendis, humidis locis, vel qui irrigari possunt, nam & frondibus maioribus, læuioribus, delicatioribus, & quæ melius conseruabuntur luxuriabit, eisq; libentius vermes vescentur. *Solum.*

Palladius mora semine nasci scripsit, sed poma, & virgulta degenerare. Nasci & semine poma Beritius Græcus tradidit, si granula delecta deponãtur, sed rigari continuo desiderant. Columella plantas ab Idibus Februarij ad ęquinoctium vernũ recte seri debere. Ex quo Plinius, Seritur & viuiradice. Palladius scribit, Plantam si robusta est transferes mense Octobri, vel Nouembri: si tenera, Februario & Martio. Scrobes desiderat altiores, interualla maiora, ne altera vmbris prematur alterius. Morus amica est & vitis. Beritius duobus tẽporibus plantari, autumno & vere. Plinius seri debere ab idibus Februarij in æquinoctium. Propagationis vsus apud nos præualet. Nam virgas humotenus natas propagamus, ac post triennium à parente recidimus, & transferimus. Seritur (vt Beritius est author) ramis ficulnorum modo terræ defixis. Quod *Satio.*

Didymus confirmat. Sed Plinius morum talea tantum ſeri ait, quoniam ramo eam ſeri prohibet religio fulgurum. Talea Didymus morũ plantari poſſe ſcribit. Beritius præſtare: ſi talea plantetur. Palladius ſeri taleis ſeſquipedalibus ait, ex vtraque parte læuigatis ac fimo oblitis, cùm locum palo ante fecerimus, tum immergimus, ac tegimus cinere terris admiſto, non amplius quàm quatuor digitis operimus. Seremus à medio Februario, & toto Martio: locis verò calidioribus Octobris poſtremo, vel Nouembris initio, ſed verno maxime, die nono calendarum Aprilium. Beritius etiam à claua plantari dixit, & ramulis ficulnorum modo terræ defixis. Palladius cacuminibus ſeri poſſe docet. Sed vſitata eſt apud nos ſatio cacuminibus à ſummo reciſis. In vineis enim cum vites propagantur, virgas mori apponimus cum propaginibus ſimul, trium, vel quatuor pedum longitudine, vno ſuper extante, poſt verò triennium, vel quadriennium vegetiores factas transferimus in moreta.

Cultus. Palladius aſſiduum humorem moris prodeſſe non credit, foſſionibus lætari, & ſtercorari. Putrida in his, & arida poſt triennium putãda. Circa Octobris calendas ablaqueandas, & radicibus eius vini veteris recẽtiſſimas fæces infundendas. Beritius ait: Vegetior prouenit, ambiente ſolo ſæpius effoſſo: ſiquidem altis radicum tenus foſſionibus lætatur. Qui frondes carpunt pro vermibus debent à virgarum cacuminibus manus abſtinere: nam ſi cunctis frondibus fuerit ſpoliata, & fructificationẽ intermittit, & inutiles fructus producit.

Inſitio. Plinius minimum ingenia in hac arbore profeciſſe dixit, nec nominibus, nec inſitis. Beritius ſcribit morum inſeri caſtaneæ, & fago, item populo, quæ ſit alba, ſi vel inoculetur, vel inſeratur, & candida naſci poma. Diophanes verò in caſtaneam, fagum, malum, terebinthum, pyraſtrum, vlmum, & populum albam, à qua alba mora reddi. Recipere ficum, pyrum, & citrium, & rubicunda mala producere. Nos nigrum in album inſerimus, vt citius increſcat arbor, ac valentius frondes producat, pro bombycibus ſaturandis. Palladius in ficus inſeri ſcribit, & in ſe tantum ſub cortice. Vlmo inſita comprehendit, ſed parturit magnæ infelicitatis augmenta: In verſibus verò:

Mutua quin etiam moris commercia ficus
Præſtat, & oblatum robore germen alit.
Fraxinus huic auidæ confert ſua membra ſorori,
Et metuit fœtus ſparſa cruore nouos.
Proceras fagos, & poma hirſuta virentis
Caſtaneæ, duris aſpera mala comis
Inficiens, monſtrat piceo nigreſcere partu,
Et ſucco paſcit turgida poma nouo.
Obſequitur moris blando terebinthus odore,
Et geminis veniunt munera miſta bonis.

Ars. Palladius feracẽ, lætioreq; arborẽ mori fieri aliquos tradidiſſe ſcribit, ſi perforatoq hinc inde trũco, ſingulos cuneos inſeramus terebinthi hinc, inde lẽtiſci.

Beritius

Beritius seruari diutius vitreo vase, suo vino demersa, & diligenter operta, tradidit. *Cõditura.*

Mnestor apud Theophrastum calidã esse morum prodidit, quòd ex ea facere ignaria soleant. Spissa, simulque lenta est. Post cupressum, ac thuiam æternam potissimum arbitrantur, ac validã, atq; vetustate, loti modo, nigrescere, ideo surculas ex ea, circosq; faciunt. Item nauibus tornacula: similiter & auriculas liburnicis, & testudines, atq; firmamenta. Materies vtilis operibus, quæ flexu constant, eiq; hac in re primatus datur. Plinius ex Theophrasto hæc habet: Morus ossea tota est. Calida est, vt omnis, ex quibus ignaria fiunt. Est ei lentitia sicca, sed ponderosa. A cupresso proxime laudatur ad æternitatẽ, quæ vetustate etiam nigrescit. Mirum, cortex in moro medicis succũ quærentibus, ferè hora diei secunda, lapide incussus manat, altius fractus siccus videtur. *Materies.*

De persicis, & primum de præcoci. CAP. XVIII.

IAM poma, quæ semina, vel grana intus continebant, exposuimus. Nunc de ossigeris pomis, & primum de iis, quibus singula insunt ossa: & à persicis auspicabimur, tum quia apud nos maximo sunt in honore, tum quia parum de his maiores nostri tetigerunt. Nos persicorum genus in quatuor species diuidemus, secundum Palladij sententiam, scilicet in præcocia, armeniaca, persica, & duracina. Commodius enim, & clarius sub his generibus omnium species commemorabimus, vt nil omittatur, quod ad horum historiam fructuũ pertinere possit, principiumq; nostrum à præcocibus erit, cùm & fructus nobilitate, & temporis prioritate antecedere debeant. Narrat Plinius præcocia intra triginta annos reperta esse, & primo denariis singula venundata. Galenus ex genere persicorum præcocia esse, & nonnihil ea superantia, nec in ventriculo corrumpi, vt illa, nec acescere, & esse suauiora, ac stomacho gratiora.

Dioscoridi μῆλα ἀρμενιακὰ dicuntur, atq; à Latinis πρεκόκια dici narrat. Idemque ait Galenus ab eo mutuatus, tamen sua ætate non plus armeniaca nominari, sed vtramque speciem sine vllo discrimine πρεκόκια dici: attamen ab armeniacis πρεκόκια differre, & hæc illis multo esse præstantiora. Sed Plinius, & Palladius maximam differentiam faciunt, reorq; magis Latinis de Latinis nominibus, quàm Græcis de Latinis differentibus fidem adhibendam. Plinius ait: Florent post amygdalam armeniaca, & præcocia. Neapolitani *albergio* vocant, Bononienses *vmbiliaco*. *Nomen.*

Dioscorides, persicorum forma, sed iis minora facit. Plinius: Primam omnium florere amygdalam, ab ea proximè armeniacam, dein tuberes, & præcoces. Nos ita describemus. Arbor non sanè procera. Foliis nigræ populi mucronatis, & per ambitum serratis, ternis, quinisve simul emergentibus. Flore albo cerasi. Fructu persicorũ forma, non autẽ magnitudine, nam longe minori, prunorũ simili, cute itidem, & odore, sed præstantiori, os intra se cõcludit, vtrinq; parum turgens, in quo nucleus dulcis eadem forma clauditur. Floret Ianuario *Forma.*

cum amygdala, vel paulo post, maturescit Maio, ante alios fugaces fructus. Rami nouelli colore croceo, albis punctulis distincti, fructus optimo sapore placent, innocenti gustu, vt impune ægris concedantur.

Cœlum. Cœlum exoptat calidum, & apricum, locumq; concauum, à ventis tutum, vt est Surrentina planities, & Siciliæ insula, cæteris Italiæ locis non tam frequens reperitur. Nam cito florescens, si hyemis sæuitia non desierit, facile floribus à vento priuatur.

Solum. Amat solutam terram, & teneram, vel humidam arenaceam, vt prunus, odit argillam.

Satio. Seritur semine Ianuario, vel Februario locis frigidis, vel Octobri, & Nouembri calidis. Transplantatur post trienniũ. Plantatur Octobri, vel Nouembri, aut Decembri prius, quàm floreat, sed raro semine nascitur. Etiam à radicibus pullulat soboles, si qua est à radice planta: quia apud nos in prunum insita viuit.

Cultus. Ablaqueanda arbor, & fossionibus exhilaranda, siccis temporibus riganda. Si qui fuerint sicci rami, aut putridi tollendi, vt in prunis consueuimus.

Insitio. Palladius Ianuario mense locis temperatis pruno præcoqua inserit. Nos inserimus in se, in persicum, amygdalam, sed omnium maxime in prunum, cum quo maximam habere affinitatẽ videtur. Sed æstate melius inoculatur, quàm Martio fisso ligno: etiam ad modum digitalis.

Ars. Vt maiora poma producat, in id pruni genus inserimus, quod à similitudine, & vtilitate, *cogliopecoro* Neapoli dicimus. Nam ad eius similitudinem fructum producit magnum.

De Armeniaco, persicorum specie. CAP. XIX.

NVNC aliam persici speciem prosequemur, quæ post præcocia fructus affert: ideo post illius tractationem hanc aggrediemur. Hæc armeniaca dicitur. Galenus à persicis parum natura differre scripsit, immò non tam citò in ventriculo corrumpi, & si contrarium recentiores arguant.

Nomen. Dioscorides ἀρμενιακὰ vocat. Galenus verò armeniaca vocari desita, & præcocia, vel præcoqua dici. Democritus verò de interpretatione Græcorũ vocabulorum ait, Armeniaca est præcocium. Hanc peregrinam esse vel ipso nomine cognoscitur. Latinis, vt Columellæ, & Plinio armeniaca. Palladio armenia dicitur. Itali *moniache*, corrupto ex armeniaca nomine. Neapolitani *chrisomele*, quasi chrysomala vocant, id est aurea mala, cum enim maturuerint aureo splendent colore. Alterum armeniacorum genus recentiores Græci βερικόκκια vocant. Neapolitani *bericocche* vocant, ab eis detorta nomenclatione.

Genus. Nos armeniacarum genus in duo partiemur, vnum *chrisomela* vocamus, alterum *bericocche*, inter se colore, odore, sapore, forma, & magnitudine differentia. Ex quo Matthioli error apparet, qui ea differre non putauit. Sunt enim bericoccia forma fructus rotundiori, colore cãdidiori, carne magis friabili, insipidiori, viliorique. Caro ab osse non separatur, & intus amaram inclu-

dunt

dunt amygdalam. Sed inter bericoccia genus est vulgò dictum *bericocco vero*, magnitudine superat omne dictorum genus, sapore, & odore præstantissimo, dulci amygdala, vt præcocia iam prius dicta ferè nobilitate præcedat. In Surrentino tractu large proueniunt, & hæc genera priora sunt, quàm chrysomela. Chrysomelarum genus in plures species partiemur, aliæ nanq; amaram, aliæ dulcem amygdalam intus includunt. earum, quæ amaram intus amygdalam includunt vnum genus est maius, alterum minus, hæ Neapoli *chrisomele alessandrine* dictæ sunt. Quæ verò dulcem amygdalam habent, inter se magnitudine differunt, vt maior species, & minor sit. Hæc odore suauiori, coloratiora sunt, & os à carne diuellitur.

Arbor armeniacarum nil à prædicta præcocium differt, nisi quod maior, durior, validiorq; est. Internodia surculorum maiora habet, longioraq;, & in vniuersum magis rustica. Fructus magnitudine persicum æquat. Floret post præcocem, & ab ea fructus maturat, id est Maio. *Descriptio.*

Idem cœlum, solumq;, quod præcocibus conuenire diximus, his conueniet, nisi quòd, cùm serius floreant, arborq; validior sit, cœlorum variationibus minus obnoxia est, ideoq; magis fructifera. *Cælum & solum.*

Etsi apud nos vulgo iactetur semine non nasci, tamen si diligenter seueris, & siccitatibus irrigaueris, optimè nascuntur, humido, pingui, ac soluto solo Martio mense ponantur. Cùm plantantur trunci altitudo octo, vel decem pedum, distantia viginti quatuor sit. *Satio.*

Ianuario mense armeniaca arbor inseri potest, Columellæ authoritate, cùm prima floreat. Palladius, Armenia inseritur pruno Ianuario locis temperatis. Nos Ianuario inserimus in prunum fisso ligno, sed difficiliter comprehendit. Iulio verò, cum pruni arbor fructus suos maturat, in eam emplastramus: sic res tutius agitur. Item in persicum, & amygdalam. Vbi supra prunum insita coalescit, in vastam crescit magnitudinem, vt vix homo complecti possit, vimq; subditæ pruno præstat, vt ad maiorem crassitiem increscat. *Insitio.*

De persicis, & duracinis. CAP. XX.

SEQVVNTVR persica, quæ succedunt armeniacis. Hæc Theophrasto, cæterisq; vetustioribus Græcis incognita fuere, blaterent indocti quicquid velint. Plinius: Pomum innocuum expetitur ægris: Pretiumq; iam singulis triceni nummi fuere, nullius maiore: quod miremur, quia non aliud fugacius. Longissima nanq; decerpto bidui mora est, cogitq; se venundari. Sed quia pomi succus, & caro facile corruptionē sentiunt; suadet Galenus primis mensis sumi, sic enim celeriter descendentia sternunt aliis viam commodè præeuntia, reliqui cibi subsequentes lubrico meatu facile labuntur. Postremo cibo sumpta, vt moris est plerisq;, in summo natantia corrumpuntur, vt quicquid præsumptum fuerit vnà secum in corruptionem trahant. Palladius horum flore apes vesci notauit.

Nomen. Dioſcorides περσικὰ μῆλα, id eſt, perſica mala vocat, itemq; Galenus. Caſſianus vocat ῥοδακινά. Sic recentioribus Græcis Aetio, & Paulo. Nicandri ſcholiaſtes ῥοδακινέα, & ῥοδακινή. Putat Hermolaus ῥοδακινὰ dicta vernaculo Grecorum ſermone, quòd in Rhodo ad florem vſq; peruenerit, quod primum ab Ægypto venienti fuerat hoſpitium, Plinii, quem ſectatur, verbis confidens, cuius opinionem, cæterorumq; explodimus, capite de Perſea: vel putat nomen inuerſum à δωράκια, quaſi duracina, quod falſum eſt. Columella perſicum vocauit, atq; ex Perſide arborem fuiſſe, vel ipſo nomine conſtare exiſtimauit, & ad nos primum aduectam, vt teſtatur in hortulo.

Quin etiam eiuſdem gentis de nomine dicta
Exiguo properat miteſcere perſica mala

Sic Plinius, & Palladius. Itali *Peſco*, & *Perſico*.

Forma. Plinius hæc habet de perſico: Color ſucci Perſicis nullus, cùm præſertim duracina ſucco abundent: ſed quis vllum eius dixerit colorem? Odor eſt dilutus. Foris corpus, intus lignum, vitiumq; cinctum fructu, cum fructus alibi muniatur vitio. Eorundemque trigemina natura eſt, corpus, deinde lignum, rurſusque ſemen in ligno. Quædam ſtatim à ligno recedunt, quædam adhærent: quorundam generi vtraque eſt natura, vt perſicis, etenim duracinis adhæret corpus, à lignoq; auelli nequit, cùm in cæteris facilè ſeparetur. Poma rara in ramis, non inter ſe denſa. Nos verò ita deſcribemus. Arbor pumila potius, quàm procera, & ſi humidum ſolum nacta in altum excreſcat. Folio amygdalaceo maiuſculo. Flore ſubpuniceo. Pomum carne, & cute conſtat, extrinſecus molli lanugine conueſtitum. Dura intus rotunda, & ſcabra nuce, in quo nucleus, qualis eſt amygdalis, continetur. Radicibus imbecillibus, nec profundis. Citò creſcit, & celerem ſenectam ſentit.

Genera. Huius arboris fructus ſpecies tam variæ, multæq; ſunt, quæ tum inſitionis mixtura, tum cultus mangonio prouenerunt, vt eas omnes enumerare, & faſtidientis, & multiplicatæ eſſet lectionis. Nos verò, quæ inſigniori diſcrimine diuerſa videbuntur, ſolùm apponemus, ſumpta à tempore tractatione. Primo genus in duo diuidemus, in perſicum, & duracinum. Incipiemus à perſicis, quia tempore priora. Inter perſica ſpecies eſt vna, quę reliquas omnes antecedit, & ferè cum armeniacis concurrit, à reliquis ſpeciebus admodum differens. Foris herbaceò viret colore rubeſcenti, odore pluſquam iucundo, ſapore ſuaui, vberi ſucco, vt per mandentium ora fluat. Neapolitani, quia cum feſto Diui Ioannis maturatur, vocant vulgò *Perſico di ſan Giouanni*. Caro ab oſſe non recedit. Sunt illius variæ ſpecies, ſapore, colore, & magnitudine differentes. Sequuntur vulgaria perſica æſtate, omnibus his caro ab oſſe auellitur. Carne alba, vel excolori, exucca, friabili, ſapore inſuaui, & ſine odore. Has vulgò *Perſiche* vocamus. Hæc ſunt Plinio popularia dicta, nullo ſucco & colore, vt diximus, nobis exoſa, ægris obnoxia. Hæc ſpecies à Plinio vocatur Gallica, & à Columella excepit in ſuo hortulo:

Tempe-

Tempestiua manent, quæ maxima Gallia donat.

Subeunt δωράκινα Græcis, Latinis duracina ex eo dicta, quòd pertinaciter ossa adhæreant carni. Nobis vulgo *percoche* dicta. His datur à Plinio palma, pomumque innocuum expetitur ægris. Asiatica Columellæ, & eidem dicta, vt in hortulo,

Frigoribus pigro veniunt Asiatica fœtu.

De his Martialis intellexit, qui cum videret præcoqua persica vilia esse, ac insitione recepisse persica duracina, seriora, melioraq;, cecinit,

Vilia maternis fueramus præcoqua ramis,
Nunc in adoptiuis persica sola sumus.

Huius innumeræ sunt species, prima, quam vulgo poma nuncupamus, foris colore albo, odore fragrantissimo, sapore excellenti, succo vberrimo. Sequuntur duracina. Sunt & in duracinorum genere, quibus caro ab osse auellitur, ac manibus leuiter compressa sponte aperiuntur, nobis dicta *Percoche apritore*, quę omnibus dotibus cęteris antestant, & expetuntur. Hæc antiquis incognita fuere, quorum itidem multæ sunt species, magnitudine insignes, vt bilibria etiam nascantur. Aliæ ad Ianuarium vsq; in arbore pendent.

Palladius ait, Locis quidem qualibuscunque proueniunt, sed & pomis, & frondibus, & durabilitate præcipua sunt, si cœlum calidum sortiantur. Frigidis verò, & maximè ventosis, nisi obiectu aliquo defendantur, intereunt. Ob id à nobis sæpe vallibus, & concauis locis seruntur, vt cùm primum florent ventorum turbine flores non deturbentur. Cœlum.

Idem, qui supra, solum arenosum, & humidum concupiscere scribit. Florentinus aquosis locis, & assiduè rigatis gaudere, vt fructus maior euadat. Apud nos humidis locis insipidos fructus procreat, facileq; putrescit arbor. Si irrigaueris, facile vermes generabit, sed solum arenosum altum, & solutum & planitiem amat. Tales sunt Arentii vulgò dicti campi, vbi latè fructificat huiusmodi arbor, ac præ cæteris Italiæ locis viget, vt eius natalia loca ibi à natura esse constituta videantur. Solum.

Palladius calidis locis Nouembri mense, cæteris verò Ianuario persici ossa in pastinatis areis ponenda iubet, binis à se pedibus separata, vt cùm ibi plantæ excreuerint transferantur. Sed ossa ponantur acumine deorsum verso, & non amplius, quàm duobus, aut tribus digitis obruantur. Ossa verò, quæ ponenda sunt, aliqui siccata prius paucis diebus cineris mistione terra soluta in qualis reseruant. Ipse verò vsque ad serendi tempus absq; vlla cura sæpe seruauit. Dum tenera sunt germina, sæpe herbis circumfossa liberentur. Sed habitiores habebimus plantas, Florentinus ait, si simul vt ederimus, ossa seremus, parte aliqua carnis circa ossa relicta. Columella persicum serit ante brumam per autumnum. Ex quo Plinius etiam serit per autumnum ante brumam. Bimam plantam Palladius transfert, scrobe breui. Nec à se longè statuendæ sunt, vt inuicem se à calore solis excusent. Sunt qui loco Satio.

vbi ossa serunt, ibi satas velint. Tunc cùm ossa ponemus, trium, vel quatuor pedum scrobes effodiemus, in fundo tria, vel quatuor ossa constituemus, quatuor digitis à se inuicem distantia, inde superinducta terra, vbi pullulauerint, arbuscula vegetior relinquatur, cæteræ tollantur, ac alio serantur, illius incrementa terra operiendo prosequemur. Interualla duodecim pedum erunt.

Cultus. Palladius ita colit: Ablaqueandæ sunt arbores per autumnum, & suis stercorandæ foliis. Putanda persicus in autumno est, vt arida, & putrida tantum virgulta tollantur. Nam si quid viride resecemus, arescit. Et si hæc arbor ardore solis inarescit, frequenti aggestione cumuletur, vespertino humore iuuetur, obiectis defendatur vmbraculis. Sed in nostris regionibus temperatis cõtrarium videtur, nam quo magis putantur, & abscinduntur rami, lætius assurgunt. Formanda est arbor, vt vno se attollat stipite. rami sint in orbem circinati, vt se à sole tutius defendant. Altitudo stipitis sex pedum.

Insitio. Mense Ianuario, vel Februario, Palladius ait, locis frigidis, Nouembri calidis persicus inseratur, maxime circa terram surculis plenioribus, & propè arborem natis: nam cacumina, vel non tenebunt, vel diu durare non poterunt. Inseritur in se, in amygdalo, in pruno: sed armenia, vel præcoqua prunis, duracina amygdalis melius adhærescunt, & tempus ætatis acquirunt. Mense Aprili, vel Maio locis calidis, in Italia verò vtroq; exeunte, vel Iunio persicus inoculari potest; quod emplastrari dicitur, præciso super trunco, & emplastratis pluribus gemmis, more, quo dictum est. Rubescit si platano inserta figatur. Ad Pasiphilum postea,

Ipsa suos onerat meliori germine ramos
Persicus, & pruno scit sociare genus.
Imponitq; leues in stipite phyllidis vmbras,
Et tali discit fortior esse gradu.

Alium inserendi docet modum, quem ab Hispano quodam se didicisse fatetur, de quo in libro de Cultu diximus. Florentinus de persici insitione hæc habet: Cum notum sit persicum citò senescere, in damascenam arborem, id est, prunum, aut in amaram amygdalum inseri debet, vel etiam in barbylum: est autem barbylus arbor ex persici osse enata. Didymus poma persici rubescere scripsit, quæ platano insita coaluit, & in damascenum, & amygdalum inseri posse. Diophanes in cerasum inseri, & viceuersa. Inseritur apud nos Ianuario fisso ligno, in prunum, & optimè apprehendit; sed fit insitio circa terram, fructus diuturnius viuit, sed magnitudine degenerat. Sic etiam inter lignum, & corticem, optime etiam ad modum digitalis mense Maio, vsque ad idus Iunii nouellis ramis. Si in amaram amygdalum inseratur, sentit gustus aliquid amaritudinis in fructu.

Amygdalopersicus. Ruellius genus quoddam persici tradit à recentioribus agricolis amygdalopersicum dictum, ab vtroq; parente, cum ea soboles mediam inter vtrumq; progenitorem naturam cõtraxerit, fortasse insitionis diligentia, aut satorum mixtio-

mixtione, nouum adulterii repererunt genus, vt ex amygdalo & perſico progenies inuiſa prioribus ſeculis exoriretur, vtriuſque parentis ingenium referens, & effigiem ſimul adoptans. Hoc eſt malum, quod foris æmula facie perſicum pomum mentitur, intus dulcem amygdalam, & facie, & guſtu repręſentet. Hæc ſpecies in Gallia fortaſſe vulgaris: nos eã Romæ vidimus. Neapoli non viſitur. Retulerunt tamen amici in Mineruæ promontorio quoddam in horto adhuc viuere. Arbor media eſt inter amygdalam, & perſicum. Fructus eſt perſici, intus dulcem amygdalam continens. Quomodo id fuerit exortum, omnino ignoratur. Videamus ſi eius inuentionis modum tradere nos poſſimus. Palladius ait perſicum in amygdalam inſitum fructum producere, qui intus dulcem amygdalam includat, foris verò perſici carnem. Quod his verbis ad Paſiphilum innuere videtur:

Pomaq; permutat velamine perſica miſto,
Duriciemq; docet, tegminis eſſe loco.

Quibus autem modis id fieri poſſit, non docet. Nam ſi vſitato modo quis perſicum in amygdalam fiſſo ligno, vel inter lignum, & corticem, vel per emplaſtrationem inſeruerit, perſicum ꝓducet, quod amaram intus amygdalam, vt cętera producet. Id teſtãtur totius Apuliæ pomaria, vbi perſicus in amygdalam inſeritur, & omnes intus amaram producunt amygdalam. Sed meo quidem iudicio vtriuſq; oculi, perſici ſcilicet & amygdalę, per medium findantur, coaptenturq; oculi duo, vt vnus fiant, ſic demum emplaſtrentur amygdalo, vel pruno, vel perſico, ſic ex vtroq; ſemioculo enatum germen, tales fortaſſe dabit. Nam diuerſi admodum generis duo germina fructus producent, non fructus dimidiatos, ſed alter intus, alter verò foris ſedem nanciſcetur. Fortaſſe etiam fiet, ſi perforato amygdalæ trunco perſici germen traducatur, ac poſt triennium, vel quadriennium, vbi optime coaluerint, recidatur à parente. Hoc enim modo maxima videtur fieri in fructu variatio, nec alia mihi videtur procedendi via.

Aliud eſt etiam perſicorum genus, nuciperſicum dictum, etiam antiquis incognitum, quod inſitionis diligentia in lucem productum non ſolum arbitror, ſed ratum habeo: ab vtroq; parente vt nomen, ita mediam naturam contraxit, ex nuce ſcilicet, & perſico. Ex nuce colorem contraxit herbidum, cutem nulla exterius lanugine pubeſcentem: ſed admodum leuem, ſuccum leniter ſubamarum, ſerò matureſcit, diutiusq; ſuam prorogat ętatem, ſcilicet in autumnum, à perſico autem formam habes, carnem, ſuccum, cùm maturatur rubeſcit ſole, duram intus & ſcabram nucem habent, qualem perſica poma, guſtu, ſaporeq; iucundo, ſed multo nuce fugacius. Arbor humilis eſt, perſicorum magnitudine, folio amygdalino, vel maiori flore puniceo, ex quibus clare patet facile ex vtroq; progenitore mixturã contraxiſſe. Sed quomodo id etiã factum fuerit, penitus ignoratur. Videtur enim maxime diſtare nucem à perſico, adeò quòd inde medium genus prodire nequeat. Sed agrico- *Nuciperſicum.*

larum ars,& ſedulitas,eam, omnemque difficultatem vincere poteſt. Ipſe autem nullis fieri poſſe modis, quàm ſupradictis coniicio, vt vtriuſque dimidiatus oculus vnà compoſitus alterutri emplaſtretur. Vel perforato nucis trunco, perſici ramus inducatur. Horum pomorum plura ſunt genera: Sunt æſtiuo tempore matureſcentia, ſunt & ſerotina, quæ vſque ad Ianuarias calendas in arbore pendent. Sunt ex his duracina, & ex quibus caro ab oſſe diuellitur, ſunt quæ viridi, & quæ alba cute matura ſint induta, cæteriſq; pulchritudine, & ſuauitate præſtant.

Sanguiniperſicum.

Sunt tandem, quæ cortice detracto ſanguineum ſuccum fundunt, vt ſanguiniperſica dici poſſint. Apud nos admodum grata, & ſpecioſa, non quod reliquis carne ſuauiora, ſed quod oculis ſuo colore pergrata ſint, vulgò, quod paſtinacæ colorem imitentur, *Perſiche paſtinache* vocitantur. Sed quomodo id genus productum fuerit indicandum. Rubra naſci perſica Democritus promittit, roſis ſub arbore conſitis. Vel poſt ſeptem dies, quum patefieri cœperint (nam totidem diebus obruta ſponte fatiſcunt) in oſſium internos ventris ſinus cinnabarim infundas, mox vt cohęreāt strictim obligata ſimul cum ſuis nucibus obruas, ſic rubra dabunt perſica, & ſi alium queuis colorē inſtillaueris in talem enata progenies degenerabit. Didymus in platanum inſitam, rubicunda rhodacina producere poſſe ſcribit. Palladius etiam rubeſcere ſcribit, ſi platano inſerta figatur. Apud nos tamen præualet opinio, vt in viuam, & perforatam paſtinacam, oſſis nucleus perſici incluſus fuerit, ac inde enatus. Vel in ſanguineum mori ſuccum, ſi poſtquam enatum fuerit, germen pluribus diebus eo ſucco rigaueris: Vel in morum inſita tales fructus proferre.

Paratus vel Ars.

Maiora poma creari pollicetur Florentinus, ſi aſſiduo potu inebrientur: hunc in modum iugi rigatu ſatiata, maiora multo poma creabit. Et ſi complura interlegantur, quæ vbertate nimia matrem onerauerint, vt arboris ſuccus ad reliquorum nutrimenta pomorum conuertatur, ſucci enim copia in pauciores fœtus ſe conferens, altili ſaginat incremento. Sed Palladius magna poma afferre ſcribit: ſi florenti per triduum ternos ſextarios caprini lactis ingeſſeris. Sed ſuillum ſtercus radicibus affuſum maiora poma vt producat efficere, quàm ex arbore vnquam pependerint. Vt perſica ſcripta naſcantur, docet Democritus. Exeſi corporis os triduo madeſcat in aqua, dein aperto ſenſim ligno, nucleus intus inuentus cortice tenus æneo ſtylo, non alte, quibus placebit literis exaretur, dein papyro, vel charta reuolutus, cōmiſſis carinis ſeratur. quod in eo amygdalo depinxeris, hoc enatum inde pomum repræſentabit. Ex quo Palladius: Affirmantibus Græcis perſicus ſcripta naſcetur, ſi oſſa eius obruas, ea poſt dies ſeptem, vbi patefieri cœperint, apertis his nucleos tollas, & his cinnabari quod libebit inſcribas, mox ligatos ſimul cū ſuis oſſibus obruas diligentius adhærentes. Sine oſſibus naſci perſica ſcribit Africanus: ſi in perforatum truncum excluſa medulla, ſalicis vel corni palum adegeris.

Morbi & remedia.

Palladius ait, Contra ſolis ardores iuuat ſerpentis ſpolium appendi. Contra

pruinas

pruinas Nouembri ſtercus ingeratur, vel fæces vini cum aqua permixtæ, vel quod magis prodeſt, aqua in qua faba decocta eſt. Si vermes perſicus patitur, cin is eos amurcæ mixtus extinguit, vel bouis vrina, cum aceti tertia parte confuſa. Si poma caduca ſunt, nudatę radici eius, vel trunco lentiſci, aut terebinthi cuneus affigitur, vel terebratæ in medio palus ſalicis imprimetur. Si poma rugoſa creabit, aut putrida, circa imum truncum cortex recidatur, vt cùm inde modicus humor effluxerit, argilla, vel paleato luto plaga retegatur. Contra vitia perſici proficit ſpartum ligatum, vel ſpartea ſuſpenſa de ramis.

Idem, qui ſupra: Duracina ſeruantur condita muria, & oxymelle. Vel detractis oſſibus ficorum more in ſole ſiccantur ac pendent. Idem ſæpe vidit detractis oſſibus duracina melle condiri, & ſaporis eſſe iucundi. Item bene ſeruantur, ſi vmbilicum pomi gutta picis calentis oppleueris, vt ſic ſapæ innatare cogantur vaſe concluſo. Nos verò perſica, & huiuſmodi generis mala doliolo concluſa, optime foris picato, ac ſub ciſternæ aquis demerſo per multos menſes incorrupta ſeruauimus. *Cōditura.*

De Prunis. CAP. XXI.

NVNC pruni commentationem auſpicabimur. Miratur Plinius huius pomi mentionem à Catone non habitam, præſertim cum condenda demonſtraret quædam & ſylueſtria: Cùm & pruna ſylueſtria vbiq; naſci certum ſit. Vnde pruna omnia poſt Catonem cœpiſſe manifeſtum eſt. Commemoratur à Macrobio inter felices arbores. Vim ſubducendi aluum inſignem retulit Martialis,

Poma peregrina carie rugoſa ſenectæ
Sume: ſolent duri ſoluere ventris onus.

Aratus Græcus, Athenæo authore, arborem κοκκυμηλέαν, fructum verò κοκκύμηλον vocari dixit. Seleucus verò brabyla, ala, coccymala, & madrya eadem eſſe ſcribit. Nam madrya eſſe velut mali fructus, brabyla, quia ventrem ſoluāt, ala quaſi mala. Clearcus peripateticus, & Theocritus Syracuſius Rhodios, & Siculos Damaſcena pruna brabyla appellare dixerunt. Democritus Damaſcenum coccymalum appellari ſcripſit. Sed vnde huius nominis etymon Græcum deſcendat, ignoratur ex compoſitione. Nam κόκκος granum eſt, μηλέα malus, quaſi granatum malum dicas. Sunt qui per barbaralexin putant è Latino coquendi vocabulo deriuatum, vt coccymalum, quaſi coquimalum dicas, cum ei præcipua vis ſit deiiciendi. In Aſia ſcribit Galenus προῦμνον dici. Latinis arbor prunus eſt, fructus prunum. Itali *Suſino, Prugno.* *Nomen.*

Theophraſtus de eius forma pauca retulit. Emittit florem frequenti folio ſupra fructum inſidentē. Pomum carne, humore, & neruo veſtitum. Lignum intus durum, in quo nucleus includitur: natura enim ligno, & ruſus carne ſemen induxit. Succus dilutus. Radices humotenus vltro citroq; vagantes, & quę facile nepotes generent, ſuperficie viuaciores. Prunus & ſylueſtris paucis *Forma.*

adhæret radicibus, ſuperficie viuacioribus. Arcades autem prunum altiſſimam radicem habere, & numeroſam, vnde diu viuat opus eſt, & emori contumacem referunt. Plinius ex eo: Fructus pruni aquoſo ſucco præditus, foris corpus, intus lignum, vitiumq; cinctum fructu, cùm fructus alibi muniatur vitio. E radicibus pullulat ſobole denſa, & pariête matre, quas enecet, eius quippe vmbra turba indigeſta premitur. Velox creſcit, in trimatu enim ferre incipit, oſtendens & ante, & cito occidit. Sed quòd cito occidat è Theophraſto perperam interpretatus eſt, dixit enim emori contumacẽ. Nosq; continua experientia videmus ad hominum vitam peruenire. Pręterea Theodorus Theophraſtum vertens, Prunum ait corpore humilem, folio arbuti, peculiareq; in eo fructum lanugine pappo dicta perire, quod Theophraſtus coggigryæ tribuit, non pruno. Pliniusque Theophraſtum ſecutus etiam coggigryę vocatæ aſcribit. Decepit hominem nominum affinitas, forte quia cocconeliam, non coccomeleam ſcribendum erat, nam vnedo, cui ſimilis eſt coggigrya, nelia vocatur à Theophraſto. Nos ita deſcribemus. Prunus arbor procera. Caudice ſubrecto, ſcabro, multis ramis brachiata. Folio ex oblongo ferè rotundo, per oras minutim ſerrato. Vere prius florem, quàm folium emittit.

Genera. Ingens turba prunorum, dixit Plinius, verſicolor, nigra, candicans. Vt innueret tot eſſe prunorum genera, & plenè inexplicabilia. Nos verò in vrbanum, & ſylueſtre genus diuidemus: Vrbanorum à Damaſcenis incipientes, vtpote inter cæteras ſpecies principatum gerentibus. Damaſcena pruna dicta Athenæus ſcribit, quòd in Damaſcenorum regione naſcantur, cùm ibi is fructus ita colatur, vt ab aliis qui alibi naſcantur plurimum differat, cuius magnitudo minor, quàm prunis, & guſtus idem, niſi paulo eſſet aſperior. Dioſcorides ſyriaca pruna vocauit, & præcipue, quæ Damaſci gignuntur. Galeni teſtimonio, omnium opinione, prima bonitatis laus ei aſcribitur. Meminit etiam huius Columella in hortulo,

Armeniis, & cereolis, prunisq; Damaſci.

Plinius in peregrinis arboribus ait: Damaſcena à Syriæ Damaſco cognominata, iam pridem in Italia naſcentia, grandiore quamquam ligno, & exiliore carne, neq; vnquam in rugas ſiccata, quoniam ſoles ſui deſunt. Alibi verò. Pruna Damaſco monte nata, Italiæ familiaria. Neapoli vulgo dicimus, *Prune damaſche.* Nigra ſunt cute, carne ſuaui, crocea, rotundo intus ligno, in cacuminibus turbinato, exili nucleo, digitis preſſum internum os exilit, parua, pauciq; ſucci. Poſt Damaſcena Iberica apponemus. Galenus proxima Damaſcenis, quæ ex Iberia, & Hiſpania proueniunt, verum hæc minus aſtrictionis præ ſe ferunt. Neapoli vocantur *Prune pernigone*, à perdice deductum nomen, vt credo, quemadmodum enim inter aues ipſa carnis ſuauitate excellit, ſic hæc inter prunorum genera, à citerioris Hiſpaniæ regione nobis allata, ob id nobis etiam catalonica dicta: non vulgaria nobis ſunt, ſed quibuſdam in hortis aſſeruantur, dulci ſucco prædita, carne duriori, guſtu ſuaui, purpu-

reoq;

reoq; ſplendent colore, parte, qua ſolem ſpectāt, ex aduerſa candicāt, preſſum digitis os internum dimittit, oblonga, exili nucleo, ac longo. Sed ego exiſtimarem Iberica pruna eſſe, quæ nobis vulgo *de frate* dicuntur, nam inter cætera facile principatum obtinent, innoxie præbentur ægris, ac minus ſtipticitatis, quàm Damaſcena obtinent, colore gramineo, ingrato, ſucco melleo prædita, calloſa, oblonga, os intus oblongum compreſſum acutumque. Sunt alba, nigraque, ſed nigra dulciora, maiora oui magnitudine, ac magis ſerotina. Sunt & pruna cerina à colore flauentis ceræ dicta, quorum Virgilius meminit,

Addam cerea pruna.

Ouidius etiam Metamorphoſeos libro,

Prunaq; non ſolùm nigro liuentia ſucco,
Verùm etiam generoſa, nouasq; imitantia ceras.

Columella in ſuo hortulo,

Armeniisq;, & cereolis, prunisq; Damaſci.

Plinius ex his: Sunt & nigra, ac laudatiora cerina. Multi ὠχρὰ à Græcis vocari arbitrantur. Et ſi innumera ſint apud nos genera huiuſmodi colore prædita, præſtantius tamen, & quod magis cereo colore flauet, eſt vulgo *Scaldaro* dictum, ex candido enim in luteum palleſcit, paruulum eſt, dulcore inſigni, Auguſto maturatur. Armenicarum meminit Columella in hortulo,

Armeniisq;, & cereolis.

Plinius dixit, Ab externa gente armeniaca, quæ ſola & odore commendantur. Hæc quæ fuerint, cùm alia ſigna non addiderint, diiudicare arduum erit. Onychina ab vnguis colore vocantur, ὄνυξ enim vnguis eſt. Columella matura eſſe onychina dixit iuxta meſſem. A colore candicantia Plinio dicta. Præcocia ſunt, immo prima, quæ maturantur, vulgò nobis dicta *biancolelle*, quia cæteris candidiora ſunt: & purpurea laudatiora à Plinio memorata, à Columella etiam pruna purpurea dicta, quę inter reponenda pruna commemorat. Nobis dicta ſunt *Pruna d' appendere*, ſunt enim ſerotina, purpureo ſiue violaceo foris colore, intus crocea, dura, calloſa, acida, nec eſui apta, niſi laquearibus appenſa, domita aciditate per hyemem promantur. Alia eodem colore, inquit Plinius, ſeriora maioraq;, aſinina cognominata à vilitate. Hæc Neapoli dicta ſunt *Pruna cogliopecore*, honor ſit auribus, obſcœnum quidem nomen, non tamen ineptum, nam pruna omnia magnitudine ſuperant, colore flauētia, mollia, Iulio & Auguſto maturantur, inſipida, ac hircorum teſticulorum formam imitantia. A tempore hordearia, à comitatu eius frugis dicit Plinius, ac flauentia eſſe, cum ſubdat; eodē colore aſinina. Huiuſmodi multæ ſunt ſpecies, ſed quæ *Pruna d' Indie*, dicūtur, & *Pappacode*, inſigniora ſunt, magna enim ſunt, flauentia, forma ouata, ac cum meſſe maturantur. Sunt & apud nos ſerotina pruna, quæ vſq; ad calendas Ianuarias in matre dependent, vulgo, *Pruna caſcaueglie*, adeo parua ſunt, vt vix ſylueſtrium prunorum magnitudinē ſuperent, rotunda, nigra, & alba. Sunt & vario colore, dicit Plinius, inter quæ *Pruna ſimiana*

principatum obtinent, hæc rotunda, ampla, foris ruffa, intus crocea, preſſa os foris iaculantur. Sunt etiam Surrentina carne ſuaui, ac friabili, & pleraq; alia, quæ ne tempus longius teratur, omittenda propoſuimus.

Cœlum. Calido cœlo lætari prodidit Pamphilus. Plinius non temere in montibus viſam prunum. Palladius cœlo tepido melius prouenire, tamen & frigidum ſubſtinere valet.

Solum. Scribit item Pamphilus ſicco ſolo gaudere. Palladius læto, & humido, Sed ſi in lapidoſis, & glareoſis lætamine iuuantur, excuſant ne poma caduca & vermiculoſa naſcantur.

Satio. Palladius, Pruna ſi oſſibus ſerãtur autumno, menſe Nouembri ſolo putri & ſubacto duobus palmis obruantur. Oſſa eadem ponantur & mẽſe Februario. Sed tunc prius lixiuio ſunt maceranda per triduum, vt cito germinare cogãtur.

Idem & plantas poni tradit, quas ſumit ex caudice menſe Ianuario exeunte, vel Februario, circa idus, radicibus fimo oblitis. Columella poſt mediam hyemem vſq; ad idus Februarias ſerit. Pamphilus pruna eodem modo, & tempore quo perſica plantari debere monet. Interualla ex Theophraſto ſumemus, qui punicis nõ plus, quàm nouem pedũ diſtantiam, præcipit, malis paulo maiorẽ, pyris ampliorem, & prunis. Plinius ſcrobium altitudinẽ in argilloſo, aut duro ſolo trium cubitorum eſſe in quanq; partem aliis, ſed in prunis palmo amplius.

Didymus etiam auulſione ſeri poſſe memoriæ prodidit.

Nos prunũ propagauimus, & breui tempore radices iniecit. Itemq; teneros eius ramos humidis, & vmbroſis locis ſeuimus, & optime comprehenderunt.

Cultus. Palladius ita colit: Extirpandæ ſunt ſoboles à radice, exceptis rectioribus, quæ ſeruabuntur ad plantas. Iuuantur frequenti humore, & aſſidua foſſione. Nobis formãda eſt arbor, vt vno ſe attollat ſtipite, non admodũ procero, vt valeat ſua vmbra truncum operire. Frigidis regionibus lætamen ingeritur. Sed etiam neglecta fœtificat.

Inſitio. Pamphilus iiſdem horis inſeri docet, quibus & perſicus in ſui generis arbores, & in malos. Diophanes in omnem pyraſtrum, & in cotoneum, & malum: & recipere perſicum & præcocium. Quintilij indicant Ianuario fieri debere, quia primæ florent. Palladius hæc habet. Menſe Martio extremo prunus inſeritur, melius trũco fiſſo quàm cortice, vel menſe Ianuario antequã incipiat gumen lachrymare. Inſeritur in ſe, & perſicum recipit, vel amygdalum, vel malum, verùm vltimam degenerem reddit, & paruam. In verſibus verò,

Pruna ſuis addunt felicia germina membris,
Donaq; cognato corpore læta ferunt.
Exarmat fœtus, ſed brachia roboris armat
Caſtaneæ prunus iuſſa tenere larem.

Nos autem docemus vt inſita prunus in amplam exurgat magnitudinem. Die ante inſitionem, fœnum, paleas, vel arida ſarmenta inter arboris ramulos, & furculas apponimus, vt pede à loco diſtet, vbi inſitio futura eſt, mox ignem

appo-

apponimus,& comburimus ramos,vbi verò frigeſcet, præſignato loco inſerimus, ignis enim caliditas ſurculorum ramorumq; humorem in truncum fugat,ac in contrariam ſibi partem deſcendere cogit,vt in viridibus lignis igni appoſitis videre contingit, quæ ex oppoſito latere humorem exudant: euocato mox humore ab indulgentis cœli temperie, in magnam prunus creſcit amplitudinem. Poſſumus hac vti præceptione Luna creſcente,ſi neceſſitas cogit, vt igne reuocetur humor ad radices, quem ipſa lumine ſuo euocauerat. Prunus inſerenda eſt loco,vbi naſcitur,& quanto terrę propinquius,eo melius,vt inde tranſlata,in profundiorem ſcrobē obruta, inſitionis coalitus ſit infra terram, vt inde enata ſoboles domeſtica ſit,facile enim prunus circa truncum pullulat. Nos Maio,& Iunio emplaſtramus,vbi gummi lachrymare deſierit.Emplaſtratione optime recipit perſicum, & amygdalam, difficulter autem fiſſo trunco. Si prunum in perſicum inſeremus,maiorem producit fructum,ſed breuis erit vitæ: ſi perſicus in eam,paruum,& degenerem, ſed vitæ diuturnioris.

Id effecit ars,vt Plinij temporibus nucipruna,& pruna malina,& amygdalina reperirentur. *Ars.* Noſtra autem tempeſtate cum arte ea genera periere. Primo eius verba recitabimus, mox artē, qua id efficere poſſimus demonſtrare conabimur. Peculiaris impudentia eſt nucibus inſitorum, quæ faciē parentis, ſuccumq; adoptionis exhibent;appellata ab vtroq; nucipruna. Nuper in Bœtica malina appellari cœperunt,malis inſita,& alia amygdalina amygdalis. His intus in ligno nucleus amygdalæ eſt, nec aliud pomum ingenioſius geminatum eſt. Sed quomodo id fieri poſſit inueſtigādum. Quæ ſupra monuimus, cum de hoc ipſo in perſico loqueremur, huc adducenda ducimus. Præterea eſt alia inſitionis ſpecies, quæ de ſubiecto trunco multa haurit, vt facile prunus ex nuce ſuccum haurire poſſit,faciemq; parentis retinere, ſcilicet truncum nucis perforando,& per foramen pruni ramulos tranſiiciendo, vt ex vtroq; facto cōpages,vtriuſq; naturam referat, quemadmodū de vite inſita ceraſo retulimus, ac de perſico ſalici. Huiuſmodi enim inſitione coniicere licet, hæc inuenta, ac in lucem producta eſſe. De amygdalinis,& malinis prunis idem faciendum puto.

Palladius ægris arboribus ita medetur: Si languida pruni arbor eſt,amurca *Morbi & remedia.* cum aqua æqualiter temperata radicibus debet infundi, vel bubulum lotium ſolum, vel humanum vetus, cum duabus aquæ partibus mixtum, vel cineres ex furno maxime ſarmentorum. Si poma decidant, oleaſtri cuneum terebratæ infige radici. Vermes eius, atq; formicas rubrica cum pice liquida, ſi adlinatur, extinguet,ſed modeſtius,propter arboris noxā,ne idem faciat remedium, quod venenum.

Pamphilus nobis ſcriptum reliquit, Damaſcena ſeruari cadis,vino dulci vel *Cōditura.* nouo natantia,operto diligenter vaſe. Palladius verò, Pruna ſiccantur in ſole per crates loco ſicciore diſpoſita. hæc ſunt, quæ Damaſcena dicuntur. Alij in aqua marina,vel in muria feruente recenter lecta pruna demergunt,& deinde ſublata aut in furno tepido faciunt, aut in ſolo ſiccari. Columella aliam docet

condituram: Circa messem pruna onychina, & syluestria adhuc solida, nec maturissima legenda sunt, nec tamē nimium cruda, deinde vno die vmbra siccanda, tum æquis partibus acetum, & sapa, vel defrutum misceatur, & infundatur. Oportebit autem aliquid salis adiicere, ne vermiculus, aliudve animal innasci possit. Verum commodius seruantur, si duæ partes sapæ cum aceti vna parte misceantur. Pruna purpurea immatura, non tamen percruda, integra & sine vitio, aut vermiculo, in fictili picata fidelia componuntur, & defruto, aut passo, ita vt omne pomum sit immersum, vas completur, impositoque operculo gypsatur. Nos quæ diximus purpurea, cum ramulis ac pediculis lecta, suspensaque laquearibus, vsq; ad alium ferè prouentum seruari promittimus.

De myxis. CAP. XXII.

DE syluestri pruno diximus in sylua. Nunc autē de myxis: sunt enim prunorum species. Plinius scribit in Damasco monte nata, iamq; Italiæ familiaria esse sua ætate. Dioscorides, & Galenus earum nusquam meminere, cæterique veteres Græci: Plinius ex his vina fieri in Ægypto. Viscumque fit in Syria ex arboris huius acinis, commendatissimum aucupiis, præterquā aquatilium volucrum.

Nomen. Græcis recentioribus μύξα, Paulo Æginetæ, Psello, & Actuario μυξάρια dicuntur per diminutionem ἀπὸ τῆς μύξης, id est à lento narium mucore fluente. Officinæ barbaro nomine, quæ iam ferè maxima ex parte à Mauritanis, vel Arabibus emendicare solent, Sebestena vocant, à σεβαστὸς, quoniam nonnulli in Cæsaris honorem factam arbitrantur.

Forma. Plinius perseam Ægyptiam rubentibus myxis similem esse scripsit. Id est, persea Ægyptia similis esset myxis, si myxa rubescerent. Recentiores, quibus frequens est arboris huius conspectus, ita describunt. Arbor supra terram attollitur procero caudice, qui cortice candido vestitur. Fundit ramos viridi colore nitentes. Folia circinata. Poma auellanæ nucis magnitudine racematim collecta, per maturitatem cærulea. Callo corporis dulci, intus albo, mucoso lentore, vnde Græcis nomen myxon, ita enim mucum nominare consueuerunt, osse oleagino triangulari, cuius nucleus insuauis non est.

Cœlum. Palladius in tepido cœlo seri debere scribit. Plinius Damasco monte nata.

Solum. Palladius soluta terra pangi debere docet, humore moderato.

Satio. Palladius, Februario seruntur myxa ex nucleis in aliquo vase positis, donec plantæ induant firmitatem.

Insitio. Plinius scribit: Ipse nunc cœpere nasci Romæ insitæ sorbis. Et myxas recte inseri in calabrice, ea enim est spina syluestris, quæ eas optimè recipit. Ruellius, cæterique, qui ab eo desumpserunt ignorantes quæ sit calabrix, nescio quæ verba afferunt. In Calabria ea est spina syluestris, quæ myxas optime recipit. Vocatur enim Neapoli calabrix spina illa syluestris, quam Dioscorides

oxya-

oxyacantham vocat, vt vidimus in Sylua. Palladius ex Plinio melius. Inseruntur myxa mense Martio, sorbis, & spinis.

De palmis. CAP. XXIII.

IAM ad palmas deuenimus. Erat hic oleæ locus: sed quum nobilitate, mirisque dotibus, quibus est prædita, satis amplam historiam exposceret, suam tractationem in oliuetum transtulimus: relictus est locus palmis. Nam à vino, oleis (Plinio authore) proxima nobilitas palmis. Strabo est author Babylonios carmen decantare, quo tercentæ & sexaginta palmæ vtilitates docerentur, inter quas vna est, quod nihil abiiciat, vt ἀείφυλλος cognominari possit. Vinum ex ea multæ gentes faciunt, inter quas Indi, qui per Augustum, quomodo nos vites, suo tempore palmam putant, quod verò delachrymat, vasis excipiunt, quo pro vino triduo post vulneratam arborem vtuntur, quod enim post illud tempus effluit, acescit, quod verò per triduum defluxerit ahenis ad tertias decoquunt, efficiturque mel suauissimum, quod si volunt, aquis diluunt, ad vigesimum autem diem defæcant: & deinde pro vino vtuntur, quod suauissimum est. Dioscorides quomodo vinum fiat ex chydæis docet. Et ex eo Plinius, quo Parthi, & Indi vtuntur, & oriens totus. Xenophon in Cyri minoris expeditione scribit, ex palmis vinum fieri, quin & acetum ex iisdem decoctis conditum, & siccatas etiam ad vsum bellariorum reponi, mensis ex his suauissimas epulas, quin & cerebro, id est, medulla ex viridibus ramis execta vesci posse, præcipuãque quandam in eo cibi genere suauitatem admirari epulantes. Plinius etiam ex his in Oriente vina fieri, gentiumq; aliquibus panem, plurimis etiam quadrupedum cibum. Et ante chartarum vsum in palmarum foliis primo scriptitatum testatur. Ob suam nobilitatẽ duæ insignes ciuitates à palmis nominantur, vna maior insularum Balearium, alia Syriæ Palmira dicta. Præterea inter Saturnalia dona palmulæ mittebantur. Vnde Ouidius,

Quid vult palma sibi, rugosaq; carica, dixi.

Et Martialis:

Aurea porrigitur Iani caryota calendis.

Nam decoctæ, aspectus iucunditate, & gustus suauitate omnia tragemata, & bellaria antecedebant. Quibusdam verò palmis in palmulis nucleus lunatus est, hunc potissimum (authore Plinio) contra fascinantes pollere arbitrabantur. Sed lunatum, quasi arcuatum intelligi debet, cuiusmodi in Luna à coitu conuisitur schema. Sed cur maxime ea figura expetatur, Plutarchus declarare videtur in libro de Iside: Ait enim, Solem Luna semper appetit, eumque persequitur, eoq; argumento ab amatoribus aduocari Lunam, & amatoria ab Iside dispensari Eudoxus scribit, quæ non alia est, quàm Luna.

Græcis palma φοῖνιξ dicitur. Palmæque fructuum adhuc florentium inuolucrum & calix ἐλάτη dicitur, vel σπάθη, qui posthac vbi prodierint πῶμα, vbi maturuerint, & solibus nigricant, φοινικοβάλανος appellantur, ac si dicas, palmæ Nomen.

glans, hanc etiam ἐγκέφαλον, id est cerebrum à Galeno videtur appellari: fructus etiam à digitorum forma δάκτυλοι dicuntur. Iulio Polluci mascula φῆν, fœmella βάλανος est, quod ab Herodoto sumpsit. Latinis verò palma arbor dicitur, fructus palmulæ, & dactyli generaliter vocantur. Sunt qui caryotas, caryotidas, vel caryotim appellitent. Statius,

—— Latente palma
Prægnantes caryotides cadebant.

Et Martialis,

Et notas caryotidas theatris.

Ita arborem *palma*, fructus verò *datteri* vocant.

Forma. Quæ apud Theophrastum perpauca extant & vaga, huc adducemus, vt palmæ delineationem adumbremus. Palmæ arbor tereti, ac simplici caudice altissimè assurgit. Cortice cùm adolescit læui, scabriore multo cum senescit. Lignum humore, neruo, & carne constat, sed processu lignescit. Neruos nō per totū corpus expandit, neq; prolixiores, neq; positu eodem extensos: sed multifariā cunctos porrigit. Medulla omnino nulla. Folio arūdinaceo, angulari, duplici, & in medio dorso carinato, per quod amplius in longitudinē fertur meatus. Perpetua viret coma. Folia fructus, & germina propemodum cacumine gestat, quippe cum vis tota genitalis in eius vertice resideat. Fructum producit non ex anniculis, vel nouellis ramis, vt cæteræ arbores, sed è rudimentis præcedentis anni, cum turgent in spicis semina antequam proferātur: ramulos enim simul cum fructu in spica prodit. Huius rei causam & arboris proprietatem, & siccitatem dixerim: præterea fructus munimento quodam egent ad conseruationem & cùm editi sunt, & cùm exeunt, quando aliarum arborum fructibus hoc præsidium à frondibus petatur, in palma verò, quia secundum frondem fructus inest, necesse fuit, in ipso sinu conformatus, & constitutus, vt validiusculus, non tener prodeat in aerem. Quæ fructificatio similis est spicarum fœtificationi. Fructus dulci succo præditus. Semen protinus post tegmē ambiens subest, ambientiaque plura sunt, cauitatem nullam habens, sed totum plenum, solidumq; est, tamen huic quoq; humor quidam, calorq; inest, estq; maxime diuturnum, cùm spissum, siccum, lignosumq; sit, pulpaque ambiatur. Plinius, quæ ex Theophrasto accepit habet: Palma arbos teres, & procera, densis gradatisq; corticum pollicibus, vt orbibus, facilem se ad scandendum orientis populis præbet, vtilem sibi, arborisq; induuiis circulum mira pernicitate tum homine subeunte. Coma omnis in cacumine: & pomum est, non inter folia, vt in cæteris, sed suis inter ramos palmitibus racemosum, vtraque natura vuæ, atque pomi. Folia cultrato mucrone, lateribus in sese bifidatis, bellas primum demonstrauere gemmas, nunc ad funes, vitiliumq; nexus, & capitum leuia vmbracula finduntur. Prima nascitur pomi caro, postea lignum intus, hoc est semen eius. Argumentum quod paruæ sine hoc reperiuntur in eodem palmite. Est autem oblongum, non vt oliuis orbiculatum, præterea cæsum à dorso pul-

uinata

uinata fiſſura, & in aluo media pleriſq; vmbilicatum, vnde primum ſpargitur radix. Multis, candidiſq; lignum hoc à carnibus diſcinditur tunicis, aliis corpori adhærentibus, laxeq; diſtans, tantum à cacuminibus filo adhęrens. Caro matureſcit anno. Huic folia non decidunt, & duplicia ſunt. Fructus dulci ſucco præditus, caro ſtatim à ligno recedit, ſed quibuſdam palmis lignum, nec intus nec extra. Fructus in racemis dependet. Carne, & ſucco placet. Sola ex arboribus in ſpathis habet fructum racemis propendentem. Tardè creſcit, & ſubarata ocyus ſeneſcit. Cortice ſcabro, in ſenecta rugoſior. Tantus eſt huiuſmodi arboris decor non ingratus, vt Poetarum princeps Homerus puellæ Phæaciæ Nauſicaæ venuſtatem palmę ramo aſſimilare permiſerit. Sola inter arbores vnicam in quolibet Lunæ exortu frondem geminat, vt duodecim frondibus annum expleat. Quare Ægyptij annum exprimere volentes palmam arborem depingebant, vt author eſt Horus in ſuis Hieroglyphicis.

Palmarum genera à Theophraſto deſcripta hæc ſunt. Primum, & quaſi diſ- *Genera.* crimine maximo aliud ſterile, aliud fructiferum. Sterile quo Babylonij lectos, & vaſa conficiunt. Fructiferorum aliud mas, aliud fœmina, illa ſuper ſpatham floret, fœmina ſuum fructum oblongum illico præſtat. Horum aliud fructu, aliud arbore inuicem diſtat. Fructus inter ſe nucleo, colore, magnitudine, & ſapore. Fructuum ipſorum alij ſine ligno, alij cum ligno, & horum alij duro, alij molli ſunt. Colore etiam diſcrepant, alij enim candidi, alij nigri, alij flaui, & ad ſummum non pauciores, quàm ficorum colores. Magnitudo aliis malorum, vt quatuor tantum in ſpica contineantur, aliis cicerum. Et in Cypro genus eſt, quod folium amplum habet, & fructum multo ampliorem, magnitudine mali punici, figura oblongum, inſipidum, ſapore radicibus ſimili, vt non deuoretur, ſed ſucco expreſſo expuatur. Saporibus quoq; plurimum differunt, ſed optimum tam inter nigros, quàm candidos genus eſt, quod regium vocant, non vbique, ſed in hortis antiqui Baroni apud Babylonem cōperiri affirmant. In Cypro genus quoddam eſt aliud, cuius fructus nunquam matureſcit, crudus tamen ſuauis, dulcis dulcedinemque peculiarem ſortiens. Differunt arbores longitudine, & forma. Nam aliæ longæ, excelſæque, aliæ breues fœcundiores, quæ trimæ, & in Cypro, Syria, & Ægypto quadrimæ, & quinquennes fructificant, hominis altitudine aſſurgentes. Aliæ præterea ſimplici caudice, aliæ bifidæ, vt in Ægypto, quaſi bifurcæ, ſtatura caudicis à parte, qua finditur, vel quina cubita, pareſq; inter ſeſe propè partes ipſæ aſſurgunt. In Creta bifidæ, & trifidæ. In Lapea etiā quino cerebro naſci tradunt, & fertilioribus locis plura eiuſmodi. In Æthiopia genus Cyce vocatum fruticoſum, pluribus caudicibus, & interdū coniunctis, virga breui, leui coma cacumini annexa, folio amplo, & quaſi ex duobus minutis cōpacto, forma eximia, fructū figura, magnitudine ſaporeq; diuerſum, quàm cæteræ præſtant, quippe rotundiorē, guſtu gratiorem, minuſq; dulcem, triennio maturat, vt recentē fructū habeat, nouo ſubnaſcēte. Panes ex his quoq; cōficiunt. Genus eſt aliud palmæ humile,

quasi æquiuoce dictum: excepto cerebro viuit,& ab radicibus succisum repullulat: fructu enim, & foliis distat, est enim lato, molliq; folio; ob id sportulas, tegetes, & capitis vmbracula ex eo contexunt. In Creta, & in Sicilia multo plures tales proueniunt. Plinius, quæ ex Theophrasto aliisque excepit, habet, nos ne ad illorum lectionem lectores diuertamus, huc afferre non pigebit. Genera vndequinquaginta sunt: si quis omnium persequi velit nomina, etiam barbara, vinorumque ex iis differentias, genera earum plura. Prima fruticem non excedentia: sterilem hunc, aliubi & ipsum fertilem breuique ramorum orbe foliosum. Tectorij vicem hic parietibus plerisque in locis præstat contra aspergines. Procerioribus sylua arbore ex ipsa, foliorũ aculeo frutificãte circa totas pectinatim, quas syluestres intelligi necesse est. Incerta tamen libidine etiam mitioribus se miscent. Arboribus, imò potius omnibus, quæ terra gignit, herbisque etiam, vtrumque sexum esse diligentissimi naturæ tradunt, nullis tamen arboribus manifestius. Mas in palmite floret. Fœmina citra florẽ germinat tantum spinæ modo. Caro quibusdam in locis, vt in Cypro, quanquam ad maturitatem non perueniat, grato sapore dulcis est, & folium ibi latius, fructusque reliquis rotundior, nec vt deuoretur corpus, verùm vt expuatur succo modò expresso. Et in Arabia languidè dulces tradũtur esse palmæ. quanquam Iuba apud Scenitas Arabas præfert omnibus saporibus, quam vocant dabulan. Quædam in Syria, & Ægypto in binos diuidunt se truncos, in Creta & ternos, quædam in quinos. Ferunt statim in trimatu. In Cypro verò, Syria, Ægypto quadrimæ aliæ, aliæ quinquennes, altitudine hominis, nullo intus pomi ligno, quandiu sunt nouellæ, ob id spadonũ accepto nomine. Sterilibus ad materias, operumq; lautiora vtitur Assyria, & tota Persis. Sunt & cæduę palmarũ quoq; syluæ, germinantes rursus ab radice succisæ. Dulcis medulla earum in cacumine, quod cerebrum appellant: exemptaq; viuunt, quod nõ aliæ. Vocantur autem chameropes, folio latiore, ac molli, ad vitilia vtilissimo. Copiosæ in Creta, sed magis in Sicilia. Fructiferarum aliis breuius lignum in pomo, aliis longius, his mollius, illis durius, quibusdam osseum, lunatumq;, dente cõtra fascinantes religione politum. Aliud pluribus vestitum, paucioribúsve tunicis: aliud crassioribus, tenuioribúsve. Fructuũ quoq; plura genera. Differunt figura rotunditatis, aut proceritatis. Differũt & colore nigriores, ac rubẽtes. Nec pauciores ficu traduntur colores, maxime tamẽ placent cãdidi. Distant & magnitudine, prout multi cubitum effecere: Quidam sunt nõ ampliores faba. Alexandri milites palmis viridibus strangulati sunt. In Gedrosis id factum est pomi genere, alibi copia euenit. Est enim tanta musteis suauitas, vt finis mandendi non nisi periculo fiat. At in meridiano orbe præcipuã obtinent nobilitatem syagri: proximamq; margarides. Eæ breues, candidæ, rotundæ, acinis quàm balanis similiores, quare & nomẽ à margaritis accepere. Vna arbor earum in Chora esse traditur, vna & Syagrorum. Mirumq; de ea accepimus, cum phœnice aue, quæ putatur ex huius palmę argumento nomẽ accepisse, emori, ac renasci ex se ipsa,

(quod

(quod erat prius) pomis refertam. Ipſum pomum grande, durum, horridum, & à cæteris generibus diſtans, ſapore ferino, quem fermè in apris nouimus: euidentiſſimeq; cauſa eſt nominis. Quarta authoritas ſandalium à ſimilitudine appellatum. Iam in Æthiopiæ fine quinq; earum, nec plures arbores tradunt, non raritate magis quàm ſuauitate mirabiles. Ab his caryotæ maxime celebrantur, & cibo quidem, ſed & ſucco vberrimæ. Ex quibus præcipua vina orienti, iniqua capiti, vnde pomo nomen. Sed vt copia ibi atque fertilitas, ita nobilitas in Iudæa, nec in tota, ſed Hiericunte maxime, quanquam laudatæ & Archelaide, & Phaſelide, atq; Liuiade, gentis eiuſdem conuallibus. Dos his præcipua ſucco pingui lactentibus, quodamq; vini ſapore in melle prædulci. Sicciores in hoc genere Nicolai, ſed amplitudinis præcipuæ, quaterni cubitorum longitudinem efficiunt. Minus ſpecioſæ, ſed ſapore caryotarum ſorores, ob hoc adelphides dictæ, proximam ſuauitatem habent, non tamen eandem. Tertiũ ex his genus pateton, nimio liquore abundans, rumpitq; ſe pomi ipſius etiam in ſua matre ebrietas, calcatis ſimilis. Suũ genus eſt, ſed è ſicciore turba iacens, dactylis prælonga gracilitate curuatis in terrã. Nam quos ex his honori deorum dicamus, chydeos appellauit Iudæa. In totum arentes Thebaides, atq; Arabicæ, macro corpore exiles, & aſſiduo vapore torrentes, cruſtam verius, quàm cutem obducunt. In ipſa quidem Æthiopia friatur hæc (tanta eſt ſiccitas,) & farinæ modo ſpiſſatur in panẽ. Gignitur autem in frutice ramis cubitalibus, folio latiore, pomo rotundo, ſed maiore, quàm mali amplitudine; cycas vocant. Triennio matureſcunt. Semperq; frutici pomũ eſt ſubnaſcente alio. Apud nos palmæ fructus varii ſunt generis, alii enim crocei, rubeſcentes, alii candidi ſunt. Genus Theophraſto humile dictũ, quo Creta, & Sicilia abundat, Plinius chamerope appellat, Palladius, cefalonem. Nobis copioſe affertur ex vulgo dicta *Terra del police* fortaſſe à Pollucis templo, quo loco cadauer illius viſitur, quæ iuxta Lylibeum ſita eſt, antiquitus Selinis dicta, ob id à Vergilio palmoſa dicitur.

——— *Palmoſa Selinis.*

Et Silius,

Palmis quoque Selinis.

Sed cur Plinio Nicolai dicantur, comperio apud Plutarchum, Nicolaum quendam fuiſſe peripateticæ familiæ philoſophum, ſuauiſſimis moribus, egregia indole præditum, corpore procero quidem, ſed non indecoro, facie paulo pleniore ſparſa puniceo rubore, quo cùm maxime oblectaretur Imperator, eumq; diligeret plurimum, ſimilitudinis argumento, balanos magnitudine præcipua, & pulchritudine nicolaos dici inſtituit. Ex Athenæo verò, Nicolai ab Auguſto in primis nominati in honorem Nicolai peripatetici philoſophi, crebro eas ad illum mittentis.

Palma non omnium prouinciarum hoſpes, nec vbiq; fructuaria eſt, ſed ſæpe ſuos hoſpites fallit fructu, & maturatione. Theophraſto authore æſtuoſi *Cœlum.*

aëris auida eſt, imo gaudet exceſſu, quocirca in Babylone, & Syria fructu præcellit, & niſi caliditas faueat plãtæ, fructus non maturatur. Si quis è Babylone in Græcia ſerat, peregrini cœli ignara ſterileſcit, ſed ſi quis è Græcia in Babylonem ſerat, reddi fructiferam, ac loci illius domeſticam dicunt. Diximus de Cypro, Creta, Æthiopia, & Ægypto. Plinius, Nulla eſt in Italia ſponte genita, nec in alia terrarum parte, niſi in calida: frugifera verò nuſquam niſi in feruida. Iudæa inclyta eſt vel magis palmis, nec in tota, ſed Hyericunte maxime. Sunt quidem & in Europa, vulgoq; in Italia, ſed ſteriles. Ferunt in maritimis Hiſpaniæ fructum, verùm immitem, dulcem in Africa, ſed ſtatim euaneſcentem. In Oriente maxime vigent. Quamobrem iure dicentur externæ. Diximus in Aſſyria, Syria, Ægypto, Creta, Cypro, Babylone, Æthiopia, Arabia naſci. Faſtidit palma vbique naſci, aut nata parere, vel cum promiſit etiam, oſtenditque ea educare, quæ tanquam inuita peperit. Palladius locis delectari apricis, & calidis dixit. Idumæa Syriæ regio palmis abundantiſſima eſt, vnde Virgilius,

Primus Idumæas referam tibi Mantua palmas.

Lucanus,

Et arbuſto palmarum diues Idume.

Silius verò:

Palmiferamq; ſenex bello domitabit Idumen.

Perſiam vſq; ad Meſenem, & mare magnum palmis abundare ſcribit Ammianus, vt inſtar ingentium nemorum videantur. Dioſcorides in AEgypto gigni ſcripſit. In ipſa AEgypto apud Tentyram precioſæ ſunt. vnde Iuuenalis,

Qui vicina colunt vmbroſæ Tentyra palmæ.

Plinius etiam. Eſſeni gens ſola, palmarum ſocia: infra hos Engadda oppidum fuit, ſecundum ab Hieroſolymis fertilitate, palmetorumq; nemoribus. Quod ab eo Solinus etiam affert.

Solum. Theophraſtus ſolum arenoſum, ſalſuginoſumque concupiſcere ſcripſit. Quodq; tale appetat locum illud argumẽto eſt, quod vbi palmarum copia ſit, humus arenoſa concernatur, quippe Babylonem, in qua palmæ naſcuntur, ita eſſe aiunt. Sic Africam, AEgyptum, Phœnicem, & Syriam quoq; cauam cognominatam. Plinius ex eo, Gignitur leui, ſabuloſaq; terra, maiore in parte, & nitroſa: ſalſumque ab his ſolum diligitur. Anatolius ſcribit ab ea ſolum concupiſci ſalſam terram, & ad omnia ineptam, & ſic optimos fructus proferre, quapropter ſua regio, quia ſalſuginoſa, optima erat ad palmarum plantationem. Palladius terram ſolutam, vel ſabulonem requirere ſcripſit. Cæterum non ſolum ſalſuginem, ſed etiam riguum locum palmam concupiſcere narrat Theophraſtus, nec admodum in profundo aquam, & dulcem, & ſalſam inuicem propinquas habere oportet. Pars Africæ in qua nunquam pluit, palmas magnas, atq; optimas producit. Aquam item ſubditam palmis ad Ammonis delubrum eſſe ferunt. Plinius: Gaudet & riguis, totoq; anno bibere cùm amet,

met,

met, anno ſitienti, ſquallidoq; lætior eſt. Palladius: Aquis palmæ aliquatenus ſalſis iuuantur, & ſi tales eas natura non præbuit, infici debent ſalibus. Diodorus Iudæam omnibus in locis palmetis fertilem deſcribit, quæ fluminibus, & aquis irrigentur. Scribit etiam Theophraſtus ancipitis eſſe vitæ, & quæ terreſtris ſit, & mari nonnunquam viuat. Vita in ſicco æque vt in humore.

Palmas Theophraſtus ex his eſſe dicit, quæ ſemine tantum naſcantur, non degenerantes, ſed in ſuo genere perſiſtentes. Serantur autem ligna, quæ fructibus inſunt, bina iuxtà compoſita, ſuperque totidem, omnia tamen prona, germen enim non de ſupinis, cauisq; partibus mittunt, ſed è ſupernis, quapropter in earum coniunctione quæ ſuperponuntur, minime eſt operiendum principium, vnde germen. Plura ſimul ſeri debent, quoniam infirma ſingulis plantatio eſt, horum radices amplexu mutuo connectuntur, in vnum ex cunctis caudicem primo ortu promiſcuo coeunt. Seriturq; fictilibus in vaſis perforatis. Ex quo Plinius, Seritur autem pronum, & bina iuxta compoſita ſemina, ſuperque totidem, quoniam infirma ſingulis planta eſt, quaternæ coaleſcunt. Virgilius etiam ſemine naſci cecinit, Satio.

Chaoniiq; patris glandes, etiam ardua palma
Naſcitur.

Serendarum palmarum ratio à Leontio ita traditur: In excauatis duorum cubitorum altitudine, & totidem latitudine ſcrobibus, & aggere fimo quolibet, præter caprillum, ſaginato, ſeſquipedem in altum completis, oſſa ſeu nuclei palmularum humantur, ea tamen conditione, vt eorum mucrones in Orientem ſpectent, dein terra ſtercore ſatiata poſt reſperſum ſalem obruuntur. Quotidie dum germinent imbre, rigantur. Palmarum verò ſemina non illico terræ credi debent, ſed fictilium fundo mandari, & vbi comprehenderint transferri. Palladius: Cui placet curas agere ſæculorum, de palmis cogitet ſerendis. Octobri menſe dactylorum non veterum, ſed nouorum, ac pinguium recentia oſſa debebit obruere, terræ cinerem miſcere. Nos autem palmulas eligimus maiores, pinguiores, quæ ex arbore vnquam pependerint, non ſiccas, aut in rugas contractas, ſed quæ conſpicuo ſuccini colore micent, ac Martio menſe vſq; ad Maium ſeri poſſunt oſſa: vt vi ſolis citius naſcantur, puerorum vrina, aut ſalſa aqua, aut dulci permixta ſale biduo madeſcant, fictilibus ſerantur, vt poſt ſextum, vel decimum annum tranſplantentur in terram. Sunt qui ſcribant maris, & fœminæ oſſa ſimul colligari quatuor, vt vna planta ex his omnibus efformetur, ſic fœminam maſcula ad ſui fœtificationem egere: quod mihi plane commentitium videtur.

Seritur etiam viuiradice. Nam Theophraſtus mutatione ſedis vehementiſſimè gaudere ſcripſit, eaſque anniculas transferunt, & bimas iterum, ſalemq; adiiciunt, idq; vere faciunt. Sed Babylonii circa ſydus, & ad ſummum pars maior eo tempore ſerit, vt proueniat, creſcat celerius. Ex quo Plinius: Ergo plantaria inſtituunt, anniculaſque transferunt, & iterum bimas. Gau-

dent enim mutatione ſedis, verna alibi, in Aſſyria autem circa carnis ortum. Leontius verò: Sunt qui plantas transferant, alii vernaculo ſitu contenti ſic inoleſcere patiuntur. Palladius, Si plantam velit, ponenda eſt Aprili menſe, vel Maio, ita tamen, vt quando planta deponitur, circa eam, vel ſub ea pinguis terra fundatur. Annicula transfertur, aut bima, Iunio menſe, vel Iulio incipiente. Nos quod huc afferamus, nil habemus, cùm noſtris regionibus vix ſemine ſerantur ob ſpecimen. Didymus auulſione etiam plantari poſſe dixit. Plinius, Ab radice auulſæ vitalis eſt ſatus.

Quod etiam propagari poſſit ſcribit. In Aſſyria arbor ſtrata in ſolo humido, tota radicatur, ſed in fruticem, non in arborem abit. Theophraſtus ramos ſuperne cæſos in locis Græciæ ſi quis ſerat, radicem demittere, & germen non ſolum è cerebro naſci, verumetiam ſubtus radicari, largius aſſerit. Plinius etiam, E ramorum tenerrimis vitalis eſt ſatus.

Trunco etiam naſci poſſe docet Theophraſtus, cum ſupernam partem auferunt, qua cerebrum includitur. Auferunt enim duorum cubitorum longitudine, quam fiſſuris humore ipſo detracto defodiunt. Item ſi truncus inuerſus ponatur, ſitque ſolum humidum, multis partibus radices dimitti, & germina dari exploratum habet. Id tamen maiorem amplitudinem capere nequit. Ex eo Plinius: Seruntur autem palmæ & trunco duorum cubitorum longitudine à cerebro ipſo arboris viridi fiſſuris diuiſo, atq; defoſſo.

Fit quoque ſatus è virgis, & à Theophraſto itidem edocetur, hoc modo: Virgas enim tenerrimas Babylonios viuiradices efficere, adultasq; transferre accepimus, ex quibus palma facile procreari poteſt, tum humi feracitate, tum naſcendi facilitate. Tenerrimæ enim virgæ petuntur, quia tales humidiſſimæ ſunt: ſed è cerebro potius, quàm imis partibus germen prodire ratio eſt. Huic enim & virgarum exortus, & omnino velut principium quoddam vitale eſt. Ortus vndique propterea ſequitur, quia humor, calorque naturalis vbique aliquandiu valet perdurare; ſcilicet ea de cauſa, quia ob anguſtiam meatuum prohibetur exuccatio illa.

Trogus palmas foliis ſeri apud Babylonios ſcripſit, atq; ita arborem producere, quòd Plinius admiratur.

Cultus. Theophraſtus ait, Nouellam minime tangunt, ſed comas duntaxat ei religant, vt procera aſſurgat, nec virgæ torqueantur. Poſt hæc deputant, cùm iam maiuſcula ſit, & craſſitudinem habeat ad magnitudinem palmi. Quandiu nouella eſt, fructum nullo intus ligno producit, poſtea cum ligno. Quidam Syrios nullam adhibere culturam, ſed purgare tantum, atq; irrorare affirmant. Plinius ex eo: Nec ferro attingunt in Aſſyria nouellas, ſed religant comas, vt in altitudinem exeant. Robuſtas deputant craſſitudinis gratia, ſemipedales ramorum relinquentes truncos, qui deciſi alibi necant matrem. Aquam ſcaturientem potius, quàm pluuiam eas quærere aiunt. Talem autem in conualle, qua palmaria inſunt exuberare. Conuallem hanc, per Arabiam vſq; ad rubrum

brum tendere mare Syrios affirmare, ac plerosq; qui inde venissent, referre. In eius itaq; conuallis parte cauissima palmas exoriri enarrant.

De fimo inter scriptores non constitit. Quidem ab eo prorsus abhorrere statuunt, eamque quouis modo delectari negant. Alii vsum fimi concedunt, incrementum inde magnum consequi affirmantes. Riuis tamen fimum immiscere oportet, inquiunt, quemadmodum Rhodii facere solent, & fimum ipsum cum aqua vtilem & sine aqua non esse contingit. A Theophrasto hæc Plinius, A fimo quidam etiam lædi putant, & Assyriorum pars aliqua, si non riuis misceatur.

Salem concupiscere scripsimus, iccirco, vbi salsuginosum solum non sit, agricolæ sal aspergunt, quod quidem circum radices facere haudquaquam oportet, sed longius amandando accumulare, quantum semisestarius. Est & asperitas in palma, auferturque ab ea vi salis ab initio. Sed nil peculiarius inter curas agricolarum, quàm sal, quod radicibus palmarum adiicitur; quod opus & germinationi, & fructificationi conducibile est. Sal ne adhibeatur, vel muria, nil refert, nam vbi sal in solo non sit, salis ope subueniunt. Sed ratio in solo, & radicibus requirenda est; sal terram, & radices afficit: sal terram leuem, & dissitam facit, & radices vegetiores, crassioresque, nam pabuli plus trahunt ex apertis meatibus, & causa est refrigerationis, cùm stercoratio idem præstare non possit: etsi palma calidum quærat aërem, vt maturescat fructus, tamen radicibus refrigerari desiderat, quod sal præstat. Babyloniis experientia compertum est sale iuuari palmam, non fimo. Quod sal prosit pamæ, Naturæ proprietati imputandum, materies enim arborisque radices à cæteris distant, ob id sale remorsæ, alimentum vberius trahunt, vt sibi satis habeant, & quantum exigitur ad fructum nihilo secius queant suppeditare. Plinius dixit salsum ab his solum diligi, ergo vbi non est tale, salem aspergunt, non radicibus, sed longius paulo. Leontius, Cæterum cùm salsa humo gaudeant, quotannis ablaqueare conuenit, & salem iniicere, sic celeriter in magnam proceritatem exibunt. Aquis palmas aliquatenus salsis iuuari scripsit Palladius, quæ infici debent salibus, etiam si tales eas natura non præbuit.

Aristoteles: In palmis si folia, vel foliorum puluis, vel palmæ masculæ ramus fœmellæ apponatur, maturescit ei fructus, eorumque casus prohibetur. *Morbi & remedia.* Discernitur mas à fœmina, quia prius folia eius pullulăt, & sunt minora. Quod si ventus masculæ odorem ad fœminam duxerit, maturescunt earum fructus. Theophrastus inter arbores, quę maxime fructum amittere possunt, palmam connumerat. Palmis autem mascularũ coitum referunt. Hoc enim & perdurare, & maturescere fructus efficit, & ob similitudinem caprificationẽ appellarunt. Quę sic fieri solet: Dum mascula floret, spatham abscindentes, qua flores emergunt protinus, & lanuginem, & florem, & puluerem, quem continet super fructum fœminæ decutiunt. Illa sic eo aspersu afficitur, vt suos fructus nullo pacto amittat, sed cunctos conseruet; vnde fit, vt duplici adiumen-

to mas eſſe fœminæ valeat. Fructiferam enim fœminam quoq; facit. Sed alterum coitu, alterum alia ratione contingit. Cauſam diceret aliquis, fœminam ad perficiendum minus ſufficere, & cùm conſpicua putetur caprificationis ratio, in palma nulla cauſa dari poteſt. Ex quo Plinius: Perdit faciliime ante maturitatem fructus palma. Cætero non ſine maribus gignere fœminas ſponte edito nemore confirmant, circaq; ſingulos plures nutare in eum pronas blandioribus comis. Illum erectis hiſpidum, afflatu, viſuq; ipſo, & puluere etiam reliquas maritare. Huius arbore exciſa viduas poſt ſterileſcere fœminas. Adeoque eſt Veneris intellectus, vt coitus etiam excogitatus ſit ab homine, ex maribus flore, ac lanugine, interim verò tantum puluere inſperſo fœminis. Cæterum non eſt ſilentio prætereundum, quod Leontius veterum teſtimonio fretus memoriæ prodidit: Palmas vehementi ſe proſequi amore, ita vt altera alteram depereat: adeo ineſt Veneris intellectus, nec prius ardenti deſiderio, cupiditateq; leuabitur, quàm ipſam adamatus mas conſoletur. Quandoquidem videre licet pronam ſuis comis incumbere, impatientemque ſuum non ferre ſtabilimentum, quin & quaſi viduam ſterileſcere, quę res agricolam non latet, ſed cuius amore deflagret, aut in quem maritandi cupidine ſolicitetur, incompertum habet. Quapropter complures palmas inibi circiter obſitas digitis contrectans, ac blande demulcens, reuerſus ad hanc denuo, quæ corripitur amore, & manibus dato tanquam oſculo contingit, tum quadamtenus veluti refricato huiuſcemodi deſiderio denuncians, blandioribus comis, perinde quaſi manibus in eum nutat, cuius cupidinis tabe peribat, hoc velut oculorum geſtu amorem confeſſa, ſeſeque huius ſtudio conſtimulata, quaſi radicibus abiicit. Huius veſaniæ remedia ſunt, ſi ſubinde manus ei admoliatur agricola, quæ marem, cuius inani amore capiebatur, attigerit, multo magis inſanus amor diſcutietur, ſi maris flores capite erutos amaſiæ capiti circũponat, hæc mariti ornamento colluſtrata fructum dabit, hocq; pignore amoris exhilarata fœcũdabitur. Herodotus ſcribit, Babylonios palmas curantes more ficorum. Harum, vt aliarum arborum Græci maſculas vocant, quarum fructus his, quæ palmulas ferunt, alligant, vt illinc prodiens culex palmulas penetrans cogat matureſcere, alioqui occaſuras. Ferunt eorum mares quemadmodũ caprifici culices. Athenæus ex eodem idem affert. Nobiliorem creari fructum Democritus promittit, ſi inutiles vaginæ, thecæve, quas nõnulli helices florentes vocant, vbi reſiccatæ fuerint, palmarum caudicibus quemadmodum caprifici ficis adpendeant. Claudianus hæc innuit,

Viuunt in Venerem frondes, animiſq; viciſſim
Felix arbor amat, nutant ad mutua palmæ
Fœdera.

Vberiores & proceriores adoleſcere pollicetur Didymus, colata vini veteris fæce, & radicibus affuſa. Iuuari quoque conſperſo itidem ſale. Palladius, Si ægra eſt arbor, fæces vini veteres ablaqueatæ oportet infundi, vel radicum

tum superuacua capillamenta decidi. Vel cuneum salicis interfossis radicibus premi.

Vulnerato cerebro palmam emori tradit Theophrastus: vis enim vitalis germinatrixve in eo sita est, quamobrem cùm id reficcatum, alteratumq; sit, aeris calorisq; alieni intrusu corrumpitur, partisq; superioris pernicies ad ima descendit. Arboris peculiaris natura est, vt pars ea vitæ auctrix sit. Interit etiam decacuminatione palma, idq; non sine ratione contingit, scilicet sua siccitate, meatuum rectitudine, & radicis simplicitate, vulnus præbet aditum caloribus & frigoribus, cum sit circulare, & superincumbens facile ad ima descendit, propter transmissionis facilitatem, quia recta est, nec ipsa radice pullulat, tum quia alimentum superioribus partibus ministrat, tum radicis siccitate. Prætereà singulari radice prædita, & alte descendens, nusquam alimoniæ quicquam superfluit, nec verò dimotum aliorsum se vertit, itaq; fit, vt nullum sit exurgendæ prolis initium: Vnde omnino huic mortem sequi necesse est. Prætereà si depascatur palma, ei exitium non affert, sed sterilitatem. Referri hoc potest ad causam iam dictam: ex offensione principii finem lædi. Iam est germen, & fructus nondum est, quia futurus, absumitur succus in germine, non feret ergo fructus absumpta materia. Sed id fortasse non patiuntur in suis regionibus, in quibus non sunt, vt apud nos, peregrinæ. Plinius ex eo. Quibusdam debilitas sterilitatem non necem affert, vt si quis palmæ cacumen auferat: sterilescunt enim nec moriuntur. Cum cerebrum eruitur palmæ, efferatur, ex Nicandri traditione.

Theophrastus ait. Palmæ materies præualida est, & in diuersum, quàm cæteræ incuruatur, quippe cùm non infra flectatur, pandaturq;: sed cõtra pondus fornicatim surgit. Ex quo Plinius: Palmę arbor inualida, in diuersum enim curuatur, & è contrario fornicatur. Quærit Plutarchus Symposiacon octauo quanam de causa alia certamina alias habeant coronas, palmam communiter omnia. Alii sunt à foliorum æquabili ordine institutum id esse opinantes, ceu certatim cooriantur, & quodammodo simul currant, quadam contentionis imagine, idq; tacito naturæ consensu, tum victoriam νίκην dicunt, quasi παρὰ τὸ μὴ εἴκειν, id est, à non cedendo. Alii ob pulchritudinem, & germinandi venustatem. Alii sunt opinantes victoris gloriam quantum omnino fieri potest ab interitu, & senio immunem esse, cùm palma inter longæuas plantas maxime macrobia sit, id est, longioris æui. Id Orphicum illud comprobare videtur, Materies.

Animal æquale longicomis palmæ ramis.

Huic etiam congruere videmus, quòd arboribus decussis prioribus foliis succrescunt alia, palma nullum abiiciens è se natum folium, suis semper foliis ornatur, quam vim victoriæ arbori accommodant. Sed si quid ex historiis petendum sit, legitur in Atticis, quòd Theseus primus in Delo certamen instituens, de sacra palma frondẽ auulsit, inde spadicem dictam. Videtur etiam hoc præmium esse Pythicũ, quòd Amphictyones Pythiis primum victores in ho-

norem Apollinis lauro, ac palma coronauerint. Sed peculiare præter hæc omnia, & cum nulla alia planta cõmune, quod palma si superne imposito onere premas, non deorsum inflectitur, sed contra incuruatur, quasi vi renitens prementi: ita res se habet in athleticis certaminibus, imbecilles enim, & molles flectuntur, & deprimuntur, qui verò validi sunt, non corpora modo, sed animi etiam eriguntur. Tradit Pharnutus, Musas palmis coronatas propter homonymiam: quòd Phœnices primi inuenisse literas credantur, nam palma (vt diximus) Græcis φοῖνιξ dicitur, sed ratio magis probat ob arboris teneritudinem, propter quam non facile scanditur, sicut nec ad Musas & Poësim: vel propter eius virorem, & beneficentiam, nam dulcissimos fert fructus. L. Papyrio, & Sp. Caruilio conss. deuictis Samnitibus, captisque illorum oppidis Aquilonia, & Cominio, palma data est, more tunc primum è Græcia in Romam translato, vnde postea inoleuit, vt victores spadicem haberent. Virgilius,

Eliadum palmas Epeiros equarum.

Victoriam ob id deam palmarem Apuleius vocitat, & palmaris vestis triumphantium fuit, & palmaris statua, quæ alicui propter victoriam erigebatur. Sed de palma victoriæ symbolo hactenus. Palma item ex Theophrasto materie tractatu facili, & cum dolatur & serratur, molliore & lentiore, quàm suberis: suber quidem rigidus est; quare simulachra è palmis condere cœperunt, repudiata, spretaq; suberis materia, vt incommoda. Cremata fumo infestat, de quo & Cheremonis poetæ carmen, Palmas ad venas vsq;, & radicetenus esse fumosas.

Palma Deli longæua proditur. Plinius: Quæ in laminas secatur, cuiusque operimento vestiatur alia materies, præcipua est palma. E palmis prunæ viuaces, ignisque lentus. Palma Deli ab eiusdem Dei ætate conspicitur. In Oriente funes validos è palmæ foliis fieri dictum est, eosq; in humore vtiliores esse, & apud nos ferè palmis à messe decerpuntur. Ex his meliora, quæ sese non diuiserint. Siccantur sub tecto quaternis diebus, mox in sole expanduntur, & noctibus relicta, donec candore inarescant, postea in opera finduntur. Didymus scribit candidos, & ad implexus tegetum, sportularumq; aptiores reddi spadices, si à termitibus euulsi virides, quaternis diebus sub tegmine condantur, postea sinamus quatriduum imbre rorido perfundi, deinde solibus, dum inalbescant, exarescere.

Cõditura. Palmulæ, quæ condi & reseruari possint, Theophrastus in arenosis locis enascantur oportere dicit, vt in Cælesyria, tribus duntaxat locis, vbi arenæ sint, proueniant: alibi computrescunt. Recondi autem fructus, qui in Syria nascuntur, illos tantum posse, quos palmaria conuallis parturit, narrant, qui verò in Ægypto, Cypro, & alibi gignuntur, hos adhuc recentes omnes cõsumi. Ex eo Plinius: Seruantur hi demum, qui nascuntur in salsis, atque sabulosis, vt in Iudæa, & Cyrenaica Africa, non item in Ægypto, Cyro, Syria, & Seleu-

cia Assyriæ: quamobrem sues, & reliqua animalia his saginantur. Vitiati, aut vetusti eius pomi signum est decidisse candidam verrucã, quæ racemo adhæserit. Thebaidis fructus extemplo in cados conditur, cum sui ardoris anima: ni ita fiat, celeriter expirat, marcescitq; nõ retostus furnis. M. Varro, Palmulas quanto citius promas, iucundiore vtare, quod vetustate palmula fit cariosior.

De cerasis. CAP. XXIIII.

DIXIMVS de baccis, dicturi de acinis. Nunc historiam cerasi cõtexemus, quia medium genus habet, inter baccas, & acinos, authore Plinio. Inter prima è pomis colono annuam gratiam refert. Peregrinæ & cerasi, & omnes, quarum Græca nomina, aut aliena. Ante victoriam Mithridaticam L. Luculli non fuere in Italia, ad vrbis annum sexcentesimum octogesimum, is primum vexit è Ponto. annis CXX trans Oceanũ in Britanniam vsq; peruenere. Athenæus memoriæ prodidit, Lucullum debellato Mithridate victorem reuersum, primum arborem hanc à Cerasunte Pontico municipio in Italiam detulisse, fructumque gentilitio nomine cerasium appellasse. Veruntamen Diphilus Siphnius vir arte, & facundia celebris, longis annorum curriculis vetustior, vtpote qui Lysimachi regis successoris Alexandri ætate vixisset, cerasorum meminit. Cerasa, inquiens, bonum succum creant, sed parum subministrant alimenti, stomacho grata sunt, & eidem auxiliantur in frigida sumpta. Sed rubentiora præstant, & Milesia, quæ vrinam pellant. Sed Seruius grammaticus inquit, antequam è Ceraso vrbe Lucullus adueheret, cerasium erat in Italia: sed durũ, & cornu appellabatur, quod postea mixto nomine cornocerasium est vocatum.

Græcis, Latinis, & Italis cerasus eodem nomine appellatur. Græcis enim κέρασος, & κεράσιον à Cerasunte gentilitio, vt diximus. Latinis arbor cerasus, fructus cerasum. Seruius pomum cerasium, non cerasum vocitari præcipit. Itali *Cireggio*, & *Ciraso*. *Nomen.*

Theophrastus satis anxie eius descriptionem prosecutus est. Cerasus peculiarem naturam sortita est, ad quatuor, & viginti cubita proceritatis erigitur, & crassa quaternis dodrantibus à radice, siue bicubitali crassamento. Folio mespili, præduro, & latiore. Corticis læuore, colore, & crassitudine tiliæ similis. Is meatu flexo, nec complente gyrum obducitur arbori, quasi mucronatim ambiat, ab imo sursum in angustias sese colligens, qualis in fronde quoq; ipsa descriptio est. Quum desquamatur, hoc eodem modo delibrari solet, alioquin præscinditur potius, quàm filo eodẽ detrahi possit. Quin & per crassitudinem prætenuis modo folij finditur, reliquumque durare, arboremque tueri valet, nec iactura huius arbor ipsa emoritur. Quod si totum deglubas, qui reliquus est humor, elabitur. Porrò tunica exteriore adempta nigricat pituita quædam mucosa: & vice eius secundo anno tenuior subnascitur, priorisque damnum resarcit. Nerui ligno contorti, conuolutiq; in anfractus, vt cortici: virgæ con- *Forma.*

tinuo naſcuntur eodem modo. Rami dum adoleſcunt, alij pereunt, qui ab imo ſparguntur, alij continuo creſcunt, vt ſuperi. ramoſa prorſus arbor nō eſt. Paulo enodior, quàm populus. Flore albo pyri, vel meſpili, pluribus floſculis racematim congeſto, fauaceo. Fructu rubro dioſpyri figura, magnitudine fabæ, quamquã acinus dioſpyro prædurus, ceraſo mollis. Radix multiiuga, ſumma telluris cute nititur, nō craſſa. Contortio eadē radicis, & corticis radicē tegentis. Athenæus à Theophraſto deſcriptionē deſumens, ait: Florem habet ſimilem pyro ſylueſtri, eumq; pluribus floſculis, veluti faui, cōpoſitum: fructũ rubicundũ, ſimilē melampyro, fabæ magnitudine, niſi quod melãpyro nucleus eſt aſper, ceraſo mollis. Hermolaus Theodori verſionē non probat, nam dioſpyrō Theophraſti Iouis flammã ipſe interpretatus eſt, cùm Iouis triticũ dicere debuiſſet, quandoquidē vulgo granũ ſolis dicatur. Sed Plinius aliter ceraſum deſcribit: Ceraſus loti penè natura eſt. Ramoſa admodũ. In quadraginta cubitorũ trabes æquali per totũ duorum cubitorũ craſſitudine reperiri dicuntur. Cortex libris ſimilis, cuius humor gummoſus. Pomũ extra carnē habet, intus lignũ, conſtatq; cute, & ſucco. Primo candicãt baccæ, mox rubent, deinde nigreſcũt. Succo ſanguineo præditũ. Non alternat fructus, quia lignũ carnoſum habet, nō vt olea, cui ſiccum lignum. Pullulat ab radice denſa. Vnde Virgilius,

Pullulat ab radice aliis denſiſſima ſylua,
Vt ceraſis.

Genera. Plinius octo ſui temporis ceraſorũ ſpecies ponit, quem ſequemur. Et primo Aproniana maxime rubent. Apud nos huiuſmodi generis multæ ſunt ſpecies, habent magnitudinem, & mollitiem, ex omni parte maximè rubent, & quia nobis Surrento optima afferuntur, vulgo *Ceraſa di Sorrento* vocamus. Actia nigerrima ſunt. Hæc nobis *Ceraſa di Lettere* dicuntur, inde enim nobis exportantur, & Coruine. Corpore magna, & nigerrima ſunt, vt veſcentium manus & labra ſanguineo viridi ſucco, mororum more, inficiant. Hæc raro menſis apponuntur, cùm mantilia deturpent. Cæciliana verò & rotunda. Exiſtimarem, quæ Neapoli vulgo *Imperiale* dicuntur. Sunt enim cæteris rotundiora, ac pretio habita, parte ſoli obuerſa rubeſcunt, auerſa lacte candicant, ſapore dulci cum quadam aciditate miſto. Iulianis gratus ſapor, ſed penè tantum ſub arbore ſua, adeo teneris, vt geſtatum non tolerent. Matthiolus hæc in Hetruria *Acquaiole* vulgò dici, minimiq; haberi ait, quia ob aquæ redundantiam inſipida ſunt, orique ingrata. Sed quomodo, bone Deus, iis gratus ineſt ſapor, ſi inſipida ſunt, orique ingrata? Rectius igitur putandum ea eſſe, quæ Neapoli *Ceraſa cannamele* dicuntur. Hæc Iunij fine maturantur, vel Iulij initio, ideoq; Iuliana dicuntur, dulci ſapore, melleo, ac plurimo ſucco prædita ſunt, adeoque mollia, vt non ſolũ geſtatum non tolerent, ſed vix parumper manibus pertractari licet, quin celerius marceſcãt. Principatũ duracina ſibi vendicãt. Hęc nobis *Toſtole* dicuntur, plurimaque horum ſunt genera, rubentia, callo prædura, guſtu præſtanti, carne nucleo pertinacius hærente: alia ſunt, quæ *Oliuette* dicimus,

cimus,

cimus, alia *Cornole* vulgò, quia vtriusque magnitudinem, formam, & duritiem referunt, omniumq; maxime gestatum tolerant. Sunt qui legant Plinij verba sequentia cum præcedentibus annexa, sed mihi videntur separatim legenda. Et quæ Pliniana Campania appellat: in Bælgica Lusitanis. In ripis etiam Rheni. Tertius iis color è nigro, ac rubenti, viridique, similis maturescentibus semper. Ea esse, quæ *Tostole verdadere* dicimus passim. Colore sunt mixto ex nigro, viridi, rubentiq; nec perfectè, albescentia ferè semper, vt maturescentibus similia videantur, Iunio maturantur, sępissime vno pediculo duos affert fructus: nam quæ Pliniana Campani vocent, nulla hodie sunt, fortasse nomen periit. Si quis verò hæc verba cum præcedentibus annexa legere velit, vltimum hoc genus illud erit. Minus quinquennio est, quòd prodiere quæ laurea vocãt, non ingratæ amaritudinis, insitæ in lauro. Hoc genus ex lauri insitione ortum penitus nobis ignotum est, & si communi insitionis modo multoties expertum sit, multos fefellit experientia, maximo enim lauri amarore germen emoritur. Sed puto quæ Neapoli, *Visciole di Roma* dicuntur, id esse nobilissimum genus quidem cætera longe superans, magnitudine perspicua, colore sanguineo, succosum, inest in maxima dulcedine amariusculus quidam sapor, vnde fit vt nec nimia acerbitate respuantur, nec maxima dulcedine fastidium pariant, id genus nobis Roma aduectum est. Sunt & Macedonica paruæ arboris, raroq; tria cubita excedentis. Neapoli genus id non visitur, nam omnia in magnam excrescunt altitudinem. Minore etiamnum frutice chamæcerasi. De hoc videbimus in sequenti. Multa & innumerabilia ferè apud nos genera sunt, vt præcocia, quæ *Maiatiche* dicimus, quia Maio maturantur: sic serotina *Agustegne*, eadem ratione, sunt quæ vno pediculo terna, quaternaq; sint, & quæ racematim vuæ modo dependeant, aliaque, sed sat sit antiqua memorasse.

Plinius cerasa gaudere septentrione, frigidisq; dixit, ob id in Ponto abundare, & trans Oceanum in Britanniam quoque vecta, eadem in Ægypto nulla cura eualuit, vt prouenire possent, & iuxta Romam ægre prouenire. Palladius: Cerasus amat cœli statum frigidum. In tepidis regionibus parua prouenit. Calidum non potest sustinere. Montana, vel collibus constituta regione lætatur. Pamphilus cerasum frigidis gaudere scripsit. Ob id Apulia nostra ob cœli caliditatem cerasis caret, sed si necessitas cogit his locis fortè eas plantare, saltem iugi rigatu adiuuentur. *Cælum.*

Theophrastus vbi amnes, & rigua, & omnino vbi tilea, nasci scripsit. Plinius aquosis montibus gaudere. Palladius solum positionis humectæ desiderare. Pamphilus vda loca. In nostra Campania vallis ea, quæ prius Suessulanorum fuerat, quæ ad caudinas furcas protenditur, cerasis tota consita est, quarum poma adeo proba sunt, vt Cerasuntij potius à nobis petiisse, quàm ad nos misisse videantur, solum enim leue, humidumq; obtinent. *Solum.*

Palladius ex semine nasci probauit, immo ex eis plantaria creari posse: si Octobri, vel Nouembri spargantur poma, quæ summa facilitate nascentur. Seri- *Satio.*

tur & viuiradice. Vnde Octobri, vel Nouembri mense syluestrem plantam transferre debemus. Plinius, Circa brumam cerasa seri debent. Interualla maiora esse debent, cerasis enim vmbræ enormes sunt. Pamphili authoritate cerasus seri malorum, & pyrorum more debet. Auulsione etiam plantatur cerasus Didymi authoritate. Nascitur etiam virga, quod Palladio experienti optime euenit. Is enim virgulta ex ceraso pro adminiculis per vineam posita, in arborem prosiluisse confirmat, tanta est huius nascendi facultas. Amat scrobes altas, & spatia largiora. Apud nos sunt quadraginta pedum.

Cultus. Palladius: Amat continuas fossiones. Putria in ea, & sicca putari debebunt, vel quæ densius arctata protulerit, vt rarescat. Fimum non amat, atque inde degenerat. Siccis locis nos irrigamus, & optima producunt poma, sed cœlestibus aquis putrefiunt. Arborem formamus, vt truncus octo, vel decem pedum à terra eleuetur.

Insitio. M. Varro, brumalibus diebus cerasus inseri solet, ait. Columella: Possunt circa idus Ianuarij cerasi, cæteræque arbores, quæ prius florent, inseri commodè. Cassianus Octobri inserit. Quintilij Aprili inserunt. Pamphilus cerasum maxime insitione lætari scripsit, neque vnquam bonum, dulcemque fructum afferre: nisi alteri arbori insitam. Diophanes cerasum in terebinthum inseri ait, in persicum, & viceuersa. Plinius, Virgilij authoritate cerasis vlmum insitum, dicit. Cerasus statutum tempus anni habet serendi, vel inserendi vbique circa brumam. Dempto libro finditur: habet enim post eum veluti lanuginem, quæ si comprehendet insitum putrefacit. Præterea in laurum inseri (vt diximus) & inde enasci cerasa laurea. Palladius verò: Inseritur mense Nouembri melius, vel si necesse sit, extremo Ianuario. Alij & Octobri mense inserenda esse dixerunt. Martialis in trunco inseri iubet. Mihi inter lignum, & corticem feliciter semper euenit. Qui in trunco conserunt, vt Martialis dixit, omnem lanuginem, quæ circa est auferre debebunt, quæ si remanserit, insitis nocere ait. In cerasis hoc seruandum est, & in omnibus gummatis, vt tunc inserantur, quando his vel non est, vel desinit gummi effluere. Cerasus inseritur in se, in pruno, in platano, vt alij, in populo. Ad Pasiphilum verò Palladius.

Inseritur lauro cerasus, partuq; coacto
Tingit adoptiuus virginis ora pudor.
Vmbrantes platanos, & iniquam robore prunum
Compellit gemmis pingere membra suis.
Populeasq; nouo distinguit munere frondes,
Sic blandus spargit brachia cana rubor.

Nos Ianuario inserimus trunco per media fisso, & facillime comprehendit. Vnde qui insitionibus initiantur, huic arbori incumbunt. Emplastratione etiam optime comprehendit, tempore cùm arbor maturat poma, id est Maio, & Iunio. Inseritur etiam ad modum digitalis. Sunt qui in salices, & castaneas inserant.

Ceraſa ſine oſſe quemadmodũ naſcantur, Græci Latiniq́; demonſtrauere. Democritus ita monet: Si quis tenellum ceraſi caudicem radice tenus ſcindat, non vulnerata parte ima, medullamq́; auriſcalpio eruat, deinde lachrymam cyrenaicam aqua dilutam dummodo ſapæ craſſitudinem referat infundat, & humente charta diligenter obligata adminiculo fulciat, ne lachryma effluat, octauo die eadẽ lachryma perfundi præcipit, vt germina citet: ſic exos, & enucleatus fructus exibit. Sed ſi ſcylla cõſita fuerit, præſtabit, vt ſegmenta facilius iungantur. Palladius hæc eadem, quæ ex Democrito excepit, etiam in ceraſis opus eſſe experiri dicit, cum de vite præcepiſſet. Sed quomodo aliter fieri poſſet à Martiale, docet. Arborem tenerã ad duos pedes recides, & eam vſq; ad radicẽ findes, medullã vtriuſq; partis ferro curabis abradere, & ſtatim vtraſque partes in ſe vinculo ſtringis, & oblinis fimo, & ſummã partem, & laterum diuiſuras. Poſt annũ cicatrix ducta ſolidatur. Hanc arborẽ ſurculis, qui adhuc fructum non attulerunt, inſeris, & vt aſſerit, ex his ſine oſſibus poma naſcentur. Quod falſum eſſe demonſtrauit experientia. Sed ſunt apud nos earũ genera, quæ adeo molli oſſe prædita ſunt, vt ferè cum carne mandantur, exiſtimarem potius in ſalice inſitum modo, quo perſicum enatũ diximus, eſſe productum. Vt præcoces vuas habeat, Florentinus in ceraſum vitem inſerit: ſic quo tempore ceraſus fructũ afferre ſolet, eo tẽpore vuas afferet, hoc eſt vere. Pamphilus vuam nigrã ceraſo inſeri debere, quò vere afferat vuas. Plinius, Ceraſos præcoces facit, cogitq́; matureſcere calx radicibus admota. Sed id antequã flores afferat, vel ſi calidam aquam ſæpius radicibus infundis, etſi poſtea inareſcat.

Morbi & remedia.

Ceraſus, authore Plinio, cortice in orbem detracto non offenditur, ſi non ſimul incidatur corpus, alioquin corticem mittit, ſed non vitalem, nec proximum corpori, verum eum, qui ſubnaſcente alio expellitur. Palladius: Ceraſus ſi concepto humore putreſcit, in trunco foramen accipiat, quo poſſit educi. Si formicas patitur, ſuccum portulacæ debebis infundere, cum aceti media parte permixtum, vel vini fæcibus truncum arboris florentis adlinire. Si æſtu canicularum fatigatur, trium fontium ſingulos ſextarios ſumptos poſt ſolis occaſum radicibus arboris iubeamus influere ſic, ne remedium Luna deprehendat. Vel herbam ſymphoniacam circa arboris truncum torquebimus in coronam, vel ex ea iuxta imum caudicem cubile faciemus. Sed ſymphoniaca, quæ herba fuerit, ambigitur. Apuleius ſymphoniacam eandem eſſe cum hyoſcyamo ſcribit. Plinius ſymphoniam herbam alternis, viridibus roſeiſq́; per caulem foliis deſcribit, in poſca ſanguinẽ reiicientibus mederi, ſed ſi floribus, non foliis diceret, credendum eſſet hyoſcyamum eſſe, quod Dioſcoridis deſcriptioni accedit, & ad ſanguinis eruptiones laudatur.

Cõditura.

Condiendi ratio à Florẽtino rei ruſticæ authore ſic tradita eſt. Ceraſia ante ſolis exortum arbore ſua decerpta in vas, ſubſtrata in fundo ſatureia, coniiciuntur, dein ceraſia ſuperponuntur, iterumque alternis ſatureia adiicitur & nonnihil acidi mellis aliquantum dulceſcentis. Seruantur itidem interiectis

arundinum foliis,& in eundem modum alternatim dispositis in cado. Plinius. Siccatur etiam sole,conditurq; vt oliua cadis. Palladius, Cerasa nō aliter, quàm in sole vsque ad rugas siccata seruantur.

Materies. Theophrastus: quia cortice similis est tiliæ, ob id cunas ex eo conficiunt, sicut etiam è corticibus tiliæ.

De pumila ceraso. CAP. XXV.

VISVM est præsens caput à præcedenti separare, cum genus id cerasi à cæteris longè distet, tum facultate, tum quòd diuerso indigeat cultu, vt quę à nobis præcipienda fuerint, clariora videantur. Quæ enim supra memoraui-mus, Galeni authoritate aluum subducunt, ac stomacho minus cōmoda sunt, at hæc acida contrario modo se gerunt; nam phlegmaticis & fluidis, superfluitantibus stomachis phlegma incidunt, & exiccant. hæc insolata reponuntur, ac viridia saccharo condita per annos asseruantur, commendanturque ad intinctus conficiendos, quibus non modo edulia sanis iucundissima pra bentur, sed ægrotantibus biliosis febribus afflictis, & sitim sedant, & oris insuauitatem emendant, & cibi appetentiam inducunt.

Nomen. Videntur sub chamæcerasi nomine reponendę, cùm non in altum, sed in latum spatientur. Alij sub syluestri genere cerasiorum posuere, cùm neglectæ viuant. Græcis ὀξυκεράσια ab aciditate dicuntur. Itali *Marasche, Visciole*: Neapolitani *Amarendole* vocant.

Forma. Non frondium, & fructus effigies, quæ alioqui eadē cum superiori est, sed succus, vtpote qui acidus sit, diuersitatem inter genera facit. Præterea magnitudine, & humiliori corporatura à superiori distat. Fructus longiori pediculo dependent. Succus morosa laborantium morbo palata recreat, prægnantium etiam malaciis expetitus. Ab imo crure maxima soboles pullulat, vt arbor vna breui tempore totum pomarium expleat.

Cœlum. Vnumquodque cœlum fert, calidum, frigidúmve fuerit. In Apuleia, vbi difficile esset aliud genus prouenire, frequenter nascitur, & maxima generum varietate.

Genera. Infinitæ propemodum sunt huius generis varietates, quemadmodum alterius iam dicti. Differunt enim aciditate, forma, colore, nam alia diluto rubore matura, alia in nigrum vertuntur poma, sic magnitudine, temporis prouentu, aliisque diuersitatibus.

Solum. Sicco solo, leui, arenosoq; melius proueniunt, & optimos præbent fructus, etiam pingui leuiq;, humido verò fructus affert, qui nimia aciditate reiiciātur.

Satio. Suis ossibus sata optime proueniunt. Quæ seminio destinantur, eligantur maiora, coloratiora, speciosiora, & quæ breuiori pediculo dependent. Sed tardè proueniunt. Nascuntur sobole, nascunturq; etiam surculo, sui enim natura maxime viuax, & omnibus ferè modis apprehendit. Densius serenda est.

Cultus. Arboris truncus sex pedibus assurgat. Fossiones continuas quærit. Degenerat,

nerat, decreſcitque arbos, ſi circa caudicem ſoboles nocitura pullulat, & non interlucetur.

Quæ inſitæ ſunt præcociorem afferunt fructum. Mutua inſitione melioreſcũt, omnibusq; inſitionum generibus comprehendunt, ſi in ſylueſtrem ceraſum inſeremus, poma maioris magnitudinis producent. Si ceraſa in has inſeremus, & arbor & poma degenerabunt. *Inſitio.*

De Ziziphis. CAP. XXVI.

DEBVERAT ziziphus in ſyluis ſeri, ſed ſui iucunditate fructus, ſpecieq; decora pomaria cultiora ferè omnia colunt, vt rectè protulerit Plinius, In tecta iam ſyluæ ſcandunt. Peregrina eadem eſſe teſtatur, quæ non pridem in Italiam venere ex Africa. Sex. Papinius attulit diui Auguſti nouiſſimis temporibus. Dioſcoridi innominata eſt. Videtur à Theophraſto inter loti genera recenſeri, cùm plura eſſe deſcribat. Vnum enim Lotophagorum, cuius fructus prædulcis, ſuauis admodum, & intus ſine ligno, quod à Græcorum Poetarum principe miris laudibus Odyſſeæ nono celebratur.

Lotophagumq; ſolum ſubeunt, quod turgida loti
Semina dat mandenda viris, hi prorſus, vt hæſit
Dulcis in ore ſapor, patriam de corde fugarunt,
Auelliq; noua capti dulcedine truncis
Haud poterant.

Alterum genus paliurum vocat, in Africa frequens, quippe quo Heſperides ad vrendum vtuntur, cuius deſcriptionem inferius afferemus: ſic Agathoclis, & Polybij teſtimoniis noſtram ziziphum Africanam eſſe paliurum affirmare non veremur. Columella de apum paſtionibus, Arbores, inquit, probatiſſimæ vtraque ziziphus, cùm mediocris guſtus ſint eius flores. Palladius ex eo: In arboribus ziziphus, pomiferæq; arbores, quibus nulla amaritudo reſpondet in flore, vel ſucco, apibus aptæ ſunt. Galenus parui ſucci poma eſſe dicit, nec concoctioni, nec ſtomacho facilia, namq; inſolentibus, & effrenatis pueris, & mulieribus cibi gratia tantum expetuntur, exiguumque præbent alimentum. De eius vi Palladæ Græci Poetæ extat epigramma, quam ſe inueniſſe in ziziphis fatetur. Is enim cùm quartana febri laboraret, & zizipha inſpexiſſet, ſubito conualuiſſe & ſanum, vt croto, factum.

οὐκ ἀλόγως ἐν διζύφοις δυνάμιν τινα θείαν
εἶναι ἔφην, χθὲς γοῦν δίζυφον ἐν χθονίῳ
ἡ πάλῳ κάμνοντι τεταρταίῳ πελῆνα,
καὶ γέγονεν ταχέως οἷα κρότων ὑγιής.

Græcis ζίζυφα, & ζήζυφα, & ζιτζυφα, & aliquibus exemplaribus etiam δίζυφα: tot enim modis ſcriptura variare ſolet. Galenus σηρικα vocare videtur. Theophraſto videtur παλίουρος Africana. Latinis, vt Columellæ, ziziphus fæminini generis, Plinio ziziphum. Officinæ Barbaros imitatæ, iuiubas dicunt, Itali *giugiule.*

Forma. Theophraſtus de ſua Africana paliuro: Fruticoſior eſt Lotophagorum paliuro. Folio noſtrati ſimili, ſed fructu diuerſo, non lato, ſed rotundo, rubroq́ue. Nucleo, qui nõ ſimul mandatur, acinorum punici modo. Magnitudo fructus, quæ fructibus cedri, paulo amplior, iucundus per ſe, atq; ſuauior, etiam vino affuſus, quin & vina ſucco ſuo commendans. Sed Græciæ paliurus cui huius Africanæ paliuri folia ſimilia dicit, videtur nõ altera arbor eſſe, quàm Dioſcoridis rhamnum tertium, cùm ſæpe rhamni, & paliuri nomina inter ſcriptores confundantur. Hic nanque frutex folia tam ſimilia zizipho affert, vt niſi propinquius inſpexeris, facile in vtriuſque diſtinctione hallucineris. Diſtant maximè fructu, nam noſtræ zizipho rotundus, magnitudine, qua cedri, paulo amplior, eſu iucundus. Rhamno verò, ſiue paliuro in ſiliquis folliculari ſpecie, verticillo ſimilis. Agathocles item libro hiſtoriarum ſuæ patriæ tertio videtur hanc quoq; paliurum deſcribere. Aſſurgit hæc arbor in Alexandria ad pinus, vlmiq́ue proceritatem, ramis frequentibus aculeatis, folio viridi, rotundo, tenui. Hæc bifera eſt, non tam vere, quàm autumno. Fructum profert oliuæ phauliæ vocatæ magnitudine: crudus mandituris, ac virens, vbi verò exaruit in farinam molitur, atq; ita eſtur nullo liquore ſubactus. Polybius Megalopolitanus libro hiſtoriarum duodecimo (referente Athenęo) ſe vidiſſe teſtatur hanc arborem ſpinis aſperam, folio virenti, quale rhamno, tantùm profundiore, latioreq́ue, fructu candidæ myrti per initia, ſed proceſſu puniceo, magnitudine oliuæ, ſed rotundo. Eum cibo familiæ tundi cum nucleo, qui ei perexiguus eſt, ſeruari conditum eundem nucleum, herilibus menſis eximi, ſaporem fici & phœnicobalani ineſſe pomo, ſed præſtantiori odore, vinum, & acetum inde fieri. Plinius poma ſimiliora baccis, quàm malis dixit, cypri foliis. Nos autẽ ita deſcribemus: vt omnium collatione Africanáne paliurus fuerit poſſit iudicari. Arbor infra pruni magnitudinem ſubſidet. Caudice retorrido, nec ſatis recto. Ramis ſenticoſis, multis aduncis intercalantibus ſpinis, è quibus ſurculi prædurì, folioſi, ſpithamæ longitudine exeunt, frondes gerentes vtrinque per interualla impari exortu, lentiſci modo per cubitũ ſerratas, ſimiles tertio Dioſcoridis rhamno, qui hyeme cum frondibus vnà decidũt. Flore muſcoſo oleæ, ſed odorato magis, pomo cornis baccis ſimili, dulci, primo viridi, vltimo phœniceo, vel rubello colore. Radicibus firmis, validiſque.

Genera. Columella duplex affert genus ziziphi, rutilum & candidũ. Neapoli vnum tantum genus viſitur, rutilum. Sunt qui azadarat Arabum albam ziziphi ſpeciem putent.

Cælum. Palladius loca calida, & aprica amare ſcribit. In temperatis noſtris regionibus etiam optime fructificat.

Solum. Palladius terram non nimis lætam, vel proximam tenui, & ieiunæ. Plinius in caſtrorum aggeribus ſata, & aggeribus præcipue decora.

Satio. Plinius granis ſeri debere ſcribit menſe Aprili. Palladius oſſibus ſuis ſeri in ſcrobe palmari, ita vt terna grana per ſcrobem cacuminibus ponãtur inuerſis, quibus.

quibus in imo, & summo affundatur lætamen, & cinis, & herbis adnascentibus manu planta liberetur erumpens. Cùm pollicis soliditati similis fuerit, transferatur in locum pastinatum, vel in scrobem Aprili mense.

Seritur etiam stipite, & planta. Crescit tardissimè, sed si plantam ponis Martio, magis in terra molli. Locis calidis Aprili mense ziziphum conseritur, frigidis verò Maio, vel Iunio. Nos omnes viuiradice serimus, cùm stolones circa eius crus facile fruticent, quod etiam à Didymo adnotatum reperimus.

Vindanionius, Didymi authoritate, ziziphum ramis plantari retulit, sed rami è media arbore accipiendi sunt. Quemadmodum quoq; & Palladius supra descripsit stipite seri posse.

Didymus etiam talea seri posse memoriæ mandauit, & transplantata meliora reddi. Et si tempus non præsignent, quando id faciendum sit. Nos Martio mense ponere poterimus, & optimè in frigidis, humidisq; Aprili.

Palladius hæc de eius cultu. Per hyemem prodest illi, vt circa caudicem lapidum cumulus aggeretur, qui æstate auferri debet. Si arbor hæc tristis erit, ferrea strigili subrasa hilarior fiet, vel si fimum bubulum radicibus modice, & frequenter affundas. Nos arborem formamus, vt vno stipite assurgat, cuius altitudo sex pedum erit. *Cultus.*

Facile inseri posse existimarem in oxyacantham, vel prunum syluestrem, cùm omnium ferè surculorum susceptrices sint, Februario, vel Martio mense. Hyeme fisso trunco, æstate verò emplastratione vti possumus. *Insitio.*

Zizipha collecta matura in longo vase fictili seruantur, oblito, & loco fícciore composito. Vel recenter lecta poma si guttis vini veteris perfundas, efficitur ne ea rugarum deformet attractio. Seruantur etiam decisa cum ramis suis, aut fronde sua inuoluta, atq; suspensa. Hæc Palladius. *Cõditura.*

Materies intus colorata est, solidaq;. Ideo ex ea citharæ conficiuntur. *Materies.*

De Mespilo. CAP. XXVII.

DIXIMVS de baccis singulari osse præditis, nunc de iis, quæ plura includunt. Plinius malorum, pyrorumque generi iure adnumerari mespila monet, nec eas in Italia fuisse Catonis æuo: cùm earum nusquam meminerit.

Theophrasto μεσπίλη, Dioscoridi verò μέσπιλος, fructus μέσπιλον, Latinis arbor mespilus, cuius fructus mespilum. Itali *nespilo.* *Nomen.*

A Theophrasto ita describitur. Arbor inter amplissimas est, & recta coma in gyrum, magna ex parte pineæ nucis formas vertice suo æmulatur, nisi quid impediat. Aculeis caret. Cortice læui, pinguiusculo, colore ad flauum albicante dum adolescit, scabro, nigroq; dum veterascit. Flore amygdalæ, non tamen rubenti, sed propemodum herbaceo. Radices nec multas, nec alte descendentes, validas tamen, & crassas, & incorruptibiles agit. Maxime viuax & abolери contumax. Serò suos perficit fructus, cùm terrestris naturæ solidi, acerbiq; sint, vnde serò suum adipiscuntur humorem, & saporem. Et mespila syluestria *Forma.*

mitibus odoratiora ſunt, & tam agreſtium, quàm vrbanorum acerbiora ſunt odoratiora minus acerbis. Cuius rei ratio libro de cauſis fuſius explicatur: Quum ſicciora ſint, ea tamen ſiccitate, quæ non tollat, ſed patiatur quantum humidi ſit ad odorem neceſſarium in natura. Sed alia eſt noſtra vernacula meſpilus ab hac Theophraſti, cùm inter ampliſſimas illa ſit, niſi noſtra ſylueſtris, vel chamæmeſpilus fuerit. Præterea corruptus textus Theophraſti, & hians, quid de generibus ſtatuendum ſit, difficultatem affert. Dioſcorides ita depingit, Alterum meſpili genus in Italia naſcitur. Arbor foliis mali, ſed minoribus. Pomum fert rotundum eſui aptum, vmbilico latiore, quod aſtringit, ſeroq; matureſcit. Plinius, putamen in meſpilis mandi, ſcripſit, quod in aliis reiicitur, ac vaſculis conſtare. Noſtratem verò meſpilum ita deſcribemus, Arbuſcula eſt ſimilis ſylueſtri pyro: Ramis in gyrum comoſis, aculeatisq;: Folio mali, promiſſiori, anguſtiorique. Longo pediculo. Flore ſubherbaceo, amygdalæ forma. Pomo dum pubeſcit viridi, & duro, vbi maturuerit fuluo, & molli, vmbilicello ſuperne extante, folioſis vnguiculis redimito, tribus, quatuórve intus nucleis. Radice numeroſa. Politianus noſter de criſtato illo vertice ipſius ita meminit,

——— *Regum imitata coronas*
Meſpila.

Genera.

Theophraſtus Idæorum ſecutus obſeruationem tria genera tradidit: Anthedona, Sataneam & Gallicā. Sataneum, quod in præſenti memoramus, fert malum grandius, candidius, ſolutius, molliori intus acinorum ligno, verùm cæteris fugacius. De alio in ſequenti capite. Dioſcorides ex eo: Meſpili hoc genus aliis σιτάνιον, vel ἐπιμηλίς. Pomum rotundum affert, vmbilico latiore, quod aſtringit, & ſerò matureſcit. Ex quibus Plinius: Meſpili tria genera, Anthedon, Setania, tertium degenerat, tametſi anthedoni ſimile eſt, quod Gallicum vocant. Setaniæ maius pomum, candidiusq;, acini molliore ligno. Sed noſtratis meſpili genus vnum eſt, grandiori pomo, vt ferè malum magnitudine peræquet, cuius rami carent ſpinis, quod videtur & cultu & inſitione in pomariis commituiſſe, & ſylueſtrem habitum exuiſſe. Alterum ſpinis horret, ſyluis & vepribus naſcens, pomo paruo, acerbiorique, vt vix edendo ſit, niſi prius per hyemem frigore molleſcat: vulgò *Neſpolo canino* dicitur. Eſt & tertium genus oblongiori pomo, tenuiorìq;, internis oſſibus carens, quod cultu, humique frugalitate potius proueniſſe credendum eſt, quàm quod genus diuerſum ſit, cùm vna, eademq; arbore, & rotunda cum oſſibus, & oblonga ſine oſſibus poma habeat.

Cœlum.

Theophraſtus in montibus naſci ſcribit. Palladius calidis locis maximè gaudere, ſed irriguis tamen, & frigidis quoque prouenire. Nos in calido, frigido & temperato cœlo vidimus, ſed in calidis arbores paruæ ſunt, paruosque ferunt fructus.

Solum.

Theophraſtus ſolum gelidum, atque humectum quærere dixit. Palladius in

in riguis locis, & magis ſabulone pingui, aut glareoſa terra, cui arena permixta eſt, vel argilla cum ſaxis.

Satio.

Semine naſci Theophraſtus prodidit. Plinius ſemine ſeri, ſed tarda prouentu, & degenerantia, ac inſito reſtituenda. Palladius etiam ſeri ſemine, ſed in longiorem ſperatur ætatem.

Theophraſtus viuiradice quoq; naſci ſcribit. Didymus ante diem calendarum aprilium ſeri, modo quo cotonea malus.

Theophraſtus item auulſione naſci retulit. Plinius: Auulſi ab arbore viuunt ſtolones, ſed cum perna ſua, & aliquid è matris corpore auferat ſecum fimbriato corpore: & hoc modo plantantur meſpili. Didymus, Auulſione etiam naſcitur meſpilus.

Poſſunt etiam propagari, & optime concipiunt radices, quo transferre poſſis. Talea ſerendam eſſe Palladius retulit menſe Martio, vel Nouembri, ſed ſolo ſtercorato, & ſubacto, ita vt vtrunque caput taleæ ſtercus obducat. Sunt eius incrementa tardiſſima.

Cultus.

Palladius: Amat putari, & circumfodi, & parco humore inter ſiccitates ſæpe refoueri. Formanda eſt arbor, vt à terra truncus duorum, vel trium pedum altitudine erigatur, ex quo ſpargantur rami.

Inſitio.

Palladius docet menſe Februario inſeri in ſe, in pyro, & in malo. Surculum tamen eius de arbore media debere aſſumi, nam de ſummitatibus vitioſus eſt. In trunco fiſſo inſerenda eſt, nam corticis macies ieiuna nil nutriet: ad Paſiphilum verò,

Æmula dura pyri deſpecti mala ſaporis
Meſpilus admiſſo germine tuta ſubit.
Et geminis ſeſe violentior inſerit armis,
Atque auidas terrent robora ſæua manus.

Nos in oxyacantham inſeruimus fiſſo per medium trunco, & optime prouenit Ianuario menſe. Inſeuimus etiam in coroneam malum, ac fructum pulcherrimum, & ſupra magnitudinem aſſecuti ſumus, & ſi quis inſitionem iterauerit, maiorem habebit. Albertus magnus inſerere docet in mala & pyra, vt fructus ſine oſſibus naſcatur, quod falſum eſſe experientia nouimus.

Morbi & remedia.

Theophraſtus vermiculationi arborem obnoxiam eſſe ait in ſenecta, vermeſque prægrandes ei diuerſiq;, quàm cæteris arboribus cernuntur. Eroditur & fructus à vermibus adhuc crudus in arbore, & ſi minus, quàm ſorbus acerbus ſit. Plinius ab eo: Meſpilus in ſenecta obnoxia vermiculationi eſt, & vermiculationem quoq; poma ipſa per ſe quibuſdam annis ſentiunt. Palladius: Si vermibus occupatur ſtylo æreo purgandi ſunt, & amurca vel humana vetere vrina, vel viua calce profundendi, ſed parcius propter arboris noxiam: Vel aqua decocti lupini. Si putatur, hinc arbor ſterilis fieri. Fimus, & cinis vitium ſimul ſi radicibus infundantur, fertilem reddunt. Si formicæ moleſtæ ſunt, rubrica cum aceto, & cinere temperata necabuntur.

Si poma labantur, fruſtum de eius radice præciſum in media trunci parte figatur.

Cõditura. Palladius: Meſpila ad ſeruandum leguntur nec dum mitia, quæ in arbore diu durabunt, vel in vrceolis picatis, vel in ordinem ſuſpenſa, vel, vt quidam poſca, vel ſapa condita. Die ſerena legantur, ac media, & paleis obruantur diſcreta, ne ea viciſſim tactus afficiat. Vel cum pediculis lecta ſemimatura, & ſalſa aqua, per dies quinq; macerata, poſtea ſapæ infundantur, vt enatent. Seruantur & melle, ſed ſi minus matura collegeris.

De Tuberibus. CAP. XXVIII.

ALTERAM meſpili ſpeciem proſequemur. Plinius æque peregrina eſſe zizipha, & tuberes ſcribit, nec pridem in Italiam veniſſe, atque è Syria Sex. Papinium attuliſſe in caſtrorum aggeribus ſatam. Hæc inter meſpili ſpecies à Theophraſto deſcripta eſt, itemq; à Dioſcoride. Plinius ex illis excipiens, & ignorans qui fructus fuerint, alibi poſtea tuberes vocat, quas prius meſpili ſpecies vocauerat.

Nomen. Theophraſto videtur *μέσπιλος ἀνθηδὼν* ni fallor. Dioſcoridi *ἀρωνία*, & ita à multis vocari refert, & *τρίκοκκος*. Galenus communi vocabulo *τρίκοκκον*, quaſi trioſſium appellari ab aliquibus dicit, quum tria intus grana, aut ligna, ſeminis loco fructus contineat. Columella tuberes vocat. Ab eo Plinius, & Palladius. Itali corrupto vocabulo ex aronia *Azarolo* vocant.

Deſcriptio. Theophraſtus ſuum anthedona ita deſcribit. Arbor inter ampliſſimas habetur. Ramis in gyrum comoſis. Lignum ſpiſſius, flauiusq;, cætera pruno ſimile. Folium ſciſſum, extremitateq; apio ſimile, ſed maioribus diuiſuris promiſſum, rigens, neruoſum, tenuius, quàm apium, longo & gracili pediculo, antequam decidat, vehementer rubeſcit. Fert pomum minus quidem, ſed fugacius, aſtringentis ingenii, & vetuſtatis impatiens. Flos vt amygdalæ rubeus. Radix alta, numeroſaq;, ideo longæua arbor, & inextirpabilis. Dioſcorides verò. Aculeigera arbor eſt, folio oxyacanthæ, fert pomum ſuaue, & exiguum, paruo malo non diſſimile, ternis intus oſſiculis, qua ex cauſa nonnulli tricoccon appellant. Sera ei maturitas eſt, aſtringit, ſtomacho gratum eſt, aluumq; ſupprimit. Plinius quam excepit à Theophraſto deſcriptionem affert: Arbor ipſa de ampliſſimis eſt. Folia antequam decidant rubeſcunt. Pomum minus, quàm prædicto generi, ſed odore præſtantius, & quod diutius ſeruetur. Radices multæ, & altæ, & ideo inextirpabiles. Alibi verò tuberes deſcribens ait. Poma baccis ſimiliora, quàm malis, & aggeribus præcipuè decora. Florent poſt armeniaca. Apud nos eſt arbor mediocris amplitudinis, longè alterum meſpili genus ſuperans, cortice, & materie pruno ſimilis, ſpinis non admodum acutis armata, foliis calabricis, floribus racematim coeuntibus, albis, odoratis, & in totum calabrici ſimilibus, fructu rubenti, arctiore vmbilico, maturaturq; Septembri.

Plinius

Plinius duo eius genera deſcribit, candidum,& à colore ſericum dictum,vtroque genere noſtra Campania ſcatet. Rubeum magis vulgare, candidum magnitudine malum æquat, odoratius, dulcius, & precioſius. Sed oxyacantha, cui Dioſcorides aſſimilat, nil aliud eſt, quàm tuberum ſylueſtre genus, ab eo nil niſi pomi magnitudine, & ſapore diſtans, quod ſi quis hortis ſerat, ac colat, ac ſuomet ſurculo multoties inſerat, affirmare non vereor in hoc domeſticum genus mutari. Iam noſtra villa ſeuimus, ac ſuomet ſurculo bis inſeruimus, pomumq; maius produxit. *Genera.*

Nos calido, vel tepido cœlo gaudere credimus, cùm Syria, cui tale eſt, iis abundet, ſic noſtra Campania, Sicilia, & loca maritima. Sed à ventis tuta ſit oportet: quippe cùm tempeſtiue floreat, hyemis ſæuitia nondum ſedata. *Cœlum.*

Palladius pingui terra gaudere ait. *Solum.*

Theophraſtus ſemine naſci ſcripſit. Palladius nucleis ſeri. Nam pomis ſtatim grana decuſſa, & ſole ſiccata, pingui, & prope cribrata terra autumno tria ſimul ponunt, quæ feruntur in vnum coire virgultum: quod aſſidua rigatione iuuandum eſt, atque foſſura, quæ ſolum leuiter ſcalpens teneritudini robur inducat. Poſt annum deinde, vel aliquando tardius, quæ fuerit de ſemine planta transfertur, & hoc genere fructus efficit dulciores. Theophraſtus etiam auulſione naſci. Palladius: menſe Septembri, circa calendas Octobres, vel Februario tuberes ſeremus ſobole, cuius tenera diligenter nutriri debet infantia. Sumatur cum radicibus planta diuulſa, bubulo fimo linatur, ac luto ſtatuatur pingui terra & ſubacta, ſubditis conchis, & marina alga, terris ſui magna parte condatur. *Satio.*

Palladius ait prodeſſe tuberibus, quæ malis prodeſſe memorauit. *Cultus.*

Plinius: Tuberes melius inſeruntur in pruno ſylueſtri, & malo cotoneo, & in calabrice, quæ ſpina ſylueſtris eſt. Palladius, Inſeritur malis omnibus, pyris, & prunis, & calabrici, melius trunco fiſſo, quàm cortice, deſuper qualo, vel fictili vaſe munitur, repletis vſq; prope ſummitatem ſurculis, terra ſubacta cum ſtercore. In nulla alia arbore melius concipit, quàm ſupra calabricem, vt domeſtica arbor ſupra ſylueſtrem. *Inſitio.*

Morbus earum, vt Theophraſtus ait, vt ſeneſcens vermibus erodatur. Vermes iſti grandes, & alii, quàm qui in reliquis cernuntur arboribus. *Morbi & remedia.*

Palladius, tuberes ſeruabuntur, ait, ſi obruantur in milio, vel vrceolis picatis & oblitis. Veſuuiani vſque ad Maium ita ſeruant: Decerptas ex arbore nondum perfectè maturas, & per hebdomada intactas relinquunt, vt tutius integræ à vitiatis ſeparentur. Inde ſabulonem è fluminibus, vel procurrentibus viarum aquis accipiunt, ac incerniculo minutum à lapillis ſecernunt, ne eorum occurſu tenera fructuum cutis offendatur. Inde fictili vaſe ſabulonem inſpargunt, inde fructus, ne ſe contingant, ac viciſſim vſq; donec vas compleatur: & opertum vas ſicco loco reponunt. Si annus ſiccus fuerit, ferè omnes illæſæ aſſeruantur: ſi pluuius, multæ vitiantur. *Cõditura.*

Materies. Lignum ſpiſſum, ſolidum, nullamque putredinem ſentiens eſſe prodit Theophraſtus.

De Myrto. CAP. XXIX.

MYRTVS hortorum præcipuus decor, & deliciæ, ad plurimos mortalium vſus venit. Plinius ſuccorum naturam præcipuam admirationem in myrto habere ſcripſit, quando ex vna omnium, oleí, viniq́; bina genera fiunt. Item myrtidanum. Et alius vſus baccæ fuit apud antiquos, antequam piper reperiretur, illius obtinens vicem, quodam etiam generoſi obſonii nomine inde tracto, quòd etiam nunc myrtatū vocatur. Eademq́; origine aprorum ſapor commendatur, plerunque ad intinctus additis myrtis. Cato docuit vinum fieri è nigra, ſiccata vſq; in ariditatem. In vmbra, inquit, arefacito, ſeruatoq́; ad vindemiam. In vrnam muſti contundito myrtæ ſemodium, id oblinito, vbi deſierit feruere muſtum, myrtum eximito. Si non ſiccentur baccę, oleum gigni docet. Poſtea compertum & ex alba vinum fieri album, duobus ſextariis myrti tuſæ in vini tribus heminis maceratæ, expreſſæq;. Oleo quoq; (mirum dictu) ineſt vini quidam ſapor, ſimulque pinguis liquor, præcipua vi ad corrigenda vina ſaccis ante perfuſis. Retinet quippe fæcem, nec præter purum liquorem tranſire patitur, datq́; ſe comitem præcipua commendatione liquato. Virgę quoq; eius geſtatæ manu viatori proſunt in longo itinere pediti. Quin & virgei anuli expertes ferri inguinū tumori medentur. Prodeſt myrtus coturnicibus veſcentibus, quippe veratrum depaſtæ (Didymo authore) non ſatis tutæ ſunt cibo, nam & diſtentionem, & vertiginem inducunt. Vnde ſi quis ab earum eſu infeſtabitur, myrti baccis ei ſubueniendum eſt. Præterea turdi in ſuis nidis myrtum ingerunt, vt abigant animalium noxas, Pamphilo ſcribente.

Fabulæ de myrto. De myrti planta fabulæ nonnullæ inueniuntur, quas huc adducere operæ precium eſſe viſum fuit. Gręci arborem Mineruæ dicant, commenti fabulam, quòd Myrſine Attica puella fuerit, pulchritudine ac robore inſignis, amica Palladi, quam iuuenis ab ea curſu, & paleſtra ſuperatus interemit, inuidia ductus, quòd elegantia, cæteriſque naturæ dotibus reliquæ iuuentuti præſtaret. arbuſcula in demortuæ vicem ſuccedens ſemper Mineruę chara remanſit, refricans aſpectu ſuo deſiderium. Sed cur Veneri myrtus dicata ſit, vnde ἀφροδίτη dicta? Amat enim myrtus maris littora:

Littora myrtetis gratiſſima.

Seruius ait, quòd huius arboris in mulierum neceſſitatibus vſus multus, ac plurimus ſit, vt ex medicorum libris patet. Alii ob arboris odorem: nempe Venus odoribus, & vnguentis delectatur. Odor quoq; arboris creditur nonnullis venerea ſuadere, & è baccis ipſius compoſitum fiebat, per quod libido excitabatur. Demonſtrat id Poëta Furius, dum Digonem meretricem introducit, dicentem, *Myrrhinū mihi affers, quod Veneris armis occurſem faſtidiuncula.*

Virgilius in Georgicis:

Formoſæ

Formosæ myrtus Veneri.

Et apud inferos syluã myrteã fingit, in qua essent, qui amoribus affligũtur.

Nec procul hinc partem fusi monstrantur in omnem
Lugentes campi, sic illos nomine dicunt:
Hic quos durus amor crudeli tabe peredit
Secreti celant calles, & myrtea circum
Sylua tegit.

Myrtum etiam Paphiam vocant, ob insulam Paphum Veneri dicatam:

Solido Paphiæ de robore myrtus.

Plutarchus in Numa prodit, mense Aprili Veneri sacrificari, quòd is mensis huic deæ sacratus esset, ad cuius calendas myrto coronatæ lauarentur. Quęrit idem in quæstionibus, cur matronæ Bonæ deæ sacellum ornantes, myrtũ non inferant, cùm plantis & floribus cunctis studiosè tunc petantur: an quod puræ omnibus flagitiis, & præcipue venereis sacra peragunt, vt non solum maritos, sed omnes è domo mares expellant? itaq; myrtum, vt Veneri sacram abhominantur, nam quæ hodie murtia Venus dicitur, olim myrtia dicebatur. Etiam symposiorum primo ait, morem antiquis fuisse, vt omnes conuiuii initio pæanam Deo canerent: deinde singuli accepta myrto, quam ex eo æsacon appellabant, quòd is caneret, cui tradebatur in eum finem, circumlata lyra qui peritus erat eam sumebat, & carmen illud concinne modulabatur, quod quoniam musicę rudes recusabant, scolion dicebatur. Alii dicunt myrtum non ordine solere circumduci, sed è lectulo in lectulum transmitti, ita vt qui primus cecinisset, primo in secunda mensa illam mitteret, is primo tertiæ, eodemque modo secundi secundis, vt hoc modo in circuitum iret. Veneri simulachrum ex pullulante myrto ad flumen Hermon fecit Pelops, vnde Hippodamiæ nuptias est consecutus. Myrtus quia Veneri, coniugio etiam sacra fertur: & inter myrti genera genus est vnum coniugale dictum à Catone. Traditur myrtea verbena Romanos, Sabinosq;, cùm propter raptas virgines dimicare voluissent, depositis armis purgatos eo loco, qui nunc signa Veneris Cluacinæ habet. Cluere enim antiqui purgare dicebant. Ignoratque Plinius an prima omnium in locis publicis Romæ sata sit, fatidico quidem, & memorabili augurio. Inter antiquissima nanq; delubra habetur Quirini, hoc est, ipsius Romuli, in eo sacræ fuerunt myrti duæ, ante ædem ipsam per longum tempus, altera patricia appellata, altera plebeia. Patricia multis annis præualuit flaccescente plebeia, quandiu senatus floruit, plebeia retorrida ac squallida. Quæ postea quam eualuit, flaccescente patricia Marsico bello languida patrum authoritas facta est. Quin & ara fuit vetus Veneri myrteæ, quàm nunc Murtiam vocant.

Memorat Athenæus Apollodori authoritate, quòd Dionysius, qui author potionis fuerat, idem fuit adiutor, vt malis, quæ adinuenerat, præsidium afferret, nam ebrietate laborantibus, coronam ad aspectus, & odoris iucun- *De Coronis quæ ex myrto.*

ditatem, è myrto astringentem donauit, vt vini vapores reprimeret. De corona itidem Naucratite hæc habet è Polycharmo. Herostratus mercator, cùm Paphum Cypri appulisset, Veneris simulachrum coemit, cùm naue in Naucratem contenderet. Iuxta Ægyptum cum hyems repente incidisset, nec vbi locorum esset, cognouisset, ad Veneris simulachrum confugit, orauitque vt omnes seruaret. Tunc dea myrtos omnes appositas virides fecit, nauemque odore repleuit, sic sol emicuit, & in Naucratem peruenerunt. Tunc Herostratus è naui egressus in Veneris templo simulachrum & myrtos deposuit, & sacrificia instituit, & singulis coronam myrteam donauit, vocauitq; Naucratitem, quæ Philonidis etiam testimonio vini vapores reprimit. Seleuci etiam traditione habetur, coronam ex myrto compositam Hellotidem vocari, & viginti vlnarum habere circumferentiam, & Helotum festo in pompam procedere, & Europæ ossa circumferri, quam Hellotiden appellarunt. Philetas asserit myrti ramum Lesbios Hypothymidas dicere, circa quem alios flores innectere consueuerunt. Bellicis quoq; rebus se inseruit myrtus, inquit Plinius, triumphansq; de Sabinis Posthumius Tubertus in consulatu, (qui primus omnium ouans ingressus vrbem est, quoniam rem leuiter sine cruore gesserat) myrto Veneris victricis coronatus incessit, optabileq; arborem etiã hostibus fecit. Hęc postea ouantiũ corona fuit. Massurius author est, curru quoq; triumphantes myrtea corona vsos. L. Piso tradit, Papyrium Massonem, qui primus in monte Albano triumphauit de Corsicis, myrto coronatum ludos Circenses spectare solitum. M. Valerius duabus coronis vtebatur, laurea, & myrtea, qui & hoc vouerat. In Hereis certaminibus, quæ Argis fiebant in honorem Iunonis, victores myrtea corona & æneo clypeo donari cõsueuerunt. Apud Eleos (etiam Theophrasto authore) pulchritudinis certamen fieri solitum, cuius victor arma, quæ Palladi offerebat, & myrteam coronam accipiebat, qua redimitus comitantibus amicis ad Palladis ędem ducebatur. Persæ, Herodoto authore, diis sacrificantes cinctã myrto tyaram gerunt.

Nomen. Græcis μυρσίνη dicitur, sed Galenus μυῤῥίνην vocauit, cùm soleant sæpius Græci ρ in σ commutare. Puto sic vocatam propter myrtæ quandam æmulam odore gratiam, qua pollent eius bacculæ. Nicander in Theriacis φιμώδεα μύρτα dixit, id est, constipantia myrta, vbi & scholiastes admonuit μύρτα pro fructu accipi debere, vt μύρτος arbor, & μύρτον fructus dicatur: μύρτον etiam ab Archilocho dicitur, ab Antiphane verò phibaleos. Sed adnascentia quædam myrti μυρτάδες, & μυρτίδανον nominatur. Latinis myrtus dicitur, à Catone myrtum, & myrta masculino, & fœminino sexu. Varro murta dixit. Vnde murtatum genus farciminis. Itali *mirto*.

Forma. Vagam myrti descriptionem à Theophrasto afferemus. Myrti arbor in fruticem abit, nisi crebrò repurgetur. Medulla caret. Fronde semper virenti, angusta, crebra, & seriatim disposita, myrobolani arboris simili, sed breuiori. Flore supra fructum insidente, qui senescens in pappum vocatam conuertatur.

tatur. Cacumine,& latere germinat. Ex anniculis fructificat surculis. Sed contingit post Arcturi exortum, vt denuo concipiat, floreat, fœtificetque, sed fructum perficere nequeat, nam semiconditus remanet: adeo est ad supergeminandum propensa natura, cùm suapte natura affici facillime possit. Fructus aduersus inter sese, densusq; in ramis, vt lotus. Succo vinoso præditus. Sed vinosus myrti sapor perspicuus non est, minus etiam qui pinguis est in eodem: habet enim talem quoque humorem, qui vino cùm saccelatur, supra innatat, qui detrahitur,&ad lucernarum lumina vritur. Fitq; purior si detractis operimentis è mera pulpa extrahatur humor. Idem consequitur etiam procedente ætate: quia exhalat aqueum & terrestre subsidet. Breuis est vitæ: sed fertiliori breuior: & quæ molli sunt nucleo celerius moriuntur, quàm quæ duro: & nucleo vacans enucleatis. Sunt qui durissimam,& validissimã myrtum esse affirment. Nouelli fructus acerbiores, amarioresq; sunt, sed maturando dulcescunt, quia temperatur à natura humor aquosus, vnde dilutiores, dulcioresq; fiunt. Odorata sunt folia, flores, rami, & fructus. Ratio est, quia eis acredo & pinguedo insit,& vinosi sint. Myrtus suauius halat, si eã mulso prius maceraueris, quàm sola, quia dulcior, meliorque redditur temperata. Sero suos maturat fructus, quia sicciores sunt, vnde leuiorem frigiditatem requirit, nimia enim exiccat, exacerbatque, media verò temperies, & austrini, & humidi flatus commodissimè alunt. Nec longa, nec numerosa nititur radice. Plinius ex eo: Fruticosi generis arbor. Folio angusto atque disposito, nunquam decidenti. Fert lateribus & cacuminibus. Bacca primo candida, mox viret, deinde rubet, vltimo nigrescit. Succo vinoso prædita, piperis gustu. Cito occidit, tamen antecedit diuitiis: nam in trimatu ferre incipit, ostendens & ante. Sed quę Theophrastus de myrti odore protulit, ab Aristotele excepit, quippe libro problematũ quærit, Quamobrem myrta collisa in manu dulciora sentimus, quàm integra. An quemadmodum racemorum acini vindemiati dulciores sunt, quàm non vindemiati: etenim musto, quod natura suaue est, excepti acini quasi condiuntur, quippe qui vel extrinsecus mustum resudent: at qui in racemo cohærent, vtique inconditiores constant. ergo myrta quoque naturâ dulcia, intusq; suam dulcedinem acinorum in modum vuæ continentia, vbi manu compressa, conflictataque sunt, diffusâ intestina dulcedine, parte quoque exteriore inopplẽtur, itaq; dulciora nõ immerito sentiuntur. Quærit item Aristoteles, cur myrta enucleatiora sunt, quæ minora,& palmulæ nucleo penè carent, quæ minutæ adoleuerunt, & vuarum acini, qui passim constiterunt exigui, vinacea vel nulla continent, vel pauciora, minoraque. An quia minus perfecta sunt, quæ minora, iccirco semen continent indiscretum, cui perinde vt finis, nucleus deputatus est, quamobrem & minora sunt, vtpote surculi quidam agnati exteriores, partusque imperfecti, & minus dulcia, quàm quæ iustum continent nucleum: sunt enim minus concocta: concoctio autem nõ nisi perfectio est.

Aristoteles meminit albę, nigræq; myrtus. Alba domestica, nigra syluestris, Genera.

quæ crebriori folio est. Causam reddit in problematibus. Syluestrē esse, quod syluestribus locis proueniat, minimeq; ex cultu mutetur: humida autē omnia crebriore fronde condi, quodq; minus fructus suos decoquat, iccirco ad frondes alimentum se vertere. Theophrastus, myrti genera varia esse, & explorata communis vsus fecit. Meminit alterius myrti, sed ab hac diuersæ, oxymyrsinæ, quæ fructum supra frondem gerat. Aliam esse molliori nucleo, aliam duriori, aliam verò nucleo carentem, scribit. Præterea fructu nigro, alboque, & rubro etiam. Meminit præterea tenuifoliæ, videlicet coronarij generis. Columella albam, nigramque memorat. Plinius Catonis verba referens tria dicit esse genera, scilicet cōiugalem, albam, & nigram. Coniugalem putat dici à coniugiis ex illo Cluacinæ genere, ac coniugalem nostratem dici. Aliamq; adducit distinctionem satiuæ, & syluestris, & in vtraque latifoliæ, in syluestri propriam dicit esse oxymyrsinem. Satiuarum genera inquit, topiarij fecerunt: tarentinam folio minuto, nostratem patulo, exoticam densissimo, senis foliorum versibus: hæc non est in vsu, ramosa vtraque alia. Dioscorides diuidit in nigram, & albam, & satiuam, & syluestrem, quippe satiua nigra vtilior, quàm candida. Diuidit etiam in tenuifoliam, & latifoliam: nam capite de Tithymalis inquit, Dendroidem constare myrti foliis tenuioris. Celebris est Hyppolyti, & Phædræ amoribus Trœzenia, cuius folia, vt inquit Pausanias, prope delubrum Veneris satæ perforata nascuntur; iniuriam videlicet ferentia sæuientis vnguibus, & calamistris fœminæ. Nos hoc modo genera distinguemus. Primo in satiuum & syluestre. Syluestre in duo genera diuidemus. Primum est oxymyrsine dicta, quam etsi vera myrti species non sit, apposuimus tamen quia à Theophrasto, & Plinio apposita est. Aliud genus est, nostras Plinij, vel latifolia, Catonis coniugula, Græcis dicta πλατύφυλλος, ramosa, minus gracilis, cuius baccæ lagenulas efficiant, floribus albidis, ex quibus chymicis organis aqua extrahitur odoratissima, mire vnguentariis expetita, à nobis vulgo dicitur syluestris, cùm totius nostri tractus maritima, & colles aprici, & sepes hac scateant, ac sponte nascatur, & sine cultu viuat, & optime fructificet. Hæc in albam, nigram, purpuream, & inter hos colores, mediam diuiditur. Alba maiores efficit fructus, & magis vrbana videtur, sic nigra minores fructus, acutiores frondes. Putabat Matthiolus albam, & nigram myrtum dici ex frondium colore, quòd tum albos fructus, & nigros myrti non inspexisset, tum authores, qui horum meminerant, Theophrastum, Dioscoridem in vini compositione, Columellam, Plinium, reliquosque, nec considerasset locis siccis nigriora folia, tenuioraque vt fructus, cultis verò & humidis albidiora, maioraque. Plinius tria Catonis genera myrti commemorat, coniugulum & album, & nigrum, cum coniugulum album genus vnum sit, alterum nigrum, vt duo sint, nō tria. Satiuam nos vocamus, quæ minuto folio est, hanc Plinius tarentinam vocat, & in opere topiario tonsilis. Theophrastus coronario generi accommodat. Huius species plures sunt, & quæ latiori, & quæ minutiori folio,

& quæ

& quæ albos, nigros, & purpurascentes fructus afferat, prætera in surculis teretibus, & bini, & terni, quaternive frondium ordines distincti conuisuntur. Græci hanc στενόφυλλον, siue angustifoliam vocant. Fruticat hæc virgis tonsilibus, flexibilibus, nigricantibus, topiario operi accommodatis, folio buxi, sed minore, fructu minore, hederæ simili, copiosiore, in summitate pluribus vnguiculis redimito, vinosum succum presso remittenti, intus minutis, crebris, albicantibus officulis prædito, quo aues autumno saginantur, tantumq; odorem contrahunt, vt non exenteratas voremus. Neapolitani *Mortela gentile* vocant. omnes in arborem cultura commeant in viridariis. Exotica Plinij nobis infrequens, & nisi aliquis studij gratia asseruauerit, non visitur.

Inter ea, quæ frigidos odit tractus, nec iis mansuescere potest, myrtus est, argumento quòd omnino nulla in Olympo, nulla in Ponto prosilierit, & si summo studio, adhibitaque omni solertia, etiam religionis causa cōseruerint. In Propontide verò, & montibus, & locis multis prouenit. Fragrant suauissimo odore in Ægypto, causamq; perscrutatur Theophrastus. Primò vi & proprietate soli, & aeris id euenire putandum est, secundo ab ipsius plantæ natura. Nam & myrtus omnis sicca sua natura est, Ægyptia tamen cæteris siccior est, quod & frondium tenuitate, fructus exiguitate, ac nigro eius colore perspicitur, hæc enim omnia ex sicco proueniunt. Succus humoris parum habet, quod parum est facile excoquitur, suauitasq; odoris non nisi in excoctione cōsistit. Euenit autem soli & aeris opera, quippe solum siccum, & aer mollis, & placidus, quæ vtraque cocturam augent, alterum quia coquit, alterum quia humectat, ob id syluestria vrbanis odoratiora, & quæ in apricis, præcipuè meridie, iis quæ in vmbra degunt, suauius olent, quia minus alimenti hauriunt, & quicquid hauserunt, melius concoquunt. Vnde efficitur, vt non in longitudinem crescant, sed fruticosæ, & crassiusculæ euadant. Quæ circa Cisthū, in longitudinem crescunt. Sed cur odor præcipuus myrti in Ægypto vbi cætera omnia prorsus hebescunt, causa est, quia cœlum roscidum est, & flores largius humefacit, vtpote natura humidiores: at quæ sicca sunt, vt myrtus, minus humefacit: validius enim humiditati resistere valet, & fructus ideo pusillus est, quia cœlesti aqua nō fruitur. Plinius ex eo myrtum odoratissimā esse in Ægypto scribit, cætera sine odore. Subit & in montosa myrtus. Didymus editioribus locis seri præcipit, quod vicinia odoris suauitate repleat. Virgilius, — Cælum.

Littora myrtetis lætissima.

Theophrastus vt quædam animalia, ita myrtum ancipitem vitam degere, & littora amare, & terrestria loca prosequi asserit. Præterea Latinus ager, qui totus aquis abundat, & plana myrtum habent. Circæum promontorium, quod vocant excelsum, frequentissimè myrto scatere. Circem illud incoluisse tradunt indigenæ, & in Elpenoris inibi tumulo myrtum coronario genere nasci, in quo primū visa traditur. Plinius: Arbor ipsa in Europæ citeriore cœlo, quod à Cerauniis montibus incipit, primū Circæis in Elpenoris tumulo visa traditur, — Solum.

Græcumque ei nomen remanet, quo peregrinam esse apparet. Nos solo sabuloso, siue arenaceo, sicco & leui optime prouenire conspeximus.

Satio.

Semine satam myrtum interdum præstare, inquit Theophrastus, sed eam vt plurimum degenerare, ne colorem quidem seruare, sed fructum ex rubro fieri nigrum, vt in Antandro. Didymus ex baccis seminaria facit, quas leuiter tusas, & restibus butomo contextis inuolutas fossiculis obruit. Columella ab idibus Februariis myrti baccas in areolas differere optimum præcipit. Plinius, Myrti genera omnia in Campania baccis feruntur. Democritus & alio modo seri docet, grandissimis baccarum tusis leuiter, ne grana frangantur, eaque intrita restem circumlini, atque ita seri, parietem fore densitatis, ex quo virgulæ differantur. Palladius Februario tempore ex myrti baccis seminaria facit, & facta excolit.

Seritur & plantis, & à trimatu tempestiuum est transferri, ex Plinio. Theophrastus crebras serere docet, nō plus, quàm nouenos pedes, & nisi frondibus obsepta sit, seruari non potest, cum sicca spissaque sit, fructum enim nucleosum vel humidum gerit, itaque soli expositus obarescit, in vmbra autem coalescens, & solem modice sentiens humorem suum seruare, atque coquere nimirum potest, quamobrem breui interuallo conserere oportet, vt se contactu operiant mutuo, vt solis nimios æstus aufugere possint, tum etiam, quod radice numerosa non sit, nullo alimenti mutuo raptu infestatur. Mutuo etiam amore coniunguntur olea & myrtus, Androtionis authoritate, qui eas mutuo amplexu radicum degere refert, & myrti virgas per oleæ brachia prorepere, fructumq; olea protectum, vt nullam vim solis, flatúsve pateretur, tenerum ac dulcem euadere, sed minorem, quàm locis Soli expositis. nec aliud est quod seri iuxta oleam velit. Seri myrtus sub pino cōmode poterit. Democritus tradit punicam & myrtum mutuo amore coniungi, & ex propinquo simul plantatas fructu abundare, & radices mutuò implicare, & si non valde vicinæ existant. Plinius, Quidam myrtos densiores seri iusserunt, in pedibus tamen nouenis. Theophrastus, In consitione amputari desiderat, & quo propius terræ fuerit, eo melius, sed plagas alleuatas contegunt, ne intrudatur sol, aut imber.

Didymus auulsione plantari posse docet, sed auellatur cum conspicua radicis parte.

Propaginibus etiam plantari posse docet idem, viuiradices faciendo. Plinius tarentinam Romæ propagine seri.

Ramis seri monet etiam Theophrastus, sed terra iugiter accumulāda, dum germinantes ramuli roborentur, & hic myrti satus proprius est. Didymus: Decerptus à cacumine termes, proceritate subrectus pangitur, qui solo stercore satiato, quousque ramulos emittat, exaggerari debet. Plinius: Seritur & ramo myrtus laxato prius meatu, longitudine trium pedum, crassitudine minus brachiali, cortice diligenter seruato, trunco exacuto. Myrtus etiam ligno conualescere potest, authore Theophrasto, cùm spissitate sui corporis, vitale illud,

genita-

genitaleq; conseruare principium valeat, non tamen sine adiumento naturalis caloris. haud enim satis spissitas illa facit, si admodum sicca sit, & ad nepotum procreationem inhabilis.

Didymus tradit esse, qui cubitales taleas scrobibus olearũ more in obliquũ mergant. Alij longe melius fructificare pollicentur, si in caput plantulæ figantur, & alibi transplãtatas meliores reddi. Cassianus, Theophrasti authoritate, Aprili mẽse myrtos in taleas sectas plantari posse humidis & riguis locis, quod in Eressio nusquam legitur. Plinius & taleis myrtum seri dixit. Virgilius,

Solido Paphiæ de robore myrtus.

Theophrastus, Androtionis authoritate, maximam purgationem quærere myrtum dixit: lætius enim germinat, à qua plura fuerint adempta, largioremque fructum ministrabit. Myrti luxuria ideo compescenda, quia sua natura stipata germinatione fœcunda est; adhæc facile exarescunt propter gracilitatem, ergo recisis crassescunt. Didymus. Gaudet arbor iugi repurgatu, in excelsam proceritatem adolescit, ad textile vasculorũ opus vtilis. Plinius non annuam, sed alternam tonsuram quærit, quia celeriter fruticescit. Cum vetusta est, ramos ab ea decidere, & truncum deinde colere, tãquam denuo satum oportet, inquit Theoprastus. Androtionis etiã authoritate, acerrimo fimo, & rigatione copiosissima myrtum egere dixit, vehementissimo stercore, vti pellium fæcibus, & vrina ex syluestri genere in vrbanum habitum transire. Didymus delectari hominis vrina, & maxime ouilla. *Cultus.*

Didymus inseri ait, in suum genus, in albam, & nigram, & viceuersa, & in malum, & mespilum, & punicam. Diophanes in salicem. Tarentinus vitem recipere ait, & super ipsam arborem vitis sarmenta insita vuas producere, quæ imum fundum myrti baccas habebit. Myrtus punicam ferre visa est: quia maxime myrtus punica delectatur, vnde si punica in myrtum inseratur, aut vicissim myrtus in punicam, multo maiorem afferet fructum. *Insitio.*

Quomodo myrtus sine interno nucleo fiat, docet Theophrastus. Si feruẽti aqua rigetur, in tantum meliorescit, vt sine nucleo reddatur. Deprehensum id esse fortuito, cùm myrtus iuxta balneum staret neglecta: ab hac enim vacua nucleo reddita semina petentes serebant, atq; ita genus huiusmodi Athenis esse inceperat. Alium quoq; demonstrat modũ: spurcitias pellium congerere, vrinãq; adhibere, cùm germina prosiluerint, prçcipiunt: quasi fructus ita reddi sine interiori nucleo possit. Id enim genus stercorandi ex syluestri in vrbanum genus immutat. Didymus à Theophrasto: Baccas sine internis nucleolis creabit crebro aquæ tepentis imbre rigata. Lætiore coma virebit, vberioremque fructum pariet, si comes rosa coniungatur. Et cum myrto consortium iniens rosa fructuosior emicabit. *Ars.*

Theophrastus, Androtionis authoritate, nec medullã habere, nec vllo modo sub terra infestari, tradit. A gelu facillime lædi, imbecilla & gracilis cum sit, ipsiusq; rami tenues, tenellique, totaque arbor minus calida. *Morbi & remedia.*

Conditura. Cato docet, Virgas myrteas si voles cum baccis seruare, cum foliis inter se alligato, fasciculos facito, eos in amurcam demittito, superstet amurca facito, sed ea, quæ dimissurus eris, sumito paulo acerbiora. Vas quo condideris oblinito planè. Didymus: Myrti baccas diutissime virentes seruant vase non picato, & diligenter operculato conditas. Alij cum eius ramulis reponere malunt. Aristoteles quærit, Cur fructus myrtorum nō conditarum magis, quàm folia defluant, conditarum autem, reseruatarumq; alga, vt fit, folia defluant, fructus adhæreant? An ita euenit non conditis, quoniam natura sancitum est, vt fructus peracta decoctione flaccescant, ac decidant, quæ quidem decoctio in repositis agi non potest, sed eatenus tantum efficitur, vt algæ vapor prohibeat, ne humor fructus immutetur: folia contra cùm siccent decidunt: algæ autem, vt salsa, exiccandi vim habent. ergo non idem foliis accidit arbori adhærentibus, & conditis, modo quo dictum est.

Materies. Virgilius de eius materie,

At myrtus validis hastilibus.

Claudianus,

Et pastoralem præfixa cuspide myrtum
Gerit.

De vua spina. CAP. XXX.

HABETVR frutex pomariis frequens, topiario operi accōmodatus, veteribus, vt spero, indictus. Quia ciborum condimentis omphacij modo expetitur, nec non mulieribus vtero gerentibus, nobis non erit silentio prætereundus.

Nomen. Cùm nomen Grǽcum, vel Latinum quo appellemus, non subueniat, vulgari, & omnibus vsitato contenti erimus. Vuam spinam, vel crispam nominant ab acinis, quos affert vuæ modo effigiatis, & à spinis, quibus frutex toto suo occursu horret: vel crispum à foliis apij modo crispantibus.

Forma. Fruticosi nanq; generis arbuscula est, ramulis crebris, vietis, crebrisq; horrētibus spinis, aculei mucrone sæuientibus. Foliis circinatæ rotunditatis, æmula facie apium, vel oxyacantham exprimentibus. Flore ex herbido candicante. Granis primo viridibus, acerbisq;, mox flauescētibus, dulcibusq;, & pellucidis, à pediculo ad vmbilicum striatis, non racematim, sed baccarum more dependentibus. Veris initio pubet, dein flores, nec diu pòst vuas aciditate astringentes affert.

Genera. Duorum est generum, satiua altera, syluestris altera, quæ baccas pilosas frutetis, & vepribus affert.

Cælum. Temperato viuit cœlo.

Solum. Solo tenui, soluto, & pingui.

Satio. Seritur semine, sed rectius ramulis ad radicem crebrius fruticantibus.

De ma-

De malo punico. CAP. XXXI.

DEMOCRITVS, alijq; Agriculturę ſcriptores malum punicum inter nuces, non inter mala reponendum cenſent, cùm foris duro tegatur cortice, intus verò habeat, quod eſui ſit, ea Gręci ἀκρόδρυα vocant. Plinius verò inter mala, inquiens: Mala appellamus, quamquam diuerſi generis, perſica, & granata. Nos in hoc loco repoſuimus, rati omnibus ſatisfactum iri, nam & à malis vltimum eſt, nucum verò primum. Varro ex malo punico cibum apes ſolum capere ſcripſit. Africanus affirmat punicæ ramos ſerpentes arcere, quapropter in locis amœnis tutaminis gratia deponi conſueuere. Plinius etiam in manibus ramos punicorum ſerpentes fugare ſcripſit. Quod mihi ridiculum admodum videtur, cùm cuiuſque arboris rami in manibus geſtati ſerpentes fugent, neque vnquam ſerpentes peiores me vidiſſe memini, quàm ſub vmbra, & punicarum ceſpitibus. Sed ad Poetarum commenta veniamus.

Fabulæ de malo punico.

Mercurio punicæ fructum antiquitas dicauit, nam veluti in eo quamplurimæ latebræ ſunt, ita in oratione, quam Mercurio aſcripſerunt, vt apud Græcos eruditus Clemens Alexandrinus prodit. Apollonius verò Tyaneus malum punicam in honorem Iunonis plantari dixit. Habetur etiam ex Græcorum fabulis ſatam primò in Cyprum malum punicam à Venere, nullam aliam ob cauſam reor, niſi ob eius pulchritudinem. Inſuper Hereum templum in Eubœa memorabile fuiſſe Iunonis ſimulachro ex ebore, & auro facto, Polycleti opere, cuius manuum altera malum punicum, altera ſceptrum geſtaret. Cur verò malum punicũ geſtaret, Pauſanias ſecretius eſſe dicit, quàm vt alicuius ſermone poſſit explicari. Ideoque prætermittendum. Darius Xerxis pater, cùm malum punicum haberet præ manibus, à quodam interrogatus, cuiús nam rei tantum numerum deſideraret, quanta granorum illorum eſſet multitudo? Reſpondit tot Zopyros, erat enim hic vir probus. Sed Herodotus Darium ab Artabano de eo percontatum tradit reſpondiſſe ſe optare tot Magabizos potius, quàm Græciam ſubditam. Fuit & punicum maxime laudatũ in ſacris Hebræorum cerimoniis. Sacerdos enim tabernaculum ingreſſurus veſtem gerebat, à cuius ambitu alternatim, mala punica, & tintinnabula pendebant, nõ ſine myſtica ratione, vt à ſacris interpretibus edocemur. Quemadmodum extimus cortex plura continet grana, ſic fides vna innumeros populos ſacræ eccleſiæ conſeruat. Alij dicunt hoc malũ concordiam ſignificare. Ferunt etiam Milonem Crotoniatem inter egregia ſuæ fortitudinis facinora malum punicum manu ita continuiſſe, vt nullis conatibus inde eripi permiſerit, & quod mirum, pomum ipſum premendo non collidebat. Proſerpinam à Plutone raptam Ceres diu perquiſiuit, tandem reſciuit, & à Ioue impetrauit, vt ſibi communis filia reſtitueretur, hac lege ſi nihil apud inferos deguſtaſſet: ſed inuentum eſt, eam tria mali punici grana comediſſe. Ouidius in Faſtis,

Rapta tribus, dixit, ſoluit ieiunia granis
Punica, quæ lento cortice poma legant.

Aliubi ſeptem fuiſſe cecinit.

——— *Et cultis dum ſimplex errat in hortis,*
Puniceum curua decerpſerat arbore pomum,
Sumptaq; pallenti ſeptem de cortice grana
Preſſerat ore ſuo.

Sed poſt multas matris querelas indultum eſt, vt ſex menſes apud illam maneret, totidemque cum Plutone. Sed id non ſine myſtagogica ratione. Proſerpina enim luna eſt, quæ ſex menſibus creſcit, totidem decreſcit, videlicet, vt per menſes quindecim diebus creſcens apud ſuperos, quindecim aliis deficiens apud inferos videatur. Sed de punicę ortu Arnobius fabulam cōtexit: In Phrygiæ finibus ingens ſaxum fuit Agdus dictum, ex quo Deucalion & Pyrrha ex Themidis præcepto ad humanum genus renouandum poſt diluuium lapides ſumpſerunt, ex quorum iactu deûm mater effi cta fuit, quam in Agdo obdormientem Iuppiter inceſtis cupiditatibus appetiit: diu obluctatus, cùm quod optauerat, obtinere nequiſſet, ſperma in lapidem fudit, ex quo Agdeſtis natus fuit, qui ſua immani efferitate, cùm nec deos, nec homines timeret, à diis de eius temeritate imminuenda conſtitutum eſt, vt Liber in eum animaduerteret, cui cùm merum potui Liber appoſuiſſet, grauiſſimoque ſomno oppreſſus eſſet, Liber ſetis complicatis laqueo plantas nexuit ex vna parte, ex alia teſtes cum pene, qui ſomno ſolutus extenſis pedibus membrum virile ſibi amputauit, cuius cruore mali punici arbor cum ſuis pomis nata eſt: quæ cum Nana legiſſet, ac in ſinu repoſuiſſet, Atym concepit.

Nomen. Græcis ῥοιά, & ῥοά dicitur. Hippocrati, & Nicandro σίδη. Menandro, Athenæo authore, ῥοιδία. diminitiuum autem eſt ῥοίδιον, veluti puniculum dicas. Bæti σίδην vocant, nomenq; ſibi vendicauit ex Side eorũ loco, qui frequentiſſimam hanc habet plantam. Idemque ex Agatharchidis authoritate declarat, quòd inter Athenienſes & Bætios orta contentione de Sida regione, Epaminundas protinus ex dextra conditum depromens punicum, ſciſcitatus ſit, quonam modo malum hoc vocatis? qui Rhoan reſponderunt. ſed nos, inquit ſidam vocamus, & ita Athenienſes victi memorantur. Latinis malum punicum dicitur, quòd è Pœnorum regione primum in orbem noſtrum ſit tranſlatum, ob id Plinius, E Carthagine nomen ſibi vendicant, creſcunt enim ibi laudatiſſima. Aliquãdo & punica Columella mala granata vocat, & granata. Sic etiam Plinius, quod numeroſis intus acinorum granis infarctum ſit. Eſt & vna pars Bęticæ regionis in Hiſpania, quę ab eorum copia Granata appellata eſt. Itali *Melogranato* vocant.

Forma. Punicæ deſcriptionem membratim diſcerptam à Theophraſto in vnũ colligemus. Exurgit punica haud adeò procero caudice, ſed breui, & cōtorto. Medulla ligni carnoſa. Fruticoſa eſt, ſuæ que exilitatis cauſã multiplici caule diffuſa relinquenda. Ramoſa, ſuperiore coma multo fuſiore. Folio anguſto, euonimi arbori ſimili, quemadmodũ & magnitudo, nitidiq; viroris. Flore cōtra quàm

cæteris arboribus puniceo, excipiendo amygdalarum genus quoddam, quod subrubicundum florem substinet: qui creber, copiosusq; erumpit, amplitudinemq; sui pomi, quadamtenus æmulatur, is in fructum incumbit, qui subtus attollens se colligit, & ambitu congruo sinuatur, calatiq; effigie. Pomo quod corio, prætenuiq; membrana tegitur, numerosis intus acinorum granis infarcto, qui constant cute, & humore, vel succo vinoso, acidoq;, modo nuclei paliuri. Acini principium annexus proprium habere videntur, euidentissimumq;: vnde expresse discernitur. Germinat latere, & cacumine. Germinatio, quæ ad ortum Arcturi post vernum æquinoctium fieri solet, & si vrbanis omnibus communis, peculiaris est tamen punicæ. Anniculo fructificat surculo, quamquam suo caudice fructificasse nonnunquam prodigiose fertur. Quod remotius à ratione videtur, cùm ex crassioribus brachiis, aut ex caudice fructus erumpat: sed caudex, & rami non d fferunt, nisi materiæ crassitudine propter ætatem, ædito enim ramo ex parte noua, & iam via facta, facile per iam institutas laxitates subit ad fructum succus: facile germinat, quia viribus valet, alimentoq; abundat. Nec est ad germinandum solùm propensa, sed ad supergerminandum, nam secundo turget, etiam inchoata fructus ostentatione, qui non solum prioribus specie cedunt, sed fructificandi impetus ad perfectionem vsq; non peruenit. Cuius causa est, quia facillime afficitur. Cytini eius serius exeunt, quia operosiores sunt, cum sint corpulenti. Parum sua vicinia arbores lædit, verasq; obtinet innocentiæ conditiones, cùm non numerosa radice nitatur, & modico leuiq; egeat nutrimento, & breuis vitæ sit, cùm citò senescat. Auctu facilis, quia natura humidiore, solutioreq; constat. Breuis est vitæ, ratione fœcunditatis, ac concretionis raritate, quippe partium laxitas obnoxiam reddit externis impressionibus, fœcunditas autem exhaurit vitæ fundamenta, cùm robore careat, quod sibi, & fœtui sufficiat. Et acidæ punicæ non ita, vt dulces putrescunt, & magis quæ nucleo carent interiori. Et si senescit putrescitq;, velocius arbor suo latere germinat. Breuibus innititur radicibus, & angustis, prolemq; suam sursum generat. Sed non solum propè stipitem, sed procul fœcundat noua sobole: quacunq; enim radix per summum solum graditur, illic germen formam stipitis induit, quò enim succus confluxerit, eò facile vi solis coit coquiturq;. Fisso caudice nõ moritur. Plinius ex eo ita depingit: Punicæ arbor angusto folio comatur. Flos eius balaustium vocatum, & medicinis idoneus, & tingendis vestibus, quarum color inde nomen accepit. Pomi partus florere incipientis cytinus vocatur Græcis. Pomum membrana tegitur. Acini sub cortice intus. Angulosi soli, structura eorum, vt in fauis, communis. Corticis maior vsus ex acerbis ad perficienda coria. Et quia vulgus coria perficere maxime illo nouit, ob id malicorium appellant Græci. Germinat præter quàm vere, etiam Canis ortu, & Arcturi. Fert è lateribus ramorum, & cacuminibus. Decidentibus foliis poma tantum est aspici in matre. Breuissima eius vita, ex his breuior dulcibus, quàm acutis. Velociter

ſeneſcit, ſed è radicibus repullulat. Velox naſcitur, cito occidit, in trimatu ferre incipit, oſtendens & ante. E radicibus pullulat denſa ſoboles. Hæc Plinius. M. Varro ait: Quæ laxiora, ea & fœcundiora, vt malus punica propter mollitiem, ad creſcendum prona.

Genera. Theophraſtus plura genera punicarum connumerat. Durum, & enucleatum: aliud inſuper genus, cuius acini glauci, aliud cuius viles. Item acidum, dulce, vinolentum, ſic & ſylueſtre. Eſt & genus punicæ, quod fructum perficere nequit, ſed ad florem vſq; eius generatio tantum prouenit. Plinius verò diuiſit & in genera, apyrinon vocando, cui lignoſus nucleus abeſt, ſed candidior ei natura, & blandiores ſunt acini, minusque amari, diſtincti membranis. Nucleos habentium quinque ſpecies, dulcia, acria, miſta, acida, vinoſa. Samia, & Ægyptia diſtinguuntur erythrocomis, & leucocomis. Et alibi, Punici mali nouem genera, dulcia, apyrina alio nomine appellantur; paruum nucleum habentia acida. Eſt & ſylueſtre punicum à ſimilitudine appellatum. Dioſcorides tres ſpecies appoſuit, acida, dulcia, vinoſa. Nos ex his ita diſtinguemus: Punica in duo primum genera diuidemus, ſylueſtre & vrbanum. Sylueſtri generi accõmodabimus, quæ fructum vſq; ad florem producunt. Vrbanum in duo genera diuidemus, alterum ἀπύρηνον Græcè dictum, quod priſci medici dulce granatum vocarunt. Sed nos Græcam etymologiam ſequentes, ἀπύρηνον, vt Dioſcorides explanat, cui lignoſus nucleus abeſt. Seneca, Non cui nulla nucleorum durities ſit, ſed cui minima. Nucleos habentium ſpecies quinque. Dulcia, acida, acria, miſta, vinoſa.

Cœlum. Florentinus feruente cœlo gaudere retulit. Palladius regionem illi aptam eſſe, quæ calida ſit, memoriæ mandauit. Ob id frigidis regionibus, vt in Germania Flandriaq;, minime viſuntur.

Solum. Florentinus loca illi minime aquoſa conuenire dixit. Apuleius aridioribus locis vehementer vberes prouenire experimento didicit. Palladius ſolum cretoſum, & macilentum amare, ſed in pingui etiam prouenire ſcripſit. Plinius in montibus non temere videri, atque in Africa Carthagine laudatiſſimas. Theophraſtus in Thmolo Olympoq; Myſio copioſiſſimas, & in Ponto amplę opacitatis haberi. Athenęus Sidam Bœtiæ regionem frequentiſſimam hanc plantam habere ſcripſit. Imò & loca ſunt, quæ eorum priuatam naturam conuertunt. Refert Theophraſtus, Si ſata punica fuerit acida, in Ægypto in dulcem, & vinolentam conuertitur. In Cilicia verò circa Solos iuxta Pinarum amnem, vbi cum Dario conflixit Alexander, præter ſuauitatem naſcuntur ſine ligno interiori, & viſenda acinorum ſpecie. Quanquam aliubi punicum acidum edere dulce, vel dulce acidum, oſtentum aruſpices exiſtimauerint. Sed punica cur mutetur, in cauſa eſt ſua raritas, & imbecillitas, quæ nanq; huiuſmodi ſunt natura, obnoxia ſunt mutationi. Cur verò ſapor illius peculiaris in Lycia excellit, cauſa eſt amnis vicinitas, ac illius aquæ qualitas. Eſt enim punica aquarum prærauida; & rigatione fit dulcior, imò ex profluentis

amnis

amnis rigatione magnitudinem acquirere, & ex acida in dulcem mutari, mirum esse non debet. Nos arenosis pinguibus locis lætas prouenire conspeximus, quales Africæ esse retulerunt. Consurgunt enim lapidosis locis: sed humidis etsi magna quidem poma producantur, insipida tamen, vel maxime acida, & parum durabilia sunt. Conuenienti solo vnumquemque situm sufferunt, montes, colles, plana, & valles.

Satio.

Theophrastus, punica semine sata omnino degenerare contendit, & ex acinis glaucis vilia, & ex enucleatis dura, & plerumque acida oriri, nisi in Ægypto, & Cilicia, vt diximus. Sunt qui dicant ex satis seminibus, paucas nasci, & natas tarde crescere, & fructus inutiles, & insipidos ferre, & non nisi insitione meliores euadere. Nos tamen in Stabiarum seminariis, humidis in locis minimè vilia enata granata conspeximus. Palladius viuiradice seri locis temperatis Martio mense, vel Aprili, calidis, & siccis Nouembri asserit. Plinius in satione radices inflexas poni melius esse docet, arboremque ipsam ita locari, vt media sit totius scrobis, necessarium est. Florentinus seri iubet comite scylla. Theophrastus crebras esse serendas, non plus, quàm nouem pedes distantes præcipit. Ratio est, quia opacitatis amatrices sunt, earumque fructus sicci, & nucleosi sunt, quippe si plusculum solis experiantur, tantundem acerbitatis accipiunt, quantum soles excessere. Ideoq; propter earum infirmitatem mutuis opacationibus vmbram cõsequi necesse habent, vt à nimio frigore, æstúve se defendant. Vnde facillima, & innocentissima cunctis est punica, nec arbores vicinas fatigat, tum quia breuioribus constat radicibus, adeo, vt nullus radicum decursus, nullus complexus, rixatusque improbus infestet, neq; intolerabili egeat pabulo, tum quia cito senectam experitur, nec diu queat molesta esse. Ab eo Plinius: Quidam punicas densiores seri iusserunt in pedibus tamen nouenis. Sed Empedocles (vt refert Plutarchus in symposiacis) punicam malum ὀψιγενήτην dixit, quòd scilicet sub autumni exitum calore eneruato, hęc arbor suum excoquit fructum. Imbecillum enim, & tenuem humorem sol non sinit coire, nisi arbor incipiat frigidior fieri, ob id Theophrastus hanc arborem in vmbra rectius, & celerius fructum maturare dixerit. Democritus testatur punicam, & myrtum mutua consuetudine mirum in modum oblectari, quòd si inter se consortio iungantur, fertiliores reddit: radices quoque si non longo distent interuallo mutuo complexu exhilarari. Aristoteles ait punicas inter oleas plantatas prohibere ne decidant, & maturentur. Palo seri Plinius punica monstrat laxato prius palis meatu. Sed in taleas sectos ramos plantari locis humidis, & rigatis Cassianus docet ex Quintiliis. Palladius autem, Quamuis, ait, multis generibus seratur, melius tamen ramus eius cubitalis incisus manubrii crassitudine, & capite vtroque acuta falce leuigatus, scrobi veluti obliquus immergitur: prius tamen porcino stercore, & in capite, & in parte, quæ ima est, oblinatur, vel in crudo solo malleo cogatur ad inferiora defigi. Melius

proueniet, ſi ponendus ramus gemmata iam matre ſumatur. Nos has taleas decidimus, quas diu fœcundas conſpeximus, ſi malleo adigitur, pars ea, quæ terræ adigitur, acuatur, vt facilius ad inferiora deſcendat, & quatuor digitis ſuperemineat. Melius tamen proueniet, ſi ſcrobem paſtino aperiemus, ac ipſi apte collocabimus: habeat pars ima à matre aliquid, ac circumcirca optime calcetur terra, caput taleæ in nodum finiat, vnde ſpes futuri germinis. tempus huic aptum ver erit, eoq; modo optime proueniſſe conſpeximus. Prouenire ex virga etiam Theophraſtus prodidit, ſed ramo prius infixo foramen fiat, ratione ſuæ infirmitatis. Quidam in contrarium ſeri præcipiunt, ea ratione, vt ſubinde ſe valeat inclinare, nec in altum excreſcat, ne flores in altum erecti ſuſcipiant humorem, indeq; excidant. Palladius curandum eſſe ne inuerſa virgulta ponantur dicit: contra prædictum Theophraſti præceptum. Apud nos virga ſata etiam optime apprehendit.

Cultus. Inter cæteras, Theophraſto authore, punica maximè coli deſiderat, nam niſi cultus adhibeatur, ſylueſtris omnino redditur, & ſi neglecta degenerat, non ſolum cultu miteſcit, ſed etiam mutatur. Androtionis etiam authoritate, purgatione maxime indigere, nec medullam habere, nec vllo morbo ſub terra infeſtari, ſed cùm arbor vetuſta eſt, ramos cædere, & truncum deinde colere, tanquam denuo ſatum oportere. Præterea frequentium aquarum copiam deſiderat. Palladius credit acidum fieri ſi rigetur aſſidue, nam ſiccitas in eo & ſuauitatem præſtat, & copiam, cuius tamen nimietati aliquid debet humoris apponi. Circumfodi autumno debet, & tempore verno. Plinius ait punicas præcipuè riguis ali.

Inſitio. Punicam, & quæ ea ſicciores ſunt, protinus à ſectione inſerere iubet Theophraſtus. Ex quo Varro: In malo punica, & ſi qua etiam horum natura aridiora, continuo poſtquam deſecata fuerit, inſeri debet. Punicam, Plinius ait, quamquam aliàs ſicca ſit, recraſtinare minime vtile. Florentinus verò diuerſo à cæteris arboribus modo inſeri docet. Caudicem eligi præcipit flexilem, qui poſſit vſq; ad terram deduci, ipſumq; ſub corticem inſeri, deinde vinculis diſtringi, & obrui, ne poſſit in ſuam ſedem reſilire, ſic vt inſita pars ſuperemineat, demum amurca ſuffundi. Eſt & aliud ſcitu non indignum. Punicæ ſurculus iam oculis gemmaſcens accipi debet, in aliis prius, quàm germinet. Lætatur hæc myrti coniugio, vt refert Didymus, ideo inſita myrto punica, aut contrà myrtus punicæ, multo plurima poma largietur. Item ſalici inſeritur. Recipit etiam citrium, vt idem teſtatur. Punicam variis gaudere adulteriis Diophanes retulit, inſeri in ſalicem, & pyrum recipere. Plinius omnis geneis arbori inſeri poſſe punicam autumat. Palladius verò ex Martialis relatione inſeri poſſe affirmat ramorum connexione, vt medulla vtriuſq; diuiſa ſe iungat: in ſe tamen inſeri poteſt, circa Apriles calendas, menſe Martio vltimo, ſed ſecto trunco ſurculus recentiſſimus ſtatim debet inſeri, ne mora exiguum, qui ineſt, ſiccet humorem. Ad Paſiphilum verò,

Punica

Punica non alios vnquam dignata sapores
Mala, nec externis associata comis.
Ipsa suas augent mutato semine gemmas,
Et sibi cognato picta rubore placent.

Nostrates agricolæ fisso trunco Februario inserunt, emplastrant verò Maio, sed difficillime omni modo comprehendit, nec recipit, nec aliis inseritur. vanitatis potius Græcos redarguerem, quàm laudarem, cùm punicam variis gaudere adulteriis dixerint.

Punicarum mutationes culturæ ratione exultant. Vt ex acidis amarísve in Ari. dulces transeant, docet Aristoteles libro de plantis. Mala granata stercore porcino radicibus iniecto, ac frigida aqua dulci rigata, meliorescunt, & dulcia fiunt. Ex quo Theophrastus eius discipulus, Earum radicibus ingeratur vrina, vel pellium fæces, non tamen multum. Earum enim radices remorderi desiderant, idque diutius, vt in amygdalis tertio quoque anno diximus, nam radices punicæ plus temporis persistunt. Ratio, qua fructus permutatur, est, cùm alimentum magis percoquitur: tunc verò alimentum percoquitur, cùm radix qualitatem quandam cepit, sic mutato principio, totius naturæ mutatio sequitur. Alimentum immutat, si diutius sequetur. Sed in Ægypto, & Cilicia totarum arborum permutatio fit & sponte, vnde effectio, & vis illa naturæ agri tribuenda est: sed si non arbor tota mutetur, ex alimento & habitudine causa petenda est. Theophrastus granata dulciora mollioraq; aquationem facere docet, nam acerbitas, atq; duricia, tale auxilium desiderat. Sed peculiaris in primis mollities, quæ radicibus exhibetur, apparet, stercus enim suillum, vel quod vim proximam illi obtinet, radicibus punicarum superiniectum dulcorat succum, quin etiam copia, & frigiditate aquæ mutationem afferri aliquam dicitur. Paxamus radices arboris circumfodi iubet, & stercus suillum iniici, ac superiniecta terra hominis vrina irrigari. Columella, si punica acidum, aut minus dulcem fructum ferat, hoc modo emendari iubet. Stercore suillo, & humano, & lotio humano veteri radices rigato, ea res & fœcundas arbores reddet, & primitiuis annis fructum vinosum, postea verò & dulcem, & apyrenum faciet: Ipse verò exiguum admodum laseris vino diluit, & ita cacumina summa arboris obleuit, ea res emendauit acorem malorum. Ex quo Plinius: Si mala punica acida nascantur, ablaqueatis radicibus fimum suillum adhibent, eo anno vinolenta, proximo dulcia futura. Alii vrina hominis aqua mista riganda censent quater anno singulis amphoris, aut cacumina spargi vino lasere diluto. Ex quibus Palladius: Si acida nascatur, modicum laser cum vino tritum per summa arboris cacumina oportet infundi vel ablaqueatis radicibus tedæ clauus infigi. Alii algam marinam obruunt ad radices, cui nonnulli stercus miscent asininum, atque porcinum. Sed quomodo magnitudo pomorum arte possit comparari, docet Theophrastus: Cytini, vbi formati sunt, in pertusam

eos tranſmittunt ollam, deorſum abſque noxa deflexo ramo, terra obruunt, eoq; modo in miram creſcunt magnitudinem. Ratio eſt, quia defendit eos olla ab iniuria caloris populantis. Item à terra nonnihil ſuppeditatur humoris, vnde fiat acceſſio magnitudinis ex alimento. Arbor enim fructui non præproperum diſtribuit alimentum, quare acini non euadunt maiores aliis, qui nulla terra obruti adoleſcunt, ſed eis craſſius corium fit. Succus proprius in tantum naturali conficitur, & excoquitur: iccirco ſapor malorum dilutior, ac deterior, cortex autem extrinſecum recipit alimentum, vtpote, qui minus alimentum conficiat. Quod Palladius ex Martiali recitat. Locis calidis, Maio menſe, mala punica florere incipiunt. Ramus ergo cum flore, ſi obruto circa arborem fictili vaſe claudatur, & ne reſiliat ligetur ad palum, pro vaſculi magnitudine pomum reddit autumno. Itemque Martio menſe miræ magnitudinis poma fieri, ſi olla fictilis obruatur circa arborem punici, & in ea ramus, cum flore claudatur, ne reſiliat ligatus ad palum. Tunc cooperta olla, contra aquæ muniatur incurſus. Autumno patefacta, ſuæ magnitudinis poma redhibebit. Etiam Iunio menſe fieri poteſt. Nos tutius, & melius id facere conſueuimus. Accipimus vetus lætamen, cui æquales adiicimus partes ſuilli ſtercoris, ac vini fæcium, itemque ordeaceum furfurem, locoque ab aquis tuto commixta ſeruamus per annum, ſingulis quoque menſibus remiſcendo, his demum acetum adiicimus, ac in vnguenti formam reddimus, & Nouembri, vel Octobri menſibus radicum partes punicæ diſco operimus, ac miſturam circum accommodamus, inde terram inducimus. Sic ſuo tempore miræ magnitudinis poma euadunt, & ſingulis quoque annis idem faciendo, maiora ſemper producemus. Quomodo varios punica fructus ferat demonſtrat Theophraſtus. Malleo caſtigant virgarum duriciem, vt contuſis partibus facilius admittantur ad vnionem, mox arctiſſime colligatas pangunt. Tunc arbor vna, ex compoſitarum virgarum coitu exurgit, ſed vniuſcuiuſque pars ſibi facit, & ſuum ius tuetur, & ſuum quemque ſuccum trahunt, & coquunt, nec aliud inter ſe commune habent, quàm mutuum illum complexum, coalitumque. Sed vt acini ſine nucleis naſcantur, ſuperius ex Theophraſto vidimus nucleorum duritiem aquatione tolli. Sed ſine nucleis Africanus naſci promittit, ſi dempta, vt in vite, medulla, fiſſum ſurculum obrues, & dum comprehenderit, recidas, quod emerſerit. Democritus ramuli medullam auriſcalpio eradit alte, quantum fieri poſſit ſarmento non fiſſo, & laſeris cyrenaici ſuccum aqua diſſolutum ad ſapæ ſpiſſitudinem coctum infundit, & erecta ſarmenta ad ridicas illigat, ne ſuccus effluere poſſit, ſingulis deinde hebdomadibus ſuccum eundem ſarmento infundit, donec germen emittat. Rubra fieri mala Diophanes ſcriptum reliquit, ſi ex lixiuio balneorum arboris radices rigentur. Sed Didymus aquam cum lixiuio permiſceri iubet. Candida in punicis grana fieri pollicetur Palladius, Martialis authoritate, ſi argillæ, & cretæ

quartam

quartam partem gypſi miſceas, & toto triennio hoc genus terræ radicibus eius adiungas. Vt dicere poſſis, quot grana punicum habeat: Acinos granati totidem numero in ſingulis affirma, & ſi magnitudo variat, modo ex eadem arbore legantur. Nam quod plures, aut pauciores acinos habeat, id ex magnitudine mali non euenit, inde enim eſt, quod acini maiores, aut minores exiſtant. Sed tam inſigne mendacium ferre nequeo, cum magnum paruum centum, ne dum decem acinis vincat. Vt ex vno acino punicum facias: In ſyluis vbi corni proprius natalis locus, earum viuaciorem eligas, vltimo Nouembri per medium ſeca, & cera circunda plagam, & à trunci parte illa, per quam ſurculus deſcenſurus eſt, poſt decem circiter dies amoue ceram, & finde truncum, & imprime fiſſuræ punicæ ſurculum, vtere agricolationis arte, vt optime apprehendat, oſtendet opportuno tempore fructum vnum acinum continentem.

Morbi & remedia. Theophraſti teſtimonio punicæ ante maturitatem flores, & fructus facile labuntur. Ratio eſt, quia debili pediculo pendent, facile iacturam patiuntur, cum enim cœleſtes imbres decidunt in cytinos, eos ſubeuntes humectant, ideoque facilè dilabuntur. Contra hæc ars parat præſidia. Non concedunt arbores elatiores fieri, ſed breues ac ſubductas, ſic imbecillitate exilium ramorum nutant cytini, ita vt os auerſum à cœlo non excipiat humores. Par quoq; eorum conſilium, qui virgas depangi iubent, vt ob tenuitatem ſubrectos nequeant cytinos ſuſtinere. Ex quo Plinius: Punica roribus nimiis, & pruinis flores amittit, qua de cauſa inflectunt ramos eius, ne ſubrecti humorem infeſtum excipiant, atque contineant. Palladius: Si florem punica non continet, vrinam veterem cum pari menſura aquæ temperabis, & per annum radicibus infundes, vni arbori amphora ingeſta ſufficiet. Vel amurcam mittes inſulſam, vel algam radicibus iunges, & bis rigabis in menſe. Vel arboris florentis truncum plumbeo circulo debebis includere, vel corio anguis inuoluere. Theophraſtus ait, punica quæ dulcia ſunt, celerius putreſcere: etenim ſuccus eorum imbecillior eſt, & mutationem facilius recipit. Plinius: Vermiculationem poma ipſa per ſe quibuſdam annis ſentiunt. Palladius: Si vermibus laborant, tanges radices felle bubulo, & continuo moriuntur, aut clauo æneo ſi vermes eorum punges, difficile naſcentur, vel aſini vrina ſtercori admiſta porcino vermibus obuiabit. Ne punica dehiſcant: Africanus in excauatos ſcrobes cum pangerentur ſilices ingerebat. Si arbor prius plantata fuerit, ſcyllam iuxta plantabat, quippe cæca quadam naturarum diſcordia, nec diſſilire mala, nec rupta fatiſcere patiuntur. Similiter nec dehiſcẽt, ſi ſecundum caput plantata fuerit. Columella: Mala punica ne rumpantur in arbore, remedio ſunt lapides tres, ſi cum ſeres arborem ad radicem ipſam collocaueris. At ſi arborem iam ſatam habueris, ſcyllam ſecundum arboris radices ſerito. Alio modo, cùm iam matura mala fuerint, antequam rumpantur, petiolos quibus pendent intorqueto, eoq; modo ſeruabũtur, etiã toto anno.

Plinius ait: Quidam punicis malis substrato lapide non rumpi pomum in arboribus tradunt. Palladius, Si crepant mala, lapidem in media arboris radice supponas, vel squillam circa arborem seras. Et si dum pendent poma, tenacibus, sicut in arbore habentur, intorseris, in totum annum sine corruptione seruabis. Sed qui in scrobe deponit, si tres lapillos in ipsa radice constituat, prouidebit, ne poma findantur. Copiosa in punica mala nasci Democritus asserit, si tithymali, & portulacæ succo bene commixto arboris truncus antequam germinet adlinatur. Læta, & fructuosa reddi Palladius arbusta dicit, si cinis cum lixiuio, circa punici truncum frequenter imponatur. Si fructus crudos creabit, Theophrastus nimiam humoris vbertatem detrahendo eam castigat. Ab auibus non impeti Florentinus scribit, si cucurbita & rapum, quæ nullo antea humore maduerint, apponantur. Languentes arbusculæ fuco in mari scaturiente recreantur, si parte ima caudex radice tenus inuoluatur, ex Florentini placitis. Et si punica inualida est, quia rara, non ob id laborat gelu, raritas enim facit, vt transmittat gelu, in solidis verò validius inhæret.

Cõditura. Speciosum hoc pomum, & vtile, quomodo diuturnius custodiatur incolume, tum ob ipsius erga ægrotos facultatem, prçsertim in extinguenda siti, tum ob alios mortalium vsus, non pauca excogitarunt, & adinuenerunt maiores nostri præsidia, nos ea primum, quibus in arbore vegeta permaneant, mox quibus decerpta seruentur recitabimus. Beritius hoc modo in sua parente hærere patitur: Arente flosculo singillatim inuoluta mala funiculis obstringunt, ne tumescentia dehiscant in rimas: sic tamen munita relinquũt. Potest & hoc in aliis malis obseruari. Alii in singulis fictilibus ollulis singula collocãt, & diligenter opertas ita stabiliunt, ne vel caudicis occursũ, vel mutuo eorum collisũ possint confringi, ita & vberius, & adultis semper potientur. M. Varro: Punica immatura cum hærent in sua virga si dimiseris in ollam sine fundo, eamque si conieceris in terram, & obteres circum ramum, sic ne extrinsecus spiritus efflet, non modo integra eximi dicit, sed etiam maiora, quàm in arbore vnquam pependerint. Columella: Quidam pediculos punicorum, sicuti sunt, in arborem torquent, ne pluuiis mala rumpantur, & hiantia dispereant, eaque ad maiores ramos religant, vt immota permaneant, deinde sparteis restibus arborem cludunt, ne aut coruis aut cornicibus, aliisve auibus pomum laceretur. Nonnulli vascula fictilia dependentibus malis aptant, & illita luto paleato, arboribus hærere patiuntur. Alii fœno, vel culmo singula inuoluunt, & insuper luto paleato crasso linunt, atq; ita maioribus ramis alligant, ne vt dixi vento commoueantur. Sed hæc omnia sereno cœlo administrari sine rore debent, quæ tamen, aut facienda non sunt, quia læduntur arbusculæ, aut certe non continuis annis vsurpanda, præsertim cum liceat etiam detracta arboribus eadem innoxia custodire. Granata autem lecta, quæ custodire cupis ad hybernos vsus. Beritius: Poma leni manu, ne tactu

asperiore

aſperiore vitientur, aut vulnus ſentiant, interlegi debent, nam ea putrilaginis originem afferunt, & incocta pice mergi, refrigerataque ſuſpendi. ſunt qui in ſcrobe querna, ſuffuſo prius aceto, compoſita obruant. Alij integra in feruente aqua marina, vel muria demergunt, vt combibant, dein ſole reſiccant, & loco ſuſpendunt frigido, & cùm vti volunt, aqua dulci pridie macerant. Longo cuſtodiuntur tempore, ſi in feruentem aquam intingantur, & protinus erepta in arena ſicca componantur, aut tritici cumulo in vmbra, dum rugas contraxerint, recondantur. M. Varro mala punica demiſſis ſuis ſurculis in dolio arenæ iam decerpta, ac matura condit. Columella ita ſeruat: Sub tecto foſſulæ tripedaneæ ſicciſſimo loco fiunt, eoque cùm aliquantum terrę minutæ repoſitum eſt, infiguntur ſambuci ramuli. Deinde ſereno cœlo granata leguntur cum ſuis pediculis, & ſambuco inſeruntur, quoniam ſambucus tam apertam & laxam medullam habet, vt facile malorum pediculos recipiat, ſed cauere oportebit, ne minus quatuor digitis à terra abſint, & ne inter ſe poma contingant, tum factæ ſcrobi operculum imponitur, & paleato luto circumlinitur, eáque humo, quæ fuerat egeſta ſuperaggeratur. Hoc idem in dolio fieri poteſt, ſiue quis volet reſolutam terram vſque ad dimidium vas elicere, ſeu, quod quidã malunt, fluuialem arenam, cæteraque eadem ratione peragere. Pœnus quidem Mago præcipit aquam marinã vehementer calefieri, & in ea mala granata, lino ſpartóve illigata paulum demitti, dum decolorentur, & exempta per triduum in ſole ſiccari, poſtea loco frigido ſuſpendi, & cum res exegerit, vna nocte, & poſtero die, vſque in eam horam, qua fuerit vtendum, aqua frigida dulci macerari. Sed idem auctor eſt, creta figulari bene ſubacta recentia mala craſſe illinire, & cùm argilla exaruit, frigido loco ſuſpendere. Mox cum exegerit vſus in aquam dimittere & cretam reſoluere. Hæc ratio tanquam recentiſſimum pomum cuſtodit. Idem iubet Mago in vrceo nouo fictili ſubſternere ſcobẽ populneam, vel iligneam, & ita diſponere, vt ſcobs inter ſe calcari poſſit. Deinde facto primo tabulato rurſus ſcobem ſubſternere, & ſimiliter mala diſponere, donec vrceus impleatur, qui cum fuerit repletus operculum imponere, & craſſo luto diligenter oblinire. Omne autem pomum, quod in vetuſtatem reponitur, cum pediculis ſuis legendum eſt, ſed, ſi ſine arboris noxa fieri poſſit, etiam cum ramulis, nam ea res plurimum ad perennitatem confert. Multi cum ramulis ſuis arbori detrahunt, & creta figulari cum diligẽter mala obruerunt, in ſole ſiccãt, deinde ſi quam rimã creta facit, luto linunt, & aſſiccata frigido loco ſuſpẽdunt. Plinius ex eo, Punica aqua marina feruẽte indurari, mox triduo ſole ſiccata, ita ne nocturno rore cõtingantur, ſuſpẽdi: cum libeat vti, aqua dulci perlui. M. Cato in doliis arenæ ſeruari iubet. Palladius ab his: Punica mala ſeruantur, ſi picatis pediculis ordinata ſuſpendas. Aliter, Lecta integra in aqua marina, vel muria feruente mergantur, vt combibant. Poſt triduum ſole ſiccentur, vt ſub dio nocte nõ maneant, poſt in loco frigido ſuſpendantur. Cùm volueris vti, aqua dulci pridie macerabis. feruntur hęc pomis recentibus æmu-

lari. Item si tactu inuicem separata paleis obruantur. Item fossa fit longa, & cortex eiusdẽ magnitudinis paratur, cui mala acutis surculis suis affigũtur. Tũc inuersus cortex supra fossam ponitur, vt mala sine terræ tactu subter pẽdentia ab humore defendant. Item si induantur argilla, & ea siccata loco frigido pendeãt. Item si seriola sub dio obruatur, quæ habeat arenas vsq; ad mediũ, & mala cum tenacibus lecta imprimantur cannis singulis, vel sambuci virgulis, & ita separata in arenis figantur, vt ipsa quatuor digitis emineãt ab arena. Hoc & sub tecto in scrobe bipedanea fieri potest, & vtilius est ad seruandum si cum ramo longiore tollantur. Aliter: In seriola, cui ad mediũ aqua mittatur, suspenduntur mala, ne humorem tangant, & seria clauditur, ne ventus irrumpat. Item in dolio intra ordeum sic ordinantur, ne se inuicem tangant, & dolium desuper operitur. Hęc de punicorum conditura maiores prodidere, quæ referre non piguit, & si eadem proferant, aut si alter ab altero aliquid immutat, ex diuersa, quæ successit, experientia descripserunt, vt & lector sibi melius consulat.

De pinu. Cap. XXXII.

Diximus de malis, de nucibus dicturi auspicabimur à pinu, cùm & fructus omnes coni magnitudine superet, & perpetuo vireat folio, cuius proprius locus licet sit in syluis, Theophrastus tamen & Plinius inter vrbanas arbores recensent, sic etiam Virgilius:

Fraxinus in syluis pulcherrima, pinus in hortis.

Fabulæ de pinu.

Pitys (vt Græci fabulantur) puella fuit olim perquam illustris, quam vnicè Pan adamabat, hanc quoq; deperibat Boreas, puella vtriq; adducta potius Pani adhæsit, propterea zelotypia irritatus riualis Boreas, Pityn in saxa propulsans, neci dedit, cuius mortem tellus dolens, in eius nominis arborem cõmutauit, mutatoq; vitæ genere apud eos mansit. Pana virens coronat, lugetq; indignum facinus arbor collachrymans, quòd Boreas eam immeritam proteruo spiritu impulerit. Huius fabulæ inuolucro Poetę mirã arboris naturã innuunt, nam flet arbor, vbi Boream afflantem percipit. Cybelæ deorum matri pinum dicauit antiquitas, vnde pini nuces à Martiali Cybeles poma dicuntur:

Poma sumus Cybeles, procul hinc discede viator,
Ne cadat in miserum nostra ruina caput.

Cybelæ iccirco sacra propter Atym ab ea adamatum, atq; in hanc arborem transformatum. Fuit Atys speciosus puer, qui sacris magnæ matris præfuit, à suæ ciuitatis Rege perditè dilectus, qui cùm ab eo sibi vim inferri intelligeret, in syluas ad Cybelem profugit. Rex autem inuento quum vim inferre conaretur, dea stupratoris verenda abscidit, qui moriens, & facinus vlcisci cupiẽs, puero eadem perscidit, quem quum sub pinu semianimem iacentem Cybeles antistites inuenissent, in templum deportarunt, nixiq; sunt, verùm frustrà, reficere, mortuumq; sepelierunt. Pinum arborem, sub qua ille iacuerat, tutelæ suæ dea adscripsit, sed vt eius in perpetuum memoria remaneret, edixit deo-

rum

rum mater, vt ſingulis annis defleretur, eiusque cultores caſtrarentur. Ouidius.

——— Molleſq́ miniſtri
Cædunt iactatis vilia membra comis.

Alii Atym cùm per mare Phrygium nauigaret, ad flumen Gallum vſq; perueniſſe memorant, cuius potu ad inſaniam verſus, ſilice teſtes ſibi amputarit. Iuuenalis,

Semiuir obſcœno facies reuerenda minori,
Molli qui rupta ſecuit genitalia teſta.

Sed Arnobius hãc fabulam aliter deſcribit. Fuit Atys Nanæ Sangarii amnis natæ filius. Hæc autem illum hircino lacte enutriuit. Hunc deorum mater ardenter amauit, ſed perditiſſimè Acdeſtis: quod Midas Rex ſentiens, vt illum à nefanda coniunctione tutum faceret, filiam ſuam ei matrimonio deſtinauit, & nequis nuptialia munia violaret, intra oppidum eos recludit, illudque muris, turribusque circummunit. Cybele Atys reſciens fatum, ciuitatem ingreditur, turribusque ſpoliat, vnde poſtea turrita cognominata: ſciebat enim non aliter inter mortales liberum quemquã eſſe, quamdiu matrimonii fœdere vinctus eſſet. Acdeſtes verò amore & ira æſtuans propter puerũ à ſe alienatum, conuiuantibus furorem ingerit, vnde orta eſt inter eos non parua rixa. Poſtremo Atys ſub pino arbore ſe proiiciens, genitalia ſibi deſecat, quæ in Acdeſtim iaculatur, & cum ſanguine vitam efflat. Abſciſſa autem deûm mater veſte inuoluit, & in terra recondidit: flos viola è ſanguine naſcitur, ex qua arbor redimitur, cœptumq; poſtea ſacras pinos hoc flore velarier, ac coronarier. Acdeſtis enim Iouem deprecatus, vt Atys reuiuiſceret, non obtinuit: tamen aſſecutus eſt ne putreſceret, ſed ſemper in virides comas creſceret, & minutiſſimis foliis. Ouidius in ſua Metamorphoſi,

Et ſuccincta comas, hirſutaq́ vertice pinus,
Grata deûm matri, ſiquidem Cybeleius Atys
Exuit hac hominem, truncoq́ indurui illo.

Ida mons Phrygiæ pinis refertiſſimus eſt, quamobrem matri magnæ attribuunt. Fraudi verò conſecratam pinum Seruius ait, quòd eius poma per fraudem interimant. Panes, & Satyri è pino coronas factitatas gerunt. rationem affert Pharnutus, quod montanum quid, ac ſylueſtre hæc habeat. Lucretius,

Et genus agricolum lare ſenticeſcere, cum Pan
Pinea ſemiferi capitis velamina quaſſans.

Propertius:

Et Arcadio pinus amata deo.

Plinius author eſt apud iſthmos pinea corona coronari victores. Miletus vrbs Cariæ vetuſtiore vocabulo Pityuſa dicebatur, cuius incolæ φθεῖρες, quia pinnorum ſyluis abundauit, quarũ flores vel fructus φθεῖρες dicũtur: ab eadem pinu Pityodes, vel Pityuſæ inſulæ in mari Balearico. Lampſacus, Helleſponti

vrbs Troianis temporibus Laomedontea, & Pityuſa, & Homero Pityus dicebatur.

Nomen. Theophraſto πύκη dicitur, cùm omne quod de πύκη tractet, pino adaptari poſſit. Theodorus optime interpretatus pinum vertit. Bellonius, quia viros etiam acutiſſimos πύκη, & πίτυς dictionum affinitas fefellit, litem dirimere geſtiens, πύκην piceam vocat, πίτυν pinum, magisq́ue tenebras offundit. Idemq́ue ſentit Leonicenus. Sed hi mea quidem ſententia Pliniũ ſecuti facile lapſi ſunt. Plinius πίτυν pinum vertit, nam πιτυοκάμπας Græcas, Latinè pinorũ erucas vertit, ac toto ſuo volumine πίτυν nunc pinum, nunc piceam indifferenter vertit. At quomodo Dioſcorides vocauerit, vix è paucis ipſius verbis elici poteſt. Theophraſto pini nuces ςρόβιλοι dicuntur, ſic Pindaro. Galenus κῶνον commune facit pino, piceæ, & pinaſtro. Simeon Sethi κουδέλα vocat ſtrobilos. Mnaſitheus Athenienſis pinearum nucleos, & conos ὀςράκιδας vocat. Ab Hippocrate id totum κόκκαλος dicitur ex Athenæo. Latini pinum vocãt à pinnato foliorum cacumine, cuius lignoſos fructus frequenti nucamento in turbinatã effigiem compactiles, conos & ſtrobilos vocant. Itali *pino*.

Forma. Theophraſtus ita ſuam peucem depingit. Aſſurgit procero, & recto caudice, nodoſoq́ue. Folio perpetuo, in extremitate pungenti. Medulla carnoſa, ſucco pingui, & reſinaceo. Quidã florere exiſtimant, alij minime, ſed nucamenta quædam proportione præciduis groſſis reſpondere. At Macedoniæ incolæ ne illas quidem florere arbitrantur. Eius germinatio intermiſſa, ter turgens, térve germina edens: ideo id genus arboris τεισλίπυς dicunt, quod ter inchoatum opus, intermiſſumq́; repetat. Prima germinatio Februario ineunte, quãquam in monte Ida ſerius ac ferè idibus. Secunda menſe Martio, germinans ab extremo ſurculo, vſque ad proximum antecedentis, & quædã ſurſum, quædam in latera, circumquaq; emittunt, veluti geniculo facto ſurculo primi germinis, vt fieri prima germinatio ſolet. Tertia Aprili mẽſe diebus circiter quindecim interiectis, forte id diebus ſex, vel ſeptem abſoluitur, quò cum ventum ſit, non amplius in longitudinem, ſed in craſſitudinem incrementa vertuntur, & ſi omnium germinationes conſpicuæ ſunt, in pino maximè videntur, nam germina in verſus rectos porriguntur, ramiq́; ex æquo conditi ſpectãtur. Conis adhuc pendentibus ſemina proſiliunt, vaſaq́ue relinquunt inania. Semen nuceum eſt. Amentum profert, hyphear & ſtelis in ea naſcitur. Radice ſingulari, & prægrandi, & ad ima deſcendente, paruæ autem cõplures ab ea exeunt, ſed ab ea nulla ſoboles procreari poteſt. Vecte ſollicitatam quo transferretur, longiorem, quàm octo cubita radicem habere quidam vidiſſe retulit, quamquam non totam refoſſam, ſed abruptam. Radicibus abruptis numquam amplius repullulat, vt in Leſbo accidit incenſo nemore Pyrrheo. Auctu difficilis. Plinius, quæ ex Theophraſto: Pinus habet folium capillamenti modo prætenue, longumq́ue, & mucrone aculeatum, perpetuo virens. Fructus grandiſſimus pineis nucibus, altiſſimeq́; ſuſpenſus, intus exiles nucleos lacunatis includit to-

dit toris, veſtitos alia ferruginis tunica, mira naturæ cura molliter ſemina collocãdi. Larix intermittit tripartito, & terna germina ædit, & ideo ter ſquamas cortici ſpargit, quod omnibus arboribus in germinatione euenit, quum prægnantium rumpitur cortex. Eſt autem prima earum incipiente vere, circiter quindecim diebus. Iterum germinant tranſeunte Geminos Sole. Sic fit vt prima cacumina impelli ſecutis appareat, geniculato incremento. Tertia eſt earundem ad ſolſtitium breuiſſima, nec diutius ſeptenis diebus, clareque & tunc cernitur excreſcentium cacuminum articulatio. In maxima etiam admiratione pinus eſt, habet fructum matureſcentem, habet proximo anno ad maturitatem venturũ, ac deinde tertio, nec vlla arborum auidius ſe promit. Quo menſe ex ea nux decerpitur, eodem matureſcit alia, & ſic diſpenſatur, vt nullo non menſe matureſcat. Quæ ſe in arbore ipſa diuiſere, lamiæ vocantur, lædúntque cæteras, niſi detrahantur. Nullo flore exhilaratur, natalesque pomorum recurſus annuos verſicolori nuntio promittit. Vſtis radicibus larix non repullulat, vt in Leſbo accidit incenſo nemore Pyrrheo. Præmonendos tamen lectores diximus Theodorum in Theophraſti verſione lapſum, nam vbi ipſe τρισλίπους, Theodorus ter ſquamoſas vertit, quaſi τρισλέπρους, quum ter turgere Theophraſtus intelligi voluiſſet, cuius erroris cauſam Plinius præbuit. Præterea Plinius larici tribuit, quæ Theophraſtus pino, de vſtarum radicum repullulatione, & de germinatione.

Theophraſtus pinorũ alteram vrbanam, alteram ſylueſtrem dicit. De ſylueſtri in ſyluis diximus. Plinius vrbani generis alteram Tarẽtinam dicit, digitis fragili putamine, auiumq; expoſitam furto in arbore. Apud nox duo obſeruantur genera, ſylueſtris, & vrbani. Vrbani duo tantum, duro & molli diſcrimine. Durum contumaci tegmine occluditur, vt niſi lapidis icti frangatur, veſci non poſſis. Alterum fructus affert adeo molles, vt digitorum compreſſũ aperiantur. Vulgò *pigne molleſe*. Hoc genus à Plinio Tarentinum dicitur, & coni ramis affixi Solis ęſtu dehiſcẽtes, nucleos emittũt, qui & ab auibus deuorantur. *Genera.*

Theophraſtus frigida loca concupiſcere ſcripſit, montes, & loca aprica, opacis verò nullo modo, aut prauè exurgere. Mneſtoriſq; ſententia calidam eſſe, argumento, quod locis algentibus perdurare valeat, ſui caloris ratione, nec ſuper eam niues inſiſtant, ſed eas excutiat hyeme. Senſu etiam probari poſſe, quod pinguis, & acris, odorata ſit, & quæ facile ignem concipiat. Humidã quoque eſſe, argumento ex picis generatione tracto. Imò adeò frigoris amatrix, vt feruidis locis prouenire poſſe multis ſit dubium. *Cœlum.*

In Latini agri montuoſis paſſim obuiam pinus retulit Theophraſtus. Apuleius arenoſis in locis. Palladius locum gracilem amare, & ſæpe maritimum ſcripſit. Inter montes, & ſaxa vaſtior, & procerior inuenitur. Ventoſis, & humidis arborum fiunt incrementa lætiora, ſed ſiue montes conſerere velis ſeu ſpatia quæcunque huic generi deputabis, quæ alteri vtilia eſſe non poſſunt. Ob id M. Varro in prędii finibus ſeri iubet, ne familiæ rixentur cũ vicinis, ac limites ex *Solum.*

litibus quærant iudicem, vt eius vxor habebat in Sabinis. Nos in sterilibus, & inutilibus locis passim serimus.

Satio. Id genus non nisi seminio nasci, vt omnes coniferę, prodidit Theophrastus, solamque nõ degenerare satu. Didymus legi strobilos iubet Iunio antequam Etesiæ spirare cœperint, & dehiscentes tegumẽto exiliant, & ab Octobri mense vsq; ad Ianuarium, vt amygdalus suis seri nucleis. Cato nuces pineas seri, vt cupressi, & ad eundem modum tanquam allium. Plinius nucleis septenis ferè in ollas perforatas additis. Tempore à kalendis Martii ad idus eiusdem. Palladius: siccis regionibus mense Octobri, vel Nouembri: frigidis & humectis Februario, vel Martio, seritur nucleis suis. Exarabis ergo loca diligenter, atq; purgabis, & frumenti more semen asperges, ac leui sarculo curabis operire, nec enim plusquã palmo debet abscondi. Defendenda est tenera arbor à pecore, ne calcetur inualida. Proficiet si nucleos aqua triduum macerabis. Dicũt pineum fructũ translatione mitescere. Sed plantas hoc modo procurãt, vt prius. Multa semina in calyculis terra & fimo repletis obruunt, quę vbi processerint, relicto eo quod solidius est, auferunt alia, vbi iustũ cœperit incrementum, trimã plantam cum ipsis calyculis transferunt, quibus fractis in scrobe, indulgent radicibus largitatem. Terræ tamen equæ stercus admiscent, facientes straturã alterno ordine subinde crescente. Seruandum est tamen, vt radix eius quæ vna & directa est, vsq; ad summitatem suam possit integra, & illæsa transferri. Pinus benigna omnibus arboribus esse putatur. cùm enim singulari radice nitatur, circa se non fugit, eaq; alte descendit è profundo sibi hauriens alimẽtum, non defraudat superficiarias adsitarum arborum radices. Vnde patitur myrtos, & lauros prope satas bene habere, ex quo manifestatur radices maius incommodũ afferre, quàm vmbræ. Plinius: Quibusdam satis vmbra, aut nutrix, aut nouerca est, pinorum quęcunque attigere, non dubie venenum est. necat & germina pinus, nocet & stillicidio. Palladius: Pinus prodesse videtur omnibus, quæ sub ea seruntur. Vbi semel sata est pinus transplantari non patitur, nam si quis fibrillas aliquas fregerit, exarescit. Vnde qui agris, vel pomariis serere cupiunt, vasculis primo, inde scrobibus confractos deponunt. Nos etsi maxima diligentia transplantare conati simus, raro comprehendit.

Insitio. Pinus, vt cæterę resiniferę omnes, alterius sobolem aspernãtur, nam vt pingues picem, resinamq; illachrymant, diffissoque libro hiant, quasi de proprio lare saniem contrahant, quocirca aliis generibus immisceri recusant.

Cultus. Palladius expertus est nouellas arbores putationẽ promouere, vt quæ speraueras incrementa duplicentur. Omnes neglectam viuere, nec cultu indigere putarunt: tamen quæ campis seruntur, & coluntur, in vastam amplitudinem crescunt, & conos maiores, vberiores, & sapidiores proferũt. Crebri rami interlucandi sunt, & vt melius arbor increscat, & vt ordinata speciosior videatur.

Morbi & remedia. Pini morbus est, vt Idæi incolæ tradunt ex Theophrasto, vt teda fiat, tam parte

parte caudicis externa, quàm corde, id quod ex abundantia succi, & vbertate larga luxuriantis naturæ prouenit, isque morbus naturalis est: non enim vllo morbo afflictata, sed optimæ habitudinis causa emoritur. Radices enim crassescẽtes in tedã abeunt, quod euenit ex succi copia, ac nutritionis excessu, cùm alimentum, quia pinguedine obstructę sunt viæ, transmittere nequeant, sicuti animalia quædam, quæ supra modum crassescunt: cùm enim auram attrahere nequeãt, nec spirationis vsu frui possint, quoniam venarum oscula pinguedine sunt angustatæ, obductaq; suffocantur. Iccirco nõ inepte rustici de pino dicunt, pinum obesitate strangulari, omnia nanq; spirituum egent solutione, & meatuum libertate. Alibi verò: Cum tota radix abierit in tedam, pinum morituram. Ratio est, quia alimenti pars excocta, purissimaq; insidet, ex eo insessu pinguedo fit, quod verò ad cæteras partes superiores pertinere deberet fertur ad earum quæ super terram sunt alimentum, non per pingues partes, sed per alios meatus, non enim amplius suppeditabit ad alendum, occupatis aditibus, obsessisq; viis à pinguedine illa, interclusoq; sic spiritu, vt amplius commeare non possit, extinguitur. Aliis autẽ arboribus quibus nulla pinguedo, aut si inest non multa, id nõ euenturum. Plinius ab eo: Aliæ verò obesitate, vt omnia, quæ resinam ferunt, nimia pinguedine in tedã mutantur, & cum radices pinguescere cœpêre intereunt, vt animalia nimio adipe. Decacuminatione moritur, quod non sine ratione accidit, quia cũ humore nõ abundet, & meatu condatur rectissimo, & singulari radice inhæreat, vulnus infestat, facitq; vt frigus & ardor facilius subeat, pręsertim cũ vndiq; inferatur, cùm meatuum rectitudine non pigrè ad radices deueniat. Plinius ab eo: Quibusdã debilitas sterilitatem, non necẽ affert, vt si quis pino cacumen auferat, sterilescit enim, nec moritur, detracto cacumine piceæ, aut ignibus adusto interit. Pinus detracta teda seruari potest, pinguedo enim huic pro morbo habetur. Sed hęc non nisi bene adulta sufferre potest, & hinc quamuis putruerit, seruari ac viuere potest, nam non semper tedificare consueuit, sed cum viget, & ætate adulta est. Nouella teda caret, quum nutrimentum ad germina, incremẽtaq; altitudinis absumit, cùm dilatare cœperit, statim tedæ habitudo consequitur. Cortex in orbem detractus in pino mors est, sed refert anni tempus, scilicet in germinatione. Cum enim cortex turget Februario, vel Martio mense si quis ei detraxerit statim morietur. Hyeme diutius durat. Refert & anni tẽpus. Pino si quis detraxerit corticem, sole taurum vel geminos transeunte, cum germinat, statim moritur; eandem verò iniuriam hyeme passæ diutius tolerant.

Huius pineæ, Palladius ait, vsq; ad mensem Nouembris in arbore esse pos- *Cõditura.* sunt, & maturiores legentur, prius tamen legendæ sunt, quàm patescant. Nuclei nisi purgati durare non possunt, tamen alii in vasis fictilibus nouis, & terra repletis in testis suis missos asserunt custodiri.

De resiniferarum omnium arborum materie diximus in cædua sylua, & de *Materies.* pice.

De nuce iuglande. CAP. XXXIII.

A NVCIBVS pineis locum amplitudine vendicauerunt, quæ cessere authoritati, nuces iuglandes (inquit Plinius) multum pineis minores vniuersitate, eædemq; portione ampliores nucleo. Peregrinas esse arbores, & à Regibus è Perside translatas indicio sunt Greca nomina. Creditum est hoc genus nucis Ioui sacrum esse, eò quòd hæc arbor inter omnes nuces suauissimum ferat fructum. Fuit enim glans apud antiquissimos maximo in honore, antequam mortales se ad delicias conuerterent, vt qua sola innocuæ vitæ atq; simplici alimenta præberent, quapropter quum nucem veteres illi egregiam existimarent, decorare eam digna appellatione volentes, iuglandem quasi Iouis cibum nuncupauêre. Hæc inter nuces primum obtinet locum, & per antonomasiam nux appellatur. Prisca etiã ætas nuptiis religiosas fecit, spargebantur enim eæ nuptiis, cuius rei rationẽ Seruius Varronis authoritate narrat, vt Iouis omine matrimonium celebraretur, vt nupta matura sit, sicut Iuno. Festus autem: Nouæ nuptę mariti domum intranti fiat auspicium secundum. Nam illud vulgare est spargi nuces, vt à rapientibus pueris fiat strepitus, ne puellæ virginitatem deponentis vox exaudiatur. Ad id allusit Virgilius:

Nouas incide faces, tibi ducitur vxor,
Sparge marite nuces.

Plinius: Quamquam & ipsæ nuptialium Fescenniorum comites, honor his naturæ peculiaris, geminato protectis operimento, puluinati primum calycis, mox lignei putaminis; quæ causa eas nuptiis fecit religiosas, tot modis fœtu munito, quod est verisimilius, quàm quia cadendo tripudium sonúmve faciãt. Tinguntur cortice earum lanæ, & ruffatur capillus primum prodeuntibus nucleis, id compertum infectis tractatu manibus. Vim, quam contra venena habent, iam diximus in ficu.

Nomen. Theophrasto καρύα περσικὴ id est nux persica. Dioscorides κάρυον βασιλικὸν, εὐβοϊκὸν, & περσικὸν vocat, id est nucem basilicã, siue regiam, euboicam, & persicã. Democritus Grecus vocabula declarãs βασιλικὸν κάρυον dicit esse nucẽ regiam, vel quæ simpliciter nux dicitur. Sed διὸς βάλανον castaneam esse dicit. Plutarchus in Symposiacis κάρυον dictam putat, quod spiritum grauem, ac soporem inducentem profundum exhalans lædat eos, qui sub ea recumbunt, ἀπὸ τ κάρυ id est odoris grauedine. Macrobius verò iuglandem nucem secũdum aliquorum opinionem dictam à iuuando, & glande existimat. Ex C. Bassi opinione Iuglãs arbor dicta inde est perinde ac Iouis glans. Nam id arboris genus nuces habet, quæ sunt suauiore sapore, quã glans est. Hũc fructum antiqui illi, qui egregiũ ipsum, & ipsam arborẽ Deo digna existimabant, Iouis glandẽ appellauerũt, quæ nunc literis interlisis Iuglans nominatur. Ex Cloatii autẽ opinione in Iuglans d pretermissum est, quasi diuglãs, id est διὸς βάλανος. Caryatides, de q. bus Vitruuius tractat libro primo, ait Lactantius apud Statium in Thebaide à nuce arbore nominatas esse, quòd virginũ chorus has arbores propter hostiũ

metum

metum cõſcendiſſet. Plinius has à regibus tranſlatas indicio eſſe Græca nomina, quippe optimum genus perſicum, & baſilicum vocant, & hæc fuere prima nomina. Caryon à capitis grauedine propter odoris grauitatem conuenit dictum. Etenim arborum ipſarum, foliorumq; vires in cerebrum penetrant: hocq; minore momento, ſed in cibis nuclei faciunt. Sunt qui honoris nomen interpretantes, & Iouis glandem eſſe dicunt. Videntur hæ à Catone nuces caluæ dici, & ſi Plinius galuas dicat. Inquit enim, Nuces galuas, præneſtinas, Græcas: cùm calua nux non niſi iuglans eſſe poſſit. A M. Varrone iuglans dicitur, quòd hæc antequam purgetur, glãdi ſimilis ſit, & ideo nux dicta, quòd eius ſuccus corpus atrum faciat, veluti nox eſt. Aliquibus nux dicitur à nocendo, quòd & corpori nocet, vt diximus, & ſatis, vt dicemus. Itali vocant *noce*.

Deſcriptio hæc à Theophraſto adducitur. Germinat non cacumine, vt maxima pars arborum, ſed lateribus impulſo priore pulluſo, qua forma & caudices toti, & prægrandes rami creſcunt, vt quibuſdam aliis, in foliorum vnum procumbunt, idque optima ratione prouenit, quum deſit initium, vnde germẽ erumpat. Non floret, ſed villum affert, quod præciduis groſſis proportione reſpondere exiſtimatur. Maturè germinat, paulo ante æquinoctium, & ætate fructificat. Semen protinus poſt ligneum tegmen eſt. Plinius, Honor his naturæ peculiaris gemino protectis operimento, puluinati primum calycis, mox lignei putaminis, ſolum hoc pomum natura compactili operimẽto clauſit. Nanq; ſunt bifidæ putaminum carinæ, nucleorumq; illis quadripartita diſtinctio, lignea intercurſante membrana. Fructus pingui ſucco præditus, cuius extra geminantur vitia. Fauonio inter primas germinat. Inferiore ſui parte fertilior eſt. Fructus vetuſtate pingueſcit. Et ſi apud nos notior ſit, quàm vt repræſentari debeat, cùm à ſummo viro prætermiſſa ſit, non relinquemus. Arbor aſſurgit prægrandi, & procero caudice, multis ſummatim ramis ingentibus brachiato, latitudine ſpatioſa, ad binûm ternûmve cubitorum complexus ſæpius craſſeſcente. Cortice hiulco, & in rimas altas dehiſcente. Frondibus neruoſis, latis, oblongis, terebintho, vel fraxino maioribus, è iucundo grauiter ſubolentibus, patulamq; iactantibus vmbram, & inſalubrem, per autumnum deciduis, verni temporis initio panicula prælonga protuberat, ſtatim quàm frondem facere cœpit, caduca prolabitur. Multis, prælongisque nixa radicibus. Fructus multis occulitur inuolucris, calloſo primum, herbaceoq; cortice, quem guliocam dicunt, hinc compactili carinarum loculo, mox tenui tunica, quæ nauci aliquibus dicitur. Criſpi intus nuclei quadripartitè digeruntur, lignoſa intercedente membrana. *Forma.*

Theophraſtus è ſylueſtri genere eſſe ait, cùm cultu manſueſcat. Sylueſtria enim deteriorem fructum pariunt, & foliis, ramis, totaq; forma breuiora efficiuntur, ſpiſſiora, contortiora, durioraq;. Plinius, Optimum quidem genus earum, perſicum atq; baſilicon vocant. ſola differentia generum in putamine duro, fragilive, & tenui, & craſſo, loculoſo, & ſimplici. Et Tarentinarum *Genera.*

duo genera, fragili putamine, ac duro, quæ sunt amplissimæ, & minimè rotundæ. Præterea molluscæ putamen rumpentes. Insuper consularem virum audiuit iuglandes nuces & biferas habere se profitentem. Sed Macrobius Saturnalium libro, nux tarentina, dicit, quæ ita mollis est, vt vix attrectata frangatur. De qua in libro Fauorini sic reperitur: Itemq; quidam tarentinas oues, vel nuces dicunt, quæ sunt Terentinæ à Tereno, quod est Sabinorum lingua molle. Vnde Terentios quoque dictos putat Varro. Quam in culpam etiam Horatius potest videri incidere, qui ait,

Et molle Tarentum.

Nux mollusca quæ fuerit, ab eodem declaratur.

Plautus in Calceolo sic eius meminit:

Molluscam nucem super eius dixit impendere tegulas.

Sed persicum, quod vulgo vocatur, molluscam esse nucem ait, quòd cæteris omnibus nucibus mollior sit. Cuius rei idoneus assertor est Sueuius in suo moreto, qui inter cætera, quæ eò mittit, hoc pomum mitti ait, his verbis,

Admisce in Acca basilicis hæc nunc.
Partim persica: quod nomen sic denique fertur,
Propterea quòd qui quondam cum rege potenti
Nomine Alexandro Magno fera prœlia bello
In Persas retulere suo: Post deinde reuentum,
Hoc genus arboris in prælatis finibus Graiis
Disseruere, nouos fructus mortalibus dantes,
Mollusca hæc nux est, ne quis forte inscius erret.

Sed Macrobius aperte hallucinatur, quòd persicum vulgò dictum molluscam nucem esse putat. Quippe Sueuius in suo moreto persicas nuces, id est, molluscas basilicis, & congeneribus esse miscendas dixit, nomenq; persicis inditum refert, quòd post bellum ab Alexandro aduersus Persas gestum, eæ ad Græcorum fines delatæ, satu inuisos antea fructus dedere, & basilicæ, & persicæ nuces dictæ fuere. Sed Macrobii erroris causa fuit, quod putauerit idem esse malum persicum & nucem persicam. Sed persicæ hæ nuces, vel, vt Plinius ait, molluscæ, nobis afferuntur ex oppido, quod vulgò *Castelluccia* dicitur, corio adeo fragili vestitæ, vt crescendo illud rumpant, auiumq; furto exponantur. Sed paruæ sunt, nobis dicuntur *mollese*, duræ verò *maschie*, quas moracias, & moracillas dictas à frangendi mora sunt qui dicant.

Cœlum. Nux, Theophr. authore, montibus ꝓpria, in planis nasci recusans. In Thmolo Olympioq; Mysio plurima nascitur. E syluestri genere esse videtur, q̃a frigoris cupida mõtanaq; potius sit, sed cultu mitescit. Plin. ex eo. Nux in montibus nõ temere visa est. Damageron Græcus in frigidis potius quã calidis gaudere ait. Pallad. amare loca mõtana, humida & frigida, plerumq; lapidosa, potest tamẽ & locis tẽperatis iuuante humore nutriri. Antiphanes, ex Athenęo, optima cuiusq; regionis laudans, nuces è Paphlagonia optimas afferri dicit:

Paphla-

Paphlagonumq́, Iouis & glandes.

Apulia his caret, vbi calidum cœlum, & ſi ibi aliqua forte ſeratur, degenerat arbore, & fructu. Petrus Creſcentius quocunque cœlo viuere ſcripſit, quod tantorum virorum doctrinæ, & experientiæ repugnat, cùm calidis locis, ſi naſcantur, non fructificent.

Damageron ſiccis gaudere ait. Plinius: aquas odere iuglandes. Nos qui temperatis degimus regionibus multas habemus conſitas, & optime fœtificantes iuxta aquarum decurſus, in conuallibus, vel montium radicibus, ſoluta terra, nigraq́;. Sed maxime argillam reformidat. At ſi quis argilloſis locis ſerere eas cogatur, ſcrobem profundam excauet, prædictaq́; repleat terra, & in medio eas conſerat. Idem faciendum eſt reliquis locis, in quibus ſoli natura arboris naturæ repugnet. *Solum.*

Damageron iuglandes plantari ait tempore, quo & amygdalæ, ac ſæpius tranſplantatas fieri lætiores. Columella ante calendas Martias ait iuglandem ſerere oportere. Plinius, Iuglandi à calendis Martii ad idus eiuſdem ſatio diſtribuitur. Palladius lætiorem fieri tradit, ſi ſæpius tranſplantetur: in locis frigidis bima, in calidis trima transferri debet. Radices plantarum ſicut in aliis arboribus ſolemus, in hoc genere reſecare non debes. Fimo bubulo ima planta tingenda eſt, ſed melius cinis aſpergatur in ſcrobibus, ne calore ſtercoris aduratur, nam cinis creditur vel corticis teneritudinem procreare, vel fructuum denſitatem afferre. Altis ſcrobibus delectatur pro arboris magnitudine, & deſiderat interualla maiora, quia ſtillicidiis foliorum ſuorum, proximis vel ſui generis nocebit arboribus. Columella ait: Omnis nux vnam radicem mittit, & ſimplici ſtylo prorepit. cùm ad ſolum ſcrobis radix peruenit, duritia humi coercita recuruatur, & extenſa in modum ramorum alias radices mittit. Nos eas tranſplantamus, quæ à ſua arbore caducæ ſeipſas ſerunt, atq; limitibus, iuxta vias, locaq́; inutilia ſerimus, cùm ſua vmbra vicina lædat. Ouidius de nuce, *Satio.*

Sponte mea facilis contempto naſcor in agro,
Parsq́, loci, quo ſto, publica penè via eſt.
Me, ſata ne lædam, quoniam ſata lædere dicor,
Imus in extremo margine fundus habet.

Quercum & iuglandem tam pertinaci odio diſſidere dicit Plinius, vt iuxta nucem iuglandem depacta, moriatur. Etſi hanc nonnulli in quercum ſenio tranſmutari dicant. Interualla ſint quadraginta, vel quinquaginta pedum. Naſci etiam auulſione Damageron ſcripſit.

Ramo etiam depacto vitalis fuit ſatus. Euellitur à radice ramus, cum aliqua trunci corporis parte fimbriata, & ſcrobibus accommodata calcari debet validè terra. In calidis regionibus Ianuario, in frigidis Februario.

Erigatur truncus à ſolo decem, vel quindecim pedes. Omnique abdicato *Cultus.* cultu ferax eſt. Vnde Ouidius,

Non mihi falx nimias Saturni deputat vmbras,
Duratam reuocat non mihi fossor humum.
Sole licet, siccaq; siti peritura laborem,
Irriguæ dabitur non mihi sulcus aquæ.

Insitio. Posteritati memoriæ mandarunt rei rusticæ periti, neq; iuglandem, neque resiniferas arbores vllo insitionis inter se, aut cum aliis pignore iungi posse, ita vt iuglans aliam non admittat arborem, & suum etiam surculum respuat: si pangantur nullo fœderis nexu coalescant. Sed ii planè, vt Damageronti placet, à veritate sunt deuii, experientiaq; docuit iuglandis surculum resinosæ terebintho, aut pistacio insitum comprehendisse, & in grandiorem sua sorte arborem euasisse. Terebinthus, & iuglans surculum pistacii recipiunt, qui conceptus persæpe conualuit, & licet forsitan non facile coëat, non ideo tamen negligendum, si res semper suum non sortiatur effectum. Sunt qui hoc insitionis vtantur genere: Nucem obruunt, & vbi adoleuerit, bimam aut trimam radicibus eruunt, radicique surculum iuxta carnem infigunt, & iterum terræ religant, alii ramulum anniculum eligunt, & inuertunt, quia medullam pleniorem habet, & rasuram facilius sustinet, sic insita melius comprehendet. Diophanes nucem in arbutum solam inseri dicit. Quod Virgilius confirmat,

Inseritur verò & fœtu nucis arbutus horrida.

Plinius: Quippe cum Virgilius insitam nucibus arbutam dicat. Palladius: Inseritur, vt pleriq; asserunt mense Februario in arbuto sed melius in trunco, vt alii, & in pruno, & in se. Ad Pasiphilum,

Arbuteas frondes vastæ nucis occupat vmbra,
Pomaq; sub duplici cortice tuta refert.
Cætera, quæ solers processu temporis vsus
Exprimet, exemplis instituere nouis.

Nos Aprili vltimo nuces digitali insitione mutuo inserimus, & optime comprehendunt. Sunt qui dicant in castaneam inseri posse. Inoculamus & vere, & concipit.

Ars. Nuces nudas, & sine putaminibus ædent iuglandes, vt pollicetur Africanus: si fractis vtrinq; carinis integer nucleus illæsa prorsus carne, lana, vel vitigineis foliis recentibus, aut platani foliis obuoluatur, quo minus à formicis enucleatus erodatur fructus, dein terræ mandetur. Hoc etiam modo, Florentinus asserit, in amygdalis venturum, si cinis scrobibus aspergatur. Damageron ait: Si quis terebro per medullam arborem traiiciat, & foramini parem vlmeum adigat cuneum, nodosam duritiem nux exuet. Lætioremque fieri affirmat, si quis cuprinum clauum imprimat arbori, qui vsq; ad medullam penetret. Cinis etiam iugiter caudici, vel radicibus affusus, & teneritudinem affert, & fragiliorem nuclei carnem efficit. Palladius: Si dura nux erit, vel nodosa: cortex vulnerandus non circumcidendus erit, vt vitium mali deducat humoris. Alii radicum summam præcidunt. Alii terebratæ radici palum

de

de buxo imprimunt, vel cuprinum clauum, vel ferreum. Si Tarentinam facere volueris, solam nucis carnem lana propter formicas inuolutam in seminario debebis obruere. Si ferentem iam in hoc genus velis mutare, lixiuio per annum continuum ter rigabis in mense.

Nux fructum non abiiciet, Damageron ait, si quis verbasci radicem, vel coccinium è sterquilinio pannum amuleti vice suspendat. Si senectæ vitio caueatur, Palladius ait, longus canalis à summo trunco ad imum debet excludi, sic beneficio solis, & venti difflantur, & durescunt, quæ in marcorem transibant. Arcebitur etiam hiantis carinæ vitium si frequenter ablaqueetur. Democritus scriptum reliquit, Si quispiam ieiunus lentis grana mandat, atq; dum adhuc mansum in ore versat, quum flore pubet iuglans, eius ramum demordeat, arbor distabescet. Item si flagrans igni clauus radicibus imprimatur, aut si in traiectam terebro arborem puerile lotium indatur, aut si quis iuxta ablaqueatam radicem dictamnum, fabas, vel pannum menstruo sanguine mulieris imbutum deponat, arborem ariditate tabida conficiet. *Morbi & remedia.*

Theophrastus nuces perraro seruari, quia præraro minimeque continuo putamine obteguntur. M. Varro ait, nucem iuglandẽ quanto citius promes iucundiore vtere, quod vetustate nux fiat aridior. Palladius: cortex in nuce demissus maturitatis indicium est, qualis debet & poni. Nuces seruantur vel paleis obrutæ, vel arena, vel foliis suis aridis, vel arca ex suo ligno facta inclusæ, vel cæpis mixtæ, quibus hanc vicissitudinem reddunt, vt eis acredinem tollãt. Martialis asserit, & expertum se ait: virides nuces tantum liberas putaminibus suis melle demergi, & post annum virides esse, & ipsum mel ita medicabile fieri, vt ex eo facta potio arterias curet, & fauces. Fertur apud nos prouerbium, nucem rusticorum naturam sortitam esse, quo enim immitius eius rami perticis feriantur, eo vberiores fructus sequenti anno proferre. Si leni manu colligas, minus fertilem futuram. Ouidius hoc versu exprimit, *Cõditura.*

At cùm maturas fisso noua cortice rimas
Nux agit ad partes, pertica sæua venit.
Pertica dat plenis immitia vulnera ramis,
Ne possim lapidum vulnera sola queri.

Vbi collectæ sunt nuces in cumulos rediguntur, vt biduo, vel quatriduo corticibus denudentur, dein eiusdem temporis spatio areis relinquuntur, quo sole resiccentur, vt commodius seruari possint. Priusquam reponantur, eligantur integræ, vitiosæ separentur, rumpanturq; vt nuclei ad oleum seruentur, nam si cum testis diutius immorauerint, à vermibus erodentur. Maximus est apud nos vsus conditarum saccharo, vel melle nucum. Albę hoc modo die vna condiuntur. Teneræ nucis putamen antequam lignescat, cultro deglubitur, testæ albæ tenues illico ne nigrorẽ contrahant, in aquam proiiciuntur, coquuntur vsq; dum mollescãt, inde cinamomo, & garyophyllis traiectę saccharo perfecte cocto bulliunt tribus quatuórve bullitionibus, tũ quo saccharũ bi-

bant, triduo aut quatriduo inibi sinuntur, & quia saccharũ recrudescit, propter humorem imbibitum, idem per se denuo coquitur, & bis térve sic repetitur.

Materies. Theophrastus eius materiem amplam esse dicit, eiusq; vsum ad tectorium opus, sed frangi se sonitu prænunciat, ita vt præsentire homines possint, quod in Antandro contigisse, omnesque è balneis terrefactos profugisse traditum est. Sub terram obruta à putredine immunis durat, quinimo omnium præcipua operi subterraneo redditur. Etiam carbones iuglandis expeti solent ferreis metallis, cùm iam exarserit. Plinius ab eo: Cariem vetustatemque tardissimè sentit iuglans. Non improbatur iuglans in aqua, hæc quidem in his, quæ defodiuntur, vel principalis. Colos mire adulteratur iuglande tincto, atque in medicamine decocto. Facile pandatur iuglans. Fiunt enim ex eo trabes, frangiq; se prænunciant strepitu, quod in Antandro accidit, cùm è balneis terrefacti sono profugerunt. Apud nos arcis, & mensis, & vtensilibus lautis dicatur, materie vndatim crispa.

De Amygdalo. CAP. XXXIIII.

TERTIVM ab his locum amygdalo Plinius assignat, cui nos assentire volumus. Hæc arbor an fuerit in Italia Catonis ætate dubitare ait, quoniam Græcas nominat, quas quidem & in iuglandium genere seruant. Legitur apud Arnobium fabula de Amygdalo: Ia Mydæ regis filia fuit, quæ mortuo Aty sponso suo exanimati pectus mitioribus lanis velat, illachrimans cum Acdeste, qui mortis causam dederat, seseque interficit. Cruor in purpureas violas vertitur, corpus à deûm matre sepelitur, vnde amara amygdalus nascitur, amaritudinis causam secum afferens. Virgilius de futura frumenti copia, ex amygdalo prognosticon desumit,

Contemplator item, cum se nux plurima syluis
Induet in florem, & ramos curuabit olentes:
Si superant fœtus, pariter frumenta sequentur,
Magnaq; cum magno veniet tritura calore.
At si luxuria foliorum exuberat vmbra,
Nequicquam pingues paleæ teret area culmos.

Ebrietatem arcere putauit Plutarchus in Symposiacis, qui apud Drusum Tiberii Cæsaris filium quendam medicum comessari solitum retulit, qui omnes bibendi certamine prouocabat, neminiq; cedebat in vini potu, is tandem deprehensus est, antequam biberet, quina, senáve comesse amygdala, quominus temulentia tentaretur. Porro cum deuorare vetuissent, ne pauxillum quidem in huiuscemodi potu resistebat. Hoc idem Athenæus retulit, cuius causam amaritudinis vim dicit, quæ resiccet & humores depascat. Sunt qui amygdala putent facultate mordendi, detergendæque carnis donari, sic vt faciei fuscas & contractas sole maculas obliterent. Ergo cum præsumpta fuerint, amaritudine sua meatus vellicant, & quodam lacessunt morsu, qua de re

vaporem

vaporem, quem humor in cerebro creauit absorbent. Sic itaque non ab re amygdalarum amarulentia contra meri iniurias pollet, interanea reficcans, sic vt non sinat venas impleri, quarum, vt tradunt, distentione, & perturbatu temulentiam contrahi volunt, effluuiis obsessa mentis arce. Pereuidens argumentum est mori vulpes amarorum pastu, si non cōtingat è vicino aquam lambere, intestino humore affatim exucto. M. Varro ex nuce Græca triplex ministerium fieri ab apibus, cibum, mel, ceram, earumque florum pastu cæliacos fieri. Columella probatissimam arborem amygdalum vocat ad apes. Ex his Palladius: Ex amygdalis apes mel conficiunt.

Græcis arbor ἀμυγδαλῆ dicitur, fructus ἀμύγδαλον. Sed Pamphilus, Athenęo authore, de pronunciationis tono loquens ait: ἀμυγδάλης in fructu grauari oportet, sicut in ἀμυγδάλη, at arborem vult circumflecti, vt ἀμυγδαλῆ. Aristarchus & fructum & arborem indifferenter posuit accentu acuto. Philoxenus vtrumq; circumflectit. Triphon Atticus amygdalam fructum cum graui profert, quod nos neutro genere amygdalum dicimus, sed amygdalam arborem: nam cum nomen à fructu sit deductum, videtur merito circumflecti oportere. Lacones muceros vocāt amygdalas, vt Seleucus scribit. Amerias mycerum dicit. Nicander in suis Georgicis amygdalum dicit neutro genere. Herodianus Alexandrinus inquit amygdalas dici, quod post viride putamen multos scarificatus ostendat, & hiulcas rimas, quas Græci amychas vocant. Dicitur etiam amygdala nux Thasia, quemadmodum declarat Democritus Græcus. Macrobius amygdalam dicit nucem Thasiam, & Græcam ex Cloatii doctrina. Cato è Latinis nucem græcam vocat, nuces omnes commemorans, caluam, auellanam, prænestinam, & græcam. M. Varro nuces Græcas vocat. Columella etiam nuces Græcas amygdalas vocat. Argumento quòd omne, quod de nuce Græca scripsit, à Theophrasto excepit de amygdala loquente. Vnde maximè miror Hermolaum doctissimum virum ambigere, an Græca nux Columellæ sit amygdala. Plinius, & Thasiam, & Græcam nucem amygdalam vocat. Palladius etiam nucem Græcam vocat. *Nomen.*

A Theophrasto ita formatur: Arbor vestitur folio fœminicoruo simili, sed minus pingui crassove. Inter arbores soli peculiare est, quòd ante foliorum ortum floreat, vel cum flore folium promat, vel paulo post. Flore foliato, candido, quamquam & amygdalarum quarundam subruffus exeat. Aroniæ mespilo forma simili. Germinat præmaturè, sed non præmatura folia dimittit, cùm multis serior sit. Facilè germinat, quia viribus præualet alimentoq; abundat. Facileq; afficitur, & nisi siccitas suæ naturæ foret impedimento, ad supergerminandum propēsa esset. Fructificat ex annotinis surculis. Fructu perseæ simili, vel fraxini semini. Cuius semen sub tegmine ligneo est, ambiētiaq; plura habet. Succo pingui prędito. Principio succus aquosus, quandiu viridis est, atq; recens, sed senescens crassiusculus redditur. Cuius putamina acerba, acutaq; sunt: Vnde sordes omnes, terræq; partes eo vis naturæ secer- *Forma.*

nes expellit. Sed cur cito floreat, fructus verò serò maturet, causa est, quòd flores, & folia sunt faciliora, vtpote quæ crassiore constent materia, fructus verò purgatiore succo consistunt, quòd maioris paratus indigeant, præsertim cùm lignosus, pinguis, siccusq; natura sit fructus, tales igitur difficilius confici necesse est. Visitur aliquando fructum sine foliis afferre, quod non aliunde euenire credibile est, quàm ex nimia fructus frequentia, & ob id folia minus frequentia: absumpta enim naturæ vi in fructu, folia parua, imbecilliaque remanent, & casui obnoxia prolabuntur, vt nuditatis speciem in arbore relinquant. Prima quidem specie fructum abunde parit, sed quos peperit sæpenumero educare non potest, quippe cùm in perficiendo potissimo labore sit opus. Et si fœcunda sit, non ob id breuis vitæ eam censere fas est. In senecta enim fertilior euadit. Cuius ratio est, quòd ætate viribus detractis detrahitur & alimenti vbertas, itaque fit, vt facile quod reliquum est concoquatur ad fructus confectionem. Singulari radice firmatur, prægrandemque ac alte defixam agit. Pingui succo turget, lachrymamq; rimosa plorat, quæ concrescit in gummi. Plinius ab eo: Amygdala folia rubentia habet. Floret prima omnium mense Ianuario, Martio verò pomum maturat. Nec interest maturius germinasse, cùm prima germinet, & inter nouissimas nudetur. Messibus reddit semen. Fructus tenuiore, sed simili iuglandium summo operimento, item secundo putaminis: nucleus dissimilis latitudine, & acriore callo. Extra geminantur vitia. Succo pingui prædita. In senecta fertilissima. Sed valde miror Theophrastum in re arboraria diligentissimum virum soli amygdalæ inter arbores tribuisse, vt prius flores, quàm folia promat, cum contra eum testentur Neapolitana pomaria, vbi præcox, armenia, persica, cornus, cerasus, prunus, malus, populi, vlmique, quæ ante folia florent, vt videantur arbores frequenter albo linteo coopertæ. Plinius item Ianuario florere. Martio maturare, cum præcox amygdalus Iunio suos maturet fructus, serotina autumno. Dioscorides amygdalum rhododendri foliis esse. Palladius etiam in vetustate plus afferre scripsit. Apud nos nouellis amygdalis folia hyeme non cadunt, adultis cadunt.

Genera. Theophrastus syluestris, & domesticæ, dulcis, & amaræ, duræ, & mollis meminit. Athenæus Cypriæ meminit, quæ reliquis longior, & extremitatem aduncam habet, item Naxiæ, & in pretio habitæ, quia erat mollis, vt ex Phrynici testimonio patet apud eundem, qui se molares dentes sibi rupisse dicit, vt ne Naxiam quidem amygdalam frangere posset. Plinius à Theophrasto dulcis, & amaræ. Nos autem ita diuidemus. Amygdalarum duplex genus, syluestre, & vrbanum. Syluestres amygdalæ amaræ sunt, & salubriores, quippe in remediis magis quàm dulces valent. Vrbanum genus in duo itidem diuidemus: Molle & Durum. Molles amygdalas tarentinas dicimus, quæ tam fragili putamine sunt, vt manibus attrectatæ frangantur, & arboribus furto auium exponantur, nam hiascunt, & decidunt, vel aues

rostro

rostro frangunt,& vorant,à mercatoribus spernuntur,quia fragiles sunt, non ita à mulieribus & pueris,qui manibus pressis,vel dentibus ruptas edunt. Harum duæ species, altera maiór,altera minor. Neapoli *amendule pomegue* dicimus. Atheneus has Naxias vocat. Durum genus in tria diuidemus,maximum, medium,& minimũ. Maximum quatuor digitorum longitudine fructus est, cuius apex veluti hamus incuruatur: Atheneus Cyprias vocat,Plinius falcatas. Apuli *amendolagine*. & ab eis pro vili pretio habitæ, quia earum arbor paucas producit, nec continuo fœtificat, nec exportari tolerant,sed secundis mensis apponuntur,ac sacchara condiuntur. Medium genus communes vocãt,à pice sunt retusiori,folia arboris maiora. Sed minimum genus præstantius est. Incolę *ambrosine* vocant, hæc exportantur in diuersas partes,gestatum tolerant, maximoque habentur pretio à mercatoribus. Hoc genus in duas species diuidemus,maiorem, & minorem. maior non dicitur, quod cum cæteris conferri possit,sed respectu alterius speciei,quæ minima est. Fructus rotundus est,paruusque,totam suæ testę cauitatem replet. Arbor tenuior,& delicatior est. Folium angustius breuiusque. Hæc singulis annis vberiores fructus producit, vt nimio onere frangantur rami,ni subdita furca ferat opem.

Theophrastus ei cœlum serenum apricumque tribuit. Columella calidum. *Cœlum.* Plinius calido cœlo,& meridianis partibus gaudere dixit. Palladius: amant cœlum calidissimum, quia mature florere consuerunt. Ita statuendæ sunt,vt arbores ad meridiem spectent. Florentinus: gaudet calidioribus locis hæc planta,ob id insulis plantant,vt vberius adolescãt. Naxia ab insula Naxo veteribus Græcis amygdala maxime commendabatur, ex Athænei authoritate: secũdas sibi vendicat Cypria,quæ præter cæterorum morem,quæ gignuntur alibi, repando cacumine prodit. Ex Hermippi sententia, ex Paphlagonia,& primitus ibi venerunt. Plinius ait Thasias & Albenses celebrari. Est enim Thasus Thraciæ insula. Apud nos qui temperato degimus cœlo minus fructificat, frigido verò aut perit,aut sterilescit,nec semine sata pullulat, ita aquilonium odit cœlum. Aiunt in Anglia interdum nuces maturare.

Theophrastus amygdalis gracile solum tribui vult,quoniam si pingue, vel *Solum.* altum nanciscatur, nimia pabuli vbertate sterilitate afficietur. Adeò virium soliditate valet,vt ex nimio alimento in germinum luxuriam proruat. M. Varro: deorsum fertiliores nuces græcæ, id est in planis consitæ, vt supra diximus. Columella agrum durum,& siccum desiderare ait, nam si in locis diuersis natura eiusmodi posueris nuces,protinus putrescẽt. Plinius ex Magonis sententia ait gaudere dura terra,in pingui,aut humida sterilescere. A quibus Palladius: Amat agrum durum,siccum,& calculosum. Ob id Apuliæ solum totius nostri regni accommodatissimum est amygdalis,calido enim fruuntur cœlo,vbi patentissimæ planities consitæ,& solum,cui post duorum, vel trium pedum altitudinem calculi subsunt,vel perpetuus tophus. Prohibet hic enim,ne vnica amygali radix in profundum descendat: sed alimentum in fructus conuerta-

tur. Ideo Italia Apulas laudat. Et nobis inuidendæ parum sunt Cyprus, Naxus Thasusq;.

Satio. Satam semine amygdalam Theophrastus exurgere posse ait, sed degenerare sapore, duramq; ex molli reddi. Iccirco aut adultã inserere, aut sæpius transferre præcipiunt. Cuius ratio seminis infirmitas est: deuincitur enim ab influxu copiosioris alimenti, quod digerere nequeat. Sic durior euadit. Ob id Thasii amygdalas inoculant, ex mollibus enim præduræ post satum reddũtur. Didymus semine seri ait, & transplantatas meliores fieri. Florentinus Græcus seminio pãgi posse docet. Nuces, quæ seri debent, pridie liquido fimo macerentur, alii aqua mulsa madefaciunt, in eaq; noctem solam esse patiuntur, ne germen extinguat mellis mordacitas. Cacumina in terram rectè figuntur, sic vt lignosior pars sursum spectet. Tradunt vegetiores enasci, si in scrobiculos, quibus obruuntur, ferula coniiciatur. Columella, Antequã nuces deponas in aqua mulsa, nec minus dulci macerato, ita iucundioris saporis fructum, cùm adoleuerit, præbebit, & interim melius & celerius nascetur. Ternas nuces in trigonum statuito, parsq; durior inferior sit, quia inde radices mittit, nuxq; à nuce minimo palmo absit, & anceps ad Fauonium spectet. Plinius ex Magonis sententia, qui in nucibus operosus fuit: Serendas quàm maximè falcatas, & è nouella, fimoq; diluto maceratas per triduũ, aut pridie quàm serãtur, aqua mulsa. Mucrone defigi, aciem lateris in aquilonem spectare: ternas simul serendas trianguli ratione, palmo inter se distantes, denis diebus adaquari, donec grandescãt. Palladius nihil vtilius, ait, quã seminarium facere. Fodiemus ergo altam pede vno semis aream, in qua obruemus amygdala, non amplius quatuor digitis, ita vt acumina figamus in terra spatio inter se binorũ pedum separata. Sed ipsa amygdala ad ponendum, & noua legamus, & grandia, quæ antequam ponamus, pridie mulsa aqua, ita vt nimis maceremus, ne germẽ extinguat ex multo melle mordacitas. Alii prius fimo liquido per triduũ nuces eas macerãt. Deinde die, ac nocte esse patiuntur in mulsa, sed quæ suspicionẽ tantum possit habere dulcedinis. Cũ in seminario amygdala disponimus, si siccitas intercesserit, ter in mense rigemus, & herbis nascentibus circũfodiendo sæpe purgem⁹. Terra seminarii lætamen debet habere admistum: seruandæ sunt à pecore, quia si rodantur, amarescunt. Seri debent Ianuario & Februario, locis calidis Octobri, & Nouembri. In Baro aliquando satæ amygdalæ degenerare conspiciuntur, quippe si eas seras, quas ambrosinas nominari diximus, eæ proueniunt, quas communes diximus, si communes seremus, prouenient syluestres, si molles, duriusculæ nascuntur, ob id ex sobole, quæ circa matris crus nascitur, plantatur. Qui Neapoli seminaria facere velint, ex Apulia semina exportari curent, nam meliores nascuntur, quàm ex iis, quæ nostra regione nascuntur, nam si nostratia seueris, plerunque euanida fiunt. Viuiradix ab autumno ad Brumam, vt Florentini fert opinio, commodius seritur, verno satu difficilius comprehendit, quòd arbos ea præcoci partu germinet. Columella serit Ar-

Acturi

ʒturi ſigno, vel circa kalendas Februarias, quia prima gemmaſcit. Mago, Plinio referente, amygdalas ab occaſu Arcturi ad Brumam ſeri iubet, ſtatuitque tempus. Palladius: Seritur Ianuario & Februario, calidis locis Octobri & Nouembri. Cum in ſeminario adoleuerint, relictis ibi, quæ ſpatio ſufficiant plantis, alias transferemus menſe Februario. Amplo diſtent inter ſe interuallo, cum & numeroſam radicem habeat, & vires ſolidas hauriendi. Sunt qui inter vites ſerendas cenſeant, tanquam innoxias, & cibo mediocri contentas, & ſimul quòd maturè fructificent, nec latè adumbrent, minime graues, ſed Theophraſti opinione hi non rectè exiſtimant. Vmbra enim & ſera feracitas, non tam infeſtant, quàm vires radicũ. rapiunt enim alimentum ſuo amplo diſcurſu, implexuq; enecant. Amygdalis ampliora diſtribuenda ſunt internalla, quàm malis, pyris, ſed minora quã fico. A quo Plinius: Amygdalas ſeri iuſſerũt diſtantiores, quàm malos, & pyros. Palladius: Spatia inter arbores viginti, aut viginti quinq; pedũ dediſſe ſufficiat. Didymus auulſione naſci amygdalas ſcripſit. Florẽtinus etiam pangi poſſe auulſione vel ſtolonibus. Palladius ſeri poſſe plantis, quæ de maiori radice tolluntur. Theophraſtus ramo prægrandi depoſitis germen erumpere raro ſolere. Florentinus ait, Nonnulli ramulos, qui de cacumine ſumerentur, non infelici ſucceſſu depoſuerunt. Didymus nõ ſolum ramo, ſed etiam taleis naſci poſſe ſcripſit.

Cum amygdalam ſemper ſererent ſemine ob naſcendi facilitatem, opus erat, vt bonos fructus afferret, vt eam insererent, ob id Theophraſtus Thaſios ſemine ſatas, & adultas amygdalas inoculaſſe dixit. Paxamus autumni exitu amygdalas inſerere iubet non iuxta ſummitates, ſed in ramis iuxta mediũ excurrentibus. Florentinus verò etiam autumno inſerendam præmonet, cùm vere germinet, ſed inſerendos ſurculos non ſummatim legẽdos eſſe, ſed è media arbore. Quintilii verò Ianuario inſerendam præcipiunt. Plinius: ſtatutum tempus habere ſuæ inſitionis amygdalas circa brumam. Palladius: Menſe Decembri, vel Ianuario circa idus amygdalus inſeritur, locis verò frigidis & Februario. Si tamen ſurculos condias antequàm germinent vtiles ſunt, qui de ſummitate ſumuntur. Inſeruntur & ſub cortice, & in trunco: inſeruntur in ſe & in perſico. In verſibus verò, *Inſitio.*

Phyllis odoratos primæuis floribus artus
Diſciſſi pruni cortice fiſſa tegit.
Pomaq; permutat velamine perſica miſto,
Duritiemq; docet tegminis eſſe loco.
In modicam tornat ſiliqua tendente figuram,
Et frondes pulchro ditat odore feras.
Caſtaneamq; nucem depulſis cogit echinis,
Mirari fructus læuia poma ſui.

In Baro Apuliæ Octobri, & Nouembri inſerunt. Inſerendas arbores Auguſto iuxta medium detruncãt, ne frondibus & germinibus arboris ſuccus ab-

ſumatur. deſitis mox caloribus, vbi cœlum frigeſcere cœperit, truncum præcidunt, & inter lignum, & corticem inſerunt, acuunt ſurculum, ne dum intruditur corticem rumpat. Surculum ex Auſtrina arboris parte deſumunt, & è ramorum ſummitatibus, non trunco ſupernaſcentibus, Luna decreſcente poſtremis diebus, nam ſi creſcente id fieret, materiam multam, fragilemq́; produceret arbor, fructus verò paucos. Nos in Campania in prunum inoculamus, & optime concipit, difficilius trunco fiſſo, medio modo inter lignum & corticem in perſicum inſerimus. Ipſa recipit perſicum, præcocia, chryſomela & ceraſia, & tempeſtiua proueniunt, contra ruſticorum opinionem, qui pertinaciter ſerotina prouenire affirmant. Sed ſi ſubdita amygdalus amara fuerit, tantillum fructus cortices amaroris ſapiunt.

Cultus. Nihil æque degenerat vt amygdalus, vnde ſæpius plantam tranſplantare licet. Amygdalam, Theophraſtus ait, dum fructus parit, neque rigandam, neq; ſtercorandam, neque purgandam præterquàm aridis, neque vlla cura tractandam exiſtimant, ne plus æquo validior facta fructum in flore amittat. Plinius, Amygdalæ ſi colantur, foſſione florem amittunt. Palladius: putandę ſunt Nouembri menſe, vt ſuperflua, & arida, & denſa tollamus. Seruandæ ſunt à pecore, quia ſi rodantur amareſcunt. Circumfodi non debent, quoties florẽt, quia inde flos eius excutitur. In vetuſtate plus affert. Theophraſtus: Cultu miteſcit amygdala, vnde neglecta amara ex dulci, & dura ex molli redditur.

Ars. Amara amygdala quomodo eſculenta fieri poſſit, multa Gręcorum, & Latinorum extant experimenta. Ariſtoteles docet clauum confixum amygdalæ, vt gummi per multum tempus deſtillet, vrbanam reddere, & per hoc artificium ſylueſtres arbores fiunt domeſticæ. Theophraſtus amygdalam cultura maxime immutari poſſe multis in locis profitetur ſui operis. Vnde ſi quis ſtipite circumfoſſo, & ab ima parte perforato menſura dodrantali, vndique lachrymam affluentem in idem defluere ſinat, hoc tam ad bene ſapiendum, quàm ad fructificandum conferre creditum eſt. Amygdala perforatu caſtigatur. Si paxillo deciſo humorem influentem abſtergas, idq; biennio, vel triennio facias, dulcẽ ex amara efficies. Amaror enim ex nimia alimenti copia prouenit, humoriſq́; vbertate, quod perforatu caſtigatur: nã illo liberata humore, in meliorem & ſuauiorem fructum tranſit. Reliquus humor facilius concoqui poteſt, ſic dulceſcit. Amygdalam mutari poſſe ex toto procul à ratione eſt, cùm arbor ſit ſatis robuſta; ſed diminutam melioreſcere veriſimilius eſt. Præterea ſi ſtercoribus nonnullis ex validioribus vtemur, ceu ſuillo, amygdalæ ex amaris in dulces tranſeunt. Sed amygdalæ triennio poſt mutãtur, cultum enim per tantum temporis adhiberi par eſt. Africanus ex amaris dulces fieri affirmat, ſi circumfoſſo ſtipite quatuor digitis à radice cauernula imprimatur, per quam noxium deſudet humorem. Vel ſi circa radices apertas vrina, vel ſuillum ſtercus diffunditur. Quintilii ex Ariſtotele, Martio menſe amygdalarum radicibus ſuillum ſtercus imponunt, nam ex amaris faciunt dulces, maio-

res, &

res,& delicatiores. Plinius: amygdalæ ex amaris dulces fiunt, si circumfosso stipite, & ab ima parte circumforato, defluens pituita abstergatur. Palladius ex his, Ex amaris dulces fiũt si circumfosso stipite tribus digitis à radice fiat cauerna per quam noxium desudet humorem, vel medius truncus terebretur, & cuneus ligni melle oblitus imprimatur. Vel circa radices suillũ stercus affundas.

E duris molles reddere etiã docet Theophrastus. Africanus ita pollicetur: Si radicibus ante florem ablaqueatis aqua calida frequenter ingeratur. Palladius ex Martiali: Teneras nuces amygdalus creabit, si ante florẽ radicibus ablaqueatis per dies aliquot calida aqua ingeratur. Nucem græcam tarentinam facere hoc modo docet Columella: In quo scrobe destinaueris nuces serere, in eo terram minutam pro modo semipedis ponito, ibiq; semen ferulæ repangito: cùm ferula fuerit enata eã findito, & in medullam eius sine putamine nucem græcam abscondito, & ita obruito, hoc ante kalendas Mart. facito, vel inter nonas & idus Mart. Sed Florentinus amygdalam suis operimentis spoliatam facere promittit, si solam amygdalæ nucis carnem vitis recentis, vel platani foliis propter formicas inuolutam terræ obruas, sed cinis assidue aspergatur trunco, & radicibus. Vt amygdalæ testa tenuior fiat, intestina verò ampliora fiant, docet Theophrastus, si continua fossione exhilaretur arbor, nam alimento meliori vberiori q; cùm ipsæ arbores vigent, tum fructus meliores creantur: nam alimenti copia humefacit, pulpamq; fructus auget. Africanus nasci scriptam asserit, si eius testam fregeris integro nucleo, & in eo quicquid libuerit descripseris, mox papyro religatam, ac luto circumlitam, ac suillo stercore congesto obrueris. Palladius: Græci asserunt nasci amygdala inscripta, si aperta testa nucleum suum tollas, & in eo quodlibet scribas, & iterum luto, & porcino stercore inuolutum reponas.

Si lasciuit arbor frondibus, & germinibus, nec ferax fuerit, castigandi modum docet Theophrastus, sic copiosiorem fructum dari affirmat, si ferreus paxillus adigatur arbori, impressoq; foramini querneus inferatur paxillus, & hoc modo in eam animaduerti volunt. Vel si postbac fructus abunde nõ dabit, radices refossas spoliatasq; hybernis frigoribus dabunt, & reliqua puniendi genera. Sublata enim nimia alimenti copia, calor insitus amplius in residuo valet. Ab eo Africanus. Si ferax non est amygdalus, hyeme radices ablaqueabis, & iuxta terram terebrato trunco tedæ præpinguis adactum cuneum, infuso prius humano lotio, immergemus. Plinius: cuneo è robore adacto fissa radice fertiles fiunt, si germinant, nec fructum ferunt. Palladius, Si ferax non est, tedæ cuneum terebratæ radici mergamus, vel salicem sic inseramus, vt libro tegente claudatur. Sed Theophrastus querneum, Africanus è teda, Palladius è salice paxillum arbori adigunt, & alii diuersum, ex quo perspici licet non cunei materiem, sed duritiem & incorruptibilitatem quæri, quo diutius arboribus infixi durent. Perdit facillime amygdalus fructus ante maturitatẽ, dicit Theophrastus, quia nexu infirmo dependent, cùm mole grandiuscula cõstent: nam

Morbi & remedia.

quodlibet humefacere, atq; debilitare eos facile poteſt. Tũ etiam flatus interdum vehementes inuadũt, vt nil reſiſtere valeant: imò etiã ſi non pluat, dummodo aer auſtrinus, nubilusq́; ſit, amittũt flores & primos fruct⁹, ſi illico poſtquàm defloruêre illud acciderit. Plinius ab eo: Si amygdalæ cũ defloruere, protinus ſequantur imbres, in totũ poma depereunt, etiam ſi omnino nubilũ fiat, auſtrinúsve flatus, amittunt fœtus. Perdit facillime ante maturitatem fructus amygdala etiam ſi non pluat & fiat auſtrinum cœlum aut nubilum, amittunt florem, & primos fructus, ſi cũ defloruêre tales dies fuerint. Apud nos à Martio menſe vſq; ad medium Aprilem gelu timent, quia tunc flore & fructu pubent, & ſi noctu pluit in floſculis inſidente aqua, gelu torpebũt, & caduci fiũt flores, hoc elapſo tempore tutius viuũt. Amygdala non ſolũ plagam, ſed etiam diſciſſionem caudicis ſuſtinere poteſt (& ſi permultæ fiſſo caudice pereant) Ratio eſt, quod diſiectas partes celerrime comprimere poteſt, & coagmentare. Vredine non infeſtatur. Aliquando gummoſus humor efficitur. Mutilatione deterior euadit, quippe ex dulci amara efficitur. Ratio eſt, quod principio alterato, finis quoque alteratio ſequitur. Palladius: Locis frigidis vbi metus eſt de pruina, Martialis dicit hoc remedio ſubueniri. Antequã floreant, radices nudantur, & albi lapides minutiſſimi miſti arenis cõgeruntur, & vbi iam tempus videbitur, vt debeant germinare, effoſſi iterum lapides ſubmouentur.

Cõditura. Amygdalæ, Florentinus ait, ad legendum maturitatẽ fatentur, quũ fuerint ſpoliatę corticibus, quæ ſi muria lauentur, & candidæ fiunt, plurimum durant, mox ſiccatæ ad vſum ſeruantur. Si difficulter corium exuant, paleis obrutæ continuo relaxabunt. Semina, quæ mollia, Theophraſtus ait, carnoſaq́; ſunt, vt amygdala, putamine ambiente optime ſeruantur, omniaq; diutius ſeruantur putaminis circundantis præſidio. Sed minus perdurat, quã auellana, quum pinguiuſcula illa ſit. Palladius: amygdala maturitatem fatentur ad legendum, cum fuerint ſpoliata corticibus. Hæ ſine cura hominis ſeruantur in lõgum. Si difficulter corium dimittent, paleis obruta continuo relaxabunt. Item decorticata, ſi aqua marina lauemus, aut ſalſa, & candida fiunt, & plurimum durant. In Baro ſeptem, vel octo diebus inſolata cum putaminibus earũ ſicco loco per triennium, vel quadriennium aſſeruantur.

Materies. Arboris cinerem, ad lixiuiamq́ue probauit Theophraſtus vim acerrimam. Ad fornaces, arteſque aliquas non incommoda materies.

De auellana. CAP. XXXV.

ETSI montes, & nemora corylis veſtiantur, vt ſylueſtribus arboribus, nos tamẽ tum ob eorum fructuũ gratiam quã apud omnes adeptæ ſunt, tum quia facile cultu miteſcunt, in pomarium tranſtulimus. Plinius eſſe in ipſo nucum genere ait. Habent eæ facultatem non minimam aduerſus venena, præcipitq; Cato in ſuburbanis hortis conſerendam. Plutarchus ſcribit appenſam in laquearibus nucẽ ſcorpiones prohibere, ne in domicilia irrepant, lectorum etiam pedibus adligatam, ſcorpiones ne cubantes adoriantur inhibere nec ad

equilia,

equilia, si præsepibus affixa sit, irrepturos. Nec omittemus, quę simplex obseruauit rusticitas: serpētem coryli virga, vel caudice ictum obtorpescere, & tandem emori. Metallicorum etiā experientia compertum est tantam cū metallis coryli arborem sympathiam habere, vt si illius recta virga per montes & loca, vbi metalla lateant, deferatur, illico flectatur in absconditi metalli indicium, cū cæteris locis recta maneat. Hæc nux inter felices arbores à Macrobio enumeratur. Nec prætereūdum duximus ridiculum Alberti experimentū: Coryli virgæ veru instar accommodatæ regulus parua auis figatur, virgæ extremitatibus lignum, vel quoduis aliud subiiciatur, supra quod facile possit circumuerti, mox prunæ subiiciātur, fiet vt calescente colurno verruculo, non sine astantium risu, se ipsam vertat, dum coquatur, auis. Sed putat ipse eam vim inesse aui falsò, sed corylo, quæ per se sola conuertitur obiecta igni.

In magnis est ambagibus auellana ob sui nominis varietatem. Theophrasto ἡρακλεωτικὴ dicitur, id est nux Heracleotica ab Heraclia Ponti ciuitate dicta. Nomen. Dioscorides λεπτοκάρυον vocat, id est tenuem, & exiguam nucem, respectu iuglandis. Hermonax, & Timachidas auellanam nucem iuglandem vocant ex Athenæo. Macrobius prænestinā nucem vocari ait, à loco vbi luxuriat. Est autem natio hominum iuxta agrum Pręnestinum, qui Carsitani vocantur ἀπὸ τῶν καρύων, à nucibus, inde scilicet prænestinæ nuces. Hanc autem nucem etiam à Græcis vocari ait κάρυον ποντικὸν, cùm vnaquæq; gens indiderit huic nuci nomen ex loco, in quo nascitur copiosior. Putat idem, Oppii opinione, heracleoticam nucem non auellanam, sed iuglandem dici, falsò. Didymus ponticam nucem vocat. Plinius: Auellanas antea abellinas patrio nomine vocabāt, & in Asiam, Græciamq; venere è Ponto, ideo ponticæ nuces vocantur. Seruius ab Auellano Campaniæ oppido. Sed nunc duo oppida in Campania vulgò *Auello* & *Auellino* distant sex millia passuum; circa ea *Corigliano* vulgò, quæ optimas, copiosas & varias affert. Neapolitani respectu maioris nucis *nocelle* vulgo dicunt. Arbor Græcis κόρυλος dicitur, Latinis etiam corylus.

Rara admodum videtur fuisse Theophrasto, quòd tā anxiè eius historiam Forma. prosequatur. Auellana assurgit caudice multis infernè stolonibus fruticāte, superne ramis brachiato. Virgis sine alarū sinu enodibus, breuibus, crassisq; nōnullis. Foliis per ambitū serratis, vtiq; alno similibus, tamē latioribus. Materie admodum lenta. Cortice summo tenui, pingui, maculis albis & variis. Medulla tenui & subflaua, quæ dematur. Florere hanc nonnulli inficiantur, sed floris vice præludia quædā ostentare, quæ iulos vocant: Siquidem fructu iam caduco, squamosum quiddam minutis squamis racematim compactum, veluti prælongus vermis, erūpit, quod singulari fultum pediculo pensile nititur. Is nucis pineę viridis, & nouellæ rudimentū exprimit, nisi quod tereti crassamēto propemodum tendit, tripollicari longitudine, crescens hyeme, vere dehiscens, & flauescens defluit, cū folia prosiliunt, tunc calyculacea tegumenta totidē, quot iuli supra pediculū exeunt, eorūq; singulis singulę nuces insunt. Germinat & è

lateribus se fundentibus surculis, & ipsum quod præsit propellitur, sic caudex & rami sua prosequuntur incrementa, vt ea quorum germina in singulare folium finiuntur. Radice altissima, tenui, & robusta, & ob id diuturnioris vitæ. Plinius: Has nuces molles protegit barba, sed putamini, nucleisq; solida rotunditas inest. Vmbilicus illis intus in ventre medio. Ferunt & auellanæ iulos compactili callo ad nihil vtiles. Macrobius ait: Pontica nux & basilica, germina & flores agunt, scilicet eisdem temporibus, quibus græcæ nuces.

Genera. Theophrastus ait: Duo eius genera: syluestris, & vrbana. Sed syluestris prorsus vtriusq; naturę, nec vrbanæ fructus magnopere, quàm indomitæ præstantior, folium vrbanæ maius, & caudex procerior. Ambæ bino genere constant: quædam rotundam, quędam oblongam nucem largiuntur, vrbanæ candidiorem fructum. Didymus: est alia rotunda, alia oblonga. Apud nos syluestres, & vrbanæ copiosissimæ sunt. Syluestres putamine duriori, minores, & sapidiores. Vrbanę fructu rotundo sunt & oblongo, sed oblongus fructus cute tegitur rubra, præcocior est, & calyx summatim magis fimbriatus. Rotundę altera præcox, altera serior.

Cœlum. Hyemis vtraq; patientissima, & montibus magna ex parte proueniũt, cùm natura syluestres prorsus sint, vt ait Theophrastus. Descendit in plana corylus, dixit Plinius. Palladius verò frigido cœlo gaudere scripsit.

Solum. Theophrastus aquosis locis vrbanas gaudere retulit. Didymus argillaceis, & vliginosis. Palladius loco humido, macro, & sabuloso. Tale est Abellinum solum, vbi in planis, & montibus optime, copiosissimeq; fructificat.

Satio. Seritur, vt Didymus tradit, eo quo amygdalæ modo, & tẽpore eodem deponitur. Palladius: Auellanæ ponendę sunt nucibus suis, nõ amplius suprà terra ducenda est, quã crassitudine digitorũ duorum. Viuiradice Plinius seri iubet à kalen. Martiis ad idus easdem. Palladius plãtis, & sobole expertus est melius prouenire. Mense Februario seu planta, seu semen exponitur. Cato propagari posse docet. Plinius auulsione nasci, sed cũ parte corporis matris, quam secum auferat fimbriatam. Nos sationis modum, & cultus, quibus in Abellino vtuntur exponemus. Nucibus raro, vel nunquam, sed sobole frequentius serũt. Effodiũt scrobes altitudine quatuor pedum, latitudine trium, inde virgas quinq; circa matris crus fruticantes trimas, vel quatrimas euellunt, panguntq;, vt singulis scrobiũ angulis, & in medio vnam statuant Octobri, vel Nouembri, terrã iniiciunt, & optime calcant, cacumina obtruncãt, & vinculis simul religant, vt simul crescãt, nec se in latitudinẽ fundant. Interualla viginti pedũ ponũtur, vt cũ ad iustã proceritatem increuerint, cacumina ne se obũbrent. hoc modo ingentia auellaneta in Abellino cõspiciuntur. Sed à vitib⁹ lõge absint oportet. Virgilius, *Néve inter vites corylos sere.*

Ex quo Plinius: Vites odit corylus, & ni procul absit, tristis & ęgra.

Cultus. Theophrastus maxime coli iubet. Translatu mitescit syluestris. Prægraciles eius virgæ desquamãtur, crassioresq; derasa interpolantur. Fructũ meliorem,

rem,& copiosiorẽ afferre traditur,si plures virgas reliquerit,vt quę naturę suę proprietate fruticosa sit. Arborem si quis frequenter collucet, fœcundiorem reddi, quare tonderi, resecariq́; præcipiunt, alioqui si arborescere patiatur aliquis, in corpulentiam alimentum omne sumptitabit. Plinius ex eo: Nux auellana fruticosi generis, quinimo melior est, & copiosior fructu in plures dispersa ramos. Abellini populi ita colunt: singulis annis ablaqueant, ager bis aratur, optant Iunio aquas pluuiales: tunc enim repleri nuces dicunt. Si defierint, semiplenas & paruas procreabit, neglecta commeat in fruticem.

Apud nos non inseruntur, & cùm sæpius inseruissem rarò comprehendit, ferunt tamen persicum emplastrari, & inseri posse fisso trunco in eam, immo fructus producere, qui amygdalam intus dulcem habeant, nec ingeniosius, quàm hac arbore fructus posse duplicari. *Insitio.*

Columella nucem auellanam tarentinam fieri posse docet, si ferulæ medulla feratur, quemadmodum diximus in amygdala. *Ars.*

Cato nuces prænestinas recentes in vrceo in terra obrutas condere docet. Palladius mense Iulio circa nonas auellanam maturam esse in locis calidis,ait. Abellini populi arenis obrutas, vel sub terra coopertis locis vsq; ad Aprilẽ virides asseruant, inde tunc eximi oportet, nam cœlo incalescente cõtinuo pullulant. Iunio fumo suspendunt in cratibus, vt assiccentur, vel furno, vt breuius assequantur. Sunt qui nucleos nudent, ac filo traiiciant globulorum preciosorum more, ac suspendunt locis siccis. Maturitatis signa, cum sponte è calyculaceis suis tegumentis exiliunt. *Cõditura.*

Hastilibus præcipua est, vnde colurna hastilia F. Pompeio sunt, quæ ex corylo facta erant. Materies fragilis: ob id Ouidius, *Materies.*

Et coryli fragiles.

Plinius. Erat corylus olim facibus familiarissima. Cædua est, sed tardius nascitur, terræq́; defixa vix tolerat, non modo humorem. Apud nos circuli fiunt ex ea ad vasa vinaria constringenda, & ex eius virgis bimis vel trimis carbones ad pyrium puluerem conficiendum aptissimi.

De pistaceis. CAP. XXXVI.

IN nucum genere etiam pistacea nota esse Plinius dixit, quæ prodesse aduersus serpentum traduntur morsus, & potu, & cibo. Vitellius in Italiam primus intulit, eodem tempore, simulq́; in Hispaniam Flaccus Pompeius eques Romanus, qui cum eo militauerat.

Theophrasto πρέβινθος dicitur, vt paulo post in eius descriptione dicemus. Nicander Colophonius, authore Athenæo, pittacia vocat, & phistacia. Possidonius Stoicus bistacia: Fratres Georgici bistacia. Damageron ψιττακία. Dioscorides πιστακία. Latini pistacia vocant. Neapolitani *pistacchi*. Siculi *festuchi*. *Nomen.*

Theophrastus ita suam terebinthum Indicam describit. Ferunt Indiam terebinthum habere, vel, vt alii, arborem similem terebintho, foliis, ramis, & reliquis omnibus, fructu tamen diuerso, amygdalarum similitudine, nam & *Forma.*

in Bactris terebinthum hanc esse, ferreq; nuces amygdalarum magnitudine non magnas, sed visu similes, suauitate verò amygdalis præstantiores, & ideo incolas eis potius vti. Plinius ex eo. Est & terebintho similis cæteræ, pomo amygdalis, minore tantum magnitudine, præcipuæ suauitatis. In Bactris vtiq; hanc aliqui terebinthum esse proprii generis potius, quàm similem ei putauerunt. Possidonius Stoicus ex Athenæo ait, Arabia, & Syria affert pistaciũ vocatum. Fructus racematim cohæret vuę modo, longus, cortice albo, & lachrymis simillimus. Et Fratres, qui Georgica conscripserunt, inquiunt: Terebinthum pistacia Syri vocant. Nos hanc Indicam terebinthum Theophrasti, pistaciorum arborem esse haud temere affirmamus, cùm vtraq; similis, & resinifera sit. Præterea super terebinthum insita, vtpote in proprium genus mirè coalescit, & fructificat, nec pistaciorũ aliter Theophrastus meminit, cùm suo tempore nondũ in Gręciam essent allata. Nos ad horum maiorem declarationem pistacii arborem conscribemus. Planta tota est terebintho similis. Folio maiore, quàm lentisci, ita in ordinem vtrinq; dispositio, distantioribus frondium interuallis, subrufo. Arbor omnino nuda præterquàm ramorum cacuminibus: nam supra comatur densiore folio. Nuces racematim pendent ex ramorum extremitatibus, facie vnguentariæ glandi simili, internus nucleus cuticula tegitur rufa, medullæ sapor pineæ nucis proximus, sed odoratior, vt terebinthi.

Genera. Palladius duo genera dicit, marem, & fœminam: marem cui sub corio velut ossei longi videntur latere testiculi.

Cœlum. Theophrastus terebinthum Indiam ferre, & Bactrum. Dioscorides pistacia Syriæ esse. Galenus Alexandriæ magnæ nasci pistacia scripsit, verum in Beroea Syriæ municipio copiosissime. Damageron quærere locum soli expositum dicit. Plinius in Syria nasci. Palladius loco calido, & sole gaudere. Sicilia pistaciis scatet.

Solum. Palladius humectum solum, & rigationem desiderare ait.

Satio. Pistacia Damageron seri ait Aprilibus calendis, sexum vtrumq; matrimonio coniungendo, eo ordine tamen, vt mas deorsum in Fauonium spectet: ita connexæ largiorem, vt asserit, fructum dabunt. Diophanes nucem integram, suisq; putaminibus illæsam terræ dabat. Pistacia, Palladius inquit, seruntur autumno, & mense Octobri. Qui diligentius facere volet, pertusos calyculos, & stercorata terra repletos parabit, & in his pistacea terna constituet, vt ex omnibus germen qualecunq; procedat, quod vbi conualuerit, planta hinc facilius transferetur mense Februario. Nos Neapoli Aprili seruimus in calyculis, Maio prosiluerunt, foliis sui generis, & caducis, tardeq; crescebant. Si viuiradices plantare necesse fuerit, Paxamus docet, scrobes locis apricis, & iugiter insolatis elaboratos excauari, & viuiradices vegetas recentes vna colligatas infuso stercore luna secunda demergi, iisq; plantulis ab imo solo ad ramos vsq; vinculo constrictis, terra in gyrum accumulata scrobiculos implere, dareque operam, vt rigatione, potuq; satientur, ab octauo die rursum vinculis vt committe-

mitterentur, coirentq; comprimere. Sed vbi caudices trimatum agerent, ablaqueatione facta, effossisq; scrobibus, fimum inspargere, & impulso altius trunco aggere terræ munire, arbor enim in vastam crescens proceritatem, hoc munere firmius hærens, impetu ruentis venti non deturbabitur.

Insitio.

Damageron Aprilibus calendis inserit in sui generis arbores, & terebinthum, vtq; idem arbitratur, in amygdalum. Didymus in suis Georgicis pistacium in amygdalum inseri dicit. Palladius, Inseritur terebintho mense Februario, & Martio, at alii amygdalo inseri posse firmarunt. Ad Pasiphilum,

Quin & amygdaleos subeunt pistacea ramos,
Et debitum maius de breuitate petunt.
Hæc & cognato cingens terebinthus amictu,
Nutrit adoptiuis nobilitanda comis.

De castaneis. Cap. XXXVII.

VLtima omnium accedit castanea, etiam nucum generi connumeranda, duro enim tegitur corio, quod proiicitur, intus verò quod esui est. Virgilius nuces vocat,

Castaneasq; nuces, mea quas Amaryllis amabat.

Heraclion Ephesius etiam nuces vocat, Athenæo authore, sic Mnasiteus nuces & castaneas. Nicander, & Theophrastus etiam nuces vocant: quamquam Dioscorides iuglandium, & glãdium generi accommodatius tribui existimet. Sic Plinius ab eis, cæteriq;. Etiam Diui Tiberii nominum impositione, qui glandes nominare fecit. Torrere has in cibis gratius. Moluntur etiam, & præstant ieiunio fœminarum quandam imaginem panis.

Nomen.

Græcis κάστανον dicitur: à Castana Magnesiæ oppido, vnde primum aduecta est, nominatam esse constat. Theophrasto κάρυον εὐβοϊκόν. Nicander ait in Georgicis suis, referente Athenæo, Euboicos nucem castaneam vocare: Agelochum amotas appellare. Dioscoridi σαρδιαναὶ βάλανοι, & διὸς βάλανοι, & λόπιμα dicuntur. Plinius reddit rationem, cur Græci Sardianos balanos appellent, quia Sardibus eæ prouenêre primum. Iouis glandes, quia glandibus præstabant, adeo vt Ioue dignam existimarent. λόπιμα à cortice, quæ Græcè λέπος nominatur. Diphilus etiam castaneas sardicas glandes nominat ex Athenæo. Vocatur etiam & nux Heracleotica, vt Macrobius ex Oppii authoritate testatur. Heracleotica nux, quam quidam castaneam nominant. Democritus διὸς βάλανον ait castaneam designare. Apuleius castaneas eodem nomine vocat. Sic etiam Damageron. Latinis castanea dicitur. Italis *castagna.*

Forma.

Theophrastus quorundam opinione castaneam florere existimat, alii minime, sed villum proportione grossis præciduis respondere. Germinat ineunte vere, seriusque, Virgiliarum obitu fructificat. Amentum profert, id ante germinationem verni temporis initio gignitur, fit veluti foliorum conceptus, dehiscit postea, & squammata illa flauescunt, & in longitudinem vel tripolli-

carem increſcunt, cùm vere folium exit, iſta decidunt. Fructus glandeus in calyce echinato, ſimilis glandi, fagi dulcedine, & ſucco, ſed illi leuis, & placida, non hiſpida vt caſtaneæ. Plinius ab eo. Armatum iis echinato calyce vallum, quod inchoatum glandibus. Mirumque, viliſſima eſſe, quæ tanta occultauerit cura naturæ. Trini quibuſdam partus ex vno calyce, cortexq; lentus: proxima verò corpori membrana, & in his ſaporem, ni detrahatur, infeſtat. Germinat vere cœpturo. Virgilius hirſutas vocat,

Sunt & iuniperi, & caſtaneæ hirſutæ.

Genera. Plinius plura eius genera deſcribit. Tarentinæ faciles, nec operoſo ſunt cibo, planæ figura. Hæ Neapoli *caſtagne piatte* dicuntur à figura. Facillimè purgantur membrana, imò corio inhærent. Plinius. Rotundior, quæ balanitis, purgabilis maxime, & ſponte proſiliens. Neapolitani vulgò vocant *caſtagne palombelle*. Glandis figura ſunt, acuminatæ, dentibus frangendo proſilit albus fructus, & ob id expetuntur, corio flaueſcenti. De Salariana, quæ pura, & plana eſt. Multa ſunt apud nos genera, quæ his accommodari poſſunt, prima pręcox eſt, quæ Auguſto maturatur, figura eſt plana, ac facile decorticatur. Laudatior Corelliana. Adhuc antiquum retinet nomen, nam vulgò *Cordegliana* dicitur, quòd cordis ſpecimen gerat, cùm ignoret Corellium, à quo nomen acceperit. Materana vulgo *marroni* dicuntur, corrupto à materana vocabulo. Hæc maximo eſt apud nos pretio, quia magnitudine ferè malum æquat. Cortex ex flauo rubeſcit. Hanc Campania laudat, & ſerior eſt. Triangulas, & populares ſyluæ affatim producunt, ſcrupuloſa corticis intra nucleos quoq; ruminatione, quæ ſuum pabulo gignuntur, minore corporis tuberculo.

Cœlum. Quia caſtanea è ſyluestrium genere eſt, etſi cultu vrbana, non ob id ſylueſtrem habitum exuit. Theophraſtus, montibus exultat, ait, quia frigoris auida, atq; adeo montibus gaudet, vt in plana non deſcendat. Septentrionalium locorum incola, vt in Thmolo, Olympioq; Myſio, in Eubœa, & circa Magneſiam Euboicæ. Ab eo Plinius: Montes, & valles diligit caſtanea. Damageron frigidis lætari ait. Columella: Opaco, & ſeptentrionali cliuo lætatur. Plinius iterum ab eo: Gaudet opaco, ſeptentrionalibus, & præfrigido ſitu, vel etiam decliui. Palladius: Diligit cœli ſtatum frigidum, ſed & tepidum non recuſat, ſi humor aſſenſerit. Delectatur cliuis, & opacis regionibus, ac maxime in Septentrionem verſis. Apulia caſtanetis caret, quia calida regio, & plana eſt: ob id etiam puto iuxta Romam ipſam caſtaneas ægrè prouenire, vt refert Plinius. Sic apud Allobroges caſtaneæ multæ, generoſæq;. Pariſius ager non niſi paucas, & degeneres habet.

Solum. Apuleius caſtaneas in locis aſſiduam pluuiam excipientibus deponi monet. Damageron in arenoſa terra. Plinius: patria laudatiſſimis Tarentum, & in Campania Neapolis. Columella, Pullam terram, & reſolutam deſiderat, ſabulonem humidum, vel refractum tophum non reſpuit. Spiſſum ſolum, & rubricoſum reformidat. Plinius ab eo, Quærit ſolum facile, nec non arenoſum,

ſum, maximeque ſabulum humidum, aut carbunculum, vel tophi etiam farinam. Recuſat eadem gallicam, rubricam, cretam, omnemq; terræ fœcunditatem, qua ſeri nuces diximus. Palladius: Amat ſolum molle, & ſolutum, non tamen arenoſum. In ſabulone proueniunt, ſed humecto. Nigra terra illis apta eſt, & carbunculus, & tophus diligenter infractus. In ſpiſſo agro, & rubrica vix prouenit. In argilla, & glarea non poteſt naſci.

Satio. Damageron ſemine plantari docet, verùm fructu, amygdalo, & nuce longe ſecus, ſurſum mucronem habente. Decembri menſe caſtaneã plantari poſſe docet Caſſianus. Columella de eius ex ſemine ſatione hæc habet: Caſtaneę in repaſtinato nux poſita celeriter emicat. Seritur ab Nouembri mẽſe per totam hyemem ſicca terra, & repaſtinata, in altitudinẽ dupondii & ſemiſſis. Nuces in ordinem ſemipedalibus, ordines autem quinum pedũ ſpatiis dirimuntur. In altitudinem dodrantis caſtanea depreſſis ſulcis cõmittitur, qui vbi nucibus ſunt conſiti, prius quàm cõplanentur, breues arundines ab latere caſtanearum pangũtur, vt per hos ſationis indices tutius fodi, & runcari poſſint. Simulatq; ſemina ſtillauerint, & iã bima transferri queunt, interuelluntur, ac bini pedes arbuſculis vacui relinquuntur, ne denſitas plantas emaciet. Spiſſius autem ſemen propter varios caſus deponitur, nam interdum priuſquam enaſcantur, aut ſiccitatibus nux inareſcit, aut aquarum abundantia putreſcit, & interdum ſubterraneis animalibus, ſicuti muribus & talpis infeſtatur, propter quę ſæpe nouella caſtaneta calueſcũt. Plinius ab eo: Non niſi ex maximis prouenit, nec niſi quinis aceruatim ſatis. Perfringi ſolum debet ſupra ex Nouembri menſe in Februarium: quo ſolutæ, ſponte cadunt ex arbore, atque ſubnaſcuntur. Interualla ſint pedalia vndiq; ſulco dodrãtali. Ex hoc ſeminario transferuntur in aliud, bipedali interuallo, plus biennio. Palladius à Columella: Serenda eſt ergo ipſis caſtaneis, hoc eſt ſeminibus ſuis menſe Nouembri, & Decembri, item Februario. Eligendæ ſunt caſtaneę ad ponendum recẽtes, grandes, maturæ, quas ſi Nouembri menſe feramus, facilem ſe præſentia fructus ipſius pręſtat. Si verò Februario ponamus, vt vſq; tunc durent, ita faciendum eſt. In vmbra caſtaneæ ſiccentur expanſę. Tunc in anguſtum, & ſiccum locum tranſlatæ cumulum faciant, & eas omnes fluuialis arena diligenter operiat. Poſt dies triginta eas, remota arena, in aquam frigidam mittis. Quæ ſanæ ſunt, merguntur, ſupernatat quæcunq; vexata eſt. Item quas probaſti, ſimiliter obrues, & poſt triginta dies æque probas. Hoc cùm tertio feceris, vſq; ad veris initium ſerere debebis, quæ manſerint illibatæ. Aliqui in vaſculis ſeruant arena pariter miſſa. Paſtinari ergo locus debebit, qui huic deſtinatur arbuſto, altitudine pedis vnius ſemis, vel duorum: vel totus, aut ſulcis in ordinem deſtinatis, aut certe aratris reſolui hinc inde findentibus. Qui fimo ſatiatus aut redactus in puluerem caſtanearum ſemen accipiat, non amplius pedis dodrante demerſum. Vnicuiq; ſemini propter notam ſurculus debet affigi. Ipſa ſemina ſingulis locis ſimul terna, vel quina ponantur, & inter ſe quatuor pedum ſpa-

tio separentur. Quibus transferre placuerit, bimas plantas transferre debebunt. Locus tamen deductoria liquoris accipiat, ne humor insidens limo, germen extinguat. Seritur & plantis, sed quæ radicibus exempta, & deposita est, biennio reformidat: (dicit Columella) ob id cõmodius nucibus, quàm viuiradicibus syluas institui cõpertum est. Plinius ex eo: Translata nescit hospitari, pauetq; nouitatẽ, biennio ferè postea prosilit, ideo nucibus potius, quàm viuiradicibus plantaria cædua impleantur. Tempus serendi à Calendis Martii ad idus eiusdem. Palladius. Quibus transferre placuerit, bimas plantas transferre debebunt. Seritur & plantis quæ sponte nascuntur, sed quæ plantis seritur ita ægra est, vt biennio de eius vita sæpe dubitetur. Columella propagare docet: Vbi frequentãda sunt, melius ex vicino, si competit (mergi more) pertica declinata propagatur, quàm exempta reseritur. Hęc enim velut immota sua sede vehementer germinat. Plinius: Sunt & propagines nulli quidem faciliores, nudata enim radice tota in sulco prosternitur, tunc ex cacumine super terram relicto renascitur & alia ab radice. Palladius ex his: Cui placet, potest castaneæ ducere in propaginem ima virgulta, quæ in radice nascuntur. Damageron viuiradice seri docet, qui modus longè tutior est, & bima fructum reddit. Pangitur etiam auulsione, & stolone ab æquinoctio. Quintilii castaneam à palo, siue talea in frigidioribus, vel humidioribus locis plantant.

Insitio. Diophanes ait, Aprili mense inseri incipit castanea. Recipit morum. Inseritur in nucem, quercum, & fagum. Plinius suomet surculo insitam longe meliorem fructum reddere scripsit. Corellius eques Romanus Ateste genitus inseruit castaneam suomet ipsam surculo in Neapolitano agro: sic facta est castanea, quæ ab eo nomen accepit inter laudatas. Postea hæres eiusdem libertus Corellianam iterum inseruit: hæc est inter eas differentia, illa copiosior, hæc Corelliana melior. Palladius. Inseritur in se, & in salice, sed ex salice tardius maturat, & fit asperior in sapore. Inseritur, vt ipse probauit, sub cortice mense Martio, vel Aprili, tamen genere vtroque respondet. Potest & inoculari. Ad Pasiphilum,

Flumineam salicem fœcundant ardua membra
Castaneæ, & multo pasta liquore vigent.

Nos Martii fine inserimus fisso ligno, sed melius inter lignum, & corticem, aliquanto verò serius emplastramus, & ad modum digitalis, & optimè comprehendit.

Cultus. Columella. Cultus eiusdem est fossionis, positionisq;, qui vineæ. Suppurari debet bima, quin etiam trima, nam bis ferro repetenda est veris principio, vt incitetur eius proceritas. Plinius: Cultura non alia quàm supra dictis fodiendis, supputandisq; per biennium sequens: de cætero ipsa se colit, vmbra stolones superuacuos enecante. Palladius: Nouum castanetum circumfodi debet assiduè, mense Martio, & Septembri, incrementum maius acquirit, si putationibus adiuuetur.

Palladius

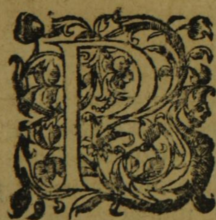
Palladius ita condit: Castaneæ seruantur, vel in cratibus dispositæ, vel intra sabulonem, ne inuicem tangantur inuersæ, vel in vasculis fictilibus nouis conditæ, & loco ficciore defossæ, vel inclusæ virgeis ex fago receptaculis, & lutatæ vt spiracula non relinquas, vel ordei paleis minutissimis obrutæ, vel palustri vlua figuratis densioribus sportis reclusæ. Cōditura.

Castaneæ deinde, priusquam cineribus credantur, ferro, vel dentibus vulnerari debent, vt plagæ hiatu spiritus igne citatus euadat, alioqui flagrantes flamma magno cum crepitu prosiliunt, assidentium periculo: flatus enim in angustiis elisus à noxa vindicabit, impetu in sibilum eunte.

IOAN. BAPTISTAE PORTÆ NEAPOLITANI VILLAE

LIBER SEXTVS SIVE OLIVETVM.

PROOEMIVM.

POMARIVM meum clausum iam, firmoq; munimento vallatum putaram, & in vineam progredi accingebar, sed memini de olea me dicturum, ob id lectores ne tædeat proximum montem subire, vbi oliuetum constitutum. Decreueram enim prius oleam ipsam apud bacciferas arbores in pomario locare, sed deliciæ, & diuitiæ huius plantæ, & accurata, diligensq; eam serendi ars, quæ amplam, exactioremque commentationem exposcebant, me ab instituto proposito auerterunt, vnde hic proprius erit oleæ locus: hoc libro eius historiam pressius, quàm quisquam author designauerit, cōplecti decreuimus. M. Cato oleto quartum locum dedit. Varro sui rustici operis principio Mineruā deprecatur, cuius procuratio oleti est. Stirpium nobilissima, & mortaliū sorti vtilissima, vt qua animalium princeps homo ferè victum trahat. Virgilius ob suas dotes viti pręposuit: quòd si vitē dignitate superabit, quæ ex nascētibus planta erit, quæ ei conferri possit? Fenestella tradit (Plinio referēte) omnino non fuisse in Italia, Hispania, atq; Africa, Tarquinio

Priſco regnante, ab annis populi Romani 183. quæ nunc peruenit trans Alpes quoq; & in Gallias, Hiſpaniasq; medias, vrbis quidem anno quingenteſimo quinto Appio Claudio Cæci nepote, L. Iunio coſſ. olei libræ duodenæ aſſibus veniere. Et mox anno ſexcenteſimo octogeſimo M. Seius T. F. ædilis curulis olei denas libras ſingulis aſſibus præſtitit populo Romano per totum annum. Minus ea miretur, qui ſciat poſt annos 22. Cn. Pompei IIII conſulatu oleum prouinciis Italiam miſiſſe.

Quòd olea Mineruæ dicata ſit. CAP. I.

MINERVÆ oleam ſacram dicunt tum Græci, tum Latini ſcriptores omnes, quòd illius inuētrix fuerit, aliasq; multas ob rationes. Virgilius,

—— *Oleæq; Minerua*
Inuentrix.

Plinius etiam ſcripſit: Olea Mineruæ dicata ſeruatur. Primo quod olea virginea manu ſata, & exculta, vberiores præbeat fructus: puritatis ſiquidem amantiſſima, labisq; neſcia, ob id virgini Mineruæ dicata. Addit Florentinus Græcus; quòd quum pura ſit olea, puros etiam eſſe vult ſuos collectores, & iurare, quòd à ſola propria vxore veniant, & non ab alieno cubili, & ſic inſequenti tempore plurimum fructum exhibebit. Ferunt etiam in Anazarbo Ciliciæ pueros caſtos oleam colere, & propterea oleam apud ipſos fertiliſſimam & fructuoſiſſimam eſſe. A quo Palladius: Græci iubent oliuam, cum plantatur & legitur, à mundis pueris, atque virginibus operandum, credo recordati arbori huic eſſe præſulem caſtitatem. Martianus Capella oleam Mineruæ ſacram dicit, quod artes & diſciplinæ, quarum illa dea eſt, oleo lucernarum lucubrationibus perdiſcantur, inquiens libro ſexto,

Hinc iam vernicomæ frondent tibi munera oliuæ,
Artes cura vigil per te quòd diſcat oliuo.

Demoſthenes demonſtrare quærens, quòd ſobrius multas noctes vigiliis abſumpſiſſet, & lumen, & oleum multum triuiſſet, dixit, plus olei, quàm vini abſumpſiſſe. Phurnutus olei munus Mineruæ eſſe dixit, quòd ſemper in virore ſit, & glaucum colorem præ ſe ferat, & adulterari alio liquore nequeat: ſed ſemper in ſua ſinceritate permaneat. Sed de olearum origine ita Græci ſcriptores fabulantur. Cùm à primordio tellus aquis emerſiſſet, primum Athenis emicuiſſe dicunt: cùmq; Minerua & Neptunus amore loci capti, de ciuitatis ſibi nomine dicando contenderent (vt Cicero pro L. Flacco dixerit, de quorum vrbis poſitione propter pulchritudinem inter deos certamen proditum eſt) Iuppiter eorum controuerſiam dirimere cupiens, tulit ſententiam, Eum oppidi principatu potiturum, qui hoc meliori poſſeſſione donaret: Neptunus itaq; portu, & naualibus exornat, Minerua in Acropoli cum lętam, & virentem, tum fructiferam oliuam edidit: cuius ramum in coronam cōtorquens capiti ſuo impoſuit, omniumque calculo vicit, & ciuitatem ſuo nomi-

ne

me nuncupauit: nam Minerua ἀθλωνῆ dicitur: victus itaq; Neptunus ad consueta munia secessit. Higinius verò ait, inter deos decertatum fuisse, qui primus in Attica terra oppidum conderet, & secundum Mineruam à Ioue, quòd in ea oleam seuisset, iudicatum. Alii verò inquiunt, Post deorum longam dimicationem, etiam vsq; ad succumbentis vindictam, placitum est, vt eius nomine ciuitas appellaretur, qui munus mortalibus melius protulisset: sic Neptunus percusso littore effecit vt tellus equum, animal bellis aptum proferret: Minerua autem iacta hasta oleam procreauit, quæ res melior comprobata, quòd pacis insigne foret. Sunt qui dicant Neptunum arcem percussisse tridente, & inde aquarum salsos haustus prosiluisse, vt inde fons in arce fuerit, qui Neptunius diceretur, & Mineruam oleam euocasse hasta, quæ omnibus vtilior visa est, atque ita vt ei Athenæ cederent arbitratum. Alii dicunt: post longam altercationem in id conuentum fuisse, vt ambo simul Athenis præessent. De hac contentione Statius,

Ipsa quoque in pugnos vacuatur collis, vbi ingens
Lis superum, dubiis donec noua surgeret arbor
Rupibus, & longa refugum mare frangeret vmbra.

Et Virgilius Georgicorum primo,

——— *Tuq; ô cui prima frementem*
Fudit equum magno tellus percussa tridenti.

Plinius ad sua vsq; tempora oleam durare tradit in certamine editam à Minerua. Sed hãc fabulam M. Varro ad veritatem ita traducit. Ædificatis autem Athenis, & ibi imperante Cecrope: in arce sponte nata olea, & ibidem alio loco aquarum scaturigo: his prodigiis perterritus Rex, formidans ne hęc portenta futurarum calamitatum præsagia forent, Apollinem Delphicum sciscitatum misit, qui respondit, ostentum illud nihil mali portendere, sed deorum contẽtione binorum de vrbis nominis impositione decertantium, per oleam Mineruam, & per vndam Neptunum significari, liberumq; esse Atheniensibus ex vtrius dei appellatione ciuitatem denominare. Cecrops mares, & fœminas ad conferenda suffragia conuocat, mares pro Neptuno, mulieres pro Minerua sententiam tulere, & quia fœminæ numero plures, vt ferè semper vbique, pro Minerua vicerunt: indignatus Neptunus Atheniensium terram inundauit: quare vt supplicio mulierum vacarent, Athenas quidem vocarunt, sed edixerũt ne nascentium vllus materno nomine censeretur, & demum ne mulieres suffragia ferrent. Sed Plutarchus in Themistoclis vita ait ex re ipsa fabulæ locum fuisse, etenim cùm reges Atheniensium (vt ferũt) studerent efficere, vt ciues omissa nauigatione arbores consererent, & fertiliorem eorum regionem redderẽt oleis, quarum ager Atticus apprimè ferax esset, atq; ex earum fructu non minimum quęstum facerent, sermonẽ illum vulgarũt, quòd Neptuno de regione contendente, Pallas oliuam iudicibus obtulerit, ac vicerit. Vel Athenienses primos fuisse, qui hãc plantam & nouissent, & studio co-

luissent. Theophrastus refert Athenis oleam antiquissimam fuisse. Sed de oleæ inuentione alii alia tradunt. Quippe Diodorus Mercurium inuentorem, non Mineruam fuisse, huicque olei educendi, exprimendique inuentum tribuit: nam ante Mineruam, hæc cum cæteris syluestribus immista, ignotaque erat, vilisque habebatur. Et Cicero libro de natura Deorum, Aristeum Apollinis filium oleæ inuentorem fuisse scribit. Tacitus refert Latonam partu grauidam apud Cenchrum amnem, prope Ortygiam, oleæ adnixam Apollinem & Dianam enixam. Sed hæc poetarum figmenta sunt, qui sub fabularum inuolucris vim & plantæ naturam demonstrarunt, secus autem nostra fides sentit: Immensus enim omnium creator Deus iussit, vt terra plantas omnes produceret, quæ nulla penitus intercedente materia, quod est supra hominis captum, plantas, stirpesque omnes produxit: solius Dei honos & gloria est.

Quanto honore habiti fuerint, qui in ludis, solemnitatibus, & victoriis corona oleaginea coronarentur.

CAP. II.

EX prædicta Palladis victoria super Athenarum vrbis nominis impositione, tanti Athenienses oleam fecêre, vt in eorum victoriis, solemnitatibus, ludisq; oleaginea corona donum & gestamen fuerit, & victoriȩ signum apud eos esse cœperit, vt ex Halicarnasseo habetur. Scribit in artibus Dionysius, In oleæ laudibus illud meritò recenseri, non modò, quòd illa sit Palladi sacra, sed quòd veteribus ex ea cõstituebantur trophæa, quodq; sit victoriæ symbolum: nam & Neptuno superato, hac primum dea est coronata. Cassianus Græcus ab hac victoria scribit non solum certaminum victores, sed inspectores etiam, & arbitros ex oleastro apud Athenienses coronari. Ex Plinio quoq; habetur Athenis victores olea coronari. Seneca oleam gentilem Atheniensium frondem vocat in Hercule furente,

Te ramus oleæ fronde gentili tegat Theseu.

Et Athenienses patriam coronam vocarunt. Græcos Achilli, & Aiaci ob hostium victoriam prædamque coronam ex olea donasse memorat Dictys Cretensis. Et in bello, quod Græci cum Xerxe gesserunt, Themistocli & Euribiadi eandem coronam sunt largiti. Idem Dionysius Halicarnasseus ait, Romanos idibus quintilibus, quæ dies cladis Latinorum fuit, Castori, & Polluci sacra facere, & milites, quibus equi è publico donati sunt, tributim curiatimque, ac cateruatim olea coronatos incedere, ac si è pugna, & victoria redirent, ab æde Martis vsque ad eorum ædes progrediendo. Plinius ad id: Oleæ honorem Romana maiestas magnum præbuit, turmas equitum idibus Iuliis coronando, item minoribus triumphis ouantes. Qui etiam pro republica aliquod egregium facinus peregissent, eadem oleaginea corona donabantur. Thrasibulus occupato loco, cui Phila nomen, & quum triginta Atheniensium tyrannos sustulisset, & ciuitatem in pristinam liber-

tatem

tatem vindicasset, prædicta corona insigniri requisiuit. Hac enim donare bonos ciues Athenienses consueuisse Valerius Maximus est author, quæ ex duobus ramulis complicabatur, eaque Periclis caput incinctum fuisse. Panathenæa, quæ Athenis magna sacra dicebantur, singulis annis celebrari solita, quæ Theseus in Mineruæ honorem primus instituit. Erant solum pueri certatores, quorum victoris præmium corona oleagina fuit, & oleum, quod ex sacra olea pressum erat. Instar huiusmodi ludorum Æneas ludos curules fecit, in quibus victores oleaginea corona coronabantur. Virgilius,

——Tres præmia primi
Accipient, flauaque caput nectentur oliua.

Quòd olea veniæ, & pacis index sit. CAP. III.

OLEAM Græci ἐλαίαν vocant ab ἔλεος, id est misericordia, est enim supplicantium, & pacis symbolum, vt qui has petant, oleam manibus gestent. Athenienses contra Timocratem sordidati, & oliuam gestantes supplicare soliti fuerãt, vt narrat Demosthenes. Artaxerxi, vt author est Siculus in vita Philippi, Sidonem obsidenti, quingenti primores ciuitatis oleæ ramos gestantes obuiam fiunt, pacem petentes. Deuicti item Carthaginenses, consulente Annibale, ad Scipionem ad deprecandam pacem & misericordiam decem è ciuitatis principibus seligunt, quos nauis oleæ ramis velata deferebat. Romani quum bellum cum Perseo Macedoniæ Rege gererent, Alexandrini legati sordidati, barba, & capillo promissis, & oleæ ramos ferentes, in Romanam curiam progressi ad miserationem procubuerunt, Liuio scribente. Eodemque Rege deuicto, Rhodiorum oratores, habita prius oratione, veniam deprecantes, & ramos oleæ gestantes, vniuersi prociderunt. Et apud Apuleium mulieres propter homicidium viduę, iudicibus sui commiserationem mouere cupientes, ramos oleaginos ferunt. Æneas ad commiserationem implorandam ob tempestatem, Æneidos quinto,

Ipse caput tonsæ foliis euinctus oliuæ,
Stans procul in prora pateram tenet, extaq; salsos
Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit.

Et libro septimo.

Centum oratores augusta ad mœnia regis
Ire iubet, ramis velatos Palladis omnes:
Donaq; ferre viro, pacemq; exposcere Teucris.

Sed lugentes non coronatos, sed manibus tantum ferre decet.

Paciferæq; manu ramum prætendit oliuæ.

Et Statius Thebaidos duodecimo,

Vittatæ laurus, & supplicis arbor oliuæ.

Ouidius Metam. sexto,

Circuit extremas oleis pacalibus oras.

Et columba post commune omnium animantium naufragium à Noa ex Arca tertiò emissa, rostro oliuæ ramum pertulit, generi videlicet humano à Deo summo pacem redditam significare volens. Immò cum nos meliorem aliquem significare volumus, oleæ ei ramum porrigimus: quod etiam expressit Virgilianus Æneas,

Optime Graiugenûm, cui me fortuna precari,
Et vitta comptos voluit prætendere ramos.

De Oleæ laudibus, & quanta antiquitus habita sit veneratione. CAP. IIII.

TANTA erat apud Athenienses olea dignitate, vt si quis aliquam oleæ plãtam vel subriperet, vel discinderet, in iudicium vocaretur, ac pro sacrilego condemnaretur. Erantq; magistratus deputati pro huius oleæ cultura. Et quum Lacedæmones ad Atheniensium expugnationẽ venissent, eorumq; regionem ferro, & igne deuastassent, oleas solum non attigerunt, tum plantæ veneratione, tum pœnæ timore: Nam Athenienses & hostes, & amicos diris blasphemiis persequebantur, qui oleam violarent. In profanis vsibus, authore Plinio, oleam pollui fas non erat, vt ne propiciandis quidem numinibus accendi ex ea altaria, aræve deberent. Plutarchus in Solonis vita narrat, quòd Athenienses cum ciuitatem sollicitam haberent ostentis, & piacula appeterent, ad expiandam eam Epimenides Phæstius ex Creta Athenas venit accersitus, cumq; se Athenas contulisset, in multis Soloni adiutor fuit, ad legum condendarum rationem, & quod maximum fuit, placationibus, expiationibusque ad mysteria, & religionem vrbem instituens, iustitię obnoxiam, & ad concordiam proniorem reddidit. Magna is igitur admiratione habitus, opes multas, & honores largientibus Atheniensibus, non aliud, quàm ex sacra olea ramos poscens, atque accipiens decessit. Erat & Athenis celebritas, quam εἰρεσιώνην vocabant, à Theseo instituta, qui è Creta Athenas incolumis reuersus, supplicationem Apollini Delphico pro facili reditu peregit, eresionem offerens. Erat enim ramus è sacra olea, alba lana implexus, ἔλαιον Græcis dicta, in quo plurimarum arborum fructus, quos acrodrya vocabant, circũpendebant. A Theseo pòst Athenienses annuatim Apollini votum persoluerunt, hunc enim ramum puer in Apollinis foribus affigebat, singuli verò post ante ędium ianuas, eademque die, vt meminit Plutarchus in Theseo, ὀσχοφορεία celebrabantur, ac si ramalia dicas à ramis ferendis: ὄσχος enim ramus est. Sophocles in OEdipo Coloneo in Atticæ terræ encomio, sacras ibi oleas fuisse dicit, quarum Iuppiter cognomento Morios custos erat. Hæc olea morias dicta erat à cęde Halirrhothii Neptuni filii, qui cùm eam in odium Palladis victoriæ excidere tentasset, sibimet securim cùm aberrasset impegit, vt inde occumberet, vt à casu hoc olea

lea nomen desumpserit. Tantaque est huius plantę pulchritudo, vt princeps poetarũ Homerus, cùm egregiam aliquam speciem iuuenum describere quærit, oleæ compareт, quæ humi lætitia, cœli clementia, ac ventorum benignitate nitida vigoreque plena è solo surgat. Euphorbus cùm à Menelao cæderetur, comparat eum casum oleæ, quæ ventorum vi deturbata humi procumbat: vbi verò iuuenum formam non memorat, eos quercui, vel pinui assimilat. Et in sacra pagina vbi necesse est perfectæ alicuius speciei meminisse, olea commemoratur: Quasi oliua speciosa in campis: cùm virginalis pudoris, & puritatis specimen quoddam præ se ferat.

De oleæ necessitate, & vtilitate. Cap. V.

OLEARVM vsus tantus, & tam multis in rebus varius est, vt multiplices eius vtilitates arduum sit enarrare, sed paucas, vel nonnullas in medium afferre non inconcinnum est visum. Ad rei medicæ necessitatem nulla res ea maior inueniri poterit. Plinius inquit: liquores duo sunt humanis corporibus gratissimi, intus vini, foris olei, amborum è genere ambo præcipui, sed olei necessarius. Olei liquor recreans membra est, cuius etiam potestas tepefacere, & contra algores munire. Veteri oleo vsus est ad quædam genera morborum. Existimatur & ebori vindicando à carie vtile esse. Certè simulachrum Saturni Romæ intus oleo repletum est. Interrogatus Democritus qua ratione homines inoffensa valetudine degerent, atque animi illum vigorem custodirent, respondisse fertur, si corporis externa oleo, interna melle linirentur. Celebris etiam Pollionis Romuli exemplo: centesimum annum excedentem eum diuus Augustus hospes interrogauit, quanam ratione maxime vigorem illum animi, corporisq; custodisset. At ille respondit, intus mulso, foris oleo. Diuus Ambrosius in Hexamero prodit ægrotantem ceruum sanum fieri mansis oleæ ramusculis, & locustas ab ægritudine liberari, arrosis oleæ foliis. Illud non omittam perquam vtile, vt qui ferrum remollire cupiant, oleo tangant, qui obdurescere, in aquam ignitum mergant. Contra vespas remedio est oleo aspergier ore. Pix oleo extrahitur, quando vtrunque pinguis naturæ est. Thracius lapis aqua accenditur, oleo restinguitur. Oleo quidem non apes tantum, sed omnia insecta exanimantur, præcipuè si capite vncto in sole ponantur. Ad venenorum haustus oleo succurritur ad vomitiones ciendas, ne lædantur præcordia. Vrinantes oleum ore sub aquis spargunt, & clarius omnia patescunt. Ad victum necessarius est olei vsus. Diuinus psaltes ait: à fructu frumenti, vini, & olei multiplicati sunt. Memorabile est, quod Plinius scribit, Alpibus coercitas, & tam inexuperabili munimento Gallias, hanc primum habuisse causam superfundendi se Italiæ, quod Elico ex Heluetiis ciuis earum, fabrilem ob artem Romæ commoratus, ficum siccam, & vuam, oleique, ac vini præmissa remeans secum tulisset. Oleum suo lumine tenebras discutit, ac noctem in diem vertit. Nec prætereundum, quod eius vsus ex-

ga deos,eorumque ſacrificia frequentiſſimus ſit. Sed ne illotis manibus ab ea diſcedamus,ſcriptum reperimus, quòd luctaturi oleo perungebantur: cuius vnctionis & ludorum olympicorum inuentor Hercules extitit, vt ex Lucano habetur,

Ille Cleonei proiecit terga leonis,
Antæus Libyci perfudit membra liquore
Hoſpes olympiacæ ſeruato more palæſtræ.

Et Philoſtratus in Paleſtræ icone, oleagineum ramum in Paleſtræ Mercurii filiæ luctæ inuentricis nudo ſinu locauit. Vngebantur luctaturi tum vt eius vnguinis lubricitate difficilior foret mutua brachiorum connexio, tum quòd validiores euadebant. Author eſt Polybius, victoriæ cauſam, qua potitus eſt Annibal in Italia contra Tiberium, fuiſſe milites prius oleo perunctos. Propterea Anacharſis Scytha oleum inſaniæ pharmacum eſſe dicebat, quoniam eo peruncti athletę feruentius inuicem inſultarent. M. Varro dicit, Olea corpus non ſolum intus vngit, ſed etiam extrinſecus, itaq; dominum & ad balneas & ad gymnaſium ſequitur. A quo Plinius, Vſum eius ad luxuriã verrere Græci, vitiorum omnium genitores, in gymnaſiis publicando. Notum eſt, magiſtratus honoris eius octogenis ſeſtertiis ſtrigmenta olei vendidiſſe. Porphyrius Eſſæos è Iudæorum genere vngi oleo non pati ſcripſit, quòd ſi quis oleo tactus fuiſſet, tanquam à magna corporis macula, diligenter abſtergebatur, quòd eos corpore aridos, & duros, non molles eſſe oporteret. Odores oleo optimè ſeruantur, ex Plinio habemus, quod diuturnitati eorum tãto vtilius eſt, quanto pinguius: & ipſa vnguẽta vetuſtate meliora. Mirumq; dulcem ſuccum bibere, & alieno infici ſapore, etiam ſi oleum abſq; odore ſit, vt ideo vnguẽta, ad quæ frequens vſus, nullo modo inficiat; quod teſtatur Lucretius.

——— Cum primis quærere par eſt,
Quod licet & potis es reperire, inolentis oliui
Naturam, nullam quæ mittat naribus auram,
Quam minimè vt poßit miſtos in corpore odores,
Concoctosq́;, ſuo contactos perdere viro.

Oliua hyeme ſecundis menſis libenter veſcimur, & ſua amaritudine, & ſale potum ſapidiorem efficit, condit dapes, ſuauiorem efficit cibum, vbi imponitur. Diogenes cùm vidiſſet iuuenem in diuerſorio oleas eſitantem, inquit, Si ſic prandiſſes, non ita cœnares. Idem etiam cùm Platonem in lautiſſimo conuiuio deguſtantem oleas intuitus eſſet, illum percunctatus eſt, quamobrem in Siciliam huiuſmodi menſarum gratia profectus, appoſitis modo non frueretur? Cui ille, At Hercules ô Diogenes, illic & oleis & reliquis huiſcemodi pluribus veſcebar. Cur igitur, reſpondit ille, Syracuſas adnauigare te oportuit? An Attica tunc oleam non ferebat? Quibus verbis Platonis nauigationem ſubarguere videbatur. Tam longæuæ arbor eſt vitæ, vt propè immortalis videatur. Multiplici modo ſeritur, citò comprehendit, & fructificat maxima vbertate.

Et quia frondosa, æternaque pubet coma, solet hyeme à ventis agitari, & sæpissimè deturbari, & ne tam vtili bono priuaremur, effecit Dei benignitas, vt detruncatis brachiis, & denuo effosso scrobe sata, comprehēdat, & citò etiam fructificet, vt quæ tam humanæ vitæ vsui inseruiat. Facilè colitur, nec neglecta deperit, vt Columella inquit. Longè ex omnibus stirpibus minorē impensam desiderat olea, quæ prima omnium arborum est: nam quamuis nō continuatis annis, sed ferè altero quoq; fructum afferat, eximia tamē eius ratio est, quòd leui cultu sustinetur, & cùm se non induit, vix vllam impensam poscit, & si quam recipit, subinde fructus multiplicat, neglecta compluribus annis, nō vt vinea deficit, eoq; ipso tempore aliquid etiam interim patrifamilias præstat, & cùm adhibita cultura est, vno anno emendatur. Florentinus ait, quòd non solum securos, & firmos reditus habet ex olea prouentus, sed & maximū bonum est, & ad omne vtile. Id præterea præcipuum, & consideratione dignū habet, quòd non sicut ficus fructus deprædantur eo tempore, quo maturantur, nā ab omnibus colliguntur ficus, nec ferè alio tunc rustici cibo victitant, quod de oleis non euenit, cum ab omnibus sua amaritudine tunc respuantur, & non nisi ad oleum, vel ad condituram expetantur. Præterea M. Varro apes ex olea arbore ceram conficere dixit, etsi Plinius scripserit oliuæ florem ab apibus nō attingi, ideoq; hanc arborem procul esse melius fore. Sed idem in arbustum non sperni dixit, si non sit vmbrosa ramis. Plinius spōtè nasci in maritimis Syriæ dixit, quod elæomeli vocāt. Manat ex arboribus pingue, crassius melle, resina tenuius, sapore dulci. A scriptoribus etiā accepimus, Galliæ locis quibusdā ex vulgari olea emanare manna verè melleū, sapore, colore, & incorruptū durare. Manat è tenellis ramis, & stipitibus, & rimosis corticibus, vel etiam scalpello incisis, oliua nigricante, vel purpurascente, Nouembri mense, ingruente hyemis sæuitia. sectis etiam maioribus truncis initio melle liquidior glutinosus latex emanabat, postea frigore densior euadebat non tam mel, quàm manna præseferens.

De oleæ prodigiis. CAP. VI.

EX Theophrasto multa, quæ de oleæ prodigiis dicuntur, afferemus, inquit enim, Olea aliquādo visa est delapsis foliis vberes fructꝰ protulisse. Quod & Thessalo Pisistrati filio accidisse proditum est. Folium enim imbecillius est, & frigoris violentiæ magis obnoxium, ideo abit: sed fructus non nisi maturus cadit, ante id tempus in permanendo pertinax est, ob id perticis decutiunt. Videntur quidem hæc naturæ leges exire, non tamen pro monstris accipienda. Sic recisa oleæ ligna, obiecta & reposita terræ, fotu omni destituta, spōte pullulasse. Sunt enim hæc natura viuacia, propensaq; ad germinandum, suæ densitatis, humiditatisque causa, quæ cùm extrinsecus liquoris aliquid senserint, quàm primum germina edunt. Simile in statuis ligneis, cùm sudant. Ratio: Quoties adblanditur eis austrina tempestas tepore suo, suaq; humiditate: haud tamen omnia, sed quibus modo pinguis succus inest; hæc inter o-

ſterita relata habent: Sic etiam olea penitus aliquando aduſta, regerminauerat tota. Bætiæ verò germinibus omnibus à locuſtis deroſis iterum germinauit. Sæpè etiam pars arboris comprehenſa ab altera proxima eſt, atque in eiuſdem corporis coagmentata magnitudinem: & ſi lapidem, aut aliquid ſimile arboris alæ inculcaueris, demum inſinuabitur, atq; occultabitur amplexu auctionis obductæ, quod etiã in oleaſtro, qui Megaris in foro ſtabat, eueniſſe accepimus, quo ſucciſo vrbem capi, ac dirimi oraculum erat, ſicuti actum eſt: in hoc enim perſciſſo, repertæ ocreæ ſunt, & alia quædam Attici ritus, parte qua primum affixa fuere, ad ramorum ambitum concauata. A Theophraſto Plinius: Inter arborum vitia eſt & prodigiis locus. Inuenimus oleas folia amiſiſſe baccis hærentibus. Sunt & miracula fortuita: oliua in totum ambuſta reuixit, & in Bætia eroſæ à locuſtis ficus, iterum germinauere. Prodigio autem fiunt graui oſtento: cum in deteriora mutantur, vt olea in oleaſtrum. Et Laodiceæ Xerxis aduentu platanus in oleam. Super omnia, quæ vnquam audita ſunt, erat prodigium in noſtro æuo Neronis principis ruina factum in agro Marrucino, Vectii Marcelli è primis equeſtris ordinis, olíueto vniuerſo viam publicam tranſgreſſo, aruiſque inde è contrario in locum olíueti profectis. Herodotus author eſt, In arce Athenarum templum Erechtheo terrigenę fuiſſe, & in eo oleam Mineruæ, & mare Neptuni, teſtimonium quòd de regione decertaſſent. Hæc cum in Athenarum à Medis facto incendio conflagraſſet, eodem die duorum cubitorum altitudine repullulauit. Pauſanias author eſt, Cum Xerxes Græciam inuaſiſſet, milites oleam exuſſerunt, & altera ab incenſionis die cum Athenienſes ad rem diuinam miſſi templum aſcendiſſent, fructificaſſe inuenerunt, edito à ſtipite virgulti inſtar. Illud quoque ex hiſtoria ſuccurrit, Auguſti temporibus è taberna meritoria trans Tyberim oleum terra erupiſſe, ac toto fluxiſſe die, nulla intermiſſione, quo ſignificatam interpretantur Chriſti gratiam in gentes.

De oleæ nomine. CAP. VII.

Ἐλαΐς & Ἀθηναΐς Græca appellatio, Illa in enim primum vocauit Minerua, quæ vt vidimus oleæ munere Atticam ditauit. Aliis ἐλαία. Latinis olea, & oliua. Caper Grammaticus oliuam arborem eſſe dicit, oleam verò fructum. Sed hęc differentia vana eſt apud claſſicos authores. Virgilius arborem oleam & oliuam vocauit Georgicorum ſecundo:

Sed truncis oleæ, melius propagine vites.

In Eclogis.

Incumbens Damon tereti ſic cœpit oliuæ.

Ἐλάα fructus eſt, Latinè olea, & oliua dicitur. Varro oleam conditiuam vocat, quæ ad condituram adſeruatur. Columella, Sic curata oliua tertio die poſſis vti. Incipientes baccas nigreſcere Græci drypetas, Latini drupas dicunt, authore Plinio. Sic oleæ liquor dicitur oleum, & oliuum, oleum ab olea, oliuum ab oliua. Virgilius Georgicorum ſecundo,

Liquidi

Liquidi corrumpitur vsus oliui.

De oleæ descriptione. Cap. VIII.

ETsi notior sit, quàm vt debeat explicari, tamen è Theophrasto hinc inde distractam historiam colligemus, diuersis quippe capitibus eiusdem doctrinam distrahit, vt Absyrtus ille Medeæ non tam membratim fuerit conquirendus. Arbor est, caudice ab radice surgens ramoso, surculoso, non facilè dissolubili, nodoso, & simplici, nisi quis multiplici caudice diffusam relinquat. Medulla in ea tam incerta spectatur, paruaque, vt sint, quibus non in medio ligno haberi, sed per totum lignum spargi videatur, vt nullus sit certus medullæ locus, nec desunt, qui ea omnino carere existiment. Gongros à quibusdam vocatos habet, eoq; morbo plusquam cæteræ laborare videtur: premnum nonnulli appellant, alii crotonam, alii alio nomine vtuntur, quia contorta, & plantigera esse solet, sic etiam concauitate laborare videtur. Ex vrbanis perpetuo viret. Frondibus angustis, quæ tam breui nituntur pediculo, vt quasi defixæ cohæreant. Illud sanè peculiare euenire videtur, quod frondium supinas partes vertit mox post æstiuum solstitium, eoq; argumento rustici confectum solstitium intelligunt, cùm supina foliorum contra, quàm cęterarum, candicant magis, quàm prona, minusq; sunt læuia. Cuius causa est, quia eo tempore foliorum agitur profluuium, & cuncta affici necesse est, & infirma, & quasi senio confecta exarescunt & decidunt, reliqua circumaguntur tantummodo. Omnibus igitur illud euenit magis, vel minus, sed conspectius in iis est, quia summo coloris discrimine pars prona discrepat cum supina: hæc enim viridis, illa aquosa. Flore pusillo quidem, sed foliato, vno folio conformato, sed ita implicato, vt plura videantur, vt flos Iasinoes: conceptaculo auersa parte non indiget, sed postrema eius in angulos exeunt. Fructum in medio flos ambit, & tunc probè defloruisse præbet augurium, cùm cadiui, velut perforati spectantur, nam si exaruerint, aut madefacti cum fructu defluãt, nullatenus perforantur. Fructificat annotinis surculis, tam cacumine, quàm lateribus, & quando cacumina ferunt, copiæ indicium esse dicitur. Congestum vuæ modo fert fructum, vt Syriæ, aliisq; locis ob fertilitatem, feracitatemq; soli. Baccæ carnis callo & nucleo interiacentibus constant, & caro in nucleo est: tamen ligno natura operuit. Radice parua, & velut lacinia ex medio tendente firmatur, cæteris grandioribus & contortis, inæqualibus, nodosis, & villosis. Quod vsu venit, quia breues & tenues illas permultas atq; promiscuas fundunt, nam etsi omnibus paruæ è grandibus exeãt, tamen non omnibus eodem modo congestæ, frequentesq;, quod naturæ ipsius proprium est. Summo cespite hærent, non solum loci ratione, cùm recto tramite progredi nequeant, sed ipsius proprietate. Auctu difficilis: sed viuax postea, & diutissimè durat. Caudice & laterali germine, nepotumque procreatione, atque etiam stirpe incorrupta. Viuere ducentos annos tradit Theophrastus. Cum

myrto amore coniunctam eſſe, mutuoq; radicum coniugio, & amplexatione gaudere, Androtion refert, virgaſq; myrteas per brachia oleæ ſubire, & verſari, & fructum olea protectum dulciorem producere, oleamque ab cuiuſuis alterius arboris vicinia remouendam. Sed Plinius, quæ ex Theophraſto accepit, habet. Oleæ folia non decidunt, anguſta, & pediculo breui, ſuperne candidiora, & minus leuia. Mirum id, quod oleis euenit: circumaguntur enim folia earum poſt ſolſtitium, nec alio argumento certius intelligitur ſydus confectum. Florentibus aliis germinant. Paulo ſerius ſolſtitio florere incipiunt, concipiunt Vergiliarum exortu. Hoc ſydus illarum eſt. Succus earum pinguis. Baccis intus lignum, extra caro, & caro adhæret ligno. Pediculis, & ramulis adhæret. Alternant fructus, quibus ſiccius lignum, vt olea, magis, quàm quibus carnoſum. Radices inæquales, & ramoſæ, per ſumma ceſpitum recto meatu incedentes. Familiare eis, quòd plurimum ventorum concipiant, propter denſitatem ramorum, quibus amputatis leuatę onere in ſua ſcrobe reponuntur. Tardè creſcit. Heſiodus negauit oleæ ſatorem fructum ex ea percepiſſe quenquam. Longæ eſt vitæ. Durabant ad tempora vſque Plinii oliuæ in Liternino Africani prioris manu ſatæ. Et Argis olea etiam, ad quam Io in vaccam mutatam Argus alligauerit. Firmiſſimæ ad viuendum oleæ, vt quas durare annis 200 inter authores conueniat. Athenis quoque olea durare traditur in certamine ædita à Minerua. A Virgilio deſcribitur pallido folio, trunco tereti, tarde creſcenti, pingui, viuaci, & ſemper viridi,

Lenta ſalix quantum pallenti cedit oliuæ.
Incumbens tereti Damon ſic cœpit oliuæ.
Virgulta, & procul tardè creſcentis oliuæ.
——— *Et pingui Pallas oliua.*
Palladia gaudet ſylua viuacis oliuæ.
Conſequitur viridi Mneſteus euinctus oliua.

M. Varro ait, Admiranda diſcrimina naturalia ſunt, quòd ex foliis propter eorum verſuram, quod ſit anni tempus, dici poſſit, vt olea, cuius folia cùm conuertant ſe, ſolſtitium dicitur fuiſſe. Sed Aulus Gellius de eo item: vulgo & ſcriptum, & creditum eſt folia olearum arborum brumali, & ſolſtitiali die conuerti, & quæ pars eorum fuerat inferior, atque occultior, eam ſupra fieri, atq; exponi ad oculos, & ad ſolem: quod nobis quoq; ſemel, & iterum experiri volentibus, ita eſſe propemodum viſum eſt.

De olearum generibus, & primo de oleaſtro. CAP. IX.

THEOPHRASTVS oleam primo in duo genera diſtinguit, in vrbanam, & ſylueſtrem. Dicemus primo de ſylueſtri, poſtmodum de vrbana. Prima oleaſtri apud Græcos origo ſic ducta eſt, ſi Pauſaniæ credendum eſt, homini doctiſſimo quidem, ſed alioquin iis in rebus ſuperſtitioſo: Nam & clauam Herculis ex Hyperboreis reuerſi ex oleaſtro volunt fuiſſe, prius ignoto Græciæ,

Græciæ, quæ terræ defixa ſponte effloruit apud Trœzenios, aut certè iuxta amnem Alpheum, in qua gente locus eſt verſus mare oleaſtris frequẽs: quemadmodum ab intorta ſpecie olea celebratur cognominata Strepte, circa Epidaurum, adiecta ab eodem authore fabula, euenisse circumacta manu ab Hercule illac permeante. Ouidius aliam eius originem tradit: Appulus paſtor ſaltantes nymphas irridẽs, & ruſtica cõuitia addens, in oleaſtrũ commutatus eſt,

Arbor enim eſt, ſuccoq́ licet cognoſcere mores:
Quippe notam linguæ baccis oleaſter amaris
Exhibet, aſperitas verborum ceſſit in illas.

Celebrabantur apud Olympiã Græciæ vrbem ludi, quorum victor olympices dicebatur, cuius præmium erat ex oleaſtro corona, quòd primum Hercules, in cuius honorem inuenti, hanc arborem ex Hyperboreis attulerit, authore Pauſania. Ante Olympiam templum fuit, & ante illud lucus oleaſtris conſitus, ex quibus victores contextis ramis coronabantur. Hoc genus oleæ, ex quo corona donabatur, elæa calliſtephanos vocabatur. Plutarchus in Catonis vita, ait ipſum M. Fauonii ædilitate ſpectaculum in theatro edidiſſe, in quo victoribus ex oleaſtro coronas, veluti in Olympicis propoſuerit. Plinius, Græci Olympiæ oleaſtro coronant victores. Ex quo primus Hercules coronatus eſt, & nunc cuſtoditur religioſè. Elephas chamæleonte deuorato concolori fronde, huic ſuo veneno occurrit oleaſtro.

Græcis cotinos dicitur. Gadir Hiſpaniæ ciuitas, aliquando Tarteſſum, & Cotinuſa ab oleaſtri vbertate, qui cotinos dicitur, dicta eſt, ſi Euſtathio credimus. Et ſylueſtris olea, ſi domeſticæ inſeratur, fiet, quæ vocetur cotinodes. Dicitur & agrielæa, id eſt, ſylueſtris olea. Apud Lacedæmonas, authore Suida, agrippus dicitur. Deputato oleaſtro, quod inde gignitur phaunos vocatur. Streptos dictus oleaſter, cui implicitæ fuerunt Hippolyti habenæ, curruſque eius euerſus. Latinis oleaſter dicitur. Virg. *Nomen*

Indicio eſt tractu ſurgens oleaſter eodem.

Et oleaſtrum oppidi eſt nomen in Bætica Hiſpaniæ, Ptolemæo authore.

Theophraſtus ita deſcribit. Oleaſter ſatiua fœcundior eſt, quod ferè ſylueſtres omnes habent, ceu cura fertilitatem minuente. Naſcitur ex ſatiuæ nucleo. Sed manſueſcere cura, vel ſata ſurculis, vel tranſlatione vix poteſt adduci, vt credat. Olea incuria fit oleaſter, ſed ſi ex oleaſtro olea fieret, pro oſtento haberetur. Vita longior quàm oleæ: ſed Olympiæ longiſſima. Plinius: Quadam æternitate conſeneſcunt, proxima adoptioni virga emiſſa, atq; ita alia arbore ex eadem iuueneſcente, iterumq; & quoties opus ſit, vt æuis eadem oliueta conſtent. Nos autem ita deſcribimus. Olea diſtat ab hoc non niſi magnitudine, & habitiore corporatura: eſt enim ipſe rigidiuſculus, impexo atque horridiore aſpectu, ſemicoſus ſi in ſaxis naſcatur, qui alioqui cum ſatiua idem eſſet, perennis viroris, fructus numeroſior, par myrto maiori, floſculi racemoſi, candidi, odorati, & foliati. *Deſcriptio*

…ocus. Plinius oleastrum in montibus nasci tradidit.

Insitio. Africæ quidem peculiare est oleastro inserere, inseritur autem calamo, & inoculatione, eodem authore, & cotinodis vocatur, vt diximus.

Materies. Cariem, vetustatemq; non sentit.

Oleum. Oleum ex oleastro tenue est, multoque amarius, quàm oleæ, tum ad medicamenta vtile.

De domesticarum olearum generibus. CAP. X.

VRBANARVM Theophrastus plura genera esse inquit. Vetus Cato multorum generum meminit, eademq; ab eo M. Varro, Virgilius, Columella, Plinius, & Palladius mutuantur. Sed Columella olearum, sicut vitium, plura genera esse inquit, sed in suam notitiam decem modo peruenisse, quæ in duo partiuntur, scilicet quæ ad escam, & quæ ad effusionem, vt de vitibus dicemus. Omnis olea maior ferè ad escam, minor verò oleo aptior: & vt à Catone incipiamus: Cato meminit conditiuæ oleæ. Sed ab eo M. Varro non conditiuam, sed conditaneam dicit. Sed Columella & Plinius huiusmodi non meminere. Ego potius olearum genus existimarem, quæ condiuntur, quàm olearum speciem: nam idem M. Varro conditiua mala vocat struthia, cotonea, & reliqua: quæ apta condi, & asseruari, quemadmodum postremo quæ apta condi sunt, manifestabimus. Orchitis Cato meminit, & eiusdem ab eo M. Varro, & Virgilius Georg. secundo,

Nec pingues vnam in faciem nascuntur oliuæ,
Orchites, & radii.

Columella ait. Orchis melius ad escam, quàm ad liquorem stringitur. Orchites Cato optimè condi dixit, vel virides in muria, vel in lentisco contusas. Et ab eo Plinius eadem refert. Et post pausiam colligi, non naturæ vitio, sed operæ, cui plurimum olei, & quia tenerrima amurca cogit decidere. Dicitur orchitis, vt Seruius inquit, ab obscœna & Græca etymologia, id est, à testiculo, qui orchis dicitur. Probus à magnitudine appellatas dicit, quòd testibus ferè pares sint, nam grandes sunt, vt à nonnullis archemoræ vocentur. Has ergo ipse existimarem certo esse, quas Hispania nobis, vel Caieta mittit: sunt enim nucis iuglandis ferè magnitudine, testiculorum similitudine ouatæ, ad escam condiuntur, toto orbe insignes, vt Columella in sampsa, epityro, & nigræ oliuæ conditura docet. Vocat & vetus Cato radium maiorem: eadem verba recenset ab eo M. Varro. Virgilius plures radios esse demonstrat suis versibus,

Orchites, & radii.

Columella enim radium ad escam idoneum magis, quàm vt liquescat dicit. Plinius ab autumno post pauseam, & orchitem radium colligi tradit, quia tenerrima amurca cogit decidere. Columella: radius neq; specie, neq; oleo tam grata est, quàm licinia, & pausia. Minorem radium in sampsa radiolum vocat,

vt

vt videbimus. Seruius radium dici ait à longitudine, quod oblongæ ſint. Apud nos *pizzutelle* vulgò dicimus, quaſi acutiuſculas dicas, quod oblongæ, & vtrinque acutę ſint. Columella regiam ſpecioſiſſimam facit, & potius eſcæ, quàm oleo idoneam tradit: ſed ſi licinianæ, pauſię & orchiti comparaueris: neq; ſpecie, neq; cibo eſt tam grata. Plinius ad hæc: Omnino in vita error eſt publicus, tumore oliuæ oleum creſcere exiſtimantium, præſertim cùm magnitudine copiam olei non conſtare, indicio ſunt, quæ regiæ vocantur, ab aliis maiorinę, ab aliis phauliæ, grandiſſimę, alioquin minimo ſucco. Et in Ægypto carnoſiſſimis olei exiguum: Decapoli verò Syriæ perquàm paruæ, nec cappari maiores, carne tamen cõmendantur. Theophraſtus phaulias dicit, quibus caro multa, nucleus paruus, & parciſſimè pręſtat oleum, & iis acerbum oleum fieri. Polluci phaulia eſt, quam hic collimidam, & trobellum vocat, & apud eundem Pherecrates trambellos in oleaſtro inſitas oleas vocabat. Nobis vulgò dicuntur, *oliue rotonde*, quia rotunda ſpecie ſunt, magnæ, & pulcherrimæ, & ad eſcam conditis vtimur. Poſeam oliuæ ſpeciem Cato dicit, ita etiam Varro. Virgilius Georgicorum ſecundo non poſeam, ſed pauſeam dicit,

Orchites, & radii, & amara pauſia bacca.

Cato poſias optimè condi dixit, vel virides in muria, vel lentiſco contuſas; quæ eadem ab eo Plinius recenſet. Columella: Ex iis pauſiæ iucundiſſima bacca eſt, cuius oleum ſaporis egregii dum viride eſt, vetuſtate corrumpitur, & optime vapores ſuſtinet. Eam in Sampſa nominat pauſeam, & poſiam, & in epityro, & in nigræ oleæ conditura. Plinius ad hæc: Prima ab autumno colligitur pauſia operæ vitio non naturæ, cui plurimum carnis: hanc etiam ocyſſimè occupatam, quia eſt tenerrima, amurca cogit decidere. Purpureæ ſunt & in iis, vt vuis in nigrum colorem tranſeuntibus, pauſiæ. Probus poſſiam appellat, fortaſſe ex literarum cognatione: Seruius pauſiam à pauiendo, id eſt, tundendo, dictam autumat, aliter enim oleum ex ſe non facit. Alii à ſapore nomĩnatam dicunt, quòd fiat pauſi, ſunt enim eius baccæ amariſſimi ſucci, ob id incomeſtibiles. Ego ipſe puto pauſeam Apuliæ vulgo vocatam *paſola*, cuius callus immaturę vireſcit, maturæ ex purpureo punicat, nitidiore cuticula: orbicularis, communi maior, vireſcens amariſſima, matura iucundiſſima, optima oleo, eſcáve. Sunt & oleæ, quæ ad effuſionem. Cato Liciniam nominat, & ab eo Varro: ſed Columella ait, optima oleo licinia, vel liciniana: & vbi de oleo conficiendo loquitur, maximè ad oleum licinianam peti poſt regiam, & ſi hæc deſit culminiam. Plinius etiam differri ad Martium menſem, quia calloſæ, & contra humorem pugnaces, ob idq; minimæ, vt licinia, non ante fauonii flatum nigreſcentes. In agro Venafrano, licinianum habetur oleum, vnde & liciniæ gloria præcipua oliuæ. Vnguenta hanc palmam dedere, accommodato ipſis odore. Dedit & palatum delicatiore ſententia. De cætero baccas liciniæ nulla auis appetit. Hodie vulgò *oliue pollinole* dicuntur, quia paruæ, vel corrupto liciniæ vocabulo. Cato etiam culminianam nominat. M. Varro ab eo

culminiam dicit. Columella post liciniam & regiam vltimo loco culminiam baccā probat. Plinius cominias vocat, & vsq; ad Martium differri ait, quia callosæ, & contra humorem pugnaces, ob idq; minimæ. Cato sergianam nominat, & ab eo Varro. Sed Plinius sergiam baccam à Sabinis regiam dici ait. Sed Cato & Varro, qui sergiam nominant, regiæ non meminerunt. Sed Columella & sergiam,& regiam nominat,& plurimum olei afferre dixit, ac optimè frigus sustinere. Meminere etiam Cato,& Varro salentinæ, omissæ à Columella, & Plinio. Ego eam familiarem existimo Salentinorum regioni in hoc nostro regno, vbi ingentia olivueta sunt,& maxime fructifera. Atq; etiam à regione Plinius picenas, & sidicinas in Italia. De picenis Martialis,

Si mihi picena turdus polleret oliua.

Meminerunt iidem albiceræ, à Plinio & Columella prætermissæ: sed eius loco Columella algianam, næuiam, circitem, & myrteam nominat,& næuias conuiuiorum epulis præparari, vt in eius conditura dicemus. Plinius cotinas nominat, & in Maium mensem differri,quia callosæ, & contra humorem pugnaces, non ante 6 idus Februarii nigrescentes. Suntq; & superbæ, & prędulces præter iam dicta genera, per se tamen siccatæ, vuisq; passis dulciores, admodum raræ in Africa, & circa Emeritum Hispaniæ. Sunt & apud Pollucem olearum genera hæc, drypetes, halmades, nectrides; cotinadas, trambelos vocauit Pherecrates. Est & proprii generis olea dicta callistephanos, de qua Aristoteles, huius folia contrario modo se habent, quàm in aliis, extra siquidem non intus albent, ramos mittit, vt myrtus, ad coronas peraccommodos.

De cœlo, & situ oleæ conuenienti. CAP. XI.

THEOPHRASTVS, vt ab eo initium sumamus, neq; frigidis, neq; calidis locis optimè oleam prouenire posse memoriæ scriptum reliquit, quòd per summa terræ radice cohæreat, facilè nanq; gelu concrescit, frigiditas enim eximit humorem, & ad conuenientem cocturam perducere nequit: hinc olearum aliæ fructū nulla carne, sed oleo refertum profundunt, aliæ carnosum sine oleo præstant, nam plus caloris ad oleum concoquendum requiritur. Gelidioribus locis oleas succo carere (nō sapore, vt perperā vertit Theodorus) tradidit libro de causis, cùm succus ad conficiendam carnē intendatur, & calor deficiat, qui oleo conficiendo necessarius; quamobrem vere nullum fit oleū, quia calor exiguus: æstate non bonū, quia non regnauit satis: at autumno fit, quia calor inualuit,& si in æstate vigor, in autūno diuturnitas: quāobrem oleum æstate fieri solet, neq; frigus oleosum succum coquere potest. Aquæ tam cœlestes, quàm per rigua demissæ pulpam augent. oleum nil se carni permiscet, sed per se manet. Sunt olearum ægyptiarum species, altera oleo faciundo inepta, altera vtilis,& pinguis. Cæteri verò agricolæ variis olearum generibus varias cœli qualitates statuerunt. Cato: in calido agro conditiuā oleam, radium maiorem, salentinam, orchitem, poseam, sergianam, colminiā, albicerem:

dicerem: Si ager frigidior, ibi oleam liciniam seri oportet, nam si in calido seueris hostus nequam erit, & ferundo arbor peribit, & muscus ruber molestus erit. M. Varro eadem ab eo recenset, sed ipsius abstrusa vocabula interpretatur: Ait enim hostū vocari, quod ex vno facto olei reficitur, factum dici, quod vno tēpore conficiunt, quem alii centum sexaginta aiunt esse modiorum, alii ita minus magnum, vt ad centū viginti descendat, & exinde, vt vasa olearia, quot, & quanta habeant, quibus conficiunt illud. Columella: Nulla ex iis generibus, aut perferuidum cœli statum patitur, aut gelidum, itaq; æstuosis locis septentrionali colle, frigidis meridiano gaudet, optimè vapores sustinet pausia, frigus sergia. Plinius, quod ab his habet, refert: Fabianus negat ꝓuenire in frigidissimis oleam, neq; in calidissimis, & sine dubio in his solum maxime, cœlūq; refert. In Thessalia circa Larissam emisso lacu frigidior facta est regio, oleæq; desierunt, quæ prius fuerāt. In India sterilis, præterquam oleastri fructu. Principatum in hoc quoq; bono obtinuit Italia toto orbe, maximè agro Venafrano, eiusq; parte, quæ licinianum fundit oleum: reliquum certamen inter Istrię terram, & Bæticæ par est. Vicina bonitas prouinciis, excepto Africæ frugifero solo. Reliqua ex Catone refert. Horatius de venafrana olea,

Pressa venafranæ quod bacca vetustat oliuæ.

Herodotus, In Assyria in feruidis locis ficus, & olea nequaquam de principatu contendit, cæteris vsq; adeo ferax, vt ducenta reddat, & trecenta. M. Varro præfert, quæ in Agro Cassinate nascuntur. Virgilius idem,

——— *Atq; olea magnum vestire Taburnum.*

In Sabinis laudatissimæ. Bætica Hispaniæ regio oleis fertilis. Silius.

Palladio Bætis ornatus cornua ramo.
Nulla palladia magis sese arbore tollit.

Sed Florentinus sic loquitur. Calido, siccoq; cœli statu gaudet, vt in Libya, & Cilicia videre est. Sed de situ nunc videndum. Id peculiare in oleis adnotauit Theophrastus, quod trecentis à mari stadiis prouenire non posse videtur. Huc spectant locorum differentiæ ad arborum habitudines. Apud Tarentum oleis id accidit: silēs enim spiritus sensu perspicuus est, quippe pleraq; aduruntur, & cum flatus ex mari talis occurrerit, inuecta salsugine corrodit flores, ac populatur. Caligo quoq; sine vllo vento quædam egredi videtur, quæ vbi flores inuaserit, exurit. Cato: ager oleto conserundo in fauonium spectet ventum, & soli ostentus sit, alius bonus nullus erit. Columella, Sed neq; depressa loca, neq; ardua, magisq; modicos cliuos amat, quales in Italia Sabinorum, vel tota prouincia Bætica videmus. Hanc arborem pleriq; existimant vltra miliarium sexagesimum à mari, aut non viuere, aut non esse feracem, sed in quibusdam locis rectè valet. Ouidius de Sabinorum agro,

Primus oliuiferis Romam deductus ab agris.

Plinius, Negauit Theophrastus nisi intra XL millia passuū à mari nasci. &

Cato ait: spectare oleta in fauonium debent, loco solibus exposito. Palladius: Amat hæc arbor arduo locorum situ mediocriter ab humore suspendi, scalpi assiduè, lætaminis vbertate pinguescere, feracibus ventis cleměter agitari. Sed Florentinus accommodatè de situ loquitur: Auxiliantur ad aeris commoditatem terræ situs accliui, & alti. In iis enim solis ardor ventorum proflatu refrigeratur, quare optimum exhibent oleum, planis verò, & campestribus locis oleæ minus impetu ventorum agitatæ, atq; insidenti æstu ambustæ spissius oleum mittunt, siquidem cum omnes stirpes, tum oleæ maximè aduerso flatu roboratæ vigent, argumento, quòd oleas læuiores, & virentiores offendes locis, qui ventis patent, tristiores iis, qui à flatu silent, nec spiritus nouitate recreantur, modo id intercedat spatii, quo liberę peruagětur aurę. Igitur accliuibus, & arduis locis oliuæ lætantur, quod proprium nactæ ventum, nil præterspirant, sed in omnes partes æqualiter insinuans ventus arborě excitat & auget.

De solo oleæ debito. CAP. XII.

NON minus in soli electione, quàm cœli, veteres agricolæ diligentes fuere. Theophrastus albicantem argillam oleis fertilem esse dicit, quę multum vaporis, flatusque contineat, quod olearum natura desiderat. Exoptat præterea solidum, siccumq; solum, quia oleæ alimentum siccius, callosumque quærunt. Ad summum campestre solum oleis maximè conuenire statuit. Cato diuersis olearum generibus diuersas soli differentias distribuit. Crasso agro oleam conditiuam, radium maiorem, salentinam, orchitem, poseam, sergianam, colminiam, albicerem, vel quam earum in his locis optimam dicunt esse, eam maximè serito, macriori oleam licinianam. M. Varro eadem ab eo refert. Vergilius secundo Georgicorum oleis his versibus solum statuit,

Difficiles primum terræ, collesq; maligni,
Tenuis vbi argilla, & dumosis calculus aruis
Palladia gaudet sylua viuacis oliuæ.
Indicio est tractu surgens oleaster eodem
Plurimus, & strati baccis syluestribus agri.

Columella aptissimum genus terræ esse oleis dicit, cui glarea subest, si superposita creta sabulo admista est. Non minus ꝓbabile est solum, vbi pinguis sabulo est, sed & densior terra, si vuida est, & læta, commodè recipit hanc arborem. Creta ex toto repudiăda est, magis etiam scaturiginosa, & in qua semper vligo consistit. Inimicus est ager sabulo macer, & nuda glarea. Nam si non emoritur in eiusmodi solo, nunquam tamen conualescit. Potest tamě in agro frumentario seri, vel vbi arbutus, aut ilex steterat. Gaudet etiă collibus siccis, & argillosis, at humidis campis & pinguibus lętas frondes sine fructu affert. Plinius omnia, quæ Cato habet, transfert. Præterea glareosum solum oleis aptissimum in Venafrano, pinguissimum in Bætica. Palladius libro primo. Terra profunda (quod Græci asserunt) oleæ grandes arbores efficit, fructus

minores,& aquatos, ac seros,magisque amurcæ proximos. Aer oleas tepidus iuuat,& ventus mediocris sine vi,& horrore perflabilis: cætera ex aliis habet. Florentinus ad hæc: Porrò solum vuidum, & lætum commodè recipit hanc arborem,vberioresque dat oliuas, quapropter id præferendum fuerit:secundum sibi locum vendicat,cui argilla alba subest, tertium argilla dura. Profundum, & rubricosum repudiatur, quòd suo æstu stirpes exurat:sed longè magis salebrosum], & scaturiginosum, in quo semper vligo consistit, damnatur, quippe quòd strigosas, & minimè altiles baccas, vliginososq; part⁹ creat,ieiunior paulò terra,vt Attica testatur,accommodatior. Apuleius,Oleas in aridioribus locis vehementer vberes prouenire experimentum docuit. Apud nos amœnissimi colles,& tepidiores planicies oliuetis virent: iuxta Casinatium arua adiunguntur Venafrana, montium imæ partes oliuis conuestiuntur, glareosa terra gaudentibus, & meridiano sole, quarum oleo ob purum succum palmam vnguenta dedere. M. Varro connumeratis aliquot Italiæ locis, vbi quædam ad victum humanum cæteris præstantiora nascuntur, ad oleum agrum Cassinatem prætulit. De Venafro Horatius,

——— Viridique certat
Bacca Venafro.

Et Martialis,

Hæc tibi Campani sudauit bacca Venafri.

Turditanum oleum bonitate præcipuum aliqui dixerunt. Ouidius de Pepareto Metamorphoseos septimo,

Et Gyaros,nitidaq́, ferax Peparetos oliuæ.

Samos etiam oliuetis fœcunda: Sycion vrbs Achaiæ. Ouidius in Ibin.

Aut vt oliuifera quondam Sycione profecto.

De Mitisca Virgilius Italiæ vrbe, Æneidos septimo,

Ereti manus omnis,oliuiferaq́, Mitiscæ.

De Eurota Statius libro quarto,& duodecimo de Lycabeso.

——— Et oliuiferi Eurotæ
Dura manus.
——— Et pingui melior Lycabesos oliua.

Cassinas ager apud nos olei, quàm frumenti feracior, magnumque vectigal ex eo comparant agricolæ,& non procul ab eo montana Calatia,cuius colles oleta distincta oleastris habet, quarum baccæ reliquarum dulcedine commendantur. Surrentini colles lętis etiam oliuetis conuestiuntur,in maris prospectu,quibus viuum saxum,lætumq; subest solum.

Quibus modis nascatur olea. & primum de semine.
CAP. XIII.

NON parui momenti est hæc inter eas, quas primo explanauimus dotes, quòd olea modis omnibus enascatur sola, quibus omnia terræ nascentia

ferè generantur, nam ita facilius olíueta comparabimus, olearumque copiam nanciſcemur, dempto modo vno, quem recenſet Theophraſtus libro de cauſis, ſcilicet, quòd ſummis ſurculis prodire nequeat, cuius cauſam affert, quòd ſurculi, qui in ſummo nouelli nuper extant, inepti ſint ad radicum conceptionem, ob eorum ſiccitatem, & tenuitatem, in ea enim tenuitate haud multo ſucco abundare poſſunt, qui germinationi fauet. Et ſi in hiſtoriis ſcribat, nonnunquam adminiculo ad hederam defixam vitam egiſſe communem, & arborem factam, id verò raro accidit, ſed id ſcribendum, quod maiori ex parte à natura factitatum videmus. Nec nobis raro in vineis, ſummis oleæ ſurculis, virgiſque pro palo depactis, & radicaſſe, & ad iuſtam magnitudinem deueniſſe, vidiſſe contigit. Sed olea naſcitur ſemine, ramo, taleis, trunco, ligno, radice, aliisq; modis, quos recenſebimus. Sed ſationis per ſemen modus ab omnibus improbatur, tum quia ſeculorum turba indigemus, dum fructum afferat, tum quòd fructus deterioreſcit. Theophraſtus è nucleo oleę ſylueſtrem naſci ait, & ex olea oleaſtrum fieri poſſe, ſed ex oleaſtro oleam raro euenire. M. Varro ait, Oleæ ſemen, cùm ſit nucleus, quòd ex eo tardius enaſcatur caulis, quàm ex taleis, ideo potius in ſeminariis taleas, quàm nucleos ſerimus. Antonius Venutus non in prima ſatione nucleum deterioreſcere ſcribit, ſed ſexta, vel ſeptima, quod magis veritati conſonum reor, ſic à ſylueſtri habitu in vrbanum, non niſi æuis euenire. Si quis tamen ſemine ſerere velit, eligat oliuam magis oleoſam, & optimè maturam, quam pulpa mundet, ac liquidiore ſtercore ammiſtam ſcrobiculis palmum profundis obruat, & ſingulis hebdomadibus irriget, tertio deinde anno transferat, immo quo pluries transfertur, melioreſcit, vbi optimè comprehenderit, inſerat ſub terra effoſſo ſcrobe, paulatim vbi creſcit, terram aggerando.

Oleæ plantatio per ingentes ramos. CAP. XIIII.

EX multiplici oleæ ſerendę ratione, non in vltimis ponenda eſt ea, quæ per ingentes fit ramos. Theophraſtus in hiſtoriis, & libro de cauſis ſcribit oleam ramis exurgere poſſe, cùm oleæ rami prægrandes humore non vacent, ſcilicet pinguedinis, ſpiſſitatiſque cauſa, vnde exiccatu difficiles ſunt. Intelligit Theophraſtus per grandiores, ſiue groſſiores ramos oleæ brachia, quæ non in ſummo, ſed quæ iuxta truncum ſunt: ſunt enim humor, pinguedo, & ſpiſſitas præſentis vitæ ſedes, & futuræ auſpicia. Leontius Græcus huiuſmodi ſationis modum edocet. Nonnulli craſſiores ramos ex arboribus adimunt, & ex iis partes præcidunt, quæ binûm cubitorum proceritatem impleant, dein in rectum conſtitutas adobruunt. Alii inſignes ramos quinûm, aut quaternûm cubitorum longitudine à caudicibus ſerra præciſos ſolo committunt, ſed rubrica partes notant, quibus obuerſæ ſteterant, vt quemadmodum in ſcrobe cohærebant, ita parte ima terram, & cacumine cœlum ſpectantes deponantur, vt celeriori proficiant incremento, celerioremque fructum largiantur.

giantur. Hoc modo satum Moroni iuxta Capuam oliuetum vidimus. Erant enim rami prægrandes, vt vtriusque manus indicibus, & pollicibus in orbem diductis vix cingeretur: erant scrobes trium pedum altitudinis, & latitudinis, in ima parte rami acuti, stercore vitulino obducti, intus infixi, terra cooperti, ac vectibus calcati, senis vel septenis pedibus supra terram extantibus, suprema pars nodosior, ex qua sperabantur germina. Sunt qui infimam partem scindant, ac lapidem indant, & sic citius radices elicere dicunt. Superior cæsura fimo, lapide, vel aliquo munimine cooperitur, ne gelu, vel calor intus intrudatur, & exarescat ramus, sic tertio, vel quarto à satione anno fructus attulerunt.

Quòd etiam ligno, vel stipite per longum discisso olea exurgere poßit.
CAP. XV.

NVNC etiam nascendi modum ferè prodigiosum oleæ proferemus, ad facilem huius plantæ propagationem demonstrandam, vt non solum ramis, & taleis, & trunco sine radicibus, sed ligno id est trunco in plures partes per longũ discisso (quod nulli, nisi soli oleæ contingit) exurgere possit. In historiis Theophrastus ligno oleam nasci posse scripsit, etsi inepta videatur ad germinationem substantia. In libro verò de causis rationem affert: Nam densitate sui corporis vitale illud, genitaleque semen, præcipuè non sine adminiculo naturalis humoris seruare diutius potest, at si densitas siccitati comes sit, sufficere nequit, & si vel vnistipites sint: Sectam nanque non solum depactam arundinem, sed etiam sectæ partem prodire videmus, sicut & oleam. Ligna enim oleæ è truncis abscissa seruare suum vitale principium possunt, vt ad excitandum germen mouere se valeant. Modus autem est. Ligna oleæ palmo minora diuidi haudquaquam oportet, neque corticem detrahi. Nec minori admiratione dignum videtur, quod vna omnium germinat in opere, vt Theophrastus dicat: oleaginea materies tum rudis, tum sæpè elaborata, si humorem nacta fuerit, locumque adipiscatur humectum, germen potissimum citabit, ita vt iam cardo valuæ, & poculum limo immersum prodantur regerminasse. Ob id Virgilius, qui omnia, quæ de plantarum generatione carminibus mandauit, ex Theophrasto excepit, id non prætermisit, inquiens in Georgicis,

Quin & caudicibus sectis (mirabile dictu)
Truditur è sicco radix oleagina ligno.

Sed reor quòd per siccum lignum caudices intelligat in plures partes per longũ discissos, vt ligna scindere solemus, quæ igni destinamus, non quòd verè siccũ sit lignum, sed post lõgam moram humore ferè omni orbatum, siccum videatur. Didymus sationis modum demonstrat. Non desunt, qui secta ab imis radicibus ligna, quę apud Syros gorphia appellantur, plantariis deponant, postea quũ comprehendisse sic videbuntur, vt mutationi sit locus, transferũt.

Multi non in plantariis, sed propria terra deponentes ipsa, non aberrarunt. Leontius etiam ad hæc. Non desunt, qui recisa ab imo caudice segmenta sesquipedalia, ita vt ne corticem quidem aut vllam alia partem, quam serra præciderit, lædant, in defossam scrobem lapide subiecto deponunt, & aggere sic obruunt ad palmi altitudinem. Memini me vidisse oliuetum deputantes, ramos, truncos, & imos caudices igni destinatos securi scindentes in congeriem accommodasse, vt cùm occasio daretur, aliò transmitterent, ac per annum ibi stetisse, captumque postea ex iis lignum vnum, & arenis in littore malleo validis ictibus infixum, cuius ope ergata nauigia ad siccum traherentur, post annum pullulasse, & ramos emisisse, vt quod de oleæ viuacitate nostri maiores scripserint, procul dubio sit credendum.

Quòd etiam trunco exurgat olea, & propagine. CAP. XVI.

TRVNCO etiam nasci posse oleam Theophrastus libro de historiis tradidit. Leontius Græcus & credidit, & docuit, inquiens. Quidam recisos è caudicibus maiores truncos, & relicto superius cortice, cacumine tenus adobruunt, sic tamen, vt quatuor alte digitis superemineat. Cato quomodo olea propagetur docet, vt cæteræ plantæ, Ab arbore abs terra pulli qui nascuntur, eos in terram deprimito extollitoq; primorem partem, vt radicem copiat, inde biennio post effodito, seritoq;.

Vsitatus per sobolem oleæ serendi modus. CAP. XVII.

QVOD sobole nascatur olea, reticuit Theophrastus, vtpote triuialis, frequens & vsitatissimus modus, eos describens, qui mirabiliores, ac incredibiliores viderentur: non tacuit tamen oleam prolificam esse, & radice summæ terræ hærentem, vnde iuxta caudicem plurima proles exurgat. Virgilius peculiarem credidit oleæ sationem per sobolem, vocans stipites illos ramis spoliatos truncos,

Sed truncis oleæ melius propagine vites.

Plantas enim, quibus cacumina, & germina præcisa sunt, truncos vocare solemus, sic etiam Priami corpus capite mutilatum, truncum vocauit. Ab eo etiam Columella truncos vocat, vbi libro de arboribus inquit: Melius autem truncis, quàm plantis oliuetum cõstituitur. Sed quinto libro vbi de plantarum translatione è seminario in oliuetum loquitur, ait, Optimum est omni fronde priuare truncum, atque leuatis plagis, fimoq;, & cinere oblitis in scrobem, vel sulcum deponere. Truncus autem aptior translationi est, qui brachii crassitudinem habet. Poterit enim longè maioris incrementi, & robustioris trãsferri, quem ita cõuenit poni, vt si non periculum à pecore habeat, exiguus admodum supra scrobem emineat, lætius enim frondet. Si incursus pecoris vitari non poterit, celsior truncus constituetur. Quod Leontius Græcus non omisit. Alii sobolem cum radice serunt. Alii residem adhuc caudici plantulam

decisis

decisis falce capitibus & brachiis, in truncum redigũt, & terræ foſſæ circa Arcturi ortum deſigunt. Palladius è ſobole oliuetum conſtitui docet: Februario enim menſe, temperatis locis, quæ in paſtino ponuntur, radicatæ plantæ decisis capitibus, & brachiis, & in truncum redactæ, vſq; ad menſuram cubiti vnius, & palmi in fermento terræ foſſæ deſigũtur, locum palo antea deprimente, ordei grana ſubteriaciantur, & amputetur iis quicquid putridi inuentũ fuerit aut arentis, & tunc amputata capita luto velentur, & muſco vlmeis vinculis, vel tenacibus quibuſcunq; conſtricta. Sed maximũ beneficium eſt, vt proficiant incremento, ſi rubrica partes notentur, quibus obuerſæ ſteterunt, & contra eas ſimili ratione ponatur. Hic eſt vſitatiſſimus, & principalis apud nos olıueta conſtituendi modus, quippe antiquis arboribus adnatos ſtolones, qui trimi vel quadrimi ſint, pauco negotio ſecuri diſſecamus, etſi paucis, minimiſque radicibus muniantur: ſed eò meliores fuerint, quò longius à trunco ortĩ ſint, & pluribus radicibus fulti fuerint: hos ſcrobibus mandamus, vt ſeptenis pedibus ſupra terram emineant, ſic tertio, vel quarto anno fructum præbent, & ſi Heſiodus negauerit oleæ ſatorem fructum ex ea percepiſſe quenquam. tam tarda res tunc erat, nunc autem in plantariis ſerunt, translatarum altero anno decerpuntur baccæ. Sunt qui modum ſationis per taleas huic præferant, cùm hic expeditior, & paratior ſit: nam ſi deputantur rami, & plantariis deponuntur, quinto anno transferuntur, & primo inde, vel ſecundo anno fructus proferunt, cùm ſtolones, vt tranſplantationi apti ſint, per decennium immorentur apud matricem, & quinto anno fructus proferãt, ſed id falſum eſt. nam & ſi nulla cura, induſtriàve rami apud truncum, ita & ſtolones apud parẽtem creſcunt, & ſecundo anno fructus proferunt apud nos. Præterea multum obeſſe arboribus dicunt, quibus detruncãtur, cum vulgaris ſit apud colonos ſententia, niſi abradantur interficere parentem. Si verò dicent, hoc tẽporis ſpatio, dum creſcunt, fructum arbori adimere: reſpondemus eos eliciendos eſſe, quĩ ab arbore longiuſculè abſunt, ſemper ſuprà terram adaggerando, vt ſuis radicibus impetratis parenti non officiant.

Quomodo ex radicum oculis exurgat olea. CAP. XVIII.

RADICE etiam naſci Theophraſtus tradidit oleam. Sed Columella ſationis modum docet: Quidam melius exiſtimant ex radicum oculis ſylueſtrium olearum hortulos excolere, & chorda ſimili ratione diſponere, ſed vtrunque debet poſt vernum æquinoctium ſeri. Palladius ab eo excipiens dicit. Scio pleroſque, quod facilius, & vtilius eſt, radices olearum, quæ in ſyluis plerunque ſunt, aut in locis deſertis, in cubitalem menſuram reciſas, aut in ſeminario, ſi placuerit, aut in oliueto ſolere diſponere, & admiſtione ſtercoris adiuuare. Quare proueniet, vt ex vnius arboris radicibus numeroſa planta naſcatur. Sed Plinius Columellæ placita confutat, & recitat verba Catonis, cum ſuperius dixiſſet, vbi de olearum plantatione agit, gemma, vel oculo ſeruato,

ait ipſe,oculos ſerito. Sed ſæpius ego animi cauſa expertus ſum, cum ſuperuacuas radices à plantãdis truncis reſecarem,eas in plures partes diſſecui, & ſcrobibus diſpoſui, vbi æſtate ingruente ex eis virgarum ſylua pullularit. Sed ego non poſſum ſatis admirari doctiſſimum Columellam, expertiſſimumque agricolam præcepiſſe, diſſecandas radices ex oleaſtris deſumendas eſſe, cum plantæ,quæ ex iis naſcuntur,& tardè creſcant,& ſylueſtres proferant fructus. Sed ſi aliquis reſponderet fieri poſſe per inſitionem, vt in vrbanum habitum mutentur,magis veniret irridendus, cùm multis annis id accideret,& contra Virgilium peccaret, qui ſylueſtres oleas inſeri vetat, nam cum ſæpè accidat comburi oliuetum, germina, quæ imo repullulant trunco, ſylueſtres iterum producunt oleas,vbi ſi vrbanæ radicibus plantatæ eſſent,idem reſtituerent oliuetum. Sed ſunt,qui non integras radices, ſed oculos quoſdam,ſeu tumores dicas, vbi eleuata pars rũpere nititur ad termites procreandos, plantent,quos è veterum olearum radicibus euellunt,hos aliqui oua, ab ouorum ſimilitudine vocãt,hæc dixerim Columellam,& Palladium per radices intellexiſſe,nam ſi eiuſmodi oculos ex imo ſtipite, vel radicibus ſecuri euellis, & ſcrobibꝰ committis,non plus quatuor digitis altis,ſubtili ſupra iniecta terra,miraberis ex eis germina læta,& felices plantulas prouenire. Nec oculos illos eligas, qui turiones foras emittunt,nam trunco ſublati,humoris egeni,vi caloris facile marceſcunt, ſed qui iamiã germina parituri ſunt. Nec pertimeſcendum id arboribus obeſſe, ex quibus huiuſmodi oua diuelluntur, ſi bina ſolum ex ſingulis arboribus demas,nam quodammodo arbores ſollicitantur,& iuueneſcunt. Poſſumus etiam ſine veterum arborum noxa hiſce oculis noſtra olíueta multiplici ſobole replere,inſpiciendo veteres arbores,quæ duplici,vel triplici ſtipite humo ſurgunt,duos abſcindere,ſolum vnum relinquere,nam ſequẽti anno, qui reliquus eſt,obtruncati damna rependet, nam & vberius fructus afferet, & lætius germina producet, vacuumq; locum replebit, & ex obtruncati radicibus, caudice & læuioribus brachiis, vbi nitidiores partes conſpicientur taleas & oua ſecare. Hunc oleas ſerendi modum ſunt qui præferant taleis, primo quia & breuiori tempore radicantur, quàm taleæ, prætereà quia è ſeminario in plantarium transferuntur, faciliori negotio effodiũtur, & facilior erit cum ſua terra in ſuos ſcrobes translationis ratio: nam taleæ, cùm profundius hæreant,in earum effoſſione radiculæ non ſine læſione transferuntur.

De modo ſerendi per taleas, & de ſeminario olearum faciendo.
CAP. XIX.

VERAM, & præcipuam olearum ſationem Theophraſtus per taleam ſtatuit. Ait enim, Ex ramo præciſo taleas deorſum verſus ſectura inuerſa ſerere oportet, nec palmo minora præcidere, corticemque minimè detrahere. Seruntur autem ex his rami, quibus germinantibus terra ſemper aſſi-

duè

duè accumulanda, quoad ſatis roborentur. Cato inter Latinos ita primus docuit, ſeminariumque hoc modo inſtituit. Taleas oleaginas, quas in ſcrobe ſaturus eris, tripedaneas excidito, diligenterq; tractato, ne liber laboret, cum dolabis, aut ſecabis: quas in ſeminario ſaturus eris, pedales facito, easque ſic inſerito. Locus bipalio ſubactus ſiet, beneque glutus ſiet. Cùm taleam demittes, pede tantum opprimito, ſi parum deſcendit, malleolo, aut mateola adigito, cauetoque ne librum ſcindas, cùm adiges. Palo locum prius ſi feceris, quo taleam dimittas, & ſi ita ſeueris, vtilis fiet talea, meliusq; viuet. Taleæ vbi trimæ ſunt, tũ deniq; tibi curæ ſint, vbi liber ſeſe vertet. Si in ſcrobibus, aut ſulcis ſeres, ternas taleas ponito, easq; diuaricato ſupra terrã, ne plus quatuor digitis tranſuerſis emineant, gemma, vel oculo ſeruato. Sed ſi voles olea cito creſcat, quã ſeueris, ſemel in menſe ſarrito, & circum capita oleagina vſq; donec trimę erunt fodere oportet. Plinius eiſdem verbis eadem recitat, ſed aliqua ſunt verba in eius textu corrigenda. Nam Cato ait: gemma, vel oculo ſeruato. ipſe ait, oculos ſerito. Quod ibi tale præcipiendum non erat. M. Varro ad hæc. In ſeminario quæ ſurculis conſita ſunt, vt olea, & quorum erunt molliora natura cacumina, ea ſumma integenda binis tabellis, dextra ac ſiniſtra deligatis, herbęque elidendæ, & dum teneræ ſunt vellendæ, nam aridæ factæ rixantur, & celerius rumpuntur, quàm ſequuntur. Demum in oleagineis ſeminibus arbores videndum, vt ſit de tenero ramo ex vtraq; parte æquabiliter præciſum, quas alii elauolas, alii taleas appellant, ac faciunt circiter pedales. Columella etſi verboſius, præciſius tamen docet: Primo ſeminarium inſtituito. Libero cœlo præparetur, terreno modicè valido, ſed ſuccoſo, neq; denſo, neq; ſoluto ſolo, potius tamẽ reſoluto, id genus terræ ferè nigrę eſt, quã cùm in tres pedes paſtinaueris, & alta foſſa circũdederis, ne aditus pecori detur, fermentari ſinito. Tum ramos nouellos nitidos, quos comprehenſos manus poſſit circumuenire, ex feraciſſimis arboribus adimito, & ex his taleas recidito, ne corticem lædas, id cauebis ſi prius varam feceris, & partem eam, ſupra quam ramum ſecaturus es, ſtramentis texeris, vt ſine noxa corticis ſuperpoſitæ taleæ ſecentur. Taleæ deinde ſeſquipedales præcidantur, & vtraque parte falce leuentur, & rubrica notentur, vt quemadmodum in arbore ſteterat ramus, ita ima parte terram, & cacumine cœlum ſpectans deponatur: nam ſi inuerſa mergatur, & difficulter comprehendet, & ſi conualuerit ſterilis erit. Sed talearum capita & imas partes miſto fimo cum cinere oblinire, & ita totas immergere oportet, vt putris terra quatuor digitis altè ſuperueniat. Sed binis indicibus ex vtraque parte humantur: hoc facere vtile eſt propter foſſorum ignorantiam, vt cum ſeminarium bidentibus colere inſtitueris, taleæ non lædantur. Id debet poſt vernum æquinoctium fieri, & frequentiſſimè ſeminarium primo anno ſarriri, poſtero, & ſequentibus, cum iam radiculæ ſeminum conualuerint, raſtris excoli, biennio à putatione abſtineri, tertio anno ſingulis ſeminibus binos ramulos relinqui, quarto ex duobus ramis infirmior

amputandus, sic excultæ quinquẽnio arbusculæ habiles sunt translationi. Palladius eadem quæ Columella habet. Didymus autem suadet, vt oliuetis plantulæ serantur citra moram, quæ in seminariis contingit: quia verò è seminariis translatę tutiorem habent generationem, etiam seminarii modum tradit. Solum in quo stirpes pangentur, qualitatem non modo, & figuram seminarii, sed & cœli quoque conditionem referre debet, ne quod in eo pangitur, noua loci peregrinatione tentetur, maximeque profecerint, si rubrica partes notentur, quibus obuersæ steterunt, vt simili ratione ponantur. Porrò legi debent, qui seminario destinabuntur, non stolones caudicibus adnati, sed summatim decerpti rami, longitudine cubitali. Danda est opera ne cortex sectione violatus collidatur, sed falcula, quæ acie polleat, vulnus vndique læuigetur, seruata stirpis integritate. Stylus parte ima bubulo fimo cum cinere liniẽdus. Scrobes concamerato sinu, vt imbrium sint capaces, excauandi, ramulus non in verticem, hoc est inuersus, humandus, qui tamen palmo à terra extet, arundo affigenda, vt à cultoribus cognoscatur, singulis mensibus vsque ad septimũ mensem moueatur. Extirpari debet arbuscula trimatu altilis, & vegeta, quadrima iã collucari debet, & superuacui termites putari, & sic transferantur in terrãm, quam plantare instituisti, sublata cum plantis terra propria, & hic præstantior est oleæ plantandi modus. Nos eodem die, quo plantare taleas destinamus, ab arbore recidimus, & in taleolas diuidimus, ne nimia supra terram mora resiccentur. Et si aliqua præpeditus occasione sator, quo reciderit die plantare nequiuerit, melius inhumare, quàm sub dio resiccari sinere compertum est. Id tamen admonendum, cùm plantantur, si humiditatem terræ aliquam contraxerint, resiccantur; quod videtur Plinius adnotasse. Non inhumare taleas, aut siccare prius quàm serantur, vtilius compertum.

De olearum plantatione. CAP. XX.

CVM è seminario in locum, in quem oliuetum instituere cõstituisti, transferes plantulas, hæc obseruabis maiorum nostrorum præcepta. Et primò Theophrastus ait: Olea in consitione amputari desiderat, vt arbores omnes, quæ ampliorem magnitudinem capiunt, plagas alleuatas contegunt, ne intrudatur sol, aut imber, nam si id acciderit, contrahendi morbi periculum imminebit. Circumlinunt alii luto, alii subdita scilla lutum superimponunt, testamque superadiiciunt, scilla plantam viridem seruat, lutum scillam, testa lutum. Cato plantare ita docet: Oleas cùm seres benè cum radicibus eximito, cum terra sua quamplurima, circumligatoq; vti ferre possis, in alueo ferri iubeto. Caueto cùm ventus, aut imber fiet, effodias, aut feras, nam id maximè præcauendum est. In scrobe cùm pones, summam terrã subdito, postea operito terram radicibus fimi, deinde calcato pedibus benè, deinde fistucis, vectibusque quàm optimè poteris, id autem erit rei primum. Post hæc arbores crassiores digitis quinq; quę erũt, eas pręcisas serito, oblinitoq; fimo summas,

& foliis alligato. Columella de eius consitione hæc habet. Scrobes quaternûm pedum præparantur anno ante, vel si tempus non largitur, prius quàm deponantur arbores, stramentis incendantur scrobes, vt eos ignis putres faciat, quos sol & pruina facere debuerat. Antequam explantes arbusculam, rubrica notato partem eius, quæ meridiem spectat, vt eodem modo, quo in seminario erat, deponatur. Deinde vt arbusculæ spatiũ pedale in circuitu relinquatur, atq; ita cum suo cespite planta eruatur, qui cespes ne resoluatur in eximendo, modicos surculos virgarum inter se connexos facere oportet, eosq; pilæ, quæ eximitur, applicare, & viminibus ita innectere, vt constricta terra, velut inclusa teneatur, tum subruta parte ima, leuiter pilam commouere, & suppositis virgis alligare, atque plantam transferre. Antequam deponatur oportebit solum scrobis imum fodere bidentibus, & terram aratro subactam immittere, & ordei semina substernere, & si constet in scrobibus aqua, ea omnis haurienda est, antequam demittantur arbores. Deinde ingerendi minuti lapides, vel glarea mista pingui solo, depositisq; seminibus latera scrobis circumcidenda, & aliquid stercoris interponendum. Quòd si cum ea terra planta non conuenit, tunc optimum est omni fronde priuare truncum, atq; leuatis plagis, fimoq; & cinere oblitis, in scrobem, vel sulcum deponere. In libro verò de arboribus inquit: Omnes arbusculas, prius quàm transferantur, rubrica notare conuenit, vt cùm ferentur easdem cœli partes aspiciant, quas in seminario conspexerant, alioquin frigore, vel calore laborabunt ab iis partibus, quas pręter consuetudinem sub alio tractu expositas habuerint. Arbusculam in scrobe deponere ita rectam oportet, vt quod à scrobe extiterit, in medium sit, arbusculam autem à tempestatibus tueri diligenter oportet adminiculando, & terræ quæ in scrobe reponitur stercora immiscendo. Plinio adiiciendum videtur, vt scrobes fiant ex arborum natura, vt altius demittantur eæ, quæ summa tellure gaudent, vt olea. Didymus: Locus, quem oleis dicaueris, runcandus est, omnique alterius generis frutice extirpandus, maceriis, & viuis sepibus cingendus, ne aditus pecori detur. Scrobes ante sationem fodiendi, vt sole, ventis, & imbribus terra reddatur fragilior, stirpesq; iaciant vltro, citroq; radices. Vno, aut altero mense minimum aridis fruticibus, cremiis, & iis, quæ ignem facile concipiunt stramentis, scrobes adurantur, qui tricubitali altitudine, aut minimum sesquicubitali cauentur. Id etiam omittendum non duxi, quod tantopere monent veteres agricolæ, & primò M. Varro, quod multum refert ad fundi fructus, quemadmodum vicinus in confinio consitũ agrum habeat: si enim ad limitem quercetum habet, non possis rectè secundum eam syluam serere oleam, quod vsque eo est contrarium natura, vt arbores non solum minus ferant; sed etiam fugiant, vt introrsum in fundum se reclinent. Columella autem ait, quòd olea seri potest, vbi arbutus, aut ilex steterat: nam quercus excisa radices noxias oliueto relinquit, quarum virus enecat oleam. Plinius: Olea, vbi quercus effossa sit, male ponitur, quoniam ver-

mes, qui raucæ vocantur, in radice quercus naſcuntur, & tranſeunt. Et alibi. Quercus, & olea tam pertinaci odio diſſident, vt altera in alterius ſcrobe depactæ moriantur. Palladius verò in Februario. Poteſt olea ſeri, vbi arbutus, aut ilex ſteterat, nam cerrus, & eſculus excisas radices noxias relinquit, quarum virus oleam necat. Sed in Arcadia ſpectari ſolitam arborem Pauſanias affirmat, è cuius radice vna ilex, & olea naſcerentur in quodam fano. Serendarum autem arborum interuallum indicandum. Cato in viginti quinq;, aut triginta, pedes ſerit. A quo Plinius: Oleam maximo interuallo, de qua Catonis Italica ſententia eſt, in viginti pedibus minimum, plurimum triginta. Sed hoc variatur locorum natura. Non alia maior in Bętica arbor. In Africa verò (fides penes authores erit) miliarias vocari multas narrant à pondere olei, quod ferant annuo prouentu: Ideo 75. pedes Mago interuallo dedit vndiq; etiam in macro ſolo, ac duro, & ventoſo, cum minimum 45 Bætica quidem vberrimas meſſes inter oleas metit. Columella verò: Spatium inter ordines minimum eſſe debet pingui, & frumentario ſolo ſexagenum pedum in alteram partem, atq; in alteram quadragenum, macro, nec idoneo ſegetibus quidem, & vicenum pedum. Libro verò de arboribus addit: Oleam decet inter ſexagenos pedes diſponi, vt ſpatium in latitudinem creſcendi habeat, nam quæ in proceritatem extenduntur, euanidæ fiunt, parumque fructus ferunt. Didymus: Sed liberale quinquagenum cubitorum interuacet ſpatium, vt & caudices perflatu venti fruantur, & intercedens locus ſeri poſſit, alioqui ſi ſementis ſubtus neglectui habeatur, tanto ramorum ſtipatu luxuriabunt, vt in ſeſe mutua vmbrarum beneficia non conferant.

Nunc de tempore ſtatuendum. Tempus autem plantationis Theophraſtus vernum ſtatuit, & præcipuè oleas: nam quæ autumno ſeruntur, poſt ſationem hyems ſecuta corticem detrahit. Cato ſic tempus præfinit. Si quis quærat, quod tempus oleæ ſerendæ ſiet, Agro ſicco per ſementim, agro læto per ver. M. Varro: inter vernum æquinoctium, & Vergiliarum exortum oleam ſeri oportet. Dicit Columella, Plantæ oliueto diſponuntur optimè ſiccis, minimeque vliginoſis agris per autumnum, lætis & humidis verno tempore paulo antea, quàm germinent. Libro de arboribus: Magoni autem placet, ſiccis locis oliuam, aut mox poſt æquinoctium ſeri, aut ante brumam. Noſtræ ætatis agricolæ ferè vernum tempus circa calendas Maias ſeruant. Plinius: Mago in colle, & ſiccis, & argilla inter autumnum, & brumam ſeri iuſſit, in craſſo, aut humido, aut ſubriguo à meſſe ad brumam, quod præcepiſſe eum Africæ intelligitur. Italia quidem nunc vere maximè ſerit, ſed ſi & autumno libeat, poſt æquinoctium 40 diebus ad Vergiliarum occaſum 14 ſoli dies ſunt, quibus ſeri noceat. Sub Eteſiarum flatum conſerunt oleam in Laconia. Florentinus autem Græcus inquit, Seritur ab ſuccularum occaſu ad brumam, item vere, quando hæc duo tempora ſeſe imitentur, calidam, humidamq; ſortita naturam. Autumnus calorem adhuc retinet priſtino ſolis illuſtratu, conceptum

ceptum

ceptum humorem à caducis eo etiam tempore imbribus contrahit. Ver autem præcedentibus pluuiis humorem, ab accessu solis calorem concipit. Cassianus Theophrasti authoritate, Aprili mense oleam plantari posse scribit, sic etiam oleas in taleas sectas humidis, & riguis locis.

De olearum cultu. Cap. XXI.

IAM olearum sationum rationem descripsimus, nunc autem præcepta tradimus, quibus iam consitum, constitutumq; oliuetum colamus, etsi Plinius dicat, cæterique, nec desiderare rastrum, aut falcem, vllámve curam. Et primò de aratione loquemur, & maximi viri Catonis inter Latinos præferendam semper sententiam audiamus. Quid est agrum bene colere? Primum bene arare. Quid secundum? Arare. Quid tertium? Stercorare. Qui oliuetum sæpissimè, & altissimè miscebit, is tenuissimas radices exarabit, si male arabit, radices sursum abibunt, crassiores fient, & in radices vires oleæ abibunt. A quo eadem Plinius ꝓfert. Columella: Optimum est constitutum iam, & maturum oliuetum in duas partes diuidere, quæ alternis annis fructu induantur, neq; enim olea continuo biennio vberat. Cùm subiectus ager consitus non est, arbor coliculum agit, cùm seminibus repletur, fructum affert, ita sic diuisum oliuetum omnibus annis æqualem reditum adfert, sed id minimè bis anno arari debet, & bidentibus alte circumfodi: nam post solstitium cùm terra æstibus hiat, curandum est, ne per rimas sol ad radices arborum penetret. Palladius Gaudet hæc arbor assidue scalpi. Omnis subinde circa eas herba vellatur, & quoties imber se infuderit, breuissimis & frequentissimis fossionibus sollicitentur, & subinde ducta à trunco terra, atque permista in aliquanto altiores cumulos congeratur: idq; mense Februario.

Prodest etiam pulueratio. Cassianus iubet Augusto mense glebas dissoluere, quo puluis excitetur: hic enim vbi in fructum inciderit, citius eum maturum reddit, quapropter oleæ iuxta viam sitæ vberiorem, & pleniorem fructum ferunt, propter excitatum à prætereuntibus puluerem.

Ablaqueatio necessaria est. Theophrastus: Postquam pactæ sunt oleæ, curandum est de ablaqueatione, vt altè descendat radix, & in profundum mergatur, ob id radices luxuria, & auiditate supra excurrentes amputandæ, & præcipuè dum nouellæ sunt. Olea enim suapte natura superficiarias radices habet, & in sublimi euehuntur, vnde prohibere oportet in coactam profunditatem. Cùm adultæ fuerint, auferendas eas iubet, quæ temerè effunduntur, quo plures fiant, & firmiores, & ne matrem exhauriant, lædanturq; à quauis intemperie, quia obex terræ debilis est, nec à frigore, vel calore tueri valet. Cato: Circum oleas autumnitate ablaqueato, & stercore addito confoueto. Si locus siccus erit, per sementim oleas ablaqueato. Columella, Post æquinoctium autumnale, ita sunt arbores ablaqueandæ, vt à superiore parte, si olea in cliuo sit, incilia excitentur, quę limosam aquam ad ca-

dicem deducant. Omnis deinde ſoboles, quæ ex imo ſtipite nata eſt, quotannis extirpanda eſt. Palladius: Octobri menſe ablaqueandæ ſunt arbores oleæ prouinciis ſiccioribus, ac tepidis, ita vt eis à ſuperiori parte humor poſſit induci. Omnem ſobolem conuelli Columella præcepit, mihi autem videtur paucas dimitti ſemper, ac ſolidas, ex quibus vel in vetuſtate, matris loco ſuccedat delecta, vel melius nutrita, & aggeſtæ terræ beneficio, & iam ſuas habens radices, ad oliuetum inſtituendum ſine cura ſeminarii transferatur arbuſcula. Plinius. Circumfodi autem omnibus annis à ſolſtitio duûm cubitorum ſcrobe, pedali altitudine.

Theophraſtus de ſtercoratione putat lotium, & pellium ſtrigmenta maxime oleis prodeſſe ad lætè fructificandum. Columella tertio quoq; anno fimo pabulandas eſſe oleas cenſet, atq; eadem ratione ſtercorari oliuetum, qua in ſecundo libro propoſuit, ac ſi ipſis inquit tantummodo arboribus ſatis ſeruaueris, ſingulis ſtercoris caprini ſex libræ, ſtercoris ſicci modii ſinguli, vel amurcæ in ſingulis congius. Stercus autumno debet iniici, vt permiſtum hyeme radices oleæ calefaciat, amurca valentibus infundenda eſt, nam per hyemem ſi vermes, atq; alia ſuberunt animalia, hoc medicamento necantur. Plinius: Nuper repertum oleas maxime gaudere cinere, è calcariis fornacibus. Stercorari olíueta tertio anno melius inuentum. Hedui, & Pictones calce vberrimos facere agros, quæ ſanè & oleis vtiliſſima reperitur. Palladius Octobri menſe. Intermiſſo triennio ſtercoranda ſunt oliueta, locis maxime frigidis Octobri menſe. Caprini ſtercoris ſex libræ vni arbori, vel cineris modii ſinguli ſufficient. Amat hæc arbor lætaminis vbertate pingueſcere. Poſt ablaqueationem fimi aggere lætantur, vt Sotion ſcriptum reliquit, ſed locis vliginoſis longe minus ſtercorari debent, ante tamen ſuperfluorum repurgationē ſtercore ſatiari conuenit, vt aduerſus noxam, quæ putatione contrahitur, fimi iuuamen opponatur. Siquidem repurgati quoq; caudices reſegminum cauſa vitio laborant, quibus celeriter ſtercoratu ſuccurritur, ſed ſtercoris aggeſtionem, & multitudinem, & altitudinem iuxta truncos, iuxta terræ, & arborum naturam facere oportet. Quæ enim germinibus luxuriant, & loci humecti, pauciore indigent ſtercore, & per ſpatium plurium annorum. Aggeſtione autem terræ vtendum eſt, ne à ſole exurantur. Didymus autem ait: omne ſtercus aptum eſſe oleæ præter humanum. Conuenire autem ad radicem non iniicere ipſum ſtercus, ſed paulo longius à trunco. Stercorationem quarto aut quinto quoq; anno fieri.

Semper poſt ſtercorationem ſequitur irrigatio, nec ſtercorare debemus, niſi irrigare valemus, tantoq; vberius irrigandum, quanto vberius ſtercus inieceris. Palladius. In ſiccis verò prouinciis, cum pluuiæ deſunt, rigare cōuenit.

At demum de putatione agendum. Theophraſtus, Androtione authore, ſcribit maxime purgatione oleas indigere: etenim quo pauciora reliqueris, lętius germinant, fructusque copioſius ferunt. Putationis modum, & tempus

breuiter

breuiter maximus Cato docet. Oliuetum diebus quindecim ante æquinoctium vernum incipito putare, ex eo die dies quadraginta quinque rectè putabis. Id hoc modo putato: qui locus ferax erit, quæ arida erunt, & si quid ventus interfregerit, ea omnia eximito, qui locus ferax non erit, eo plus concidito, aratoq; bene, enodato, stirpesque læues facito. M. Varro inter æquinoctium vernum, & vergiliarum exortum oleam interputari oportere dicit. Columella: Plerunq; etiam locis siccis, & humectis arbores musco infestantur, quem nisi ferramento resecueris, nec fructum, nec lætam frondem olea inducet. Quin etiam compluribus interpositis annis oliuetum putandum est: nam veteris prouerbii meminisse conuenit, Eum qui aret oliuetum, rogare fructum, qui stercoret, exorare, qui cædat, cogere. Quod tamen satis erit octauo anno fecisse, ne fructuarii rami subinde amputentur. Nonnunquam etiam in olea vnus ramus cæteris aliquanto lætior est, quem nisi recideris, tota arbor contristabitur. A kalendis Martiis vsq; in idus Septembris, vbi prægelidum, & pluuium cœlum est, oleæ putantur, & emuscantur. cæterum tepidis regionibus duobus temporibus anni facere istud oportebit. Primò ab idibus Octobris, vsq; in idus Decembres, iterum ab idibus Februarii, vsq; in idus Martias, si tamen arbor librum non remittit. Palladius ab eo: Octobri mense muscus eradatur, & putetur octo annorum ætate transacta. Videtur mihi vnoquoq; anno sicca, & infructuosa, cum aliqua debilitate nascentia debere recidi. Plinius eadem, quæ Cato habet, sed illud, aratoque bene, non habet, quod mihi certè superfluum videtur. Præterea vetus oliuetum ab æquinoctio verno intra vergiliarum exortum interradi alternis annis melius inuentum. Veruntamen tondentur oleæ cum & vites, atq; etiam interradi gaudent. Sotion Græcus & putare & formare eas docet. Adultarum olearum putationem moliri occasu Pleiadum, vt in reliquis arboribus oportet, quia illo tempore primùm medius humor in germina & in fructus alimoniam consumptus est. Secundo ob æstatis ardorem reliquus humor exiccatus est. Tertio hybernos imbres nõ dum hauserunt: horum omnium gratia autumno temporius hanc putationem fieri volunt, quòd cum reliquæ arbores, tum oleæ maximè robustiores sint. Superuacuis arbor exonerata lætius fruticat. Resecare autem oportet & marcida, & sicca, & media, vt liberalius diffLentur: item ramulos detrahere, qui inuicem incumbunt, itidem inflexos, & recuruos amputare, præsertim cùm in nimiam longitudinem exeũt, & alia etiam, quæ in difformem proceritatem tendunt, vtpote cùm suapte natura notentur infertiliora, quapropter inter omnes rei rusticæ prudentes conuenit, incommodam esse longitudinem olearum, quæ denos excedit cubitos, amplius etiam incrementum omnibus patere noxis addiderunt, quòd & rami ventorum impetu frangantur, & flores quoque succussi intempestiue procidant. Ideo complures ramos versus terram trahunt, vt humiliorem redditam arborem cogant in solum procumbere. Conuenit etiam stolones, & adnatos caudicibus nepotes ad-

huc molles, & teneros quotannis eximere, ne his onuſtus caudex fatigetur. Caſſianus etiam Græcus monet oleas poſt decerptum fructum putare tempeſtiuum eſſe: nam copioſior fructus ex nouellis ramis prodit: Et menſe Aprili oleas purgare oportere, vt purgatæ meliorem fructum producant. Neque eſſe cogitandum ablatis manifeſtis, & conſpicuæ magnitudinis ramis pauciorem fieri fructum, nam multo copioſiorem fructum ex recentium ramulorum vbertate feres. Sed quod Sotion appoſuit maximam afferre vtilitatem in purgatione, & ſi cæteris in arboribus, in oleis maxime animaduerti, ſi adnati caudicibus ramuli abſcindantur locis incongruis: nam ſi circa truncum magnus, & antiquus ramus detruncetur, exareſcit non ſolum cæſura, ſed nerui, & ligna, & cortices è trunci corpore progredientes vſque ad radices, quod olea inter cęteras arbores peculiare habet: quod in veteribus oleis apparet, cùm caro exiccata eſt, nerui, & oſſa conſpiciuntur, vt in humano corpore, & apparebit experienti, quòd à cæſura per corpus vſq; ad radices, quibus pars illa incumbit, ſicca erit. Debet ergo putator in oleæ efformatione à principio ramos illos decidere, qui incongruo loco nati videntur, ne cogantur, vbi adultiores fuerint, detruncare.

De oleæ inſitione. CAP. XXII.

EX Theophraſti præceptis oleam in oleaſtrum inſeri, & inoculari poſſe perbelle patet, nam ſi mite in agreſte inſeratur, valido ſurculus proficiet incremento, robuſtiores ſunt arbores ferę domeſticis, atq; ab ſubminiſtrante ſolo plus rapiens alimenti radix, ſic vt probè fœcundet arborem. Sed in olea ſerius proficiet inſitio, quia ſerior eſt oculorum prouentus. Hoc vltimum collegit Plinius, verno tempore eſſe inſerendum, cum tempus viget, incitantibus ſe gemmis, præterquam in olea, cuius diutiſſime oculi parturiunt, minimumq; ſucci ſub cortice habent, qui nimius inſitis nocet. Africæ peculiare eſt inſerere oleaſtro, inſeriturq; calamo, & inſitione. Cato noſter oleam per ver inſeri iubet, luna ſitiente, poſt meridiem, ſine vento auſtro. Inoculatur, inſeriturq; inter lignum, & corticem. Plinius eius verba recitat, declaratq; luna ſitiente, id eſt, ſicca. Miraturque Catonem inoculationem docuiſſe menſura præfinita ſecundum reliquam diligentiam ſuam. Virgilius oleam in oleaſtrum inſeri vetat, non quòd mire non coaleſcat, & fructificet, ſed ne caſu aliquo incendatur oliuetum, quod facile contingere poteſt, & ambuſtis igne ſtipitibus, radices imæ oleaſtrum repullulent. Georgicorum ſecundo:

——— *Néve oleæ ſylueſtres inſere ramos;*
Nam ſæpe incautis paſtoribus excidit ignis,
Qui furtim pingui primum ſub cortice tectus, &c.
Hoc vbi: non a ſtirpe valent, cæſæq; reuerti
Poſſunt, atq; ima ſimiles reuireſcere terra,
Infelix ſuperat foliis oleaſter amaris.

Sed

Sed Palladius, ne oleæ in oleastrum inserendi vtilitas, & commoditas deperdatur, remedium affert. Aprili mense inseratur olea inter corticem. Sed vt oleastro inseras, contra illud, quod ex oliueto insito, & casu incenso renascatur oleaster infelix, sic prouidendum erit. Positis prius oleastri brachiis in scrobe, in qua disponemus inserere, scrobes ita replebimus, vt mediæ vacuæ sint. Cùm comprehenderit oleaster, inseremus in infimo, vel insitum ponemus, & insitionem propè infra terram nutriemus. Deinde sicut adolescit, terram subinde colligimus. Ita commissura in profundo latente, quisquis vrit, aut cædit, oliuæ locum non aufert pullulandi, quæ & apertam redeundi felicitatem de olea, & occultam valendi feracitatem de oleastri connexione retinebit. Aliqui oleas in radicibus inserunt, & vbi comprehenderint, cum aliqua parte radicis auellunt, & transferunt more plantarum. Græci oleas ab octauo calendarum aprilium die, vsque in tertium nonarum Iulii inseri debere præcipiunt, ita vt locis frigidis serius, calidis maturius inserantur. Et in suis versibus,

Robora Palladii decorat syluestria rami,
Nobilitat partus bacca superba feros.
Fœcundat sterilis pingues oleaster oliuas,
Et quæ non nouit munera ferre, docet.

Sed Hispanus oleam in ilicem inseri posse iudicat, Palladii authoritate, quia per syluestria robora ilices interpretatur, sed hæc admodum difficilis, dissimilisq; esset insitio, cùm in suis mensibus nil habeat Palladius de huiusmodi insitione, cùm in versibus ea canat, quæ prosa oratione dixerat prius, & potius per syluestria robora syluestres oleastri truncos intelligendum, quàm ilices. Crescentius oleas vindemiæ tẽpore inserendas dicit, suæq; insaniæ Catonem authorem facit, qui nil tale vsquam habet. Columella inseri debere monet circa æquinoctium vernum vsq; ad idus Aprilis, atq; luna crescente, & calidis regionibus Maio mense inseri, & emplastrari, si iam librum remittunt. Florentinus Græcus hæc addit, Ex oleis, quæ crassum librum habent, vdumque, iuxta corticem inseruntur: quæ tenuem & aridum, in ipsum lignum. Tempus à decimo calendarum Iunii vsque ad Iunias calendas. Sed insitæ oleæ multoties, quippe aridæ existentes, rigandæ sunt. Plutarchus Chæroneus oleas tradit ex lentisco pullulasse in hortis Soclari, quos Cephisus amnis ambiebat.

Sed oleosæ arbores, vt diximus, insitiones difficillimè, vel nullo modo admittunt, cui rei argumento est, si plantam quamlibet oleo inunxeris, demoritur protinus: proinde aliis permisceri nequeunt, sicut nec oleum ipsum. Sunt qui aliam causam refundant, scilicet corporis tenuitatem, cuius imbecillitas cum ariditate sedem insitis præbere nesciat. Nos hic Martii calce oleam inserimus inter lignum, & corticem, & optimè apprehendit. Inoculamus verò aliter, quàm in cæteris. Truncum serra præcidimus, inde à summo corticem scindimus, deglubimusque trium digitorum latitudine, longitudine duorum,

& eiuſdem magnitudinis ſcutulum, cum ſua gemmæ pupilla, ex qua fructum ſperamus, imponimus, labra luto munimus, & vinculis alligamus. Quo etiam modo vtitur Apulia. Saltem ſi oleaſtros inſerere nolumus, oleas ipſas inſeramus, quas maſculas vulgus vocat, quæ ramos viridiores, frondes arctiores, carnoſioresq; habent, habitiorem truncum, minusq; fructificant, & fructum paruum afferunt, cuius os magnum, caro minima eſt: hæ enim optimè apprehendunt, concipiuntq; feliciter.

Quid arte, paratúve in olea fieri poſſit. CAP. XXIII.

NON eſt ſilentio prætereundum, quod de vitis, & oleæ naturalis concordia Florentinus memoriæ mandauit. Oleam, ſi viti inſeratur, non vuas modo, ſed oleas quoque parere. Addit viſam arborem à Mario Maximo, qui quum fructum eius deguſtaſſet, negauit vnquam ſe quidpiam comeſſe, quod magis oleum, vuamque reſiperet, tam exactè ſimul vtriuſq; ſapor linguæ repræſentabatur. Naſcuntur huiuſmodi arbores in Libya, gentilique ac vernacula regionis voce vbolima vocant. Perticæ ſubiiciendæ, quæ poſſint brachiorum onus fulcire: ſi verò alio modo quouis inſerantur, longuriis non erit opus. Ergo prope terram vitem terebramus, & oleæ ramulum imponimus, ſimul vt à vite dulcedinem, ſimul vt ab humo vernaculum alliciat nutrimentum, vt tandem eius iucundiore cibo fruamur. Poſtremo ſi nondum ferentis viticulæ ſarmenta fructuaria transferantur, miſturam progenitorum ſeruabunt. Porrò fructus à promiſcua parentum conditione, inſitoris vtriuſque nomen adoptauit, elæoſtaphylos Græcis, quaſi dicatur vuolea, nominatus. Columella præterea docet, quomodo omnis arbor, omni arbori inſeratur, exemplumque apponit, in ramum fici oleam inſeri poſſe, quod nos iam libro de inſitione recitauimus. Audiui ab amico ſe vidiſſe in iuglandem inſitam oleam, & fructum inſignis magnitudinis, & ferè ſui fructus protuliſſe & egregii ſaporis.

Olearum fertilitatis, & caritatis prognoſtica.
CAP. XXIIII.

SVNT & prognoſtica, ex quibus olearum fertilitatem, & caritatem præſcire poterimus, nec nobis parum erit emolumenti, ſi rem optime cognouerimus, vt olim inſignes philoſophos feciſſe legimus. Ferunt Democritum, (inquit Plinius) qui primus intellexit, oſtenditque cum terris cœli ſocietatem, ſpernentibus hanc curam eius opulentiſſimis ciuium, præuiſa olei caritate ex futuro Vergiliarum exortu, magna tum vilitate propter ſpem oliuæ, coemiſſe in toto tractu omne oleum, mirantibus, qui paupertatem, & quietem doctrinarum ei ſciebant in primis cordi eſſe. Atq; vt apparuit cauſa, & ingens diuitiarum curſus, reſtituiſſe mercedem anxiæ, & auidæ dominorum pœnitentiæ, contentum ita probaſſe, opes ſibi in facili, cũ vellet, fore. Hoc poſtea Sextius è Romanis ſapiẽtiæ adfectatoribus Athenis fecit ea-

dem ratione. Futuram olearum penuriam Thales Milesius philosophus per astrologiam præsciuit. Hic enim vnus è septem Græciæ sapientibus, cui quum obiiceretur paupertas propter studium philosophiæ, tanquam inutile, parum pecuniæ simul coegit, vrgenteq; adhuc hyeme, in Mileto, & Chio insulis paruo pretio olearia cõduxit, arrasq; dedit, nemine plus offerente, secutaq; olearum caritate, innumeras pecunias sibi comparauit, ostenditq; facile esse, philosophum contemnentem diuitias ditari, si velit. Sed iam ad prognostica veniamus. Scribit Diophanes, Luna existente in Leone, si canicula exorietur, magna erit olei abundantia: si verò in libra, raritas: si in Capricorno, vel Ariete, fertilitas olearum. Zoroaster verò Iouis stellam existentem in Cancro & Leone olearum fertilitatem causare dixit, sic etiam in Scorpione. Si recte floruerit olea optimum erit præsagium. Ouidius fastorum libro,

Si benè floruerint oleæ, nitidissimus annus,
Poma quoq;, euentum temporis huius age.

Sed oportet flores, quos fructus sequuntur, bene cecidisse. Theophrastus, Intempestiui imbres pessimi sunt, atque ex toto inopportuni, qui circa floris exortum accesserint, omnia nanq; imbecillia redduntur, & omnia ferme, aut certe plurima pereunt, deciduntque partim rubigine, partim nimio humore, oliuæ autem germinibus omnino intereunt, cùm alimentum deducatur ad germen. Olea florem circa fructum ipsum producit, cuius prostrati flosculi perforati spectantur, idque argumento capitur probe arborem defloruisse, nam si exaruerint, aut madefacti fuerint, vnà cum fructibus defluent, atque ita nullatenus perforabuntur. Plinius de prognosticis hæc. Pessimum inter omnia, cùm deflorescentem oleam percussit imber, quoniam simul defluit fructus. Circa Vergilias quidem pluere inimicissimum est oleæ: quoniam tunc coitus earum est. Hoc est illud quatriduum oleis decretorium. Hic articulus austrinus nubili spurci, quod diximus. Serotinæ aquæ oleis vtiles sunt, quoniam fructus suos diutius contineant, longioresq; desiderant cibos. Olearum conceptus exortu Vergiliarum incipit ad 6. Idus Maii. Aliud hoc quatriduum est, quod neque rore sordere velint: exhorrent enim frigidum sydus Arcturi postridie occidens: & multo minus plenilunium incidere. 4 nonas Iunii iterum aquila exoritur vesperi, decretorio die florentibus oleis, si plenilunium in eum incidat. Nos autem optimam abundantiæ spem concipimus, cum oleam optimè concepisse videmus, id est primos florum conceptus profert vberrimos, quibus mox se aperientibus oleam florere dicimus: spem nostram confirmamus, si deinde optime florebit, & deflorebit, vt diximus. Certius erit signum si non solùm ex summitate surculorum, sed etiam ex lateribus flores, & fructus proferant.

De morbis oleæ, & remediis, & primo de nimia fertilitate, & vermiculatione. CAP. XXV.

MORBI ſunt (vt ſuperius diximus libro de inſitione) vel intrinſeci, vel extrinſeci, & intrinſeci vel copia, vel inopia aliměti eueniũt, vt eſt corruptio plantarũ ex nimia fertilitate. Oleę, authore Theophr. nouellæ ob nimiam fertilitatem intereunt. Cauſaq́; eſt, quod ſuccus, qui trunco debetur, in nimiã fœturã abſumitur. Ob id Plinius ab eo: Nocet oleis nimia fertilitas. Extrinſeci morbi vel ſecundum naturam, vel præter naturã ſunt: qui prętꝫr naturam, aut maximè violenti ſunt, vt vulnera: aut minus, aut minimè, vt corruptiones. Sed hi morbi, vel corruptiones, vel ſunt omnibus cõmunes, vel plurib. vel particulares. Dicamus de cõmunibus, vt de vermiculatione. Sed vermiculatio ſi eſt in ipſo fructu, Theophraſtus ait, Vermis oleæ natus ſub cute fructũ adimit, ſed in ipſo nucleo erodens prodeſt: ꝓhibetur pluuiis, quę poſt arcturũ ſequantur. Et in drupis quoq; oleis vermes naſcuntur, qui ad lacturã peiores certe deprehẽduntur, vt marcidi, putresq́; omnino videantur, hinc & auſtrinis naſcuntur, & riguis magis. In cauſis verò. Oliuæ, ſi ſub cute vermiculi naſcũtur, pereũt: quoniã penitus adimũtur, ſed ſi ipſo nucleo, augentur. Caro enim non tangitur: ꝓhibẽt illos flatus, & pluuiæ quę fiunt ſub arcturũ, facit enim refrigeratio, vt fugiant omnes. Sed vermiculorum ſpecies multæ, diſcrimen ꝑcipuum in his, ꝙ in alia arbore, fructúve alio nati, trãslati in aliud genꝰ ſeruari nequeunt, ſed peculiare notatur de eo, quẽ ceraſtem appellãt, in olea creari, & in fico parere aſſeuerant. Plinius quæ ex Theophr. excepit, habet: Vermiculationẽ & poma ipſa ꝑ ſe quibuſdã annis ſentiũt, ſed in oliua ancipiti euẽtu, quãdo ſubeunt nati, fructũ adimunt, augẽt, ſi in ipſo nucleo fuere erodentes eũ. Gigni illos prohibent pluuiæ, q̃ fiunt poſt arcturũ. Eędem ſi auſtrinę fuêre generãt, in drupis quoq;, quę matureſcentes tunc ſunt pręcipue caducę. In riguis magis euenit, & ſi non ceciderint faſtidiẽdis. Aiunt Quintilii. Si radices ſiccas, & velut morbo languẽtes offendas, huic acceptũ cauſæ feres, vermiũ progeniẽ interno ſinu deliteſcere, quos cũ pluribus, vt dictum eſt, modis, tum circumſita ſcilla demolieris.

De particularibus oleæ morbis. CAP. XXVI.

NVNC de morbis particularib. Olea lichenes patitur, Chelidemo authore, fructus enim prætenuis fluxusq́; creatur. remediũ erit, vt ei alimenti vbertas detrahatur, vt amygdalas & punica caſtigare ſolemus, & arbor firmior robuſtiorq́; reddetur. Oritur & oleis peculiaris morbus, arachniũ dictus, naſcitur enim hoc, & fructum abſumit, proficiſciturq́; ex humiditate, generatur anniculis ramis, cùm imbres ſecuti ſunt, qua germinatione fructus abſumitur, cũ eò pabulũ trahatur, quandoquidẽ & fructus nondum vires conceperint, & aggregato humore ꝓſilit germen. Plinius ad id, Eſt etiamnũ peculiare oliuis, araneũ vocant, cum veluti telæ inuoluunt fructũ & abſumunt. Columella: Solent quãuis lætæ arbores fructũ non afferre, eas terebrari terebra gallica conuenit, atq; ita in foramẽ viridem taleã oleaſtri dimitti. Sic veluti inita arbor fœcundo ſemine fertilior extat. Quintilii: Si ſterilitate laborãt oleę, ad fertilitatẽ adduci poterũt hac ratione. Ab radice cubitali ſpatio caudicẽ terebra gallica ꝑforabis, parte qua ſpectat in Auſtrũ, impreſſo foramine digiti maioris amplitu-

dinem capiēte. Hinc duos frugiferę arboris ab auſtrali parte ramos tolles, craſſitie, quæ hiatū foraminis explere poſſint, & ſtrictè in ipſum cōiicies, detractis vehemēter palorū cacuminib. abſciſſoq; eo, quod ſuperabit: aceroſo vel paleato luto curabis occulere. Hoc veluti coitu ſteriles arbores vberātur, & quales volueris oleas adipiſci, tales fructuarios indes ſurculos. Ita melius oleum dabit, impreſſis foramini ramulis eius à cœli parte lectis, quæ ad auſtrū dirigitur. Eadem Africanus promittit, & reſtibilem oleis adferre fœcunditatē, ſi ſemel in excauatū terebro foramē, duos feracioris oliuę ramulos in cacumina vtrinq; adegeris, ſic vt traiectu penetrent, manibusq; vehementer tranſactas partes traxeris: dūq; veluti impacti cuneoli ſtrictim adhæſerint, exertū vtriuſq; taleę verticē, hoc eſt extātes foramini ſtylos reſecueris, lutoq; cū aceribus, aut paleis oras foraminis, & hiātem ſinū illeueris, hoc veluti initu, grauida arbor, vberiorem partū enitetur. Palladius, In Octobri menſe, ſi fructus arbor lætos nō affert, terebra gallica terebretur vſq; ad medullā foramine impreſſo, cui oleaſtri informis talea vehementer arctetur, & ablaqueatæ arbori amurca inſulſa, vel vetus vrina fūdatur, hoc enim velut coitu ſteriles arbores vberātur, quas tamē durāte malitia oportebit inſerere, ſed ſi ſine fruge luxuriāt, oleaſtri palū radicibus eius infige. Si verò oleæ fructificant, ſed non maturant, quod ex ſoli vitio euenire ſolet, Columella huic vitio medetur. Altis gyris ablaqueat eas, deinde calcis ꝓ magnitudine arboris plus minus circūdat, ſed minimæ arbori modicū donat. Hoc remedio ſi nil fuerit effectū, ad remediū conſitionis confugiat. Ad hęc Quintilii: Solent enim, quāuis lætę arbores fructū copioſum adferētes, ad maturitatē non producere, aut largū florē induentes, perperam exuere, quod vitiū abigetur, ſi ablaqueata arbore, maiuſculo caudici fuci corbes duos cōduxeris, minori ſingulos, dein amurcā aquę miſtā infuderis. ꝙ ſi fuci non erit occaſio, ſolius amurcæ vſu eris cōtentus. Vel ſi parū fructuoſæ, vel cacuminib. retorridæ frondis, magnis arborib⁹ quaternos modios ſtercoris caprini circumſpargere oportet. Democritus autē docet: ne baccas abiiciat olea, fabā pedunculū intus continentē, obſtruſo cera foramine, in gleba radicib⁹ hærēti cōdes, ſic labās fructus firmabitur. Ad luxuriantes verò ſine fruge oleas, ſcilicet, quæ nimia ramorū petulantia ſylueſcūt, earum multiplex lapſus, erraticusq; furor ſic cohibetur. In foramē, quod gallica terebra excauauerit, viridem taleā oleaſtri, vel pini, vel quercus palos, vel lapidē immittis, ſic velut inita arbor fœcūdo ſemine fertilior extabit. Quod etiā ab eo Palladius recēſet Martio menſe. Plinius: Oleę ſi parum fructus promiſere, nudatas radices hyberno frigori opponito. Olea ſi fructū non ferat ex Catone: Ablaqueato eam, poſtea ſtramen circūponito, poſtea amurcam cū aqua cōmiſceto æquas partes, deinde ad oleam circumfodito, ad arborē maximam amphoram vnā cōmiſti ſatis erit, ad minores arbores pro ratione indito, & idē hoc facies ad arbores feraces, hę quoq; meliores fient, ad eas ſtramēta ne addideris. Columella, Sed & ſine ablaqueatione iuuāda eſt amurca inſulſa cū ſuilla, vel noſtra vrina vetere, cuius vtriuſq; modus ſeruatur. Nā maximę arbori, ni tantundē aquę miſceatur, vrna abundè

erit. Palladius ab eo: Martio menſe oleis laborantibus circum radices inſulſa amurca fundetur. Maximis arboribus ſex congii, mediocribus quatuor, cæteris pro æſtimatione ſufficiunt. Alii paleas fabæ binos per maiorem arborem qualos. Alii veteris vrinæ humanæ trunco, quantum ſatis videtur, affundunt, & arbori mortarium ſtatim faciunt, maxime locis ſiccis, trunco ante coperto. Quintiliorum agricultura docet: Lætiores, & virentiores plurimũ fructum afferent, ſi circum radices ablaqueatas inſulſa amurca aquæ mixta fundatur, vtriuſque ſextarius ſufficit. Acus quoque fabaginum, vel fraces ſatis eſt indidiſſe, vel etiam humanæ vrinæ, quantum ſatis viſum fuerit, affunditur, aut argilla bubulo ſtercori permixta imponitur, aut marini fuci tantundem: ſed poſt hæc confeſtim adaggeretur terra circa radices dodrantali altitudine, ſinu in orbem fornicato, vt imbres pluuii retineantur, & cùm ſe infuderint, breuiſſimis, ac frequentiſſimis foſſionibus ſollicitentur. Id genus etiam auxilii adhibere licet, cùm caniculæ incendiis arbores deflagrant, quo tempore, & etiam quum ſiccitates inceſſerunt, rigationem deſiderant. Patitur etiam clauum, quidam fungum appellant, olea, inquit Theophraſtus, alii ollam, hæc eſt veluti ſolis exuſtio: quæ verba etiam recitat Plinius. Et nocere ait Cato eis muſcum rubrum. Columella: Plerumque locis ſiccis & humidis arbores muſco infeſtantur, quem niſi ferramento reſecueris, nec fructum, nec lætam frondem olea inducet.

De morbis, qui ex aeris exceſſu veniunt locorum proprietate, & ab animalibus. CAP. XXVII.

MORBI verò extrinſecus venientes, qui ſunt minus violenti, ſunt aeris exceſſus. Olea gelu facile aduritur, quod eius radices per ſumma ceſpitum natent, vt frigus deſuper inuadere poſſit, & oleaſtrum ea magis laborat, quod robuſtius eſt, ob id frigus denſis magis inſidet, atque immanet, quàm raris. Et olea tum fronde, tũ toto corpore arefacta apparẽs regerminauit. Haud equidem arefactio fuit, ſed eſſe quidem apparuit ex ſiccitate, atq; colore, quæ vim genitalem frondis non attigit. Adurunt & æſtus quidem oliuas, adurit & flatus, vt in Chalcide Eubœæ Olympias cum flauerit frigidus ante ſolſtitia, aut poſt ſolſtitia hyberna, arbores enim exurit, quocirca vredinem vocant. Id Archippo Athenis magiſtratu anno quadrageſimo facta vehementiſſima proditur. Laborãt maxime loca concaua vicina fluminibus, & loca, quæ ab omni flatu ſilent. Et oleaſter magis infeſtatur, quàm olea. Deprehenduntur quædam ſtatim in germinatione: olea, quòd ſemper vireat, tardius. Affert etiam Theophraſtus propria locorum vitia, vt quod apud Miletum, atque Tarentum oleis euenit, quippe apud Miletum cum florent, ſi aer auſtrinus, ſerenuſque ſit, erucæ varium genus creatur, quarum aliæ frondes erodunt, aliæ florem. Iuuat contra hoc ſi æſtus ſit conſecutus, omnes etenim diſrumpuntur, atque intereunt. Apud Tarentum cum florent, aliàs deſiderio flatus ærugine infeſtan-

infestantur, aliàs habitu quodam ex mari caliginoso, crassóve floribus residente odorem florum amittunt, & ob id etsi arbores pulcherrimæ fructu carent. Plinius ex eo: Sunt & ex eadem causa nascentes erucæ, dirum animal, erodúntque frondem, aliæ florem, oliuarum quoque, vt in Mileto, ac depastam arborem turpi facie relinquunt. Nascitur hoc malum tempore humido, & lento. Fit aliud ex eodem, si sol acrius insecutus inussit ipsum vitium, ideoque mutauit. Quædam temporum causæ, aut locorum, non propriè dicuntur morbi, quoniam protinus necant, vt flatus alicuius regionis proprius; vt est in Apulia atabolus, in Eubœa olympias. Hic enim si flauerit circa brumam, frigore exurit arefaciens, vt nullis postea solibus recreari possint. Hoc genere conualles, & apposita fluminibus laborant, & præcipue olea. Quod cùm euenerit, detegitur statim in germinatione, in oliua tardius. De noxa ex ventis Ouidius,

Florebant oleæ: venti nocuere proterui.

De ea, quæ ex æstu, Horatius,

——— *haud quia grando*
Contuderit vites, oleamque momorderit æstus.

Sunt autem & ex animalibus noxæ. M. Varro: Quædam enim pecudes culturæ sunt inimicæ, ac veneno, vt capra, hęc enim omnia nouella sata carpendo corrumpit, & non minimum oleas, quòd eas, quas læserit, fieri dicunt steriles, eius enim saliuam esse fructui venenum. Plinius: Quin & oleam si lambendo capra lingua contigerit, depaueritque primo germinatu, sterilescere author est Varro. Hinc & nomen sortitæ: quippe F. Pompeio dictæ, quòd virgultum carpant, & M. Varroni, carpa, & omnicarpæ capræ, non solum vulnere, sed & dentium veneno plantis pestiferæ. Rustica iuuentus capram excoriabat, & in vtrem eius per vicos exiliebat. pereuntem verò videre gestiebat Liber pater. At contra Minerua videre præ odio nolebat. Quare antiquitus prohibitum ne illi quid ex caprino genere sacrificaretur, propter oleam, quam reperit. Quare Athenis in arcem non ducebatur, præterquàm semel ad necessarium sacrificium, ne olea ibi primum nata ab hoc animali tangi possit. Plinius huic deæ capram immolari dixit. Sed vbi animalia huiusmodi plantulas depasta fuerint, his nos hoc remedio succurrimus, vt cultro sub morsu, vbi modus erit, detruncetur abrosa pars, nam ex nodis noua germina pullulabunt, & lætius crescent, quòd si depastas ita relinques, ex morsus veneno diutius ægrotabunt.

De præparandis ad oliuitatem necessariis vasis, & instrumentis.
CAP. XXVIII.

NVNC de cóficiendo oleo verba faciemus. Sed multa sunt, inquit doctissimus Columella, quæ ante oliuitatem, sicut ante vindemiam, præparanda sunt, ne cùm res desideratur, operæ auertantur: velut copia lignorum,

quæ multo ante apportanda eſt, ſcalæ, corbulæ, decem modiæ, trimodiæ ſatoriæ, quibus diſtricta bacca ſuſcipiatur, fiſci, funes cannabini, & ſpartei, conchæ ferreæ, quibus depletur oleum, opercula quibus vaſa olearia cõtegantur, ſpongiæ maiores & minores, vrcei, quibus oleum progeritur, canneæ tegetes, quibus oliua excipitur, & ſi qua ſunt alia. Cato ad cogendam oleam multa paranda eſſe inquit, vt vimina matura, & ſalices per tempus legãtur, vt ſiet vnde corbulæ fiant, & veteres ſarciantur. Salix enim, vt Tarẽtinus Græcus habet, ad olei pulchritudinem multum facit. Docet etiam Cato quomodo olearia dolia imbui debeant. Amurca impleto dies ſeptem, & quotidie ſuppleas, inde eximito, & arefacito, vbi arebit, cuminum pridie in aquam infundito. Ea poſtridie diluito. Poſtea dolium calefacito. Minus, quàm ſi picare velis, tepeat, ſatis eſt. Leuibus lignis facito caleſcat. Vbi temperate tepebit, tum cuminum indito, poſtea linito. Si recte liueris, in dolium quinquagenarium cumini pedum quatuor ſatis erit. Columella, dolia, & ſeriæ, vbi oleum reponitur, quomodo curanda ſint, monet, idque non ſolum cùm neceſſitas cogit, ſed vbi euacuata fuerint. Si fæces, vel amurcæ in vaſorum fundis ſubſederint, emundẽtur, non calida lixiuia, ne vaſa ceram remittant, ſed ſemel atque iterum eluantur, & tepida aqua manibus defricentur, & ſpongia humor aſſiccetur. Alii vbi lauerint, figularem cretam aqua reſoluunt, & intus oblinunt, & areſcere patiuntur, & cum res exigit, aqua eluunt. Alii amurca, deinde aqua perluunt, & aſſiccant, ceraq; perlinunt. Nam ſexta quaque oliuitate cerari debere antiqui dixerãt, quod fieri haud leuiter poteſt, nam noua quidem vaſa calefacta ceram recipiunt, ſed vetera ob olei ſuccum ceraturam non patiuntur. Sed melius alii liquida gummi perlinunt, ſiccataque alba cera ſuffumigant, eamque ſuffitionem faciunt, cùm noua, vel vetera vaſa curantur. Alii cùm craſſo gummi liuerunt, vna illa gummitione in perpetuum contenti ſunt, nam teſta olea perlita gummitionem non recipit.

In oleo eliciendo quinque inſtrumentis maiores noſtros vſos ſcribit Columella, ſcilicet mola, trapeto, canali, ſolea, & tudicula. Sed molæ meliores ſunt, quàm trapetum: trapetum, quàm canalis, & ſolea. Molæ quàm facillimam patiuntur adminiſtrationem, quoniam pro magnitudine baccarum ſubmitti, & eleuari poſſunt, ne nucleus, qui ſaporem olei vitiat, confringatur. Rurſus trapetum facilius, & plus operis, quàm ſolea, & canalis efficit. Eſt & organum erectæ tribulæ ſimile, quod tudicula vocatur, idque non incommode opus efficit, niſi quod frequenter vitiatur, & ſi baccæ pluſculum ingeſſeris, impeditur. Pro regionum conſuetudine prædictæ machinæ exercentur, ſed eſt optima molarum, tum etiam trapeti. Torcular, & trapetum quomodo conficiantur, docet Cato. Sed quia alias & optimas noſtra ætas adinuenit machinas, conſulto omiſimus. Hæc omnia, & multo plura prius præparari debent, quoniam in vſu depereunt, & pauciora fiunt, quorum ſiquid ſuo tempore defuerit, opus intermittitur.

De

De oliuitatis tempore. CAP. XXIX.

IN Libro de causis Theophrastus scrutatur causam, cur in æstate oleũ comparetur, quoad arcturus oriatur, tunc enim ossis duritia superuenit, & in os abit succus, non in oleum, abiit enim æstiuus calor cum æstate, & superueniente frigore, nequit fructus elaborari, ob id introrsum ad os adigitur, nam etsi accedant imbres, repleanturque fructus succo, adueniente hyeme, non concoquitur in oleum, quia deest calor: olea enim prius quàm nigrescat, oleũ purius habet. argumento est illud, quod ex phauliis exprimitur; illud autẽ, quod fit post imbrium accessionem, impurius est, multam enim trahit amurcam secum. Statuit igitur ipse, quod ante arcturum excoquatur humor à multo calore, & fit oleum, & minuitur pulpa, post verò ęstatem crescit pulpa: olei enim copia non ex imbribus accidit, argumentum, quod pluuio anno, vel si rigetur oliuetum, minuitur oleum. Et alibi. Calori datum est, vt oleũ, & succi pinguedinem præstare possit, sed si vehementior sit, vim succi impellens ad carnem, corpus increscere cogit, quod etiam imbrium accessu accidit: nam caro excrescit, & oleum alimenti nimietate absumitur, nisi secuta serenitas corpus exiccet, sic amplius exuberare potest, quod magistratu Nicodori obtigisse memoriæ proditum est. A quo Plinius: Augetur oleum ab arcturi exortu, 16. Calendas Octobris, postea nuclei increscunt, & caro. Cum sitienti imbres copiosi accessere, vitiatur oleum in amurcam. Huius color oliuam cogit nigrescere, ideoq; incipiente nigritie minimum amurcæ, ante eam nihil. Et error hominum falsus, existimantium maturitatis initium, quod est vitii proximum. Deinde quòd oleum crescere oliuæ carne arbitrantur, cùm succus omnis in corpus abeat, lignumq; intus grandescat. Ergo cùm maxime rigantur (quod vbi cura multa, siue imbribus accidit) oleum absumitur, nisi consecuta serenitate, quæ corpus extenuet. Omnino vti Theophrasto placet, est olei causa calor, quare & in torcularibus, & iam in cellis multo igne quæritur. Virgilio hyeme stringendas esse oleas videtur his versibus,

Sed tamen, & quernas glandes tunc stringere tempus,
Et lauri baccas, oleamq; cruentaq; myrta.

Columella, Media oliuitas est plerunq; initium mensis Decembris. Nam & ante hoc tempus acerbum oleum conficitur, quod vocatur æstiuum, & circa hunc mensem viride premitur, deinde postea maturum. Sed acerbum oleum facere patrisfamilias rationibus non conducit, quoniam exiguum fluit, nisi bacca tempestatibus in terram decidit, & necesse est eam sublegere, ne à domesticis pecudibus, ferísve consumatur. Viridis autem notæ conficere vel maxime expedit, cùm & satis fluit, & pretio penè duplicat domini reditũ. Ab eo Plinius: Olea prima omnium cruda, atque nondum inchoatæ maturitatis, hæc sapore præstantissimo. Quin & ex ea prima vnda præli laudatissima. Quanto maturior bacca, tanto pinguior succus, minusq; grãtus. Optima autem ætas ad decerpendum inter copiam, bonitatemque, incipiẽte bacca

nigrescere. Cætero distat, an maturitas illa in torcularibus fiat, an ramis; riguæ fuerit arbor, an suo tantum bacca succo, nihilque aliud, quàm rores cœli biberit. Tempus oliuitati statuit idoneum Paxamus, quando parte plus dimidia bacca nigricat: accelerare autem olearum collectionem decet, antequam gelent frigora, sic largiores partus matres ministrabunt, & baccæ copiosius fundent oleum. Crescentius dicit, quod quantò diutius in arbore immorauerint baccæ, eò perfectiorem maturitatem consequentur, & quò nigriores, eò perfectius, & copiosius oleum profundent, suæque ineptiæ Aristotelem, & Plinium authores facit, quod nusquam in eis reperitur, ex quo reor Latinam linguam ignorasse. Sed quia ob variam locorum naturam, anni & syderum variationes, certa oleitas præscribi non valet, vno omnium consensu euenit optimam esse ad decerpendum baccam, quum variare cœperit, & quædam nigræ, plures tamen albæ, quas Græci drypetas vocant, nostri drupas.

De leguli, custodis, capulatoris, & factoris officio. Cap. XXX.

POSTQVAM maturitatis tempus designauimus, qualis collectio esse debeat manifestemus, in qua præcipua versatur vtilitas, maiorque, quàm in reliquorum fructuum collectione, propter olei accessionem, & decessionem, quæ ex tempestiua, & intempestiua strictione fit, vt oleæ strictio longe difficilior, quàm olei confectio fuerit. ob id legulos in hac re prudentiores esse oportet, quàm aliis in rebus, vt hanc rem diligentissime tractent. M. Varro optimè de olea legenda sentit, quem omnes sequuti sunt. Inquit enim: Oleam, quam manu possis è terra tangere, aut scalis, legere oportet, potius, quàm quatere, quòd ea, quæ vapulauit, inarescit, nec dat tantum olei, quæ manu stricta, melior ea, quæ digitis nudis legitur, quàm illa, quæ cum digitalibus. Duricies enim eorum non solum stringit baccam, sed etiam ramos glubit, ac relinquit ad gelicidium retectos: quæ manu tangi non poterunt, ita quati debent, vt arundine potius, quam pertica feriantur. Grauior enim plaga, medicum quærit. Qui quatiet, ne aduersam cædat: sæpe enim ita percussa olea secum defert de ramulo partem, quo facto, fructū amittunt posteri anni, vt hęc nō minima causa, quòd oliueta dicantur alternis annis nō ferre fructus, aut nō ęque magnos. Cato inter Agriculturę iura, hęc habet: Oleā ne stringito, néve verberato iniussu domini, aut custodis. Oleā qui legerint, omnes iuranto ad dominū, aut ad custodem sese oleam non surripuisse. Leguli volunt, vti olea caduca quamplurima sit, quo plus legatur, sed olea, quę diu fuerit in terra, inde minus fit olei, & deterius. Legulos, & factores, quot opus erunt, præbeto. Factores volunt, vt in sabulato diu sit, vt fracida sit, quo facilius oleum efficiant. Columella sereno cœlo baccas distringi manibus præcipit, & substratis tegetibus cribrari, & purgari debere. Plinius à Varrone hæc habet: Tertia culpa est in parsimonia, quoniam propter impendium decerpendi expectatur, vt decidat oliua. Qui medium temperamentum in hoc seruant, perticis

decu-

decutiunt, cum iniuria arborum, sequentisq; anni damno. Quippe oliuantibus lex antiquissima fuit: Oleam ne stringito, néve verberato. Qui cautissime agunt, harũdine leui ictu, nec aduersos percutiunt ramos. Sic quoq; alternare fructus cogitur, decussis germinibus. Nec minus si expectetur vt cadat. Hærendo enim vltra suum tempus absumunt venientibus alimentum, & detinent locum. Argumentum est, quòd nisi ante fauonium collectæ, nouas vires resumunt, & difficilius cadunt. Paxamus non inutilia his addit: Collectio ipsa sereno cœlo fiat, minime cùm pluuius imber incessit, quia profusus ramulus imbecillitate languens, facile disrumpitur, qua de causa neq; torulenta die ramuli concuti manibus, neq; baccæ decerpi debent, prius quàm omnis arborum humor sole discutiatur. Si lutum subest, canistri & tegetes substernendę, quæ si defuerint, immundæ baccæ, & inquinatæ, & obsitæ luto, & quæ tempestatibus deciduæ sublegantur, calida perluantur aqua. Caduca, quæ puluere sit obsita, terrestrius dabit oleum. Longè ergo satius fuerit scalas in triangulum actas subiicere, & latos asseres superimponere, quibus insidentes leguli, manibus baccas distringant. Nunc de capulatoris, & custodis officio dicendum, quod ex Catone mutuabimus. capulator est, qui capulis oleum deplet. capulæ Varroni vasa sunt, à capiendo dicta, quod capi facile possint, quod ansata sint. Quam mundissimo, purissimoq; fiat vase aheneo, neq; nucleis ad oleum vtatur: nam si vtetur, oleum male sapiet. Cortinam plumbeam in lacũ ponito, quò oleum fluat. Vbi factores vectibus prement, continuo capulator concha oleum quàm diligentissimè poterit, tollat, nec cesset. Amurcam caueat ne tollat. Oleum in labrum primum indito. Inde in alterum dolium indito. De iis labris fraces amurcamque semper subtrahito. Cum oleum sustuleris de cortina amurcam dehorito. Oleum frequenter capulet. Factoribus det in singulos factus, olei sextarios, & in lucernam, quod opus siet. Fraces quotidie eiiciat, amurcam commutet vsq; adeo, donec in lacum, qui in cella est, postremum peruenerit. Custos seruet diligenter cellam, & torcularium. Caueat quamminimum in torcularium, & in cellam introeatur. Quæ in torculario vasa erunt, pura habeat, curetque vti olea bene perficiatur, beneq; siccetur. Ligna in torculario ne cædat. In torculario, & in cella caueat diligenter, nequid olei surripiatur.

Acerbi, vel viridis olei faciundi ratio. CAP. XXXI.

TRIA olei genera apud authores traduntur, acerbum, viride, & matũrum. De acerbo oleo Cato hæc habet. Quàm acerbissima olea oleum facies, tam oleum optimum erit. Columella: Ante Decembris mensem acerbum oleum fieri debet, quod vocatur ęstiuum. Sed acerbum oleum facere patrisfamilias rationibus non conducit, quoniam exiguum fluit, nisi bacca tempestatibus in terram decidit, & necesse est eam sublegere, ne à domesticis pecudibus, ferisve consumatur. Et alibi: Nouembri olea distringenda est, ex

qua velis viride oleum efficere, quod sit optimum, ex varia oliua, cùm incipiẽ nigrescere: nam acerbum nisi ex alba olea fieri non debet. Plinius ab his. Oleum quàm acerbissima oliua optimum fieri. Sed media oliuitas plerunque authore Columella, initiũ mensis Decembris, & circa hunc mensem viride premitur. Viridis autem notæ conficere, vel maxime expedit, cùm & satis fluit, & pretio penè duplicat domini reditum. Cato ita facere docet. Oleum viride sic facito: Oleam quamprimum ex terra tollito. Si inquinata erit, lauito, à foliis & stercore purgato. Postridie, aut post diem tertium, quàm lecta erit, facito. Domino de matura olea oleum fieri maximè expediet. Si gelicidia erunt, cum oleam coges, triduum, aut quatriduum pòst oleum facito. Eam oleam, si voles, sale inspergito. Quàm calidissimum torcularium, & cellam habeto. Olea vbi lecta fiet, oleum fiat continuo, ne corrumpatur. Cogitato quotannis tempestates magnas venire, & oleam deiicere solere. Si cito sustuleris, & vasa parata erunt, damnum nihil erit ex tempestate, & oleum viridius, & melius fiet. Ex quauis olea oleum viridius, vel bonum fieri potest, si tempori facies. Sed Columella exactius docet. Necesse est, vt vniuscuiusq; diei fructus molis, & prælo statim subiiciatur, sed quia aliquando accidit, vt multitudo baccæ torculariorum vincat laborem, necessarium est tabulatum, quo feratur olea, & habeat lacusculos tam multos, quàm postulauit oliuæ modus, vt vniuscuiusque diei coactura separetur. Lacusculorum solum lapide vel tegulis construi oportet, & ita decliue fieri, vt omnis humor per canales defluat: est enim amurca oleo inimica, quæ si remansit in bacca, olei saporem corrumpit. Super lacusculorum solum asserculos inter se distantes semipedalibus spatiis ponito, & cannas spisse textas iniicito, vt pondus sustinere, nec baccam transmittere possint. Sub ipsis canalibus concauum pauimentum esse debet, in quo defluat, & exhauriri possit, quicquid defluxerit. Sed modum exequamur. Baccas diligenter purgatas in torculari deferri, & in fiscinis nouis includi, prælisq; subiici oportet, vt paulisper exprimantur. Postea resolutis corticulis emolliri debebunt, adiectis binis sextariis integri salis in singulos modios & sampsæ exprimi. Quod primum defluxerit in rotundum labrum capulator depleat, & inde in fictilia labra defundat. Sint autem in cella olearia tres labrorum ordines, vt vnus primæ pressuræ oleum recipiat, alter secundæ, tertius tertiæ; Nam refert non miscere iterationem, longe enim melioris est saporis, quod minore vi præli, quasi lixiuium, defluxerit. Cum paululum in primis labris constiterit oleum, eliquare id capulator in secunda labra debet, & inde in sequentia vsq; ad vltima, nam quanto sæpius ventilatur, tanto fit liquidius, & amurca liberabitur. Singulis ordinibus tricena sint labra. Si verò frigoribus cum amurca oleum congelabitur, plusculo sale cocto vtitor: ea enim res resoluit oleum, & purum facit. Nec verendum, ne salsum fiat, nam quantumcunq; adieceris, eius saporem non recipit. Si nec hoc modo resoluatur, tostum nitrum inspergitur, & commiscetur. Alii integram baccam prælo non subiiciunt,

tunt, existimantes aliquid olei deperire, nam prǽli pondere non solum amurca exprimitur, sed secum pinguitudines attrahit. Caueto ne fumus, aut fuligo, dum id cóficitur in torculari, admittatur, aut in cellam, nam est vtraq; res huic rei inimica, & vix ad lucernam opus fieri permittitur, & ob id ad eum cœli statum torcular & cella construenda est, qui maxime à frigidis ventis auersus est, vt ne ignis desideretur. Palladius aliqua de nouo addit. Octobri mense oliuam quàm recentissimam, cùm varia est, colligis, si diebus aliquot collegeris, expandis ne calefiat. Si qua ibi putris, vel sicca est, remoues. Vbi compleueris modum factorii, sales tritos in eandem mittis, per decem modios tres salis, & molis primo, & sic salitam in nouis canistris esse patieris, vt pernoctet cum salibus, ac mane premi incipiat, olei meliorem fluxum redditura, salis sapore concepto. Focos non propius admouebis, ne olei saporem fumus inficiat. Plinius ex his omnibus breuissime colligens describit, quod quum nil noui habeat, consultius omisimus. Apuleius omphacinum oleum ita conficit. Viride oleum ex acerbis oliuis, quas omphaces Græci appellant, fit. Decerptas oleas viminea crate expandito, quò aquositas ex ipsis remittatur, & ne ex mutua caliditate noxa accedat. Segreganda sunt earum folia, & virgulta ipsis admista: nam si remanent, olei diuturnitati obsunt. A vespere acceptas sale conspersas molæ iniicito, leuiterq; molito, ne nuclei conterantur: nam oleum corrumpunt, sed solum caro, & cutis, quod molitum est, paruis peluibus in torcular transportato, leueq; pondus superponito, nam quod ex leui cópressione profluit, & tenue & iocundum est, ac in vasa transfusum seorsum adseruabis. Reliquas violentiore pondere exprimes, ac priuatim recondes, nam semper dehinc deterius profluet. Vtrisq; parum salis, & nitri adiiciatur, & rude oleagina permisceto, & quiescat: nam pingue supernatabit, aquosum subsidebit. Separa, & serua vase vitreo, quo gaudet oleum, quia frigidum est, vel fictili gypso sublinito, locisq; siccis ad arctum versis repone.

De maturi olei conficiendi ratione. CAP. XXXII.

POST viride oleum, fit maturum. Quum enim vasta sunt oliueta, necesse est vt aliqua pars earum maturo fructui reseruetur. Cato: Olea vbi matura erit, quamprimum cogi oportet, quamminimum & in terra, & in tabulato esse oportet, quia putrescit. Nolito credere oleum in tabulato crescere posse. Quàm citissimè conficies, tam maxime expediet, & totidem modiis collectæ, plus olei efficient, & melius. Oleum si poteris bis in die depleto. Nam oleum quàm diutissime in amurca & fracibus fuerit, tam deterrimũ erit. Columella de eo: Post mensem Decembrẽ, circa calẽdas Ianuarias distringenda est olea, & statim exprimẽda, nam in tabulatũ reposita celeriter cócalescet, quoniã hyemalibus pluuiis amurcæ plus concipit. Si ex ea fieri oleũ cibarium volunt, ꝓtinus illata de agro bacca, cómolita, & expressa sit. Pleriq; credidere oleũ in tabulato crescere, quod tam falsum est, quàm frumẽta in area crescere.

Idq; mendacium vetus Cato refellit. Ait enim in tabulato corrugari oliuam, minoremq; fieri, propter quod rusticus, cùm facti vnius mensuram sub tecto reposuerit, & post multos dies eam molere voluerit, oblitus prioris mensuræ quam intulerat, ex alio aceruo, quantum mensuræ defuit, supplet, ob id videtur plus olei quieta, quàm recens bacca reddere, cum longe plures modios acceperit. Vnde si quid ponderis, aut mensuræ oleo accedit, si portionem velis in factum adiectæ baccæ computare, non prouentum, sed detrimentum senties. Quapropter non verendum lectam oliuam subito commolere, præloq; subiicere. Si vermiculis exesa, aut tempestatibus oliua decidit, & in lutum defluxit, calida aqua eluantur baccæ, quo commodior gustus olei fiat, non feruenti, nam vermiculorum, & immunditiarum saporem contraheret. Cibarium, & improbum oleum non iisdem fiscis premi oportebit, nam veteres ad caducam oliuam, noui autem cibario, oleo aptari debent, & cum expresserint facta, feruentissima aqua bis, térve elui debent, & profluentibus aquis immorari. Palladius eadem habet. Nos hic oleas trapeto confractas in saccum indimus ex cannabino filo contextum, ac calida aqua superius iniecta pedibus calcamus, comprimendosq; oleum cum aqua exprimimus, facit enim calida aqua, vt defluat, inde aheneo vase incoquimus, & quod supernatat clarum, & purum tollimus.

Purgandi modi à vitiis oleum. CAP. XXXIII.

OLEVM, vt cæteri liquores, quamplurimis vitiis obnoxium est, tum in ipsa confectione, tum postquam confectum fuerit, cui, vt in reliquis, eandem operam impendimus, vt medeamur.

Si sordet oleum.

Tostos, & adhuc calentes sales Tarentinus iniicere iubet, ita mundum post exiguum tempus pollicetur. Purgat idem nux pinea igni candens, si oleo restinguatur. Emendat & citri radix in oleum demersa. Et fæx olei torrefacta oleum limpidius reddet. Quod ab eo etiam Palladius habet.

Ad oleum rancidum.

Oleum rancidum idem sic posse curari ait. Albam ceram mundam, & optimo oleo resolutam, adhuc coctura liquentem in oleum immitti iubet, tunc sales frictos calentes addi, sic fieri vt oleum purgetur, sapore & odore mutato. Neq; ignorandum eius esse naturam, vt sole, vel igne curetur, vel aqua feruenti, si simul misceantur in vasculo. Oleum tamen omne fictilibus, non æreis, aut aheneis esse seruandum. Rancori quoq; medetur immersum anisum. Et non rancescet oleum, in quo priùs anisum maduerit. Palladius ex hoc eadem recenset, sed addito sale fricto operiri vas, & gypsari iubet, & terrenis locis esse seruandum.

Si fœtidum oleum sit.

Si fuerit oleum odoris horrendi, præcipit idem author virides oleas sine ossibus

ſibus tundi, & in vaſa per ſolis calorem mitti. Si baccæ defuerint, caules tenerrimos oleæ ſimul eſſe tundendos. Nonnulli vtraque permiſcent, adiecto etiam ſale, ſed omnia intra linteum clauſa ſuſpendunt, atq; ita in vas olei demittunt, poſtea tribus diebus exactis auferunt, & agitantes, vbi conquieuit, in alia vaſa transferunt. Quidam mittunt vetuſtum laterem torrefactum, pleriq; panes hordeaceos breuiter friatos, & raro linteolo inuolutos mergunt, & nouos ſubinde permutãt: vbi hoc bis, aut tertio fecerint, ſalis callos, vel micas mittunt, & in alia vaſa tranſlatum paucos dies ſubſidere patiuntur. Alii ſertulam campanam oleo delibutam interdiu, noctuq; macerant. Palladius ex Græcis eadem.

Aliquod animal in oleum illapſum, ſi eius odorem vitiauerit.

Quod ſi aliquod animal fortè deciderit, & oleum putri nidore vitiauerit, iubet Democritus coriandri manipulum in olei vaſe ſuſpendi, atq; ita paucis diebus manere: ſi nihil de nidore deceſſerit, immittendum eſt coriandrum, donec ſuperetur hoc vitium. Quidam fœnigræci ſemen ſiccum, tritumque permiſcent, vel incenſos oleagineos carbones in oleo frequenter extinguunt. Si acerbus odor fuerit, vuæ acinos, quos gigarta Græci vocant, præcipiunt tuſos, & in maſſam redactos merſari, & poſt denos dies gigarta eximunt, agitãtq; oleum, & in vaſa munda decapulantur. Palladius eadem ex Græcis transfert.

Vt oleum turbidum ſedetur.

Si oleum turbulentia vexet, Tarentinus ſuadet in fideliam ampli oris coniectum oleum inferueſcere, tenuiſſimumq; ſalem frictum inſpargi, & vbi ſubſtiterit, ſpurcum oleum elutriari. Pellucidum efficies oleum: ſi corticem, & ramos oleaginos cum ſale detritos, & linteo concluſos in vaſe ſuſpendas.

Vt oleum Hiſpanico ſimile facias.

Damageron oleum Hiſpalienſi ſimile conficiebat hac ratione, Oleo ſincero, & omni ſpurcitia repurgato, vbi efferbuerit, triplum aquę minimè feruentiſſimæ, & exiguum ſalem in farinam detritum confundebat, & tantiſper conturbans agitabat, dum in vnum coire perciperet: tum ſpatio quodã conquieſcere patiebatur, donec iniecta aqua inſtar amurcæ ſubſideret, dein oleum concha deplebat, idque iterum faciebat, poſtremo ſuccum recentium foliorum oleæ commiſcebat, vt amarulentiam quandam oleum contraheret, & poſt triduum, vbi conſtitiſſet, ad vſus depromebat. Alii in pilam eodem ſucco prolitam oleum defundebãt, & cum vocaret neceſſitas, Hiſpani vice in vſum veniebat.

Albæ oliuæ quomodo condiantur. CAP. XXXIV.

ADMONET me ſcribendarum rerum ordo, vt de condiendis oliuis ediſſeram aliqua, cùm maiores noſtri, qui de agricultura ſcripſerunt, olearum condituras præcipue docuerint, vt crebrior ſit eius vſus, qui patrifamilias perneceſſarius videbatur, & inter eas, quas recenſuimus oleæ dotes, ob

id præſertim commendauimus, quòd ſecundis menſis inſeruiat. Hæ enim ante omnia edulia comeſtæ, ſi Paulo credimus, cibi appetentiam cõmouent. Sed diuerſæ ſunt, vt earum genera, conditturæ, nam alia in cadiuis, alia in lectis, alia in albis, nigriſve erat. Et primo de cadiuis dicendum, quam M. Cato edocet, nulla collectionis, aut temporis, vtpote propter illarum caſum, perſcripta ratione. Pulmentarium familiæ, inquit, oleæ caducæ quamplurimum condito. Poſtea oleas tempeſtiuas, vnde minimum olei fieri poterit, eas condito, & partito, vti quàm diutiſſime duret. Docet & alibi. Oleæ albæ, antequam nigræ fiant, contundantur, & in aquam deiiciantur, crebro aquam mutet. Deinde vbi ſatis maceratæ erunt, exprimat, & in acetum coniiciat: oleum addat, & ſalis ſelibram, in modium olearum feniculum, & lentiſcum ſeorſum condat in acetum. Si vnà admiſcere voles, cito vtitor, in orculam calcato manibus ſiccis: cum vti voles, ſumito. Oleam albam, qua vti ſecundum viridentiam voles, ſic condito, muſti tantundem addito, quantum aceti. Cætera item cõdito ita, vti ſupraſcriptum eſt. Oleæ orchites, poſiæ optimè conduntur, vel virides in muria, vel in lentiſco contuſæ. Et ab eo eadem M. Varro recitat. Columella ſampſas vocat olearum carnes comminutas ſine oſſibus, quæ condiuntur, & ad cibi vſum reponuntur. docetque quomodo fieri poſſint, vt tertio die vti poſſis. Menſe Septembri pauſeam acerbam cõtunde, & aqua calida paululum maceratam exprime, feniculiq; ſeminibus, & lẽtiſci cum cocto ſale permiſtam reconde in fideliam, & muſtum recentiſſimũ infunde. Inde, vt mergantur oliuæ, faſciculum viridis feniculi ſuperpone. At ſi toto anno vti voles: Pauſeam orchitem, radiolum, vel regiam contunde, illico in frigidam muriam iniice, amphoræ imo aridi feniculi faſciculum ſubſterne, exemptas de muria exprimito, & in vas cũ viridis feniculi & lentiſci ſeminibus diſtrictis permiſce, dein recentis muſti partes duas, & vnam duræ muriæ adiicito, & ſeruato. Alii non contundunt oliuas, ſed arundine inſecant, & cãdidior remanet oliua. At ſi lautioribus menſis adhibere velis, & vt contuſa quamcunq; recipiat conditturam: Pauſeas vel regias integras eligito, coniicito in amphoram vt diximas, inde duram muriam adiicito, vt ad ſummum amphoræ labrum perueniat, & cùm res exigit, de amphora promito. Oleæ poſeæ cùm decolorantur, cum petiolo leguntur, & in oleo ſeruantur, vt poſt annum repręſentent viridem ſaporem, & trito ſale aſperſas pro nouis apponunt. Palladius ad id: Oliuas quas iacentes repereris, rugis contrahentibus criſpas colligis, & ſalibus tritis reſperſas ex[pan]dis, donec ſole inareſcant. Tunc ſubſtrato lauro alternas crates baccarum ſæpius ordinabis. Tunc defrutum cum ſatureiæ faſciculo duabus, aut tribus vn[d]is feruere patieris. Et poſtquam tepuerit, ſupra compoſitas baccas refundes admi[ſt]o ſale paululo, & origani faſce coniecto, ſupra ius omne perfundes. Florent[in]us, Albæ oliuæ aqua marina ſex diebus macerantur, mittuntur in vas, & muſtum ſuperfunditur, non repletur vas, ne in feruore effundatur muſtum, vbi inferbuerit, oblinunt. Alii ſalis pugnum præmittunt. Plini-

tis, Fiunt & præcoces feruenti aqua perfusæ quamlibet immaturæ. Nos nostri æui conditurам apponemus, vt breui tempore condiantur, viridi colore seruato. Sumito viuæ calcis libras sex, querni cineris duodeuiginti, admisce aquam, quantum ad dissoluendum sufficiat, & in ea macerentur libræ viginti quinq; selectarum olearum, accommodando ne se inuicem premant, lignea rude leuiter permiscendo, post diei medietatem exime, & vide an pulpa ab osse recedat, quod est optimæ macerationis signum. Inde lauentur aqua, & in ea quinis, vel senis diebus macerentur, sæpius aqua permutata, eximito post, & condito in muria, in qua ferbuerit feniculus in plures partes dissectus: seruetúrq; fictili, sed ternis quibusque mensibus immutetur muria.

Nigræ oliuæ conditura. CAP. XXXV.

CATO docet. Orchites vbi nigræ erunt, & siccæ, sale confricato dies duos, postea salem excutito, in solem ponito biduum, vel sine sale in defrutum condito. Eadem habet ab eo M. Varro. Columella ita docet. Pausias, orchites, & næuias, cum nigruerint, & immaturæ fuerint, sereno cœlo manu districtas secernere conuenit à vitiosis: dein in singulos modios oliuæ salis integri ternas heminas adiicere, & in vimineos qualos confundere, finito triginta dies consudascere, & amurcam extillare, postea in alueum diffundere, spongia salem munda, & in amphoram iniice, sapa, vel defruto reple. Alii tres partes defruti, & vnam aceti, alii duas, & vnam aceti miscent. Alii eodem modo saliunt, & collocant in qualis, immistis seminibus lentisci, alterna tabulata oliuarum, & salis, & post quadraginta dies mundas oleas in alueum defundunt, adiecto defruto, vel sapa, vel melle. In singulos modios oliuæ singulos sextarios maturi seminis anisi, lentisciq;, & ternos cyathos seminis feniculi, salis cocti non moliti ternas heminas admisceri, & in amphoras condi, feniculi fasciculis obturari, & quotidie per terram volutari, & tertio aut quarto die, quicquid amurcæ est mitti oportet. Post quadraginta dies in alueum diffundi, & à sale separari, sine spongiis, & in amphoram condi. Didymus: Vinacea recentia prius quàm exprimantur, vnà cum oliuis vicissim interpositis in vas condes, & oblines. Florentinus: Oliuas longas nigras, pulcherrimas, cum ramulis integras accipe, & aqua frigida lotas in cratibus siccato, dein in peluim mittito, affuso oleo, ac sale trito chœnicis mensura ad nouem oliuarum, leniter manibus commoueto, in vas translatis acetum mulsum affundito, vt supernatet liquor, & feniculo obturatum vas reponatur. Plinius: Sidicinæ sale priuatim condiuntur, & vt reliquæ amurca, sapáve.

Colymbades oliuæ quomodo fiant. CAP. XXXVI.

DIDYMVS ita docet. Oliuas propè maturas cum pediculis suis lectas, frigida aqua lotas, per diē vimineis cratibus assiccato, leuiter cōuertendo, ac in imum vasis sale immisso, muriæ congiis quatuor, & aceti heminis tribus

infuſis, olearum chœnices viginti mittito. Expletum vas commoueto, & ius ſupereemineat. Alii in marinam aquam oleas immittunt, poſt dies quinque, vel ſeptem eximunt, & in vaſe cum muria coniectas reponunt, idq; cum ſolſtitium eſt, faciendum. Palladius Nouembri menſe. Colymbades oliuę ſic fiunt. Alternis cratibus oliuarum puleium ſpargis, & mel, & acetũ, & ſales modice, ſtratura intercedente ſuffundes. Item ſternes oliuas ſupra ſurculos feniculi, vel anethi, ſiue lentiſci, & ramulis oliuæ ſubditis, aceti heminam, & muriam ſuperfundes, & has conſtructiones vſque ad vaſculi plenitudinem patieris inſurgere. Columella, Maturam oliuam in ſtratura factam colymbadem de muria tollito, ſpongia tergito, deinde canna viridi ſcindito duobus, vel tribus locis, triduo in aceto habeto, quarto die ſpongia extergito, in vrceum nouum mittito ſubſtrato apio, & modica ruta: conciſis deinde pleno vaſe oliuis immitte defrutum vſque ad os. Laurituriones mittito, vt oliuas deprimant, poſt dies viginti vtere. Plinius: Nec non aliquæ oleo ſuo ſine accerſita commendatione putæ innatant colymbades, franguntur eædem, herbarumque viridium ſapore condiuntur.

De amurca. Cap. XXXVII.

DIximvs de oleo, dicemus de amurca. Ex olea enim fructus duplex, vt M. Varro inquit, oleum quod omnibus notum, & amurca, cuius vtilitatem licet videre ex torculis oleariis fluere in agros. Dicitur Græcis amorgi, & trix, à qua tragœdiam primum denominatam dicunt, authore Donato, quòd ea ſcenici ad perſonarum vſum ora ſua perluerent, quod primo Æſchilum reperiſſe dicunt. A quo Horatius,

Ignotum tragicæ genus inueniſſe Camœnæ
Dicitur, & plauſtris vexiſſe poemata Theſpis:
Quæ canerent, agerentq; peruncti fæcibus ora.

Latinis amurca dicitur. Plinius: Amurca eſt oliuæ ſanies amara, quæ fit ex aquis, ideo ſiccitatibus minima, riguis copioſa. Eſt enim ſedimentum, & fæx olei amara, vetuſtate fit melior. Cato, vt ab eo initium ſumamus, ſummis laudibus extollit, quas omnes Plinius in vnum collegit: Dolia olearia, cadoſque illa imbui, ne bibant oleum. Amurca ſubigi areas terendis meſſibus, vt formicæ, rimæq; abſint. Quin & lutum parietum, ac tectoria, & pauimenta horreorum frumẽti, veſtiarium etiam contra teredines, ac noxia animalia, amurca aſpergi: ſemina frugum perfundi: morbis quadrupedum, arborum quoq; illa mederi, efficaci ad vlcera interiora humani quoque oris. Lora etiam ac coria omnia, & calceamina, axeſq;, decocta vngi, atq; æramenta contra æruginem, colorisq; gratia elegantioris, & totam ſupellectilem ligneam, ac vaſa fictilia, in quis ficum aridam libeat aſſeruare, aut ſi folia, baccaſque & virgas myrti, aliúdve id genus ſimile. Poſtremo ligna macerata amurca, nullius fumi tedio ardere. Præterea amurca olearum radicibus infuſa, feraces, &

meliores.

meliores efficit. Et fici grossos continebunt eadem radicibus satiatis. Conuolnulus in vinea non nascitur, si vitem circum caput, & brachia perunxeris amurca. Pecudes & oues detonsæ ea illinuntur, nec scabræ fiũt, nec ricini molesti erunt. Boues, qui cibum fastidiunt, si pabulum amurca conspergas, magis cupide appetunt, & corpore valebunt. M. Varro ait amurcam non solum denigrare terram, sed multitudine facere sterilem, cùm is humor modicus, cum ad multas res, tum ad agriculturam pertineat vehementer, quòd circum arborum radices infundi solet, maxime ad oleam, & vbicunque in agro herba nocet. Idemq; de ea promenda, & tuenda hæc habet. Amurca cum ex olea expressa est, qui est humor aquatilis, ac retrimentum conditum in vas fictile, id quidam sic solent tueri: diebus 15 ex eo, quod est leuissimum, ac summum, depletur, vt traiiciant in alia vasa, & hoc iisdem interuallis duodecies. In sex mensibus proximis id faciunt. Cum id nouissime faciunt potissimũ traiiciunt, cum senescit luna, tunc decoquunt in ahenis leui igni duas partes, quoad regerunt: tum deniq; ad vsum rectè promitur. Virgilius amurca profundi iubet fabam, ac sic grandescere promittit.

Semina vidi equidem multos medicare serentes,
Et nitro prius, & nigra perfundere amurca,
Grandior vt fœtus siliquis fallacibus esset.

Columella vtitur ea contra animalia, quæ segetes carpunt, eroduntq;.

Sed ne dira nouas segetes animalia carpant,
Profuit interdum medicantem semina pingui
Palladia sine fruge salis conspergere amurca.

Neq; hac libenter carerent medici, si quot, & quanta ad morbos quamdifficillimos curandos præstet remedia, scirent.

De aliis olei generibus. CAP. XXXVIII.

NON erat Catonis æuo fictitium oleum, ob id arbitratur Plinius nihil ab eo dictum, sed Plinij tempore genera plura, nostro plurima: primumq; persequemur ea, quæ ex arboribus, postmodum ex herbis, & primo de nucibus. Fit ex nucibus iuglandibus, quod caryinon vocant, iners, & graue sapore, enimuero si quid in nucleo putridi fuerit, totus modus deperit. Nũc Cisalpina Gallia vtitur ad lucernarum lumina, & ad esũm. Ad lumina secernunt vitiosas ab integris, & illæsis, his secundis mensis, illis ad effusionem vtuntur. Lumen clarum efficit, nec est inter omnia, quæ copiosius oleum effundat, nam fere tota in oleum vertitur, vt libra vna mundatarum nucum, vncias ferè olei decem fundat. Sequitur auellana, quæ copiosum, odoratum, & optimum oleum effundit, quo etiam ad cibarium vsum vti poterimus, & libra vna octo vncias olei fundit, quod superior ætas ignorauit. Amygdalinum oleũ ex dulcibus optimum est, ex amaris ad medicamenta vtimur. Dioscorides conficiẽdi modũ demonstrat. Amygdalæ amarę sextarios octo purgant, assiccantq; : vbi

exaruerint, pistillo ligneo in mortarium collatas contundunt; quoad massa fiat. Hanc heminis duabus feruentis aquæ aspersam, semihoram dimittunt, vt perbibat, postea vehementius iterum tundunt, deinde ad tabellam prementes cremorem excipiũt, & quod in digitis pingue adhæsit, in cornicula effingunt, ac tergunt, rursusq; in id, quod presserunt, heminam aquæ vnam infundunt, & spatio vt combibat interposito, iterum exprimũt, forma, qua prius. Iustum est vt octo sestarii heminam reddant: eodemq; nos extrahimus modo. Ex pistaciis etiam optimum elicitur ad esum, & ad remedia. Ex fructibus nucis pineæ, scilicet ex nucleis oleum ad lumina satis copiosum elicitur, ex vitiatis cum seliguntur. Plinius Indos ex castaneis oleum facere dicit, quod difficillimum videtur, cum experientiæ non successisset, saltem perparum. Ex roborum glandibus elicit oleum Cisalpina Gallia, quo ad lucernarum lumina vtitur, sed valde paucum. Plinius: Inopia cogit aliquando luminum causa & è platani baccis fieri, aqua, & sale maceratis: sed etiam perpaucum. Sed ex fagina glande copiosum, optimum elicitur, & ad cibarium vsum, & ad lumina: lumen clarum reddit, & sapore est, vt dulcium amygdalarum, totaque fere in oleum absumitur, vt nuces iuglandes. Quo vetustior, eo copiosius oleum promit, ex expressis fraces saginandis bubus, & suibus egregiæ. Paruo impendio colligitur, mundatur, tunditur, exprimiturque. Laurinis è baccis, priusquam maturæ sint, iam tum colorem mutantibus. Has in aqua decoquito, pinguedinẽ quandã cortices reddent, euocabitur ea diuerberatis manu, tum cremorẽ in cornua colligito. Palladius ferè vt Dioscorides: Ianuario mense lauri baccas quamplurimas, & maturitate turgentes in aqua calida bullire facias, & vbi diu ferbuerint, olei, quod ex se dimiserint, supernatantis vndam, pennis leuiter cogentibus in vasa transfundes. Lentiscinum ex maturis lentisci seminibus eodem instruitur modo, vt de lauro diximus. Palladius præcisius docet: Grana matura lentisci quamplurima colligis, & vna die, ac nocte supra se aceruata esse patieris, deinde sportam granis eisdem plenam cuicunque vasculo superponis, & calida adiecta calcabis, & exprimes. Tunc ex eo humore, qui defluxerit, supernatans oleum lentiscinum, sicut laurinum colligetur. Memento autem, ne rigore possit astringi, aquam calidam sæpe suffundere. Ex toto hoc nostro Surrẽtino tractu copiosum eliciunt: simili etiam modo fit terebinthinũ, quod docet Damageron: si terebinthi fructus in mola quemadmodum oliua, molatur, & exprimatur. Ipsi autem nuclei in porcorum cibum veniunt, atque igni etiam alimentum sufficiunt. Expressimus etiam ex arbore pseudoficomoro quam vocant: quippe semine copiosissima, & hyeme eius rami onerati seminibus solis conspiciuntur. Februario mense collegimus, & friauimus, os in sex vel septem partes rumpitur, nuclei pyro assimilantur, tunduntur, & aheno calefacti, prælo subiecti, oleum remittunt, claram lucẽ efficit in lucernis, quartamque partem seminis olei effundunt. Ex sanguinea arbore etiam bonum ad lumina oleum exprimitur. Septembris medietate acini maturi ex corymbis decerpan-

decerpantur, ſinito paucis diebus ſicceſcāt, tundātur, ac aqua aheneo vaſe per horam ferueant, prælóque ſubiiciantur, oleum viridis coloris habebis, ſeptimam ferè partem ſeminum: hoc vtuntur monticolæ. Ex vuæ acinis, ſiue ſeminibus, quæ Græci gigarta vocant, oleū exprimitur. Ciſalpina Gallia ex contuſis iis, calefactis, & torculari expreſſis, ſed paucū excipit. Verùm luminibus aptiſſimum, quia clariſſimum lumē reddit. Ex herbis copioſiſſimnm extrahitur. Proximum fit è cici (vt Plinius inquit) arbore in Ægypto copioſa, alii crotonem, alii trixin appellant, ibique non pridem. Et in Hiſpania repente prouenit altitudine oleæ, caule ferulaceo, folio vitium, ſemine vuarum gracilium, pallidarumque. Noſtri eam ricinum vocant à ſimilitudine ſeminis. Coquitur in aqua, innatansque oleum tollitur. At in Ægypto vbi abundat, ſine igne & aqua ſale aſperſum, exprimitur, cibis fœdum, lucernis vtile. Dioſcorides clarius docet, Ricinos eius maturos in ſolem conferto, expanſosque vuarum modo ſternito, vt perareſcant, nec dimoueto antequam cortex ſponte rumpatur, & cadat, tum fraces eorum collectas in mortarium diligenter contundito, & in lebetem plumbatum relatas, igne inferuefacito, vbi verò ſuccum omnem ita reddiderint, ignem ſubtrahito, atque oleum omne, quod innatat, tollito, & in parua colligito cornua. In Ægypto vbi abundat, aliter elicitur. Repurgati, deglubitique ad truſatiles molas feruntur, vbi diligenter frangantur, piniitos in ſportulam coniiciunt, deinde machinamētis cremor omnis exprimitur. Tempeſtiuitas ricini ad decerpendum, cùm folliculi, quibus ambitur, abſcedunt. Scribit Plinius ex oleo fieri obſcurum lumen propter nimiam pinguedinem, ob id ellychnia ex vua fieri, claritatis præcipuæ. Nos Septembris hic medietate collegimus, tunc cùm ſpinoſo operculo, & tunica ſemen integente ſpoliatur, calido aheno faciliime mundatur, olei pondus ſeminis medietatem refert. Bis tunditur, exprimiturque. Ex ſeſama Indi oleum facere dicuntur: fit, vt ſuperiora fieri diximus, copioſum & optimum remittit. Plurimum in Ægypto ex raphani ſemine, vtunturque obſonandis cibis vnà decocto. Ciſalpina Gallia ex raphani, & raparum ſemine elicit. Sed rapæ Nouembri menſe ſolo euelluntur, ac ſabulo obruuntur, cum ſuis frondibus, Martio menſe plantantur, vt Maio ſemen proferant: nam niſi euellantur, hyemis frigore gelantur. Sed aliud eſt rapi genus, quod Iulio ſerunt, ſarculatur, vere proſilit, Maio reddit ſemen. Ex quarta modii parte duodeuiginti olei libræ eliciuntur, bonum luminibus, & cibis plebis. Si huiuſmodi ſemine integrum iugerum ſeminabis, quinque ſeminum onera colliges, & ex vnoquoque olei libras ducentas percipies. Aratur, ſarculaturque ſolum. Ex myagri ſemine copioſum elicitur oleum ad lumina. Ciſalpina Gallia ex quodam ſemine, *dradella* dicto, aurei coloris, copioſum ſibi comparat oleum. Folia ſunt ei laciniata ſylueſtris erucæ, quod inter legumina ſerunt. Eodemque modo ex vrticæ, & ſinapis ſemine, & lini ferè vbique. quod lucernis plus durat. Ex oriza Indos oleum facere ſcribit Plinius.

Oleæ, & oleastri materies. CAP. XXXIX.

DE oleæ, & oleastri materie hæc habet Theophrastus. Olea spissa est corpore, atq; crispa, ideoq; ex radicibus olearum minora simulachra sculpebant, quod carnis æquabilitate constarent, neque dehiscerent in rimas. Eius materiem perpetuam dicunt amaritudinis causa, neq; tinea rodit, neq; teredo exest. Medulla eius orbicularis non est, quia medulla carere omnino existimatur. Nec distrahi posse autumant, id est, vt mota medulla, contorqueatur materies. Pondus substinere non valide potest, & nonnunquã rumpitur. Malleus & terebra ex oleastro optime fiunt. Ignem quamuis optimè subditum excipiat, quod pingui, & spissa materie sit, ignariis tamen suo virore æterno ineptissima habetur. A quo Plinius. Nec carnem, nec adipem habet olea, nec medullam, minimumque etiam sanguinis. Cariem vetustatemq; non sentit oleaster, & olea. Rimam, fissuramq; sponte non capit. Omnia in maritimis nauibus obnoxia teredini tradunt, præter quàm oleaster, & olea. Incuruatur, ceditq; ponderi. Terebris vaginas ex oleastro, & malleos vtilissime fieri dicunt. Lignum ex quo Vlysses Polyphemo oculum transfixit ex olea fuit, autthoribus Homero, & Euripide. Et securis manubrium, quod Vlyssi Calypso dedit eodem scribente, etiam oleagineum fuit. Fumus, qui ex olea exurgit, caput grauat, & caliginem ob oculos obducit.

Super olei natura veterum Philosophorum aliqua notatu digna. CAP. XL.

QVÆRIT magnus Peripateticus, cur oleum facile stet, & vinum rarenter congelascat. Vinum iccirco minus cito coalescit, quod semina quædam caloris in se habet, estque natura ignitius, ob eamque rem ab Homero dictum æthopa œnon, id est calidum vinum, potumque calefacit corpora, sed oleum quoque calorificum est, nec minorem vim corporibus calefaciendis habet. Sed si isthæc, quæ calidiora sunt, difficilius gelu coguntur, congruens est, vt quæ frigidiora sunt, facile cogantur, acetum autem omnium frigorificum est, atque id nunquam tamen concrescit. Num igitur magis causa oleo coaguli celerioris in leuitate est, faciliora enim ad coeundum ideo videntur, quæ leuatiora, leuioraque. Ad explicandum quoq; olei naturam & illud pertinet, quod potum vomitum cit, & præsertim flauam bilem: cuius ratio est, quod leue sit, & superna petens, cibos ipsos elicit, ad stomachum eleuans, stomachus verò grauatus vim egestiuam ad vomitum exuscitat, præcipue flauam bilem, vtpote leuem, tenuissimam, ac facile sursum euadentem. Quæritur etiam cur oleum inter cætera liquida non remiscetur: quoniam glutinosum est, & in se reductum nequit dissecari in minutiores portiones, reliquisq; liquoribus immisceri. Quæritur etiam vinum cur medium optimum, melimum, oleum superfluens? Inquit enim Hesiodus, cùm ad medium dolii peruentum

est, comparcendum, cęteris eius partibus ad satietatem abutendum, optimum proculdubio vinum significans, quod in dolii cōsisteret medietate, quod sympoſiorum ſeptimo idem comprobat Plutarchus. Cuius ratio eſt. Quod mel quoniam craſſum ſit, & terreſtrem prorſum naturam reſipiat, melius in imo eſt. In oleo, quod ſuperfluit ideo creditur præcellere, quoniam aerium ſit, ac proinde ſuperna ſcandat, naturæ ſuæ vi, compari ratione vinum in proprietatis vtriuſque participatum veniēs ad dolii mediana creditur præcellere. Plutarchus verò inquit, quod vini vis calida cenſetur, ob id ad medium ſeſe colligere videtur, inibique bonitatem confouere: nam quod inferius eſt, quia fæculēta impuritate permixtum eſt, ſapore deterius ſentitur: quod verò in ſummo eſt, ex aeris conuicinia facile corrumpitur, & illius permiſtione diluitur.

IOAN. BAPTISTAE
PORTÆ NEAPOLITANI
VILLAE
LIBER SEPTIMVS
SIVE
VINEA.

PROOEMIVM.

Am oliuetum clauſimus, ordo flagitat, vt vineam aperiamus, vt vuarum & vini voluptatem, & vtilitatem deguſtemus. Abſoluta enim arborū commentatione, ad cætera è terra naſcentium genera perueniamus. Eum tamen rogatum velim, qui hanc noſtram ingreditur vineam, ne ipſum vlla ſui honoris gloria defraudatum iri ſibi perſuadeat, ſi in ſeptimū librum reiecerimus, quum maximus Cato in iuris cenſu principem ei locum aſſignauerit, nam vt & ſtirpium dignitati & ſcribendorum ſeriei, vno eodemque tempore conſuleretur, nunquam præſtare potuimus. Vitis enim neq; arbor, neq; frutex, ſuffrutex, aut herba eſt, ſed variæ veterum agricolarum ſententię, medium inter hæc quoddam eſſe cenſuerunt. Theophraſtus quod ſimplici caudice, ramis brachiata, ſurculoſa, diſſolutuque contumax aſſurgat, eam ar-

boré appellat. Columella verò libro de arboribus arborem ficũ, & oleã vocat, rosam fruticẽ, vitem autem tertiũ quiddam, quod neq; arbor neq; frutex propriè dici possit. Cõsultò igitur post arbores de vite dicemus: frutices, & herbas, dicturi in subsequẽtibus. In præceptionib. Theophrastũ, & Columellã sectabimur, qui inter ceteros de vinea diligentius, accuratiusq; scripsisse visi sunt.

De vitis & vini laudibus. CAP. I.

VITIS laudes à iucunditate, vtilitate, & necessitate desumemus, quas humanis corporibus affert, & adeò insignes, vt ad humanæ vitæ commoda, maxima Dei benignitate fuisse elargitam agnoscere debeamus. Vitis fructus (vt hinc incipiam) ęstate optimus esu, iucundissimè sapit, nutritq;, & in arbore sua vsq; ad hyemem viuit, inde laquearibus suspẽsus, vsq; ad aliorum prouentũ viridis suas prorogat moras, vt vetus simul, & nouus conspiciatur: mox passus, assiccatusq;, non solũ anno, sed pluribus annis asseruatur, vt commodè in alienas regiones transferatur. Ex eius succo fit vinum, cuiusmodi liquori tantum tribuisse ferunt Æsculapium, vt æqua illum cũ numinibus lance statuerit. Homerus Deum fecisse scribit vinũ, curis mortaliũ & mœstitiis dissipãdis.

O Menelae dii fecerunt optima vina,
Quæ tristes hominum curas dispellere possint.

Plato vinũ remediũ vocat senectutis: nã eius potu mœstitiæ obliuione capiuntur senes, vt iuuenescere videatur. Niceratus à Poetis nil optimũ fieri posse dicit, nisi prius biberint, ac plus etiam quàm sit æquum. Alexis eos, qui se largius inuitant, vinum loquaces reddere. Vnde author in Cratinum.

Vinum equus est lepido promptus, veloxq; Poetæ,
Si potantur aquæ, nil paris egregium.

Diphilus comicus ait vino conciliari bibentibus risum, sapientiam, docilitatm, & bona consilia.

Prudentibus, ac cordatis omnibus amicißime
Bacche, atq; sapientißime, quàm suauis es,
Abiecti magnificè vt sentiant de se, tu solus efficis,
Superciliosis & tetricis persuadès, vt rideant,
Ignauis vt audeant, vt fortes sint timidis.

Est enim liquorũ omnium suauissimus, purissimum generat sanguinẽ, ocyssimè vertitur in alimentum, concoctionẽ adiuuat, cerebrum purgat, intellectum auget, cor exhilarat, spiritus viuificat, flatus discutit, innatũ calorem roborat, cibi appetentiam inuitat, obstructiones aperit, & calorem conciliat. Auicẽna semel saltem in mẽse ebrietatẽ admitti debere iubet, vt inde insigne sequatur humanæ vitæ emolumentum: nam animalibus virtutibus leuamentũ, & quies inducitur, somnus profundior conciliatur, ac sudore, quæ superfluerint, resoluit. Vitæ conciliator etiã est: nã veneno obluctatur, & quæ veneno obluctantur, vitæ salutaria censentur. Cicuta homini venenum est, cicutæ vinum mox haustum. Plato libro de legibus inquit, ad bonam valetudinẽ vsum

vini.

vini conducere, vnde de dando eo volumen Asclepiades scripserit. Nec solùm gustatum corpus egregiè alit, sed eius exhalans odor spiritus excellenter nutrit, voluptate sensus omnes deliniens, calidum, odorum, ac nitens. Mnesitheus ad remedia mille præstare ait,

——— vinum Deos
Mortalibus monstrasse rectè vtentibus,
Illos enim, modestè qui bibunt, alit,
Animumq́; pariter, & corpus roborat,
Ad vsus medicinæ varios est vtilißimum.
Miscetur iis, quæ propinantur pharmacis,
Vlcera lauare corpus vino expedit,
Animum exhilarat.
Quapropter Bacchum omnibus in locis vocant
Medicum, quibusdam verò edixit Pythia,
Bacchum vocandum sanitatis præsidem.

Horatius nullam esse posse hilaritatem in eo, qui aquam bibat, inquit festiuè ad Mecenatem:

Prisco si credas, Mæcenas docte, Cratino,
Nulla placere diu, neque viuere carmina possunt,
Quæ scribuntur aquæ potoribus.

Socrates apud Xenophontem, vinum, ait, non aliter mœrori mederi, quàm mandragora hominibus, lætitiáq; non aliter excitare, quã oleũ inspersum igni flammã adauget. Apud Philostratũ vinitor sub vite considendũ Phœnici suadet, quod ex ea spirare soleat lætitia. Et Salomon ait, Exultatio animæ & cordis vinum moderatè sumptum: ad iucunditatem enim creatum est. Maro,

Adsit lætitiæ Bacchus dator.

Apud Homerum si aliqua celebratur hilaritas, ipsa pauimenta vino natant, & musica, quæ ad hilaritatem comparata, nullo alio magis stimulo comparatur, quàm vino Ouidius,

——— nec non & carmina vino
Ingenium faciente canunt.

Tibullus Osirim vitisatorem laudans, ita cecinit.

Ille liquor docuit voces inflectere cantu,
Mouit & ad certos nescia membra modos.

Si vtilitatẽ autem, quã ex vitibus percipimus, inspexerimus, vberiorẽ cęteris rebus reditũ percipiemus. Proinde M. Cato & illũ sequutus Varro, singula iugera vinearũ sexcentas vini vrnas præbuisse scribũt. Narrat Columella vitẽ effudisse vuarũ numerum duorũ millium, & apud eum octogenæ stirpes insitæ intra bienniũ septenos culleos peræquarũt, vt primæ vineæ cẽtenas amphoras iugeratim pręberẽt. Probauitq; Iulii Gręcini calculo, si quis agri iugera, & dotẽ, & pedamenta, & vimina cõparauerit, pretiũq; vsurę soluerit biennii temporis,

quo vinea, velut in infantia, cessat à fructu, etiam vinitoris mercedem soluendo, ac omnium vsuram, reditum è vineis sortem & vsuram longè superare. Vnde ipse nil magis rusticis conuenire quàm vitem colere præcepit. Idemque refert Paridium quendam Veterensem duas filias, & vineis consitum habuisse fundum, cuius partem tertiam nubenti maiori filiæ dedisset in dotem, ac nihilo minus æquè magnos fructus ex duabus partibus eiusdem fundi percipere solitum. Minorem deinde filiam nuptui collocasse cum dimidia parte reliqui agri, nec sic ex pristino reditu detraxisse.

De vitis, & vini inuentore. CAP. II.

ATHENÆVS Dipnosophistarum libro 2. refert, Hecatæum Milesium dixisse in Ætolia vitem primum inuentam fuisse: Oresthea Deucalionis filium ad Ætoliæ Regem venisse, illique caudicem suam canē peperisse, quem quū defodi iussisset, natam ex eo vitem vuis onustam, ac ideo gnatum suum φύτιον, id est satorem appellasse, nepotemq; ex illo genitum OEnea, à vite scilicet, quam prisci Græci οἰνάδα nuncupabant, Ætolumque ab OEneo fuisse procreatum. Virgilius Bacchum primum vino aquam miscuisse dicit,

Liber, & alma Ceres, vestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutauit arista,
Poculaq; inuentis Acheloia miscuit vuis.

Ex quo Probus hæc notat: Ætolus pastor Staphylinus nomine, quū OEnei capellas in pabulum deduceret, notauit vnā præcipuè egregiè lætiorē, ac cęteris se in præsepia serius recipientem, cuius rei vt causam cognosceret, sequutus eā clàm est, & in remota stirpe animaduertit vuam edentem, pomum ei incognitum, sustulit ergo, & OEneo Regi protulit, qui expresso humore delectatus est, quumq; eum vetustate cognosceret mitescere, Libero patri, à se hospitio accepto apposuit, cuius rei cultū quum demonstraret Libero, vt perpetua inuentorū esset gloria, constituit, vt ab OEneo œnon appellaretur vinū, à Staphyle, vua staphylis. Varro Bacchum vitis repertorē vocat: nā quum capræ vitis virgulta carperent, eamq; corrūperent, esse institutum, vt Libero patri vitis repertori hircus immolaretur, videlicet vt capite pœnas daret. Ex Theopompo accepimus apud Chios vitem primū nigram esse inuētam, quin eosdem omnium primos ab OEnopione didicisse vitē colere. Philonides Medicus tradit vitē à Baccho in Græciam è mari rubro translatam, quapropter Græci, quū temetum inter cœnandum infertur mensæ, elato clamore bonū Deum vocāt illius inuentorem Bacchum. Tibullus Osirim vitisatorē laudat. Sunt qui Rheę vitem sacram dicant. Et eiusmodi deæ de vite fieri simulacrum tradit Ephorion. Accius in Bacchis Dionysium primum vitem plantasse ait: O Dionysie pater optime vitisator Semele genitus. Ouidius idem putat,

Additur his Nyseus, intonsusq; Thioneus,
Et cum Læneo genialis consitor vuæ.

Recitatq; de eo hanc fabulā. Quum amaret Iuppiter Semelem Cadmi filiā, & ipsa

& ipsa ex eo concepisset, accessit ad eam Iuno, formam gerens Beroës anus, initoque cum ea colloquio, perquisiuit num à Ioue diligeretur, cui respondit, arbitrari se diligi. tunc docet Iuno, vt cognoscat si ametur, vt promittat Iuppiter eo pacto secum coniungi, quo cum Iunone coniungeretur, interposito Stygis iuramento. Semele experientiæ auida, venienti deo iuramentum, & inde munus poposcit; condolens Iuppiter ne aduersus iuramentum ageret, fulminauit, & è mortuæ vtero filium traxit, suoque apposuit femori, donec tempus partus perficeretur. Hunc primum Ino nutriuit, mox Nymphis tradidit, quæ ei alimenta dedere, & ne à Iunone inueniretur, hederis occultauere. Sed per hanc fabulam quid Physici intelligant enucleemus. Per Bacchum vinum intelligitur, per Semelem vitis, quę ex Ioue, id est, ex calore in altum humorem terræ immixtum per vitis poros trahente, se prægnantem, vel turgidam facit, & in palmites, botrosq; succos, tanquam in conceptum fœtum emittit. tunc fulminatur, quum adueniente autumnali calore, non in maturitatem, sed potius in corruptionem conceptum fructum ducit, vnde auferatur necesse est, & femori Iouis, id est, alteri calori applicetur, quod euenit quum pressum vinum ad bulliendum traditur, donec bullitione defæcatum, potui aptum reddatur. Ino in contectum fert, ne à Iunone, id est, ab aëre corrumpatur, scilicet in vegete seruatur. Vel aliter sic. Semele prægnans ex Ioue, id est, vitis vere turgens, fulminatur, id est, æstiuo calore concoquitur, tunc apertis botris conceptum emittit, qui Iouis femori, id est, calori applicetur, vt quod ex matre non habuerat, in vegete maturitatem concipiat. Ino eum occulit, id est, pampinis tegitur, illum nutriunt Nymphæ, id est, nocturnis humiditatibus instauratur, quod diurno calore fuerat exustum. Silenus senex eius alumnus est, quòd senes non esca, sed potu sustentantur. Semper Bacchus est iuuenis, quòd vini vires nunquam senescant. Nudus est, quod omnia secreta propalet. Græci Bacchum dicunt primum vitem plantasse Thebis, eisq; primò vini vsum demonstrasse, sed longè prius apud Hebræos Noe vineam plantasse certissimum est. Sed Phanedemus apud Athenæum aliam affert interpretationem, dicens Athenienses haustum è doliis mustũ ad ædem Bacchi, quæ est in Limnis, deo miscuisse, deinde ipsos bibisse, ac propterea fuisse vocatum Bacchum Limnæum, quoniam aqua mista tum primum temperatum mustum biberunt, eademq; ratione fontes, ac Nymphas, Bacchi nutrices appellari, quoniam aqua permista vinum augetur: quum igitur bibissent vinum sic temperatum, læti ac hilares Bacchum versibus canebant. Philonides verò ait, quibusdam ad littus maris compotantibus, intemperati vini voluptate delinitis, quum alii furiis acti insanirent, alii obruti vino, & crapula mortuis similes conciderent, ingruente pluuia, poculum, in quo parum vini relictum fuerat, aqua repletum fuisse, deinde facto sereno cœlo, conuiuas in eundem locum reuersos vinum dilutum gustantes, miram voluptatem sensisse: quapropter inter cœnandum quum infertur mensæ, elato clamore Bacchum re-

pertorem inuocant, & Iouem seruatorem, pluuiæ largitorem, & vini moderatorem. Insanus etiam Bacchus effingitur, quia bibentes insanire facit. Cornutum pingebant, quia antiquitus cornuum bubulorum pro poculis vsus erat, antequam inuenta alia essent vasa, & in Cizico tauri effigie colebatur.

De vitis nomine. CAP. III.

HECATÆVS Milesius, vt diximus, authore Athenæo, à priscis illis Græcis vitē οἰνάδα dici, ab OEneo satoris nepote ait. Ab aliis ἄμπελος. Latinis vitis dicitur. M. Varro à vino ferendo, siue quòd inuitet ad spem percipiendarum vuarum. Alii vitem dictam dicunt, quasi vitam, propter multam humanæ vitæ quam affert vtilitatem. Vel vitis primùm dicta videtur, quod inuitetur ad vuas pariundas. Et à pariendo parilema, ex imminutis literis, vt in multis dici cœpta est palma. Italis *vite*. Eius fructus succus à Græcis οἶνος. Colophonius Nicander vocatum censet ab OEneo,

Qui vinum pateras OEneus diffundit in amplas
Οἴνῳ, quod retinet, nomen dedit.

Idem recitat Melanippides Milesius. Plato in Cratylo vocis οἶνος rationem & originem indagans, sic dictam fuisse inquit, quòd animum nostrum impleat τοῦ οἰήσεως, id est, arroganti de nobis ipsis opinione, vel ἀπὸ τοῦ ὀνήσεως, id est, vtilitate, quam ex eo percipimus. Latini vinum. Itali *vino*.

De vitis generibus, & primò de escariis. CAP. IIII.

VIRGILIVS Maro vitium genera omnia colligere, nec vtile esse, nec possibile dicit,

Sed neque quàm multæ species, nec nomina quæ sint
Est numerus, neque enim numero comprendere refert,
Quem qui scire velit, Libyci velit æquoris idem
Discere quam multæ Zephyro turbentur arenæ,
Aut vbi nauigiis violentior incidit Eurus,
Nosse quot Ionii veniant ad littora fluctus.

Columella, Vniuersæ regiones, regionumq; penè singulæ partes habent propria vitium genera, quę consuetudine sua nominãt. Quædam enim stirpes cum suis locis vocabula mutauerunt, quædam propter mutationes locorum etiam à qualitate sua discesserunt, vnde nec numerum, nec appellationes certa fide referre quis potest. Nos Plinium imitabimur, qui ait: Genera vitium numero cõprehendi posse vnus existimauit Democritus cuncta sibi Graciæ cognita professus: cæteri innumera, atq; infinita esse prodiderunt, quod verius apparebit ex vinis. Nec omnia dicentur, sed maximè insignia, quippe quæ totidem penè sunt, quot agri. Quamobrem celeberrimas vitiũ, aut quibus est aliqua proprietate miraculum, ostendisse satis erit. Nos primùm vitis genus in satiuum & syluestre diuidemus, de satiuo primùm, mox de syluestri dicturi. Sati-

uum

tium genus aliud ad escam, aliud ad effusionem est, vocabant prisci escarias vuas, quæ ad esum erant: ad effusionem, quæ vino effundendo plantantur. Iubet Columella ad escarias vuas, non instituenda vineta, nisi quum tam suburbanus est ager, vt ratio postulet, inconditum fructum mercantibus velut pomum vendere. Eæque non solum iucunditate saporis, sed etiam specie commendentur. Nos à præcocibus incipiemus. Pręcoces vites sunt, quæ ante consuetum tempus maturitatem sentiunt. Quæ prima nobis maturatur *Gingliese* dicitur, quia Iunio mense mitescit, specie & sapore commendabilis, sed præcipuè, quia prima exoptata venit: adhærent in racemo pręgrandes, & minimi acini: puto Plinii leptoragam. Est & illa naturæ lasciuia, vt prægrandibus adhæreant parui, mites & suauitate certantes, leptoragas has vocant. Apiana è pręcocibus est, præcipui gustus celeberrima, ad escã, & ad effusionem. Columella ait: Magnis etiam dotibus tres apianæ commendantur, omnes feraces, iugoque & arboribus satis idoneæ: generosior tamen vna, quæ nudis foliis est, nam duæ lanatæ quamuis frondibus, & palmitum pari facie fluxuræ, qualitate sunt dispariles, quum tardius altera recipiat cariem vetustatis. Pingui solo feracissimæ, mediocri quoq; fœcundæ, præcoquis fructus. Ideoque frigidis locis aptissimæ, vini dulcis, sed capiti, neruis, venisq; non aptæ, nisi maturè lectæ: pluuiis, ventisq; & apibus afferunt prædam, quarum vocabulo propter hanc expopulationem cognominantur. Plinius: Apianis apes dedere cognomen, præcipuè earum auidæ. Ex his duo genera lanugine & ipsæ pubescunt. Distant quod altera celerius maturescit, quamquam & altera properante. Situs frigidos non respuunt, & tamen nullæ celerius imbre putrescunt. Florentinus præ cæteris eam celebrat. Ex omnibus vitibus, quæ Myrsitis appellatur, præstantissima est: hæc est enim, quæ in Bithynia vinum dendrogalenum appellatum facit, & rursus in aliis eius regionibus tiarenum vocatum. In Tio verò Paphlagoniæ tianum, & in Heraclea Ponti præstantissimum vinum, & omnino vbicunque huius vini planta fuerit consita, fructum multo aliis præstantiorem producit: nam & vua ipsius in cibo iucundissima, & nectarea existit, vt etiam apes inde pabulum petant. Est autem & fertilis valdè, vt per omnem caudicem botros ferat, eosq; rotundos, acinos verò perspicuos, vt & vinacea, & pelliculæ transpareant. Cęterum appendices ex quibus dependent botri, vt plurimum duras & lignosas habet. Gaudet autem maxime arboribus, & eiusmodi altitudine, & frequenti pampinatione. At verò vinum ex his assidua defæcatione delectatur. Gręci stichin vocant. Nos Neapoli vulgò vuam moschatulã dicimus, ab insigni moschi odore, quũ estur. Maiores nostri moschum ignorabãt, ob id neq; his neq; moscho redolentibus fructibus à moscho nomen imposuerũt. Duorũ est generũ albi nigriq;. Est & aliud genus vuarum omniũ nobilissimum, quo solum ad escam vtimur (quum prædictis generibus ad escã, & effusionem vtamur) duro, & calloso corio, carneq;, magnitudine cęteras antecellens, odorato

ac nectareo ſucco, colore verè aureo: vulgo *moſcarellone*. Ex temporaneis præcipuè duracina eſt. Plinius, Vua non aliubi gratior callo, vt inde poſſit inueniſſe nomen, duracina. Conſtat enim carne, & duro corio, magno acino, ſaporis dulciſſimi, coloris aurei nigriq;, maturatur æſtate, magnatum menſis cariſſima, vulgo Neapoli *vua duraca*. Eſt & alterum genus minoris acini, ſed durioris corii, quod in arbore ſua vſque ad hyemem durat, ſuſpenſum verò laquearibus, vſq; ad nouarum prouentum. De his videtur Cato intellexiſſe, inquiens, Vuas, quas ſuſpendas duracinas. Et ab eo Plinius: Duracina ſine vllis vaſis in vite ſeruabilis, tanta eſt contra frigora, æſtus, tempeſtateſq; firmitas. Veſuuio vulgò dicuntur *toſtole maiorine, & minorine*. Eſt & apud Columellam pergulanæ memoria. Nam has nuper mihi cognitas, pergulanas dico: ob id non facilè aſſeuerem, quo gradu habendæ ſunt. Dictam puto pergulanam, quòd pergulis viuat, retinetq; adhuc nomen Romæ: nam vulgò *pergoleſe* vocatur, præcipua apud Tiburtinos. Neapolitani *vua groia*. duratque ſuſpenſa vſque ad aliarum prouentum. Bumaſtos inter eſcarias vuas Columella cõnumerat, & ſpecie inſignes. A Virgilio inter præſtantiſſimas cõnumeratur,

——— *Tumidis bumaſte racemis.*

Varro bumammam vocat, atq; à magnitudine ſic dictam putat, & à boue dici pleraq; magna, vt βούσυκον, βούπεινα, βούλιμον, βοῶπιν, & vuam quoq; bumammam. Plinius de eiuſmodi vua, Tument verò mãmarum modo bumaſti. Græcis βούμαστος, quaſi bouis, ſiue vaccæ mammam dicas, eſt enim mammarum modo figurata & magna. Retinet adhuc Neapolitanum vulgus priſcum nomen, nam *vua mennauacca* vocat, *menna* enim vbera dicit, quaſi vaccarum vbera. Duplex genus, album nigrumq;, quod non tacuit Plinius. Et bumaſti totidem coloribus, ſcilicet albæ nigræq;. Sequitur Plinius: Et magis purpureæ cognomine bimammiæ, quando non racemos, ſed vuas alias gerunt. Macrobius bumammiam non bimammiam dicit, nominis vicinitate deceptus. Hæc in Veſuuio monte reperitur, innominata & eſcaria. Prælongo conſtat racemo, acini non infarcti, vt in cæterarum racemis, ſed bini acini à principio racemi vſq; ad finem, purpurei coloris. Sunt & cerauniæ. Columella inquit: Nos vuam corneolam vocamus, Græcam nomenclaturam ſequuti. κέρατος enim cornu inſtar curuatur. Apud nos alba, nigraq; eſt, & triferi prouentus. Quæ ſit Columellæ vncialis declarat Plinius, velut à pondere acini. Neapoli vulgo dicitur *vua pruno*: nam acini prægrandes inſtar pruni, vt ab vnciali põdere parum diſtent. Tripedaneæ nomen Plinius à menſura dici confirmat, nam longitudinem trium pedum racemus æquat. Sed harum apud nos multæ ſunt ſpecies, vt non ſolùm trium pedum longitudine ſint, ſed pondere triginta librarum. Inter alias vna eſt, quæ *vua San Nicola* vocitatur. Stephanitæ ſunt Columellæ vuæ, de quibus Plinius, & coronario naturæ luſu ſtephanitis, acinos foliis intercurſantibus. Hanc ipſe non vidi, nec contigit ab amicis viſam audire, ſed pleraſque conſpexi, acinos foliis intercurſantibus, caſu enatis. Nec reticebo

ſpeciem

ſpeciem noſtris hortis familiarem, cuius acini immaturi nigri ſunt, maturi verò albeſcentes, ad illudendos amicos peridoneam, nam maturam ex colore putantes, in os iniecta, illud acerbiſſimo ſapore conturbat. Quæ fortaſſe Theophraſti capnia vua erit, quæ ex nigro racemo candidum, & ex candido nigrum præſtat. Inſanas vuas memorat Theophraſtus, ſuiq; generis eſſe, quæ non ſolùm germinant, ſed coquunt & florent, & racemantur, & ſi quid aliud ad florem vſq; tantummodo veniat. Plinius ab eo: Vites quidem triferæ ſunt, quas ob id inſanas vocant, quoniam in iis alia matureſcunt, alia nigreſcunt, alia florent. M. Varro author eſt, vitem fuiſſe Smyrnæ apud mare biferam. Hæc apud nos vulgaris eſt, diciturq; *vua tre volte l'anno.* Germinat primò & floret cum aliis, inde octauo calendas Iunii circa feſtum diui Ioannis incidunt palmitem ſupra florem, inde denuo germinans ſecundo floret, interea prima maturatur, tertio paulo poſt iterum floret, ſed tertia vua hyemis ſuperuentu non maturatur, ſed acerba tota hyeme in arbore aſſeruatur. Sed puto Plinii tempore non fuiſſe in Italia, quum quæ ſcripſit de ea, à Theophraſto & Varrone mutuetur, (ſi de ea intellexerit Theophraſtus) tanquam de re peregrina loquentibus. Numerantur quoque dactyli à Columella inter vites bonitate, & ſpecie commendabiles. Plinius ab eo: Prælongis dactyli porriguntur acinis. Et alibi. Dactylides gracilitate digitali. Dactylos Græci vocant digitos, ob id palmæ fructus Græci vocant dactylos à digitorum ſimilitudine. Hodie Neapoli *vua digitella* dicitur. Sunt enim acini digitis ſimiles, vtriuſque ſpeciei albæ, nigræve, & æſtate maturantur. Sunt & Virgilio Thaſiæ, & Libycæ, Columellæ venuculæ & nemeſianæ, Plinio eteſiacæ, & conſeminiæ, & talpanæ: Athenæo ſtaphylæ, nicoſtratiæ, & in fine aliæ, quas longum eſſet recenſere.

De vuis ad effuſionem. CAP. V.

DIXIMVS vuas ad eſcam eligendas, nunc quæ eliqueſcunt in potum. Prima omnium ſe offert aminea celebratiſſima. Virgilius:

Sunt & amineæ vites, firmiſſima vina.

Cato, In loco oſtento ſoli amineum minuſculum conſerito, qui ſi craſſus, & nebuloſior, ibi amineum maius. Quæ in ollis, & ollæ in vinaceis recte conduntur. Columella hæc habet de amineis: Sole traduntur amineæ excepto cœli ſtatu nimis frigido, vbicunq; ſint, etiamſi degenerēt, ſibi comparatæ, magis aut minus probi guſtus vina præbere, & cæteras omnes ſapore præcedere. Eæ cùm ſint vnius nominis, non vnam ſpeciem gerunt. Duas germanas cognouimus, quarum minor ocyus & melius defloreſcit, habilis arbori, nec non iugo, illic pinguem terram, hîc mediocrem deſiderat, longeq; præcedit maiorem, quia imbres & ventos fortius patitur: nam maior celeriter in flore corrumpitur, & magis in iugis, quàm in arboribus, ideoq; non eſt vineis apta. vix etiam arbuſto, niſi præpingui, & vuida terra: nam nec mediocri valet, multoq;

minus in exili, prolixarum frequētia materiarum, foliorumq; & vuarum & acinorum magnitudine dignoscitur, internodiis quoq; rarior, largis fructibus à minore superatur, gustu non vincitur, & hæ quidem vtræq; amineæ. Verùm & aliæ duæ geminæ, quæ ab eo, quod duplices vuas exigunt, gemellæ vocātur, austerioris vini, sed æquè perennis. Earum minor vulgò notissima, quippe Campaniæ celeberrimos Vesuuii colles, Surrentinosq; vestit. Hilaris inter æstiuos Fauonii flatus, austris affligitur, cæteris itaq; partibus Italiæ non tam vineis quàm arbusto est idonea, quum prędictis regionibus commodissimè iugum sustineant materiam fructumq;, nisi quòd duplicem, non absimilem minori germanæ, quæ tamen minor, hoc melior est, quod fœcundior etiam mediocri solo: nam illam nisi præpingui terræ non respondere iam dictum est. Lanatam quoque amineam quidam maximè probant, quæ hoc vocabulum non ideo vsurpat, quod sola ex omnibus amineis, verum quod præcipuè canescit lanugine. Sanè boni vini sed leuioris, quàm superiores, crebram quoq; materiam fundit, atq; ideo propter pampini densitatem, sæpè parum rectè deflorescit, eademq; maturo fructu celeriter putrescit. Super hunc numerum singularis habetur aminea, maiori geminæ non dissimilis, primùm specie pampini, & trunci, sed vini sapore aliquanto inferior, quamuis generosissimus sit, proximæ præferenda etiam propriis virtutibus, nam & feracior est, & flore melius exuitur, spissasque & albidas vuas, ac tumidioris acini gerit, gracili aruo non desciscit, atque ideo inter vberrimas vites numeratur. Ab eo Plinius: Principatus datur amineis propter firmitatem, senioq; proficientem vini eius vbiq; vitam. Quinq; earum genera. Ex iis germana minor acino melius deflorescit, imbres, tempestatesq; tolerat. Non item maior, sed in arbore, quàm in iugo minus obnoxia. Gemellarum, quibus hoc nomen vuæ semper geminæ dedere, asperrimus sapor, sed vires præcipuæ. Ex iis minor austro læditur, cæteris ventis alitur, vt in Vesuuio monte, Surrentinisque collibus, in reliquis Italiæ partibus non nisi arbori accommodata. Quintum genus lanatæ, ne Seres miremur, aut Indos, adeò lanugo eam vestit. Prima ex amineis maturescit ocyssimè atq; putrescit. Sed videamus num conicere poterimus, quale nostris temporibus amineum sit vinum. Seruius in Virgilium, dicit amineum vinum dici quasi sine minio & à dictione priuatiua, & minio siue rubore, quasi album, non rubrum vinum sit. Macrobius inquit amineum vineum nuncupari à regione: nam Aminei populi sunt, vbi nunc Falernus est. Nos verò ex notis, quas affert Columella, dicimus amineum vinum esse nostrum vulgare Gręcum: nam nobilissimæ notæ est inter cætera, diutiusque in vetustatem asseruatur, vt etiam centum annorum reperiatur. Inter cætera id peculiare habet, quòd vuas geminas ferat, nulliq; nisi ipsi contingit, scilicet racemum in duos diuisum. Duas solùm species vidimus, minorem, quam græcam dicimus, maiorem græculam. Eius vites Vesuuium montem conuestiunt, repēdentem fructu illata damna, vt inueniat apud posteros

gratiam,

gratiam, cinere & conflagratis ſaxis, & calore ſuo vino vim tribuit. In patria potum caput tentat, mare tranſuectum, vi domita, miteſcit, fitq; ſuauius. Puto alias ſpecies prope Beneuentum reperiri: nam ibi ſimillimas noſtris vuas *ammignas* vocant, nobiliſſimumq; vinum fundunt, etiam noſtro Græco ſimillimum. Sunt & Columellæ heluolæ, quas ab aliis varias dici teſtatus eſt, neq; purpureæ, neq; nigræ, ab heluo, ni fallitur, colore vocitatę, melior eſt nigrior abundantia vini, ſed hæc ſapore precioſior: color acinorum in neutra conſpicitur æqualis, vtraq; candidi muſti, alterna vice annorum plus, aut minus afferunt; melius arborem, ſed & iugum commodè veſtiunt, mediocri quoq; ſolo fœcundæ. Ab eo Plinius: Inſignes iam colore, inter purpureas, nigrasq; medio heluolæ, ſæpius varianti, & ob id varianæ à quibuſdam appellatæ. Præfertur in his nigrior, vtraq; alternis annis fertilis, ſed melior vino, quum parcior. Athenęus: Heluolū principio nigrum, aliquot pòſt annis, non ita multis albeſcens. Apprimè bonum eſt, & delicatū. Ergo noſtras hellanicas helucolas antiquorū dicerē. Duæ ſunt ſpecies, altera altera nigrior, & extra Campaniam vidi dilutioris coloris, in Surrentinis vineis propè album vinum producit, purpureiq; ſunt coloris, alternis annis fertiles, ob id apud nos alternis annis putantur: & ſi ſint qui ſingulis annis parcius reſecent. Vinum quod fundunt, Veſuuio *lachrymam* dicunt, ſecundæ poſt græcum notæ. Oleagineam Columellæ, & Plinii, dictam putant à ſimilitudine oliuæ, nuper inuentam. Apud nos adhuc ſuum retinet nomen, nam vua oliuella dicimus, vtimurque ea ad effuſionem. Plinio alopecis dicitur caudam vulpium imitata, hæc etiam vſq; ad præſens tempus à vulpinę caudæ ſimilitudine, *coda volpe* vocatur. Sunt & aliæ, quas longum eſſet recenſere, & lectoribus nauſeam potius, quàm vtilitatem parerent, ob id conſulto omittimus.

De vinis. CAP. VI.

NVNC aliqua vinorum genera, & præcipuè inſignia, à maioribus deſcripta recenſere conabimur. Plinius, Gauranas vites, à Falerno agro tranſlatas, vocari falernas, celerrimè vbique degenerantes. Falernus ager à ponte Campano læua petentibus vrbanam coloniam Syllanam nuper Capuæ contributam incipit. Secunda nobilitas Falerno agro erat, & ex eo maxime Fauſtiano, cura, culturaque id collegerat. Exoleſcit hoc quoque, copiæ potius, quàm bonitati ſtudentium. Fauſtianus autem circiter quatuor miliaria à vico prope Cedias, qui vicus à Sinueſſa VI millibus abeſt. Nec vlli in vino maior authoritas, ſolum vinorum hoc flamma accenditur. Tria eius genera, auſterum, dulce, tenue. Quidam ita diſtinguunt. Summis collibus Gauranum gigni, mediis Fauſtianum, imis Falernum. Non omittendum autem, nulli eorum, quæ celebrantur, iucundum ſaporem vuæ eſſe. Dioſcorides inter alia vina principem locum obtinere dicit, quod facile coquatur. Græci

phalernum vocant: duo eius genera, austerum, ac subdulce: quod fit eiusmodi, si per vindemiam Auster flat, & vinum nigrius fit: alio tempore & vento, quum est vindemia, tum austerum vinum fit, ex colore giluum. Athenæus ex Galeno. Hodie ager, vbi falernum nascitur, vulgò *alli falorni* dicitur, *alla rocca di Mondragone.* Ex eo non multum colligitur vinum, vt vix triginta vegetes impleat. Album est vinum & optimum. Malleoli variis in locis translati degenerant, & vernaculum vinum fundunt. Plinius, Ad tertiam palmam varia venere. Albana vrbi vicina, prædulcia, ac rara in austero. Hæc Romæ placent, sed non conferenda cum Neapolitanis. Item Surrentina, in vineis tantùm nascentia, conualescentibus maximè probata propter tenuitatem, salubritatemque. Tiberius Cæsar dicebat, consensisse Medicos, vt nobilitatem surrentino darent, alioquin esse generosum acetum. C. Cæsar, qui successit illi, nobilem vappam. Dioscorides & Galenus: Surrentinum post annum vigesimum quintum incipit aptum esse potui. Vix sanè hoc maturescit, quia valde squalidum, & omnino pinguetudinis expers: solum propemodum ex omnibus, quum inueterascit, assiduo potu salubre. Nunc non solùm tertiæ notæ, sed ne dignum quidem inter præfata numerari, idque euenisse puto, vel antiquos gustu caruisse, vel vitibus, quæ vinum illud fundebant; nunc locus omnino destitutus: nam diximus ex Columella, Vesuuii & Surrenti colles amineis vitibus plantatos: nunc ex vernaculis leue vinum fundunt, ægris propinatur, quod facile concoquatur. Iuncta his præponi solebant calena, ait Plinius. Vbi Calenus ager fuerit alibi Plinius. Hinc Setini, & Cæcubi obtenduntur agri. His iunguntur Falerni, Caleni. Dein consurgunt Massici, & Gaurani Surrentinique montes. Locus hodie *Cacinola* vulgò dicitur, vel stellatus ager. Vinum est optimum, nec à Falerno longè distat, vulgò *vino di Carinola.* Antea Cæcubo erat generositas celeberrima, in palustribus populetis, sinu Amyclano, quod iam intercidit, incuria coloni, locíq; angustia, magis tamen fossa Neronis, quam à Baiano lacu Ostiam vsque nauigabilem inchoauerat. Ob fossam igitur, quam Nero perducere effreni animo cogitauerat, Amyclensium ager deuastatus est, & sic cæcubum vinum disperiit, hodie incognitum, indictumque. Plinius de Mamertinis: Quartum curriculum publicis epulis obtinuere à Diuo Iulio (is enim primus autoritatem his tribuit) Mamertina circa Messanam in Sicilia genita. Mamertinum hodie Siciliæ celeberrimus locus, *Sauoca* dicitur, vulgò *vin di Sauoca*, prope Mamertum. Optimæ quoque notæ censebatur vinum trifolinum. Galenus libro de antidotis trifolinum collem in agro Neapolitano esse dicit, & Neapoli imminere, à multitudine trifoliorum ibi nascentium dictum putat, scilicet asphaltitis. Athenæus, Serius peruenit ad vigorem trifolinum, Surrentino crassius. Mons Neapoli imminens dicitur hodie, *monte di San Martino*, prope Antinianum, & mari

inmi-

imminens, vbi villa mea, optimum vinum ex omni vua, & cum cæteris certans producit. Trebellium è Neapoli, temperatis viribus est, ori iucũdum, amicum ventriculo. Trebula olim in apertis campis inter Capuam, & Suessulam stetit, nunc solo æquata, vbi cadauer iaceat ignoratur. Plinius: Campania nuper excitauit nouis nominibus authoritatem, siue cura, siue casu, ad quartum à Neapoli lapidem Trebellicis, iuxta Capuam Caulinis, & in suo agro Trebulanis, alioqui semper inter plebeia, & trifolinis gloriata. Nec hodie spernendum vinum fundit ager iste, vnde à similitudine puto vinum *trebianum*, quod è Florentia affertur. Creticum ad nos è Creta aduehitur, dicitur hodie *maluatia di Candia*. Putat Hermolaus monobasitis vocabulo corrupto, *maluasiam* dici, coniecturæ causa, quòd locus vbi Tænarum in Laconia monstratur, Monobasia dicitur, vnde in Cretam directo ferè cursu nauigatur. Forteque monobasites vino datum est nomẽ, non quod ibi nascatur, sed quod illuc primum è Creta comportaretur. Vites, quæ illud fundunt, videtur Plinius græculas appellasse. Græcula non inferior amineis bonitate, præterea acino, & vua tam parua, vt nisi pinguissimo solo colere non prosit. Apud nos hæc vua maluasia vulgò dicitur, tenera, & paruo acino, & dulcissima, sed apud nos tam austerum vinum, vt in Creta non profundit. Rhetia, oppidum apud Veronam, vbi celebratissimum vinum nascitur, ibi *veraccia* vocãr, sed nescio an cum brutio contendere possit, omnium optimum & celebratissimum.

De vitis descriptione. CAP. VI.

SED vitis figuram, Theophrasto describente, adeamus. Vitis arbor est, simplici caudice assurgẽs, ramosa, nodosa, surculosa, nec facilè dissolubilis. Cortex multiplici tunica cingitur, qui radicis speciem gerit, qui humore, & neruo constat. Medulla carnosa. Flagellis longè, lateque vagantibus, sarmentis lata fronde lasciuientibus, aliquatenus scissa, longis pediculis pendente, carnosa, neruosa, corticosaq;. & tremula. Sed caduca. Ad Elephantidem verò, & circa Memphim, Deltam, & Tylum quoque indecidua. Flore sanguineo, qui fructum ambit. Fructus ex pluribus acinis aceruatus aquosus. Seminibus tunica clausis. Exceptis quibusdam vitibus, quæ ad fructum peruenire nequeũt, sed ad florem vsq; perueniunt. Ramuli, qui nuper proueniunt, nodosiores & tactu asperrimi sunt, vt enim nodus in cęteris, ita gemma in vite, & geniculum in arundine, minimum enim in iis internodium interiacet, si continuò ramos succidas purgésve, excelsa prouenit, si relinquas, breuis assurgit. Auctu facilis, quia natura humida, solutaque est. Breuis eius vitæ tractus, diurna enim perpetuaque fœturæ solutione, natura exhausta fatiscit, quoniam vis omnis absumitur, quod & in animalium genere patet, nam quæ plura pariunt, celeriùs consenescunt, & pereunt. Radices habet tenues. Prolem sursum versus procreandi vim obtinet. Ex supernis partibus nascitur. Fructificat ex nouello, & si aliquando ex caudice fœtificat, ex rei temeritate potius euenit. Amplexi caulis est, semper enim cui adnitatur quærit, vitam enim super aliud ducit, si peda-

mentum desit, humi repit. Dedit ei Natura capillamenta quædã, quasi manuſculas, quibus præsidia applicet, vel se aduoluat palis. Varro ex Theophrasto: Ad Elephantinem vites non amittunt folia. Propter eandem causam vites sunt biferæ apud mare Smyrnæ. Parit capreolum. Is est coliculus nitens intortus, vt cincinnus, is enim vites vt teneat, serpit ad locũ capiendum, ex quo à capiendo capreolus dictus. Cicero ita depingit: Vitis natura caduca est, nisi fulta sit ad terram fertur, eadẽ vt se erigat, clauiculis suis, quasi manibus quicquid est nacta complectitur, quam serpentem multiplici lapsu & erratico, ferro amputans coercet ars agricolarum, ne in omnes partes nimia fundatur. Itaque ineunte vere, in iis, quæ relicta sunt, existit tanquam ad articulos sarmentorum ea quæ gemma dicitur: à qua oriens vua se ostendit, quæ & succo terræ, & calore solis augescens, primò est peracerba gustu, deinde maturata dulcescit, vestitaq; pampinis, nec modico tẽpore caret, & nimios solis defendit ardores. Qua quid potest esse tũ fructu lætius, tũ aspectu pulchrius? Plinius ab his: Folio longo pediculo innixo. Sola bis parturit, quũ primùm emittit vuã, iterũ quùm digerit. Statim ingerminatione floret, properatq; in eo, sed maturescit tardè. Cortex membranaceus, qui spontè rumpatur. Succus fructuum aquosus. Natura sublimitatis auida, vites arboribus nubunt, maritasq; complexæ, atq; per ramos earum procacibus brachiis geniculato cursu scandentes, cacumina æquãt, in tantũ sublimes, vt vindemiator authoratus rogum, ac tumulum excipiat. Nullo fine crescunt, diuelliq; aut auelli nequeũt. Villas, & domos ambiri singularũ palmitibus, ac sequacibus loris Valerius Cornelius existimauit: subdiales inambulationes vmbrosis pergulis opacat vna vitis Romę.

De cœlo vitibus conuenienti. CAP. VII.

NVNC idoneũ vitibus cœlũ eligemus. Theophrastus loca vitibus determinare haudquaquã facilè esse dicit: nã & differẽtias ratione Solis ascendentis, vel occidẽtis, vel mediũ cœlum tenentis vel aliqualiter se habentis scire nimirum condecet, tam ex toto, quàm iis, quæ genus idem consortiuntur, Cato, Quia infinita sunt vitiũ genera, vnicuiq; suum cœlũ tribuit. Locus, qui ostentus Soli, aminco minusculo, & gemino euganeo & heluolo minusculo tribuatur. Si crassus, aut nebulosior, ibi amineũ maius, aut murgentinũ, aut apiciũ leucanũ serito. Varro vineis collinas tribuit. Columella inquit. Vitis, etsi omni penè regione, & omni declinatione mũdi, nisi tantũ glaciali, vel perferuida curæ mortaliũ respõdet, etsi tã felix campis, quàm collibus prouenit, & in densa non minus, quã in resoluta terra, gracili, pingui, sicca, vliginosaq;, refert tamen cuius generis, aut quo habitu vitẽ pro regionis statu colere cẽteas, neq; enim omni cœlo, solóve cultus idẽ, neq; est idẽ stirpis eius genus, sed suũ cuiq; regioni magis, aut minus aptũ esse docet vsus. Exploratũ habebit prudẽs agricola. Genus vitis habile cãpo, quod nebulas, pruinam, cœli siccitatem ventosq; patitur. Pingui agro dabit gracilẽ vitem, nec nimis fœcundam, macro feracẽ, densæ terræ vehementem, multaq; materie frondentem, resoluto & læto so-

lorati ſarmenti, humido loco fructus non teneri, & amplioris acini, ſed calloſi, & anguſti frequentiſq;, vinaces, ſicco contribui diuerſæ naturæ ſemina. Frigido, nebuloſoq; duorũ generum vites aptabit, ſeu præcoques, quarũ frugũ maturitas præcurrit hyemem, ſeu firmi, duriq; acini, quarũ inter caligines vuę defloreſcunt, & mox gelicidiis ac pruinis, vt aliæ, caloribus miteſcunt. Ventoſo quoq; & tumultuoſo ſtatu cœli fidentes eaſdẽ tenaces, & duri acini cõmittet, rurſus calido, vberiores, tenerioreſq; concredet. Sicco deſtinabit eas, quę pluuiis, aut continuis roribus putreſcunt: roſcido quæ ſiccitatibus laborant, grãdinoſis, quæ duris foliis latiſq; ſunt, quo melius protegant fructum. Placida & ſerena regio omnes recipit, ſed commodiſſimè eam, cuius vel vuę, vel acini celeriùs decidunt. At ſi voto eligendum vineis cœlum, neq; glaciale, neq; ęſtuoſum deſiderat, calido tamen potius, quã frigido lętatur, imbribus magis, quàm ſerenitatibus offenditur, perflatu modico leniq; gaudet, procellis obnoxia eſt. Et alibi ex opinione Saſernæ refert: Vinea ſolis ortum ſpectabit, mox deinde meridiem, tum occaſum. Sed Tremellius Scrofa præcipuam poſitionem meridianam cenſet. Virgilius de induſtria occaſum repudiauit:

Néve tibi ad ſolem vergant vineta cadentem.

Democritus & Mago laudant cœli plagam ſeptentrionalẽ, quia exiſtimant ei ſubiectas vineas feraciſſimas fieri: ſed bonitate vini ſuperantur. Sed ipſe pręcipit. Frigidis locis vineta meridiano ſubiiciantur, tepidis orienti, ſi non infeſtantur auſtro, euroque. Si prædictis ventis obnoxię fuerint, melius Aquiloni, vel Fauonio: feruentib. regionibus, vt Ægypto, & Numidia vni ſeptentrioni. Plinius à Columella hęc habet: Vinearũ ratio eſt, quas in horas ſpectare debeant. Virgilius ad occaſum ſeri damnauit. Aliqui ſic maluere quàm in exortu. A pluribus meridiẽ probari aduerto, nec arbitror perpetuũ quicquã in hoc pręcipi poſſe. Ad ſoli naturam, ad loci ingeniũ, ad cœli cuiuſq; mores dirigenda ſolertia eſt. In Africa meridiẽ ſpectare vineas, & ſi viti inutile, colono ſalubre eſt, quoniam ipſa meridianæ ſubiacet plagæ, quapropter qui ibi in occaſum, aut ſeptentriones cõſeret, optimè miſcebit ſolũ cœlo, quũ Virgilius occaſum improbet. Nec de ſeptentrione relinqui dubitatio videtur. Atqui in Ciſalpina Italia magna ex parte vineis ita p ſitis, compertum eſt nullas eſſe fertiliores. Multũm rationis obtinẽt venti. In Narbonenſi prouincia, atq; Liguria & parte Hetruriæ contra Circiũ ſerere imperitia exiſtimatur, eundemq; obliquum excipere, prouidentia: is nanq; ęſtates ibi tẽperat, ſed tanta plerunq; violentia, vt auferat tecta. Palladius in Ianuario, & Februario Columellæ præcepta recitat. Democritus præter ea, quæ Columella dixerat, hoc habet noui. Maritimi loci ad vitem apti ſunt, tũ ob caliditatem, tum ob humiditatẽ, quæ latenter è mari excurrens plantas nutrit. Sed & venti marini vitibus ſunt cõmodiſſimi. Pleriſque videtur vicinum fluuium non eſſe habendum, multò magis paludem ob nebulas, & ob frigidas auras. Inde enim aſſiduè reſpirant, ſimulque exurgunt rubigines, vitem & ſata oblędentes. Scire expedit, quod quæ unq;

vites à ventis eiusmodi lædi consueuerant nebula, & rubigine, hæ arboribus maritatę amplius non lædentur. Quintilii non spernenda dicunt: Concauæ regiones multum vinum faciunt, sed vitiosum, altæ verò melius, nimirum cocto fructu à vento, & alio aëris temperamento, & maximè à Solis potentia. Sol si multùm calefecerit, validius, potentius & dulcius vinum facit. Luna sola vuas maturas facit, calida, & humida existens. Multa insolatione, & perflatione opus est, quo durabilius fiat vinum, & citius ad vigorē perueniat. Ex calidis regionibus durabilius vinum, & cruditatem aliquam habentibus, exoletum, & infirmum. Si vitis paucas vuas produxerit, potentius producit vinum, vtpote alimento, & viribus omnibus in fructum illum absumptis. Virgilius colles vineas amare cecinit,

Bacchus amat colles.

Quicquid ex physiognomonia vitis de cœlo ei conuenienti coniici potest, optime à Columella exaratum est. Frigido, & nebuloso, quæ hyemem celeri maturitate præueniunt, quæ duris acinis, inter caligines securius florent, ventoso stabiles & tenaces, calido grani tenerioris, & humidi, sicco eæ, quæ pluuias ferre non possunt.

De soli qualitate vitibus conuenienti. CAP. VIII.

QVOT genera telluris, tot vitium genera affirmat Theophrastus, quæ si secundum naturam seruntur, frugiferæ prodeunt, quum præter naturam, facilè sterilescunt. Serit enim solo sitienti, & solido vites solidas, tam generis nigri, quàm candidi, sed ex toto ferè nigrum solidius est. Solo autem pluuio solutas committit. Dignosci densæ atq; solutæ suis possunt medullis, quas in abscissis nouellis palmitibus scrutari oportet. Habet enim, quæ soluta est, plus medullæ, quàm ligni, contrà quæ densa, plus ligni, quàm medullæ. Quod vtraq; solo illi conueniat, his rationibus constat: quibus enim plus inest medullæ, his meatus ampli, multiq; sunt, quibus autē minus, his angusti, & pauci, quo fit vt minus alimenti desiderent, quæ denso corpore constant, & simul humorem ad æstatem seruare facilè possint, sol enim ob densitatem haud æquè potest educere. Quum igitur tam exigua detractio fiat, radices quantum satis sit, ad fructificandum suppeditant, solutæ autem illæ, quum detractio largè, accessio parce ob telluris siccitate magatur, palmites imbecilles, fructusque imperfectos progenerant. At agro pluuio genus id conuenientissimum est, vtpote, quod copiam alimēti largam desideret, & quamuis multùm adimatur humoris, tamen quò sol magis educit, eò vis plus & in amplitudine proficit, & in fœcunditate: pabulo enim abundat, idque exuperat, facillimeq; percoquit. Solum prætense iccirco vitibus optimum habetur, quia non modo facile multumque pingue, sed etiam humidum sit. Vitis enim plurimam desiderat aquam, eo quod in suo fructu humoris plurimum habeat, & imbribus certè vi sui humoris maximè resistere potest. Sin autem ager, neque auidus

dus neq; pluuius sit, sed medium teneat, media conserenda sunt, id est, quæ neque densa sint, neq; soluta. Et alibi. Prætense, & arenaceum vitibus percommodum est, & ad summam quod solutum, leue, tenue, atque humidum, ita vt aqua cœlestis intestino humori valeat permisceri. Vitis nanq; largam copiam alimenti desiderat, quia calida, laxa, humida, & fœcundissima est, forsitan & ob hæc eadem fœcundissima. Ad hæc radices humidarum plantarum haud facilè putrescere possunt, quemadmodum illarum quæ suapte natura siccescũt, itaque attrahere, & resistere, & transmittere nimirum valent. Aliisq; in locis eadem dicit, solidas spissasq; vites loca montana amare, solutas verò & humidas planis gaudere. Virgilius agrum describit vitibus aptum:

At quæ pinguis humus, dulciq; vligine læta,
Quiq; frequens herbis, & fertilis vbere campus,
Qualem sæpè caua montis sub valle solemus
Despicere, huc summis liquuntur rupibus amnes,
Felicemq; trahunt limum, quique editus Austro,
Et felicem curuis inuisam pascit aratris,
Hic tibi præualidas olim, multoq; fluentes
Sufficiet Baccho vites: hic fertilis vuæ.
Quæ tenuem exhalat nebulam fumosq; volucres,
Et bibit humorem, & cum vult ex se ipsa remittit,
Quæq; suo viridi semper se gramine vestit,
Nec scabie, & salsa lædit rubigine ferrum.
Illa tibi lætis intexet vitibus vlmos:
Densa magis Cereri, rarißima quæq; Lyæo.
Salsa autem tellus & quæ perhibetur amara,
Nec Baccho genus, aut pomis sua nomina seruat.

Columella ex Græcini sententia decernit nimium calidum solũ non posse tolerare vitem, quia inurit, neq; prægelidum, quoniã velut stupentes & congelatas reddit radices: neq; humidum, quoniã quum se promũt vites, modico tepore euocãt humorem terræ iueto maiorẽ, qui putrefacit deposita semina. Nimiam siccitatem destituere plantas naturali alimento dicit, aut in totum necare, aut scabras & retorridas facere. Perdensam humum cœlestes aquas non sorbere, nec perflari, perrũpi, & præbere rimas, quibus sol ad radices penetret, eademq; clausa semina comprimere, & strangulare: rarã transmittere imbrem, ac sole & vento siccari, grauẽ cultura non vincibilẽ, leuem vix sustineri, lætã luxuria, macram ieiunio laborare, sed inter has medio temperamẽto opus esse. Alibi habet, quæ ex Theophrasto excepit. Pingui, & vberi agro dabit gracilẽ vitem, nec natura nimis fœcundã, macro feracem, terræ dẽsæ vehementẽ multaq; materia frondentẽ, resoluto & læto solo rari sarmẽti, humido loco sciet nõ rectè mandari fructus teneri, & amplioris acini, sed callosi, & angusti, frequentisq; vinacei. Sicco diuersæ naturæ semina cõtribui. Celsus igi-

tur ita eligit. Nec densum nimis, nec resolutũ, soluto tamẽ propius solum, nec exile, nec lætissimũ, proximũ tamen vberi. Nec campestre, nec præceps, simile tamen edito cãpo. Nec siccum nec vliginosum, modicè tamen roscidũ, quod fontibus non in summo, non in profundo terræ scaturiat, sed vt vicinũ radicibus humorẽ subministret. Eumq; nec amarũ nec salsum, ne saporẽ vini corrũpat. Et alibi, Locis pinguibus planis & humidis, præcoques vites serito, raris acinis breuibus nodis imbecillas: nam tali generi vitiũ eiusmodi ager aptus est. Locis aridis, & macris, & siccis vitem serere, natura feracẽ, & validam crebrisq; acinis conuenit. Quod si pingui agro validas vites deposueris, pampinis magis luxuriabuntur, & qualemcunq; fructũ tulerint, ad maturitatẽ non producẽt. Rursus imbecillę exili agro celeriter deficient, exiguumq; fructũ dabunt. Palladius id noui addit: Tofus & alia duriora, vbi gelu relaxantur, & solibus, pulcherrimas vineas ferunt, refrigeratis æstate radicibus, & humore detento. Sed & soluta glarea, & calculosus ager, & mobiles lapides (si tamen hęc omnia glebis se pinguibus miscuerint) & silex, cui terra superposita est, quia frigidus est, & humoris tenax, radices æstate sitire non patitur. Item loca, ad quæ de cacuminibus terra decurrit, vel valles, quas fluminũ saturabit aggestio, sed hoc in iis locis, quæ gelu, & nebulis infecta esse non possunt. Argillosa terra commoda est, argilla autẽ sola grauiter inimica. Niger sabulo, & rubẽs vtilis est, sed cui fortis terra permista est. Carbunculus nisi stercoretur, macras vineas reddit. In rubrica difficilius cõprehendunt, quãuis postea nutriantur. Sed hoc genus terræ operibus inimicũ, quia paruo humore nimis madescit, & paruo sole nimis durescit. Maximè vtile solum, quod inter omnes nimietates tẽperamentum tenebit. Optimam terram Florentinus probat, quæ nigra, non densa, nec glutinosa, humida, dulcis aquæ: nam talis terra susceptum imbrem trãsmittit, nec in superficie detinet: aqua in superficie detenta putrefacit stirpes. In prędicta terra alba vitis plantanda, quia copiosiore alimento è terra indiget, solida, densaq; existens, & ægrè nutribilis. Argillosa terra nisi valdè tenuis fuerit, & in rimas laxata, vites albas suscipit, sed aridæ, tenui, & arenosæ terræ eiusmodi vites non conueniunt, sed quæ densos habent acinos, & albam medullã, vt plurimum nigra vua talis existit, bonũ, & multum, & durabile vinum producens, contrario modo habens ad albas natura ægrè nutribiles. Humidas vites in squallidis, frigidis, aridisq; locis plantabis, siccas in humidis, vt quod vitibus deest, soli natura expleatur. & cætera habet, quæ ex Columella diximus. Eadem quoq; Plinius. Nec erit necesse nobis physiognomiã tradere vitiũ, vt quali terra delectẽtur cognoscam⁹, quũ vberrimè à Columella tractatũ sit, & Theophr. scil. densioris ligni vites solidũ solũ, laxioris verò humidũ expetere & similia.

Quid vinea, & quot eius species. Cap. IX.

IAM ad serendi modum deuentum est, sed dicere prius oportet, quid vinea, & quot eius species. Vineam dicimus locum, in quo multitudo vitiũ consita est. Vinetum verò locum vineis abundantem. Columella inquit: Cui vineta sa-

ta facere cordi eſt, faciat vitiarium, ex quo poſſit agrum vineis veſtire. Varro vineæ ſpecies recenſet: Vinearum multæ ſpecies, alia humilis, & ſine ridicis, vt in Hiſpania, alia ſublimis, quæ appellatur iugata, vt pleræq; in Italia. Sublimis, quibus ſtat, pedamenta dicuntur, quæ tranſuerſa iunguntur, iuga & inde iugata. Iugorũ genera quatuor, pertica vt in Falerno, arundo vt Arpino, reſtes, vt in Brundusino, vites, vt in Mediolanenſi agro. Iugationis ſpecies duæ, vna directa, vt in agro Canuſino, altera compluuiata, in longitudinẽ & latitudinem iugata, vt in italia pleræq;. Primũ genus iugorũ è pertica, quærit ſalicta, ſecundum arundineta, tertium iunceta, quartũ arbuſta, vbi traduces vitiũ fieri poſſunt, vt Mediolanenſes faciunt in arboribus. Pedamentum quatuor generum, vnum robuſtum, fit è quercu, vel iunipero, alterũ è pertica, melior è dura, quia diuturnior, tertium in horũ ſubſidium mittit arũdinetum, aliquot enim libris colligatas, dimittunt in tubulos fictiles cũ fundo pertuſo, qua humor aduentitius tranſire poſſit. Quartum eſt natiuum, vbi ex arboribus in arbores traductis vitibus fit vinea. Vineæ altitudinis modus, longitudo hominis. Interualla pedamentorum, qua boues vincti arare poſſint. Vinea minus ſumptuoſa, quę ſine iugo miniſtrat vinũ Cuius genera duo, vnum in quo terra cubilia præbet vuis, vt in Aſia, alterum, quo vitis è terra ſuſtollitur bipedalibus furcillis, quas facta vindemia, reducunt hybernatũ in tecta, vt alio anno vti poſſint, vt Reatini in Italia. Vbi terra humida, altius vitis tollenda eſt. Columella de cultura prouincialium vinearum ait: vites vel breui crure per ſe ſtant, deinde quæ pedaminibus adnixæ, ſingulis iugis imponuntur, quas ruſtici canteriatas appellant. Mox, quæ defixis arundinibus circumuinctæ per ſtatumina calamorum materiis ligatis in orbiculos, gyroſq; flectuntur. Vltima eſt cõditio ſtratarum vitium. Plinius ab Varrone: Vineæ quinq; generum. Sparſis per terram palmitibus, aut per ſe vite ſubrecta, vel cũ adminiculo ſine iugo, aut pedatæ ſimplici iugo, aut compluuiatæ quadruplici. Quæ pedatæ ratio erit, eadem intelligitur eius quoque, in qua ſine adminiculo vitis per ſe ſtabit, id enim non fit, niſi pedamenti inopia. Simplici iugo conſtat porrecto ordine, quem canterium appellãt. Melior ea vino, quãdo ſibi ipſa non obumbrat, aſſiduoq; ſole coquitur, & afflatum magis ſentit, & celerius rorem dimittit. Pampinationi quoque, & occationi, omnique operi facilior. Super cætera defloreſcit vtilius. Iugum fit pertica, aut arundine, aut crine, funiculóve, vt in Hiſpania, Brunduſioq;. Compluuiata copioſior vino, dicta à cauis ædium compluuiis. Diuiditur in quaternas partes, totidem iugis.

Quod modis naſcantur vites, & de earum ſatione. CAP. X.

VITIS primò ſemine naſcitur, omne enim quod ſemẽ fert, è ſemine naſcitur. Theophraſtus hũc ſationis modũ improbat: nã omnino degenerare ait, quia ex vite nobili, ignobilis naſcitur, & ſæpè diuerſa genere exit, nonnunquam nil penitus vrbanum, ſed planè ſylueſtre prouenit, & adeò quandoque,

vt fructum perficere minimè queat. Quædam fructum ne compilare quidem valent, ſed ad florem vſq; tantummodo veniunt. Ab eo Plinius: Ex ſemine autem quanquã diſſimili ea quoq;, quæ & aliis modis feruntur, vt vites. Naſcitur & auulſione. Idem, Et aliud genus ſimile natura mõſtrauit, auulſiq; arboribus ſtolones vixere. Quo in genere & cum perna ſua auellũtur, partemq; aliquam è matris quoq; corpore auferũt ſecum fimbriato corpore, & hoc modo plantatur vitis. Naſcitur quoq; ex ſurculo. Quæ ex ſupernis partibus naſcuntur (inquit Theophraſtus) pauciſſima ſunt, quemadmodum quæ ex palmitibus vitis proueniunt: iſta enim nec ex prora, ſed ex palmitibus exeũt. Impoſſibile enim eſt ex mediis naſci, quũ eiuſmodi partes medię exuccæ, lignoſæq; ſint, & aſperæ, cõtra verò facilè, quę ſummę, teneræ humectęq; ſint, ceu palmes & crada. A quo Plinius: Vitibus media ſicciora, & è ſumma parte conceptus, ideò illinc ſurculi petuntur. Plinius: Vitium numeroſior ſatus. Primùm omniũ nil ſeritur ex his, niſi inutile, & deputatum in ſarmento, vt videbimus in ſequenti.

De vitis & malleoli electione & quid malleolus. CAP. XI.

DIXIMVS vitẽ ex ſuperiori ſurculo optimè generari, & hic modo tutior, vſitatiorq;: nunc de vitis, & malleoli electione diſſeremus. Ex Columellæ doctrina duplex electio facienda eſt, & vitis, ex qua ſemina petantur, eiuſq; partiũ, quæ genitales, & maximè fertiles: & malleoli. Vitis, cuius progeniẽ ſtudemus ſubmittere, fœcũda non tantũ eò exiſtimari debet, quòd vuas cõplures exigat, poteſt enim id ex trunci vaſtitate, & palmitũ frequẽtia euenire, nec ferax, quòd in ſingulis ſarmentis ſingulæ vuæ conſpiciantur, ſed ſi per vnumquemq; pampinũ maior vuatũ numerus depẽdeat, ſi ex ſingulis gemmis compluribus materiis cũ fructu germinet, ſi deniq; etiã è duro virgam cum aliquibus racemis citet, ſi etiã nepotum fructu grauida ſit, ea deſtinari debet legendo malleolo. Nec item ancipitem habeat floris euentũ, ne difficulter acinis ingrandeſcãt, ne aut præcoquem, aut ſeræ maturitatis fructum afferat: nam illa volucribus, hæc tempeſtatibus hyemis infeſtatur. Nec vitis ipſa vna cõprobetur vindemia: nam vel anni prouentu, vel aliis cauſis etiã infœcũda poterit ſemel exhuberare. Sed pluriũ emeritis annorũ ſtipendiis indubitata fides cõſtituatur. Nec tamẽ vltra quadrienniũ talis extenditur inquiſitio: nam id tempus ſtirpium omnium generoſitatẽ declarat, quo ſol in eandẽ partem ſigniferi per eoſdem numeros redit, per quos curſus ſui principium cœperat, quem circuitum meatus dierum integrorum mille quadringentorum ſexaginta vnius, ἀποκατάστασιν vocant ſtudioſi rerum cœleſtium. Ex hac, fœcundiſſima ſtirpe legendum cenſemus malleolum. Malleolus eſt nouellus palmes innatus prioris anni flagello, cognominatusque à ſimilitudine rei, quod in ea parte, quæ deciditur ex vetere ſarmento, prominens vtrinque malleoli ſpeciem præbet. Nunc ex ea vitis parte palmites legamus, qui futuram fœcunditatem promittant. Non igitur ex extrema eius parte, quam caput vitis appellant, eligendum eſt

ſarmen-

sarmentum, quòd in eo productissimo vuarum numerus conspiciatur: id enim accidit nō ex palmitis ingenita fertilitate, sed loci opportunitate, quia reliquas trunci partes alimentum, quod à solo ministratur, transcurrit, dum ad vltimum perueniat, quò quum peruenerit, ibi consistit, atque consumitur. Nec in crure vicino radicibus, quia terræ proximum integro atq; illibato succo alitur. Mediæ partes macerrimæ, quia transcurrit hinc parte aliqua interceptus, illinc à se tractus humor. Sarmentum igitur, quod media vite situm, numerosoq; fœtu benignitatem suam ostendit, eligatur: hoc translatum rarius degenerat, quum ex deteriore statu meliorem sortitur: siue empastinato deponatur, siue trunco inseratur, longioribus satiatur alimentis, quàm prius, quum esset in egeno. Ex humerosis igitur partibus vitis semina eligamus, tamen quæ attulisse fructū antea animaduerterimus: nam illud quod loco sterili lætum sine fructu processit, fallacem fœcunditatis imaginem præfert, nec vllam generandi vim possidet. Plinius ad hæc: Serere è pampinariis sterile est, nec nisi fœcundo oportet. Quæ raros habent nodos, infœcundæ iudicantur, at densitas gemmarum fertilitatis indicium est. Quidam seri vetant nisi eos, qui floruerint, surculos. A Columella Palladius in Februario & Octobri. Quintilii aliqua addunt, ob id præcepta huc afferenda duximus. Quando vites iam perfectum reddiderint fructum, contemplari oportet quæ fructiferę, & multis oculis præditæ sunt, & nulla clade affectæ, eas notare, vt tempore plantationis ex ipsis plantas accipiamus. Neq; ex nouellis vitibus neq; inueteratis: nam illæ infirmę, & hæ infrugiferę, sed ex eis, quæ in suo vigore existunt. aut parum quidem vltra excesserunt. Sarmenta non ex summis, neq; infernis partibus accipienda, sed media vite. Quod latum, ferulaceum, raros habens oculos, & contractas radices, abiiciendum: sumendum rotundum, læue, solidum, oculis densum, & nouas gemmas plurimas habens.

Sarmenta non colligenda, nisi tempore plantationis, & quomodo transferenda. CAP. XII.

SATIONIS tempore sarmenta colligenda esse præceperunt maiores. Ait enim Plinius, surculos inseri eodem die, quo deputentur, vtilissimum, si multo postea necesse sit serere, custoditos, vti præcepimus, caueri vtique oportet, ne extra positi sole inarescant, ventóve, aut frigore hebetentur. Qui diutius in sicco fuerint, priusquam serantur, in aqua pluribus diebus reuirescant. Alibi docens inserendos surculos decisos à matre, diutius custodiri posse ait: Quod si longius afferantur pomorum calami, rapo infixas optimè custodire succum arbitrantur, seruariq; inter duos imbrices, iuxta riuos, vel piscinas, vtrinq; terra obstructos. Quintilii hoc modo docent: Quòd si diutius seruare plantas necesse sit, in dolio humorem non habente deponantur, terra substrata, & rursus iniecta, vt vndequaq; terra fruantur. Dolium verò diligenter luto oblinire oportet, vt neq; ventus, neq; aër inspirare possit. Hoc e-

nim modo etiam ad duos menſes illæſa manebunt ſarmenta ad plantas delecta. At verò quæ ex multa locorum diſtantia exportantur ſarmenta, quidā in ſcyllam impoſita, aut in bulbos cibarios, viridia conſeruant. Quæ autem tempore læſa ſunt, aut aridiora facta, in aquam per diem, ac noctem cōiecta plantato. Si verò aridior ſit terra, etiam ſana ſarmenta rigare melius eſt, atque ita plantare. Animaduertendum autem, ne ſarmenta, quæ plantabimus, ante plantationem germen emittant, talia enim corrumpentur.

De paſtinatione, ſulcis, & ſcrobibus, quibus vineæ ponuntur. CAP. XIII.

POST malleoli electionem, docendum quomodo ponantur. Columella tribus modis ſeri dixit, optimè in paſtinato, proximè in ſulco, nouiſſimè in ſcrobe. De paſtinatione dicemus. Primùm ex omni ſiue arbuſtiuo, ſiue ſylueſtri loco, quem vineis deſtinauerimus, omnis frutex, vel arbor, ſubmoueri debet, ne foſſorem morentur, vel paſtinatum ſolum molibus imprimatur, aut exportantium truncos ingreſſu proculcetur. Multum refert ſuſpenſiſſimum eſſe paſtinatum, & veſtigio quoque inuiolatum, vt mota æqualiter humus, nouelli ſeminis radicibus, in quamcumque partem prorepſerint, molliter cedat, & tenero, velut nutritio ſinu recipiat, cœleſteſque admittat imbres, vt ſuis viribus ad educandam prolem conſpiret. Campeſtris locus altè duos pedes, & ſemiſſem infodiendus, accliuis regio tres, prçruptior collis in quatuor pedes vertendus, quoniam quum à ſuperiore parte in inferiorem detrahitur humus, vix iuſtum paſtinationi præbet regeſtum, niſi multo editiorem ripam, quàm in plano feceris. Depreſſis vallibus minus altè duobus pedibus deponi vineam non placet: nam præſtat non conſerere, quàm in ſumma terra ſuſpendere. Primum autem prædicti operis exordium eſt, æqualiter linea poſita rectis lateribus perpetuam foſſam educere, & poſt tergum motam humum componere, atque in tantum deprimere, donec altitudinis menſuram datam ceperit, tum per omne ſpacium gradus æqualiter mouenda linea eſt: obtinendumque vt eadem latitudo in imo reddatur, quæ cœpta in ſummo mox ſulcum vacuari, ac ſpatium crudi ſoli cum immota iam terra committi, monendo necubi ſcamna omittantur. Ad hoc opus exigendum quadam machina vtitor. At qui paſtinationis huius impenſam reformidat, ſed aliqua tamen parte paſtinationem imitari ſtudet, paribus alternis omiſſis ſpatiis ternum pedum latitudinis ſulcos dirigunt, fodiuntque, & exaltant in tres pedes, ac per latera foſſarum vitem, vel malleolum diſponunt. Auarius quidem dupondio, & dodrante altum ſulcum, latum pedum quinque faciunt, deinde ter tanto amplius ſpatium crudum relinquunt: atq; ita ſequentem ſulcum infodiunt, quod quum per definitum vinetis locum fecerint, in lateribus ſulcorum viuiradices, vel malleolos erigunt, conſitis compluribus inter ordinaria ſemina malleolis, quos poſtquam conualuerint, crudo ſolo, quod emiſſum eſt, tranſuerſis ſcrobibus ꝓpagent. Quibus

bus verò mos eſt ſcrobibus deponere, ferè per tres longitudinis pedes, perque duos in altitudinẽ caſtrato ſolo, quantum latitudo ferramenti patitur, malleolos vtrinq; iuxta latera foſſarum conſternunt, & aduerſis ſcrobium frontibus, curuatos erigunt, duabusq; gemmis ſupra terram eminere paſſi, repoſita humo cętera coęquant, quæ faciunt in eadem linea, intermiſſis totidem pedum ſcamnis, dum peragunt ordinem: tum deinde relicto ſpatio, prout cuiq; mos eſt vineas colenti, vel aratro, vel bidente peræquantes ordinem inſiſtunt. Et ſi foſſore terra verſetur, minimũ eſt quinq; pedum interordinium, ſeptem maximum: ſin bubus & aratro, minimũ eſt ſeptem pedum, ſatis amplum decem. Aliqui per denos pedes vitem in quincuncẽ diſponunt, vt noualium more terra tranſuerſis, & aduerſis ſulcis ꝑſcindatur. Idq; in læto ſolo faciendum, ſed in terra humida amplas, & profundas ſcrobes faciendas vetat Theophraſtus, ne multis collectis aquis putrefiat planta. Et ſi pluuius ager ſit, ne faciundas quidem cenſuerit, ſed adactis paxillis aditum parare ſurculo demittendo, nec eodem anno terram aggerendam neq; poſtero, vt ſole humus aſſiccetur. Sin autem ſiccum & ſquallentem colis, contra agendum eſt, ſi fieri poſſit, in ſcrobes defodere ſatius eſt, vt omni ex parte aquam ſuſcipiat. Sed ſi minus facere ita poſſis, tunc profundiſſimas foſſas arboribus circumducere, foſſę nanq; exceptis, ac ſeruatis aquis æſtus arcebunt. Cætera ad hanc normam præparaſſe oportet: nam illud veriſſimum eſt, culturæ intereſſe: humidus ager ſiccandus, ſiccus humectandus. A quo Plinius: Vinea tribus ſeritur modis, ſulco, ſcrobe, & paſtinato. Sulco latitudo palę ſatis eſt, ſcrobibus ternorum pedum in quãq; partem. Altitudo in quocunq; genere tripedalis, ideo nec vitis minor trãsferri debet, extatura etiamnum duobus gemmis. Emolliri terram minutis in ſcrobe ima ſulcis, fimoq; miſceri neceſſarium. Cliuoſa altiores poſcũt ſcrobes, pręterea puluinatis à deuexitate labris: quæ ex his lõgiores fient, vt vites binas accipiant: è diuerſo aliæ locabuntur. Vineas limitari decumano XVIII pedũ latitudinis, ad contrarios vehiculorum tranſitus, aliiſq; tranſuerſis limitibus denũ pedum diſtingui per media iugera. Aut ſi maior modus ſit, totidem pedum cardine, quot decumano limitari, ſemper verò quintanis ſemitari, hoc eſt, vt quinto quoq; palo ſingulæ iugo paginæ includãtur. Solo ſpiſſo nõ niſi repaſtinato nec niſi viuiradice ſeri, tenero, & ſoluto vel malleolũ ſulco vel ſcrobe. In colles ſulcos agere tranſuerſos melius, quàm paſtinare, vt defluuia paliſ eorum contineantur. Florentino autem videtur, nõ minus quatuor pedum altitudine vitium ſcrobes faciendos eſſe; quæ enim in ſuperficie plantatæ ſunt, cito ſeneſcunt, & fructum corrumpunt, modicum alimentũ in modica terra ſortitæ, & æſtate exuruntur. Oportet igitur in quantum calor penetrat ſolis, in tantum effodere, & plantare, vltra autem prædictam menſuram ſolis, calorem non plus penetrare affirmant, niſi fiſſuras terra habeat, ſi minus profundè plantaueris, inutiles vites, & cito ſeneſcentes habebis. Scito igitur vſque ad quatuor pedes effoſſam terram nutricem plantarum eſſe, inferiorem eſſe

ſterilem. Sed effoſſionem pedum altitudinis non eſt improbanda. Id tamen non omittetur ex Columella: iugerum repaſtinabitur in altitudinem pedum trium operis octoginta, ſulcum ternum pedum, duorum altum, & longum ſeptuaginta, vna opera effodit, ſcrobes ternarios, id eſt, quoquouerſum pedum trium vna opera facit XVIII, vel ſi cui cordi eſt laxius vites ponere, ſcrobes quaternarios, id eſt, quoquouerſus pedum quaternum vna opera XII facit, vbi bipedaneos quoquouerſus vna opera XX effodit.

De tempore ſerendi malleoli. CAP. XIIII.

NVNC docenda eſt ratio plantandi ad tempora ſecundum earum naturam. Ex Theophraſti doctrina. Si in humida, & frigida regione ſeres, facito ante vernum æquinoctium, ſubeunt enim calor, & ſiccitas. Sin in ſicca & calida, poſt ſolſtitium: imminent enim pluuiæ, quare plus proficient. Aliarum rationes ad hanc normam inſtitues. Virgilius vere præcipit melius, ſed probabilius autumno:

Optima vinetis ſatio, cùm vere rubenti
Candida venit auis, longis inuiſa colubris:
Prima vel autumni ſub frigora, cum rapidus ſol
Nondum hyemem contingit equis, iam præterit æſtas,
Vere tument terræ, & genitalia ſemina poſcunt.

Columella ex Theophraſto excipit: Opus conſerendæ vineæ vere, vel autumno. Vere melius, ſi aut pluuius aut frigidus ſtatus cœli eſt, aut ager pinguis, aut campeſtris, & vliginoſa planities: rurſus autumno ſi ſicca, ſi calida eſt aëris qualitas, ſi exilis, atq; aridus campus, ſi macer, præruptúsve collis. Vernæque poſitionis dies ferè quadraginta ſunt ab idibus Februariis vſq; in æquinoctium, rurſus autumnalis ab idibus Octobris in cal. Decembris. Ab eo Plinius: Aquoſo cœlo, vel ſicco ſolo, malleolos ſerere autumno, niſi ſi tractus ratio mutarit, ſiccus enim & calidus autumno poſcit ſeri, humidus frigidusque etiam veris exitu. In arido ſolo viuiradix quoq; fruſtra ſeritur. Male & in ſiccis malleolus niſi poſt imbrem: at in riguis vel frondens vitis, & vſq; ad ſolſtitium rectè, vt in Hiſpania. Caſſianus hæc habet: Quidam vere inchoante conſerunt, Fauonio tamen ſpirante. Quidam non ſtatim veris principio, ſed vbi ad germinationem ſpectant plantæ, alii poſt vindemiam plantant, quum folia vitibus defluunt, alii inchoante vere. Ipſe autem experientia edoctus in locis non irriguis autumno plantandam vitem: tunc enim ſarmenta poſt vindemiam ab onere racemorum liberata, propriam vim temperantia, & à glacie nondum male affecta citius terræ coaleſcunt, & natura tunc magis radices nutriente. Ratio cur locis nõ irriguis autũno plantant: quo inopiam rigationis imber per totam hyemem delapſus expleat. Sed poſt æquinoctium vernum non eſt plantanda vitis. Lunarem quoq; rationem in conſitione obſeruandam iudicarunt maiores. Columella: Plantaria facito ab exoriente, & à decima Lu-

na,

ma, & à vigeſima. Anatolius, Multi ex veteribus affirmant à prima Luna vſq; ad quartam vites plantandas, aliqui verò in omnibus eius augeſcentis diebus plantare conſulunt, alii augeſcente ipſa plantandum minimè cenſent. Hoc verò in confeſſo eſt, quòd Luna ſub terra exiſtente depangere vites oportet. Sotion verò ait, In illunibus diebus, hoc eſt prima & ſecunda die, vites nequaquam plantandas eſſe, itemq; reliquas arbores priuſquam luna hominibus apparet, quæ enim his diebus plantata ſunt, omnia non comprehendunt. Anatolius verò etiam deſinente Luna plantauit, nec pœnituit. Verùm Sotion inter illunes dies etiam vigeſimam nonam, & trigeſimam locat. Oportet tamen Luna deficiente ſarmenta accipere, tum quæ plantantur, tum quæ inſeruntur. Nec omittendum quod Columella & Plinius non omittunt, in plantatione ne ſemina exareſcant, immodicum ventum, ſolemq́ue vitare, qui vterque non incommodè arcetur obiectu veſtis, aut cuiuslibet denſi tegminis. Veruntamen præſtat eligere ſationi ſilentis, vel certè placidi ſpiritus diem: nam ſol vmbraculis facilè depellitur. Plinius, Quieſcere ventos ſationis die vtiliſſimum. Pleriq; auſtros optant, Cato abdicat.

Malleoli quomodo ponendi. CAP. XV.

DE malleoli poſitione non minima inter maiores diſceptatio fuit. Quidam totum flagellum, vt erat matri detractum, per gemmas quinas, vel ſenas partiti complures taleolas terræ mandauerũt, quod Columella minimè probat, aſſentiturq; his, qui eam partem quæ eſt iuncta cum vetere ſarmento probauerunt, & ſagittam repudiauerunt. Sagittam vocat nouiſſimam ſurculi partem, ſiue quia longius receſſit à matre, & quaſi emicuit, atq; proſiluit, ſeu quia cacumine attenuata prædicti teli ſpeciem gerit. Ratio eſt quia fœcundus pampinus intra quintam, aut ſextam gemmam fructu exuberat: reliqua pars vel ſterilis, vel perexiguos oſtendit racemos. Alii nouellum ſarmentum pangebant, vt pars aliqua ei veteris hæreret. Sed id damnauit vſus: nam quicquid ex veteri materia relictum eſt, obrutum, celerrimè humore putreſcebat, proximasque radices teneras, & vix dum prorumpentes vitio ſuo enecabat, vnde ſuperior pars retorreſcebat. Iulius Atticus, & Cornelius Celſus Saſernam ſequuti quicquid reſidui fuit ex vetere palma per ipſam commiſſuram, qua naſcitur materia noua, reſecant, atq; cum ſuo capitulo ſarmentum deprimunt. ſed nouella ſemina cum vetere ſarmento depoſita cito comprehendunt, & valenter creſcunt, ſed celeriter ſeneſcunt, at quæ ſine vetere ſarmento panguntur, tardius conualeſcunt, ſed tardius deficiunt. Iulius Atticus præ torto capite, ne paſtinum effugiat, ſemen demergit. Paſtinum vocant agricolæ ferramentum bifurcum, quo ſemina panguntur. Idq; etiam à Columella improbatur multis rationibus. Primùm quòd omnis ſtirps integra, & inuiolata antequã deponatur melius prouenit, quàm quæ vexata, & infracta. Deinde recuruum, & ſurſum ſpectans demerſum, quum tempeſtiuum eximitur, repu-

gnat obluctanti fossori, & prærumpitur, præruptum maiorem partem radicum amittit. Præterea si fœcunda pars infra quintam, vel sextam gemmã est, qui malleolum contorquet, fœcundam partem consumit, mersiq; oculi non materiam, sed radices creant, gemmæ cacumini proximæ pampini pullulant, vel steriles vel minus feraces. Demum plurimum interest, vt ea parte qua est à matre decisus malleolus coalescat, & cicatricem ducat: sin minus, per apertam vitis medullam humo trahitur, qui truncum cauat, vnde formicis latebræ parantur, quæ vitium crura putrefaciunt. Quare optima ratio recti malleoli, cuius imum caput consertum angustis ferramenti faucibus deprimitur, nam citius coalescit, & cicatricem obducit. In scrobibus malleolos vtrinq; iuxta latera fossarum consternunt, & aduersis scrobium frontibus curuatos erigunt, duabusq; gemmis supra terram eminere passi reposita humo cętera coæquãt. Longitudo quæ debet esse malleoli, parum certa est, quoniam si crebras gemmas habet, breuior faciendus, seu raras, longior, attamen nec maior pede, nec dodrante minor esse debet: hic ne per summa terræ sitiat æstatibus, ille ne depressus altius, quũ adoleuerit, exemptionem difficilẽ præbeat. Sed hæc in plano: nam in cliuosis vbi terra decurrit, potest palmipedalis deponi. Vallis & vliginosi campi situ serimus etiã trigemmem, qui est paulo minor dodrante, longior vtiq; semipede. Et alibi idem docens: Virgam malleolarem, non amplius, quàm sex gemmarũ esse cõuenit, ita tamen si breuia internodia habeat, imam partem, quam demissurus es, iuxta nodũ, ne gemmam lædas, rotũda plaga amputato, tum rectum defigito, ne minus quatuor gẽmæ abscondantur. A quo eadem refert Palladius in Februario. Et Plinius: Solebat capitulatus vtrinq; è duro surculus seri, postea auelli cum sua calce, nec est aliud viuacius, tertiũ genus adiectum expeditius sine calce, propter quod sagittæ vocantur, quũ intorti panguntur, iidem quũ recisi, nec intorti trigemmes. Plures autem ex eodem surculo hoc modo fiunt. Sagittas serere minus vtile, quoniam in transferendo facilè rumpitur, quod intortum fuit. Seruntur pedali, nõ breuiores longitudine, quinq;, sexq; nodorum. Pauciores tribus gemmis in hac mensura esse non poterũt. Quintilii admonent illã partem potiorem esse ad plantationem, quæ vni vsq; ad septem oculos iuncta est, aliud autẽ inutile. Quare non rectè faciunt quidam, longiora sarmenta in duas, aut tres partes secãtes, atq; ita plantantes. Nos in Surrentino tractu vineas sic instituere solemus. Ad agri longitudinem longos ducimus scrobes, quatuor pedum profunditatis, & latitudinis, interuallum inter vtrosq; solidũ octo pedũ relinquimus. Idq; post vindemiam agimus. At Ianuario, vel Martio mensibus, binos malleolos eligimus, & imum solum scrobis per semipedem effodimus, & dextro scrobis latere infigimus, & per latitudinem scrobis prosternendo, ad sinistrum latus erigimus. Mox bipedali spatio antegradiendo, denuò imum solum effodimus & terram super malleolos iam prostratos iniicimus, & cooperimus, & aduersa frõtis parte binos alios infigimus, & ad dextram erigimus, idq; dum scrobs cõpleatur: & sic

semiob-

ſemiobrutos relinquimus vſque ad Martii calcem, vt aquam combibat. Tunc circa malleolos ſolum excauamus, & commouemus, & ad ſummum æquamus, ac binis oculis ſupra terram relictis, reliquum recidimus, ac per triennium intactos malleolos relinquimus, non niſi conſtitutis temporibus ſolum paſtinando. Deinde tertio anno viticulas omnes recidimus, non niſi duobus oculis parcimus, ruſtici caſtrare dicunt. Eo anno oblongos palmites procreabunt, autumno excauamus ſolum vſq; ad imum, & malleolos propagamus, ternos quaternósve palo adiungendo & colligando.

Quid faciendum ad celerem vitium radicationem. CAP. XVI.

PRÆSTAT enim vt poſita ſemina celeriter radicentur. Ad id non pauca à noſtris maioribus adinuenta ſunt experimenta. Prodidit Mago Pœnus iuxta latera foſſarum paruos lapides diſponere plantandis viuiradicibus, qui ſinguli non excedant quinquelibrale pondus. Hos aquas hyemis & vapores æſtatis propulſare radicibus; quem ſequutus Virgilius ſic præcipit,

Aut lapidem bibulum, aut ſquallentes infode conchas.
Inter enim labentur aquæ, tenuisq; ſubibit
Halitus, atq; animos tollent ſata, iamq; reperti
Qui ſaxo ſuper, atq; ingentis pondere teſtæ
Vrgerent: hoc effuſos munimine ad imbres.

Idemq; Pœnus author probat vinacea permiſta ſtercori depoſitis ſeminibus in ſcrobem vites mouere, quòd illa prouocent, & eliciant nouas radiculas, hoc per hyemẽ frigentem, & humidũ ſcrobibus inferre calorẽ tempeſtiuum, ac per æſtatẽ virentibus alimentũ, & humorem præbere: ſi verò ſolum, cui vitis committitur, videtur exile, longius accerſitam pinguem humum ſcrobibus inferre cenſet, vel malleolũ amputatum ſtatim fimo bubulo linito, tum in terrã benè paſtinatã, & ſtercoratam defigito. Palladius refert, quę Columella habet. Plinius emolliri terrã iubet minus in ſcrobe ima ſulcis, fimoq; miſceri neceſſariũ ducit. Quintilii à Magone, Qui vitẽ plantant, ſummas ſarmentorũ partes ſtercore bubulo liquido pręlinũt: aiunt enim reptilia & vermiculos odore abductos nõ accedere. Oportet autem in omnibus plantis quercinę glandis contuſæ, magnitudinem fabæ, & eruum fractum & ſemel molitũ, ita vt ſolum fractum ſit & diuiſum, ſimul miſcere, & plantarum locos inde conſpergere. Hæc enim ad radicationem, & ad vini vetuſtatem, & ad fertilitatem conferunt. Quidam leguminum paleas maximè fabarum, vnà cum plantis coniiciunt, tales enim per hyemem calefaciũt, & ferarum nocumenta arcent. Quidam vrinam iniiciunt. Oportet autem & vinaceorum terrefactorum pugillum in ſingulos ſcrobes iniicere, ad nigra genera albarum vuarũ vinacea, contrà ad alba nigrarum. Licet rectum plantare ſarmentum, præſtat obliquum: citius enim radicantur obliqua, ſed tres aut quatuor lapides manuales circumponendi, deinde adiacẽte aggere adobruẽdi, vt vnà cũ ſtercore ęqualiter conculcemus, & obſeruemus, ne quẽ oculum iuxta terrã excæcemus, deinde alios

lapides imponemus conculcato, magnitudine prioribus pares. Stercus igitur simul iniectum fouet, & firmat plantam. Vinacea citius radicẽ ſpargere faciunt. Lapides autem prohibent ne ſpatioſa terrę amplitudo illabatur, ęſtate verò radices perfrigerant. Sotion enim cedria quàm minima ſummam plantæ ſedem, ac baſim illinere iubet: nam hæc putreſcere non ſinit, & reptilia adrepere prohibet ſuo odore.

Quòd in vinea diuerſa ſint vitium genera plantanda, eaq; diſtinctè ponenda. CAP. XVII.

PRVDENTIS eſt agricolæ, refert Columella, diuerſa vitium genera in vinea deponere: non enim vnquam tam temperatus erit annus, quin nexet aliquid vitis genus: nã ſiue ſiccus erit, quod humore ꝓficit, cõtriſtatur, ſeu pluuius, quod ſiccitatibus gaudet, ſeu pruinoſus quod non eſt patiens vredinis, ſeu feruens, quod vapores non ſubſtinet: ſi igitur vnum ſeuerimus, quũ id acciderit tota vindemia priuabimur, at ſi varii generis vineta fecerimus, aliquid ex iis inuiolatũ erit quod fructum proferat. Non tamen ea de cauſa nos cõpellamur ad multas varietates, ſed ſat erit per quatuor, vel ad ſummũ quinq; genera vindemię fortunam experiri. Pręterea per ſpecies digerendę vites in proprios hortos, cuius rei faciendę nos vtilitas multis de cauſis compellere poteſt. Primùm quòd ad omnem vitæ rationẽ prudentem delectant impenſius ea, quæ ꝓpriis generibus diſtinguũtur, quàm quæ paſſim, velut abiecta, & quodam aceruo confuſa ſunt. Deinde quũ in agrum quis conſitum venerit, ſumma cum voluptate miratur, quũ iſtinc bituricę, hinc pares iis heluolę reſpondent, illinc arcelanę, rurſus illinc ſpioniæ, baſilicęq; cõueniant, vel generis albi, vel flauentis, ac rutili, vel purpureo nitore micantis, vndiq; verſicoloribus pomis grauidus collucet autũnus. Sed hęc quãuis plurimum delectent, vtilitas tamen vincit voluptatẽ. Diuerſę ſtirpes non pariter deflorеſcunt, ſed ad maturitatem ſimul pueniunt, quã ob cauſam qui ſeparata generibus vineta non habet, aut ſerum fructũ cum pręcoque eleuet neceſſe eſt, quę res acorẽ facit, aut ſi maturitatẽ ſerotini expectet, amittat præcoquem vindemiã, præ populationibus volucrum, pluuiis, ac ventis laceſſita dilabitur. Si verò cuiuſq; generis fructum aueat, quũ diuerſę notę ſint, melioris guſtus ab deteriore corrũpitur, cõfuſusq; in vnũ multarum ſapor, vetuſtatis impatiẽs fit, atq; neceſſitas cogit agricolam muſti annonã expedire, quũ plurimũ pretio accedat, ſi venditio in annũ vel in æſtatẽ differri poſſit. Generũ ſeparatio hanc cõmoditatem habet, quod vinitor ſuã cuiq; putationem reddet, quũ ſcit cuius ſit notæ hortus, quod in vinetis nõ conſemineis obſeruari difficilè eſt, quia putatio adminiſtratur, quãdo vitis folium nõ gerat, multumq; intereſt plures aut pauciores materias ſubmittat. Quin etiã quã cœli partẽ vnũquodq; genus vineti ſpectet plurimũ refert, neq; enim omnis calido ſtatu, nec frigido lętatur, ſed proprietas in vitibus, vt aliæ Meridie, alię Septẽtrione gaudeãt, alię oriẽtis, vel occidẽtis tẽperamento. Has igitur differẽtias ſeruãt, quo locorũ ſitu, qui genera per hortos ſeparant. Illam

quoq;

quoque non exiguam ſequitur vtilitatem, quod laborem vindemiæ,& minorem ſumptum patitur:nam quæ matureſcere incipiunt, tempeſtiuè leguntur, & quæ nondum maturitatem ceperunt vuæ, ſine diſpendio differuntur. Nec pariter vetus, atq; tempeſtiuus fructus præcipitat vindemiam, cogitq; plures operas quantocunq, pretio conducere.Iam & illud magnæ dotis eſt poſſe guſtum cuiuſq; generis non miſtum,ſed merum condere,ſiue bituricus,ſiue baſilicus,ſiue ſpionius,quæ genera ſic diuiſa, quia nil interuenit diuerſæ naturæ, per potus nobilitantur. Quare vtiliſſima eſt generum diſpoſitio, quam ſi obtinere non poſſis,ſecunda eſt ratio, vt conſeras vites, quæ ſaporem conſimilem fructumq; maturitatis eiuſdem præbeant. Ad hæc Florẽtinus, Quia non eiuſdem naturæ vites, oportet harum miſturã deuitare,vt ne melius ammiſto peiore lædatur.Nihil enim adeo vinum oblædit,vt quum præcoces vuæ cum ſerotinis leguntur.Omnium verò maximè obſeruandum,ne albæ cum nigris calcentur,multo melius ſi non ſimul calcentur.Habent enim quandam naturalem aduerſus ſeſe contrariam affectionem. Didymus conſultiſſimè facere dixit,qui tria,aut quatuor vitium genera ſeparatim in vinea plantant,aut enim omnia ſimul comprehendent,aut non ſimul omnia ſpem fruſtrabuntur. Etenim ad vnum aliquod genus animum conuertere non eſt tutum. Neque oportet fuſim, ſed ſingula genera ſeparatim plantare: nam vinum ex diuerſis vitibus factum plurimam differentiam habet.Hæc eadem Palladius habet in Februario.

De nouellæ vineæ foßione. CAP. XVIII.

FVIT vitis maioribus noſtris non lætitiæ ſolùm,ſed laboris ſymbolum, ſiquidem nulla arborum maiori indiget cura, vt niſi diligentiſſimè excolatur, pergulis ſuſtentetur, palis, vel arboribus maritetur, falce ſingulis annis præcidatur, multo denique labore cuſtodiatur, breui admodum tempore pereat.Quare non imperite dixit Heſiodus,

οἷα διόνυσος δῶκ᾽ ἀνδράσι χάρμα, καὶ ἄχθος.

Lætitiam,& laborem hominibus ſimul Bacchum dare. Vnde vinea iã malleolis conſita non debet eam agricola, antequã pubeſcat,deſtituere,annuum ſumptum refugiens,vt diſertiſſimus Columella monet. Res eſt tenera,infirma,iniuriæ maximè impatiens,quæ plerunque nimio labore,& nimia vbertate ſua conſumitur.Quum tamen aliquatenus ſe confirmauit,& veluti iuuenile robur accepit,negligentiam ſuſtinet, nouella dura adoleſcit,niſi omnia iuſtè perceperit,ad maciem redigitur,& ſic intabeſcit, vt nullis deinceps impenſis recreari poſſit.Igitur ſumma cura, quaſi infantium membra à primo die conſitionis formanda, ne impenſa in caſſum recidat. Ex kalendis igitur Martiis,vſq; in Octobres,trigeſimo quoq; die nouella vincta confodere oportet, omnesq; herbas,& præcipuè gramina extirpare, quæ niſi manu eligantur,& in ſummum reiiciantur,quantulacunque parte adobruta,reuiuiſcunt,& vites

ita perurunt, vt ſcabræ atq; retorridæ fiant. Quæ ab eo excipiens Palladius, in Martio menſe commemorat: ac puluerationem vocat. Martio enim mẽſi nos ſolidum inter ordines poſitum crebris foſſionibus reſoluimus, & in puluerem redigimus. Theophraſtus verno tempore paſtinari quàm altiſſimè iubet, vt ſpiritus abunde permiſtus pabulum præbeat, quippe aër quoque alimentum præſtare poteſt.

De malleolis pampinatione facienda.
CAP. XIX.

OPTIMVM eſt malleolum ſic formare ab initio, vt frequenti pampinatione ſuperuacua detrahãtur, nec patiamur plusquã in vnam materiam vires, & omne alimentum conferre: primo tamen bini pampini ſubmittũtur, vt ſit alter ſubſidio, ſi alter fortè deciderit. Quum deinde paululum induruere virgæ, tum deteriores ſingulæ detrahuntur, ac ne quæ relicta ſunt ventorum procellis decutiantur, molli & laxo vinculo adſurgentes ſubſequi conueniet, dum clauiculis ſuis, quaſi quibuſdam manibus adminicula comprehendant. Pampinationis tempeſtiuitas ea eſt, dum teneri palmites ſunt, vt leui tactu digiti decutiantur: nam ſi vehementius indurucrint, aut maiore niſu conuellendi, aut falce deputandi, quod vtrumque vitandum eſt, alterum quia lacerat, alterum quia matrem ſauciat, quod in immatura adhuc ſtirpe fieri eſt noxium, nam æſtiuis caloribus impreſſum vulnus, latius inareſcit, ita vt non minimam partem de ipſo matris corpore enecet: vnde ſi duris caulibus falcem adhibere neceſſe eſt, ii paululum ab ipſa matre recidendi, & velut reſeces relinquendi, qui caloris iniuriam excipiant, eatenus, qua naſcuntur à latere palmitis: vltra enim non ſerpit vaporis violentia. In malleolo eadem ratio pampinandi: ſi eo velimus vti adminiculo, in longitudinem eliciamus materiam. At ſi bino vti velimus, quum ad vnum pampinum redegeris, & ipſe exceſſerit pedalem longitudinem, decacuminare conuenit, vt in ceruicem confirmetur, & fiat robuſtior. Palladius à Columella Auguſto menſe frigidis locis vineam pampinari debere dicit, ac ſiccis obumbrari potius vua, ne vi ſolis areſcat. Magnus Theophraſtus, Reſecari plantas breui relicto palmite præſtat vbique, vt radices vires incrementaque capiant. Tempus tamen putandi ferè idem omnibus ſtatuunt, ſub ipſam ſcilicet germinationem, vt planta plena humoris protinus exiccetur, vt germen optimè prodeat: quippe putationem ipſam non fructus, ſed germinis gratia faciunt, autumnalem verò fructui præparant, vt dicemus. Caſſianus in Maio menſe pampinationem vult perfici, prominentes nouellarum vitium turiones auferri, & ſi quid in ſupernis partibus præterea excreuerit. Vno enim turione contentam eſſe nouam vitem conuenire.

De nouella vineæ ablaqueatione. CAP. XX.

SEQVENS verò tempus ampliorem curam deposcit: nam post idus Octobris priusquam frigora inuadant, vitis ablaqueanda estquod opus adopertas ostendit æstiuas radiculas, easque prudens agricola ferro decidit: nam si passus est conualescere, inferiores deficiunt, atque euenit, vt vinea summa parte terreni radices agat, quæ & frigore infestentur, & caloribus maiorem in modum æstuent, ac vehementer sitire matrem in ortu caniculæ cogant. quare quicquid intra sesquipedem natum est, quum ablaqueaueris recidendum est. Sed minime applicandum ferramentum ipsi matri, quoniam si iuxta truncum radices præcideris, aut ex cicatrice plures nascentur, aut aqua, quæ ex pluuiis consistit in lacusculis ablaqueationis, brumæ congelationibus noua vulnera peruret, & ad medullam penetrabit, vnde recidere ab ipso codice vnius digiti spatio conueniet, sic non amplius pullulant, & à noxa truncum defendunt. Postea si hyems in ea regione placida, patens vitis relinquenda: sin violentior, ante idus Decembris prædicti lacusculi æquandi. Si verò prægelida frigora regionem infestabunt, aliquid fimi, vel columbini stercoris, aut in hunc vsum præparatæ veteris vrinæ senos sestarios radicibus infundes, antequam adobruas. Ablaqueare omnibus autumnis oportebit primo quinquennio, dum vitis conualescat, vbi truncus adoleuerit, triennio intermittenda est. Quæ iisdem verbis in Octobri recenset Palladius.

De nouellæ vineæ resecatione. CAP. XXI.

SIVE malleolum, siue viuiradicem conseueris, censet Columella, primi anni malleolorum formare incrementa, non pati vitem superuacuis frondibus syluescere, nec in tantum coercere, vt totam superficiem amputemus: sed media ratio sequẽda est, vt annotato superioris anni pollice, supra ipsam commissuram veteris sarmenti vnam, vel duas gemmas relinquamus, ex quibus germinet. Virgilius ad id:

At dum prima nouis adolescit frondibus ætas,
Parcendum teneris, & dum se lætus ad auras
Palmes agit, laxis per purum immissus habenis,
Ipsa acies falcis nondum tentanda, sed vncis
Carpendæ manibus frondes, interq; legendæ.

De nouellæ vitis putatione. CAP. XXII.

ABLAQVEATIONEM sequitur talis putatio, vt à primo anno ad vnam virgulam reducendam dicat Columella, nec recidendam totam. Anno secundo expleto, quia vel intereunt vites in totum recisæ, vel infœcunda sarmenta producunt, quæ amputato capite, velut pampinaria de duro coguntur exire, propterea iuxta commissuram veteris sarmenti vnam, vel duas gemmas censemus relinquendas, quod in viticula fortiore

ſeruandum. Sed nec verno tempore omnibus regionibus melior putatio eſt, nam vbi cœlum frigidum eſt, ea ſine dubio eligenda eſt. Vbi verò aprica loca ſunt, molleſque hyemes, optima, & maximè naturalis eſt autumnalis. Putatio fieri non debet ſecundum articulum, ne reformidet oculus, ſed medio ferè internodio ea plaga obliqua falce fit, ne ſi tranſuerſa fuerit cicatrix, cœleſtem ſuperincidentem aquã contineat. Sed nec ad eam partem, qua eſt gemma, verùm ad poſteriorem declinatur, vt in terram potius deuexa, quàm in germen delachrymet: nam defluens humor cæcat oculum, nec patitur frõdeſcere. Eadem ab eo Damageron.

De vite formanda. Cap. XXIII.

DE vitis formatione hæc affert Theophraſtus. Vitis verò ſubtus circum ſua crura inſtituenda, formandaq́ue eſt. Nam ſi vndique læuis, expoliataq́ue ſit, melior fœcundiorq́ue euadet. Nec difficulter poſſit ita formari, ſi quis non eos reliquerit palmites, qui perpulchrè excurrerint, ſed illos qui aptiſſimi ad formationem deſtinatam conſtiterint, quippe ſingulas gemmas ſingulis reliquiſſe abundè eſt. At ſi nec iſtud certò fieri poſſet, quia ſcilicet vitis non per eandem tulerit partem, gemmæ prorſus internæ tollendæ ſunt, vt ad exteras alimentum excurrens, vitem ſcindat in brachia: ſemper enim ad partem viuam, atque capacem perfluitur. Quamobrem pro voluntate vitem formare facilè eſt. Sed hoc in agro humecto, atque frugali: ſicco enim, ſquallentiq́ue palmites, qui optimè proſiluerint, reliquiſſe neceſſarium. Quum enim ſiccus ieiunusq́ue ſit, nunquam alios facilè profert: quapropter factum impetum conſpectari ſatius eſt. Quin & afflatuum ratione reſcidiſſe decet, nec præter naturam quicquam eſt enitendum.

Quomodo plantanda, & alliganda ſit nouella vinea. Cap. XXIIII.

PVTATIONEM ſequitur pedandæ vineæ cura. Verùm hic annus nõdum vehementem palum, aut ridicam deſiderat, itaque arundines binas ſingulis vitibus applicabimus, quibus adnectantur ſingulæ tranſuerſæ perticæ in imam partem ordinis, quod genus iugi canterium vocant: refert enim vt paulum infrà curuationem vitis prorepens pampinus ſtatim apprehendat, & in tranſuerſa potius, quàm in edita ſe fundat, atque cauterio ſubnixus, facilius ventos ſuſtineat: iugum intra quartum pedem conuenit alleuari, dum ſe vinea corroboret, in pedationem. Deinde ſequitur alligator, cuius officiũ, vt rectam vitem producat in iugum, quæ ſi iuxta palum poſita eſt, obſeruet qui adnectit, ne in alliganda materia flexum pali ſequatur. Recta arundo ſtirpi adiungenda, ita per crebra retinacula in iugum producẽda. Nouella vinea quamlentiſſimo nectenda vinculo eſt, quia ſi viminibus ſalicis, aut vlnis ligaueris, increſcens vitis ſe ipſam præcidit, optima eſt geniſta, iuncus, vlua & arundinum folia

lia in vmbra siccata. A quo eadem Palladius in Martio mēse. Damageron perticam adiungit corticem non habentem. In cortice enim cantharides, & quæcunq; vitem vastare solent subtergrediuntur. Ipsam verò plantam extentā paxillo alligare oportet. Viti enim perfectæ sex annorum putationem in humeros ter, aut quater iuxta facultatē plantæ adhibere oportet, & vnicuiq; sarmēto humeralem paxillum apponere, qui sarmentum, & racemos ferre queat.

De vitiario constituendo. Cap. XXV.

SATIONIS alterum genus est viuiradicis: plurimis enim diebus prestat viuiradix, inquit Columella, minus enim interit, quum & calorem & frigus, & cæteras tempestates propter firmitatē facilius substineat, deinde adolescit maturius, ex quo euenit, vt celerius quoq; sit tempestiua ædendis fructibus. Aliam rationem addit Theophrastus, quòd viuiradices solo pluuio deponendas potius, quàm cætera semina censent. Radices enim quas illa dimiserit imbecilles, humor nimirum putrefacit, viuiradices verò solidiores sunt, statimque comprehendunt, vt impunè valeant perdurare. Vnde qui vineā, vel arbustum constituere volet, seminaria prius facere debebit, sic enim sciet, cuius generis vitem positurus sit: nam quæ pretio parata disponitur, certam generositatis fidem non habet, quoniam dubium est, an is qui vendidit, legendis seminibus adhibuerit diligentiam, tum etiam quod ex longinquo petitur, parum familiariter nostro solo venit, propter quod difficilius conualescit alienum exteræ regionis. Igitur eodem agro, quo vitem dispositurus es, vel certè vicino facere seminarium, idque multum refert loci natura. Nam si colles vineis, vel arbustis occupaturus es, prouidendum est, vt siccissimo loco fiat seminarium, etiam quasi ab incunabulis vitis exiguo assuescat humori, aliter quum transtuleris de humido in aridum locum, viduata pristino alimento deficiet: at si campestres, & vliginosos agros possidebis, proderit quoque seminarium simili loco facere, & vitem largo consuescere humori: nam exilis, quum in aquosum agrum transfertur, putrescit. Ipsum autem agrum, quem seminario destinaueris planum, succosum, sat erit bipalio vertere, ea repastinatio altitudinis habet plus sesquipede, minus tamen quàm duos pedes. Eiusmodi bipalio iugerum agri vertitur operis quinquaginta. Collem autem & cliuum modum iugeri continentem duobus pedibus altè repastinabis operis sexaginta. Vel si eodem loco, quo vineam ordinaturus es, facere voles seminarium, tribus pedibus altè repastinabis iugerum operis octoginta. Iubetque alibi idem Columella, seminario lætissimum locum non destinandum, nam si depositæ stirpes celeriter prosiliunt, si transferantur retorrescunt. Rursus nec tenuissimum locum, quoniam malleolorum pars maior perit, & quæ superest, tarde fit idonea translationi, & prudentis est coloni potius ex deteriori in meliorem, quàm ex meliore in deteriorem transferre. Ergo mediocris ager vitiario

est aptissimus. Sic in pastinato agro tripedaneis relictis spatiis, per quæ semina excolantur, in singulis ordinibus, qui ducenos quadragenos pedes obtinent, sexcenteni malleoli pangendi sunt. Is numerus consumat per totum iugerum seminum millia quatuor, & viginti. Plin. 17. c. 21. Bithyni, Didymo authore, plantaria vocant, vbi plantæ præsaginantur. In profunditatem non minorem pede poni debere, & vt facilè per ligonem refodiantur, & semper à sole calefiant. Quod superfluum est in augescēte per manum auferre oportet, (stuporem enim inducit ferri contactus,) quò vitis in crassitudinem crescat. Quidam secundo, aut tertio anno transplantant, sed triennales generosiores. Plantaria rigare non opus est, nisi & ipsas vites rigare velis. Omnia enim quę in plantario fiunt, & in eadem vinea facere oportet. A Columella Palladius in Februario trāsfert. Plinius: subtilitas parsimoniæ compendia inuenit, quum vinea in pastinato seritur, obiter seminarium faciendi, vt viuiradix loco suo, & malleolus qui trāsferatur, inter vites ordine seratur. Quæ ratio in iugero circiter XVI M. viuiradicum donat. Interest autem biennium fructus, quo tardius in sato prouenit, quàm in translato.

De viuiradicibus transferendis, plantandisq́. CAP. XXVI.

NVNC viuiradices transferre, & plantare docebimus, & à scrobibus incipiemus. In macro solo quinis pedibus inter ordines omissis, mediocri senis, in pingui verò septenum pedum spatia danda sunt, quo largiora vacent interualla. Hæc in quincuncem vinearum metatio expeditissima ratione conficitur, quippe linea per totidem pedes, quot destinaueris, interordiniorum spatiis, purpura, vel quolibet alio conspicuo colore insuitur, eaque sic denotata per repastinatum intenditur, & iuxta purpuram calamus defigitur, atque ita paribus spatiis ordines diriguntur, quod deinde quum est factum, fossor insequitur, scrobemque alternis omissis per ordinem spatiis à calamo ad proximum calamum non minus altum, quàm duos pedes, & semissem planis locis refodit, accliuibus in dupondium & dodrātem: præcipitibus etiam in tres pedes in hanc mensuram scrobibus depressis viuiradices ita deponuntur, vt à media scrobe singulæ, & in diuersum sternantur, & contrariis frontibus fossarum ad calamos erigātur. Satoris officium est eodem momento, si fieri possit, quo serere velit, de seminario transferre plantam diligenter exemptam, & integram, deinde eam totam exputare, & ad vnam materiam firmissimam redigere, nodosque & cicatrices alleuare, si quæ radices laborauerint, eas amputare: sic deinde curuatam deponere, ne duarū vitium radices implicentur: id vitabitur per imum solum iuxta diuersa latera fossarum dispositis paucis lapidibus, circa pondo quinque. Quum semina depones imum scrobem bidentibus fodito, mollemque reddito. Vitem, quam ponis, fac vt ad Orientem spectet, adminiculo religata. Mago Carthaginensis adiicit, vt semina ita deponantur, ne protinus totus scrobs terra repleatur, sed dimidia pars sequente bien-

nio

nio paulatim adæquetur: sic enim cogit vitem radices deorsum agere. Sed id siccis locis vtiliter fit, vliginosis verò, aut vbi cæli status imbifer, minimè faciendum: nam in scrobibus nimius humor consistens imbecillia tūc semina necat, quare vtilius erit, deposita stirpe scrobes repleri, & quum semina comprehenderint, post æquinoctium autumnale ablaqueari, recisis in summo radiculis, post paucos dies adobrui. Locis verò vbi cæli clementia permittit, tota hyeme adopertas radices relinquere conueniet. Id præcipuè obseruandum est, ne in scrobe supina vitis deponatur, sed ab imo vsq; recta materies erigatur, calamoq; applicetur; nā si in alueo recumbet, quādo ablaqueatur, vulneribus obnoxia est, & nonnunquam præciditur. Tempora serendi docet Theophrastus, non eadem vtrique solo reddi. Pluuium enim & frigidum, paulò ante æquinoctium seri debet, quippe tunc siccissimum atque calidissimum est: siticulosum & feruidum post solstitium. Id enim quò amplius imbrem senserit, eò melius germen effundet. Reliquis omnibus ad normam eorum temporum moderando, serendi tempus accommodabitur. Addit: Crassitudo plantarū solo pluuio non ineptè decernitur, viribus enim maximè opus est, sed squallenti neq; crassas, neque nimium tenues statuere debes: alteræ namque ne putrescāt, alteræ, id est tenues, atque imbecilles, ne priusquam cœperint germinare, exarescant timendum est. Hesiodus, & ab eo Virgilius Lunæ dies in quibus plantandæ sint vites, adiiciunt,

Septima post decimam felix, & ponere vites.

Didymus differentiam ponit inter viuiradices, & sarmenta. Viuiradices hoc præstare ab his, quæ à sarmento videntur, quod viuiradices auctiores sunt, vtpote quæ radices egerunt, malleoli verò radicationem expectant. Præterea transplantatio meliorem fructum & vberiorem facit. Viuiradices secundo, aut tertio anno fructiferæ, malleoli vix tertio, aut quarto anno. Et Februario mense transplantandas non anniculas, sed duorum, aut trium annorum. Palladius quæ à Columella excepit, in Februario habet.

De vinearum generibus, & primum de iugata. CAP. XXVII.

IAM vineam constituimus, nunc de singulis eius speciebus. Diximus vinearum plura genera: sed in vsu tria sunt, iugata, humi proiecta & subrecta. Iugata plus aëris recipit, altiùs fert fructum, æqualius concoquit, sed difficilor eius cultus. De ea ita præcipit Columella, Quum mensem trigesimum excesserit posita vinea, id est tertio autumno, vehementioribus statuminibus impedanda est, idq; non fortuito, siue prope truncum defigitur palus, sed pedali spatio recedendum est, ne radicem vulneret, & fossor ab omni parte semina circumfodiat, eo modo, vt Aquilonum excipiat violentiam, vitemque protegat: siue medio interordinio pangatur, vel defodiendus est, vel prius paxillo perforato solo altius adigendus, quo facilius & iugum, & fructum sustineat. Statuminibus iuga sunt alliganda, vel saligneis perticis, vel complu-

ribus quaſi faſciculis arundinum connectuntur, ne pandantur onere fructuum: nam binæ iam materiæ ſingulis ſeminibus ſubmittendæ erunt, niſi gracilitas vitis anguſtiorem putationem deſiderabit, cuius vnus palmes, & paucorum oculorum erit relinquendus. Arundines conuerſis cacuminibus vinciendæ, vt æqualis craſſitudo iugi ſit, & quum iugum in faſcem pluribus arundinibus alterna cacuminum vice ordinatum eſt, ferè quinquennii præbet vſum. Sunt qui non iugum in ſtellam decuſſari, ſed ſimplici ordine contenti ſunt: verùm ſtabilior eſt vinea & oneri ſarmentorum, & fructui ferendo, quæ ex vtraque parte iugo deuincta pari libramento, velut anchoris diſtinetur, quàm quæ ſimplici canterio ſtipatur. Poteſt tamen vinea ſi non lata, nec fructuoſa, & cœlum non procelloſum, vni iugo contenta eſſe, ſed vbi magna vis pluuiarum, vbi præcipitibus cliuis præſidia vitis deſiderat, ibi quaſi quadrato agmine circumfirmanda. Calidis, & ſiccis locis in omnem partem iugum porrigendum, vt prorepentes vndique pampini iungantur, & condenſati cameræ more, ſitientem terram obumbrent. Contrà frigidis, & pruinoſis regionibus ſimplices ordines inſtituendi: nam ſic facilius inſolatur humus, fructus percoquitur, perflatum ſalubriorem habet, foſſores liberius iactant bidentes, melius cuſtoditur, & commodius à vindemiatore legitur. Neq; eſt alia ratio putationis, aut cæteræ culturæ, quàm quę primi biennii. Nam & autumnalis ablaqueatio ſedulo facienda, nec minus vacantibus palis propagines applicandę. Hoc opus nunquam intermittendum, neque enim quæ ſeruntur, immortalia eſſe poſſunt, attamen eorum æternitati ſic conſulimus, vt demortuis ſeminibus alia ſubſtituamus, quinetiam crebræ foſſiones dandæ, pampinationes ſæpe adhibendæ, neque enim ſatis eſt ſemel tota æſtate viti frondem ſuperuacuam detrahere. Decutienda etiam ſunt omnia, quæ infra trunci caput germinauerint. Item ſi oculi ſinguli ſub iugo binos pampinos emiſerint, quamuis largos fructus oſtendant, detrahendi ſunt eis ſinguli palmites. Poſt quadrageſimum & alterum menſem inſtituenda eſt putatio, vt ſubmiſſis pluribus flagellis vitis in ſtellam diuidatur. Sed putatoris officium eſt pedali ferè ſpatio circa iugum vitem compeſcere, vt è capite quicquid tenerum eſt, per brachia emiſſum prouocetur, & per iugum inflexum præcipitetur, ad eam menſuram, quæ terram contingere non poſſit. Sed modus pro viribus trunci ſeruandus, ne plures palmites ſubmittantur, quàm quibus vitis ſufficere queat. Prædicta ætas læto ſolo, truncoque tres materias, raro quatuor deſiderat, quæ per totidem partes ab alligatore diuidi debent. Iugum à terra leuandum eſt quatuor pedum humillimum, ſeptem celſiſſimum. In nouellis ſeminibus vitandum: ſed per longam annorum ſeriem ad hanc altitudinem vitis perducenda eſt. Si ſolum humidius, cœlum, & venti placidiores, altiùs attollendum iugum, nam fructus à terra ſummotus minus putreſcit, & hoc modo perflatur ventis, qui nebulam & rorem adſiccant, & ad defloreſcendum, & vini bonitatem conferunt. Verùm exilis terra, accliuis & torrens æſtu, vel procellis

obnoxia,

obnoxia, humilius iugum poscit. At si cuncta ex voto, iusta altitudo vineæ pedum quinque. Sed vites melioris saporis mustum præbent, quæ in editiora iuga consurgunt. Quæ Plinius & Palladius habent, à Columella omnia didicêre.

De tempore putationis. CAP. XXVIII.

PVTATIO necessaria vitibus est, tum recenter enatis, tum perfectis: reciditur nouella, vt vires concipiat, & intra se pascat, suffecturas oneri, aliàs festinatione pariendi gracilis, ac emucida, ni cohibeatur castigatione tali, in fœtum exeat tota. Nihil auidius nascitur, ac nisi ad pariendum vires seruentur, tota fit fœtus. Theophrastus de putationis tempore hæc habet. Alii sunt, qui maturè illas recidere iubent, quæ in solo sicco, & calido, quum primò sua folia dimittere cessauere; quæ in frigido, & pluuio positæ sunt, has paulò ante germinationem. Ratio quia in solo sitiente, humorem suum seruantes, meliorescunt, & fructum vini suauioris progenerant, quæ in frigido sunt, emisso humore, fructus fit incorruptior, & vini suauioris efficiens. Medium & temperatum agrum obtinentibus medium tempus statuitur. Sed non desunt, qui maturè amputari præcipiant, quòd palmites crassiores efficiantur, & nulli oculi obtundantur, & si tempus serenum contingat, plagæ siccentur. Quæ omnia plurimum prosunt; nam hyberno tempore gemmæ pereũt frigore magna ex parte, & plagæ vi siccescentes rumpuntur. Vere lachryma fluit, & permulti oculi excæcantur. Columella ita determinat: Si mitis, ac temperata permittit in ea regione, quam colimus, cœli clementia, facta vindemia secundum idus Octobris auspicari putationem placet, quum tamen æquinoctiales pluuiæ præcesserint, & sarmenta iustam maturitatem cœperint: nam siccitas seriorem putationem facit. Sin autem cœli status frigidus & pruinosus hyemis violentiam denunciat, in idus Februarii hanc curam differemus. Sed id in exiguo possessionis modo. at vbi ruris vastitas temporis electionem neget, valentissimam vineti partem frigoribus, macerrimam vere, vel autumno. Quin etiam per brumam meridiano axi oppositas vites, Aquiloni per ver, & autumnum deputari conueniet. Sed quanto maturius detonsa sunt, plus materiæ, quanto serius, plus fructus afferunt. Hesiodus Lunæ dies addit,

Vnaq; post decimam felix incidere vites.

Et alibi:

At dum sex decies sol arduus occidit vndis,
Hybernum post solstitium, sacrosq; relinquens
Oceani fluctus sublimi Arcturus olympo
Exoritur, primumq; cupit splendescere sydus,
Tunc vites incide; noui neque nuncia veris
Antiquos iterans quæstus præcedat hirundo.

Pamphilus inchoat à Februario & Martio, à decimaquinta Februarii, vsq;

ad vigesimam Martii. Alii post vindemiam, attonsione sarmentorum vitem exonerari dicentes, & non vere lachrymantem alimentum perdere. Quæ in autumno putatæ, vere citius germinant, & si ver frigidum & pruinosum, aduruntur. Quapropter frigidioribus locis vites præsecant, non amputant, vere postmodum putant. Putationem mane exoriri conuenit, vbi pruina à sole dissoluta, & sarmentum tepefactum. Palladius quæ habet ex his excepit.

De vineaticæ falcis figura. CAP. XXIX.

VINEATICÆ falcis figura est, vt capulo pars proxima, quæ rectam gerit aciem, culter ob similitudinem nominetur, quæ flectitur, sinus, quæ à flexu procurrit, scalprum, quæ deinde adunca est, rostrum appellatur, cui superposita semiformis Lunæ species, securis dicitur, eiusq; velut apex pronus imminens, mucro vocatur. Harum partium quæq; suis muneribus fungitur: nam quum in aduersum pressa manu desecare quid vinitor debet cultro vtitur, quum autem retrahere, sinu, quum adleuare, scalpro, quum incauare, rostro, quum ictu cædere, securi, quum in angusto aliquid expurgare, mucrone. Maior pars operis in vinea ductim potius, quàm cęsim facienda est: nam ea plaga, quæ sic efficitur, vno vestigio alleuatur, prius enim putator applicat ferrum, atq; ita, quæ destinauit præcidit: qui cæsim vitem petit, si frustratus est, pluribus ictibus vitem vulnerat: tutior igitur putatio, quæ ductu falcis, non ictu conficitur. Insuper duro, tenuissimo, & acutissimo ferramento opus est exequendum, hebes falx putatorem moratur, plus laboris, & minus operis affert, & plagæ asperæ, & inæquales vitem lacerant: nam non vno, sed sæpius repetito ictu res transfigitur & accidit, quod præcidi debet, perfringitur, sic vitis laniata, & scabra putrescit: quare monendus putator prolixet aciem ferri, ac nouaculæ similem reddat.

Quæ vniuersè & peculiariter ad vitium putationem attinent. CAP. XXX.

NOS vniuersè primò, deinde particulariter putationem aggrediemur. Theophrasti doctrinam afferemus omnium principis, & præceptoris. Viribus, inquit, perfectis, primum ac summum putatio dabitur: quippe quum bene vitis putatur, germen & fructum melius affert, & diutius perennat. Omnes vites culturæ ingenium, modum & rationem exposcunt. Differentiam verò quam in operibus locorum ratio facit, cùm in omnibus constat, tum in putatione. Quidam igitur determinarunt locis æstuosis, & siccis vites resecari ad breuem palmitem, ita enim fœcundiores redduntur, quia vberius alere possunt; contra in humidis atq; succosis locis vites, quæ natura humidæ, ad longum, quia summa potius parte fructificant. Quidam in vniuersum de omnibus statuunt, non agri ratione, sed generum qualitatumq;, iubétq; obseruari medullam in abscissis palmitibus: nam si multum medullæ habent, multos

tos breuesq; palmites relinqui oportet, vt vitis breuitate alere possit, multitudine longè fructificet: sin autem parum medullæ multum palmitis anniculi gerant, pauciores quidem, sed longiores palmites relinquendi, eoq; longiores vbiq; quo minus inest medullæ. Mensura palmitum semper ad rationem medullæ ita capi omnino debet, vt palmiti amplectenti, medulla in latitudine respondeat. Prorsus si medulla partem maiorem cęsurę occupet, fructus vberes, palmites imbecilles creari, propter alimenti tenuitatem existimant, contrà si palmes recisus solidus, & iuuenili corpore constet, parum fructus, à parua medulla: creari vuam à medulla, & palmitem à palmite amplectente medullam: argumentoq; vitem ipsam potissimo esse. Germina enim omnia, quæ nouellę annotinis protulerunt brachiis, fructu carere propter exiguitatem medullæ, & nouellas minus fructificare, quàm veteres, scilicet eadem de causa, quum carnem, & vinaceum medulla progeneret. Sed hoc minus verum apparet, siquidem medulla detracta creetur caro, vinaceum nequeat generari, nisi forte in intima parte medulla detracta sic fiat. Columella autem: Vinitor tria præcipuè in putatione custodiat, primum vt fructui consulat, deinde vt in sequentem annum materias hinc eligat, tum etiam vt stirpi perennitatem acquirat: nam quicquid ex his omittitur, magnum affert domino dispendium. Vitis, quum sit per quatuor diuisa partes, totidē cœli regiones aspicit: ea igitur brachia, quæ septentrioni obiecta sunt, paucissimas plagas accipiant, ne ingruentibus frigoribus cicatrices inurantur. Itaq; vna materia iugo proxima, & vnus infra custos submittendus erit, qui vitem in annum reuocet. At per meridiem plures palmites submittantur, qui æstiuis feruoribus matrem opacent, nec patiantur fructum inarescere. Orientis, atque occidentis haud magna est in putatione differentia, quoniam solem pari horarum numero sub vtroq; axe accipit. Modum materiarum dictabit humi atq; ipsius plantæ lætitia. Hæc in vniuersum: illa per partes custodienda sunt. Igitur ab imo vitis, quasi à fundamentis circa crus dolabra terra dimouenda est, & si soboles radicibus adhęret, diligenter resecanda. Truncus deinde circumspiciēdus, ne aut pāpinarius palmes internatus, aut furunculus relinquatur, nisi si iugo superiecta vitis desiderabit ab inferiore parte reuocari. Si trunci pars, sole aut aquis peraruit, dolabella expurgabis quicquid emortuum est viuo tenus, vt à viridi codice ducat cicatricem, mox plagam terra, quam prius amurca madefeceris linies, nam teredinem, formicamq; prohibet, solem & pluuias arcet. Cortex deinde aridus, fissusq; per summa trunci dependens, corpore tenus delibrandus est, quòd & melius vitis sordibus liberata conualescit, & minus vino fæcis affert. Si muscus comprimit, ferro eradendus est. Hæc de ima vitis parte. Plagæ, quas in duro vitis accipit, obliquæ, & rotundæ fieri debent, nam citius conualescunt, & quandiu cicatricem non obduxerint, commodius aquam fundunt, transuersæ plus humoris excipiunt, & continent. Sarmenta lata, vetera, male nata, contorta, deorsum spectantia recidito, nouella, &

fructuaria recta ſubmittito, brachia tenera, & viridia ſeruato. Vngues custodum annotinos reſecato. In quatuor pedes ſupra terram vitem elatam totidem brachiis componito, quorum ſingula ſpectent decuſſati iugi partes, tum vel vnum flagellum, ſi macrior vitis erit, vel duo, ſi plenior, brachio cuiq; ſubmittito, eaq; iugo ſuperpoſita præcipitato. Sed meminiſſe oportet, ne in eadem linea, vnoq; latere brachii eſſe duas materias, pluréſve patiamur: nam id maximè vitem infeſtat, vbi non omnis pars brachii pari vice laborat, atq; ęqua portione ſuccum proli ſuæ diſpenſat, ſed ab vno latere exugitur. Vocatur etiam focaneus palmes, qui ſolet in bifurco medius prorepere. nominis ratio, quòd inter duo brachia enatus, veluti fauces obſidet, atq; vtriuſq; alimenta præripit, amputandus igitur, priuſquam corroboretur. ſi tamen roboratus, vt alterum brachium afflixerit, illud tollitur, & focaneus ſummittitur. Igitur caput vitis pendens infra iugum conſtituito, vnde ſe pandant quatuor brachia in quibus quotannis vitis renouetur, amputatis veteribus, & ſubmiſſis nouis palmitibus, quarũ delectus ſcitè faciendus. Nam ſi magna materiarum facultas, putator cuſtodiat, ne aut proximas duro id eſt ab trunco, & capite vitis relinquat, aut rurſus extremas: nam illę exiguum fructum præbent, hæ vitem exhauriunt; ſe nimio fœtu onerantes, & ſe extendentes. Quare medio in brachio commodiſſimè palmæ ſubmittentur, quæ nec ſpem vindemiæ deſtituant, nec emacient ſtirpem. Subſidiarius idemq; cuſtos in pollicem reſecari non debet, quum palmæ ex quibus fructus ſperantur, idoneo loco ſitæ ſunt: nam vbi ligaueris eas, & in terram ſpectantes flexeris, infra vinculum materias exprimes. At ſi longius, & à vitis capite emicuerit, & in aliena iugorum compluuia brachiis prorepſerit, cuſtodem validum, iuxta truncum duorum articulorum, vel trium relinquemus, ex quo proximo anno citata materia formetur in brachium. Sed in ſummittendo cuſtode hæc maximè ſunt obſeruanda. Primùm ne reſupina cœlum, ſed prona plaga terram ſpectet, ſic gelicidiis ſe ipſa protegit, & ſole: deinde ne ſagittæ, ſed vngulis ſimilis fiat reſectio, nam illa celerius emoritur, hæc tardius reformidat. Maximè vitandum eſt, ne cuſtos iuxta articulum recidatur: nam plurimum officit, quoniam ſecundum plagam gemma poſita, frigore, & æſtu laborat, igitur medio internodio palmes attondetur deuexè, ne lachryma obcæcet oculum. Si reſecis facultas non erit furunculum remittamus, ſi neq; is reperiatur, ſaucianda ferro eſt vitis, ex ea parte qua pampinum elicere ſtudemus. Palmites quos vindemiæ præparamus, clauiculis & nepotibus liberandi. Quicquid è trunco proceſſit, eraditur, quo celerius obducat cicatricem. Quicquid è tenero proceſſit, parcius detondetur, quum coniunctam gerat ab latere gemmam. Materiæ longitudini difficile eſt modum imponere, ſunt qui in tantum prouocant, vt præcipitata per iugum nequeat terram cõtingere. Sed prius vitis habitus conſpiciendus, nam ſi robuſtus, ampliores materias ſuſtinet: deinde ſoli pinguedinem, quæ niſi adeſt, procerībus flagellis emaciatam necat. Longitudo pal-

mitum

mitum non menſura, verùm gemmarum numero æſtimabitur, nam ſi maiora internodia, eo vſq; materiam producere licet, dum terram contingat: at vbi ſpiſſa, multis palmitibus vireſcit, numeroſoq; fœtu exuberat. Conſideret præterea vinitor, proximi anni magna nec ne, fuerit vindemia: nam poſt largos fructus, parcendum eſt vitibus, ideò anguſtè putandum, poſt exiguos imperandum. Palladius quæ à Columella excepit, Februario menſe habet.

De pampinatione. Cap. XXXI.

SECVNDVM & quodammodo putationi proximum pampinationem eſſe dicit Theophraſtus. Enimuero in hac etiam ſcire neceſſarium quænam reliquiſſe, quæve detraxiſſe conducat, tam ad fructuum rationem, quàm ad vitis naturam. Quum vites germinant, omnia quæ fructu carent detrahi cenſent, quæ fructum geſtant demutilari, quum vua floret, vt nec vitis ad abſciſſum palmitem incrementum compellat, & quantum alimenti ſuperſit, in eadem parte coactum vuam augeat. Semper ex reciſione quærendum, id eſt, vt & vitis conualeſcat, & fructus copia conſequatur. Iuſtum igitur pampinationem aggredi, quum fructus incipit prouenire, mox vinea confodienda profectò eſt, tunc enim fructus nouus, & recens editum germen, ſarculum tempeſtiuè recipiunt, quum maxime augeri contendant. Poſt hæc iterum pampinare conuenit, antequam florere incipiant: interim enim pendula racemi augeſcere ſolet, quia nondum acina conſtiterant, pòſt vbi defloruerint, vua pendula iam conſtitit, acina conſiſtere, atq; augeri incipiunt. A quo Columella. Vineam quàm benè putare, tam diligenter pampinare vtile eſt, nam & materiæ, quæ fructum habent, melius conualeſcunt, & putatio ſequentis anni expeditior fit, tum & vitis minus cicatricoſa, quoniã id, ex quo viride & tenerum decerpitur, protinus conualeſcit. Super hæc quoq; melius vuæ matureſcunt. Ante dies decem, quàm vinea florere incipit, pãpinatam habeto, quicquid ſuperuacui enatum fuerit tollito, quod in cacumine, aut in brachiis natum erit, decerpito, duntaxat quæ vuam nõ habebunt. Cacumina virgarum, ne luxurientur, demutilato. Vuas, quæ meridiem, aut occidentem ſpectabunt, ne perurantur, ſuo ſibi pampino tegito. Sotion germina adhuc tenera oportere auferre dixit: ita enim perſpirationem viti exhibebis: pampinatio per manus fit, eiuſdem experientiæ eſt putare, & pampinare, quapropter experti aliquando ſarmentum fructum habens auferunt, & non habens ſinunt. A recenti vite plus germinum auferendum eſt, ne grauetur. Quum caliditas ſolis hebeſcere incipit, folia auferre oportet, quo omnes racemi à ſole calefiant, & percocti matureſcant. Paxamus addit: Vites quæ fructum putrefaciunt, & vix aliquando maturum reddunt, ob terræ humiditatem, & foliorum denſitatem, triginta diebus ante vindemiam præpurgare oportet, foliis ex obliquo & à latere detractis, quo inſpirantes venti vuam refrigerent. Verùm folia in ſummitate relinquenda ſunt, quo aduerſus excellentem æſtus vigorem protegentia.

soli in summo vitibus incumbenti vmbram obiiciant. Si multus imber in autumno fiat, vt intumescentes acini valde augescant, etiam folia circa verticem tollenda sunt, ne vinum acescat. Plinius, Pampinatio verna in confesso est, ab idibus Maiis intra dies x, vtiq; antequam florere incipiat, & eam infra iugum debere fieri. De sequente variant sententiæ: Quum defloruerit, aliqui pampinandum putant, alii sub ipsa maturitate. Sed de his præcepta Catonis decernent. Sed Cato hæc habet. Vbi vinea frondere cœperit, pampinato. Vbi vua varia fieri cœperit, vites subligato, pampinatoq;.

De propagatione. CAP. XXXII.

PROPAGATIONVM tria genera, inquit Columella. Vnum, quo virga edita à matre sulco committitur; alterũ, quo ipsa mater prosternitur, atq; in plures palos per suas virgas diuiditur: tertium, quo vitis scinditur in duas, vel tres partes, si diuersis ordinibus diducenda est. Hoc genus tardissimè conualescit, quia vitis diuisa medullam amittit. Si virgam à matre in terram deprimere voles, scrobem quoquouersum quatuor pedum facito ita, vt propago non lædatur alterius radicibus. Deinde quatuor gemmas, quæ in imum scrobem perueniant, relinquito, vt ex iis radices citentur, reliquam partem, quæ continens matri est, abradito, ne superuacua sarmenta procreet; diuersæ autem, quæ supra terram extare debent, ne passus fueris plus, quàm duas aut tres gemmas habere: reliquas quæ in terram absconduntur, exceptis quatuor imis, fac abradas, ne in summo radices creet. Hoc modo tertio anno à matre separabitur. Sin autem ipsam vitem sternere voles, iuxta radicem ita, ne ipsam lædas, curiosè fodito, & vitem supplantato, ne radicem abrumpas. Quum eam straueris, & videris quousq; possis pertingere, sulcum vnum facies, in quem vitem dimittas, deinde ex sulco, quasi ramos fossarum facies, per quos vti quæq; virga postulauerit propagetur, atq; ita terra adoperies. Sin autem vitis exiguam materiem habebit, & in diuersos ordines diducenda erit, neq; aliter potuerit palos, ad quos perducitur, pertingere, quàm vt diffluat, curabis vt quàm acutissima falce ab ea parte, qua bifurca est, findas, & eodem ferro acuto plagam emendes, sicubi inæqualiter findi videbitur, sic diducta poterit in plures ordines diuidi. Non inutilis est etiam illa propagatio, quam ipse reperit, si quando in ordinem vitis deest, neq; est tam procera virga, quæ quum in imum scrobem demissa fuerit, retorqueri, & erigi supra terram possit. Breuitatem ne reformidaueris, sed qualemcunq; virgam, cuius cacumen in imum scrobem peruenit, deprimito, & obruito, deinde gemmas, quæ secundum ipsam matrem sunt, submittito, vt materias à superiore parte citent. Tum demum post triennium à matre amputato, & ad suum palum eam partem, quam à matre praecideris, reducito, & caput vitis facito. Propaginis scrobem ne minus triennio paulatim completo, summas radices præcidito, crebro fodito. Præsidiarii malleoli hoc modo propagantur. Ex

ordinatia

ordinaria vite in alterum palum mergus est attrahendus. Mergi genus est, vbi supra terram iuxta suum adminiculum vitis curuatur, atque ex alto scrobe summersa perducitur ad vacantem palum. Tum ex arcu vehementem citat materiam, quæ protinus applicata suo pedamento ad iugum euocatur. Sequente deinde anno insecatur superior pars curuaturæ vsq; ad medullam, ne totas vires matris propagatum flagellum ad se trahat, & vt paulatim condiscat suis radicibus ali. Bima deinde præciditur, proximè palmam, quæ ex arcu submissa est, & id quod à matre abscissum recens erit, confestim altè circumfoditur, & scrobiculo facto, ad imum solum præciditur, adobruiturque, vt & radices deorsum agat, nec ex propinquo diligenter in summa terra resectum progerminet. Tempus autem idoneum hunc mergum amputandi ab idibus Octobr. in Idus Nouembr. vt hybernis mensibus suas radices confirmet: nam si vere id fecerimus, quo gemmare palmites incipiunt, matris alimento subito destitutus languescit. Anatolius aporygem palmitem sic propagat. Scrobem pedali altitudine effodit, ipsumque sarmentum inclinatum non decidens, sed deflectens in scrobem imponit, & aggesta effossa terra conspicuam sarmenti partem supra terram eminere sinit, ita vt altera ipsius pars viti coniuncta, velut ab vbere alimentum trahat, altera verò in terra nutriatur, & sic radices agat à duabus matribus coaltum. Quæ hoc modo plantata erunt, fructum facile ferunt, & vberrima proueniunt, vtpote maternis, & propriis radicibus connutrita, triennio transplantantur. Palladius quæ à Columella habet, in Februario recitat. Cato vites in quasilis propagat, quam rationem quia sæpius hoc libro recensuimus, hic conticendam duximus.

De puluere vitibus excitando.

CAP. XXXIII.

QVVM nigrescere vua incipit primis temporibus Theophrastus damnare videtur pulueris excitationem, quousq; ad maturitatem perueniat. Motus enim percoquendi, motu altero auocatur, vetaturq; qua de causa nec herbam euellendam per id temporis cēsent: At verò inutilem, noxiámve putari, nulla ratio est. Vsus enim, & quod in aliis fieri solet, vtilem esse planè confirmant, cucumeres namq; puluere occultati nutriūtur & meliores fiunt, sed mirum videtur, quū puluis aridus sit, quomodo nutrire possit. Ratio est, quia citata humo vaporati cuiusdam aëris alimentū reddatur, vt de solo vaporoso retulit: & quia fructus obtectus puluere, defendatur à solis feruore, & quia leuiter molliterq; siccescens, amplius à vite attrahere pabulū possit, quippe hęc omnia cū ad copiā alimenti, tum ad facultatē coquendi nimirū adiuuant. Columella autē: post pāpinationem pubescentē, & quasi adolescentē fructū conuenit religare, foliisq; omnibus nudare, tū & crebris fossionibus implere: nam fit vberior puluerationibus. Nec inficiatur maiores tribus fossuris contentos fuisse, quū Celsus, & Atticus tres esse in vite motus dixerint, seu potius in omni

surculo naturales, vnum, quo germinet, alterum, quo floreat, tertium, quo maturescat, hos ergo motus censent fossionibus concitari. Nõ enim natura quod vult satis efficit, nisi eam labore, & studio iuueris. Alibi verò: Simulatq; vua variari cœperit, fodito tertiam fossuram, & quum iam maturescet, ante meridiem prius, quàm calere incipiet, & quum desierit post meridiem, fodito, puluerẽq; excitato, ea res & à sole, & à nebula maximè vuã defendit. Finis autem fodiendi nullus est: nam quanto sæpius foderis, tanto vberiorem fructum reperies. Plinius: Sunt qui puluere quoq; vuas ali iudicẽt, pubescentesque puluerent, & vitium arborumq; radicibus aspergant, quod certum est Narbonensi prouinciȩ, & vindemias certius sic eo coqui, quia plus puluis ibi, quàm sol confert. Cassianus Iulio mense vites fodit: nam puluis maximè vuam maturam reddit & magnam, quapropter vitis iuxta viam sita vberiorem & pleniorem fert fructum, propter excitatum à prætereuntibus puluerem, & solȩ vitium illȩ fossione non indigent. Virgilius,

Sollicitanda tamen tellus, puluisq; mouendus.

De per se stantis vineæ cultura, & brachiatæ & capitatæ.

CAP. XXXIIII.

NVNC ad alias vinearum species transeamus. Vitis, quæ sine adminiculo suis viribus consistit, solutiore terræ scrobe, densiore sulco ponenda est. scrobes & sulci plurimum prosunt, si in temperatis locis ante annum fiant. At si ieiuno, & exili agro semina deponentur, sub ipsum tempus sationis scrobs aut sulcus faciendus. Scrobs in longitudinem, altitudinemque defossus tripedaneus abundè est, latitudine tamen bipedanea, vel si quatuor pedum spatia inter ordines relicturi sumus, cõmodius habemus eandem quoquouersus dare mensuram scrobibus, non amplius tamen, quàm in tres pedes altitudinis depressis. Cæterum quatuor angulis semina applicabuntur, subiecta minuta terra, & ita scrobes adobruentur. Si aratro vineas culturi sumus laxiora interordinia relinquenda, si bidentibus, angustiora, sed neq; spatiosiora, quàm decem pedum, neq; contractiora, quàm quatuor. Multi ordines ita disponunt, vt per rectam lineam binos pedes, aut plurimum ternos inter semina relinquant. Transuersa rursus laxiora spatia faciant, per quæ vel fossor, vel arator incedat. Depositam ergo stirpem formare sic conuenit, vt vitis sine pedamine consistat. Adminiculum teneræ viti contribuemus, quod vel infantiam eius tueatur, producatque vsque in sesquipedem. Quum deinde robur accepit, sine adiumento consistere valens, aut capitis, aut brachiorum incrementis adolescit (nam duæ species huius culturæ sunt) alii capitatas vineas, alii brachiatas magis probant. Brachiata ita componitur, à summa parte, qua decisa nouella vitis est, quicquid iuxta cicatricem citauerit, conseruatur, & in quatuor brachia pedalis mensuræ diuiditur, ita vt in omnem partem cœli singula aspiciant. Sed hæc brachia non statim primo anno tam procera submittuntur, ne oneretur exilitas vitis, sed compluribus putationibus

tionibus in prædictam mensuram educuntur, deinde ex brachiis, quasi quædam cornua prominentia relinqui oportet, atque ita totam vitem omni parte in orbem diffundi. Putationis autem ratio eadem, quæ in iugatis vitibus, vno tantum differt, quod pro materiis longioribus pollices quaternûm, aut quinûm gemmarum relinquuntur, pro custodibus autem bigemmes reseces fiūt. In vinea, quam capitatam diximus, iuxta ipsam matrem vsque ad corpus sarmentum detrahitur, vna, aut altera gemma relicta, quæ trunco adhæreat, sed hoc in lætis locis fieri potest, vbi vis terræ fructum & materias præbet. Eiusmodi vinea aratris excolitur, detrahunt enim vitibus brachia, quod ipsa capita sine vlla extantia, neque aratro, neque bubus obnoxia sunt: nam in brachiatis, crure & cornibus boum ramuli vitium plerunque defringuntur. Sed hæc cultura brachiatis, & capitatis vitibus, antequam gemmēt, adhibetur, quum deinde germinauerint, fossor insequitur, ac bidentibus eas partes subigit, quas bubulcus non potuit pertingere. Mox vbi materias vitis exigit, sequitur pampinator, superuacuos abscindit & fructuarios submittit, qui quum induruerunt, velut in coronam religātur. Hoc duabus fit causis, vna ne libero excursu prorepant, & alimenta pampini absumant, altera vt religata vitis aditum bubulco & fossori præbeat. Pāpinandi modus, vt opacis locis æstate vitis nudetur, locis calidis vuæ contegantur, si desint frondes, adnectis muniantur. In Bætica vites tegetibus sub ortu Caniculæ obumbrantur. Libro de arboribus multa addit. Si vitem in se consistere voles, in orbem quam rectissimè formetur: nam sic composita speciosa erit, & minus laborat, quum vndique æquilibrio stabilita in se requiescat. Sat erit quum primò brachia submittentur, singulas gemmas singulis sarmentis relinqui, ne onere grauetur, pòst vineam bidentibus fodito, vel si latè disposita sit, aratro. Ab Idibus Octobr. ablaqueare incipito, ante brumam ablaqueatam habeto. Post brumam vitem ne colito, nisi eas radices prosequi velis, quæ in ablaqueatione apparebunt, sed ita reseces, vt instar vnius digiti à matre relinquas. Peracta ablaqueatione ante brumam tertio quoq; anno macerati stercoris, ne minus binis sextariis, ad radices vitium posuisse conueniet. Post brumam ante æquinoctium vernum octauo Cal. Apriles ablaqueationem adæquato. Post idus Aprilis terram ad vitem aggerato, æstate sæpissimè occato. Iugerum vineæ quinque operis ablaqueatur, quinque foditur, tribus occatur, quatuor putatur, sex alligatur. Anatolius iubet post ablaqueationem stercorare, bubulo aut ouillo, aut suillo stercore, aut aliorum pecorū. Columbinum calidissimum existens ad celerē germinationem idoneum, sed vino incommodum. Singulis vitibus quatuor heminas cuiuscunq; ex prædictis, paulò lōgius à trunco, nec nudis radicibus iniiciendum, nam eas adurerent. Si stercus deerit, paleæ fabarum aliorumque leguminum pro eo succedent, nam contra glaciem, & reptilia prosunt. Vinacea etiam valent, & vetus vrina. Si glacies concrescat, etiam circa trūcos stercus conuenit. In terra arenosa stercore ouillo aut caprino vtemur, in argillosa bubulo.

De prostrata vineæ cultura, & characata. Cap. XXXV.

SVPEREST prostratæ vineæ cultura, quæ, vt Columella inquit, nisi violentissimo cœli statu suscipi non debet: nam & difficilem laborem colonis exhibet, nec vnquam generosi saporis vinum præbet. Bipedaneis ergo scrobibus malleolus deponitur, qui quum germinauerit, ad vnam materiam reuocatur, eaque primo anno compescitur in duas gemmas, sequẽte deinde quum palmites profudit, vnus summittitur, cæteri decutiuntur: at ille, qui summissus est, quum fructum edidit, in eam longitudinem deputatur, vt iacens non excedat interordinii spatium: nec magna est putationis differentia cubantis, & stantis rectæ vineæ, nisi quod iacenti viti breuiores materiæ summitti debent, reseces quoque angustius in modum furunculorum relinqui, sed post putationem, quam vtique autumno in eiusmodi vinea fieri oportet, vt vitis tota deflectatur in alterum interordinium, atque ita pars ea, quæ fuerat occupata, vel foditur, vel aratur, & quum exculta est, eandem vitem recipit, vt altera quoque pars excoli possit. De pampinatione talis vineæ parum inter auctores conuenit, alii negant esse nutandá vitem, quo melius contra iniuriam ventorum ferarumq́ue fructum abscondat. Aliis placet parcius pampinari, vt & vitis non in totum superuacuis frondibus oneretur, & tamen fructum vestire, aut protegere possit. In characatis vineis prolixos palmites, quasi propagines summo solo adobruunt, deinde rursus ad arundinem erigunt, & in fructum summittunt, idque simplici ex causa, quod existiment plus alimenti terram præbere fructuariis flagellis: & post vindemiam, velut inutilia decidunt, & à stirpe summouent: sed ipse præcipit easdem virgas à matre præcisas, sicubi demortuis vitibus ordines vacent, aut si quis nouellam vineam instituit, pro viuiradice ponere, quoniam ea pars, quę fuerat obruta, radices habet, quę deposita confestim comprehendet. Palladius habet, quæ à Columella excepit.

De ratione pedaminum, & viminum. Cap. XXXVI.

IAM vineę pedaminum, iugorum, & viminum tradenda ratio est, hęc enim quasi quædam dotes vineis ante præparantur, quibus si deficitur agricola, causam faciendi vineta non habet, quum omnia, quæ sunt necessaria, quærenda sint extra fundum. earum enim comparatio molestissima, translatio hyberno tempore iniquissima, quare castaneta, saliceta, arundineta, & vimina consultò conserenda sunt. Viminalium singula iugera, quinis & vigenis iugeribus ligandæ vineæ sufficere possunt, arundineti singula iugera vigenis iugandis, castaneti iugerum totidem pedandis, quot arundineti iugandis, quorum sationum rationes iam suis locis redditæ sunt, & superfluum puto huc afferre. Per arida loca, quæ id genus virgultorum non recipiunt, genistam postulant, eius quum sit satis firmum, tum & lentissimum est vinculum. Seritur autem semine, quod quum est natũ, vel defertur bima viuiradix, vel relicta quum id

tempus

tempus excessit, omnibus annis more segetum iuxta terram demeti potest. Cætera vincula quali sunt ex rubo, maiorem operam, sed in egeno tamen necessariam exigunt. Castanea roboribus proxima est, & ideo stabiliendis vineis habilis. Potest & quercus simili ratione seri, verùm biennio tardius, quàm castanea deciditur. Castanea pedamentis omnibus præfertur à Plinio, facilitate tractatus, perdurandi peruicacia & regerminatione cædua, vel salice lætior. Esculus cæsura triennio serior, nimis morosa nasci, hoc pedamentum minime putrescit, læsumque maximè fruticat. Præter hæc sunt cædua fraxinus, laurus, persica, corylus, malus, sed tardiùs nascuntur. Sambucus firmissima ad palum. Didymus paxillorum supernas partes feruenti pice illinit, non eas, quas in terram depangimus. Stent perticæ rectæ, neque inflectantur, vt nec vites similes sibiipsis faciant.

IOAN. BAPTISTAE

PORTÆ NEAPOLITANI

VILLAE

LIBER OCTAVVS

SIVE

ARBVSTVM.

PROOEMIVM.

AM ad eam vineæ speciem deuentum est, quæ viuo innititur pedamento, eamque arbustum veteres vocarũt. Res proxima, cognataque, ob id post vineam de arbusto dicemus. Ita vites arboribus maritantur, vt fœminæ viris, & arbores vitibus orbatæ, viduæ dicuntur. Horatius,

Ergo aut adulta vitibus propagine,
Altas maritat populos.

Et alibi:

Et vitem viduas ducit ad arbores
Populos.

Maritantur enim vites arboribus, non tam vt fructus edant, quàm vt eos edant meliores: niſi enim arboribus ſublimarentur, humi repentes, longè deteriores vuas, & fatuas ederent, nullum ſaporem habentes, ſeroque ad maturitatem peruenirent. At arboribus maritæ, ab aëre perflantur, fouenturque à ſole, quare nobilia vina non niſi arbuſtis gigni longo tempore decretum eſt. Sunt enim arbores eo ingenio, vt niſi propè ſatas quaſdam habeant, & occulta quadam fortaſſe vi ſe mutuò adiuuantes ſterileſcant, vt vitibus contingere videmus, quæ arboribus indigent ad nobiliores fructus edendos. Vites natura ſublimitatis auidæ, nullo fine creſcunt, vt per arborum ramos ſcandentes cacumina æquent, in tantum ſublimes, vt vindemiator autoratus rogum ac tumulum excipiat. Miratum altitudinem earum Ariciæ ferunt legatum Regis Pyrrhi Cyneam, facetè luſiſſe in auſteriorem guſtum vini, meritò matrem eius pendere in tam alta cruce. Cato arbuſto octauum locum tribuit, congruitque cum octauo noſtræ villæ libro. Fundum ſuburbanum arbuſtum maximè conuenit habere, vt ligna, & virgæ ſalicti venire poſſint, & lucrum domino fiat, qui vtatur. Tradit Plinius arbuſti rationem mirum in modum damnatam Saſernæ patri, filioque, celebratam Scrofæ, vetuſtiſſimis poſt Catonem, peritiſſimisque, ac ne à Scrofa quidem, niſi vni Italiæ conceſſam, quum tam longo indicetur æuo, nobilia vina non niſi in arbuſtis gigni, & in his quoque laudatiora ſummis, ſicut vberiora imis: adeò excelſitate proficitur. Nihil ibi malleolis, atq; paſtinatione opus eſt, nulla fodiēdi impendia, vtpote quum arbuſti ratio hac peculiari dote præſtet, quod in eodem ſolo ſeri fruges, & vitibus prodeſt. Superq; quod vindicans ſe altitudo, non, vt in vinea, ad arcendas animalium iniurias, pariete, vel ſepe, vel foſſarum vtiq; impendio muniri ſe cogat. Florentinus Gręcus de arbuſto loquens, Arboreæ vites omnibus commodiores ſunt: nam & melius, diuturnius, & dulcius vinum efficiunt: & ex interuallis poſitæ, terram in ipſis quarto quoque anno ſeminari permittunt.

Quid ſit arbuſtum & arbores arbuſtiuæ. CAP. I.

LOCA vitiferis arboribus conſita veteres arbuſta vocarunt. Alii intelligūt per arbuſtum arbores in aciem diſpoſitas ad vites ſuſtentandas. Sed Calliodorus Iureconſultus in titulo de Termino moto fruticoſas arbores intelligit, ex arbore vna arbuſtum facere. Quod arboribus maritari vites deſiderent, oſtēdit earum phyſiognomonia. Videmus enim tam eſſe ſublimitatis auidas, vt in magnam altitudinem exeant, vt ſæpe ex ſe domorum tecta ſcandant: nullum finem aſcendendi habent. Dediſſe quoque videmus eis Naturam capreolos, quos clauiculas & pampinos vocamus, Græci helicas, Varro codiculos, virentes intortos vt cincinni, à capiendo dictos, quoniam ad locum capiendum ſurſum verſus ſerpant, ex his altiſſimis arborib. maritandæ, & ſic nobiliſſimum vinum ferunt. Quod ſi eis non dederis quibus fulciantur adminicula, improbo reptatu per arua vagātur, ſuccumq; terræ paſſim bibentes, ignobile vinum ferunt.

ferunt. Sed arbustiuas arbores, quæ sint, indicat Columella: Opulus maximè vitem videtur alere: sed quia raram, neq; idoneam frondem pecori præbet, à plerisq; repudiata est, immò Gallico arbusto peridonea, quod vocatur rumpotinum, id enim desiderat arborem humilem, nec frondosam. Vlmus, quòd & vitem commodissimè patiatur, & iucundissimum pabulum bubus afferat, variisq; soli generib. proueniat, à plerisq; seritur. At fraxinus, quia capris, & ouibus gratissima est, nec inutilis bobus, locis asperis, nec montosis, quibus minus lætatur vlmus, rectè seritur. Quin etiã cornus & carpinus, & ornus, nonnunquã salix à plerisq; in hoc ipsum disponitur, sed salix nisi aquosis locis, vbi aliæ arbores difficiliùs comprehendunt, ponenda non est, quia vini saporem infestat. Plinius has recẽset: Prima omnium vlmus, excepta, propter nimiam frondem, attinia, deinde populus nigra eadem de causa minus densa folio: nõ spernunt pleriq; fraxinũ, ficumq;, & etiam oleam, si non sit vmbrosa ramis. Transpadana Italia præter supradicta, cornu, populo, tilia, acere, orno, carpino, quercu arbustat agros, Venetia salice propter vliginem soli. Florentinus has decernit: Non omnes arbores vitibus arboreis supponere, & adiungere oportet, sed quæcunq; vnam radicem habent, velut est alba populus, aut quæ radices habent contractas, & comam non valde profundam, vt ne penitus vitem obumbrent. Sunt autem eiusmodi vlmi, populi nigræ, fraxini, aceres. Cognouitq; in Bithynia vitem arboream ceraso delectari, & maximè escariam, & amineam, quę & multi fructus, & multi vini causa existit. At terram hãc etiam quarto quoq; anno seminare licet, & non solùm vitem non offendi, sed etiam præstantius vinum inde fore promittunt.

Differentia inter vlmum, & populum. CAP. II.

VETERVM & neotericorum calculis sancitum est inter arbustiuas arbores primas partes vlmum & populum sibi vendicare, sunt qui vlmum præferant, Columella nigram populum ab arbusto abdicat, nobis autem videtur reiicienda vlmus, recipienda verò populus. Plinio vlmi vmbra videtur leuissima, etiam nutriens quæcunque opacat, sed Attico hæc quoque videtur è grauissimis, nec dubitat Plinius, si emittantur in ramos: constrictæ verò vlmi noxiam esse non arbitratur. Sed profectò qua id dixerit ratione, facilè nescire confitemur, quum omnibus agricolis in confesso sit, & quotidiana nobis experientia manifestum, vlmorum vmbram non nutricem, sed nouercam esse; & vuas ab vlmorum frondibus opacatas, nunquam maturitatem recipere, etiam post vindemiam. Folia ramulosa fert, densa, breui, firmoq; pediculo appensa, copiosa, nullis ventis mobilia, auctu morosa, radicibus prælongis, crassis, vltro citroque vagantibus, validis vt macerias & muros terebrent, densam sobolem pullulantibus, vt locum, in quo crescat, radicibus compleat, & irretiat, vt aratrum remoretur, vt multo alimento quo indigeat, omnes in sua vicinia macrescere, & arescere cogat. Obuiam quamque arborem radicibus

circundat, & strangulat. Sæpissimè videre contigit vitem nulla de causa exarescentem, tunc ablaqueatam ab vlmi radicibus complexam, obstrictam, strangulatamque conspeximus, & securi radicibus præcisis aliquando conualuit. Infelices illi, sæuique dici possunt complexus viri, quibus obstricta vxor præsecatur. Nimia zelotypia vxor demacratur, non alitur. Prædensa, callosaque etiam sua fronde ventos arcet, qui & alere, & maturare solent fructus. Contra verò ad vitem alendam, idonea & egregia omnia populus habet. Fronde leui, parua, longo pediculo, eodemque ventis omnibus semper ludenti, mobilissima, vt non solùm nullam vmbram facere dici possit, sed crebro iactatu solem temperet. Vnde soli, & ventis omnibus semper prostrata, suaque per brachia repens, ad cœlum pergit. Radice breui, gracili, nuda, nec repullulãte, paucoque indiget nutrimento, vt vxori non surripiat. Alias rationes omittimus, ne prolixius euagemur, quàm par sit. Igitur omnibus consulendum iudicauimus, nunquam nisi vbi necessitas cogit, in montuosis arbustum ex vlmis conseri debere.

De agro arbustis idoneo eligendo. CAP. III.

ETSI ager vineis aptus idem & arbustis idoneus censeatur, tamen est aliquid arboribus indulgendum, quibus arbustum constituatur. Virgilius,

Quæ tenuem exhalat nebulam fumosq; volucres,
Et bibit humorem, & quum vult ex se ipsa remittit:
Quæq; suo viridi semper se gramine vestit,
Nec scabie, & salsa lædit rubigine ferrum:
Illa tibi lætis intexet vitibus vlmos.

Columella præcipit locis pinguibus conserendam vlmum, vel etiam mediocribus, sed asperis, & siticulosis neque opulus, neque vlmus tam idoneæ, quàm orni, & fraxini: Florentinus verò Græcus, Arboreas vites in campestri, & concauo, & plano loco plantandas ostendit. Meminisse enim semper, & peculiariter obseruare oportere, quod humilibus vitibus illa terra aptior est, quæ in obliquis, leniter accliuibus, altioribus, & siccioribus locis existit: hæc enim æstatem leniorem habebit, probeque perflabitur. In campestri verò planaque, & humida terra, arboreas vites plantare oportet: & calidioribus locis, vbi venti non valdè vehementes sunt, & ipsas in arboribus eleuatas, placidè perflantes nutriunt. In frigidis locis, & ventosis arboreæ vites læduntur.

Conserendarum arborum ratio in arbusto. CAP. IV.

QVOMODO autem arbores in quincuncem ordinatæ in arbusto disponerentur, iam quarto libro demonstrauimus: & quamplurimis in locis in Neapolitanis agris nostra manu consitæ elegantissimè visuntur. Interualla verò arboribus concedenda ex soli qualitate, & cultura perdiscuntur. Sed à maiori-

maioribus ediſcamus. Varro de formæ cultura hæc dicit, quæ ſpecie fiant venuſtiora, ſequi, vt maiore quoque fructu ſint: vt qui habent arbuſta, ſi ſata ſunt in quincuncem, propter ordines, atque interualla modica. Columella de interuallis loquitur: ſi frumentis conſulendum, vberi ſolo intra quadraginta pedes, exili verò, vbi nihil ſeritur, intra viginti arbores diſponantur. Et alibi: Arbuſtum inter quadragenos pedes diſpoſitum eſſe conuenit: ſic enim & ipſæ arbores, & appoſitæ vites melius conualeſcunt, fructumque meliorem dabunt. Segetes enim, quæ in eo erunt, minus vmbra laborabunt. Ab eo Plinius: Interuallum iuſtum arborum, ſi aretur ſolum, quadrageni pedes in terga, frondemque, in latera viceni: ſi non aretur hoc, in omnes partes. Nec omittenda aliqua, quæ Florentinus Græcus habet. Ordines habeant interualla cubitorum quindecim: ita enim & melius vinum erit, & copioſius. Cæterum in his ſpatiis arbores fructiferæ paucarum radicum plantari præcipit: velut eſt malus punica, malus quæcunque, & cotonea: oleam etiam in his interuallis plantare licet, & ſi à quibuſdam improbetur. Quidam ficum interſerunt: ſed hoc falſum experiẽtia conuincitur, quapropter præſtat foris circumplantare. Plinio autem videtur ficorum leuis vmbra, quamuis ſparſa, ideoque & inter vites ſeri non vetat. Sed hoc falſum eſt, nam prælongis, craſſiſſimiſque radicibus infeſtat, & denſiori latiorum foliorum vmbra. Quincuncialis ordo ſic inſtituitur. Linea per totidem pedes, quot deſtinaueris interordiniorum ſpaciis purpura, vel quolibet alio colore inſignitur, eaque ſic denotata, per repaſtinatum intenditur, & iuxta purpuram calamus defigitur, atque ita paribus ſpatiis ordines diriguntur. Signatis igitur locis, in quibus arbores plantandæ, qui arbuſtum conſtituere velit, ante annum quàm deponat arbores, ſcrobes faciat quatuor pedum quoquo verſus, deinde circa Calen. Martias in eandem ſcrobem vlmum, opulum, vel fraxinum deponat, vt ſi vlmus defecerit, opulus, vel fraxinus locum obtineat. Si autem vtraque vixerit, altera eximatur, & alio loco deponatur, ſed vlmus autumni tẽpore melius, quàm vere diſponitur. E ſeminario igitur, vbi translationi idonea eſt, ex eo tempore autumni vſq; in vernum tempus, antequam radix vlmi delibretur, quo terra imbribus permaduerit, rectè ſeritur. Plinius: In arbuſtũ quinquennes vlmi transferuntur, aut (vt quibuſdam placet) quæ vicenum pedum eſſe cœperunt, ſulco, qui nouenarius dicitur, altitudine pedum trium, pari latitudine, & eo amplius, circa poſitas pedes terni vndique è ſolido adaggerantur. Arulas id vocant in Campania. Populos, & fraxinos, quia feſtinantius germinant, diſponi quoque maturiùs conuenit, hoc eſt ab Idibus Febr. plantis & ipſas naſcentes. Præfodere ſcrobes ante (ſi fieri poſſet) tanto, donec pingui ceſpite obducantur. Mago ante annum iubet, vt ſolem pluuiaſque combibant, aut ſi id conditio largita non ſit, ignes in medio fieri ante menſes duos, nec niſi poſt imbres in his ſeri.

De arbuſtiua arboris formatione. CAP. V.

ARBVSTIVÆ arboris formationem auguſtiſſimè Columella recenſet, à quo omnes exceperunt, nec quicquam addendum, vel demendum iudicamus. Quamcumque arborem ſeueris, eam biennio proximo putare non oportet. Poſtea verò ſi vlmus exiguum incrementum recipit, verno tempore antequam librum demittat, decacuminanda eſt iuxta ramulum, qui videbitur eſſe nitidiſſimus, ita tamen vti ſupra eum trunco ſtirpem dodrantalem relinquas, ad quam ductus & applicatus ramus deligetur, & correptus cacumen arbori præbeat. Deinde ſtirpem poſt annum præcidi, & alleuari oportet. Quod ſi nullum ramum arbor idoneum habuerit, ſat erit nouem pedes à terra relinqui, & ſuperiorem partem detruncari, vt nouæ virgæ quas emiſerit, ab iniuria pecoris ſint tutæ. Sed ſi fieri poterit, vno ictu arborem præcidi, ſi minus, ſerra deſecari, & plagam falce alleuari oportebit, eamq; plagam luto paleato contegi, ne ſole, aut pluuiis infeſtetur. Poſt annum, aut biennium, quum enati ramuli rectè conualuerint, ſuperuacuos deputari, & idoneos in ordinem demitti conueniet. Quum iam adoleſcere incipient, falce formandi, & tabulata inſtituenda ſunt (ſic vocant ramos & truncos prominentes) eosque vel propiùs ferro compeſcunt, vel longiùs promittunt, vt vites laxius diffundantur. Hoc in ſolo pingui, illud melius in gracili. Tabulata inter ſe minus ternis pedibus abſint, atque informentur, ne ſuperior ramus in eadem linea ſit, qua inferior: nam demiſſum ex eo palmitem germinantem inferior atteret, & fructum decutiet. Igitur nouellam vlmum ſic formare conueniet: Loco pingui octo pedes à terra ſine ramo relinquendi, vel in aruo gracili ſeptem pedes, ſupra quod ſpatium deinde per circuitum in tres partes arbor diuidenda eſt, ac tribus lateribus ſinguli ramuli ſubmittendi, primo tabulato aſſignentur, mox de ternis pedibus ſuperpoſitis, alii rami ſubmittendi ſunt, ita ne iiſdem lineis, quibus in ſuperiore, poſiti ſint. In eademque ratione vſque in cacumen ordinanda erit arbor, atque in frondatione cauendum, ne aut prolixiores pollices fiant, qui ex amputatis virgis relinquũtur, aut rurſus ita alleuentur, ne ipſe truncus lædatur, aut delibretur: nam parum gaudet vlmus, quæ in corpus nudatur: vitandumque ne de duabus plagis vna fiat, quum talem cicatricem non facilè cortex comprehendat. Arboris autem perpetua cultura eſt, non ſolùm ante diligenter eadem diſponere, ſed etiam truncum circumfodere, & quicquid frondis enatum fuerit alternis annis aut ferro amputare, aut aſtringere, ne æmula vmbra viti noceat. Quum deinde arbor vetuſtatem fuerit adepta, propter ramum vulnerabitur, ita vt excauetur vſque in medullam, qua ſit exitus humori, quem ex ſuperiore parte cõceperit. Plinius ab eo. Et vlmus detruncata à media in ramorum ſcamna digeritur, nulla ferè XX pedũ altiore arbore. Tabulata earũ ab octauo pede altitudinis dilatantur in collibus, ſiccisq; agris: à XII in cãpeſtribus, & humidis. Meridianũ ſolem ſpectare palmites debent.

bent.

bent. Rami à proiectu digitorum modo ſubrigi, tonſili in his tenuium quoq; virgultorum barba, ne obumbrent. Florentinus in bona terra vt arbuſtiuæ arbores excreſcant permittit, verùm in tenui à pedibus octonis abſcindit, ne omnis vis terræ in arbores abſumatur.

Quomodo vites arboribus maritandæ. CAP. VI.

IAM formatæ arbori vitem adiungemus, quam, vt Columella inquit, antequam ex toto arbor præualeſcat, conſerere conuenit. At ſi teneram vlmum maritaueris, nouam ſufferet: ſi vetuſtam vitem applicueris, coniugem necabit, ita ſibi pares eſſe ætate, & viribus arbores, viteſq; conuenit. Sed arboris maritandæ cauſa, ſcrobs viuiradici fieri debet, latus pedes duos, altus leni terra, totidem pedum, graui, dupondio, & dodrante, longus pedes ſex, aut minimum quinq;. Abſit autem hæc ab arbore ne minus ſeſquipedali ſpatio: nam ſi radicibus vlmi iunxeris, malè vitis comprehendet, & quum tenuerit, incremento arboris opprimetur. Hunc ſcrobem ſi res permittit, autumno facito, vt pluuiis & gelicidiis maceretur. Circa vernum deinde æquinoctium binæ vites, quo celerius vlmum veſtiant, pedem inter ſe diſtantes ſcrobibus deponendæ, cauendumq; ne aut ſeptentrionalibus ventis, aut rorulentæ, ſed ſiccæ ſerantur. Quum de ſeminario eximuntur, rubrica notetur vna pars, quæ nos admoneat, ne aliter vites conſtituamus, vel arbores, quàm quemadmodum in ſeminario ſteterint. Plurimum enim refert, vt eam partem cœli ſpectent, cui ab tenero conſueuerunt. Melius autem locis apricis, vbi cœli ſtatus neq; prægelidus, neq; nimium pluuius eſt, autumni tempore & arbores, & vites poſt æquinoctium deponuntur. Sed eæ ita conſerendæ ſunt, vt ſummam terram, quæ aratro ſubacta ſit, ſemipedem altè ſubſternamus, radiceſque omnes explicemus, & depoſitas ſtercoremus (vt ipſe exiſtimat) ſi minus, terra ſubacta operiamus, & circum calcemus, ipſum ſeminis codicem. Vites in vltimo ſcrobe deponi oportet, materiaſq; earum per ſcrobem porrigi, deinde ad arborem erigi, & ab iniuria pecoris caueis emuniri. Locis autem feruidis ſemina ſeptentrionali parte arbori applicanda ſunt, locis frigidis à meridie, temperato cœli ſtatu, aut ab oriente, aut ab occidente, ne toto die ſolem, aut vmbram patiantur. Plinius ab eo aliqua addens: Singulis arboribus iam plantatis, denas ſæpè adnutriunt vites, damnato agricola minus ternis. Maritare niſi validas inimicum, enecante veloci vitium incremēto. Serere tripedaneo ſcrobe neceſſarium, diſtantes inter ſe arboremque ſingulis pedibus. Florentinus hoc modo vitem deponendam cenſet: Alii radicatas plantas, viuiradices appellatas transferentes ponunt, alii perfectam fermè vitem floridam perpurgantes, & radicibus extrahentes cum propria terra in foſſam iuxta arborem ſitam imponunt. Deponit autem aliter. Spatio trium cubitorum ab arbore plantat, deinde vbi probè coalita hæſerit, vt iam ſufficiens ſit, quo arbori vniatur & maritetur, (quod ex craſſitudine indicatur) totam proſtratam, & de-

fossam arbori adiungit, pedis spatio ab arboris radice, reliquo palmite libero relicto, & quoscunque oculos relictos esse contingit, eos omnes vngue ademptos excæcat, quo vnum aut alterum germen in summa parte relictum vberius augescat, quod deinde vbi auctum fuerit, sensim arbori adiungere, vt in ea conquiescat, conuenit. Quandoquidē verò contingit vitem arboris trunco circulariter adhærentem, ac circumsitam hocq; modo in altum ascendentem, temporis progressu comprimi & quodāmodo suffocari propter vnitionem, quam ad ipsum truncum habet, pleriq; in Bithynia inter vitem, & arborem cuneum inserunt, atq; vbi hoc modo vitem ab arbore dispararunt, secessum & torulum ipsi viti subornant, in quo requiescat.

De arbustiuæ vitis putatione. CAP. VII.

IAM ad putationem deuentum est, difficillimam cultus vitis partem. Columella vtilissimè putat primo quoque tempore falcem vitibus admouere, nec superuacuis sarmentis pati syluescere, sed eam quoq; quæ primo submittitur, materiem ferro coercendam censet vsq; in alteram, vel tertiam gemmam, quo robustiores palmites agant, qui quum primum tabulatum apprehenderint, proxima putatione disponentur, omnibus annis alioquin in superius tabulatum excitabitur relicta semper vna materia, quæ applicata trunco cacumen arboris spectet. Iamque viti constituræ certa lex ab agricolis imponitur: plerique ima tabulata materiis frequentant vberiorem fructum, & magis facilem cultum sequentes. At qui bonitati vini student, in summas arbores vitem promouent, vt quæq; materiæ se deuectæ in celsissimum quenque ramum extendunt, sic vt summa vitis summam arborem sequatur, id est, vt duo palmites extremi trunco arboris applicentur, qui cacumen eius spectent, & prout quisque ramus conualuit, vitem accipiat. Plenioribus ramis plures palmites alius ab alio separati imponantur, gracilioribus pauciores. Vitis nouella tribus toris ad arborem religetur, vno, qui est in crure arboris, à terra quatuor pedibus distans, altero, qui summa parte vitem capit, tertio, qui mediam vitem complectitur. Torum imum imponi tum oportet, quum vires viti adimit: interdum enim necessarius habetur, quum aut arbor sine ramis truncata est, aut vitis præualens in luxuriem euagatur. Cætera putationis ratio talis est, vt veteres palmites, quibus proximi anni fructus pependit, omnes recidantur, noui, circumcisis vndique capreolis, & nepotibus, qui ex his nati sunt, amputati committantur, & si læta vitis est, vltimi potius palmites per cacumina ramorum præcipitentur, si gracilis, trunco proximis, si mediocris, mediis, quoniam vltimus palmes plurimum fructum affert, proximus nimium, vitemque exhaurit, atque attenuat. Maximè prodest vitibus omnibus annis resolui: nam & commodius enodantur, & refrigerantur, quum alio loco alligatæ sunt, minusque læduntur, & melius conualescunt. Atque ipsos palmites ita tabulatis super-

superponi conuenit, vt à tertia gemma, vel quarta religati dependeant, eosque non constringi, ne sarmentum vimine præcidatur. Quod si ita longè tabulatum est, vti materia parum commodè in id perduci possit, palmitē ipsum viti alligatum supra tertiam gemmam religabimus. Hoc ideo fieri præcipit, quia quæ pars palmitis præcipitata est, fructu induitur: at quæ vinculo adnexa sursum tendit, ea materias sequente anno præbet. Sed ipsorum palmitum duo genera sunt, alterum quod ex duro prouenit, quod quia primo anno plerunque frondem sine fructu affert, pampinarium vocant, alterum, quod ex anniculo palmite procreatur, quod, quia protinus creat, fructuarium appellant, cuius vt semper habeamus copiam in vinea, palmitis partes ad tres gemmas religandæ sunt, vt quicquid intra vinculum est, materias exigat. Quum deinde annis, & robore vitis conualuit, traduces in proximam quamque arborem mittendæ, easque post biennium amputare, simulatque alias teneriores transmittere conuenit: nam vetustate vitem fatigant: nonnunquam enim quum arborem totam vitis comprehendere nequit, ex vsu fuit partem aliquam eius deflexā terræ immergere, & rursus ad eandem arborem duas, vel tres propagines excitare, quò pluribus vitibus circumuenta celerius vestiatur. Viti nouellæ pampinarium dimitti non oportet, nisi necessario loco natus est, vt viduum ramum mariter: veteribus vitibus loco nati palmites pampinarii vtiles sunt, & plerique ad tertiam gemmam resecti optimè submittuntur: nam in sequenti anno materias fundunt. Quisquis autem pampinus loco natus in exputando, vel alligando fractus est, modo vt aliquam gemmam habuerit, extolli non oportet, quoniam proximo anno vel validiorem materiam ex vna creabit. Præcipites palmites dicuntur, qui de hornotinis virgis enati in duro alligantur, hi plurimum fructum afferunt, sed plurimum matri nocent. Itaque nisi extremis ramis, aut si vitis arboris cacumen superauerit, præcipitari palmitem non oportet. Quod si tamen id genus colis propter fructum summittere quis velit, palmitem intorqueat, deinde alliget, & præcipitet, nam & post eum locum, quem intorseris, lætam materiam citabit, & præcipitata minus virium in se trahet, quamuis fructu exuberet. Præcipitem verò plus anno pati non oportet. Alterum est genus palmitis, quod de nouello nascitur, & in tenero alligatum dependet (materiam vocant) ea & fructum, & noua flagella bene procreat, etiam si ex vno capite duæ virgæ summittantur, tamen vtraq; materia dicitur: nam pampinarius quam vim habeat, supra docuimus. Focaneus est, qui inter duo brachia, velut in furca de medio nascitur, eum colem deterrimum esse comperit, quòd neque fructum ferat, & vtraque brachia, inter quæ natus est, attenuet, itaq; tollendus est. Plerique vitem validam, & luxuriosam falsò crediderunt feraciorem fieri, si multis palmitibus submissis oneretur: nam ex pluribus virgis plures pampinos creat, & quum se multa fronde cooperit, peius defloret, nebulasq; & rores diutius continet,

omnemq; vuam perdit. Validam ergo vitem in ramos diducere cenſet,& traducibus diſpergere,atq; diradiare,cæterosq; vinearios colles præcipitare, & ſi nimis luxuriabitur,ſolutas materies relinquere, ea ratione vitem feraciorem facere. Sed vt denſum arbuſtum commendabile fructu,& decorum eſt,ſic vbi vetuſtate rareſcit, pariter inutile, & inuenuſtum eſt. Quod ne fiat diligentis patrisfamilias eſt primam quamq; arborem ſenio confectam tollere, vt in eius locum nouellam reſtituere vitem queat, nec tam viuiradice frequentare, quàm ex proximo propagare. Plinius ab eo, & ab vſu ſui temporis de arbuſti putatione hæc retulit: Vites ſpectare Aquilonem debent ipſæ: Palmites autem earum ad meridiem. Non eſt feſtinandum ad putationem nouellæ, ſed primò in circulos materies colligenda, nec niſi validæ putatio admouenda. Seriora ferè anno ad fructum arbuſta, quàm vitis iugata. Sunt qui omnino putari vetant, priuſquam arborum longitudinem ęquauerint. Prima falce ſex pedes à terra recidatur flagello infra relicto,& naſci coacto in curuatione materiæ. Tres ei gemmæ non amplius deputato ſuperſint. Ex his emiſſi palmites proximo anno imis inſerantur ſcamnis, ac per ſingulos annos ad ſuperiora ſcandant, relicto ſemper duramento in ſingulis tabulatis, & emiſſario vno, qui ſubeat vſq; quo placuerit. De cætero putatione omni flagella, quæ proximè tulerint, recidantur: noua, circumciſis vndiq; capreolis, ſpargantur in tabulatis. Eſt quorundam imperitia, ſub ramo vinculo ſuſpendendi, ſuffocantium iniuria, quando contineri debet vimine, non arctari. Quin immo etiam quibus ſalices ſuperſint, molliore hoc vinculo facere malunt, iunco, cypero, vlua. Liberam quoque vinculo per aliquot dies vagari, & inconditam ſpargi atq; in terra, quam per totum annum ſpectauerit, recumbere. Namq; vt veterina à iugo, & canes à curſu volutatio iuuat, ita tum & vitium porrigi lumbos. Arbor quoq; ipſa gaudet aſſiduo leuata onere, ſimilis reſpiranti. Nihil eſt in opere naturæ, quod non exemplo dierum & noctium aliquas vices feriarum velit. Ob id protinus à vindemia putari & laſſas etiamnum fructu ædito improbatur, vt putatæ rurſus alligentur alio loco: namq; orbita vinculi ſentitur vexatione non dubia. Palladius nil, niſi quæ Columella.

De arbuſto Gallico. CAP. VIII.

EST & alterum arbuſti genus, authore Columella, quod rumpotinum vocatur. Id deſiderat arborem humilem, nec frondoſam, cui rei maximè videtur idonea opulus. Poteſt & vlmus ſic diſponi, vt adhuc tenera decacuminetur, ne altitudinem quindecim pedum excedat: nam ferè ita conſtitutum rumpotinetum animaduertit, vt ad octo pedes locis ſiccis, & cliuoſis, ad duodecim locis planis, & vliginoſis tabulata diſponantur. Plerunq; autem ea arbor in tres ramos diuiditur, quibus ſingulis ab vtraq; parte complura brachia ſummittuntur, tum omnes penè virgæ, ne vmbrent eo tempore, quo vitis putatur, baraduntur. Arboribus rumpotinis, ſi frumentum non inſeritur, in v-

tramq;

vtramq; partem viginti pedum spatia interueniunt, at si segetibus indulgetur, in alteram partem quadraginta pedes, in altera viginti relinquuntur. Cætera simili ratione atq; arbusto Italico administrãtur, vt vites longis scrobibus deponantur, vt eadem diligentia curentur, atque in ramis deducantur, vt noui traduces omnibus annis inter se ex arboribus proximis connectantur, & veteres decidantur. Si tradux traducem non contingat, media virga inter eas deligetur. Quum deinde fructus pondere vigebit, subiectis adminiculis sustineatur. Hoc genus arbusti, cæteræq; omnes arbores, quanto altius arantur, & circumfodiuntur, maiore fructu exuberant.

De vitium insitione. CAP. IX.

ETSI superiori nostro libro de insitione, satis superq; in vniuersum de ea loquuti fuerimus, lubet hoc loco & decet de vitium insitione singulariter loqui: & primo dicamus quo tempore inserenda sit vitis. Tempus idoneum, quod scribit Theophrastus, est vere, autumno & caniculæ exortu. Neq; omnibus locis, ac generibus idẽ. In sicco, macro loco, & argilloso, quòd minus habeat humoris, vernum tempus idoneum. In terra bona & pingui, autumno, quòd vere nimius humor: quam sationem quidam metiuntur ferè diebus triginta. Varro à Theophrasto desumit. Cato hæc habet: Vitem inseri oportet Luna silenti, post meridiem sine vento Austro. Vitis insitio vna per ver: altera est, quando vua floret, ea optima est. Plinius quæ Cato recitat. Florentinus insitionis tempus vere determinat, glacie iam cessante, quando dum inciditur vitis, humorem neque multum, neque aquosum, neque crassum, & glutinosum remittit. At Luna desinente sarmenta decidere oportet ad insitionem, ita enim robustiora sunt. Quidam non solum vere, sed & post vindemiam insitionem faciunt: tunc enim vitis densiorem impetum, ac concitatiorem habet. Tempus inserendi Iulius Atticus tradidit à Calen. Nouembribus in Calendas Iunias, quoad posse custodiri surculum sine germine, affirmat. Eoque debemus intelligere nullam partem anni excipi, si sit sarmentis alendis facultas. Sed Columella in aliis stirpium generibus, quæ firmioris, & siccioris libri sunt, posse id fieri concedit, in vitibus verò nimis temere id permissum, non quod ignoret brumæ temporibus aliquando insitam vitem comprehendere, sed quòd quid certa ratione plerunq; proueniat præcipiendum sit. Idem per brumam negat rectè putari vitem: quod merito prohibetur, quòd frigoribus omnis surculus rigore torpet, nec propter gelicidia corticem mouet, vt cicatricem consanet. Verior itaque ratio est inserendi tepentibus iam diebus, post hyemem, quum & gemmas, & corticem naturaliter mouent, nec frigus ingruit, quod possit aut surculum insitum, aut fissuræ plagam inurere. Permiserit tamen festinãtibus autumno vitem inserere, quia nõ dissimilis est eius aëris qualitas vernæ. Sed quocunq; quis tempore destinauerit inserere, non aliam sciat esse curam surculis explorandis, quàm quæ

tradita est, quum de malleolis eligendis præcepit, quos vbi generosos, fœcundos, & quàm maturissimos viti detraxerit, diem quoq; tepidum, silentemq; à ventis eligat. Tum consideret surculum teretem, solidiq; corporis, nec fungosæ medullæ, crebris etiam gemmis, & breuibus internodiis, nam plurimum interest non esse longum sarmentũ, quod inseratur, & rursus plures oculos, quibus egerminet, inesse. Itaq; si sunt longa internodia, necesse est ad vnam, vel summum duas gemmas recidere surculum, ne proceriorem faciamus, quàm vt tempestates, & ventos, & imbres immobilis pati possit. Sed insitiones tradamus. Cato tres vitis insitiones tradit. Præcisam, per contactum, & terebrationem. Sed quæ per rescissionem, frequentior est, & omnibus agricolis cognita, de ea prius edisseremus. Ita igitur inquit. Vitem sic inserito: Præcidito quam inseres eamque per mediam diffindito per medullam, eò surculos præacutos arcito, quos inseres, medullam cum medulla componito. Plinius iisdem verbis refert. Sed quod à Catone & Plinio edocetur falsum est, nam si medullam insiti cum medulla vitis coniunges, non comprehendet insitus surculus: nam vt diximus, medulla vitalis pars non est, sed cortex. Sed modus à Columella edocetur. Reciditur vitis plerunq; supra terram, nonnunquam tamen & infra, quo loco magis solida est, atq; enodis. Quum itaque iuxta terram insita est, surculus adobruitur cacumine tenus, at quum editior est à terra, fissura diligenter subacto luto linitur, atque superposito musco ligatur, quòd & calores, & pluuias arceat. Temperatur ita surculus, vt calamo non absimilis coagmentet fissuram, sub qua nodus in vite desideratur, qui quasi alliget eam fissuram, nec rimam patiatur vltra procedere. Is nodus etiam si quatuor digitis à resectione abfuerit, illigari tamen eum prius, quàm vitis findatur, conueniet, ne quum scalpro factum fuerit iter surculo, plus iusto plaga hiet. Calamus autem non amplius tribus digitis debet alleuari æqualiter ex ea parte, qua raditur, vt sit leuis, eaque rasura ita deducitur, vt medullam contingat vno latere, atque altero, paulò vltra corticem distringatur, figureturque in speciem cunei, sic vt ab ima parte acutus surculus, latere altero sit tenuior, atque altero plenior, perque tenuiorem partem insertus, eo latere arctetur, quo est plenior, & vtrinque fissuram contingat. nam nisi cortex cortici sic applicetur, vt nullo loco transluceat, nequit coalescere. Vinculi genus ad insitionem non vnum est. Alii viminibus adstringunt, nonnulli circundant libro fissuram, plurimi ligant iunco, quod est aptissimum: nam vimen, quum inaruit, penetrat & insecat corticem, propter quod molliora vincula magis probamus, quæ quum circumuenere truncum, adactis arundineis cuneolis arctantur. Sed antiquissimum est, & ante hæc ablaqueari vitem, radicesque summas, vel soboles amputari, & post hæc adobrui truncum, isque quum comprehendit aliam rursus exigit curam: nam sæpius pampinandus est, quum germinat, frequentiusque detrahendæ sunt

soboles

soboles, quæ à latebribus, radicibusque prorepun', tum quod ex insito profundit, subligandum, ne vento surculus motus labefactetur, aut explantetur tener pampinus, qui quum excreuit, nepotibus orbandus est, nisi si propter penuriam, & caluitium loci sumitur in propagines. Autumno deinde falcem maturis palmitibus admouet, sed putationis insitis custoditur ea ratio, vt vbi nulla desideratur propago, vnus surculus euocetur in iugum, alter ita recidatur, vt adæquetur plaga trunco, sic tamen ne quid radatur ex duro. Pampinandum non aliter est, quàm in nouella viuiradice. Putandum verò sic, vt vsque ad quartum annum parcius imperetur, dum plaga trunci ducat cicatricem. Theophrastus hæc addit: In insitione humoris quoque modus obseruari oportet, qua de causa vitem aliquot antea diebus præsecant, vt lachryma effluat, neque putrescat, neque vermiculetur. A quo Varro: Vitem triduo antequam inserant, desecant, vt qui in ea nimius est humor, defluat ante, quàm inseratur, at in qua inserunt, in ea paulò infra, quàm insitum est, incidunt, vnde humor aduenticius effluere possit. Referemus quæ Florentinus habet, nam aliquid noui dicit. Qui vitem inserere velit, crassum truncum deligat, qui vnum atque alterum sarmentum suscipere queat. Quidam igitur in terra inserunt, ad semipedis altitudinem descendentes, & ferè in vitis fundo insitionem faciunt. Quidam verò in planitie inserunt, id quod optimum existit, quod verò in alto inseritur, difficulter coalescit à ventis agitatum. Si autem necessitas cogat in alto insitionem facere propter leuitatem existentem in profundo, præparatum palum habeto, quo ad ipsum deliges, quod in alto insitum est, propter ventos. Quidam etiam in humeros trunci insitionem faciunt. Sarmenta ad insitionem accipienda sunt rotunda, solida, densis oculis, maximè ex brachiis. Sufficiunt autem sarmento oculi duo, aut tres. Si verò terra obruatur, tres, aut quatuor. Cæterum ab vno sarmento plures, quàm duos surculos secare ad insitionem non conuenit. Quod enim post primos septem oculos superest, sterile & inutile existit. At verò firmius coalescent noua sarmenta, perysini sarmenti partem habentia. Neque verò statim vt ablata sunt à vite, sarmenta inseremus, sed post sectionem obtecta plaga in dolio deponemus, vt ne transpirent, prius tamen quàm germen fundere incipiant, & dum adhuc clausa sint, inseremus. Quæ igitur ad terram ad ipsum vitis fundum inserimus, firmius vtique inserentur, eleuata simul terra ad ipsorum enutritionem, verùm fructum tardiorem reddent, velut alia in terra plantata sarmenta: quæ verò in altiore parte insita sunt, difficulter coalescent, à ventis quassata, citius tamen fructum producent, oportet autem ea, quæ in alto inseruntur, esse leuia & plana, crassitudine pollicari. Aspretudinem autem à serra acuta falce læuigare expedit. Porrò sarmentum quod inserendum est, ad duorum & dimidii digiti longitudinem ex vna parte deradere oportet,

quemadmodum formatos videmus calamos ſcriptorios, ita vt ex vna parte medulla illæſa appareat, ex altera verò ipſe cortex. Deponendum eſt autem ſarmentum totum, quatenus deraſum eſt, vt ne quod inter truncum & ſarmentum medium eſt, hiet, explendumq; argilla: prohibebitur ita humor, & is, qui in ipſo eſt, humor cuſtodietur. Cæterum pars trunci poſt plagam liganda eſt vinculo ſimplici, ſed infracto, deinde luto glutinoſo illinenda. Quidam etiam bubulum ſtercus ad lutum ammiſcent. Quæ igitur hoc modo inſita ſunt, eorum vinculum aqua per ſpongiam irrigamus ſub crepuſculum veſpertinum in æſtatis maximè vigore. Vbi autem iam germinans quatuor digitorum fuerit, ridicam iuxta defigere oportet, & alligare, vt à ventis ſit ſecuritas. Quum germen auctum fuerit, vinculum falce diſſecare conuenit, vt à coarctatione liberetur, & humor ex trunco in ſarmentum diſtribuatur. Plinius Catonis verba recitat, id ex ſuo adiicit: Vt gemmaſcere incipiet, legatur calamus, nec plus quàm binis ab initio emineat oculis, vlmeo vimine alligatus, binaque circumcidatur acie à duabus partibus, vt inde potius diſtillet humor, qui maximè vites infeſtat. Deinde quum eualuerint flagella pedes binos, vinculum inſiti incidatur, vbertati craſſitudine permiſſa. Satiuæ plantæ ſi ſylueſtrium radicibus inſeruntur, degenerant in feritatem. Reliqua cœlo conſtant. Aptiſſima inſitis ſiccitas: huius enim remedium, appoſitis fictilibus vaſis, modicus humor per cinerem diſtillat.

De altera vitis inſitione. CAP. X.

ALTERA inſitionis ſpecies à Catone apponitur. Si vitis vitem contingat, vitis vtriuſque latus alterum præradito obliquè, & inter ſe medullã cum medulla libro colligato. Plinius eiſdem verbis recitat. Si inter ſe vites contingant, vtriuſque in obliquum latere contrario adraſo, iunctis medullis colligari. Sed quid vterq; dicat, ignoro: niſi id docere voluerint, quod Varro docet, non in vite ſolùm, ſed aliis arboribus. Ex arbore, à qua quis vult habere ſurculum, in eam, quam inſerere vult, ramulum traducit, & in eius ramo præciſo, ac diffiſſo implicat: tum ramuli locus, qui contigit ex vtraq; parte, qua fiſſuram intrat, falce extenuatur, ita vt ex vna parte, quod cœlum viſurum eſt, corticem cum cortice exæquatum habeat. Eius autem ramuli, quem inſeret, cacumen vt directum ſit ad cœlum, curat: poſtero anno quum comprehendit, vnde propagatum eſt, ab altera arbore præcidit. Sed hunc inſitionis modum replicat Columella libro de arboribus, & nos exactiſſimè docuimus libro de inſitione.

De inſitione per terebrationem. CAP. XI.

TERTIA Catonis inſitio eſt: Terebra vitem, quam inſeres pertũdito, eò duos ſurculos vitigineos, quod genus eſſe voles, inſertos obliquos arcito

ad medullam, facitoque, vt medullæ medullam coniungas, arcitoque ea, qua terebraueris, alterum ex altera parte. Eos surculos facito sint longi pedes binos, eos in terram demittito, replicatoque ad vitis caput, vitique vinclis alligato, medios in terram defigito, terraque operito. Hæc omnia luto oblinito, alligatoque, integitoque ad eundem modum, tanquam oleas. Id exactius docet Columella. Primo ex vicino fructuosissimam oportet considerare vitem, ex qua (velut traducem inhærentem matri) palmitem attrahas, & per foramen transmittas. Hæc enim tutior, & certior est insitio: quoniam & si proximo vere non comprehendit, sequente certè, quum increuit, cōiungi cogitur, & mox à matre reciditur, atque ita superficies insitæ vitis vsq; ad receptum surculum obtruncatur. Huius traducis si non est facultas, tum detractum viti quàm recentissimum eligitur sarmentum, & leuiter circumrasum, vt cortex tantū detrahatur, aptatur foramini, atque ita luto circumlinitur resecta vitis, vt totus truncus alieni generis viti seruiat, quod quidem non fit in traduce, qui à materno sustinetur vbere dum inolescat. Sed aliud est ferramentum, quo priores vitem perforabant, aliud, quod ipse vsu nunc magis aptum comperit: nam antiqua terebra, quam solam veteres agricolę nouerant, scobem faciebat, perurebatq; eam partem, quam perforauerat, deusta porrò rarò reuirescebat, vel cum priore coalescebat, in eaque nec insitus surculus comprehendebat, tum etiam scobis nunquam sic eximebatur, vt nō inhæreret foramini: ea porrò interuentu suo prohibebat corpus surculi corpori vitis applicari. Ipse terebram, quam Gallicam dicit, ad hanc insitionem commentus, longè habiliorē, vtilioremque comperit; nam sic excauat truncum, ne foramen inurat, quippè non scobem, sed ramenta facit, quibus exemptis, plaga leuis relinquitur, quæ facilius omni parte sedentem surculum contingat, nulla interueniente lanugine, quam excitabat antiqua terebra. Igitur secundum vernum æquinoctium perfectam vitium insitionem habeto, locisque aridis, & siccis nigram vitem inserito, humidis albam. Plinius ab vtroque: Tertium genus est terebrare vitem in obliquum ad medullam, calamosque addere longos pedes binos, atque ita ligatum insitum, intritaque illitum operire terra, calamis subrectis. Nostra ætas correxit, vt Gallica vteretur terebra, quæ excauat, nec vrit, quoniam adustio omnis hebetat. Didymus: Optima mihi videtur insitio per terebrationē, neque enim vitis in qua insitio fit, interim ociosa manet, sed similiter fert fructum, & sarmentum coaltum simul augescit, vite nihil offensa ex terebratione, neque compressa ex coarctatione. Fit insitio per terebrationem hoc modo: Truncum vitis terebra Gallica appellata perforato, & præstantioris in proximo sitæ vitis ramum attractum in foramen immittito, non ab antiqua matre decisum: sic enim sarmentum viuet, tum à veteri parente nutritum, tum viti, quæ ipsum suscepit, coaltum & concretum. Intra duorum verò annorum spatium sarmētum impositum vnietur, tunc ipsum post cicatricem inductam sarmentum decidere oportet, quod adhuc ex veteri matre detinetur, & trun-

cum vitis, in quam inſitio facta eſt, quantum ſupra terebrationem extat, ſerrâ deſecare, vt de cætero ſarmentum inſitum principalis vitis pars exiſtat.

De vitis inſitione per infoliationem. CAP. XII.

MODVS, quem retulimus, ab antiquis magnopere celebratus, inanis & puerilis eſt noſtris tẽporibus, quum nemo tam ſit agricolationis ignarus, qui eo vti velit, quum alii & præſtantiores habeantur. Quod ad vitis medullam peruenturus ſit ſurculus inſerendus, vana eſt animaduerſio: nam ſufficit corticem cum cortice exæquatum habeat, & ſi hoc modo vites comprehendant, non ſatis proficiunt. Sed qui nouellos palmites inſerunt, ſcilicet præciſis, & diſciſſis per medullam, ſurculum eiuſdem magnitudinis adigentes, vt vndique ſurculi cortex matris corticii inſideat, & circumligantes, fruſtra laborant: nam imbecillæ viti coalitus ſurculus nunquam proficiet. Sed nos a ſtatis tempore inoculationem in vitibus ſatis feliciter vſurpauimus. Inſitionis per inoculationem maiores non meminere. Nouellis igitur vitibus, vel nouellis vetularum palmitibus, ſcilicet biennalibus, nitidiſſima in parte, in qua præcipua cernatur hilaritas, cultro linea per tranſuerſum ſecetur, à cuius medio per internodii longitudinem deſcendat altera linea, ita vt ferè vltra corticem non deſcendat plaga, inde ſumma cultri acie cortex à ligno delibretur, inde ex nouello palmite circumraſa ſcutula eximatur diligenti manus libramẽto, cum ſua gemma: & in hiulcam inciſæ vitis partem intrudatur, digitorum compreſſu denſata compage, vt vndique nouus cortex ligno adhæreat, inde faſciis vlmeis reſtringes, vt vnitio fiat, ne humore, aut aere intruſis pereat. Sic felix cõprehendet, & germinabit.

Vt vua complura acinorum genera habeat. CAP. XIII.

THEOPHRASTVS libro de plantarum cauſis declarat exemplum de vuarum diuerſis in eadem vite coloribus. Inquit enim. Vt eadẽ vitis candidas ferat, & nigras vuas, & in eademq́, vua acina alia nigra, alia candida cohæreant, Duo ſarmenta diuerſi coloris vuas ferentia ſuperiori parte contundunt ab latere, deinde coniũgunt qua parte hiant, quaq; communicari ſuccus poteſt, & ſic alligata defigunt, ſic ex vtroq; compages vna coagmentatur. Ratio eſt, quòd omne viuum cum viuo ſociabile ſit, & maximè quæ ſocietatem generis habent, cùm colluxata in naturam conflantur vnicam, ſed vtrumque per ſe alimentum ſine confuſione tranſmittit, itaque fit, vt fructus reddatur varius, prout vtrique conueniat. Quod etiam fluuii faciunt inuicem concurrentes Cephiſus, & Melas in Bœotia: ſeruat enim vterque ſuum meatum, in his tamen nec inuicem alimenta iunguntur, ſed æquè diſtantia deriuantur, & perfluũt. Columella verò hoc tali ratione efficit, quòd vuas tales creat, in quibus varii generis, colorisq; reperiũtur acini. Quatuor, vel quinque, ſiue etiam plures voles, virgas diuerſi generis ſumito, eaſque diligenter & æqualiter compoſitas

positas colligato, deinde in fictilem tubulum vel cornu arctè inserito, ita vt aliquantum extent ab vtraque parte, easque partes, quæ extabunt resoluito, in scrobē deinde imponito & terra stercorata obruito, & rigato donec gemmas agant. Quum inter se virgæ cohæserint, post biennium aut triennium, facta iam vnitate dissolues tubulum, & circa medium ferè crus, vbi maximè videbuntur coisse, vitem serra præcidito, & plagam leuato, terramq; minutam aggerato, ita vt tribus digitis altè plagam operiat. Ex eo codice, quū egerit coles duos optimos submittito, reliquos deiicito, sic vuæ nascentur, quales proposuimus. Ab his Plinius: Est & luxuriosa ratio vites inserēdi, vt quatuor malleoli vehementi vinculo colligentur in parte luxuriosa, atque ita vel per ossa bubuli cruris, vel per colla fictilia traiecti obruantur binis eminentibus gemmis: humescunt hoc modo, recisique palmitem emittunt. Postea fistula fracta, radix liberè capit vires, vuamque fert, & omnium corporum suorum acinos. Sed hucusque vana, & impossibilia dicta sunt, quæ Palladius affert veriora sunt. Vt vitis botryones & albos afferre possit, & nigros: Græci hoc fieri debere iusserunt. Si vicinæ sunt vites, nigra & alba, quum putantur, sarmenta vtriusque inter se diuisa sic iunges, vt medios vtriusque generis oculos ęquando reddere possis vnitati. Tunc papyro ligabis stricto, & molli atque humida terra curabis adlinire, & interiectis ternis diebus adaquare, donec germen nouæ frondis erumpat. Hinc exempto tempore si libuerit, genus efficies per plura sarmenta. Hic modus est verus, & à me expertus. Didymus cum superioribus errat. Accipienda sunt duo sarmenta diuersi generis differentia, eaque findenda per medium, cum animaduersione ne in oculos fissura perueniat, neque quicquam de medulla excidat, atque ita alteri alterum adiungere oportet, & adglutinare, vt oculi coincidant, & quantum possibile est se mutuò contingant, vt duo oculi quasi vnus fiat. Inde verò validè constringere sarmenta cum papyro oportet, & scylla integere, aut glutinosissima terra, atq; ita plantare, & interiectis tribus diebus, aut quinque irrigare, vsquequo germen producant. Quæ Theophrastus affert valdè ridicula sunt, virgæ enim noxam ex contusione recipiunt, vt interire potius, quàm viuere condiscant: atque longo temporis interuallo opus est, vt concipiant, vniantur, secentur, & colē ex omnibus emittant. Columellæ & Didymi ratio eodē morbo laborat. Nos vicinarum vitiū duo sarmēta eligimus, albæ nigręve vuæ, & vbi cohæsurę sunt gemmæ diuidimus, vt tertia ferè oculi pars remaneat, sic æqua labra labris coniungimus rectè abraso, ac lauato vulnere, vinculo arctè constricto, ne libertatem dehiscendi habeant, & obseruato vt ex duabus gemmis vnus colis nascatur: & eodem anno vuas eiusmodi proferet: hoc sarmētum alteri eodem modo addimus varii generis, sic vuæ botryonem efficiemus, vt non solum rotundos, sed corniculatos acinos, eosdem alios albos, alios nigros, alios multifidos habeat.

De elæostaphylo, & vua myrtea. Cap. XIIII.

NON est silentio prætereundum, quod de vitis & oleæ naturali cōcordia Africanus Florentini testimonio fretus posteritatis memoriæ mādauit, scribens oleam, si viti inseratur, non vuas modò sed & oliuas quoque parere. Addit se vidisse hanc arborem apud Marium Maximum, qui quum fructum eius degustasset negauit vnquam se quippiam comesse, quod magis oleam, vuamq́ue resiperet, tam exactè simul vtriusq; sapor linguæ repræsentabatur. Nasci huiusmodi arbores in Libya, gentilique voce vbolima nominari. Perticæ subiiciendæ sunt, quæ possint brachiorum onus fulcire. Si verò alio modo quouis inserantur, longuriis non erit opus. Ergo propter terram vitem terebramus, & oleæ ramulum imponimus, simul vt à vite dulcedinem, simul vt ab humo vernaculum alliciat nutrimentum, vt tandem eius iucundiore cibo fruamur. Postremo si non dum ferentis viticulæ sarmenta fructuaria transferantur, misturam progenitorum seruabunt. Porrò fructus à promiscua parentum conditione insitoris vtriusque nomen adoptauit, elæostaphylos Græcis, quasi dicatur vuolea nominatus. Docet & Tarentinus monstrosam vitis insitionem, promittens vuam fieri posse, quæ in imo suo fundo myrti baccas habeat. Id autem fieri si in myrtum arborem ipsa vitis sarmenta inseras, sic fiet vua myrto mista.

Quomodo vitem præcocem, & serotinam efficiamus. CAP. XV.

FIT etiam insitione, vt præcox vua nascatur. Præcocem vuam nigra vitis, vt Tarentinus monet, creabit in vere, si ceraso inseratur, si quidem eodē tempore feret vuam, quo cerasus arbor sua mala gerit. Eadem Florētinus, & Pamphilus tradidere. Fit & aliis artibus. Celerrimè idem vitem germinare promittit, si trito nitro & aqua, vt mellis crassitudo contrahatur, permistis post putationem protinus gemmantes oculi largè linantur, germina intra septem dies citabit. Pręcocem itidem fieri tradidit, si dulces vinacei, hoc est nō calcati, cum plantulis abundè coniiciantur; aut quum panguntur, scrobiculis accumulentur. Serotina efficitur vitis, eodem authore, si racemos, qui primum nati fuerint, auferes, rursus enim alii pro ipsis nascentur. Insuper & plantæ multam curam habeto: iterum enim racemos producet, qui maturi facti, serotini erūt.

Quomodo vua vinaceis vacua fiat. CAP. XVI.

QVAMQVE semen naturæ opus proximius sit, nos fructus, inquit Theophrastus, qui nucleo vacant, præcipuè quærimus quoad possumus, & tales vt fiant operam damus, vt quum vuas sine vinaceis nasci molimur, quod euenit detracta medulla palmitis, qua vinaceum gignitur. Columella, vt vuę sine vinaceis nascantur, ita docet. Malleolum scindito ita ne gemmæ lædantur, medullamq́ue omnem eradito, tum demum in se compositum colligato, sic ne gēmas allidas, atq; ita stercorata terra deponito & rigato, quum coles agere cœperit, sæpe & altè refodito. Adulta vitis tales vuas sine vinaceis creabit. Ab eis Plinius: In alio genere inuentu nouitio finditur malleolus, medullaq; erasa

in

in se colligantur ipsi caules, ita vt gemmis parcatur omnimodo. Tum malleolus in terra fimo mista seritur, & quum spargere cœperit caules, deciditur, foditurque sæpius. Talis vuæ acinos nihil intus ligni habituros Columella promittit, quum viuere semina ipsa perquàm mirum sit, & medulla adempta nasci. Sine granis interioribus vuas arte nasci posse Democritus Græcus docuit hac ratione. Sarmentum quod est obruendum, quantum latebit in terra, tantum findi debet omni sublata medulla, ac diligenter exculpta membra diuisæ partis iterum cogi, & vinculo constricta deponi. Vinculum papyro iubent faciendum, humidoque solo figendum. Aliqui reuinctum sarmentum quantum fuerit excisum intra scillę bulbum demergunt, cuius beneficio sata omnia faciliùs comprehẽdere confirmant. Alii iam putatę vitis fructiferum sarmentum in ipsa parente non diuisum, sublata medulla quàm altè possunt excauãt, & adfixo adligant calamo, ne possit inuerti: tum in foramen Cyrenaicum lac, vel succum suffundunt ex aqua ad sapæ spissitudinem resolutum. Hoc idem transactis diebus octonis renouant, & tantisper dum vitis nouella pariat germina. A quo Palladius: Est pulchra species vuæ, quæ granis interioribus caret. Hinc efficitur, vt summa iucunditate sine impedimento sorberi possit, velut vnum omnium corpus vuarum. Fit autem Græcis authoribus hac ratione per artem succedente natura. Sarmentum quod obruendum est, quantum latebit in terra, tantum findere debebimus, & medulla omni sublata, ac diligenter excalpta, membra iterum diuisæ partis adunare, & vinculo constricta deponere. Vinculum tamen papyro afferunt esse faciendum, & sic in humida terra esse ponendum. Diligentiùs quidam sarmentum reuinctum, quantum excisum est, intra scillæ bulbum demergunt, cuius beneficio asserunt sata omnia comprehendere posse facilius. Alii tempore quo vites putant, sarmentum fructiferum putatæ vitis in ipsa vite, quàm possunt de alto sublata medulla excauant non diuisum, & calamo affixo alligant, ne possit inuerti. Tunc ὀπὸν κυρηναϊκὸν, quod Græci sic appellant, in excauata parte suffundũt, ex aqua prius ad sapæ pinguedinem resolutum, & hoc transactis octonis diebus semper renouant, donec vitis germina nouella procedant. Sed lignum in fructibus non puto nisi ex siccitate gigni, argumento quòd siccis temporibus gigartorum maior copia, & magnitudo. Crassior enim succus ab anni squallore minus ad pulpam aptus est, accessio verò ad pulpam fit ex fusiori liquidiorique materia, ex humidiori aëris constitutione proueniente. Ob id ex fossione, irrigatione, stercoratione, calidæ aquæ affusione, vt diximus alibi, testæ, & gigarta fructuum fiunt minora. Sed ex abstractione medullæ quod fiat vua sine interiori acino, omnino falsum: nam omnifariam periclitantibus falsum occurrit. Sunt tamen apud nos vuæ, quas Corinthiacas dicimus, hæ pusillos continent acinos. Et apud Orientales legimus vuas grandissimos acinos habentes internis lignis carere. Sed medullæ abstractione factas esse non credimus.

De vite medicata. CAP. XVII.

DICEMVS de vite medicata, scilicet theriaca, purgatoria, & vnguenta rĩa, alteriusq; efficaciæ, vt lubitum fuerit. Plinius, Mira est vitiũ natura saporem alienum in se trahendi: qualẽ & salicum redolent Patauinorũ in palustribus vindemiæ. Sic & helleborum seritur in Thaso, aut cucumis syluester, aut scammonea, quod vinum phthorium vocant, quoniam abortus facit. Scribit Florentinus animalia venenum eiaculantia frequenter agricolas infestare, vt viperæ, phalangia, serpentes, mures aranei venenũ iaculantes, & scorpii etiam si domestici fuerint, & persuasos esse agricolas oportere vitem theriacam ad omnes horum animalium morsus sufficientem curationem præstare. Non solùm enim vinum vitis theriacæ commorsi dolorẽ sedat, sed ex eadem acetum, & vua ipsa, atque vua passa: foliorum etiam & sarmentorũ vstorum cinis morsui impositus, dolorem sedat, & hominẽ seruat. Vitem theriacam ita fieri docet. Sarmentum, quod pangendum est, trium digitorum spatio in ima parte findatur, & sublata medulla theriacę medicamẽ addatur, tunc terræ mandetur vinculo papyri diligenter adstrictum. Aliqui eadem sarmenta iam antidoto satiata intra scyllæ bulbum recondunt, & terris supradicta ratione committunt. Aliqui medicamentum, vt combibant radices vitis, infundunt. Sanè sarmentum si de hac vite sumatur ad transferendum, aut inserendum, potentiam materni medicaminis non tenebit, processuque temporis adsciticiam vim expirabit. Ex his Palladius: Thyriacam vitem sic facies, cuius iste profectus est, vt vinum eius, vel acetum, vel vua, vel sarmentorum cinis proficiat cõtra morsus omnium bestiarum. Fit autem sic. Sarmẽtum quod pangendum est, trium digitorum spatio in ima parte findatur, & sublata medulla, ad eius vitem thyriacæ medicamen addatur. Tunc terræ mandetur vinculo diligẽter astrictum. Aliqui eadem sarmenta iam medicamine satiata, intra squillæ bulbum recondunt, terrisque prædicta ratione committunt. Aliqui antidoti eius affusione radices vitis infundunt. Sanè sarmentum, si de hac vite sumatur ad transferendum, potentiam materni medicaminis non tenebit. Oportebit autem thyriacæ affusione assidua vim succi senescentis iterare. Possumus & vitem purgatoriam facere sic ex Catonis doctrina. Vinum si voles concinnare, vt aluum bonam faciat, secundum vindemiam, vbi vites ablaqueantur, quantum putabis tibi rei satis esse vini, tot vites ablaqueato & signato, earum radices circumsarrito, & purgato. Veratri radices in pila contundito, eas radices ponito circum vitem, & his stercus vetus & veterem cinerem & duas partes terræ circumaddito. Radicibus vitis terram insuper iniicito. Hoc vinum seorsum legito. Si voles seruare in vetustatem, ad aluum mouendam seruato, nec commisceas cum cætero vino. De eo vino cyathum sumito, & demisceto aqua, & bibito ante cœnam. Sine periculo aluum mouebit. Et alibi. Vites quum ablaqueabuntur, signato rubrica, ne admisceas cum cætero vino. Tres fasciculos veratri circumponito circum radices, & terram insuper iniicito. Per

vinde-

vindemiam de his vitibus quod delegeris, seorsum seruato, cyathum in cæteram potionem indito, aluum mouebit, & postridie perpurgabit sine periculo. Ab eo Plinius, Fieri elleboriten ex veratro nigro circa radices vitium sato, Cato docet. Sic fit & scammonites. Florentinus purgatoriam vitem facit eo modo, quo & theriacen fecerat, scilicet veratrum in fissum sarmentum subdens. Sed vnguentariam vitem facere docet Paxamus, si odoratam fieri vuam velis, quæ suauitate locum impleat: in fissa sarmenta, modo quo supra dictum, odoriferum omne quod velis vuam olere, coniici poterit. Melius fieri putat idem si odore prius imbuta sarmenta macerentur, quàm pangantur, vel inserantur.

De vitium morbis, & medelis. CAP. XVIII.

NVNC de vitium morbis, & medelis dicemus: Theophrastum sequemur, qui omnium primus, & morbos, & medelas descripsit. Et primò de articulatione. Articulatio accidit vitibus ex nimietate, & quæcunque fructificare nequeant, propter luxuriam germinis, eodem proculdubio pertinent. Nec enim ista pabulum excoquere possunt, sed ad germinandum vis tota conuertitur, quasi detracta fluxu rapido nimii alimenti. Remediũ esse potest, vel quum nimia nutrimenti vbertas detrahitur, vel quum arbor firmior, atq; robustior redditur. Depampinatio quoque vitium & prægrandium foliorum contortio per totam æstatem identidem facit. Item resectio summarum radicum & sarmenta superiniecta, & demissæ propagines eodem proculdubio pertinent. Adde suffossiones, & ablaqueationes, quibus radices deteguntur, vt flatibus, atque frigoribus assuescant, cauendo ne quid paxillus officiat, hæc omnia alimentum diminuunt, viresq; augent. Aliam quoq; addit morbi rationem. Vitis articulatio venit, aut flatu ablatis germinibus, aut imperitia culturæ concisis, aut tertio in supinum excisis. Sic enim humor largus collectus, vehementer ad germinandum excurrit, ita vt nil queat fructificare. Plinius ab eo: Vitibus morbus peculiaris articulatio tribus de causis. Vna vi tempestatum germinibus ablatis, altera, vt notauit Theophrastus, in supinum excisis, tertia, culturæ imperitia læsis: omnes enim earum iniuriæ in articulis sentiuntur. Ad hæc Palladius: Locis calidis, & apricis, vites, quæ fructu carent, fronde luxuriant, & pauperiem fœtuum compensant vbertate foliorum. Nouembri putare pressius conuenit, frigidis verò mense Februario. Si permanebit hoc vitiũ, circum fossas arena fluuiali, vel cinere debebimus aggerare. Quidam lapides inserunt inter flexuosa radicum. Sotion Græcus: Effundentes se in multam materiem vites, breuius præsecare oportet, sarmentis enim priuatæ quiescunt. Si verò adhuc non cessent, facta pastinatione, harenam fluuialem aggeremus, & modicum cinerem. Alii circum radices lapides ponunt, quo vitem perfrigerent. Accidit & roratio, cuius gemina causa est, aut enim quod rores statim post florem inciderint, aut quod exuperantia fuerit. Quod si ita

fit, aerem dixerim in profluuio floris humidiorem, velut eruginem procreare: exuperantia verò quasi auocare dimouereque alimentum videtur. Itaque vtraque de causa defluere acina, quæq; permanere potuerint esse exigua, ratio est. Hæc Theophrastus. Plinius ab eo: Siderationis genus est vitibus deflorescentibus roratio. Aut cùm acini priusquã crescant, decoquuntur in callum. Sotion hoc affert remedium. Vites rhyadas Græcis appellatas, Latinis defluæ, siue fluxæ vocari possunt, à defluxu, quasi fructum non continentes, ex foliis cognosces subalbidis, & subarefactis, sarmentis latis, mollibus & in lori modum tractabilibus. Medeberis igitur cinere, aceto acerrimo subacto illinens stirpes, & irrorans, quæ in ambitu sunt trunci. Ipsæ enim vites cinere liquido facto respergendæ sunt. Quidam verò marinam aquam radicibus affundunt, alii racemorum summas partes auferunt. Est quoq; vuarum morbus crambus vocitatus à Theophrasto. Hoc animal est erugini simile, nascitur quum tempore humido, residente humore, Sol acrior consequutus inusserit, quod etiam pampinis accidere constat. Plinius: Sunt & eadẽ causa nascentes & erucæ, dirum animal, eroduntq; frondem, aliæ florem, ac depastam arborem turpi facie relinquunt. Nascitur hoc animal tempore humido, & lento. Fit aliud ex eodem, si sol acrior insecutus inussit ipsum vitium, ideoq; mutauit. Africanus ad erucas, pediculos, & ad glaciem hoc affert remediũ. Vrsino adipe corticem illinito, & vitis pedunculos non producet, aut adipe vrsino falces vngito nemine sciente, quibus vites putaturus es, sic neque pedunculi, neq; glacies vitem iniuria afficient. Aut falces oleo, in quo allium contritum sit, illinito. Si verò erucas, quæ in rosis reperiũtur, in oleo coxeris & inde falces illeueris, neque ab alio animalculo, neque à pruina vitis iniuriam perpetietur. Aut adipe hircino, aut sanguine ranarum falces inungito. Aut coticula cinerum cũ oleo perlita falces acuito, vitis sarmenta vsta, & vitis lachryma permista cũ vino in mediam vineam deponito, & vermes non enascentur. Pessimum est vitibus, si dum florent, impluerit. Defluunt enim flores & fructus, causa imbecillitatis. Plinius à Theophrasto: Pessimum est inter omnia quum deflorescentem vitem percussit imber, quoniam simul defluit fructus. Theophrastus, Caudicis fissionem citra iacturam substinet, & corticis quoque detractionem citra noxam patitur, quod arborum plerisq; exitiale est: sed non principis illius, atq; vitalis, verum externi, & qui plerunque subnascente nouo decidit. Ratio est quod partes disiectas celerrimè comprimit, & coagmẽtat, atque tenaci compage constat. Sed dimutilatione nouella vitis maxime interit, etsi quid tenellum, imbecillum, atq; rectifluum sit. Hæc enim istis moriendi causam donant. Exesis primis germinibus nihil amplius germinatur, sed protinus ipse germinandi effluxus cessat, extinguiturq;, quasi viris excæcata & manca quodammodo fuerit. Principiũ enim & validissimũ & infirmissimum est, non tamen modo eodem: nam vitem fertilem admodum germinibus esse, germinationes sequentis temporis latissimè indicant. Plinius ab eo: Intereunt pleraque fissa

ſtirpe, excepta vite. Idem ſi vites ſint lachrymoſæ, earum radicibus aquam ſalſam iubet affundi. Sotion Græcus: Vites lachrymam emittentes, quantum vix credi par eſt, & in totum corpus vitis non diſtributam abiiciunt. Falce igitur truncum incidemus, & exulcerabimus, ſinu in ipſo facto, ſi nil profuerit, radicum craſſitudinem exculpemus, aut aliquo modo vlcerabimus: & amurca ad medietatem cocta, ac perfrigerata, plagas illinemus. Subrectum verò cęſuræ oculum foris inungemus: quod multo melius eſſe experimento conſtat. Palladius: Vites, quæ lachrymarum nimietate tabeſcunt, & deplorando vim roboris ſui auertunt à fructu, trunco earum lacerato, Gręci ſinum fieri iubent. Si hoc minus proderit, radicum robur pingue reſcindi, vt afferat medicinam, vulnus impreſſum, tunc inſulſa amurca ad medietatem decocta, & refrigerata plagæ exciſio perlinetur, & ſub hac acetum acre fundatur. At ſi quæ fructum oſtendunt vites ad maturitatem non perducunt, ſed prius quàm miteſcant vuæ, inareſcunt, hoc modo emendabuntur. Quum ſcipiones amplitudinem acini habuerint, radice tenus vitem præcidito, plagam acri aceto pariter, ac lotio veteri permiſta terra linito, eodemq; radices rigato, ſæpe fodito. Hæc materias citant, vuæq; ſuccum perferunt. Ab eo Palladius: Ægras vites, vel quibus fructus areſcit, circumfodies, & vrinam veterem ſuffundes. Item cinerem ſarmenti, vel quercus aceto miſtum ſubiice, aut inciſas circa terram lætamine refoueto, & quæ germinant fortiora dimitte. Vindanionius Græcus: Quum acinus racemi erui magnitudinem indeptus ſiccari incipit, tunc omnem areſcentem racemi partem deradito, & à ſana, ſiue potius à ſaniore vicina areſcenti adimito: indeq; cæſuram cinere acerrimo aceto miſto linito. Præſtantior autem cinis eſt ſarmentitius. Sic enim quæ ægrotatura erant in racemo illita, cladem ampliorem euitabunt. Truncus autem vitis ſimiliter oblinatur. Quidam & infernas ſtirpis partes circa radices vrina veteri, & acerrima conſpergunt. Ex hac enim medela non ſolum fructus ſeruabitur, ſed & ipſa vitis diuturnitatem recipiet. Ab his Plinius: Quod ſi fructum non maturent, prius inareſcentem præciſarum ad radices plagam, fibraſq;, aceto acri, & vrina vetuſta madefacere iubent, atq; eo luto obruere, ſæpè fodere. Infructuoſas vites Columella ita fœcundas facit. Vites quum exiguum dant fructum, aceto acri cum cinere rigato, ipſumq; codicem eodem cinere linito. Ab eo Plinius: Si verò fertiles non ſunt, aceto acri ſubacto cinere rigari, atq; oblini. Damageron, Ægrotantẽ vitem cinere ſarmentitio, aut quercino cũ aceto miſto ad truncum conſperſo curabis. Valdè prodeſt & vrina hominis radicibus affuſa. Quidam ægrotas vites excidunt iuxta terram, deinde leniter obruunt terra adiacente, modico ſtercore ipſi ammiſto: & quum turiones egerminauerint, debiles quidam extirpant, generoſos ſinunt, & ſequenti anno, commodiorem ex relictis eligentes, reliquos tollunt. Sterilibus vitibus Democritus hoc affert remedium: Truncum ſcalpro, aut ſerra, vel quercino cuneo findito, lapidem in fiſſuram indito, vt partes trunci inuicem diſparentur,

& in ipſum vrinam humanam veterem infundito ad menſuram heminarum quatuor, ita vt eam ſenſim omni trunco circumfundas, vt etiam radices inde perfuſæ in integrum reſtituantur. Deinde iniice ſtercus terra miſtum: oportet tamen eos, qui lapidem in truncum imponunt defodere, & vertere ea, quæ ſunt circa radicem. Id in autumno facito. Sunt etiam quædam vites quæ fructum recens productum putrefaciunt, priuſquam racemi connutriantur, & matureſcant. Talibus igitur medeberis portulacæ folio. Alii autem polentam portulacæ ammiſtam trunco circumlinunt. Alii portulaca dimidiam racemi partem illinunt. Quidam cineris veteris heminas quatuor radicibus iniiciunt, aut etiam arenam. Palladius ad id: Vitis cuius fructus humore putreſcit, per latera pampinanda eſt ante vigeſimum vindemiæ diem, & ſola frons illa ſeruanda eſt, quæ in ſummitate poſita ſolem nimium defendit à vertice. Vites quoque algore intereunt, hoc quidem eſt quo deprehenditur ſoli vitium, quoniam non euenit niſi in frigido: itaque per hyemem cœli rigorem probamus, non ſoli. Ne igitur rubigo vineam vexet, docet Columella palearum aceruos inter ordines verno tempore poſitos habere in vinea. Quum frigus contra temporis conſuetudinem intellexeris, omnes aceruos incendito, ita fumus nebulam, & rubiginem remouebit. Diophanes, ne à pruina & rubigine vites lædantur, docet ita: Stercus aridum per diuerſa ſpatia in vinea deponito ſecundum vineti ventum, vbi incumbentem pruinam videris, ſtercus ſuccendito, fumus inde elatus pruinam diſperget. Quæ verò à pruina aduruntur vites, tardius putare oportet, quum ad germen fundendum concitantur, ſic enim tardius effloreſcunt. Hippuris vitis tardius germinat, ob id credita eſt minus pruinam curare calido iam ſole exiſtente. Quidam fabam in vineis ſerunt, & vites à pruina illæſas futuras putant. At ſi contigerit vites à pruina lædi, incidendæ ſunt, & valdè breuiter præſecandæ, vt vis earum permaneat: nam & ſequenti anno priorem fructum reddent. Alii miricæ cinerem in vinea ventilant, nam oculis cinis inſidens, illabentem pruinam pellit. Aliud affert Berytius. Simul vt videris rubiginem in aëre congregari, ſtatim bouis cornu ſiniſtrum vnà cum bubulo ſtercore vrito, & fumum multum per ambitum arui, ſecundum ventum facito, quo ventus omnem fumum ad rubiginem ferat, nam diſperget. Apuleius tradit trium cancrorum vſtorum cum bubulo ſtercore, aut paleis, aut ſtercore caprino, fumum ſufficienter iuuare. Si verò anticipet rubigo, damnum reſarcies hoc modo: Cucumerum ſylueſtrium, aut colocynthidis radices, aut folia contundito, & aqua macerato, indeque apprehenſa à rubigine irrorato ante ſolis exortum. Idem facit cinis ficulneus, aut quercinus maceratus, & irroratus. Prodit Apuleius: Si lauri ramulos in aruum proieceris, tranſire in ipſos rubiginis noxam. Noſſe operæ pretium eſt, quod pleniluniis omnia rubigine afficiuntur, præcipuè frumentum, propterea quod tunc Luna calidiſſima,

lidiſſima, & humida, noctuque fructus putrefacit. Quidam ſilurum piſcem conciſum vrunt ſecundum ventum, per omnem regionis partem odorem ſpargentes. Quin & per naturam contraria affectione reſiſtit, ſi in cribro phocæ pellis circumponatur, perforeturq;, ita vt per cribrum ſemen excutiatur, & terra conſeminetur. Idemq; grandinem cadere non ſinit naturali proprietate. Plinius, Simili modo ne conuoluolus fiat in vinea, amurcæ congios duos decoctos in craſſitudinem mellis, rurſus cum bituminis tertia parte, & ſulphuris quarta, ſub dio coqui iubent, ne excandeſcat ſub tecto. Hoc vites circa capita, ac ſub brachiis vngi, ita non fore conuoluolum. Quidam contenti ſunt fumo huius mixturæ ſuffire vineas ſecundo flatu continuo triduo. Plerique non minus auxilii, & alimenti arbitrantur, in vrina, quàm Cato in amurca, addita modò aquæ pari portione, quoniam per ſe noceat. Nunc remedia contra animalia deſcribemus. Contra ſorices id affert Columella, Vites quæ ſecundum ædificia ſunt, à ſoricibus, vel muribus infeſtantur. Id ne fiat plenam lunam obſeruabimus, quum erit in ſigno Leonis vel ſcorpionis, vel ſagittarii, vel tauri, & noctu ad Lunam putabimus. Genus eſt animalis, volucra appellatur: id ferè prærodit teneros adhuc pampinos, & vuas, quod ne fiat, falces quibus vineam putaueris, peracta putatione ſanguine vrſino linito, vel ſi pellem fibri habueris in ipſa putatione, quoties falcem acueris, ea pelle aciem detergito, atque ita putare incipito. Plinius ab eo: Alii voluocem appellant animal prærodens pubeſcentes vuas, quod ne accidat, falces, quum ſint exacutæ, fibrina pelle detergent, atq; ita putant. Aut ſanguine vrſino liniri volunt poſt putationem eaſdem. Ne formica vitem aſcendat, iubet Columella lupinum teri, & cum fracibus miſceri, eoq; imam vitem linea circumlini, vel bitumen cum oleo coqui, eo quoq; imas vites tangi: formicæ non exedent. Plinius: Sunt arborum peſtes & formicæ. Has abigunt rubrica, ac pice liquida perunctis caudicibus. Nec non & piſce ſuſpenſo iuxtà in vnum locum congregant. Aut lupino trito cum oleo radices linunt. Africanus contra beſtiolas vites vaſtantes hæc docet: Enecabuntur vermes vitem infeſtantes, aut vineam ſua habitatione ęgram reddentes, fimo bubulo ſecundum ventũ ſuffito. Quidam galbanum, aut cornu cerui, aut vngues caprinos, aut eboris ſcrobem, aut lilii radicem in vinea ſuffiunt. Fugabis etiam muliebris pili ſuffitu. Alii pæoniam, vel perſonariam ſuffientes. Alii ſuccum cyrenaicum, & oleũ coquunt & truncos vitium illinũt, à fundo paulo ſuperius initio facto. Alii allio trito vites illinunt contra erucas. Alii cantharides oleo macerant, inde coté, in qua falces exacuunt, illinunt cõtra eaſdem. Quidam contra maiora animalia ſtercore canino vrina veteri macerato, ac diſſoluto, omnia per ambitũ reſpergunt. Democritus: cancros fluuiales plurimos, aut paguros marinos, nõ pauciores quàm decẽ in vas fictile cum aqua indito, & addito operculo ſub diuum exponito, vt ad denos dies inſolentur. Deinde quæcunq; illæſa eſſe volueris, hac aqua conſpergito, idq; alternis diebus, donec adoleuerint, & mi-

raberis rei efficaciam. Plinius: Contra veſpas remedio eſt oleo aſpergi ex ore vuas. Tradunt ſucco cucumeris ſylueſtris tactis radicibus vitium, non attingi vuas ab auibus. Vuæ flores in cibis edêre gallinacei, vuas non attingunt. Vites cæſas bidente curare docet Palladius: Quum vitis bidente læditur, aut ferro, plagam, ſi terræ iuncta eſt, adline ſtercore ouillo, vel caprino, tunc terra miſta circumfoſſa ligare curato. Si in radice læſa eſt, operiens liquidum lætamen admiſce. Eadem Caſſianus Græcus.

De vitis inimicitia cum braſſica, & aliis. CAP. XIX.

BRASSICA & laurus vitem offendunt, ſuccoq; ſuo & odore deteriorem faciunt, nam & eam allicere, & olfacere dicunt, quamobrem cum germen iis propius acceſſerit, auerſum retrograditur, inimicum fugiens odorem. Ideo Androcides ſapientia clarus braſſicam aduerſari vino, ac ebrietatem arcere hoc prodidit exemplo, quòd vitis etiam viua braſſicæ fugetur odore, vt ex Theophraſto habetur. Plinius ſylueſtrem braſſicam vino inimiciſſimam prædicat, quam præcipue vitis fugiat, aut ſi non poſſit fugere, moriatur. Berytius ſcribit, Maxime cauere homines debent braſſicam inter vites ſerere, velut natura ſiccam, & naturaliter contrariam affectionem aduerſus vitem habentem. Si autem contingat complantata eſſe ex propinquo vitem & braſſicam, vitis ipſa augeſcens, vbi braſſicæ appropinquat, non amplius directe procedit, ſed retrouertitur, contrariam affectionem ad braſſicam habens. Inquit Timæus, Athenæo referente, vineam, in qua braſſica naſcitur, vinum exilius proferre. Odit præterea maximè corylum. Iubente Virgilio,

Neve inter vites corylos ſere.

A quo Plinius: Vitis odit corylum, & ni procul abſit, triſtis, & ægra. Odit & cupreſſum, vt diximus in eius capite.

Prognoſtica ad cognoſcendas vini vbertates, vel caritates ante vindemiam. CAP. XX.

INTER Democriti ſcita connumeratur illud, vt qui cognoſci poſſit ante vindemiam futuram vini vbertatem, & bonitatem, vel contrà prauitatem hoc modo. Acinum, hoc eſt, vuam particularem de racemo leniter per digitos detrahito: ſiquidem igitur quiddam exilierit, vbertatem oſtendit. Quidam ſi multum frumenti prouenit, etiam liquidum fructum abundaturum pollicentur. Cæterum vinum bonum, & potens futurum coniectamus, ſi per vernum tempus imbres plures fiant. Idem futurum indicant imbres oborti, quum erui magnitudinem vuam habet, & adhuc acerba exiſtit. At verò quæ ad ipſum vindemiæ tempus oboritur pluuia, non ſolùm aquoſum, ſed & deprauatum vinum vt vappam faciet. Plinius. Vinearum conceptus Vergiliarum exortu incipit, ad VI idus Maii. Aliud hoc quatriduum eſt, quod neque rore ſordere velint, exhorrent enim frigidum ſydus Arcturi poſtridie occidens,

dens,

cidens,& multo minus plenilunium incidere. IIII nonas Iunii, iterum aquila exoritur vesperi, decretorio die florentibus vitibus, si plenilunium in eum incidat. Equidem & solstitium VII calendas Iulii in simili causa duxerim, & canis ortum post dies à solstitio XXIIII. Sed interlunio accidente, quoniam vapore constat culpa, acinique præcoquuntur in callum. Rursus plenilunium nocet ad IIII nonas Iulii, quum Ægypto canicula exoritur, vel certè XVI calend. Aug. quum Italiæ. Item XIII calen. Aug. quum aquila occidit, vsque ad X calen. eiusdem.

Maturitatis vuarum tempus quomodo cognoscatur. CAP. XXI.

INSTANTE vuarum maturitate, docendum est quo tempore vindemiæ celebrandæ sint. Canit Hesiodus,

Dum tamen in media cœli statione refulget
Syrius, Orionq; loco splendescit eodem,
Et rosea Arcturi cernit Pallantias astrum:
Tunc vuas tenero abscindens de corpore matrum,
Per bis quinque dies tepido sub sole iacentes
Pande. Dies etiam mollescant quinque sub vmbra.
Dehinc torque, & capiant vegetes iucunda Lyæi
Munera.

Varro vuas legere, & vindemiam facere iubet inter æquinoctium autumnale,& Vergiliarum occasum. Columella calendis Octobris fieri vindemias pluribus regionibus inquit: Vuarum maturitatem alii aliter interpretati sunt. Quidam quum vidissent partem aliquam vuarum virescere,crediderunt tempestiuam esse vindemiam. Quidam quum coloratas, & perlucidas vuas animaduertissent, nonnulli etiam quum pampinos,ac folia decidere considerassent: quæ omnia fallacia sunt, quoniam immaturis vuis omnia eadem possunt accidere propter intemperiem solis, & anni. Itaq; nonnulli gustu explorare maturitatem tentauerunt, vt siue dulcis esset sapor vuæ, siue acidus, exinde æstimarent: sed & hæc ipsa res habet aliquam fallaciam: nam quædam genera vuarum nunquam dulcedinem capiũt propter austeritatem nimiam. Sed hoc modo ipsa naturalis maturitas consideratur: scilicet quum expresseris vinacea, quæ acinis celantur, si iam infuscata, & nonnulla propemodum nigra fuerint: nam nulla res colorẽ illum afferre potest, nisi maturitas, quum in media acinorum parte sint,vt à sole ęstuante & ventis protegantur,humorque ipse non patitur ea percoqui, aut infuscari, nisi suapte natura. Diophanes Græcus adhæc: Non facile est cognoscere,quando vindemiandum sit: nam alii ante maturitatem vuas legentes, infirmum, & non perenne vinum faciunt: alii tardius vindemiantes, non solum vitem lædunt, vltra tempus onus gestantem, sed & si grando, & glacies oboriretur, iniuriæ expositum vinum habebunt. Cognoscitur igitur opportunum tempus visu, & gustu, aliisque

notis à veteribus proditis. Democritus & Africanus sex tantum dies & non plures rectè permanere vuam maturam tradunt. Si igitur vinaceus non amplius viridis pellucet, sed nigricans, vuam maturam esse significat. Alii acinos premunt, & si vinaceus exilierit nudus, citra omnem caruncula circum se complexum, maturas ad vindemiam esse vuas iudicant. Si verò prosilierit vinaceus partem carnium secum trahens, maturas negant. Quidam quòd passa fieri incipiat, maturam coniectant. Alii hoc modo: Vbi densissimus est racemus, inde acinum vnum eximunt, & post vnum, aut alterum diem racemum respiciunt, & contemplantur. Si in eadem figura permanserit locus, velut vicinis, & iuxta sitis acinis, nullum augmentum capientibus, vindemiam accelerant. Si verò exempti acini locum minorem factum viderint, velut circumsitis acinis auctis, vindemiam inhibent, donec augmentum progressum fecerit. Zoroaster verò addit, quòd vindemiare oportet Luna existente in Cancro, aut Leone, aut libra, scorpio, capricorno, aut aquario. Diligenterque prouidendum vt desinente ipsa, & sub terra existente vuarum collectionem absoluamus. Plnius, Iustum vindemiæ tempus ab æquinoctio ad Vergiliarum occasum dies XLIIII. Musta calcari debere quum Luna sub terra, XI calend. Septemb. Cæsaris & Assyriæ stella, quæ vindemiator appellatur, exoriri mane incipit, vindemiæ maturitatem promittens. Eius argumentum erunt acini colore mutati. Vindemiam antiqui nunquam existimauere maturam ante æquinoctium: iam passim rapi cerno. Quamobrem & huius tempora notis, argumentisq; signentur. Leges ita se habent. Vuam calidam ne legito, hoc est in eius siccitate, ac nisi imber interuenerit. Hanc ne legito rorulentam, hoc est, si ros nocturnus fuerit, nec prius quàm sole discutiatur. Vindemiare incipito quum ad palmitem pampinus procumbere cœperit, aut quum exempto acino ex densitate interuallum non compleri apparuerit, acinum non augeri. Acino plurimum refert, si contingat crescente Luna vindemiare.

De vindemia facienda. Cap. XXII.

CATO, Columella, Varro, cęteriq; multa vasa præparari iubent ante vindemiam, sed quia aliena sunt ab his, quæ nostris temporibus habemus, superuacuum duximus recensere. Didymus torcularia viginti diebus ante vindemiam aperienda esse dicit, quo perflentur, & transpirent, aqua marina respergenda, suffumigandaq;. Apuleius: Qui corbibus præfecti sunt, folia eligant, & si quis racemus acerbus, aut acidus afferatur. Oportet & calcantes, si quid cophinis pręfectos fefellerit, eligere: nam folia cum vuis contrita, vinum magis astringens, & corruptibile faciunt. Ex acerbis, & siccis racemis detrimentum accedit. Iniectas in torcular vuas, statim pedibus conterant, qui ad hoc destinati sunt, omnesq; acinos æqualiter conculcātes, vinacea extrahant, quo plurima liquoris pars in subtorcularios lacus defluere possit, & vbi ite-

rum

rum calcarunt discedant: & quum calida, & non valdè humecta fuerint vinacea, sub lignum prælii imponant: calida enim, & mollia existentia fluidiora sunt. Si valdè humida superponantur, necesse est onere imposito disrumpi, ac disparari composita. Ingredi autem calcatores oportet torcularios pedibus benè lotis: neq; in torculari quicquam edant vel bibant, neq; sæpè ingrediantur, & exeant, & si qua necessitas abeundi fiat, nudis pedibus ne abeant. Sint calcatores induti, ob vrgentes sudores. Bonus odor in torculario fit oportet ex thure, vel aliquo alio suffumigio. Varro vindemiam ita fieri oportere dicit, vt videas à quo genere vuarum, & à quo loco vineti incipias legere, nam & præcox multo ante coquitur, quo prior legenda, & quæ pars arbusti, ac vineæ magis aprica, prius debet descendere de vite. In vindemiam diligentius vua non solum legitur ad bibendum, sed eligitur ad edendum. Itaq; lectius defertur in forum vinarium, vnde in dolium inane veniat, electa in secretam corbulam, vt condatur. Quæ calcatæ vuæ erunt, earum scopi cum folliculis subiiciendi sub prælum, vt si quid reliqui habeant musti, exprimatur in eundem lacum. Quum desiit sub prælo fluere, quidam circumcidunt extrema, & rursus premunt, & rursus, quum expressum, circumcisitum appellant, ac seorsum quod expressum est seruant, quod resipit ferrum.

Lora optima quomodo fiat. CAP. XXIII.

A VARRONE docetur lora quomodo fiat. Expressi acinorum folliculi in dolia coniiciuntur, eoq; aqua additur, ea vocatur lora, quòd lota acina, ac pro vino operariis datur hyeme. Columella expressius docet. Quantum vini vno die feceris, eius partem decimam quot metretas efficiat considerato, & totidē metretas aquæ dulcis in vinacea, sed quibus vnius diei vinum expressum erit, addito. Eodem & spumas defruti, siue sapæ, & fæcem ex lacu confundito, & permisceto, eamq; intritā macerari vna nocte finito, postero die pedibus proculcato, & sic permistā prælo subiicito. Quod deinde fluxerit, aut doliis, aut amphoris condito, & quum deferbuerit, obturato. Commodius autem seruatur in amphoris. Hanc loram Columella suus patruus ex vetere aqua faciebat, & nonnunquam plus biennio innoxiam seruabat. Anatolius ita facit: Vinacea post musti defluxum è vestigio deiicienda sunt, & in dolia indenda, ac postea conculcanda, etenim fæx ex his non iniucundus potus fit ruralibus: ipsaque deinde remanentia vinacea abundans alimentum brutis præbent. Oportet autem statim, vt vinacea ex torculari ablata sunt, & torcular, & lacus subtorcularios euertere, & aqua marina, aut muria per spongiam expurgare, & suffumigare: humor enim remanens omnino corruptus acescit, & proinde fructum, qui sequenti die calcatur, corrumpit, & culicem gignit, quod signum est vini in vappam peruersi. Plinius. Non possunt iure dici vina, quę Grȩci deuterias appellant, Cato & nos loram, maceratis aqua vinaceis, sed tamen inter vina operaria numerantur. Tria eorum genera. Decima parte

aquæ addita, quæ musti expressa sit, & ita die ac nocte madefactis vinaceis, rursus prælo subiectis. Alterum quomodo Græci factitauere, tertia parte eius quod expressum sit addita aquæ, expressoq; decocto ad tertias partes. Tertium est fecibus vinum expressum, quod fecatum Cato appellat. Nulli ex his plus quàm anno vsus.

Quomodo mustum in dolia condendum. CAP. XXIIII.

POST perfectam vuarum calcaturam, quomodo mustum in dolia condendum sit, docet Diophanes. Dolia ante vini infusionem meraca muria per spongiam emundare oportet, & thure suffumigare. Oportet neque valdè plena facere, neq; nimium vacua, sed coniicere quantum verisimile est mustum efferuescens augmentum facere posse, vt ne superfundatur, & vt spuma vsq; ad labia eleuata, quod solum est impurum expuat. Purgandum est consequenter mustum in doliis ad dies quindecim, & tum manibus, tum scyphis spuma auferenda, & si quid aliud superfluum fuerit: purgamenta verò omnia extra locum, in quo dolia sita sunt, exportentur, & valdè procul reiiciantur. Si enim in vicino manserint, culices ex ipsis corruptis enascuntur, & malus fætor excitatur, quæ ambo vinum in vappam conuertunt: quare bonum odorem in torcularibus, & cellis vinariis procurandum. Florentinus ne vinum superfundatur, hoc adinuenit: Coronam ex pulegio, aut calamintha, aut origano ad colla vasorum circumponit. Quidam interna doliorum labra caseo bubulo perlinunt, cohibet enim intro musti ipsius feruorem. Docet Democritus mustum, quod per pluuias frequentes imbecillitatem contraxit, crebro imbre perfusa vua, quod probari ipsius gustu poterit, sic curari debere. Statim atq; primum efferbuerit mustum, in noua dolia transferunt, in fundo enim sidit suo pondere feculentum omne & aquosum, atque in metretas decem vini tres salis heminas adiiciunt. Vel mustum decoquunt, donec pars eius vigesima possit absumi. Melius fieri dicunt si centesima gypsi pars adiiciatur. Lacedæmonii eo vsque decoquunt, donec vini quinta pars pereat, & quarto anno vsibus ministrant.

Quomodo vina elutrianda. CAP. XXV.

VINVM elutriari oportet, Zoroastræ doctrina, borealibus ventis spirantibus, nequaquam verò australibus, infirmiora vere, fortiora æstate. Quæ verò in squallidis locis nata sunt, post hyemale solstitium. Vinum plenilunio in alia vasa transfusum acescit. Nosse oportet: vinum à fece, vnde alimentum habet, liberatum, tenuiorum partium, & imbecillius redditur. Prouidendum est hyeme calefiat, æstate frigescat. Intermestruo quum Luna silet, elutrianda vina. Sotion in prælunaribus maxime diebus, hoc est prima, & secunda die priusquam Luna hominibus appareat, transfusionem fieri tradit. Obseruari præterea exortus syderum, & emersus, in iis enim fæcem moueri volunt. Item quum rosa floret, aut germinat vitis, qua fron-

dente

dente conſulunt ſapientes, præſertim Heſiodus, aperto dolio, ſummũ imumq; vinum expendendum: quod medias tenet dolii partes, ſeruãdum vtpote quod & validius, atq; durabilius, ac vetuſtatis patiens exiſtimetur. Quod enim ſummis vaſis faucibus reſidet, aëris conſuetudine vires exhauriente, degenerat in vappam, quod fundo ſidit, fęcis vicinitate vitiatur. Quod ita cecinit Heſiodus,

Principio vaſis ſaturum, & fine eſſe iubemus,
In medio parcum.

Vaſa non ad ſummum vſq; labrum replenda, ſed faucibus tenus, ne occluſo ſpiritu ſtrangulentur, coercitaq; ſuſpiret aura. Addit Plinius. Vinum transferre in vaſa, in quibus acetum fuerat, melius, quàm in ea, in quibus dulce, aut mulſum.

Prognoſtica vinorum durabilium, peruertendorumq;.
CAP. XXV.

TRANSFVSO in dolia vino, monet Africanus, fex ipſa in dolio relinquatur, ac diligenter dolium cooperiatur, frequenterq; olfactu experimentum ſumendum eſt, an aliqua transmutatio fecum fiat, vt ſi culices, aut eiuſmodi quippiam gignatur, id ſignum vinum corruptum iri; ſi nil tale contingat, permanſurum. Alii pertuſam harundinem ad fæces vſq; dimittunt, ſupernumq; harundinis foramẽ digito magno obturãt, mox ablato digito per foramen olfaciunt, vel aliquid fæcis exugunt, & ex fæcis qualitate quale futurũ erit vinum coniiciunt. Alii parum de vino feruefaciunt, & refrigeratum guſtant, & ex ſapore de cætero quale vinum futurum ſit iudicant, verũ de medio vaſe vinum accipiendum ad experimẽtum. Alii ex operculis vaſorum prognoſtica concipiunt. Detecto enim dolio, humiditatem ipſis inhærentem deguſtant, & tale vinum fore coniectant: nam ſi vinoſus eſt ſapor, optimi vini ſignum, ſi aquoſus, peruerſuri. Alii à ſapore auſpicantur præſagia: nam ſi auſterum ſapit, ſecuritatem indicat, ſi molle, contrarium. Licet idem ex ſupernatante flore coniicere. Si mollis, latus, & purpurei coloris, ſecurius vinum promittit, ſi glutinoſus, reprobi ſignum: ſi niger, imbecille: albus diuturnum vinum ſignificat. Si telæ araneæ contextus, acoris indicium. Rurſus ſi ſerpentem viti implexum vindemiæ tempore videbis, vinum acidum expectabis. Si dum calcatur muſtum, aut in dolia conditur, craſſum & glutinoſum fuerit, quod tactu deprehendes, durabilius vinum erit: ſi tenue, facilè peruerſurum. Vinum in muſto auſterum, perenne, & in poſterum iucundum fore, dulce verò nõ durabile. Tactu etiam cognoſces, vas tactu calidum, nõ firmum vinum, frigidum contra diuturnius. Vinum guſtu calidum, vel frigidum idem oſtendit. Operculum dolii ſiccum, firmiſſimum vinum indicat, ſi humidum, peruerſionem. Si aceti mulſi odorem habebit, tranſuaſari oſtendit, vas talis odoris cauſam ſcito. Alii manus in vinum immergunt, iiſque exiccatis ex odore coniiciunt: peruertendi enim vini acidior olfactus. Alii ſuper harenam vinum coniiciunt,

& percolant, si non transmutabitur, probatissimum habent. Vina quia peruerti solent in solstitiis, & vite germen fundĕre: ob id eo tempore probationis talia experimenta sumunt. Alii laminas ex plumbo, stanno, vel ære faciūt longitudine, & latitudine trium digitorū, & detersas operculo doli adglutinant, & opercula doliis obdunt, & post quadragesimū diem aperiunt, si laminas puras reperient, vinum dulce, odoratum, & sanum iudicant, at si plumbeā albescentem, in cerussæ speciem, si stanneam, nigrescentem, si æneam, in bullas erumpētem, non sanum. Alii polentam ammiscent, & vbi desederit, gustant. Alii apii semen, hordei furfures, lauri folia, vitis nigræ sarmenta in efferuescens & bulliens vinum iniiciunt, & refrigeratum gustant: & hoc modo experimētum capiunt. Plinius. In vitium inclinantis vini experimentum est laminæ plumbeæ mutatus in eo colos. Flos vini cādidus probatur, rubeus triste signum est, si non is colos vini sit. Item vasa incalescentia operculave sudantia. Quod celeriter florere cœperit, odoremq; trahere, non fore diutinum.

De tempore, & modo gustandi vinum. CAP. XXVI.

SVNT & fraudes œnopolarum, quæ peruersum vinū optimum gustātibus demonstrare possunt, nō quòd ipsi eiusmodi imposturas aliis faciamus, sed ne per tales circumueniamur & ne ab eis fallamur, eas nos docet Florentinus. Qui borealibus ventis flantibus vina degustant, qualia sint non cognoscunt, quia tunc incommota manent. Sed experti œnoptæ Austro spirante gustant, quia auster vinū commouet, & quale sit arguit. Ieiunus vinū ne gustet, tunc enim gustus est hebes, neq; à crapula id degustandū. Oportet gustantem, neq; acres, neq; salsos cibos, qui comedentis gustū immutant, presumpsisse: sed paucissimum cibum, eumq; nondum concoxisse. Emptoribus borea spirante, vinū ad gustandum exhibeto. Alii emptoribus imposituri, doliū nouum habent, quod optimo, vetere, ac odoratissimo vino replent, & ita fallunt gustātes, putantes odoris fragrantiam contēti vini esse, quū in dolio diutius ea qualitas inhæreat. Caupones caseum, & nuces exhibent potantibus, quo exactus sensus gustus corrumpatur. Zoroaster sydérū exortu dolia aperiri nō debere admonet, tunc enim motus fit vini, & non cōuenit ipsum cōtrectare. Et si in die dolium aperies, soli vmbrosum aliquod oppones, ne splēdor vino illabatur. Si noctu, necessitate vrgente, doliū aperturus, aduersum lumē Lunæ itidē excipies. Laborat vinū, vt Paxamus tradit, occasu Pleiadum, itē bruma, vel quū flore vitis exuitur, æstiuo solstitio, vel exortu Canicula. Sentiunt vitia, quum cœlum incendio flagrat, quum etiā nimio frigore riget, quū vehementer incesserunt pluuiæ, item quum duro tonitru cōcutitur aut violentis coruscat fulgetris. Plinius. Bruma aperiri vetant, nisi sereno die: vetant Austro flante plenave Luna.

Quomodo mustum dulce toto anno habeamus. CAP. XXVII.

MVSTVM vt semper dulce, & tanquam recens toto anno permaneat, sic facito. In amphoram mustum indito, & corticem oppicato, demittito in piscinā, post trigesimum diem eximito, totum annum mustum erit. Cato,

Vel

Vel antequam prœlo vinacea ſubiiciantur de lacu quàm recẽtiſſimum addito muſtum in amphoram nouam, eamq; oblinito, & picato diligenter, ne quicquam aquæ introire poſſit. Tunc in piſcinam frigidæ, & dulcis aquæ totã amphoram mergito, ita ne qua pars extet, dein poſt quadraginta dies eximito, & vſq; in annũ dulce permanebit. Hęc Columella à Florentino Gręco. Muſtum prochyma dictum Græcis, quod ſponte diſtillat antequã calcetur, eodem die in vas intus, & extrà picatum conde, vt ad medietatẽ vas repleatur, & addito operculo diligenter obline gypſo. Ad multũ enim tempus muſtum dulce permanet. Diutius permanebit, ſi vas per pelliculã obturatũ, & concluſum in puteũ per triginta dies dimittatur, propterea quod nõ efferueſcit, & ſemper muſtũ erit. Si quis etiã leniter vuas calcauerit, vt nõ premãtur, hoc ipſum hábebit. Alii in vetus vas à vetere vino muſtum infundunt. Alii vas intra & extra picatũ in puteũ imponunt, vt labra tantũ ſuperemineant. Alii in humidã arenam vas infodiunt. Alii ſuper vas vinaceis obrutũ harenã humidam accumulant. Alii in vas non picatũ muſtum condunt, & nitro Alexandrino tuſo adiecto in vmbra deponũt. Experimentũ ſuprà deſcriptũ probauimus, & verũ inuenimus, immo etiam per bienniũ ſub aqua latuit, & optimũ repperimus. Alio quoq; artificio dulce vinũ Columella facit. Vuas legito, in ſole triduũ expãdito, quarto die meridiano tẽpore calidas vuas proculcato, muſtũ lixiuium, antequã prę lo ſit preſſum, de lacu tollito, quũ deferbuerit in ſextarios quinquaginta irim benè pinſitã nec plus vncię pondere addito. Vinũ à fęcibus eliquatũ diffundito: hoc erit ſuaue, firmum, & corpori ſalubre. Didymus ita facit. Triginta diebus antè vindemiã ſarmentum ferens botros intorquẽt, omniaq; folia auferunt, quo illabens ſol humorẽ conſumat, & vinũ dulce facit, quemadmodũ per cocturã nos facimus. Intorquent ſarmenta nimirum, vt racemos ab humiditate, & alimento ex vite abſtrahant. Alii poſtquã racemos foliis denudarunt, & vuæ iã corrugari incipiũt, collectas racematim ad ſolem exponũt, donec paſſę fuerint, poſt ſub eodẽ meridiano ſole ſublatas in torcular transferunt, & reliquam diem ac inſequentẽ noctem ſinunt, & ſub diluculũ calcant, vel iã expreſſum, & in doliis conditũ muſtum, per triduũ deoperta relinquũt, mox opercula addunt nõ valdè oſculis congruentia, ſed virgis interpoſitis ſuperpendẽtia: poſt quintum diem opercula exacte obdenda, cinere aqua ſubacto illita, paruis foraminulis relictis, quæ & poſt ſeptimum diem claudantur. Et ſi dulcius quæris, ad dies quinq; dolia deoperta ſinito, mox opercula addito. Plinius Mediũ inter dulcia vinumq; eſt quod Gręci aigleuces vocãt, hoc eſt ſemper muſtũ. Id euenit cura, quoniã feruere prohibetur: ſic appellant muſti in vina tranſitũ. Ergo mergũt è lacu protinus in aqua cados, donec bruma tranſeat & cõſuetudo fiat algẽdi. Eſt etiamnum aliud genus eius per ſe, quod vocat dulce Narbonenſis prouincia, & in ea maximè Vocõtii. Aſſeruatur eius gratia vua diutius in vite pediculo intorto. Ab aliis ipſe palmes inciditur in medullã, ab aliis vua torretur in tegulis.

An vinum habeat ammiſtam aquam. CAP. XXVIII.

PYRA ſylueſtria, hoc eſt crudiſſima Sotion in muſtum coniicit, & ſi aquam habuerit, ad fundum merguntur. Democritus verò inquit. Si ſcire cupis emptor, ſi nullam miſtionis fraudem vinum experitur, mala, aut pyra ſylueſtria, aut locuſtam, aut cicadam in vas mittito, quod ſi ſupernatauerint fluitantia, meri ſinceriq; putat iudicium, ſi demergantur, aquam contineri. Aliqui arundinem, papyrum, fœnum, lignum, aut aliquid ſarmentoſum oleo illitum dolio mandant, deinde extrahentes conſiderāt, ſi oleo guttulæ aquæ ſtillatim congeſtæ cohæreant, quòd ſi deprehendatur, aquam cōtineri certũ eſt. Vel ſi in ollam nouam antea nullo perfuſam humore biduo vinum adhibeatur, ea miſtam aquam extillabit. Alii calefactum vinum ſub dio in nouum mittunt fictile, ſi aquam habeat degenerat in acetum. Alii in viuam calcem vinum iniiciunt, ſi ſincerum eſt, hanc cogit: ſin aquoſum, diffundit. Porrò ſi in ſartaginem feruens oleum capientem vinum aquam habens funditur, obſtrepet, & bullans exiliet. Alii ſpongia oleo imbuta ſpiraculum vaſis obturant, & inuertunt, ſi aqua inſit, à ſpongia manans effluet. Africanus in dolium vini liquidum alumen infundebat, & penicillo oleo perunctо dolii ſpiraculum operculabat, per quod inclinatum ſola profluebat aqua. Ad hęc Cato: Si voles ſcire in vinum aqua addita ſit nec ne, vaſculum facito de materia hederacea. Vinum id, quod putabis aquam habere, eodem mittito. Si habebit aquam, vinum effluet, aqua manebit, nam non continet vinum vas hederaceum. A quo Plinius: Ederæ mira proditur natura ad experienda vina. Si vas fiat ex ligno eius, vina transfluere, ac remanere aquam, ſi qua fuerit mixta. Sed hoc falſum eſt, nam quum experiremur, aqua effluit, vinum remanet. Sed lignum viride ſit oportet. At quomodo à vino aqua ſeparetur, in Naturali Magia longius exequuti ſumus.

De defruto coquendo. CAP. XXIX.

VASA, quibus defrutum coquitur, aut ſapa, plumbea potius, quā ęnea eſſe debent: nam in coctura æruginem remittunt ænea, & medicaminis ſaporem vitiant. Odores qui cum defruto apti ſunt coquantur, iris, fœnumgræcum, ſchœnum. Harum ſingulæ libræ in defrutarium quod ceperit muſti amphoras nonaginta, quum iam deferbuerit & expurgatum erit, tum adiici debent. Deinde ſi natura tenue muſtum erit, quum ad tertiam partem fuerit decoctum, ignis ſubtrahendus eſt, & fornax aqua refrigeranda. Quanto plus decoquitur (ſi modo non aduritur) melius, & ſpiſſius erit. Plinius: Decoquitur muſtum vſque ad tertiam partem menſuræ. Quod vbi factum ad dimidiam eſt, defrutum vocamus. Omnia in adulterium mellis excogitata. Ipſa quoque defruta ac ſapas coquũt quum ſit cœlum ſine Luna, hoc eſt in ſyderis eius coitu, neque alio die coqui iubent. Præterea plumbeis vaſis non æreis, nucibus iuglandibus additis: eas enim fumum excipere. Campaniæ nobiliſſima expoſita ſub dio in cadis verberari Sole, Luna, imbre ventis aptiſſimum videtur.

Tempus

Tempus defrutũm coquendi, noctu ſilente Luna, aut ſi interdiu plena, cæteris diebus, aut ante exortũ Lunæ, aut poſt occaſum. Ne de nouella vite, aut paluſtri, nec niſi è matura vua, nec niſi foliis deſpumandum, quia ſi ligno contingatur vas, aduſtũ ac fumoſum fieri putant. Leontius ſapam docet. Muſti optimi ſextarios v i i, vini optimi ſextarios centum, ſi ad tertias decoxeris, & deſpumaueris, ſapam egregiam parabis.

Remedia ad vina. CAP. XXX.

MVLTA ſunt apud antiquos rei ruſticæ ſcriptores ad vina remedia, nos ea tantùm, quę ad vſum noſtri tẽporis eſſe poſſunt, huc afferemus. Columella affert remedia aceſcentis vini. In quo agro vinũ aceſcere ſolet, curandum vt quum vuam legeris, & calcaueris, priuſquã vinacea torculis exprimantur, muſtum in corbem defundas, & aquæ dulcis puteanæ ex eodem agro partem decimã adiicias, & coquas, donec aqua quã adieceris, decocta ſit. Quum refrixerit, in vaſa defundas, operias, & oblinas, ita diutius durabit, & detrimenti nihil fiet. Melius erit, ſi aquam pluribus annis ſeruatam addideris: longè melius ſi nil aquæ addideris, & decimam muſti decoxeris, frigidumq́, in vas trãſtuleris, & ſi in ſextarios v i i muſti heminã gypſi miſcueris, poſtquã decoctum refrixerit. Muſtum reliquum, quod è vinaceis fuerit expreſſum, primo tẽpore abſumito, aut ęre cõmutato. E Frõtonis doctrina: Gypſum iniectũ à principio quidem acrius vinũ facit, progreſſu temporis acre quidem tranſpirat. Vtilitas autem de gypſo reſultans ad multũ tempus perſeuerat, durabile vinũ facit, & aceſcere non permittit. Vino quod acorem quendam iam concepit, vt author eſt Tarentinus, medetur ollula aquę bonę plena, quæ diligenter operta in dolium demergatur, modica tamen reſpiratione relicta dolium occludatur: Poſt triduum inuenietur ab acore vinum ſeſe recollegiſſe, & aquam olere, ſi priſtinum robur reſumpſerit. Quare vſq; quò vinũ perfectè conualeſcat, hoc facito. Alii lactis caprini quinquageſimam partẽ infundunt, & integunt, poſt quinq; dies elutriant. Diximus ſuprà vina laborare, quũ cœlum tonitru cõcutitur, aut crebris coruſcat fulgetris. Arcere tonitrus, & fulguris noxam credidit Zoroaſtres, ferrũ operculis doliorũ ſuperpoſitũ. Alii admotos lauri ramulos cęca naturarũ diſcordia vinũ ab huiuſmodi iniuria vindicare ſcripſerunt. Vitiũ muſto quibuſdã in locis iterũ ſponte feruere, qua calamitate iterũ deperit ſapor, vappæq́; nomen acquirit. Docet Fronto: vinũ peruerſum in vappã, ſi à propria vitioſa fæce ſegregetur, & ſuper vini boni fæcẽ fundatur, diuturnũ erit. Quidam tedas accenſas in muſto extinguunt, & vinũ tranſmutari non permittunt. Alii ferrum candens. Quidam cedri fructũ, & gallas toſtas, alii thus poricũ vſtum, alii cinerem ſarmentorũ vino iniiciunt. Alii in vaſa recentia transfundunt, & in aliã domum transferunt, ſi à caliditate læſa ſunt, in frigidos locos deponunt, ſi ab humiditate & frigiditate, in calidos & ſiccos. Alii fructum, aut lignũ quercinũ vrunt, & cinerem in vinũ mittunt, alii nucleos oliuarum combuſtos vino cocto, ſapa, defruto extinguunt, & tuſos in vinũ diffundunt. Sal toſtus iniectus

vinum in vappam abire prohibet, impedit autẽ feruorem vltra quàm cõuenit extendere, & ſpumam vberiorem ſuperſtare. Ob id Plinius: Vinorũ medicaminis tanta cura eſt, vt cinere apud quoſdam inſtaurentur. Sed cinerem è vitis ſarmentis, aut quercu præferunt. Quum & marinam aquam eiuſdẽ rei gratia ex alto peti iubent, ſeruariq; ab æquinoctio verno, aut certè nocte ſolſtitio & Aquilone flante hauriri, vel ſi circa vindemiam hauriatur, coqui. Ob id vt diuturnius vinum fiat, idem Fronto amygdalas dulces in vinum nigrum coniicit, vel vuam paſſam ſua ſponte in vite factam, exempto vinaceo, cum harena madefacta muſto, aut ſapa, vel vitis radices, oleum ſtillaticium cum ſapa infuſum, veratrum nigrum & album modicè inditum, cicer nigrum, modicè toſtum & molitum, ſapam, lini ſemen muſto ammiſtũ, picem brutiam, contuſam, & per cribrum excuſſam, pinus reſinam, & alumen ſciſſum. Turbulentiã vini confeſtim reſidere promittit Anatolius, ſi decoctę ad tertias amurcæ ſingulas heminas in ſingulas vini metretas quis infundat. Fronto tradit argillam poſtquã vina deferbuerũt immiſſam ipſum purgare deferentẽ ſecum turbidum ad fęcẽ, atq; id magis toſtam. Itẽ candida ouorũ tria in vas coniecta, vt ſpumeſcãt, conturbato, adiicitoq; ſalem album, & vini partem, atq; emolito, donec quã albiſſima euadãt, deinde vino vas impleto, & in doliũ ſic diffundito ac reponito. Si ſitum oleat vinũ, aut aſperginẽ ſentiat, iubet Apuleius tædas pingues igni flagrantes in doliũ coniici, & accenſas in vino reſtingui. Alii candentem teſtã immergunt. Alii vas continens aquam obruunt, & poſt triduũ liberari vitio experiuntur. Alii apii ſemen, & folia intingunt, alii recentis caſei ſerũ permiſcẽt. Salignum lignũ vino inditum omnem nequitiam tollit. A ſerpente immiſſum virus, vt Democrito placet, ferreus anulus elicit. Sed aliud ad id affert Columella præſtantius. Si quod animal in muſtum ceciderit, & interierit, vti ſerpẽs, aut mus, ſoréxve, ne mali odoris vitium faciat, ita vt repertum corpus fuerit id igne aduratur, cinisq; eius in vas, quò deciderat, frigidus infundatur, atque rutabulo ligneo permiſceatur, ea res erit remedio. Sotion remedium affert, quo vinum florem non habeat. OEnanthem ſiccatam in vinum inſpergito, aut farinam erui, vbi verò infra ſeceſſerint flos & farina, vinũ in aliud vas transfundito. Columella monet, Si vinum florere incipiet, ſæpius curare oportebit, ne flos eius peſſum eat, & ſaporem vitiet. Si qua vina erunt duriora aut minus bona, quod agri vitio, aut tempeſtate ſit factum, ſumito fæcem boni vini, & panes facito, & in ſole arefacito, & coquito in igne, poſtea terito, & pondo quadrantem amphoris ſingulis infricato, & oblinito, bonum fiet.

Varii acetum conficiendi modi. CAP. XXXI.

SED res expoſtulat, vt quomodo acetum fiat differamus ex vino, atque non ex vino commentitium multis modis. Eſt acetum vini vitiũ, quod ad luxuriam ceſſit hominibus, tot ad vſus expetitum, vt ſine eo vita mitior exigi non poſſet. Acetum ſubito ſic fieri Caſſianus ex Varrone promittit, ſi tuſam betæ

radicem

radicem in vinum cõieceris, post horas tres in acetum degenerabit. Quod si in pristinum statum restitui voles, brassicæ radicẽ indidisse satis est. Mirũ acorem concipere tradit Sotion, si aridi vinacei, aut pauci vuæ acerbæ acini demittantur. Pyrethrum infusum acorem supra modum accendit, si cũ vna parte feruefactum reliquæ miscueris. Acerrimum idem fieri putat, & suaue, vetustis graminis radicibus, aut immerso lactis sero, aut cinere querno, aut candentibus carbonibus in eo restinctis, aut si ciceribus, testísve igni fragrantibus acetum vratur. Diu suum acorem tueri refert Apuleius, si fabæ cũ citrii mali succo vasi cõfundantur. Si scire vis acetum an aquam habeat, iniecto alumine si tanquã feruescens intumuerit aquam continere, Apuleius existimat. Dulce sic fieri acetũ Sotion docet, quo post triginta dies quis vtatur: Musti quod vuarũ calcatu confluxit vnã metretam in duas aceti addũt, simulq; coquũt vt triens modo supersit. Alii mensurã musti duplam, aquæ potabilis triplã ad aceti vnã partem discoquunt, dũ totius modi dimidiũ restet. Alii acerrimi aceti amphorã & musti tantundẽ miscent, pice vase oblito, & post idẽ tempus vtuntur. Duplicari acetũ promittit Africanus, si conspicuã mensuram aceti acceperis, velut metretã, & ad ipsam aquæ marinæ ad dimidia coctæ metretã vnam adieceris, & permista in vase reposueris. Quidam ordeum macerãt, & percolãt, & ex cremore metretã ammiscẽt, & simul agitant, & salis torrefacti adhuc calentis partẽ sufficientẽ superingerunt, quo facto vasi operculũ obdunt, ipsumq; ad dies octo relinquũt. Fit cõmentitiũ ex non vino, hoc modo: Persica mala mollia, & torrefactũ hordeũ in vase mistim cõputrescere sinunt: expressus fisco succus, acorẽ concipit. Alii sine vino ita acetũ confingunt. Fici veteres & torridũ ordeum, & citriorũ malorum interna caro crebrius subacta, cõturbataq; colis exprimũtur, vt in aceti vicem succus cedat. Alii marinã aquam, & gypsum coquũt, admistaq; aqua fluuiali percolant in aceti vsum. Alii ex ficubus, quas in arboribus commadefactas in aquã coniiciunt cõputrescereq; sinunt, acetũ efficiunt. Ficulneũ acetum ita exactius docet Columella. Sunt quædã regiones, in quibus vini, ideoq; & aceti penuria est. Itaq; hoc eodẽ tempore ficus viridis quã maturissima legenda est, vtiq; etiam si iam pluuiæ incesserint, & propter imbrem in terrã decidit, quę quum sublecta est, in dolium vel in amphoras conditur, & ibi sinitur fermentari: deinde quum exacuit, & remisit liquorem quicquid est aceti diligenter colatur, & in vasa bene olida diffunditur. Hoc primæ notæ acerrimi aceti vsum præbet, nec vnquam situm, aut mucorem contrahit, si non humido loco positum est. Sunt qui multitudini studentes, aquam ficis permiscent, & subinde maturissimas ficus recentes adiiciant, & patiantur in eo iure tabescere, donec satis acris aceti sapor fiat. Postea in iunceis fiscellis, vel sparteis saccis percolant, liquatumq; acetũ inferuefaciunt, dum spumam & omnem spurcitiam eximant, tum torridi salis aliquid adiiciunt, quæ res prohibet vermiculos, aliáve innasci animalia. Acetum de pyris ita componit Palladius: Pyra syluestria vel asperi generis matura in cumulo reseruantur per triduum.

Deinde mittũtur in vaſculo cui fontanea, aut pluuialis aqua miſcetur, & opertum vas per triginta dies relinquitur, ac ſubinde quantum ſublatum fuerit aceti ad vſum, tãtum redditur aquæ ad reparationem. Plinius, Vaſa mellaria, aut fauos lauari aqua præcipiunt, & hac decocta fieri ſaluberrimum acetum.

Quomodo citra vuam vinum fiat. CAP. XXXII.

SOTION: Myrti, & corni recens fructus molitus, & expreſſus vinũ facit. ſimiliter vinũ faciunt grana mali punici pura expreſſa, ablatis his, quæ in medio granorum exiſtunt. Quidam & à viridibus ficubus vinum faciunt, explentes ipſis dimidiam vaſis partem, ac reliquam aqua pura ſuperfuſa complentes, aſſidueq; ex guſtu experimẽtum ſumunt: quum enim vinoſus apparuerit ſapor, excolato vtuntur. Fit etiam potus è frumẽto & ordeo, quo maximè vtuntur barbari. Fit ex olyra & auena parata, fit ex panico & milio. ex Berytio. Palladius ex pyris vinum fieri dicit, ſi contuſa, & ſacco rariſſimo condita ponderibus comprimantur, ac prælo. Hyeme durat, ſed prima æſtate aceſcit. Februario menſe, & Octobri, ex omnibus pomis vina conficit. Plinius Indos vinum ex palmis exprimere dicit. Cariotæ maximè celebrantur & cibo pridẽ, ſed & ſucco vberrimæ, ex quib. præcipua vina Oriẽti, iniqua capiti, vnde pomo nomen.

Quomodo vinum album fuſcum facias, & viciſſim nigrum album. CAP. XXXIII.

IN album colorem nigrum mutari vinum aſſerit Caſſianus ex Varrone, ſi ſalis ſordidi drachmas octo in decem heminis vini nigri miſcueris. Idem contingere dixit, ſi ſerum lactis vino infuderis. Si quis vitis albæ ſarmenta vſſerit, cineremq; in vas indiderit, & commoto probè vino, ad dies quadraginta ſiuerit, vinum album erit. Contra verò album reddetur nigrum, cinere ſarmentorum nigrorum in ipſum coniecto. Palladius in Octobri ex his. In album colorem vina fuſca mutari aſſerunt, ſi ex faba lomentum factum vino quis adiiciat, vel ouorum trium lagenæ infundat alborem, diuq; cõmoueat, ſequenti die candidũ reperiri: quod ſi ex afra piſa lomẽtum adiiciatur, eadem die poſſe mutari. Vitibus quoq; hanc eſſe naturã, vt alba vel nigra ſi redigantur in cinerem, vinoq; adiiciantur, ei vnamquamq; formam ſui coloris imponere, vt ex nigra fuſcũ, cãdidum verò reddatur ex alba, ea ratione ſcilicet, vt combuſti ſarmenti cineris modii vnius menſura mittatur in dolium, quod habebit amphoras decem, & triduo ſic relictum poſt operietur, ac lutetur. Album vel (ſi ita viſum fuerit) nigrum reperiri quadraginta diebus exactis.

Quomodo vuæ in ſua vite vſq; ad ver permaneant. CAP. XXXIV.

SERVANTVR & vuæ in ſua vite, & à vite collectæ. Aſſerit Berytius vuã in parente ſeruari vſq; ad veris initia, ſi loco vmbroſo ſcrobẽ fodis altitudine binum cubitorum, & miſſo ſabulone adminicula figis, quib. intorques aſſiduè ſarmẽta fructibus plena, & illæſis vuis alligabis vt ſolũ non contingãt, & cooperies, vt imber eò penetrare nõ poſſit. Itẽ Tarentino docẽte, vuas in vite ſi diu

ſeruare

ſeruare volueris, vaſculis clauſas fictilib⁹, ab ima parte pertuſis, diligēter à ſummo tectas ſuſpēde: ſic in longā ſeruantur ætatem. Sed id exactius docet Columella. Nihil eſt tamen certius, quàm vaſa fictilia facere, quæ ſingulas vuas laxè recipiant. Ea debent quatuor anſas habere, quibus illigata viti dependeant, itemq; opercula eorum ſic formari, vt media diuiſa ſint, vt quum ſuſpenſa vaſa ſingulas vuas receperint, ex vtroq; latere appoſiti operculi duæ partes coeant, & contegant vuas: & hæc vaſa, & opercula extrinſecus & intra diligenter picata eſſe debebunt. Deinde quum contexerunt vuas, luto paleato multo adoperiri, ſed vuæ dependentes à matre ſic in pultarios condi debebunt, ne quæ partes vaſa contingant. Tempus autem quo includi debent, id ferè eſt, quo adhuc ſiccitatibus, & ſereno cœlo craſſa, variaq; ſunt acina. Plinius, Eſt duracina ſine vllis vaſis in vite ſeruabilis: tanta eſt contra frigora, æſtus, tempeſtatesq; firmitas. Durant vuæ per hyemem penſili concameratæ nodo. Palladius, Vt vuam ſerues in vite vſq; ad veris initia: Circa ipſam vitem, quæ fructu plena eſt, loco vmbroſo ſcrobem defodies altitudine trium pedum, latitudine duorum, & mittis ſabulonem, & ibi calamos figis, in quibus retorques aſſiduè ſarmenta fructibus plena, & illæſis botryonibus alligabis, vt ſolum non contingant, & cooperies, vt imber eò penetrare non poſſit. Quæ huc vſq; recitauimus maiorum adiumenta fuere, quę difficilis operationis incommodaq; ſunt. Nos noſtro inuento vſque ad Maium, & Iunium menſes adſernauimus integram, vt vnà vetus vua & recens, vno, eodemq; palmite viſeretur. Vitium, quæ prope domum conſitæ ſunt, quum iam vindemiatū tempus receſſit, ſarmenta, flagella, flexilia per feneſtram in contectum intorquemus, ac domicilii laquearibus, geniſtæ iuncis, qui loci vicem expleant, diligenter alligamus, vt immotæ permaneāt, ſed aptè vt feneſtræ reſerari, & claudi poſſint: hoc modo frigoris tyrannidem, & ſæuitiam anteuertendo, ab auibus cuſtodiendo, ne eis depaſcantur, quum venti & gelicidia ſæuiant, feneſtras claudito, tepido, & ſereno cœlo eas aperito, idq; vſq; ad ver. Quum iam vitis noua germina & frondes oſtendit, eam aperto cœlo crede, & tepidis ſolibus apricari ſinito, iam noua pullulante, vtramq; eodem palmite habebis. Nobis etiam aliter licuit idem facere. Putationis tempore iam aduentante, eligito bina ſarmenta in vite, quæ certam ſpem fructus pariundi ſpondeant, deſecato cacumina vtriuſque, duos vel tres oculos relinquendo, ne tamen à ſua matre reſeces, ea per cretacei vaſculi pertuſum fundum traducito, ac vbi paululum ſupra vaſis ora extabunt, repleto vas terra. Et ſi certius ac citius quoad fieri poterit id agere concupieris, æſtate vas aqua plenum ſupra id accommodato, vt per laneam linguam paulatim, & continuò aquam in vas inſtillet, ſic radices vegetius iniiciet, & induet ſe in frondes & fructus. A vindemiis ſub vaſe ſarmenta abſcinde, & in contectam domum feras, loco ſicco, & tempeſtatibus tuto, videlicet cellis vinariis. Feneſtras retibus obtegito, ne aues eas deuorent, hyeme ſerenis diebus apricari ſinito: vbi gelicidia horrent, in calidio-

ribus locis adſeruato, & vſq; ad Auguſtum ſeruabis, vt ſimul vno palmite, & noua & vetus vua vigeat, colore, & vigore ſeruatis.

De variis vuarum condituris. Cap. XXXV.

Cato amineas maiuſculas, & minuſculas, & apicias condit in ollis, ollas in vinaceis. Eadem in ſapa, & muſto rectè condi dicit. Quas ſuſpendas duracinas, amineas maiores, & ſtantianas opportuniſſimas eſſe. Columella ita ſeruat. Vuas bumaſtos, duracinas, & purpureas quum deſecueris à vite, continuo pediculos earum impicato dura pice: deinde labellum fictile nouum impleto paleis, quàm ſicciſſimis cribratis, vt ſine puluere ſint, & ita vuas ſuperponito, tum labello altero adoperito, & circumlito luto paleato, atq; ita in tabulato ſicciſſimo cōpoſita labra paleis ſiccis obruito. Omnis autē vua ſine noxa ſeruari poteſt, ſi luna decreſcente, & ſereno cœlo poſt horam quartã, quũ iam inſolata eſt, nec roris quicquam habet, viti detrahatur, ſed ignis in proximo decumano fiat, vt pix ferueat, in qua pediculi vuarum ſtatim demittantur. In dolium benè picatũ defruti amphoram coniicito, deinde tranſuerſos fuſtes ſpiſſe arctato, ita vt defrutum non contingant, tum ſuperponito fictiles nouas patinas, & in his ſic vuam diſponito, vt altera alteram non contingat, tũ opercula patinis imponito & linito. Deinde alterum tabulatum & tertium, & quamdiu magnitudo patitur dolii, ſimiliter inſtruito, & eadē ratione vuas componito, deinde picatum operculum dolii defruto largè linito, & impoſitũ cinere obturato. Nonnulli adiecto defruto contenti ſunt tranſuerſas perticas arctare, & in his vuas ita ſuſpendere, ne defrutum contingant, deinde operculũ impoſitum oblinire. Quidam vuas in vmbra refrigerant, & dolia noua ſine pice in ſole ſiccant, furfures ordeaceos adiiciunt, & vuas ita ſuperponunt, vt altera alteram non comprimat, tum generis eiuſdem furfures infundunt, & alterum tabulatum vuarum eodem modo collocant, idq; faciunt vſq; dum dolium alternis furfuribus, & vuis compleant, mox opercula impoſita linũt, & vuas ſicciſſimo & frigidiſſimo tabulato reponunt. Quidam eadem ratione arida populnea, vel abiegna ſcrobe virides vuas cuſtodiunt. Nonnulli ſicco flore gypſi obruunt vuas, quas non nimium maturas vitibus detraxerunt. Alii forficibus ſi qua ſunt vitioſa grana ex vuis amputant, atque horreo ſuſpendunt, in quo triticum ſuppoſitum eſt. Sed hæc ratio rugoſa facit acina, & tam dulcia, vt paſſa. Vel ex ea creta, ex qua fiunt amphoræ, lata vaſa in modum patinarum fieri iubebant, eaque intrinſecus, & extrinſecus craſsè picari, tum vuas picatis pediculis in prædictis patinis ſeparatim cuiuſque generis ita componi, ne vuæ inter ſe contingerent, poſthæc opercula ſuperponi, & oblini craſſo gypſo, tum pice ſic picari ne quis humor tranſire poſſit. Tota deinde vaſa in aqua fontana, vel ciſternina, ponderibus impoſitis mergi, nec vllam partem earum pati extare: ſic optimè ſeruatur. Sed quum eſt exempta, niſi eo die conſumatur, aceſcit. Illud præcipiendum ne eodem loco mala

& vuæ componantur, nec malorum odor ad eas possit peruenire: nam huiusmodi halitu acina corrumpuntur. Sed rationes, quas retulimus, non omnes omnibus regionibus aptæ sunt, sed pro conditione locorũ, & vuarum aliæ aliis conueniunt. Quibusdã in locis sereno cœlo, quũ iam sol rorem sustulit, quarta vel quinta hora, Luna decrescente, & sub terris existente, modicè maturæ leguntur, in cratibus separatim ponuntur, sub tectum referuntur, arida tolluntur acina, & quum paulũ sub vmbra refrixerint, ternę aut quaternę in ollas demittuntur, opercula pice obturantur, ne humorẽ transmittant, vinacea in dolio substernuntur; & deorsum versus spectantes ollæ cõponũtur distantes, vt interculcari possint vinacea, quę vbi conspissata primũ tabulatum fecerũt, aliæ ollæ eodem modo componantur vsq; ad summum labrum, & superposito operculo cinere doliũ linitur. Didymus vuas desecari à vite ad hunc vsum præcipit decrescente Luna post horam quartam, cœlo sereno aut discussis à vento roribus. Similiter deligi è locis siccioribus ante perfectam maturitatẽ, addito vt Luna infra terrã sit, vuas cum malleolo sarmenti sui duro, demptis forcipe corruptioribus acinis tabidis, & adhuc pubescentibus, sic ne vitium tabis proximi sentiant. Falcis acie citra violentiam secari, & illius pice igni resoluta surculis seorsum, ita ne se contingere possint, pauimento substratis paleis, si fieri possit, maximè lupinorum, collocari, siquidẽ & duriores, & sicciores eæ existimãtur, & mures infestos abigunt. Sin desint lupinorũ paleę, fabagineę aut eruinę, aut reliquorũ leguminum inuicẽ substituuntur. Ordeaceę in frumentaceo genere pręcellunt. Si desiderentur, fœnũ quàm siccissimũ in minutas dissectum particulas substernitur. Simili ratione frondosos palmites pauimento spargere, vel suspendi conuenit. Alii vuas suprà paululum obruunt. Sunt qui malunt in picatis capsis vuas in scobe, ramentisve siccis piceæ, abietis, populi, vel milii farina recondere. Alii in marinam aquam feruentem, aut si non adsit, in muriam, permisto vino macerantes immergunt, & ita ordeaceis paleis seruant. Quidam in cinere vitigineo, vel ficulneo lixiuio tingunt, mox in sole siccant, tum inuolutas paleis stipant. Sunt qui in granariis protinus suspendi iubeant, quibus frumentum vannis agitatur, quoniam optimo sit operimento puluis insidens pensilibus: ita longissimo tempore seruari volunt. Alia custodiendi ratio. Aquam ad tertias incoctam mox sub dio refrigeratam in dolium picatum fundunt, postea maturas vuas, solidos acinos habentes, detractis putribus & immaturis obruunt ita, vt superueniat aqua, nec fluitent, gypsatoq; diligenter operculo, vas loco frigido, solem diei non admittente, quo etiam nullus succendatur ignis, reponitur. Vinosa reperietur aqua, fallendæ laborantium siti non inutilis. Pensiles quoq; in tabulatis custodiantur. Alii mustum habentibus doliis, dum ne contingant ipsum vuæ, suspendunt: quo genere tales remanent, quales à vite fuerint decerptæ. In dolio quoque picato exclusa omni aura, gypsato diligenter operculo, integræ, quæ nulla in parte senserunt offensam, appenduntur. Simili

modo litæ figulino luto, ſic ſubacto, vt mellis referat craſſitudinem, intinctæ pendeant, & ad vſum eluantur. Item portulacæ ſucco illitæ penſiles diu cuſtodiuntur. In ſolidum annum vuas ſeruabis, ſi ante vindemias paulo lectas aqua calida alumen continente demerſeris, & protinus raptas ſuſtuleris. Seruantur etiam in melle. Palladius hæc in vniuerſum. Vuas quas ſeruare volumus, legamus illæſas, neq; acerbitate rigidas, neq; maturitate defluentes, ſed quibus eſt & granum luce penetrabili ſplendidum, & tactus cum molli iucunditate calloſus. Si qua ſunt corrupta vel vitioſa reſecemus, nec patiamur intereſſe, quibus inexpugnabilis acerbitas contra blandimenta æſtiui caloris induruit. Tunc inciſos botryonum tenaces, calida pice oportet ambiri, atque ita in loco ſicco, frigido, & obſcuro, ſine luminis irruptione ſuſpendi.

Vuæ paſſæ faciendæ ratio. Cap. XXXVI.

APATIENTIA nomen acinis datur paſſis. Ita facere docet Florentinus paſſam vuam. Melioris acini, dulcis, & lucidi pediculos vuarum in parente torqueri, & vt ſponte inareſcant pati, deinde ſublatas in vmbra ſuſpendi, conſtrictaſq; ſubſtratis pampinis algore ſicco frigentibus componi, & impleto vaſe operculari, ſtatimq; loco ſicco, quem nullus fumus infeſtet, recondi. Columella. Albæ, dulciſſimi ſaporis, maximis acinis, nec ſpiſſis, Luna deceſcente, ſereno & ſicco cœlo diſcuſſis roribus leguntur, & pauliſper ſic, ne inter ſe pondere ſuo preſſæ poſſent colidi, in ſabulas porriguntur. Deinde in aheno, vel olla fictili noua, lixiuium cineris ſarmenti calefieri conuenit, quæ quum feruebit, exiguum olei quàm optimi adiici, atque permiſceri. Deinde vuas pro magnitudine binas aut ternas inter ſe colligatas, in ahenum feruens demitti, & exiguum pati, dum decolorentur, nec rurſus committendum, vt excoquantur, nam quadam moderatione, temperamentoq; opus eſt. Exemptæ dein in crate, rarius quàm vt altera alteram contingat, diſponuntur, & poſt tres horas vnaquæq;, ſic tamen ne eodem veſtigio cohæreant, conuertitur, ne in humorem, qui defluxerit, vitietur: noctibus contegi debent vt à rore vel pluuia tutæ ſint. Quum modicè tamen aruerint, in vaſa noua, ſine pice operculata, & gypſata recluduntur. Quidam vuam paſſam foliis ficulneis inuoluunt, & aſſiccant, alii foliis vitigineis, nonnulli plataninis ſemiuietas vuas contegunt, & ita in amphoras contegunt. Sunt qui culmos fabæ exurant, & ex eo quem cremauerint cinere lixiuium faciant, deinde in ſextarios decem lixiuiæ ſalis tres cyathos, & olei cyathum adiiciant, tum adhibito igne calefaciant, & cætera eodem modo adminiſtrent.

De vitis materie. Cap. XXXVII.

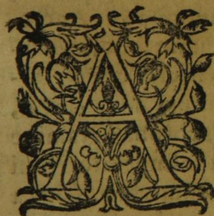
NEc de eius materie tacendum eſt. Theophraſtus hæc de eius materie habet. Vitis lenta materies, qua de cauſa ſcuta ex ea facere ſolent. Icta enim protinus plagam contrahit. Sed quæ minus fructificat, ſolidior eſt. Plinius.

nius. Iouis ſimulacrum in vrbe Populonia ex vna conſpicimus vite, tot æuis incorruptum. Item Maſſiliæ pateram: Metaponti templum Iunonis vitigineis columnis ſtetit. Etiamnum ſcalis tectum Epheſiæ Dianæ ſcanditur vite vna Cypria, vt ferunt, quoniam ibi ad præcipuam amplitudinem exeunt. Nec eſt ligno vlli æternior natura. Verùm iſta ex ſylueſtribus facta crediderim. De ſimulacro Dianæ Epheſiæ ambigitur. Cæteri ex ebeno eſſe tradunt. Mutianus ter conſul, ex his qui proximè viſo eo ſcripſere, vitigineum, & nunquam mutatum, ſepties reſtituto templo.

IOAN. BAPTISTAE PORTÆ NEAPOLITANI VILLAE

LIBER NONVS SIVE HORTVS CORONARIVS.

PROOEMIVM.

ARBVSTO vix egredientis flores ex proximo coronario horto miris ſuis illecebris viſum, olfactumque ceperunt odoris effluuio, & inenarrabili colorum varietate. En hortum reſeramus, ingredimini hilares, licet ſpatiari, & eius iucunditate frui. Nullibi enim maior, quàm ex aſpectu, odore, & viribus noſtri animi recreatio accedit: flores enim tam vario colorum ornatu laſciuiens natura depinxit, vt nulla in re tam magno ſuæ fertilitatis gaudio eouſq; luſiſſe videatur. Nec maius ornamentum ex vllis quãtumuis artificioſè contextis topiariis, aliiſve operibus, hortis accedit, quantum ex odoratis coronariis, ſine quibus horti gratia, & amœnitate deſtituuntur. Eorum odore ſpiritus refouetur, torpens animus exhilaratur, collapſæ vires redintegrantur, & ſubinde ſomnus conciliatur. Omitto medices materiæ vtilitatem, vt nulla pars corporis male affecta ſit, quin ex floribus remedium adhiberi nequeat. At ſi quis hoc munus agricolis minimè conuenire dicat, nonne Cato in horto ſuburbano coronamentorum omne genus conſeri debere præcipit? Et Plinius hortis coronamenta conuenire ſcribit, quibus apes depaſcantur, præ-

cipui quæstus, compendiiq;. Decebat quippe Campanum hominem anthologicô scribere, quum antiquitas Ægyptum terrarum omnium accommodatissimã vnguentis habuerit, & Campaniam rosarum copia celebrauerit. Sed quem seruaturi sumus ordinẽ, pronunciemus. In arbusto & vinea de vite diximus, media inter herbas & arbores, vtpote frutice, sed medii inter frutices & herbas suffrutices sunt: vocat autem Theophrastus coronarios flores suffrutices: id tertium est ex generibus, in quæ principio plantas digessimus. Hortus hic herbas coronarias, & flores cõtinebit, dicemusq; de corollis, quę ex his nectuntur. Nos de floribus primò, post de herbis. Sed flores vel odorati, & hi verni, vt rosa, liliũ, leucoiũ, viola, narcissus: vel æstiui, vt iasmes, & flos caryophyllorũ odore, vel hyberni, vt crocus. Vel inodori & verni, vt hyacinthus, chalta, gladiolus, helyochrysus, vel ęstiui, vt cyanus, lychnes, & amarantus, vel autumnalis vt anemone, petilius, vel hyberni vt cyclaminus, hedera, cilicia, spina, ægyptia. Herbę vel odoratæ, vt abrotonum, serpillum, amaracus, sisymbrium, helenũ, trifolium, baccaris, libanotis, melissophyllon, conita, lauandula, vel inodoratę, vt hedera. Sed floralia ingrediamur, & primum coronas nectamus.

De corollis, earum vsu, & inuentoribus. CAP. I.

COROLLAS breuiter attingemus: esset enim friuolum amplam de iis suscipere tractationem, quum ab Athenæo, & aliis satis amplè tractatum sit: pòst de floribus, quæ digna videbũtur, memorabimus. Tenuioribus corollis vtebantur antiqui, strophia appellantes, vnde nata strophiola. Quũ verò è floribus fierent serta, à serendo seruiæ appellabantur: paulatimque & Romæ coronæ subrepsit appellatio, corollis inter initia propter gracilitatem nominatis, mox & corollariis. Hæc Plinius. Sunt qui coronas à choro dictas putent, licet aspiratione careat, siue quod honorent eos, quibus imponuntur. Auctorem & inuentorem coronæ Ianum biformem Græci prædicant, eãq; in Græcia factitatam à Stephano primum asserunt, ob id & nomen sertis datũ vt stephani vocarentur. Oleagineis coronis ministri triumphantium donabantur, quòd Minerua dea belli esset, & oleæ præesset. Obsidionalis corona è gramine erat viridi, ex eo loco decerpto in quo erant inclusi, dabatur Imperatori, qui liberauerat obsidione hostibus obsessos, & magnæ authoritatis fuit. Ciuica iligna fuit, frondem habens perennem. Hanc dabant testem vitæ, salutisque perceptę ciui, à quo liberatus fuerat in pręlio: è fronde querna texebatur, quoniam antiquissimus cibus ex quercu capi erat solitus. Myrtea corona Papyrius vsus est, quòd Sardos in campis myrteis superasset. Ouantis etiam myrtea erat, quã gerebant Imperatores, qui vrbem ouantes introirẽt, quum bella sine sanguine cõfecta erant. Transiere deinde ad rosarias, eoq; luxuria processit, vt non esset gratia nisi mero folio. Laudatissimæ habebantur, quæ ex folio nardi necterẽtur. Mos tamen antiquis inoleuit, vt post cœnã circumferrentur conuiuis, sed aut hedera, aut lauro, aut herbarum floribus versicolore commistu struebãtur: quas ludicras, & puellares vocabant. Liber vini repertor, quòd me-

dicamentum

dicamentũ suauissimum simul, & vehementissimum adinuenisset, fertur hederã suis viribus huic repugnãtem, in honorem ac pretium adduxisse, eaq; coronari debacchantes edocuisse, quo minus vini noxam sentirent, hedera suo frigore temulentiam restinguente. Iuglandẽ è coronamentis abdicarunt, quæ καρύα à capitis grauitate propter odoris virus dicitur. In cœnis quum merum caput occuparit, arcemq; sensuum obsederit, hominẽ conturbat, cui mitis aura florum naribus hausta succurrit, caputq; ab ebrietate propugnaculi vice tutatur, quia si flores calida præditi sunt natura, laxant spiracula, quibus vinosus euadat vapor. Si frigidis vt rosis violisq; coronę struuntur, astringẽti sua vi noxios halitus repellunt, & capitis grauitatem corrigunt. Ligustri, croci, & baccaris flores, odore somnos alliciunt, & ad placidam quietem potos perducunt: expirant enim lenem auram, ac blandum odoris effluuium, quo in temulentorũ corporibus inęqualitates obortæ sensim dissipentur, & excoquantur, vt conciliata tranquillitate crapula retundatur. Sic flores bifariam coronamẽtis inseruntur, vel vt capitis grauitatẽ abigant, aut somnum placidum accersant. Verùm quę floribus concinnatæ, ceruici colloq; tanquam pensiles gestantur, Græcis ὑποθυμιάδες appellantur, hinc odores naribus rapti, suo calore cerebrum feriunt. Cæterũ coronarum, quæ sola varietate placent, duo genera: nam aliæ flore, aliæ folio constant. Florem dixerim genistas: nanq; in iis decerpitur luteus. Item rhododendrõ. In vepribus nascitur cyclaminũ, cuius flos colossinus in coronas admittitur. Folia smilacis, & hederæ se coronamentis dedere, coronæ earum obtinent principatum. In coronamenta folio venere cunilago, melissophyllon, & melilotõ, quod sertulam Campanam vocant. Coronas ex hac antiquitus factitatas indicium est nomen sertulæ, quod occupauit: placet maximè foliis breuibus, & pinguissimis. Folio coronat trifolium asphaltiõ maiore folio, quo vtuntur coronarii, vtũtur hederę foliis, corymbis, & flore purpureo, in iis colos tantũ delectat, odor abest. Helichrysi flore immortali aureo se plerosq; coronare Theophrastus scribit, vt gratiam ineant, & vitæ gloriã concilient, & cætera quæ longi esset laboris describere. Aristoteles & Ariston Peripateticus, vterq; libro amatoriorũ secundo scribit, ob dolorẽ & grauitatem capitis à vini potu molestam, vinculũ quoduis tẽporibus antiquos admouisse, quod eã ligaturã prodesse crederẽt, posteros autẽ vt quidpiam ornatus adderent, tẽporibus quod cõpotationis oblectamentũ est, coronas excogitasse, quòd tempora, & frontem vinciri ad vini noxam conducat. Ad id Anacreon,

Superciliis ex apio corollas superimposuimus,
Lætumq; Baccho festum, & conuiuium celebrauimus.

At quæ odore caput feriunt, & quicquid grauare, aut opplere alioqui posset, reiecerunt, vt ex lauro & amaraco. Sed hæc sufficiant, si quis plura volet, adeat Athenæum libro decimoquinto.

De Flora dea, & floralia quomodo celebrarentur. CAP. II.

LACTANTIVS Firmianus refert Floram ex arte meretricia magnas opes ſibi comparaſſe, & populum Romanum hæredem ſcripſiſſe, certamque pecuniam reliquiſſe, ex cuius annuo fœnore ſuus natalis celebraretur, ludorum editione, quos floralia nuncupauerunt. Quod quum ſenatui nō ſatis decorum immò flagitioſum potius videretur, ab ipſo nomine argumentum ſumi placuit, vt pudendæ rei dignitas quædam adderetur. Vnde deam eſſe finxerunt, quæ floribus præeſſet, eamq; oportere placari, vt fruges cum arboribus benè, proſpereq; florerent. Ouidius nobiliori fictione proſequutus eſt in Faſtis, non ignobilem nympham dicit, Clorim vocitatam, à Zephyro vim paſſam, quam duxit, hæc à viro dotis loco id muneris accepit, vt ſupra flores poteſtatē haberet. Floralia igitur in honorem Florę celebrabantur, vt arbores optimè efflorēſcerent, defloreſcerentq;, & ad iuſtam fructus magnitudinem accederēt. Inſtituta autem fuere vrbis anno ſextodecimo ex Sibyllæ oraculis, & quarto Calendas Maii fiebant. Ouidius,

Exit & in Maias feſtum florale Calendas.

Hanc verò diem Varro determinat, ſole partem quartamdecimam poſſidente. Ergo ſi in hoc quatriduum plenilunium inciderit, quæ floreſcunt lædi neceſſe eſt. Ob id Varro in limine ſtatim de re ruſtica ſui libri Robigum, & Floram adueneratur, quibus propitiis rubigo frumenta non corrumpat, & omnia tempeſtiuè floreant.

Qui locus, quod cœlum & ſolum horto deputetur. CAP. III.

IN ſuburbano horto Cato genus omne coronamentorū ſeri iuſſit. Florentinus locum intra domeſticam habitationē, ſi id fieri commodè poteſt, deligere debet, aut ſi id nō detur, ex propinquo, vt non ſolùm oculis ſpectātium intra ædes iucunditas hauriatur, ſed etiā ambiens aër ex fragrantia plantarum infectus, ſalubrem habitationē, ac totam poſſeſſionem reddat. Ipſæ verò plantæ non inordinatæ, neq; mixtæ plantentur, tanquam ſanè, quod aiunt, plantarum diuerſitas decorem inducat, ſed ſecundū genera ſeparatim ſingulæ plantæ ponantur, ne minora à potentioribus ſuperentur, aut etiam alimento priuentur. Nos areas interſtinguere ſolemus, vt ex quadrangulis areis in rotundas, ex rotundis rurſus in angulares, & ex iis in alias progreſſus detur, quæ neq; totæ rotundæ, neq; rectis lineis concludantur. Theophraſtus libro de cauſis, de cœlo loquens floribus coronariis cōuenienti, ait. Quæ ſiccaneis tractibus, quibus placidior arridet aura, ſuauiora, odorator aque proſiliunt: quippe quum exhauſta humoris parte quadam, calor melius ſuo fungitur munere, reliquias concoctui cedentes perficit. Siccitas enim non parum odori ſuffragatur, eoque ſpectant odorata, cuius rei fidem facit, quòd æſtuoſis regionibus, meliora odorum genera proueniunt. In Ægypto flores, cæteraq; coronamenta omnium ferè deterrima gignuntur, quia cœlū caliginoſum, & roſcidum habeatur, in quo nullus penè odor contrahi poteſt, quippe coquendi

abeſt

abeſt facultas: aridis longè melius excoquitur. Quæ verò circa Cyrenam proueniunt, non niſi ratione ſiccitatis odorata conſiſtunt, tum cętera, tum vel maximè roſa, & crocum. Ager enim tenuis, ſiccus, nec nimio feruore flagrans, cœlo puro, ſitientique luſtratus, odoribus creandis aptiſſimus iudicatur. Videtur & annus ad bonam olentiam referre, quum ſcilicet talis aut talis inceſſerit, non imbrium, ſquallorumq; tantũ ratione, ſed etiam quũ tempus certum, & aquę, & flatus, & in totũ cœli commodę mutationes acceſſere. Quæ dilutis, & opacis tractibus degunt, inodora percipiuntur: etenim humor ſeſe largius immiſcens, odorem obtundit, & eius hebetat acrimoniam. Cæterùm genus ſylueſtrium aridius cernitur, ieiuniore donatum habitu, nec ſilens à flatu, ſed magis, atq; magis auræ patens, hinc feruentior natura. Et tandem de coronariis loquens quibuſdam: Quæ locis circumſeptis, apricisque continentur, vt œnantha, & viola nigra, & alia quædam aſſiduè florere videntur. Locis enim huiuſmodi pleraq; exeunt, quæ alibi naſci nequeunt, & fructum eadem afferunt, quum cætera generis eiuſdem aliis locis afferre nequeant, & præflorent, & prægerminant prius, quàm reliqua. Varro apricis locis hortum locat, vbi ſerat violam, quia ea omnia ſole nutricantur.

De generatione, & cultu florum coronariorum. CAP. IIII.

COMMVNIS plantarum generatio ex ſemine eſt, nam quę ſemen ferunt, è ſemine quoq; naſci oportet. Ex ſemine exeunt viola, Iouis flos, iphyum, flammula, elium: nam & ipſa, & eorum radices ligno nimirum conſtant. Naſcuntur & auulſione, ſed quod auellitur, radicis, aut ſtipitis aliquid habere oportet. Abrotonum, ſiſymbrium, ſerpillũ radices è germinibus ſuis quamprimùm dimittunt, non ſecus ac hedera. Abrotonum lignoſum eſt: verùm ſpiſſitate, acoreq; ſuo ſeruari aliquantulum temporis poteſt, nam hæc defixa quoque erumpere valent. Communis coronariorum cultus rigatio, ſtercoratio, & ſarcitio, alia propria generatim habentur, vt purgatio in coronariis pariter, atque oleribus. Quippe ſerpillum obareſcit, niſi purgetur, ſiſymbrium, & cætera. Roſas non ſolùm præcidunt, verùm adurunt, deſinunt enim florere, ſylueſcuntque paſtus fœcunditate, niſi ita tractentur. Intempeſtiui imbres peſſimi, atq; ex toto inopportuni, qui circa floris exortum acceſſerint, omnia nanque imbecillia redduntur, pereunt, deciduntq; partim rubigine, partim nimio humore: quæ reſiſtere poterunt, deterius florent.

De roſa. CAP. V.

QVONIAM roſa inter flores facilè principatum obtinet, eiusque nimius in coronis eſt vſus, cogit me, vt ab ea initium auſpicemur. Achilles Tacius libro amorum Leucippes, & Clitophontis ait, Si floribus Iuppiter vellet Regem imponere, roſa quippe regnum inter flores obtineret, terræ eſt ornatus, plantarum lumen, oculus florum, prati iubar, pulchritudo coruſcãs, amoris igniculum, veneris conciliatrix. Anacreon Poeta Græcus:

Roſa flos odorq; diuûm,
Hominum roſa eſt voluptas,
Decus illa gratiarum,
Florente amoris hora.
Roſa ſuauium Diones,
Roſa opus laborq; vatum,
Et amica planta Muſis.
Eſt grata colligenti,
Licet antè ſpina pungat
Mordacibus rubetis.
Eſt grata eam fouenti
Manu ſubinde molli,
Eadem decens coronis:
Et expetita menſis,
Solennibusq; Bacchi.
Roſis quid abſq; fiat?
Aurora nonne fertur
Roſea manu decora?
Roſeisq; nonne nymphæ
Spectabiles lacertis?
Roſicolor ipſa Cypris,
Vocitata nonne doctis?
Quid plura? nonne multis
Medicina certa morbis? &c.

Roſam antiqui Veneri dicarunt: nam ea conſiderata tum venuſtatis, tum amoris ſymbolum oſtendit, quod omnium in ſe amores trahat, omniumq; ſibi animos conciliet. Poeta:

Ros vnus, color vnus, & vnum mane, duorum
Syderis & floris eſt domina vna Venus.
Forſan & vnus odor: ſed celſior ille per auras
Difflatur, ſpirat proximus iſte magis.
Communis Paphiæ dea ſyderis, & dea floris,
Præcipit vnius muricis eſſe habitum.

Philoſophi ille veteres, qui rerũ omnium originem altius perſcrutati ſunt, odorem, coloremq; illum à Veneris ipſius ſtella proficiſci autumant, & Maro Venerem ſemper ore loqui roſeo dixit. Fingunt Poetæ Gratias eſſe tres, ex Libero patre progenitas, quarũ in Elide, atq; in foro templum fuit, & illarum ſimulacrũ, cuius vultus, manus, & pedes ex cãdido marmore fuerunt, veſtimenta autem aurea. Harum vna ſola roſam tenebat, media talum, tertia myrti ramum, hoc modo effigiatæ, quòd roſa & myrtus Veneri dicatæ ſunt. Præterea vt quemadmodum roſa breui tẽpore durat, ocyus floret, ocyſſimè marceſcit, ſic homines admoneantur formam & veneream voluptatem cito perire. Rubet etiam, pungitq; , ſic & libido ipſa verecundiæ opprobrio erubeſcit, acutoque ſtimulatur aculeo. Philoſtratus Cupidini, non eius matri donauit, quem tota facie æmulari videtur. Primùm enim paruo tempore permanet, & recens ſemper ſit oportet temporis non ſentiens ſenium; ita Cupido recens, atq; ſemper iuuenis, mollisq; eſt. Coma eius aurea eſt: nam & roſa aureum quid in floſculo habet. Pro ſpinis roſæ, iaculum fert, pro foliis alas, pro facibus fulgorem. Roſam multiplex comitatur fabula, non niſi candidam per initio fuiſſe, mox vulnerato Veneris pede, dum Adonidi opem latura præcipiti curſu per dumeta rapitur, adrubuiſſe. Alii ſanguine Cupidinis, vt Auſonius. Græci admirandam illam pulchritudinem, odorisque ſuauitatem à Venere contributam fingunt, quãdo deam Adonidis amore captam Mars deperibat, qui zelotypus, Adonidis

donidis morte initam consuetudinem solutum iri sperans, Adonim interfecit: Venus resciens gestum facinus, dum omni studio, diligentiaque propere fertur subsidiũ allatura, in rosæ frutices irruens, pedem nullo munitum sandalio eius spinis transfigit, ita rosæ pristinum candorem, in profusi cruoris memoriam, in ruborem conuertit. Alii aliter fabulantur. Cupidinem quum in deorum conuiuio lasciuis saltationibus indulgeret, pateram nectaris plenam alæ concussu subuertisse, nectar inde fusum humi florem rosæ rubicundum reddidisse. Rosam prius albam mox icto Veneris pede aspergine tinctam cecinere Poetæ.

Illa quidem studiosa suum defendere Adonin,
Gradiuus stricto quem petit ense ferox,
Affixit duris vestigia cæca rosetis,
Albaq; diuino picta cruore rosa est.

Ambrosius dum de rosa philosophatur, spinam tanquam humanæ vitę speculum ostentare dicit, quæ etsi summam suauitatem præ se ferat, finitimis curarum stimulis sæpè compungitur, vt amarescere videatur, vitæ elegantia vallata est, & sollicitudinibus quibusdam obsepta, vt tristitia semper adiuncta sit hilaritati. Quare non illepide Catullus Venerem, quæ iucunditatis, hilaritatisque auctrix præcipua habetur, spinosas ait in pectore curas serere. Nec reticebimus rosam sordidissimum animal scarabeum, cui res plurimum est cum stercore, suo odore enecare, vt tradidit ex Aristotele Cassianus. Ob id Democritus apud Absyrtũ, rosę radicem, torquis modo, seu alio quouis modo portatã veneficii scorpionis esse amuletum dicit. Tarantius apud eũdem ictos à serpente seruari contendit, qui rosæ radicem amuleti vice gestauerint. Palladius apes ex rosis mel colligere dixit, quod à Varrone excepit.

Rosam Græci ῥόδον vocãt, ὅτι ῥεῦμα πολὺ τῆς ὀσμῆς ἀφίησι, quòd ingentem odoris redundantiam difflet, authore in Symposiis Plutarcho, aut ἀπὸ τῆς ῥοῆς ὀδωδῆς, quod odoris effluxum emittat. Timachides in cœnis scribit rosam ab Arcadibus vocari εὐήμφαλον, id est odoratam. Latinis, & Italis rosa. Nomen.

Duplicẽ rosæ florem Theophrastus esse inquit, quũ in flore aliũ florem insidentem habeat. Flos tantum odore iucundus, reliquæ partes ignauæ, quod excoctioni tribuendum est. Nouissima inter vernos flores erumpit, ita prima definit, parum enim temporis durat eius prouentus. Semen fert sub flore. Serenis diebus lecta, odoratior. Recens longè redolet, sicca non nisi propius admota. Sicca suum odorem tuetur, dum deficiat penitus. Ratio quod induratæ quodammodo proprii caloris inopia halitum efflare nequit, nam ad vsum quidem vnguentarii eas quoque aliquatenus siccare consueuerunt, vt odorem sinceriorem relinquant. Vrbana odoratior. Plinius ita describit: Nascitur spina verius quàm frutice. Germinat omnis primo inclusa granoso cortice, quo mox intumescente, & in virides alabastros fastigiato paulatim rubescens dehiscit, ac sese pandit, in calycis medio sui stantis complexa luteos Descriptio.

apices. Longè olet recens, ſicca propius. Dubitat Ariſtoteles cur roſæ ſuauius olent, quibus vmbilicus aſper, quàm quibus leuis. An quòd ſuauius olent, quæ modum conſequuta ſunt ſuæ naturæ? roſa autem ſpinoſa natura eſt, ſuauiſſimè ideo olent, quod magis ſecundum naturam conſtiterint. Nos ita deſcribimus. Flammeo colore rutilat roſa virgineis genis, & malis concolor. Pars, quæ calycem ambit, aperta roſa in quinq; pinnulas finditur, globulus in ima roſæ parte ſolidus, quem ſi aperueris lanugine quadam refertum reperies, foliis & floribus ſubſtratum, ceu baſis totam roſam ſubſtinens. Capillamentum quod ſubtile eſt veluti filum, florum fulcrum eſt.

Genera. Eius genera quamplurima. Nos primò in ſylueſtrem partiemur, & ſatiuam. Sylueſtres, Theophraſto authore, ex toto aſperiores tum virgis, tum foliis, odore, colore, & magnitudine ſuperantur. Plinius κυνόροδον vocat, tale nomen adeptũ, quòd canis rabidi morſibus auxilio ſit. Alterum genus eſt rubi, in quo roſa naſcitur. Gignit pilulam caſtaneæ ſimilem, præcipuo remedio calculoſis. Inſanabilis ad hoſce annos fuit rabidi canis morſus, pauorem aquæ, potusque omnis afferens odium. Nuper cuiuſdam militantis in prætorio mater vidit in quiete, vt radicem ſylueſtris roſæ, quam cynorhodon vocant, blanditã ſibi aſpectu pridie in fruteto, mitteret filio bibendam. In Lacetania res gerebatur, Hiſpaniæ proxima parte, caſu accidit, vt milite à morſu canis incipiente aquas expaueſcere, ſuperueniret epiſtola orantis, vt pareret religioni, ſeruatusq; eſt ex inſperato, & poſtea quiſquis auxilium tẽtauit. Aliàs apud authores vna medicina cynorhodi erat, ſpõgiolæ, quæ in mediis ſpinis eius naſcitur, cinere cum melle allopecias capitis expleri. Nos has ſpongiolas in ſylueſtri roſa Baroli Apuliæ vidimus, magnitudine caſtaneæ, villoſas, colore in fuluo rufeſcentes, naſcũtur vere. Satiui permulta genera, quæ odore, colore, & magnitudine, foliorum numero, aſperitate, & læuitate differunt. Inter celeberrima roſarum genera Plinius Campanã præfert, quæ præcox eſt. Apud nos Cãpanos *roſa canina* vulgò dicta eſt, dicta canina quod horridis ſpinis armetur. Vniuerſo noſtro tractu præclara, præcoci partu cæteras antecellit, Aprili floreſcens, quinis ſenisve foliis, cuius pars ima ſcabra, ſuauiſſimi odoris indicium. Athenæus ex Theophraſto, ſuauius olere ſcribit, quibus folia quina, & ſcaber eſt cortex inferior. Proxima trachinia, minus rubens, inquit Plinius. Neapoli vulgus *roſe maiatiche* dicit & *incarnate*, quod ſint candore, & rubore cõfuſæ, & Maio floreant, nobilitate dictis proximæ. Malũ quod ſub flore gerit magis rotundum, eique duodena folia. Mileſia ſera eſt, cuius ardentiſſimus colos, nec excedens duodena folia, vt ex Plinio habemus. Hanc affirmare auſim, quam *incarnata nera* vocamus, quæ in purpura ſanguinea ſaturatè punicat, vltimo Maio effloreſcens, duodenorum foliorum. Celebratur præneſtina, quæ nouiſſimè deficit, Plinius dixit. Neapolitanis *damaſcena* vocata, cæterarũ odoratiſſima, germinatu poſtrema, continuò & diutius floret, & hyeme tepidioribus locis bifera, foliis circiter viginti, ex rubro candicantibus, ramorum proceritate cæ-

teras

cæteras ſuperans: nam ſurgit craſſis & lignoſis virgis, vt ea ſit, cui Athenæus chamęceraſum ſimilem arborem dicat. Apud nos celeberrima. Elicitur ex ea odoratiſſima aqua vitreis organis. Huic dicit Theophraſtus plura folia. Nunc ad albas transeamus. Theophraſtus roſas eſſe ait numeroſiore folio, quas centifolias dicant, quæ ex Philippis in Græcia à Pangeo monte vicino translatitiæ ſunt, numeroſis foliis, ſed paruis, nec odore, nec ſpecie commendabiles. Athenęus fert eadẽ. Plinius in Cãpania Italiæ eſſe ait, & Cępio Tiberii Cæſaris principatu negauit centifoliam in coronis addi, præterquã extremos veluti ad cardines, nec odore, nec ſpecie probabilẽ. Apud nos Campanos copioſa eſt centifolia, & vulgò *roſa à cento frondi* dicimus: ſed folia interiora parua ſunt, ita enim oriuntur, vt alia intus, alia extra emicent, non iucundi odoris, nec amplæ magnitudinis. Herodotus in Macedonia in Mediæ hortis dicit roſas eſſe ſexagenum foliorum. Alabandica vilior, albicãtibus foliis ex Plinio. Eſt Alabanda regio Aſiæ, ex qua aduectæ fuere. Nos *roſa bianca* vulgò vocamus, ſimiles centifoliis odore, coloreq;, ſed vicenis circiter foliis. Vtimur ex ea ſtillatitia aqua vitreis organis pro morbis oculorum: quia frigidior. Didymus. Ros ille, qui inſidens roſis inuenitur hærere, munda pinna lectus, & ſpecillo genarum palpebris inſtillatus, oculorum lippitudini medetur. Zoroaſter anno toto oculos eius dolorem ſentire negat, qui calyces ante, quàm in flores explicentur, leui tactu luſtret, tribusq; earum alabaſtrulis viſum detergat, relictis in parẽte roſis. Inter has media magnitudine autumnalis, quam coroneolã vocant. Omnes ſine odore præter coroneolã, Plinius dixit. Hanc Neapolitani ab inſigni moſchi odore, quem redolet, *roſa moſcatella* dicũt, ita ſtrenuè olet, vt caput feriat: non ambigo Plinii coroneolam eſſe, nã pauca & medię magnitudinis folia affert, ab ęſtate vſq; ad hyemem, & interdũ tota hyeme floret. Odoratiſſima eſt, ſpinis & virgis ſylueſtrem quodãmodo roſam æmulari videtur. Roſæ plurimę ſunt vna cohærentes. Inter cæteras arboreſcit. Sunt præterea alui ſubductione inſignes ſine moleſtia. Noſtri pharmacopœi perſicas vocãt, nam in Camolanga Indiæ perſicas vocant. Neſcio cur Matthiolus hanc Plinii ſpineolam vocet, quum è minutiſſimis dicat. Nos hanc etiam centifoliam habemus, & ſpectabiliſſimi odoris, valentius mouet aluum, & diutius floret. Sunt & apud nos roſę crocei coloris, eiuſdem cum reliquis floris, ſed planta odoris medicati, floris inodori.

Roſas cœlo gaudere calido, & meridionalibus partibus expoſito tradidit Plinius, vt libero ſole fruantur, ſic enim & germine, & floribus luxuriant. Carthagine Hiſpaniæ præcox tota hyeme viſitur. Locis ſiccis quàm humidis odoratior, ob id quæ apud Cyrenam proueniunt, odoratiores ſunt: ager enim ille tenuis, nec nimium feruidus, aëre puro, ſitientiq; ambitus. Contrà quæ in Ægypto minus odoratæ, quia cœlum roſcidũ, & caliginoſum eſt. Præterea montibus longè deteriores emergũt. Ex Theophraſto. Nicander ex Athenæo, *Cœlum.*

Operisq; principio precibus Themidem Oleniam venerare:

Alendas deinde rosas cœlestibus dimitte pluuiis,
Semper illæ augescent foliis circumcirca comantibus,
Post Olenum secundas tenet Megara Nisæa: at nec Phaselis,
Nec Leucophrys improbanda, si cui placet earum situs.
Prouenit & optimè rosa ad Magnetis aquas Mæandri.

Aëthlius Saurius in libro de iis, quæ Sami pulchra & rara sunt, præter cætera rosas biferas nasci scripsit. Polybius, Lusitania rosas non minus, quàm trimestri spatio durare. In Pesto Calabriæ oppido, aëre placido, benignoque, bis florent rosæ. Virgilius,

——— *biferiq; rosaria Pesti.*

Solum. Seri nec pinguibus vult, nec argillosis locis, nec riguis, contenta raris, proprieque ruderatum agrum amat, ex Plinio. In suburbano horto rosam Cato seri præcepit, vt possint illicò venundari, decerpta enim non patitur moram, quin subito marcescat.

Satio. Nasci ex semine dixit Theophrastus, quod flori subditum suo in malo cneceum, vel acanaceum lanugine quadam obductum gerit, vt primis seminibus proximum sit. sed tardè perficitur. Palladius, Semine ponuntur rosæ. Semina autem rosarũ non putemus medios flosculos esse aurei coloris, quos rosæ ferunt, sed baccas nutriunt, quas in breuissimi pyri similitudinem plenas seminibus post vindemiam reddunt maturas, quarum tamẽ maturitas ex colore fusco, & mollicie poterit æstimari, quæ sulco breuissimo, aut scrobibus ponenda sunt. Plinius, Proueniũt tardissimè semine, quod in ipso cortice est, sub ipso flore opertum lanugine. Sed apud nos nemo est, qui rosam semine serat, quod raro & sine colore nascitur, vt syluestris penè videatur. Seritur & conciso caule ex Theophrasto, vt gramen. Varro ita docet. Rosa conciditur radicitus in virgulas palmares, & obruitur, hæc eadem postea transfertur facta viuiradix. Plinius. Surculis quaternum digitorum longitudine, aut ampliore, post Vergiliarum occasum sata, dein per Fauonium translata, pedalibus interuallis, crebroque circumfossa. Didymus. Alii in palmares taleolas cum suis radicibus in sobolis modum cubitali interuallo deponũt, & crebris irrigationibus, & stercore iuuant. Nicander secundo libro Georgicorum suorum,

Præterea rosa spinis armata excisa germina
Terræ tumulis insige, ad duos palmos aperta via.

Palladius ita exactius docet: Si indigus plantarum volueris ex paucis virgultis habere copiosa, Februario mense, sed locis calidis & apricis, atque maritimis Nouembri, quaternorum digitorum surculos gemmantes cum geniculis suis debebis excidere, & in modum propaginis sternere, & stercore ac rigationibus adiuuare. Vbi anni ætatem compleuerint, pedis spatio inter se transferre disiunctos, atque ita solum, quod huic generi deputabis, implere. Seritur ex Plinio ocellis radicis, vt harundo. Alio item modo Didymus. Nonnulli vt maiorem odoris fragrantiam adsciscant, intertextas iis coronas simul

ad-

adobruunt. Theophrastus caule toto propagato nasci dixit. Palladius, Februario mense rosaria quæ rara sunt, possunt virgarum ducta propagine reparari. Quintilii plantant Februario mense, augescente Luna. Apud nos viuiradicibus seruntur. Post quinquennium à quo plantatæ fuerint pastino trium vel quatuor digitorum altitudine sub terra inciduntur, & viuiradices plantantur, calidis locis, Septembri, vel Octobri, frigidis Februario vel Martio, sed quæ Martio plantaueris rosas producent, nam quod alibi conceperint, hic parient. Sed loca quibus rosas excideris, iniectis stramentis comburantur: nam hoc modo radicum reliquiæ luxuriosius repullulabunt, & densius germina sobolescent.

Rosæ vita quinquennium est, non recisæ, nec adustæ: relicta pluribus annis syluestris euadit, & priorem gratiam exuit, eo enim modo vegeta iuuenescit, flos senescẽtis deterior transferendo pulchriorẽ rosam effundit, ex Theophrasto. Plinius: Omnis autem adustione, atq; recisione proficit, translatione quoq; vt vitis optimè ocyssimeq; prouenit. Rosa & quinquenniũ perfert, nec recisa, nec adusta, illo enim modo iuuenescit. Rosaria à Fauonio fossa oportet esse, iterumq; solstitio. Et id agendum, vt intra id tempus purgata, ac pura sint. Fodiuntur altius quàm fruges, leuius quàm vites. Columella, Omnibus annis fodiri ante Calen. Mart. & interputari oportet: hoc modo culta multis annis perennat. Palladius, Februario mense, si qua sunt antiqua rosaria, hoc tempore circumfodiuntur sarculis, vel dolabris, & ariditas vniuersa reciditur. *Cultus.*

Florentinus est author florem rosæ inoculationis modo cortici mali insitam, eodem quo mali tempore, partus suos excludere. At si maturius producere velis in amygdalę corticem, idem experieris. Rosę inuicem inoculari possunt mense Martio, & Aprili, & in syluestres optimè apprehendunt. Fieri posse iudicamus, vt in eodem surculo alba simul, & rubra rosa emergat, & in eodem flore alba simul & rubra folia nascantur, eo artificio, quo persica fieri diximus, videlicet diuisis oculis, & simul coalitis. Moscatulam in syluestrem sepibus nascentem inseruimus, & optimè concepit, nam florem illa inodorum producit: idq; videtur Plinius intellexisse: vnum genus inseritur pallidæ spinosæ longissimis virgis quinquefoliæ, quæ è Græcis altera est. *Insitio.*

Didymus author est. Præcox emerget rosa, si pedali scrobe ab radice facta calida infundatur. Democritus fruticem bis in die rigatum Ianuario mense rosas ædere promittit. Præterea si fictilibus, & cophinis plantaueris, eademque cura eas digneris, quali cucumeres, & cucurbitas tractare solemus, idem efficies. Et si velis sine temporis intercapedine eis frui, singulis mensibus plantato, & stercorato. Plinius: Qui præcocem faciunt, pedali circa radicem scrobe aquam calidam infundunt, germinare incipiente calyce. Theophrastus odoratiores prouenire ait, si cæpas vel alia iuxta eas plantaueris, cuius rationem libro de causis reddidit: nam aut quantum illis mali odoris adsit, detrahunt, quum vnumquodque re simili; alatur attrahitque *Ars.*

sibi cognatum, aut quod sua caliditate, edacitateq; locũ exiccat: nam siccis locis omnia odoratiora proueniunt. Odoratiores fieri rosas Didymus affirmat, quibus allia propè fuerint consita. Palladius, si rosam temporius habere volueris, duobus palmis ab ea in gyrum fodies, & aqua calida bis rigabis in die. Nos rosam bruma hoc modo nacti sumus, vel non multo ante. Plãtam ipsam dum in eo est, vt erumpat in flores, amoue loco, atq; in alium transfer, modò non incommodum: nam rosa calycem non aperit nisi prius cõfirmetur. Sunt & sexcenta ferè lenocinia rosarum ad colorem, odorem, magnitudinem, & foliorum numerum demutandum, quæ toto hoc opere in aliis docuimus.

Cõditura. Rosas nondũ patefactas seruare docet Palladius, si in canna viridi stãte fissa recludas, & fissurã coire patiaris, eoq; tẽpore cannam recidas, quo rosas virides habere volueris. Aliqui olla rudi conditas, ac benè munitas sub dio obruũt, ac ita reseruant. Quæ ex Didymo excepit. Quidam rosas conseruant recentes, calycibus in viridem plantam harundinem fissam immissis, & harundine leniter per papyrum obligata, vt perspirare possit. Alii vt diu seruentur, ordeum dum in herba est, cum radicibus euulsum, in fictile non picatum demitti, rosamque priusquam dehiscens se pandat, operiri præcipiunt. Alii virentem ordei segetem pauito loco sternunt, & rosas ipsas recondunt. Conseruabis etiam recẽtes & in vigore, si ipsas in amurcam immiseris, ita vt liquor eis supernatet.

De lilio. CAP. VI.

LILIVM rosæ nobilitate proximum, eiusq; flos etiam in coronis venit, & vt coronã elegantius contexamus, purpureis aderunt lilia mista rosis. Perhibent Græci Iunonis lacte natum, respersa terra: nam Herculem, quẽ ex Alcmena Iuppiter sustulerat, quum vellet immortalitati donare, dormiẽtis Iunonis vberibus clàm admouit, & quum lacte se repleſſet, post suctum digressus, mamma copiosè profluxit: quod in cœlo à puero perfusum est, galaxiam, id est lacteam viam, quod humi respersum, florem lilium, lacteo colore nitentem creauit. Fuit antiquitus pulchritudinis symbolum: siue formam, siue colorem, aut odorem contemplere. Susas Persiæ vrbẽ, vbi hyberna regia erat, ob amœnam & mitissimam cœli plagam, id nomen adeptam tradunt, quod Persarum lingua lilium significet. quãuis Stephanus à multitudine liliorum ita dictã scripserit. Nicander in alexipharmacis ait lilium Veneri inuisum, quòd de forma, & candore ausum sit secum certare: hinc mediis eius foliis fœda probra obiecit, id est deformem illic rudentis asini clauam, id est genitalia crescere fecit.

Quoniam Diuæ colos hic placet, at in floris medio turpe
Armamentum rudentis asini prominet, quod membrum dicitur.

Quærit Aristoteles cur aliqua germinare possint non terra cõtenta, sed abscissa, euulsa, vel condita, vt caules liliorum. An quod alimentum in se contineant? crescere autem vnumquodque potest, non eò, quòd in se continet alimentum, sed quòd decoctum iam & digestum illud pabulum est. Continent igitur

gitur vel antehac alimentum, ſed augeri tum duntaxat incipiunt, quum tempus ad id adeſt, cuius opera res illa effici poteſt.

Græcis κρίνον, planta κρινωνιὰ dicitur. Dioſcorides λείριον quaſi ῥοιῶ ob diuini odoris effluuium. Nicãder Aphrodites charma, id eſt Veneris volupe. Vocant & Iunonis roſam, è cuius lacte effuſo, vt diximus, lactea via in æthere, candido colore viſenda eſt. Græci etiam ἄνθος ἀνθῶν, id eſt florum florem vocant. Alia nomina recenſet Nicander. Nomen.

Lilia, quæ leria vocant alii Poetæ:
Ambroſiam alii, multi Veneris oblectamentum.

Idemq; ſcribit apud Coos è capite ſtatuæ Alexandri enatam fuiſſe, quam vocant ambroſiam, vt Caryſtus etiam ſuis commentariis memorat. Latini lilium vocant, alii regium florem, quòd ſua proceritate ſupra alios flores attollatur, & regia quadam celſitudine, & maieſtate præſtare videatur.

Simplici lilium caudice aſſurgere dixit Theophraſtus, raro duplici, ſingulis caulibus lilia modo ſingula, modo plura ſuſtinentibus, quod & rarius eſt. Parte poſtrema floreſcit. Radice copioſa, carnoſa, orbiculataq; adhæret. Fructus detractus germinat, & lilium reddit, verùm minus. Facit & lachryma cæcum quoddam confluuium, quod etiam ſerunt. Vere exit paulò poſt albam violam. Caules plantis abſciſſi ſeruare ſuum vitale principium poſſunt, ita vt ad germen excitandum mouere ſe valeant. Adde: eius caules ſolſtitiis florent, quod permirum eſt. Plinius ita deſcribit. Nulli florum excelſitas maior, interdum cubitorum ternum, languida ſemper ceruice, & oneri ſuo impar. Flore emaculati candoris, foliis ſtriatis, & ab anguſtiis in latitudinem paulatim ſe laxantibus, effigie calathi, reſupinis per ambitum labris, tenuiq; filo, & ſemine, ſtantibus in medio crocis. Ita odor, colorq; duplex, & alius calycis, alius ſtaminis, differentia anguſta. Eſt & flos non diſſimilis illi in herba, quam conuoluolum vocant, naſcens per fruteta, nullo odore, nec crocis intus, candorem tantum referens, ac veluti naturæ rudimentum, lilia facere condiſcentis. Surgit apud nos recto, cubitali, vel bicubitali caule. Foliis pallido virore nitentibus, carnoſis, & ſecundum longitudinem ſtriatis. In cuius ſummitate flores emicant intaminati candoris, blandi, & concupiti odoris, ſenis foliolis compacti, ſed repandi. Fibræ, vel crocea ſtamina è medio educuntur, radice bulbacea, è quamplurimis nucleolis ſquamatim compacta. Deſcriptio.

Theophraſtus liliorum genera variari dixit: nam & purpurea lilia non deſinere audiuit. Plinius, Eſt & rubens lilium, quod Græci crinon vocant. Nos non niſi album vidimus. Genera.

Laudatiſſimum Plinius ait eſſe in Antiochia, & Laodicea Syriæ, mox in Phaſelide. Quartum locum obtinere in Italia naſcens. Cœlum.

Non niſi pingue, & ſtercoratum ſolum mihi expoſcere videtur. Solum.

Plinius omnibus modis ſeri dixit, ſicut roſa. Vnde & ſemine plantari affirmat. Vere poſt foliorum delapſum, vaſculum oblongum remittit, pomi figu- Satio.

ra, ſimile prorſus illi, quod in ariſtolochia, in quo quædam videntur ſemina. Id confirmare videtur Anatolius: nam dum lilia purpurea facere docet, ait, Cauliculos ipſorum accipies, ſupra fumum ſuſpẽdes, ſic remittẽt ex cauliculis bulbulos quoſdam, quos plantabis. Seritur & caule conciſo, vt roſa, & vt gramen exit. Et vt roſa etiam propagatur ex Theophraſto. Fitque hoc modo. Prius quàm dehiſcens ſe pandat, propagetur caulis in terram diligenter ne à bulbo diuellatur, & vnuſquiſq; ex nodis bulbulos remittet. Eſt & peculiaris generatio, quę fit è lachryma ſua, quum id quod defluxit, ſole exaruerit, vt oluſatrum, cæco quodam confluuio, ex Theophraſto. Cuius rationem reddit libro de cauſis. Lachryma enim caulibus planè reſpõdet. Nihil enim aliud, quàm quod illarum quoq; fœcundum principiũ coactum eſſe oportet: nõ enim ſine calore, humoreq; generatio talis cõſequitur. Sed cur non omnes lachrymę vim obtineant eandẽ, fitquòd non omnes eandẽ vim ſortiantur. Plinius ab eo: Seritur amplius & lachryma ſua, vt hippoſelinum. Seritur & bulbis ſuis: nihilq; eſt fœcundius vna radice quinquagenos ſępe emittente bulbos. Varro inter Vergiliarum occaſum & brumam illud ſerit. Palladius Februario ponit. Bulbi à matre ſubtracti, atq; in alios digeſti ordines, noua lilieta formabunt.

Cultus. Bulbos, qui poſiti ſunt, Februario menſe ſumma cum diligentia ſarriemus, ne oculos circa radicem naſcentes, & minores bulbos ſauciemus. Ex Palladio.

Ars. Anatolius purpurea lilia facere docet. Deni, vel duodeni eorũ ſcapi in faſces vel ſcopas vnà colligati, dum floruerint, fumo ſuſpendantur, qui radiculos, vel bulbos inibi iaciũt, quumq; pangendi tẽpus appetiuerit, in fęce nigri vini macerãtur, dum infecti colorẽ purpureum cõtraxerint, eoq; intinctu affatim ſaturẽtur: mox ſcrobiculis deponũtur, effuſa largius fæce, & ita flores naſcentur purpurei. Plinius ab eo. Inuenta eſt & in his ratio inſerẽdi, monſtrificis hominum ingeniis. Colligantur nanq; menſe Iulio ſcapi areſcentes, liliaq; ſuſpendũtur in fumo. Dein nudantibus ſe nodulis in fęce nigri vini vel Gręci, menſe Martio macerantur, vt colorẽ percipiant, atq; ita in ſcrobiculis ſeruntur, heminis fęcis circũfuſis. Sic fiunt purpurea lilia, mirumq; ita tingi aliquid, vt naſcatur infectum. Rubra fieri lilia confirmat Florentinus, ſi inter cortices cinnabaris infundatur, hac tamen obſeruatione, ne bulbi quouis modo vulnerentur. Et ſi quemuis alium colorem ebiberint, par erit eum referre, quo delibuta fuerant lilia. Cæterum vt viciſſim, & variis temporibus flores pariant lilia, bulbi ita ſeruntur, vt aliqui duodecim digitorum altitudine obruantur, alii octo tantum, alii quatuor duntaxat profunditate mergantur, ſic diuerſis diebus dabunt lilia. Quod & in aliis floribus fieri pollicetur.

Cõditura. Lilia, vt idem Anatolius teſtatum reliquit, totum annum viridia durabunt, ſi quum occluſa ſilent, nec dum patentia dehiſcunt decerpta, nouis fictilibus nõ picatis, indito diligenter operculo, recondantur: ſic clauſa perpetuum annum vegeta manebunt. Sed vt intermedio tempore ad vſum promuntur, ſtatim ad ſolem producta, quum ſenſerint eius calorem, aperta panduntur.

De leucoio. CAP. VII.

ANTIQVIS post rosam, & lilium proximus honos violis fuit, ideo post illa, de violis tractabimus. Nec solum coronamentis, sed etiam aluearia curantibus conueniunt. Putant Greci Io puellam, quam Iuppiter adamabat, quum eius esset compressu grauida, ne à Iunone probris incesseretur, cùm stuprum celare cuperet, ab eo in iuuencam mutatam fuisse. Terra Ioui gratulans, florem eiusdem nominis bouis pabulum fudisse dicitur, puellæ conditionem exprimens: nam viola russa, vt virgo pudore perfunditur, purpurea purpurascit, vt bos, cãdida candicat, vt in sydus relata, atq; vt fœcunda humi germinat. Græcis λευκόϊον, & si nomine ipso albam violam significat, pro lutea, cærulea & purpurea, siue nigra semper capitur. Columella candida leucoia dixit. Latini violam, quasi vitulam, detrita t litera Græca imitatione appellasse videri possunt; ab Io vitula, siue vacca in illum florem conuersa, sic etiam vaccinia. Neapolitanis *fior di vacca* & *fior vaccino*, in quo etiam nomine priscæ fabulæ, vt diximus, de Io in vaccam mutata relucent vestigia, quasi vaccinum florem dixeris. Ad hanc fabulam, & vulgare nomen Virgilianus Corydon (nam Virgilius vixit Neapoli, & mortuus est) allusit, vocando hos flores vaccinia: Nomen.

Alba ligustra cadunt, vaccinia nigra leguntur.

Nam quum se negligi ab Alexi videret, (nam fuscus erat) facta amatoria, & rustica comparatione inter duos flores ligustrum album, & vaccinia nigra, ait, ligustri flos etsi albus, pastoribus intactus, arescere incipiens, ac humore destitutus, caducus labitur, vnde vilissimus habetur. Contrà vaccinia, & si nigra, ad coronas texendas, decerpuntur, & in pretio habentur, vt coronarius flos fuerit. Subscribit nostro iudicio Seruius grammaticus, nam per vaccinia violas intellexit, quas purpurei coloris esse constat. Sed ne aliquis in eundem, in quo alii, errorem impingat, scito violarum duo esse genera, aliæ enim sessiles sunt, quas posterius describemus, aliæ autem leucoi: vtræq; enim eiusdem coloris. Idemq; expressit Virgilius,

Sunt & violæ nigræ, & vaccinia nigra.

Sed nescio cur Hermolaus, & eum sequutus Ruellius Seruii opinionem distorqueant, quum ipse vaccinia purpureas violas esse dicat, ipsi verò iacinthum dixerint, conanturque persuadere Romanorum vaccinium iacinthum esse, authore in spuriis nominibus Dioscoride: quum ignorent de quo vaccinio loquatur Dioscorides, ac Plinii testimonium adferant de vaccinio loquentis, quod seratur ad aucupia, & ad vestes seruorum tingendas. Theocriti versus, quos alii adducunt, contra eos sunt,

Viola nigra est, & inscriptus iacinthus,
Sed tamen in coronis in primis leguntur.

Quum Theocritus de poetico iacintho loquatur lilii forma, & inscriptio, vt mox videbimus, non de Dioscoridis iacintho loquitur de quo est contentio, & Virgilius Theocritum imitatus est, non interpretatus.

Descriptio. Theophrastus ita depingit: Suffrutex leucoium est, lignosis nimirum radicibus surgens, flore odoris iucundi, reliquis partibus ignauis, cuius rationem in rosis reddidimus. Florum prima ver nunciantium, tepentibus verò locis, ante exactam hyemem emicat. Vita ei longissima à trimatu est, ab eo enim tempore senectam sentiens degenerat, ac incanos senio fert flores. Cæterum debilium odor vt fugax, ita celeriter euanescit, vt leucoia, viridia enim à longe gratum odorem iaculantur, sicca non nisi propius admota. Ratio quia iam durata vernaculi caloris inopia, halitum efflare nequeunt. Apud nos cubitali prosilit altitudine, ramosa: folio molli, canescente, & potius à foliorum canitie, & cineritio colore leucoion dictum, quàm à floribus albis. Flore quadrifolio, semine foliaceo, quod tenuibus quidem, sed quincuncialibus siliquis continetur. Inter duo tegmina siliquarum sepimentum aliud habet, separatq; hinc inde semina, ne se inuicem contingant. Post triennium senescit, & desciscit in flores, albis lineis interlitos, pòst dimidiatos albos, demum pallescentes.

Genera. Theophrastus genus variari liquido dixit. Dioscorides quatuor genera facit, sola florum diuersitate inter se differentia, quoniam candidum, luteum, purpureum & cæruleum fert florem. Purpureum & album genus simile est, frondibus & arbore, tamq; sunt visu grata, vt à mulieribus in fictilibus fenestris alantur, omniumq; manibus verno tempore versentur. Luteo verò folia oblongiora, numerosiora, & nigricantia, vt flos odorata. Plinius syluestres & satiuas dixit. Earum plura genera, purpureæ, luteæ, albæ. Sed satiuis maxima authoritas luteis. Genera iis Tusculana, & quæ marina appellantur, folio aliquanto latiore, sed minus odorato. In totum verò sine odore, minutoq; folio calathiana, munus autumni, cæteræ veris. Apud nos lutea maceriis, & muris ædificiorum familiaris hæret, licet quoque hortis vbique altilis, habitu & statura humiliore, viridiore folio, flore minore, vehementi tam spirat odore, vt caput feriat. Cærulea quæ sit apud quemquam non constat. Plinius eius non meminit, neq; Paulus, neque Aetius, qui Dioscoridem transcribunt, nisi pro cæruleo colorem intellexerit, maximè purpureum, vt ad cęruleũ vergat, nam inter purpurea genus est gratissimum coloris ad cæruleum vergẽtis.

Cœlum. Cœlum apricum desiderat, nam locis tenuibus & admodum sitientibus, vbi cœlum vehementer feruet, minus odorata sentitur, quum nimium resiccetur. Montibus longè deteriores proueniunt Theophrasti authoritate. Varro aprico loco seri præcepit.

Solum. Pingue quærunt solum, & repastinatum, ex Columella.

Satio. Semine seri Theophrastus dixit, quum eorum radices nimium lignosę sint. Tempus serendi vt plurimum, autumnus. Hæc enim primùm seri nimirum properant, cæterùm vere etiam seruntur. Leucoion, vt Tarentinus scribit, purpureum, luteum, rubrum post idus Martias plantantur, & post calen. Maias albũ, sulcis seritur, transfertur à Ianuario, vsque ad idus Februarias. Columella

mella ita serere docet. Violam qui facturus est, terram stercoratam, & repastinatam minimum alte pedem in puluinos redigat, atq; ita plantas hornotinas scrobiculis pedalibus factis ante cal. Mar. dispositas habeat. Semen autem violæ sicut olerum in areis duobus temporibus seritur, vere, vel autumno. Theophrastus è supernis etiam partibus nasci scripsit, vt sisymbrium, serpillus, aliive suffrutices.

Columella coli eodem modo, quo & cætera olera, vt runcetur, vt sarriatur, vt interdum etiam rigetur, scribit. *Cultus.*

De leucoio altero bulbaceo Theophrasti. CAP. VIII.

NON est, vt putat doctissimus Fuchsius diuersum Theophrasti leucoion à Dioscorideo, & à communi, quum Dioscorides lignosas radices ei tribuerit, & suffruticem dixerit, & Theophrastus bulbaceas: nam duplex est apud Theophrastum leucoii genus, & lignosas radices habens, & bulbaceas. Septimo enim libro inter bulbacea bulbacei leucoii meminit, & libro sexto florere post narcissum dixit bulbi florem, quem quidam coronatiis inserunt. Habet enim hoc folia porro similia, tenuiora tamen & molliora, & radice bulbosa prodeuntia, pediculum etiam profert dodrantalem, tenuem, ac ferè incuruum, in quo candidus flos est, in medio croceus, purpurearum violarum odorem referens, quo decidente capitula nucis auellanæ quantitate erumpunt, in quibus semen sinapi haud dissimile continetur. Februario floret, Aprilis calce tabescit, ac semen capitulis ostendit. Emicat vbi cœlum apricum, & vbi clementius fuerit, citius floret, prouenit enim syluosis & vmbrosis locis. Matthiolus inter narcissi species locat.

De viola. CAP. IX.

VIOLÆ nigræ in coronis auidissimè expetuntur, vt ab Theophrasto habemus, & eum imitato Athenæo, tũ sua pulchritudine, tum suaui odore crapulam, & capitis grauitatem corollis impositis, olfactuque discutiunt. Sed Athenæus in compotationibus inutilem è violis coronam dicit, quòd vehementi odore caput feriat, vt etiam ex lauro, & amaraco. At Athenæus non de hac sessili, aut nigra viola, sed de leucoio loquutus est, & præsertim luteo, quod vehementissimè olet. Icesius leucoia præstantissimum odorem iacere, & suauẽ, sed breuissimo tẽpore, & idem de viola nigra dicit, sed huius odorem esse, quàm illorũ gratiorem. Vitruuius docens purpureũ colorẽ facere, quum tectores volunt sil atticum imitari, violã aridam coniicientes, cum aqua conferuescere faciunt ad ignẽ, deinde quum est temperatum cõiiciunt in linteum, & inde manibus exprimentes recipiunt in mortarium aquam ex violis coloratã, & ex ea eretriã infundentes, & eam terentes, efficiunt silis attici colorem.

Theophrastus μελάνιον vocat à nigricante purpuræ colore. Nicander in Georgicis ἴον dictam Græcis putat, quod quædam Nymphæ Ionæ Ioui primum muneri dederint. Versus sunt: *Nomen.*

Ionides nymphæ puram ac renidentem corollam Ioni
Texere, quum cuperent, in Pisæ hortis,
Et terra flores peperit: tum autem Ion cum canibus venatus,
Suorum membrorum sordes abluebat in Alpheo,
Ad vesperam cum Iaonibus nymphis dormiturus.

Plinius solas Græco nomine à cæteris discerni dicit, appellatas ia, vt ab his ianthina vestis. Columella sarranas violas vocat, vnde sarrana purpura. Latini violas dicunt, vulgus quia ramis caret, sessiles, siue loripedes vocat. Itali *viole.*

Descriptio. Theophrastus violas ita describit. Humilis est, latiore folio, statim ab radice multa exeunte, sine ramis, perpetuo virens. Flos eius duplex: nam in flore alterum florem medium insidentem gerit. Floret post vitifloram ante iacinthum. Odorem longinque halat, propius hebescit, cuius rationem reddit libro de causis, quòd ad remotiorem locum merus odor, syncerusque defertur: manant enim à cæteris partibus herbæ nonnulla, quæ permeare longius nequeunt, quòd terrena, crassioreq; constent natura. Vetustate flores fiunt inolidi. Ratio est, quum debilium odor fugax sit, ita celerrime euanescit, ac vernaculi caloris inopia halitum efflare nequeunt. Flos olet, planta minimè. Aristoteles in problematis quærit, cur odores aliquorum florum, & suffimentorum è proximo minus suaues spirant. An quòd portio terrena vnà cum odore se defert, quæ vt in proximo mista vim hebetat, sic in longinquo purior defertur? Hinc etiam flores contusi suum odorem amittunt. Nicander humi iacentes vocat.

——— *Humi iacentes violæ,*
Quas colligebat atra Proserpina.

Dioscorides, Folio minore, tenuiore, nigrioriq; quàm hedera. Stylus à radice medius prosilit, & in eo flosculus, suauiter olens, purpureus. Flore hiperici. Plinius. Floret primò viola alba, postea quæ appellatur purpurea. Ex iis verò quæ sponte apricis, & macris locis proueniunt, purpureæ, latiore folio, statim ab radice carnosa exeunt. Sed Plinius perperam ab radice carnosa Theophrastum interpretatus est, nam de foliis non de radice protulit. Addimus nos. Semen minutum in folliculis, vasculisque rotundis, extrema ferè æstate producens.

Genera. Syluestres specie, nec aliam generum differentiam nouit Theophrastus, immo quò syluestriores, eò odore præstantiores: nam quum odor ex humiditate, & siccitate exoriatur, quumq; viola non multum alimenti desideret, quum satis ex se habeat, iis locis moderatur: quamobrem genus satiuum suæ alimoniæ copiam excoquere nequit, & hinc fit vt cinerem alii congerant, alii respergant. Vidimus ex his luteas, pallidasque.

Solum. *Cœlum.* Opacis & asperis Dioscorides nasci dixit. Odoratissimæ quæ apud Cyrenem nascuntur, Theophrastus dixit, & proinde illic vnguentum suauissimum

mum faciunt. Montibus longè deteriores exeunt. Athenæus ab eo. Præstantissima odore Cyrenis, quamobrem suauissimum illic vnguentum, & eximius odor.

Tarentinus post idus Martias, & calendas Maias plantari iubet. Nascitur vitis modo è supernis, quasi è puppi dicas, non prora: ex Theophrasto. *Satio.*

Quæ locis apricis, & circumseptis satæ sunt, assiduè ferunt, & si certo genere colatur, perpetuo viret, & toto anno ferre spondet. Theophrastus. Adiicimus nos: si fictilibus vasculis colatur, hyemes, æstusque vitabimus, serenis diebus hyeme soli ostendendo, æstu vmbra, & aquationibus adiuuando, quantum fieri possit. Varro in fundo violaria facere non esse vtile dixit, ideo quod necesse est à terra ad ea obruenda puluinos fieri, quos irrigationes, & pluuiæ, & tempestates abluunt, & agrum faciunt minorem. Tradit idem Theophrastus violas iuxta cæpe, vel allium satas fragrantiores fieri, cuius rationem reddidit in rosis. Plutarchus vbi ea recitat commoda, & vtilitates, quas ex inimicis consequi possumus, dicit nos fieri vigilantiores ad vitia declinanda, & ardentiores ad capessendam virtutem & illustriores, atque id violas cæpis insitas optime hieroglyphico demonstrare posse. *Cultus.*

De viola flammea. CAP. X.

MEMINIT & alterius violæ coronariæ, flammeæ dictæ, Theophrastus: flores nanq; tricolori elegantia variegatos profert, vt venustas eorum oculos longe alliciat, blandiaturque.

Theophrasto φλὸξ, & φλόγιον dicitur, Theodorus flammeam vertit. Plinio quoque phlox dicitur. Italis *viole di tre colori*. Aliqui iaceam vocant. *Nomen.*

Theophrastus vere nonnunquam cum viola alba, vel post lilium exire dixit, syluestris duntaxat, nam cæteris omnibus, quibus coronarii vtuntur, longè præcurrit. Plurimum durat. Sine odore. Plinius, Colore tantum placet Iouis flos, odor abest, sicut & illi, qui Græcè phlox vocatur. Florum prima viola alba, pòst purpurea, postea flammea, quæ phlox vocatur. Nos hanc violam putamus esse, quæ in flore triplicem colorem ostendit, candidum, luteum, & cæruleum, videturq; non potuisse decentiori vocabulo à Theophrasto nominari, quàm flammea, quum in lucernæ siue lignorum flamma, terni eiusmodi colores conspiciantur, cæruleus in imo, luteus in medio, candidus vel rufus in cacumine, vt & in iride cœlesti. Sunt ei folia oblõga, modicè per ambitum serrata, caulis angulosus, geniculatus, flores longiusculis pediculis pendentes, triplici colore donati, radiculis fibrosis, plurimum florens durat. *Descriptio.*

Theophrasto syluestris tantum, ex Plinio. Apud nos duo visuntur genera: alterum maius, alterum minus, in cuius flore bini conspiciuntur colores, cæruleus, & candidus, aut luteus, & candidus. *Genera.*

Seritur semine ex Theophrasto: & colitur, vt cætera quæ diximus. *Satio.*

De iaſme. Cap. XI.

ANTEQVAM è violis diſcedamus, de iaſme dicemus, et ſi odoris & ſimilitudinis nonnihil nanciſci videtur, nomen tamen odoratam violam reſonat, & ſi veteribus frutex hic vt arbitror fuerit incognitus, volumus tamen in coronario hoc noſtro horto eleganter vireat, & latè loca ſuo ſuauiſſimo odore repleat. Frutex hic harundineos parietes, hortorumque teſtudines, & concameratos ſinus topiario opere conueſtit: hic apibus gratiſſimum fert florem, quum ad eum auidiſſimè aduolent apum examina: hic vnguentariis ſua odoris iucunditate maximè eſt expetitus & oleo conficiendo, & odore chirothecis conciliando.

Nomen. Quamquam Græcis indictum exiſtimetur, Grçcam tamen eius nomen videtur originem ſubolere: iaſmes, quaſi odoratam violam dicas. Sunt qui dicant ioſmenon, apiariam, quod eius flos apibus gratiſſimus exiſtat. Mauritani zambac eorum lingua dicunt, & ieſeminum. Neapolitani has voces imitantes *gelſomino* vocant.

Deſcriptio. Frutex attollitur ſambuci caudice, ſed procero, flagellis ſequaci lentitia flexibilibus, foliis ſeptem ex vno pediculo prodeuntibus, in viridi nigricantibus, oblongis, in mucronem ſed languidum illico properantibus, lentiſci magnitudine roſacei, ſed anguſtioribus, floribus in caulium ſummitate racematim prodeuntibus, candidis, quaternis, quinis, vel ſenis foliolis conſtantibus, prçcipuæ ſuauitatis, Maio, & Iunio florentibus.

Genera. Duo primum iaſmes faſtigia, ſylueſtre & ſatiuum. Sylueſtre tria etiam genera continet, colore differentia, alba, lutea, & cærulea: alba paſſim conſpicua, lutea habemus, ſed inodora, & diſſimili frutice naſcentia, cærulea videre non contigit, et ſi Babylonico agro, & Ægyptio, & in oriente vulgaria eſſe dicant. Satiuum florem longè maiorem habet & diuinioris odoris, Auguſto, Septembri, & interdum tota hyeme placida floreſcens.

Cœlum. Calidos, & amœnos tractus amat.

Solum. Solum pingue, & humidum, proinde æſtate rigationibus, hyeme fimo foueri debet.

Satio. Semine non naſcitur: nam non perficit, ſed ſuis plantis ſeritur: nam fœcundiſſimè ſoboleſcit. Seritur & propagine, nam prælongis ſuis caulibus ſe ſuſtinere non valet, nec vt vitis clauiculas, aut hedera radiculas habet, quibus alteri hçreat, vel amplexetur, vnde caducus prorepit, & vbi terram attingit, ibi rubi more radicatur. Vel proſternitur planta more vitis, & poſt annum, vbi radices iniecerit, tranſplantatur. Serendi tempora vere, & autumno. Sylueſtre ſeritur ſuis flagellis vel taleolis, melius tamen ſi in calce aliquid veteris inhæſerit.

Inſitio. Satiuum in ſylueſtre inſeritur fiſſo ligno, menſe Martio, & optimè apprehendit. Nos Iulio, & Iunio inoculamus, in eodem anno comprehendit & flores

flores fert. Sunt qui in vitabulam inſeri dicant. Nobis non ſucceſſit. Luteum dicunt procreatum ex inſitu geniſtæ, à nobis multifariam probatum eſt, & luſit experientia.

De flore cariophyllorum odoris. CAP. XII.

NVNC de eo flore noſter erit ſermo, qui ab inſigni cariophyllorum odore à noſtris cariophylli dicuntur: quùm illius veterum nemo, quod ſciam, meminerit: etſi ſyluestres in montibus & ſyluis latè floreſcant, vnde dubitatur vtrū illis fuerit incognitus. Nos inter coronarios flores repoſuimus, quum roſis pulchritudine, amplitudine, & varietate inferiores minimè videri poſſint, immò cum eis de principatu vſque ad victoriam certent. Roſa ad marceſcentia concitè properat, longiſſima enim decerptæ dies mora, venerem, decusque facilè deperdens, huic diuturnior mora, ſupra triduum vita, vigorque durat, aliquibus præterea magnitudo tanta ineſt, vt orbis vtramque manum compleat. Superat & colorum varietate. Sunt albi, rubore miſti, nudam carnem referentes, *incarnati* dicuntur. Sunt vermiculati, qui candidi ſanguineis venis diſtinguantur, ruffi, vinei, dilutius purpuraſcentes, aut intenſiore virore nitentes, ſunt & punctorum purpureorum aſpergine verſicolores. Sunt quibus foliorum luxuriam calyces capere nequeant, at à latere rumpantur. Et cùm cæteris floribus menſtrua, vel ſeſquimenſtrua ſit duratio, ii vernas, æſtiuas, autumnales & hybernas coronas replent, nec niſi ſeſquimenſe ſilent. Et ſi noſtra ætas coronarum vſum aboleuit, nunc manibus omnium ferè iuuenum, & magnatum continuò geſtantur, neque viridaria, vel in feneſtris ędium horטuli penſiles, vel fictilia vaſa viſuntur, quæ his non ſcateant.

Recentiores ab inſigni, & ſuaui cariophyllorum odore, quem halant, cariophyllos dicunt, Fuchſius veronicam alteram Plinii vocat, alii cantabricam. Nomen.

Caulibus aſſurgit ſeſquipedalibus, teretibus, geniculatis, foliis ex ſingulis geniculis binis, porraceis, oblongis, anguſtis, incuruis, & per extremum mucronatis, colore cæſiis, floribus omnium ſpecioſiſſimis, cariophyllorum odoratu, ſed longè odoratiſſimo, calathis teretibus, longiuſculis, orbiculo ſuperiore denticulatis, à quo quina, ſenáve folia prodeunt, lente quidem fimbriata, & interdum vicena: geminis vtrinque emicantibus ſtamineis apicibus, radice promiſſa, ſimplici & geniculata, ſemine in calathis minimo. Deſcriptio.

Species primùm duæ, ſatiua vna, altera voluntaria & fera. Hæc maceriis familiaris, vel petreis montoſis, ſponte naturæ creſcit, cuius ſpecies duæ colore diſcernuntur, candidis & purpureis floribus, paruis, oblongis, per ambitū magis diſſectis, inodoris, in calycis medio ſui complexa cæruleos apices, nec à ſatiua niſi feritate diſſidens. Vidi Neapoli, & vaſculis colui, quinis foliolis, adeò diſſectis, vt capillacea viderentur: in foliorum vmbilico varietas iucundiſſima colorum conſpicua, ex auro, cœruleo, albo, & purpuraſcente, vt pauonum pectora, & caudæ colorata. Caulis iunceus, folia, & genicula, vt ſylueſtrem habi- Genera.

tum referret. Modici, ſed ſuauis odoris. Satiua licet à priore oriunda, culturæ diligentia lætius aſſurgit, colorum varietate diuerſificatur. Flos enim alter cocco rutilat, alius ſaturatus nitet purpura, alius emaculato blanditur colore, alius verſicolori variegatur miſtura. Eſt & in foliis differentia, nam alii conſtant leuiter fimbriatis, alii profundioribus inciſuris crenantur, alii paucioribus, alii numeroſa foliorum ſerie ſtipantur, vt quum fuerint prorſus explicata radiantem orbem concinnent. Sunt & trifero prouentu, vt qui flores continuo gerant. Præterea quorundam flos mirabili culturæ ratione, dehiſcente alabaſtro, in ipſo ſtaminum loco alterum alabaſtrum oſtendit, pandentem ſe paulo poſt in florem, cauliculo priore conſeneſcente. Apuliæ Baroli vidi, & locis calidis.

Cœlum. Cœlo gaudet aprico, & ſole illuſtrari, vnde etſi locis à frigore tutis ſeruetur, hyeme tametſi frigida, continuè profert flores.

Solum. Et ſolum pingue, vel fimo ſaturatum, & humidis, vel continuis rigationibus adiutum amat.

Satio. Semine ſeritur. Calidiſſimis locis, vt in Apulia ſemen perficit exiguum, nigrum, oblongis in vaſculis clauſum. Sed ad agreſtem naturam redit, & mirabiles diuerſitates efficit. Si ſeras rubrum, album producit, & vermiculatum, vel eodem in palmite album, rubrum, & miſtum florem. Sed frequentius auulſione ſeritur. Mulieres enim (muliebre eſt opus) ineunte autumno vel vere, ſobolem à radice copioſam, in patulis fictilibus, vel turbinibus cadorum in terram pingui lætamine ſaturatam pangunt, & quum hyemis gelicidia increſcũt, recondunt ſub tecta, quum ſol illuxerit, vel cœlum ſerenat, reuocant in apertum, & illuc ſinunt apricari. Si pluuia inceſſerit, cœleſtem pluuiam haurire ſinunt, vnde cellis vinariis & fruticare, & flores interdum parere poteſt. Qui in areis pangunt, per hyemis frigora lætamine muniunt, quo ab iniuria gelantis cœli ſeruari poſſint.

Cultus. Maximis æſtibus aqua ſaturari, frigoribus verò fimo oportet Sæpius diuellere, & plantare: nam ſi diutius ſteterit, vt de violis leucoiis dixit Theophraſtus, degenerat, & ſylueſter euadit, continuò flores minores profert, minus odoratos, & ex rubro, interlitos albis venis, demum ex toto albeſcentes.

Ars. Refert Matthiolus ſeminibus diuerſorum florum ſimul conſtrictis effici poſſe, vt verſicolores naſcantur, ſed id ſine doctrina, & experientia ſcripſit, fieri enim non poſſe demonſtrauimus. Facilius id fieri poteſt, radicibus dimidiatis, & ſub terra propagatis, donec vniantur. Et hoc modo factum eſt, vt anno vno florem candidum, altero purpureum, tertio colorum varietate promiſcuum, & quod mirabilius videtur, ramulus idem niueum, ruffum, & vermiculatum proferat florem. Olitores factis ſtylo foraminibus in radicibus Indicos cariophyllos adegiſſe creduntur, quo illorum odorem flores alliciant, & naribus repræſentent, vt ex ſylueſtri herba, & flore minus odoro nouitatis ſtudioſi odoratum florem tali lenocinio mentirentur. Vt hyeme continuò

flores

floreſ promat, æſtate germina decutiunt, dum calyculos oſtendunt, ſic enim noua promendo, ſeram maturitatem vſque ad hyemem retardant.

De narciſſo. CAP XIII.

NARCISSVS fert florem pulchrum, & odoratum, quem dat coronis, puellis maximè expetitum, quo ſe coronent. Narciſſi fabulam talem reperies in Græcorum monumentis. Fuit & ipſe Cephei amnis, & Liriopes nymphæ filius, ſui corporis forma excellenti à multis nymphis fuit adamatus: in aquis propriam imaginem conſpicatus, ac ſui amore irretitus, quum vmbram ſuam neſciret à ſe diſtinguere, eam amplexando periit, & contabuit, & in florem ſui nominis conuerſus eſt. Hoc inuolucro innuentes Poetæ adoleſcentem in tenui corporis fluxu vmbram propriam inſpexiſſe, id eſt corporis vitam, quæ animæ idolum eſt, eam quum is perinde ac veram, puramque amplexari arctius feſtinaſſet, id eſt quum vitæ corporeæ totus inhæſiſſet, præfocatus interiit, quum animalem per inſcitiam amiſiſſet. Theocritus Europam narciſſos carpentem cecinit. Proſerpina etiam dum narciſſos legeret, capitur à Plutone. Coarguit hanc fabulam Pamphilus Poeta vetuſtiſſimus, quum Proſerpinam multis annis ante, quàm Narciſſus eſſet, à Plutone raptam dicat. Palladius narciſſum apibus gratum dixit.

Theophraſtus νάρκισσον, & λείριον vocat: vt ipſemet teſtatur. Narciſſum alii linum vocant. Quod etiam Iulius Pollux annotauit: Et Homerum lirii appellatione complecti omne genus florum dixit. Plutarchus in Sympoſiacis ita dictũ cenſet, quod neruos hebetet, membriſq; torporem ſenſus ſopiens afferat: odore enim eſt tam acuto, vt ſæpius odoratus, caput tentet ac feriat. Plinius à narce dictum putat, caput grauante, non à fabuloſo puero illo. Athenæus ait, Theophraſtus de plantarum hiſtoria dicit, narciſſum etiam dici leirium: deinde progreſſus, tanquam inter ſe diſcrepent, vtrumq; ſeorſim nominat. Eumachus Corcyræus in Rhizotomico, & acacallidem, & crotalon vocari narciſſum, tradit. Et Sophocles magnum deorum terreſtrium coronamentum dicit, quod ſcilicet defuncti, & morte torpidi, torpido flore meritò coronentur. Apuleius αὐτογονῆ vocat, id eſt à ſe ipſo genitum, quum ſeſe ipſe propaget, & ſerat ſuo ſemine. Latini narciſſum vocant. Itali *narciſſo*. Nomen.

Plura ſunt narciſſi genera. Multa Theophraſtus, multa Dioſcorides, & multo plura noſtra obſeruauit ætas. Ordine recenſebimus. Ex Theophraſti deſcriptione. Narciſſo folium anguſtũ, frequẽs, & pingue, caulem tantũ floris ſortitur, vt crocum. Mirum quod caulis, & cum eo flos erumpit antequam folium. Ter florendo, tria ſationum tempora demonſtrat, primo primam, ſecundo mediam, tertio nouiſſimam. Quum ſenuerit, foliorum exortum incœptat, fructumque inconſpicuum parit, quia caulis cum ſuo flore emoritur, quod non antequam refloreſcat cernitur. Germinat poſt ſcillam, folium largè emittens. Radix neque parua, neque magna, bulbo aſſimilis, niſi quod non eſt ſquamata. Vere poſt leucoion, & phloga floret. Alterum ita deſcribit. Genera.

Narciſſus folium albuci habet, terræ proximum gerit, ſed latius vt lilium, caulem ſine folio herbaceum, in cacumine florem ferentem, in membrana, ſeu vaſculo incluſum, ampliuſculum, nigricantẽ, oblongum, qui decidens ſponte germinat, præſertim defixus in terram manu. Seritur & radice ampla, carnoſa, rotundaq;. Serotinus admodum, poſt Arcturum, & circa æquinoctium florens. Alibi habet. Narciſſo folium anguſtum, frequens, & pingue. Huius ſerò florentis meminit Virgilius,

——— *Nec ſera comantem*
Narciſſum, aut flexi tacuiſſem vimen acanthi.

Dioſcorides tria genera deſcripſit, duo calycis colore differentia. Vni enim intus croceo, alteri purpureo. Folia porro ſimilia, tenuia, multo minora, & anguſtiora, caulis vacuus, & ſine foliis, ſupra dodrantem attollitur, intus croceus, in quibuſdam purpureus. Radix intus alba, rotunda, bulboſa, ſemen velut in tunica, nigrum, longum. Cæteri porrum imitantur, atq; herbaceum virus olent. Purpurei narciſſi meminit quoq; Virgilius, lutei Ouidius. Virgilius,

Pro molli viola, pro purpureo narciſſo.

Ouidius,

Nuſquam corpus erat, croceum pro corpore florem
Inueniunt, foliis medium cingentibus albis.

Plinius à Theophraſto. In coronamentorum genere narciſſus: nam ter floret, primoq; flore primam arationem oſtendit, medio ſecundam, tertio nouiſſimam. In Italia floret poſt roſam. Narciſſi alterum genus flore candido, calyce purpureo. Differentia à liliis hæc eſt, quòd narciſſis folia in radice ſunt. Tertio generi cętera eadem, calyx herbaceus. Omnes ſerotini: poſt arcturum enim florent, ac per æquinoctium autumni. Croceus narciſſus apud nos floret, adeò flagranti *ieſemini* odore, vt ſæpius odoratus caput feriat & tentet. Sed hic primo vere floret, non ter, vt dicit Theophraſtus, nec poſſibile videtur, vt ter eodẽ caule florere poſſit. Sed veriſimilius eſt, quòd ex circa agnaſcentibus bulbis variis temporibus floreant, & vnus putetur.

Cœlum. Dioſcorides in montibus naſci dixit. Sed croceum & purpureum, Græci anydros vocãt, id eſt ſiccitate gaudentes, nos arenaceis & ſiccis locis vidimus.

Solum.

Satio. Sponte naſcitur, & ſemine ſeritur, & qui legunt defigere eum ſolent. Nec ſimul eodem anno ex iiſdem ſeminibus naſcitur, ſed partim anno primo, partim ſecundo. Radice etiam ſata proueniunt, extra terram perdurant, vt quæ radice capitata conſtant, craſſa carnoſaq; & tunicata, & ſimul lentitiam quandam habente, denique carnis & ſucci bonitate vacare minimè debent, vt ad perdurandum valeant, vt lirium. Hæc Theophraſtus. Didymus, Martio menſe viuiradix plantari debet, & tranſplantari.

Ars. Iactant ſe quamplurimi florum mangones olitores, culturæ lenociniis eiuſmodi narciſſos poſſe à priſtina effigie deflectere, & in aliam mutare nouã, & viſendam, inſitis bulbo ſeminibus quibuſdam, atq; inſertis pullulationibus, vt

flores

flores multiplices producant & foliosos, ad lusus & artis ostenta demonstranda. Vnde numerosissima nunc sunt narcissorum genera, vt non facilè scripturæ cancellis claudi queant.

De croco. Cap. XIV.

Crocvm flos coronarius, sed ad hybernas coronas venit, tunc quum alii desunt flores. Idque etiam Athenæus annotauit ex Nicandro:

——— *Acanthus.*

Haud minus quàm populus, viuaces sunt, diuturnus etiam crocus, vere abditus. Plinius, in coronas venire scribit ad arcendam ebrietatem, & qui biberit eum prius crapulam non sentire, præterea somnum conciliare leui blandoq; suo defluxu: herbæ vsus nusquã fuit in coronis, etenim folio angusto penè in capillamenti modum. Troianis temporibus iam erat honos ei, tres flores Homerus laudat.

Lotum roscidam, & crocum, & hyacinthum.

Columella crocum apud aluearia seri laudat, quòd coloret, & odoret mella. Idem ab eo Palladius, vt herba suauissimi odoris, & floris. Smilax virgo, vt fabulata est antiquitas, ob amorem iuuenis Croci mutata est in fruticem smilacis hæderæ, vt dicemus in hedera Cilicia, & Crocus puer in florem sui nominis. Quod Ouidius testatur,

Et Croconin paruos versum cum Smilace flores.

Eiusmodi poëtices philosophiæ inuolucrum nil aliud innuit nisi abditam vim croci, Venereis voluptatibus celebrem. Nostra verò tempestate præcipui est vsus ad coloranda coquinaria condimenta.

Græcis κρόκος dicitur, vel quod κρόκη fila, villosamque tramam significet, cuiusmodi sunt croci stamina, vnde & villi, & flocci κροκίδες dicuntur, vel παρὰ τὸ ἐν κρύει θάλλειν, id est quòd frigore floreat, ex sentẽtia scholiastæ in Callimachi hymno Apollinis. Latini crocum, Itali *zaffarano.* *Nomen.*

Crocum, ex Theophrasti traditione, erumpit folio, etsi cęteris bulbis angusto, ei tamen ad vsq; capillamenti penè exilitatem. Cauliculo tamẽ floris, quem sortitur, angusto. Germine & flore serotino aut præmaturo, vtro scilicet modo tempus acceperis. Floret quippe autumno statim primis imbribus, Vergiliarum occasu, qui paucissimis diebus marcescat. Cum folio florem obiter expellit, quin & prius. Subest radix multa carnosa & peruicax. Plinius. Notabilis & croci natura, quod quum omnes herbæ folium primùm emittant, mox in caulem rotundentur: in eo caulis prior intelligitur, quàm folium: flos quidem caule impellitur. Carnosa radix betæ, at magis etiamnũ croco: numerosiorq; radix quàm folium. Addimus, Foliatur crocum humi cubantibus foliis: cũ flore stamina prodit aureo cruore virentia, flammeaq; crassiuscula in cacumine, terna, quaternáve. Bruma spretis algoribus viret, vere crescit, deperditurque, tota æstate nullibi conspicua. Radice copiosa, viuacique. *Descriptio.*

Genera. Croci duorum generũ meminit Theophraſtus, montani, & ſatiui. Sed prius hebes, poſterius odoratum. Idemq; Crocum tam odoratum quàm candidum, & ſpinoſum, quæ carent odore. Præterea crocum agreſte præſtantius olere, quàm vrbanum. Plinius. Satiuum latius, maiusq;, & nitidius, ſed multò leuius degenerans, ſed nec vbiq; fœcundum. Eſt & per ſe genus ſatiui blandiſſimum vulgò, quum ſit medio candidum: dialeucon vocant. Montanum in Surrentinis collibus videre licuit autumno, præruptis locis, florem ſine foliis gerẽtem, maiorem ſatiuo, ſed adeò frondes foris erant nigris maculis, lineis & lituris affabrè depictæ, vt nil gratius oculis occurri poſſet, ſed inodorum.

Cœlum. Cœlo puro, ſitientiq;, nec nimium feruido gaudet crocũ, quæ ad odorem creandum aptiſſima ſunt: ob id quod apud Cyrenam prouenit odoratũ conſiſtit inter cętera: ex Theophraſto. Dioſcorides optimũ Coryceum dicit, è tractu Lyciæ cõtermino. Tertiũ Lycium è monte Olympo, dein Ægibus Ætolię. Cyrenaicum, & Centuripinum Siciliæ infirmius. Plinius ab eo. Non fœcundum Cyrenis, vbi ſemper flores laudatiſſimi. Prima nobilitas Cilicio, & ibi in Corico monte, dein Lycio, monte Olympo: mox Centuripino Siciliæ, aliqui Phlegræo ſecundum locum dedere: Virgilius Tmolum Ciliciæ montem laudat,

——— *non ne vides croceos vt Tmolus odores.*

Agrum ſiccum & tenuem laudat Theophraſtus: nam crocum paruo alimento indiget, ob id Cyrenaicum cæteris laudatius. Agreſte ſuauius redolet: nam & ſatiuum ſuam excoquere alimoniam nequit, & hinc fit, vt cinerem alij congerant, alij reſpergant. Iuxta ſemitas & fontes lætiſſimum naſci idem dixit, quando calcari gaudet, & atteri pede, ſed temporibus noſtris notiſſimũ, & optimũ crocum non ſolùm regiones ad Meridiem, ſed etiã ad Septentrionem ſitæ abundè dant, vt Brutia tellus & Samnitum: vt in Aquila Veſtinorũ vrbe.

Satio. Satus ex Theophraſto radicibus fieri ſolet. Plinius, Seritur radicis bulbo. Syluestre ſerere in Italia minimè expedit, ad ſcrupula vſque ſingula ateis decoquentibus. Mucianus author eſt, in Lycia anno ſeptimo, aut octauo transferri in locum ſubactum, atque ita degenerans renouari. Viret bruma, & colligitur. Palladius Februario menſe ſerendos bulbos monet, & ante ſatos ſartiendos. Nos autem hîc ita ſerimus.

Tertio vel quarto à ſatione anno, quum iam bulbi perfectam maturitatem conſequuti fuerint, à terra eruuntur, & æſtate tota in horreis, vel calido loco reponuntur, ſubſtratis herbis, vel tabulis, ne ſoli humiditate corrumpantur. Deinde vltima Auguſti parte, vel prima Septembris in ſulcis, pedis interuallo, alter ab altero deponitur, altitudine non plus quatuor digitis ſub terra, Maio, Iunio, & Iulio menſibus. Sarritionibus herbæ tollantur, repaſtineturque terra, modò ne bulbi ſaucientur, inde Auguſti, vel Septembris fine herbis mundentur, vt flores facilius colligi poſſint: demum elapſo triennio, vel quadriennio cohærentes bulbi, quibus caput extumuit, ſeorſum diſtincti ſeparentur, vt ſubinde creare nouam ſobolem poſſint.

Florem.

Florem tunc meti debere, Florentinus est author, quum media flotũ stamina grato colore nitent, & nutant: detractis à medio flore capillis, triduo, aut quatriduo resiccatis, cacumẽ croci repurgatur, & si quid albi habsit detrahitur, & vasis ad vsum reconditur. Diophanes in vmbra siccandum, & refrigerandũ esse ait. Croci odor, ait Theophrastus, tam acris, & validus est, vt ad quoddam vsq; temporis spatium odoratius reddatur: nã terrenæ parti vis quædã aquosa permixta est, eaq; siccatur, inueteraturq; vnà, & quantum aquosi humoris est, exhalatur, & alimenti cessat actio, & quædam veluti concoctionis aliquid per se ipsa recipiũt. Plinius. Adulteratur nil æquè. Probatio sinceri, si imposita manu crepat, velut fragile: humidum enim, quod euenit adulteratione, cedit. Altera probatio, si manu prolata ad ora leuiter faciẽ, oculosq; mordeat. Optimũ vbicunq;, quod pinguissimũ, & breuibus capillis, pessimũ verò, qd̃ sitũ redolet. Cōditura.

De floribus non odoratis coronariis, & primum de hyacintho.

CAP. XV.

IAM ad alteram diuisionis partem deuentum est, scilicet florum coronariorum non odoratorum. Ordinẽ hunc sequemur, quòd primo vernos, deinde æstiuos, mox autumnales, & demum hybernos dicemus, vti etiam coronæ antiquitus nectebãtur, & in coronas à montibus petebantur. Ab hyacintho initium auspicabimur. Palladius hyacinthum nutrire in hortis monet, quo habeant apes, vnde mel colligant. Duplicis hyacinthi veteres meminere, historici & fabulosi: prius de historico siue medico, in sequenti de fabuloso. Vnus ex tribus est floribus, quos laudat Homerus. Pueris illita radix, eos mangonizat, ita vt silens pubertas non erumpat. A Dioscoride Plinius, Mangonicis venaliciis pulchrè nota, quæ è vino dulci illita, pubertatem coercet, & non patitur erũpere. Quo inuolucro Poetæ Apollinem semper imberbẽ figurant, & Hyacinthum puerum, vt in sequenti capite declarabitur.

Græcis ὑάκινθος, Latinis hyacinthus, Dioscorides Romanis vaccinium nominari dixit, vt in leucoio dictum. Neapolitanis, *cepolla seluaggia*. Nomen.

Dioscorides ita pingit. Folia fert bulbi, caulem dodrantalem, leuem, minimo digito tenuiorem, herbacei coloris, comam procumbentem purpureorũ florum plenam, radice bulbacea. Theophrastus vere florere dixit cum violis, ante rosam, plurimumq; durare. Addimus. Prouenit foliis porraceis, in terrã reflexis, caule læui, albicante, quem à summo tenus numerosi flosculi, spicatim congesti amiciunt, in tantillis pedicellis lauendulæ flores imitantibus, supra comosam vmbellam, circinatam, deorsum nutantem efficientibus, ex violacea purpura suaui rubore permistam, cæpacea, quanta narcissi. Descriptio.

Columella duplex genus ponit, album & cæruleum. Nec non & niueos, & cæruleos hyacinthos. Genus.

In Gallia eximiè prouenire scripsit Plinius, hoc ibi pro cocco hysginum tingitur. Color nanque hyacinthinus non solum ex hoc fit hyacintho, Cœlum.

ſed è viola nigra, quæ ſylueſtris hyacinthus quoque dicitur, vnde ianthinum potius, quàm hyacinthinum dicere conuenit.

Satio. Non ſeritur, ſed campeſtribus, & ſyluis ſponte prouenit.

De hyacintho Poetarum. CAP. XVI.

FABVLOSVM hunc hyacinthum, quaſi poeticum dicas, duplex fabula comitatur, luctum præferens eius, quem Apollo dilexerat, aut ex Aiacis cruore æditi, ita diſcurrentibus venis, vt literarum græcarum figura AI legatur inſcripta. Quum enim Aiax ſuo ſe ferro traieciſſet, è cruore natum hyacinthum aſſerunt, ac in foliorum medio cernatur αι, quarum prior ad Aiacem, poſterior ad hyacinthum pertinet. Ouidius metamorphoſeos decimo.

Ecce cruor, qui fuſus humo ſignauerat herbas,
Deſinit eſſe cruor, Tyrioq; nitentior oſtro
Flos oritur, formamq; capit, quam lilia, ſi non
Purpureus colos his, argenteus eſſet in illis.
Non ſatis hoc Phœbo eſt, (is enim fuit author honoris)
Ipſe ſuos gemitus foliis inſcribit, & ai, ai,
Flos habet inſcriptum, funeſtaq; littera ducta eſt.

Pauſanias in Atticis, florem, qui natus eſt, extincto Aiace, apud Salaminam ęditum primò tradi refert, nec hyacinthum, ſed florem literis hyacintho ſimilem ex candido rubentem, ac lilio minorē fuiſſe dicit. Idem author tradit coſmoſandalon dici florem apud Hermionēſes, quem ipſe hyacinthum interpretari videtur, eo flore coronatos feſta, quæ cithonia vocant, agere. Hyacinthus enim puer, quum Apollini cariſſimus eſſet, & à Borea adamatus, quumq; eum magis in Phœbum pronum Boreas videret, cùm diſco Phœbus cum puero luderet, diſcum iactum in eum retorſit, quo vulnere extinctus eſt: ex commiſeratione demum ex humano cruore florem eiuſdem nominis protulit. Narrat hanc fabulam Nicander in theriaca, & Ouidius,

Expulit ipſe cruor: rubefactaq; ſanguine tellus
Purpureo viridi genuit de ceſpite florem,
Qui prius OEbalio fuerat de vulnere natus.
Litera communis mediis pueroq;, viroq;,
Inſcripta eſt foliis, hæc nominis, illa querelæ.

Nomen. Theocrito ὑάκινθος, Theophraſto λείριον. Virgilio, & Ouidio hyacinthus, Neapolitanis *giglio ſeluaggio*. Hunc puto lilium rubrum Plinio dici, quod Gręci crinon vocant, alii eius florem cynorrhodon.

Deſcriptio. Nos ita deſcribimus. Caule aſſurgit procero, & folio lilio ſimili, ſed anguſtiori, & nigriori, circa caulem multo, ante eius exortum nullo flore, ſummo caule copioſo, lilii forma, diuiſura & magnitudine, colore rubro ad crocum inclinante, multis exiguis, nigris, quaſi punctulis literarum quarundam velut rudimentis reſperſo, vt in floribus fabarum ferè ſimiles conſpiciuntur. Radice

dice bulbosa, ex multis nucleis coagmentata, vt lilii candidi, sed minore. Qui funestas verò literas inscriptas punctula illa inscripta non esse contendunt, ii inspiciant quæso Plinium, qui de faba loquens, literas etiam lugubres in flore fabæ ex sententia M. Varronis reperiri tradit, in quo tamen flore non literas vllas, sed nigras tantum notulas inspicere licet: non temere igitur Virgilius, & Columella ferrugineum hyacinthum appellarunt, quum hilari purpura in flauum coruscet, vt ferrugo, quod idem Pausanias docet, & si Nonius ferrugineos hyacinthos cæruleos interpretatus sit, ignorans poeticum hyacinthum à medico diuersum esse. Theocritus in epitaphio Dionis.

Nunc hyacinthe loquantur tua literæ, & plus αι, αι,
Accipe tuis foliis. Et suaue rubens hyacinthus,
Et viola nigra est, & inscriptus hyacinthus.

Sed tamen in coronis in primis leguntur. Virgilius,

Et pinguem tedam, & ferrugineos hyacinthos.

Columella,

Syrpiculum ferrugineis cumulare hyacinthis.

Vergilianus Menalca obscurum ænigma proponens Damætæ, inquit,

Dic quibus in terris nascuntur nomina Regum
Inscripti flores?

Quod de Aiace, & Hyacintho, qui Regum filii fuerint, intelligit. Hoc rubens lilium puto à Dioscoride hemerocallida vocari. Caulem & folium lilii ferre dicit, herbacei coloris, vt porrum, florescenti caule per singulos exortus terni, aut quaterni erumpunt lilii diuisura, quoties dehiscere cœperunt, colore perquam croceo, radix magna atq; bulbosa. Notæ omnes præter ramulares adnascentias, ex quibus terni aut quaterni flores erumpunt, huic conueniunt, nisi duæ fuerint hemerocallides, vna apophises, alia non habens. ἡμεροκαλλὶς nomen apud Græcos traxisse videtur, quòd flos fugax pulchritudinem suam interdiu tueatur, nocte verò appetente, languidius efflaccescat, ex Athenæo. Plinius addit, Pallidum ex viridi, & molle folium habet, radicem bulbosam, atq; odoratam. Sed Theophrasti hemerocallis, quam Theodorus elium vertit, alia est à prædicta, hæc & ramis & radice lignosa est, & semine exit. Cuius verba interpretans Plinius, ait: Hemerocalles folio coronat, surculosum rosæ modo.

De gladiolo. Cap. XVII.

QVVM gladiolus vere cum hyacintho floreat, & è syluestribus, & è montanis sit vterq;, post hyacinthum de gladiolo subnectemus. Inter coronarios flores à Theophrasto annumeratur, purpureo enim is placet floris colore. Palladius eiusmodi florem serendum suadet, quòd apes ex eo trahant mella, vocat iridem, vel gladiolum à foliorum similitudine.

Theophrastus ξίφιον, & φάσγανον idem esse ait, Theodorus illud pugionem, *Nomen.*

hoc ensem vertit, videturq; eodem authore id nominis nactum, quod gladii speciem foliis præbeat. Dioscorides μαχαίριον vocat, & à Romanis gladiolum dici, & si Theodorus pugionem verterit, & segetalem ab aliquibus dici, quod segetibus nascatur. Latinis gladiolus. Italis *gladiolo*.

Descriptio. Theophrastus ita pingit. In caulem nimirum assurgit. Folium ad ensis effigiem, vnde ei nomen inditum. Floret cum viola nigra, sed vterque post anemonem, comitatus hyacinthis. Radice rotunda & sine cortice, capillata fibris, vt gethyum. Scolopendræ frequentes in eam herbam conueniunt, mirumque in modum gaudent huius consuetudine frui. Radix dulcis, decocta, & commanducata panificiis, si trita farinæ misceatur. Germen ab radice laterale producit, quod è semine hoc idem euidentissimè facit. Dioscorides addit, quæ Theophrastus omiserat: ad clariorem illius delineationem, ait. Folia iridi similia, nisi minora, & angustiora viderentur, & in gladii speciem mucronata, neruosaque, in caulem exit cubitalem, in quo purpurei flores in ordinem digesti inter se distant, rotundo semine, radicibus geminis, vna paruorum bulborum modo, super alteram insidente, quarum inferior gracilis, superna habitior, & adultior. Matthiolus Plinium notat à Dioscoride dissidentem, quum gladiolum palustrem dicat, quem segetalem Dioscorides dixerat, non animaduertens Plinium Dioscoridis xiphyon, & Theophrasti phasganon, non cyperum describere, quem & gladiolum vocant Theophrastus & Dioscorides: decepit hominem vagum, & multis commune gladioli nomen.

Solum. In aruis nasci Dioscorides dixit, nos autem in copiosis Apuliæ segetibus frequentissimum obseruauimus, flore hilari, saturaq; purpura rutilante: qui senis, septenisve foliis constat, ornithogali simili, sed minus repando, aut diuulso, ad vnam partem verso: geminis bulbis radix constat, quorum superior habitior, & corpulentior interdum, interdumq; inferior maior, fibrosa coma, villoso inuolucro, fuscoq; tecta.

De œnanthe. CAP. XVIII.

OENANTHEM à nostro horto coronario non exclusimus, quum Theophrastus à coronariis floribus non excluserit, vrbanis, & vernis. Sed œnanthes nomen vagum, nam & florem quoq; labruscæ significat, quæ vuam suam ad maturitatem non producit, Dioscoride authore.

Nomen. Græcis οἰνάνθη, vt si vini florem dicas. Theodoro vitifloram vertere placuit ex Theophrasto. Odor germinantis ei vuæ, vnde nomen, vt ex Plinio habemus. Latinis œnanthe.

Descriptio. Natura herbacea constat, flos ei candidus racematim coit, vt labruscæ, odor germinantis vuæ. Floret post narcissum, ante violam nigram, durare plurimum potest si florem auferas, nec sementescere sinas, nec solum desit apricum. Sicca odoratior euadit, quod euenit, quum sit terrena & humore copiosa,

piosa, vnde siccata odoratior redditur. Quæ habet Theophrastus Plinius vertit. OEnanthe maximè durat, sed hæc si diuulsa prohibeatur in semen ire, odor ei germinantis vuæ. Nos in Apuliæ campis satis hilarè germinantem vidimus, floribus candidis, exiguis, stellatis, in spicæ aut racemi modum congestis, suauiter quidem halantibus cuiusmodi filipendulæ, floret Maii initio.

Nascitur, vt Plinius dixit, tepidis locis, at Theophrastus, Si locum apricum, & circumseptum habuerit, cœlum mite, & commodè temperatum, assiduè germinabit, & flores pariet: & floridior euadet. Cœlum.

Idem obseri semine dixit. Satio.

De helichryso. Cap. XIX.

NVNC de helichryso, sine amarantho loquemur. Duplex enim est amaranthus, luteus vnus, purpureus alter: dicemus primum de luteo, dicturi paulo post de purpureo: vterque enim illud nomen sibi adsciuit, quòd eorũ flores nunquam marcescant. E syluestribus floribus est, eximium decus, venustatemque corollis afferens, tum suis tuberibus ampullosis auri fulgore ad solis repercussum radiantibus, tum immortali floris corymbo per hyemem, cæteraque anni tempora durante: nam exiccati aureum colorem diutius retinent, ob id deos eis coronabant, quod diligentissime Ptolemæus Rex Ægypti obseruauit, Plinio authore. Præterea vestes odore commendat, non ineleganti, & ab animalium noxis tuetur, & eo flore coronatis existimationem & gloriam parere scripsit Theophrastus, si vnguento se profundant ex auro apyro, id est ignem non experto. Philostratus & amarantho sepulturas quoque coronari solitas affirmat, idq; Thessalos ad Achillis tumulum instituisse.

A Græcis, vt Dioscoride ἑλίχρυσον, ab aliis χρυσάνθεμον dici inuenio, quasi flos aureus, quod auream & coruscam lucem intuentibus vibret. A nonnullis ἀμάραντος, immarcescibilis, scilicet quòd diuturnam gratiam floribus suis tueatur: & ob id deorum simulachra coronet. Galenus, & Paulus amaranthum vocant, Ægineta chrysanthemon, quum huic easdem vires tribuat, quas tribuit Dioscorides. Plinius à sole nomen trahens ἡλιόχρυσος scribendum ducit, quod ad solis repercussum aureæ lucis in orbem, veluti corymbis dependentibus, splendeat. Theocritus, & Nicander vetustissimi Poëtæ ἑλίχρυσον vocant: κισσὸς ἑλιχρύσῳ κεκονισμένος, id est hedera helichryso implicata. Sunt qui ab ἕλει, palude, quam deamat, factum nomen existiment. Theodorus Theophrastum vertẽdo aureliam vocat ab aureo fulgore. Athenæus narrat, Themistagoram Ephesium in suo aureo libro scripsisse id nomen traxisse ab Eliochryse nympha, quæ hoc flore primum Dianam coronauerit. Latinis & Italis idem nomen. Nomen.

Theophrastus ita suum helichryson delineat. Flos auri modo fulget, folium candidum, fructus tenuis, & durus, radix tenuis summo terræ corio innixa. Descriptio.

Floret post violam nigram. Dioscorides addit folia angusta, ex interuallis abrotano similia, comam aureæ lucis in orbem, vmbellam rotundam, aridis corymbis dependentibus, radicem exilem. Plinius. Ramulos candidos habet, folia subalbida abrotano similia: ad solis repercussum, aureæ lucis in orbem, veluti corymbis dependentibus, qui nunquam marcescunt, quæ omnia ex Dioscoride excepit. Floret post violam nigram, & syluestribus heliochrysos. Heliochrysos florem habet auro similem, folium tenue, cauliculum quoque gracilem, sed durum. Hoc coronare se Magi, si & vnguenta sumantur ex auro, quod apyron vocant, ad gratiam quoque vitæ, gloriamq; pertinere arbitrantur: hæc ex Theophrasto. Apud nos abundè nascitur cubiti altitudine, foliis abrotoni, per interualla digestis in caule, quem rectum, & solidum habet, vmbella in cacumine aurea, millefolii, aut eupatorii Mesues, flores diutissimè vigent, & aridi etiam suum colorem seruant. Exucca herba, florésve, ob id decerpti longo tempore seruantur, odor non ingratus. Dioscorides in asperis, & torrentium alueis, & pratis nasci dixit, Plinius in frutetis. Nos in maceriis, montibus lapidosis, arenosis, & siccis locis.

De bellio. CAP. XX.

PLINIUS inter coronarios flores bellii meminit, hybernis nascentis coronis, nam hyeme tota floret, & vere.

Nomen. Græco nomine destituitur, quum Græcis videatur indictus. Plinius bellium vocat. Vulgus margaritas vocat: videntur enim glomeruli illi, è cauliculis dependentes, veluti vnionis, è mediis foliis.

Genus. Genera multa: nam & sponte nascentia, & vrbana. Vrbanaq; in varias differentias partiuntur discrepantes colore, magnitudine, & foliorum numero, siue barbularum stipatu densiore, in plerisq; punicei & versicolores flosculi, siue flocci spectantur.

Descriptio. Maior bellis procerius assurgit, folio non admodum à minori diuerso, altioribus duntaxat crenaturis laciniato, coliculis tenuibus, surculosis, cubitum altis, flore à minori non dissimili, maiore, paucioribus tantum barbulis, & in vniuersum candidis, medium luteum orbem concinne cingentibus. Maio mense floret, quo etiam mense carpi debet. Minor hortensis, syluestri, præter florem, qui rubicundus est, per omnia similis. Constant verò flores ii, interdum simplici, interdum multiplici foliorum contextu. Primo vere apparet, & tota ferè æstate durat. Syluestris Plinio authore flore constat albo, aliquatenus rubente, quinquagenis ternis, interdum etiam quinquagenis quinis barbulis circinato, folio pingui, in terra iacente, in rotundum oblongo, leuissimè serrato. Neq; obstat, quòd bellio florem luteum esse tradat, quia non ad ambitum, sed ad discum, mediumque floris, quod sanè luteum est, respexit.

Solum. Vterque in pratis nascitur.

Eiusmodi

Eiuſmodi flores annua, & frequenti tranſplantatione, frequenti læta- *Cultus.* mine & irrigatione, maiores, habitiores, duplicati, triplicatique & elegantiores euadunt.

De caltha. CAP. XXI.

EST flos, quem poſthac caltham dicemus, ſpecioſus tum croceo colore, tum odore, quamuis aliquantulum graui, non tamen ingrato, nulli non horto decora, & inquilina, paucis coronariorũ elegantia & ſpecioſitate ſecunda, vnde iis dotibus non immerito venit in coronamenta. Præterea cibo cedit, condimentis inditur, guſtu & odore non ingrato, acetariis immiſcetur, mulieribus amica, quòd penſilibus hortulis, & teſtis eam ſerant, & diligenter colant, nam icteritiæ fœdis coloribus vexatæ ea liberantur, & cymæ ouorum luteo in placentulis immiſtæ, manſæq́; menſes nimis fluentes, cunctanteſq́; ſiſtunt, impelluntque.

Dioſcorides χρυσάνθεμον chaltam cognominare videtur, inquiens, chry- *Nomen.* ſanthemon, aut χάλθα, nonnullis buphthalmos: Quia flores admodum ſplendidos & magnos ferat, magnos oculos, non bouis oculos vocat. Latini, vt Virgilius, & Plinius caltham vocant. Vulgò vbique *calendula*, quod ſingulis menſium calendulis florere conſpiciatur. Sunt qui caltham quaſi cachlam, id eſt hiantem & apertam dicant, alii à calatho, ſiue calyce, quem oſtentant flores. Neapolitani à Latina nomenclatione deducto nomine, *fior d'ogni meſe* dicunt. Sunt qui ſolſequium putẽt, quòd flores ſub veſperam contrahantur, ſub ortum pandantur.

Plinius ita deſcribit. Proxima leucoio flauo caltha eſt concolori amplitudine. Vincit numero foliorum marinam, quinque non excedentem. Eadem odore ſuperatur: eſt enim grauis caltha. Virgilius luteo colore eius florem cecinit tinctum,

Mollia luteola pingit vaccinia caltha.

Columella aureum, luteúmve colorem floris inſpiciens, & orbem circinatum, vmbone in centro extante conſpicuo, luminis, ſiue oculi magni in ſpeciem buphthalmum videtur vocare:

Candida leucoia, & flauentia lumina calthæ.

Dicit Plinius, proxima violæ calatianæ, quam ipſe odoratam, ac minuto folio inter cæteras violas dixerat, concolori amplitudine: nam lutei leucoii prius meminerat, & magnitudine calthæ conſimilis: vincit numero foliorum marinam, quinq; non excedentem, calthæ verò foliola circa vmbonem ſuperant numerum duodenarium, & ſatiuæ centenarium. Eadem odore ſuperatur, nam marina viola inter cæteras odorata eſt, & caltha tam odore graui, & acuto eſt, vt caput feriat, non leuior ei, quam ſcopam regiam appellant, quamquam folia eius oleant, non flores: & ipſe regiam ſcopam alibi ſideritim appellat latifoliam, cuius folia ſi terantur, fœdi odoris dixit. Folio nempe cal-

tha ſurgit dilutè virenti, multiplici, oblongo, aliquantulum lato, molliq́ue vt leucoii, nonnihil lanuginoſo, caule folioſo, ſtriato, flore in ſummo copioſo, eleganti, eximio fulgore nitenti, amplum orbem effigianti, argutis, minutulisq́ue crenulis laciniato. Semine in ſingulis floribus copioſo. Radice fibroſa, & parua. Floret Martio, Aprili, Maio, vſque ad hyemem; & interdum tota hyeme.

Genus. Eſt genus duplex, ſatiuum & ſylueſtre. Id paſſim naſcitur. Satiuum hortis colitur, duplici, triplicíq; florum vallo cingitur, ſpecioſiusq́; eſt.

Cultus. Culta altero, aut tertio anno, pluribus, aut habitioribus floribus prouenit, ac numeroſiore foliorum floris ſtipatu: nam fera paſſim in incultis aruis, & ruderibus parua, & foliorum inops prouenit.

De anemone. CAP. XXII.

OB floris præſtantiam, elegantiámve antiquitas anemones florem corollis dicauit. Fabulantur Poëtæ ex Adonidis cruore natum ab apro extincti, quod Ouidius expreſſit, & eo prior Nicander,

——— Sic fata cruorem
Nectare odorato ſparſit, qui tactus ab illo
Intumuit, ſicut pluuio perlucida cœlo
Surgere bulla ſolet, nec plena longior hora
Facta mora eſt, cum flos de ſanguine concolor ortus,
Qualem quæ lento celant ſub cortice granum
Punica ferre ſolent, breuis eſt tamen vſus in illo.
Nanq; malè hærentem, & nimia leuitate caducum
Excutiunt iidem, qui perflant omnia, venti.

Theocritus autem in bucolicis ex Veneris lachrymis Adonidem lugentis prodiiſſe finxit, eiq; epitaphium dicantis, hoc carmine,

Quotq; cruoris agit guttas hic cæſus Adonis,
Tot Venus effudit lachrymas, quæ ſingula flores
Ceſpite demittunt, lachrymæ pariunt anemonem,
Sed cruor ille roſam creat.

Hoc verborum figmento Poëtæ admonent, non eſſe pulchritudini fidendum, nam ſicut anemones flores vento excutiuntur, ita venuſtas per Adonidem figurata, fugax, ac breui tempore durans. Ægyptii anemones florem pingunt, quoties hominum morbos intelligi volunt, vt ex Oro Apolline habetur. Flos anemones pulcher eſt, etſi cum multis de venuſtate certet, tamen roſis comparari nequit. Extat antiquum prouerbium, Roſam cum anemone confers; contra eos dictum, qui res magnas cum paruis comparare velint. Nicander. Et anemonides fulgentes ipſæ, antequam contrectentur, ſplendidiore procul colore allicientes.

Nomen. Græcè ἀνεμώνη dicitur ἀπὸ τῦ ἀνέμου, id eſt à vento: nam, vt Plinius inquit,

quit, flores nunquam se aperiunt, nisi vento spirante, vnde & nomen accepit. Theophrastus anemones genus λειμωνίαν vocari dixit. Sosibius anemones à Spartianis phænidas vocari tradit. Græci etiam anemones, & papaueris folium platagonium vocant, παρὰ τὸ πλαταγεῖν ἤγουν ἠχεῖν, id est, à sono, quē collisa faciunt. Iis siquidem periclitabantur ecquid amasiis suis forent grati, siquidem pollici imponentes ea, indici mox collidebant, quod si percrepuissent, amari se augurabantur, sin minus frustrati ingemiscebant. Latini anemone vocant. Theodorus vertendo Theophrastum fremium interpretatur. Itali vulgò *herba di vento* vocant, quia primo cuique, vt diximus, afflatui venti flores pandat, & reseret.

Plura sunt anemones genera, alia corollis, alia Medicinæ dicata. Quæ corollis dicata sunt, in duo genera diuidit Theophrastus. Vnum erumpit Autumno, primis imbribus post aphacam, cum croco, & cæteris hybernis. Aliud genus syluestris anemones, quod limonium, siue palustre vocat, floret vere post narcissum, ante rosam. Edit florem suum haud multo post germen. Surgit à radice foliata. Et libro de causis. Quia natura herbacea & annua est, suæ debilitatis causa facilè germinat, vnde verno tempore floret. Hæc Theophrasti descriptio nimis breuis, & concisa est, addemus Dioscorideam, quæ etsi fortasse non eandem anemonem describat, nihilo tamen minus in dignoscendis earum generibus, & agnatis non parum afferet lucis. Dioscorides duo eius genera tradit, syluestre, & in cultis nascens, & huius plures sunt species. Satiuum alterum phœniceum florem profert, alterum candidum, aut lacteum, aut purpureum. Harum folia coriandro similia, cæterum scissa tenuius, in terram inclinantur, cauliculi exiles, lanuginosi, in quibus flores, vt papaueris, & in medio capitula nigra, aut cærulea, radix oleæ magnitudine, aut amplius paulo grandescit, veluti geniculis quibusdam distincta. Syluestris amplitudo prorsus maior, latioraque folia, & duriora, caput oblongius, flore puniceo, tenuibus, & multis radicum capillamentis. Sed quia plerosque in errorem traxit similitudo, & colorum florum cognatio inter argemonem, & erraticum papauer, quod rheda vocatur, verum earum Dioscorides affert discrimen. Papauer, & argemone, colore minus saturato spectantur, & vtraq; serius floret. Est & succorum distinctio: nam argemone croceum, & acrimonia insignem, papauer verò lacteum, anemone nec vllum quidem illorum fundit. Præterea si flos anemones papauerino similis est, non tamen capitulum ostendit, quale papauer, sed velut recens asparagi caput fastigiatur. In argemone latiusculum superne capitulum, in erratico papauere subangustum.

Genera.
Descriptio.

Dioscorides in aruis nasci dixit, nos in montibus, syluis, & frutetis vidimus.

Solum.

De flore cyano. CAP. XXIII.

CYANVS flos quamquam inodorus, tum ob speciei formam, tum ob coloris gratiam, puellarum & rusticorum corollis inseritur, & hac etiã dote hortis seritur. Honorem, nomenq; dedit cæruleo colori. Si quis enim barbulas calycibus erutas ex candido oui liquore triuerit, in pingendis literis cęruleum colorem mentietur. Plinius, Flos iste & alii nõ fuere in vsu Alexandri magni ætate, quoniam proximi à morte eius authores siluere de illis, quo manifestum est postea placuisse. à Græcis tamen repertos quis dubitat? non aliter Italia illorum nomina vsurpante.

Nomen. Κύανος Græcis ex grato cyaneo colore, nomen flori cyanus: ex Plinio. Blaptisecula ruribus dicitur, quoniam secantibus, & metentibus officiat, retusa in occursu eius falce, nam & seculam falcem veteres dixere: βλάπτειν Græcis nocere est. Neapoli *fior di liso*.

Descriptio. Surgit caule bicubitali, anguloso, lanuginoso, folio oblongo, circa pediculum scisso, acutis laciniis sinuato, piloso, acuminato, in virore albicanti, calyce squamis foris compacto ex acerosis tessillis nitidis, plurimis stipãtibus cęruleis barbulis, flore inodoro, semine paruo, forma oblongo, lęui, splẽdido, superiori parte barbato, radice tenui, fibrosa. Floret Aprili, Maio, Iunio & Iulio mẽsibus vnà cum frugibus. Plinius, Rosam cyanus excipit, cyanum amaranthus.

Genera. Huius diuersitates insigniores, hortensis, & erratici. Hortensis non diuersus foliis, sed maioribus, latioribus, flaccidis, minus laciniosis, floribus maioribus, speciosioribus, saturatiore cæruleo in purpuram vergentibus. Syluestris, vt diximus, cæruleis, senis vt plurimum foliolis constantibus. Hortensis minor niueo conspectu, & purpureo nitet.

Cœlum. Solum. Frigidiusculis terris, importuno luxu segetes vbiq; necat.

De æstiuis floribus, & primum de amarantho purpureo.

CAP. XXIIII.

SVCCEDVNT vernis floribus ęstiui, qui mox dicentur. Quia post cyanum floret, ideo post eum amaranthi meminerimus: est enim altera amaranthi species. Solo colore commendatur, quo nil gratius aspectu cernitur, quãdo & purpuras Tyrias, Laconicasq; suo rutilanti nitore prouocet. Hac dote non solũ hortis, sed fictilibus seritur, & fenestris asseruatur. Collectum & vmbra, vel furni tepore siccatum, puellæ ad coronarios hyemis lusus recondunt, mirum postquã cuncti flores defecerunt, aqua madefactus reuiuiscit. Thessali ad tumulũ Achillis libamina, & expiationes quotãnis oraculi Dodonęi admonitione ferre iussi, quũ omnia, quę sacrificio rite operãdo necessaria essent, ex patrio solo asportare cõsuessent, coronas insuper amaranthinas primi omnium excogitauerũt, easq; ad sacrũ eiusmodi ferre sanxerunt, vt si fortè vẽti nauem repulissent, aut alia quapiam de causa mora iniecta esset, coronæ tamen neque flaccidæ, neque deformes suspenderentur. Ægyptii si quem inoffensa valetudine vixisse corporis ad extremum vsq;, dignitate, viribusq; seruatis hieroglyphicè

phicè oſtendere voluiſſent, amaranthi corollam capiti eius imponere mos erat, quòd minimè marceſcat.

Græcis ἀμάρανθος dicitur ἀπὸ τοῦ μὴ μαραίνεσθαι, quod perennis, & immarceſcibilis diutius perſtet. Summa eius natura in nomine eſt, quia nō marceſcat, decerptus maximè aſſeruatur. Dioſcorides eius nō meminit, etſi hac nomenclatura plures flores immarceſcibiles complexus ſit, vt chryſocomen, heranthemum, ageratum, aliosque pertinacis coloris, & decoris flores. Putant aliqui πορφύρεον Theophraſti eſſe, quam Plinius purpuram tranſtulit. Latini amaranthum, Neapolitani vulgò *fioruelluto* vocāt, quod ex coccineo ſerico, quod *cremeſino* dicunt, cum quo de coloris principatu certat, conformari videatur. *Nomen.*

Plinius ita deſcribit. Amarantho non dubie vincimur, eſt enim ſpica purpurea veriùs, quàm flos aliquis, & ipſe ſine odore. Prouenit Auguſto, durat in autumnum. Addimus, Prouenit ferulaceo caule, ſubrubenti, cubitali altitudine ſtriato, foliis latis, acuminatis, mollibus, ocymo ſimilibus, radicibus breuibus & fibroſis, ſemen ſpicis inſidet, paruum, nigrum, nitens. *Deſcriptio.*

Plures ſunt ſpecies. Vulgatior holoſericum vellere, mollitie, ac nitore prouocat. Maior floribus ſuperna parte luxuriat multis pannulis, ſe mutuo implicantibus, ſpicatim inflexis, obſoletiore coccino nitet, iucundiſſimo ſpectaculo. Sunt & foliis verſicoloribus. Sunt & ſanguineis, tæniatis & reticulatis floribus. Sed ex Plinio palma Alexandrino datur. *Genera.*

Gaudet decerpi, & quo frequentius legitur, lætius renaſcitur. *Cultus.*

De lychnide. CAP. XXV.

HORTORVM, viridariorumque deliciæ ſunt lectiſſimi lychnidum flores, ob id à Theophraſto, Dioſcoride, Plinio, cæterisq; inter coronarios flores aſcripti ſunt, ſuæ elegantiæ illecebris. Amerias Rhizotomus lychnim è Veneris labro natam putauit, quum à Vulcano compreſſa ſe lauiſſet.

Græcis λυχνὶς στεφανωματικὴ, quaſi coronaria lychnis. Videtur ex argumento lychnis appellata, nempe λύχνον Græcis lucerna dicitur, ἐλλύχνιον funiculus, qui è goſſypio paratur ad flammam nutriendam, quare quum antiquitus goſſypii copia non daretur, innumeris quarundam herbarum foliis, vtpote lychnidis, verbaſci & aliarum vtebantur. Sunt qui non à frondium tomento, ſed à flammeo colore, lucido luculentoque dictas fuiſſe lychnides autument. Alii quòd noctù luceat, lychnidis nomen inditum. Theodorus in Theophraſti verſione lucernulam interpretatus eſt. Latinis lychnis coronaria dicitur. *Nomen.*

Theophraſtus æſtate florere ait. Dioſcorides: flore eſt albæ violæ ſimili, ſylueſtris in omnibus vrbanę ſimilis. Plinius: nunquam excedens quina folia violæ magnitudine, odore nullo. Nos clarioris deſcriptionis gratia notas aliquas addemus delineando quandam herbam, quam veram lychnidem putamus, in tanta veterum ſcriptorum verborum caritate. Fruticoſa herba, incaui caules, ſurrecti ramuli, tomentoſi, geniculis pluribus donati, folia anguſta, mollia. *Deſcriptio.*

Flores in ſummo apice roſea purpura rutilantes, ac veluti flammea, vt igneo micent aſpectu oculorumque aciem perſtringant. ſed inodori. Radix fibroſa oblonga. Columella corymbem vocat.

Nunc veniat quamuis oculis inimica corymbe.

Nam & Dioſcorides inter cætera eius nomina corymbion vocari teſtatur.

Cœlum. Athenæus in Lemno, & Cypro gigni, itemq; in Strôgile, Eryce, & Cytheris ſcribit. Eandem ex omnibus, quæ in Europa iucundius olent, vnguentis & odoribus ſolam immiſceri. Optimam in Illyrico prouenire, in locis editis, non procul à mari.

Cultus. In hortis ſtudioſe culta adeo flores confectos, & ingeminatos fert, vt ſemine orbetur, exhauſta pabulo in florum commodum abſumpto. Sed quæ ſponte oritur & negligitur, floribus obſoletioribus minimis, ſemine donatur.

De malua roſacea hortenſi. Cap. XXVI.

ESt maluæ genus hortenſe dictum, quod florum gratia ſeritur hortis, vt æſtiuas coronas nectere poſſit. Flores venuſtate roſis nõ cedunt, & ſi ſuppeteret odor, de principatu certarent, nec fugax flos, ſed diu vita, vigorque durat. Nunc de roſacea, de aliis ſuo loco dicemus.

Nomen. Audio hortenſem maluam, vel roſeam vocari, quòd flores roſei coloris elegantia, & ſimilitudine ferat. Neapolitani *roſe di Francia* vocant, fortaſſe quod illinc ad nos venerint.

Genus. Trifariam in noſtris hortis variat, prima purpuræ ſaturatæ concolor, altera dilutè rubet, tertia candida eſt, vel ex omnibus confuſis coloratur. Eſt cui flos multiplicior, confertiorque ſtructili foliorum ſerie aperiatur.

Deſcriptio. Roſea malua in arboream proceritatem aſſurgit, cuius ſcapus tanta magnitudine creſcit, vt baculi vſum præbeat. Folia huic ampla, circinatæ rotunditatis, multis in ambitu ſegmentis. Caudex à medio vſq; ad verticem pulcherrimis floribus decoratur, breui admodum pediculo dependentibus. Capitula primum proſiliunt, breuibus innixa petiolis, in mucrone faſtigiata, iisq; paulatim intumeſcentibus, prægnantia florum inuolucra fatiſcunt, in quibus dehiſcentes roſæ ſe pandunt, & explicantur in folia quina calycibus paucos apices complexis, qui lutei è mediis emicant, iisq; decidentibus, erumpunt purpurea ſtamina. His fœtus ſuccreſcit, multipliciter tunicatus, atque in vmbilici formam numeroſo ſemine coagmentatus, in quibus quum decuſſa ſunt folia, reliquarum maluarum modo ſemina recluduntur. Floret Iulio, & Auguſto.

Solum. Pingui, & irriguo ſolo, quale hortenſe, proueniunt.

Satio. Semine ſeritur, & ſi caulis poſt fœturam areſcit, iterum vere rediuiuus, vt ſemel ſata pluribus annis perennet.

De floribus hyemalibus, & primum de cyclamino. Cap. XXVII.

IAM dicentur hyberni, ne corollis eo tempore desint flores, vel ne tẽpus intermittatur, habebimus & hyemales ipsos, & autumnales prorogatos, & si cœlum clementius sit, & locus apricus, vernos præcoces: sic perpetua florum coronatio, & contextus habebitur. A cyclamino incipiemus, & quũ gratissimo eius colossino colore à sertis non excludatur, nec à nostris hortis excludemus. Præsertim quum iubeat Plinius in omnibus domibus serendam, nam vbi fuerit sata, nil nocere ei posse mala medicamenta. Præterea à terra erutã radicem, vinoq; subactam, digestamq; in pastillos siccæ fæcis vini, qua maculæ abstergũtur, ad amatoria valere author est Theophrastus, si in hoc ei fides adhibenda est. Pernicialia sunt etiam brassicę & vitis odia, nam ipsum olus quo vitis fugatur, aduersum cyclamino perarescit.

Græcis κυκλάμινος, quasi sphæritis dicitur, siue orbicularia, tum à folii ambitu circinato, vel à circumacta orbis circinitate, ἀπὸ τῦ κύκλυ, vt ab orbe, orbicularem dixerint. Latinis vt Plinio cyclaminus, & tuber terræ dicitur, ob id Theodorus vertendo Theophrastum κυκλάμινον terræ tuber vertit. Romanis terræ rapum dicitur, quoniam in terra velut rapum extuberat, vel terræ tuber, quod in molem quandam intumeat, vel terræ vmbilicum, siue libeat intelligere vmbilicum mediam animantis partem, siue extremam voluminis clausuram, quæ velut nodus opus finiebat. Appellare Campanos piscatores terræ venenum Plinius retulit: nam eius radicem pisces summopere expetunt, atque si contusam admista calce mari sparseris, aduolabunt pisces cupiditate mira, continuoque exanimati fluitabunt, idque coram se factum testatur. *Nomen.*

Theophrastus terræ tuber olfactu odoratum dicit, gustu vehemẽter amarum. Colore nigrum. Constat cortice, & carne. Folio muris auriculę simili, tamen rotundiori. Dioscorides tribuit ei folia hederæ varia, in quibus supra, infraque albicant maculæ. Caule nudo, quaternos digitos æquante, floribus in eo purpureis, rosarum effigie. Radice nigra, aliquantulum lata, vt rapum videri possit. Plinius folia ferre minora, quam hedera tradit nigriora, & tenuiora, sine angulis, in quibus albicãt maculæ, caule exiguo, inani, floribus purpureis, radice lata, vt rapum videri possit, cortice nigro. Flos eius colossinus, in coronas admittitur. Colossinus color, vt Straboni placet, à Colossis vrbe Troadis dicitur, vbi præcipua lanicii commendatio erat, quem purpureum esse colorem non ambigimus. *Descriptio.*

Theophrastus optimum in montibus nasci dixit, Dioscorides in vmbrosis & maximè sub arboribus. Plinius in vepribus. *Solum.*

De clematide daphnoide. Cap. XXVIII.

E CORONARIO genere est clematis, hybernas sua fronde & flore coronas texit: inopiã florum aliquando supplet, semper virens, authore Plinio. Nostra ætate mulieres puellis, & puellulis virginibus funestas corollas nectunt.

A Græcis κληματίδες quin ſint dictæ à viticulorum ſarmentoſa ſobole, nullus eſt qui neget, δαφνοειδὲς à lauri forma foliorum. Plinius à Græcis chamædaphnem vocari dixit, quaſi pumilam laurum. Ipſe vincam peruincam vocat, quia obuia quæque vincit. Videturque ei alibi clematis Ægyptia dici, cognomine quòd Ægyptus hanc maximè gignat, quum ab aliis daphnoides, ab aliis poligonoides vocetur. Folio lauri, lõga, tenuisq; Neapolitani vincam peruincam, & *triuencola* dicunt. In prouerbium vſque ceſſit, ita nominando eos, qui procero & nigro ſunt corpore, vt eſt apud Demetrium Phalereum, tales enim ab eo Ægyptiæ clematides nominantur. Sed hæc alia eſt à Theophraſti, & Dioſcoridis chamædaphne, ſimilis laureolæ, quam & Plinius deſcripſit.

Genus. Apud nos albo, & cæruleo flore viret hyeme, hyacinthino, vel ſubpurpureo. Dioſcorides hanc humi ſerpere dixit, viticulas ſpargere craſſitudine iunci exiguas, folio lauri, figura & colore multo minore. Plinius. Semper viret. In modum lineæ foliis geniculatim circundata. Topiaria herba. Sed ne in poſterũ non dignoſcatur, aliqua nos addemus. Virgis repit viticuloſis, flexibilibus, caducis, humi ſparſis, ſed non obuias plantas irretientibus, foliis liguſtri lauri facie, ex interuallis binis ex aduerſo. Floribus violaceis, quinis diſtinctis foliolis, ex oblongo, & viridi calyculo ſe pandentibus, longiſque innituntur pediculis. Radice numeroſa, gracili, & albicanti. Floret ineunte hyeme Nouembri, Decembri, & Februario. Dioſcorides, læto pinguique ſolo prouenire, dixit, nobis in ſenticetis, & vmbroſis nemoribus paſſim obuia.

De hedera Cilicia. CAP. XXIX.

E SYLVESTRIVM genere in coronis flos venit ſmilacis, id eſt hederę Ciliciæ, vt Theophraſtus inquit. Et Plinius. In coronamentis eorum corymbi obtinent principatum. Sed omnibus ſacris, & coronis infauſta, quoniam ſit lugubris, virgine huius nominis propter amorem iuuenis Croci mutata in hũc fruticem. Id vulgus ignorans, plerunque ſua feſta polluebat, hederam exiſtimando. Nam & Poetis, & Libero patri, aut Sileno, ſmilax iam pro hedera ſacrabatur ab iis, qui omnino, quibus coronandi eſſent, ignorabant.

Meminit huius Ouidius,

Et Crocon in paruos verſum cum Smilace flores.

Plinius ex ea fieri codicillos dicit, propriumque materiæ eſſe, vt auribus admota, leuem ſonum reddat. Ex hac corona, impari foliorum numero facta, aiunt capitis doloribus medicinam venire.

Nomen. Theophraſto σμίλαξ, ſiue hedera cilicia. Dioſcoridi σμίλαξ τραχεῖα, id eſt ſmilax aſpera, ab aculeis, quos habet. Galeno μίλαξ. Plinius, Nicophoros cognominatur. Et è Cilicia quidem primũ profecta, ſed in Græcia frequentior, quam vocant ſmilacem. Latinis ſmilax aſpera.

Deſcriptio. Ita deſcribitur à Theophraſto. Amplexicaulis eſt, vnde aliquid, cui incubat, quærit, quod ſi deeſt, humi ſe proiicit, atque humi caulis fit. Fructus aculeatus,

& velut

& velut præhorridus (sed corruptus textus Theodorum errare coegit, quippe non fructum ſpinoſum dicit, quem paulo pòſt ſpinis carẽtem depingit, ſed ramos ſpinoſos, vt ex Dioſcoride & Plinio corrigi poteſt) Folio in cacumine pinnato quidem, ſed in angulum depreſſo, nec tamen anguloſo, hederaceo, paruo, & vbi pediculo adalligatur, ferè madido, medium callum, ſpinæ modo tenuem habente, ſtaminaq; nõ porrecta ex vno, vt in cæteris foliis, ſed circa eum coacta in orbẽ ab annexu pediculi, ex quo & villus quidam gracilis, & conuolutus pampini modo emittitur, flore candido bene olente, verno tempore ſe prodente, fructu ſolani, aut melothri, etiamnum labruſcæ racemis, vt hederæ, pendentibus, aut labruſcæ potius, quoniam ab eodem pediculo acinorũ prodeunt. Acinis color ruber, cõplexis nucleos binos, maioribus ternos, minimis ſingulos. Nigri ſunt nuclei, atq; duri. Peculiare habẽt racemi, ꝙ latera caulium ſepiunt, quodq; vnus omnium grandiſſimus propẽdet ſummo caule, vt in rhamno, atq; rubo. Hactenus ille. Dioſcorides verò: Smilax aſpera folia habet periclimeni, ſarmẽta tenuia multa, rubi modo, aut paliuri aculeata, arbores ſcandit ab imo ad ſu[illegible] perreptans, ſe conuoluens eis, fert racemos exiles, qui maturi rubeſcu[illegible], guſtumq; leuiter mordent. Radice dura craſſaq;. Plinius. Denſis geniculata caulibus, ſpinoſa, fruticoſa ramis, folio ederaceo paruo, non anguloſo, à pediculo emittente pampinos. Flore candido olente lilium, fert racemos labruſcæ modo, non hederæ, colore rubro, complexa acinis maioribus nucleos ternos, ſingulos minoribus, nigros, duroſque.

Duo eius genera Plinius recenſet, alterum immortalitati proximũ, in conuallibus opacis, ſcandens arbores, comantibus acinorum corymbis, alterum genus culta amare, & in his gigni tradit. *Genera.*

In opacis conuallibus naſci dixit Plinius. Sed Dioſcorides in paluſtribus, & aſperis.

De ſpina AEgyptia. Cap. XXX.

E SYLVESTRIVM genere ſpinæ Ægyptiæ fructu, & ederæ ciliciæ flore in coronis vtebantur antiquitus, vt ex Theophraſto habetur. Flos & coronis addi, & medicamentis petitus. A quo Plinius. Flos & coronis iucundus, & medicamentis vtilis.

Theophraſto ἄκανθος eſt, eoq; nomen accepiſſe tradidit, quaſi tota arbos aculeis horreat, excepto caudice. Dioſcoridi ἀκάνθα ἀραβικὴ, ſpina Arabica. Plinius Ægyptiam vocat. *Nomen.*

Arbor tota, præterquã caudice, ſpinis horret, foliis ac germinibus aculeatis, magnitudine ſpectanda, vt cuius materies duodenum cubitorũ proceritatem impleat. Fructũ fert ſiliqua leguminũ modo, quo incolæ coria perficiant vice gallæ. Flos aſpectu pulcher, quo coronas nectant, ad medicamenta perutilis, qua de cauſa à medicis colligi ſolet. Ex ea tum ſua ſponte gummi profluit, tum arbore percuſſa. A cæſura protinus anno tertio reſurgit. A quo Plinius. Acu- *Deſcriptio.*

leus ſpinarum in foliis, ſemen in ſiliquis, quo coria perficiuntur gallæ vice. Manat ex ea gummi. Sed præcipua vtilitas, quod cæſa anno tertio reſurgit.

Genera. Duûm eſt generum, candida, & nigra. Candida imbecillior, faciliusque putreſcẽs: nigra incorrupta, & in aquis durior: ob id vtiliſſima nauium coſtis, ventriſq; compagibus in fabrica. Plinius ab eo: Celebratur ſpina dumtaxat nigra, quum incorrupta in aquis duret, ob id vtiliſſima nauium coſtis, candida facilè putreſcit.

Cælum. Numeroſa omnino arbor, ingenti ſylua eius Thebaica præfectura, vbi olea & quercus, & perſea, loco non aquis fluuii riguo (diſtat enim pluſquã trecentis ſtadiis) ſed ſuis fontibus, qui circa eũ tractum permulti exiliunt. Ab eo Plinius. Circa Thebas hæc, vbi & quercus, & perſica, & oliua, c c c à Nilo ſtadiis ſylueſtri tractu, & ſuis fontibus riguo. Dioſcorides in aquis naſci ſcribit.

De herbis coronariis odoratis, & primum de abrotono. CAP. XXXI.

DIXIMVS de coronarum genere, quæ floribus texebantur, nunc ad aliud genus deueniendum, quod ſcilicet ſolo folio coron[illegible] ſunt enim ſuffruticum quorundam rami, folia, & in totum vniuerſa natur[illegible] odorata. Et primo in hortum noſtrum abrotonum conſeremus, tum ob ſui odoris fragrantiam, tum quod ſerpentes fuget, & efficaciſſimam eſſe herbam dicant contra omnia veneficia, quibus coitus inhibetur, immo ramo puluinari ſubiecto, venerem ſtimulari, & armariis ſparſum, veſtes à tineis vindicare.

Nomen. Nomen ἀβρότονον ſibi apud Græcos vſurpauit, vt Nicandri ſcholiaſtes teſtatur in theriacis, quod conſpectum tenerum, vel delicatum habeat. Dioſcorides à quibuſdam thelyphthoron, & thelythamnon, & glycyn ancona dicit appellari. Saneque videntur ii ad hiſtoriam, & vetus prouerbium reſpicere. Ea eſt huiuſmodi. Lydorum gens in libidinem effuſiſſima, fœminas ingenuas conſtuprare in hortis ad hoc flagitium quæſitis amœnitatibus, aliquandiu impunè ſolita eſt. Demum Omphale mulier dominatione haud magno negotio, effęminatis illis, & luxto diffluentibus, excuſſa imperitare cœpit ipſa, & vbi eos cruciatibus variis affectos vlta eſt, in vxores eorum deſæuiit, incluſas enim eas eiſdem ſeptis proſtituit ſeruitiis; vnde viridario nomen glycys ancon, & thelyphthori, & thelythamni vocabulo ſignificatur, ceu forraſſe abrotono conſitus eſſet is locus. Sunt qui hanc herbam ab Abrotono fœmina in hanc mutata nomen adſciuiſſe credant. Neapolitani *canfarata* vocant.

Deſcriptio. Theophraſto ſurculoſus frutex eſt, minutiſq; foliis præditus, immortali virẽs coma. Radices rectas altasq; agit, & veluti vniſtirps craſſa ſcilicet illa radice, reliquis verò de illa exeuntibus ſpargitur, quod non ſampſuco, neq; ſerpillo, neq; ſiſymbrio, neq; helenio datum eſt, ſummo terræ radice leniter hærẽtibus, etſi radices omnes ſint lignoſæ, longè magis abrotoni, magnitudinis, ſiccitatiſque cauſa. Semine abundat, nec inodoro. A vetuſtate odor acutius validiusque vibrat, non hebeſcens, vt alii. Dioſcorides. Fœmina quadam arboris ſpecie fruticans,

cans, candicat circa ramulos, foliis seriphii modo minutim incisis. Floribus referta est, comãtibus in summo fulgore auri corymbis, quod per æstatem prodiit, suauiter olet cum grauitate quadam. Plinius ab his. Abrotono radix vna altè descendens, cæteris in summo terræ leuiter hærens. Semẽ copiosum. Floret cum fraxino, acri odore.

Dioscorides genere distinxit, in marem, & fœminam. Plinius marem campestre vocauit, fœminam montanum, quod idem Nicander sentit. *Genera.*

Alsiosum admodum est, & frigus multum reformidat, ac sole nimio læditur. Miratur Theophrastus eiusmodi plantæ naturam, quæ quum calidiori vi prædita sit, & apricationem horret, & loca sole illustrata mirum in modũ prosequitur, quod non nisi in plantæ infirmitate collocauit, quum viribus tum contra frigus, tum aduersus æstum deficiat. Dioscorides plurimum in Cappadocia gigni, & Galatia Asiatica, atque in Syriæ Hierapoli scribit. *Cæl. Sol.*

Radice, & auulsione facile germinat. Etiam cacumine suo se propagat, nam quum lignosum sit spissitate acoreq; suo, seruari aliquantum temporis potest, modo hederæ: nã hæc defixa quoq; nimirum erũpere valet, vnde dicto modo feliciùs, quàm seminio germinare prodidit Theophrastus. Æstate seritur, quũ semine difficulter exeat, eoq; prius in testis viuiradicis gratia deposito, in quẽ modum Adonidis hortulos pangebant. Nec sine negotio in plantaria transfertur. Vbi verò vegetũ creuerit rutæ modo fruticat, sed surculosius, & squalidius. Plinius: Seritur autem semine melius, quàm radice, aut surculo, semine quoq; non sine negotio plantaria transferunt, sic & adonium. Vtrunq; æstate. Alsiosa enim admodum sunt, & sole tamen nimio læduntur, sed vbi conualuere, ritu vitis fruticãt. Sed Plinius contra quàm dixerat Theophrastus de seminio protulit. Sed id potius librariorũ incuriæ, quàm Plinio vitio vertendum est, qui totam germanam hanc Plinii lectionem multifario lapsu peruerterũt. *Satio.*

De serpillo. CAP. XXXII.

ET si Columella serpillum condimentario vsui notissimam herbam esse, quum sit quibusdam esculentis aptissima, & magis aluearia curantibus, quàm olitoribus studiosè cõseri dixerit, nos, qui Theophrasti placita, Dioscoridis, & Plinij consectamur, qui eius ramos, & folia odorata, & proin de folia coronis quæsita dixerunt, non alienum putamus inter odoratas & coronarias herbas in horto nostro locum illi dare. Nec admodũ referre arbitramur, quo loco res dicantur, dummodo quæ dicenda sunt, non ineptè dicãtur. Columella saporem præcipuum post thymum serpillo melli tribuit. Varro serpillum serere iubet, vt apes naturale pabulum habeant, & ab his Palladius eadẽ docet.

Græci ἕρπυλλον, Latini serpillum vocant à serpendo authore Varrone. Dioscorides à serpendo nomẽ obtinuisse quoq; dicit, quoniã si qua eius particula terrã attingat, inibi radices dimittit, quod à Theophrasto excepit. Propriũ quoddã ramulorum eius incrementum, quippe cum possit in quantã voluerit quis- *Nomen.*

piam longitudinē trahi, adiecto illi pedamento aliquo, aut ſi prope ſepes plantetur, aut ex altiore loco deorſum demittatur, præcipuè in puteis, in longum protrahuntur, vt ſerpere videatur. Neapolitani *ſerpollo.*

Deſcriptio. Theophraſtus cremium dicit, lignoſum, immortali virens coma, vtpote omnia, quæ anguſtiorib. foliis pinguibus, & ſuaueolentibus cōſtituuntur. Planta vniuerſa odorata eſt, flos tamen inodorus. In agreſti durus odor, & omnino expers dulcedinis. Ratio eſt, quia ſiccum pluſquā modicū eſt. ob id acris odor ꝓpter ſiccitatē: quum autem in vrbanum habitum traducitur, mollius redolet, moderationem autē cauſam tum odoris, tū coctionis exiſtere nulli dubiū eſt. Semper nōnihil quærit, cui caducū incubet, vitam enim apud aliud agit, quod ſi obtinere non valeat, humi ſe proiicit, atq; humicaule fit. Radix ei lignoſa, & multifida, ſublimis, & retorrida, creſcit in longitudinē. Dioſcorides verò ita depingit: Serpillū hortenſe odore ſampſucum imitatur, folia & ramulos origani habet, ſed candidiores: ſin maceriis multo procerius aſſurgit, ſerpit humi. Syluestre zygis appellatur, non ſerpit, ſed in altitudinem creſcit, ramulos edēs tenues, ſurculoſos, foliis refertos longioribus, quā rutæ, & durioribus, anguſtis. Flores iucundè olent, guſtanti acres. Dioſcorideæ opinioni ſubſcribit Aëtius. Plinius verò contra, Satiuum non ſerpit, ſed ad palmi altitudinē increſcit, quod ſylueſtri euenit in puteis maximè: pinguius voluntarium, & candidioribus foliis, ramiſq;. Dioſcorides nil aliud inter hortenſe, & voluntarium diſcrimē appoſuit, niſi quod hortenſe ſua cultu edomita feritate, horridiori depoſita facie ad ſpecioſiorē habitū ſe redegit, hortiq; deliciis nimia humoris copia luxuriās, longè magis ſaturatū viret, ſic fracto rigore priſtino, delicatius factū per ſe ſtare nequit, ſed victum per terrā ſerpit. Voluntariū autem, quod vernaculus rigor tutatur, minus humi reptabit. Neſcio igitur qua ratione duct⁹ Plinius ſerpillū dixerit in hortis ſe in altū attollere, ſylueſtre verò terrā lambere. Theophraſtus in eo negauit diſcrimina, quū lignoſa ſint ſpecie ſimplicia, neq; differentias aliquas ſortiri poſſe, præterquā ſylueſtre, & vrbanū, odoratū, & minus odoratū, quod diuerſo ſolo, & cœlo, & cultu mangonio aſcribendū eſt, & potius ex ferocium, quàm vrbanorum genere eſſe, quum ipſe ſerpillum comperiſſet in montibus ſatureiæ odorem referens, nec vehementiſſimum illum quidem, ſed mollem atque gratum, idque ferentes ex montibus deferunt, vt apud Sicyonem fieri ſolet, atque etiam Athenis ex monte Himetto, apud alios verò in Thracia. Sed nobis in Gargano monte, & in fageto Surrentino, aliiſque ſylueſtribus locis, tum etiam in hortis luxurioſiſſimè excultis ſerpillum ſemper ſerpens, nec vnquam in altum ſurrectum, ac per ſe ſtans vidimus.

Cælum. Montes plerunq; eo ſcatere dixit Theophraſtus, ſicut in Thracia, Sicyone ex ſuis montibus, Athenis, ex Himetto. Montes item, & plana omnia ſerpillo ſcatere. Ocimum præterea ſoli expoſitum in ſerpillum tranſire, folio nanque minus, odoreque vehementius redditur, quippe cum alimenti minus habeāt, quæ ſicca ſunt. Columella, locum apricum deſiderare.

Squalorem

Squalorem patitur, aqua ei modica satis facit, & fimo præcipue iumentorum gaudet. Columella ait solum neq; pingue, neq; stercoratum desiderare, vt quod macerrimo solo per se maritimis plerisq; regionibus nascatur. Nicander aliter sentit. Serpillum sese diffundit, viuaxq; vliginosam pascit humum, foliis radiculas agentibus innixum, nam magna ex parte serpit. Palladius lætius frondescere, si iuxta piscinam vel lacũ, vel putei margines cõseratur, scribit. *Solum.*

Seminio comprehendere pertinaciter contendit Theophrastus: nam fuerunt qui tritum, exiccatumq; solo crediderint, nullum tamen erupisse germen testatur. Columella verò semine seri docuit, circa æquinoctium vernum. Palladius Martio mense serpillum seri plantis, & semine, sed vetustate meliori. Varro à Fauonio vsq; ad Arcturi exortum rectè serpillum è seminario transferri. Theophrastus quoq; auulsione seri dixit. Deferentesque ex his auulsos ramos serit: nam & radices è germinibus suis quamplurimas dimittit, non secus ac hedera. Tempus serendi autumno: hoc enim tempore omnes id serere properant, sed vere etiam seritur. Propagatur ex semetipso. Nicander, Folia radices agunt, nam magna ex parte terram lambit, & noua continuo sobole, vel propagine sese radicat: Interpres concinne subdit, non aliter quàm hedera: reliquis floribus sese quadam vertigine conuoluens adrepit, depascensque complectitur. *Satio.*

Transferendum id sæpius censent, quo lætius surgat, purgarique oportet: nam nisi purgetur, perarescit. *Cultus.*

De thymo. CAP. XXXIII.

FERT & thymum ramos odoratos, quibus coronæ intorqueantur, vt Plinio placere videtur. Fert & odoratos flores apibus gratissimos, vnde odorata mella reddit. Virgilius,

——— *Redolentq; thymo fragrantia mella.*

Redditq; eius sapor præcipui saporis mella. Florenti apes decerpunt flores, auguriumq; mellis est, prouentum enim sperant apiarii, largè eo efflorescente: si defloruerit, æstiua mellatio minus proba sequetur, Theophrasto authore. Aptissimum existimatur è thymo mel, coloris aurei, saporis gratissimi, thymosum non coit, ex Plinio. Varro optimum mel è thymo fieri dicit, sic Columella & Palladius. Et condimentorum etiam gratia, quum sit condimentis aptissimum, studiosè nostro horto conserendum venit.

Græcis θύμος, ab excitando, quod θύειν dicunt, nomen inuenit. Alii thymos, quasi thyemos, hoc est, sanguinem impellens. Latinis thymus. Italis, *timo.* *Nomen.*

Theophrastus serò florere, nam circa æstiuum, scripsit. Semen nullum ostendi potest, sed floribus quodam permiscetur modo. Dioscorides. Surculosus frutex, exilibus foliis multis, & angustis circundatus: capitulis in acumine purpureo flore refertis. Percontatur Aristoteles, cur in solo Attico cæteri fructus dulcissimi fiant, thymum inibi acerrimum? Diluit controuersiam,

quòd ager ille tenuis, ſiccusq; eſt, quæq; in eo naſcuntur, parum humoris poſſident, fructus, qui dulces ſunt dulciores redduntur, qui verò ſicci, ſed minimè dulces proueniunt, inopia ſui humoris, retinent quantum ſuo conueniat generi. Sol dulciſſimum, ac leuiſſimum eximit, quapropter qui ſuperuacuo humore carent, acerrimi relinquuntur.

Genera. Duo genera deſcribit Theophraſtus, candidũ, & nigrum. Plinius candidum radice lignoſa, in collibus naſcens, quod & præfertur, nigrum floris nigri.

Cœlum. Quò flatus à mari peruenire nequit, illic naſci, durareq; poſſe omnino negant. Qua de cauſa nec in Arcadia satureia & origanum prouenire poſſunt, dixit Theophraſtus. Vidimus ex Ariſtotele in Attico ſolo acerrimum prouenire. Athenæus optimũ prouenire in Himetto ſcribit. In Gaditano freto transfigurari in lapidem. Plinius. Mellis Attici in toto orbe ſumma laus exiſtimatur. Ergo tranſlatum eſt ex Attica thymum, & vix flore ſatum. Sed alia ratio naturę obſtitit non durante Attico thymo, niſi in afflatu maris. Erat quidē hęc opinio antiqua in omni thymo, ideoq; non naſci in Arcadia. Palladius apricum agrum quærere dicit. Thymum è Thyna laudatur ab Hippocrate. Eſt autem, vt inquit Galenus, Thyna quidam in Thracia locus.

Solum. Dioſcorides gracili & petroſo ſolo prouenire ait. Columella neque pinguem, neq; ſtercoratum, ſed macerrimum ſolum diligere ait, vtpote quod in maritimis regionibus reperitur. Plinius. Nunc prouincia Narbonenſi lapidei campi thymo ſcatent. Nos Garganum montem, & latos Apuliæ campos thymo optimo ſcatere vidimus.

Satio. Semine ſeritur. Sed thymi ſemen fallit, nec poteſt comprehendi, vnde flore ſato naſcitur, qui tamen Athenis deportare deſiderant, quęrunt, atq; inueniunt. Thymũ floſculis ſuis naſcitur. Hęc Theophraſtus. A quo Plinius. Semen thymi non poteſt deprehendi, cum origani perquàm minutum, non tamen fallat. Sed quid intereſt occultaſſe id naturam? In flore ipſo intelligitur, ſatoq; eo naſcitur. Quid nō tentauêre homines! Columella. Melius thymi nouellas plantas diſponere, quę quum ſubacto ſolo depreſſæ fuerint, ne tardè comprehendant, aridi thymi fruticem contundi oportet, atq; ita pinſito, pridie quàm volueris vti, aqua medicare, quæ, quum ſuccum eius perceperit, depoſitis fruticibus infunditur, donec eos rectè confirmet. Palladius Septembri menſe thymum ſerit, ſed melius plantis naſci, quamuis poſſit & ſemine.

De ſiſymbrio. CAP. XXXIIII.

SISYMBRIVM quum odorata ſit planta, vniuerſa ſuis foliis coronat, vt Theophraſtus, & ab eo Dioſcorides, & Plinius docuerunt. Præterea eius cacumina, turioneſque acetariis immiſcentur, condimentiſque & iuribus innatant, quamobrem alienum non videtur ſi noſtro hoc in hortulo ſibi locum vendicauerit.

Nomen. Græci σισύμβριον, Damageron verò σκίμβρον dicunt. Latini ſiſymbrium. Putat

tat Varro à Sisymbrio, quæ fuit veteribus comœdiis meretricula, nomen traxisse. Nonnulli coronam Veneris vocant. Vel quod ob odoris suauitatem, quam præfert, eo iuuentus, quæ amoribus gaudet, coronata, in comessationibus suis blando odoris oblectamento suas illecebras commendaret, vel potius quòd sisymbrii caulis, articulatim per internodia verticillato florum ambitu concinne coronetur, ab eleganti igitur corollarum venere nomen deriuauit. Itali *sisimbrio*.

Etsi Theophrastus simplex esse genere scripserit, quũ lignosum sit, nec vrbanũ, aut syluestre, odoratum, aut minus odoratũ esse, libro tamen de causis syluestris, & satiui meminit. Dioscorides aquatici, quod alii cardamina vocãt. Genera.

Cremium sisymbrium est. Radice lignosa, multifida, retorridaq; summo terrę corio innixa. Planta suauiter olet, flores inodori, vt omnibus contingit. Atqui ratio exigit, vt quod in cæteris quamquã inodoratis odoratissimũ est, idẽ etiam in odoratis sit odoratissimũ. Hęc satiui Theophrasti descriptio est. Dioscorides mentæ hortensis similitudine, dicit, odoratius, latiore folio. Plinius, Quod in sicco ortũ, odoratum est, & inseritur coronis, angustiore folio. Addimus: folio serrato nigriore, & paulo rotũdiore, caule quadrato, quadamtenus purpurascente. Flosculis internodia geniculatim cingentibus verticillato semper ambitu, reliquis mentã ęmulatur, sed odorem acriusculum vibrat. Syluestre Plinius à quibusdã thymbræũ appellari ait, pedali non amplius magnitudine. Aquaticũ, quod alii cardamina vocant, Dioscorides riguis gaudere ait, iisdem locis quibus sion. Gustu nasturtiũ repręsentat, folia primùm rotunda, adulta erucę modo finduntur. Addimus, Caule prosilit cauo sesquipedali, ima sui parte pluribus radicularum fibris subinde capillato, è cuius alarum cauis cirri frequentes sinuatim erumpunt, candido flore, folio inter initia quum emicat orbiculato, quum succreuit in erucæ folium laciniatim finditur, nec exactè sisymbrium aquaticum noueris, nisi iuuentam primam, deinde senectam accuratè inspexeris, quum folia mutent subinde faciem. Descriptio.

Damageron, Situ gaudet aprico, sole iugiter illustrato, arboribus expedito, quæ areas inopacent: nam lætius prouenit, quum libero fruitur cœlo. Plinius, Sisymbrio montes pleriq; scatent, sicut in Thracia, vbi aquæ deferunt ex iis auulsos ramos, seruntq́ue. Cælum.

Dioscorides inculto solo nasci scribit. Alterum verò sisymbrii genus, quod cardaminam vocant stagnorum vernacula, & laueris comes. Solum.

Semine non seritur: nam eo carere affirmant, sæpe enim exiccatum, tritũq; seuisse se inquiunt, sed nũquam germen erupisse, & huius quoq; periculum se fecisse affirmant, vnde natura è syluestrium genere esse. Sed Damageron seri semine dicit, & tertio anno fructum dare. Cacumine seri etiam Theophrastus docet, radices enim è germinibus suis quamprimum emittunt, non secus ac hedera. Damageron. Si quis à vertice radicis, ex quo germen habet, quod quidam oculum appellant, plantent, eodem anno fructum producet. Satio.

Cultus. Continuò rigari oportet, ſin aliter, obareſcit, & continuo transferri debet, nam ſi olitor non excoluerit, ſed neglectum omiſerit, odore in mẽtam deficiet, ſpecie verò in calamintam, vt permulta etiam, quæ cultu omiſſo in ſylueſtrem ſortem redeũt: nam radices altius agit, in quam partem tota vis conuerſa decumbit, eaq́ue ſuperiores partes ſpoliatę redduntur infirmiores, & illam odoris fragrantiam exuunt, quæ poſtquam exoleuit, reliquus odor elangueſcens, edomitusq́;, proximè ad mentam accedit. Argumento eſt, quod agreſte ſiſymbrium talem reddit odorem. Speciem tamẽ calamintę accipit ſimilem, omne nanq; in ſimile ſibi quiddam mutatur, non in remotum penitus: quod ne eueniat, eſt apud agriculturæ conſultos tradita ratio ſæpius transferendi, vt ſibi nouos natales quotannis adſciſcat.

De ſampſuco, ſiue amaraco. Cap. XXXV.

SAMPSVCVM ſua perpetuo virens coma, & odore, quem tota planta ſuauiſſimum expirat, cæteras herbas antecedẽns, ad coronamenta quæſitum eſt, ſuiſq́ue ramis coronas intorquet Dioſcoridis, & Plinii authoritate. Catullus etiam,

Cingite tempora floribus
Suaueolentis amaraci.

Poëta de amaraci vmbra, cuius opacitate mollior fieret Aſcanii ſomnus, hæc cecinit:

At Venus Aſcanio placidam per membra quietem
Irrigat, & fotum gremio dea tollit in altos
Idaliæ lucos, vbi mollis amaracus illum
Floribus, & dulci aſpirans complectitur vmbra.

Amaracum comitatur hæc fabula. Amaracus Cynaræ Regis Cypri puer, dum ferret vnguenta, caſu quodam lapſus, alabaſtrum confregit, qui quum nimio dolore confoſſus intabuiſſet, verſus eſt in ſampſucum. quæ herba ex eius nomine cœpta eſt amaracus appellari. Sed Athenæus authoritate Apollodori libro de vnguentis coronam ex amaraco compotationibus inutilem eſſe iudicauit, & quicquid grauare, & opplere alioqui poſſet. Palladius apibus gratiſſimum dicit.

Nomen. Græcis σάμψυχον, & ἀμάρακον. Dioſcorides ſcribit: ſampſucum gens Sicula, & Cyzicena amaracum appellat. Diocles libro de medicamentis lethalibus ſcribit amaracum à quibuſdam vocari ſampſucum. Plinius. Amaracum Diocles Medicus, & Sicula gens appellauere, quod Ægyptus, & Syria ſampſucum. Latini ſampſucum, & amaracum. Veteres Poëtæ modo ſampſucum, modo amaracum vocant. Sed contraria ſunt ſententia Galenus, & Paulus, & longè aliter de amaraco ſentiunt, nam à ſampſuco & viribus & natura diſſidere. Sed hi amaracum pro parthenio aſſumunt, vt videre eſt in eorum ſcriptis. Itali *maiorana*, & *perſa*.

Sampſucum ſuffrutex eſt ex Theophraſto, & perpetua fronde comatur. Radix ei lignoſa, retorrida, ſummo ceſpite leniter hærens, multifida. Floret æſtate, non omne, ſed quod Phrygium cognominant. Semen ei copioſum, odor molliter iucundus: quia terreno aquoſa vis admiſcetur, ad vetuſtatem exareſcens per quoddam temporis ſpatium, validius odorem vibrat, & acrem odorem reddit. Vnà enim & quantum humoris aquoſi eſt, exhalatur, & alimenti ceſſat acceſſio, & quædam veluti coctionis, aliquid per ſeipſa recipiunt. Vnde fit, vt à ſuis decerpta arboribus odoratiora reddãtur. A quo Plinius. Amaracus acres habet odores. Dioſcorides autem, Herba eſt ramoſa per terram repens, foliis calaminthæ tenuifoliæ hirſutis, & retorridis. Nos deſcribemus noſtram maioranã, quam verum ſampſucum credimus. Maiorana ſuffrutex eſt humilis, cãdicans, & ſuauis odoris, ſurculis tenuibus, in plures alas diuiſis, circa quos foliola penè rotunda, incaua, mollia. In ſummo floſculi candidi, puſilli, ſpicis exiguis, oblongis, & ſquamatim cãpactilibus, radicibus tenuibus. Ramuli tam obſequioſi, vt in quamcunq; volueris formam topiario opere, facile effigies. *Deſcriptio.*

Eſt apud nos maior, & minor ſpecies. Sed minor eſt foliis, & ramulis tenuior, odore præſtantior, nobis dicta *maiorana gentile*, æſtate florens, puto Theophraſti ſampſucum Phrygium, & Dioſcoridis legitimum marum. *Genera.*

Athenæus tradit multos interpretari naucraticem coronam ex amaraco, eumq; florem abundare in Ægypto. Plinius in Cypro laudatiſſimum eſſe, & odoratiſſimum. Et quia ex Cypro antiquitus amaracus ad vnguenta expetita fuit, Poëtæ adulati Cypri regi Cynaræ, fabulati ſunt Amaracum puerum alabaſtrulum vnguenti fregiſſe, præq; luctu intabuiſſe, & in amaracum verſum, quam ſampſucum Ægyptus & Syria dixêre. *Cœlum.*

Seritur ſemine & auulſione. Sed planta transferenda eſt viuiradix, magnopere viuax, ex Theophraſto. Plinius ab eo. Seritur ſemine, & ramo. Florentinus. Sampſucum ex ſemine ſeritur, & tranſplantatur Aprili, & Maio, iucundum odorem habens, & calidiſſimum. *Satio.*

De meliloto, ſiue ſertula Campana. CAP. XXXVI.

VENIT & in coronamenta meliloton herba, quam ſertulam campanam vocant, coronas enim ex hac antiquitus factitatas indicium eſt nomen herbæ ſertulæ, quod occupauit, placetq; maximè foliis pinguiſſimis, atq; breuiſſimis, ex Plinio. Pherecrates in hominem, qui ſuauiter loqueretur, dicebat: melilotum loqueris; quòd herba ſuauiter oleret. Cratinus etiam recenſet quòd coronaria eſſet herba.

Et hederæ floribus, meliloto circumſepiente caput.

Præterea maximè aluearia curantibus conuenit meliloton ſerere, ſcribebat Plinius. Coronas etiam texuerunt priſci, quibus caput redimendo febriles æſtus arcerentur.

Græcis μελίλωτον, Latinis melilotus dicitur, & ſertula Campana. Cato ſertu- *Nomen.*

lam Campanicam vocat. Columella quum defruti condimenta describit, eandem nominat. Plinius, vt diximus, causam nominis reddit, quod ex hac antiquitus fierent coronæ. Melilotum dixerunt, quasi melitam lotum.

Descriptio. Postquam inaruerit vegetiorem odorem reddere tradidit Theophrastus. Dioscorides, Eius odor vicinus est croco, boni odoris. Plinius, foliis breuissimis & pinguissimis, odor eius croco vicinus & flos, ipsa caua: vbicunq; verò recens, nec candicans, & croco quàm simillima.

Fruticat ramosis cauliculis hinc inde deflexis, geniculis distinctis, vnde emicant folia in pediculis terna, flores lutei, pallidi, certa serie & modo, vt in securidica, semen fœnugræci in vaginulis contentum. Sunt & apud nos duæ aliæ species huic persimiles.

Cœlum. Dioscorides in Attica laudatissimã dicit, & Cizico, & Chalcedone natam: nasci & in Campania circa Nolam. Ab eo Plinius. Est in Campania Italiæ laudatissima, Græcis in Sunio, mox Chalcidica, & Cretica.

Solum. Vbiq; verò asperis, & syluestribus nata. Melilotos vbiq; nascitur, ex Plinio.

De trifolio asphaltite. Cap. XXXVII.

FOLIO etiam coronare trifolium, Plinius dixit. Minyanthes vocant Græci, alii asphaltion maiore folio, quo vtuntur coronarii.

Nomen. Græci τρίφυλλον. Dioscorides mænianten, vel asphaltion vocat. Plinius dixit serpentes nunquã in trifolio aspici. Præterea celebratis authoribus contra omnia venena pro antidoto sufficere x x v grana eius, quod minyanthes ex eo appellauimus, tradi. Asphaltion etiam dici, quod folia vbi adoleuerint, bitumen oleant. τριπέτηλον Nicandro dicitur in antidoto aduersus serpentes. Archigenes asphaltitin. Latini trifolium dicunt. Neapolitani *fasolara*.

Descriptio. Dioscorides ita illud delineat. Frutex supra cubiti altitudinem attollitur, virgas habens tenues nigras, vnde ramulares adnascuntur appendiculæ, in quibus terna singulis germinationibus exeunt folia, loto arbori similia: iis recenter enatis, rutæ odor inest, vbi autem adoleuerint, bitumen olent. Florem edit purpureum, sed quadamtenus latum, subhirsutum, ex altera summitate exertum, antennæ modo corniculum gerens. Radix tenuis, longa, valida. Columella ita describit: Odore graui, nec absimili bitumini, longis hirsutis foliis, caulem robustiorem, quàm pratense habet. Nicander in Theriacis ita de eo,

A tribus hinc dictam foliis, si sumpseris herbam,
Non leue præsidium contra illa venena pararis,
Sunt, & qui minyanthes eam, sunt qui tripetelon
Appellant, qualis lôto est, apparet imago;
Et similem rutæ, donec viget, edit odorem.
At flores vbi magna suos, adnataq; membra
Ceperit, ingratum solet eructare bitumen.

Colu-

Columella locis confragosis nasci ait. Totus Neapolitanus tractus his scatet, immo mons Neapoli imminens ab eiusmodi trifolio, Trifolinus dictus. Vnde solo potius tenui, & aprico gaudet. *Solum.*

De loto satiua. CAP. XXXVIII.

TROIANIS temporibus erat honos floribus, quorũ Homerus tres laudat, & inter herbas subnascẽtes deorũ voluptati, lotos prima nominatur:

Quos subter terra diuum procreauit nouam herbam,
Lotumq́, roscidam, crocum, & hyacinthum.

Loti Theophrastus meminit inter herbas, quibus in vnguentis vterentur. λωτὸς Theophrasto authore, æquiuocum nomen, formisque pluribus constat. Dioscorides λωτὸς ἥμερος, Latinè lotus vrbana. alibi trifolium vocat. λωτὸς videtur dici, quasi voluptas, à verbo λῶ, videturque Homerus allusisse ad deorum lubescentiam, & vocat roscidum, vel quod paradisis, & lætioribus locis oriatur. Latinè lotus vrbana, ac trifolium dicitur. Hinc deflexo nomine Neapoli *tripoli* dicitur, quasi odoratum trifolium. Hodie colitur, decerpiturque ad odoratam aquam conficiendam ab vnguentariis. *Nomen.*

Dioscorides hanc describens paucis contentus est. Est herba tota odorata, ex genere trifolii, caule bicubitali, & foliato, odore eximio ac suaui. Pediculos, & folia è geniculis educta trifolii pratensis, ambitu obliquè dentata, habitiora, subpallida: decerpta, & exiccata, etiam odorem retinet. *Descriptio.*

Loti herba non nisi post annum è suo semine nascitur. *Satio.*

De helenio. CAP. XXXIX.

QVVM rami & folia odorata sint helenio, iure à Theophrasto inter coronarias herbas connumeratur, quę folio coronat, itemq; Plinio. Narrant Poëtæ lachrymis Helenæ natum dum gubernatorem Canopum Hęmorrhoi serpentis ictu exanimatum fleuisset. Celant sub hac fabula Poëtæ huius herbę in se medicã facultatem, quòd faueat formæ, cutem in facie incomptam, reliquumq; corpus perpetua venustate condecorans. Præterea eius vsu quãdam gratiam iis, veneremq; conciliari putant. Attribuunt etiã hilaritatis effectum eidem potæ in vino, eumq; quẽ habuerit nepenthes illud prędicatũ ab Homero, quod eo tristitia omnis aboleatur. Animi enim nubila pręclare discutere ex Hippocratis testimonio creditur. Breuior his est, sed torosior, amariorq; inula, per se stomacho inimicissima, eadem dulcibus mixtis saluberrima. Pluribus modis austeritate victa gratiam inuenit: nanq; & in pollinẽ tunditur arida, liquidoq; dulci temperatur, & decocta posca, aut asseruata, vel macerata pluribus modis, & tũc mista defruto, aut subacta melle, vuisve passis, aut pinguibus caryotis. Alio rursus modo cotoneis malis, vel sorbis, aut prunis, aliquando pipere aut thymo variata, defectus pręcipuè stomachi excitat, illustrata maxime Iuliæ Augustæ quotidiano cibo. Docet & alia Columella ad inulę cõdituras. Quum eius radicẽ mense Octobri, (quo maximè matura est) è terra erue-

ris, aſpero linteolo, vel etiam cilicio detergito quicquid harenæ inhęrebit, deinde acutiſſimo cultello ſummatim eradito, & quæ plenior radicula fuerit, pro modo craſſitudinis in duas, vel plures partes digiti longitudine, diffindito: deinde ex aceto modicè in cacabo æneo coquito, ita ne taleolæ inuri poſſint. Poſt hæc in vmbra triduo ſiccentur, & ita in fideliam picatam recondantur, adiecto paſſo, vel defruto, quod ſupernatet, ſpiſſamentoque cunilæ impoſito contectũ vas pelliculetur. Alia inulæ conditura. Quũ radices eius raſeris, taleolas, vt ſupra, facito, & in vmbra triduo, vel etiã quatriduo ſiccato, deinde ſiccatas in vaſis ſine pice, interiecta cunila, coniicito, cunila impoſita, ſex partibus aceti vna pars ſapę miſceatur cum hemina ſalis cocti, vt hoc iure macerẽtur taleolę, donec quamminimum amaritudinis reſipiant. Poſtea exẽptę iterum ſiccentur per dies quinq; in vmbra, tum craſſamẽtum vini fæculenti, nec minus, ſi ſit, mulſi, & vtriuſq; eorum quartam partem boni defruti confundito in ollam, quæ quum inferbuerit, taleolas inulæ adiicito, & ſtatim ab igne remoueto, ac rudicula lignea peragito, donec perfectè refrigeſcant. Poſtea tranſfũdito in fideliã picatam, operculo tegito, tumq; pelliculato. Tertia eiuſdem inulæ conditura. Quum radiculas diligenter eraſeris, minutè conſciſſas in muria dura macerato, donec amaritudinem dimittãt. Deinde effuſa muria ſorba quamoptima, & maturiſſima ſemine detracto contere, & cum inula miſce, tum ſiue paſſum, ſeu quãoptimum defrutum adiicito, & vas obturato. Quidam quum condiuerunt inulam, muriaq; macerauerunt, exiccant, & malis cydoniis tritis, quæ in defruto, vel melle decoxerant, miſcent, atq; ita ſuperfundunt paſſum, vel defrutum, & vas operculatum pelliculant.

Nomen. Græcis ἑλένιον dicitur, Latinis helenium à luctu vel ſatu Helenæ, vel quia in Helena inſula laudatiſſimum. Columella inulam vocat. Neapolitani *enula campana*.

Cremium eſſe narrat Theophraſtus, radice lignoſa, retorrida, & multifida, ſummo terrę adhęrente. Ramis & folio odorato. Flore inodoro. Siccis locis acrius redolet, mollius autẽ, quum in vrbanũ habitum traducitur. Dioſcorides alterum helenium ita deſcribit, quod Cratenas Medicus tradit. Herba eſt, cubitalibus ramulis, ſerpilli modo per humũ repentibus, foliis lenticulæ circa ramulos, ſed longioribus, crebris, radice pallida, digiti minoris craſſitudine, per ima tenui, ſupernè craſſa, cortice nigro. Primũ genus folia verbaſci habet anguſtioris folii, aſperiora, oblonga, caulem quibuſdam in locis non emittit, radicem ſubalbidam, interdum ſubruffam, odoratam, ſubacrem, vegetam, magnam. Plinius de primo. Eſt ſucci prædulcis, radix eſt intus candida, & dulcis: breuior, toroſior, amariorq; quàm ſiſer, per ſe ſtomacho inimica. Sed mendum in Dioſcoride, quippe non verbaſci anguſti folii, ſed platyphylli folia habet. Apud nos florem fert buphthalmi aureum, ſtellatum, fundente ſcapo recto in ſummo Iunio, & Iulio, tres aut quatuor cubitos, aut plus procero, radicis amplæ, & craſſioris, odoratæ, carpum ferè æquantis.

Quum

Quum lignoſum ſit ſimplex ſpecie à Theophraſto ponitur. Agreſte ſuauius olet. A Dioſcoride tria recenſentur genera. *Genera.*

Primum genus à Dioſcoride in montibus vmbroſis prouenire dicitur, ſiccoque ſolo. Secundum genus in Ægypto in maritimis collibus. Columella alto, & paſtinato loco. Plinius in Helena inſula laudatiſſimum. *Solum.*

Theophraſtus ſemine carere ait, ſæpe enim exiccata, tritaque ſeruiſſe ſe inquiunt, ſed nunquã germen erupiſſe. Dioſcorides: è ſuis radicibus agnatæ propagines liliorum, aut ari modo ſeruntur. Columella, Quàm rariſſimè ponenda eſt, vt maiora capiat incrementa, trium verò interuallo pedum ſeri conuenit, quoniam vaſtos facit frutices, & radicibus vt oculus harundinis ſerpit, nec eſt alius cultus ipſius, niſi vt ſarritionibus herbæ tollantur. Commodiſſimè autem deponentur prima parte Septembris, vel vltima Auguſti parte. Palladius. Februario mẽſe inula ponitur, quo canneta ponuntur. Seritur oculis, ſicut calami, quos abſcindere, & terra leuiter debem⁹ obruere, terra foſſa & ſubacta, excitatis ad lineam puluinis, quibus eius oculos oportet infodere, trium pedum ſpatio inter ſe ſeparantur. Plinius, Superuacuum eius ſemen, quoniam oculis radice exciſis, vt harundo ſeritur, vere, & autumno, magnis ſeminum interuallis, nullâve minus, quàm ternorum pedum, quoniam ſpatioſè fruticat. *Satio.*

De baccari. CAP. XL.

BACCARIS è coronario genere, vt Dioſcorides teſtatur. Virgilius Maro non ſolum coronariam ſtirpem, ſed faſcini depulſoriam ſcripſit.

——— *baccare frontem*
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

Dioſcorides ſomnum ſuo odore accerſere ſcripſit, & Plinius. Cuius cauſam Plutarchus Sympoſiacorum tertio quærit. Cauſatur enim leuem auram, & blandum floris effluuium, quo in temulentorum corporibus obortæ inæqualitates, aſpritudinesque ſenſim diſſipantur, & exteruntur, conciliaturq; tranquillitas, crapula retunditur, excoquiturq;, vnde ad placidam quietem potos perducit. Veſtibus etiam odoris gratiam inſerit, ex Plinio. Ex cuius radicibus vnguentum fieri apud Ariſtophanem antiquus comediæ author teſtis eſt, & Athenæus idem memorat.

Dioſcorides Βάκχαριν vocat, nos potius πάνχαριν putamus, nomenclatura indita propter eximiam fragrantiæ gratiam cinnamomeæ radicis, ex qua cùm multa alia, tum vnguen conficiebatur. Et πάνχαρις apud Athenæum legitur, ex qua ſerta concinnabantur, qua tempora cingebantur. Latinis baccaris. Italis *baccari.* *Nomen.*

Dioſcorides ita delineat. Aſpero fruticat folio, magnitudine inter violam & verbaſcum, anguloſo caule, iuſtam cubiti altitudinem exæquãte, ſubſcabro, circa quem coliculi agnaſcentis modo ſobolis fundãtur, flore in purpura candicante, odorato. Radicibus veratro nigro ſimilibus, quibus odor ineſt cina- *Deſcriptio.*

momo proximus. Plinius. Radices tantùm odoratæ, odor cinnamomo proximus. Nos apud Gariliani fluuii pontem, via qua Romam itur, copiosissimè fruticare vidimus. Erat enim foliis asperis, veluti lanuginosis, subrubenti caule, radice cariophyllatæ, odorē halante prēstātissimi & suauissimi cinnamomi.

Gracili solo, nec humido prorumpere scripsit Plinius à Dioscoride, qui squalidum, & asperum dixit.

De rosmarino coronario. CAP. XLI.

LIBANOTIS coronarius frutex non solùm coronis acceptus, Dioscoride authore, quum eius folia thus redoleant, sed & topiarius: nam apud nos hortorum areas tam eleganti conuestit opere, vt nullum non animal olitoris mangonio suffragante confingat. Præterea fictilibus vasis plantatur, vt folio, quo semper comatur, & odore suo ædium fenestras exornet. Expetitus etiam culinis, quum eo ad multa condimenta vtantur. Præterea ad mellificia optimus: quippe Varro ex roremarino apes mel spissum facere dixit: Columella idem scribit itemq; Palladius. Libanotim hæc Græcorum fabula comitatur. Libanotim tradunt fuisse adolescentem Assyrium, deos studiosissimè colentem, quem inuidia mali homines peremerūt. Dolens eius vicem terra, in fruticem emortuo gentilis corpore transtulit, seruato priore eius ingenio, & desiderio, quod erga deos habuit. Hoc verborum inuolucro innuunt Grēci thure nil esse diis gratius, vnde thuriferis fruticum odoribus numinibus supplicandum Deumq; thure nobis reconciliandum.

Nomen. Græcis λιβανωτὶς στεφανωματικὴ dicitur, quasi rosmarinus coronarius. Cassianus Græcus δενδρολίβανον vocat, quasi arborescentem, ad differentiam herbacei. Latinis libanotis coronaria accepto nomine à libani, siue thuris odore, quem redolet, adiecimus coronariam ad differentiam vmbelliferarum libanotidum aliarum. Romani rosmarinum vocant. Neapolitani *rosmarino*.

Descriptio. Dioscorides ita describit. Ramos emittit tenues, & circa eos folia minuta, densa, longa, exilia, subter incaua, supernè virētia, grauiter odorata. Addimus nos. Flore cæruleo, bis florens anno, vere & autumno. Semine atro, exili, residet sub flore, calice triangulari, tria continens acina, quē non vbique producit, sed Apuliæ vidimus.

Cœlum. Gaudet cœlo aprico, calido, vel temperato. Frigidis regionibus Meridiei exponatur.

Solum. Solo leui, & sicco, vel sterili, & collibus maritimis gaudet: vnde nomen rorismarini.

Satio. Propagine, & auulsione seri narrat Plinius, quum semine careat. Democritus autem viuiradice, vel auulsis ramis in terra depactum, & humatum mense Martio. Sed ramulus biennalis, vel triennalis esse debet. Figatur solo, ac circum circa terra optimè calcetur, continuis aquationibus blandiatur, donec radiculas iniecisse noueris: idque Martio mense, quum germinare gestiet. Potest

test & semine seri, quum semen habere compererimus. Iulio mense, quum maturum fuerit, colligitur, priusquam decidat, insolatur, inde altè pastinato solo, & in areolis diuiso seritur, leui terra superiniecta irrigando semper, idque Martio mense, vel Septembri. Cultu lætius luxuriat, adultior, & procerior perennat.

De melissophyllo. CAP. XLII.

VENIT & in coronamenta folio melissophyllum, Plinii authoritate, idemq; apibus gratissimum. Hoc enim florente mirum in modum gaudent, vt ab eisdem nomen acceperit. Varro ait. Apes maxime sequuntur apiastrum, & examen vbi volunt considere, eum ramum, aliamve rem oblinunt apiastro. Idem Columella, Plinius, & Palladius. Virgilius item,

——— in iussos sparge liquores,
Trita meliphylla, & cerinthe ignobile gramen.

Præterea sale, oleo, & aceto condita in acetariis maximè expetitur.

Nomina.

Græcis μελισσόφυλλον, siue μελίφυλλον, siue melittena, id nomen ab apum delectatione sibi vsurpasse ait Dioscorides. Apud Latinos apiastrum dici Plinii authoritate. Palladius mesphyllum, & citraginem ab odoris similitudine scribit: nam si nares consulantur, citreum malum olent. Varro apiastrum: ab citro Neapoli deflexo nomine, *citrara* vulgò dicitur.

Descriptio.

Dioscorides ita delineat. Cauliculi & folia ballotæ similia essent, nisi maiora, tenuioraq;, nec hirsuta ita spectarentur. Citreum malum olent. Addimus: fert flores albidos, in verticillis copiosos.

Genera.

Duo apud nos genera, in hortis vnum, in syluis alterum: quod hortis seritur, cimicum odorem magis refert, alterum veluti ocimum citratum olet. De hoc fortasse Palladius intellexit, quum citraginem à melissophyllo distinxit, herbas enumerando, quibus apes delectarentur, Aprili, & Iunio.

De pseudonardo. CAP. XLIII.

PSEVDONARDVS odora stirps flore, & fronde, tanti odoris fragrantia, vt flores omnes, & herbas prouocet. Huius maximus apud nos vsus: nam vestibus iniecta, eas odore cõmendat, & cacumina manipulatim in scopis cõposita ad varios odorũ vsus reponũtur. His dotibus nostro horto serẽda venit.

Nomina.

Primum genus quia non minus, quàm nardus suaui spirat odore, spicæ nomen sibi arrogauit, vulgò *sticados*. Alterum genus, quòd folia, & flores minus suaui spirent odore, pseudonardum vocare libuit, quod genuina nardus non sit, cuius veteres scriptores meminerunt. Saliuncam esse Virgilianam multis eruditis suspicari placuit. Neapolitani *lauanda*, & *lauandula* vocant, quod balneis, & hominum lauacris expeteretur.

Descriptio.

Stirps est humilis, virgas profert tenues, quadrangulares geniculatas, cubitales, aut longiores, flores circa singula genicula bina, carnosa, oblonga, angusta, colore ab vtraq; parte languido in candidũ vergente, perpetua carescẽs

coma, in summo frequentibus spicis in aristas sparsis, flosculis refertis purpureis, radice lignosa, in fibras diuisa, exitu veris, Iunio, & Iulio mensibus spicatur.

Solum. Gaudet apricis, & petrosis.

Satio. Seritur viuiradicibus à matre diuulsis, Octobri ac Nouembri mẽsibus. Seritur & cacumine. Sed Martio mense, terra circum optimè calcata, vetustate deteriorescit. Eius vita ad quatuor annos. Sed cespes in plures plantulas diuiditur, & singulæ quatuor pedum interuallo separatim plantantur.

De hedera. Cap. XLIIII.

HEDERÆ folia in coronamenta venere, eiusque corymbi in his obtinẽt principatum, vt author est Plinius. Placet corymbis & flore: nam odor abest. Ferunt primum omnium Liberum patrem coronam imposuisse capiti suo ex hedera. Cysson Liberi patris fuisse adolescentem, & saltatorem Græcia confinxit, qui coram Deo tripudians, allisus terræ periit. Terra in Bacchi honorem in sui nominis fruticem conuertit. Germen è terra progressum vitem amplecti solet, modo quo adolescens Bacchum in tripudiis amplecti consueuerat. Hæc in tutelam Liberi patris putabatur esse, tũ quia primus in Græciam ex Indis exportauit, tum quia, vt ille iuuenis semper, ita hæc semper virens, & sicut ille hominum mentes, ita hæc omnia illigat. Quærit Plutarchus, cur flamen dialis si hederam attigisset piaculum cõmisisset. An quod hederam tanquam sterilem, & hominibus inutilem, & propter fragilitatem adminiculo egentem, solum vmbra & viriditate oculos capientem non temere in ædibus ali atque innasci permiserunt? quippe quæ plantas complexa maximè noceret, nec solo extirpari facilè possit, quo fit vt cœlestium templis penitus amoueatur, vt in æde Iunonis Athenis, ac Thebis in æde Veneris. Nocturnis verò Bacchanalibus adest, vt à Thyasis, & reliquis debacchanalibus abstinerent: nã mulieres bacchicis furoribus correptæ, ad hederam feruntur, & manibus abreptam diuellunt, & dentibus lacerant, vt non omnino incredibilia dicere videantur, qui asserunt hederam, quòd spiritum habeat, quo mentes in furorem concitet, & loco moueat, ebrietatem absque vino inducere, & hilares eos reddere, qui in furorem procliues fuerint. Andreas Medicus, quum aliquem fortè dolor capitis angeret, qui eius compressu leuatus fuit, vinculum intellexit esse doloris præsens auxilium. Hac igitur medicina opitulans, eorum, qui nimium bibissent, caput reuinciebat hederacea præcipuè corona, facie alioqui non inuenusta corymbis, & foliis virentibus frontem opacat, astrictionisque vehementiam patitur, & postremo refrigerat citra odoris grauitatem. Ob hãc rationem coronam illam vita Baccho dedicasse videtur, qui & potum inuenerit, & malis inde nascentibus succurrat. Sunt & coronæ, quas tortiles Alexandrini vocant. Harum ita meminit Chæremon,

Hederæ, narcissiq́, ter circumuoluto circulo

Torti-

Tortilium coronarum.

Hæc Athenæus. Ægyptii Bacchum hederam inuenisse asserebant, quare illi dedicarunt, authore Diodoro Siculo, vocabantque illi chenosirin, vt Plutarchus in Onosiride testis est. Hæc enim vox Osiridis plantam denotat. Osirim autem eundem cum Baccho esse multi prodiderũt. Lucius Apuleius in somnis se vidisse Osiridis sacerdotes dicit, thyrsos, & hederam ferentes, quemadmodum Bacchi sacerdotes faciunt. Sunt qui dicãt hederam Baccho dicatam, cùm ob historiam, tum ob hederæ naturam. Ouidius in Fastis Nysiades nymphas Bacchum puerum (quærente nouerca) in cunis hedera cooperuisse scribit. Pharnutus ad hederæ naturam retulit. Frequentibus est enim articulis nodosa, quibus significet ebriosos vacillare, & titubare, & portatu faciles, vel quod ebriorum vox, quasi articulata sit, ac titubans, nec vno contextu intelligibilis, quare thyrsus, cuius mucro labente hedera protegebatur, Baccho dicatus. Eo enim, authore Macrobio, furoris impetus patientiæ vinculo obligandos esse significabatur: nam hedera vinciendi naturam habet: ebriorum pedes parum suo funguntur munere. Alii contrariæ sunt opinionis, non quod ebrietatẽ repræsentet, aut quod vino aduersetur, vt Plutarchus narrat, verũ quod ille anni tempestates imitatus sit: nam quũ vitigineam coronam desideraret, & ex anni ætate vitis frondibus vidua esset, hedera faciẽ cœpit adornare, qua vitis vice vsus est, sic etiam quod viti similis sit, & corymborum baccæ vinearum botris respondeant. Inimica arbor satis omnibus, sepulchraq;, ac muros rumpẽs, serpentium frigori gratissima, vt mirum sit vllum honorẽ habitum ei. Est & hederacea corona Poëtis ascripta, nam vnà cum lauro eorum coronam perficiebat, non quia perpetuo virens, diuturna eorum opera futura ostenderet, sed per laurum insitam ingenio vim ac facundiam, per hederam autem & industriam peruigili labore partam significare volebant, cuius rei indicium, quòd hedera suapte vi admodum imbecilla humi reperet, neq; se vnquã attolleret, pertinaci tamen labore, artificioq; peruincit, vt parietibus adhærescẽs, & paulatim irrepens, supra omne fastigium victrix euadat: vtroque enim opus est, si quis velit excellere, & nisi excelluerit nil proficiet. Eadem sententia fuit Pindarus, Poëtas lacte, & melle pasci, lac fœcunditatem significare, mel autem artem labore partam. Athenæus Antocabalos Iamborum Poetas vocat, hederacea corona vti solitos. Virgilius ad id,

Pastores hedera nascentem ornate Poetam.

Phalangiũ ceruis exitiale est, & ceruis medicina est hedera adesa, ex Æliano. Harpæ aues, vt à nidis suis bestiolas adigant, hederam ingerunt. Vespertiliones hederæ suffitu necantur. Apri in morbis sibi hedera medentur. Agni morbo non laborant, si septem dierum curriculo hedera pasti fuerint. Vitis autem stirpem prope terram aduersus cantharidas inungunt.

Græcis κισσὸς, vel κιττὸς dicitur, quo nomine sola rigens hedera significatur. *Nomen.* Sed aliquibus videtur κισσὸς potius dicta à porosa textura & innumeris spira-

culis peruia, quàm à puero Citto saltante, vt fabulant Græci. Est & κισσηρὶς pumex, siue porosus lapis, quale Catoni cissymbion poculum. Dioscorides citharon, à corymbis, corymbia. Κιττὸν vt Pausanias tradit Bacchum appellant. Antiquissimi Athenienses σ, & τ promiscuo vsu vtebantur, quare κισσὸν & κιττὸν protulerunt. Alii Dionysiam appellauere, quasi Bacchicam. Latini hederam, Pompeius dictam putat, quòd hæreat, id etiam Apuleius confirmat. Alii ab edendo, etenim vetustiores maceries suis radicatis propaginibus enecat, & exedit. Alii hederam, quod edita loca petat, & altè diuagetur, altiores parietes conscendens. Itali *edera*.

Gen. & descriptio. Quum difficile sit valde describere species omnes separatim, ideo secundum Theophrastum vnâ describemus. Edera multigena est, quædam humi repens, quædam se in altum extollens. Excelsarum genera plura, sed trina summa patescunt, candida, nigra, & helix. Harum item species plures, quippe alia fructu candida, alia etiam foliis. Rursus fructum candidum ferentium, alia maiusculum, densum, & velut in globum circumactum fructum profert, quam corymbiam quidam vocarunt. Athenienses acharnicam riguam eam appellant. Habet nigra differentias, sed non in hunc modum conspicuas. Sed helix maximis differentiis discernitur, etenim foliis plurimum distat, cùm paruitate, tum quòd angulata, concinnioraq; sint, cum hedera rotundiora, simplicioraq; habeat. Distant enim internodiorum longitudine, atq; etiã sterilitate, quoniam fructum quędam non ferunt, quod non in hederam transfigurentur, vt quidam volunt, at verò si omnes hederascunt, vt aliis placet; ætatis certè, dispositionisq;, non generis erit discrimen, quemadmodum pyri ad pyrastrum. Tamen eius quoq; folium multum ab hedera distat, verum id rarum, & in paucis euenit, vt vetustate permutetur, ceu in populo alba, & crotone. Ergo elicis plura genera, sed quæ conspectiora, summaque occurrunt, tria sunt: Herbacea ac virens, quæ plurima est, secunda candida, tertia versicolor, quam Thraciam quidam appellant. Et harum quæque distare videtur, quippe herbaceæ quædam folio tenuiori, oblongiori, atque etiam densiori, quædam minus hæc omnia habens, & in versicoloris genere, alia folio ampliori, alia minori, macularumque habitu diuersa, pari modo, & magnitudine, coloréve distant. Auctu perfacilis herbacea, inque plurimum venit: manifestam quæ hederescat affirmant, non tantum foliis, quæ maiora, latioraque habet, verùm etiam germinibus, protinus enim erecta gerit, non inflexa gracilitate, & longitudine. Herbacea verò crassiora, breuioraq;, ac hedera, vt ferre semen incipit, germen sublime, rectumque edit. Est quidem vniuersa hedera radice numerosa, densa, flexuosa, surculosa, crassa, nec nimis alta, sed præcipuè nigra, & inter candidas, quæ asperrima, immitissimaque habetur: quamobrem eius amplexus arbores omnes infestat, omnes enim necat, & exiccat, ablato alimento. Crassatur enim maiorem in modum, atq; arborescit in tantum, vt per se ipsa hederæ arbor fiat. At-

tamen

tamen ex maiore parte ſemper ſuper aliud vitam degere ſolet, atq; (vt ita dixerim) amplexicaulis eſt, ita pro ſua natura, vel quiddam eiuſmodi illico gerit. Nam è germinibus radiculas aſſiduè inter folia mittit, quibus arboribus, murisq; obrepit, quaſi de induſtria à natura exhibitis, atq; ita humorem auferens, exhauriensq; arefacit, & ſi inferius ſuccidatur, nihilominus viuere, durareque poteſt. Habet aliud diſcrimen non mediocre in fructu: nam alius dulcis, alius vehementer amarus, tam in candida quàm in nigra, indicium quòd alium aues mandunt, alium minimè attingunt. Etſi ſuffrutex ſit, per adultam ætatem tantum ſibi roboris vendicat, longitudine, craſſitudineque proficiens, vt in arborem deficiat. Folia, quum primum pubeſcit, anguloſa, quamplurimum in triangularem faciem exeuntia, vetuſtiori rotundantur. Pinguia, dura, immortali virore, longo pediculo, læuia ſuperna parte habet. Flore lanugineo ſuo peculiari modo, etenim florem in toto fructu habet, ſed neq; poſtremis inſidentem, neque ſingulas partes ambientem, in mediis inculcatum, niſi fortè concerni nequeat propter lanuginem. Ab eo Plinius. Ederæ duo genera, prima, vt reliquarum mas, & fœmina. Maior traditur mas corpore, & folio duriore, ac pinguiore, & flore ad purpuram accedente. Vtriuſq; autem flos ſimilis eſt roſæ ſylueſtri, niſi quod caret odore. Species horum generum tres. Eſt enim candida, & nigra edera, tertiaq;, quæ vocatur helix. Etiamnum hę ſpecies diuiduntur in alias, quoniam eſt alia fructu tantùm candida, alia & folio: fructumq; candidũ ferentium, aliis denſus acinus, & grandior, racemis in orbem circũactis, qui vocantur corymbi. Item ſelenitiũ, cuius eſt minor acinus, ſparſior racemus Simili modo in nigra. Alicui & ſemen nigrũ, alii crocatum, cuius coronis poëtæ vtuntur, foliis minus nigris, quam quidã Dionyſiam, alii Bacchicam vocant, maximis inter nigras corymbis. Quidam apud Gręcos etiãnum duo genera huius faciunt, à colore acinorũ erythranum, & chryſocarpũ. Plurimas autem habet differentias helix, quoniam folio maximè diſtat. Parua ſunt, & anguloſa, concinnioraq;, quum reliquorũ generum ſimplicia ſint. Diſtat & longitudine internodiorũ, præcipuè tamen ſterilitate, quoniam fructum non gignit. Quidam hoc ætatis eſſe non generis exiſtimant, primoq; helicem eſſe, fieri ederam vetuſtate. Horum error manifeſtus intelligitur, quoniam helicis plura genera reperiuntur, ſed tria maximè inſignia: Herbacea ac virẽs, quæ plurima eſt, altera candido folio, tertia verſicolor, quę Thracia vocatur. Etiãnum herbaceę tenuiora folia in ordinẽ digeſta, denſioraq;. In alio genere diuerſa omnia. Et in verſicolori, alia tenuioribus foliis, ac ſimiliter ordinatis, denſioribusq;. In altera neglecta omnia hæc. Maiora quoq;, ac minora ſunt folia, macularũq; habitu diſtant, & in candidis alia ſunt candidiora. Adoleſcit in longitudinem maximè herbacea. Arbores autem necat candida, omnemque ſuccum auferendo, tanta craſſitudine augetur, vt arbor ipſa fiat. Signa eius, folia maxima, atque latiſſima, mammas erigentis, quæ ſunt cæteris inflexæ, racemi ſtantes, ac ſubrecti.

Et quamquam omnium hederarum generi radicosa brachia, huic tamen maximè ramosa, ac robusta. Ab ea nigræ, sed proprium albæ, quod inter media folia emittit brachia, vtrinque semper amplectens: hæc est & in muris, quamuis ambire non possit. Itaque etiam pluribus locis intercisa, viuit tamen duratq;, & totidem initia radicum habet, quot brachia, quibus incolumis, & solida arbores sugit, ac strangulat. Est & in fructu differentia albæ nigræq; ederæ, quoniam aliis tanta amaritudo acini, vt aues non attingant. Est & rigens hedera, quæ sine adminiculo stat, sola omnium generum, ob id vocata cissos. E diuerso nunquam nisi humi repens chamęcissos. Dioscorides: Hedera differentias multas sortitur, summas autem genere tres. Nam quædam candida est, altera nigra, tertia helix, candida fructum fert candidum, nigra nigrum, ac croci æmulum, quam vulgus dionysiam vocat: helix fructum non gignit, sed albas habet viticulas, & folia parua, angulosa & concinniora. Virgilius vtriusque hederæ, albæ nigræve meminit.

Candidior cygnis hedera formosior alba. atque
——— *ederæ pandunt vestigia nigræ.*

Cœlum. Hedera, ex Theophrasto, calores odit, frigus adamat, quare feruidis minus potest prouenire. In Asia hederam enasci negant, sed in India visam in monte, cui Mero nomen affirmant, quo Liberum patrem ortum fabulæ aiunt. Qua de causa Alexander, quum ex India aliquando descenderet, coronatus & ipse, & exercitus ibat. Harpalus verò & in Media tantùm locare eam contendit, serendo sæpe in hortis Babyloniis, & curiose colendo, sed nihil efficere potuit. Hæc enim nullo pacto viuere valebat, sicut reliqua, quæ aducta de Græcia sunt, hospitari patiebantur. Hæc igitur ob cœli conditionem regio recusat. Ab eo Plinius. Edera iam dicitur in Asia nasci. Negauerat Theophrastus, nec in India, nisi in monte Mero. Quin & Harpalum omni modo laborasse, vt sereret eam in Medis, frustra. Alexandrum verò ob raritatem ita coronato exercitu, victorem ex India rediisse, exemplo Liberi patris, cuius dei nunc & adornant thyrsos, galeasq; etiam & scuta, in Thraciæ populis in solennibus sacris. In frigidis terris nasci cecinit Virgilius.

——— *at sceleratum exquirere frigus*
Difficile est, piceæ tantum, saxiq; nocentes
Interdum, aut hederæ pandunt vestigia nigræ.

Solum. Cassianus aquosis agris gaudere dixit. Adreas apud Athenæum hederam citra cultum vbiuis copiosam prouenire dixit.

Satio. Cassianus plantari ante Calendas Nouembres, & à Calendis Martiis. Columella idibus Februarii, vel Calendis Maii seri oportere. Seritur & geniculis suis & ex his radices dimittunt, quum maximè omnium viuax sit, seu arbores scandens amplexu suo perstringat, seu in terra abdita ima subeat. Nam defixa quoque nimirum erũpere valet: spissitate, acoreque suo seruari aliquantulum temporis potest. Longè ab arboribus seri debet, obest enim maximè sua vicinia:

nume-

numeroſa enim radice cohæret, multoque indiget alimento, quæ aſcendere, amplecti, ſtrangulare, atque irrepere apta eſt. Facilis eſt generationis, nam in multis creatur, & quod mirabilius, viſam eſſe in cornibus cerui aliquando: Hæc Theophraſtus. Plinius verò: *Ac non in nouiſſimis cauetur, ne fabis florentibus attingatur hedera. Id enim noxium, & exitiale ei eſt tempus.* Seritur etiam palo: ex qua ſatione inſitio reperta eſt. Agricola ſedulus caſam ſepis munimento cingens quo minus putreſcerent ſudes limen ſubdidit ex hedera. At illæ viuaci morſu apprehenſæ, ſuam ex alieno fecere vitam, apparuitq; truncum eſſe pro terra.

Hedera laborem omnem veretur, ſi Propertio credimus canenti: *Cultus.*

Aſpice quos ſummittat humus formoſa colores;
Et veniant hederæ ſponte ſua melius.

Decoros dabit corymbos, inquit Caſſianus, ſi ternum conchyliorum crematorum cinere conſpergatur, aut alumine rigetur. Nigra vertitur in candidam, ſi terra alba madens humore, octo dierum ſpatio radicibus infundatur. *Ars.*

Theophraſtus hederam calidam dicit, quod ex ea fiant ignaria. Ab eo Plinius. Calida hedera, & omnes, ex quibus ignaria fieri ſolent: teritur lignum ligno, ignemque concipit attritu, excipiente materia aridi fomitis, fungi, vel foliorum facillimè conceptum. Sed nihil hedera præſtantius, quæ teratur lauro, laurumque terat. Cato. *Si voles ſcire in vinum aqua addita ſit, necne, vaſculum facito de materia hederacea. Vinum id, quod putabis aquam habere, eodem mittito, ſi habebit aquam, vinum effluet, aqua manebit: nam non continet vinum vas hederaceum.* Ab eo Plinius. *Ederæ mira proditur natura, ad experienda vina. Si vas fiat ex ligno eius, vina transfluere, ac remanere aquam, ſi qua fuerit miſta.* Sed id falſum diximus in Magia noſtra naturali. *Materies.*

IOAN. BAPTISTAE PORTÆ NEAPOLITANI

VILLAE

LIBER DECIMVS SIVE HORTVS OLITORIVS.

PROOEMIVM.

CORONARIO horto egressi, olitorium ingredimini, ibi enim cremia, & frutices inspexistis, hîc herbacea conspicietis: nouissimum genus, in quod stirpes omnes, è terra nascẽtes principio digessimus. Licuit enim mediocriter agricolationis rei imbuto simplicis cultus tractationẽ præmittere, vt quæ multiplicis operationis foret, facilius perdisceretur, ne vestra delusa spectatione delapsi videremur. Olitoriam rem aggrediemur, sanè perquam dignam, cui strenuam seduli operã nauemus. Marcus ille antiquissimus Cato secundum locum tribuit horto irriguo, & si suo tempore vinum tanto pretio non fuisset, vni horto principẽ locum tribuisset. Cicero libro de senectute: Nõ segetibus solũ, & pratis, & vineis, & arbustis res rusticę lætæ sunt, sed etiam hortis. Columella hortorum cultũ insigniter neglectum fuisse quõdam veteribus agricolis narrat, suo tempore vel celeberrimũ, siquidem quum parcior apud priscos esset frugalitas, largior tamẽ pauperibus fuit vsus epularum, lactis copia, ferinaq; ac domesticarum pecudum carne, velut aqua, frumẽtoq; summis, atq; humillimis victum tolerãtibus. Mox quũ sequẽs, & præcipue sua ętas dapibus libidinosis sua pretia cõstituerit, cœnęq; non naturalibus desideriis, sed censibus æstimentur, plebeia paupertas summota à pretiosioribus cibis, ad vulgares cõpellitur. Plinii tempore statim faciebant iudicium nequam esse in domo matremfamilias, (etenim hæc cura fœminæ dicebatur) vbi indiligens esset hortus. Horti maximè placebant, quia nõ egerent igni, parcerẽtq; ligno, expedita res, & parata semper, vnde & acetaria appellantur, facilia concoqui, nec oneratura sensum cibo, & quæ minimè accenderent desideriũ panis. Et si hortorum cultus diligentius Columellæ, quàm maiores tradiderint, præcipiendus fuit, quanto nobis copiosius pertractãdus fęlici Campanię solo, indulgentissimoq; cœlo ortis erit? Vbi humi facilitate, cœliq; placiditate herbæ

bæ ſunt perennis prouentus, reſtibiliſq; feracitatis, ſibiq; gradatim ſuccedunt, adeoq; laſciuiũt, vt idem olus ter, quater anno ſeratur, demetaturq;. In quibus aſſiduus vſus, & eſus multa adinuenit, nec parum multa inuenturus. Nos primum acetaria olera, poſt condimentaria, demum eſcaria, poſtremo cartilagineum genus, tum quod ſupra terram, tum quod ſub terra connaſcitur proſeremus. Sed prius de cœlo, ſolo, & remediis horti aliqua prædicturi.

Quid hortus, & de Priapo hortorum deo. CAP. I.

HORTI ſi plurali numero proferantur, non ſolùm olerum, aliarumque herbarum, ſed arborum quoq; conſitum locum ſignificãt, vt horti Alcinoi, Saluſtiani, Luculliani, & Pompeiani. Fuit etiã eius ſignificatio, & ſi ſingulari numero proferatur, adeò latiſſima, vt etiam omnis villa cõprehenderetur, Feſto Pompeio authore. In duodecim tabulis legum noſtrarũ, inquit Plinius, nuſquam nominatur villa, ſemper in ſignificatione ea hortus. In horti verò hęrediũ. Dicti horti ſunt, quod ibi oriantur, qui arma capere poſſint. Ab aliis verò horti dicti, quòd ibi olera naſcerẽtur: oluſq; dicitur Theophraſto omnis herba, quę cibario vſui oritur. Alii ab alendo, quod oleribus alerẽtur homines antequam fruges repertæ eſſent. Varro nomen ab olla deducit. Nonius & Feſtus inter aſpirata connumerant. Sed ſi etymologię rationem ſpectemus, ortus ſine aſpiratione ſcribendũ eſſet, à doctioribus verò receptus vſus fecit, vt aſpiretur, fortaſſe ad differentiam participii ortus. Nobis verò olitorius hortus erit circumſcriptus in villa locus, in quo olera deponimus, nomenq; ab oriendo deducimus, quod in hac villæ parte feſtinantius, & copioſius quàm alibi toto anno herbæ oriantur. Sed de hortorum deo dicamus aliqua. Hanc rem, inquit Plinius, comitata eſt & religio quædam, hortoſq; & fores tantùm contra inuidentiũ effaſcinationes dicari videmus. In remedio ſatyrica ſigna, quãquam hortos tutelę Veneris aſſignante Plauto. M. Varro ſui de re ruſtica libri initio Venerem aduenératur, cuius procuratio hortorum, quo nomine ruſtica vinalia inſtituta. Cæteri autem Priapum hortorum deum voluerunt, & ſi M. Varro inter deos Semnones adnumeret, qui neq; cœleſtes, neq; terreni eſſent, à Gręcis verò inter deos receptus, propter eam corporis partem, à qua omnium animantium ſit ortus. Sed ratio cur hortorum præſidio Priapus fuerit, eſſe poteſt, quod ſicut pars illa omnium fœcũdiſſima, & generationis cauſa exiſtit, ſic in villa nil hortis fœcundius: nam & ſi cęterę villę partes ſemel quid annuatim producant, horti ſemper ſunt perennes. Phurnutus ita eum depingit, vt omnis generis fructus in ſuo ſinu gerat, quod fructuũ indicet copiã, qui intra terrę ſinum naſcuntur, & oſtenduntur. Deus dicitur, quòd eius ſit & ſeruare, & tueri, quæ genuerit. Falcem manu gerit, cuius vſus in putandis vineis, & arboribus eſt, vt putatione omnia fertiliora reddantur. Ægyptii, qui tum publicas, tum religioſas res non ſine quadam naturali ratione figurant, aliter eum depingunt; dextra ſceptrum geſtantem, perinde ac ſi ab eo omnia terra

mariq; genita sint. Sinistra sui ipsius ithyphallum tenentem, quo semina humo aspersa in apertum mittat. Columella de eius effigie,

——— Sed truncum fortè dolatum
Arboris antiquæ numen venerare ithyphalli:
Terribilis membri, medio qui semper in horto
Inguinibus puero, prædoni falce minetur.

Dictus Græcis ἰθύφαλλος: nam φαλλὸς Priapus est, ἰθὺς rectus, quasi columnam recti membri denotans. Item legitur,

Astans inguinibus columna nostris.

Apud Corynthios, vt Strabo refert, magna veneratione Priapus colebatur, nec in templo solùm, sed in agrestibus locis, vbi caprarum pascua, & apum examina essent. Pausanias in Boëticis dicit, Ægyptios hircum vocasse ob eam corporis partem, à qua omnium sit ortus. Orpheus eum protogonon vocat. Apud Lampsacum Priapo lætabilis victima asellus erat, vel quia, vt Ouidius in Fastis, Lotis pudicitiæ dum insidiatur Priapus, asini clamore excitata nympha, amatoris libido detecta est: vel quum, vt Higinius ait, inter asellum, & Priapum de virilis membri magnitudine ortum esset certamen, in eo superior fuerit asellus; vel, vt Lactantius, quum in hoc animali genitalis membri magnitudo enormis sit, nulla huic deo victima aptior poterat sacrificari: vel, vt ego auguror, asellus hortos ingrediens, teneras & nascentes herbas pedibus conculcando, & dentibus detruncando auidissimè depascitur, vnde & hortorum populator, hortorum custodi deo immolabatur, vt capra Mineruæ, deæ deuastatrix, & hircus Baccho vitium erosor: vel quòd nudata carne caluaria asini medio horti defixa contra eorum effascinationes sit amuletum.

Quis locus hortis deputetur. CAP. II.

HORTI locum Græci pariter & Latini circa ædes eligunt, longè ab area. Cassianus. Horti constructio res permaximè necessaria in vita, constituereq; eum conuenit, & ad sanitatem, & ad vires à morbis reficiendas non procul ab ædibus, sed in vicinia, vt & delectationem ex aspectu capiamus, & iucunditatis ex odoris fragrantia participes simus. Situs non secundum ventum arearum, ne à tenuissimis palearum particulis inde allatis herbæ perdantur. Columella locum prius conuenire dixit, si permittit agri situs, iuxta villam, præcipue pinguem, prouidendumq; ne hortus areæ subiaceat, ne per trituram venti possint paleas, aut puluerem in eum perferre: nam vtraq; sunt oleribus inimica. Ab eo Palladius: Hortus domui proximus esse debet, sterquilinio maximè subiectus, cuius succo sponte fœcundetur. Ab area longè situs sit: nam puluerem palearum patitur inimicum.

Quale solum, & cœlum hortos deceat. CAP. III.

POST loci electionem, sequitur soli, & cœli: & si nos singularis cuiusque herbæ peculiare solum, cœlumq; designabimus, lubet tamen in vniuer-

sum

ſum aliqua præfari. Theophraſtus pingue ſolum oleribus conuenire dixit, olera enim radices in profundum non adigunt, vnde id ſugunt, quod ſumma tellure ſuppeditatur, quod neq; exiguum, neq; exuctile eſſe debet. Caſſianus ſuo de Agricultura libro terram deſcribens oleribus aptam, probat eam, quæ æſtu neq; reſiccetur, neq; magnis hiatibus rumpatur, neq; argilloſam, vel aſperam. Quæ enim per æſtatem reſiccatur, implantata perdit, aut tenuia & imbecillia reddit. Quę argilloſa, ſi ex æquo ſtercus ei ammiſceatur, vix idonea redditur. Quæ hiaſcit, inutilis penitus. Aſpera neq; nutrire, neq; recipere quicquam poteſt. Aſperi arenoſiq; loci, qui multum limum recipiunt, pauci ſunt oleribus idonei. Sed ita deprehendes aptam. Terram aqua diſſolue, & laua, & ſi quid limi habere comperies commodam iudicabis, ſi plus aquæ, ineptam: eandem etiam iudicabis, ſi manibus, velut ceram emolliendo glutinoſam comperies. Columella pingue ſolum oleribus tribuit, & quale oporteat eſſe, quibúsve ſignis dignoſci, carminibus elegantiſſime deſcribit:

Principio ſedem numeroſo præbeat horto
Pinguis ager, putres glebas, reſolutaq; terga
Qui gerit, & foſſus graciles imitatur harenas.
Atque habilis natura ſoli, quæ gramine læto
Parturit, & rutilas ebuli creat vuida baccas.
Nam neque ſicca placet, nec quæ ſtagnata palude
Perpetitur querulæ ſemper conuitia ranæ.
Tum, quæ ſponte ſua frondoſas educat vlmos,
Palmitibusq; feris lætatur, & aſpera ſyluis
Achrados, aut pruni lapidoſis obruta pomis
Gaudet, & iniuſſi conſternitur vbere mali,
Sed negat helleboros, & noxia galbana ſucco,
Nec patitur taxos, nec ſtrenua toxica ſudat,
Quamuis ſemihominis veſano gramine fœta
Mandragoræ pariat flores, mœſtamq; cicutam,
Nec manibus mitis ferulas, nec cruribus æque,
Terga rubi, ſpinisq; ferat paliuron acutis.

Palladius, Etſi terra omnis ſtercore miſta horto conueniat, tamen hæc genera ſunt in electione vitanda. Creta, quam argillam dicimus, atque rubrica. Cœlum verò exoptat apertum, apricumq;, arboribus liberum & omni vmbra, & temperatum. Nam calidis, ſiccisq; locis herbæ æſtate ad extremum ariditatis perueniunt, intereuntq;, niſi aſſidua pluuia, vel aqua organis hauſta rigentur: contrà quæ locis frigidis, ſe ſuſtinere non poſſunt. In locis vmbroſis parum vtilitatis excipimus: vnde temperatum cœlum, vel calidum expoſcunt, vt omni tempore conualeſcant. Humidis locis æſtate valent, hyeme laborant, ſiccis hyeme valent, æſtate peruruntur. Terram emendare poſſumus, cœlum nullo modo permutare, ob id circa cœli electionem laborandum.

Quòd horti locus oportet sit irriguus. CAP. IIII.

QVOD maximè refert in horti electione est, vt locus sit irriguus, qui adueniente riuo, dicit Columella, vel si non sit fluens aqua, fonte puteali possit irrigari. Sed vt certam perennitatis puteus habeat fidem, tum demum effodiendus est, quum sol vltimas partes virginis obtinebit, id est, mense Septembri ante æquinoctium autumnale, siquidem tum maximè explorantur vires fontium, quum ex longa siccitate æstatis, terra caret humore pluuiali. In suis verò carminibus,

Vicini quoque sint amnes, quos incola durus
Attrahat auxilio semper sitientibus hortis,
Aut fons illachrymet putei non sede profunda,
Ne grauis haustúris tendentibus ilia vellat.

A quo Plinius, Hortos riguos maxime habendos, si contingat profluo amne, si minus è puteo pertica, organísve pneumaticis, vel tollenonum haustu rigandos. Palladius. Felix positio est, cui leniter inclinata planities cursu aquæ fluentis per spatia discreta deriuat. Si fons desit, aut imprimendus est puteus, aut si nequeas hoc, piscina superius construenda est, vt illinc aquas pluuia conferente, hortus per æstiuos rigetur ardores. Si hac omni facultate carueris, semper altius tribus, vel quatuor pedibus ad pastini similitudinem fodies hortulum, qui sic cultus negligat siccitates. Sed Vindanionius locis aqua carentibus hortum tali artificio construit. Spatium terræ ad hortum electum, pedali, vel cubitali profunditate defodit, & ablata terra, tegulas in effossum locum substernit, coniicit pinguem terram supra. Alii pro tegulis pauimentum tectorio opere inducunt, complanantque, tum terram supra, & stercus superiniiciunt: ambiatur etiam muris locus, vt nequaquam aqua ad rigandum affusa foras diffundi possit, deinde serunt, hyeme pluuiali aqua contenti, æstate rigantes, neque enim æstate indigent humore, quum hyberna humiditas loco conseruetur, ne in vicinos locos delabatur. Alii duos faciunt hortos, hyemalem, qui ex pluuiis opem sentit, alterum æstiuum in loco vmbroso, ad Arctum verso. Theophrastus narrat olera omnia aquam diligere. Aquarum optimæ, quæ dulces, & frigidæ sunt, pessimæ quæ salsæ, & rarefactu difficiles notantur. Omnium optimæ, quas Iuppiter dederit: his enim animalia noxia interimi creduntur. Salsæ aquæ vitandæ sunt, quia deterius nutrire terrenas plantas queunt, quàm dulces, adurunt enim, augeríque prohibent. Quibusdam priuatæ naturæ oleribus, priuata alimenta exhibere par est, salsisq; humoribus iuuantur, vt brassica, beta, ruta, eruca, quæ si salsis aquis rigentur, meliora euadunt. Sed aquæ potabiles frigidæ idoneæ sunt, & haud exiguas sibi partes vendicant ad alimenta, & incrementa olerum, percoquunt enim propter caloris circumobsistentiam, & propter radicum refrigerationem: ob id olera his aquis rigata, meliora euadunt. Ex cœlestibus no-

ctúrnæ,

cturnæ, & aquiloniæ præstant, & ob eandem causam calidæ diffundunt, & humefaciunt, & insitum calorem debilitant. Aquarum mixtura vtilis est, quum altera dura, & incocta, altera mollis & placida, vel si terrenam misturam secum ferant, vt in turbulentis, stercorosisq; humoribus. Aquæ contumacia iniecto lino emollitur, & putealis tenuitatem admiscens scatebris lutulentis. Rigandi hora vel matutina, vel vespertina, ne aqua feruescens sole officiat. A quo Plinius. Peculiaris medicina raphano (brassicam intelligit) betæ, rutæ, cunilæ, in salsis aquis, & alioqui plurimum suauitati, & fertilitati conferunt, cæteris dulcium aquarũ rigua prosunt. Vtilissimè ex iis quæ frigidissimæ, & quæ potu suauissimæ. Minus vtiles è stagno, & quas elices inducunt, quoniam herbarum semina inuehunt. Præcipuè tamen imbres alunt: nam & bestiolæ innascentes necantur. His horæ rigandi matutina, atq; vespera, ne inferuescat aqua sole. Apud nos si non est altius attollenda aqua, tympanis olitores vtuntur, hæc enim per aperturas hauriunt aquas in ambitu, redduntq; eas per columbaria secundum axem. Si verò altius attollendæ sint, rotę ambitu affiguntur modioli, vt pleni aqua, & in sublime elati, reddant aquas in castellum. Sed hoc frequentius organo vtimur. Inuoluitur spartea funis circa rotæ circumferentiam, demissaque ad imum putei collocantur in ea situlæ ligneæ congiales pendentes, vt rotæ versatione attollantur in summũ situlæ, quæ denuo cogentur inuerti, & infundere in castellum aquam quam extulerant. Id interdiu faciunt quum solis feruore cessant ab opere. Vesperi verò ostiolum reserant sub castello, quo reserato subiectus canalis excipit aquam ex castello effluentem, vt circa hortum excernat. Alii deinde canaliculi excipiunt, & in areas impartiuntur ordine collocati, tota nocte residente in areolis aqua.

De fimo oleribus idoneo. CAP. V.

OLERA omnia aquam, fimumq; concupiscere Theophrastus scripsit, & magis quæ infirmiora sunt, quum maiori, copiosioriq; alimento indigeant: Hyberna magis, quàm æstiua, ruta excepta, quæ fimi aspernatrix est. Fimum stipularium maximè laudat, iumentorum vitiosum putat, quod maximè inarescat. Fimum vnà cum satu intermistum potissimum disponunt. Quidam inter serendum superiaciunt, & stercore humano inconcocto ad succum probè conficiendum vtũtur. Oleribus paratur succus simul à fimo, & ab aqua, quum multum humoris ab eis appetatur: volunt enim foliorum vsum præbere, non fructum, quum folia tam elaborato succo non egeant, vt fructus. Græci: primum stercus oleribus optimum, cinis tenuissimus, & natura calidus, occidit enim pulices, & vermes, & eiusmodi bestiolas. Secundum columbinum, quod ipsum itidem bestias necare possit. Quidam columbino asininum præferunt, quod olera dulciora reddat. Optimum caprinum eadem pręstare valens. Sed in carentiis alia etiam stercora, sed nõ recentia, in vsum venire possunt, recentia bestias gignũt: sint saltim annua, & ligonibus pertractata.

Ex his Fronto maximam iniuriam olitori fieri posse scribit, si anserinum stercus muria dissolutum, oleribus aspergatur. Columella optimum stercus asini ad hortorum vsum esse dicit, quia minimum herbarum creat, proximum vel armenti, vel ouium, si sit anno maceratum: nam quod homines faciunt, quamuis habeatur excellentissimum, non tamen necesse est adhibere, nisi aut nudæ glareæ, aut sine vllo robore solutissimæ arenæ, quum maior scilicet vis alimenti desideretur. In carminibus tempus præsignat,

Post vbi Ryphea torpentia frigora brumæ
Candidus aprica Zephyrus relegauerit aura,
Sydereoq; polo cedet lyra mersa profundo,
Veris & aduentum nidis cantarit hirundo:
Rudere tum pingui, solido, vel stercore aselli,
Armentíve fimo saturet ieiunia terræ,
Ipse ferens olitor diductos pondere qualos.
Pabula nec pigeat fesso præbere nouali,
Immundis, quæcunque vomit latrina, cloacis.

Pastinandi tempus, cultus, & seminum ortus. CAP. VI.

ORDINANDI, pastinandique tempora duo dicit Columella, quoniam duæ quoq; sunt olerum sationes: nam & autumno, & vere plurima seruntur, melius tamen vere riguis locis, quoniam & nascentis anni clementia excipit prodeuntia semina, & sitis æstatis restinguitur fontibus. Curabimus vt ager, quem vere conseri oportet, autumno circa calendas Nouembris pastinetur. Quem deinde velimus autumno instituere, mense Maio conuertemus, vt aut hyemis frigoribus, aut æstiuis solibus, & gleba soluatur, & radices herbarum necentur, nec multo ante stercorare debebimus, & quum sationis appropinquabit tempus, ante quintum diem exherbandus erit locus, stercorandusq;, & ita diligenter fossione iterandus, vt fimo terra commisceatur. Igitur solum, quod conserere vere destinauerimus, post autumnum patiemur effossum iacere brumæ frigoribus, & pruinis inurendum. Quippe è contrario sicut calor æstatis, ita vis frigoris excoquit terram, fermentatamq; resoluit. Palladius ab eo: Serendi tempora, licet per menses certa signemus, tamen secundum loci, & cœli naturam vnusquisq; custodiat. Frigidis locis autumno satio celerior fiat, verna verò tardior. Calidis autem regionibus & autumnalis serior fieri potest, & verna maturior. Quæcunq; serenda sunt, quum Luna crescit, seminentur: quæ secanda sunt, vel legenda, quum minuitur. Sementes hortensium, Theophrastus inquit, quibus seri singula solent, tres certè notantur. Vna hyberna, altera æstiua, tertia quæ inter eas cadit post hybernũ solstitium, quas ita appellant, non ratione satus, sed ortus, vsusq;. Satus enim in cõtrariis fermè temporibus consistit. Prima mense Iulio post æstiuum solstitium, quo brassicam, radiculam, rapam, & quæ sementis postera vocant, vt betam, lactucam,

cam,

cam, erucam, ſinapi, coriannum, anethum, & naſturtium ſerere ſolent. Secunda poſt brumam menſe Ianuario, qua ſeminant, defiguntq́; porrum, apium, gethyum, & atriplicem. Tertia, quam æſtiuam appellant menſe Martio, qua cucumis, cucurbita, blitum, ocimum, portulaca, ſatureia ſeruntur. Sed proſequamur varias earum generationes, ex eodem: & primò alia ſemine, alia ab radice, auulſione, & ramo oriuntur. E ſemine maximè generalis eſt omnium generatio. E radice allium, cæpa, bulbus, & capitata omnia. Sed oportet quæ ſeruari ad ſationem debent, vt earum interna humiditas pinguior ſit: nam ſi eſt aquoſa, diſſoluitur, altera, vt tunicis muniatur, quarum præſidio intus humor cohibeatur, ne exhalet: nam quæ tenui cortice ſunt, rugantur cito, abit enim pars tenuis. Exemplum rapi, & raphani, ſed bulbus & ſcilla quum munimentum aliud à natura comparatum habeant, ſcilicet tunicas plures, & lentorem, diutius viuunt. Braſſica auulſione naſcitur, ruta, ſiſymbrium, ſerpillumq́;. Hæ nanq; deciſæ, & depactæ radices fundunt, adoleſcuntque. Sed ocimum, & amaracum à ſummo reciſa panguntur, & ſi exuctioris naturæ ſunt, germina fundunt, cultumq́; ſuſcipiunt, vt diu incolumia perennent. Omnia tranſlata meliora, grandioraq́; fiunt: porrorum enim, radicumque magnitudo ex tranſlatione. Omnia auctu faciliora, grandioraq́; veniunt ſeminibus depoſitis, quàm fuſim ſatis. Caule reciſo omnia regerminant, exceptis quæ ἀπόκαυλαι dicuntur. Sed euidentiſſima & vſitata, ocimum, lactuca, & braſſica. Lactucæ quidem regerminatos caules ſuauiores affirmant, primos eſſe lactuoſos, atq; amaros, vtpote minus concoctos, alii è contrario volunt, ſecundos ſcilicet lacte refertiores conſtare, ſed dulciores ſentiri, quandiu teneri ſunt. In braſſica ſuauiores regerminatos caules omnibus conſtat. Radix & rapa ſi terra cooperiantur, vſq; ad æſtatem durant, & creſcunt, quod olitores de induſtria faciunt, non enim regerminant, nec folia promunt, niſi aggeſtam humum eieceris, quod etiam in reliquis deprehendi facilè poteſt. Ab eo Plinius. Naſcuntur omnia aut ſemine, aut auulſione. Quædam ſemine, & ſurculo, vt ruta, origanum, ocimum: præcidunt enim & hoc quum peruenit ad palmum altitudinis. Quædam & radice & ſemine, vt cæpa, allium, bulbi. Eorum verò quæ à radice naſcuntur, radix & diuturna, & fruticoſa eſt, vt bulbi, gethyi, ſcillæ. Fruticant alia & non capite, vt apium, beta. Caule reciſo ferè quidem omnia regerminant, exceptis quæ non ſcabrum caulem habent. Et in vſum verò ocimum, raphanus, lactuca. Hanc enim ſuauiorem putant à regerminatione. Raphanus vtiq; iucundior detractis foliis, antequam decauleſcat: hoc & in rapis. Nam & eadem direptis foliis cooperta terra creſcũt, durantq́; in ęſtate. Vtiq; meliora naſcuntur aceruatim ſato ſemine, quàm ſparſo.

De hortorum remediis contra cœli noxas. CAP. VII.

NVNC afferamus remedia hortorum, ab antiquis rei agricolationis authoribus deſcripta. Sed quia circa duo videntur verſari, & contra cœli

noxas, & contra innascentium animalium iniurias, indicabimus primò quomodo à cœli noxis tueantur. Grandini obuiam iri credidit Philostratus, si quis speculum incumbenti nubi ostendat. Vel si hyænæ, crocodili, aut phocæ pellem loco circumducas, eandemq; præ foribus domus suspendas. Vel si claues multarum ædium per circulum regionis funiculis illigaueris. Vel si in domibus tauros statues ligneos. Vel si palustrem testudinem dextra manu supinam posueris, modica terra circum eam aggesta, vt se nequeat vertere, & abire. Sunt qui dicant hora sexta diei, vel noctis circumgestationem testudinis fieri oportere, & depositionem. Vel hippopotami pellis tegmina ad singulos horti terminos posita. Quæ valdè indecora opinor, vitanda, & non credenda, sed adscripsi, ne quid videar eorum præteriisse, quæ veteres prodiderunt. Palladius contra grandinem etiam multa scribit. Panno roseo mola cooperitur. Item cruentæ secures contra cœlum minaciter leuantur. Item horti spatium alba vite præcingitur. Vel noctua pennis patentibus extensa suffigitur. Vel ferramenta, quibus operandum est, sepo vnguntur vrsino. Grandini creditur obuiare, si quis crocodili pellẽ, vel hyænæ, vel marini vituli per spatia possessionis circumferat, & in villæ, aut cortis suspendat ingressu, quum malum viderit imminere. Item si palustrem testudinem dextra manu supinam ferens vineas perambulet, & reuersus eodem modo sic illam ponat in terra, & glebas dorsi eius obiiciat curuaturæ, ne possit inuerti, sed supina permaneat. Hoc facto fertur spatium sic defensum nubes inimica transcurrere. Nonnulli vbi instare malum viderint, oblato speculo imaginem nubis accipiunt, & hoc remedio nubem (seu vt sibi obiecta displiceat, seu tanquam geminata alteri cedat) auertunt. Item vituli marini pellis in medio vinearum loco vni superiecta viticulæ, creditur contra imminens malum totius vineę membra vestisse. Contra rubiginem hæc docentur à Columella in suis carminibus.

Hinc mala rubigo virides ne torreat herbas,
Sanguine lactentis catuli placatur, & extis.
Hinc caput Arcadici nudum cute fertur aselli
Tyrrhenus fixisse Tages in limite ruris.
Vtq; Iouis magni prohiberet fulmina Tarchon,
Sæpe suas sedes percinxit vitibus albis.
Hinc Amythaonius docuit quæ plurima Chiron,
Nocturnas crucibus volucres suspendit, & altis
Culminibus vetuit feralia carmina flere.

Anatolius, Omnia semina tum hortensia, tum arualia ab omni bestia & integra, & illæsa conseruabis, si ipsa in succo cucumeris syluestris præmacerata seminaueris. Incorrosa autem manent olera in testudinis testam conseminata. Floribus euadet hortus, si loto tusa, & in aquam coniecta cum resperseris, aut fœnogræco in aqua trito sulcos irroraueris, aut asini caluariam in medium hortum deposueris. Palladius. Omnia semina horti, vel agri ferun-

tur

tur ab omnibus malis, ac monſtris tuta ſeruari, ſi agreſtis cucumeris tritis radicibus antè macerentur. Item equæ caluaria, ſed non virginis, intra hortum ponenda eſt, vel etiam aſinæ. Creduntur enim ea fœcundare ſua præſentia, quæ ſpectant. Philoſtratus etiam hippopotami pellem intra regionem defodit, ne eò loci fulmen cadat.

Remedia contra beſtiolas horto innaſcentes. CAP. VIII.

NVNC ad beſtiolas hortis noxias noſter ſe conuertat ſermo, & primò ab erucis incipiemus: maxima & vniuerſalis olerum lues. Theophraſtus braſſicis innaſci erucas dixit, quas humor collectus interimit, & fimus aceruatim iniectus. Anatolius Græcus ad eas fugandas hæc docet. Vitigineum cinerem triduo macerato aqua, inde olera aſpergito. Vel bitumine & ſulphure ea ſuffumigato. Vel olerum ſemina ficulnei cineris lixiuio macerato, & ſerito. Vel vrina & amurca ex æquo miſtis, vel alterius horti erucis exceptis, & aqua cum anetho coctis, & refrigeratis hortos irrorato. Vel menſtruata mulier diſcalceata, crinibus paſſis, palliolo induta, nullo circa pudenda perizomate, hortum circumiens per medium egrediatur. Vel fungos ſub nucis arbore naſcentes ſuffumigato. Quin & veſpertilionis ſtercore, & allii lignis ſuffitis, vt vapor per hortum diſpergatur, erucæ necabuntur. Columella. Vbi verò apricis regionibus poſt pluuias noxia inceſſerunt animalia, quæ à nobis appellantur erucæ, Gręcè autem κάμπαι, vel manu colligi debent, vel matutinis temporibus frutices olerum concuti. Sic enim dum adhuc torpent nocturno frigore, ſi deciderint, non amplius in ſuperiorem partem prorepunt. Id autem superuacuum eſt facere, ſi ante ſationem ſemina, vt iam prædixi, ſucco herbæ ſedi macerata ſunt. Nihil enim ſic medicatis nocent erucæ. Sed Democritus in eo libro, qui Græcè inſcribitur περὶ ἀντιπαθῶν, affirmat has ipſas beſtiolas enecari, ſi mulier, quæ in menſtruis eſt, ſolutis crinibus, & nudo pede vnamquamq; aream ter circumeat, poſt hoc enim decidere omnes vermiculos, & ita emori. In ſuis verò carminibus elegantiſſimè eadem docet,

Sed ne dira nouas ſegetes animalia carpant,
Profuit interdum medicantem ſemina pingui
Palladia ſine fruge ſalis conſpergere amurca,
Innatáve laris nigra ſatiare fauilla.
Profuit & plantis latices infundere amaros
Marrubii, multoq; ſedi contingere ſucco.
At ſi nulla valet medicina repellere peſtem,
Dardaniæ veniant artes, nudataq; plantas
Fœmina, quæ iuſtis tum demum operata iuuentæ
Leigbus obſcœno manat pudibunda cruore,
Sed reſoluta ſinus, reſoluto mœſta capillo,
Ter circum areolas, & ſepem ducitur horti.

Quæ quum lustrauit gradiens (mirabile visu)
Non aliter quàm decussa pluit arbore nimbus
Vel teretis mali, vel tectæ cortice glandis,
Voluitur ad terram distorto corpore campe.

Plinius. Raphano (brassicæ) innascuntur erucæ. Naporum medicina est, siliquas vnà seri, sicut olerum cicer, arcet enim erucas. Quo si omisso iam natæ sint, remedium absinthii succus decocti inspersus, & sedi, quam aizoum vocant. Semen olerum si succo eius madefactum seratur, olera nulli animalium obnoxia futura tradunt. In totum enim nec erucas, si palo imponantur in hortis ossa capitis ex equino genere fœminæ duntaxat. Aduersus erucas & cancrum fluuiatilem in medio horto suspensum auxiliari narrant. Sunt qui sanguineis virgis tangãt ea, quæ volunt his obnoxia esse. Palladius ex his. Contra erucas semina, quæ spargenda sunt, semperuiuæ succo madefiant, vel erucarum sanguine. Cicer intra olera propter multa portenta serendum est. Aliqui cinerem de fico super erucas spargunt. Item squillam, vel in horto serunt, vel certe suspendunt. Aliqui mulierem menstruantem, nusquam cinctam, solutis capillis, nudis pedibus contra erucas, & cætera hortum faciunt circumire. Aliqui fluuiales cancros pluribus locis intra hortum clauis figunt. Campas fertur euincere, qui fusticulos allii sine capitibus per horti omne spatiũ comburens nidorem locis pluribus excitarit. Vel si ablatas de horto vicino campas excoquas aqua, & per horti tui spatia vniuersa diffundas. Campas nonnulli ficulneo cinere prosequuntur: si permanserint, vrina bubula, & amurca æqualiter mista conferueant, & vbi refrixerint, olera omnia hoc imbre consperge. Contra pulices radicibus, Theophrastus docet remedium, ne noceant, interserere eruum. Sed ne nascantur, nullum remedium repertum est. Anatolius. Olera à pulicibus non corrodentur, si seminibus ipsorum parum erui in seminando ammiscueris. Hoc rapis, & raphanis maximè conuenit. Alii erucam simul serunt, vel plantant, & præsertim cum brassicis. Hæc nanque à pulicibus infestantur. Omnia hortensia semina, & arualia ab omni bestia illæsa seruabis, si ipsa in succo syluestris cucumeris præmacerata seminaueris. Incorrosa manent olera in testudinis testam conseminata. Palladius. Acre acetum succo iusquiami mistum fertur olerum pulices necare, si spargas. Vel amurca per pauimentum frequenter aspersa, vel cimino agresti cum aqua trito. Vel si cucumeris agrestis semen aqua resolutum sæpè infundas, vel aquam lupinorũ psilotri austeritatibus iunctã. Contra culices hæc habet Columella. Qui æstate seret, caueat, ne propter siccitates culex adhuc terrena folia prorepentia, consumat. Id quoq; vt vitetur, puluis etiam, qui supra cameram inuenitur, vel etiam fuligo, quæ supra focos tectis inhæret, colligi debet, deinde pridie, quàm satio fiat, commisceri cum seminibus, & aqua conspergi, vt tota nocte succum trahant: nam sic macerata postero die rectè seruntur. Palladius. Culices galbano infuso fugantur, aut sulphure. Contra culices, vel

amurcam

amurcam recentem, vel ex cameris fuliginem ſpargimus. Infeſtant & culices hortos riguos præcipuè, ſi ſint arbuſculæ aliquæ. Hi galbano accenſo fugantur. Git culices ſuffitu necat. Fumus crematorum lupinorum culices necat, ſic mali punici fumus. Naſcuntur lactucis, & porris, aliisq́; pluribus porricidæ appellatæ, ex Theophraſto. Has humor collectus interimit, & fimus aceruatim iniectus. Induſtria enim beſtiola condens ſeſe, vt in ſtramento quieſcit in ſtercore. Quamobrem venari facile eſt, aliter nulla venandi datur facultas. Diophanes vt blattæ necentur, hæc affert experimenta. Ventriculum ouillum recentem, ſtercore plenum, illotumq́; defodito in ſuperficie, inuenies enim ipſum praſocurridibus refertum. Si iterum idem feceris, omnes congregabis, & ſic apprehenſas perdes. Eſt enim ſtercoris amans animalculum, ſemperq́; in ipſo degẽs, hoc modo facile capitur. Palladius, πρασοκουρίδας Græci vocant animalia, quæ ſolent hortis nocere: ergo ventriculum veruecis ſtatim occiſi plenum ſordibus ſuis, ſpatio, quo abundant, leuiter debebis operire. Poſt biduum reperies ibi animalia ipſa congeſta. Hoc quum bis vel tertio feceris genus omne quod nocebit, extingues. Plinius ex Theophraſto. Beſtiolarum quoq; genera innaſcuntur raphano, erucæ, & vermiculi. Porro verò priuatim animalia, quæ facillimè ſtercore iniecto capiuntur, condentia in id ſe. Contra formicas Diophanes his vtitur. Si formicas captas vſſeris, reliquas fugabis, quæ res experimento conſtat. E cauernis ſuis expelles, ſi cochlearum tegmina cum ſtyrace vſſeris, & contuſas in agmen ipſarum conſperſeris. Similiter origano & ſulphure tritis, & circum aceruos ipſarum aſperſis. Penitus intereunt, ſi ſuccum cyrenaicum oleo diſſolutum ipſis affuderis. Vel radice ſylueſtris cucumeris ſuffumigata, aut ſiluro maxime Alexandrino ſuffito ad lentum rogum. Vna formica ſublata, aliæ vltro relinquent latebram. Quod ſi formicæ exurantur, aliæ odore ipſarum diffugient. Palladius ab eo: Contra formicas, ſi in horto habent foramen, cor noctuæ admoueamus, ſi foris veniunt, omne horti ſpatium, cinere, aut cretæ candore, ſignemus. Formicas abiges, ſi origano & ſulphure tritis foramen aſperges. Hoc & apibus nocet. Item cochlearum vacuas teſtas ſi vſſeris, & eo cinere foramen inculces. Sabinus Tyro in libro Cepuricon, quem Mæcenati dicauit, Plinio referente, contra formicas, non minimum hortorum exitium, ſi non ſint rigui, remedium monſtrauit, limum marinum, aut cinerem, obturandis earum foraminibus, ſed efficaciſſimè heliotropio herba necantur. Quidam & aquam dilutam latere crudo inimicam eis putant. Multa quidem veteribus prodita ſunt arcendis locuſtis, verùm ſelecta, expeditioraq́; ex Democrito deſcribemus. Si locuſtarum nebula accedat, omnes intus maneant inconſpicui, & deliteſcentes, & præteribunt regionem. Si verò antequam hoc ſit obſeruatum, derepente inſtiterint, nihil omnino contingent, ſi lupinis amaris aut cucumeribus ſylueſtribus in muria feruefactis conſpergantur, nam è veſtigio moriuntur. Similiter præteribunt regionem, ſi captas veſpertiliones ex ſublimibus regionis

arboribus ſuſpenderis. Si autem captas locuſtas vſſeris, ab odore vertigine afficientur, & partim moriuntur, partim demiſſis alis venatorem expectant, & à ſole corrũpuntur. Fugabis locuſtas, ſi confecto ex ipſis garo, ſcrobes effoderis, eosq; garo reſperſeris, antequam prçteribit dies, ſi acceſſeris reperies ipſas in ſcrobibus ſomno oppreſſas, vt facilè perimas. Nihil omnino continget locuſta ex eis, quæ abſinthio, aut porro, aut centaurea, aqua tritis reſperſeris. Palladius ex eo, Opinio Grçcorum eſt, ſi nubes locuſtarum repente ſurrexerint, latentibus intra tecta cunctis hominibus eam poſſe tranſire, quod ſi inobſeruantes homines ſub aëre deprehendant, nulli fructuum noceri, ſi continuo omnes ad tecta confugiunt. Pelli etiam dicuntur, amari lupini vel agreſtis cucumeris aqua decocta, ſi muriæ miſta fundatur. Exiſtimant aliqui locuſtas fugari poſſe, ſi aliquæ ex eis vrantur in medio. Nunc autem contra quadrupedes grandioraque animalia remedia ex Græcis ſcribemus, quæ horto noxam inferre poſſunt. Contra rurales mures admonet Apuleius bubulo felle ſemina illinere, vt ipſa non contingant mures. Melius autem diebus canicularibus cicutæ ſemen cum veratro, & polenta: aut ſylueſtris cucumeris, aut hyoſcyami, aut amygdalarum amararum, & veratri nigri pares portiones contuſas polentæ miſcere, & oleo ſubigere, & cauernis murium apponere: nam his deguſtatis moriuntur. In Bithynia rhododaphnes folia in foramina obdunt, quo mures prodire geſtientes, illa dentibus contingant: ex contactu enim necantur. Palladius ab eo. Apuleius aduerſus agreſtes mures aſſerit ſemina bubulo felle maceranda, antequam ſpargas. Nonnulli rhododaphnis foliis aditus eorum claudunt, qui roſis his, dum in exitu nituntur, intereunt. Mures verò, qui hortis, & domibus oberrant, Paxamo authore, ita necabis: Veratro cum polenta obiecto, vel ſylueſtris cucumeris ſemine cum veratro nigro, & colocynthide, & polenta: vel ſuffitu calcanthi, origani, apii ſeminis, & nigellæ. Si quercinum cinerem cauernç appoſueris, incinerati ſcabie infeſtantur, intereuntq;. Ferri ſcobe fermento admiſta deguſtata moriuntur. Si excçcare libeat, tithymalum contuſam cum polenta ac mulſo miſtam appone: nam vbi ederint, obcæcabuntur. Idem deſcribunt Anatolius, & Tarentinus. Rubi radice cum butyro, pane, & caſeo miſta, guſtata pereunt. Quidam veratrum album, & cynocrambes corticem tuſum cribratumq; cum polentis, & ouis, & lacte in maſſam redigunt, eamq; cauernis ipſorum immittunt. Hæmatitç lapidis, & viridis myricç ſuffitu fugantur. Anatolius, & Didymus in peluim æream amurcam infundere iubent, noctuq; media domo reponere, & ibi congregabuntur. Palladius ab eis. Mures ſi amurcam ſpiſſam patinæ infuderis, & in domo nocte poſueris, adhærebunt. Item necabuntur ſi helleboro nigro caſeum, vel panes, vel adipes, vel polentam permiſceas, & offeras. Et agreſtis cucumeris, & colocyntidis ſuffuſio ſic nocebit. Mures ruſticos ſi querneo cinere aditus eorum ſatures, attractu frequenti ſcabies occupabit, ac perimet. Talpas ſic perdit Sotion. Veratrum album, & cynocrambes corticẽ con-

tun-

tundito, cribrato, & cum polenta & ouis, in vino & lacte rigato, & ſubacta, in maſſas cogito, & ipſarum cauernis immittito. Vel vas anguſtum capito, & in ipſum paleas, cedriam, & ſulphur iniicito, & os in cauernam, vbi habitat talpa accõmodato, & alia foramina obtura, ne fumus egrediatur, quo facto inſufflato, & fumus talpas omnes ſuffocabit, idem facito in aliis, & omnes diſperdes. Palladius ab eo. Talpas Græci hoc genere perſequuntur. Nucem perforari iubent, vel aliquod pomi genus ſoliditatis eiuſdem. Ibi paleas & ceram cum ſulphure ſufficienter includi, tunc omnes paruulos aditus, & reliqua ſpiramenta talparum diligenter obſtrui, vnum foramen, quod amplum ſit, reſeruari, in cuius aditu nucem intus incenſam ſic poni, vt ab vna parte flatus poſſit accipere, quos ab alia parte diffundat. Sic impletis fumo cuniculis, talpas vel fugere protinus, vel necari. Contra muſtelas Didymus vtitur ſale ammoniaco, & frumento ſimul commacerato, eiſq; iuxta locum, vbi frequenter diſcurrunt, diſſeminatis: nam aut his comeſtis morientur aut fugabuntur. Vel vna capta ex eis, caudam, aut teſticulos amputato, viuentemq; dimittito, de cætero non amplius ipſas repertum iri in ea regione. Florentinus ſerpentes fugare docet, ſi laſeris ſuccum, nigellam, & galbanum, cerui cornu, hyſſopum, ſulphur, pyrethrum, peucedanum, & vngulas caprarum miſcueris, triueris, aceto affuderis, & factis pilul s fumum excitaueris. Nec in regione erunt, ſi abſinthium, artemiſiam, aut abrotonum circa prædium, aut villam plantaueris. Abiguntur etiam ſuffitu radicis lilii. Tarentinus ait, oblitum ſucco herbæ draconteæ ſerpentem non accedere, neq; oblitos ſucco ſeminis raphani, & ſi guſtauerint tantum nulla iniuria affici. Non accedit ſerpens vbi iacet cerui adeps, centaureæ radix, gagates lapis, aut dictamnum herba, aut aquilæ, aut milui ſtercus; eadem cum ſtyrace ſuffita reptilia abigunt. Tribulum herbam aqua terito, & ipſum cauernæ indito, & fugabis ipſos. Si dolia à ſalſamentis inueterata circum prædium defodiantur, omne reptile in ipſa illabetur, tu extra fines exures. Palladius ab eo. Serpentes propè omni auſteritate fugantur, & nocentes ſpiritus innocentia fumi graueolentis exagitat. Vramus galbanum, vel cerui cornua, radices lilii, capræ vngulas, hoc genere monſtra noxia prohibentur. Democritusq; aſſerit, neq; arboribus, neq; ſatis quibuslibet noceri poſſe à quibuſcunque beſtiis, ſi fluuiatiles cancros plurimos, vel marinos, quos Græci παγούρους nominant, non minus quàm decem fictili vaſculo in aqua miſſos tegas, & ſub dio ſtatuas, vt decem diebus ſole vaporentur. Poſtea quæcunque volueris illæſa eſſe, ea aqua perfundas, & octonis diebus peractis hoc reperas, donec ſolidè quæ optaueris adoleſcant.

De herbis acetariis dictis, & primò de lactuca. CAP. IX.

SED ad olerum hiſtorias tranſeundum, ex quibus aliqua ſunt, quæ coqui exigunt, Theophraſtò authore, vt caulis, beta, rumex: alia quæ cruda manduntur, & ſale, oleo, & aceto condiuntur, cœnæq; initio apponuntur; ab ali-

quibus acetarias herbas dictas audio: nam ad cibi appetentiam concitandam, herbis, radicibus, sale, oleo, & aceto guttatim instillato antiquos vsos fuisse, testis est Plinius, de portulaca loquens. Stomachum, inquit, in acetariis sumpta corroborat. Et si suos hortos prisci acetaria vocabant, non ab aceto, vt quidam rati, sed ab accipiendo, quasi acceptaria, vt diximus. Nos acetaria olera vocabimus, quæ aceto, & oleo condita, cruda mandere solemus, & ab his incipiemus, & primo à lactuca, omnium optima, quæ in acetariis paratur. Galenus cæteris oleribus præferri ait, nec vllum quidem melioris succi inueniri, explodendamq; eorum censet opinionem, qui vitio vertunt, quod in huius oleris laudem cedere debeat, quum copiosum gignat sanguinem, nec improbum. Manditur cruda & cocta, garo, oleo, & aceto condita. Plinius. Est quidem natura omnibus refrigeratrix, & ideo æstate gratæ, stomacho fastidium auferunt, cibiq; appetentiam faciunt. Diuus certè Augustus lactuca conseruatus in ægritudine fertur, prudentia Musæ Medici, quum priores cauerent. Religione nunc omni caret, in tantum recepta commendatione, vt seruari etiam in alienos menses eas oximelite repertum sit. Sanguinem quoq; augere creditur. Ob id Columella in suo hortulo,

Iamq; salutari properet lactuca sapore,
Tristia quæ releuat longi fastidia morbi.

Columella ita condit. Lactucæ caules ab imo depurgatos vsq; ad tenera folia in alueo salire oportet, diemq; & noctem sinere, dum muriam remittant, deinde muria eluere, expressosq; cratibus pandere, dum assiccescant, tum substernere anethum aridum, fœniculum, rutæ aliquid & porri concidere, & miscere, tum siccatos coliculos ita componere, vt faseoli virides integri interponantur, quos antea die, ac nocte muria macerare oportebit, & assiccatos cum fasciculis lactucarum condi, & superfundi ius, quod sit aceti duarum partium atque vnius muriæ, deinde arido spissamento fœniculi sic comprimi, vt ius supernatet, & sæpeius suffundere nec pati sitire salgama. Platina & alio modo condit. Prohibet & lactuca ebrietatem, ob id succurrit ex historia vetustatis admiratio, siquidem ad eandem auertendam institutum, vt lactucis non cœnæ procœmio vescerentur, sicut ad conciliandam appetentiam nostra tempestate faciunt omnes, sed in fine, quoniam insita frigiditate retundat ebrietatem, quod ex Athenæo patet tertio libro, & ex Martialis disticho:

Claudere quæ cœnas lactuca solebat auorum,
Dic mihi cur nostras inchoat illa dapes?

Lactucis quoq; continue vescentes hebetiores in venerem fiunt. Nicander Colophonius memoriæ scriptum reliquit, Adonidem Myrrhæ filium, quum lactucam deuorasset, ab apro fuisse interemptum. Addidit Callimachus, Venerem eum sub lactuca condidisse. Quibus verborum inuolucris innuunt Poëtæ eorum concubitus elanguescere, pigerrimosq; in coitum fieri, qui hoc olere continuò vescantur. Quare Eubolus graui conuitio coniugem incesse-

incessebat, quæ mensis lactucam obtulisset, simul quòd hac emarcescit coëundi facultas, simul quòd emortuum Adonim sub hac abdidisse fertur Venus, ideoq; feralibus epulis dicata, quare priores ob religionem minimè commanducabant. Illud adiicit Cratinus Phaona inter lactucas absconditum pulchras ab amante Venere. Tantus fuit lactucis honos, vt cognomina procerum inde nata videamus, Lactucinosq; in Valeria familia non puduisse appellari, ex Plinio.

Ob varias eius vtilitates, vsusq; multa obtinuit lactuca nomina apud Græcos. Theophrasto θρίδαξ, & θριδακίνη dicitur, παρὰ τὰ θρία fortasse, quòd folio ficulneo foret, vtpote lactis non experte. Athenæus Atticis sic dici testatur. Nicander Colophonius libro secundo de linguis lactucam asserit apud Cyprios Brenthin appellari. Pamphilus ab Hipponacte θριδακίνην dici. Clitarchus apud Phrygios sic etiam nominari. Ibicus Pythagoricus lactucam caule viduam εὐνοῦχον dici, quasi spadoniam, & à mulieribus ἀστυλίδα. Latinis lactuca dicitur. Palladius ita dici asserit, quod lactis abundãtia exhuberet. Apuleius quod lactis copiam mulieribus commanducata augeat. Italis *lattuca*. Nomina.

Lactucæ complura discrimina, nos primo in syluestrem, & satiuam, vt Græci pariter & Latini, diducimus. Syluestris, Theophrasto authore, folio pusillo, & vbi consummatum est, aculeato, caule breuiori, candidioreque satiuo, lacte copioso, acri, medicatoq;, quod carpitur per messes, radice breuiori, & supernè multicaulior, quàm satiua, sponte nascens in aruis. Ab eo Dioscorides: Syluestris lactuca satiuæ similis est, sed longior caulis, & candidiora folia, graciliora, & asperiora, amaro gustu, & lacteo succo. Tandem syluestrium notæ, candor caulis, cubitalis magnitudo, thyrso, & foliis scabritia. Hanc syluestrem lactucam circi (accipitris genus) suis nidis propter blattas imponunt. Satiuæ genera tria monstrauere Græci: Theophrasto πλατύκαυλος θριδακίνη, laticaulis lactuca: στρογγυλόκαυλος θριδακίνη, rotundi caulis lactuca, & λακωνική, laconica, cui folium carduo simile, & recta, ampla, & à caule minimè brachiata est. Inter latas adeò quædam laticaules fiunt, vt pro valuis hortorum hisce nonnulli vtantur. A quo Plinius. Lactucæ genera tria fecere. Vnum laticaulis, adeo vt hostilia olitoria ex his factitari prodiderint. Folium his paulo maius herbaceo, & angustissimum, vt alibi consumpto incremento. Alterum rotundi caulis. Tertium sessile, quod laconicon vocant. Athenæus Theophrasti verba transcribens, non scolymi folia habere dicit, sed crispa, recta, quæ facilè crescant, nec repullulent ex thyrso. Latini aliter genera diuiserunt. Plinius. Alii colore, & tempore satus genera discreuere. Esse enim nigras, quarum semen mense Ianuario seratur, albas, quarum Martio, rubentes, quarum Aprili. Diligentiores plura genera faciunt, purpureas, crispas, Cappadocas, Græcas: longiora his folia, caulesq; lati, præterea longi, & angusti, intubis similes. Est etiamnum alia distinctio, atræ, quæ meconis vocatur, à copia lactis soporiferi. Columella complura esse lactucæ genera dicit, quæ suo quoque Genera.

tempore ſeri oportet: earum, quæ fuſci & veluti purpurei, aut etiam viridis coloris, & criſpi folii, vt cæciliana, menſe Ianuario rectè differitur. At cappadocia, quæ pallido & pexo, denſoq; folio viret, menſe Februario, quæ deinde candida eſt, & criſpiſſimi folii, vt in prouincia Bætica, finibus Gaditani municipii, menſe Martio rectè pangitur. Eſt & Cyprii generis ex albo rubicunda, leui & tenerrimo folio, quæ in idibus Aprilis commodè diſponitur. In ſuis carminibus:

Altera crebra viret, fuſco nitet altera crine,
Vtraq; Cæcilii de nomine dicta Metelli.
Tertia, quæ ſpiſſo, ſed puro vertice pallet.
Hæc ſua Cappadocæ ſeruat cognomina gentis.
Et mea quam generant Tartheſi littore Gades,
Candida vibrato diſcrimine, candida thyrſo eſt.
Cypros item Paphio quam pingui nutrit in aruo,
Punicea depexa coma, ſed lactea crure eſt.

Neapoli complura habemus lactucæ genera, ſed laticaulis, ex qua olitoria hoſtiola factitari prodidit Theophraſtus, & Plinius, folio paulò maiori herbaceo, anguſtiſſimo, & alibi conſumpto incremento noſtris in regionibus non viſitur. Laconica Theophraſti folio ſcolymi, recta, amplaque, nec à caulibus brachiata, quam Athenæus criſpam dicit, quæ facilè creſcat, nec ex caule repullulet, quamq; Plinius ſeſſilem dicat, Columella viridis coloris, & criſpi folii Cæciliam vocat, & quæ Ianuario ſeratur; apud nos *mortarella* dicitur, & à radicis breuitate, qua innititur, *piede corta* etiam. Denſo eſt folio, ac veluti criſpo, ſeſſilis, foliis in orbem conuolutis. Seritur Ianuarii fine, transfertur Martio, ſecatur Aprili. Id habet peculiare, quod radice tenuis alias lactuculas proferat. De hac etiam Plinius. Rotundam ac minimæ radicis, latis foliis, aſtylida, quidam eunuchion vocant. Columellæ fuſco quæ viret altera crine, fuſco ac veluti purpureo, etiam cæcilia dicta, quæ Ianuario ſeritur. Plinius purpuream dicit, maximæ radicis, ac cæciliam vocari. Apud nos *inconocchiata* dicitur, quæ & ſi Ianuario ſeri poſſet, nos ne quo deſit lactuca tempore Auguſto hanc ſerimus, terra pluuiis madefacta, transferimus Decembri, ſerimus Martio, & irriguis hortis, vbi helice aquas exhaurimus. Iunio ſerimus, vt transferamus Auguſto, ſecemusque Decembri. Hæc germana iam dictæ videtur, vt vtraque cæcilia dici poſſit. Cappadoca, pallido, pexo, denſoq; virens folio, ſeritur Februario, nos à Cappadocum corrupto nomine *cappuccia* dicimus, quaſi capitatam, propter foliorum glomum conuolutorum, atque in ſe ſtipatorum, quaſi multæ tunicæ mutuò appreſſæ eſſent: inſidet humi, ſeſſilis vocata: albo, pexo, denſoquefolio viret, pexo ſcilicet, quod in medio extuberantia quædam habeat, in modum pexi panni, quam *friſatum* vulgò dicimus. Circumuoluuntur folia in globum braſſicæ capitatæ modo, vel humani capitis inſtar extuberat. Serimus hanc Auguſto, transferimus Decembri,

ſecamus

ſecamus Martio, ſemine eſt nigro, frigoribus obſtat, ſemel anno ſeritur. Betica verò candida, criſpiſſimi folii, quæ Martio ſeritur. Videtur hanc Theophraſtus nouiſſe, quum dixerit, Nigrarum candida dulciſſima, & tenerrima eſt. Et Plinius, Et ecce quum maxime cœpit irrepere ſatiuis admodum probata, quæ cilicia vocatur, folio cappadocæ, niſi criſpum, latiusq; eſſet. Has maximè celebres Neapoli habemus, vulgò dictas *lattuca creſpa di S. Girolamo*, quam ex Hiſpaniis aduectam dicunt. Folio eſt criſpo, & per ambitum laciniato, candidiſſima, tenerrima, ac omnium dulciſſima perhibetur. Seritur toto anno, nõ transfertur, niſi vt ſemen afferat, magnatum cœnis apponitur. Cypria Columellę ex albo rubicunda, leui & tenerrimo folio, quę Aprilis idibus commodè diſponitur, quam Plinius rubẽtem vocat. Hæ Neapoli raro viſuntur, foliis vſq; ad admirationem rubicundis, & rubeis maculis diſtinctis, quam ex Cypro adlatam ferũt. Aliud eſt apud nos genus ſatis nobile, quod *maiatico* dicimus, quia Maio eo veſcimur. Seritur Ianuario, transfertur Martio, ſemine nigro, foliis maioribus cæteris, viridioribusq; in oui modum conglobatis, capite patulo, non clauditur. Ligatur vinclis cacumen, ſic candidior, & tenerior efficitur, terram adaggerando ad cacumen vſque.

Etſi prætereunda fuiſſet hortenſis, & eſculentæ lactucæ deſcriptio, quum nullum olus frequentius, aut notius eo fuerit, è Theophraſto tamen adducemus. Perfectis foliis caulem profert, primo blandum, proceſſu ſpinis horridulum. Breui innititur radice, breui tum ea, quæ recta deorſum mittenda eſt, tum iis, quæ in latus porrigi ſolent: fibris tantum cohæret, quamobrem vni ſtirpem maximè dici conuenit. Semen lanugine occulitur. Addimus nos. Caule albicanti, ſeſquicubitali, recto, lacte turgente, foliato, in ſummo alis diuiſo. In cuius cacumine flores copioſi, puſilli, luteoli, Iunio menſe effloreſcentes, poſtmodum in pappos abeuntes, atque ſubinde ſemen proferentes, oblongum, in acutum deſinens, colore tum albo, tum nigro. Folia quum ſeneſcunt amarorem contrahunt. Deſcriptio.

Columella aprico cœli, & calido ſtatu gaudere dixit, & locis quibus aquarum copia eſt, penè toto anno ſeri poſſe. Hyeme non æquè commodè diſpergitur. Plinius albas maximè hyemem tolerare. Diocles optimas lactucas in Smyrna naſci ſcripſit, Athenæo autore. Neapoli toto anno ſeritur. Cœlum.

Palladius amare ſolum ſubactum, pingue, humidum, & ſtercoratum lactucas ſcripſit. Solum.

Semine ſeri Theophraſtus ſcripſit poſt æſtiuum ſolſtitium, menſe Iulio ex prima ſemente, quarto die à ſemine erumpit. Columella de eius ſatione. Quum ſex foliorum erit, transferri debet. Locis quidem apricis, & maritimis optimè autumno ponitur, mediterraneis & frigidis contrà, hyeme non æquè commodè diſpergitur, ſed huius radix fimo liniri debet, maioremq; copiam deſiderat aquæ, ſicq; fit tenerioris folii. Genera, quæ diximus, ſuo quoq; tempore ſeri oportet. Aprico cœli ſtatu (vt diximus) Satio.

& vbi aquarum copia est toto penè anno seri potest. Duobus anni temporibus seri potest, autumno, & vere, vel circa calendas Septembris, vel melius ante calendas Martias Februario seruntur. Locis verò siccis, aut tepidis, quales sunt Calabriæ, & Apuliæ maritima, possunt circa idus Ianuarias terræ committi. Plinius. Seruntur lactucæ toto anno lætis, & riguis, stercoratisq́;, binis mensibus inter semen, plantamq́; & maturitatem. Legitimum tamen à Bruma semen iacere, plantam Fauonio transferre, aut semen Fauonio, plantam æquinoctio verno. Palladius, Mense Ianuario lactuca serenda est, vel Decembri, vt planta eius Februario transferatur. Itemq́; Februario seritur, vt possit Aprili mense transferri. Sed certum est eam toto anno bene seri, si locus sit lætus, stercoratus, irriguus. Antequam pangatur, radices eius resecemus æqualiter, & liquido fimo linamus. Vel quæ iam pactæ sunt, nudatæ lætamen accipiant. Inter has herba manu euellenda est, non sarculo. Lætior fit, si rara ponatur.

Ars. Sed ad paratum accedamus, videamusq́; quomodo teneritudo acquiratur, propter quam olera expetuntur. Theophrastus vsitatissimum esse ait caulium decerptionem, suauioresq́; haberi, qui coercitis primis, nouo pullulatu prodierunt. Priores illos lactuosos, & insuaues esse, vtpote minus concoctos, è contrario secundos lacte refertiores constare, suauioresq́; sentiri, quandiu teneri. Cuius rationem libro de causis assignat: teneritatem humoris copia, & bona habitudine prouenire: bona enim habitudo propter mollitiem partam ex humiditate: acrimonia enim, & siccitas, & si alia lactuosi humoris qualitas sit, diluitur concoctione, alimentoq́;. Validior facta radix caulium attonsione plus attrahit, vnde superioribus suppeditatur, & ex concoctrice facultate non solum mansum, sed præcoctum foliis alimentum ministratur. Palladius: Si vitio loci, vel temporis, vel seminis citò lactuca durescit, planta eius auulsa, & biduo posita teneritudinem consequetur. Aristoxenus Cyrenæus à patria desciscens philosophia, heluo euasit, qui quo deliciis, ac profuso luxui magis indulgeret, natas in hortis lactucas vesperi mulso vino rigabat, eoq́; dum satis ebibissent, satiabat potu, vt postridie quum illuxisset, placentas virides à terra missas habere se venditaret, ex Athenæo. Vt sessilis fiat, & quodammodo se in latitudinem diffundat, aliqua sunt antiquorum experimenta. Columella, quo tardius caulem faciat, quum aliquod incrementum lactuca habuerit, exiguam testam media parte accipiat, eo quasi onere coercita, in latitudinem se diffundit. Plinius. Seri etiam radices illitas fimo refert, & repleri ablaqueata humo. Quidam & aliter amplitudinem augent, recisis quum ad semipedem excreuerint, fimoq́; suillo recenti illitis. Palladius. Lætior fit si rara ponatur, vel quum producere incipiet caulem, eo leniter inciso, gleba ponatur, aut testa. Sessilem fieri, nec caulem promere, sed conuolutis vnà foliis in globum extuberare, vel in orbem circumagi vult Florentinus Græcus, si translatæ radix, vbi ad palmi altitudinem adoleuerit, ablaqueata bubulo

bubulo fimo recenti oblinatur, & aggere congesto rigetur, dumq; ad incrementum peruenerit, erumpens germen acie ferri præscindatur, demum testa fictilis non picata imponatur, ne in longitudinem, sed latitudinem augmentum capessat. Candidæ etiam ab eodem fieri putantur, si fluminis arena frequenter aspergatur in medias, & collectis ipsæ foliis alligentur. Eadem ab eo Palladius. Candorem verò putat Plinius contingere iis duntaxat, quæ sint seminis albi, si arena de littore à primo incremento congeratur in medias, atq; increscentia folia contra ipsas religentur. Odoratam fieri Florentinus pollicetur, si citrii semen impositum vnà seratur. Sed quomodo vna, eademq; radice, vt lactuca ocimum, apium, eruca, & alia olerum genera diuersa proueniant, Græcus author Didymus ita scriptum reliquit. Caprinum, aut ouillum stercus accipies, & perforabis, & industriè euacuabis, sic antedicta, vel alia eiusdem generis semina, vel quæcunque velis in euacuatam partem impones, & profundè non minus duorum pedum depones, stercore raro substrato, inde tenui terra aggesta, sensim aqua rigabis, & vbi semen enatum fuerit, continuò stercus sparges, & quum in caulem excreuerit, multo plus diligentiæ adhibeto, nasceturq; lactuca prædictis seminibus simul concreta. Alii duobus, tribúsve horum pecorum stercoribus contusis prædicta semina miscent, eaq; linteolo deligata obruunt, & reliquam adhibent diligentiam. Sic multiplici forma, varioq; sapore tibi lactuca comparabitur. A quo Palladius: Item multis seminibus condita nascetur, si caprini stercoris baccam subula subtiliter excauaueris, & in ea semen lactucæ, nasturtii, ocimi, erucæ, radici immiseris, & tunc inuolutam fimo baccam, terra optimè culta breui scrobe demerseris. Raphanus nititur in radicem, cætera semina in summo, lactuca pariter emergēte prosiliunt, singulorum sapore seruato. Alii hoc ita assequuntur. Auulsæ lactucæ folia carpunt, quæ radicibus iuncta sunt, & in eisdem gradibus surculo punctis, præter raphanum semina supradicta deponunt, ac fimo adliniunt. Sic obruta iterum lactuca prædictorū seminum caulibus ambietur.

Theophrastus lactucis erucas, & vermiculos innasci dixit, quos humor collectus interimit, fimusq; aceruatim iniectus. Stattis apud Athenæum ait blattas esse, quæ lactucas erodant, ob id thridacinedas dictas, quasi lactucarum interfectrices. Plinius ab eo: Nascuntur lactucis vermiculi, & erucæ, hoc amplius limaces, & cochleæ. *Infectar. remedia.*

De intubaceis, & primo de seri. CAP. X.

DE intubaceis, siue cicoreaceis loquemur. Theophrastus intubacea vocat, quæ intubis folio proxima sunt, vt intubus aphaca, andriaula, porcellia, & senecio. Sunt enim intubi, Galeno authore, lactucis facultate proximi, & si suauitate desciscant. Plinius neq; ex eodem genere posse dici, neq; ex alio intubos, sed caule non minus gratos scribit. Sunt enim insignes ob singularem corporibus salubritatem, quam præbent, nobisq; hyemalibus acetariis

olera subministrant. Et si fortasse hyemis inclementia nobis deneget, eorum salgamum docet Columella, eodemque modo, vt diximus in lactuca.

Nomen. Theophrasto κιχώρη dicitur, etsi hoc nomine totum genus complecti videtur, tamen ex descriptione, vt inferius videbimus, potius syluestre genus intelligit. Dioscorides, quẽ omnes postea sequuti sunt, κιχώριον syluestre intelligit, satiuum verò genus σέριν vocat. Galenus nomine Latinograeco conflato intybolachana, id est intybolera vocat. E Latinis Varro herbam dicit, quæ seris vocatur, quod quum seridis natura agrestis videretur, vt mitior fieret, hortis sereretur, quod verbum etiam à Grǽco σαίρω manauit. Dixit, serunt herbam, quę seris dicitur. Columella genus videtur intyba vocare, dicens: Per arua extirpemus rubos, virgulta, iuncos, alia per ver euellemus, vt intyba. Pro satiuo verò: Alia pabula conserantur, vt trifolium, fœnum græcum, sed præcipuè genus intubi quam Græci σέριν appellant. Plinius domesticum intuborum genus serim appellat, syluestre ambugiam, & in Ægypto cichorium dici. Intubæ autem à cauo tubæ specie caule videtur aliquibus nomen accommodatum, vnde cichorii nomen notius in Ægypto, vnde deinde in Græciam, post in cæteras nationes commigrauit. Horatius cichorea nominat:

Cichorea, leuesq; maluæ.

Genus. Theophrastus genera non distinxit. Dioscoridis textus, in quo genera separantur, etsi aliquibus mendosus, mancusq; videtur, nobis tamen integer, & accommodatus, & adamussim intuborum generibus, quæ passim cõspiciuntur, respondens. Inquit enim. Seris duûm generum est, Syluestre vnum, hortense alterum, syluestre picris, & cichorion vocatur vnum, alterum verò satiuum, quod latioribus foliis constat, & stomacho, quàm hortense vtilius. Hortense in duas item species digeritur: vna folio latiore prodit, lactucæ simillima, alia angustiore, & amaro. Syluestris stomacho vtilior. De syluestri in sequenti dicemus, nunc de hortensi. Est enim vtraque Neapolitanis hortis notissima. De intubis Plinius: Erraticum apud nos quidam ambugiam appellauere, in Ægypto cichorium vocant, quod syluestre sit, satiuum autem serin, quod est minus, & venosius. Seris & ipsa lactucę simillima duorum generum est, syluestris melior, nigra ista, & æstiua, deterior hyberna, & candidior. Vocauit satiuum, quod non nisi humana ope, cultúve prouenit, erraticum, quod sponte, & liberè sub nulla olitoris lege vagatur, & errat.

Descriptio. Hortensis seris lactucæ similis amplo surgit folio, candido, teneroque, in ambitu crispo, ac fibriato, caule cæteris maiore, crassioreque, frequentibus surculis brachiato, venoso, torulis prominentibus, & latioribus interueniis. flos in ramusculis cæruleus: olitoris industria in hortis mitigata, gratioris est amaroris. Hæc à diminuto seridis nomine seriola dici cœpit: inde corrupto Neapolitanis nomine, *Scarola* dicitur, vtimur hybernis mensis ad acetaria. Angustifolia dicta, angustiori est folio, sapore aliquantisper amaro, iam dictæ non dissimili, apud nos *scarola ischiana* dicta, colore nigrior, & præcocior est:

nam æſtate prouenit. Hanc puto Plinium deſcripſiſſe, quum dixit, Syluestris melior, nigra iſta, & æſtiua, deterior hyberna, & candidior, ſed deterior non ſapore, ſed ſalubritate, quum amarior ſit. Sed non amplius generum diſcrimina, & formas pertractemus, ſed ad eorum culturam veniamus.

Columella: eadem ratio lactucæ, & intubi, niſi quod hyemem magis ſubſtinet. Sed Plinius hyemis impatientiores dixit. *Cœlum.*

Palladius. Amant humores, & terram ſolutam. Arenoſis, & ſalſis locis, atq; maritimis ſumma proueniunt. *Solum.*

Caſſianus Iulio menſe ſeri dixit intybum, & Auguſto ſerotinum, & Septembri tranſplantatur, brumale Octobri tranſplantatur, Nouembri tranſplantatur ſerotinum. Columella. Frigidis regionibus proximo autumno ſeri poteſt. Et in hortulo, vere: *Satio.*

——— *& torpenti grata palato*
Intuba.

Palladius menſe Octobri ſerenda eſſe intyba dixit, vt ſeruiant hyeme. Area bis planior apparetur, ne radices eorum, terra fugiente, nudentur. Quatuor foliorum transferantur ad locum ſtercoratum. Aprili intyba ſecunda ſatione ſeruntur, quibus vtamur æſtate. Aliqui Martio ſerunt ad æſtatem. Plinius. Seruntur verno plantæ eorum, vltimo vere transferuntur. Neapoli Iunio ſeruntur, decimo die decerpuntur frondes teneræ, vt aliis herbis immixtæ, acetariis veniant. Transferuntur Auguſto, Septembri, & Octobri ſecantur, inde perareſcunt. Vel ſeruntur Iulio, transferuntur Septembri, & Octobri ſecantur.

Columella de lactuca loquēs, eadem de intubo docet. Quo tardius caulem faciat, quum aliquod incrementum habuerit, exiguam teſtam media parte accipiat, eo quaſi onere coercitum, in latitudinem ſe diffundit. Theophraſtus vt amarorem intuba exuant, ſalſis aquis rigari iubet, vel ſalſis locis conſeri debere: nam quæ de braſſica præceperat, eadem intubis cōuenire dixit, cuius rationē trademus, quum de braſſica loquemur. Olitores noſtri terra, vel ſabulo in hortis obruunt, hoc enim artificio mirū in modum albeſcūt, & tenerrimi euadunt, & in totam hyemem aſſeruantur. Hoc artificium caſus edocuit, quū ſæpius accidat in campeſtribus, pluuiis, & fluminū inundationibus terra arenâve obrutos candidiſſimos euadere, omniq; ex parte exui amaritudine. Vt ad hyberna ſeruentur acetaria, quum ſua folia fuderint, & velut in orbem circumacta ſummatim tenui ligamento vinciuntur, & fictili vaſculo hærente ſemper, quo alimentum ſugant radice, conduntur, ita & candorem, & teneritudinem ſummam contrahunt, & magnam amaroris partem exuunt. Sic ergo & incremento proficientes intubi hybernant, donec ad vſum promantur. Alii leuiori ſumptu contenti, terra duntaxat obruunt. Alii ſtramentis ſolis operiunt. Iam ferè nuſquam non inualuit hac hyemandi ratio. *Ars.*

De syluestri intubo. CAP. XI.

NVNC ad alteram intubi speciem. Plinius dicit succo totius cum oleo perunctos, fauorabiles fieri, & quæ velint facilius impetrare. Eius flos nubilo etiam die solis exortu panditur, & cum eo circumagitur in occasum, noctu semper compressus, interdiu dehiscens. Platina. Patinis vere caules, æstate folia, hyeme radices benè lotas, & excauatas intus propter amaritudinem, & duritiem, sale, oleo & aceto conditas donat, & cum passulis decoctas, vel aliquid defruti, vel cinnamomi triti, quantumuis modici insparsi.

Nomen. Plinius in Ægypto cichorium dici, vel erraticum intubum, propter singularem salubritatem dicit, aliqui chreston appellant, alii pancration, quasi omnia complectens bona. A Latinis ambugia, quod etiam confirmat Celsus. Neapoli *cicorea.*

Genera. Theophrasto cichorium duûm est generum, satiuum vnum, aliud spontè nascens πικρὶς dictum, gustu amarum, vnde nomen accepit. Dioscorides: Seris duûm generum, satiua vna, syluestris altera, quæ picris, & cichorion vocatur. Sed Plinius erraticum intubum in duo genera diuersa diuisit. Syluestre hedipnoida dictum, latioris folii, & cichorium.

Descriptio. Theophrastus ita describit: Annuo constat folio, radice foliata, folio humi procumbente. Ineunte vere caulem, florémve simul edit, florumq; prouentus. Germinat post Vergilias, etsi cæterarum specierum caules simplices, minorésve sint, ei tamen magnus, multisq; surculis brachiatus, ad vinctum quoque lentus, ac frangi contumax: qua de causa ad vincula vtuntur, radice quoq; germen laterale mittit, cuius prolixitate pertinaciter emoritur: decerptis enim, quæ ad vsum cibarium capi solent, reliquum rursus generationis capit principium. Euenit autem, vt pars eius alia, atq; alia floreat, idq; assiduè fit vsq; ad autumnum, quanquam durus caulis esse videatur. Fert & siliquam, in qua semen per extremas caulium partes. Picris vere florere incipit, nec secus hyeme tota, vereq; toto perseuerat, insignis amaroris, vnde nomen adeptum. Annuo foliatu & caulibus à radice, germinat post Vergilias. Caulis simplex, & minor, quàm intubis. Ineunte vere tum florem, tum caulem emittit. A quo Plinius: Intubus nascitur post Vergilias, floret particulatim, radix ei lenta, quare etiam ad vincula vtuntur illa. Sed quæ de caule dixerat Theophrastus, de radice transtulit Plinius, nescio an rectè. Cichorium circa terram folia habet, germinantia ab radice post Vergilias. Picris toto florens anno.

De chondrilla. CAP. XII.

INTER intubacea meminit Theophrastus chondrillæ. Dioscorides tam similem esse cichoreo dixit, vt nonnulli syluestris intubi speciem esse pronunciarint. Galenus lactucę similem facit, vt eodem capite vtriusq; meminerit. Non minus quàm intuba acetariis intromittitur, & si amarior sit. Mures agrestes à serpentibus læsos hanc esse dicit Plinius.

Nomen.

Theophrasto χανδρὰς, Dioscoridi χονδρίλλη dicitur, quam aliqui cichoriũ, alii serim appellant. Apud Græcos nomen ab euentu inuenit, quod callum quendam, tuberculo fabæ similem, & gummi, quod Græci χόνδρον nominant, imis ramulis ostendat. Latini, vt Plinius & alii, chondrillam vocant.

Descriptio.

Theophrastus ita describit. Annuo constat folio, ab radice foliata, germinat post Vergilias. Caule simplici, minori quàm intubo, propter amaritudinem ingustabili succo radicibus, lacteo, copioso, & acri. Ineunte vere, caule & flore nouo. Dioscorides folium, caulem, flosculum cichorio similem edere dicit; per omnia intubo tenuior est. E ramulis mastichen fundit, tuberculo fabæ. Galenus: Citius in caulem assurgit lactuca, lento quodam succo referta, alioqui cuiusmodi est tithymallorum, non tamen acer, perinde vt ille. Apud nos ea frequentissimè scatent arua, nec nisi exilitate foliorum, cauliumq; nitidorum elegantia à syluestri cichorio differre videtur: nam flores & radices non dispares habet, ob id seridi subalternam atque simillimam nemo est, qui ambigat. Duæ à Dioscoride & Plinio recensentur species, apud nos tamen altera est bulbosa. Folio syluestris seridis diuisura, caule nudo, cuius summo flos luteus, in pappos euanescens. Radicibus vel imo cauli subsunt filamenta pleraq;, quibus perplures bulbuli appensi sunt, pellucidi, albi, succi pleni. Planta & bulbi lacte referti.

Solum.

Dioscorides in terrosis & cultis nasci dixit.

De aphaca Theophrasti, siue Plinii hedypnoide.
Cap. XIII.

DVm olerum meminit Theophrastus inter intuborum genera aphacam apponit, quũ aphacæ folia & vniuersus habitus planè syluestre intubum imitetur. Aphaca etiam inter legumina ab eodem annumeratur, quod an diuersum sit, ambigit Hermolaus. Nos ne aliis ansam etiam dubitandi præbeamus, non prætereundum duximus manifestare aphacæ nomen vagum esse, quippe & leguminum generi à Dioscoride, Plinio, & ab ipso Theophrasto apponitur. In segete de eo describemus, si Deus votis fauerit.

Descriptio.

De aphaca hæc Theophrastus. Annuo constat folio, ab radice foliata. Germinat post Vergilias, sicut cichoracea omnia, amaritudine ingustabili. Properat flos eius, sed celerrimè euanescit, & in lanugineos pappos soluitur, deinde alius subnascitur, atq; iterum alius hyeme tota, & vere vsq; ad æstatem. Flos luteus est. Et alibi. Imbribus statim primis ab æquinoctio germinat, sed intubi post Vergilias, vere ineunte, tam caulem, quàm florem mittunt. Aphaca cum croco erumpit, vt senecio, cæteraq; hyberna, & singulis floribus prouentus prorogant suos, vt onocichlis, cichorea, & plantago. Plinius à Theophrasto historiam aphaces describens ait. Nascitur æquinoctio aphace, & subinde marcescẽte flore emittit alium, tota hyeme, totoq; vere vsq; ad æstatem. Amara est. Ex mitioribus paulo spinosis aphace est, anthemis, phillantes, &

anemone. Diuturnior ei flos per partes florens, vt ocimum, heliotropium, & onocichles. Sed nescio cur Plinius, Hermolaus, & Ruellius, & hos sequuti spinarum meminerint, quum nil apud Theophrastum, ex quo ipsi exceperunt, vsquam reperiatur. Nos vulgarem herbam *leonis dentem* dictam & Theophrasti aphacam iudicamus, & Plinii hedypnoidem, etsi Plinius (vt frequentissimus ei mos) de vtraq; verba fecerit, cũ aphacam ex Theophrasto exceperit, quæ fuerit ignorauerit. Plinius de hedypnoide. Et syluestre cichorii genus, alii hedypnoida vocant, latioris folii. Nam foliorum ortus, positus, numerus, caulis, & flores syluestris cichorii speciem imitatur. Differt quòd huic omnia maiora, folia albidiora, latiora, & lenius laciniata, totique cauli adnata, papposi globi longe maiores, succo amaro turget radix. Foliis nanq; constat circa radices humi accubantibus, denticulatis, serræ instar effictis, cauliculis diductioribus, concauis, læuibus, enodibus, lacteq; prægnantibus. Primis imbribus germinat, eiusq; flos properat, flore luteo, stipantibus in circulum foliolis coronato, specioso, odoratoq;, qui senescens in auras raptim fertur. Floret particulatim, tota hyeme & vere caulem & florem mittit, radice lactescente, & amara.

Nomen. Græcis ἀφάκη dicitur, Latinis, Plinio authore, aphace, eodemq; hedypnois, haud dubiè alia ratione, quàm quia suauiter halet, & somnum conciliet, & si durior sit ab odore interpretatio, quod præter alias seridis species odorem spiret. Dens leonis, quod eius folium denticulatum sit.

De senecione. CAP. XIIII.

ETIAM inter intubacea Theophrastus senecionem commemorat, nec non raro nos in acetariis vescimur.

Nomen. Græcis ἠριγέρων: Dioscorides id nomen sibi vendicasse ait, quoniam flores capillorum ritu vere canescunt. Et Græci nominum compositione tempus simul quo floret, & moris mox deflorẽtis euentum indicare voluerunt, vt quo tempore quærenda, quibúsve notis requirenda esset, noscerent omnes. A Latinis senecio, Plinio authore, erigeron à nostris vocatur. senecio, Græci hoc nomen dederunt, quia vere senescat.

Descriptio. Theophrasti descriptio. Vere caulem & florem emittit. Germinat post aphacem, & crocum. Diutius floret in annuorum genere, cuius rationem libro de causis reddidit. Nonnulla in germinando, florendoque plus temporis protrahunt, vt in annuorum genere senecio: patet ea de causa, quòd mediocritatem quandam alimenti obtineat. Dioscorides: Cauliculo est cubitali, subrubro, foliis continuis, per extremitates erucæ modo laciniatis, minoribus multò. Flos luteus, qui breui digestus euanescit in lanugines. Radice superuacua. Plinius: Herba est trissaginis specie, & mollitia, caulibus subrubentibus, caput eius numerosa, diuiditur lanugine (qualis est spinæ) inter diuisuras exeunte. Quare Callimachus acanthida appellat. Alii eruca foliis esse dixerunt, alii roboris, sed minoribus multò, radice alii superuacua.

Æſtus quoq; ac frigoris patiens: ob id qualibet ferè Luna flores luteos inſtaurat nouos, qui in pappos breui abeunt. *Cœlum.*

Dioſcorides in maceriis, & circum oppida naſci ſcripſit. Plinius in tegulis, & muris. Mihi videtur in quauis regionis, & ſoli conditione gigni. *Solum.*

De ſoncho. CAP. XV.

ESTVR & ſonchos, inquit Plinius, vt quem Theſeo apud Callimachum apponat Hecale. Vterque albus & niger, lactucæ ſimiles ambo, niſi ſpinoſi eſſent. Cheemporus nigro prohibet veſci, vt morbos faciẽte, de albo conſentiens. Galenus refert, quum tenera frondet, ſylueſtrium olerum more edi, quum perfectè autem adoleuerit, aculeari, & tunc cibis reſpui. Vtimur nos hyeme eo in acetariis, optimè enim olei, ſalis, & aceti conditurам recipit, quum recentior viret. Lactucis ſimiles eſſent, niſi ſpinis horrerent: ita endiuiis propinqua, vt multi putent ſpinoſam endiuiam eſſe ſonchum aſperam, ideo eis ſubiungimus.

Græcis σόγχος dicitur, παρὰ τὸ σῶον χεῖν, quia ſalubrem ſuccum de ſe fundat, ad multa vtiliſſimum. Alii σόγχος, quaſi σομφὸς ab inanitate caulium, quo nomine etiam ſylueſtris cicerbita nuncupatur à Romanis, Dioſcoride authore. Apuleio lactuca leporaria dicitur, quod quum leporis animus deficit æſtu, hac ſibi ſoleat mederi. Latini ſonchum vocant, à Græcis nomine mutuato. Columella cicerbitam vocat. Plerique lactucinam vocant, quod diſſecti vulnus multum eructat lactei liquoris. Neapolitani *cardoncello* vocant, quod veluti paruus carduus ſpinoſis foliis inhorreſcat. *Nomen.*

Theophraſtus ſpinoſis foliis acanaceis ſimilibus dixit, caule foliato, cum ramulorum prouentu floſcellus emergit, caule vt cnicum. Dioſcorides, Caule cubitali, inani, interdum rubente, foliis in ambitu per interualla diſſectis, tenerius eſculentum, diſſectus copioſo diffluit lacte. Plinius, caule cubitali, intus cauo, ſed qui fractus copioſo manet lacte. Omnes flores gerunt in ſummo melinos. *Deſcriptio.*

Sonchus albus & niger, albus, qui è lacte nitor: nigro Cheemporus, vt diximus veſci prohibet. Dioſcorides in duo genera dirimit, alterum ſylueſtrius & ſpinoſius, alterum tenerius, eſculentumque quæ nobis obuia paſſim ſunt. *Genera.*

Cultis & incultis locis, ſegetibus, vinetis, & hortis frequentiſſimus. *Solum.*

De eruca. CAP. XVI.

DIXIMVS de ſoncho, ſequitur de eruca, præcipit enim Galenus non eſſe erucam ſine lactuca edendã, vt immodico calori additus algor exceſſum temperet. Plinius: Eruca diuerſæ eſt, quàm lactuca naturæ, ideirco iungitur illi in cibo, vt nimio frigori par feruor immixtus, tẽperamentum æquet. Proinde

raro lactucas sine eruca edimus in acetariis, eiusq; semine vtimur in condiendis obsoniis, vt Dioscorides ait, idq; vt diutius perennet, aceto, lactéve maceratum in pastillos digeritur. Simulandæ veneri nata videtur, quod Martialis hoc carmine demonstrauit,

——— *Et Venerem reuocans eruca morantem.*

Et Columella in suo hortulo Priapo vicinam serendā ostendit, his versibus.

Et quæ frugifero seritur vicina Priapo,
Excitet vt Veneri tardos eruca maritos.

Ouidius eruca abstinendum præcepit iis, qui ab amore desciscere cupiunt:

Nec minus erucas iubeo vitare salaces.

Frontonis extat sententia olera omnia in vniuersum iuuari, quibus vicina sata fuerit eruca.

Nomen. Græcis εὔζωμος, & εὔζωμον dicta, quasi iuribus gratam dixeris. Plinius dicit: Tanta est condiendis obsoniis suauitas. Latini erucam dicunt, quòd erodat, & profectò si degustaueris eam, os & linguam satis acriter vellicabit. Alii sic nominatam putant, quòd vrendi licentiam sibi nanciscatur, quasi vracam dixeris, v in e versa. Nec desunt, qui quod edendo maximè sit, esucam primo dictam velint, dein facta s in r mutatione, erucam dictam contendant. Italis *rucchetta*.

Genera. Et si Theophrastus generis diuersitatem in ea neget, tamen Dioscoridis testimonio in satiuam & syluestrem diuisa est. Apud nos duæ sunt species, communis vna, gentilis altera vocata, vel hispanica, & maior.

Descriptio. Theophrastus, Non nisi lignosa radice, & semine ad perdurandum firmo. Nos sic describimus. Satiua surgit in hortis bipedali thyrso, foliis longis, in profundas, sed rariores crenas laciniatis, gustu præter modum acri, & amariusculo. Floribus in cacumine pallidis. Floret Martio, semine rapitio, vel sinapitio, in corniculis concluso, radice alba. Gentilis folio sisymbrii, semine nigro, floribus luteis, in condimentis lautior, & ad venerem vegetior extat. Syluestris foliis domesticis angustioribus, & frequentioribus laciniatis, gustu acriori, sapidioriq;, cauliculis numerosis, floribus luteis, paulum odoratis, florens autūno, corniculis sursum spectantibus, in vniuersa planta numerosis.

Cælum. Plinius, Frigorum contemptrix. Dioscorides, Syluestris Hyberiæ familiaris, nobis familiarissima, & præsertim in maritimis.

Solum. Palladius, Locis, quibus volueris erucam serere, nil moreris. Apud nos satiua pingui solo seritur, syluestris errat in siccis, aridísve locis.

Satio. Theophrastus à satione tertio die erumpere dixit, esseq; è prima semente, videlicet hyberna, quæ Iulio mense seritur. Columella posse vere, & autūno conseri dixit, nec est alius cultus, quàm vt stercoretur, & runcetur. Palladius. Locis, & mensibus, quibus volueris serere, nil moreris. Satiuas nos Augusto serimus, prima floret, Aprili petit. Syluestris semel sata, septenis annis durat.

Theo-

Theophrastus libro de causis ait, salsis aquis irrigatam longè dulciorem, & meliorem euadere. *Ars.*

Anatolius, Si cum brassicis seris, eas à pulicibus liberabis. *Infect remedia.*

De nasturtio. CAP. XVII.

POST erucam, nasturtium subiungemus. Dioscorides eius naturam sinapi, & erucæ simillimam dixit. Eo nos cœnam inchoare solemus, sale, oleo, & aceto parato, iucundo sapore, sed acri: sed pinguibus iusculis incoctum, magnam acrimoniæ partem deponit. Persas, quum principio frugalitatem amplecterentur, negăt Xenophon, & Strabo post eum, quicquam ad panem adhibuisse, præter nasturtium cum sale, mox aucto imperio in genus omne luxus prolapsos esse. Idque effecisse, quo magis ab excreatione sputi, mucoso narium emunctu, & lotii profusione se vindicarent, quibus maximè noxiis iam pridem fuerunt opportuni. Sic & apud Plutarchum, & Ciceronem in Tusculanis traditur, eo vescentibus vegetiores inesse spiritus, sensusq;. Vnde prouerbio fertur, nasturtium esse mandendum inertibus, vt eos excitet, animique torpores fuget. Optabile olus contra serpentes. Tradit Sestius, suffitu eos fugari, ad quod videtur allusisse Columella in hortulo,

Spargantur cæcis nasturtia dira colubris.

Græcè κάρδαμον dictum arbitrantur nonnulli ἀπὸ τῆς καρδίας, quod foueat cor, & in syncope illa, quam cardiacam vocant, plurimum valeat. Alii καρήδαμον dictum putant, quod caput edomet: nam mentis aciem obsidens sua acrimonia, & ignea vi feriens caput tentat. Sunt qui παρὰ τὸ κόρας μύειν, quod oculorum pupillas coeuntibus vnà palpebris abscondat, lumina enim ad motum conniuere subinde cogit, è quo euentu καρδαμύττειν verbum declinant, Latini conniuere dicunt. Hippocrates, & Galenus sandition dici inquiunt à sinapi, quod santion dicitur à similitudine. Latini nasturtium vocant. Plinius: Nasturtium nomen accepit à narium tormento. Et inde vigoris significatio prouerbio id vocabulum vsurpauit, veluti torporem excitantis. *Nomen.*

Negat Theophrastus generis diuersitatem habere. Plinius duorum generum dicit, mite vnum, ferum alterum. Prioris ratio duplex, albi scilicet, & nigri. *Genera.*

Quod etsi manifestius sit, quàm vt repræsentari flagitet, volumus tamen propter generum differentias eius picturam, quam Theophrastus, Dioscorides, & Plinius parui fecere, ostentare. Satiuus cauliculo assurgit sesquipedali, tenui, folio paruo, laciniato, flore albo, semine per ramorum latera copioso, in rubeum nigricante, folliculis orbicularibus, pressisq; contento, acri sapore, Iunio floret, sequenti tempore semine prægnans, sed antequam excaulescat, folia modice lata, diuisaq; habet, quum caulem ediderit, folia fiunt oblonga, digiti longitudinem æquantia. Theophrastus maximam eius semini firmitatem tribuit. *Descriptio.*

Cælum. Palladius naſturtium cœlo, quali placebit, ſeri poſſe dixit. Dioſcorides optimum Babylonicum tradit. Antiphanes, Athenæo authore, Mileſium. Iulius etiam Pollux Mileti laudatiſſimum naſci. Plinius in Arabia miræ magnitudinis naſci. Summis feruoribus, vel etiam brumæ rigoribus ſpretis creſcit, quare tam hyeme, quàm æſtate facillimè prorumpit.

Solum. Palladius ſerit etiam ſolo qualicunque, fimum non deſiderat, humorem quamuis diligat, etiam deeſſe non curat.

Satio. Theophraſtus è prima ſemente eſſe tradit, menſe Iulio poſt æſtiuum ſolſtitium. Naſcitur quinto die. Sed è veteri ſemine celerius. Columella primo vere ſerendum in hortulo tradit,

——— *Paruo diſcrimine ſulci*
Spargitur.

Palladius Ianuario & omni tempore ponendum tradit, & naſci ex veteri ſemine celerius. Si cum lactuca ſeratur, naſci egregiè: Septembri, locis temperatis, & calidis. Plinius, æſtate vel hyeme facillime naſci. Nos Neapoli Ianuario, Februario, & Martio ponimus. Sic etiam Auguſto, & Septembri. Naſcitur etiam hyeme, ſed niſi à frigore defendatur, exareſcit, vel niſi adultum fuerit. Rarius hyeme ſeritur, vt radix coerceatur frigore, & denſius pulluler, vere ſpiſſius. Quæ Martio ſeruntur cito pereunt. Si eius ſemen lacte pridie maceraueris, dulcius naſci ferunt.

De chærephyllo. CAP. XVIII.

CHÆREPHYLLON à nobis ſtudioſiſſimè colitur, omneſq; horti eo ſcatent, ne acetariis deſit, omneſq; eo quotidie veſcuntur, non ſolum crudo, ſed iuribus incocto, magna ſtomachi iucunditate: appetentiam inducit, & cibi faſtidium diſcutit, odorato & quodam amariuſculo ſapore, vix ſenſibili, maximo eſt oblectamento. Sic enim aliis oleribus additum, ea gratiora reddit. Aetius. Eſtur cum aceto.

Nomen. A multis gingidium exiſtimatur, Ciliciæ, Syriæque vernaculum, ac eo nomine in Græciam, & Latium veniſſe, poſtmodum in omnes orbis tractus commigraſſe: nouoque in Græciam, & Latium aduentu, priſtinam appellationem obſoleuiſſe, & chærephyllon dici cœptũ, dein Graia voce & Latina coaleſcentibus in vnum nomen, chærefolium, quod luxurioſa foliorum fœcunditate, & largiore coma gaudeat. Columellæ cherephillon, Plinio cærephillum, Palladio cærefolium. Neapolitani *cerefoglio.*

Deſcriptio. Columella ait quòd largo foliatu gauderet, & breui caule contentum eſſet, & velut herba paria ſecum faciente, quæ quod à cauliculo dempſerit, frondium vbertate compenſet. Breue nominauit in hortulo,

Iam breue chærephylum.

Nos ita depingimus. Herba eſt tenera & fragilis, quinis ab vno pediculo foliis per ambitum inciſis: ſed inciſuræ ita efformatæ ſunt, vt foliola etiam quina

na efforment, & hæc item alia, vt in ſtaphilino, & multis videre eſt. Ramulis cubitalibus, pinguibus, ſubrufeſcentibus, inanibus geniculatis, vmbellam in ſummo caule gerit, albis floſcellis ornatam, ex quibus tenuia, rectaque oriantur cornicula, plura ex vno pediculo prodeuntia, piloſa, rufeſcentia, & in cacumine aculeata, in quibus ſemen longiuſculum, nigrum, radice parua, candida, ſubamara.

Palladius ſolum humidum, & ſtercoratum deſiderare dixit. *Solum.*

Columella ex iis eſſe, quæ poſſunt duobus temporibus ſeri, autumno, & vere. *Satio.* Vnde vel circa calendas Septembris, vel melius ante calendas Martias Februario ſeritur. Locis ſiccis aut tepidis poſſunt circa idus Ianuarias terræ cõmitti. Chærephylum circa calendas Octobris obrui oportet non frigidiſſimo loco: nam ſi regio ſæuas habet hyemes, poſt idus Februarias ſemine differenda, ſuaq; de ſede partienda. Plinius quę habet à Columella excepit, ſic & Palladius. Apud nos Auguſto ſeritur, & Decembri: naſcitur poſt quintũdecimum diem, poſt menſem purgatur herbis, & lætamine inſpergitur. Martio, & Aprili ſemen affert, & interit: qui Martio ſerunt, tribus ſolis menſibus veſcuntur eo. Sed ſemel ſatum in hortis pluribus annis reſtibili fœcunditate reuiuiſcit.

De pimpinella. CAP. XIX.

PIMPINELLA nobis vulgò dicta eſtur quotidie in acetariis, non ſolùm condimentum optimè recipiens, ſed ea commendans iucundo peponum odore: pedibus quoq; calcatu nobilis, quo preſſa peponum odorem naribus eiaculatur, & mira quadam iucunditate recreat. Platina ita condit, Collecta ac lota in patinam, ac ſuomet caule, ſi tenera eſt, reponi debet, ſale, oleo, & aceto condiri: ſi præduri fuerint caules, folia tantùm ſumuntur. Vnde & cibi gratia, non ſolum quæ opacis locis, ac pratis naſcitur colligimus, ſed etiam in hortis ſtudioſè colimus. Poculis etiam iniicere ſolemus, vt gratiam eis conciliet, ſapore, & odore, & magnæ commendationis dotibus ad venena, vel febres exitiales.

Si diuinare licet, Theophraſto θρυαλὶς eſt, nam eius interpres Theodorus bibinella vertit. *Nomen.* Dioſcoridi σιδηρῖτις τρίτη, quam Cratenas heracliam vocat. Apud nos id nominis adepta pimpinellæ, bibinellæ, pampinulæ, bipennulæ, quod foliorum binis ordinibus, pinnatim, plumatim, digeſtis videatur. Sanguiſorba aliquibus dicta, quod vulneribus iniecta, ſpicula, & ſanguinem ſine dolore exigat, & internis externiſq; ſanguinis eruptionibus opituletur.

Theophraſtus ſpicatam dicit, vt cynops, alopeuros, ornogloſſon, ſiue plantago, quę neq; ſpicam, neq; acutam, neque ariſtam gerunt, ſed his ariſtæ loco floſculus lanuginoſus exit, & his ſimilem facit. *Deſcriptio.* Nos à plantaginis ſpica, cui ſimilem dixit bibinellam, coniicere poſſumus, à bibinella vulgari noſtra non multum diſtare. Plinius ab eo: Aliud rurſus ſpicatorum genus eſt, ex quo cynops, alopecuros, ſtelephuros, quam ortyga vocant, alii plantaginẽ; & thryal-

lis: alopecuros ſpicam habet mollem, & lanugine denſam non diſſimilem vulpium caudis. Proximum eis ſtelephuros, niſi quod illa particulatim floret. Dioſcorides ſuam ſideritim tertiam, vineis & maceriis naſcentẽ dicit, foliis ab vna radice multis, coriandro ſimilibus, circa coliculos dodrãtales, leues, teneros, ſubcãdidos, & ſubrubicundos, flore puniceo, paruo, guſtanti amaro, & lento: huius ea vis eſt, vt quamuis recenti vulneri impoſita ſanguinem ſupprimat. Noſtra *pimpinella* ramulis naſcitur à radice folioſis ſeſquipedalibus multis foliolis æquis ſpatiolis, binis ex aduerſo poſitis, ambitu crenatis, piloſis. Thyrſuli quoq; rotundis floſculorum glomerulis micant ex cæſio candicantibus, quibus elapſis mori fructum exprimunt, radice craſſa, longa, ſubpurpurea. Sed ſi quis hanc deſcriptionem Dioſcorideæ repugnare dixerit, quippe cum coriandri foliola non rotunda & crenata, ſed ferulacea ſint, ei reſpondendum duximus, coriandro recenter enato, foliola verè noſtræ *pimpinellæ* vocatæ eſſe ſimilia, & ſi coliculi duri ſint, id accidit in ſenecta, at in iuuenta mollia ſunt, teneraque.

Genera. Genera plura ſunt, duo præcipua, maius, & minus, maius caule, folio, thyrſo, & omnibus maius.

Solum. *Cælum.* Frequentiſſima ruri, & domi, quæ penſilibus hortulis colatur, & incultis, aridis, & ſquallidis collibus, & marginibus naſcatur.

De bugloſſo. CAP. XX.

NVNC quæ hortis vulgatiſſima ſeritur deſcribemus bugloſſam, cibo gratiſſimã, quum & flos acetariis ſpargatur, & folium tenerum, quod proprium odorem ſuboleat, vetuſtiora verò folia quotidianis obſoniis peculiarem habent gratiam. Platinæ condimentum appoſuimus. Conditur cruda, & elixa. Crudam benè lotam, & expreſſam, reticulo ad id aptè facto, cum nepeta, menta, & petroſelino in patinam indes, ſalem & oleum inſperges, inuoluesq;, quoad oleũ imbibat, & remolleſcat eius aſperitas, acetum poſtmodum infundes, & conuiuis ſtatim appones: coctam, expreſſa aqua in patinam indes, ſale, oleo, & aceto conditam conuiuis appones. Sunt qui huic aſpergant modicum cinnamomi, vel piperis benè triti, & cribrati.

Nomen. Dioſcoridi βούγλωσος dicitur, quòd bubulas linguas imitetur. Plinius euphroſynum vocari dicit, quòd ei ſit præcipuum, quod in vinum deiecta, animi voluptates auget. Plutarchus ſympoſiacon primo: Alii bugloſſam admiſcent vino, quod herbis huiuſmodi conſentaneum ſit, lætitiam conuiuis, & beneuolentiam coaleſcere. Ex Latinis Cato bubulam linguam vocat. Plinius bugloſſon, quòd boum linguis ſimilis ſit. Neapolitani *borraginem*, quaſi bonaginem dicas, verſa & peruerſa voce ex bugloſſa.

Genera. Genera duo ſatiuæ: nam altera cæruleum florem, altera candidum profert: ſed cæruleum in Apulia, in purpureum, & rubrum vertitur, nimii caloris vi, quod idem euenit, ſi in acetariis aliquantiſper immoratum fuerit.

Apud omnes constat veterum Græcorum βούγλωσσον, & Arabum, esse vulgarem borraginem. Dioscorides verbasco similem facit, folium in terra sparsum habere, nigrius, asperum, bubulcas imitans linguas, Iulio mense colligi. Auicenna, Est herba lata lingua bouis, habens folium almaru, ad tactum aspera, & rami eius asperi sicut pedes locustarum, oportet autē vt illa administretur, quæ est in corasceni, crassa habens folia, super quorū faciem sunt puncta, quæ sunt radices spinarum, & pilorum exeuntium ab ea. Addimus nos, & si notior sit plebeculæ quouis olusculo. Nascitur foliis in cespite stratis, latis, subrotundis, hirsutis, in foliis eminentibus bullis, ac tenuissimis aculeis armatis, caule cubitali pingui, concauo, aculeis vbique scatente, & ramis brachiato, floribus stellatis, quinis foliolis cæruleo purpuraque nitentibus. Floret Martio, semine nigro striato, radice alba, tenera, pollicari crassitudine, gustu subdulci, & lento. *Descriptio.*

Dioscorides campestribus, & sabulosis locis nasci scripsit. Nos pingue, subactum humidum solum in hortis damus, & vinearum, hortorumque torulis plantamus, quibus semel sata importuna fœcunditate luxuriat, & ex seipsa seritur. *Solum.*

Riguis in locis toto anno seri potest. Semine seritur Aprili, & Maio, vt æstate fruamur. Vel Augusto, & Septembri pro hyeme. Transplantatur, quū quinque foliorum esse cœperit, ac melius Octobri, ac Nouembri. Semina ne decidant, colligantur immatura, ac triduo in fasces colligatæ reficcentur sole, vbi maturuerint, substratis linteis decutiantur: & biennio semen asseruatur: ne hyeme gelu adurantur, lætamen aspergatur, hoc munimento aduersus frigora se tuentur. *Satio.*

De bati, seu crithmo. CAP. XXI.

CRITHMON escæ, & conditturæ aptam protulit Dioscorides: estur enim crudum, coctúmve olus, asseruaturque in muria. Plinius inter eas syluestres herbas esse scribit, quæ eduntur. Hanc certè apud Callimachum apponit rustica illa Hecale, speciesque est batis hortensis. Herba sponte nascens, eaque potius oblectamentum, quàm cibus. Hecale vetula Theseo apposuit apud Plutarchum. Nos in acetariis frequenter vtimur, & ad quotidianos vsus hortis consita continuo spectatur. Columella sic condiri docet, circa vernum æquinoctium. Battis, & eius coliculus in alueos componuntur, & sale conspersa biduo sub vmbra, dum consudent, reponuntur, donec tantum remiserint humoris, vt suo sibi iure ablui possint, sin minus, superfusa dura muria lauantur, & pondere imposito exprimuntur. Tum suo vase conduntur: & ius quod est mistum aceti duabus partibus & tertia muriæ, infunditur, fœniculiq; aridi, quod est per vindemiam proximo anno lectum, spissamentum imponitur, ita vt herbas deprimat, & ius vsque ad summum labrum fideliæ perueniat. Sed Columella marinę batis conditturam edocuit, non satiuæ: nam duodecimi libri capite tertiodecimo, olus cordum, quod quidam satiuam batim appellāt,

muria nõ condiri docuit. Sic Dioſcorides & Plinius quũ in muria olus ſeruandũ prodiderũt, de marina bati loquuti ſunt, nec ſatiuæ vllã rationẽ habuerũt.

Nomen. Dioſcorides κρίθμον, ſeu potius, vt aliqui, κρίθαμον, vocat. Nomen à ſeminis figura Græci dixerũt: habent enim crithamum ſemen intus tritici, vel hordei figura, quod vocatur κριθὴ, vel detortũ ἀπὸ τοῦ κρίνεσθαι, à ſecernendo vocabulum, quod rupto ſeminis inuolucro cerealem formam nucleus oſtendat, excuſſiſq; flatu ſeminibus à paleis, aceribuſq; ſecernatur. Latini batim appellant, ex aduerſo emendicata à Græcis appellatione, qui baton acceſſibilem dicunt: nã batis marina in ſcopulis, & inacceſſis crepidinibus emicat. Ex aduerſo igitur ab acceſſu nomen batis adinuenit. Lucius Columella ſatiuã batim olus cordũ appellauit, quaſi ſerotinum olus, quod non niſi ſerò admodum appropinquante vindemia condiatur, contra cæterorum morem, quæ appetente Iunio ante ſeminis maturitatem à ſalgamariis reponũtur. Plinius fœnum cordũ, quod non præcoci, ſed ſerotino partu in lucẽ editum eſſet, vocat. Plinio etiam crethmos dicitur, & à quibuſdam appellari aſparagum gallicam ſatiuam dixit. Neapoli *critamo, finocchio marino*, & *herba di ſan Piero*.

Genera. Plinius duplicem batim nominat, hortenſem & marinã, ſic etiam & ſylueſtrem alibi: an pro marina ſylueſtrem poſuerit, ambigo. Sed quæ marina oriunda eſt littoribus, apud nos in hortis cultu mitigata feritate toros conueſtit.

Deſcriptio. Marinã Dioſcorides ita depingit. Herbula fruticoſa, & vndiq; folioſa ad cubiti altitudinẽ ferè aſcendens. Foliis pinguibus numeroſis, albicantibus, veluti portulacæ, latioribus. Sed potius legendum παχυτέροις, non πλατυτέροις. Non ſunt enim crithamo folia latiora, quàm portulacæ, ſed craſſiora, & longiora, ſalſo guſtu, flore cãdido, ſemine ceu libanotidis, odorato, molli, rotũdo, & quod ſiccatũ rumpitur. Habet intus tritici modo nucleũ, radicibus digiti craſſitudine, tribus, vel quatuor, grati & iucundi odoris. A quo Plinius: Caulis vnus, palmũ altus, ſemen ferens odoratũ ceu libanotidis, rotundũ, ſiccatũ rumpitur, habet intus nucleũ candidum, quẽ aliqui cachrin vocant. Folia pinguia albicant, veluti oliuæ, craſſiora, & ſalſo guſtu. Radices digiti craſſitudine tres, aut quatuor.

Cœlum. Hippocrates batim Æthiopicam laudauit. Dioſcorides naſci in petroſis, & maritimis dixit, quod ab eo etiam Plinius recenſuit.

De cappari. CAP. XXII.

VTIMVR & quidẽ frequentiſſimè in hybernis acetariis cappari. Paulus vſum eius cõmendauit ex oleo, & ſale, quod appetẽtiam inuitet, & ciborũ faſtidiũ diſcutiat. Vnde primus menſis ſumitur, & cæteris dapibus præponi ſolet. Dioſcorides non ſolũ floribus, & fructibus, ſed etiã nouellis turionibus homines veſci ſcripſit. Quod etiã noſtris temporibus obſeruatur. Columella eius conditurã proponit. Verno tempore capparim in vſum colligi, & reponi oportebit, & ſeruari hac cõditura: aceti duabus partibus & tertia duræ murię: ſed quãplurimis diebus ſub tecto ſeruari, dũ flacceſcat, inde in vaſa cõdi, deinde ius quod ſupra ſe ipſum eſt, infundi. At Platina quomodo cõdiatur mẽſis edocet.

cet. Inde capparim in cacabũ aquę non feruentis, ſed apprimè calidæ: vbi tandiu ſines, donec abundantẽ ſalſedinem dimiſerit. Transferto inde in aquã recentẽ, inq; eam tandiu ſinito, quoad refrigeſcat, inde poſtremo auferes, expreſſum in patinas repones, infundesq; oleũ, & acetum non multũ. Sunt qui mentã huic edulio addant, nec incongruè quidẽ, vt & ad voluptatẽ, & valetudinem faciat. In Apulia aliter condiuntur. Primo in feruentem aquam coniiciunt, vbi copioſum ſal ſit diſſolutum, inde eximunt, vt ſicceſcant. Siccos in vaſa condiũt, alternis vicibus ſale, & floribus nondum patefactis. Porrò quum mẽſis apponuntur, bis térve aquis abluuntur, vt ſalſuginem eximant, vel aceto ſeruant.

Nomen. Græcis κάππαρις. Plinius, Capparim quidam cynoſbaton vocãt, alii opheoſtaphylen. Latinis capparis. Columellæ cappar, Palladio cappar dicitur, & inturis. Itali vocant *cappari.*

Deſcriptio. Theophraſto vniſtirps. Folium & caulem horridulũ ac ſpinoſum humilem ſpargit. Germen & flos ęſtate, folium ad Vergilias vſq; viget, non annuus, ſed diuturnior. Foliũ iuxta caulem. Ramis aculeigera. Dioſcorides, Frutex eſt ſenticoſus, & humilis in orbẽ proſerpit, ramis in rubi modum aculeatis, ſpinis aduncis, hamatisq;. Folio mali cotoneæ circinato, horriduloq;, fructu oleæ rotũdo, quo fathiſcente emicat flos candidus, qui poſtquam excreuit decidit, glãs oblonga extuberat, quæ aperta grana acinis punicorum ſimilia oſtentat, parua rubicunda, radice lignoſa multiplici, magnaque. Sed Dioſcorides fructum vocat florem, qui adhuc clauſus, non in folia dehiſcens, quũ fructus id ſit, quod excluſo flore glandis figura oblonga depromitur. Sed flos præcipuè cibis expetitur. Palladius æſtate florere ait, & areſcere ſub occaſu Vergiliarum. Auicenna fructum cucumeri aſſimilat.

Genera. Plinius cauenda eius peregrina genera dicit. Siquidẽ Arabicũ peſtilens eſt, Africũ gingiuis inimicum, Marmaricum vuluis, & omniũ inflationibus. Apulũ vomitus facit, ſtomachũ & aluum mouet, Italicum innocentius eſt: vbi clare apparet in textu mendũ ſubeſſe, vbi Apulum vomitũ facere, & ſtomachũ & aluum mouere dicit, quũ alibi Italicum innocentius eſſe dicat, ac ſi Apulia Italię regio non eſſet, præſertim quum experientiam huic refragari liquidò conſtet, quũ inter cæteras Italiæ regiones Apulia in hoc genere præcellat. Sed duo genera viſuntur, maius, minúsve, minus verò in prima cõmendatione eſt, & pluris emitur, quàm maius, quia palato gratius eſt, niſi ſapor aſciticius ſit à muria, vel ab aceto, quod quum paucioris carnis ſit, penitius ſubit conditura.

Cœlum. Plinius Ægyptium cõmendat, Galenus, qui in locis calidis naſcitur, vt in Arabia, longè eſt acrior Pergameno. Ægyptium, quod nobis ex Alexandria defertur, optimum eſt. In Cypro plurimum prouenit. Apud nos in Apulia, vnde potius calidum, quàm feruidum, aut frigidum cœlum flagitare videtur.

Solum. Theophraſtus gaudere arenaceis, atq; tenuibus dixit, cultis haudquaquam exire videtur, quum apud oppida, & loca plana proueniat, non laſerpitii modo apud montuoſa, hoc minus verè putarunt. Plinius ab eo: Sabuloſis familiariſ-

ſimum. Dioſcorides tenui ſolo, aſperiſque locis, in inſulis, & iuxta rudera naſci. Columella ſiccum locum quęrere. Palladius ab eo, loco ſicco, & gracili. Sed in oris Tyrrheni, & Adriatici maris vberi prouentu fruticat, & in planis Apuliæ æquoreis cāpis. In noualibus ſponte prouenit, & optimi ſoli ibi eſt ſignum. Videtur tandem omni ſolo prouenire, melius ſicco, quàm humido, & parietibus ſaxoſiſque locis.

Satio. Theophraſtus, In cultis hoſpitari nequit, immo deterius cultu naſcitur. Ariſtoteles in problematibus, huius rationem reddit, cur capparis locis prouenire cultis haud facile poſſit. Multi nanque tentarunt, & translata radice, & ſemine ſparſo, quum apud nonnullos commodior capparis ſit, quàm roſa, ſed tamen nil efficere valuerunt: quid ergo cauſæ ſit, vt cultis neſciat hoſpitari, inculta & auia proſequatur, & maximè ſepulchris adhæreat? Igitur de hoc cæteriſque generis eiuſdem accepiſſe illud oportet, quòd nō omnia eadem ex materia conſiſtere ſolēt, aut augeri, ſed ſunt quæ ex aliorum corruptione, & principio conſiſtant, & poſt augeantur, vt pedunculi, & pili corrupto alimento, aut aliqua alia labe corporis prodeunt. Ergo vt in corpore nonnulla excremento proueniunt alimenti, quod certe cruditas eſt, & vbi naturæ vires ſuperare non queunt, abſcedunt quidem in veſicam, vel aluum, quæ in promptu maximè ſunt, aliqua verò animal producunt: itaque in ſenectute, & morbis hęc augentur. Sic in terra alia concocto alimento, & conſiſtunt, & augentur, alia excrementis, aduerſaque concretione oriuntur. Culturæ autem officii eſt, vt concoquat, reddatque efficax alimentum, quo genus mite, vrbanumq; fructuum conſiſtit. Quæ igitur mitigatione, informationeq; huiuſmodi creantur, hæc vrbani vocabulo ſignificamus, eo quod ſolertia hominis educata quaſi eruditaque meliora euadant: quæ autem cura adhibita miteſcere nequeunt, aut etiam aduerſo habitu loci ſui generis prodeunt, hæc ſylueſtria ſunt, & ruſtica, cultiſque viuere neſciunt: cultus enim dum ea melioribus inſtituere moribus contendit, deprauat, atque peruertit, quippe quum à ſua natura deſciſcere nequeant, quæ orta ſunt ex corruptione, quo in genere capparis quoque profectò eſt. Columella: Leuiſſimo cultu, aut nullo contenta eſt. Quippe quæ res etiam in deſertis agris citra ruſtici operam conualeſcit, plurimiſque prouinciis ſua ſpontè noualibus naſcitur, ſed quibus locis eius inopia eſt, ſi ſerenda fuerit, locus debebit interea circundari foſſula, quæ repleatur lapidibus, & calce, vel punico luto, vt ſit quaſi quædam lorica, ne poſſint eam prærumpere prædicti ſeminis frutices, qui ferè per totum agrum vagantur, niſi munimento aliquo prohibiti ſint. Quod tamen non tantum incōmodum eſt (ſubinde enim poſſunt extirpari) quantum quod noxium virus habent, ſuccoque ſuo ſterile ſolum reddunt. Seritur vtroque æquinoctio. Palladius: Septembri ſeritur capparis, latè ſerpit, ſucco ſuo terris nocet. Serendum eſt ergo, ne procedat vlterius circumueniente foſſato, vel luto ſtructis parietibus, herbas ſpontè perſequitur. Plinius, Capparis ſeritur ſiccis maximè, area in defoſſū cauata, ripiſque

vndiq;

vndique circumſtructis lapide, alias euagatur per agros, & cogit ſolum ſterileſcere. Apud nos ſeritur ſemine Martio, Aprili, Maio, & Septembri, quod ſuis fructibus affert. Vbi maturuerint aperiuntur, tunc decerpuntur, inſolanturq; donec ſicceſcant. Seritur etiam radicibus ſuis, vel germinibus radicatis, & cauliculi ſati, vbi radices conceperint, ſequenti anno tranſplantari poſſunt. Hyeme ſicci caules ſecentur ſuper terram, vt vere lætius aſſurgant. Et ſi cultum aſpernari dixerint Ariſtoteles & Theophraſtus, vidimus ſatos, & cultos optimos fructus attuliſſe, & longe minus agreſtibus noxios.

De coronopo. CAP. XXIII.

CORONOPVM inter intubacea recenſet Theophraſtus, & inter annuas. Dioſcorides in olere coqui dicit. Nobis frequentiſſima in acetariis offertur, ob id hortis ſerimus.

Theophraſto κορωνόπυς, ſed Galeno, Aëtio, & Tralliano κορωνοπόδιον Græca appellatione donata, quod cornicis pedis effigiem repræſentent folia. Latini coronopum vocant. Theodorus Theophraſtum vertendo ſilaginem vertit. Itali *herba ſtella* vocant, videturq; hodierni æui nomen antiquo, & ſpurio conuenire, quippe aſtrion ab aliquibus dicebatur, vt in ſpuriis Dioſcoridis nominibus videre eſt. Vulgus etiam quod variè diſſectū ceruini cornu imaginem habeat, cornu ceruinum vocant. *Nomen.*

Theophraſto coronopus à radice foliata, amara, vt vniuerſum intuborum genus, etſi ab Hermolao, & aliis inter aculeatas, Theophraſti authoritate annumeretur. Id apud eum nuſquam reperietur. Dioſcorides & ſi exactam in ſuo capite deſcriptionem non apponat, ex aliis herbis, quibus aſſimilauit, eam concinnabimus. Dicit enim. Coronopus oblonga herbula eſt, per terram ſtrata, fiſſis foliis pſillio non diſſimilibus, non ita hirſutis, ſed breuioribus, aut catanances primæ, ſed non ita longis, aut minoris ſeſamoidis, ſed maioribus, nec ita hirſutis, holeſtio proximis, cui & viticulas ſimiles habet, aut gramini. Radicem habet tenuem, aſtringentem, prouenit in aggeribus, locis incultis, & ſecus mare. Plinius hæc habet: Coronopus oblonga herbula eſt cum fiſſuris: aculeatarum caules per terram ſerpunt aliquarum, vt eius, quam coronopum vocant. Nos herbam apud nos vulgò dictam *ſtella* ita depingimus. Folia fert longa, anguſta, hirſuta, pinguia, humi ſparſa, vtrinque fiſſa, laciniata, verè cornicum vngues, aut ceruinum cornu præ ſe ferentia, ita inter ſe cohærentia, vt cylindro æquata dixeris, in ſtellæ modum radiantia, caule, thyrſulo, flore, & ſpica plantagini ſimili, radice vnica, numeroſis adnatis capillamentis. *Deſcriptio.*

Dioſcorides in aggeribus prouenire dicit, ac protritis itineribus, incultiſque locis. Apuliæ campi hac herba virent, ac pro ſegetibus triticeis optimi ſoli ſignum habent. *Solum.*

Serimus Auguſto, ac fimo operimus, carpitur Septembri, Octobri, vſq; ad Martium. Seritur etiam Martio, Aprili floret, Iunio profert ſemen. *Satio.*

De portulaca. CAP. XXIII.

PLINIVS portulacam in acetariis ſumptam ſtomachum corroborare author eſt. Nos in acetariis tota æſtate vtimur, eſitamuſq; tenellas cymas. Famoſum eſt quod hæmediam ſanet, id eſt dentibus, qui ſtupore quodam obtorpeſcunt, remedio eſt, qui ſcilicet ab auſteris, & acidis naſcatur. Cuius cauſam Galenus reddit. Dentes nanque acrium occurſu præſiccati exaſperantur, ita vt citra noxam atterendis cibis adhiberi nequeant, ſolidioriſque cuiuſque commercio concipiant dolorem, lentore quo ſeſe ab ſiccorum iniuria vindicabant exucto. Nanque ſicca nullo interiecto humoris nexu durius ſeſe collidunt, vnde ſenſus exaſperationis noxiæ contrahitur. Damnum ergo ſaliuarii lentoris, qui velut ſiccorum pignus intercedebat, glutinoſo portulacæ ſucco quamoptimè reſarcitur. Ariſtoteles dicit id fieri à lento humore portulacæ, qui à corpore educit acorem, quippe qui affinitate quadam coniungi valeat, argumento ſaporis, quem acidulum reddit. Sal verò macerat, liquefacitque; atque ita acorem quoque extrudit. Alexander Aphrodiſeus hoc portulacæ munus cæcis rerum facultatibus deliteſcentibúſve cauſis acceptum refert. Quonam, inquit, modo ſtupori dentibus à frigidis fructibus adſcito, portulaca, quæ frigida eſt, medebitur, quum contracta vitia nō conſimilibus, ſed contrariis abiguntur? Columella ita condit, ſunt quædam herbæ, quas appropinquante vindemia ita condies, vt portulaca: Diligenter purgatur, & ſub vmbra expanditur, deinde quarto die in fundis fideliarum ſubſternitur, & componitur, acetoq; infuſo, iterum ſal ſuperponitur. Platina in acetariis ita parat: Portulaca benè lota, ſecretaque à præduro caule in patinam reponitur cum cæpa minutatim conciſa: ſale, oleo, & aceto conditur. Sunt qui ad illius frigiditatem comprimendam, piper tritum, ac cinnamomum inſpergant.

Nomen. Græcis ἀνδράχνη, Latinis ferè omnibus portulacæ nomine vocatur. Italis *porcellana.*

Genera. Portulaca in duas ſpecies diſtribuitur, in ſatiuam, & ſpontaneam. vtriuſque meminit Dioſcorides, ſatiuæ in peplio, & ſuo capite: ſylueſtris in ſemperuiuo tertio.

Deſcriptio. Theophraſtus breui radice inniti dixit, tum quæ in profundum deſcendit tum quæ è latere porrigitur. Dioſcorides, etſi peculiari deſcriptione non dignatus fuerit, aliis tamen aſſimilando qualis ſit patefecit. Portulaca cæpeæ ſimilis eſt, ſed albidiora folia habet, ſimilis telephio caule & foliis. Folia ſimilia helioſcopio tithymalo habet, ſed craſſiora, minuſque rotunda. Folia tam ſimilia peplio, vt ſylueſtrem aliqui portulacam appellent. Etiam terreſtri tribulo, ſed viticulis craſſioribus, vel tertio ſemperuiuo, qua ſimilitudine ſylueſtrem portulacam vocauerunt. Sic etiam crithamo, ſed minora, breuioraque. Noſtra autem ſatiua teretibus viticulis, lætis, carnoſis, ſucculentis, humi reptantibus luxuriat, lentè in puniceum vergentibus, foliis albicantibus quadam tenui aſpergine.

aſpergine cinerea, guſtu ſubſulſo, flore puſillo, ſemine in theculis nigro. Floret Iunio, & Iulio. Syluestris duplo minor, duntaxat tota rubentibus ramulis, guſtu acidiore, folio turbinatiore tam priori conſimilis, vt qui vnam norit, alteram non noſſe non poſſit.

Aperto, apricoque cœlo gaudet, ſub humido moritur. *Cœlum.*

Pingue ſolum, & lætamine ſaturatum exoptat, & præcipuè humidũ: nam ſiccitatibus deficit: vnde æſtiuis ardoribus continuis ſiccitatibus blandiri oportet. Columella in ſuo hortulo. *Solum.*

Humidaq; andrachne ſitientes protegit antes.

Syluestris ſquallidioribus locis, vinetis glareoſis, & viarum ſtratis reptat.

Theophraſtus ex æſtiua ſemente protulit, quam tertiam vocat, celerrimè quarto, aut quinto die à ſatu erumpit. Apud nos omni tẽpore ſeritur, ſed præcipuè Aprili, Maio, & Iunio. Optimè ſeritur inter caules, cæpas, & porros, vbi ſemel ſata fuerit, ſemine per maturitatem caduco, ipſa ſe ſerente, perennis eſt, nec vnquam deficit, denſius ſata, puſilla fit. *Satio.*

De oxalide. Cap. XXIIII.

NEc ab iis remouenda herba eſt, quam oxalida vocant, quum nobis quotidie exploratum ſit in acetariis manſam crudam magnam cum palato gratiam inire, ſuo enim ſapore ſal, & acetum refert, vnde in acetariis ſolo poteſt oleo condiri, quin plerunque iuribus incocta optimè ſapit, & in carnibus intingendis ſucco viridi actamentum ſubminiſtrat, nec aliud in obſoniis maiorem ſibi vendicat authoritatem. Platina illotam prima etiam ſtatim menſa cum pane, & ſine alio condimento concedit, æſtate præſertim, vt cibi appetentiam inducat.

Dioſcoridis eſt ὀξαλὶς, ἀνάξυρις & λάπαθον, oxalis dicta, quaſi acetoſa, ſed poteſt anceps vocabuli ὀξὺ ſignificatio trahi, & quod folia in mucronem deſinant, & quod acidum ſaporem recipiat. Romani rumicem appellant, forſan quod ab ea ſuccus non aliter atque mamma, quam rumen veteres dixere, à ſitientibus exugi ſoleat. Vulgares noſtri *acetoſella* vocant, quod gratum acorem ori repræſentet. *Nomen.*

Duo apud nos naſcuntur genera, maius, minúſve. *Genera.*

Dioſcorides lapathi ſpecies deſcribendo ſuam oxalim ita pingit. Folia exiguo & ſyluestri rumici ſimilia, caule non magno, ſemine ſubacuto, rubente, acri, in caule, & agnatis appendicibus emicante. Nos ſic: foliis ima baſe lunatis, & pinnatis, caule ſtriato ſucculento, colore rubello, radice fibroſa ex croco flaueſcenti, ſemine anguloſo, acuto, quod foliaceo veſtitur inuolucro, copioſoque. Minori folia longè minora. *Deſcriptio.*

Vbique pratis, & hortis, quolibet anni tempore viget, ſed ſiccis præcipue locis, vt in collibus, & quibuſuis ſquallidis, & macilentis. *Cœl. Sol.*

De oxy. CAP. XXV.

OXALIS iam dicta oxym in mentem reuocauit. Hæc tum ſapore, ſeu leui acramento placet, tum quòd ſtomachum recreet: nam à Plinio diſſoluto ſtomacho dari ſcriptũ eſt, non minus, quàm prædicta acetariis expetitur, admiſceturque. Hæc futuræ prænuncia eſt tempeſtatis, ſiquidem ea imminente, ſurrigitur contra eam, tanquam tempeſtati colluctatura, quod ſæpiſſimè obſeruauimus. Obſeruatum etiam à pleriſque doctiorum, quod huius herbæ copioſi flores crebros illius anni imbres, & aquarum inundationes portendant, ſic pauci ſiccitatem. Sic Plinius de pratenſi trifolio dixit, inhorreſcere tempeſtatibus folio, & etiam nos obſeruauimus.

Nomen. A Græcis ὀξύς, & Latinis dicta eſt, Plinio authore, quod acido ſapore donata ſit, aliquibus oxytriphyllon, nõ ab acutie foliorum, ſed potius aciditate. Nobis *trifoglio acetoſo*, & *alleluia*.

Deſcriptio. Plinius tenera folia habere dixit. Puſilla herba eſt, longis tamen pediculis iunceis, glabris, teneriſque, quibus ſingulis in extremitate tria inſunt folia, quæ cordis figuram referunt, acidula. Flos quiuis foliolis ſtellatus luteus, nonnunquam cãdidus, ſimplici ſtylo inter folia proſiliens, ſemen rufum in oblongiuſculis thecis, quod vbi maturuerit, ſponte, vel leui tactu aperitur theca, & longiuſculè proiicit, etiam cum ſtrepitu, non ſine admiratione. Radix ima fibroſa, ſumma, ſquamatim loricata, rufa, floret Maio menſe.

Cæl. Sol. Opaca, vmbroſaque ſequitur.

De rapunculo. CAP. XXVI.

NVNC de rapunculo dicemus, cuius folia, & præcipuè radices in acetariis diuitum lautarumque menſarum veniunt, & ieiuniis quadragenæ expectatiſſimæ. Sunt enim eius radices longè quouis rapo, raphanoque delicatiores, ſuauioreſque.

Nomen. Recentiores napunculum, vel rapunculum vocant, ſiue quod putarint eandem, vel congenerem, ſiue quia figura, vel eſu napulam, vel rapulam præ ſe ferat radix, quia oblongula, & in medio ſui nonnihil ventricoſa.

Deſcriptio. Herbula viret folio oblongo humi accubante, vbi excauleſcit, longiori, anguſtiori, & hirſutiori, cauliculis gracilibus, cubitalibus, & pluribus ab vna radice prodeuntibus. Flore quatuor foliolis conformato, purpuraſcente, ad cæruleum vergente, campanulæ effigie. Semine in oblongis thecis puſillo. Radice pollicis longitudine, alba, tenera, craſſiuſcula, in media ipſius parte ſubdulci. Hyeme folia virent, vere exit in caulem, Maio floret, & ſubinde fert ſemen. Radix hyeme eruitur ad acetaria, æſtate ligneſcit.

Cælum. Tepidum cœlum exoptare videtur, quale Neapolitanum, in Apulia vbi feruet, non naſcitur.

Solum. Solum gracile & ſolutum, & ſuſpenſum ſequitur, ob id in ſyluoſis, & ſepibus

bus reperitur, in quo radices in profundum agit: in plano vbi solum durius, & compactius, si nascitur, quum in profundum teneræ radices subire nequeant, viridis coloris, & duriusculæ fiunt.

Seritur semine, & optime prouenit, sic etiam oculi circa radicem sati concipiunt vere. Semel sata diutius perennat, nam ad esum extirpatæ, abruptæve radices, remanentes fibrillæ, etiam frondes, & caules egerunt. *Satio.*

De acu moscata. CAP. XXVII.

COMMENDATISSIMA inter acetarias herbas illa est, quam muscatam acum dicunt, geranii speciem odoratam illam à Plinio descriptam: quippe non modo, olei, acetiq; optimè recipit condimentum, sapidaque est, sed omnes alias herbas suo moschi odore fragrantes reddit, auidissimè editur, studiosissimeq; in hortis seritur, aliturque.

Græcis γεράνιον à gruini capitis imagine, quæ summo eius capitulo est aptissima, per similitudinẽ dictum. Ab aliis acus moschata, quod & insigni moschi odore redoleat, & acuto longiori mucrone in vertice acus modo inhorrescat. Apud nos *herba moschata* à moschi odore, vnde illi princeps nomenclatura. *Nomen.*

Dioscorides secundam geranii speciem describens, hæc habet. Geranium alterum caulibus minutis, & pusillis sesquipedalibus, foliis maluæ in summis alis sursum spectantia gruum capitula insunt cum suis rostris, aut canini dentes, nullius in medicina vsus. Quam etsi alienam à medicina Dioscorides existimauerit, non tamen inficiatur edi posse ab iis, qui gulæ indulgent, quum sui odoris iucunditate in acetariis expetatur, etsi quoduis potius, quàm nostram acum moschatam exprimere videtur. Subdit Plinius, quæ etiam à Græcis excepit: Foliis candidioribus, paulò quàm maluæ minoribus, caulibus tenuioribus, pilosis, ramosis ex interuallis binûm palmorum, & in iis foliis, inter quæ & in cacuminibus capitula insunt gruum. Sed nostri sic eam tradunt. Geranion alii myrrhim appellant, similis est cicutę, foliis minutioribus, & caule breuiori, rotundo, saporis & odoris iucundi. Nos eam ita describimus. Geranium, vel si mauis gruaria, è radice exigua cauliculos profert complures, graciles, rubentes, hirsutos, præcipuè adultos, è caule medio apice tenus folia exeunt myrrhidis, aut cicutæ, positu tanaceti, in plumam deducta, in caulium fastigiis flores, in quorum summo capitula ciconiæ, vel gruum cum rostellis acus longitudine emicant, in quibus semen occulitur. *Descriptio.*

Calido, temperatoque cœlo emicat, locis omnibus obuia, sed in hortis latioribus foliis luxuriat. *Cœlum. Solum.*

Primis autumni imbribus vsq; ad Februarium seritur, quum adolescere cœperit, lætamine suffunditur, herbisq; nocentibus liberatur. Fructificat Maio ac subinde perarescit. Suo semine se ipsa serit, vt vix semel sata amplius locum caliberaueris. *Satio.*

De ferulis. CAP. XXVIII.

SVNT ferulæ cibo, & coronis commendabiles. Nobis veris initio prima ferulæ germina, quæ oui luteum referunt, ſub cineribus excocta, charta prius, vel linteo madefactis inuoluta, mox pipere, ſale, oleo, & aceto conſperſa gratiſſimo ſunt cibo. Ad hæc Plinius: Ferulæ caules pomum eſt, eduntur decocti, commendanturq́; muſto ac melle, ſtomacho vtiles, pluries ſumpti capitis dolorem faciunt. Dioſcorides muria caules cōdi ſcripſit. Columella eius docet condituram. Circa vernum æquinoctium colligito ferulas cum coliculo ſilentes, & hac conditura ſeruato, aceti duas partes, & tertiam duræ muriæ miſces, ferulam quū legeris ſub tecto exponito, dum flocceſcat, deinde folia, & corticem omnem folliculorum detrahito. Caules ſi fuerint pollice craſſiores, arundine ſecato, & in duas partes diuidito: ipſos quoque flores, ne ſint immodici, partiri oportebit, atq; ita in vaſa condi, deinde ius, quod ſuprà ſcriptum eſt infundi, & paucas radiculas laſeris, quod Græci σίλφιον vocant, adiectas, ita ſpiſſamento aridi fœniculi contegi, vt ſuperueniat ius. In hortulo verò dixit,

Tempore non alio vili quoq; ſalgama merce
Capparis, & triſtes inulæ, ferulæq́; minaces
Plantantur.

Plinius coronarios vti ferulis & corymbis, & ignem optimè ferulis aſſeruari tradidit. Vnde quòd Prometheus primum extractum è ſilice ignem ferulis excepit, anſam præbuit Poëtis fingendi, ferulam Phœbi rotis admouiſſe, & accenſam terris apportaſſe. Sunt qui arborum cenſui aſcribēdam cenſeant, quod temporis proceſſuligneſcat. Propterea Clearchus inter luſorias queſtiones, quas Latini ſcirpos, Græci gryphos, & ænigmata vocant, ferulam dicit eſſe lignum, & non lignum, ſicut pumicem lapidem, non lapidem, noctuam volucrem, non volucrem. Athenæo authore. Plinius. Ferulæ ſunt aſinis gratiſſimo pabulo, cæteris verò iumentis præſentaneo veneno, qua de cauſa id animal Libero patri aſſignatur, cui & ferula. Ferulæ Libero patri aſſignantur, de qua re alii alias referunt cauſas. Euſebius in præparatione euangelica ναρθηκοφόρον Bacchum appellat, id eſt, ferulgerum, rationemq́; docet, quòd homines potu in furorem aguntur, ac ſe inuicem feriunt, vt ſe mutuis vulneribus confodiant; ferulis vtuntur, quarum ictus lentus, ſed nòn lætalis eſt. Plutarchus in Sympoſio aliam aſſignat rationem, ferulam, & obliuionem Baccho dari, ceu vel parum conueniat, errorum inter pocula deinceps comminiſci: aut ſi qua in parte peccatum ſit, puerilis, & leuis reprehenſio ſufficiat, quum & pueri ferula caſtigentur. Alii dicunt quod ferula Baccho aptiſſima ſit, vt infirmos ebrietate pedes leui hoc pedamento regant ebrii. Fuit & antiquitus ferula imperii nota. Leuis enim huius arboris ictus eſt, vt magis ſeueritate, quàm fuſtium atrocitate formidabiles ſint ii, quibus Regum inſtar ſceptra conce-

conceduntur, nam legibus aſperiores, ſed pœna mitiores ſint oportet. Fuit & pœdagogorum inſigne. Martialis,

Ferulæ minaces ſceptra pædagogorum.

Plinius. Ferulæ natura murænis infeſtiſſima eſt, tactæ ſiquidem ea moriuntur. Salpa piſcis aliquibus obſcœnus dictus, qui nunquam percoqui poſſit, niſi ferula verberatus.

Græcis νάρθηξ, quaſi virgultum, vel batillum, aut thyrſum. Sic Latinis ferula dicitur, à ferendo, quòd illius caules ſenibus pedes, ac ſcipiones eſſent. Hippocrates non minus à feriendo, quàm à ferendo dictam videri voluit, qui etiam plaſtiga vocauit. Italis *ferola*. *Nomen.*

Theophraſtus ita deſcribit. Ferula grandis admodum ſurgit, vnicaulis & geniculata, à genibus coliculi, & folia alternatim exeunt, mollia, grandia, multifida, capillamenti modo extenuata, maxima, vt quæq; terræ proxima ſunt, caulem amplectentia, vt arundines, flores lutei, ſemen anethi obſcurum. Germinat vere, primùm folio, tum caule, qui ei annotinus eſt, radice ſingulari profunda. Eius teneritudo proceſſu tranſit in lignum. In fruticum genere eſt. Sed inter fortunatas inſulas Norion eſt, in qua ferulæ tanta creſcunt altitudine, vt arbores fiant. Dioſcorides: Ferula caulem affert ternum cubitorum, folia fœniculi longe aſperiora, & latiora. Plinius arborum generi aſcribit, quoniam lignum loco corticis habet, hoc eſt forinſecus. Ligni autem vice fungoſam medullam, vt ſambuci. Geniculatis nodata ſcapis. A genibus exeuntia folia maxima, vt quæq; terræ proxima ſunt: cæterum natura eadem, quæ anetho, & fructui ſimilis. Nulli fruticum leuitas maior, ob id geſtata facilius baculorum vſum ſenectuti præbet. *Deſcriptio.*

Theophraſtus ferulaceum genus in plures ſpargi ſpecies dixit, ſed prius de eo, quod commune omnium conſtat dicendum eſt, ſcilicet ferula, & ferulagine, ſeu idem genus ambobus, differens magnitudine tantum, ſeu alterum ſit, vt nonnulli putarunt. Ergo natura earum, quæ conſpici poſſit, conſimilis certè ſentitur, præterquam ratione magnitudinis. Ferula aſſurgens in altitudinem finditur cacumine, inq; ſtipites quoſdam haud magnos diſpergitur, quibus flos ſemenq; inſidet. Ferulago autem humilis eſt. Plinius: Quæ ab vno caule diuiditur in cacumine, fœmina putatur. Dum Apuliæ eſſem, multas, & propè infinitas ſpecies enumeraui, magnitudine, colore, ſemine, folio & huiuſmodi ſimilibus differentia. *Genera.*

Calidis naſcitur locis: ideo Apulia ferularum maximè ferax. Præterea ſqualidis, celſis, præruptiſque ſaxorum maritimis finibus, vbi æſtiui feruent ſoles. *Cælum. Solum.*

De dracone hortenſi dicto. CAP. XXIX.

EST & elegantioribus noſtris olitoribus non incognita herbula quædam draco dicta, acetariis gratiſſima, quæ ſi ſale, oleo, & aceto condiatur,

nec ſal nec acetum exigere videtur, quum vtriuſq; ſaporem referat. Hanc antiquis incognitam dicunt, ſed admirabili quodam modo olitoribus inuentam.

Nomen. Draco nomen. Sunt qui putent tarchon Simeonis Sethi, vel Auicennæ, vel corrupto à tarchone nomine, vel quod acuto ſapore linguam vellicet.

Deſcriptio. Puſilla herba. Folia anguſta, craſſiuſcula, cuſpidata, floſculi lutei in ramulis ſparſi, caules cubitales, ſemen exiguum, & euanidum nigrum, radices humi reptantes graminis modo. Sapor aceti, & ſalis guſtum linguam comburendo præfert.

Satio. Quia ſemen euanidum, & non genitabile, propagatur radice, in varias partes diuiſa. Habetur ex Hermolao doctiſſimo viro ſemine lini, raphani, ſcillæ bulbis incluſo, & in terram obruto naſci. Alii ſemine inferto cuipiam cæpaceæ, & tuberoſæ radici, ſi quis in afflatu maritimo, & natalibus ſquillæ non auulſæ inferat. Vel ſi in raphano, aut cæpe foraminulo facto adigatur lini ſemen. Sed id verum ſit nec ne, arguere non auſim, quum vniuerſæ Italiæ id pro certo perſuaſum ſit. Nos quum ſæpius huius periculum fecerimus, & amicos noſtros, vt idem experirentur hortaremur, ſæpè luſit experientia, & optato voto fruſtrati ſumus: nam & cæpis, & alliis, & ſcillis geminum linum prognatum vidimus, nihil de ſcilla habentem.

De herbis condimentariis, & primò de apiis, ac de hortenſi apio. CAP. XXX.

IAM eſcarias herbas, ſiue quæ coctæ ſiue quæ crudæ edantur, aggrediemur, ſed prius de herbis aliquot condimentariis dicemus, quæ ad obſonia condienda, gulæ irritamenta: ab apio exorſi incipiemus. Plinius: Gratia apio vulgo eſt: nanq; & rami largis portionibus per iura innatant, & in condimentis peculiarem gratiam habent. Quæ verba quid niſi vulgare noſtrum petroſelinum indicant? quum nobis olerum omnium familiariſſimum in ciborum condimentis perpetuo habeatur. Ideo merito tacita coniectura potius, quàm certa vlla figuræ expreſſione verum antiquorum apium exiſtimatur. Præterea piſces in piſcina ægrotantes viridi, apio recreantur. Honos ipſi in Achaia coronare victores ſacri certaminis Nemeæ. Cæterum nil æquè ſuauitatem oris commendare prodiderunt Græci, ſi ab iis eſtur, quibus anima fœtet, iiſq; grauis halitus tædium emendare. Addiderunt meritorias mulieres apium comeſſe, vt graue virus odoris abigant, oraq; ſua iucundiorem expirent auram, ex Florentino in Geoponicis Græcis. Apii coliculos ſeruare docet Columella conditura, quæ aceti partes duas, & tertiam duræ muriæ recipiat. Verum apud eruditos nil aliud terra erutum in maiorum ſententiarum varietate eſt. Chryſippus, & Dionyſius ad cibum admittendum non eſſe: immo nefas: nam id defunctorum epulis feralibus dicatum eſſe dicunt. Plutarchus eſt author ſepulchra apio coronari, vnde vetus illud adagium de apio, de iis, qui profligata valetudine vtuntur.

Theocri-

Theocritus σέλινον εὔοδμον, id eſt, ſelinum odoratum vocat. Theophraſtus itidem ſelinon vrbanum. Dioſcorides hortenſe. quum autem cæterorum meminerint, oreoſelini, eleoſelini, & hipposelini, per hortenſe, & vrbanum, non niſi noſtrum peculiare petroſelinū intelligi voluerunt. Nomen σέλινον, à paluſtri ſolo, in quo ſæpius prouenire ſolet, deducunt. Videtur tamen poſſe deduci à formidando lunatico effectu, quem accerſit eſu. In puerperiis ab eo cibo comitiales fieri, qui vbera infantes hauſerint, dicunt. Latini apium, & apius, ſic Chryſippus, & Dionyſius, Plinio authore. Itali, *petroſelino*, *petroſemolo*. *Nomen.*

Theophraſtus ita apium depingit. Suffrutex eſt, cacumine perpetuo virens, & ſi reliquarum frondium iacturam faciat. Perfectis foliis, caulis conuenienter aſſurgit, folio ſciſſo per extrema, meſpilo ſimili (quæ vulgò *azarolo* vocatur) Radix carnoſa, dulcis, grataque palato eſt, folia ſicciora, veluti acriora. Cauſam reddit. Quia ſuperior pars nimis ſicca, inferior roſcida eſt, ſapor itaq; neq; in nimio humore, neq; in ſiccitate reſidet, ita fit, vt radices eſculentæ, dulcesq; ſint, ſuperiores verò partes ſiccitatis cauſa inſuaues, & inſipidæ, vt in gramine, & reliquis eiuſdem generis videre eſt. E radice, quæ in profundum agitur, & quæ craſſa, è lateribus mittit vt beta. Vnde ſemel ſatum, vbi radices iniecit, reſtibili fœcunditate folia, caulesque producit. Dioſcorides etſi videtur ſuo peculiari capite deſcriptionem omiſiſſe, aliis tamen ſui libri capitibus optimè repræſentat. Apium eſt hipposelino, & eleoſelino minus, folio anguſtiori, radix cruda, coctáve eſtur. Folium habet laſerpitio ſimile, & folio bunii, ſcilicet, quæ proxima ſunt radici, vel caucalidis, vel ſmyrnii, ſed anguſtiora, minusque pinguia, & eiuſdem caulem, ſemen ſiſo ſimile. Ab eo Plinius. Sæpius parit, ſemel ſatum pluribus annis reſtibili fœcunditate prouenit. Fruticat, ſed non capite. Proprium ei, quod colorem immutat. Semine nudo. Addimus nos. Antequam excauleſcat, folia habet modicè lata, diuiſaq;, ac poſtquam caulem edidir, folia mutat, ſatis enim oblonga, & tenuia, digiti longitudinem æquantia habet. Caule cubitali, concauo, tenuiter ſtriato, foliis tripartito diſſectis, oris leniuſculè laciniatis, floſculo candido, & quo minutiorem haud temere reperias. *Deſcriptio.*

Chryſippus fœminam eſſe dicit criſpioribus foliis, & duris, & craſſo caule, ſapore acri, & feruido. Dionyſius marem nigriorem, breuioris radicis, vermiculos gignentem. Plinio authore. Quibus verbis vulgare noſtrum apium depingunt. Per marem enim vulgare petroſelinum deſcripſerunt, quod foliis minus criſpis, caule minus craſſo, ſapore dulciori, nec tam feruido, colore albidiori, & longiori radice. Plinius ſatiui huius apii differentias enumerare geſtiens ait: Satiui autem differentiæ in folio denſo, criſpo, aut latiore, aut læuiore. Item caule lentiore, & craſſiore: & caulis aliorum candidus eſt, aliorum purpureus, aliorum varius. Quæ verba è Theophraſto excepit libri ſept. capite quarto. Apiorum tum in foliis, tum in caulibus diſcrimen vtique conſtat, aliud folio ſpiſſo, criſpo, denſoque, aliud rariori, latiorique, cauleq; maiori. *Genera.*

Horum iterum aliud candidi caulis, aliud purpurei, aut verſicoloris. Verùm ad ſummam: eiuſmodi omne ſylueſtri proximum eſt. Theophraſtus non ſatiui, vt ipſe putat, ſed apiorum omnium differentias notat, videlicet eleoſelini, hippoſelini, cæterorumq;. Dioſcorides ſylueſtris apii meminit, ſecundo dauci generi aſſimilando. Apud nos duo vulgaris petroſelini genera ſunt: maius, quod *petroſelino di catalogna* dicimus, & vulgare minus.

Cœlum. Locis calidis, & frigidis ſeri poteſt, dummodo iugis adſit humor, cuius rigatu facilius animatur, quamuis etiam in ſiccitate naſci non denegat.

Solum. Columella. Secundum fontem commodiſſimè ponitur, quia præcipuè aqua lætatur. Palladius: Terra quali volueris, dummodo ibi ſit humor; quamuis naſci, ſi neceſſe ſit, & in ſiccitate non deneget.

Satio. Theophraſtus è ſeminibus ſecundæ ſationis eſſe dicit, quę poſt brumam Ianuario menſe fit. Columella: Eius optima ſatio poſt idus Maias, vſq; ad ſolſtitium, nam deſiderat teporem. Poſſis quoq; plantis ſerere, nec minus ſemine. Palladius, Locis calidis, & frigidis Aprili, & propè omnibus menſibus à primo vere vſq; ad autumnũ ſeratur extremum. Plinius dicit ab ęquinoctio verno ſeri. Theophraſtus: quinquageſimo à ſatu die, vel quàm celerrimè quadrageſimo, prouentu omnium difficillimum proditur. Sed è veteri ſemine celerius prouenit. A bimatu fructificat. Recipit in rigationibus ſalſam aquam. Vnde Ariſtoteles in problematis quærit, cur aquam ſalſam apium recipit, porrum recuſat. An quod alterius radix imbecilla, alterius valida eſt? Impatibilius autem, quod validius. Plinius. Omnium difficillimum naſcitur apium, quadrageſimo enim die quàm celerrimè, quinquageſimo maiore ex parte emergit. Ex vetere ſemine celerius prouenit.

Ars. Grandius naſcitur apium paxillo ſeminibus; quàm fuſim ſatis, ex Theophraſto. Præterea vt in radices creſcat, Quum transfertur palo cauerna facto tantæ craſſitudinis, quantæ ipſum fieri volueris, ingeſto fimo, apium adigas: radix enim totum locum implere facilè poterit. Facta nanque ſcrobe, adacto palo, totum ſpatium illud replebit radix, & fiet etiam, vt ſi qua figuræ ſpecies in ipſo ſit vacuo, radicis partibus ſubeuntibus communicetur. Docet etiam aliter, quomodo communicetur cum radicibus etiam germinum magnitudo. In linteolo plura ſemina colligata mandari terræ iubet, illa omnia coaleſcere in naturam vnam: ſic radices, & germina ampliora euadent. Idem diximus de palmis in pomario, quæ res minime contemnenda, ſi vera eſſet. Cuius rationem aſſignat: plus enim valent quæ plura, atque ex his omnibus natura vna coaleſcit. Florentinus ab eo, magnum naſci apium ſuadet, ſi quantum ſeminis poſſis tribus digitis comprehendere, vetuſto linteolo deligaueris, inde ſtercore inuoluto ligabis. Columella: Si quis velit id latifolii facere, quantum ſeminis poſſint tres digiti comprehendere, raro linteolo illiget, & ita in areolas diſpoſitum religet. Palladius. Apios maiores facies, ſi ſemen, quantum tribus digitis comprehendi

pot eſt.

poteſt, linteolo rariore clauſeris, & breui foſſa obrueris, ita omnium ſeminum germen capitis vnius ſoliditate nectetur. Sed tantorum virorum pace hoc falſum eſſe deprehendimus tum ratione, tum experientia: plura enim & ſeparata potius naſcuntur, quàm ex omnibus vnum, vt ſuperius diximus. Extat & aliud commentum radices augeſcendi, ab antiquis edoctum. Quærit enim Ariſtoteles in problematis, cur ſi quis apium radice tenus circumfodiat, partiq; imæ panicum vndiq; ingerat, deinde terram accumulet, itaq; irriget: radices mira magnitudine adoleſcent. An quod natura panici fungoſa, & calida pabulum attrahit, conceptumq; non ſurſum tranſmitti patitur? ſed inter radicem contentum calore ſibi indito concoquit, vt radicis ampliſſimum ſequi incrementum neceſſe ſit. Theophraſtus ab eo: Qui volunt apii radicem mira capere incrementa, circumfodiunt radicum tenus, in id vacuũ καχρύλλιον poni iubent, mox terram accumulant: ne quicquã ad germina diſtribuat, prohibetur, cohibeturq; obiectu inſperſæ terræ, vnde pars ea, quæ frondibus, & germinibus debebatur, radicibus abſumitur, ſic maior ſequatur accretio neceſſe erit. Cachrylliũ calidum denſumq; eſt, magnumq; emolumẽtum à denſitate habet, quia attrahit, & retinet caliditatis ratione: materia igitur attracta, & retenta, & calore concocta, ſuperiores partes defraudando ſequitur incrementum. Sed quid καχρύλλιον ſignificet, ſpeculemur. καχρύλλιον diminutum eſt à κάχρυος, quod hordeum ſignificat, Pollucis & Suidæ authoritate, ex Ariſtophane, & Nicandro. Alii ſuffrictum hordeum interpretantur. Sed hordeum neq; calidum, neq; ſiccum eſt, & Ariſtoteles panici raritate iuuari dixit. Eſt & κάχρυς ex Dioſcoride in libanotide, qui maximè calidus eſt. Florentinus longè maius apium fieri tradit, ſi ablaqueatis radicibus, paleas adieceris, & ligaueris. Idem criſpari apium pollicetur, ſi ſatum pauito ſolo cylindrum ſuperuoluatur, ſub terra enim coercitum, non habet quo ſe diffundat. Columella: *Si quis apium criſpæ frondis fieri maluerit, ſemen eius inditum pilę, & ſaligno palo pinſitum, expoliatumq;, ſimiliter in linteolis ligatũ obruet, poteſt & citra hanc operam fieri criſpum, qualitercũq; ſatũ, ſi quum eſt natum, incremẽtum eius ſuperuoluto cylindro coerceatur.* Palladius: Criſpi fiunt, ſi ante tundantur, vel ſi ſuper areas naſcentes aliqua pondera voluentur, aut pedibus proculcentur enata. Plinius: *Semina paululũ in pila pulſato, criſpũ ſic putant fieri, aut ſi ſatũ calcetur cylindro.* Figurã quoq; ſic induet nouã, authore Theophraſto, & circumpoſiti vaſis formã imitabitur. Quod ideo propterea eueniet, quia nutrimentũ quum prohibetur, arceturq; à vaſe circũueniente, fertur ad id, quod aduocet, libertatemq; luxuriãdi concedit. Fit enim veluti riuuli cuiuſdã deductio, itaq; ambientis vaſis figuram circumplectitur. Euenit hoc idem quodammodo & generi animalium in magnitudine, paruitate, breuitate, & longitudine.

De paluſtri apio, & capitato. CAP. XXXI.

NVNC ad aliam apii ſpeciem deueniemus, ſcilicet paluſtrem. Ex ipſius ſpecie eſt eleoſelinum, inquit Palladius.

Nomen. Theophrasto ἐλειοσέλινον, Diofcoridi ἐλεοσέλινον; quaſi ἕλως σενόμενον, hoc eſt, paludibus impulſum. Alii ὑδροσέλινον, quaſi humentium alumnum. Homerus ἐλεότρεπτον, quod paludibus gaudeat, ibiq; lætius exurgat. Latini heleoſelinum vocant, authore Plinio, & paluſtre apium. Gaza confuſo nomine paludapium vertit. Neapolitani *accio*, & *apio*, ab apio detorto nomine.

Deſcriptio. Theophraſtus, Folio raro, nec hirſuto, ſimili apio ſapore, figura, & odore. Folium frugifero roſmarino adſimile, ſed multo minus. Dioſcorides, ſatiuo grandius. Plinius: vno folio, nec hirſuto. Palladius helioſelinon molli folio, & caule tenero. Hoc apium Chryſippi, & Dionyſii conſiliis à cibis abdicatum puto, tum quod ingrati ſaporis, odorísve ſit, tum quia epilepticum paroxyſmum excitet, & aciei obſit.

Solum. Dioſcorides in humidis naſci dixit, Palladius in lacunis. Plinius idem, ſed Theophraſtus apud aquæductus pulchrius prouenire.

Genera. Sed aliud eſt eiuſdem ſpeciei apium capitatum dictum, quod in hortis oppidi ſanctę Agathę, item Theano, & aliis Apuliæ locis inuenitur à natura donatum, antiquis inuiſum indictumq́;, quod craſſa, quam poſſidet, radice rotunda, globoſaq; hominis ferè caput ęquet. Ipſa dulciſſima, odorata, grataq; admodum palato eſt, fouẽdo ſtomacho, ac habitu oris cõmendando apprimè commendata. Eius ſatio hęc eſt. Ineunte Ianuario ſpargitur ſemẽ. Februarii medio pullulat è terra, quadraginta diebus increſcere ſinunt, circa Martii calcẽ tranſferunt, ſolo altè ad ſeſquipedem paſtinato, cribrata terra, ac ſtercorata, diſtet alterum ab altero ſeſquipede. Tranſacta hyeme eſtur Martii initio, poſtea enim excauleſcit, ligneſcitq; radix, aliis locis tranſlatum degenerat, nil à vulgari apio niſi magna ac rotunda radice inſtar capitis diſtat.

De hippoſelino, ſiue oluſatro. Cap. XXXII.

Ex apii genere hippoſelinon eſt. Radix cruda, coctáve veſcendo eſt. Columella eius condituram docet, Oluſatrum quum legeris ſubſecato, exponito dum flacceſcat: dein folia, & corticem omnem folliculorũ detrahito. Caules ſi fuerint pollice craſſiores arundine ſecato, & in duas partes diuidito, ſic & flores, & in vaſe condito, dein ius, quod eſt miſtum duabus partibus aceti & vna muriæ, infunditur, & fœniculi aridi ſpiſſamentum imponito, vt herbas deprimat. Idq; circa vernum æquinoctium antequam de folliculo exeat, vel prius quàm coliculum agat, radicem exerito Ianuario, vel Februario, & defricato, ne quid terreni habeat. in aceto & ſale componito, poſt menſem corticem abiicito, & medullam conciſam in fictilem coniicito, & adiicito ius ex ſapæ, vel defruti duabus partibus, & aceti vna. Sumito mentam, & vuam paſſam, & cæpam aridam exiguam, eamq; cum torrido farre ex exiguo melle ſubterito. Quum vti voles, ſuo iure ponito, & oleum adiicito.

Nomen. Theophraſtus ἱπποσέλινον à magnitudine vocat: Græci enim magnis rebus ἵππο præponere ſolent, adeò vt nil aliud Latinis ſit, niſi grande

apium. Theodorus vertendo Theophrasto equapium vertit, nam ἵππος etiam equum significat, sed aptius magnapium dixisset. Ex hoc Nicander in Theriacis μεγάλου σέλινον vocauit. Sed Dioscorides Theophrasti ἱπποσέλινον vocat σμύρνιον, παρὰ τὴν σμύρνην à myrrha, quam odore æquiparat, & ab olitoribus Ciliciæ petroselinon vocari, & Romæ ὀλύσατρον dici. Latini olus atrum, & olus pullum vocant: videturque atri oleris nomen iccirco sibi arrogasse, quod eius folia atro virore nigrescant. Plinius olusatrum, quod hipposelinon vocant. Neapolitani *alesano* vulgo ab Alexandria, corrupto nomine, vel *macedonio* à Macedonia.

Theophrastus ita suum hipposelinum describit. Hipposelinon palustri apio foliis proximum est. Sed hirsutum, caule grandi constat. radicem crassam, modo raphani agit, sed atram. fructum quoque atrum producit, magnitudine eruo ampliorem. Lachryma ex eo myrrhæ similis defluit, quidã in totum myrrham esse affirmant. Folium ei cacumine perpetuum viret, et si reliquorum iactura fiat. Radix dulcis carnosa, grataq; palato est, sed reliqua minime radicibus respondent: nam folia ficciora, acrioraq; sunt, cuius rationem in hortensi apio diximus. Cortex crassus, & extricabilis, vt raphanus, sed betæ proximum dixeris. Lachrymam in radice habet, quam myrrhæ similem esse cõstat, quamobrem quum quidam hinc nasci myrrham vidissent, hipposelinum apud se prouenire putarunt. Vnde referunt ad vrinæ difficultates ex vino dulci albo, & ad pellendos calculos valere. Plinius hipposelinũ describens suo more verba Theophrasti mutuatus, vertendo peruertendoq; inquit. Hipposelinum simile eleoselino est, myrrhæ naturæ est, è lachryma sui caudicis nascitur; succum eius qui colligunt, myrrhæ saporem habere dicunt. myrrha sata natum, radices habet libanotidis, nil à thure differentes. Quæ vltima verba à Theophrasto excepit: vt videbimus in eleoselino. Dioscorides suum smyrnion describens, Theophrasti hipposelinum manifestat. Hoc caulem habet apii, stolonesque multos, folia latiora, & ad terram infracta, quadantenus pinguia & robusta, iucundi odoris, cum quadam acrimonia, medicatiq;. Colore in luteum languescente, capitibus caulium orbiculatis, vt anethi, semine rotũdo, simili brassicæ, nigro, gustu aspero, æmulante myrrham tam proxime, vt myrrha sata alterũ quoq; nascatur. Radix quoq; odorata, mollis, succosa, mordet gulam transitu, cortex eius foris niger, intus viridis, & subalbidus. Medetur vrinæ angustiis, semen renum & vesicæ vitiis prodest. Plinius ita à Dioscoride transcribit, ita Dioscoridi smyrnion, & Theophrasti hipposelinum depingit. Smyrnium caulem habet apii, folia latiora, & maximè circa stolones multos, quorum à sinu exihunt pinguia, ad terram infracta, odore medicato, & cum quadam acrimonia iucundo, colore in luteum languescẽte, capitibus caulium orbiculatis, vt anethi semine rotundo, nigro, quod arescit, incipiente æstate. Radix quoq; odorata, gustu acri mordet, succosa, mollis, cortex eius foris niger, intus pallidus, odor myrrhæ habet qualitatem, vnde & nomen. Palladius:

Descriptio.

Hippoſelinum durius & auſterius. Vulgaris noſtri *alexano* veram delineationem ita repræſentamus. Caules edit, alasve multas, ſtatim à radice ſtriatos, bicubitales: ſed Apuliæ tricubitales, & maiores vidimus, concauos. Folia apii paluſtris, ſed maiora, rotundiora, lurida, vel ex atrore viridantia. Vmbellas apii, ſemine copioſo onuſtas, atro, pleno, graui, ſemiorbiculari, paululum in baſi vtrinque retuſo, guſtu acri, medicatoque. Radix craſſa, ſuccoſa, tenera, veſca, guſtu grato, nonnihil medicato, intus alba, foris pulla.

Cæl. Sol. Theophraſtus locis omnibus naſci dixit. Dioſcorides ſaxoſis locis, & humidis, & angulis terrenis, paſſimq;. In Amano monte laudatiſſimum. Columella paſtinato loco iuxta maceriam, quoniam & vmbra gaudet, & qualicunq; loco conualeſcit.

Satio. Seritur ſemine, radice, & lachryma ſua, Theophraſti authoritate. Sed peculiaris eius ſatio eſt, lachryma ſua prodire, veluti lilium, quũ id quod ſole refluxit, in lachrymam inaruit. Nec ratio abeſt, quod gummi eiuſmodi caulibus reſpondet, principiumque à quo genitale ſeminium viget, coactum eſſe oportet: non enim ſine calore, humoreque generatio talis conſequitur. Cur autem non omnes lachrymæ generandi vim obtineant, ratio eſt, quod neque caules, neque radices vim eiuſmodi ſortiantur, & quæ ſunt imperfectiora ex minimo principio valent generari. Plinius eius verba tranſcribens habet. Oluſatrum miræ naturæ eſt, hippoſelinum Græci vocant, alii ſmyrnion, è lachryma ſui caudicis naſcitur, ſuccum eius qui colligunt, myrrhæ ſaporem habere dicunt, author eſt Theophraſtus, myrrha ſata natum. Columella ſemine ſeri, idque quum ſemel ſeueris: ſi non totum radicibus tollas, ſed alternos frutices in ſemen ſummittas, æuo manet, parumque ſarritionis exigit cultura. Sarritur à Vulcanalibus vſq; in Calendas Septembris, ſed etiam menſe Ianuario. Plinus: Veteres præceperant, in locis incultis lapidoſis iuxta maceriam ſeri, nunc in repaſtinato ſeritur, & à Fauonio poſt æquinoctium autumni. Seritur & radice.

De hippoſelino Dioſcoridis. CAP. XXXIII.

DIOSCORIDIS hippoſelinon aliud eſt à ſupradicto: nam illud ſmyrnion vocabat. Sed Galenus ambos concordans dixit: Smyrnion agreſte hippoſelinum vocant, ſatiuum verò quod odore myrrham æquiparet.

Nomen. Dioſcorides ἱπποσέλινον, à Latinis oluſatrũ dici ait, ab aliquibus ſmyrnion, quamuis aliud ſit, quod ſmyrnium dicitur. Galenus hoc agreſte ſmyrnion vocauit.

Deſcriptio. Dioſcorides ita depingit. Eſt autem hippoſelinon maius, & ſatiuo apio candidius, caule alto, cauo, molli, habente veluti lineas, foliis latioribus in puniceum vergentibus, coma roris marini, florum plena, dependentibus in cacumine corymbis, antequam defloreſcat, & ſemine turget nigro, oblongo, acri, ſolido, aromatico, radix dimittitur tenuis, odorata, candida, quæ os commen-

dat,

dat, olerũ generis. Vt apium radix cruda, coctáve eſtur. Folia autem cum caulibus decocta manduntur, & per ſe, aut cum piſcibus præparantur. Cruda muria condiuntur.

Solum.

In vmbroſis & paluſtribus naſci idem met teſtatur.

De oreoſelino. CAP. XXXIIII.

MEMINERVNT veteres Græci oreoſelini, & Latini, ſed quænam fuerit herba, verentur doctiores ſuam proferre ſententiam.

Nomen.

Græci, vt Theophraſtus, & Dioſcorides ὀρεοσέλινον vocant, ſed non hallucinari oportet oreoſelinum eſſe petroſelinum, quod in ſaxis naſcatur: nam aliud eſt in Macedonia prouenięns. Theodorus Gaza Theophraſtum vertendo, confícto nomine montapium vertit. Palladius petroſelinon vocat. Plinius Græcè oreoſelinum.

Deſcriptio.

Theophraſtus oreoſelinon maioribus differentiis diſtare dixit, folio namque cicutæ conſtat, radice tenui, caule anethi, minutiorique, datur in vino auſtero gratia menſtruorum. Dioſcorides verò. Caule eſt dodrante alto, ab radice tenui exeunte, per cuius ambitum rami & capitula cicutę, ſed multo tenuiora, ſemine cumini oblõgo, acri & odorato, tenui. Semine, ac radice in vino potis menſes trahit. Plinius: Oreoſelinum cicutæ foliis, radice tenui, ſemine anethi, minutiore tamen.

Naſcitur in petroſis, & mõtibus ex Dioſcoride. In locis aſperis, ex Palladio.

De petroſelino Macedonico. CAP. XXXV.

DIOSCORIDES etiam Macedonicum petroſelinum commemorat. Apud nos quia cœptum eſt coli, ſummoq; ſtudio illius culturæ indulgent, apponemus.

Nomen.

Πετροσέλινον Macedonicum Dioſcorides vocat, quod Latinè ſaxatile apium ſonat, vel petrapium dici poſſet. Plinius à Dioſcoride, Alio genere petroſelinon quidam appellant in ſaxis natum.

Deſcriptio.

Dioſcorides cumini ſemine, odoratiore, ſapore acri, aroma olente eſſe dicit. Quod apud nos habetur, perparum à domeſtico diſtare videtur, folia conſimilia, aut potius pimpinellæ iam dictæ, criſpatis oris, & argutioribus inciſuris. Caule tenui, vmbellæ albicantes, ſemine tenui, puſillo, & euanido: nam ſatum non naſcitur, ferunt è Macedonia accerſitum ſemen.

Genera.

Plinius poſt petroſelini mentionem, ait. Addidere quidam buſelinon, differens breuitate caulis à ſatiuo, & radicis colore ruffo, eiuſdem effectus.

Loc.

Naſcitur in Macedoniæ præruptis crepidinibus, ex Dioſcoride.

De fœniculo. CAP. XXXVI.

POST apia de fœniculo dicemus. Alexis in lebete inter condimentarias herbas fœniculi meminit, ex Athenæo. Plinius: Fœniculum quum inaruit,

ad condimenta plurima. Condimentisque propè omnibus inseritur, oxyporis etiam aptissimè. Quin & panis crustis subditur. Etiam fœniculum serpentes nobilitauere, gustatu senectam exuendo, oculorumque aciem eius succo reficiendo. Vnde intellectum est, homini quoque caliginem eo præcipuè releuari. Anguis hyberno situ membrana corporis obducta, fœniculi succo impedimentum illud exuit, nitidusque vernat. Exuit autem à capite primum nec celeriùs quàm vno die, ac nocte replicans, vt extra fiat membranæ, quod fuerat intus. Idem hyberna latebra visu obscurato, marathro herbæ se affricans, oculos vngit ac refouet. Eadem Nicander exordio theriacæ: Quo tempore relicta arescentium squamarum senectute torpidius, ac segnius ingrediens, vernaque tempestate cauum suum fugiens, hebetibus oculis cernit. verùm depastus fœniculi comosos ramos, celeriter visus aciem recuperat. Galenus, Fœniculi assiduus in obsoniis vsus apud nos: in hoc reponunt, nõ secus ac piretrum, ac terebinthum condientes, vt in totum annum vsui sit, quemadmodum & cæpas, & rapas, & alia eiusmodi, quædam in solo aceto, alia in oxalme asseruantes. Veteres quum fœniculum legissent, sub tectum exponebãt, dum flaccesceret, deinde folia, & corticem omnem detrahebant. Caules si fuissent pollice crassiores, arundine secabant, & in duas partes diuidebant, ipsosque flores, ne essent immodici, partiri & diduci oportebat, atque ita in vasa condi, tũ ius, quod erat mistum duabus partibus aceti & vna muriæ, infundebatur, paucas radices laseris adiiciebant, & spissamento contegebant, vt ius superueniret. Hæc ex Columellæ placitis. Platina tum semine, tum caule pro conditura obsoniorum, tum crudo, tum cocto vtitur.

Nomen. Græcis μάραθρον doctissimi quidam dictum volunt, quod emarcidi, & arentis fœniculi ad condienda obsonia commodissimus sit vsus, & à Græcis Latini, quod sicut fœnum arefactum in hyemes, & marcidum reponatur, fœniculum dixerunt. Alii quod satum maximo cum fœnore semen reddat, dictum volunt. Itali *finocchio*.

Descriptio. Theophrastus ita depingit. Suffrutex est è ferulaceo genere, & neruicauli. Folio thapsię simili, strictiori tamẽ, suaueolẽti, dulci. Semine nudo. A quo Plinius. E ferulaceo genere fœniculum perquàm simile thapsiæ, semine nudo. Dioscorides variis in capitibus suam descriptionem reposuit. Folia seseli Massiliensi similia habet. Semen ligustico simile. Folia dauco Cretico, sed maiori, & crassiori. Caule elaphobosci, dauco primo simili. Addimus nos. Satiuum hominis plerũq; proceritatem superat, caule geniculato, fungosa intus medulla, læui exterius cortice, & herbaceo, folio abrotoni, sed longiori, molliorių; , iucundo odore. Vmbella rotunda, ampla, lutea, in orbem radiatim circinata, in qua semen. Radice longa, candida, odorata.

Genera. Syluestre fœniculum Theophrastus & Dioscorides ἱππομάραθρον vocant, Gaza vertendo Theophrastum equifœniculum vocat. Nicander metri causa ἱππεῖον μάραθρον vocat, quasi equinum fœniculum dixeris. Galenus ἄγριον μάραθρον,

θρον, id eſt ſylueſtre fœniculum. Dioſcorides ita pingit: Magnum eſt, fert autem ſemen cachri ſimile, cuius radix iucundè olet. Plinius ab eo: Eſt in hoc genere ſylueſtre, quod alii hippomarathron, alii myrſineum vocant, foliis maioribus, guſtu acriore, procerius, brachiali craſſitudine, radice candida. In Apulia cuique obuium. Dioſcorides aliud tradit hippomarathri genus, longo, exili & anguſto folio, ſemine corianni, rotũdo, acri, odorato. Plinius: Diocles & aliud genus hippomarathri tradit, lõgo & anguſto folio, ſemine coriandri. Satiuũ anethi folio, ſemine dulci. Sylueſtre ſemine acri, hippomarathri feruido.

Palladius loco aprico, & modice ſaxoſo naſci dixit. Plinius hippomarathron Cœl. Sol. naſci dixit in calidis, & ſaxoſis. Sed ſatiuum pinguibus locis melius, & lætius aſſurgit, in ſiccis ægrius. Sylueſtre omne ſubſtinet cœlum, & ſolum, & præcipuè in ſqualidis, & ſiccis, & arenoſis. Reſpuit argillaceum. Satiuum hyemes non perinde ſubſtinet, vt vulgarius & ſylueſtrius.

Palladius primo vere, vel Februario fœniculum ſerit. Nos primis autumni Satio. imbribus ſerimus ſulcis, à quintodecimo naſcitur die: quum adoleuerit aliquantulum, quod in ſulcis abundat, alio tranſplantamus, relinquendo in ſulcis quæ ſatis fuerint. hæc citius ſpicam, illa ſerius proferunt. Viginti diebus adoleſcere ſinunt, inde fodiuntur, ac lætamine ſaturantur. Nouembri ſecantur, vtimurq; iis in acetariis & ferculis, à ſectione quinto decimo die pullulant, tunc denuò paſtinantur, motaque humo cooperiuntur, ac lætamine, ſic ſecundo ſecantur Martio, & à duodecimo die repullulant, turſusq; fodiuntur, cooperiuntur, ac lætamine teguntur. Aprili vmbellas proferunt, ſic Maio, & Iunio ſemen afferunt, ſi quadrima fuerint. Sin minus, tertio ſecantur, & repullulant à decimo die, eandem operam impendendo. Septembri denuò pro frondibus ſecantur, & iterum vmbellam proferunt. Sic anno bis florebunt, & hoc modo vſque ad ſextum annum durãt. Sed olitores tertio anno radicitus euellunt. Sylueſtre Auguſto ſerimus, nullam denique curam adhibendo ſecamus illud Ianuario, Februario, & Martio: ſed Auguſto, & Septembri fert vmbellas, & vbi vnum deſinit, alterum incipit, ſic omni tempore hîc flores habemus.

Si bubulo lætamine operiuntur, dulciora ferunt ſemina. Alii ſemen aridis Ars. ficubus indunt, ſeruntque, vel ſi eius ſemina mulſo, vel lacte macerata ſint, dulciorem ſuauioremque proferre fructum referunt.

De anetho. Cap. XXXI.

POST fœniculum de anetho ſcribemus, cui & cognatum genus videri poteſt, figura & dote, Athenæus etiã Alexis authoritate in lebete condimentis naſci refert. Plinius etiam culinis naſci. Ideo & nos in noſtro horto ſeremus anethum in condimentario vſu magnopere quæſtum. Galenus in cõuiuiis antiquos etiam vſos fuiſſe coronis ex eo concinnatis, humidis adhuc, & roſcidis, ad ſomnum conciliandum refert.

Græcis ἄνηθον quaſi ἀνίκητον dicunt, quod cibi appetentiam excitet, & ἀνηθεῖν Nomen.

coitus est venereus, quem eius esus lacessit, at plurimus vsus genituram hebetat. Latinis anethum. Italis *aneto*.

Descriptio. Theophrastus. Lignosa radice nascitur, non adeo prolixa, neque multis subnixa fibris, multicaule, ramosum, quapropter pars superior, non pro ratione inferioris extat, semine nudo, succo suaueolenti. Semen ferulæ simile, sed minus, & modo ferulæ laterales caules flores & fructus ferunt. Plinius ab eo: Anethum semine nudo. Dioscorides, etsi vt omnibus noti suam figuram neglexerit, quum alias plantas illi assimilauerit, exactam eius delineationem apposuit. Anethum cauliculum habet ligustici, capitulum seseli Æthiopico simile, & vmbellam seseli Marsiliensi, aut dauco tertio, & semen, aut tithymalo helioscopio, vel orbiculata caulium capita, vt smyrnium, vmbellam elaphobosci. Semen & florem bunii. Nos verò: Tantopere fœniculo simile, vt ipsum olitorem, & pharmacopœum interdum deludat, nisi odor consulatur. Caule sesquicubitali assurgit, exilitate folii in staminis penè modum extenuata, flosculo luteo, æstate florens, sapore ingrato, colore obscurius virente.

Genera. Theophrasto vnistirps, cui generum diuersitas non est. Plinius ab eo, Genere singulari.

Cœl. Sol. Palladius omnem cœli statum pati dixit, sed tepidiori lætatur, sic omne solum.

Satio. Theophrastus è prima satione anethum esse dixit, post brumam mense Maio. Quarto prosilit à satu die. Plinius ab eo: Quarto die à satu prosilit. Columella: Seri potest vere, & autumno. Circa Calendas Octobris obrui potest non frigidissimo loco: nam si regio sæuas habet hyemes, post idus Februarias semine differendum est, suaq; de sede partiendum. Palladius, Locis temperatis & calidis autumno seritur. Locis frigidis Februario. Rigetur, si se imber abstineat, seratur rarius. Alii semen eius non obruunt, opinantes, quod à nulla aue tangatur. Martio etiam seritur. Plinius: Alio comitatu æquinoctio autumni seritur anethum.

De aniso. CAP. XXXVIII.

ANISVM anetho simile esse vberrima patet authorum lectione. Plinius culinis anisum nasci scripsit, crudum, decoctum, virens, aridum, panis etiam crustis inferioribus subditum. Ægyptium ligustici vicem præbet in condimentis. Omnibus tandem quæ cõdiuntur, quæq; intinguntur desideratum, quin ipsum odoris halitum iucundiorem facit, fœtoremq; tollit manducatum matutinis cum smyrneo, & melle exiguo, mox vino colluto, insomnia leuat suspensum in puluino, vt dormientes olfaciant, appetentiam ciborum præstat, quando id quoque inter artificia delitiæ fecere, ex quo labor desiit cibos poscere. A Pythagora inter pauca laudatum. Corripi etiam comitiali morbo negat in manu tenentes. Ideo quamplurimum domi serendum. Platina in tertia mensa commodius edi memorat.

Theophrastus & Nicander in Theriacis ἄννησον vocant. Dioscorides ἄνισον, anicetum, & hoc vocatur anethi, vt diximus, modo, quoniam appetentiam ciborum præstat, vel ὅτι ἀνίησι, quia laxat flatuosas tensiones, externas, internásve. Vnde & Latinis anisum, & anesum dicitur. Auicenna fœniculum romanum vocat. Neapolitanis Græco, & Latino nomine cognitum, *aniso*. *Nomen.*

Ab antiquis prætermissa delineatio ob vulgarem eius notitiam. Nos ita describemus. Caulem fert striatum, rotundum, multisque ramulis brachiatum. Folium vbi primum nascitur, rotundum, sed deinceps apii modo dissectum, florem candidum, muscarium fœniculi, totaq; herba aut aliter, quàm semen odorata est. Iunio ac Iulio mensibus floret, & semine prægnans est. *Descriptio.*

Dioscorides laudat primò Creticum, mox Ægyptium. A quo Plinius: Laudatissimum Creticum, proximum Ægyptium. Ob id calidum cœlum optare videtur, & quippe Apulia anisum vberrimè producit, & optimum. *Cœlum.*

Palladius locum bene subactum quęrere scripsit, & cui lætamen admisceas. Apuli nigrum, tenerum, & optimè subactum quærere dicunt. *Solum.*

Palladius Februario seri, & quod satum est, herbis purgari assiduè docet. Martio locis lætioribus melius prouenit, itemque cæteris, si humore iuuetur & stercore. In Apulia, vbi feracissimè prouenit, ita satum obseruauimus. Solum nouale faciunt, & optimè subigunt, quum radices paruas, & delicatas possideat. Terra primùm Decembris fine scinditur, post decimum diem iteratur. Tertio Ianuarii fine intersecatur. Quarto Februarii initio aratur, & seritur. Agri iugerum modii partem octauam seminis exposcit. A vigesimo die pullulat, quod sedulo animaduertendum erit, aliqua eorũ semina è terra eruendo, si iam germinare inceperit, id est si iam dum radiculas egerit, tunc iterum aratur terra, & sine illius læsione, vt omnes penitus enascentes herbas euellat, & deleat: nam adeò tenella stirps est, vt minima quæque herba eam necet. Si post satam imber accesserit, destruitur: nam humi superficiem incrustat: quumque debile, & imbecille eius germen crustam penetrare nequeat, inarescit illicò. Vbi fuerit enatum post mensem, oportet herbas omnes denuo acutis falcibus secare: nam si eas eruis radicitus, possunt & illius radices conuelli. Si Maio, & Iunio pluit, & inde calor insequetur, eum necat: nam infirmissimum est. Quum iam perfectè semen maturuerit, colligunt, in fasces & manipulos ligant, ibíque relinquunt. Vbi optimè siccatum fuerit, defertur in aream, & excutitur semen: nam si in cumulos accommodabis, facillimè putrescit, & comburitur. *Satio.*

De cumino. CAP. XXXIX.

SVBIVNGEMVS aniso cuminum, quum vtrique par satio conueniat. Athenæus inter condimentarias herbas connumerat. Plinius de cumino loquens, condimẽtorum omnium fastidiis cuminum amicissimũ (Dioscorides: bibentium, aut perunctorum colorem mutat in pallorem) omneq; pallorẽ bi-

bentibus gignit. Ita certe ferunt Portii Latronis clari inter magistros dicendi adsectatores similitudinem coloris studiis contracti imitatos, & paulo antè Iulium Vindicem adsertorem illum à Nerone libertatis, captatione testamenti sic lenocinatum. Platina ait: Hoc hypocritæ vtuntur, eius enim nimius vsus pallorem inducit.

Nomen. Græci κύμινον vocant. Sunt qui putent à κύω verbo manasse, quasi prægnans, tantæ est enim feracitatis inter oleracea, vt etiam maledictis satum vberrimè luxuriet. Latini cuminum. Palladius ciminum. Itali *cimino*.

Genera. Theophrastus pluribus constare generibus dixit. Dioscorides & satiuum & syluestre descripsit. Satiuum ori gratum, sed multo magis Æthiopicum, quod Hippocrates regium appellauit. Secundum locum tenet Ægyptium, reliqua sequuntur, syluestre vnum & alterum satiuo non dissimile. Auicenna aliud Carmenum nigri coloris, aliud Persicum quod est fortius Scemio, aliud Scemium citrini coloris. Vrbanum inuenitur omnibus locis, & ex omnibus aliud syluestre, aliud domesticum.

Descriptio. Theophrastus: Radice penitus exigua. Semen oblongum, canaliculatũ, nudum adhærens, vnde facilè exiccatur: nã vbi planè accreuerit, defluit, & lubricũ procidit. Omniũ fœcundissimũ est olerum, cuius rationẽ assignat libro de causis: Ratio, quod quę exigua sunt, facilius suum finẽ consequuntur. quod etiã facilè fit, sępius fieri potest, facilitas enim propiores habet fines principiis suis: & quæ imbecillia sunt, paratiora, & obtemperantia ad opus sunt, & ab externis facilius patiũtur, scilicet aëre ambiente: vnde & tot auxiliis adiuta, aeris, & seminis exiguitate, nuditateq; multũ operis expediunt. Præterea vnico caule cohærent, robusto & non lignoso, ab vna radice in plures ramos diffuso, nec frondibus offuso, ne quod fructui deberetur, multum operæ & materię auferat. Accedit his radicum bona habitudo, ne sui succi cupida, auara, & tenax sit, sed succum seminibus satis large dispensando ministret, quod in bulbaceis, & ferulaceis non euenit. Plinius ab eo. Nascitur in summa tellure vix hærens, & in sublime tendens. Est autem vnicaule, radice bulbo simili. Semen angustum, & canaliculatum. Dioscorides ait syluestre cuminũ frutice paruo esse, dodrantali caule, ac tenui, quaternis, aut quinis foliis, tenuibus, veluti serratis, & gingidii diuisura. In cacumine capitula quina, aut sena habet, mollia, rotunda, in quibus est semen acetosum, gustu satiuo acriore. Aliud syluestre satiuo non dissimile, quod à singulis floribus elata promit cornicula, in quibus semen melanthio simile. Nascuntur apud nos omnia genera.

Cælum. Dioscorides in Æthiopia, Ægypto, Galatia, Asia, Cilicia, Terentia, & plerisque aliis tractibus nasci scripsit. Syluestre in collibus. Plinius calidis maximè locis. Auicenna in Carmania, Persia, Scemia, & apud Nabatheos.

Solum. Plinius non nisi solo gracili nasci voluit. Palladius locis lætioribus melius prouenire, itemq; cęteris, si humore iuuentur, & stercore, loco bene subacto, & cui lætamen admisceas.

Theo-

Theophrastus: Peculiare de cumino dicunt, imprecari nanq; & maledicere serendo oportere affirmant, quo lætius, copiosiusq; proueniat. Plinius ab eo: Cuminum qui serunt, precâtur ne exeat: qua ratione & qui male precantur, dici possunt cuminum serere. Eo verò vsus prouerbio Sophron, & Demetrius Phalereus scribit κύμινον ἔσπειρε. Sed in Symposiacis Plutarchus imprecationibus, conuitiisq; seri cuminum approbat. Palladius benè seri scribit. Februario etiam seritur, & quod satum est herbis purgatur assiduè. Plinius medio vere serendum esse dicit. *Satio.*

Theophrastus. Peculiares omnino morbi scabies, & salsilago, quibus affectum perit. Plinius non idem subticuit: Et necatur cyminũ ab imo dorso nisi repurgetur. Alias priuatim cumini morbus scabies. Theophrastus: Quod nascitur ab radice cumino hæmodorum vocatur. Sed quæ herba fuerit hæmodorũ latius in segete suo capite differemus, quare illuc lectorem remittimus. *Morbi.*

De satureia. Cap. XL.

SERITVR in hortis satureia, vt cibus gratior sit ad obsonia condienda: alioqui in montibus medicinæ vtilior nascitur. Columella satureiam viridem esui iucundam, nec aridam inutilem ad pulmentaria condienda dixit. Nec solum apibus gratissimam, sed etiam medicamentosam, & quo ferula, eo modo satureiam cunilam condiri docet. A quo Plinius: Est & satureia dicta in condimentario genere, origano æmula, nusquam vtrumq; additur, quippe similis effectus, & apum gratia seritur. Palladius apum gratia seri oportere dixit, ac tertii meriti mella conficere. Vnde si prius asperis, saxosisq; locis nascebatur, nunc his dotibus nostro hoc horto conserenda venit.

Theophrasto ἡ θύμβρα, & τὸ θύμβρον dicitur. Dioscoridi θύμβρα. Galenus thymbram thymorum nomine fuisse complexam videtur, quum pluraliter thyma vocauerit, nec alibi inter simplicia thymbræ meminerit. Latini satureiam vocant. Ouidius, *Nomen.*

Sunt qui præcipiant herbas satureia nocentes
Sumere.

Sed an thymbra sit satureia apud Latinos, quum pleriq; doctiores confundant malè distincta veterum scriptorum thymbræ, & satureiæ nomina: nos vt omne nubilum discutiamus, latius euagari cogemur. Duo sunt apud Columellam cunilæ genera, transmarina vna, nostrâs altera: transmarinam cunilam thymbram vocat, nostratem verò satureiam dicit, vt suis authoritatibus comprobabimus. Libri noni capite quarto, pabulationes apibus destinando, ait regionem fœcundam oportere esse exigui fruticis, & maximè thymi, aut origani, aut thymbræ, vel nostratis cunilæ, quam satureiam rustici vocant, intelligens pro thymbra transmarina cunilam, & à nostrate cunila distinguens dictione illa, vel, quæ est distinctiua coniunctio. Hanc nostram opinionem ex eodem Columella demonstrabimus, quippe libro vndecimo, capite tertio

ait: Thymum, & tranſmarina cunila, & ſerpillum, ſicut priore libro iam retuli, magis aluearia curantibus, quàm olitoribus ſtudioſè conſeruntur. Præterea loco prius citato ex lib. 9 cap. 4. paulò inferius, vbi frutices apibus deſtinabat, reddens notas mellis ait: Thymo deinde proxima thymbra, ſerpillumq; & origanũ. Tertiæ notę, ſed adhuc generoſę, marinus ros, & noſtrâs cunila, quam dixi ſatureiam. Demonſtrans maximè diſtare pro mellis notis thymbram, ſiue tranſmarinam cunilam, à noſtrate cunila, ſiue ſatureia. In hortulo (quod clarius conſiderari non poteſt) eam manifeſtiſſimè diſtinxit:

Et ſatureia thymi referens, thymbræq; ſaporem.

In condituris etiam herbarum, vt vtraſq; diſtingueret cunilas, vocat cunilam ſatureiã primò, & paulò poſt. Hac conditura poteſt commodè ſatureia viridis, & æquè viridis cunila ſeruari: vbi pro viridi cunila tranſmarinã intelligit thymbrã. Hanc etiam diſtinctionẽ Palladius annotauit: Quippe à Columella tranſcribẽs mellis notas, ſecundi meriti, ait, tymbra, tertii meriti ſatureia: & in Februario menſe tum ſatureię, tũ cunilę ſeparatim ſationes deſcripſit. Diſtinxit etiam Plinius ab vtroq; tranſcribens. Thymbram verò, quæ ſit cunila: hæc apud nos habet vocabulum & aliud, ſatureia dicta in condimentario genere. Q. Serenus ſatureiam thymbræ ſpeciem dicit, & thymbram non abſolutè ſed cephalotem thymbram dici. Thymbra natalis ſoli retinet appellationem: eſt enim (ſi Stephano credimus) Thymbra oppidum, in quo templum Apollini ſacrum, à quo Thymbræi retinet cognomẽ. Ager enim erat antiquo Ilio proximus, & Thymbręus fluuius, qui per eum in Scamandrum fluebat, ab Apollinis Thymbræi templo quinquaginta ſtadiis diſtabat, qui ager thymbra ſcatebat, ſi Seruio credimus. Satureiæ nomẽ à Satyris traxiſſe memoratur, quum ſatureia vſque marceſcentes coitus ſtimulet. Vnde Martialis,

Improba nec proſunt, nec ſatureia tibi.

Itali *ſantoreggia*. Neapolitani *ſatureia*.

Genera. Theophraſtus ſatureiam in vrbanam & ſylueſtrem diſcreuit, ſylueſtrẽ vicinam vrbanę, pręterquam quod foliis minoribus, caulibusq; ſcabrioribus conſtat, & ſucco potiſſimum acriori, vehementioriq;. Dioſcorides item ſylueſtris & ſatiuę meminit. Satiua ſylueſtri prorſus minor, quę propter mitiorem acrimoniam in cibos recepta eſt. A quo Paulus: Sylueſtris thymo ſimilis, ſatiua viribus ignauior, eſuiq; cibario gratior. Plinius in ſatiuam, & ſylueſtrem diſcreuit. Quæ ſunt & ſylueſtria, eadem in ſatiuis ſicciora intelliguntur, & acutiora: ſunt autem acres cunilæ.

Deſcriptio. Acri ſucco Theophraſto deſcribitur. Semine fœcundo, eoq; ad perdurandum firmo. Ab eo Plinius. Acri ſucco. Semine ad perdurandũ firmo. Deſcribimus nos. Oritur eleganti aſpectu, virgultis exilibus, ſarmentoſis, lignoſis, foliolis crebris, & anguſtis, ſpicam in ſummo gerentibus, copioſis floſculis intertextam, & obſoleta purpura albicantibus, guſtu acri, & odoro. Sylueſtris aſperiuſcula, nigricantibus foliis, floribus in purpura dilutis, primò herbaceis.

Locum

Locum ſatureia quęrit, quo flatus à mari perueniant: nam ſi eo deſtitua- tur, illic naſci, durareq; poſſe negat Theophraſtus, qua de cauſa in Arcadia prouenire non poteſt. Columella: Tranſmarina cunila apricum locum poſcit, vtpote maritimis regionibus. Palladius loco aprico, vel melius mari proximo. Calum.

Montes exoptare ſatureiam prodidit Theophraſtus, ibiq; gratā odore molliorémq; comperiri. Et libro de cauſis, cultu deteriorem multo reddi, vt quæ ſicca, acris, & amara ſit, vſumq; medicaminis pręſtet: hortis verò hebetatur, effœminaturq;. Columella ſuam tranſmarinam cunilam locum, neq; pinguem, neq; ſtercoratum quęrere ſcribit, vt quæ macerrimo ſolo, maritimisq; plerūq; regionibus naſcatur. Ab eo Palladius, Locum neq; pinguem, neq; ſtercoratum exoptat. Solum.

Satureiæ ſatio eſt ex æſtiua ſemente ait. Theophraſtus. Vnde Martio ſeritur. Ex veteri ſemine celerius, ad exeundum pluſquam triginta dies dantur. Difficile nanque germinat, humorem enim habeat aptum, & non minus, ſed forſitan magis temperiem ad agendum, ac patiendum oportet, quod germinaturum facile, beneq; ſit. Plinius ab eo: Cunila quidem poſt xxx dies naſcitur. Columella, Calēdis Februarii ſatureiæ ſemen ſpargere conuenit, cum cepina intermiſcendum, vt eam quoq; habeamus. Tranſmarina cunila & ſemine & plantis circa æquinoctium vernum ſeritur, cæterum viuacior eſt, vt impenſius curanda ſit. Palladius: Cum cepulla miſta ſeminatur Februario. Cunila ex Februario ſeritur, & colitur eo more, quo allium vel cepulla. Sed locis frigidis, Martio ſeratur ſatureia, & cunila. Nouembri etiam, & Decembri, cunila ſeritur. Plinius: Ferro quoq; non expedit tangi cunilam, author eſt Sabinus Tyro in libro Cepuricon, quem Mæcenati dicauit. Satio.

Dioſcorides dicit epithymum eſſe florem è thymo duriore, ſatureiæ ſimilē, capitula habet tenuia, & leuia, & in eis caudiculas, quaſi capillamenta. Paulus quod ſupra thymbram naſcitur epithymbram vocat. Nobis videre contigit in Gargano monte Apuliæ ſupra thymum durius, ſed potius thymbræ aſſimilabatur, quidpiam cirrorum, modo comarum ramos, crebro volumine complicare, ſæpenumero purpuraſcens. Epithymū.

De hyſſopo. CAP. XLI.

POST ſatureiam de hyſſopo dicemus, ei valde aſſimili, hortenſi herba, quę naſcitur etiam culinis, condimentario vſu nota, eſt enim aliquibus eſculentis apta. Clara Salomonis ſapientiſſimi nomine, qui cuncta diſſeruit à Libani cedro vſq; ad hyſſopum de pariete enaſcentem.

Græcis ὕσσωπος, & ὕσσωπον, quaſi ὑόμενον ἐπὶ τὸν ὦπα, impluens oculos, aut viſum, vel εἰς τὴν ὄπην, quia raucam vocem pulmonemq; iuuat. Latinis hyſſopus, & hyſſopum. Itali *iſſopo*. Nomen.

Duo Dioſcorides hyſſopi tradit genera, montanum & hortenſe. Genera.

Dioſcorides hyſſopo non diſſimile origanum heracleoticū dicit, ſed vmbellā non trochoides, id eſt circinatam turbinatámve, qualis hyſſopo, quin potius Deſcriptio.

vmbellis veluti diuisum, aut disparatum, & in extremis virgis semen non densum: ac paulo post onitidem origanum describens ait. Candidiorem folio, & hyssopo similiorem, quàm heracleotico. Coma item corymborum specie chrysocomæ simili. Ex his patet vulgarẽ hyssopum non esse legitimum Dioscoridis, sed Hebræorum. Plinius ei impropriè baccas tribuit. Verùm apud nos nascentem ita describimus. Frutex à radice prodeuntibus pluribus surculis lignosis, sesquipedalibus, foliis oblongis, circumquaque caulem per interualla vestientibus, duris, odoratis, vmbellam fert circinatam, turbinatamq́; densam & congestam ex multis floribus purpureis, quibus maturescentibus semina frequenti glomeratione coniunguntur in corymbi æmulationem: mitioris saporis, & acrimoniæ, quàm Hebræorum.

Cœlum. Hippocrati præfertur Cilicinum, sed è Tauro monte, dein Pamphilium, & Smyrneum. Archigeni Creticum commendatur ex Galeno. Dioscoridi Cilicum, ex his videtur calidum locum desiderare.

Solum. Solum neq; pingue, neque stercoratum desiderat. Visitur enim in cautibus, & maceriis nasci.

Satio. Seritur semine, & plantis circa vernum æquinoctium, quæ vbi comprehenderunt, viuaciores, quàm vt sequentem hyemem reformident.

De origano. CAP. XLII.

DICEMVS de origano, quum & sapore etiam dictam cunilam imitetur authore Plinio. Alexis in excubiis, Athenæo authore, inter condimentarias herbas connumerauit. Idemq; ab Antiphane. A Theophrasto inter olera numeratur. A Plinio inter coronarios frutices. Columella gratissimum apibus dicit, reddereque saporis præcipui mella post thymum. Palladius item, atq; secundi meriti mella conficere. Perniciália, inquit Plinius, brassicæ & vitis odia, ipsumq; olus, quo vitis fugatur, aduersum cyclamino & origano perarescit. Origanum ciconiam depasci, & ea contra venenosa animalia pugnaturam muniri ait. Cassianus Græcus, ex delectis Græcorum placitis scribit, Testudo si à serpentum esu ægrotat, origanum superingressa, sana redditur. Aristophanes in ranis, ὀρίγανον βλέπειν, pro toruis oculis intueri, sumptum à planta eiusdem nominis, quæ intuentibus torua & inamabilis videtur. Quærit Aristoteles in Problematis quænam causa sit, quod origanus musto iniecta, vinum dulce efficiat. Duas enim heminas iniecisse in amphoram satis sit. An quod tollit, quantum est in musto, aquabundum, & fæculentum, sua siccitate in se ipsa recipiens, quibus scilicet saporem confici austerum censemus? Argumento quod vina si quid aquæ habent sibi illatum, minus mollia redduntur, atq; si diutius stare in fæce sinantur, itidem fiet, & quum vinum dulce molimur, vuas multum temporis soli exponimus, vt sol quantum sit dilutum auferat, & reliquum decoquat, hoc autem idem facere vel origanus potest, quippe quæ sit & sicca, & calida.

Theo-

Theophrasto ὀρίγανον, & ὀρίγανος, appellationemq; apud Græcos inuenit ἀπὸ τοῦ ὄρους, id est, à monte, & γάνος, quod gaudium significat, quod montosis gaudeat, editisq; natalibus. Herodianus quod visum exacuat, nomen duxisse testatur ab ὁρᾶν videre, & γανῶ clarifico, quòd tradant scriptores visum illustrare. Theodorus Grammaticus nomen ex aduerso datum putauit ab ῥιγῶ, quod est algeo, vnde ῥίγανον, & adscita ο principe litera ὀρίγανον confictum nomen, quod minimè refrigeret, quum calida dote præditum sit. Alexandrides origanus virili genere vsus est, Aristophanes muliebri, quem omnes Attici sequuntur, & Plato acutissimum origanum dixit. Epicharmus, & Amypsias neutro genere vsi sunt, Athenæo authore. Ita & Latini promiscuo genere vsurparunt. Columella & Palladius & Plinius origanum dixere. Alii origanus. Syluestre origanum Dioscorides panacem Heracleum, & cunilam à quibusdam vocari meminit, inter quos Nicander Colophonius, *Nomen.*

——— *Panaceamq; cunilam,*
Et quam iam Heraclion origanon inde vocarunt.

Diocles etiam cunilam, vt vetustissimus fatetur interpres. Petricus in Ophiaco Conilon quendam hominem herbam inuenisse tradidit, inde nomen ei cunilæ. Alterum genus onopetalium vocat, quod asinis pabulo gratum sit: sequuta ætas ab eo onitim appellauit. Itali vocant *origano.*

Theophrastus duo eius constituit genera, nigrum & candidum, priori nullum semen, candido perquam minutum. Genus syluestre esse indicauit & aruense nominauit, aspectu vicinum vrbanis, præterquã quod foliis minoribus, caulibusq; scabrioribus constet, & succo potissimum acriori vehementioriq; condatur. Dioscorides quatuor eius genera dicit: Heracleoticum, onitis, syluestre, & tragoriganum. Plinius quum superiori capite duo cneori genera constituisset, nigri & candidi, subdidit totidem origano in coronamentis species, alterius enim nullum semen; id autẽ cui odor est, Creticum vocatur. Quod ex Theophrasto transtulit, hoc autem ex Dioscoride: Origanum in medicina plura habet genera, onitin, prasion, tragoriganum, heracleoticum, quod etiam in tria genera subdiuidit, latifolium, tenuifolium, & medium. *Genera.*

Suam origanum describens Theophrastus, hęc habet. Suffrutex est immortali virens coma, & si reliqua decidant. Fœcundũ semine, acri succo. Dioscorides. Heracleoticũ folia habet hyssopo non dissimilia. Vmbella, quę nõ in rotæ speciẽ orbiculata, sed veluti multifida, semine in multis virgis haudquaquam denso. Onitis candidiori folio, hyssopo similior, semen veluti coniunctos corymbos habet, vis inefficacior priori. Tragoriganũ tenuis frutex, syluestri serpillo, aut origano, similis folio, & ramulis, quibusdã in locis lætius, virentiusq; inuenitur, & leuioribus foliis satis glutinosum. Alterum exilibus surculis, ac tenuibus foliis, quod prasium vocauere. Plinius à Theophrasto: Folia à cacuminibus cadunt. A Dioscoride: Onitin appellant non dissimile hyssopo: tragoriganum simile est serpillo syluestri. Heraclium quoq; tria genera habet, *Descriptio.*

nigrius, latioribus foliis, glutinosum. Alterũ exilioribus mollibusq́; ſampſucho non diſſimile, quod aliqui praſion vocauere. Tertium inter hęc medium.

Cælum. Non erumpit, Theophraſtus ait, quò flatus à mari non accedit, ideo minimè fruticat in Arcadia. Plato acutiſſimũ ex Arcadia origanum dixit, ex Atheneo. Antiphanes origanum Tenedi laudauit, ex eodem. Dioſcorides optimũ eſſe Cilicum, Cretenſe, Smyrneum, & in Chio, Chooq́; proueniens. Plinius optimum Creticum, proximum Smyrneum, dein Heracleoticum.

Solum. Palladius loca aſpera, & ſaxoſa quærere dixit. Nos ſemper gracili ſolo vidimus.

Satio. Theophraſtus origanum ſemine ſeri dixit, ſed germinatu contumax: à ſatu enim non ante trigeſimum diem emicat. E veteri ſemine celerius exit. Defixus etiam humi ſurculus comprehendit, transfertur quum ad vnum palmum, vel plus altitudinis venerit, dimidio abſciſſo. Difficile germinat: humorem enim habet aptum, & non minus, ſed forſitan magis temperiem ad agendum, ac patiendum habere oportet, quòd germinaturum facile, beneq́; ſit. Ab eo Plinius: Naſcitur ſatum poſt trigeſimum diem, è veteri ſemine celerius prouenit. Surculo etiam ſeritur: præcidunt enim & hoc, quum ad palmum peruenerit altitudinis. Palladius: Seritur ante æquinoctium autumnale. rigari & ſtercorari, donec coaleſcat, oportet. Menſe Martio transferri poteſt. Octobri etiam ſeritur. Tradunt olitores noſtri neglectam ſampſuchum in origanum degenerare, frutice ſerpilli humi reptante, foliis ſampſuchi, flore purpureo in vmbella cineritia.

De ocimo. CAP. XLIII.

CHRYSIPPVS ocimum grauiter increpuit, vt Plinius eſt author. Capras id aſpernari, hominibus quoq; fugiendum cenſet. Adiiciunt quidam tritum ſi operiatur lapide, ſcorpionem gignere: commanducatum & in ſole poſitum vermes afferre. Alii verò, ſi eo die feriatur quiſpiam à ſcorpione, quo ederit ocimum, ſanari non poſſe. Quin immo tradunt aliqui manipulo ocimi, cum cancris decem marinis, vel fluuiatilibus trito, conuenire ad id ſcorpiones à proximo omnes. Florentinus Græcus, Argumentum malignitatis eius eſſe capram, eius noxã ſatis teſtari, quod quum cæteris omnibus pabulis auidè veſcatur, hoc vno cognoſcitur abſtinere. Manſum autem, & in ſole expoſitum, ſcorpios gignere, tantamq́; eſſe cum eo fœminarum diſcordiam, vt ſi pultario ſubiectum ſit integrum cum radice ocimum, nec mulier id ſciat, futurum, vt cibo manus nõ admoliatur, priuſquam ſubductum fuerit. Dioſcorides ab aliquibus ſcribi ait, ocimum cõmanducatum, & in ſole poſitũ, vermiculos creare, atq; Afros adiicere, ſi feriatur à ſcorpione qui ocimum ederit, nullo conflictari dolore. Galenus commentum eſſe ait, ſi fictili nouo tritum operiatur, breui præſertim inſolatu, ſcorpionem gignere: ſed hoc tam abeſſe à vero, vt nil tam ei repugnet. Sed quod Græci dicunt, nigrum habere naturali proprietate cum

fœminis

Fœminis controuerſiam, res prorſus digna riſu eſt, quum naturali proprietate herbarum nulla fœminis magis placeat, quum res non ſit, quæ tantopere ab illis colatur, quàm ocimum, nec qua figulinis vaſculis, & penſilibus feneſtrarum hortulis, tanto amore oblectentur. Narrat Plutarchus de eo rem non minore admiratione dignam, quod ſuccinum leuiſſima quæq;, & quiſquilias omnes moueat, & alliciat, ſolos ocimi ſurculos à ſe abiiciat. Varro apibus gratiſſimum dicit. Inter olera hortenſia colitur, & in cibis in acetariis, & condimentis, viridi & ſicco continuo vtimur.

Nollem anceps huius ocimi nominis dictio tyronum animos diuexet: ocimum enim duo ſignificat, hortenſem herbam, de qua inpræſentiarum ſermo eſt, & pabulum, de quo in paſcuis dicemus. Theophraſtus ὤκιμον vocat Græcè, Varro tam ocimum genus pabuli, quàm ocimum hortenſe vult ab ὠκὺς dictum Græco vocabulo, quod valet, citò. Plinius verò: Varro appellatum vult à celeritate proueniendi, à Græco, quod ὠκὺς dicunt. Pompeius idem confirmat, quod omnium eorum, quæ in hortis naſcuntur, celerrimè proueniat, dieq;, à quo ſatum eſt, tertio erumpat. Sunt & viri non indocti, qui per z ſcribendum cenſeant, ozimum, dictumq; à Græco vocabulo putant ὄζω, quod eſt flagro, hæc enim herba flagrantiſſimi eſt odoris. quam opinionem fortaſſe plurimi ſequerentur, niſi Plinii, Dioſcoridis, cæterorumq; antiqui excuſſi, calamoq; exarati codices caſtigatiſſimi aperte refragarentur, vbi per ſecundam conſonantē ſcribitur. Sotion Græcus μισόδυλον vocat, ab illo fœminarum odio. Heſchinus à recentioribus Græcis βασίλικον dici ait, quaſi regium, quod nomen apud Italos hodie vſurpatur ab inſigni odore, quòd regia domo, & regiis manibus geſtari dignum ſit. Latini variis authoritatibus addicti, variè ſcribunt: Columella ozimum dicit, Palladius ocymum, Plinius ocimum. Itali *baſilico*. *Nomen.*

Hæc habet Theophraſtus de ocimi deſcriptione. Radix data eſt vna ocimo, quæ deſcendit in altitudinem craſſa, cæteræ à lateribus exiles, & prolixæ, omnium radicum lignoſiſſima. Foliis iam perfectis, caulis conueniēter aſſurgit, folio corchorum æmulatur. Floret contra quàm cæterum olus, primò parte inferiore, demum ſuperiore, quo fit vt diutius quoque floreat, quemadmodum faba, & inter herbas heliotropium, & quædam de ſylueſtribus alia. Semine fœcundiſſimo, difficileque exiccatur, cortice obducto, ad perdurandum infirmo. Sub cane albeſcit. A quo Plinius: Surculoſa ocimo radix, floret particulatim & ab imo incipit, qua de cauſa diutiſſimè floret. Semen cortice obductum, quæ in cortice ſunt, difficillime marceſcunt, maximeq; ocimum. Ad perdurandum infirmum eſt. Sub canis ortu palleſcit. Addimus nos: Pedali ocimum altitudine proſilit, ſurculoſum, rotundis ramulis, folio mercurialis, parietariæ, ſed minori, & diluti viroris, floſculo & calyculis verticillatim caulem ambientibus, ſemine pullo, rotundo, odoratoq;. Iunio, & Iulio floret, dein ſemen producit. *Deſcriptio.*

Etſi ex corrupto Theophraſti textu, Theodorus plura ei genera eſſe vertat, *Genera.*

negat tamen in eo generis diuersitatem. Quod Plinius ab eo trāscribens confirmat. Singula genera sunt ocimo, vbicunq; idem semper est, neq; aliud alio melius vnquam. Neq; Dioscorides generum distinctionē apposuit. Sed Neapolitani plura obtinent genera. Est genus vnum foliis magnis, longis, & crassis, alterum ramis, & foliis longè minoribus, cuius duæ species, odore differentes: vna communis odoris, altera mali citrii, adeò simili, vt vulgus *citratum* vocitet, non vt Matthiolus, quod folia eius cum mali citrii foliis similitudinē habeant. Postremum foliis minimis, & angustis, sed odore & viribus cætera superās: vulgus basilicum nobile, & *garyophyllatum* vocat. Alterum est magnum foliis rubeis maculis notatum. Vltimum genus iampridem Constantinopoli aduectum, cuius folia, totaq; planta quadruplo maiora, gariophylli cum citro confusa iucunditate. Studiosè in Neapolitanis hortis nuper seri cœpit. Omnium varietates etiam mulierculis notissimæ.

Cœlum. Cœlo gaudet tepido: nam si sole continuò illustretur Theophrasto authore, in serpillum transit, cuius rationem in libro de causis reddidit. Insolationis causa vehementius exiccatur, vnd folii magnitudo decrescit, ac populante calore, alimenti inopia flagrantius redditur, quippe quum alimenti minus habeant, quæ sicca sunt. Sed eiusmodi mutationes ita euenire putandum, vt aliquid similitudinis faciant non vt omnino speciem exprimant alienam. Palladius autem narrat Martialem rem miram de ocimo affirmare, quod modo purpureos, modo albos flores, modo roseos pariat, & si ex eo semine frequenter seratur, quod simul atque solo creditum est, aqua calida perfuderis, modo in serpillum, modo in sisymbrium abire solitum. Plinius verò senecta in serpillum degenerare dixit.

Solum. Columella proscissum, riguumq; solum exoptare in hortulo cecinit,

Tum quoq; proscisso, riguoq; inspersa nouali
Ozima comprimite & grauibus densate cylindris.

Satio. Semine prodire scripsit Theophrastus. Item tertio die à satu prouenire, & æstate prodire, quod etsi siccum & lignosum sit, attamen ante feruentes dies, vt perdurare atq; perfici possit, minime valet, cuius causā debilitas est. Ex æstiua semente est, ideo Martio seritur, estq; ex iis quæ per æstatem seri mos est, quòd ex imbecillitate celeriter augescunt, & hyemem nequeunt tolerare, vel quod sicca sint, ceu ocimum, vel quod frigida, humidaq; vt cucumis, & portulaca. Plinius lætius, & copiosius prouenire ait, si cum maledictis seratur, vt fortasse Persius hoc senariolo huc alluserit,

Quum bene discincto cantauerit ocima vernæ.

Vnde adagio confirmatum est, vt qui alicuius famam proscindere, & tenerrimam veneni labem affigere conātur, ii ocima serere dicātur. Columella: Semine seritur post idus Maias vsq; in solstitium: nam teporem desiderat, cuius semen obrutum diligenter inculcatur pauiculo, vel cylindro: nam si terram suspensam relinquas, plerunq; corrumpitur, quod etiam suo hortulo docuit,

Ozima

Ozima comprimite, & grauibus densate cylindris,
Exurat sata ne resoluti pulueris æstus,
Paruulus aut pulex irrepens dente lacessat,
Neu formica rapax populari semina posit.

Ab eo Plinius: Sato pauitur terra. Theophrastus, Germine nec nō ocimum prouenit: nam id quoque transfertur, quum ad palmum, aut plus altitudinis venerit, dimidioq; abscisso. Proximum inter olera ocimum est, hoc enim seri pro parte superna optimè potest, quamquam lignosum admodum sit, sed quia difficilius exiccari possit, eo prouenit, quamobrem & longum tempus perdurat, & tortum, & dimidiatum regerminat. Plinius ab eo: Prouenit surculo, præciditur enim & hoc, quum peruenit ad palmum altitudinis. Incuruatoq; cacumine alicuius rami, quum attigerit terram, statim radicatur ocimum, nisi quod difficilius crescit.

Vni ocimo aquam in meridie dari iubet Theophrastus, quum cætera matutinis rigentur. A quo Plinius: Omnibus hora rigandi matutina, atq; vespera, ne aqua feruescat sole, ocimum tum etiam à meridie. Ferro etiam tāgere non expedit, author est Sabinus Tiro in Cepurico, quem Mæcenati dicauit. Columella: Ocimum vbi satum est, sua sede immotum permanet: neq; est eius cultus alius, quàm vt stercoratum runcetur. *Cultus.*

Caule reciso regerminat. V situatum euidentissimumque, in ocimo suauiores esse caules regerminatos: cuius rationem reddidimus. Ab eo Plinius: Caule reciso ferè quidem omnia regerminant. Est in vsu verò ocimum, rhaphanus, lactuca. Hanc etiam suauiorem putant à regerminatione. Parilibus optimè seri dicunt, quidam & autumno, iubentque quum hyeme seratur, aceto semen perfundi. Etiam satum celerrimè erumpere putant, inter initia feruenti aqua aspersum. Palladius: Octobri mense seratur, citiusq; nasci dixit, si leui imbre aceti inspergatur infusum. Et si Aprili seratur, cito nasci dicitur, si statim quum seueris, aqua calida perfundas. Nos autem quia eius natura admodum siticulosa est, quod facile à sole patitur, nisi perpetuo rigetur, igitur è peluí aquam panno aduoluto deducimus continua distillatione. Mulieres nostræ orobanchem, vel vt rectius loquar, linobanchem serunt, enatam decerpunt, ac capreolum vnum inter virētem ocimum proiiciunt, qui facile surculum illius aliquem capessit, ac se intorquet, inibique crescit, crebro volumine se implicans, vt paucis diebus longè ocimum superet, & fictilia vascula, in quibus est, obuoluat tota, vt nil speciosius videri possit. Rectè id epiocimum dici posset. Fuchsius ex eodem genere tria genera nata recenset. *Ars.*

Sub Canis ortu pallescit, quasi morbum sentiens, ex Theophrasto. Facilè se necat, degeneratque in serpillum. *Inf. rem.*

De pulegio. CAP. XLIIII.

ET inter herbas, quæ condimentario vsui inseruiunt, adnumeratur pulegium. Plinius, Dignior corona vertigini è pulegio, quàm è rosa: nam & ca-

pitis dolores imposita dicitur leuare: quin & olfactu capita tueri contra nimium frigus, æstúsve: nec æstuare eos, qui duos è pulegio surculos impositos auribus è sole habeant. Mirum de eo tradunt veteres, quòd ipsa solstitii die etiam à planta abscissi ramuli floreant. Quod percontatur Aristoteles in problematibus: Cur pulegium, lirium, & cępe suspensa florent solstitii tempore? An inest crudum in his alimētum, quod vt hyeme concoqui ex frigore nequit, sic solstitio ex calore concoquens, auget? Vtrum quia influxu carent assiduo, breui marcescunt? etenim, quæ nullum alendi initium, nullum influxū assiduum habent, intereunt exiccāturque: qua de causa accidit apud Scythas, vt frumentum diu in terra maneat propter copiā niuis, & vbi emerserit, celeriter crescat. Theophrastus, Pulegiū siccum omnino sentitur, verùm quamuis ita sit, principium tamē quoddam eiusmodi habeat necesse est, quod vnà cum aeris mutatione, alteratione que moueatur. Mirum præterea, quod non remissa, sed potius intenta sæuitia temporis germinare incipiat, nisi fortè dies halcyonides suffecturas putaueris: nam ad imbecillorum exiguorumque mutationem, vel quantumlibet tēporis satis sit. Plinius ab eo: Pulegii natura sæpius dicta est, in carnariis reflorescens. Et alibi. Miretur hoc, qui non meminerit ipso brumali die pulegium in carnariis florere, adeo nihil occultum esse natura voluit, & ferendi hoc igitur dedit signum. Sed parum videtur inter Aristotelem & Theophrastum, & Plinium conuenire: quum ille bruma florere tradat, immò brumali die suspensum florem edere fateatur, contra illi solstitio florem facere, quod fortasse in causa esse potest, vt biferum sit pulegiū, & quod bruma præcoci partu florem non fudit, ob calorem solstitio protulerit, sed qui brumali tempore mittitur flos, prioris autumni redūdante tunc alimonia prosilit, brumam ostensurus. nam vtroque tempore floret.

Nomen. Theophrasto βληχὼ, & βλῆχρος, Theodorus blichon vertit, Dioscorides γληχὼν, & blechona dictum aliquibus vult, quia dū floret, gustatum à pecoribus, balatum extorquet. A quo Plinius: Gustatum à pecore, caprísve, balatū concitat. Vnde quidam Græci literas mutantes, blechon vocauerunt. Latini pulegium vocant, quia Plinio authore, eius flos recens incensus, pulices odore necat. Itali *puleggio*.

Descriptio. Cretensi dictamno Theophrastus folia similia reddere ait. A quo Dioscorides, Dictamno Cretensi similia pulegii folia, sed minora. Plinius: pulegii color mentastri. Addimus nos: Fruticosum assurgit, subitali altitudine, surculis hirsutis, rubicantibus, per interualla purpureo flore coronatis. Radix illi gracilis, & capillata, quæ humi serpat. Tota planta gustu acris, ac non sine quadam amaritudine. Iulio, & Augusto floret.

Genera. Dioscorides satiui pulegii meminit, & syluestris in calaminta, vel secundam ipsius speciem facit. Plinius satiuum à sexu diuisit in marem & fœminam: mas flore candido, fœmina purpureo, syluestri origano simile, sed foliis minutioribus.

Prouenit cultis & aquosis locis. Arenosum potius, quàm pingue solum exposcit, solet enim in montosis exurgere. Cæl.Sol.

Seritur vere suo semine, transplantatur tenerũ, & sic optimè apprehendit. Satio.

De menta. CAP. XLV.

POST pulegium mentam trademus, & nepitam. Plinius. Congruit pulegio. hæc quoque seruantur simili genere, mentam dico pulegiumque, & nepitam: atq; ad recreandos animi defectus magna cum pulegio mẽtæ, & nepitæ affinitas. Menta grato mẽsas odore percurrit, & in rusticis dapibus. Ipsius odor animum excitat, & sapor auiditatem in cibis. Ideo & apud nos in condimentis, & acetariis familiarissima. Dioscorides vtilem in summo, & in condimentis peculiarem gratiam habere dixit. Strabo in Achaia montem esse iuxta Pilum scribit Mintham nomine, è Plutonis pellice in hanc herbam conuersæ, Proserpinæ inuidia: quę vocabatur à quibusdam hedyosmos. Ouidius,

Fœmineos artus in olentes vertere mentas
Persephone licuit.

Iulius Pollux: Minthe Peloponesi mõs, in eo nemus Plutoni sacrũ, vbi condimenta tractat. Tradit Oppiani interpres Mintham à Menta, quæ nympha fuit, appellatam videri, Cocyci filiam fuisse tradit, quę vbi audiuisset amari à Plutone Proserpinam, indignata eo nomine constanter illi se præponere ausa est, dictitans, si inferos peteret, inimiciter interfecturam. Quo puellæ tumore Ceres Persephones mater indignata, Mintham exculcans, in malam herbam deformauit. Hinc Pluto donum amoris petẽti virile membrũ tradidit, quod à se mentulam nominauit. Sed cur Poetæ id confinxerint, sciscitemur. Dioscorides enim & Plinius tradunt mentam efficere, vt lac in caseum non coaguletur, eadem vi resistere & generationi creditur, cohibendo genitalia densari. Quærit Aristoteles in Problematibus, cur in adagium venerit, mentam belli tempore non edendam, nec serendam. Quoniam inquit refrigefacere solet, & absumere genituram. id quod fortitudini, & ferocitati contrarium est. Sisymbrium quonam pacto mutaretur in mentam, diximus in coronariis.

A Theophrasto μίνθη dicitur, à Dioscoride ἡδύοσμος, ac si suauis odor diceretur, nomenq; ab odoris flagrantia inuenit. Aliqui dicunt μίνθλω, dictam, quod μίνθῳ esset concolor, aut quia hirsuta, est enim μίνθος lanugo, quæ in sterquiliniis humẽtibusq; locis visitur, vt hirsuties illa quę in nepita videtur. Latinis menta, non quod mentem percellat, quum odore oblectet: nam menthæ nomen, vt Plinius inquit, suauitas odoris apud Græcos mutauit, quum alioqui mintha vocaretur, vnde veteres nostri nomen declinauerunt. Itali *menta*. Nomen.

Dioscorides in duo genera diuisit, in satiuum, & syluestre, illud mentam, hoc mentastrum appellans. Satiuæ mentæ apud nos plura sunt genera, sed parum inter se differentia. Vna crispioribus, & breuioribus constat foliis, alia rubenti caule, & flore, alia verò albicante. Genera.

Deſcriptio. Theophraſtus odoratum olus vocat, quòd perinde in ea ſiccitas, acrimonia & acerbitas inſit. Addimus nos, etſi notior ſit, quàm repræſentari digna ſit. Herba cubitalibus flagellis, lanugine pubeſcentibus, folio ſiſymbrii, longiori, molli, ſemper odorato, flos circa calyculorum faſtigia ſpicatur. Floret Iunio, Iulio, & Auguſto, inde profert ſemen, nigrum perexiguum, vt grana ſabuli. Mentaſtrum ita Dioſcorides depingit. Hirſutiore eſt folio, & prorſus maiore, quàm ſiſymbrio, grauioris odoris. Plinius: Differt ſpecie foliorum, quaſi figura ocimi, pulegii colore, propter quod quidam ſylueſtre pulegium vocãt. Nos autem ſic: Vt à menta mentaſtrum defluxit nomen, ſic ſylueſtriore habitu, rudiore, grauioreque odore, degeneraſſe videtur mentaſtrum, foliis maioribus, hiſpidioribus.

Cœlum. Palladius apricum locum deſiderare ſcribit, ſubſtinet quodcunque cœlum. Sed melius calidum, nam frigido læditur, & palleſcit.

Solum. Columella dulcem vliginem deſiderare dixit, quamobrem optimè iuxta fontem ſeritur. Palladius nec pingue, nec ſtercoratũ ſolum amare. Sed id mihi abſurdum videtur, quum longe maius incrementum lætamine capiat, & lætius vireſcat.

Satio. Sunt qui mentham ſemine carere putent. Sæpe enim exiccatam tritamq́; ſeruiſſe inquiunt: ſed nunquam ſemen erupiſſe, ex Theophraſto. Nos autem è mentha ſemen collegimus, illudq́; Martio menſe ſeruimus, ſed à mentha degenerauit, quippe puſillam, & degenerem mentham produxit, quæ odore tam verè nepitam æmulabatur, vt vnumquenque fefellerit, qui non inſpecta ſtirpe, odore naſum conſuleret, quod mihi omnibusque mirum fuit. Columella ſequitur: Cui fortè ſemina defecerint, licet de noualibus ſylueſtrẽ mentam colligere, atque inuerſis cacuminibus diſponere, quæ res feritatem detrahit, & edomitam reddit. Quod nos experti ſumus, optimè enim apprehendit, ſed nil de feritate depoſuit, vt eadem cum parente fuerit. Palladius, Aprili ſeri poſſe monet radice, vel planta. Februario plantis vel radicibus loco humido, vel circa aquas Octobri. Plinius. Ab æquinoctio verno ſeritur menta planta, vel ſi nondum germinat, ſpõgia. Minus hæc humido gaudet. Genus eius mentaſtrum, & hoc propagatur, vt vitis, vel ſi inuerſi rami ſerũtur. Semel ſata, diutina durat ætate. Nos hic cacuminibus ſerimus Martio, optimeque apprehendit, facillimè enim propagatur. Semel ſatum locum vix poteris extirpare: nam ſerpendo radices è locis diuerſis pullulat, vt rectè in hortulo Columella,

Plantantur nec non ſerpentia gramina menthæ.

Cultus. Plinius: Ferro tangi non vult, authoritate Sabini Tyrii in Cepurico. Triennio ſeneſcit, vnde radices in ſe ipſas reflectemus, perit ceſpes: ſed poſt triennium ſuffodiantur, & diſponantur in optimum, cultum, & ſtercoratũ ſolum.

De calamintha. CAP. XLVI.

Nomen. DIXIMVS de mentha, ſequitur de calamintha eius ſpecie. Theophraſto καλαμίνθη, Nicandro καλαμίνθον dicitur, quaſi bonam, & vtilem

vtilem mētham diceret, quum elegantiore aſpectu, odoreq; delicatiore, hilarioreq; habitu eſſet, quàm mentha. Alii à κάλυ, id eſt ligno dicunt, quaſi lignoſa mentha. Veterem Græciam ceætã appellaſſe author eſt Strabo, & Lacedęmoniam ab Homero cetoeſſam nõ à magnitudine, ſed à calaminthę copia vocatam. Latini, authore Dioſcoride, nepetam vocant, & Andromachus in ſua Theriaca, Romana voce nepetam potius, quàm Græca calamenthũ vocauit. Itali *menta*, vulgus *herba digatti*, quod magna feles huius odore capiãtur voluptate: nam ſi vulſæ, vel hærenti contingat occurrere, ei ſtatim ſeſe affricant, & humo, qua reſidet, iucundiſſimè ſuburantur.

Dioſcoridi tria ſunt genera: montanum, ſimile pulegio, & mentaſtro. Et capite de ſampſuco aliam diſtinctionem accipere poſſumus, in tenuifoliam, & & latifoliam. *Genera.*

Dioſcorides montanam deſcribit mõtibus familiarem, folia ocimi habentem incaua, ſurculos, & caules anguloſos, purpureum florem, folia guſtu impenſe feruentia, & acria, radicem ſuperuacuam. Et folia item polemoniæ ſimilia alibi ſcribit. Hoc genere Surrentinus tractus latè ſcatet, flore purpureo, odore cæteris ſuauiori, folio magis tenui, vnde leptophyllon videtur Dioſcoridis ſuprà memoratũ genus, vti ſampſuchum comparat. Secundum pulegio ſimile eſt, ſed maius, quàm ſylueſtre pulegium: nomen indiderunt, quòd colore ipſum ęmuletur, nepetam Latini vocant, folia impẽsè feruida, acria, radice ſuperuacua, nobis vulgaris nepita dicitur, quæ ſiccis itineribus, & ſepibus frequentiſſimè viſitur. Tertia mentaſtro cognata eſt, foliis oblongioribus, caule & ramis maioribus, quàm ſuperiora: ſed viribus inefficacior. *Deſcriptio.*

Dioſcorides in campeſtribus, & aſperis, & aquoſis locis naſci ſcripſit. *Cœlum.*

Nicander illis riguos, & amnicos natales aſſignauit, in Theriacis. *Solum.*

Non opus eſt in huius ſatione latius euagari, quum paſſim nõ ſata naſcatur. *Satio.*

De corianno. CAP. XLVII.

ALEXIS in lebete, Athenęo autore, inter condimenta corianni meminit. M. Varro corianno ſubtrito in aceto carnem incorruptam æſtate ſeruari putat. Idem Plinius.

A Theophraſto videtur appellari κοελαύνισον, & κοελαννον, à Dioſcoride κόελον à cimicum putore nomen inditum veriſimile eſt. Columella coriannum vocat. Itali *corianni.* *Nomen.*

Theophraſto genere carere videtur. Plinius inter ſylueſtria non inueniri tradit. Nos Melphi Apuliæ ſylueſtre vidimus peſſimè olens. *Genera.*

Nudo ſemine naſci ſcripſit Theophraſtus, ad perdurandum firmo, ſub canis ortu ſaleſcit. Dioſcorides in aliarum herbarum delineationibus illius meminit. Folia fert dauci tertii, thalitri paulo graciliora, fumariæ ſimilia, ſed candida minus, anguſtiora quàm ranunculi primi, vel anemones, minus ſciſſa, aut parthenii, adianti. Vmbella dauci primi, aut crebris in latere foliorum ſectionibus, *Deſcriptio.*

vt achillea,aut ſyderitis tertia. Nos hæc addimus: Caulis corianni exilis,ſeſquicubitalis , ramoſus, folia, dum adoleſcit,adianti, fumariæ,vel ranunculi, ſed poſtquàm excauleſcit,fœniculum æmulatur,candida odore graui, viroſoque, radicem breuiuſculam,ligneam,atq; admodum fibratam habet. Carpitur autumno,dum ſemine prægnans eſt.

Cœlum. Cœlum potius calidum,quàm frigidum amare videtur. Plinius Ægyptium præcipuum eſſe conſtare ſcribit.

Solum. Amat terram pinguem , ſed etiam in macra naſcitur,delectatur humore: Palladius.

Satio. Theophraſtus. Ex prima ſementi, quæ fit menſe Iulio, poſt æſtiuum ſolſtitium. Nunquam niſi ſatum prouenit,prouentu cōtumax, quippe quod ſi nouum ſit naſci recuſat,niſi conuoluatur. Ex veteri ſemine celerius exit,dūmodo vetuſtate non ſit exuctum. Difficillimè prouenit, haud enim germen emittit, niſi aqua præmaceratum,cauſam durities habet. Columella autumno,& vere ſeri poſſe dicit. Vbi ſatum eſt ſua ſede immotum permanet, neq; eſt eius cultus alius,quàm vt ſtercoratum runcetur. Palladius:à Martio vſq; ad Octobrem totum coriannum ſeritur. Semen melius putatur,quo vetuſtius fuerit. Satum benè cum olere quocunque naſcetur. Seritur Februario,& Aprili.

De ſinapi. CAP. XLVIII.

ATHENÆVS ſinapi inter condimenta connumerauit. Plinius: Sinapis vſus etiam pro pulmentario in patellis decocto, citra intellectū acrimoniæ; coquuntur & folia ſicut reliquorum olerum. Sinapi quomodo ad ſalgamarum ſimul,& conuiuiorū vſum conficeretur, docuit nos Columella: Semē ſinapis diligenter purgato , & cribrato,dein aqua frigida eluito, & quum bene elotum fuerit duabus horis in aqua ſinito : poſtea tollito & manibus expreſſum in emundatum mortarium coniicito, & piſtillis conterito:tū totam intritam ad medium mortarium contrahito, & plena manu comprimito , deinde ſcarificato,& ſubditis paucis carbonibus viuis aquam nitratam ſuffundito,vt omnem eius amaritudinem,& pallorē exinaniat,erectoq; mortario, vt omnis eliquetur humor,album,acre,acetū adiicito,ſic piſtillo permixtum,colatumq; recondito. Cæterum qui ad vſus conuiuiorū præparabant, quum exinaniuiſſent ſinapi, nucleos pineos quàm recentiſſimos , & amylum infuſo aceto diligenter vnà conterebant,hoc ſinapi ad embammata non ſolum idoneo,ſed etiam ſpecioſo vtebantur: nam ſi curioſè factum ſit , candoris erit eximii. Aliter docet Palladius. Sinapi ſemen ad modū ſextarii vnius & ſemis redigere curabis in puluerem,cui mellis pondo quinq;,olei hiſpanici vnam libram,aceti acris vnū ſextarium,miſcebis,& tritis omnibus diligenter vteris. M. Varro ſeruari rapā in ſinapi putat. Præterea de vniuerſis radicib. Græci authores præcipiunt,vt cito conteneſcāt. In ollam ſinapi momentū iniiciendū eſt,& confeſtim coctæ fat hiſcūt,quod ſi pluſculum ſinapis ſit iniectū,prorſus reſolutæ diſtabeſcēt,ex Democrito. Apud nos nil quippiā ad intinctus cibi vbiq; frequen-

tius.

tius intermiſcetur,gratiſſimo obſoniorũ condimento:nihilque frigidis diebus magis epula inuenitur cõmendare. Prçterea dum per vindemias ſemen muſto immaduerit,toto anno aſſeruatur,vt ſi ciborũ gratia exoleſcit,leuis ipſius acrimonia faſtidioſis guſtũ recreet, & hoc veluti irritamento moroſius palatum vellicante,elangueſcens appetẽtia inuitetur. Id quia muſto inditur,ex ſinapis ardore cõficto nomine, *muſtardã* dicunt. Cuius vis per nares cerebrũ penetrat, & vellicãs ſenſum,lachrymas ciet,& ſternutamentũ. Teſtatur hoc Columella in hortulo: *Et laceſſenti fletum factura ſinapis.*

Apud Neapolitanos ex eo iactatum eſt adagiũ, Hic callidior eſt ſinapi, inſiguem alicuius veteratoris aſtutiam indicans, quum nullo aſperi ſaporis prçuio odore,ſua ignea vi,ſemen per nares cerebrũ feriat, & lachrymas, & ſternutamenta cieat. Plinius,florum ſinapis apes auidiſſimas eſſe, inquit.

Græcè σίνηπι & σίναπις. Athenæus dictum putat ὡς σίνων τὸν ὦπα, veluti officiẽs oculis. Pleraq; Græcia νάπυ, quaſi napy ab υ priuatiua particula, & φύσις natura, quod naturæ ſit immitis,ob acrem quã poſſidet vim. Vel quod à napis ſeminis acrimonia diſtẽt. Plinius. Athenienſes napi appellarũt,alii thlaſpi,alii ſaurion. Latini ſinapis,& ſinapi dicitur,nomẽq; è Grçcia in Latinũ venit. Vulgò *ſenape.* *Nomen.*

Plinius tria genera facit,gracile vnum, alterum ſimile rapi foliis, tertium erucæ. Pythagoras principatum habere ex iis, quorum in ſublime vis fertur, indicauit,quoniam nil aliud magis in nares, & cerebrum penetrat. Dioſcorides hortenſis meminit,quaſi ſit ſylueſtre genus. Apud nos genus eſt vnum,caule, fronde, flore, ſiliquaq; rapacea,ſemine verò minore,acerrimo,oleoſoq;,cçteris maius,cuius tenera folia in acetariis mandimus, hoc Dioſcoridis hortenſe putamus. Alterum quod tum fronde, caule, & ſemine gracilè naſcitur; quod ſylueſtre putamus Dioſcoridis,& Plinii primum. Tertium erucæ foliis,ſemine albo,minus acri,putamusq; Plinii tertium. *Genera.*

Primum genus caulem habet hirſutum,longũ,ramoſum,folia rapi,minora aſperiora,flores luteos,ſiliquas rotundas, ac hirſutas,plenas ſemine cãdicante. Floret Aprili, affert ſemina Maio, eodẽq; tẽpore ſiliquas ſemine plenas affert. Nicander nigram ſinapim vocat,ex Athenæo,hanc. Secundum genus erraticum eſt,quod folio,& tenui ſemine naſcatur. Tertium genus itidem hirſuto caule præditum eſt,minore tamen,foliis erucæ maioribus, ac latioribus laciniatis,floribus albicantibus, crucisque effigiem referentibus, ſiliquis teretibus,& oblongis,ſemine pullo,ruſeſcentique. Floret Iunio,& Iulio. *Deſcriptio.*

Antiphanes,authore Athenæo, Cypri ſinapium laudat. Plinius optimum Ægyptium dicit. Vnde etſi qualicunque naſcatur cœlo,melius ex his in calido quàm in temperato proueniet cœlo,& melius temperato, quàm frigido,& aprico,quàm humido. *Cœlum.*

Palladius ait diligere terram aratam,& ſi fieri poſſit,congeſtitiam,quamuis vbique naſcatur,nec minus humore gaudet. *Solum.*

Theophraſtus ex prima ſementi eſſe ſcribit, quæ fit poſt brumam menſe *Satio.*

Martio. Quinto die poſt ſatum erumpit, ſemine firmo ad perdurandum. Columella nõ ſolùm autumno, ſed vere conſeri, ita vt ſatum ſua ſede immotum permaneat, neque eſt illius cultus alius, quàm vt ſtercoratum runcetur. Plantæ quoque ſinapis primò hyeme translatæ plus cimæ vere afferunt. Palladius Octobri ſerit, & vbi natum eſt, ſarculari debet aſſidue, vt reſpergatur puluere, quo fouetur. Non minus gaudet humore. De quo ſemen eligere diſponis, ſuo loco eſſe patieris, quod ad eſcam parabis, robuſtius facies transferendo. In ſinapi vetus ſemen inutile eſt, vel ſationi, vel eſui: quod dentibus fractum, ſi intus viride videbitur, nouum eſt, ſi album fuerit, vetuſtatem fatetur. Martio menſe ſeritur. Plinius: Sinapi nulla cultura, melius tamẽ plãta tranſlata, quàm è diuerſo, vix ſato eo eſt liberare locum, quoniam ſemen cadens protinus viret. Si rara ſeratur melius euadit, ſi ſpiſſius, tranſplantanda & alibi ponenda. Si decreſcente Luna colligitur ſemen, eſt acrius, & diutius conſeruatur. Seruator mundi fidem grano ſinapis aſſimilauit: nam etſi exile eſt, virtute tamen, & acredine magnum.

De ruta. CAP. XLIX.

INTER olera Theophraſtus rutam commemorat. Eſt & quibuſdam condimentis aptiſſima, ob id Athenæus inter cõdimenta connumerat. Plinius, Authoritas eſculentis apud antiquos rutæ fuit. Inuenio muſtum rutatum populo datum à Cornelio Cethego in cõſulatu collega Quinti Flaminii comitiis peractis. Condiuntur eius folia, & ſeruantur in faſciculis. Columella rutã condire docet circa vernũ æquinoctiũ, quam ſæpe diximus in oluſatro, & cæteris. Eſt ruta faſcinationis amuletũ, cuius cauſam Ariſtoteles in problematis reddit. Nam effaſcinari ſe credunt, quum aut voraciter edunt, aut incommodorum quorundam ſuſpicione tenentur, vel cibum, quem aſſumunt, habent ſuſpectum, itaq; quum de menſa eadem quid priuatè ſibi capiunt, participem intuentem faciunt, affanturque quum impertiant, Ne me faſcines. Ergo cibũ cum perturbatione vorabunt, nec quid ebibent, aut eſitabunt, ſine turbatione & flatu, qui hauriatur vnà, & ſimul ingeratur. Quamobrem intruſo ſpiritu, tormina mouentur, & cruciatus excitantur. Igitur præſumpta ruta, ſuapte vi & calefactoria dote, vas, quod recipit cibos, elaxat, quo fit, vt incluſus ſpiritus facilè per patẽtiores anguſtias euadat. Contra venena maximè rutã pollere veteres Græci memoriæ mandarunt, vt de famigerato illo pharmaco Mithridatico fertur, in quo inter prima miſcetur. Theophraſtus: Viperę, vbi noxium allium comederunt, vt noxa liberentur, rutam abſumunt. Sic & muſtela in murium venatu & cum iis dimicatione conſerta, ex Plinio. Sic & cum ſerpentibus dimicatura, rutam prius edẽdo ſe munit. Ariſtoteles enim in problematis quærit, Qua de cauſa ruta, & nonnulla pigmenta ſudores fœtidos moueant. Reſpondet, quia quorum odor grauitatem præ ſe fert, hæc humoribus ſordidis admiſta fœdum odorem mouere poſſunt.

Græcis πήγανον. Plutarchus putat à facultate dictam ἀπὸ τοῦ πήγνυσθαι τὸ σπέρμα, quia semen genitale suo præsicco spiritu coaguleт, quasive arefaciat, vt sterilescant præsertim viri, ideoq; gestantibus vterum inimica, etiam coronis inserta putatur. A Peloponnensibus ῥύτην appellari dicunt. Latine, & Italice *ruta*. *Nomen.*

In duo diuisit genera Theophrastus, syluestre & satiuum, syluestris odoratior, sed eius odor tædio est; satiua permistione terreni humoris temperata suauior est. Odor durus, & expers omnino dulcedinis. Dioscorides hortensis satiuæ, & montanæ syluestris meminit. Plinius refert Pythagoram marem minoribus, herbaceiq; coloris foliis à fœmina discreuisse, etiam lętioribus foliis, & colore. In satiuam item distinxit, & syluestrem: illi latiora folia, & rami fruticosiores, huic horrida, & ad omnia actiora. *Genera.*

Ex Theophrasto descriptio. Frutex est, sed interdum arboris naturam adipisci conspicitur, vnde sunt, qui oleriarborem vocitent: semper virens, etiam si affligatur, muteturq;, surculosus, minutisque conditus foliis. Rutam etsi Dioscorides suo capite describere dedignatus sit, vtpote triuialem, aliis tamen comparando, examussim delineat. Foliis constat ambrosiæ, aut hipecoii, aut serpilli syluestris, sed breuioribus, mollioribus, & latioribus, aut hiperici, aut androsemi, sed triplo, aut quadruplo minoribus, aut polemonię, sed minoribus, & breuioribus, aut poligoni maris, sed durioribus, & breuioribus, aut apios, sed breuioribus, aut latioribus, aut pepli, paulo angustioribus. Odor trifolii asphaltites, recenter enati. Plinius: Odoratissima inter olera, quæ sicca, vt ruta, & qui in siccis nascuntur. Floret cum fraxino. Addimus nos. Folio exiguo, rotundo, cęsii coloris, denso flore luteo, angulosis calycibus, cum capitulatis siliquis, in quibus semen album, flore quaternis vel quinis foliolis diuiso, colore luteis, in iisdem lutei apices. Sępe in arborem transit. Diu floret Aprili, & Maio. Inde semē affert, gratissimi odoris, & saporis. Mirabilis magnitudinis visa est à Iosepho, Iudaici belli scriptore, Macherūti, quod olim fuit munitissimū Iudęę oppidum, in ipsa regia: à nulla enim ficu, vel celsitudine, vel magnitudine vincebatur. Ferebant autem eam ex Herodis temporibus perseuerasse, mansissetq; diutius, nisi à Iudæis, qui locum ceperant, excisa esset. *Descriptio.*

Athenæus in Smyri rutam in opus nasci author est. Cassianus in calidis, & apricis. Columella aprico gaudere cœlo. Plinius Galaticam laudat, & apricis & siccis gaudere, terra quammaximè lateritia. *Cœlum.*

Plinius: Odit humorem, ac fimum, terra gaudet quammaximè lateritia. cinere vult nutriri. Palladius, loca desiderat altiora, vnde labatur humor, solius cineris aspersione gaudere. In terra soluti lateris ponunt, quod prodesse certissimum est. *Solum.*

Theophrastus rutam semine nasci aliquos negare refert, verùm tardè oriri, qua de causa surculo eam serere solent. Ruta non ex prora, sed ex palmitibus exit, & auulsione. Cassianus feliciter seri ait. Columella, Autumno semine satam mense Martio deferre oportet in apricum. Februario prouenit se- *Satio.*

mine, vel plantis ruta. Plinius. Ruta quoq; seritur Fauonio, & ab æquinoctio autumni. Seritur è surculo melius in perforatam fabam indito, quæ succo nutrit comprehendendo surculum. Seritur & à seipsa, nanq; incuruato cacumine alicuius rami, quum attigerit terram, statim radicatur. Palladius, Martio mense, si ponas semina eius, adhuc clausa folliculis singulatim manu debebis affigere, si iam minuta sunt, iactabis, & rastro obducta cooperies, caules eius, qui inclusis seminibus nati fuerint, fortiores erunt, sed serò nascentur. Ramuli eius cum aliqua corticis parte conuulsi, verno tempore pro plantis tenebunt, tota verò translata morietur. Nonnulli ramulos eius pertusæ fabæ inserunt, vel bulbo, atq; ita obruunt, alieno vigore seruandos.

Cultus. Aqua salsa rigatam Theophrastus rutam melius prouenire dixit. Cuius ex eo rationem in brassica adduximus. sic etiam cinere radicibus aggesto, qui facit siccitate sua vt radices neq; vermem, neq; putredinem sentiant. Et alibi. Cinis radicibus congestus, siue ne radices vermiculentur, seu etiam salsugine coalescant: habet enim similem quandam vim calefaciendi. Rutam runcari etiam oportet, durescit enim & exarescit, sed dimutilata, & in ramos dispersa, amplior, melior, sapidiorq; redditur. Cuius etiam rationem ex eo in brassica reddidimus. Aquam fimũq; sanè olera omnia diligunt, ruta excepta, hęc enim fimi aspernatrix penitus est. Quæ omnia Plinius ex eo transtulit. Odit humorem ac fimũ, cinere vult nutriri, hic & semini miscetur, vt careat erucis. Peculiaris medicina rutæ in salsis aquis, quæ & alioqui plurimũ sanitati conferunt & fertilitati. Cæterum dulcium aquarum rigua prosunt. Rutam furtiuam tantum prouenire fertilius putant, sicut apes furtiuas pessimè. Nec ferro tangi expedit rutam, author est Sabinus Tyro. Columella, Runcari debet ruta, donec coalescat, ne herbis enecetur, sed nec lata manu debet runcari, quam nisi contexeris, perniciosa nascentur vlcera. Si tamen per ignorantiam nuda manu runcaueris, & prurigo, atq; tumor incesserit, oleo subinde perungatur. Multis annis durare innoxia potest, nisi mulier, quæ in menstruis est, contingat eam. Ab eo Plinius: Durata runcatur non sine difficultate, prouenientibus vlceribus, ni munitis manibus id fiat, oleóve defensis. Florentinus Græcus: Fimum horret, ideo per hyemem cinere cupit ali, sic etiam natiuus calor frigoribus obsistit. Fictilibus melius seritur. Immundę mulieris & accessum, & omnem prorsus attactum metuit, siquidem eo confestim enecatur. Palladius, Non effodi herba, sed optat euelli, immundęq; mulieris reformidat attactum.

Ars. Ficui insitam rutam optimè prouenire testantur authores. Aristoteles suis problematibus percontatur, Quam ob causam ruta insita in ficum, pulcherrima plurimaq; proueniat. Inseritur verò inter corticẽ, limoq; obducto fouetur. An quod rutę radix fomentum, teporemq; desiderat, itaq; cinere quoq; circundata iuuatur? ficus autẽ calida est, quod eius succus omnium acerrimus docet, & fumus, quem etiam abũdè emittit: habet igitur calorem, atq; humorem talem, qualem etiam cinis, quamobrem si ille iuuare possit, multo magis ficus,

ficus, quæ copiam atq; vigorē eo magis præſtabit, quo humor cineri non perpetuo affluit, fici autem irrequieto confluuio manat: vtpote cùm arboris ſuccus conſumi ex toto non poſſit. Theophraſtus, Quicquid in aliud ſeri poſſit, melius redditur, ceu ruta in fico, ſic enim optimam fieri poſſe creditur. Cortici infixam ſerere, & terra occultare conſueuere, euenit nanq; vt humor lacteus ille fici ſuper alimoniam auxiliari quoq; ſuo calore valeat opportunè, ſicut & cinis congeſtus rad cibus, ſiue ne radices vermiculenter, ſeu etiā ſalſugine coaleſcant: habet enim ſimilem quandam vim calefaciendi. Plutarchus etiam in Sympoſiacis ſuam affert cauſam, Ruta quæ ſub fico proſilit, aut innaſcitur illi, & ſuauior ſapore, & mollior habetur, cauſamq; ſubiūgit, quod vel eam ficus aliqua dulcedine recreet, vel grauitatem ſatietatēq; reſtinguat, niſi potius contraria ratione ficus alimentum alliciens ad ſe, ſimul acrimonium aboleat. Sic vtramq; ſententiam Plutarchus confirmauit. Dioſcorides eam ſolam rutam commendat, quæ prope arborē fici ſubnaſcatur, reliquas ferculis abdicat. Plinius: Amicitia eſt ei & cum fico in tantum, vt nuſquā lætior proueniat, quàm ſub hac arbore. Palladius: ſub ficus arboris vmbra libentius acquieſcit. Proſequi maledictis quum ſerūt eam certiſſimum eſt, ac melius furtiua proueniet.

De ſaluia. CAP. L.

DIXIMVS de ruta, dicturi de ſaluia. Solebant veteres illi rerum ſcriptores in hortis rutam iuxta ſaluiam plantare: nam illa vt ſuperius iam diximus ſuo odore ſerpentes ex hortis fugat, ſaluia ſerpentes & buffones accerſit, ita & in hac noſtra villa alteram iuxta alteram collocare ſtatuimus. Theophraſtus inter olera connumerat, multiſq; condimentis aptiſſima. Florentinus iucundiſſimum afferre apibus pabulum retur.

Nomen. Græcis ἐλελίσφακος ex arenti & cinereo ſqualore foliorū, qualis in torridis & exuctis montibus enatæ ſaluiæ eſt, deducto nomine ab ἐλελίζειν, & σφάκος, vocibus vnà coaleſcentibus, quaſi ſole afflatam, tabefactam, ac ſyderatam dicas, vel à medendis ſphacelo penè demortuis partibus, natiuum calorem, roburq; inſitum reuocando noſtræ vitæ primordia. Latinis ſaluia dicitur, ex Plinio. Noſtri qui ſunt herbarii elelisſphacon Græcè, Latinè ſaluiam vocant. Diciturq; ſaluia, quod ad multa, & præſertim ad fœcunditatem ſit ſalutaris, & ſaluos & incolumes homines præſtet: nam graſſantem in Copto Ægypti peſtem innumeros penè mortales rapuiſſe ferunt, reparatamq; multitudinem coactis mulieribus huius herbæ ſucco ad conceptum vti.

Genera. Theophraſtus duo ſaluiæ genera fecit, ſatiuum ἐλελίσφακον vocauit, ſyluestre σφάκελον.

Deſcriptio. Sphacelus & ſaluia inter ſe diſtant, quaſi alterum vrbanum, alterum genus ſyluestre dixeris. Spacelo folium læuius, contractius, minusq; ſqualens, ſaluiæ ſcabrius. Hæc ex Theophraſto. Dioſcorides ſic depingit ſaluiam. Frutex eſt ramoſus, longus, virgas habens quadrāgulas, cauas, folia mali cotonei effigie, ſed

longiora, aſperiora, craſſiora, & quæ ſenſim attritarum quaſi veſtium ſcabritiem referant, hirſuta, ſubalbida, perquàm iucundo odore, ſed graui, ſemen ſummis caulibus ſyluestri hormino ſimile gerit. Plinius, Eſt & ſylueſtris eleliſphacos dicta à Græcis, ab aliis phacos, eſt & ſatiua lente leuior, & folio minore, atque ſicciore, odoratiore. Eſt & alterum genus eius ſylueſtris, odore grauì, hæc mitior. Folia habet cotonei mali effigie, ſed minora & candida. Saluiam mentæ ſimilem, cauam, odoratam, ſed Græcorum ſphacos, & ſphacelos nomina cauſam dederunt errandi Plinio, vt ſaluiam in frugum cenſu retulerit inter lentis ſpecies, & Theophraſti, & Dioſcoridis delineationes de ſaluia hortenſi, & ſylueſtri in vnum commiſcuerit.

Cœlum. Subſtinet quodcunq; cœlum, & ſi apricum mihi deſiderare videatur.

Solum. Dioſcorides in aſperis naſci dixit.

Satio. Seritur ſemine, Ianuario, Februario, & Martio. Sic etiam Octobri, Septembri, & Nouembri. Seritur plantis & ſurculis. Sed melius Martio menſe. Lixiuio & cinere fruticem muniunt olitores, & ſic lætiorem prouenire teſtantur. Frigora non horret, hybernis temporibus viuit, in quibus premente olerum penuria iuribus innatat.

De ſiliquaſtro. CAP. LI.

PIPERIS vice, quod ex India nobis defertur, herbæ cuiuſdam ſiliquis, & granis, quod ſuo piperis guſtu iura commendet, quamſæpiſſime in condimentis vtimur. Sunt qui putent Plinii eſſe ſiliquaſtrum, quum notæ aliquæ, quas ſuo ſiliquaſtro ipſe aſſcribit, huic noſtro adamuſſim reſpondeant. Nos hortis noſtris, & vaſculis, tum plantæ ſpectaculo, tum culinis, eam ſerimus, & colimus.

Nomen. Plinius ſiliquaſtrum, & piperitim vocat: videturq; conuenientiſſimo nomine dictum: nam & ſiliquas nimium longas, & recuruas producit, eiuſq; ſemẽ & ſiliquæ cortex guſtu, maximam piperis acrimoniã & ſaporẽ præ ſe fert. Auicenna videtur appellare ziziber caninũ. Nos Neapoli *pepe d' India* dicimus.

Genera. Plura ſunt apud nos genera. Eſt genus vnum, quod longas, aliud quod breues ſiliquas profert, aliud autem rotundas, maiores, paruas, & in modum cucurbitæ viatoriæ.

Deſcriptio. Siliquaſtrum, vel piperitim ita ex Caſtore delineat Plinius, caule rubro, longo, denſis geniculis, folio latiori, ſemine albo, tenui, guſtu piperis. Et alibi, guſtu piperis, magis etiã ſiliquaſtro, ob id piperitidis nomine accepto. Addimus nos. Conſurgit caule cubitali, atq; etiam longiori quadrangulo, geniculis interſepto, ramis amplioribus brachiato: foliis hortenſi ſolano non diſſimilibus ſed maioribus, longioribusq;, floribus candidis, puſillis, ex quibus vaginulæ oriuntur in mucronem ſenſim turbinatæ, nitido virore, & læuore, craſſo pediculo innixæ, per maturitatem rubidæ, coralli modo, coriaceæ, quæ dehiſcentes ſemen oſtendunt candidum. Sed ſemen, vel valuulæ deguſtatæ, tanta ſunt

comburendi

comburendi licentia, vt os, linguam, palatum igneo feruore conflagrare sentiatur. Æstate floret, dein in siliquis semen producit, radice vnica, subalba, capillamentis fibrata.

Solum putridum, & macrum, aut roscidum quærit, ex Plinio. *Solum.*

Cœlum calidum videtur exoptare; quum nobis ex India adlatum sit. *Cœlum.*

Ex Plinio, semine seritur. *Satio.*

De herbis escariis, & primò de brassica. CAP. LII.

A CONDIMENTARIIS ad escarias herbas transeamus. Se offert omnium prima brassica, cuius à vino, atq; messe tertius est hic Neapolitanis fructus. Male nobiscum actum videretur, si sine aliqua laudis præfatione ad patrii oleris historiam deueniremus. Cato brassicam omnibus oleribus antestare ait. Plinius, eius laudes longum esset assequi, dixit, quum & Chrysippus Medicus priuatim ei volumen dicauerit per singula membra hominis digestum, & Dieuches, ante omnes autem Pythagoras & Cato non parcius celebrarint. Iones iureiurando per brassicam suam fidem astringebant, vnde Nicander, & Hippocrates brassicam μάντιν, id est, vatem, quasi sacram appellabant, Athenæi authoritate. Varro vtilissimam apibus tradit, immo ex ea duplex ministerium præberi, ceram & cibum. Fabulantur Græci Lycurgum à Libero patre vitibus adalligatum illachrymasse, è cuius lachrymis hoc olus natum prodidere, vt Nestor in libro, qui alexicephos inscribitur, narrat: innuentes his fabularum inuolucris pernicialia brassicæ, & vitis odia. Referũt Greci, quorum primus Theophrastus, rem sanè admirabilem, vt fascinum propemodum videri possit, vitem acri odore huius oleris fugari, & eius flagella intorqueri, inimicum fugiens odorem, & hoc argumento vsus Androcides contra temulentiam pollere credidit. Beritius autem: Si brassica fuerit viti adsita, luxuriantes eius palmites potius repandi curuabuntur, quàm recti velint propius accedere, tum quia siccæ naturæ, tum intestina qua flagrant discordia. Latini verò, è quibus Cicero libro de Natura deorum, Iam verò vites sic clauiculis adminicula, tanquam manibus apprehendunt, atque ita se erigunt, vt animantes, quæ etiam à caulibus, brassicisque, si propè nati fuerint, vti à pestiferis & nocentibus refugere dicuntur, nec eos vlla ex parte contingere. Cato: Si voles in conuiuio multum bibere, cœnareque libenter, ante cœnam esto crudam quantum voles ex aceto, & ita vbi cœnaueris, comesto alia quinque folia, reddent te quasi nil ederis, biberisque, bibesque quantum voles. Idem Varro. Plinius ait vino aduersari, vt inimicam vitibus: antecedente in cibis caueri ebrietatem, postea sumpta crapulam discuti, & erraticam inimicissimam vino, quam præcipuè vitis fugiat, aut si non possit fugere, moriatur. Apud Ægyptios, qui magnopere vini sunt amatores, moris est, omnibus esculentis brassicam crudam, vel eius semina in cibatu præmittere, vt crapulam sedarent, quod & de Sibaritis Timeus etiam

tradidit, immò vineam, in qua braſſicæ naſcuntur, languidius afferre vinum, Athenæus eſt author. Beritius item: Si quis feruentem in ollam braſſicæ vini paululum guttatim inſtillarit, ne amplius quidem excoquetur, ſed ſuis viribus defuncta ad perniciem trahetur. Plinius: Braſſica corrumpitur in dolio vini ſapor, odore betę foliis demerſis reſtituitur. Sed occurrit aliud ingens diſcordię miraculum: hoc olus, quo vitem fugari diximus, aduerſum cyclamino, & origano areſcit. Sed Ariſtoteles in problematibus cauſam exquirit, cur braſſica vini noxas reſtinguat, aitq; id fieri quòd dulcem ſuccum, diſcutientemq; obtineat. Vnde Medici eam aluo infundunt; frigida autē ipſa eſt, argumento quod ad alui vehementes deiectiones Medici ea vtuntur, excocta in plenum, & ſuo caule purgata, refrigerataq;. Fit igitur detentis à crapula, vt eius ſuccus humores in aluum detrahat, qui vinoſi crudiq; tenentur, & ipſa ſupra in ventriculo remanens, corpus refrigeret, quo fit vt tenues humores ad veſicam labantur, quod quum humor vtrinq; educatur, corpus refrigeratur, rectè liberari à crapula poſſint. Vinum enim humidum, atque calidum eſt. Euenit ad hæc, vt quum humores deorſum ſe trahunt, atq; excernunt, flatum etiam ſecum deducant, qui ſi per vinum liceat, in caput ſe efferens, grauitatem creat: ſin autem deorſum ſe vertit, corpuſq; ob cauſam prædictam refrigeratum eſt, dolor crapulæ omnis tollitur. Eſt enim crapula feruor quidam, & deſinens inflammatio, quæ plus conflictat, quàm temulentia, quòd mentem illa quatit & alienat, crapula autem mente ſibi conſtante, dolorem admouet: vt enim qui febre vrgente, ludunt potius, quàm dolent, iidem vbi leuati malo fuêre, atq; ad ſe rediêre, indolere occipiunt. Hoc enim in crapula quoque, vt in temulentia euenire ſolitum eſt.

Nomen. Vetus Græcia braſſicam ῥάφανον vocauit, vt Ariſtoteles, & Theophraſtus ex Polluce, Theocritus etiam, quod teſtatur M. Varro. Apollodorus Cariſtius ad id, Raphanum quod vocamus nos viri, hoc vos externi braſſicam vocatis, vt videre eſt apud Athenæum, quæ res anſam præbuit Plinio errandi, vt raphano aſſcripſerit, quæ de braſſica protulerit Theophraſtus & alii, vt videbimus in hoc capite, & vbi de raphano loquemur. Subſequuta ætas κράμβην vocauit, dictaque cenſetur, quòd oculorum pupillas, quas Græci κόρας vocant, obtundat, hebeteтque. In hanc ſententiam iuiſſe Columellam teſtantur carmina in ſuo hortulo,

Nunc veniat quamuis oculis inimica corambe.

Attici integro nomine κοράμβη, ſed priori etymi exemplo protulerunt, quaſi κόρῳ ἄμβη, vel ἀντίβη, quod crapulæ aduerſetur, qua quidem commentatione apud omnes notiſſima. Hæc tot exercuit, & excruciauit Grammaticos illo Satyrici ſenariolo,

Occidit miſeros crambe repetita magiſtros.

Sunt qui braſſicam dicant ἀπὸ τοῦ βράξαι, à vorando dici, quum à tota plebecula, tum cruda, tum cocta, vel muria ſeruata edatur. Latini braſſicam vocant,

quaſi

quasi passica. Varro. Quod ex scapo minutatim præsecatur, & passa fiat, quod etiam Pompeius affirmat. Itali *cauli*, Neapolitani *foglie* vocant, quod præ cæteris oleribus insigni caule, & folio vigeat.

Theophrastus multiplicia, variaque genera brassicæ dixit. Neapoli quamplura brassicarum genera visuntur, omnia percensere odiosum duximus, sed quæ ab antiquis narrata, & nobis insigniora, satis erit attingere. Græci & Latini brassicam in tria partiuntur genera, in syluestrem, satiuam, & hanc in læuem, & crispam. Primo à syluestri exordiemur. Syluestris Theophrasto ῥάφανος ἀγρία dicitur, & hæc est eius forma. Folio læui, & breui, atque rotundo, copioso: fruticosaque, sapore aspero, & medicamenti instar ad eliciendas aluos. Caules peculiares sortitur, rotundos læuiores, quàm satiua, & foliorum appendicem rotundiorem, folium minus angulatum, cætera scabra, tum foliis, tum caulibus, acrior, vehementiorque. Dioscoridi κράμβη θαλάσσια, id est, marina brassica, dicitur, prorsus à satiua abhorret, quod folia ferat rotunda aristolochiæ, prælonga, tenuia, singula, à rubentibus ramulis exeuntia, singulari vt hedera pediculo, albo succo prędita est, sed pauco salso gustu, aliquantum amaro, pingui concretu. Herba in totum stomacho inimica, acris, vehementissima, aluum ciet in cibo cocta. Cato κράμβην vocat, horumque verbis suffragatur. Minimis caulibus, tenerioribus foliis, & acerrima omnium, tenui succo vehementissima, & omnibus brassicis medicamentosior. Plinius à Catone describit: Syluestris erratica, & petrea. Folia habet bina, parua, rotunda, læuia, plantis oleris similior, candidior satiua, & hirsutior. Neapolitani *soldanella* dicunt. Sed alia est syluestris brassica à Dioscoride descripta, quæ rectius syluestris dici posset, quum à satiua nil, nisi feritate, & succi amaritudine discrepet, prædicta verò est alieni generis à brassica. Ipse depingit hoc modo. Syluestris brassica marinis, præruptisque locis magna ex parte gignitur, satiuæ similis, sed candida, hirsutior, amara. Abundat his totus Surrentinus tractus, præruptis crepidinibus adnascens, mari imminentibus, quod nisi gustum consulueris, satiuam existimabis. Neapoli vulgò *foglie seluaggie*. Satiuum genus in duo genera discriminabimus à foliorum differentia, vnum crispis, alterum læuibus constans foliis. Crispum à Theophrasto οὐλόφυλλος ῥάφανος dicitur, succi bonitate, & foliorum amplitudine læui præstantior est. Cato à Græcis σελινοειδῆ vocari scripsit, ab apii similitudine: aspectu, & natura bona, ad euacuandum valentior est læui. Athenæus σελινουσίαν, Plinius selinada stomacho vtilem, aluum mediocriter mollientem, & apianam dicit. Hæc apud nos duarum est specierum, alterius caulis extumescit in medio, qui iuribus incoctus, teneritudine & sapore cæteris antestat. Neapoli vulgò *foglie cresspe torsute*. Alterius verò extenuatur. Brassicarum genus, quod læuibus constat foliis, Theophrasto λειόκαυλος ῥάφανος dicitur. Hanc Athenæus Eudemi authoritate omnibus locis nasci scripsit. Catoni λεῖα, grandibus Genera.

& latis foliis, caule magno. Et Plinius, quæ à Catone excepit, Extentis foliis, caule magno. Neapolitani vulgò *foglia comone*. Nos hoc genus in plures species diuidemus, & inter eas, quæ à Columella & Plinio describuntur enarrabimus, nobisq; insigniores. Læuem hanc brassicam in duas diuidemus, colore inter se differentes, in nigram videlicet & albam. Nigræ caulis semper tenuis, nec vnquam extumescit in medio, nec eadem teneritudo, quæ albæ, nec sapor dulcis, & delicatus, sed quodammodo acris, velut syluestris species, huius aquam decoctæ maximè omnium fœtere humi affusam, etiam à Plinio narratur. Apud nos vili habetur pretio. Seritur tamen quia contra frigus peruicax genus est, & hyeme seritur, & plantatur, & etiam hyeme cauliculos, & cymas edimus, ne quis dies sine caulibus sit, quod non contingit in aliis generibus. Omnibus est & laus foliis, & tonsili cymarum luxuria. Seruntur locis frigidis, quibus albæ seri non possunt, vt circa Samnites, & Brutios. Columella in hortulo, *Brutia quæ tellus*.

A quo Plinius: Brutiani frigore aluntur, prægrandes foliis, caule tenues, sapore acuti; flore albo. Neapoli *foglie nere*. Sub albæ brassicæ nomine, plures in eam familiam species venere. Meminit albæ brassicæ Cassianus, ac Februario seri debere. Inter eas altera, cui tenuis caulis: altera, cui in rapi modum extuberat. Hæc apud nos maximo habetur pretio, quippe tenerrima germina cauliculi: & pars ea in medio foliorum extuberans, pinguibus iusculis, & medulla incoqui solent, ac quotidiano nascuntur cibo. Imbecillis est, & frigora non tolerat, floret flore albo, & luteo. à Columella Pompeiana dicitur, nomenque à natalibus locis vsurpauit, quum ibi oriunda credatur.

Quæ dulcis Pompeia palus vicina salinis
Herculeis, niueoq; Siler qui defluit amni.

Vocat Pompeianum genus à Pompeianis Campaniæ populis, qui prope Neapolim fuerunt. Hercules enim debellatis Hispaniis, Geryonis Regis armenta exportans, in suam patriam rediturus, ad Vesuuium montem bello inualidos milites reliquit, & ibi constructis tectis, oppidum exædificauit, Heracliam nomine, promouens castra ad octauum lapidem: quum ad Sarnum ventum esset, veteranis alia mœnia extruxit, qui de triumphali Pompeia fuere Pompeiani dicti. Et quemadmodum Pompeianis & Herculanis idem fuit ortus, idem fuit etiam occasus, quippe conflagrans Vesuuius eis imminens, vtrosque absumpsit. Nostris temporibus incendiorum iniuria versa sunt in vicos, vbi Herculani cadauer sepultum existimamus, vulgò *la torre del greco*, octauo à Neapoli lapide, Pompeiani verò *la torre dell' Annonciata*. Plinius Pompeianum procerius aricino, caule ab radice tenui, intra folia crassescit, rariora hæc, angustioraque: sed teneritas in dote fit, frigora non tolerat, Neapoli vulgò *foglie torsute bianche*. Hinc admirari licet Matthiolum suis in Dioscoridem commentariis scripsisse id brassicarum

carum genus antiquos latuiſſe, quũ à Plinio ſatis clare deſcribatur. Alba braſſica tenuicaulis vſitatiſſima apud nos ob cauliculorum abundantiam, quam tota æſtate largitur. Huius duo genera, depreſſius, & excelſius. Columella aricinum vocat in hortulo ſuo,

——— *& mater Aricia porri.*

Plinius ab eo. Aricinum altitudine non excelſius, folio numeroſius, quàm tenuius: hoc vtiliſſimum exiſtimatur, quia ſub omnibus penè foliis fruticat cauliculis peculiaribus. Neapoli dicuntur, *foglie branche non torſure.* Alterum genus excelſius attollitur, circiter quindecim pedum altitudinem, ſimplici ſtipite, craſſitudine brachiali, leniter rubenti, folio prægrandi, carnoſo ex cæſio candicante, in latus vtrinque diffuſo, procurrentibus venarum toris, fruticante patula cyma, flore luteo, & albo. Naſcitur Surrento & Stabiis. Serunt eas ſpecies, qui gallinas, aliáſve aues cohortales alũt. Ab imis radicibus folia euellunt, vt alte extollatur. Neapoli ſatę degenerant. Vulgò *foglie alte.* Eſt & genus vnum criſpiſſimis foliis, ſatis à primo genere diuerſum: nam ei per ora tantum frondium, huic in totum criſpatur, folio ſatis amplo, ac duro, ac contra frigus peruicaci, cauliculorum copioſiſſimum, qui inter cæteros ſapidiſſimi ſunt: in frigidis Samnitum regionibus perennat, illinc ad nos trãslatum. Neapoli vulgò *foglie creſpe d' Apruzzo.* Columella in ſuo hortulo Sabellicos vocat.

Quæ duri præbent cymoſa ſtirpe Sabelli.

Plinius ab eo. Sabellico vſque in admirationem criſpantur folia, quare craſſitudo caulem extenuat, ſed dulciſſimi perhibentur ex omnibus. Sabellici enim populi montes incolunt inter Sabinos & Marſos, à Sabinis orti. Eſt tamen id genus obnoxium pediculis, qui ſub rugis, & laciniis latitant. Braſſica item familiariſſima apud nos eſt, qua ferè toto anno victitamus, hæc enim in capitis formam extuberat, nonnunquam ſeſquipede craſſi. Folia eius ambitu conglomerantur, exterius calloſa, per ambitum erugata, multis intus carinarũ voluminibus, externis ſemper interiora complectentibus, nunquam non niſi quum in florem exeunt, deliteſcentibus, quum gelicidia ſentit, grata cibis, tenereſcit frigoribus, humili caule, iis hyeme præcipua nobilitas. Columella has vocat lacuturres.

Et turri lacus.

Plinius ab eo. Nuper ſubiere lacuturres ex valle Aricina, vbi quondam fuit lacus turriſq́;, quæ remanet, capite prægrandes, folio innumeri, alii in orbem porrecti, alii in latitudinem toroſi, nec plus vllis capitis poſt tritianum, cui pedale aliquando conſpicitur. Cyma nullis ſerior. Hæc Nicandro & Galeno κεφαλωτὸς γάστηρ, quaſi capitulatũ olus dixeris. Neapoli *fogglie cappuccie.* Eſt & huius alterũ genus, ſpurium dictũ, nam ſuperius recenſitum legitimũ vocant, deſciſcens ab eo nobilitate, folia habens nigriora, duriora, breuioraq́;, ſurſum repanda, quæ non in abſolutũ orbem coëunt, ſed ſummatim fatiſcentia, breui interna, eorũ ſpatio explicantur non vſq; adeò conuolutis foliorum panicu-

lis. Vulgò *foglie cappuccie baſtarde*. Haſq; videtur Plinius innuere, quum dixit, Alii in latitudinem toroſi, quum non clauduntur. Horum alterum eſt genus, quod nobis ex Liguria affertur, vaſta magnitudine, eximio candore, mira teneritudine. Sed Neapoli ſatum degenerat, nec niſi magna folia, dura, & nigra affert. Neapoli *foglie cappuccie & Genoua*. Aliud eſt genus braſſicæ Cumanum ab antiquis dictum. Columella,

Quæ pariunt veteres ceſpoſo littore Cumæ.

Plinius: Cumanum ſeſſile folio, capite patulo. Diphilus Syluius dulce, laudatiſſimumque, in Cumis naſci dixit, ſcribente Athenæo. Nicandro etiam:

Aſpera nutritur Cumæ prauiq; coloris,
Queis ſoleas ſarcire ſolent, non eſſe videtur
Pellibus aßimilis.

Quantum veriſimili coniectura aſſequi poſſum, genus vnum eſt præcox nobis dictum *foglie di Pozzuoli*. Sunt & aliqua à Columella deſcripta, ſcilicet quæ ex Marrucinis veniunt. Populi ſunt prope Marſos.

Quæ Marrucini, quæ Signia monte Lepino.

Eſt tamen Neapoli genus vnum foliis laciniatis, imò ſciſſis per totũ & criſpis, omnium optimi cauliculi, quum facile coquantur. Vulgò *foglie franceſe*. Genus eſt aliud huic cognatum, quod è medio folio cauliculos producit, mira naturæ proprietate, vt carpophyllos dici poſſit. Alterum eſt genus, quod omnium nobiliſſimum iudicamus, puta ex ſpecie lacututrium. Grandi aſſurgit caule, folio lato cymoſum, cuius cacumen omnium maximum, vt vix florem duobus, indice & pollice, diductis in circulum digitis complecti poſſes, prius ſubferuefactum, mox oleo & ſale ſuffuſum in acetariis magnatum menſis apponitur: ab huius floris excellentia, vulgo *caule fiore* dicitur. Huius oleris penuria apud nos eſt, ſolo & cœlo repugnantibus, quippe ſemen è Cypro nobis aduectum primo anno coliculos & flores affert, ſecundo anno degenerat, & ad noſtrates redit. Nec id nobis mirum videri debet, quũ Athenæo authore, ſemen braſſicæ è Rhodo in Alexandriam delatum, dulcẽ primo anno braſſicam, poſtea à bimatu regionis vitiũ ſuſcepit. Eſt etiã, Plinius inquit, ſua gratia nonnunquã plantæ habitu excellentibus, halmyrida vocãt, quoniam niſi in maritimis non proueniunt: nauigatione quoq; longinqua viridibus adſeruatis. Statim deſecti ita ne humũ attingant, in cados olei quã proximè ſiccatos, obturatoſq; conduntur, omni ſpiritu excluſo. Eudemus Athenienſis braſſicã in ſua digeſſit genera, halmyrin, criſpã & læuẽ, ſed halmyrin ob ſuauitatẽ principatũ ſibi vẽdicare. Naſcitur in Eretria Cuma, Rhodo, Guido & Epheſo, ex Atheneo.

Cœlum. Palladius caules omne cœli ſtatũ ſubſtinere dixit, ſed frigidũ magis, contra Auſtrum poſiti, citius ferunt, contra Septentrionẽ ſerius, ſed hic caulis & ſapore, & robore vincit. In Germania optimi proueniunt, nec erucas gignunt, vt in calidis regionibus. Apud Samnites omniũ ſapidiſſimi dulcedine, & teneritate, vbi maximum frigus. In Apulia, vbi maximus æſtus, ſaporis amari, & degeneris.

Theo-

Theophraſtus ſolum ſabuloſum amare dixit. Palladius ſtercore gaudere, & ſolum pingue, & ſatis ſubactum diligere, argillam & glaream timere, ſabulone & arena non delectari, niſi perennis vnda ſuccurrat. Cliuis delectari, ideo ponendas plantas per puluinos arearum. Plinius hos authores concordans ait. Fimus humorque ſi defuere, maioris ſaporis gratia eſt: Si abundauere, lætior fertilitas, fimum aſininum maximè conuenire. Varro Neſtoris ſapientiſſimi carmina, quæ in Alexicepo ſcriptum reliquerat, interpretatus, braſſicam ſalſis locis ſeri iubet, dum trium foliorum erit, nitrum tritum, aut ſalſuginoſam terram cribro excuſſam aſpergere, vt quaſi pruina reſperſa videatur. Solum.

Theophraſtus braſſicam ex prima ſemente eſſe dicit, quę poſt æſtiuum ſolſtitium menſe Iulio fit, decimoq; à ſatu die ſe demonſtrat. Sed ne ſit ſemen vetuſtate exuctum: nã ſemen vetus tantum valet in quibuſdã, Varrone authore, vt naturam commutet: nam ex ſemine braſſicæ vetere ſato, naſci aiunt rapa, & contra ex raporum braſſicam. Videtur idem Theophraſtus ſenſiſſe libro de cauſis, In genere olerum quædam ſuã ſpeciem ſeruant, vt braſſica & alia, quędam mutari videmus. Caſſianus braſſicæ ſemen inueteratum non in rapam, ſed raphanum mutari dicit. Florentinus rapi ſemen poſt tres annos braſſicam producere, & vice verſa. Palladius: vetuſtum ſemen braſſicæ mutari in rapam. Plinius: ex ſemine braſſicæ veteri rapa fiunt, atq; inuicem. Quod etiã Auerroes confirmat. Columella, Braſſica quum trium foliorum erit, transferri debet, frigidis & pluuiis regionibus, poſitio eius optima poſt idus Aprilis, cuius depreſſæ plantæ quum tenuerint, quantum olitoris ratio patitur, ſępius ſarrita, & ſtercorata, melius conualeſcit, plenioriſq; incrementi, & coliculũ facit, & cymam. Nonnulli hanc eandem locis apricioribus à kalendis Martiis deponunt, maior pars eius in cymam proſilit, nec poſtea hybernum caulem amplũ facit, quum eſt ſemel deſecta. Poſſis autem vel maximos caules bis transferre, idq; ſi facias, plus ſeminis & maioris incrementi præbere dicuntur. Palladius, Februario menſe caules ſeremus, quin & toto anno ſeri poſſunt, gaudet ſtercore, & ſurculatione. Rarius poſitus conualeſcit. Ponendæ ſunt plantæ maioris incrementi, quia licet ſerius comprehendant, fortiores ſunt. Si hyems eſt, tepido iam die, ſi æſtas, quum ſol in veſperam declinatur, planta pangenda eſt. Iunio menſe braſſica ſeri debet, quam inchoante transferemus Auguſto, vel irriguo loco, vel pluuia initiante madefacto. Sed vtilius Septembri menſe ſeremus, vt plantas eius Nouembri inchoante tranſponas, de quibus & hyeme olus, & vere poſſit cyma produci. Aprili vltimo, & vere tranſacto braſſicam ſerere poſſumus, quod cauli ſeruiet, quia cymæ tẽpus amiſit. Plinius: Braſſica toto anno ſeritur, quoniam & toto ſecatur. Vtiliſſimè tamen ab æquinoctio autumni. Transfertur quum quinque foliorum eſt. Cymas à proxima ſatione præſtat proximo vere. Hic eſt quidem ipſorum caulium delicatior, teneriorque cauliculus, Apicii luxuria, & per eum Druſo Cæſari faſtiditus, non ſine caſtigatione Tiberii patris. Poſt cymam ex eadẽ braſſica cõtingunt ęſtiui

autumnalesq; cauliculi, mox hyberni, iterumq; cymę, nullo ęque genere multifero, donec sua fertilitate cõsumatur. Tertia circa solstitium, ex qua si humidior locus est æstate, siccior autumno plantatur. Humor fimusque si defuere, maior saporis gratia est, si abundauere, lætior fertilitas. Fimum maximè asininum conuenit. Est hæc quoque res inter opera ganeæ, quapropter non pigebit verbosius prosequi. Præcipuus fit caulis sapore, ac magnitudine, primum omnium si in repastinato seras, dein si terrã fugientes cauliculos seces, à terraque proceritate luxuriosa attollentes se, exaggerando aliam accumules, ita ne plus quàm cacumen emineat. Tritianum hoc genus vocatur, bis computabili impendio, tædioque. Auulsione brassicam nasci tradidit etiam Theophrastus, dummodo aliquid corticis adhæreat. Suspicor quidem in textu mendũ, quum nunquam visum sit brassicam auulsione satam apprehendisse, impossibile enim reor. Hæc maiores nostri de brassicæ satione: nos hic sationum tempora, & modos ab earum generibus auspicabimur. Nigra Aprili seritur, transfertur primis imbribus Augusti, Octobri secatur cyma, vnde foditur, ac stercoratur, colligunturq; cauliculi vsq; ad Martium, tunc efflorescens vsq; ad Aprilis medietatẽ. Alba crassicaulis, quã vulgò *torsutam* appellari diximus, bis anno seritur, primò Decembri, inde transfertur Februario, Aprili secatur cyma. secundò seritur Aprili, transfertur primis imbribus Augusti, secatur Octobri cyma. Si cauliculos expectas, medio caule secabis, sic adferet cauliculos Ianuario, ac Februario. Sunt eius cauliculi albi, tenues, teneriq;, & omniũ sapidissimi. Cassianus album genus Februario seri debere dixit, transferri Aprili, seri item Augusto, transplantari Octobri, sed id in Constantinopolitano climate, vbi maximum frigus, hîc autem cœlũ indulgentius. Alba tenuicaulis seritur, vbi prius imbres Augusti terram madefecerint: transfertur Ianuario, & Aprili profert florentes cauliculos, tum secatur cyma, totoq; anno cauliculos affert, secundo anno secatur cyma Februario, cauliculos affert Martio, secatur tertio Aprili, sed singulis mensibus foditur, & stercoratur. Præcox Puteolana seritur Septembri, transfertur Aprili, Augusto abscinditur cacumen. Septẽbri florentes cauliculos affert contra cæterorũ morem. Quæ Aprili florescit, cauliculos affert, Septembri, Nouemb. Decẽb. & Ianuar. Hæc Neapoli successiuè serũtur, ne vnquam & cymata & cauliculi desint. Est & genus tertiũ inter albam, & nigrã, inter tenuem, & crassicaulẽ, vulgò *castellonica*, cauliculos magnos affert, & copiosos. Seritur Aprili, transfertur Augusto, quũ madescit aër. Cauliculos affert Februario, Martio, & Aprili. Capitata siue lacuturris siccis locis Ianuario seritur, transfertur Martio, secatur Maio, & Iunio, irriguis verò locis Augusto seritur, transfertur Septembri, secatur Octobri, totaque hyeme, cauliculos etiam affert. Hæc toto anno estur: frigore citius clauditur, & melius, plantatur crebrius. Sed quũ tempus calidius erit, plantę teneriores sunt, quũ plantantur, si frigidius, crassiusculæ sunt, hæ magis frigori resistũt, illæ minus à calore exiccantur. In plãtatione summæ radicularũ partes truncantur, ne replicẽtur: nam

alioqui

alioqui humiles, & semper retorridas producent brassicas. Possunt simul cum alliis, cæpis interseri, vt quum extirpantur effœtæ, vacuũ locum grandescentibus illis relinquant.

Theophrastus ait salsis aquis oblectari, salsugineque multum adipisci emolumenti: ideo Ægyptij nitro aquæ permisto brassicam aspergunt, vt dulcior & tenerior euadat, sicut cùm prius sale commacerata, aquis coquitur. amaritudo, quæ in brassica est, reseratis salsugine meatibus absumitur, qua de causa salsis locis brassica optima est: amaritudo enim saporem, tum alimentum peruertit: ea igitur sublata, dulcior, tenerior, altiorq; efficitur brassica, cæteris verò rebus deterior redditur, quoniam nil alienum educitur, sed hoc aduritur, quod eius familiare nimirũ est. Brassica suauior meliorq; redditur salsugine. acritatem & amaritudinem brassicæ insitam salsugo absumir, tum etiã fragile quoddam efficit corpus totũ nimio humore sublato: quippe sal ad trahendum, absumendumq; humorem aptissimus est, patet hoc vel etiã cruda; frangi enim aliquas perhibent delapsas in terram. Quum igitur talis igni mandatur, facillimè coquitur, & tenera dulcisque sentitur, scilicet vt consentaneum est: nam & qui nitrum iniiciunt, hoc idem conantur efficere. Veruntamen non pridem incipiunt. Natura verò iam pridem orsa, paulatimq; prosequens, talem reddiderat. Quapropter neq; id auersum à ratione est, vt circa solstitium, aut circa sydus, nonnusquam & omnino per æstatem melioresecat, vt apud Eretriam. Tum enim salsugo acrius agit, euincitque, vtpote quum ea ipsa largior sit, humor autem contractior. In Ægypto quoque & locis eiusmodi omnibus optimam fieri ratio est. Salsugo autem siue à radicibus trahatur, siue à solis ardore ad summa ducatur, neutra sanè ratione immobilis esse possit in terra. Reciso caule regerminat, regerminatosq; suauiores, & teneriores caules affert, vt tradit idem in historiis. Cuius rei rationem libro de causis explicat, prima à radicis potestate: decerpto enim caule, radix validior efficitur, plus attrahit alimenti, vt superioribus aliena concoctrix facultas per coctum alimentum foliis subministret. Præterea duris, lignosisque sublatis, quum nil sit, quod amplius impediat, & intercipiat, quo minus feratur sursum alimentum, facilius proficit. Translatione meliorem, grandioremque fieri etiam tradidit. Plinius: Cuicunque generi plurimum suauitatis conferunt pruinæ, & nisi obliquo vulnere defendatur medulla, plurimum nocet. *Cultus.*

Columella docet: Quum transfertur, radix eius liquido fimo prius illita & inuoluta tribus algæ teniolis, pangatur. hæc enim res efficit, vt in coctura celerius madescat, & viridem colorem sine nitro conseruet. Palladius: Celerius enim coquitur virore seruato, si dum est trium, vel quatuor foliorum, nitrum tritum cribello desuper spargas, & speciem candentis pruinæ imitetur. Plinius: Sunt qui plantam in transferendo alga subdita pediculo, *Ars.*

nitróve trito, qui tribus digitis capiatur, celeriorẽ ad maturitatem fieri putent. Sunt qui ſemen trifolij, tritumq́; ſimul nitrum aſpergant foliis. Nitrum in coquendo etiam viriditatem cuſtodit, aut Apiciana coctura oleo, ac ſale, priuſquam coquantur, maceratis.

Inf. rem. Naſcuntur braſſicis erucę, atq; vermiculi, has igitur humor collectus interimit, & fimus aceruatim iniectus. Induſtria enim beſtiola cõdens ſeſe, vt in ſtramento quieſcit in ſtercore, quamobrem venari facile eſt, aliter nulla venandi datur facultas. Anatolius: Braſſica à pulicibus infeſtatur, erucam cum ipſa ſerunt, vel plantant.

De beta. Cap. LIII.

BETA hortenſium leuiſſima eſt. vſus iis (cùm prius de radicibus betæ locutus eſſet) & cum lente, ac faba, idemq́; qui oleris, & præcipuus, vt lenitas excitetur acrimonia ſinapis. Medici innocentiorem, quàm olus eſſe iudicauere. Quamobrem appoſitas non nemini deguſtare religio eſt, vt validis potius in cibo ſint. Gemina iis natura, & oleris, & capite ipſo exilientis bulbi. Mira differentia ſi vera eſt, candidis ſolui aluos modicè, nigris inhiberi. Et quum braſſica corrumpatur in dolio vini ſapor, odore betæ foliis demerſis reſtitui. Menander è Græcis author eſt, Allium edentibus, ſi radicẽ betę in pruna toſtã ſupercederint, odorẽ extingui, ex Plinio. Propter ſuam inſipiditatẽ antiquitus vino & pipere coquebatur, vt ex Martiale elicitur,

Vt ſapiant fatuæ fabrorum prandia betæ,
O quàm ſæpè petet vina, piperq́; coquus.

Apicius ita condit. Vt ex beta condimentum fiat guſtui non ingratum, concides porrum, & contundes coriannum, cuminum, vuam paſſam, farinam, & omnia in medullam mittes, ligabis, & inferes ex liquamine, oleo & aceto. Aliter: Betas elixa, & ſinapi, & oleo modico, & aceto benè inferũtur. Diogenes Cynicus molles & cinædos betæ nomine non abſq; felle videtur appellaſſe: nam quũ ab aliquibus, vt canis inceſſeretur, ſeq; obſeruaturos dicerent, ne mordicus ab illo apprehenderẽtur, bono animo eſſe iuſſit, neque enim canibus eſſe in more veſci betis. Auguſtus betizare dixit, pro languere, & effœminari.

Nomen. Theophraſtus τεῦτλον, τευτλὶς, σεῦτλον, ab impulſu nominauit, etenim cultus ratione incrementum arboris capeſſit. Latini betam vocãt, quoniam B figuram, quum ab olitoribus deprimitur, refert, ex Columellæ authoritate in hortulo, 10.

Nomine tum Graio, ceu litera proxima primæ
Pingitur in cera docti mucrone magiſtri,
Sic & humo pingui ferratæ cuſpidis ictu,
Deprimitur folio viridis pede candida beta.

Itali *bieta, betola.* Neapolitani *foglia molle,* quia mollit aluũ. Dicitur & ciclà detor-

detorto nomine à Sicula,ſiue Sicilia inſula,vnde primũ nomen habuit. Sed alij non à Sicilia, ſed à ſicula,diminutiuo à ſica,& de virilitate dici.

Genera. Generis diuerſitate conſtare Theophraſtus eſt author, inter betas verò candida,ſapore nigra præſtantior,pauciorumque ſeminum eſt,quam ſiculam quidam appellarunt. Sed Theodorus vertendo Theophraſtum in pudendum incidit errorem: betam ſylueſtrem reperiri dixit, ac fronde aculeatam, quod Theophraſtus de limonio protulerat, non de beta. Dioſcorides duorum generum meminit,candidæ,nigræque. Eudemus libro de oleribus quatuor betarum genera ſcribit, vulſile, ſurculoſum candidum ac populare,quod colore fuſcum eſt,Athenæo authore.Plinius:Betæ quoque à colore duo genera Græci faciunt, nigram,& candidam,quam præferunt, pauciſſimi ſeminis, appellantque ſiculam,candoris ſanè diſcrimine præferentes. Noſtri betæ genera faciunt vernum,& autumnale à temporibus ſatiuis, quanquam & Iunio ſeritur. Meminit alibi ſylueſtris betæ,quam & limonium à Græcis dici ait, quæ à Dioſcoride de limonio proferente acceperat, anſamque errandi Theodoro dedit. Apud nos tria habentur genera, album, nigrum, & rubrum quod è Germania delatum aiunt. Negauit Galenus vnquam eſſe agreſtem repertam betam,niſi lapathum agreſtis beta ſit. Agreſtis beta nulla eſt.

Deſcriptio. Radix betæ vnica in longũ protenſa,ceu raphanus, è lateribus aliæ, item modo ſingulæ, modo binæ, nonnunquam ternæ funduntur, è quibus fibræ cohærentes alligantur. Carnoſa, guſtu non iniucunda, & nonnullis grata cibo, vel cruda, cortex neque craſſus, neque raphani modo extricabilis, ſed oluſatro quendam in modum ſimilis: culturæ ratione incrementum capeſſit, vt in arborem defeciſſe videatur. Semen cortice obducitur, copioſum, ad perdurandum firmum. Caule, & folio carnoſo,ſed alio modo: nam caro in latitudinem diſtenditur, & in rotunditatem craſſatur. Radix dulcis eſt, & caulis, ſed folia non reſpondent radicibus, vt earum, quæ in paludibus, aut fluuiis cibo idonea proueniunt. Radices enim & caules plurimum dulces, aut cibo aptiſſimi ſunt,folia minimè. Cauſa in his omnibus, aut quod ſuperiora humidiora ſunt,& dilutiora, vt cunctorum paluſtrium. Vnà enim & aquoſa ſunt & tenuia,& excoctione carent, vti efficere ſaporem datum eſt. Radix tamen & caulis, quia minus habent humoris, dulcedinem obtinere aliquam poſſunt. Fruticat non capite, ſiquidem radicem fundit, vnde folia, caulesque proſiliunt, vt apium. Semini firmitas. Hactenus Theophraſtus. Nulli hortenſium, inquit Plinius, latitudo maior, in binos pedes aliquando ſe pandente. Semen cortice obductum fruticat non capite. Addimus nos. Caulis exilit ſtriatus, bicubitalis, folio atriplicis,flores producit exiguos luteos, ex viridi luteolos, ſemen nigrum, lucidum,inuolucro herbaceo. Floret Iulio, & Auguſto menſibus. Radice alba, digitum craſſa, longa, fibroſa.

Cœlum. Athenæus Aſcreas betas laudat. Plinius in Circeienſi agro ampliſſimas prouenire dixit. Mihi videtur quodcunque cœlum ſubſtinere, ſed melius frigidum.

Solum. Plinius locum humidum amare. In binos pedes aliquando ſe pandunt, multum & ſoli natura conferente eis. Palladius. Amat agrum putrem, humidum, lætum.

Satio. Theophraſtus, In genus ſementis primæ nomen habet, quod fit poſt æſtiuum ſolſtitium, menſe Iulio: æſtate ſexto, hyeme decimo die prodit è terra, ex veteri ſemine celerius prouenit. Peculiare quoddam in beta tradunt euenire, quod non continuo ſingula, ſed anno interim ſequenti, ſæpe tertio producuntur, itaque ex copia ſeminis exigua pullulat. Cuius rei ſecundo de cauſis libro rationem reddit, ſemen frigidum, ac concoctu perdifficile habere dicens, vt diuturnitatem ſequi oporteat exortum, vt ſerius hac de cauſa exeat. Betarum diſparitas eſt, quum aliæ menſe poſteriori emergant, aliæ duobus menſibus poſt, aliæ pluribus, nonnullæ etiam anno. quod peruicaciam quandam ad germen edendum ſignificat: quanquam hortus aſſiduè rigetur, colaturq́; Et alibi, Si ſemen frigidum, & concoctu perdifficile habeant, diuturniorem ſequi oportet exortum, vt & alia ſeriùs hac de cauſa exeunt: nam & betarum aliquas anno poſtero erumpere, germinareque aſſerunt, neque periculum eſſe, vt putreſcant. Plinius. Beta æſtate ſexto, hyeme decimo naſcitur. Ex vetere ſemine celerius exit. Mirum in betæ ſemine, non enim totum eodem anno gignit, ſed aliquid ſequente, aliquid tertio: itaque ex copia ſeminis modice naſcitur. Columella, Beta florente punico malo ſemine obruitur, & ſimul atque quinque foliorum eſt, vt braſſica differtur æſtate, ſi riguus eſt hortus, at ſi ſiccaneus, autumno, quum iam pluuiæ inceſſerint, diſponi debebit. Palladius: Februario menſe, & ſi poſſit tota æſtate ſeminari, transferenda eſt quatuor, vel quinque foliorum, radicibus fimo recenti oblitis. Amat frequenter effodi, & multo ſtercore ſatiari. Iulio menſe betas rigandas ponunt, Aprili, Martioque. Plinius: Transferuntur in planta hæ quoque, & oblini fimo radices ſuas amant. Sunt qui betas punico malo florente optimè ſeri exiſtimant, transferri autem quum quinque foliorum eſſe cœperint. Caſſianus: Seritur Februario, Martio, & Iulio, transfertur Iulio, Octobri, Nouembri. Nos autem quas ſemini deſtinamus, Auguſto ſerimus, Ianuario transferimus, ita enim nobilius ſemen producunt, quæ primo anno excauleſcunt, & ſemen proferunt, extirpantur ex horto, quæ gulæ naſcuntur, Decembri, Ianuario, Februario, & Martio ſeruntur, & ferè omni tempore, ſi ſolum accõmodatum: ſi denſius naſcuntur, aliquæ è medio tollantur, & alibi plantentur. Sunt quæ ex eodem ſemine naſcuntur, & illo anno ſemen non adferunt, hæ cibo deſtinantur. Semen quadriennio aſſeruatur. Ait Creſcentius ex Dioſcoride, quòd in eius ſtirpem roſæ ſurculus inſeri poſſit, & inde robora-

roboratus transferri, quod in Dioſcoride nuſquã legitur. Sunt qui dicant ſeri poſſe calyculis iuxta radicem adnatis.

Theophraſto authore, aqua ſalſa rigata melior euadit. Sotion Grecus, Si fuerit tibi cordi multo maiorem betam, eandemque iucundiorem efficere, radices recenti fimo bubulo lines, & priuſquam in caulem exeant, lapillum latiorem, aut teſtam ſuperpones, ita enim hoc ponduſculo cohibitam betam, in latum ſe diffundere, & candorem contrahere affirmãt. Plinius. Species ſumma in latitudine ei contingit, vt in lactucis, quum cœperint colorem trahere, impoſito leui põdere. Peculiaris medicina betæ in ſalſis aquis, quæ & alioqui plurimum ſuauitati & fertilitati conferunt. *Ars.*

De aſparagis. CAP. LIIII.

OMNIVM hortenſium laudatiſſima cura aſparagis, Plinius inquit. Nihil diligentius comprehendit Cato, nouiſſimumq; libri eſt, vt appareat, repentinam & nouitiam viro fuiſſe curam. In his quoq; aliqua ſibi naſci tribus negant, caule in tantum ſaginato, vt pauperis menſa non capiat. Syluestres fecerat Natura corrudas, vt quiſq; demeteret paſſim, ecce altiles ſpectantur aſparagi. Et Rauenna tribus libris rependit. Heu prodigia ventris. Plutarchus in coniugalibus præceptis ait. Bæotij aſparagos in coronas detorquebant, quibus nouæ nuptæ donabantur. Huius gẽtilitij ritus rationem explicat, vt ex aſperrima ſpina ſuauiſſimum fructũ aſparagus ſubminiſtret. Sic ſponſa non fugienti viro, nec indigne ferenti primam coniugis grauitatem, ac moleſtiam dulce præbebit commercium. Columella docet, vt condiri debeant. Circa vernum æquinoctium aſparagos in vſum colligi, & reponi oportebit: aceti duas partes, & tertiam duræ muriæ ſi miſcueris, in alueos componuntur, & ſale conſperſi biduo ſub vmbra, dum conſudent, reponuntur: deinde ſi tantum remiſerint humoris, vt ſuo ſibi iure ablui poſſint, ſin minus ſuperfuſa dura muria lauantur, & pondere impoſito exprimuntur, tum ſuo quodq; vaſe conditur, & ius quod ſupra dixi, quod eſt miſtum duabus partibus aceti & vna muriæ, infunditur, fœniculiq; aridi, quod eſt per vindemiam proximo anno lectum, ſpiſſamentum imponunt, ita vt herbas deprimat, & ius vſque in ſummum labrum fideliæ perueniat. Apicius: Aſparagos, vt palato gratiores fiant, ſiccabis, & rurſus in aquam calidam ſubmittes. Platina: Incultum aſparagi genus, quod alij corrudam vocant, gratius eſt. Aſparagi in patinam extenduntur, ſal, oleum, & acetum infertur. Sunt qui eos aromatibus conſpergunt. Sunt qui addito vino coquant, quod eo modo ſalubriores ſint. Aſparagorum cauliculi cito coquuntur, diutiuſq; decocti in tabem fatiſcunt: quare Druſus Imperator celerem rei ſucceſſum demõſtrans, dicere ſolebat, hoc citius fieri quàm aſparagi coquãtur. Apud nos copioſiſſimus huius oleris eſt vſus: nam thyrſuli, qui primores explicantur, magna helluonum voluptate aceto, oleo, &

VVu 3

ſale conſperſi eduntur, vel pingui iure pinguiuſcule decocti ſale, & oleo comeduntur.

Nomen. Græcis ἀσπάραγος eſt. Nomen deduxerunt, quòd ſine ſatu, ſed ſua ſponte proſiliãt, nam altiles aſparagos nõ nouit antiquitas, quanquã tenellæ, & primum à ſatione erumpentes holeraceorum germinationes aſparagi dicebantur, priuſquã in folia exirent, quo nomine Paulus Ægineta betarũ, lactucæ, bliti, atriplicis, maluæ, multarumq; herbarũ recentiſſimos turiones, vel primos cauliculorũ partus, veterum & Galeni teſtimonio fretus, nominauit, & caput vnũ dicauit. Plutarchus ἀσφάραγος dixit, & Athenienſes ſic etiã Galeni teſtimonio vocant. Cratinus item & Theopompus apud Athenæum. Vel etiã aphæreſi σπάραγος dicunt. Sylueſtris aſparagus à Dioſcoride corruda dicitur, μυακάνθα, à Galeno μυακάνθινος. Plinius, Sylueſtrem aſparagũ aliqui corrudã, aliqui libycum vocant, Attici orminũ, alij myacãthon. Sed Græci orminũ vocant ab ὁρμῶ, id eſt ruo, quòd corruda vbi adoleuit facile corruat, & decidat. Libycũ autẽ à patria. Latini aſparagos vocant, à Varrone ſic dictos, quod ex aſperis virgultis naſcantur. Appion Grammaticus ſpharagos vocat, vel aphęreſi ſparagus. Columella ſylueſtrẽ aſparagũ à ruſticis corrudam vocari dixit. Neapolitani, exuta principe litera, *ſparagi* vocãt.

Genera. Theophraſtus corrudæ meminit, Dioſcorides ſylueſtris & altilis, Galenus regij, qui in hortis naſcitur, & ἑλείου, id eſt paluſtris. Plinius: Sylueſtres fecerat natura corrudas, vt vnuſquiſque demeteret paſſim: ecce nunc altiles ſpectantur aſparagi. Eſt & aliud genus incultius aſparago, minus corruda, paſſim etiã in montibus naſcens, ſuperioris Germaniæ campis, nõ infaceto Tiberij Cæſaris dicto, herbã ibi quandam naſci ſimillimã aſparago. Athenæus meminit paluſtris, altilis, & montani, quem viliorem dicit. Apud nos tria genera, ſylueſtre, altile, & Hiſpanicum, optimum, & magnum.

Deſcriptio. Theophraſtus ita ſylueſtres depingit, qui videtur altiles non cognouiſſe. Spinoſi ſunt aſparagi ferè ex toto, vt ſcorpius. Poſt æquinoctium autumni floreſcit, præter aculeum, puſillum quendam producit, ex quo floſculus ille exit, radice alta numeroſaque nititur, tam ſimul irretita, vt ſuperior pars connexa, colligataque videatur, ex ea thyrſi emicant, exit vere caulis, cibo idoneus, tum ſcabreſcit, & proceſſu in florem abit, qui non ex ipſo ſolum, verùm etiam de primoribus emergit caulibus, annuum caulem habet. Dioſcorides, Altilis aſparagus eſt, plurimæ radicis, altiſſimeque germinat. Viret thyrſo primum emicante, qui caulem educens, tempore ipſo faſtigiatus in toros ſtriatur. In totum ſpina eſt aſparagus. Addimus nos. Primo vere emicantibus multis, crebriſq; tenellis thyrſulis, affecta poſtea ętate, multis fruticant ramulis adulti, denſiſſimiſq; foliorum exilium comis, floſculos edentibus oleæ luteolis, decuſſis floribus baculæ dependent, primum virides, quæ tandem maturitate rubeſcunt, ſeminibus refertæ. Ramuli per vetuſtatem occalleſcunt in ſpinulas.

Athe-

Athenæus. In Libyæ Getulia naſci dicuntur, qui calami cyprij magnitudinem conſequuntur: & duodecim pedum longitudine in montibus craſſitie magnarum ferularum, longitudine viginti ferè cubitorum. Plinius: Nullum gratius his ſolum, quàm Rauennatiũ hortorum. Et Rauenna ternis libris rependit. Sed qui in Neſide Campaniæ inſula naſcitur, longè optimus exiſtimatur. Martialis. *Cœlum.*

Mollis in æquorea quæ creuit ſpina Rauenna,
Non erit incultis gratior aſparagis.

Didymus ſimplici gaudere ſolo ſcripſit. Cato locum ſubactũ, humidum, & craſſum deſiderare. Varro: Sic vt vmbroſis locis alia ſeras, vt corruda, quòd ita petit aſparagus. Palladius pingui ſolo, humido, & ſubacto. Corruda in ſiccis locis, & ſaxoſis ſepibus, & frutetis. *Solum.*

Cato. Locum, vbi aſparagum ſeras, bene ſubigere oportet, qui habeat humorem, aut loco craſſo, vbi erit ſubactus, areas facito, vt poſſis dextra, ſiniſtraq; ſarrire, ſeu runcare, ne calcetur. Quum deformabis areas, interuallum facito inter eas ſemipedem latum in omnes partes. Deinde ſerito. Ad lineam grana bina, aut terna palo demittito. Eodem palo cauum terra operito. Deinde ſupra areas ſtercus ſpargito, benè ſerito. Secundum æquinoctium vernum, vbi natum erit, herbas crebro purgato, cauetoq; ne aſparagus vnà cum herba vellatur. Quo anno ſeueris, ſub ſtramentis per hyemem operito, ne rigore peruratur. Deinde primo vere aperito, ſarritoq; runcatoq;. Poſt annũ tertiũ, quàm ſeueris, incendito vere primo, deinde ne ante ſarrieris, quàm aſparagus natus erit, ne in ſarriẽdo radices lædas. Tertio, aut quarto anno aſparagũ vellito ab radice: nam ſi defringes, ſtirpes fient, & intermorientur, vſq; licebit vellas, donicũ in ſemen videbis ire. Semen maturũ fit ad autumnũ. Ita quum ſumpſeris ſemen, incendito, & cum cœperit aſparagus naſci, ſarrito, & ſtercorato. Poſt annos octo, aut nouẽ, quum iam vetus eſt, digerito, & in quo loco poſiturus eris, terrã bene ſubigito, & ſtercorato. Deinde foſſulas facito, qua radices aſparagi demittas. Interuallũ ſit ne minus pedes ſingulos inter radices aſparagi: vellito, & ſic circumfodito, vt facile euellere poſſis. Caueto ne frangatur. Stercus ouillũ quàm plurimũ facingeras, id eſt optimũ ad eam rem. Aliud ſtercus herbas creat. Nunc de aſparagi ſatione Columellę placita referamus. Satiui aſparagi, quã corudam ruſtici vocãt, ſemina ferè biennio præparãtur, ea cum pingui, & ſtercoroſo ſolo poſt idus Februarias ſic obrueris, vt quantũ tres digiti ſeminis cõprehẽdere queũt, ſingulis foſſulis deponas. Ferè poſt quadrageſimũ diẽ inter ſe implicãtur, & quaſi vnitatẽ faciunt, quas radiculas ſic illigatas, atq; cõnexas, olitores ſpõgias appellãt, easq; poſt quatuor, & viginti mẽſes, in locũ apricũ & bene madidũ, ſtercoratumq; transferri cõuenit. Sulci autẽ inter ſe pedali mẽſura diſtãtes fiunt, nõ amplius dodrãtalis altitudinis, in quã ita ſpõgiolæ deprimũtur, vt facile ſuperpoſita terra germinẽt. Sed in locis ſiccis partibus *Satio.*

sulcorum imis disponenda sunt semina, vt tanquam in alueolis maneant, at vliginosis è cõtrario in summo porcæ dorso collocanda, ne humore nimio lædantur. Primo deinde anno, quum iam consita sunt, asparagum, quem emiserint, infringi oportet: nam si ab imo vellere volueris, adhuc teneris, inualidisque radiculis tota spongiola sequetur. Reliquis annis non erit decerpẽdus, sed radicitus vellendus: nam nisi ita fiat, stirpes præfractæ angunt oculos spongiarum, & quasi excæcant, nec patiuntur asparagum emittere. Cæterum stylus qui nouissimè autumnali tempore nascitur, non omnis est tollendus, sed aliqua pars eius in semen est summittenda. Deinde quũ spinam fecerit, collectis seminibus ipsis, scorpiones, vti sunt, in suo loco perurendi, & deinde sulci omnes consarriendi, herbæque eximendæ: mox vel stercus, vel cinis iniiciendus, vt tota hyeme succus eius pluuiis manans, ad radicem perueniat. Vere deinde prius quàm cœperint germinare, capreolis, quod genus bicornis ferramenti est, terra commoueatur, vt & facilius stylus emicet, & relaxata humo plenioris crassitudinis fiat radix. Palladius ab eo. Circa Apriles Calendas asparagos seremus pingui loco, humido, subacto, ita vt minoribus fissulis ad lineã directis, bina, aut terna grana, semipedis spatio discreta ponãtur. Dehinc stercore solum tegatur, & herbæ subinde vellantur, vel per hyemem supra stramina iaciantur, primo vere tollenda. Hinc post triennium nascentur asparagi. Sed expeditior ratio est, si asparagorum spongias ponas, quæ cito fructum ministrent. Semina asparagi quanta tribus digitis comprehendere possis post idus Februarias pingui & stercorato solo in singulis fossis ponis, & leuiter obruis. His coeuntibus radix connexa nascetur, quæ appellatur spongia, sed & hæc moras habet: nam per biennium in seminario suo est stercore, & assidua runcatione nutrienda. Deinde post æquinoctium autumni transferatur, & vere asparagum dabit. Has erit vtilius comparare, quàm longa expectatione nutrire. Eas tamen in sulcis disponemus, si loca sicca sunt, inter medios sulcos, si humida, in summitate sulcorum. Humor spongias asparagorum transitu suo debet tantum rigare, non sistere: asparagum, quem primo protulerint, confringere debemus, non auellere, ne adhuc inualidam moueamus spongiam. Cæteris annis auellendus est, vt oculos suæ germinationis aperiat, quia si deinceps refringas, loca, quæ fœcunda esse cõsueuerunt, remanente asparagi radice claudentur. Ministrabunt autẽ vere, & autumno, reseruabis eum, de quo sumpturus es semina, postea scopas eius incendes, tunc circa hyemẽ spongiis adiicies stercus, & cinerem. Plinius harundinẽ seri iubet in humidis agris, bipaliis subacto prius solo, oculis dispositis interuallo ternorum pedum, simul & corrudam, vnde asparagi fiunt: concordare enim amicitiam. De origine eorum in syluestribus curis abunde dictum, & quomodo eos iuberet Cato in harundinetis seri. Potest & semine seri. Nihil diligentius comprehendit Cato, nouissimumque libri est, vt appareat repentinam

pentinam ac nouitiam viro curam fuisse. Locum subigi humidum, & crassum, semipedali vndique interuallo seri, ne calcetur. Præterea ad linea grana bina, aut terna paxillo dimitti, videlicet semine tum tantum serebatur. Id fieri secundum æquinoctium vernum. Stercore satiari, crebrò purgari, caueri ne cum herbis euellatur asparagus. Primo anno strameto ab hyeme protegi, vere aperiri, sarriri, runcari, tertio incendi anno. Quo maturius incensus est, hoc melius prouenit. Itaque harundinetis maxime cõuenit, quæ festinant incendi. Sarriri iubet idem, non antequam asparagus natus fuerit, ne in sarriendo radices vexentur. Ex eo velli asparagum ab radice: nam si defringatur, stirpescere, & intermori. Velli donec in semen eat. Id autem maturescere ad ver, incendique. Ac rursus quum apparuerit asparagus, sarriri, ac stercorari. Ac post annos nouem, quum iam vetus sit, digeri, subacto solo, stercoratoque. Tum spongiis seri, singulorũ pedum interuallo. Quin & ouillo fimo nominatim vti, quoniam aliud herbascere solet. Nec quicquam aliud tentatum postea vtilius apparuit, nisi quod circa Idus Febr. defosso semine aceruatis paruulis scrobibus serunt, plurimum maceratum fimo. Dein nexis inter se radicibus spongias factas post æquinoctiũ autumni disponunt pedalibus interuallis, fertilitate in denos annos durante. Apud nos syluestres spongiæ primo humescente Augusto aëre plantantur, vsque ad Decembrem, Februario producit cauliculos quos velles, Augusti fine runcantur & comburuntur. Quum cauliculos colligis, diligentius digitis decerpes, ne stirpem euellas, nam citius alios producit.

Didymus plurimos nasci scripsit agrestium arietum cornibus tusis, atq; sulcatim defossis, ac longè mirabilius, integra arietum cornua tusa si pangantur, asparagos proferre. Dioscorides asparagum nasci prodidit arietum cornibus contusis, atque defossis, quod quãtum equidem sentio à veritate abhorret. Plinius: Inuenio nasci arietum cornibus tusis, & defossis. Si cordi fuerit toto anni decursu edulos habere asparagos, vbi fructum legeris, radices, quæ summo cespite teguntur, circumfodies, hoc cultus mangonio, frutex nouos dabit cauliculos. Albos produces, si quum primum turiones prosilient, in pertusam harundinem indes, leganturque quum vti velis. *Ars.*

De lupo salictario. Cap. LV.

QVVM coquantur, & condiantur *lupoli* vulgò dicti, sicut asparagi, & frixi, & elixati nõ edi incommode possint, ac more quo asparagi eius turiones colligantur, post de asparagis tractatum de lupulis subnectemus, & si Plinius potius gulæ oblectamenta, quàm cibũ esse inquiat. Ex eo Germani suam ceruisiam condunt, frugibus admisto, & commendantur quodam sapore vini, maceratis humore floribus. Eius etiam cauliculis in acetariis vtimur.

Recentioribus Grçcis βρύον, à brioniæ vtpote similitudine dicitur, & βρυο-

via. Plinius videtur lupum ſalictarium vocare, quod ſalices arbores ſe circumplectendo ſcandat. Rura bruſcandulã vocant. Neapolitani *lupolo*, quod fortaſſe caule & foliis lupi colorem imitetur.

Deſcriptio. Caulis totus aculeis horret, longè per vepres, & per ſalicta reptans, ſeſe viticuloſis ſarmentis intorquens, per vertices rotatus multis implicat voluminibus, quaſi gaudeat ſummatim euagari. Folia brionię ſimilia: ſed paulo aſperiuſcula, & nigriora, cacuminibus aſparagi modo in torulos turbinati, flore foliaceo, cinereo, ac multis exilibus floſculis ſquamatim compactis, qui allium vinumq; ſubolent. Floret Auguſto, & Septembri menſibus: eius cauliculi colliguntur Martio, Aprili & Maio.

Solum. Iuxta vepres, & ſalicta naſcitur. Nunc ad hoſce vſus etiã hortis plantatur.

De carduo ſylueſtri. CAP. LVI.

NVNC carduorum genera attingemus, & primum ſylueſtre genus, vt clarius noſtra, & noſtrorum maiorum dicta percipiantur. Cardui talis aſſignatur origo, Pythia primùm ligneum canem appellante: nam Apollinem conſulenti Locro, redditum eſt oraculum, vrbem inibi cõderet, vbi ligneo cane morderetur, tandem in crure cinara vellicatus, oppidum conſtruxit. Et ſi Didymus Grammaticus cynosbaton potius, id eſt canis ſententiam intellexit, ex Athenæo. Sophocles in Phœnice. Eſt ſpina cuncta quæ tenet cynarus loca. Plinius, Scolymum in cibos recipit oriens, Eratoſtheni laudata in pauperum cœna. Venerem in vino ſtimulare dicitur Heſiodo, & Alceo teſtibus, qui florente ea, cicadas acerrimi cantus eſſe, & mulieres libidinis auidiſſimas, viroſq; in coitum pigerrimos ſcripſerunt, velut prouidentia naturæ, hoc adiumento tunc valentiſſimo. Commanducata odorem cõmendat oris, vuluis etiã conferre traditur, vt mares gignantur, ita enim Chereas Athenienſis, & Callimachus, qui circa carduos diligẽtiſſimus videtur fuiſſe. Inter morbos frugum, terraq; peſtem connumerat carduos Virgilius.

——— *Segniſq; horret in aruis*
Carduus.

Nomen. Græcis σκόλυμος eſt. Nicander pyxacantham vocat, Latini ſylueſtrẽ carduum. Neapolitani *cardon ſeluaggio*, Appuli ſclarea, σκάλια, & ἀσκάληρον, vt dicemus in cinara.

Deſcriptio. Theophraſtus hæc habet de ſcolymo. Id ſibi peculiare ſcolymus vẽdicat, quod radicẽ tum coctam, tum crudam veſcendã ſubminiſtret, ſed cibo gratiſſimã, quũ floreſcit. Radix durata lacteum ſuccum emittit, quũ ſolſtitium agitur, flos erumpit, ſed carnoſam, & cibo idoneã craſſeſcentẽ partem ſortitur. Ortum nõ ſpinoſum, ſed oblongum habet, quod ſibi duntaxat, velut propriũ vſurpauit inter ea, quę in foliis ſpinoſam lanuginẽ ſortiuntur. Carduus nõ aculeatis foliis eſt, vt etiã & limoniũ, & pulchrè diuq; floret. Similis chamæleoni, ſed chamæleon tametſi nõ aculeato folio conſtat, tamen acani ſpe-

ni ſpeciem gerit, flos ſeneſcens in pappos amittitur. Mirum eſt, quod tota æſtate aliud floret in eo genere, aliud concipit, aliud parturit. Aculei flacceſcente folio deſinunt pungere. Semen vliginoſum, & armatum ſpina. Dioſcorides ab eo. Folia fert chamæleontis, & ſpinæ albæ ſimilia, niſi quod nigriora ſunt, & craſſiora, caule oblongo, folioſo, in cuius vertice ſpinoſum caput ſubrigit. Radice nigra, & craſſa. Herba, quũ recens eſt, tenereſcit, in cibos aſparagi modo recipitur. In totũ ſimilis ſylueſtri acantho. Plinius, Frutex eſt nunquã cubitali altior, criſpiſq; foliis, & radice nigra, ſed dulci. Et folio & caule carduus ſpinoſas lanugines habet. Floret æſtate ſerò, & diu. Carduorũ generis eſt, & ab iis diſtat, quod radix eius veſcendo eſt decocta. Mirum quod ſine interuallo tota æſtate aliud floret in eo genere, aliud concipit, aliud parturit: aculei marceſcente folio deſinunt pungere.

Sylueſtriũ genera duo ſunt, vnũ fruticoſius à terra ſtatim, alterũ vnicaule craſſius, vtriuſq; folia pauca, ſpinoſa, muricatis cacuminibus, ſed alter florẽ purpureum mittit inter medios aculeos celeriter caneſcentem, & abeuntem cum aura. *Genera.*

Ad nos vnũ genus ſylueſtre adfertur ex Hiſpaniis, cuius foliis veſcimur, ſeriturq; maxima diligẽtia. Martio ſeritur. Semen vnũ ab altero triũ pedum interuallo in ſulcis ponitur: quũ agitur ſecundus ſulcus, cooperiuntur iam prima ſemina ſata. Viginti diebus naſcuntur. Quũ ſex foliorũ erit, foditur, ſtercoratur, rigaturq;. Dein foditur Auguſto, & Octobri, obruũtur terra, vt tenereſcãt & albeſcãt, inde pcidũtur radice. Radix inde ſequẽti Febr. emittit ſobolẽ, inde eruuntur, & plantãtur ſinguli. Radicibus ſingulis vnã dimittunt ſobolẽ ad ſemen ꝑducendũ. Producit fructũ ſpinoſum & inguſtabile. *Satiua.*

De carduo ſatiuo, ſiue de cinara. CAP. LVII.

IAM de altili carduo diſſeramus, qui in hortis cultus mãgonio, domita feritate mãſueſcit: erat enim ferus ſcolymus, nunc vrbana cinara, & hortẽſis euaſit. Paulus Ægineta diſcrimẽ appoſuit inter vtrumq;. Cinarã ſtomacho officere, ſcolymũ prodeſſe demõſtrat, ſuccũ creare improbum ait, cinaram cũ oleo, garo, & corianno decoctã præſtabit cibis exhibere, quaſi iſta, ſimul cocta, leniter hanc noxã amoliantur. Apud nos iuribus incocta oleo, ſale, & aceto in cõuiuiis venit. Fructũ ſuum tum crudũ, tum coctũ veſcendum ſubminiſtrat. Radices ineunte hyeme cultus mangonio candidas, teneras, & amaritudine erutas reddunt, vt hybernis cibis gratius admittãtur, & ſalis, & piperis polline ſecundis menſis edimus magno gulæ delectamẽto, nam ſapore ſuo amariuſculo, palatũ & linguã vellicando, aſperiuſculũ reddens ſitim inducit, & poſt illius eſum ſapida fit potio. Vnde Columella in hortulo.

Hiſpida ponatur cinara, quæ dulcis Iaccho
Potanti veniat.

Plin. Poterãt dicta videri omnia, quæ in pretio ſunt, niſi reſtaret res maximi q̃ſtus, nõ ſine pudore dicẽda. Certũ eſt quippe carduos apud Carthaginem

magnã, Cordubáq; præcipuè ſextertia ſena millia ex iis aruis reddere, quoniam portenta quoque terrarum in ganeam vertimus, etiam ea, quæ refugiunt quadrupedes conſciæ. Apitius, Carduos ex liquamine, oleo & vuis cõtuſis edito, vel rutam, mentam, coriannum, & fœniculum omnia viridia conterito, adde piper liguſticum, vel liquamen, & oleum.

Nomen. Theophraſto κάκτος eſt, ſatisq; veriſimilibus cõiecturis adducebar vt dicerem Theophraſti κάκτον, Græcorum & Latinorum eſſe cinarã, quas huc afferre nimis moleſtum duxi, quòd ſi quid animo adhæſerat ſcrupuli, ſuſtulit. Athenæus, qui inquit, κάκτος eadem, quæ Romanis carduus, qui nõ procul à Sicilia abſunt, & reliquis Græcis cinara. Siquidẽ mutatis duabus literis cactos, & cardos in eadem voce cõueniunt. Edendo fuiſſe cacton ſatis Epicharmus teſtatur, qui poſt olera aſperſas cactos retulit. Philetas Cous cactos vocabat. Phænias Siceliam vocat ſpinoſam plantam, Athenæo referente. A Galeno κίναρα dicitur. Cinaræ nomen, quod gentilem ei puellam in hanc herbam conuerſam comminiſcantur, dictam volunt. Sunt qui cinaram dici putant à cinere, quo gaudet. Sed horum ſententiis non eſt accedendum, quum cinaræ vocabulum è Græcia venerit in Latium, quippe tum Poetæ, tum vetuſtiſſimi Græci oratores cinaræ vocabulum vſurparunt, vt Athenæus fatetur. Soſipater Paphius qui Alexandri Philippi Regis temporibus floruit, cinarã nominauit, itemq; Ptolemæus Euergetes Ariſtarchi Grammatici diſcipulus, aliiq; teneri edulesq; caules Theophraſto πτέρνιξ, fructus σκαλίας, Athenæo ἀσκάληρον, vnde fortaſſe *ſcaleræ* nomẽ apud Appulos, Plinio aſcalia dicitur. Fructus Tralliano κεφαλωτὸς dicitur, quia capitatus, & ἀρτυπκὸν, vnde, vt ſpero, Italis nomẽ *articoccæ.* ab aliis σπόνδυλος dicitur, quod ſtructili nucleorum ſerie pineam nucem videatur exprimere. Latinis carduus. Neapolitanis *cardoui, carcioffi.*

Deſcriptio. Theophraſtus ita cacton deſcribit. Cactos in Sicilia tãtum naſcitur, ſuæ proprietatis & ipſa, in Græcia nuſquã habetur, eius in terram proſerpunt caules, & humi ſtatim accubant à radice emiſſi, lato folio, & ſpinifero. Caules vocant cactos, quos deſquamatos non faſtidiunt in cibis, & vt amaritudinẽ exuant, muria ſeruant. Caulem, qui in rectum euehitur, appellãt pternica, eiuſdẽ ſuauitatis, ſed vetuſtatis impatientem. Inuolucri cortex, in quo ſemen reſidet, lanuginoſus, echinata facie ſæuit, quo detracto teneritas eadem ineſt, quæ palmæ cerebro: ſcaliam appellant. Plinius quæ à Theophraſto interpretatus eſt, eadem habet. Et cactos quoq; in Sicilia tantum naſcitur, ſuæ proprietatis & ipſa, cuius in terra ſerpunt caules à radice miſſi, lato folio, & ſpinoſo. Caules vocant cactos, nec faſtidiunt in cibis, inueteratos quoq;. Vnum caulẽ rectum habent, quem vocant pternica, eiuſdẽ ſuauitatis, ſed vetuſtatis impatientẽ. Semen ei lanuginis, quam pappon vocãt, quo detracto, & cortice teneritas ſimilis cerebro palmæ eſt, vocant aſcaliã. Quędã ſpinoſa foliata ſunt, vt carduus, foliis ineſt aculeata mordacitas. Carduus

& folio

& folio, & caule ſpinoſas lanugines habet. Columella cinaram ita deſcribit.

Hæc modò purpureo ſurgit glomerata corymbo.
Myrtiolo modò crine viret, deflexaq; collo
Nunc adoperta manet, nunc pinea vertice pungit,
Nunc ſimilis calatho, ſpinisq; rigentibus horret.
Pallida nonnunquam tortos imitatur acanthos.

Addimus nos: Cacuminibus ſquamoſum extuberat globum, corticoſis vnguibus ſquamatim compactilibus coagmētatum, vt pineam nucem exprimat, flore eleganti, purpureo rutilante, celeriter circa ſolſtitia caneſcente. Sed ne putes fructum eſſe florem, quippe fructus ſemē eſt, cui præit flos, ſed flos globus ille eſt, quo delibratis frondibus veſcimur.

Apud nos plura ſunt genera. Vnum genus nigrum vocant, & Hiſpanicū, *Genera.* cui frondes rectæ, non repandæ ſunt, & ſpinæ in cacuminibus rectæ, in aliis verò repandæ terram verſus, in aliis verò non niſi magnitudo fructus differentia eſt. Sunt & quæ ſpinis vacant.

In Sicilia naſci Theophraſtus optimas dixit. Plinius apud Carthaginem *Cœlum.* magnam, Cordubamq; præcipuè. In Apulia nō ſpernendas vidimus. Apud nos in Pithacuſa, & Prochite: vt etſi quodcunq; cœlū ſuſtinere videantur, apricum tamen & calidum exoptare videantur. In Mauritania tantæ proceritatis attollitur caulis, vt duodenos cubitos ſuperet.

Columella multo cinere ſtercorari iubet, idq; genus ſtercoris huic oleri *Solum.* videtur aptiſſimum. Palladius, terram ſtercoratam & ſolutā dicit, quamuis in pingui poſſet melius prouenire. Et hoc alibi contra talpas prodeſt, ſi pangantur in ſolido, ne terra ab inimicis animalibus perforetur. Callimachus editos tradit montes circa Areanicum mare ſpinoſa cinara pubeſcere. Addit & Choraſmiorū agros hac ſpina paſſim veſtiri, camposq; circa Indum amnem eadem vireſcere. Polęmon eſt author, pleroſq; tractus inhorreſcere cinara, ſed apud ſe montē ambitioſum iis vbiq; fruticibus rigere. Ptolemæus Ægypti Rex memoriæ prodidit iuxta Berenicē Lybiæ magnā cinaræ vim pleriſq; locis enaſci, qua decerpta milites ipſum ſequuti victitaſsēt, eiq; ſpinis adēptis veſcendā obtuliſſent, alioquin mandi nō poſſet, ex Athenæo.

Columella duobus ſeri temporibus poſſe ſcribit, vere, & autumno. Sed *Satio.* ſemine cōmodius circa Calendas Martias ſeremus, eiusq; plantā circa Calendas Nouembris diſponemus. Sed ſobolem melius per autumni æquinoctium diſponemus. Palladius: Serenda ſunt eadem Luna creſcente, in area iam parata, ſemina ſpatio ſemipedis diſcreta. Cauendum eſt, ne ſemina inuerſa ponantur: nam debiles, incuruos & duros creabunt. Non altè imprimenda ſunt, ſed tribus digitis cōprehenſa mergantur, donec ad primos articulos ſemen perueniat, tunc leuiter operiantur, & herbis liberentur aſſiduè, donec plantaria ſolidentur, & rigentur ſi æſtus interuenit. Octobri menſe plantis ponuntur, quas cum ponemus, radices earum ſummas ferro

resecamus,ac fimo tingimus,ternûm pedũ spatio tẽperamus incremẽti causa, pedali scrobe depositas binas, aut ternas. Cinerẽ sæpe sub hyeme diebus siccis,fimũq; miscebimus.Plinius.Carduos duobus modis serunt,autumno planta, & semine ante nonas Martias, plantæq; ex eo disponũtur, ante Idus Nouemb.aut in locis frigidis circa Fauoniũ,stercorãtur enim,si diis placet, lætioresq; ꝓueniunt. Cinara, vt Cassianus notat, Nouemb. mense deponi debet,vt vere suos fœtus largiatur.Vere sata,aut vix eodẽ anno fructũ dabit, aut elanguescens gracilẽ, & strigosum ꝓmet.Soboles quæ vegetioribus adnascũntur caudicibus, falcis mucrone, diducta terrarũ aliqua parte radicis sunt eruendæ, vt per alia spatia digerantur, sed solũ benè subactũ, & vetere fimo saturatum desiderant,iugiterq;,quũ æstus interuenit,rigentur,donec plantaria solidentur,ita curatæ tenerum & vberiorem echinũ exhibebunt.

Cultus. Palladius:singulis sanè annis à radice auferendę sunt plantę,vt ne matres fatigẽtur,& soboles per alia spatia digerãtur.Cum aliqua tamẽ radicis parte vellẽdę sunt.Quos seruabis ad semina colligẽda liberatos omnib. pullis, testa suptegere debebis, aut cortice, nã solẽt semina sole, vel imbrib. interire.

Ars. Palladius,Si seminũ cacumina cõfringas, spinis carebunt.Item si semina eorũ madefeceris per triduũ laurino oleo,vel nardino,vel opobalsamo,vel succo rosæ, vel masticino,& postea siccata depresseris,eiusdẽ saporis orientur,cuius vnguẽta semina cõbiberint. Cassianus: si semina madefeceris per triduũ rosarum succo,aut liliorũ, aut laurino, aut alterius cuiusq; suauiter olentis liquore,eiusdẽ odoris orientur, cuius semina laticẽ hauserint. Si seminum cacumina lapidis attritu retundantur, spinis carebũt, annoq; toto per hunc modũ cinaras creari cõfirmant. Affirmant alij ꝙ quocunq; tempore cinaræ plãtentur,eodẽ & fructũ edent,&ob hoc per totũ annum posse cinaras haberi.Lauri refert odorẽ,si in baccã eius excauato foramine cinarę semina imprimãtur. Si delibratæ lactucæ radix in tenues particulas dissecetur,& singula semina singulis indita segmentis obruantur, spinis carebunt. Dulces ꝓueniunt,si semina lacte & melle maduerint,dein siccata ponãtur. Apud nos hyeme ineunte eas humo obruunt,sic candorẽ asciscunt,& amaritudinem exuunt, vt in hybernos cibos gratius admittantur.

Inf. rem. Palladius: Contra talpas prodest catos frequentes habere in mediis carduetis,mustelas habent pleriq; mansuetas.Aliqui foramina earũ rubrica,& succo agrestis cucumeris impleuerũt. Nõnulli iuxta cubilia talparũ plures cauernas aperiũt,vt illæ territæ fugiãt,solis admisso.Pleriq; laqueos in aditu earũ setis pendentibus ponunt. Cassianus: Radices teneras mures expetũt, captiq; huius voluptate ad eam concurrunt,vorantq;. Arcet eorum insultum lana radicibus obuoluta.Item suillum stercus,vel ficulneus cinis radicibus appositus,cæca rerum discordia,vt volunt, incursum abigent.

De papauere. CAP. LVIII.

SEREMVS etiam papauera in nostro hortulo,quum antiquos seuisse,etiam Romanos indicio sit Tarquinius Superbus,qui,vt inquit Plinius,le-

gatis à filio missis decutiendo papauera in horto altissima, sanguinarium illud responsum hac facti ambage reddidit. Periclitabantur antiquitus, an amasiis suis forent grati iuuenes, essetq; affectus mutuus, foliis papaueris: siquidem pollici imponentes ea, & indici, mox collidebant, quod si percrepuissent, amari se argumentabantur: sin minus, vt frustrati ingemiscebant. Quod planè significauit Theocritus his versibus,

Cognoui prius aliquando periclitans si amares me.
Non autem telephyllon collisum insonuit,
Sed vanè molli in brachio conflaccuit.

Vbi interpres telephyllon ramũ papaueris esse autumat, dictumq; putat quasi δηλέφιλον, quod amorẽ præmonstret, vnde sunt, qui nõ per υ, sed per ι scribendum astruant. Varro papauer apibus gratũ dixit, item ex eo duplex ministerium præberi, quippe ex eo cerã & mel conficiunt. Columella vilioris notę nigri papaueris flores ponit. Theocritus, aliiq; poetę fingũt papauer natum ex Veneris lachrymis Adonidem lugentis cum rosa. Dioscorides scribit, huius semen in panem densari in vsum sanitatis. Mnesidemus olfactu solum probauit, vi eius soporifera. Diagoras autem, & Erasistratus est author esse vi soporifera, & si plus iusto sumatur, læthifera. Plinius, Hoc scimus interemptum Licinij Cæcinnæ prætorij viri patrem in Hispania Baiuli, quum valetudo impatibilis odium vitæ fecisset. Item plerosque alios.

Græcis μήκων dictũ παρὰ τὸ μὴ κονεῖν, quod vincti papaueris sopore sensus, *Nomen.*
membraq; stupefacta nequeant quicquã agere. Vel dictũ eadẽ ratione qua cicuta κώνειον, à vertigine & caligine, quam vtrumq; inuehit, excæcari enim dicebat Andreas visum succo huius, apud Plinium. μήκωνα insula sic dicta, ꝙ ibi primùm papaueris fructũ Ceres inuenerit. Latini papauer. Itali *papauero*.

Plures sunt papaueris species. Sed quo clarius horũ discrimina intelligan- *Gen. Def.*
tur, sciendũ quod papauer prima sui diuisione diuidatur in satiuũ, & agreste. Satiui plures species, vna hortensis, cuius semen album, cõmuniter est, à Dioscoride θυλακῖτις ab vitis forma, id est viticulariũ. Plinius candidũ vocat. Apuleius vsuale, & folliculosum, cuius semen in sanitatis vsum pani inspersum cõpinsebatur, & cum melle in secunda mensa apud antiquos edebatur, vnde forsan ab Apuleio vsuale, & folliculosum, quod in follis modũ efformatũ sit, à Theophrasto fœcundo semine describitur, cuius rationem assignauimus capite de cumino. Nec ei folia decidunt. Semen affert vasculis inclusum. Succus eius lacteo similis. Dioscorides verò: Capitulum habet longum, & semẽ candidum. Plinius: Candidi semen tostũ in secunda mensa cum melle apud antiquos dabatur, hoc & panis rustici crustæ inspargitur, affuso ouo inhærescens, vbi inferiorem crustam apium, gitq; cereali sapore condiunt. Satiuum omne magis rotundat capita, at syluestri longum, ac pusillum. Addimus nos. Foliis constat longis, per ambitum serratis, nullóve pediculo, caudicéve, ramis, floribus, vel candidis, vel ex candido

leuiter purpureis, capitulis longis, in quibus ſemen atrum, vel candidum, æſtate floret, ac ſubinde ſemen profert. Aliud genus eſt apud nos nuper aliunde allatū, in totum huic noſtro perſimile, niſi quod caput maius, nō nudum, ſed multiplicibus foliis contectū, criſpis, & copioſis diuerſorū colorū. Non genus vnū, aliud enim candidis foliis, aliud rubicundis, aliud purpureis, & demum variatis, intus grana, vt papauer, ſed caulibus & foliis longe noſtrati maioribus. Dioſcorides: Syluestri verò, caput inſidens, dimiſſumq;, & nigrū ſemen, pithitis nominatur, nōnullis tamen & ipſum rhæas dicitur, quoniā eius ſcapo lacteus ſuccus emanat. Aliud genus ſylueſtre, ꝙ ad medicinas valentius, multò his longius, ꝓductiore capitulo. Dioſcorides à dolij forma pithire, id eſt doliare dixit. Plinius verò hoc genus eſſe ſatiuū dicit, aliud eſt genus papaueris nigrū, cuius ſcapo inciſo lacteus ſuccus excipitur. Apuleius agreſte, ſyluaticū, & rhæada vocat, & ex hoc opiū fieri, & meconium. Sed tertiū genus iis ſylueſtrius, & medicamētoſius, quod Plinius, contra quàm Dioſcorides & Apuleius tradiderunt, rhæada à Græcis, à noſtris erraticū vocari dicit. Aliud genus Theophraſtus erraticū vocat, his verbis: Aliud erraticū vocatum, nō abſimile intubo erratico cōſtat, quamobrē in vſum venit cibarium. Naſcitur potiſſimū in aruis inter hordea, florē rufum producit, caput vnguis pollicaris magnitudine anget, colligitur ante hordei meſſem, eſtq; viridius, purgat inferius. E cuius penu hæc Dioſcorides deprompſit: Papauer erraticū quod rhæada vocāt, vere quidem in aruis cum hordeo naſcitur, flore protinus deciduo, vnde & nomen apud Græcos accepit, folia erucę aut origano, aut cicorio, aut thymo ſimilia ſpectantur, ſed longiora, diuiſa, ſcabra, iunceus ei caulis, rectus, cubitalis, aſper, flos ſylueſtris anemones, puniceus, interdū albus, caput oblongū, ſed quàm anemones minus, ſemen rufum, radix longa, ſubalbida, minoris digiti craſſitudine, guſtu amara. Ex his Plinius: Tertiū genus ſatiuū, rhæam vocant Græci, noſtri erraticū, ſponte quidem, ſed in harenis cum hordeo maximè naſcitur, erucæ ſimile, cubitali altitudine, flore rufo, & protinus deciduo, vnde & nomen à Græcis accepit. Et alibi. Inter ſatiua, & ſylueſtria medium genus, quoniā in aruis, ſed ſpontè naſceretur, rheā vocauimus & erraticum. Aliud ſylueſtre genus Theophraſtus corniculatū appellauit. Folio conſtat verbaſci nigri, ſed minus nigro, caulis altitudo cubitalis, radix breuis per ſumma ceſpitū, fructus inflexi vt cornicula figurantur. Legitur circa meſſem, & aluū purgare poteſt. Folium albuginē ouibus aufert, naſcitur iuxta mare, locis ſaxoſis. Ex eo Dioſcorides: Corniculariū folia habet candida, hirſuta, verbaſco ſimilia, in ambitu ſylueſtris papaueris more ſerrata, caule nō diſſimili, flore pallido, cauliculo fœnigręci, in corniculorū modum inflexo, vnde nomē mutuatur, ſemine papaueris puſillo, nigroque, radice per ſumma ceſpitū nigra, craſſa. Naſcitur in maritimis, & aſperis. Plinius: Sylueſtriū genus vnū, ceratitim vocant, nigrum cubitali altitudine, radice craſſa, & cor-

& corticosa, caliculo inflexo, vt cornicula, folia minora, & tenuiora, quàm cæteris syluestribus, semen exile, tempestiuum est messibus. Theophrastus: Aliud Heraclion nuncupatũ, folio constat struthi, quo splendorem linteis tribuunt, radice in summa terræ eunte, fructu albo. Ex quo Dioscorides: Aliud papaueris genus aphrodes, id est spumeũ vocatũ, ab aliis Heraclium (intellige Theophrastũ) caule dodrantali, foliis admodũ paruis, radiculę similibus, fructu inter ea candido: nam herbula alba tota est, & spumea tota: radice in summo cespite, legitur æstate: semen, quũ integrè adoleuit, decidit exiccatum. Plinius ex his omnibus: Aliud è syluestribus genus, Heraclion vocatũ, ab aliis aphron, foliis, si procul intuearis, speciem passerũ repræsentantibus, radice in summa terræ eunte, semine spumeo. Ex hoc lina splẽdorem trahunt æstate. Sed quæ Theophrastus de strutho radicula seu herba, & Dioscorides dicũt, Plinius de strutho aue intellexit, nam & auicula struthos dicitur, & lanaria herba est struthos dicta, cui cõparari debuit à Plinio.

Plinius optimum in siccis nasci dixit, vbi raro pluit. Ex Virgilio lætã terram exoptare videtur: nam vrere dicit eam. *Sol. Cæl.*

Vrit humum lini seges, vrit auenæ,
Vrunt Letheo perfusa papauera somno.

Cato de papaueris satione hęc habet. Si ligna, & virgas nõ poteris vẽdere, neq; lapidẽ habebis, vnde calcẽ coquas, de lignis carbones coquito, virgas & sarmenta, quæ tibi vstioni supererunt, in segetẽ comburito, vbi eas combusseris, ibi papauer serito. Columella, Circa calẽdas Octobris obrui oportet papaueris semen, nõ frigidissimo loco: nam si regio sæuas hyemes habet, post idus Februarias, semine differenda sunt, suaq; de sede partienda. Palladius, Locis siccis, & calidis Septembri seritur. Potest & cum aliis oleribus seminari. Fertur vtilius prouenire, vbi virgæ & sarmẽta cõbusta sunt. Plinius: Cato virgas & sarmenta, quæ tibi in satione superãt, in segete cõburito, vbi eas combusseris, ibi papauer serito syluestre. Vere papauer seritur, atq; vti nunc, etiã Transpadani seruant vsq; in quinquatrus. Sunt quædã comitãtia aliorũ satus, vt papauer: namq; cum brassica seritur, ac portulaca & eruca, cum lactuca. Vnum erit hoc idem tempus lino, & papaueri serendo. *Satio.*

De atriplice. CAP. LIX.

ET nostro hoc horto atriplicẽ seremus, postquã inter olera, quibus veteres vescebantur, Theophrastus recenset. Dioscorides coctũ edi, vt olus tradidit. Galenus hanc herbã cum oleo, & garo miscet, & acetũ quoque addit, quo facilius, & citius secederet à stomacho. Pythagoras accusauit (vt Plinius inquit) tanquã faceret hydropicos, morbosq; regios, & pallorẽ, & coqueretur difficillimè. Addidere Dionysius, & Diocles plurimos gigni ex eo morbos, nisi mutata sæpius aqua coquatur. Præstat cibis vere, nam vt cito adolescit, sic cito marcescit.

Hippocrates ἀδράφαξιν appellauit, Theophrastus ἀναδράφαξιν, vel ἀνδράφα- *Nomen.*

ξιν alibi: nomē impoſitū ab ἀδρῶς αὔξειν, quod ſuā celerrimè amplitudinem aſſequatur, confeſtimq́; incremento proficiat. Dioſcoridi ἀτράφαξις, & poſteriores Græci Attici δ litera mutata in τ: vocari itē χρυσολάχανον Dioſcorides dixit, id eſt aureū olus, vel à luteo flore, quē profert, vel quod ad capillos aureo colore tingēdos optimū exiſtat. Plinius, Latinis, authore Feſto, atriplex, veteres verò atraplexū, ſed à Græco nomine potius, quàm ab atrore, quē hominibus eoveſcētibus inducat, vt diximus ex Pythagora. Itali *atriplice*.

Genera. Theophraſtus generis diuerſitatē ei deeſſe ſcribit. Dioſcorides in duo genera diuiſit: ſylueſtre, & ſatiuū. Plinius item in ſylueſtre, & ſatiuum diuiſit. Apud nos ſylueſtriū plures ſpecies, & maritimū vnum in littoribus naſcens, quod à frondium, ſeminum, & radicis ſimilitudine liquido apparet.

Deſcriptio. Radix ei vna in altitudinem deſcendens, vnde fibratæ alię promuntur, vt in beta. Lignoſa, ſed minus quàm ocimo. Foliatū habet ſemen, & obductū cortice, numeroſum, racematimq́; ſingulis ramis inſidens. Vtraq; parte affert: nam & fructificare è ſuo latere poteſt: & ſic copioſius. Ex Theophraſto. Plinius ab eo. Rectam atriplex habet radicē, ſtatimq́; plurimis nititur capillamentis, vt blitum. Semen cortice obductum. Dioſcorides & ſi peculiari ſuo capiti deſcriptionē non præfixerit, poſſumus tamē ex aliis herbis, quibus aſſimilauit, notas aliquas extorquere. Semen habet œnantes, folia xanthij herbæ, ſed ſecta. Addimus nos. Hortenſis caule aſſurgit quadrato & rubenti, ramis brachiato, folio caule tenus lato, in acutū deſinente, ſagittarum more, ſuccoſo, pingui, quū pubeſcit herbaceo, quum ſeneſcit in luteum ex viridi langueſcēte. Flore luteo, exiguo. Floret Iunio, & Iulio menſibus, inde ſemen profert, preſſo ac tenui folliculo incluſo. Sylueſtris non niſi natalibus differt, proceritate luxurioſa tamen prodit, vt quaternos ſæpe cubitos excedat. Maritimum humi ſpargit caules, folia ſubalbicantia, ac guſtu ſalſa, vt in omnibus maritimis conſpicitur.

Cœlum. Plinius miratur, quòd Solon Smyrneus in Italia atriplicem difficulter naſci ſcripſerit.

Solum. Palladius pingue, & humidum ſolum amare ſcripſit, & aſſiduo humore ſatiari, & ſucco lætaminis.

Satio. Theophraſtus octauo die naſci ſcripſit, eiusq́; ſemen ad perdurandū infirmitatem habere. Plinius, Infirmiora ſunt ſemina atriplici. Columella: Circa Calendas Octobris obrui oportet, nō frigidiſſimo loco: nam ſi regio ſæuas habet hyemes, poſt Idus Februarias ſemina differenda ſunt, ſuaque de ſede partienda. Palladius, Aprili ſeremus, ſi rigare poterimus, & Iulio, & cæteris vſque ad autumnum. Semen ſtatim quum ſpargitur, obruendum eſt, herbæ ei ſubinde vellantur. Transferri neceſſarium non eſt, quum bene ſeritur, tamen poteſt melius adoleſcere, ſi ſpatio rariore pangatur, ferro tamen reſecandum eſt ſemper, quia ita pullulare non ceſſat. Plinius vult autumni æquinoctio ſeri. Tam cito creſcit, & adoleſcit, vt quintodecimo die ſera-

feratur,& mandatur. Vnde eripit à cõfinio cæteris herbis alimentũ. Vnde à Pythagora culpatũ est in hortis, nil nisi quidem lãguidum iuxta illud nasci.

De ſpanachiis. CAP. LX.

NEC ab atriplicis natura olus hoc, vulgò ſpanachia dictũ, multum diſſidet: an veteribus minimè fuerit cognitum in dubium vertitur, quum intactũ reliquerint, quum tam frequens olus menſis quotidiano vſui ſit, & præſertim verna ieiunia ſaturet: vel forſan quòd cibo potius, quàm medicinæ natũ ſit, nec in ea quicquã illuſtre ſortitũ. Eruitur radicitus, abiectisq; radicis capillamentis, citra aquã coquitur, vtpote quũ magnã vim humoris inter coquendũ remittat, & velut proprio contentũ iure alienũ aſpernetur. Ligula ſubinde percuſſum abacto lẽtore verſatur, deinde in manuales globos expreſſa penitus ſanie redactũ, patinis in oleo, vel butyro frigitur, addito, quo magis palatũ titillet, omphacio, vel acerbarũ vuarũ melligine. Atriplicis vires videtur ſibi arrogaſſe, par ingenio. Videtur neglectũ atriplex ieiuniori ſolo creditũ, in hoc olus degeneraſſe, prioris naturæ nõ oblitum.

Seutlomalachon apud Caſſianum reperias, quaſi dicas maluaceã betam, quod vt reor parentum adulterio natũ exiſtiment: vel quod figura, & denticulato ſeminis habitu betã, & mollitie maluã mentiatur. Græcis etiã recentioribus σπανάχια haud dubie ab oleris raritate dictũ, quũ raro illo Medici vterentur. Vel quod veriſimilius eſt ab aliis nationibus emẽdicato ſpinaceo nomine. Latinis ſpinacia, ab inſigni ſeminis ſpiculorũ nota, & ſi ipſa herba glabra, & mollis ſit: ſemen in ſpinas occalleſcit. Mauritanæ factionis principes Hiſpanicum olus appellauere, fortaſſe quod illic oriundũ ad alias nationes commigrauerit. Itali *ſpinaci*. *Nomen.*

Exit folio primum triangulo, molli, ſagittæ modo cuſpidato, mox laciniis & pinnis dẽtato, caule cubitali, nõnunquã altiore, intus cauo, floſculis rotundis in vertice, racematim coeuntibus, herbaceis, ſemine ſpinis horrido, radice exigua, tenuibus capillamentis fibrata, ſapore inerti. Floret Iunio, & Iulio menſibus. *Deſcriptio.*

Mas ſemen profert, fœmina ſeminis infœcunda ſterileſcit. *Genera.*

Solum pingue, & benè paſtinatum Neapoli concedimus, & ſi nullum ſolum reſpuat, & vbicunq; ſatum fuerit, lætiſſimè proueniat. *Solum.*

Caſſianus. Aprili ſeritur ſeutlomachon, & menſe Maio, & tranſplãtatur, Iunio etiam ſeritur, & tranſplantatur Iulio. Auguſto ſeritur, & tranſplantatur. Seritur Septembri, & tranſplãtatur. Nos Decẽbri, Ianuario, Februario, Martio, Aprili, & Maio menſibus ſerimus. Septimo à ſatu die prodit. Quum carpitur, & ſi eius caulis inciditur, iterum pullulabit, & diutius perdurabit. Non horret hyemis frigora, vt poſſit verno tempore cibum ſuppeditare. *Satio.*

De blito. CAP. LXI.

RECENSET blitũ Theophr. inter olera. Dioſcorides itẽ vt olus edi. Galenus nõ ſolũ cũ oleo, & garo, ſed etiã aceto ob ſuã inſipiditatẽ. Inſipi-

dum olus omnino est, vt rudes homines prouerbio bliteos nuncupemus. Scribitur à Plinio inde cõuitium fœminis apud Menandrũ facere maritos. Apud Aristophanem βλιτομάμας pro stolidis accipitur, & apud Plautum in Truculento per conuitium blitea vocatur meretrix, quod insipida, vilis, & nullius pretij sit. Blitea & lutea est meretrix. Aprili ieiunia rusticorum implet, & olitorio foro apud nos ab infima plebe coemitur.

Nomen. Theophrasto βλίτον, Dioscoridi βλῖτον, Suidæ βλῖτος, quum fatuum olus, & sine acrimonia possideat ingenium. Latini blitum, & blitus, Itali *biedone*, Neapolitani *aitillo*.

Genera. Apud nos duplex visitur genus, candidum & rubens: est & aliud ruberrimum, quod fictilibus vasculis à nostris mulieribus in fenestris asseruatur ob coloris præstantiam, cuius folia iuribus incocta, sic ea rubore inficiunt, vt sanguinis colorem repræsentent. Trallianus nigri bliti meminit.

Descriptio. Theophrastus ita delineat. Multicaulis est, foliis betaceis, & sine acrimonia fatuis, semine corticeo copioso, racematim singulis ramis insidenti. Item inferiori, & superiori plãtæ parte fruticat. Radice nõ vna nititur, crassa & in rectũ tendente, vt beta & lapathon & olerũ pars maxima, sed cõtinuò prolixa, ac multiplici. Minus lignosa quàm ocimo. Plinius, Quæ rectã non habent radicem, statim plurimis nituntur capillamentis, vt blitum. Tam vulgaris notitiæ apud nos est, vt verè bliteus sit, qui illud non cognoscat. Candidum surculosius rubro, ramis vndiq; racemoso fructu scatentibus.

Solum. Palladius. Solo qualicunq; seritur, sed culto.

Satio. Theophrastus ocyssimè nasci dixit, vt tertio die erumpat. Ex tertia est semente, quam æstiuam appellant. Mense Martio seritur. Plinius: tertio die erumpit. Palladius, Martio seritur, neq; runcari, neq; sarculari flatigat hoc olus: quum semel natum fuerit, ipsum se per multa secula seminis sui deiectione reparabit, vt id, si velis, vix possit aboleri.

De malua. CAP. LXII.

E Contrario in magnis laudibus malua est vtraq; & satiua, & syluestris. De eisdem mira traduntur ab authoribus, sed maximè si quotidie quis succi eius sorbeat cyathum dimidium, omnibus morbis cariturum. Adeoq; maluæ Veneri nascuntur, vt semen vnicaulis aspersum genitali, fœminarum auiditates augere in infinitũ Xenocrates tradat, ex Plinio. Maluæ vsum pro oleribus increbuisse satis testantur authores. Theophrastus dicit ex iis oleribus esse, quæ coquantur. Dioscorides, Satiua esui aptior syluestri. Vescebantur ea maiores nostri ad aluum subducendam in acetariis. Martialis,

Vtere lactucis, & mollibus vtere maluis,
Nam faciem durum Phœbe cacantis habes.

Celebratur ab Hesiodo in moralibus ad Persen fratrem suũ, inquiente,

Haud norunt stolidi, quam toto dimidium plus,

Nec quam magna sit vtilitas maluæ, asphodeliq́;.

Græcis μαλάχη. Sed Antiphani, & Euplio μολόχη. Plinius ab emolliendo ventre dictam putat, μαλάττειν enim mollire est. Latinis malua. M. Varro maluam, quasi moluam dici, quod aluum molliat. Italis *malua*. *Nomen.*

Ex plurimorum authorum scriptis elicitur generum discrimen. Plinius. Duo genera earum amplitudine folij discernuntur, maiorem Græci malopen vocant in satiuis. Alteram malachen, ab emolliendo ventre. E syluestribus, cui grande folium, radices albæ, althea vocatur ab excellentia effectus, à quibusdã aristalthea. Nos autẽ: Malua duplex, satiua, hortensis, quarum duæ in duas alias secernũtur, ex hortensibus prima, quæ rosas è maluaceo caule fundit. Diximus de ea in coronario genere. Secunda vesca est. Syluestrium prima edulis est, altera medicæ tantũ facultati inseruit, arborescens althea dicta. *Genera.*

Theophrastus annicaulem dicit. Cuius folia iter solis sequantur, seque eodem inclinant, quo sydus feratur, quod humoris detractioni acceptum refert, eodem nanq; inclinari par est, quo sol humorem feruefaciens prouocarit, quod etiam Lucius Columella numeris tradidit, *Descriptio.*

Et moloche prono sequitur quæ vertice solem.

Et ob id ab Apuleio heliostrophos appellata. Nec silentio prætereundũ quæ Phanias Græcus, Athenæo referente, prodit vernaculæ, vrbanæq́; maluæ seminis formã placentam vocari, quod eius omnino referat imaginem, quam columna facit pectinatim denticulata, à qua per mediũ placẽteę molis foramen spiculũ exeritur, vmbilicũ exprimens, echinato basis ambitu, quod facilè secanti circulantẽ seminis globulũ liquido patebit. Addimus: syluestris pumila, & humi repens, folio rotundo, nonnihil lacinioso, caule magno, floribus ex candido suppunicãtibus, radice candida, floret per totã æstatẽ, maximamq́; autumni partẽ. Quæ facilè potest cultus mangonio nimiũ à sua natura desciscere, vt in aliud genus permeare videatur, quippe senis septenisq́; mensibus, tanta longitudine, crassitudineq́; proficit, vt instar hastæ grandescat, arborescensq́; ad vsum baculi veniat, & identidẽ adminiculi vice fungatur, ac longiusculo tempore maius incrementũ capessat, ex Theophrasto. Plinius. Authores tradunt in Arabia maluas septimo mense arborescere, baculorũ vsum præbere extemplo. Sed & arbor est malua in Mauritania Lixi oppidi æstuario, vbi Hesperidũ horti fuisse produntur, CC pass. ab Oceano iuxta delubrũ Herculis, antiquius Gaditano, vt ferũt. Ipsa altitudinis pedes XX, crassitudinis, quam circumplecti nemo possit. Hanc Galenus ἀνάδενδρον μαλάχην dixit, id est arborescentem maluam.

Pingui solo delectatur & humido, gaudetq́; lætamine, ex Palladio. Omne solum in quo seratur, pinguius facere dicitur. *Solum.*

Columella seri posse vere ait. Palladius Februario, & Martio, & Iulio locis, vbi possit rigari. Octobri autẽ serendam esse, quæ occursu hyemis ab *Satio.*

incrementi longitudine reprimatur. Transfertur planta, quum cœperit quatuor folia habere, vel quinque. Melius cōprehendit eius planta, quæ tenera est, maior enim translata languebit. Sapor illis est melior, si nō transferantur. Sed ne citò erigantur in caulem, in medio earum glebulas constitues, aut lapillos. Rara ponenda est. Surculo delectatur assiduo. Sic liberanda est herbis, ne motum sentiat in radice.

De rumice. CAP. LXIII.

RECENSETVR & inter olera, quæ coqui exigunt, rumex à Theophrasto, Dioscoride, Plinio, & cæteris. Et si nostra ætas olera hæc aboleuerit, non excludemus tamen à nostro hortulo. Plinius ceram apes ex omnibus floribus conficere, excepta rumice tradit, eiusq; vsum cum ptisana tantum in cibis leuiorem, gratioremq; saporem præstare.

Nomen. Græci λάπαθον, ab effectu nomē indiderunt, etenim λαπάζειν vacuare est: omnium siquidē generū decoctis foliis aluus exinanitur. Theocritus ἀλάπαθα vocauit. Latinis nomine à Græcis mutuato lapathum, & rumex dicitur. Columella,

Lubrica ceu lapathos.

Varroni antiquo vocabulo manna ruris dicitur, vt opinor. Itali *lampazzo.*

Genera. Theophrastus generum diuersitatem tollit, contentus scilicet satiui & syluestris discrimine. Dioscorides quinq; recenset. Oxylapathum primum, cuius anceps videtur significatio, num scilicet ab acido sapore, vel ab acuta figura, nempe à foliis, quæ in mucronē desinunt, nomē acceperit, aliud secundum, tertium syluestre, quartum oxalida dictum, quod in acetariis nominauimus, quintum hippolapathum, quasi grande lapathum dicas.

Descriptio. Oxylapathum Dioscorides vocat, quod in acutum tendat, prædura habens extrema, nō nisi palustribus nascens. Plinius: Est & alterum genus, ferè oxylapathon vocant, satiuo item similius, & acutiora habens folia, ac rubriora: non nisi in palustribus nascens. Sunt qui hydrolapathon tradant in aqua natum. Surgit apud nos caule cubitum, & sesquicubitum alto, rotundo, striato, purpurascēte, flore muscoso, semine triquetro in folliculis. Radix illi subest pedem longa, digiti crassitudine, flaua. Aliud genus Dioscorides priori non dissimile dicit. Hoc foliis supernè magis retusis, breuioribus, rotundioribus, vere à superiori vix discernendum. Tertium syluestre paruum, plantagini proximum, humile, & tenerum à Dioscoride pingitur. Plinius: Solum ex omnibus lapathū syluestre melius. Hoc in satiuis rumex vocatur. Theophrastus, Syluestre breuiorem agit radicem, multicaule, atq; ramosum consistit, & tota forma quum perfectum est, betæ proxima sanè cernitur. Quartum hippolapathum, olus magnum in paludibus nascens Dioscoridi. Sed Plinius: Est & aliud hippolapathon, maius satiuo, candidius, ac spissius. Apud nos hoc genus Rhabarbarum monachorum dicunt, triuialis notitiæ in nostris hortis. Surgit caule trium, vel quatuor cubitorū,

radice

radice adultiore, flauiore, gustu, & facultate, rhabarbarum imitante, folio hydrolapatho pari, vel latiori, minus acuto, rigidoque. Hoc describere videtur Theophrastus: Satiuo radix lignosa: vnistirpē maximè omnium putaueris ramicem, nec enim lateribus crassas vllas penitus agit, sed tantum prætenues, nititur altissima omnium radice, maiore nanque semipedibus ternis: diuturnitate quoq; syluestrem, & in totum, vt ita loquar, omnia olera vincit, perdurat quantumuis temporis, carne plena, atq; humecta consistit, qua de causa effossa diu viuere potest.

Cuncta genera vbiuis abundè prouenientia. *Cælum.*

Theophrastus è secunda satione esse dicit, quæ autumno serūtur. Nullo *Satio.* pacto locis cultis prouenit, aut vitiosè deteriusq; efficitur. Plinius ab eo: Ex iis, quæ autumno seruntur. Ex omnibus lapathum syluestre melius satiuo, hoc in satiuis rumex vocatur, nascitur fortissimum. Traditur semel satum durare, nec vinci vnquam à terra, maxime iuxta aquam.

De hortensi solano. CAP. LXIIII.

SOLANVM esculentum tantummodo vnum profert Theophrastus, ex duobus alterum somnum, alterū insaniam, & interdum mortem afferre, Dioscorides hortense solanum cibis idoneum dicit. Nihil mali corporibus esse prædicat Xenocrates, cui hoc salutare non sit. A multis hodie nationibus in olere estur gustu innocens.

Græcis στρύχνος dicitur, vt tradit Cornelius Celsus, Plinio referente, aci- *Nomen.* num videtur significare: acinos quippe quamplures retinet. Galeno vnius literæ mutatione τρύχνος. Latinis solanum. Italis *solatro.*

Hortēsis solani duo genera apud Dioscoridē, à fructuū colore distincta. *Genera.*

Theophrastus fructum acinosum afferre dixit. Dioscorides, Frutex cibis *Descriptio.* idoneus, exilis, pusillus, multis cōcauus alis, folio nigro, maiori quàm ocimi, & latiore, fructu rotundo viridi, qui post maturitatem nigricat, aut fuluescit. Addimus: Flosculis albidis, stellatis, Iunio, & Iulio bacculis succulentis, quasi in corymbum collectis, primo viridibus, post fuscis, nigrisve, aliis rubris purpureis, vel fuluis rutilis. Radice alba, pusilla.

Septentrionali, & meridionali cœlo viuit. In Ægypto familiare cibis, vbi- *Cœl. Sol.* que viis, hortis, cultis incultisq; locis, scrobibus, marginibus, & areis prouenìens, & opacis locis.

Olim cum hortensibus oleribus serebatur in hortis, quæ edendo erant, *Satio.* nunc sponte, & inuitis cultoribus prouenit.

De ferulis. CAP. LXV.

SEMEN ferulæ in Italia cibus est, inquit Plinius, conditur quippe, duratque anni spatio in vrceis. Duo eius genera, caules, & racemi. corymbiam hanc vocant, corymbosque quos condiunt. Caules eduntur decocti, commendanturque musto ac melle, stomacho vtiles: sin plures sumpti, capi-

tis dolores faciunt. Dioſcorides, Caules ferulæ ſi edãtur, capitis dolores facere, ac muria cõdiri, ſcribit. Columella ſic docet. Ferulam quũ legeris ſub tecto exponito, dum flacceſcat, dein folia, & corticẽ omnem folliculorum detrahito. Caules ſi fuerint pollice craſſiores, arundine ſecato, & in duas partes diuidito, ipſos quoq; flores, ne ſint immodici, deduci & partiri oportebit, atq; ita in vaſa cõdi, deinde ius, ꝙ eſt miſtũ duabus partib. aceti, & vna muriæ infundi, & paucas radiculas laſeris adiectas in ſpiſſamento fœniculi aridi cõtegi, vt ius ſuperueniat. Scribit etiã Plinius, quod antiqui vtebãtur coronis è ferulis, & corymbis. Natura ferularum murenis infeſtiſſima: moriuntur ea tactæ. Aſinis gratiſſimæ ſunt in pabulo, cæteris iumentis præſentaneo veneno, qua de cauſa id animal Libero patri aſſignabatur, cui & ferula. Erat enim Baccho, Sileno, & ſuis comitibus dicata. Virgilius in Gallo.

Venit & agreſti capitis Syluanus honore,
Florentes ferulas, & grandia lilia quaſſans.

Baccho dicata, quod ad baculũ aptiſſima ſit, & infirmi in ebrietate pedes leui hoc pedamento regantur. Aliã aſſignat Euſebius rationẽ libro de præparatione euangelica, quia quũ homines merũ biberent, & furioſi euaderent, ſe baculis inuicẽ feriebãt, vnde ſæpe mori cõtingebat: vt ergo malum iſtud euitarẽt, ferulis vſi ſunt, quarũ leuis, & nõ lætifer ictus foret. Aliã verò Plutarchus in Sympoſiacis affert cauſam, nempe vt ſignificaretur quod ſi inter pocula aliqua in parte peccatũ ſit, leuis puerilisq; reprehenſio ſufficiat: nam & pueri ferula caſtigantur. *ναρθηκοφόροι* Platoni in Phædone dicuntur Bacchi miniſtri, quaſi feruligeri. Antiquitus ferula Imperij nota fuit. Leuis eius arboris ictus eſt: ideò ſignificabant magis ex ſeueritate eos, qui cæteris pręſunt, & dignitate, quã fuſtium atrocitate, & verborũ aſperitate formidabiles eſſe debere: regũ inſtar, quibus ſceptra cõceduntur, vt legibus aſperiores ſed pœna mitiores ſint. Fuit & inſigne ferula pædagogorum, quod illa manus puerorum percuterentur. Martialis,

Ferulæ minaces ſceptra pædagogorum,

Et Iuuenalis. *Et nos quoq; manus ferulæ ſubduximus.*

Nulli fruticum maior leuitas, & cum ligni leuitate durities, & rigor firmior. Ob id geſtata ſenectuti & à longa valetudine ſe recolligẽtibus facilius baculorum vſum præbet. Lignum omne corticis loco forinſecus, loco veri ligni fungoſam intus medullã habet. Quare Clearchus inter luſorias quæſtiones, quas ſcirpos vocamus, Græci gryphos, & ænigmata, Ferulã lignum eſſe, & non lignum dicebat. Sunt ferulæ cibo, & coronis commendabiles: nobis verò veris initio prima ferulæ germina, quæ oui luteum referunt, ſub cineribus excocta, charta prius, vel linteo madefactis inuoluta, mox pipere, ſale, & oleo, & aceto cõſperſa gratiſſimo ſunt cibo. Author eſt Plinius ſalpã obſcœnũ piſcem dici, quod percoqui, niſi ferula verberatus fuerit, nequeat. Ignẽ ferula adſeruari certũ eſt. Fingũt Poetę Prometheũ in cœlos à Minerua

subla-

ſublatum, ferulam rotis Phœbi admouiſſe,& accenſam in terram deportaſſe. Veritatis fides eſt, quod Prometheus primum ignem è ſilice prouocarit, & in ferula adſeruari docuerit, ſcribente Plinio. Aliam nos docemus rationem,& perpulchram: continuo enim ferularum attritu excitatur ignis,&in eis optimè adſeruatur, vt ſæpius experti ſumus.

Græcis ναρθηξ. Latinis & Italis ferula: non minus à feriendo, quàm ferendo dictum videri facit Hippocrates, qui eam pleſtinga vocauit; vt Græcis virgultum,& baculum ſignificat, ſic Latinis, quod ſenibus pedes ac ſcipiones eſſent, à ferendo ferulæ dicuntur. *Nomen.*

Theophraſtus ita deſcribit. Ferula grandis admodum ſurgit, vnicaulis & geniculata, à genibus cauliculi & folia alternatim exeunt grādia, mollia, capillamenti modo extenuata maximè, vt quæ terræ ſunt proxima caulē amplectentia, vt harundines. Flores lutei,& ſemen anethi obſcurum. Germinat vere, primum folio, tum caule, qui annotinus ei eſt. Radice ſingulari profunda. Eius teneritudo proceſſu tranſit in lignum. In fruticum genere eſt. At in Nerio vna ex inſulis fortunatis altitudine tanta, vt arbor exiſtimetur. Dioſcorides verò. Ferula caulem affert ternum cubitorum, folia fœniculi longè aſperiora, & latiora. Plinius arborum generi aſcribit, quoniam lignum corticis loco habet, hoc eſt forinſecus, ligni autem loco fungoſam intus medullam, vt ſambucus. Geniculatis nodata ſcapis. A genibus exeuntia folia maxima, vt quæque terræ proxima. Cætero natura eadem, quæ anetho, & fructui ſimilis. Addimus: Apuliæ quinum cubitorum caulis, radix magna, recta, euulſu difficilis,& præcipuè ſi in ſaxorum hiantes commiſſuras deſcenderit, vt apud nos in præruptis rupium ſaxis in maris proſpectu. Lacteo pingui ſucco turgida, vehementer odorata. Iunio,& Iulio floret. Semen foliaceum compreſſum, rotundum, oblongum. *Deſcriptio.*

Ferulaceum genus in plures ſpecies diſtinguit Theophraſtus. Sed primum de eo, quod commune omnium conſtat, dicendum eſt, ſcilicet ferula,& ferulagine, ſeu idem genus ambabus, differens magnitudine tantum, ſeu alterum ſit, vt nonnulli putarunt; magnitudine ſane differunt. Ferula enim aſſurgens in altitudinem finditur cacumine, inque ſtipites quoſdam, haud magnos, diſpergitur, quibus flos ſemenq; inſidet. Ferulago autem humilis eſt. Plinius ab eo. Quæ ab vno caule diuiditur in cacumine fœmina putatur. Sed in Apulia tot ſunt generum diuerſitates, & ſpecies, ſtatura, elegantia, formaque differentes, quas ferulagines vocāt, vt quę ſit illa Theophraſti, difficile ſit inuenire. *Genera.*

Calidis ferula naſcitur, atq; tranſmarinis. Inter fortunatas inſulas Notion vocatur, in qua ferulæ tanta creſcunt amplitudine, vt arbores fiant. In Ægypto præcellunt. Plinius, In Africa quoq;, vt Solinus tradit. Apulia noſtra ferularum maximè ferax, quę æſtiuos ſoles,& feruidos exceptos, totum fermè fouent diem. Apud nos præruptis ſaxorum crepidinibus, mare aſpicientibus, copioſiſſimè fruticat. *Cœlum.*

De fragis. Cap. LXVI.

NON deerit fragis locus in nostro horto, etsi non inter olera recenseatur, sed inter horti delicias, & gulæ oblectaméta. Sunt enim ex herbis spontè nascentibus, quibus pleræque gentium vtuntur in cibis, tanta est ciborum ex herbis abundantia, vt fraga. Versu Maronis nota:

Qui legitis flores, & humi nascentia fraga.

Nomen. Videtur Græcis incognita, fragrat enim maximè fructus purpureus, sanguineus, diluti cruoris, saturus, ob id fragra dicta, & fragrantia. Nobis *fragole.*

Genera. Apud nos duo genera, quorum alterius rubet fructus, alterius albicat.

Descriptio. Humilis herba, folio terno, viticulis exilibus, enodibus, numerosis, pilosis, ab radice tenui, superficiaria, fibrosa, prodeūtibus floribus in summo, albis, rubi minoribus. Vere fert fructum, arbuti fructum æmulantem, & tota æstate maturat.

Solum. Syluosis familiaris & viarum marginibus, & montibus. Ouidius,

Arbuteos fœtus montanaq; fraga legebant.

Satio. Pastinatur in hortis solùm, & in sulcos diducitur. Inde è syluis eruuntur, vbi spontè nascuntur, vt caules plantantur, primis autumni imbribus, post mensem stercorantur columbarum fimo, nam ipsis peroptimum. Seruntur longo inter se interuallo: nam cauliculi, vbi terram attigerint, radices capiunt.

De genere cartilagineo, & primùm de cucumere syluestri, & de satiuo, & obiter de pepone. Cap. LXVII.

SED iam cucumerarium ingrediamur, ac per eius species euagemur. Diximus enim, quæ in hortis commendantur folio, caule, & semine, nunc quæ radicibus, scilicet capite, bulbo, carne, tunicisq; carnosis. Plinius totū hoc genus cartilagineum vocat. Inquit enim, Aliorum fructus in terra est, aliorū extra, aliorum non nisi extra. Quædam iacēt, crescuntque, vt cucurbitę & cucumis, eadem & pēdent, quanquam grauiora multo etiam iis, quæ in arboribus gignuntur. Terra conduntur raphani, napiq; & rapa, atq; alio modo inulæ, siser & pastinaca. Sed cartilaginei generis, extra terram est, cucumis. Ab eo tandē incipiemus. Refert Palladius, Quoties tonat, veluti timore perterritus, cōuertitur. Plenilunio maximè gliscūt in hortis, manifestumq; capessunt incrementum, & more marinorum echinorum implentur, vt tradit Athenæus. Diphilus Carystius cucumerem velut noxium primis mensis damnauit, vt qui raphani modo sursum feratur. Vltimo cibo innocentiorem esse, concoctuque faciliorē pollicetur, & venerem arcere. Plinius, Viuunt hausti in stomacho in posterum diem, nec perfici queunt, in cibis non insalubres, tamen plurimum natant. A mulis expetuntur, capiunturq; mira huius oleris voluptate, nec non odorem eminus sentiunt: quare munienda sunt cucumeraria, ne irrumpentes.

tes.

tes depopulentur, ac proterant. Tradunt Quintilii, si subrumo infanti, qui febricitet, per longitudinem cucumis accubuerit, ipsum confestim sanari, ad eum nanq; totum caloris feruorem allici. Quærit Aristoteles Problematum libro, Quam ob causam fructuum alii partem radici proximam habent amariorem, vt cucumeres, alii postremā superiorem vt glandes. An quod aliis pars ista radici proxima crudo vescitur alimento, quoniam escæ confluuium per radicē frequentat, aliis, quia sicci natura sunt, postrema pars succo dulci inconcoctoque inde absumpto, quū plenius assiccatur, amarescit modo salis: redditur enim vnumquodque amarum, quum amplius exiccatur, vt oliuæ, iuglandes inueteratæ, efficiuntur amaræ.

Græci σίκυς, & σίκυος: nomenq; ex aduerso posuerunt, ἀπὸ τοῦ σύειν καὶ κυεῖν, quod scilicet appetentiam concumbēdi sedet. Hinc Græcis prouerbiū, Athenæo referēte, Texens palliū mulier, cucumerē deuoret: textrices enim maxima ex parte, si Aristoteli credim⁹, veneri sunt opportunæ, vt ergo iis impetus elāguescat, cucumeres edendos consulebant. Heraclides Tarentinus hedygæū nominat. Nomen. Latinis cucumer, & cucumis dicitur, vt Varroni placet, à concuruatu dictus, quasi curuimer. Aërius auguriā vocari dixit, quæ veteribus σικύα. Neapolitani *cedrolo*, videturq; dictū à citrii forma, & colore: flauescit nanq; quū inaruerit. Admonent me doctorū virorum authoritates, vt de pepone dicā aliqua. Hermolaus pepones à cucumeribus distinguit. Ruellius pepones melones putat. Idēq; Fuchsius. Lusitanus cucumerē vocat Neapolitanorū auguriam, & peponē satiuum cucumerem. Suorū peccatorum expiator Robertus Cōstantinus pepones melones vocat, atq; ex Palladio de peponum genere scribit, quum peponis Palladius nusquam meminerit. Matthiolus in tantorum confusione, quid proferat, fatetur se nescire. Sed cur in re tam clara tantorum virorū cæcitas? Nostram sententiam doctioribus trutinandam exponemus. Pepo tam apud Græcos, quā Latinos à cucumere nil differt, nisi ætate, magnitudine, & figura, recens enim tenellus natus, vel primū fructus rudimentū cucumis dicitur, quia curuus, caro, cortex, & semē, quod tunc aqueū est, estur; media ætate, reiecto cortice, qui tūc amarus, in acetariis subministratur, in senecta verò, vel eius maturitate, colore flauus, mollis, magnusq; efficitur, non estur, sed pro seminio hortis relinquitur, apud tamen plerasq; nationes iā maturus, reiectis intestinis seminibus, quæ tunc lignosa sunt, editur, vt apud Græcos Galenus scribit: sed nostram opinionem authoritatibus comprobemus. Refert Athenæus pepones à Cratino vocari cucumeres seminarios. Pollux etiā σπερματίας vocat. Eius magnitudinem expressit Anaxilaus, qui dixit, Calcaneum magis tumet, quàm cucumis pepon. Eius mollitiem Theopompus, Est mihi visa mollior, quàm pepon. Homerus etiam à peponis mollitie Achæos peponas vocat.

ὦ πέπονες, κάκ' ἐλέγχε', ἀχαιΐδες, οὐκέτ' ἀχαιοί.

Phanias item dicit edēdos esse cucumeres teneros, peponas verò sine semine. Speusippus etiam cucurbitam peponem vocauit. Sed quid demoror? Ga-

lenus libro de alimentorum facultatibus hæc habet. Hæc vox πέπον veluti τὸ πέπανον maturum ſignificat, quod aliis quoque, qui matureſcunt, conuenit, nam & racemus exactè maturus dici poteſt πέπον, ſed crudus, & immaturus non poteſt dici πέπον. Melopepon verò, qui in ſe ipſo πέπανος eſt, id eſt maturus. Malè igitur Medici quidam ſimplici nomine πέπονα, non totum σικυοπέπονα, id eſt maturum cucumerem dixere. Et paulo inferius. Differt pepon à melopepone, quia in peponibus homines à carne intima, in qua ſemen habetur, abſtinent, in melopeponibus autem non abſtinent. Apud Latinos Plinius: id manifeſtat. Cucumeres quum magnitudine exceſſere, pepones vocantur. Hęc de pepone obiter pertranſiſſe quid obeſt?

Genera. Ex iis cucumerum genus Theophraſtus aſſerit, quod ex pluribus conſtat, & primum diuiditur in ſylueſtre, & vrbanum. Porrò vrbani, ſiue ſatiui tres differentiæ, Laconicum, Scythalicum, & Bœoticum. Plinius: ſunt in Italia virides, & quam minimi, in prouinciis quam maximi, & citrini, aut nigri. Cucumerum tria genera, Laconicum, Scythalicum, Bœotium.

Deſcriptio. De ſatiuo hęc habet Theophraſtus. Singulis fructibus ſingulos flores annexos gerit, quippe in poſtremo fructus flos inſidet, & creſcẽtibus fructibus flos huic infixus ſeruatur. Flos triplex, qui in poſtremis ſarmentis emergit, qui velut infertilis à reliquorum conſortio, debet explodi. Breui innititur radice, particulatim floret, ſibi ipſi ſuperfloreſcens. Cucumis etſi præhumidus, frigidusque ſit, attamen germinare ante feruentes dies, at perdurare atque perfici poſſe minimè valet: cauſa verò eſt debilitas: hæc enim tametſi ſcandat viticulis prælongisq; ſerpat ſarmentis, vt ramis, vitisque modo ſe diffundat, ſuæ tamen vitæ comes eſt frigiditas: itaque ante æſtatem germinare non poteſt, ſed ad autumnum vſque vitam prorogat. Amplexicaulis eſt, ſed ob infirmitatem humi ſpargitur, ni propius adſit, cui caducus incumbat. Per extimam ſuperficiem cucumeris amaritudinem ſentimus, idque dum matureſcere cœperit: nanque ab internis, tanquam intrinſecus ęditum excerni, tanquam alienum, expuiq; foras cõſentaneum eſt, vt ſalſedo in cinere. Parte ampliatur ſuperna, luxuriatq;: radice tamen hæret puſilla, contra quæ radice cõſtant capitata, inferiora ampla, ſuperiora tamen tenuia. Plinius, Cartilagine integitur, cortex huic vni maturitate tranſit in lignum. Particulatim floret, ſibi ipſi ſuperfloreſcens, & ſicciores locos patitur, candida lanugine obductus, magisq; quum creſcit. Addimus nos: Reptat multis vitibus, & clauiculis, proxima quæque implicans, foliis hiſpidis, ſcabris, brioniæ ſimilibus, ſed maioribus, floribus liliaceis, ex luteo pallentibus, noctu conniuentibus marceſcentibusque, non ſemper fœcundis, fructu tereti oblongo, ſemipedali, aſpero, per longum canaliculato, ex obſcuro virore in flauum matureſcente. Sed quærit Ariſtoteles, cur aliqua fructu vacent, quum florem habeant, vt cucumer, cucurbita, malus punica. an his fructus non deeſt, ſed ipſa pro fructibus habentur, quibus flos inſidet? fructus enim id eſt, quod florem gerit, cucumeri autem

florem

florem inhærere perspicuum est. Syluestris cucumis à Theophrasto σίκυος ἄγριος ita describitur. E syluestris cucumeris semine medicamentum fit elaterium, serotino enim tum germine, tum flore. Nec succo, nec viribus cum vrbano cõuenit. Sed penitus incomparabilis aspectus similitudinem gerit. Dioscorides ita describit: Cucumis syluestris fructu solo distat à satiuo, quem longe minorem parit, oblongis glandibus adsimilem, folia atq; sarmēta satiui refert, radice candida magna: nascitur in sabuletis, & ruderibus, frutice in totum amaro. Plinius, Cucumis syluestris, siue asininus, infra magnitudinem satiui, ex eo fit medicamentum vocatum elaterium, succo expresso, & semine, cuius causa nisi maturius incidatur, semen exilit, oculorum etiam periculo. Columella ita eum suo hortulo describit,

——— At cucumis grauida qui nascitur aluo
Hirtus, & vt coluber nodoso gramine tectus,
Ventre cubat flexo, semper collectus in orbem,
Noxius exacuit morbos æstatis iniquæ.
Fœtidus hic succo, pingui quoq; semine farctus.

Virgilius item,

——— Tortusq; per herbam
Cresceret in ventrem cucumis.

Ex his descriptionibus quis cæcus videre non poterit syluestrem cucumim referre satiuum, nisi quod hirsutior planta, minor fructus, retro nascens plantæ, serius maturescens? Vnde apud Theophrastum, Dioscoridem, & Plinium nostratem *citreolum*, veterum, & Latinorum cucumim, & Græcorum σίκυον esse.

Athenæus ex Dioclis opinione in Antiochia optimos nasci scripsit. Plinius: æquè hyemem odêre cum cucurbita. Placent copiosissimi Africæ, grandissimi Mœsiæ. **Cœlum.**

Theophrastus ex cucumerum generibus Laconicum rigatum melius enasci, reliqua non rigata præstantiora fieri. Plinius ex eo: Ex his tantum Laconicum aqua gaudere. Amant rigua & fimum. Columella, Cucumis cùm copia est aquæ, minorem curam desiderat, nam humore plurimum iuuatur. Cœlo aperto, & humidis arenis magnitudine proficiunt, quales Apuliæ vidimus, & prouerbio fertur, **Solum.**

Augetur veluti cucumis regione madente.

Theophrastus ex tertia satione esse dixit, quæ æstiua sunt. Semen post satum, quinto, sexto, aliqui dicunt septimo die emicat. Ex recenti semine celerius exit. Columella: Si sicco loco seri debuerint, quo rigationem ministrari non expediat, mense Februario sesquipedali altitudine sulci faciendi sunt, post idus deinde Martias, quasi tertia pars altitudinis sulci, stramentis inditis tegenda, mox stercorata terra vsq; in dimidium sulcum aggeranda, positisque seminibus tandiu est aqua præbenda, donec enascantur, atq; vbi conualescere **Satio.**

cœperint, adiecta humo incrementa eorum prosequenda sunt, donec sulcus coæquetur. Sic exculta semina sine irrigatione tota æstate satis valebunt, fructumq; iucundioris saporis, quàm rigua prębebunt. Aquosis autē locis primo quoq; tempore, non tamen ante cal. Mart. semen ponendū est, vt deferri possit æquinoctio confecto. Sed custodiendum est, vt quamminime ad eum locum, in quo cucumis consitus est, mulier admittatur: nam ferè contactu eius languescunt incremēta virentium. Si verò in menstruis fuerit, visu quoq; suo nouellos fœtus necabit. Palladius seri iubet sulcis factis Martio mense, altitudine sesquipedali, latitudine pedum trium, inter sulcos septē pedum spacium crudum relinquas, vbi possit vagari: herbis iuuantur, ideo surculo, & rigatione non indigent. Secunda eius satio quinquatribus ferè obseruatur. Plinius, Serūtur semine in terra, sesquipedali fossura, inter æquinoctium vernū, & solstitium. Parilibus tamē aptissimè. Aliqui malunt nonis, & per quinquatrus serere. Sed quinquatrus, vel quinquatrua festa vocabant antiqui, quæ quinq; diebus Mineruę fiebant, ita videri potest, quod quinq; diebus post idus Martii celebrabātur: nam dies post idus ater erat: inde quinquatria, quasi quinq; ab atro die. Sed quę fierent his quinq; diebus, extat Ouidii carmen Fastorum tertio:

Vna dies media est, & fiunt sacra Mineruæ,
Nomina quæ à iunctis quinq; diebus habent.
Sanguine prima vacat, nec fas concurrere ferro:
Causa, quòd est illo nata Minerua die.
Altera, tresq; super strata celebrantur arena,
Ensibus exertis bellica læta Dea est.

Parilia verò aut palilia festa erant deæ pastorum, quæ Pales dicebatur, quæ fiebant vndecimo cal. Maii. Quærit Aristoteles in Problematis: Quam ob causam cucumeres cognomento pepones optimi palustribus planis, id est, humidis fieri soleant, vt apud Orchomenum, & in Ægypto. Aquarum enim vberem terram esse Ægyptum putamus, cur ergo cucumeres, qui humidi sunt, & ob id hortenses ac rigui minimè laudati, locis palustribus, quæ madida sunt, egregiè fiant? Vtrum quòd ob terræ duritiam altius coguntur descendere? solum nanq; limosum, ac planum maximè indurescit, qui autem altius innituntur, meliores euadunt: an quod terram siccam esse oporteat? quoniam cucumeres natura humidi sunt, ita enim sequetur, vt per retractum in medium veniant, palustris verò si plana, altaq; sit, alimentum nec exiguum præbet propter soli altitudinem, locumque ipsum, neque nimium, quoniam solum resiccari necesse est.

Cultus. Scribit Theophrastus esse, qui cœlestes aquas cucumeribus prodesse negent, eosdemque pulueratione lætari. Megarenses enim peponibus cucumeribus, quum venti anniuersarii perflant, puluerem sarculo excitant, atque ita dulciores, melioresque reddunt absque rigatione. Hoc igitur concessum indubie habetur. Libroque de causis reddens rationem ait, cucume-

res

res puluere occultari, nutriri, tenerioresque reddi creduntur, quamobrem Megarenses ita eos tractare consueuerunt. Sed mirum videtur, quod puluis qui tam siccus est, alere queat: ratio tamen esse in pluribus possit, nam & quia citata humo, vaporati cuiusdam aëris alimentum reddatur, vt de solo vaporoso retulimus, & quia fructus loricatus puluere, defendatur à solis feruore, & quia leuiter, molliterque siccus, amplius à vite pabulum attrahere possit, quippe hæc omnia tum ad copiam alimenti, tum ad facultatem coquendi nimirum adiuuant, quapropter foliis quoq; integere solent, quum igitur tegmine & aqua quoad satis sit potiantur, læti, teneriq;, vt debent, redduntur. Plinius: Natura oleum odere mirè, nec minus aquas diligunt, desecti quoque, ad eas modicè distantes adrepunt, contrà oleum refugiunt: aut si quid obest, vel si pendeant, curuantur, idq; vel vna nocte deprehenditur, si vas cum aqua subiiciatur, à quatuor digitorum interuallo descendentibus ante posterum diem, aut si oleum eodem modo fit, in hamos curuatis. Nos suppositis aquis longum, & magnum cucumerem comparauimus. Quintilii ita eos aquarum auidos esse scribunt, vt si quis longos fieri concupierit, vas aquæ plenum subiiciat, & ante posterum diem à quatuor digitorum interuallo descendit, at si deficient aquæ retrocedunt, vt in hamos plicentur: ita gaudent humiditate, horrent siccitatem. Palladius, Longi & teneri fiunt, si aquam in patenti vasculo sub eis ponas duobus palmis inferiorem, ad quam festinando tales efficientur. Oleum sic metuit, vt si iuxta posueris, velut hamus plicentur.

Præcoquem cucumerem habere docet Theophrastus, si quis hiberno tempore cucumeris semina serat in calathis, rigetque aqua tepida, & soli exponat, & igni admoueat, ac vbi sationis tempus aduenit, canistros terræ mandet, sic longè horum fructus alios præuenient. Alibi, Cucumeris semen nonnulli, vt celerius exeat, lacte cum aqua præmaceratum serunt. Docet & alibi aliam rationem, qua possint præcoces fieri. Cucumerum radices, adhibita cura diu viuere possunt, si quis sarmentum præciderit, secundum soli superficiem, postquam fructum tulerit, terra radicibus superiniecta, rursusque ab radicibus eisdem sequenti anno ferent fructus valdè purpureos, anteuertentes ordinarium prouentum aliorum, qui verno satu parati erunt. Quintilii diligentius: In cophinos aut inutilia fictilia terram cribratã mittes, stercore ammisto liquidiorem factam, & anticipato tempore, vere videlicet inchoante, semine implantabis, & quum sol fuerit, & calor, & moderata pluuia, cophinos sub dio expones, circaq; solis occasus eos in domum contectam inferes, atq; hoc assiduè facies, aquam irrorabis, quando vsus postulauerit. Postquam verò cessabunt frigora, & glacies, cophinos, siue dolia in locum subactum, & excultum deportatos defodies, ita vt labra æqualia sint terræ, & deinde reliquam curam adhibebis. Si verò abstuleris eorum virgulta, citius fructus producent. Hæc Græci. Latini verò, vt Columella: Confecta bruma ster-

coratam terram inditam cophinis obſerat, modicumq́; præbeat humorem, dein quum enata fuerint ſemina, tepidis diebus, & inſolatis iuxta ædificium ſub dio ponat, ita vt ab omni efflatu protegantur. Cæterũ frigoribus, ac tempeſtatibus ſub tectum referat, idq́; tandiu faciat, dum æquinoctium vernum conficiatur, poſtea totum cophinum dimittat in terram: ſic enim præcoquem fructum habebit. Poſſunt etiam ſi ſit operæ pretium, vaſis maioribus rotulæ ſubiici, quo minori labore producantur, & rurſus in tecta recipiantur. Sed nihilominus integi debebunt, vt etiam frigoribus ſerenis diebus tuto producantur ad ſolem. Hac ratione ferè toto anno Tiberio Cæſari cucumis præbebatur. Plinius: Cucumis mira voluptate Tiberio Principi expetitus, nullo quippe non die contigit ei, penſiles eorum hortos promouentibus in ſolem rotis holitoribus: rurſusq́; hybernis diebus intra ſpecularium munimenta reuocantibus. Id etiam leuiori opere fieri apud Ægyptię gentis Dulum Mendeſium legit Columella, qui præcipit aprico, & ſtercoroſo loco alternis ordinibus ferulas, alternis rubos in hortis conſitas habere, deinde eas confecto æquinoctio paululum infra terram ſecare, & ligneo ſtylo laxatis vel rubi, vel ferulæ medullis ſtercus immittere, atq; ita ſemina cucumeris inſerere, quæ ſcilicet incremento ſuo coeant rubis, & ferulis: nam ita non ſua, ſed quaſi materna radice aluntur, ſicq́; inſitam ſtirpem frigoribus quoq; cucumeris præbere fructum. Palladius à Columella excipiens ait. Aprico loco & ſtercoroſo ſi rubos habemus, aut ferulas, poſt autumni æquinoctium his iuxta terram recisis, & excauatis ligneo ſtylo inter medullas lętamen immittamus, & cucumeris ſemen addamus, hinc naſci fructus, qui poſſint & inter frigora nõ necari. Plinius etiam: Columella ſuum tradit commentum, vt toto anno contingant. Fruticem rubi quàm vaſtiſſimum in apricum locum transferre, & recidere duum digitorum relicta ſtirpe, circa vernum æquinoctium, ita in medulla rubi ſemine cucumeris inſito, terra minuta, fimoq́; circumaggeratas reſiſtere frigori radices. Sed quum Columella id fieri circa ęquinoctium doceat, quod ex alterutro fuerit, non explicat. Palladius recidendum rubum poſt autumni æquinoctium dicit, Plinius circa vernum, inter Plinium & Palladium parum conuenit, ſed Plinium erraſſe potius quàm Palladium ratio docet. Quippe Columellę videtur circa æquinoctium autumni id agendum, vt Palladius ſcripſit: nam ab autumno frigora ſequuntur, confecto verò verno æquinoctio non amplius à frigoribus vindicari deſiderant: nec enim tunc ſati cucumeres hyeme præbebunt fœtus, ſed potius æſtate. Vt virides item ſeruentur in planta, fit, vt quum adoleuerint, in puteum, prope quem ſati fuerint, demittantur, atq; puteus operiatur: ſic enim ſol affluens haudquicquam ſiccare poteſt, & aquæ ſubditæ vapor aſcendens facit vt nullam ſentiat ſiccitatem, ſed quaſi recenti habitu vireant, ex Theophraſto. Quærit Ariſtoteles in problematis, cur ſi quis cucurbitas aut cucumeres apud puteum ſitos in ipſum demiſerit puteum, beneq́; operuerit, tempeſtiuos & virides per totum

tum

tum annum ſeruabit. An quod vapor aquæ refrigerans efficit, ne aſſiccentur, ſeruatque virides, & vegetiores, & obturatio illa, & ſpiritus ſatis alere poſſunt, quæ iam in plenum creuerunt, permanendi verò facultas propterea datur, quod relictis radicibus ſuppetit alimentum: nam ſi quis quum fructificauerit, detractis ſarmentis præciſaque planta, terram aggerarit, conculcaritque circum radices, cucumeres faciet præcoques, vtpote quum radix valeat conſeruari: haud enim cucumer annuam ſentit naturam, ſed viuere vlterius poteſt: ferent autem iſti fructus maturius, quàm qui ſemine prodierunt: quoniam radix bona pars ſcilicet operis præcondita iam naturæ habetur, quod illis ſeminatis prius confici neceſſe eſt: terræ autem aggeratio, & conſtipatio teporem inducit, quo radix & ſeruari, & germen mittere celerius queat. Vnde etiam fit, vt ſi quis per hyemem cucumeris ſemen, in quallis ſitum, aqua irriget tepida, & modo ſoli exponat, modo collocet apud ignem, præcoques admodum cucumeres faciat, ſi tempore congruo id ipſum cum quallis in terram dimittet. Vt magni fiant, & molles cucumeres, iubet Theophraſtus paruos abſcondi, ſic enim pars nulla alimenti à ſole detrahitur, nec flatibus reſiccantur, quibus cauſis moles augeri non poſſunt. Ariſtoteles problematum libro quærit, Cur ſi quis cucumeres aut cucurbitas protinus paruas condiderit in terram, maiores multo efficiet? An quia ſpiritus, & ſol exiccando incrementum impediunt, molemque tum minorem, tum criſpiorem reddunt, quemadmodum & arbores, quæ loca vento, ſolique expoſita tenent, quæque in cauis manent, & riguis: alteræ enim magnæ, fungoſæque fiunt, alteræ paruæ & ſpiſſæ. aſt verò in terra occulta, quonam contra afficiuntur, contra euadant neceſſe eſt. Quin ea, quæ vaſis includimus, vt cucumeres in ferulis cauis, aut tegulis, & mala punica, aut quæuis mala in ollis, ampla redduntur, & fungoſa: contrà quæ detecta ſunt, parua ſolidaque augeſcunt nullo ambiente operculo, quod alimoniam faciat largiorem, id etiam obiectum facit, ne pabulum aut euaneſcat, aut areſcat. Cucumeres magnos facies, Quintilii docent, ſi eorum ſemen in caput plantabis. Sed ſi ſub ipſis vas aquæ plenum obruatur, & in eo radices abſconderis, & dulciores, & maiores fieri nouimus. Cucumeres formam accipient loci, in quo ſiti fuerint. cuius rationem libro de cauſis narrat Theophraſtus. illi quoque reſpondent, qui in ferula, vel tubo fictili includuntur, plus enim alimenti præbetur, quoniam nulla pars exhalatur, nec exiccatur, creſcunt verò in longitudinem, & quia nutrimentum facilius recto tramite fluit, & quia nil eſt, quod auocet, aduerſeturque. Quod etiam ab Hippocrate narratur in libro de ſeminis genitalis natura. Ait ſi quis cucumim, cucurbitamque iam defloreſcentem, matriſque pediculo adhærentem in paruo vaſculo mittat, cauo vaſi illi par, ſimiliſve reciditur, ſi verò quis eundem in maiore vaſculo mittat, quod probè cucumim, cucurbitámve capiat (quod tamen maius, quàm cucumis natura non ſit) cucumis par, ſi-

milisq; cauo huius vasis erit, nam quum crescit cauo illius vasis hæret & innititur. Quintilii: Transfigurabuntur in quam velis figuram, si testacea feceris vasa, eaque paruis adhuc circumposueris, & obligaueris, formas enim & characteres implebunt, quare & arundine in longum secta, excauataque & composita, & coarctata, si in eam cucumerem, aut cucurbitam, dum adhuc parua est, immiseris, augescens per omnem longitudinem, arundinem explebit. Palladius: Si quis eius flores, sicut in sua vite est, in forma fictili clauserit, ac ligauerit, qualem vultum forma, vel hominis, vel animalis, talem cucumis figuram præstabit. Aliqui florem cucumeris cum viticulę suę capite cannis inferunt, quibus prius omnes nodos perforauerint, ibi cucumis nascetur in nimiam longitudinem tensus. Crescunt qua coguntur forma: iidem in fistula flore demisso, mira longitudine crescunt. Nos cucumeris florem cum viticulæ suæ capitulo arundini, cui nodos articulorum omnes perforauimus, inseruimus, & ibi cucumis natus est, qui in magnam longitudinem protendebatur, nanq; quod latitudini per teretem cannæ angustiam demitur, secum paria faciens, longitudine repræsentabit. Sic florem sicut in sua vite erat, in fictili forma, quæ hominis vultum exprimebat, clausimus, talem cucumis figuram prętulit, tam nouæ formæ auidus est, vt vasis, cui indideris, æmula facie repręsentet effigiem. Quin & saporum differentiam quandam semina capiunt, si prius macerata & pręparata lacte, vel mellicrato serantur, vt cucumis, ex Theophrasto: cuius rationem assignat, libro de causis, mutationem à radice prouenire. Sunt enim radices arborum elementa, elementorum conditionem omnibus sectari necesse est. Addo etiam alimentum coctius à radicibus accipi, mutatisq; ipsis fieri, vt tota arbos mutetur: ab his enim omne alimentum transmittitur, dispensaturq;, ita vt aquæ copia, & solum & cultura radices primum attingant, atq; hinc inito principio, cætera subinde mutentur. Columella: Cucumis tener, & iucundissimus fit, si antequam feras, semen eius lacte maceres. Nonnulli etiã, quo dulcior existat, aqua mulsa idem faciunt. Palladius: Semina si ouillo lacte, & mulso maceres, dulces nascuntur, & candidi. Plinius: Quin lacte & mulso semine eorum biduo macerato. Apud antiquos Græciæ authores scriptum est seri oportere, vt dulciores fiant. Non habebunt semina cucumeres hoc modo, vt Quintilii docent: Sarmentum, aut virgultum primum mox vbi increuerit, in terrã defodito, quemadmodum vitis sarmenta solent, vt summa pars tantum virgulti emineat, & postquam auctum fuerit, rursus idem, iterum ac tertio defodito, & exortus iuxta medium, & super terram extantes secato, solumque postremum, tertium videlicet relinquito, & habebis cucumeres semine carentes. Similiter sine semine eadem facies, si triduo antequam semines semẽ ipsum oleo sesamino maceraueris. Sine semine nasci Palladius pollicetur, si prius eorum semina oleo sabino perungantur, & herba ea, quæ culix dicitur trita confricetur. Plinius: Sunt qui herba, quæ vocatur culix nomine, trita, semen eorum maceratum seri iubeant, vt sine semine nascantur.

ſcantur. Sed herbam hanc culicem, vtrum Theophraſtus vocet canopa, vereatur Hermolaus, quoniam & cynopa ſcriptum eſt. Theodorus canis oculum, & caninum conuertit, quaſi cynopa non canopa probarit. Olus eſt Theophraſto, primis poſt æquinoctium imbribus germinãs, & inter ſpicatas herbas apponit. Ruellius conyzam vertit. Inaquoſos cucumeres habebis, ſi vbi ſcrobẽ foderis, in quem cucumeres plãtaturus es, dimidium altitudinis eius paleis aut ſarmentis expleueris, & aggeſta terra plantaueris, & rigaueris. Qui etiam alui deiectionem cibo moliri volunt, radices agreſtis cucumeris in aqua potabili per triduum macerant, & diebus quinq; plantulas huius liquoris hauſtu ſatiant. longeq; magis ventrem purgatione ſollicitabunt, qui dum radices ſua germina fundunt, ablaqueatis tenuibus fibris ellebori potionem adiiciunt, deinde exaggerata terra creſcere patiuntur, ex Quintiliis.

Quintilii: Cucumeres in vini albi feces dulces, & non perverſas immittes, expletum vas oblines, manebuntq; recentes. Aſſeruantur etiam & in muria. *Cõditura.* Seruabis etiam in vigore, ſi vas aceti parum habens ſuſpẽderis, ita vt acetũ non contingãt, & vas obleueris, vt nõ reſpiret. Hoc modo etiã hyeme recentes habebis: Seruãtur in muria, vſq; ad alios fere prouẽtus, & virides quoq; in ſabulo locis opacis, fœno ſicco operiẽte. Plinius: Salgamarii aceto, ſale, & fœniculo, & ſampſuco cõdiunt. Alii trita ſinapi cũ aceto: ſed & ſcrobe, opaco in loco, arena ſubſtrato, fœnoq; ſicco opertos, ac deinde terra, virides ſeruari tradunt.

Quintilii: Non læduntur à pulicibus, ſi origani ramulos, paruis adhuc exiſtentibus, his propè defixeris, nam & præſentes pulices perdunt, & alios naſci non permittunt. Si ſemina cucumerum ſemperuiui ſucco herbæ rigabis, illæſa permanebunt, ex Florentino. *Infect. remedia.*

De altera cucumis ſpecie. Cap. LXVIII.

NVNC ad aliam cucumeris ſpeciem deueniemus, quum admodum à prioris forma diſtet.

Videtur dracontias Græcis dictus. Refert enim Athenæus Eudemum libro de oleribus inter cucumerum ſpecies illius meminiſſe, ſi de anguineo ſiue ſylueſtri cucumere non intelligit. Mihi Græcis, & Latinis indictus videtur. Neapolitani vulgò *anguria* vocant, deflexo ab angue nomine, quum intortus ad anguis formam creſcat. *Nomen.*

Serpit longis, & viticuloſis ſarmentis, folio cucumeris plantæ rotundiori, pallidioriq;, minus hirſuto, tempeſtiuius fruticat. Iunii principio, floribus luteis, fructu oblongo, duorum cubitorum longitudine, craſſitudine hominis cruris, obtorto, obuoluti anguis figuram imitatur, foris ſtriato, lanuginoſo, & nigro, herbidoque nitore, cute tenui. Putat Matthiolus *anguriam* hanc noſtrã cucumim eſſe ſatiuum, in hanc formam artis mangonio redactum, quippe cucumi in arundinem immiſſo totam explere, & inde ſemina ſatã genus effeciſſe. Sed id tam euidenter falſum, vt refelli non mereatur, tum quod *Deſcriptio.*

aliis in locis à nobis probatum est, quòd neglecta in suam naturam commeat, tum quod folio, fructu, magnitudine, colore, ac pariendi tempore longè ab illo distat.

Cœl. Sol. Cœlum, & solum, vt cucumis, quærit. Nos in Apulia vidimus, tam vastæ magnitudinis, vt duos vix asellus ferret.

Satio. Seritur semine Martio in sulcis: qui inualidi nascuntur, extirpantur: distet alter ab altero oportet passus longitudine. Sed cucumis sesquipedalis, planta enim huius latius euagatur, & maius accipit incrementum, vbi effloruit, cymas incidunt iuxta flores: nam nouæ, & meliores regenerantur, maioraque fructus accipiunt incrementa.

De melone. CAP. LXIX.

IN cucumerario genere sunt etiam melones, siue melopepones, fructus veteribus Græcis, & Latinis incognitus, à Galeni, & Plinii ætate, qui ferè contemporanei, nobis id genus irrepsit. Lusitani Regis Laburniæ inter alia meridianæ illius nauigationis miracula, melones in Æthiopia nobilissimos haberi prædicant, quorum odore elephantes sagacissimi olfactus, animalia de longinquo sentiant, aduolantesq; cucumeraria tota depopulãtur & proterunt. Galenus eorum cibum minus improbat, quum cucumerum, vt minus humidi nec tam parui succi.

Nomen. Galenus μηλοπέπονας vocat. Florentinus Græcus eodem modo. Latini, vt Palladius, melones vocarunt, quasi μήλωνας, id est, pomeos, à malorum figura. Plinius melopeponas vocat, composito ex malo & pepone nomine, quum formam & effigiem mali rotundi referat, & genere & substantia cucumeres, vel maturos pepones. Neapoli *meloni d'acqua*, & *meloni rossi*, aut *meloni di pane*.

Descriptio. Plinii tempore in nostra Campania repertum fuit, vt ex eius verbis, quæ subiiciam, patebit. Inquit enim: Ecce quum maximè noua forma in Campania prouenit mali cotonei effigie: fortè primo natum, vt audio, vnum, mox semine ex illo genus factum: melopeponas vocant, non pendent hi, sed humi rotundantur, mirum in his, præter figuram, coloremque, & odorem, quod maturitatem adepti, quamquam non pendentes, statim à pediculo recedunt. Nostrum verò *melone de pane* describemus. Vite serpit prælonga, flagellis vltro, citroq; reptantibus, frondibus ferè vitigineis, sed minoribus incisuris, scabris hirsutisq;, floribus luteis, particulatim floret, vt faba, fructu cartilagineo, humani capitis instar, ac longè maiori, orbiculatim striato, prominulis puluinorum toris, strigilibus in vertice pomi, & vmbilico coeuntibus, ibidemq; stellatim decussatis, cute aspera, veluti tuberculis occupata, carne fulua, sapore mellito, vel saccharato, seminibus in vtero liratim digestis, copiosis, oblongis, flauis, putamine vel si mauis corio obductis, intus dulcis nucleus. Melones verò aquei circinata pomi rotunditate, magnitudine, vt vix

brachiis

brachiis complecti possis, non tamen torulis sulcata, sapore magis peponem quàm antedicti melonis melleam dulcedinem referente, sed succo sacchara-to, cortice coloris herbacei, carne alba, friabili dulcissimaque.

In duo potissimum genera diuidemus. Vnum, quod *melon di pane* diximus, alterum quod *melone di aqua*, vel *saracenicum* dicimus. Primum genus in multa & penè infinita diuiditur, color nanq; aliis herbaceus, pallidus, rufus, flauus, albus, cinereus, aliis cutis læuis, aliis textura quadam reticulari, magno Naturæ ingenio prouenit. Pulpa etiam versicolor, aliis alba, aliis rufa, aliis ex albo rufescens, vel herbacea. Aliis dura, aliis friabilis, aliud moschi odorem spirat. Est & aliud genus, quod in sua terra non maturescit, sed laquearibus suspensum, figura ouali & oblonga, hyeme magna cũ voluptate comeditur. Alterum genus *saracenicum* dictum, multis etiam scatet generibus: nam est & quod succo scatet sanguineo, aliud semine albo, aliud nigro, est quod dulcedinem gustui tantam repræsentat, vt saccharinos vocitent, aliud moschi odorem halat, est etiam quod hyeme suspensum maturatur, & estur. *Genera.*

Cœlum poscunt, quale cucumeribus destinauimus, scilicet calidũ, vel temperatum. Locis frigidis meridiei obserantur. *Cœlum.*

Seritur, ex Palladio, locis subactis, vel pastinatis, maximè arenis. Solum minus pingue & stercoratum, quale cucumeribus dedimus, arboribus nudũ, gaudet enim libertate, qua possit vltro citroque vagari. Fimo corrumpitur odor, & sapor, & citius maturescunt: vt sapidiores nascantur, oportet esse nouale solum, & viribus refertum, quales nobis ex Siliceo ponte in Campania dicto deferuntur, prope Auersam. In Apuliæ Barulo humidis arenis maximi nascuntur, sed insipidi. *Solum.*

Palladius Martio mẽse melones serendos docet. Distẽt inter se semina duobus pedibus. Seruntur etiam Aprili. Serenda semina ex iis fructibus capiãtur, qui potius integri, quàm qui maturitate aperiuntur, corticemq; habent durũ, firmum. Semina sint grauia, & quæ aquis iniecta, sidant, quæ superfluitant, reiiciantur vt inania. Sint recentiora quæ haberi possunt, eaque fructus parte tollantur, quę hęret pediculo. Rigare oportet, vbi pluuiæ deficiẽt, sed quando fructus concoqui cœperit, his pluuiæ aduersissimæ sunt: nam ignaui, & insipidi nascuntur. Mirum quòd ex eadem planta perpauci optimi præstant. *Satio.*

Florentinus Græcus: Rosarum fragrantiam spirare facies, si ipsorum semen cum aridis rosis deposueris, & mista plantabis. Palladius: Odorati autem fiunt, si eorũ semina multis diebus inter rosæ folia sicca sepeliantur. Vt moschi odorẽ spirent, seminibus ex ea parte, qua germinant, apertis, & rosacea stillatitia aqua maceratis, quæ moschi odorem exceperit, pangantur. Fructus dulces efficies, si ipsorum semen lacte, & melle macerameris. Semina eius mulso & lacte per triduum maceranda sunt, & tunc iam siccata ponenda: hinc suaues efficientur ex Palladio. Vt præcoques melones habeas, super calidi fimi aggeres paululum terræ indas, quando è stabulis extrahuntur, in ea terræ parte plan- *Ars.*

rentur semina, quæ fimi caliditate cito nascentur, ea à rore noctu cadente defendas, vbi cadere desierit, transplantentur eodem fimo, & terra, vbi coaluerunt, & citius nascentur. Fiunt & arte melones, vt supra de cucumeribus diximus, quorum semina corio vacant, vt sine labore, & impedimento corticum mandi possint sapidissimè. Hoc genus Neapoli visitur, exoptaturque ad conditurам saccharinam. Fiunt & melones, qui in vtero alterum gestent, eodem pediculo dependentem. Fiunt & melones, qui eodem modo cucumeres habent. Faciendi modum in arborum fructibus docuimus.

De cucurbita. Cap. LXIX.

CVCVRBITA etiam cucumerum generi tribuitur. Iacent, crescuntque eædem & pendent, quamuis grauiores etiam iis, quę in arboribus gignantur, ex Plinio. Cucurbitarum numerosior vsus, & primus caulis in cibo, cortex viriditener: deraditur nihilominus in cibo. Cibos salubres, ac leues pluribus modis existimant, qui perfici humano ventre non queant, sed non intumescant: cibis quo longiores, tenerioresque, eo gratiores, & ob id salubriores, quæ pendendo creuêre, minimumque seminis tales habent, duritia eius in cibis gratiam terminante. Galenus. Cruda insuauis, stomachoque perniciosa, quapropter elixa, sartagine frixa, tostave vescitur, & saporis expers, ideo multos parandi modos asciscit. Sinapis acrimonia, aut salsamento aliquo conditur, quorum sibi facilè conditionem recipit, & nullo sapore imbuta inter assandum magnam humoris aquosi vim remittit. Non diu persistit in aluo, quod lubricos & parum tenaces efficiat meatus, quibus delapsa facilè euadit.

Nomen. Theophrastus κολοκύνθα, & κολοκύνθη, vt etiam Dioscorides Atticè κολοκύντα. Vocaburlumque Græci ex aduerso posuere, quod scili et pumili, & breues sint partus, quum ipsa corporis mole omnes herbarum, arborúmve fructus videatur superare. Megalopolitani σικυώνην dicunt, authore Athenæo, & Hellespontii rotundas κολοκύνθας, longas verò σικύας. Latini cucurbitam à concuruatu haud dubie dixerunt, quod facilè, si quid obstiterit, quo minus extendâtur, concuruescant. ex Varrone. Itali *Zucca.* Neapolitani *Cocuzza.*

Genera. Theophrastus alios esse, qui dicant cucurbitæ genera non esse, alios qui dicant esse scribit, sed in vno eodemque genere, alias meliores, alias deteriores affirmat. Sed primum in satiuam, & syluestrem partiemur. In satiuis duo alia prima genera, Plinio camerarium, & plebeium. Camerarium tenui pediculo, libratur pondus immobile auræ, plebeium verò, quod humi repit. In his sunt vernaculæ, peregrinæque. Vernacula prima ventrosa est, & rotunda, quæ in ventrem crescit, mira amplitudine turgescens, altera ab obliquo fructu, longam dicimus, & libertate pensili concessa, visa Plinio nouem pedum longitudinis. Est & sessilis pyri forma turbinata, cuius venter in orbem collectus potest

test lagenaria dici, quod sæpius lagenæ officio fungatur. Columella Alexādrinas vocat, ad vsum vasorum idoneas. Plinius: Nuper in balnearum vsum venere vrceorum vice: iampridem verò etiam cadorum ad vina condenda. Sunt ex peregrinis maioribus nostris indictæ, tanta naturæ varietate, quasi ad sui variationem ludentis, Turcicæ dictæ, subrotundæ, paruæ, & veluti anguina vernatione pluribus in locis per plagulas interlitæ, carne firmiore, pulpaque in qua semina, vt phaseolorum, rubicundissima. Sunt Indicæ. Eudemus Atheniensis libro de cibis, cucurbitam Indicam vocauit, quod eius semen ex India primùm allatum fuerit, ex Athenæo. Est & Neapoli nuper allatum genus vnum cucurbitarum, specie ouata flauum, quarum medullæ pulpæque post corticem in vermiculos, vel funiculorum speciem efformatur, vt funis capite arrepto ferè tota dissoluatur, non paruo naturæ miraculo, nec minus gratioris gustus, quàm formæ gratia exoptantur. Syluestris est duplex, κολοκυνθὶς, quæ folia sarmentáve satiui cucumeris emittit, per terram repentia, diuisa, fructum in speciem mediocris pilæ conglobatum, vehementer amarum, ex Dioscoride. Hippocrates eam σικυώνην, Galenus σικυωνίαν, & κολοκύνθην ἀγρίαν. Altera σομφὸς Græcis dicta ob inanitatem, digitalis crassitudinis: non nisi in saxosis nascens. ex Plinio.

Theophrastus breui radice inniti dixit, & si superna parte amplietur, luxurieturque. In olerum genere incommutabilis manet. Plinius reptantibus flagellis, scandentes parietum aspera in tectum vsque, natura sublimitatis auida. Vires sine adminiculo standi non sunt, velocitas pernix, leui vmbra cameras & pergulas operiens. Addimus nos: Folio amplo personatæ haud dissimili, flagellis, & viticulis cum cucumere conuenit, caduca sui sorte humi serpit, & nisi sit frutice vicino, perinde quasi adminiculo fulta, fertur per terram, quum verò datur facultas erigendi, in altum se extollit, peculiaribus viticulis, & clauiculis quicquid adepta est, complectitur, & lapsu erratico, & multiplici intricans irretit, flore albo, fructu coloris primùm herbacei, paulo pòst flaui, qui vel in pyri formam turbinatur, aut in longum porrigitur, aut in orbem collectus intumescit, aut breui crassamento cogitur. *Descriptio.*

Æquè ac cucumeres hyemem odit. Plinius. Apud Athenæum Diocles optimas nasci cucurbitas apud Magnesiam dixit. Calido cœlo & loco meridiei opposito lætius assurgunt, vel saltem temperato. *Cœlum.*

Solum pingue cucurbitis Palladius tribuit, stercoratum, & humidum. Sed sine aquis fructum iucundioris saporis præbere dixit Columella. *Solum.*

Theophrastus ex tertia sementi esse dicit, quam æstiuam appellāt: Et mense Martio fit. Quinto, sexto, vel vt alii volunt septimo à satione emicat die, ex rectiori semine celerius: nam eius semen infirmum, vt cætera æstiua. Columella: Cucurbitæ copiam aquæ nactæ, minorem curam desiderant: primo quoque tempore, non tamen ante kalendas Martias semen ponendum est, vt *Satio.*

deferri possit æquinoctio confecto. Sin autem sicco loco seri debebunt, quo rigationem ministrari non expediat, mense Februario sesquipedali altitudine fulti fodiendi sunt. Post idus Martias tertia pars sulci stramentis inditis tegenda, mox stercorata terra vsque ad dimidium sulcum aggeranda, positisque seminibus, tandiu est aqua præbenda, donec enascantur, atque vbi conualescere cœperint, adiecta humo, incrementa eorum prosequenda sunt, donec sulcus coæquetur. Sic exculta semina sine rigatione tota æstate satis valebũt. Palladius: Vbi adolescere cœperint adminiculis adiuuentur. Plinius: Cucurbitæ seruntur semine, in terra sesquipedali fossura, inter æquinoctium vernum, & solstitium. parilibus tamen aptissime, aliqui malunt ex kalend. Martii, & per quinquatrum serere. Custodiendum est, vt quamminimè ad eum locum, in quo cucurbitæ conditæ sunt, mulier admittatur: nam ferè contactu eius languescunt incrementa virentium. Si verò in menstruis fuerit, visu quoque suo nouellos fœtus necabit, ex Columella. Aquæ experimento scilicet quæ mergantur, vel quæ innatent serenda semina seligantur. Distent semina quatuor pedum interuallo inter se, tribus digitis latitudine, in profundum cooperiantur. Si verò siticulosa fuerint loca, rigationem ministrare diligenter oportet, quare fictilia vasa, aquę plena, iuxta ponenda sunt, fasciis inditis, quę perpetim humorem instillent. Palladius: Quæ seruantur ad semina vsque ad hyemem in sua vite dependeant, deinde sublatæ in sole ponantur, aut fumo: aliter semina putrefacta depereunt. Vt copiosiores afferat fructus, iuxta flores decidantur flagella, sic spissior fructus, & diutius durabit.

Ars. Vt cucurbita vastioris incrementi fiat, de media cucurbitæ parte semen inuerso cacumine ponito: at si esculentæ merci præparaueris, recto cacumine de collo cucurbitæ sumptum semen serendum erit, quo prolixior, & tenuior fructus eius enascatur, qui scilicet maius cæteris pretium inuenit. Idque carminibus satis eleganter in suo hortulo explicauit:

Vnaneq; est illis facies: nam si tibi cordi
Longior est, gracili capitis quæ vertice pendet,
E tenui collo semen lege. siue globosi
Corporis, atq; vtero nimium quæ vasta tumescit,
Ventre leges medio, sobolem dabit illa capacem
Naryciæ picis, aut Actæi mellis Hymeti,
Aut habilem lymphis hamulam, Baccóve lagænam.

Palladius: Hoc in cucurbitis insigne est, quod longas pariunt, & exiles semina, quæ in earum ceruice nascuntur: quæ in ventre fuerant, cucurbitas faciũt crassiores: quæ in fundo, latas, si inuersis cacuminibus obruantur. Plinius: Semina quæ proxima collo fuerint, proceras pariunt, item ab imis, sed non comparandas supradictis. quæ in medio, rotundas: quæ in lateribus, crassas breuioresque. Vt cucurbita magna, & tenera fiat, idem faciendum quod in cucumere diximus. Theophrastus: Idem cucurbitis eueniet, si paruas abscondas, vt nulla

pars alimenti à ſole detrahatur, nec flatibus reſiccetur, quibus de cauſis moles augeri non poſſunt, vt arboribus euenit, quæ locis, ſoli, ventoq; expoſitis manent. Nec cucurbita (vt Quintiliorum fert opinio) ſemen alet, ſi primum more vitium ſarmentum ſic inhumetur, vt ſolum eis caput extremum promineat; rurſumque quum adoleuerit, iterum ac tertio defodiatur. Sed danda eſt opera, vt quæ adnaſcentur propagines, in medio & ſuper terram ſecentur: ſola poſtrema, id eſt, tertia relinquatur, ita curatæ fructus ſine inteſtinis ſeminibus creabunt, ſolis cartilaginibus contentæ. Sine ſemine etiam naſcentur, ſi per triduum antea ſpargenda ſemina oleo ſeſamino macerentur, ita prolem ſeminibus orbam parient. Si florem, vel primum fructus rudimentum, ſicut in ſua vite eſt, cum viticularum ſuarum capitibus inſeras arundini, cui primum omnes nodos perforaueris, ibi coaleſcet in nimiam longitudinem protenſa. Plinius: Cucurbita quoque omni modo faſtigiatur, vaginis maximè vitilibus, coniecta in eas poſtquam defloruit. Creſcit qua cogitur forma, plerunque & draconis intorti figura. Quintilii, Si quis cucurbitas præmaturas habere voluerit, ineunte vere terram cribratam, & ſtercoratam fictilibus, aut cophinis obſerat, modicumq; præbeat humorem: deinde calidis diebus, & inſolatis, aut imbre modico pluentibus ſub diuo ponat. Cæterum ſolis occaſu, ſub ædificii tectũ referat, idq; tandiu faciat, ſubinde rigans aqua, dum frigora, tempeſtates, & gelicidia diſcutiantur, poſtea quum primum opportunitas vacabit, totos cophinos, & fictilia labro tenus demittat in terram, reliquamq; impendat diligentiam: ſic enim præcoquem fructum habebit. Si luxuriantes earum viticulas putaueris, longè celerius ſuos edent fructus. Lagenariæ fient cucurbitæ, ſiue turbinata pyri forma, ſi arctè funiculum illigaueris in ea parte, quam deſiderabis anguſtam. Deinde ſicca, & carne exinanita peregrè proficiſcentes vrceorum vice vti poſſunt, quo per vias à ſitis iniuria ſe vendicare poſſint: præterea condẽdis ſeminibus, & ſali, ruſticæ ſupellectili. Scribunt Quintilii: Si aluum vis purgare, ſemina in ſcammonio diu noctuque madefacies. Vt cucumeres, ita & cucurbitę diu aſſeruantur, ſicut diximus, ſi apud puteum ſerantur, & intro immittantur.

Recentium diſſectæ taleolæ in feruentem aquã fundantur, dein exemptæ, vbi ſub dio totã noctem refrixerint, in acri muria conditæ mergantur, ita diutiſſimè ſeruãtur: ex Quintiliis. Athenæus refert demiratos cõuiuas ſuos, quod Ianuario menſe virides oblatæ eſſent menſis, peculiaris ſucci nõ immemores, nec proprium ſaporem ementitæ, quod olitorum ſtudio, qui artem hanc percallerent, referendum putabant, erant enim à ſalgamariis aſſeruatæ, quamuis à Nicandro in ſecundo Georgicorum ſuorum modus eſſet deſcriptus. Cucurbitas aere prius aſſiccatas, & funiculo transfixas fumo appẽdi iubet; vt refertæ iis ollæ hyeme habeantur. *Cõditura.*

Defungis. CAP. LXX.

INTER cartilaginea referemus & fungos, nec nisi supra terram totus est. Diocles Caristius inter rusticas dapes recenset, Athenæus. Nunc autem sua iucunditate tam moroso diuitum palato placent, vt eos in mortis discrimina sæpius adducant. Euripides, quum in Icarum insulam adnauigasset, matremq; cum duobus filiis, & virgine fungorum esu mortuos vidisset, hoc epigramma fecisse dicitur apud Athenæum,

Sol qui perpetuo cœlorum tramite curris,
An visum facinus huic simile antè tibi est?
Pars eadem lucis geminos cum virgine fratres
Abstulit, & matrem: quatuor vrna tegit.

Libuit Plinio coquendi dare aliquas communes in omni eorum genere obseruationes, quando ipsæ suis manibus deliciæ præparant hunc cibũ solum, & cogitatione ante pascuntur, succineis nouaculis, aut argenteo apparatu comitãte. Noxii erunt fungi, qui in coquendo duriores fient, innocentiores, qui nitro addito coquentur, si vtique percoquantur. Tutiores fient cũ carne cocti, aut cũ pediculo pyri, prosunt & pyra confestim sumpta. Debellat eos & aceti natura, cõtraria iis. Diphilus Medicus iis, qui hoc cibo strãgulantur, remedio esse dicit aquæ mulsæ, nitri, & aceti potũ, ita vt in vomitione reddatur: itaq; parari debẽt ex aceto, aqua mulsa, vel melle, & sale, ex Atheneo. Apitius de fungorũ apparatu hęc habet: Fũgi farnei elixi, calidi exiccati in garo cum pipere excipiuntur, ita vt piper cũ liquamine feratur. Aliter: In fungis farneis, piper, carenũ, acetũ, & oleũ laudantur. Vel fungi farnei elixi ex sale, oleo, mero, & corianno cõciso inferuntur. Fungos boletos, carenum, fasciculũ corianni viridis vbi ferbuerint, exempto fasciculo inferes. Vel boletorum coliculos, liquamine, vel sale aspersos inferunt: vel boletorũ thyrsos concisos in patellã, ouaq; perfundes addito pipere ligustico, modico melle, & liquamine, temperabis oleo modico. Platina coquendi rationes aliquas affert. Cum succosa illa thyrsi parte, qua terræ inhęret, in aqua primum cum excauato pane, cumq; pyris, aut pyrorum surculis, ac pediculis coquendi sunt. Allium quidam indunt, quod obstare venenis putatur. Elixi ac saliti in oleo aut liquamine friguntur, fricti moreto viridi, quod salsam vocant, aut alliato suffunduntur. Sunt etiam qui eos ablata pelle, aut superiori folliculo, indito sale, atque oleo sursum versum in carbonibus decoquant, pipereque aut cinnamomo aspersos deuorent.

Nomen. Gręci μύκητας ab ensis capulo, vel summo vertice vaginam occludẽte, appellarunt. Significat μύκης ensis manubriũ, sicuti ex Herodoto liquet, vnde & Mycenas nuncupari credunt, quod ibi à Perseo sint conditæ Mercurrii præcepto, vbi excidit gladii manubrium. Poetæ γηγενεῖς vocant, hoc est terræ natos: nam quorũ pater ignotus est, filios terræ vocare solent. Quod Cicero ad Atticum in epistola confirmat. Porphyrius θεοτρόφους deorum filios, quod sine semine prouenire videantur. Latini fungos vocant, nomenq; (aliquorum opinione) à funere deducitur, quod suo veneno ad funus vescentes ducant. Italis *fonghi*.

Nunc

Nuncgenus, ſuis verò particulatim tractationibus ſpecies ſubſcribemus. Theophraſtus cortice, medulla, neruo, & vena carere dixit, ac radice penitus. Sed Athenæus, Theophraſti teſtimonio fretus, leui cortice eſſe dicit ſine radi-ce, ſed principium habere ſuæ pullulationis caulem in longitudinem protenſum, atq; per ipſum vimen ſe extẽdere. Phanias verò: neq; florem, neq; ſeminũ veſtigia demõſtrare. Quod falſum eſſe iã alibi diximus, quippe ſemen afferunt. *Deſcriptio.*

Fungorum pernicioſa natura. Nos paucis genera perſtringemus. Fũgorum genus, vel naturæ, vel artis opus. Sunt enim ægiritæ ex induſtria, vt dicemus. Naturalium duplex diſcrimen, Dioſcoride authore. Ait enim. Qui mandũtur, aliquãdo perniciales ſunt. Letales multifariam virus cõtrahunt, vel vbi clauus ferreus, in quo ſit rubigo, vel vbi putridi pãni, vel ſerpentũ latibula, & caua, vel ſi iuxta arbores erũpunt, qui noxios priuatim pariunt fungos. Omnibusq; iis colluuies quædã inſidet, & ſpuma. iideq; à carptu celeriter cõputreſcunt, atq; marcore vitiantur. Plinius à Dioſcoride, & aliis excipiendo hæc habet: Pernicialia prorſus improbanda: Si enim caligaris clauus ferríve aliqua rubigo, aut panni marcor adfuerit naſcenti, omnẽ illicò ſuccũ alienum, ſaporẽq; in venenum cõcoquit, deprehendiſſeq; niſi agreſtes poſſunt, atq; qui colligunt. Dicũt ipſi alia vitia, nunc quidẽ ſi ſerpentis cauerna iuxta fuerit, ſi pateſcentes primo adhalauerit, capaci venenorũ cognatione ad virus accipiendũ, itaq; caueri conueniet, priuſquã ſe condant ſerpẽtes. Signa erunt tot herbæ, tot arbores, fruticésve ab emerſu earũ ad latebrã vſq; vernantes, & vel fraxini tantum folia, nec poſtea naſcentia, nec antè deficientia. Quorũdam ex his facile noſcũtur venena diluto rubore, rancido aſpectu, liuido intus colore, rimoſa ſtria, pallido per ambitum labro. Non ſunt hæc in quibuſdã. Sicciq; & nitri ſimiles, veluti guttas in vertice albas ex tunica ſua gerunt. Vnde à peritis regionum legendi ſunt: arborum verò, quæ varios fungos parere ſolent, qui cibis abdicantur, ſparſim authores meminêre. Nicander in Georgicis ſuis, Athenæo referente. *Genera.*

——— oleis inimica propago,
Quercu, & puniceæ malo triſtiſsima peſtis,
Ilicibusq; venit fungus grauis, humidus, atq;
Letifer.

Plinius, Robur, cupreſſus, & pinus noxios pariũt, itẽ fragus. Theophraſtus, Robur è radicibus, & iuxta radices emittit fungos. Auicenna ex oliua improbos, Platina noxios emitti. Sed edules autumnali, vel verno tempore naſcuntur. Dicemus de autumnalibus, qui primis imbribus naſcuntur. Horum genus tripliciter partiemur, vel enim in pratis, vel arboribus, vel lapidibus adnaſcuntur. Dicemus primo de pratenſibus, quum ſint laudabiliores. Horatius:

——— pratenſibus optima fungis
Natura eſt, aliis male creditur.

Pratenſium optimi, quiq; principatum tenent, boleti ſunt dicti à Latinis, à Græcis verò βωλίτα, Galeno, & Paulo Æginetæ ſuo aſſeclæ. Sunt qui dictum

volunt ἀπὸ τοῦ βώλου, quod glebam, & priuatim rubricam illam, vulgò bolos dictam, significat, vnde colos boleti. Neapolitani *ouole*, & *boloccioli* vocant: ita enim ouorum vitellũ dicunt, cuius formam præ ſe ferunt. Quantum olim exiſtimati fuerint, indicat vel illud Martialis,

Argentum atque aurum facile eſt, lanamq́, togamq́
Mittere, boletos mittere difficile eſt.

Plinius, Inter ea, quę temere manduntur, boletos merito poſuerim: optimi quidẽ hos cibi, ſed immenſo exẽplo in crimẽ adductos, veneno Tiberio Claudio Principi per hãc occaſionẽ à coniuge Agrippina dato. Origo talis eſt. Voluã terra ob hoc prius gignit, ipſum poſtea in volua, ceu in ouo eſt luteũ: nec tunicæ minor gratia in cibo infantis boleti. Rũpitur hæc primò naſcente, mox in pediculo corpus abſumitur, raroq; vnquã geminis ex vno pede. Origo prima, cauſaq; è limo, & aceſcente ſucco madentis terræ, aut radicis fermè glandiferę, initioq; ſpuma lentior, dein corpus mẽbranæ ſimile, mox partus. Ortus occaſusq; eius omnis intra dies ſeptẽ eſt. Robur boletos ꝓducit circa radices. Glaucia ſtomacho vtiles putat boletos. Galenus: omniũ fungorũ minimè ſunt noxii. Sed ne quis eis largius vtatur, praui enim ſunt ſucci, atq; interimere poſſunt, variè condiuntur, vt ea, quæ nulla inſigni qualitate prædita ſunt. Eadẽq; Paulus aſſerit. Succedunt quos Gręci ἀμανῖται vocãt, Latini ſuillos, quos ad hũc vſq; diẽ Neapolitani vocant *ſilli*, & *ammoniti*. Apicius farneos fungos vocat, vt ſuſpicor, à farno, roboris genere. Dixit enim Plini⁹ robora eos ꝓducere. Proximi bonitate iã dictis. Galen⁹: ſecũdi poſt hos ſunt amanitæ. & Paulus, Colore ſunt fuliginoſo, pediculo omniũ craſſo, orbe, vt ſępe humanũ caput ęquiparẽt, infra colore nigro, vireſcente. Quum elixantur fiũt mucoſi, naſcuntur in ſyluis, vbi ſolũ incultũ. Nicander eum non torreri debere dixit, ex Athenæo. Plinius venenis accommodatiſſimũ. Familias nuper interemere, & tota cõuiuia, Anneum Serenum pręfectum Neronis vigilũ, & tribunos, & centuriones. Quæ voluptas tanta ancipitis cibi? Siccantur pendentes ſuilli iunco transfixi, quales è Bithynia veniunt. Suilli gulæ nouiſſima irritamenta. Circa roborum radices gignuntur. Tutiſſimi, qui rubent callo, minus diluto rubore, quàm boleti. Mox candidi, velut apices flaminis inſignib. pediculis. Hos Neapolitani *conocchielle* vocant, longo enim prodeunt pediculo, callo corporis in turbinem mucronato, à neto fuſorum glomere, *conocchia* vulgò dicto, ita vocãt, placentq; moroſo diuitũ palato. Sunt & in fungorum genere à Gręcis dicti pezicæ, qui ſine radice, aut pediculo naſcuntur, ex Plinio. Nũc aliquos ſubiũgemus antiquis indictos. Eſt fungorũ ſpecies, Neapolitanis *gallinaccia* vulgo dicta, mirabili profectò forma, vt neſcias cui aſſimiles, ad magnã creſcit altitudinẽ, vt brachiis diductis vix homo complecti poſſit: pondus ſexaginta librarum, non orbiculari forma, vt cæteri, ſed veluti manus in digitos plures diducta, vt quercus frondibus aſſimiletur, albi, calloſi, vt vix integro vniuerſa familia veſci poſſit. *Gallinella* verò parua eſt forma, ſpongiis vel naſcentibus porris perſi-

milis,

milis, quatuor digitorum longitudine. Naſcuntur autumno locis vmbroſis. Eſt & fungus, quem *piperitim* vocant: nam veſcendo linguam vellicat, ac ſi piper voraremus, ac fauces incendit: naſcuntur autumno, coloris albi, vulgò *peperella* dicunt. Eſt & candidus, odoratiſſimus, orbem vix vtraq; manu, diductis pollice & indice cinges, tam eſu ſuauis, vt crudus edatur, præbetur ægris innoxiè, incolæ *richione* vocant, quaſi magnum fungorum regem dicas. Qui vulgò *gallucci* dicuntur, candoris ſunt immaculati, binis, aut ternis, ab vno pediculo iunctis, forma non rotundi, ſed veluti galli criſtæ, vnde nomen ſumpſiſſe ſuſpicor, croci odore, coma velut villoſa. Sed ne moleſti ſimus, ſumma eſt, quòd vnaquæq; regio ſuos populares habet.

Nunc ad aliud genus deueniendum, quod ſcilicet circa arbores adnaſcitur. Nicander maximè fungos, qui ficui adnaſcuntur, laudat, inquiens:

Quum fuerit ficus multo ſub ſtercore tecta,
Si mox perpetuo fructu conſpexeris illam,
Innocuis ſurgent radicibus vndiq; fungi,
Quos tu ne vertas, radicem cædito nullam.

Plinius non ſolùm ex ficus arbore, ſed his aberit, inquit, veneni argumentum, quo ſimilior fuerit arborum fici. Quidam diſcreuere arborum generibus, fico, ferula, & gummi ferentibus. Populus alpina fungis naſcentibus laudatiſſima. Quercus probatiſſimos, inquit Plinius. Sed apud nos noxii ſunt, nec ſcio cur quercus probatiſſimos ab eo producere dicatur, robur verò noxios, quum eiuſdem generis ſit, ne dicam idem. Diphilus medicus: Familiares, & innoxii creduntur, recentes, minutiſſimi, molles, friabiles, qui in vlmis & piceis naſcuntur, ex Athenæo. Sed omnium optimi, qui in ſambuci radicibus adnaſcuntur, & hyeme edimus.

Poſtremum genus è ſaxis naſcitur. Præciditur ad eſum, alius ſubnaſcitur, ſemperq; nouos producit, reſtibili fœcunditate, ſeptem diebus perficitur, ſexies anno demetitur, terra dodrante operitur. Neapoli afferuntur ex Veſuuio monte lapides, Surrentum ex Fageto altiſſimo ſui tractus monte, Abellini ex Parthenio monte, in Apulia ex Gargano & celſioribus montium partibus: nam ſaxa, vbi ſemel produxiſſe vident, ſuffodiunt, & venales exportant. Naſcuntur aliquando non pileati, ſed turiones vt aſparagi, & in ramos diuiſi.

Nunc & genera indicabimus, quæ verno naſcuntur tempore. Plinius. Nec non & carnoſa aliqua appellabimus, vt ſpongias in humore pratorum enaſcentes. Naſcuntur Martio menſe, eiſq; veſcimur quadrageſimalibus ieiuniis. A ſpongiarum ſimilitudine *ſpongiolas* dicimus. Strobilos magnitudine, & forma præferunt, vt trium librarum pondus ſæpe expleant. foraminibus peruiæ, & vacuæ ſunt. Simul & cum his naſcuntur, quas vulgò *monacelle* vocamus, colore nigro, cauli ſex foliolis rotundis per centrum annexis hærentibus, ſed ſapore inferiores. Sunt & omnium fungorum optimi, qui vulgò *virni* dicuntur, quod verno tempore naſcantur, Romanis *prignoli* dicuntur, primis Apri-

li imbribus erumpunt, odorati, gustui suaues, & innocui, nascuntur in syluis, sub arborum vmbris: vbi semel nascuntur, quotannis repullulant. Aliquando cæsis arboribus è loco euanescunt. Solum, in quo nascuntur, cinerei coloris. Hermolaus innocentissimos dixit, qui è rubis vere nascũtur, rotunditate clusili, quos inde *prunello*, & *spinulos* vocãt, & è carduis, quos inde *carduelos* vocãt.

Ars. Postremo eos prosequemur, quos ars reperit. Dioscorides tradit esse qui dicant, vtriusq; populi, albę nigræq; cortices in minutias concisos, & segetibus stercoratis insparsos, fungos vtiles, innocentesq; parere toto anno restibiles. Ait Tarentinus: Fermento in ipsis populi nigræ truncis, iuxta terram recisis aqua diluto, protinus coalescunt ægiritæ. Additq;, si montanum aruum, multis calamis, stipulis, & fruticibus scatens, quum cœlum imbres parturit, incendatur, permulti sponte naturæ prorumpent fungi: si tamen aruo iam ignem experto, non subsequitur imber, qui impendere videbatur, aqua linteo raro stillatim imbris imitatione conspergenda, iis incensis locis, nascenturq; fungi quidem, sed aliquando deteriores, siquidem meliores in hoc genere sunt, qui imbre aluntur.

De tuberibus. Cap. LXXI.

Post fungorum aggrediemur tuberum tractationem. Ferè eodem in genere sunt, eodemq; ferè malo placent. Iuxta illud Martialis,

Rumpimus altricem tenero de vertice terram,
Tubera: boletis poma secunda sumus.

Decens erat, priusquam genus cartilagineum, quod sub terra occulitur, aggrederemur, de tuberibus alloqueremur, quæ non nisi radices sunt. Galenus radicibus aut bulbis annumeranda dicit, innoxia & insipida esse, proinde, qui ipsis vtuntur ad excipienda condimenta vtuntur, alimentumq; quod ab ipsis in corpus distribuitur, nullam insignem qualitatem habere. Platina vino lota sub cineribus coquenda dixit, & sale ac pipere aspersa adhuc calida in conuiuiis post carnium esum comedenda. Apitius, Tubera elixabis, sale asperges, surgulo infiges, subassabis, & mittes in caccabum, oleum, liquamen, careum, vinum, piper, & mel, quum ferbuerint, amylo elixabis, tubera exornabis, & inferes. Vel tubera elixabis, & asperso sale in surculis affiges, & subassabis, & immittes in caccabum liquamen, oleum, carenum, vinum modicè, & piper confractum, & mellis modicum, feruere permittas, quum ferbuerit, amylo obligabis, & tubera compinges, vt combibant, illud exornabis, quum bene ferbuerint, inferes, si volueris eadem tubera omento porcino inuolues, assabis, & sic inferes, & alia. Credidit antiquitas cognationem illius aliquam cum cœlo esse, nec nisi tonante Ioue nasci, vt in Satyra Aquinas Poëta:

Et faciunt lautas optata tonitrua cœnas.

Cuius causam symposiorum quarto Plutarchus peruestigat, aitq; complures asseuerare tonitru perinde quasi insolatione, vel aëris impulsu terram hiare, sic rimis solo fathiscente solere coniici, qua parte tubera latitarent. quapropter

pter

præter tonitru gigni tubera, non ostendi vulgus opinatur, nō secus, quàm si quis existimet imbres cochleas creare, potius quàm illectas humore ex maceriis, & sepibus in lucem euocare. Agemachus rem confirmabat experientia, ac miraculum quidem censebat, cui tamen fides non debeat derogari, siquidem permulta tonitrus, & fulminis prodigia conspiciuntur, quæ cœcas habent causas, & cognitu difficiles, vel quorum nemo prorsus rationem potest inire: etenim bulbus, inquit, qui derideri solet, ac in prouerbium abiit, non exilitate sua fulmen vitat, sed occursante discordantium virium miraculo: veluti ficus arbor fulmine non icitur. Sic cœlestibus aquis, tonitru, fulgetro, calore, & ventorum impetu, penitus in terræ viscera compulsis humum in se colligi dicebat, & globosas quasdam collectiones, abscessusq; fungosos excitare, quemadmodū in corporibus calor & sanguis sæpe strumosa, glandulosaq; tubercula creāt, itaq; tubera non sine calore neq; sine aqua gignuntur, sed à terra pariente, permutataq; corporum incrementa capessunt, huius itaq; fermento cœlestis imbris imbuta terra globatur, & caloris adminiculo humor terreus in hæc tubera coalescit. Plinius: De tuberibus hæc traduntur peculiariter, quum fuerint imbres autūnales, ac tonitrua crebra, tunc nasci, & maximè è tonitribus, nec vltra annū durare. Atheneus autumno, quū imbres & tonitrua incesserint, gigni, vere iam vegeta ad vsum promi. Si maxima tonitrua fuerint, maxima erūt, si magna, magna, vnde illa præcipua generationis causa videtur. Plinius: Crescāt ne, an vitium id terræ (neq; enim aliud intelligi potest) ea protinus globetur magnitudine, qua futurū est, haud facile arbitror intelligi posse. Putrescēdi etiam ratio communis est iis cum ligno. Laertio Licinio prętorio viro iura reddēti in Hispania, Carthagine, paucis hinc annis scimus accidisse mordēti tuber, vt deprehensus intus denarius primos dentes inflecteret: quo manifestū erit terræ naturā in se globari, quod certum est ex iis, quæ nascuntur, & seri non possunt.

Græcis ὕδνον, & οἴδνον dictum videtur. οἴδνον ab οἰδαίνω, id est, tumeo. Græci Poëtę γηγενεῖς, id est, terræ natos dixerunt. Porphyrius θεοτρόφους, id est, deorum filios: rationem diximus in fungis. Latini tubera vocant. Itali *tartufi*. *Nomen.*

Phanias, ex Atheneo, neq; florum, neq; seminum vestigia ostendere dixit. *Descriptio.* Dioscorides ita describit: Tubera rotundę radices sunt, sine foliis flauescentes, vere fodiuntur, cruda & cocta eduntur. Theophrastus: Radix proculdubio est, & si radicis nullam habeat formam. Plinius: vndique terra circumdata, nullis fibris nixa, aut saltem capillamentis, nec vtique extuberante loco, in quo gignuntur, aut rimas agente, neque ipsa terræ cohærent, cortice tamen includuntur, vt planè nec terram esse possimus dicere, nec aliud quàm terræ callum. Excedit sæpè magnitudinem mali cotonei, etiam librali pondere. Miraculum est maximum, aliquid nasci aut viuere sine vlla radice. Athenæus biennium non absoluere dicit, quamuis annum viuant: eorum vigor verno tempore. Sed quæ Plinius habet, (Nec vtique extuberante loco in quo gignuntur, aut rimas agente) falsa videntur: nam

Maio menſe, quum iam ad debitum incrementum venerint & maturitatem, terra in rimas fathiſcens foras eiicit. Quod etiam Martialis teſtatur, dicens:

Rumpimus altricem tenero de vertice terram.

Genera. Plinius duo eorum genera. Arenoſa dentibus inimica, altera ſincera. Diſtinguũtur colore, rufo, nigroq;, & intus candido. Diphilus apud Athenæum inter tuberum genera, quædam lethalia eſſe dicit, vt in fungis. Apud nos duo eorum genera, alba, quæ extrinſecus læuia, & inſipida; & nigra vulgaria: aiunt enim eum locum, qui tubera producere amplius nequit, alba illa producere.

Solum. Athenæus: In littoribus & arenoſis locis naſci vult. Plinius, Sabuloſis, ſiccis, frutectoſiſq; locis. Aſiæ nobiliſſima circa Lampſacum & Alopeconeſum, Græciæ verò circa Elim. Athenæus in Acarnida circa Lampſacum, & in Alopeconeſo, & in Eleorum regione. Hegeſander Delphus in Helleſponto. Neapoli, Morono, Cardinali, in Apulia, & Calabria naſcuntur.

Satio. Cæterum non deſunt, qui ſeminaria dicant origine naſci. Plinius, Quibuſdam locis acceptantur riguis, & ſeruntur, ſicut Mitylenis naſci negant, niſi exundatione fluminum, inuecto ſemine ab Tiaris. Eſt autem is locus, in quo plurima naſcuntur. Athenæus: Sunt tamen qui etiam ſeminis principium hæc habere arbitrentur, quando in Mitylenorum littore, non prius naſci compertum eſt, quàm pluuia aqua ſemen ex Tiaris detulerit: is enim locus eſt, in quo plura naſcuntur. Herbam, quæ ſuper tubera creſcit, qua reperta præſertim ſubeſſe cognoſcuntur, Pamphilus hydnophyllon vocat. Sed id noſtro tempore falſum videtur: nam ſub omnibus herbis indifferenter naſcuntur. Herbæ enim ſub quibus naſcuntur multæ ſunt, & ſylueſtres, quæ ſub arborum vmbris viuere poſſunt, vt gramen, trifolium cæteraq;. Sed tubera ſues demonſtrant: dum enim proni pabulum quærunt, odore forſan illecti, rictu excauant, ac inueniunt, eiſq; auidiſſimè depaſcuntur. Subulci loca notant, vt altero anno ibidem effodiendo alia inueniant. Naſcuntur autumno, quia copioſius hyeme & vere reperiuntur. Maio menſe terram aperiunt, ac foras emergunt, quæ ab auibus, vel ſuibus deuorantur, ſi ab hominibus non capiuntur.

De radicula, ſeu raphano. CAP. LXXII.

NVNC ad alias radicum ſpecies deſcendẽdum, quæ terra occuluntur, demum ad bulbos, quum radices etiam imitentur, vt rectus hortenſium herbarum ſeruetur ordo. Plinius: Raphano vis mira colligendi ſpiritum, laxandiq; ructum, ob id cibus illiberalis, vtiq; ſi proxime olus mandatur. Si verò cum oliuis drupis, rarior ructus fiet, minuſq; fœtidus. Ægypto mirè celebratur propter olei fertilitatem, quod è ſemine eius faciunt, hoc maximè cupiunt ſerere, ſi liceat, quoniam quum & quæſtus pluſquàm è frumento, & minus tributi eſt, nullumq; copioſius oleum. Atq; vt eſt Græca vanitas, fertur in templo Apollinis Delphis adeo cęteris cibis prælatus raphanus, vt ex au-

ro dicaretur. Scripsit & Moschion Græcus vnum de raphano volumen. Vtilissimi in cibis hyberno tempore existimantur, iidemq; dentibus semper inimici, quoniam atterant: ebora certe poliunt. Odium his cum vite maximum, refugitq; iuxtà satos. Palladius, Raphanum sicut brassicam constat esse vitibus inimicum, nam si circa se serantur, natura discordante, refugiunt. Sed vterq; in errorem irrepsit, nam Plinius è Theophrasto transcripsit de brassica loquente, vt superius visum est ex quarto libro, capite vigesimo de historia: & libro de causis de vite loquens ait, Quum germen propinquū est brassicæ, retrorsum parte sua postrema flectitur, quasi odoris vehementiā fugiat. Transcripsit Plinius: Lædit odore, aut succi mistura, vt raphanus vitem: olfactrix enim intelligitur, & tangi odore mirum in modum, ideoq; quum iuxta sit auerti & recedere, saporem inimicum fugere. Hinc sumpsit Androcides medicinam contra ebrietates raphanum mandi præcipiens: odit & caulem, & olus omne. Florentinus: Si quis perunctas succo raphani manus habuerit, impunè serpentes tractabit, impositi scorpionibus, confestim necant, & si quis prægustans à scorpione feriatur, citra aleam vitæ ad integram valetudinem cito redigetur. Galenus vrbanos homines dicit ante alios cibos crudum mandere cum garo, vel aceto alui ciendæ gratia: rusticos verò & cum aliis obsoniis, estq; potius obsonium, quàm alimentum. Caules & folia cocti manduntur. Caulis quem vere producit, elixus estur cum oleo, garo, & aceto, vt rapæ caulis, nutritq; magis, quàm eius cruda radix. Sunt enim, qui non solum caules, sed ipsas radices raparum modo elixas esitant.

Theophrasto ῥαφανὶς Atticè, aliàs ῥάφανος, & ῥάφανον appellatur, vt tradit *Nomen.* Athenæus, quod facilè appareant, siue nascantur: ἀπὸ τοῦ ῥαφαίνειν. Athenæus etiam, Calliam raphanum dixisse ait. Varro à Græcis raphanon, & crambidion dici scribit. Dioscorides à Romanis radices dici. Raphanus item & radicula à Celso dicitur, nomenque apud Latinos sibi arrogasse radicis videtur, quod cæteras corporis amplitudine superet, vel quia paucissimis cedat. Itali *radice, & rafano.*

Raphanum Theophrastus ex eo genere esse dicit, quod ex pluribus con- *Genera.* stat, & hæc recenset. Radicis genera, Corinthium, Cleonæum, Liothalassium, Bœotium. Amplissimè Corinthia adolescit, quæ vel stirpe detecta constet, hæc enim sursum versus protuditur, non vt cæteræ in terram ampliari solita est. Liothalassia, quam alia Thraciā vocant, hyemis patientissima. Bœotia dulcissima est, & figura rotunda, nec vt Cleonęa prælonga. Tradunt præterea genus vnum erucæ foliis: quò folium læuius, suauior, atq; mitior est: quò scabrius est, acrior est raphanus. Athenæus è Theophrasto quinq; recenset genera, excepto syluestri erucifolio, scilicet Corinthium, Liothasium, Cleoneum & Bœotium, addit autem Amoreū, quod in nostris codicibus apud Theophrastum desideratur. Plinius autem dum Theophrasti raphanorum genera interpretari conatur, brassicarū genera recenset, vt diximus in brassica, & quæ

Theophrastus de raphanis, ipse erranter napis tribuit. Inquit enim: Græci naporum quinq; genera fecêre, Corinthium, Cleoneũ, Liothasium, Bœoticum, & quod per se viride dixerunt. Ex iis in amplitudinem adolescit Corinthium, nuda ferè radice. Solũ enim hoc genus supernè tẽdit, non vt cętera in terram. Liothasium quidam Thraciũ appellant, frigorũ patientissimum: ab eo Bœoticum dulce est, rotunditate etiam breui notabile, nec vt Cleoneũ prælongum: in totum quidem, quorum tenuiora folia, ipsi quoq; dulciores: quorũ scabra, & angulosa, & horrida, amariores. Est præterea genus syluestre, cuius folia sunt erucæ similia. Nostri alia fecêre genera. Algidense à loco, longum atque translucidum, alterum rapi figura, quod vocant Syriacum, suauissimum fere, ac tenerrimum, hiemisq; patiens: præcipuum tamẽ est, quod è Syria non pridem aduectum apparet, quoniam apud authores non reperitur. Id autem tota hyeme durat. Est & syluestre, in omnibus autem probandis maximè spectantur caules: immitium enim rotundiores, crassioresq;, ac longis caulibus: folia ipsa tristiora, & angulis horrida. Nicander duo raphanorum genera tradidit suis in Georgicis, Athenæo referente,

Vt raphanos duplici cernes consurgere forma,
Deinde rapas, hæc longa simul, simul aspera gustu,
Surgit in areolis.

Et alibi:

Duplex raphani species, hæc longa, rotundus
Surgit in areolis alter.

Genus est vnum raphani, quod ab Herodoto narratur. Smyrnea in Ægypto cum cæpis & allio pyramidibus condendis pręberi solitum. Iulius Pollux author, cõfirmat id Diodorus & Plinius, qui scribũt ad id opus, in raphanum, cępas, & allium talenta mille octingẽta erogata. Plinius. Palladius. Fœminini generis radices putantur, quę minus acres sunt & habent folia latiora & lęuia, & cum rotunditate virentia, ex qua iubent folia colligi. Nos ita distinguemus genera à varietate, quã Neapoli habemus, nostrasq; species authorum speciebus accommodabimus: si coniectura, & verisimilibus rationibus aliquid assequi possimus. Est genus primum satiuũ dulce, tenerum, translucidum, lõgum, cęteris tenuius, folio lęuiori, latiori, & virẽti, & hoc duplici colore, albo & rubeo. Album nostratẽ dicimus, rubrum Hispanicum, fortasse nobis illinc aduectum. Id genus Theophrasti Cleoneum, quod prelonga radice est, & dulci, nec tam patiens aduersus frigora, & huic nostro adaptari possunt omnes hæ notę. Plinii enim Algidense genus, longum, translucidum, & Palladii genus fœmininum, quod minus acre, & folium latius, lęuiusq; sit, & cum iucunditate virenti. Secundum genus magis ferum & immite est, & si etiam seratur à nobis. Vulgò *rapeste* dicimus, maiori amplitudine, sapore acriori, cortice duriori, validius aduersus frigora, folio hirsutiori, nigriori, cuius plures sunt species. Prima est rotũda, rapæ forma, sapore dulciori, quàm pręlonga, & hyeme velluntur è

terra,

terra, vulgò *ramoraccie* dicũtur, & vtrumq; genus & albo, & colore nigro veſtitur. Quæ orbicularis eſt formæ, videtur à Theophraſto Bœotica dici, quæ dulciſſima & rotũda figura. Nicandri autẽ rotũda ſpecies. Plinii Syriaca. Alterũ rapi figura, quod vocant Syriacũ, ſuauiſſimum, & tenerrimũ, hyemisq; patiẽs, hyeme enim Neapoli edimus, & tunc increſcũt. Longas, quas vulgò *rapeſte* dicimus, Liothaſias eſſe coniicimus Theophraſti, validiſſimas aduerſus frigora. Longũ Nicandri genus, & ſimul aſperum guſtu, Palladii maſculinum genus. Vnum Apulię naſcitur, paruum, rotundũ, album, reſipiens piper, cibis expetitum, raphanum vulgò vocant. Eſt & poſtremum genus, ſylueſtre, longa radice & tenui, omnibus acutius, cuius caules & cymas vere, & æſtate edimus ex iis, quę ſponte naſcũtur in aruis expetũturq;, ob id magis quã cętera genera, vulgò *rapeſte ſeluaggie*. Aliud ſequenti capite ſylueſtre genus deſcribemus.

Deſcriptio.

Theophr. Radice nititur longa, craſſa, rectaq;, cuius cortex craſſus, & extricabilis. Carnoſa nec ſiccata quidẽ dulceſcit. Semen in ſiliqua, & latere potius apta eſt germẽ parere. Quum indureſcit, tranſit in lignũ. Dioſcorides ſphondilio ſimilem dicit, & aſtragalo. Plinius. Cortice & cartilagine cõſtat raphanus, multisq; eorũ craſſior cortex, etiam quàm quibuſdam arborũ amaritudo plurima illi eſt, & pro craſſitudine corporis cętera quoq; aliquando lignoſa. Nos ita deſcribemus. Aſſurgit caudice vno tereti, flore purpureo obſoleto, vt rapa ſylueſtris floret vere, flore rapitio ſed anguſtiore, & ſcabro, & magis hirto, ſiliquis tumẽtibus, pixidatim effigiatis, rapo quadruplo maioribus, in quibus ſemẽ rotundũ, rufum, ſuperius acutũ, nec maius rapo, ſed eadẽ planta ſæpius inſpicienda eſt: nam & folia rumici, & erucæ modo diuiſa, & ſimilia habet.

Cælum.

Theophraſtus: Gaudet raphanus, dulceſcitq; frigoribus, quibus incrementum in radices, non in folia vertit, auſtrinis atq; ſerenis temporibus, celerius in caulem attollitur ſemenq; promit. Cato: Nebuloſo cœlo gaudet ſeri. Palladius item. Plinius. Frigore adeo gaudet, vt in Germania puerorum magnitudinem æquent. Itemq; nebuloſo ſeri debere.

Solum.

Cato raphanũ in loco ſtercorato benè, aut loco craſſo ſeri iubet. Columella ſtercorata terra, & ſubacta. Palladius, Amat terrã pinguẽ, ſolutam, & diu ſubactã, qualem rapa: tophum, & glaream reformidat. Lętamẽ non eſt ingerendum, ſed potius paleæ, quia inde fungoſę ſunt, meliores proueniunt in arenis. Plinius. Seri vult terra ſoluta, humida. Fimum odit, palea contentus.

Satio.

Theophraſtus. Ex prima ſementi eſt. Iulio menſe ſeritur. Ex hybernis celerrime omnium erumpit, die nanq; (vt itaq; loquar) tertio erumpit. Sua radice ſeri non poteſt, quum facile exiccetur, imbecillisq; ad perdurandum penitus ſit. Sed quæ radice ſeruntur, tunicas habeãt plures oportet, ſimul & lentitiam quandam, vt bulbus, & ſcilla. Columella: Raphanum radix bis anno rectè ſeritur, Februario menſe, quum vernum fructum expectamus, & Auguſto menſe circa Vulcanalia, quum maturius. Sed hæc ſatio ſine dubio melior eſt. Cura eſt eius, vt terra ſtercorata, & ſubacta obruatur, poſt vbi ceperit

aliquod incrementum ſubinde aggeretur, nam ſi ſuper terram emerſerit dura & fungoſa fiet. Sed ne antiqua priſcorum obſeruatio lectores neotericos remoretur, explanabimus, quæ Vulcanalia ſint tempora. Vulcanalia dicebantur Vulcani feſta. Alii dicunt circa calendas Maii, quoniam Flamen Vulcanalis calendis Maii diuinam rẽ Maiæ faciebat, vt Macrobius in Saturnalibus teſtatur: quam opinionem refellendam contendũt, vtpote quòd circa canis ortum, qui Vulcano fertur ſacer, fiebant, aut circa calendas Auguſti. Palladius, Auguſto menſe locis ſiccis radices ſeruntur, quæ hyeme ſuũ vſum miniſtrent, ſerendæ ſunt ſpatiis grandibus, & altè foſſis. Seruntur poſt nouam pluuiá, niſi poſſint fortè rigari: quod ſatum eſt, ſtatim debet operiri leui ſarculo. Iugerum duo ſextarii, vel vt quidam quatuor, quum ſeruntur implent. Plinius: Seritur poſt idus Februarias, vt vernus ſit, iterumq; circa Vulcanalia, quæ ſatio melior. Multi & Martio, & Aprili ſerunt, & Septembri. Incipiente incremento cõfert alterna folia circũ obruere, ipſos verò accumulare: nam qui extra terrã emerſerit, durus fit, atq; fungoſus. Ariſtomachus detrahi folia per hyemem iubet, & ne lacunę ſtagnent, accumulare, ita in æſtate grandeſcere. Raphanus ſexto naſcitur die. Sed coniicio Pliniũ erraſſe, quippe quum Theophraſtus tertio die dixerit, & omnes cõſentiant, ipſe autem ſexto dixit. Sed fortè quæ Theophraſtus de braſſica dixit decimo die prouenire, ipſe de raphano protulit. Plinius: Tertio idus Nouembris Vergilię occidunt, in his temporum interuallis opera ruſtica, raphanos ſerere quibus diebus diximus. Apud noſtros olitores radix ſeritur primum Februario ſeminibus manu depoſitis, in ſulcis ſcilicet binis, radicibus altero, altero verò cucurbitis, aut cucumeribus: nam poſt vigeſimum diem radix eruitur, & eſtur, remanent cucurbitæ, & ſpatio, vbi ſatæ erant, terra repletur, quod Martii calce fit. Secundo ſeritur Auguſto, ſemine fuſim ſato. Poſt decimum diem herbis liberatur, & ſtercoratur, poſt quindecim dies eruitur, ſerunt ſimul paſtinacas, & ſpanachia: & ſi denſius naſcantur, interpollantur aliqua, vt largius radices ſe extendant, nam denſius ſatę graciles fiunt, tranſfertur quæ ſemini deſtinatur, idque autumno fieri debet, vt vere det ſemen. Quærunt ſolum benè ſubactum, vt poſſint radices profundius extendere, in ſolo pingui, & paſtinato radices magnas, & parua folia edunt: in duro, & ſicco, radices paruas, folia magna.

Ars. Sed quomodo radices mira capiant incrementa, docet apparatũ Theophraſtus, ab olitoribus ſui temporis factiratum. Ablatis enim per hyemem foliis, quũ maximè vigent, deſuper ſuccretam inſpargunt humum, ne imbres poſſint admitti: non enim regerminãt, nec folium remittunt, niſi congeſtitiã humum ſubmoueas. Cuius rei in libro de cauſis rationẽ explicat. Radix enim quũ nullum ab imis vim obtineat germinandi, alimentum, quod ſurſum tranſmittebant, tunc ſubtus cohibetur, percraſſaturq;, tumq; omnis putredo, omniſque corruptio aſperſu obiectæ terrę propulſatur, & imbrium, aliarumq; noxarum rerum iniuria vindicatur. Ariſtoteles autẽ ſuis problematis inquit. Cur ſi quis radicu-

radicularum folia tempore hyberno, quum maximè rigent, absciderit, & terram pedibus complanarit, conculcaritque, vt imbrem vllum admittere possit, radiculæ ipsæ per æstatem amplitudine mira crescunt. An propterea quia ne corrumpantur causa conculcandi soliditas est, quæ tumorem patefacere prohibet, alimentum verò quod aliter ad germen sursum transmitteretur, radix sibi ipsa totum dispensat, itaque vel amplior fiat necesse est, vel suo de latere radices alias mittat, germinans modo cæparum, has enim multiplices effici nouimus, si quis annuas non euellat, sed tempore hyberno relinquat, at quum vim istam procreandi vt laseri cæparum natura dedit, sic radicularum negarit, necesse profectò est ipsas illas crassescere, nimiam ob copiam alimenti. Palladius idem docet: Maiores fieri creduntur, si sublatis omnibus foliis, & solo tenui, caule dimisso sæpè terris operiātur. Plinius. Caule reciso ferè omnia regerminant, exceptis quæ non scabrum caulem habent. Est in vsu verò ocimum, raphanus, lactuca: hanc etiam suauiorem putāt à regerminatione. Raphanus vtiq; iucundior detractis foliis, antequam decaulescat, hoc & in rapis, nam & eadem direptis foliis cooperta terra crescunt, durantq; in æstate. Quæ omnia ex Theophrasto de brassica loquente transtulit, ne aliqua quæ Theophrastus brassicę tribuisset, ipse raphano non ascriberet. Theophrastus: porrorum, radicumque magnitudo ex translatione. Plinius, Omnia translata meliora, grandioraque fiunt. In translatione & medicina est, desinuntq; sentire iniurias, vt raphani. Sed puto Theophrastum de vniuersalibus herbarum radicibus locutum, non de raphanis, & quæ Plinius scripserit de raphanis à Theophrasto de brassica loquente transtulisse: nam raphani hic Neapoli non transferuntur. Plinius: Præcipuè salsis aluntur, itaq; etiā talibus aquis irrigantur, vt in Ægypto nitro sparguntur, vbi sunt suauitate præcipui: in totū quoq; salsugine amaritudo eorum eruitur, fiuntq; coctis similes: nanq; & cocti dulcescunt, & in vaporum vicem transeunt. Itemq; peculiaris medicina raphano in salsis aquis, quæ & alioqui plurimū suauitati, & fertilitati conferunt: quæ omnia è Theophrasto trāstulit, vt vidimus capite brassicæ dicato. Ex quo Palladius, Suauiores fiunt, si eas aqua salsa frequēter aspergas, fuitq; in causa, vt Palladius quoq; erraret. Plinius: Prodidere, si palo adacto cauerna palea insternatur sex digitorū altitudine, deinde in semē, fimumq; & terra cōgeratur, ad magnitudinem scrobis crescere. Palladius: si ex nimis acra dulcē fieri velis, semina die ac nocte melle macerabis, aut passo. Florentinus: Raphani dulces erunt, quorum semen vino mulso, aut vuarum passarum succo fuerit maceratum.

Inf. rem.

Pulices appellātur bestiolæ raphanis innāscentes, dicit Theophrastus, quibus ne noceant, eruum interserere remedium est. Sed ne nascantur, nullū adhuc remedium repertum putat. Plinius: Raphano innascuntur erucæ. Sed item erranter interpretatus est à Theophrasto, quippe qui brassicis erucas innasci dixit, non raphanis.

De armoracea, siue raphano syluestri. CAP. LXXIII.

ALIA raphani syluestris species nunc describitur. Dioscorides huius tam folia, quàm radicem in olera recipi dixit. Columella ita condit. Armoraciorum cymas salire oportet, diemq; vnum, & noctem sinere, dum muriam remittant, deinde muriam eluere, & expressas in cratibus pandere, dum assiccescant, sic conditis superinfundi ius, quod sit aceti duarum partium atque vnius muriæ, deinde arido spissamento fœniculi sic comprimi, vt ius supernatet: inde oportet sæpius ius suffundere, nec pati sitire salgama, idq; verno tempore faciendum.

Nomen. Græcis ῥαφανὶς ἄγριος, id est raphanus syluestris. Theophrasto videtur κορινθία ῥαφανὶς, vt videbitur inferius. Dioscorides Romanis ramoraciam dici fatetur. Sed admonendum agrioraphanon differre à raphano agria, nam aliud est syluestris raphanus, & aliud raphanus syluestris, quemadmodum leucacantha ab acanthaleuce, & alba spina à spina alba. De agrioraphano Dioscorides libro quarto egit, de raphano agria, siue de raphano syluestri nũc agetur. Columella armoracium vocat. Plinius armoraciam, & Pótici armon, & alii leucem. Palladius: ramoracea agrestis est raphanus. Romæ adhuc *armoracia* dicitur. Neapolitanis ab armoracia corrupto satis nomine *racecotena* dicitur.

Descriptio. Theophrastus ita describit. Amplissime Corinthia radix adolescit, quæ vel stirpe constat desecta, hæc enim sursum versus producitur, non vt cæteræ in terram ampliari solita est. Dioscorides verò, Folia satiuo similia, sed magis lapsanam imitantia. Radix tenera, gracilis, subacris, similisq; radici, seu tragii. Plinius: Fronde copiosius quàm corpore. Folia longa, & acuta, sinapi instar acerrima, adeò vt caput tentet, & lachrymas cieat.

Genus. Plinius: Est satiui vsus in Italia, & armoraciam satiuam vocant.

Cœlum. Plinius Arcadicum prætulit omnibus, & si alibi nascatur.

Solum. In hortis habetur, sic è syluis translatus ad culta edomita feritate mitescit, meliorque fiet. Crescit aliàs circa margines itinerum, & loca arenosa, inque pratis, nonnunquam sua sponte copiosa prouenit. Quærit solum solutum, pingue, & profundè pastinatum, vt omnia olera, vt radices longiores iniiciat.

Satio. Palladius Martio seri posse, & transferri dixit. Locis siccioribus Octobri transferri ad culta, vt melior fiat. Seri etiam Nouembri. Seri semine apud nos non vidi, seritur tamen agnatis propaginibus, helenii, vel ari modo, integris, aut dissectis, aut radicibus in multas partes recisis, Nouembri, Decembri, Ianuario, Februario, & Martio, tam viuaci est natura, quod vbi semel seueris, vix eo possis liberare loca: nam & si radices integras extirpaueris, illius fibræ, vel potius capillamenta rediuiuam nanciscuntur naturam, eundemq; locum raphanis replebunt.

De rapis. CAP. LXXIIII.

AB his ratio habenda eſt raporum, naporumque: nam vtraque ruſticos implent, magis tamen vtilia rapa ſunt, quia & maiore incremento proueniunt, & non homines ſolum, verùm etiam boues paſcunt. nam hyberna cibaria pecudibus id olus præbet, ex Columella. Plinius: Latini in tranſcurſu de rapis attigere, paulò diligentius Græci, & ipſi tamen inter hortenſia: ſi iuſtus ordo fiat, à frumento protinus ei locus aſſignandus, quando aliis præſtantior vſus ab his non eſt. Ante omnia nanque cunctis animantibus naſcuntur, nec in nouiſſimis ſatiant ruris alitum quoque genera, magisque ſi decoquatur aqua, quadrupedes & fronde earum gaudent, & homini nō minor rapaciorum ſuis horis gratia, quàm cymarum flaccidorum quoq;, & in horreis enecatorū, vel maior quàm virentium. Ipſa verò durat, & in ſua terra ſeruatur, & poſtea paſſa, penè ad alium prouentum, famemque ſentiri prohibent. A vino atque meſſe tertius hic Tranſpadanis fructus: in cibis quidem noſtris pluribus modis commendantur, durantq; ad alia, ſinapis acrimonia domita, etiam coloribus picta præter ſuum ſex aliis, purpureo quoq;, neq; aliud in cibis tingi debet. Atq; vt eſt Græca vanitas, fertur in templo Apollinis Delphis adeò cibis prælatus, vt rapum dicaretur è plumbo. Scires non ibi genitum Manium Curium Imperatorem, quē Samnitium legatis aurum repudiaturo afferentibus, rapū torrentem in foco inuentum, annales noſtri prodidere. Galenus. Olerum omniū radicū aduerſiſſimæ ſunt rapæ. Niſi coquatur dura eſt, nec eſculenta, cocta omniū minus nutrit. Vnde conditur muria, & acero & in totū annū ipſa vtuntur, coctionē diuturniorem poſtulat, eaq; laudatiſſima, quæ cocta bis fuerit. Crudior ſumpta concoctu difficilis, flatulenta, ſtomachoq; noxia eſt. Plinius: Democrit⁹ in totū abdicauit eā à cibis propter inflationes. Diocles magnis laudibus extulit, etiā Venerem ſtimulari ab ea profeſſus. Itē Dionyſius, magisq; ſi eruca condiretur. Sed ad eius condituras accedamus. Varro ſeruari rapa cōſecta in ſinapi dixit. Columella ita docet: Raporū quam rotundiſſima ſumito, eaq; ſi ſunt lutoſa detergito, & ſummā cutē nouacula decerpito, demū ſicut conſueuerunt ſalgamarii decuſſatim ferramento lunato incidito. Sed caueto ne vſq; ad imum præcidas rapū. Tum ſalem inter inciſuras raporum non nimium minutum aſpergito, & rapa in alueo, aut ſeria cōponito, & ſale pluſculo aſperſa triduo ſinito, dum exudent. Poſt tertiam diem mediam fibram rapi guſtato, ſi receperit ſalem. Deinde quum videbitur ſatis recepiſſe, exemptis omnibus, ſingula ſuo ſibi iure eluito. Vel ſi non multum liquoris fuerit, muriam duram adiicito, & ita eluito. Et poſtea in quadratam ciſtam vimineam, quę neq; ſpiſſe, ſolidè tamē, & craſſis viminibus cōtexta ſit, rapa cōponito. Deinde ſic aptatam tabulam ſuperponito, vt vſq; ad fundū, ſi res exigat, intra ciſtam deprimi poſſit. Quum autem tabulam ſic aptaueris, grauia pondera ſuperponito, & ſinito nocte tota, & vno die ſiccari. Tum in dolio, picato fictili, vel in vitreo componito, & ſic infundito ſinapi, & acetum, & à iure contegantur. Sed curandum, vt antequam caulem, aut cymam faciant, dum ſunt tenera cōponan-

tur. Apicius, Rapæ sic apparantur. Rapos elixatos exprimes, deinde teres cumini quamplurimũ, rutæ verò minus, laserpitium item Particum adde, vel acetum, liquamen, defrutum, & oleum, quæ modice feruere facies, & inferes. Alia ad delicias præparato. Rapas elixatas inferes, oleum subinstillabis, quibus si voles acetum addis. Platina: Non erit insalubre, si prima abiecta decoctione, secundo elixaueris, additis aromatibus, quæ eius inflationem tollant. Palladius aliam docet: Decembri rapa in partes minutas recisa, & leniter cocta, tota die diligentius exiccata, ne quid reseruet humoris, & sinapi ex aceto (sicut mos est) temperato immersa condire curabimus, & repleta vasa claudemus, ac post aliquos dies gustibus explorata proferemus vsuri, quam Ianuario quoque, & Nouembri mense poterimus efficere. Nicander etiam docet aceto condire, & sinapi, vt quando comederentur, aperirentur venæ.

Vt raphanos duplici cernes consurgere forma,
Deinde rapas, hæc longa simul, simul aspera gustu
Surgit in areolis, hanc tu concidito, ventis
Extenuans, gratamq́; hyemi, & custodibus aptam.
Otia longa domi qui carpunt, fluctibus ipsum
Si calidis spargas, vitam renouare videbis.
Radicem concide rapis, pellemq́; virentem,
Purgato paulum sumptas, soliq́; reponens
Siccato paulum, quum feruida protinus vnda
Fecerit has tumidas, tingens salsugine multa
Mergito, ponderibus æquis infundito acetum,
Albaq́; musta, tegas intus stringens sale multo,
Mox æquare tibi studio sit, fundito sæpe
His vuam passam, & mordentia grana sinapis,
Vtraq́; pars fæce si profundatur aceti,
Iucunda salsamentum lacerare parabit
His, quibus haud aderunt mensæ conuiuia lautæ.

Nomen. Græcis γογγύλη, & γογγυλὶς ab eius figura, quæ plerunque rotunda esse solet, vocabulum detorserunt: nam apud eos γογγύλιον dicitur, quod in rotunditatem coactum sit. Apellas in ciuitatibus Peloponnesi scribit à Lacedæmoniis gasteras appellari. Nicáder apud Bæotas zeceltidas appellari ex Atheneο. Latinis rapum, & rapa est, quod extra terrã ruat, quasi ruapa nominent, Varrone teste. Alii quod passim rapiatur, rapi nomen deflexum esse censent. Columella eum gongilida vocat in hortulo:

Gongilis illustri mittit quam Nursia campo.

Italis dicitur *rapa.*

Genera. Alios rapæ esse, alios non esse generis diuersitatem putant, sed vtrumque sexum ex hoc genere intelligunt, ex eodem genere prouenientem: effœmina-

ri

ri nanque rarius collocatas, masculescere densius compositas, & in terra difficili, Theophrastus dixit. Nicander rotundæ, & longæ genus dixit, vt raphani:

Vt raphanos duplici cernes consurgere forma.
Deinde rapas, hæc longa simul, simul aspera gustu.

Græci duo prima fecere genera ex Plinio, masculinũ, fœmininumq;: & ea serendi modo ex eodem semine. Densiore enim satu masculescere item in terrã difficili. Sępius satam transire in marem. Cassianus Gręcus in Augusto: Rapum capitatum, & rapũ præcox, & gongila asparagos nominant, & rapum syluestre. Plinius: Species omnium tres, aut enim in latitudinem fundi, aut in rotunditatem globari: tertiam speciem appellauere syluestrem. Medici masculini generis in his faciunt rotunda, latiora verò, & concaua fœminini, præstãtiora suauitate, & ad condiendum faciliora. Possidonius rapas etiam syluestres esse ait. Apud nos in duo genera diuiduntur, alba rotunda, capitata & longa.

Rapa constat radice longa ex Theophrasto, velut raphanus, & breui caule, radice carnosa, & cortice & carne, sed cortice carni adhærente. Semen includitur siliqua, & fœcundum est. E latere apta est fructum parere. Plinius syluestrem describit: Radice in longitudinem procurrẽte raphani similitudine, folio anguloso scabroq;, succo acri: in aruis maxime nascitur fruticosum, semine candido, duplo maiore, quàm papaueris. Nos verò, Satiuum rapum caule & foliis raphano simile est, floribus verò & siliquis, in quibus semẽ profert, rapis, aut brassicis. Floret æstate, ac siliquatur. Subinde syluestrem ita depingit Dioscorides. Syluestre rapum in aruis nascitur, frutex est in cubiti altitudinem assurgens, ramosus, læuis in cacumine, folia fert læuia, digitali latitudine, aut maiora, & fructum in siliquis calyculatis, cumq; eorum inuolucra aperiuntur, alia intus siliqua spectatur, quæ quandam capitis speciem præbet, in qua semina parua conspiciuntur. Foris nigra, intus alba. *Descriptio.*

Dulcescit algoribus ex Theophrasto, per quos in radicem, non in folia incrementum capessit. Pollux ex Athenæo: E Mantinea maximè commendantur. Columella ex Nursina ciuitate Italiæ, vt diximus. Cato cælo nebuloso lætari dixit. Plinius: Nebulis & pruinis aluntur amplitudine mirabili. Vidi quadraginta libras excedentia. Frigore dulciora fieri existimantur, & grandiora. Tepore in folia exeunt. Palma in Nursino agro nascentibus. Taxatio in libras sextertii singuli, & in penuria bini, proxima in Algido natis. Possidonius syluestres in Dalmatia frequenter nasci dicit, ex Athenæo. *Cœlum.*

Cato agrum lætum & crassum optare dixit. Alibi: Rapinam & coles rapitii vnde fiant, & raphanum in loco stercorato benè, aut in loco crasso serito. Columella: Solum putre & solutum desiderat, nec densa nascitur humo. Campis humidisque locis lætatur. Loci proprietas semen commutat: nanque in alio solo rapa biennio sata, conuertuntur in napum, in alio napus raporum accipit speciem. Solum subactum pluribus iterationibus aratri, vel rastri, largoque stercore satiatum postulant: nam id plurimum refert, non solùm quod melius *Solum.*

ea proueniunt, sed quia etiam post fructum eorum sic tractatum solum segetes optimas facit. Palladius. Solo putri, soluto, nec spisso, locis humectis lætatur, & campis. Loci proprietas rapi, & napi semen mutat in alterum: nam rapa in alio solo per biennium sata, mutantur in napos, alio verò napus transit in rapum. Plinius: Terram non morosè eligit, penè vbi nil aliud seri possit. Alibi: Nisi in stercorato non lætatur.

Satio. Ex prima sementi Theophrastus dixit, post æstiuum solstitium mense Iulio. Refert enim & tempus, sata enim diebus calidis, celerius excaulescit, & ocyus siliquatur. Semen præstantius, quo subtilius, crassum vitio non caret. Semine satas transferunt, ne densius satu masculescere possint. Varro: Tantum valet vetus semẽ, vt naturam commutet, nam ex veterum semine brassicæ nasci aiunt rapa, & contra ex raporum brassicam. Plinius ab eo: Ex semine brassicæ veteris rapa fiunt, atq; inuicem. Florentinus: Rapæ semen post annos tres brassicam producit, & vice versa. Palladius: Semen brassicæ vetustum mutatur in rapa. Columella: Riguis locis rectè ab solstitio seritur, siccis vltima parte mensis Augusti, vel prima Septembris. Iugerum agri non amplius quatuor sextariis raporum seminis obserendum est. Duas habet sationes & eandem culturam, quam raphanus. Melior tamen satio mensis Augusti. Seruant adhuc antiquorum consuetudinem religiosiores agricolæ, qui quum ea serunt, precantur vt sibi, & vicinis nascãtur. Locis frigidis, vbi timor est, ne autumnalis satio hyemis gelicidiis peruratur, harundinibus humiles canterii fiunt, iisque virgæ transuersæ imponuntur, & virgis stramenta supra iaciuntur, & sic à pruinis semina defenduntur. Palladius, Iugero raporum quatuor sextarii sufficiunt. Si spissa sunt, interuelles aliqua vt cætera roborentur. Plinius: Seruntur ante Calen. Martias. In iugero sextarii quatuor. Diligentiores quarto sulco seri iubent, stercorato. Serere nudum volunt, precantem sibi & vicinis serere se. Satus iustus inter duorum numinum dies festos, Neptuni, atque Vulcani. Feruntq; subtili obseruatione, quota luna præcedente hyeme nix prima ceciderit, si totidem luminum die intra prædictum temporis spatium serantur, mirè prouenire. Seruntur & vere in calidis, atq; humidis. Vulgus agreste post ciconiæ discessum malè seri rapam putant, nos omnino post Vulcanalia & pręcocia cum panico. Apud nos primis Augusti imbribus spargitur semen in aruis iam dutis, ac aratro operitur, eisq; vescimur Nouembri, ac Decembri. Serunt iterum Maio pro bobus. Seritur dum adhuc in area sunt stipulæ: quæ semini destinantur, transponuntur, & sequenti æstate semen proferunt. Theophrastus seri radice non posse dicit, quum non nimium duret eruta, vtpote tenui & diluto cortice intecta. Id enim genus facilè exiccatur, imbecilleque ad perdurandum est. Sed tunicas habeat plures oportet, simul & lentitiam, vt scilla. Cassianus: Augusto mense seritur capitatum rapum, præcox, Septembri rapum syluestre. Transplantatur autem capitatum, & rapum transiens in gongyle asparagon. Octobri transplantatur capitatum, Octobri syluestre.

Theo-

Theophrastus tellure accumulata condi ab olitoribus tradit, vt in sequentem annum regerminet. Plinius: Rapa demptis foliis non crescit, duratque in æstate. Theophrastus: Sunt quæ vi temporis quo seruntur, diuersam speciem capiant, ceu rapa. Si quis protinus ab area serit, ampla efficitur, quod ideo fit, quia plenius radicatur, dilataturque amplius. Columella: Rapæ semina Higinius putat post trituram, iacentibus adhuc in area paleis inspergi debere, quoniam fiunt vastiora capita, quam subiacens soli duritia non patitur in altum descendere. Nos istud sæpe frustra tentauimus, itaque rapum melius existimamus subacta terra obrui. Palladius: vt verò semina maiora redigantur, eruta rapa, foliis omnibus purgabis, & ad dimidii digiti crassitudinem in caule succides, tunc in sulcis diligenter subactis, octonis digitis separata obrues, & iniicies terram, & calcabis, ita magnæ nascentur. Plinius, Lætiora fieri, si cum palea serantur, dicit. Ars.

Columella: Qui æstate ista seret, caueat, ne propter siccitatis culex adhuc tenera folia prorepentia consumat. Id quoque vt vitetur, puluis etiam, qui supra cameram inuenitur, vel etiam fuligo, quæ supra focos tectis inhæret, colligi debet, deinde pridie, quàm satio fiat, commisceri cum seminibus, & aqua conspergi, vt tota nocte succum trahant, ac sic macerata postero die rectè seruntur. Inf. rem.

De buniade, siue napo. CAP. LXXV.

SVNT è raporum genere napi, siue buniades, sed bunias à bunio differt: de bunio enim Dioscorides libro secundo inter oleracea loquitur, & Galenus inter raparum species bunium locat, nihilque referre dicit siue gongilis, id est rapa, siue bunium, id est napus dicatur. At bunii Dioscorides libro quarto meminit, apii folia ei tribuens, vbi etiam de pseudobunio loquitur. Plinius verò erranter vtrumque confundit, quum vtrunque diuersas possideat facultates, quod etiam Dioscorides indicauit, rapi speciem esse subinnuens, quod post caput de rapis napos subiunxit, eandemque facultatem eis tribuit. Diphilus Siphnius Medicus, Napus rapa melior est, dulcior enim, & facilius digeritur, stomacho magis confert, magisque nutrit. Napos antiquitas condiebat, nunc conditura prorsus exoleuit. Dioscorides sale condiri scripsit, sed cui cordi scire erit, adeat Columellam in rapis iam describentem eius modum, & nos superiori capite descripsimus. Apitius etiam napos condit, & rapos.

Maris nomine rapum buniada Theophrastum intellexisse Athenæus contendit, præsertim quum alibi nunquam buniados meminerit. Sed nescio vbi Theophrastus maris rapi meminerit, nisi in iis quæ superius recitauimus, quod densius satus masculescat, quod nostris aruis sæpe visitur, quum densius seritur, sterilique solo, raphani longi speciem accipere. Græcis βουνιὰς à tumente Nomen.

figura, quam præ se fert. Vocantur enim cliui, & colles, verrucosaq; loca βουνοί, quæ napus adamat, vt videbimus in suo loco. Nicander buniadis mentionem facit, Athenæo referente,

Mox sere in areolis rapas, æquare cylindro
Cura sit, vt platanis æquè: depressa virescat
Bunias ipsa magis.

Latinis napus. Itali *nauone*, Neapoli vulgò *rape di catalogna*. Galenus nullam inter rapum, & napum differentiam facit. Huius plantæ, inquit, quam gongilida, aut buniada appelles licet.

Genera. Andromachus senior duplicis napi meminit, γλυκερῆς βουνιάδος. Andromachus verò iunior syluestris bunii in theriacæ descriptione, sed iunior Andromachus, & Galenus videntur potius de syluestri rapo, quàm napo locuti. Plinius quinque genera fecit, Corinthium, Cleoneum, Liothasium, Bœoticum, & quod per se viride dixerũt; quæ genera, vt vidimus superiori capite ex Theophrasto, raphanis dicato capite, erranter transtulit. Alibi tamen duorum raporum mentionem facit, quos Græci in medicina seruant. Angulosis foliorum caulibus, florens vnum, quod bunion vocant, alterum genus buniada appellant, & raphano, & rapo simile: quæ verba vt diximus ex Dioscoride falsò trãstulit, quum de diuersis bunii generibus sit loquutus.

Descriptio. Athenæus: nil rapis simile magis, nisi quæ bunias dicitur. Plinius cum fraxino florere dixit. Apud nos longa & tumenti figura, colore flauo, sapore rapis dulciore, ac ructus minus illiberales mouet.

Cœlum. Athenæus Thebaicos Græcos laudare dixit. Latini præcipuum bonitatis gradum Amiterninis dant. Columella in hortulo:

Quaq; Amiterninis defertur bunias aruis.

Martialis huius iudicio subscribit:

Hos Amiternus ager felicibus educat hortis.
Nursinas poteris parcius esse pilas.

Plinius æque cum rapo frigidis gaudere scripsit, palmam Amiterninis dari. Est Amiternum Campaniæ nostræ vrbs, hodie Aquilam dicimus.

Solum. Columella solum putre, & solutum desiderare dixit, nec densa nascitur humo. Terram deuexam amat, & siccam tenui propiorem, itaque glareosis, sabulosisque aruis melior exit, locique proprietas vtriusque semen commutat, nam in alio loco rapa biennio sata conuertitur in napum, in alio napus raporum accipit speciem. Subactum solum pluribus iterationibus aratri, vel rastri, largoque stercore satiatum postulat: nam id plurimum refert, non solum quod melius ea proueniunt, sed etiam post fructum eorum. sic tractatum solum segetes optimas facit. Palladius, Napus in sicco, & propè tenui, atque deuexo, & sabuloso melior nascitur, loci proprietas vtriusque semen in alterum mutat: nam rapa in alio solo per biennium sata mutatur in napos, alio verò napus mutatur in rapum. Subactum solum, stercoratum, ver-

satum-

ſatumque conquirunt, & quod & ipſis, & ſegetibus proderit, quæ ibi anno eodem ſeruntur.

Columellę riguis locis rectè à ſolſtitio ſeritur, ſiccis vltima parte menſis Auguſti, vel prima Septembris. Iugerum agri non amplius quinq; ſextariis naporum ſeminis obſerendũ eſt. Duas ſationes habet, & eandem culturã, quam raphanus. Melior ſatio menſis Auguſti. Palladius: Iugero naporum quinq; ſextarii ſufficiunt: ſi ſpiſſa ſunt, interuelles aliqua, vt cætera roborentur. Plinius: Seruntur & ante cal. Martias, diligentiores quinto ſulco napos ſeri iubent, & ſtercorato, ſarus iuſtus inter duorum numinum feſtos Neptunni, atq; Vulcani. Seruntur & vere in calidis, & humidis. Tertio die à ſatione naſci dicuntur. Tranſlata omnia meliora, grandioraq; fieri, maximè porri, napiq;. Sed quod dixit Plinius ſerendos napos inter duorum numinum feſtos, Neptunni atque Vulcani, id eſt, ſerendos eſſe in menſe Februario, qui Neptunno ſacer eſt, vſque ad Septembrem, qui Vulcano, vel circa Auguſti finem. *Satio.*

Columella: Qui æſtate feret, caueat ne propter ſiccitates culex eius folia prærodat. Cuius remedium in rapis diximus. Plinius rapo culices innaſci dicit. Naporum medicina eſt, ſiliquas vnà ſeri, ſicut olerum cicer, arcet enim erucas. Quo ſi omiſſo iam natæ ſint, remedium abſinthii ſuccus decocti inſperſus, & ſedi, quam aizoum vocant, genus hoc herbæ diximus. *Infect. remedia.*

De paſtinaca. CAP. LXXVI.

ERAPINA, & napina egreſſis ſe offert paſtinaca, è cartilagineo genere eſt, & quæ terra occulitur, annicula vtilis eſſe incipit, bima vtilior, gratior autumno, patinisq; maximè, ex Plinio. Orpheus amatorium ineſſe ſtaphilino dixit, fortaſſe quoniam Venerem ſtimulari hoc cibo certum eſt, ideo conceptus adiuuari aliqui prodiderunt. Quod & teſtatur Athenæus ex Diphili authoritate, vnde philtrum eam vocant. Columella condire docet: vt ſepius diximus in aliis oleribus. Apitius ita condit. Paſtinacę, ſeu carotæ, frictæ cum œnogaro inferuntur. Vel carotas ſale, oleo puro, & aceto inferes. Vel carotas elixatas & conciſas cum cumino & oleo decoques, & inferes, indeq; cuminatum colicorum facies. Platina: Bis elixanda eſt paſtinaca, prima decoctio abiicitur, ſecunda cum lactuca coquitur, inde in patinam tranſlata cum ſale, aceto cõditur. Pipere condita eſui peraccommodè datur. Frigi etiam excauata poſt primã concoctionẽ in oleo, & liquamine farina inuoluta ſolet. Conditur cariota eo modo, quo & paſtinaca, ſed ſuauior habetur, quæ ſub calido cinere, & carbonibus coquitur. Subtracta vbi paululum refrixerit, depilanda eſt, & omnino abſtergendus cinis, teſſellatim concidenda, in patinamq; transferenda, addendum ſal, irrorandum oleum, atq; acetum, ex defruto, vel ſapa nonnihil addendum, inſpergenda aromata dulcia.

Dioſcorides σταφυλῖνον vocat. Theophraſtus videtur δαῦκον vocare, quippe Athenæus Theophraſtum paſtinacæ meminiſſe dicit. Nec de ea verbum apud Theophraſtum extare vidimus, niſi libro nono, capite quintodecimo. Daucus *Nomen.*

Spartensi agro pręſtãtior cęteris. Huic vis calefactoria eſt, & radix nigra, quod idẽ capite vigeſimo ſecũdo retulit. Daucos agro Spartẽſi Achaiæ laudatiſſimũ referunt, natura calefacere, radice nigra. Caſſianus daucũ vocat. Diocles ſolus aſtaphilinum dixit, ex Athenæo. Staphilinũ vocauit Columel. in ſuo hortulo:

——— *Mollemq́; ſinum ſtaphilinus inumbret.*

Idẽ Columella tã feræ, quàm edomitæ paſtinacæ nomen eſſe ſtaphilinum à Græcis impoſitũ his verbis indicat: Tum agreſtis paſtinaca & eiuſdẽ nominis edomita, quam Græci σταφυλῖνον vocant. Latinis paſtinaca, nomen ei à paſcendo datũ videtur. Natura ei calens, ſapor vehemens, corpus alit, & cit venerẽ. Idẽq; nomẽ Italis, vel *carote*, quod nomẽ etiã ab Apitio ſcriptore antiquo vſurpatur.

Genera. Paſtinacæ duo genera Græci tradunt, ſatiuum vnum, erraticum alterum. meminit Dioſcorides ſylueſtris paſtinacæ, & ſatiuæ. Plinius ex his: Paſtinacæ vnum genus agreſte, ſponte prouenit, ſtaphilinos Græcè dicitur: alterum ſeritur radice vel ſemine: tertium genus hibiſcum, quartum daucon, cuius genera quatuor fecere. Apud nos trium eſt generum. Sylueſtre vnum, ſatiua duo, album & rubrum, ſiue nigrum, & tertium croceum.

Deſcriptio. Sylueſtrẽ Dioſcorides deſcribit: Folia gingidii habet, latiora, ſubamara, caulem rectũ, ſcabrũ, vmbellã ſimilẽ anethi, in qua flores inſunt, cãdidi, & in medio purpureũ quoddam, fermè croceũ habentes. Radix digiti craſſitudine dodrãtali, odorata, quę cocta mãditur. Satiuã ita depingit: Cibo aptior. Muſcario tertii dauci. Addimus nos. Sylueſtri per omnia ſimilis, ſed flores in medio purpureũ quiddã non habẽt, radice lõga, brachiali craſſitudine, longitudineq́;, colore tũ albo, tũ purpureo, vel ſanguineo. Iulio & Auguſto floret. Semẽ dauco ſimile producit. Hoc genus rubrũ videtur Theophr. deſcripſiſſe in ſuo dauco.

Cœlum. Theophraſtus in Spartenſi Achaiæ agro præſtantiores naſci ſcripſit.

Solum. Columella altè paſtinatũ, & ſtercoratum ſolũ optare dixit. Palladius ſolum pingue, & altius paſtinatum. Plinius: Solum quàm altiſſimè refoſſum.

Satio. Columella autumno & vere ſeri poſſe, vel circa calendas Septẽbris, vel melius ante calendas Martias Februario ſeri. Sed locis ſiccis tepidiſq; poſſunt circa idus Ianuarias terrę cõmitti: quàm rariſſimè ponẽdę ſunt, vt maiora capiãt incrementa, nec eſt alius cultus, niſi vt ſarritionibus herbę tollantur. Cõmodiſſimè autẽ deponentur prima parte Septembris, vel vltima Auguſti. Plinius: Paſtinaca ſeritur vere, & autumno, magnis ſeritur interuallis, nullóve minus, quàm ternorum pedum, quoniam ſpatioſè fruticat. Seritur radice, vel ſemine primo vere, vel autumno, vt Higinio placet, Februario, Auguſto, Septembri & Octobri. Palladius ex his: Februario è ſemine ponetur, & plantis rarã ſtatues, vt robur accipiat. Apud nos ſerũtur, vbi primum Auguſto terra imbribus madefit vſq; ad Decembrem, ſed quas Auguſto ſeueris, velluntur Decembri, quas verò Decembri ſeueris, Martio ieiuniis quadrageſimalibus explendis. Spargitur fuſim ſemen in porcis, & transfertur, optimè prouenit, alius labor ſuperfluus eſt, quum ſolo altè paſtinato, & large ſato proueniat optimè.

De

De siser. CAP. LXXVII.

TERRA etiam conditur siser, vt pastinaca, ex Plinio. Ipsum Tiberius Princeps nobilitauit, flagitans omnibus annis è Germania. Inest longitudine neruus, qui decoctis extrahitur, amaritudinis tamen magna parte relicta, quæ mulso in cibis tẽperata, etiã in gratiã vertitur. Neruus idẽ & pastinacę maiori, duntaxat anniculæ. Dioscorides radicẽ decoctæ, ori gratam, & stomacho vtilem, & appetentiam inuitare scribit. Columella eius condituram docet. Ianuario, & Februario siseris radicem eadem ratione, qua olusatrum condiebamus. Conditur & quum exegerit vsus, exímes de fidelia, & oxymelli cum exiguo oleo superfundes. Varro apes ex siseris flore liquidum mel facere scripsit.

Græci σίσαρον, Latini siser. *Nomen.*

Plinius duum generum esse dicit, satiuum & erraticum. *Genera.*

Dioscorides eius formam, vtpote notam describere dedignatus est, ob id nostro æuo ignota. Est apud nos planta pastinacæ similis domesticæ, sed gratior, radices verò dissimiles, nam multæ sunt pendulæ, bulbosæ, teretes, & oblongæ asphodeli modo, & vescæ sunt. *Descriptio.*

Tyberius Cæsar è Germania flagitans omnibus annis. Gelduba appellant castellum Rheno impositum, vbi generositas præcipua, ex quo apparet frigidis locis conuenire, ex Plinio. *Cœlum.*

Stercorato & alte pastinato solo conualescit, ex Columella. *Solum.*

Columella duobus temporibus seri posse scripsit, autumno & vere, vel circa calend. Septembris, vel melius ante calend. Martias Februario, locis siccis, aut tepidis. Circa idus Ianuarias terræ committi potest, sed quam rarissimè ponatur, vt maiora capiat incrementa: nec est alius eius cultus, nisi vt sarritionibus herbæ tollantur. Cõmodissimè autem deponitur prima parte Septẽbris, vel vltima Augusti parte. Plinius: Siseris satus mensibus Februario, Martio, & Aprili, Augusto, Septembri, Octobri. Seritur vtroque tempore, vere & autumno, magnis seminum interuallis, nullóve minus, quàm ternorum pedum, quoniã spatiosè fruticat, transferre melius. Sed in siseris satione Ruellius doctissimus, & Matthiolus lapsi sunt, putãtes seri posse oculis radice excisis, quod Plinius de elenio dixerat, excipiens à Dioscoride & Columella, vt diximus. *Satio.*

De aro. CAP. LXXVIII.

PRIVSQVAM radicibus finem imponamus, de aro nobis dicendum videtur. Dixit Theophrastus cibo quoq; idoneum esse, & folia eiusdem decocta in aceto mandi posse, suauia profecto. Dioscorides item ait: Radix decocta estur, quum nimis acris sit, folia ad esum conduntur, & acida per se decocta manduntur in totum: ob mitiorẽ eius acrimoniam in cibis expetitur. Plinius: Aron miris laudibus extulere, in cibis fœminã pręferentes, quoniam mas durior esset & in coquẽdo lẽtior. Galenus, Ari radix, rapi modo manditur. In quibusdam autẽ regionibus acrior quodammodo nascitur, vt dracontio fe-

rè similis sit. Dum rectè parare voles, prioris decoctionis aqua effusa, repentè in alteram calidam iniicere conuenit. Cyrenis contrà quam in nostra regione arum se habet, illic nimirum medicamentosum, minimumq; acrimoniæ possidens, adeò vt vel rapis sit vtilius, iccirco radicem quoq; in Italiam comportant, vt quæ non putrescat, aut regerminet, ac longo tempore perdurare possit. In aqua elixa estur cũ sinapi, & aceto, & oleo garo, quin etiã cum obsoniis, & sale & iis, quæ caseo constant, sumitur. Aqud nos in Asia ari radices acriores sunt. Neapoli adeò acres sunt, vt linguam, palatum & fauces incendant. Cæsar de bello ciuili tradens. Est etiam genus radicis inuentum ab iis, qui fuerant cum Valerio, quod appellatur chara, quod admistum lacte multum inopiam leuabat, & similitudinem panis efficiebat, eius erat magna copia, ex hoc effectos panes, quum in colloquiis Pompeiani famem nostris obiectarent, vulgò in eos iaciebant, vt spem eorum minuerent: & paulò post, Exercitus optima valetudine vtebatur.

Nomen. Græcis ἄρον, Theophrasto ἄῤῥος, apud Syros iupha vocatur. Dioscoride authore. Phanias scribit dracunculum iam arum dici, ex Athenæo. Galenus charum vocat. Latini arum. Itali *iaro*,

Descriptio. Theophrastus. Radix fungosa, mollis, & cortice nuda. Folio item cauo, & cucumeraceo, caulem multum reddens. Radix inferius crassa. Quamobrem dubitabit sane quispiam, an debeat inter radices connumerari: nam radix, quæ sub tellure cohæret, quare postrema non tenuior est, & in acutius assiduè tendit, sed è contrario crescit. Caules & supernæ partes breues, pusilleq; sunt, inferiores verò valdè crassæ, & prægrandes. Dioscorides: Folia emittit dracunculi ferè longiora, & paucioribus sugillata lituris, caulem subpurpureum dodrantalem pistilli specie, è quo croceum semen exit, radice dracunculi alba. Plinius: Aron magnæ cum dracontio litis, quidam enim eandem dixerunt. Radicem nigram, in latitudinem rotundam habet, multoq; maiorem, ex qua manus impletur. Addimus nos: Ante seminis partum sagacis naturæ artificio, dignum erumpit inuolucrum pedali longitudine, quod mucronata in turbinem vaginula puluillis complectitur, & suo fouet sinu, tam est diligens seruandis rerum seminibus Natura. Sed vbi fructu prægnans fathiscit in hiatum, solida pistilli facies dilutiori purpura, rutilans emergit, & anfractu penitus patente crocea semina spectantur, quæ in coronæ modum concinnè contexta imam eius partem ambiunt.

Genera. Theophrastus aron duplex demonstrat, vnum arum dictum, alterum dracunculum, à mensis abdicatum, solum Medicis natum. Phanias idem arum & dracunculum existimauit, ex Athenæo. Plinius Græcorum opinione in marem, & fœminam diuidit, in cibis fœminam præferens, quod mas durior esset, & in coquendo lentior.

Satio. Theophrastus radice seri dixit, vt omnia, quæ capitatorum generis eiusmodi sunt.

Theo-

Theophrastus, Arorum radices fiunt altiles inhibita germinatione, foliis videlicet terra obrutis. Quum enim frondibus luxuriat, perquam amplæ funduntur, sed vt radix maiore proficiat incremento, folia deflectentes ipsa circum obruere solent, quo minus planta in germẽ suscitetur, alimentumq; in suum resiliat caput. Vaporis etiam attractio, qua nutrimentum, profectusq; accedit, ratione minime caret. *Ars.*

De habaziz. CAP. LXXIX.

POSTQVAM in radicum mentionem incidimus, priusquã ab his discedamus, de radice illa dicendum proposuimus, quam vulgus *habaziz* vocat, quæ ab omnibus estur, maxima iucunditate, & præsertim hyeme.

Sunt qui existiment ab Hippocrate ὁλοκωνίτιδα dici, à Tralliano cæterisque recentioribus Græcis βολβοκάστανον, quum bulbum, & castaneam mentiri videatur, composita nomenclatione. Ægineta manicam, Mauritani sua voce habaziz vocant, qua etiam voce in Sicilia & Neapoli dicitur. ab aliis Italiæ locis audio *Trasi*, & *dulcichini* dici. *Nomen.*

Folio exit oblongo, & mucronato, caule cubitali, & anguloso, in cuius cacumine frondes, & flores aperti videntur. Radicibus numerosis, & tenuibus, à quibus radiculæ illæ, vt in cypero dependent, ac tandem cyperũ idem esse diceres, seu radices, seu totam plantam spectes, nec natalia differunt, solum radicum sapore differt, qui gratus vescendo, & radix resiccata per trãsuersum striata est, vt harundinum radices. *Descriptio.*

Calidum cœlum videtur exoptare, quale illud Mauritaniæ: nam Siciliæ maritima pars Austrum versus vergens affatim producit, & si à Matthiolo nuspiam in Italia sponte oriri dicatur præterquam amœnissimo Veronensi agro. In Sicilia sponte nascitur, & Neapolim venũ exportant plenos quasillos, & apud nos plantata etiam optime producit. *Cœlum.*

Solum arenosum, quale Mauritaniæ, & Siciliæ maritima pars, exoptat. *Solum.*

Seruntur radiculæ illæ mense Martio. Augusto excrescunt folia, cui annua sunt, radiculæ autumno eruũtur è terra. Vbi semel seueris, restibili fœcunditate procreantur è radicularum reliquiis. *Satio.*

De cæpa. CAP. LXXX.

SED cæpinam ingrediamur. Id primo mirandum occurrit, quod Plutarchus recõditioris literaturę author refert commentariolo illo de Iside, & Osiride, quod cæpe reuiuiscit, & congerminat decedente Luna, contra autem marcescit adolescente. Solumq; olerum omnium contra syderis incrementa damnaq; vices minuendi, & augendi habet contrarias. Siquidem omnia crescente Luna gliscunt, & senescente tabescunt, vt in ostreis apertè cognoscitur, quas syderis iuuenta complet, & vberiores facit, seniũ deplet, & maceriores reddit, eamq; ob causam sacerdotes Ægyptij Pelusitæ cæpe

non edebant, & id olus auerſabantur, eoq́; cibo ſimul, & feriatis, & caſtè degentibus interdicebant, his, quòd ſitim inuitaret, illis quod lachrimas euocans feriarum celebritatem interpellaret, quibus Ægyptia ſuperſtitione imbutis eæ ridiculę rationes ſatisfaciebant. Agellius ad cæcas rerum diſcordias reuocare videtur. Sed cæpæ natiuus calor iuueneſcētis Lunæ intus feruore glutinoſum humorem concoquit, & terrenum cum aqueo aerioq́ue conſtantius permiſcet, quod munus obiri nequit, quum magna fiat aquei iactura: nam glutinoſus lentor non facilè diſcutitur, quo fit, vt partes cæparum, quæ prius humore diſtendebantur, eo nunc exutæ flacceſcant, & velut paſſæ, & in rugas contractæ tabeſcant. Sed quum ſydus orbe toto iam refulſit, & ad intermenſtruum ſpectat, prægnans humorem parit aqueum, quem velut alimentum ex aëre perinde, atque terra, quum hærent exutæ, auidius hauriunt, quo vernaculum lentorem ieiunæ foueant prioremq́ue iacturam illo liquoris raptu reſarciant, quo velut ſatiatæ ſurgunt, & ferè reuiuiſcunt. Siquidem erutæ ſolo, diutius humi, vel in laquearibus penſiles in aëre viuunt, quaſi ancipitis vitæ modo è terra, modo ex aëre nutrimentum capeſſant: nam extra terram germinare, & humoris illectu geſtire certum eſt. Sed acto colicolo ſtatim euaneſcere, tunc, quum non ſatis ſuppetat craſſioris alimoniæ, quo ſcapus excitetur, depactæ cartilago in ceruicem abit, quin & incrementum ſaliuæ cæpis declaratur hoc illuni tēporis curriculo, quum edomita paululum acrimonia ſubdulceſcat, quæ tunc aliquantum aſcito humore diluitur. Sed perueſtigandum, vt Ariſtoteles in problematibus inquit, cur cæpe vnum tam acriter mordere oculos poteſt: vnde nomen quoque à Græcis crommyon impoſitum putant, perinde quaſi pupillam comprimi cogeret. Origanum verò nihil eiuſmodi facit, nec aliud quodpiam ex cæteris, quamquam acre. neq; enim naſturtium, quod mordacius eſt oblatum oculis officit æquè, vt lachrymæ profluant, vt cæpe, & quum oculis admouetur, & quum comeditur lachrymas mouet. An quod acriū genus diſcrimine euariat numeroſo, quod ſua cuiq; vis conſiſtit, rataq́; habetur: naſturtium ergo quia calidius eſt, reſiccare quod colliquauerit amplius poteſt: nam extrudere lachrymā, quum editur, poteſt, admotum tamen ad oculos, nihil propterea mouet, quia nullū mittit vaporē, eſt enim id & ſiccius, & calidius: origanus, cæteraq́; id genus calida ſunt leniter & ſicca: quod lachrymas autem moueat, mordax eſſe debet, & humidum & lentum, quamobrem oleū quoq; lachrymas excutit. quamuis leniter mordeat, ſubiens enim, irreptansq́; ſuam ob lentitiam & tenuitatem dolorem mouet, ac perinde humorem tabificat. At cæpe vim eiuſmodi ſanè habet, vt quod & humore & vapore ſit calido, tenui, & lento, itaque oculis admotum, eo quod vapor eiuſmodi eſt, humorq́ue tenuis commeat, lachrymas mouet, quumq́; editur, itidem trāſmiſſa reſpiratione facere poteſt. Allium quidem calidum eſt, & acre, & humoris aliquid continens, ſed

lentum

lentum non eſt:itaque lachrymam mouere non poteſt. Immo quærit etiam cur allia, & cæpe ſolæ ex plantis reconditæ germinari poſſint: an quod humore alimentoque ſunt refertæ? copia igitur alimenti eſt, quæ germen efficere queat, idque conſtat argumento tum ſquillarum, tum etiam bulborum qui idem facere poſſunt. creſcere autem quodque ſolet, quum tempus venerit. Ariſtoteles etiam ſolſtitio laquearibus appenſas florere dixit. Ægyptiæ gentes antiquitus per cæpe & allia iurabant. Ad id Plinius: Allium, cæpasque inter deos iureiurando habet Ægyptus. Athenęus dixit, antiquos conuiuis cæpam appoſuiſſe, vt plus biberent, atque prouerbium prorepſiſſe, Cæpa in potu obſonium. Porro iuxta coronarias herbas, acria, vt cæpas, allia & id genus ſerenda præcipit Theophraſtus. Id enim multum conferre ad creandum odoris ſuauitatem affirmat, quod ſi verum fuerit, ad alteram harum cauſarum referre conuenit, aut quòd quantum inibi mali odoris adfuerit, ea ad ſe alliciunt, alitur enim vnumquodque re ſibi conſimili, attrahens cognatum, vicinumque, quo ſummoto reſiduum purius, odoratiusque relinquitur, aut quod locum ſuo edaci calore reſiccent, ſiccis enim locis omnia proueniunt odoratiora. Columella eius docet condituram. Hanc prius ſole ſiccatam, deinde ſub vmbra refrigeratam, ſubſtrato thymo, vel cunila componito in fidelia, iure, quod ſit aceti trium partium, & vnius muriæ, faſciculum cunilæ ſuperponito, ita vt cępa deprimatur, quæ quum ius combiberit, ſimili miſtura vas ſuppleatur,

Græcis κρόμμυον, quod oculorum tunicam, pupillamq; comprimi cogat, mordaci vapore lancinando cõniuere, cõtrahiq; cogat, lachrymas eliciendo, vt ſuperius ex Ariſtotele diximus in problematis. Latinis cæpa, & neutro genere cæpe, à capitis magnitudine dicta. Itali *cepolla*. *Nomen.*

Differunt & cæpæ genere ex Theophraſto: pleræque ſunt, vt quæ à locis nomina acceperint, Gardiæ, Cnidiæ, Samothraciæ. Item Setaniæ, fiſſiles, & Aſcaloniæ. Ex his Setaniæ minimæ, ſed largæ, dulces. Fiſſiles verò & Aſcaloniæ tum cultu, tum natura inter ſe differunt. (ideo nos de illis ſeparatè dicemus) Colore etiam differunt nonnullæ, etenim apud Iſum cætera quidem candidis ſimiles conſtant, ſed colore candidæ admodum proueniunt, Sardianisque ſimiles ferè affirmant. Cretenſium peculiaris maximè natura notatur. Sed Aſcaloniis quodammodo proxima. ni fortè vel eadē dici debet. Plinius. Cæpe genera apud Græcos, Sardia, Samothracia, Alſidena, Setania, Schiſta. Aſcalonia ab oppido Iudęæ nominata. Eſt & colorũ differentia. Samo enim, & Sardibus candidiſſimæ proueniunt. Sunt in honore Creticæ, de quibus dubitant an eædem ſint, quæ Aſcaloniæ. Diſtant ſapore tantum dulci. Apud nos duo prima genera, vnum condimentarium, quod illi gethyon, noſtri pallacanā vocant, alterum capitatum. Genera eius auſteritatis ordine, Africana, Gallica, Tuſculana, Amiternina. Columella tria recenſet genera: Pompeianam, Aſcaloniam, & Marſicam ſimplicem, quam ruſtici *Genera.*

vocant vnionem, ea est autem, quæ non fruticat, nec habet soboles adhærentes. Plinius cæpas, non esse syluestres dixit. Apud nos duo sunt genera: Augustiniana, quæ Decembri seritur, transplantatur Martio, & Augusto eruitur, editurque. Si verò relinquitur, iterum Septembri eruitur, diuiditurq; in plura capita, ac plantatur, Martio eruitur, editurque. Si verò relinquitur, iterum Septembri eruitur, diuiditurq; in plura capita, ac plantatur, Martio eruitur, nam porri instar longa est ceruice, ac editur. Hæc Columellæ dici potest Marsica cæpa. Si relinquitur Augusto semen affert, ac illico obarescit. Est & alia communis, quæ Octobri seritur.

Descriptio. Capitatorum corpus ferè carne, & cortice tutum est, tenui folliculo totum vestiente, quapropter non immerito in dubium venit, si hæc in radicum numerum asciſci debeant, etenim quod subter terræ cohæret, radix esse creditur, quod è diuerso promitur, nullam radicis conditionem putamus. Si quidem radicis is est habitus, vt parte posteriore semper extenuata in gracilitatem, quasi in mucronem minuatur, radix cæpe contra crescit, vt in latus tendens inolescat, nam cæteræ radiculas de suo latere mittunt. Cæpæ corpus tunicatum est, quum semper aliquid eximi potest, quod duplex genus radicis quodãmodo exhibere videtur, habet enim carnosam illam, & corticosam, & eas, quæ ex illa proueniunt. Folio illico à radice exeunt, pediculo carentia, & concaua. Ex caulibus laterales surculos non edit, quia se caulis est. Fœcundissima seminis. Quum seritur, & nucleus intumescit, tota intorquetur, & hinc aucta rursus in nucleos discernitur, atque ex vno plura efficiuntur, dum caput consummatur, & continuo ab radice aliud atque aliud obducit, & si non euellantur, plura in dies fiunt. Super fistula capitari posse affirmant. Germen ab imis educere potest. Omnia capitata, partem superiorem tenuem, imbecillemque, radices amplas, carnosasque gerunt: prorsus in quibus acredo inest, vel alia eiusmodi vis, radicibus potius inest, quod ratione optima euenit, quum natura eò potius tendat. Hæc omnia ex Theophrasto. Addimus. Cæpa caulem vacuum promit, florem iucundum villosum, purpurascentem, semẽ copiosum nigrum. Caulis à ceruice sensim comprimitur in latiorem, & à lateribus reductam vtrinquè circumferentiam, bulbi vmboni numerosa fibrarum coma aptata subest.

Cœlum. Iulius Pollux Samothraciam commendat, ex Athenæo.

Solum. Columella. Cæpina magis subactam postulat terram, quàm altius conuersam, itaque ex Calendis Nouembris proscindi solum debet, vt hyemis frigoribus & gelicidiis putrescat, intermissisq; quadraginta diebus, tum demum iterari, & interpositis vno, ac viginti diebus tertiari, ac protinus stercorari, mox bidentibus æqualiter perfossum in areas disponi, deletis radicibus omnibus. Palladius. Terram pinguem vehementer subactam irriguam stercorari. Cassianus, in terra rubra lætari.

Theo-

Theophrastus semine prouenire dicit, qui prouentus omnibus communis est. Seritur etiam radice, vt omnia capitata, quum tunicas habeat plures, & lentitiam quandam, vnde diuidunt eas in fibras, tegumentaque detrahunt, deinde omne nō viuum à vitalibus semouendum censent: quum neque partes istæ viuant, nec primatum obtineant. Omnes post autumnum proueniunt, tepido adhuc solo, vt depositas imbres occupent. Seruntur & toto capite, & circumciso, sed generationes haud similes fieri solent: parte nanque inferiore cæpæ nascuntur, superiore herba tantum erumpit. Sectæ in rectum germinare omnino nequeunt, sed vtra sit radix, bulbus an fibræ diximus iam ex Theophrasto. Sed constat bulbum radicis rationem obtinere, siquidem & sub terra est, & sine fibris etiam vtuntur vice radicum: si verò fibræ subsunt, erit fibra bulbi radix, aut vtraque fuerit radicis pars, sed potior bulbus, quoniam mortuis fibris viget nihilominus. Aliqui tunicas & fibras abscindunt, quod neutrum impediat generationem, argumentumque est, quod cæpullæ in cellis suspensæ germinant, tolluntur fibræ, & nouellas submittunt, tunica non prohibet generationem, sed defendit putrefactionem. Diligit aquam, quamquam nōnulli negent, si principio bis, aut ter imber incesserit: non desunt tamen, qui pluuias aquas prodesse minimè putent. Columella: Ad Calendas Februarias sereno die conuenit semina spargi, quibus aliquid Satureiæ seminis intermiscendum erit, vt eam quoque habeamus. Sed cæpina certè non minus debet, quàm quater sarriri. Palladius: Februario mense cepullas serimus, sed cōstat vere, & autumno esse seminandas. Si tamen eas seueris, in caput crescit, & minus reddit in semine. Si capitulum ponas, ipsum inarescit, & multū semen educit. Vbi terram parauimus, ibi areas faciemus, omnibus herbis, & radice purgatas. Seremus placido, & sereno die, maximè Austro, vel Euro flantibus. Si minuente Luna serantur, tenues & aridiores prouenient, si crescente, robustæ & saporis humecti. Rarius sunt ponendæ, runcandæ ac sarculandæ sunt sæpius. De quibus semina colligenda sunt, iuuentur amminiculis, vbi caulem cœperint excitare. Quum niger color seminis fuerit, præferunt maturitatis indicia. Vellendi sunt thalli adhuc semisicci cum semine, & sic in Sole siccandi. Martio locis frigidis: Octobri semine seruntur, & Nouembri. Martio mense cepullas seremus, & Aprili. Iulio mense serimus irriguis, & frigidis locis. Plinius: Seritur Amiternina frigidis, & humidis locis, & sola allij modo capite, reliquæ semine, proximaque æstate nullum semen emittunt. sed caput tantum, quod inarescit. Sequenti autem anno permutata ratione semen gignitur, caput ipsum corrumpitur. Ergo omnibus annis separatim semen, cæpæ causa seritur, separatim cæpæ, seminis. Cætero cæpas ter fosso solo seri iubent, extirpatis radicibus herbarum. In iugera denas libras. Intermisceri satureiam, quoniā melius proueniat. Runcari præterea, & sarriri, si non sæpius quater. Quærit Aristoteles in problematis: Satio.

Cur cæpæ & allia, quò ſicciora ſerantur, eò meliora poſſint euadere, cætera autem deteriora? An quòd omnia iſtiuſmodi maximè plena humoris cõſiciuntur? Itaque terræ commiſſa ſicciora temperamento commodo germinare incipient. Adde quod minus putrent, quum ſicciora ſeruntur.

Art. Theophraſtus folia his vere detrahenda cenſet, vt vim ſuam in imo cõtineant, neque effuſæ ſemineſcant. Sotion: Capita, vt maiora reddantur; ſi quum transfertur, fibras, omnemq́ue comam auferas. longè maiores cæpæ naſcentur, ſi quum translationi locus eſt, in terra viginti diebus ante ſubacta, & tantiſper reſiccata, dum omnis exhauriatur humor, deponatur. Magis in capita creſcẽt, ſi detractis tunicis, nudæ pangẽtur. Palladius: Si capitata his voluerimus eſſe maiora, folia omnia debemus auferre, & ſic ſuccus ad inferiora cogetur.

Cõditura Incorrupta durabunt, inquit Sotion, ſi in calidam aquam demerſæ, mox inſolatæ, donec penitus ſiccescant, paleis ordeaceis recõdantur: ita compoſitæ, vt nulla parte ſe contingant.

De aſcaloniis. CAP. LXXXI.

QVIA aſcalonias cæpas tum natura, tum cultu ab alijs Theophr. differre dixit, ideo illarũ ſeparatim meminerimus. Plin. aſcaloniã condi dixit.

Nomen. Græcis ἀσκαλώνια κρόμμυα, Latinis Aſcalonia cæpa. Plinius: à Iudęæ oppido nominata. Alij Aſcalonitides ſiue Palęſtinas vocant gentili nomine dictas. Nos retentis priſtini vocabuli rudimentis vulgò *ſcalogne* dicimus.

Deſcriptio. Peculiarem quandam figuram, vel naturam habent, vt rectè meminit Theophraſtus, quippe ancipitem inter cæpam, allium, & porrum, ſimiliores cæpis, ſed minores, multæ, & ſimul coaceruatæ.

Genera. Theophraſtus: Cretenſium peculiaris natura notatur, ſed Aſcaloniis quodammodo proxima, ni forte vel eadem dici debeat. Eſt in Creta genus quoddam quod ſemine quidem ſatum, ni radices craſſatur, depoſitum verò in caulem ſemenq́ue totum funditur ſine capite, ſaporeq́ue dulce eſt: id enim contrarium quaſi cæpis habet, omnes namque depoſitæ, melius celeriusq́ue proficiunt. Plinius: ſunt in honore & Creticæ, de quibus dubitant an eædem ſint quę Aſcaloniæ, quoniã ſatis capita craſſeſcunt, depoſitis caules, & ſemina. Diſtãt ſapore tantùm dulci. Hoc genus nobis ex Caieta affertur, vocanturq́; *ſcalogne capece*, nam maiores fiunt, aliæ acrioris ſaporis.

Cœl. Sol. Cœlum, quale Iudęæ, & ſolum vt cæpæ reliquæ deſiderant.

Satio. Quia ſolæ fiſſiles, & veluti ſteriles ab radice cõſiſtunt, ideo iubet Theophraſtus quũ neq; ab radice craſſeſcãt, ſemine ſeri, nõ deponi. Pręterea circa ver, quũ germinant trãsferri. Maturę celeriter putreſcũt. Si deponãtur, caulẽ ædunt, & ſemẽ fundunt, tũ ipſæ euaneſcũt. Columella: Si cæpæ ſemen excipere velis, capita maxima generis Aſcalonij, quod eſt optimũ menſe Februario, deponito, quaternorum vel etiam quinûm digitorum ſpatiis diſtantia,

& quum

& quum cœperint virere, nec minus ter consarrito, deinde quum fecerint caulem, humilioribus, quasi canteriolis interpositis rigorem stylorũ conseruato: nam nisi arundines transuersas in modũ iugatæ vineæ crebras disposueris, thalli cæparum ventis prosternuntur, tantumque semen excutietur, quod scilicet nõ antè legendum est, quàm quũ maturescere cœperint, coloremq; nigrũ habere. Sed nec patiendum est, vt perarescat, aut totũ decidat. Verùm integri thalli vellẽdi sunt, & sole siccandi. Plinius. Ascaloniarum propria natura: etenim velut steriles sunt ab radice, & ob id semine seri illas, non deponi iussere Græci: præterea serius circa ver, quum germinant transferri, ita crassescere, & tunc properare præteriti temporis pensatione. Festinandum autem in his est, quoniam maturæ celeriter putrescunt. Si deponantur & caulem emittunt, & semen, ipsæq; euanescunt. Ascaloniam mense Februario serunt nostri. Neapolitani Martio mense serunt, vt allij spicas. Primò pastinantur Maio, secundò Iunio, Augusto terra eruuntur, laquearibus appensæ seruantur ad vernam sationem.

Nostri olitores inquiunt, si quis allij spicas in perforatã cæpam indiderit, ac plantauerit, in Ascalonias cæpas mutari. *Ars.*

De cæpa fissili. CAP. LXXXII.

DIFFERT etiam à cæteris cæpa fissilis cultu, & natura, vt scribitur à Theophrasto: ideo post Ascalonias de eis dicemus, vt clarius, quæ scribimus, elucescant. Fissilis etiam conditur, Plinio authore.

Theophrastus σχιςὰ κρόμμυα, Theodorus vertendo Theophrastũ fissiles vocat, idq;, quia detractis prioribus foliis altero germinãt, simulq; inferius finduntur, vnde fissiles appellatæ. Plinius à Græcis schista vocat. Itali *cepolle maliggie.* *Nomen.*

Theophrastus. Fissilem hyeme cum sua coma relinquunt inertem, vere externa folia detrahunt, & reliqua colunt, detractis his foliis altero germinat, simulq; inferius findũtur. Quidam vel omnibus detrahenda folia censent, vt vim suã imo contineant, neq; effusæ seminescant. Plinius. Schistam cum sua coma hyeme relinquunt, vere folia detrahunt & alia subnascuntur iisdem diuisuris: vnde & nomen. Hoc exemplo reliquis quoque generibus detrahi iubent, vt in capita crescant potius, quàm in semina. Apud nos, vt porri plantantur, vt pede distet altera ab altera, & suum vnaquæq; impleat foramen. Cespitem magnum faciunt. Æstate post Pascha eduntur. *Satio.*

De gethyo. CAP. LXXXIII.

DVBITATVR à nõnullis gethyũ an inter cæpæ genera, vel porri reponẽdum fuerit. Nos inter vtrumq; locauimus, post cæpã, & ante porrum. Theophrastus inter cępæ genera recenset. Plinius cæpam in duo genera diuidit, in capitatũ, quod cæpã diximus, & condimentariũ, quod gethyon vocãt. Theop. γήθυον vocat. Sed sunt ex Græcis, Athenęo referẽte, qui eũ gethyllida, & epithillida vocãt. Sed Epænetus gethyllida capitatũ porrũ appellari *Nomen.*

tradit. Latini pallacanam vocant, authore Plinio. Ait enim. Condimentariũ genus, quod Græci gethyon vocant, noſtri pallacanum, ſed inuenitur plerunq; gethyon, getion dici, ſine y, & aſpiratione. Neapolitani *porrone* vocant, quod magnum porrum præ ſe ferat. Sed non eſt à cæpis ſeparatum genus. Naſcitur enim in cæpinis, quum ſtrictius ſatum eſt, aut ſolo minus pingui, & maſculeſcere dicunt.

Deſcriptio. Ita eum depingit Theophraſtus. Gethyon penè ſine capite eſt, ceruicis tantùm longæ, & ideo totum in fronde, ſæpiusq; reſecant, vt porrum. Singulari capite eſt, vt cæpa, allium, porrum. Germinat ſuo latere. Subtus veluti quoddam caput bulbaceum ſuo latere promit, vt porrum, quod folia, ſemine etiam ſublato, & arefacto prorſus caule creat. Caput multis tunicis conſtat, vt bulbi, cæpæ, & ſimilium: folio cõcauo, ſemine ad perdurandum infirmo. Didymus gethyum ſimile fecit ampeloprafo. Ariſtophanes gethyum naturam radicum allij habere dicit, Athenæo authore. Plinius: Gethyum penè ſine capite eſt, ceruicis tantum longæ, & ideo totum in fronde reſecatur, vt porrum, folio concauo. Semen infirmum ad perdurandum.

Satio. E ſecunda ſementi eſt, inquit Theophraſtus. Poſt brumã Ianuario menſe incipit, tunc ſeminant, defiguntq; gethyum, decimo, aut duodecimo die proſilit, ex recenti ſemine maturius. Non annicaule modo, ſed à bimatu etiam fructificat, nec annuum dici debet. Semine ſeritur nõ deponitur, quia germinatio tota in fronde, ſæpiusq; retondetur. Diligit aquã, quamquam nonnulli negent, ſi principio bis, aut ter imber inceſſerit. Fimum cupit. Difficile germinat: humorem enim habeat aptum & non minus, ſed forſitan magis temperiem ad augendum, ac patiendum, oportet, quod germinaturum facile, beneq́, ſit. Plinius. Seritur menſibus Martio, Aprili, Maio, non deponitur. Ex recentiori ſemine maturius gignitur. Radix diuturna: quia ex ea naſcitur.

De porro. CAP. LXXXIIII.

ET in hac cognatione de porro dicendum, inquit Plinius: præſertim quum ſectiuo nuper authoritatem dederit princeps Nero vocis gratia, ex oleo ſtatis menſium omnibus diebus, nihilque aliud, ac ne pane quidem veſcendo. Fama eſt Melam equeſtris ordinis reum ex procuratione à Tiberio principe accerſitum in ſumma deſperatione ſucco porri ad trium denariorum argenteorum pondus hauſto, confeſtim expiraſſe ſine cruciatu. Ampliorem modum negant noxium eſſe. Sed cur porrum proſit ad vocem ſonoram quærit Ariſtoteles libro problematum. nam & perdici commodũ eadem in re nouimus. An quod allium quoq; elixum delinit, & quidem porrum lentitiam quandam obtinet, quę fauces detergere poſſit. Porrum non olere ſcribit Sotion, qui cuminũ prægustarint: hoc enim eſu grauis odor extinguitur. Capitatos porros, vt Athenæus eſt author, Latonę ſa-

cros

cros esse narrant: nam quum Apollinem in vtero gestans, prægnantiũ malacia laboraret, hoc cibo fertur elanguentem appetentiam inuitasse: quare Polemon vetustus Aristophanis enarrator, quum id olus Latona concupisset, latam fuisse Delphis legem tradit in Theoxeniis; Qui maximum attulisset porrum huic deæ, sportulam è mensa sacerdotum acciperet. Seque vidisse fatetur Athenæus gethyllidem in rapi magnitudinem excreuisse. Diphylus obsonia commendare dixit. Esus in olere, vbiuis frequens.

Nomen.

Græcis *πράσον* dicitur à colore, Latinis porrum, à callosa porri capitis simillima in ossibus ferruminatis concretione, vt coniicimus. Alij porrum volunt dictum, quòd porrò eat, & longè lateq; grassetur. Itali *porro.*

Genera.

Porrorum duo genera, syluestre & satiuũ, agreste ampeloprason dictũ, de quo dicturi sumus mox in sequenti. Satiui duo genera signauit antiquitas, capitatũ & sectiuũ. Capitatũ Dioscorides *κεφαλωτὸν* vocauit, quod eius radix in caput crescat. Athenæus gethyllidas dici testatur ab Epæneto. Alterum genus sectiuum vocant, quod frondenti coma super terrã eminens auferatur. Videtur id genus Martialis Tarentinum vocare ob grauem halitum quem eructat:

Et Tarentini grauiter redolentia porri
Edisti quotiens, oscula clausa dato.

Sectiui Plinius duo genera facit. Herbaceũ folio incisuris eius euidentibus, quo vtuntur medicamentarij. Aliud genus rotundioris folij, suauiorisque, incisuris lenioribus. Sed miror antiquos porrum in duo genera diuisisse, quod vnum naturale, alterum artis mangonio confictum sit.

Descriptio.

Theophrastus annuo folio non dici debere autumat, quippe nõ annuo folio, sed à bimatu fructificare. Vnicaule esse, nec è lateribus laterales surculos emittere. Semine fœcũdissimo. Semine ad perdurandum firmo. Plinius ait, nõ annuum tantũ, sed sæpius parere: renasci enim à radice: semine firmo. Addim⁹ nos. Porrũ radice est cartilaginea, crassa, multis fibris capillata, tunicis quibusdã vestita, ex albæ ceruicis augustiis extuberans, fronde super terram carinata, & in angulum oblonga, colore adeo viridi, vt pro herbaceo porraceus color vsurpetur, bimum prosilit in caulem longum, cauum, multis floribus aceruatim collectis, & in speciem absolutæ pilæ cõglomeratis. Vbi sementem protulit, intermoritur.

Cœlum.

Palladius loco læto, & campestri lætari ait. Nos omne cœlum sustinere vidimus. Columella aricinum laudat.

——— *Quæ mittit Aricia porri.*

Martialis: *Mittit præcipuos nemoralis Aricia porros,*
In niueo virides stipite cerne comas.

Plinius laudatissimos in Ægypto, mox Orchiæ, atque Ariciæ.

Solum.

Palladius plana, alte pastinata, diu subacta, & stercorata terra lætari. Plinius: Insigne quod infimo, lætoq; solo gaudeat, rigua odit, & tamen proprietate quadam soli constat.

Satio. Theophrasto è secunda semẽti est. Post brumã Ianuario mense desigitur porrum, duodeuigesimo die, & vigesimo à satu prorumpit, è recentiori semine celerius prouenit. Cuius causam in libro de causis disquirit. Quia omne calidum facilè germinat, & calida sunt, quæ acria, porrũ verò, gethyũ, satureia, origanum acria sunt, & tamen non cito germinant, sed humorem habeant aptum, temperatumq; ad augendũ, pariendumq; oportet, quod cito breuiq; germinaturũ est. Columella: Mense Februario porri semen ponitur; locis apricis circa Calendas Martias licet porrũ (si iam ingranduit) transferre. Circa Calendas Aprilis æquè transferes. Porri caput circa idus Maias tolerabiliter adhuc trãsfertur. Sotion admonet, post sationẽ porrorũ, statim cõculcãdos esse sulcos, & nõ irrigãdos, sed neglectos relinquẽdos per tres dies, quarta verò rigari debere, ita enim pulcherrimos prouẽturos.

Ars. Theophrastus porro recisionẽ conferre dixit, tonsumque, retonsumque tenerius, dulcius, albidius, & omnino melius euadere: rationẽq; reddit libro de causis, quippe q̃ diminuuntur, eo magis vere cõcipiunt, & si validiores fiunt, plus pabuli trahũt, meliusq; incoquere possunt. Germinatio enim prima, vt debilis, deterior etiã: præterea frondibus illis ablatis, vtpote impedimento ablato plus proficit. Columella: Si sectiuũ facere velis, densius satũ præcẽperũt priores relinqui, & ita quũ increuerint secari. Sed nos docuit vsus longè melius fieri, si differas, & eodem modo quo capitatũ modicis spaciis, id est inter quaternos digitos depangas, & quum conualuerit deseces. In eo autẽ, quod magni capitis efficere voles, seruandum sit, vt antequã translatum deponas, omnes radiculas amputes, & fibrarũ summas partes intondeas: tum testulæ, vel conchulæ, quasi sedes in singulis subiectæ seminibus adobruuntur, vt fiant capita latioris incrementi. Cultus autem porri capitati assidua sarritio, & stercoratio est, nec alius tamen sectiui, nisi quod toties rigari & stercorari, sarririque debet, quoties demetitur. Palladius: Si porrum sectiuum facere velis, post duos menses, qui satus est, poteris dissecare, & mandare in areis suis: quamuis afferat Columella etiam sectiuum diutius duraturum, melioremque, si transferatur, & quoties secabitur, aqua iuuetur, & stercore. Apud nos qui temperatis degimus locis, seritur Decembri, Ianuario, Februario, & Martio, semine fuso, Martio deinde transfertur, pangiturq; in sulcis: distet alter ab altero quatuor digitorum latitudine, quum rectè accommodaueris, dum secundus ducitur sulcus, effossa humo cooperitur, atq; pedibus leuiter calcatur. Primo secãtur Iunio, stercoranturq; & irrigantur, secundo Augusto, tertio Septembri, eandem semper operã imponendo. Post mensem eruuntur, exponunturq; væno. Alij serunt palo foramine adacto, pedem profundo, radiculas amputant Aprili, Maio, & Iunio. Seruntur etiam Iulio, Augusto, Septembri, & Octobri. Inde eruuntur Martio, & Aprili. Poteris etiam inter cæpas serere. Palladius: Si capitatũ facere velis, quod vere seueris, Octobri mense transferre

ferre debebis, sed rarius seras, sarculo frequentandus est, & herbis liberandus, quum digiti crassitudinem habuerit à media parte præcisis foliis, & truncatis radicibus transferatur. Oblitus fimo liquido quaternis, vel quinis digitis separetur: quum radices aget, modicè comprehendendus, & alleuandus est sarculo, vt suspensus à terra, quod spacij vacuum subter inuenerit, capitis vastitate cogatur implere. Columella. Quo porri incrementum maius fiat, raris linteolis complura grana illigantur, atq; ita obruuntur. Enatum autem in his locis, quibus aqua subministrari non potest, deferri debet circa æquinoctiũ autumni, at quibus possis humorẽ præbere, mense Maio rectè transfertur. Palladius: Item plura semina in vnum ligata si deposueris, grandis porrus nascetur ex omnibus. Item si capiti eius rapæ semen immittas sine ferro, & pangas, multum fertur increscere, melius si frequenter hoc facias. Theophrastus, Porrorũ magnitudo ex transhalatione fit. Et semina plura linteolo deligata terræ mandari iubet, sic radices, & germina faciet ampliora. Plus enim valent quæ plura, & illa omnia in vnam naturam coalescunt. Sotion Græcus laudat statim, atq; satum fuerit, puluiuos arearum pedibus proculcari, triduumque velut habitũ neglectui minimè rigari, quarto die aquæ respersu iuuari, ita probatissimum nasci putat. Si inter serendum arena terræ misceatur, vberrimum prodibit, si dum transfertur, capiti stilo vel arundine citra ferrũ puncto cucumeris semẽ in mediũ inseras, mirum in modũ fertur grandescere, quando seminiis coalescentibus in magnũ tumorem extuberabit. Sunt qui nõ cucumeris, sed rapæ semen ventri potius insinuent, hoc in vnitatem coiens, turgidam capiti molem adfert. Item si quanta tribus digitis carpi possunt, oblita fimo semina vetere linteo ligata deposueris, grãdis porrus nascetur ex omnibus, si protinus irrigetur. Hoc falsum esse iam supra declarauimus.

Vermiculos paruos porros insectantes Theophra. πρασοκουείδας vocat, *Inf.rem.* quasi porricidas dicas, hos humor collectus interimit, & fimus aceruatim iniectus: industria enim bestiola condit sese, & vt in stramento, quiescit in stercore: quamobrem venari facile est, aliter nulla venandi datur facultas.

De ampeloprasо. CAP. LXXXV.

AMPELOPRASON Galenus inter porrum, & alliũ medium quoddam esse dicit. Nos post porrũ locauimus, dicturi mox de allio. Ipse syluestre porrum esse testatur, & tantum à porro dissidere, quantum in congeneribus syluestre à satiuo. Syluestria enim omnia maiori acrimonia, sicciorique natura pollent. Salgamarij cæparum modo in aceto condiunt, & vsque ad sequentem annum recondunt, & sic innocentius redditur.

Dioscorides ἀμπελόπρασον vocat, quasi vineale, vel vitigineum porrum *Nomen.* dicas, nomen à natalibus inditum. Plinius ampeloprason vocat. Neapolitani *porriui, & porri seluaggi.*

Plinius ita describit: Folij porri, ructu grauis, Addimus: Caule prosilit *Descr.*

cubitali, foliis porraceis, ſed anguſtioribus, flore candido, radice bulboſa.

Solum. Plinius, Prouenit in vinetis.

De allio. CAP. LXXXVI.

ALLIVM Plinius ad multa ruris medicamenta prodeſſe credit, tædium huic quoq; halitu, vt cæpis, nullũ tamen coctis. Mẹnander è Grẹcis author eſt, alliũ edentibus ſi radicem betẹ in pruna toſtã ſuperederint, odorẽ extingui. Sotion, Allium edentibus halitus tædium dixit aboleri, ſi crudam fabam ſupermanducauerint. Plinius: Ferrum ad ſe trahente magnete lapide, & allio rurſus abigente à ſe. Caſſianus: Magnes attrahit ferrum: expirat ſi illi alliũ affricetur: reuiuiſcit ſanguine hircino ipſi infuſo. Plutarchus: Magnus allij cum magnete diſſenſus, quam vocant antipathiam, tantumque inter has res ſurdas, & ſenſu carentes odium, vt ferrum abigat à ſeſe, ſi affricetur allio lapis. Idem confirmat Ptolemæus, magnetem non trahere ferrum, ſi linatur allio. Quærit Ariſtoteles in problematis, cur allia quum excaleſcunt plenius quàm recens edita oleant. An quod recẽtia humoris multum adhuc extranei continent? quo fit, vt vim ſuam integram habere nequeant, quum autem decocta iam ſunt, ſecreto humore illo inutili tum ſuum odorem ſincerè adipiſcuntur, qui ſcilicet acer eſt. Quin etiam cæteri nuper æditi fructus dilutiores ſunt, & cæpas recentiores ob eam cauſam minus acres ſentimus. Si iuxta coronarias herbas feratur, magis eas olere facit, cuius rationẽ ex Theophraſto reddidimus in cæpis. Pantheræ, leoneſque non attingunt perunctos allio, præcipuè ſi & allium fuerit incoctum. Allium cæpaſque inter deos iureiurando habet Ægyptus, ex Plinio.

Nomen. Nominant Græci σκόροδον, vt nonnullis placet quaſi σκαιὸν ῥόδον, id eſt rudem roſam, quòd aſpere ſupra modũ redoleat & nares offendat. Alij quod pandiculationes moueat, quas Græci σκορδινισμὸς vocant, ſcorodon vocatum dixêre. Latini allium dicunt à Græco fortaſſe verbo ἄλλεσθαι, id eſt exilire, quòd nimium exiliendo creſcat. Itali *aglio.*

Genera. Theophraſtus. Diſcrimen eorum quod aliud præcox, aliud ſerotinum: eſt enim genus quoddam eiuſmodi, vt ſexaginta diebus perfici poſſit. differunt præterea magnitudine ſingulari, vt Cyprium vocatum maxime tale eſt, quod non decoquunt, ſed in myttotis vtuntur, & quũ tunditur mirum quàm ſpuma increſcat. Quin & illud differentiam facit, quod quædam non nucleis coagmentantur. Dioſcorides in duo etiam diuidit, in ſatiuum hortenſe vnum, alterum ſylueſtre. Satiuum aliud Ægyptium, ſingulari conſtans capite: aliud ex pluribus coagmentatum nucleis, ſylueſtre ophioſcorodon dictum. Plinius à Theophraſto. Generum differentia in tempore: præcox matureſcit ſexaginta diebus. Tum in magnitudine. Vlpicum quoque in hoc genere Græci appellauere allium cypricũ, alij antiſcoridon, præcipuè Africæ celebratum inter pulmentaria ruris, grandius alio, tritum in oleo & aceto, mirum quantum increſcat ſpuma.

Theo-

Theophraſtus. Folia illico ab radice exeunt, vnicaule. Plinius: Tenuiſſimis, & quæ ſeparantur in vniuerſum velatur membranis, mox pluribus coagmentatur nucleis, & his ſeparatim veſtitis: aſperi ſaporis: & quo plures nuclei fuere, hoc eſt aſperius. Addimus: Fronde viret cæpacea vel graminea, caule tereti, & inani. In cacumine flores in globum circumaguntur, in quo ſemen emicat. Bulbis è multis nucleis vnà ſpicatim congeſtis, membraneis cuticulis inuolutis, è quorum medio fibrillæ tortiles porriguntur. *Deſcriptio.*

Sotion optimè alba terra prouenire ait. Palladius idem. Terra maximè alba ſeritur, foſſa, & ſubacta ſine ſtercore. *Solum.*

Subſtinet quodcunque cælum. Vniuerſale enim olus eſt. *Cælum.*

Theophraſtus hæc de allij ſatione: Allium ante ſolſtitia, aut paulo poſt ſolſtitia, ſeritur, nucleatim diuiſum: perfici enim ſemine poteſt ſed tardè. Primo anno caput accipit porri, ſequenti diſcerni in nucleos incipit, tertio redditur perfectum, nec quicquã deterius. Sed etiam quidam vel depoſito melius id exiſtimant. Radicis autem allij, aut cæpæ, haud ſimilis ortus fieri ſolet. Allij namque quum nucleus extumuerit, tota intorquetur, & hinc aucta in nucleos rurſus diſcernitur, atque ex vno plura efficiuntur, dum caput conſumatur. Etenim ſi non euellantur, plura in dies fiunt. Super fiſtula quoque & allium capitari poſſe affirmant. Neapoli continuè viſitur, vt mihi multoties videre contingit, in allij flore, quem diximus, orbiculatos bulbillos paruos prouenire, vt quot fuerint flores tot bulbos producat. Quando ſeruntur allia, diuidere bulbos in nucleum ſolent, & cæparum fibras, tegumentaq; detrahunt: denique omne non viuum à vitalibus ſemouendum cenſent, vt etiam arboribus partes, quæ obareſcunt, abſcindere ſolent. Columella: Autumno conſeri debet allium. Et vltima temporis poſitio allij eſt Februario menſe. Circa calendas Octobris antequam deponantur allia, ex vna capite in plura diuiduntur, habent enim plures cohærentes ſpicas, eæque quum ſint diuiſæ, liratim ſeri debent, vt in puluinis poſitæ, minus infeſtentur hyemis aquis. Eſt autem lira ſimilis ei porcæ, quam in ſationibus campeſtribus ruſtici faciũt, vt vliginem vitẽt. Sed hæc in hortis minor eſt faciẽda, & per ſummam partem eius, id eſt in dorſo, inter palmaria ſpacia, ſpicæ allij diſponendæ ſunt. Sulci lirarum inter ſe diſtent ſemipedali ſpacio, deinde quũ ternas fibras emiſerunt ſpicæ, ſarriantur: nam quò ſæpius id factum eſt, maius ſemina capiunt incrementum. Regionibus pruinoſis per autumnum non ſeri debet: nam brumali tempore corrumpuntur, quod ferè menſe Ianuario miteſcit, & iccirco frigidis locis tempus optimum eſt allium ponendi circa idus prædicti menſis. Multa tamẽ ante calendas Ianuarias medijs diebus ſerunt menſe Decembri, ſi cœli tepor & ſitus terræ permittit. Palladius ab eo: Nouẽbri menſe ſulcos in areis facies & ſemina in locis altioribus pones quatuor digitis ſeparata, neq; altius preſſa, ſarculabis frequenter, inde plus creſcunt. Plinius: quidam allium in pla- *Satio.*

no ſeri vetant, caſtellatimq; grumulis imponi diſtãtibus inter ſe pedes ternos. Inter grana quatuor digiti intereſſe debent: ſimul atque tria folia eruperint, ſarriri. Grandeſcunt quo ſæpius ſarriuntur. In frigidis vtilius vere ſeri, quàm autumno. Sunt qui allium inter compitalia, ac ſaturnalia ſeri aptiſſimè putent. Allium & ſemine prouenit, ſed tardè. Primo enim anno porri craſſitudine capite efficitur, ſequenti diuiditur, tertio conſummatur, pulchriusq; tale exiſtimant quidam. In ſemen exire non debet, ſed intorqueri caulis ſationis gratia, vt caput validius fiat. Apud nos ponuntur ſpicæ Septembri, vbi quatuor foliorum fuerit, primo foditur Octobri, ſecundo Decembri, tertio Ianuario, quarto Februario. Si ſpicas quæris eruuntur Maio: ſi relinquis, erit Decembri tenerrimum.

Ars. Quo vaſtiora capita fiant, docet Columella, Antequam caulem faciant, omnem viridem ſuperficiem intorquere & in terram ſternere conueniet. Sed quandocunq; vel conſeremus, vel iam matura in tabulatum reponemus, ſeruabimus in iis locis, quibus aut obruentur, aut eruentur, vt Luna infra terrã ſit: nam ſic ſata, & rurſus ſic recondita exiſtimantur, neq; acerrimi ſaporis exiſtere, neque mandentium halitus inodorare. Palladius ab eo: ſi capitatum facere volueris, vbi cœperit caulis prodire, proculcá, ſuccus reuertetur ad ſpicas. Fertur ſi Luna ſub terris poſita feratur, & item ſub terris Luna latente vellatur, odoris fœditate cariturum. Plinius: Cæterum vt odore careant, omnia hæc iubentur ſeri quum Luna ſub terris ſit, colligi quum in coitu. Allia tradit Sotion dulceſcere, quorum fractæ leniter ſpicæ ſerantur, dulciorem contrahere ſaporem, quæ in pangendo olearum fraces admiſerit. Idem aſſerit, allium, ſi Luna ſub terris poſita feratur, & item ſub terris Luna latente vellatur, odoris fœditate cariturum. Meliora naſcuntur omnia aceruatim ſato ſemine, quàm ſparſo, ita certè allium ferunt in laciniis colligatum.

Cōditura Plinius: Quod ſi diutius allium, cæpamque inueterari libeat, aqua ſalſa tepida capita intingenda ſunt, ita diuturniora fient, melioraq; vſui, ſed in ſatu ſterilia. Alij contenti ſunt primo ſuper prunas ſuſpendiſſe, abundeque ita profici arbitrantur, ne germinent, quod facere allium cæpamque extra terram certum eſt, & cauliculo acto euaneſcere. Aliqui & allium palea ſeruari optimè putant. Palladius: Vel paleis condita allia, vel fumo ſuſpenſa durabunt.

De allio cyprio, ſiue vlpico. CAP. LXXXVII.

NVNC alteram allij ſpeciem ab hortenſi dicamus, ſcilicet cypriũ. Theophraſtus id nõ decoqui dicit, ſed in myttotis vſurpari. Myttota dicebantur ab odoris fœditate, in quo caſeum quoq; addebant. Plinius ruris pulmentaria vocauit.

Theophraſtus *κύπρειον σκόροδον* vocat, id eſt cyprium allium, Columella à Græcis *ἀφροσκόροδον* appellari dixit, ab aliquibus allium punicũ, & vlpicum.

Plinius

Plinius à Græcis ἀντισκόροδον, & allium cyprium à Latinis vlpicũ dici. In Plinij verbis mendum ſubeſſe ſuſpicor. quippe nõ ἀντισκόροδον, ſed ἀφροσκόροδον legendum, quippe à Theophraſto κίπειον, & à Columellæ penu ἀφροσκόροδον deſumpſit, vt eius mos vniuerſo ſuo opere perpetuus, præſertim quum in aliis authoribus nil de antiſcorodo tractetur. Et ἀφρὸς vocabulum vel ab Aphrorum gente nomenclaturam ſibi vendicauit, cùm Columella aphroſcorodon punicum allium vocari dixit, & Plinius vlpicum præcipuè Africæ celebratum prodidit inter pulmentaria ruris: vel à ſpuma quam Græci ἀφρὸν dicunt, ad quod ſatis accedit Theophraſtus, qui dixit, Cyprium, quum tunditur, mirum quàm ſpuma increſcat. Et Plinius ab eo verbotenus detorquens, Trito mirum quantum increſcat ſpuma. Hodie Neapoli *aglio di India* dicitur. Theophr. ab aliis differre magnitudine ſingulari dicit, nec decoquũt, inquit, ſed in myttotis vtuntur, & quũ tundũtur mirũ quàm increſcat ſpuma. Columella dicit vlpicũ eſſe longè maioris incrementi, quàm alliũ, habet enim velut alliũ multas cohærentes ſpicas. Addimus nos: Caule adoleſcit multo proceriore, glabro, & tereti, foliis lõge vulgari latioribus, in cuius faſtigio ſemen in cumulũ congeritur, capite ex grandioribus ſpicis cõglomerato, quæ veluti fœdere quodã inito cõiunctæ confertim hærẽt, & ꝑtenuibus teguntur mẽbranis, grandiore folliculo omnes ſimul ambiẽte: ceruice breui tunicata. Radix primũ extumeſcit in ſpicas, deinde curuatur, vbi ſuccreuerit, iterũ in numeros diducitur. Odore graui Colum. in horto: *Deſcriptio.*

——— *& olentia latè*

Vlpica.

Calido cœlo fruitur, proinde à Plinio dictum Africæ celebratum. Nobis ex Aprilia affertur. *Cœlum.*

Terra alba, foſſa, & ſubacta ſine ſtercore delectatur, vt allium. Palladius. *Solum.*

Quomodo à Columella ſeratur, diximus capite de allio. *Satio.*

De allio Ægyptio. CAP. LXXXVIII.

INTER hortenſis allij ſpecies, Ægyptij meminimus ex Dioſc. & Theophr. Dioſcorides Ægyptium vocat. Itali *aglio maſchio.* *Nomen.*

Theophraſtus. Quiddam & illud differẽtiam facit, quod quædam nõ in nucleis coagmentatur. Dioſcorides: ſingulari conſtat capite, dulce, in purpureum vergens parum. Negant olitores noſtri Ægyptium allium, genere ab aliis diuerſum, ſed vulgare allium denſius ſatum, vel tenuiori ſolo caput vnum accipere, quod maſculeſcere dicunt. *Deſcriptio.*

De allio anguino. CAP. LXXXIX.

DIXIMVS hortenſia allij genera, accedendũ ad ſylueſtria. Huius meminere Dioſcorides & Plinius, aduerſus improbitatẽ alitum depaſcentium ſemina coctũ, ne renaſci poſſit, abiicitur: ſtatimq́; quæ deuorauere aues ſtupentes manu capiuntur, & ſi paulum commorentur conſopitæ.

Dioſc. itẽ & Sotion ἀφιοσκόροδον nominant, quaſi anguinũ alliũ dicas. Plinius illud ſponte naſcens in aruis, alum vocari dixit. Itali *aglio ſerpentino.* *Nomen.*

Descriptio. Nos ita describemus: Caule foliisq; serpẽtariæ modo maculosis, radicis ceruice longiore, rimosa cute obsita, proximè vrsinum allium delineans.

Solum. Nascitur in montosis.

De allio vrsino. CAP. XC.

Nomen. INTER allij species, Plinius vrsini meminit, & nostro huic horto inserimus. Plinius vrsinum nominat.

Descriptio. Plinius, odore molli, capite prætenui, foliis grandibus. Addimus: foliis ephemeri non lætali similibus, floribus in summo candidis. Floret Aprili, & Maio. Bulbus aliquot nucleolis oblongis sparsis, candicans: allij tædiosum spirans odorem, sapore acri, sed non ingrato, magis odore, quàm habitu allium referens.

Solum. Syluis & vmbrosis, vel vdis pratensibus quibusuis obuium.

De scorodopraso. CAP. XCI.

POST allij & porri tractatum scorodoprason aggrediemur, quũ vtriusque naturam participet. Dioscorides scorodoprason autumat qualitatem habere porri, & allij, quòd coctum pari modo dulcescat, & in olerum vicem transeat. Galenus item: scorodoprason mistum ex gustu & odore, virtutem obtinens ex allio nempe & porro: sic & Paulus: Sunt qui olitorum diligentia olera hæc duo in vnum veluti monstrum aliquod coaluisse suspicentur, quum habitu porrum simul, & allium æmulentur, vtrumque exprimens olus, ita & medias vires retinere.

Nomen. Dioscorides: σκοροδόπρασον, quasi alliporrum dicas, mutuatur ab vtroque parente nomen. Itali *aglioporro*, aut *porrone*.

Descriptio. Dioscorides. Magnitudine porrum æquat: natura ei promiscua, temperans in eo allij porriq; parentum proprietates, effectus vtriusq; præbens.

De bulbis. CAP. XCII.

SVNT etiam bulbi è genere cartilagineo, atq; iam dictis proximi. Cato in horto suburbano, coronamenti omne genus è bulbo Megarico seri oportere scribit. De bulborũ conditura hæc à Philemone docta leguntur, apud Athenæũ: Caseo indiget, melle, sesamo, oleo, cæpa, aceto, lasere: nam suapte natura, malus est, & asper. Heraclides Tarentinus ait, quod sperma generare videtur, tum quod multi sit nutrimenti, tum quod primam naturam in spermate & vires vniformes habeat. Vnde prouerbium, Nil profuerint bulbi, nisi neruus adesset. Martialis ad illud,

Cùm sit anus coniux, cum sint tibi mortua membra,
Nil aliud bulbis quàm satur esse potes.

Prouerbio sunt obnoxij, qui obstipo capite terrã spectant, & oculos humi defigũt, quasi bulbos quęrãt, vt est apud Aristophanẽ. Libidinosos quoque taxauit, quos ait bulborũ ollã deuorasse, quasi mulierosos esse dixisset. Apitius de bulborũ apparatu hæc habet, Bulbos oleo, liquamine, & aceto infe-

inferes, modico cumino hæc super disperso. Vel bulbos aqua tundes, & ex aqua coques, dein oleo friges. His sic facies: Accipe piper, pulegiũ, origanũ, mel, acetum, defrutum, careotam, liquamen, & olei modicum asperges & inferes. Vel bulbos elixos in pultarium pressos mittes, thymum, origanum, mel, acetum, defrutum, careotam, liquamen, oleum modice aspergas, & inferes. Varro hæc de bulbis dixit, Aqua decoque bulbos, qui Veneris vsum quęrunt, deinde legitimis nuptiis in cœna ponantur, sed & cum nucleis pineis, aut cum erucæ succo, & pipere, vel bulbos frictos cum garo inferes. Paulus Ægineta bulbos cibi appetentiam proritare, ac stomachum roborare dixit, si bis decoquantur, vberius enutrire, ipsorumq; propulsari amarorem, semen producunt, & libidinem accendunt, comeduntur q; cum oleo, garo, & aceto. Plutarchus memoriæ prodidit bulbos nunquam de cœlo tangi, quod non exiguitati corporis, sed cæcis rerum discordiis refert acceptũ. Hercules vt est in Amalthia Euboli bulbis abstinuit, feruorem eorum causatus, & grauem halitum.

Græcis βολβὸς, Latinis bulbus, Italis *cepolle seluaggie*. Nomen.

Bulborum genera plura esse descripsit Theophrastus. Differunt nanq; magnitudine, colore, figura, & suauitate. Quippe quum adeo dulces quibusdam in locis prodeant, vt crudi facillimè mandi possint, vt in Chersoneso Taurica. Sed peculiaris natura lanigerorum. Est enim bulbi genus circa littora nascens, cuius inter summum corticem, eamq; partem, qua vescuntur, lanea continetur natura, ex qua mappæ, aliæque vestes quondam conficerentur, ob id lanigerum appellarunt. Indis non lanati, sed criniti nascuntur. Plinius ab eo. Theophrastus est author, esse bulbi genus circa ripas amnium nascens, cuius inter summum corticem, eamq; partem qua vescũtur, esse laneam naturam, ex qua mappæ vestesq; conficiantur. Eadem Phanias retulit, authore Athenæo. Reliqua bulborum genera differunt colore, magnitudine, & suauitate. Post eos, qui dulces in Taurica Chersoneso nascuntur, sunt qui in Africa nati maximè laudantur, mox Appuli. Genera Græci hæc fecere, bulbinem, setanion, pythion, acrocoriõ, ægilopa, sisyrinchion. In hoc mirũ, imas eius radices crescere hyeme, verno autem quũ apparuerit viola, minui & contrahi, tum deinde bulbum pinguescere, ex Plinio. Apud Theophrastum: Sisyrinchion redigi ad genus bulborum desideratur, quod radice orbiculetur. Peculiare sisyrinchio datum est, vt vna radix primò augeatur hyeme, tum ineunte vere, quod in imo excreuit, contrahatur, supernumq; crescat quod manditur. Apud Athenęum regii sunt, qui Venerem accersant, cæteris præstantiores, hos sequuntur fului, scillæ naturam æmulantes, deterrimi omnium Ægyptii. Quæ bulbinæ dicuntur, meliorem habent succum, quàm bulbi: non tamen stomacho conferunt, quia dulcedinem cum crassitie habent. Plinius, Bulbinem Græci vocant herbam porraceis foliis, rubicundo bulbo. Genera.

Theophrastus. Folio valdè angusto, caulis nimirum assurgit, germen è semine laterale producit, sed ei peculiare datur, quod non simul ex omnibus se- Descriptio.

minibus exit,ſed partim anno primo , partim ſecundo. Tunicas habet plures, ſimul & lentitiam quandam. Radice puſilla inhæret , vt omnes bulbi , qui radice ſunt capitata, contrà partem ſuperiorem tenuem , imbecillemq; , radicem amplam , carnoſamque gerit. Antiquis bulborum facies notior viſa eſt, quàm quæ deberet repræſentari: noſtris verò temporibus vſus obſoleuit, vt vix dignoſcatur. Nos ita deſcribemus: Bulbi caput ex pluribus nucleis coagmentatur, qui ſimul in capillitio coeunt, factis ſenſim eorum diuortiis, ita vt in latus pateant, vertice fibris criſpato, medio toroſiore, cortice tenui, foris ſquamoſis membranis tunicata, nullo tamen folliculo omnes partes amplectente, fronde cępitia, terete, inani, anguſta, in mucronē deſinente, cauliculo dodrantali, in cuius faſtigio flos purpureus. Mucoſi aliqui, ſapore inſulſi, vt magis accipiendo condimenta, quàm condiendo apti.

Cælum. Nicander Megarenſes bulbos laudat, ex Athenæo, eoſdem antiquus Cato, & Martialis,

——— Quæq; viros acuunt, armantq; puellas,
Iam Megaris veniant genitalia ſemina bulbi.

Plinius è Taurica Cherſoneſo bulbos laudat, poſt hos in Africa natos, mox Appulos. Vnde Ouidius hos enumerans, ait:

Daunius, aut Libycis bulbus tibi miſſus ab oris,
Aut veniat Megaris, noxius omnis erit.

Satio. Theophraſtus radice ſeri dixit. E ſemine partim primo, partim altero puenit anno. Anatolius à cal. Nouēbris ad Februarias ſerendi tēpus indicat. Plinius: Bulbos non naſci niſi ex ſemine priores tradiderunt. Sed & Præneſtinis campis ſponte naſcitur, ac ſine modo etiam in Remorum aruis. Effodiuntur bulbi ante ver, at deteriores illico fiunt, ſi finduntur. Signum maturitatis folia inareſcentia ab imo. Improbant vetuſtiores, item paruos & longos, contrà rubicundis, rotundioribusq; laus, & grandiſſimis.

Ars. Vt bulbi in caput creſcant, & grandiore corporis callo protuberent, Anatolius teſtam vaſorum radicibus ſubſterni præcipit.

De ſcilla. CAP. XCIII.

SCILLA è genere capitatorum, ſiue bulborum eſt: etſi non tamen omnis eſtur, noſtro ſeremus horto, ob multiplices, quas in villa retinet vtilitates, & maximas. Tradit enim Theophraſtus, ſcyllam ante portam ſatam contra veneficiorum noxam amuletum eſſe. Fructus contentos ſeruat, præſertim punica mala, pediculo prius exempto. Si ficus iuxta eam ſeratur, ocyus creſcit, minusque à vermibus infeſtatur : & in ſumma quicquid ſcillæ fuerit conſitum, faciliùs germinat, & celerius gliſcit. Habet enim lentorē, caloremq; inſitum, ob id proficiens, in arborum putationibus, ne plagis intrudatur imber, aut ſol; nam facilè morbi contrahendi periculū imminet: plagis ſcillam apponunt, vt eas foueat. Democritus ſiſſum ſarmentum, vt citius cauleſcat, ſcyllæ inſertum.

insertum terræ mandat. Pamphilus, Scyllæ contactu lupus conuellitur, vnde vulpes propter lupos latebris suis scillas apponunt. Plinius, Nobilissima est scylla, & medicamentis nata, acetoq; exacuendo: vnde de his Pythagoras volumen condidit, atq; scyllam in ianuæ limine suspensam, malorum iniuriam propellere dixit, quod non subticuit etiam Dioscorides. Scyllæ flos, vt Beritius est author, virgata specie prosiliens, modo celeriter non emarcescat, largos fructuum prouentus, ac vberem annonam nobis promittit.

Nomen.

Grecis σκίλλα, Hippocrati scella, & schœnum vocari Galenus est author. Nomen inditum putant à squilla pisce testaceo, à tunica squamarum compactili serie composita. Tanta inter eas similitudo intercessit. Latini scylla, Varroni squilla: vnde puto nomen Neapolitanis deriuatum, *Cepolla squilla.*

Descriptio.

Theophrastus, Caulis prius per se prosilit, vt in croco, & narcisso, tamē flos ex eo emergens insidit, particulatim floret, ab ima sui parte incipiens, floret ter, singulis suis floribus singulas semētes, quæ ternæ sunt, denuntiat. Primus enim florum prouentus, arandi primum tempus ostentat, secundus medium, tertius nouissimum, quum flos senuerit, folia demum multis post diebus emicant. Prorsus pediculo vidua, ab radice pullulat. Aliud, atq; aliud producit. Radix multiplicibus tunicis contecta, in rectum agitur. Itaque duplex radicis genus exhibere videtur: habet enim capitatam illam, & carnosam, & eas, quæ ex illa proueniunt. Quapropter dubitabit sanè quispiā, an hæc in radicum numero asciscí debeant: siquidem radicis is est habitus, vt parte posteriore semper extenuata, in gracilitatem semper acuminetur. Scillæ radix contorta crescit, ita vt latus tendens inolescat, item cæteræ lateribus foras iaciunt, illa glabra, & medio capite capillamenta quædam fundit, quibus pars extuberans alitur, quo dubitari posset, fructus ne, an radix sit. Id tamen peculiare sortitur, quod omnium maximè viuax sit, quippe solo eruta, ac pensilis viuere plurimum temporis possit. Immo ad germen excitandum valet. Plinius hæc habet de scylla: Nobilis & scyllæ natura, quod omnes herbæ folium primum emittunt, mox in caulem rotundantur. In ea caulis primum intelligitur, quàm folium: caulis exit, deinde flos ex eo emergit, eademq; ter floret, tria tempora sationum ostendens. Primo flore primam arationem ostendit, medio secundam, tertio nouissimam. Nulli amplitudo maior, nec vis asperior.

Genera.

Theophrastus: Vescenda est scillæ radix, non tamen omnis sed ἐπιμενίδειος vocatæ, quæ ab vsu nuncupationem sortita est. Hæc angustiori folio, leuioriq;, quàm reliqua constat. Plinius, duo genera medica. Masculus foliis albis, fœmina nigris, tertium genus cibis gratum epimenidium vocatum, angustius folio, ac minus aspero, candidissima, vtilissimaque.

IOAN. BAPTISTAE PORTÆ NEAPOLITANI

VILLAE

LIBER VNDECIMVS

SIVE

SEGES.

PROOEMIVM.

IAM ad reliqua herbacea veniendum nobis est, vnde in aruo fœcundæ segetes, & læta pascua nostris sese offerant oculis: hæc enim duo supersunt fastigia ex iis, in quæ herbariam familiam ab initio diuiseramus, quæq; cognatione, & herbaceæ naturæ consequutione sibi mutuò cohærebant. Nos primum fruges, post pabula prosequemur. Cato sextum locũ agro frumentario in prædii existimatione tribuit. M. Varro tertio loco Cererem, & Liberum veneratur, quòd horum fructus maximè necessarii ad victum sint: ab his enim cibus, & potio venit è fundo. Ex frugibus primùm de tritico loquemur, quum sit stirpium omnium vtilissimum, præstantissimumque, & necessarium, ex quo animantium princeps homo victum trahit. Ob id quum exactius hanc doctrinam tradere constituissemus, ad Laborias nostras, & Apuliam nos contulimus, quarum latifundia, & vastæ æquoreæ planities restibili, nec intermissa fœcunditate frugibus semper abundant, vt non solùm cupidi agricolæ votis potiantur, sed eò opum progrediantur, vt cum principibus ferè contendere audeant. Ibi enim, quæ ab antiquioribus tradita sunt præcepta, cum recentioribus contulimus, vt quicquid boni ex vtrisque esset, colligeremus, addisceremus, doceremus. Frumenti prima, & maxima duo genera sunt, authore Theophrasto, frumentacea, & χέδροπα, id est, legumina. Frumentacea vocamus triticum, ordeum, zeam, typham, & cætera, quæ tritici, ordeíve specimen gerunt. Legumina verò fabam, pisum, & cætera. Addit & præterea tertium genus, veluti milium, panicum, sesamum, & ad summum quæ in æstiuis sementibus communi carent appellatione. Ex quo Plinius: Sunt autem duo frugum prima genera, frumenta, vt triticum, ordeum: & legumina, vt faba, cicer: differentia notior, quàm vt indicari debeat.

Frumentii

Frumenti ipſius totidem genera, per tempora ſatu diuiſa. Hyberna, quæ circa Vergiliarum occaſum ſata terra per hyemem nutriuntur, vt triticum, far, ordeum. Æſtiua, quæ æſtate ante Vergiliarum exortum ſeruntur, vt miliũ, panicum, ſeſama, horminum, irio, Italiæ duntaxat ritu. Alioqui in Græcia, & Aſia omnia Vergiliarum occaſu ſeruntur. Quędam autem vtroque tempore in Italia. Ex his quædam & tertio, veris ſcilicet. Aliqui verna, milium, panicum, lentem, cicer, alicam appellant. Sementina autem triticum, ordeum, fabam, napum, rapam. Nos dictam diuiſionem ſequemur. Primò triticea, poſt leguminea, poſtremò æſtiua pertractabimus.

Quid ſeges, & de Segetia dea, & Cerere. CAP. I.

SEGES, authore Varrone, pro ipſa terra accipitur iam arata, & ſata. Columella de leguminibus loquens, etiam ſegetem vſurpauit, inquiens, Quod prædictorũ leguminum ſegetibus fathiſcit, Valla fruges vocat propriè eorum ſeminum, ex quibus conficitur panis, nondum demeſſas. Per translationem Poetæ telorum, & ſtimulorum ſegetem dicunt. Cicero gloriæ ſegetem dixit. Hinc Segeſta dicitur dea Plinio à ſegetibus, quibus pręeſſe putabatur, & vt aliis placet, Segetia, Seiaq; à ſerendo, quarum ſimulachra in circo erant. Ceres dea frugum dicitur, à creando, Saturni & Opis filia, quæ peculiari epitheto alma dicitur, quia nos alit, vel, vt Cicero libro de natura Deorum ſcribit, dicta Ceres, tanquam geres, à gerendis frugibus. A Græcis δημήτηρ, quaſi γημήτηρ, id eſt terræ mater, quod fructuum creatrix, & altrix ſit. Hanc etiam Theſmophoram vocant, id eſt legum latricem, quia antiquitùs homines nulla lege viuebant, poſtea quum ipſa Agriculturæ vſum & frugum docuiſſet, cœptum eſt de agrorum finibus diſceptari: ob id eam legum, & iuris originem fuiſſe primam volunt. Virgilius,

Legiferæ Cereri, Phœboq;, patriq; Lyæo.

Hæc quandoque pro Luna dicitur, vt Liber pro Sole. Virgilius Georgicorum primo,

——— vos ô clariſſima mundi
Lumina, labentem cœlo quæ ducitis annum,
Liber, & alma Ceres.

Varro ſuæ agriculturæ libri initio ſtatim Cererem inuocat, quaſi frugum inuentricem: erant enim homines primò βαλανοφάγοι, id eſt glandium comedones. Quod etiam ex Virgilio elicitur,

——— alma Ceres, veſtro ſi munere tellus
Chaonicam pingui glandem mutauit ariſta.

Et in Cereris ſacris querna corona meſſoribus tribuebatur, quod frugum inuentione glandium victum aboleuerit. Virgilius,

Et Cererem clamore vocant in tecta, neque ante
Falcem maturis quiſquam ſupponit ariſtis,

Quam Cereri torta redimitus tempora quercu,
Det motus incompositos, & carmina dicat.

Theodosius verò Cererem ait Siculi Siciliæ Regis vxorem fuisse, & primam, quæ vsum tritici demonstrasset populis: vnde ansam Poetæ fabulandi sumpserunt. Hesiodus,

Plutonem inprimis venerare, atq; annua sacra
Vota refer Cereri, quum stiuæ innixus agendo
Incipis exercere boues, stimuloq; fatigas.

De cœlo frumentis apto. CAP. II.

MAXIMA Naturæ benignitate factum est, vt triticeum genus, ex quo in toto ferè terrarum orbe homo victum trahit, eiq; immensæ vtilitatis est, vbiq;, quouis cœlo, & solo luxuriet, eoq; nihil sit fœcundius, vtpote, quum è modio, si sit aptum solum, quale in Byzantio Africæ campo, centeni, quinquageni modii reddantur. Misit ex eo loco, inquit Plinius, Diuo Augusto procurator eius ex vno grano (vix credibile dictu) quadringēta paucis minus germina, extantque de ea re epistolæ. Misit & Neroni similiter CCCXXXX stipulas ex vno grano. Cum centesimo quidem & Leontini Siciliæ campi fundunt, aliiq;, & tota Bætica, & in primis Ægyptus. Plurima, & ferè infinita sunt eius genera, vt quibusuis locis seri possit. Plurimis tunicis Thracium vestitur, ob nimia frigora illi plagæ exquisitum. Eadem de causa & trimestria inuenit, detinentibus terras niuibus, quod tertio ferè à satu mense, & in reliquo orbe metitur: totis hoc Alpibus notum, & hyemalibus prouinciis, nullum hoc frumento lætius. Est & bimestre circa Thracium sinum quod quadragesimo die, quum satum est, maturescit: mirumque nulli frumento plus esse ponderis, & furfuribus carere. Vtitur eo & Sicilia, & Achaia, montosis vtraque partibus. Eubœa quoque circa Carystum. Tradunt in Bactris grana tantæ magnitudinis fieri, vt singula spicas nostras æquent. Sed cœli qualitates ad agrum à summo agricolarum præceptore Theophrasto petamus. Libro enim de causis quærit, quî fiat, vt & frigida loca, & calida sint fertilissima? vt in septentrione Thracia, & Pontus, in Austro Africa, & Ægyptus. Etenim supra cætera frigus, æstusque aliquid conferunt, & aër circumfusus. Omnino ager bonæ frugis, frigora quoque multa desiderat, serenitates enim & austrini flatus vitia afferunt sæpè, æruginosasque segetes efficiunt: frigus verò constipatis, canceratisque radicibus magnitudinem modicam verno tempore facit, terramque si occupauerit, cultam, rariorem, & solutiorem reddit. Si aliquod genus tunicis multis contegitur, ceu Thracium, solo hyberno conuenientius dabitur: frigus enim nil officere potest, rarum, solutumque, ceu canchrydias vocitatum, agro pluuio serendum profectò est, quippe quum alimenti copiam id quoque desiderat, quamobrem & culmo crasso exurgit.

Et

Et in hiſtoriis. Differt terra à terra, & cœlum à cœlo: quædam enim loca proferre intra pauciores dies videntur, vt conſpicuè in Ægypto: illic enim ordeum ſexto à ſatu menſe, triticum ſeptimo metitur, quod apud plurimos octauo. Quin & Sicilia apud Milas vocatas, agri Meſani celerem quandam fieri conſummationem ſerorum affirmant, eſſe nanque ſementem eorum menſes ſex, ſed tamen cum primis vnà metere poſſe, qui menſe nouiſſimo ſeuerit. Sed mirabilius quod in Melio fieri aiunt, ſata enim intra triginta, aut quadraginta dies metere incipiunt. Sed omnibus mirabilius, quod in Chalcia Rhodiorum inſula fieri ſolet: illic enim locum præcoquem fertilemque adeò narrant, vt ordeum ſatum in eo, quum cæteris ſereretur locis, metere, iterumque ſerere, atque cum reliquis vnà frugibus rurſus metere poſſint. Atque in totum loca maritima tam ad hæc ipſa, quàm ad reliquos fructus feſtinatiora intelliguntur. Ob id fingunt poetæ Saturnum genitori Cœlo genitalia detruncaſſe, & in mare proieciſſe, falcemque non procul à promontorio Lilybeo cecidiſſe, vnde loco Drepanum inditum nomen, quum falx Græcis δρέπανος dicatur. Quo inuolucro Poëtæ illius loci vbertatem deſignant. Sed à falcis forma, cui littus aſſimilatur, nomen Drepani inditum memini me legiſſe. Columella verò dicit: Omne autem frumentum maximè campo patente, & ad ſolem prono, apricoque lætatur. Collis enim quamuis granum robuſtius aliquanto, minus tamen triticum reddit. Ideo fertiliſſimi Apuliæ campi, vbi immenſa planities patenti Soli obiecta. Terrarum enim ſitum memorat Theophraſtus plus afferre momenti, quàm ipſius arui qualitates, ſi ad flatum, ſolemque optimum vergant. Enimuero plerique agri graciles, & vitiati feraces ſunt, quod commodam ad hæc ipſa poſitionem habeant.

De ſolo frumentis apto. CAP. III.

ETSI varia tritici genera varias expoſcant ſoli qualitates, vnum tamen & quamplurimis commune. Vnde multum refert inſpicere in ea regione in qua ſegetem inſtituere voles, an ſolum habile ſit frumentis: docente Virgilio,

Ventos, & varium cœli perdiſcere morem
Cura ſit: ac patrios cultusq; habitusq; locorum:
Et quid quæq; ferat regio, & quid quæq; recuſet.
Hic ſegetes, illic veniunt felicius vuæ.

Sed Theophraſtus pingue ſolum ſegetibus tribuit, quod alimentum illud exugant, quod ſumma tellure ſuppeditatur, neque id exiguum, neque exuctile eſſe debet. Sed cur frumentum pingui terra non lædatur, ait, quia frugum omnium ſtipula exucta, ſtrigoſa natura eſt, & quæ humoris indiga, ſunt auida pinguioris alimenti, hominum exemplo, qui macilenti ieiunique ſunt, ex pingui cibo ſummum attrahunt alimentum, & in colore

& viribus maximos progressus faciunt. Sicca corpora pingui indiga sunt cibo, quia defectus emendatur supplemento, sicciori non iuuatur, quia humor non adsit, quo perflui valent, immò in periculum adducit ægrotandi, & præcipuè qui ventriculo tentari solent. Solum igitur rarum & tenue, si altum siccumq; sit, frumento incommodum est; laxum enim transmittit hybernos imbres in profundum, quo ex loco sibi haurire nequeunt fruges, ob radicum superficiarium situm. Humectum frumentis habile, quia humorem ad alendum fruges habet: siccum verò minimè bonum, quia pabulo careat, quod sufficiat. Cato agrum crassum, & lętum & sine arboribus frumētis tribuit, Virgilius nigrum, putre, & densum probat,

Nigra ferè, & presso pinguis sub vomere terra,
Et cui putre solum (nanque hoc imitamur arando)
Optima frumentis.
Nunc quo quamq; modo possis cognoscere dicam.
Rara sit, an supra morem si densa requiras,
Altera frumentis quoniam fauet, altera Baccho,
Densa magis Cereri, rarißima quaq; Lyæo:
Antè locum capies oculis, alteq; iubebis
In solido puteum demitti, omnemq; repones.
Rursus humum, & pedibus summas æquabis arenas.
Si deerunt, rarum, pecori, & vitibus almis
Aptius vber erit, sin in sua posse negabunt
Ire loca, & scrobibus superabit terra repletis,
Spissus ager.
Salsa autem tellus, & quæ perhibetur amara,
Frugibus infelix: ea nec mansuescit arando,
Tale dabit specimen. Tu spisso vimine qualos
Colláq; prælorum fumosis deripe tectis.
Huc ager ille malus, dulcesq; a fontibus vndæ
Ad plenum calcentur, aqua eluctabitur omnis,
Scilicet & grandes ibunt per vimina guttæ.
At sapor indicium faciet manifestus, & ora
Tristia tentantum sensu torquebit amaror.
Pinguis item quæ sit tellus, hoc deniq; pacto
Discimus: haud vnquam manibus iactata fatiscit,
Sed picis in morem ad digitos lentescit habendo.

Columella quæ à Virgilio excepit habet: Frumentarius ager pinguis, & dulcis sit oportet, vtrumque hoc expedita ratione contingit discere. Perexigua conspergitur aqua gleba, manuq; subigitur. ac si glutinosa est, leuissimo quouis tactu pressa inhærescit picis in morem, eademque illisa humo non dissipatur, ea res admonet nos tali materiæ naturalem succum, & pinguedinem. Sed

si ve-

si velis scrobibus egestam humum recondere,& abundauerit,certum erit esse pinguem,quum defuerit,exilem,quum æquauerit,mediocrē. Sapore sic quoque dignoscemus: si ex ea parte agri,quæ maximè displicebit,effossæ glebæ,& in fictili vase madefactæ,dulci aqua permisceantur,ac more fæculenti vini colatæ gustu explorentur:nam qualem retulerit humor saporem, talem eius soli dicemus. Significant frumentis habilem terram iuncus,calamus,gramen,trifolium,ebulum,rubi, pruni syluestres, & alia complura, quæ aquilegis nota, non nisi dulcibus terræ venis educantur. Nec contentos nos esse oportet prima specie summi soli,sed exploranda est inferioris terræ qualitas, terrena nec ne sit:frumentis bona erit bipedanea humus. Plinius, quæ Caro habet,recenset:Ebulum,vel prunus syluestris,vel rubus,bulbus minutus,trifolium,herba pratensis,quercus syluestris, pyrus,malusque frumentarii soli notæ.Item terra nigra,& cinerei coloris. Omnis terra,inquit,nisi permacra. Sabulum etiam, nisi id prætenue est,& multo campestribus, quàm cliuosis respondet eadem. Tarentinus, In profunda terra seminare melius est frumentum. Leontius in lutosam,& humidam terram seminandum,quia in tali magis augescit. Appuli frumentariam terram eligunt, vbi coronopus, ferula, vel syluestris carduus nascitur,quem *sclaream* vocant, vulgò nimirum à scolymo detorto nomine. Campani ex ebulo,& herba,quam vrsinam vocant, ruta capraria. Hæc numerosis constat radicibus, foliis oblongis, quæ foliolis oliuæ similibus, hinc inde distinctis constant,vt in bibinella,caule alto, flore cæruleo, semine in siliquis. Hoc signum præferunt, quum à Maio mense herbæ solum amiciūt viridi decore,quum in cæteris à Martio,& Aprili.

De segetum cultura,& primò de aratione. CAP. IIII.

NVNC de semente agitur, & de agri subactione, quæ alia est, prius, quàm seratur,alia quum seritur. Ante sationem curādum,vt terra optimè proscindatur in rectum,& per transuersum, & quæ porca fuit, sit sulcus, & è contrario: postea agendū,quo tempore,hyeme, æstate,vel vere, pinguis, macra, vda, sicca,vel saxosa terra aretur,quæ omnia sigillatim nos perpēdemus. Theophrastus soli agitationem præcipit, tempus sementis indicat, & sarritionem post satum monet,in quorum tractatione non desunt,quæ iudicium prudentis coloni desiderant. Humidam terram, grauem, pinguem, & solidam æstate vertendam dicit, siccam, resolutam, leuem, tenuem hyeme. Causa est, quòd tali cultu vtrique tribuitur quod opus habet. Æstiua enim aratio siccat,& attenuat,hyberna crassitudinem addit, & humectat. Cura noualium vtroque tempore suscipitur,incumbendum autem est sub frigore,& sub calore arationi, vt terra solem, & frigora sentiat;terra enim mota,& subacta, peruia redditur, & libera ab obsidione plantarum, à quibus absumitur alimentum. Niues hybernis noualibus commendantur, pruina obest, exedit enim,& rarefacit. Post primas arationes secunda erit aratio verna, vt cespitem

inuertat ad herbas extirpandas. Tertio etiam æstate arant, quarto quum serere volunt leniter proscindendo, vtpote quum solum bene præagitatum, præparatumque est: quapropter ad hoc opus præstant aratro ligones, & ligoni pastinum, maius ferramentum, quod altiùs descendit, & terram inuertit. Hæc agri cultura est. Vnde si qui de hac diligentia per ignauiam omiserint, id quod semel non benè fecerunt, coguntur sępè facere, propterea quod herbarum radices non sunt per initia reuulsæ: sic anticipat herba segetē, tum quia validior, tum quia præerat. Sed si vicissim anteuertit herbis seges, herbæ necantur: nam quæ suboriuntur herbæ, imbecilliores sunt. Catonis sententia hæc est. Vbi locus aquosissimus, frigidissimusq; erit, ibi primum serito, in calidissimis postremo. Terram caue cariosam tractes. Ager rubricosus, & terra pulla, atterina rudeta, & arenosa. Quid est agrum benè colere? bene arare. Quid secundum? arare. Quid tertium? stercorare. Agrum frumentarium quum ares, bene & tempestiuè ares. Sulco vario ne ares. Varro arationes docendo, earum vocabula declarat. Terram quum primum arant, proscindere appellant, quum iterum, offringere dicunt, quòd prima aratione glebæ grandes solent excitari, quum iteratur offringere vocant, tertio quum arāt, iacto semine, boues lirare dicuntur, id est cum tabellis additis ad vomerem simul, & satum frumentum operiunt in porcis, & sulcant fossas, quò pluuia aqua dilabatur, nōnulli postea, qui segetes non tam latas habent, (vt in Apulia) id genus prædii per sarritores occare solent, si quæ in porcis grandiores glebæ relictæ sunt. Qua aratrum vomere lacunam stiriam fecit, sulcus vocatur. Quod est inter duos sulcos elata terra, dicitur porca, quòd ea seges frumentum porrigit. Hesiodus Græcus arationis tempus ita præfiniuit,

——— sed sydus quum deficit Orionis,
Pleiadesq;, Hyadesq; cadunt, meminisse iuuabit
Protinus impresso subuertere vomere terram.
Contemplare etiam quum grus è nubibus altis
Assiduos agitat clangores, inuocat imbrem,
Venturamq; hyemem, tempusq; inducit arandi.
Præterea quum tempus adest rescindere campum,
Fortius instantes operi exercere ministros,
Nam vertenda duplex sibi sicca, atque humida tellus.
Vere nouo veniunt celebres ad aratra iuuenci.

A quo Virgilius:

Vere nouo gelidus canis quum montibus humor
Liquitur, & Zephyro putris se gleba resoluit,
Depresso incipiat iam tum mihi taurus aratro
Ingemere, & sulco attritus splendescere vomer.
Illa seges demum votis respondet auari
Agricolæ, bis quæ solem, bis frigora sensit.

ergo

——ergo age terræ
Pingue solum primis extemplo à mensibus anni
Fortes inuertant tauri; glebasq; iacentes
Puluerulenta coquat maturis solibus æstas.
At si non fuerit tellus fœcunda, sub ipsum
Arcturum, tenui sat erit suspendere sulco.
Illic officiant lætis ne frugibus herbæ,
Hic sterilem exiguus ne deserat humor arenam.
Alternis idem tonsas cessare nouales,
Et segnem patiere situ durescere campum.

Sed inter agricolas nemo exactius, quā ipse Columella docet: nos eius verba perstringentes, quàm breuiter poterimus repetemus. Pingues cāpi, & vliginosi, post idus Aprilis proscindendi sunt, anni tēpore incalescēte, quū herbas ediderint, nec semina maturuerint, sed tā frequētibus sulcis arādi, vt vix dignoscatur in vtrā partem vomer actus sit, quoniā sic radices herbarū perruptæ necantur. Sed & compluribus iterationibus sic resoluetur veruactum, vt nullam desideret occationem, quum seminauerimus: nam veteres Romani dixerunt, malè subactum agrum, qui satis frugibus occandus sit; eum an rectè aretur ita exploret agricola. Pertica trāsuersis sulcis inseritur, quæ si sine offensione penetrauerit, solū esse motum manifestabit, & hoc quū bubulci viderint, scamna non facient. Hoc igitur tempore quum campi arati fuerint, diebus interpositis circa solstitiū, quod est nouo, vel octauo kalendarum Iuliarū, iteratos esse oportebit, ac deinde circa Septembris kalendas tertiatos, quū id tēpus ab æstiuo solstitio cōuenit inter peritos rei rusticæ nō esse arandū, nisi magnis imbribus terra permaduerit. Quod quū accidit, nihil prohibet, quò minus mēse Iulio veruacta subigantur. Sed obseruandū ne lutosus ager aretur, quia toto anno desinit posse tractari, nec est habilis sementi, occationi, aut sarritioni, néve semimadidus, id est quū post longas siccitates leuis pluuia superiorē partē glebarum madefecerit, quā terram cariosam appellant, quia cōtinuo triennio sterilitate afficitur. Igitur in arandis agris, neq; succo careant, neq; abundent vligine. Itaq; siccitatibus, quod iam proscissum est, iterare pluuiamq; operiri, quę madefacta terra, facilem nobis culturam præbeat. Sed iugerum talis agri quatuor operis expeditur: nam cōmodè proscinditur duabus, vna iteratur, tertiatur dodrante, in lirā statim redigitur quadrāte operæ. Liras rustici vocant porcas, quum sic aratum est, vt inter duos sulcos medius cumulus siccam sedem frumentis præbeat. Colles pinguis soli mense Martio, si tepor cœli, siccitasque regionis suadebit, Februario proscindendi sunt. De Aprili medio vsque in solstitium iterandi, tertiandique, Septembri verò circa æquinoctium, ac totidem operis, quot vliginosi campi excolitur iugerum talis agri. Sed in arando maximè obseruandum semper, vt transuersus mons sulcetur. Paulum tamen quotiescunque iterabitur modo in clariora, modo in depressiora cliui

obliquum agi sulcum oportebit, vt in vtramque partem rescindamus, nec eodem vestigio terram moliamur. Exilis ager, planus, vliginosus primum aretur vltima in parte mensis Augusti, subinde Septembri, sic iteratus, paratusque sementi circa æquinoctium, operæ tres in iugero sufficiunt. Graciles cliui non sunt in æstate arandi, sed circa Calendas Septembres, quoniam ante hoc tempus æstiuo sole peruruntur. Itaque optimè inter Calendas, & idus Septembris aratur, ac subinde iteratur, vt primis æquinoctialibus pluuiis conseri possit, nec in lira, sed sub sulco talis ager seminandus est. Hesiodus negat sub æstu arandam esse terram,

Et sterilis tellus medio versata sub æstu.

Plinius Catonis placita refert, aliqua addit. Tepidioribus locis à bruma proscindi arua oportet, frigidioribus ab æquinoctio verno, & maturius sicca regione, quàm humida. Maturius densa terra, quàm soluta, pingui, quàm macra. Vbi siccæ, & graues æstates, terra cretosa, aut gracilis: vtilius inter solstitium, & autumni æquinoctium aratur. Vbi leues æstus, frequentes imbres, pingue herbosumque solum, ibi melius caloribus. Altum & graue solum etiam hyeme moueri placet, tenue valdè & aridum paulò ante sationis tempus. Sunt & hic suæ leges. Lutosam terram ne tangito. Vi omni arato: prius quàm ares proscindito. Hoc vtilitatem habet, quod inuerso cespite herbarum radices necantur. Quidam ab æquinoctio verno proscindi volũt. Quod vere semel aratum est, à temporis argumento veruactum vocatur. Hoc in nouali, atque requieto necessarium est. Nouale est quod alternis annis seritur. Iustum est proscindi sulco dodrantali iugerum vno die, iterari sesquiiugerum, si sit facilitas soli; si minus, proscindi semissem, iterari assem. Palladius ea habet, quæ ab his excepit.

Arationis inuentor, & instrumenta. CAP. V.

DIODORVS ait Dionysium secundum ex Ioue & Proserpina genitum, vel, vt alii dicunt, ex Cerere, boues ad aratrum primum iunxisse, quum terra prius hominum manibus coleretur. Baccho cornua ascribi, quoniam iudicarunt, quod prius coniungendorum boum author fuerit. Plinius ait: Aratrum Biges Atheniensis inuenit, vt alii tradunt Triptolemus, de quo etiam Virgilius intellexit,

——— *vnciq; puer monstrator aratri.*

Seruius & Tibullus Osyrim inuentorem fuisse dicunt: nam Triptolemus frumenta diuisit, & ob id Virgilium nomen tacuisse, quia non vnus in orbe monstrator aratri fuerit, sed diuersi in diuersis locis. Trogus dixit Habidem Hispaniæ Regem barbarum populum docuisse primo boues aratro domare, frumentaque sulco serere. Cæterum omnia rustica ferramenta, quibus terra vertitur simul cum aratro Cererem comperisse, Virgilius dixit hoc versu,

Prima

Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Instituit.

Varinus Herculem Buzygem dixit, quod bubus iunctis terram arauerit, à quo familia Buzygia. Iugarius deus colebatur, quod coniuges coniungeret, vel quod iuga committebat. Augustinus tradit libro de ciuitate Dei. Minerua Βοαρμία παρὰ τὸ συναρμόσαι, καὶ ζεῦξαι, quod coniunxerit in iugum & aratrum boues. Colitur autem hoc nomine apud Boetos. Pallas βούδεια cognominatur, quia humana excogitatum prudentia est boum opera terram colere. Sed Eusebii ac Lactantii testimonio constat, ante multas tempestates, quàm esset Ceres, frumenti vsum apud mortales fuisse, præsertim apud Hebræos, & Ægyptios, vti ex Iosepho colligere licet. Aratrum quibus lignis confici debeat, docet Hesiodus:

Temonem ex vlmo, viridi seu confice lauro,
Stiua fit ex pino, dura dentalia quercu.

Virgilius ex eo:

Continuo in syluis magna vi flexa domatur
In burim, & curui formam accipit vlmus aratri.
Huic à stirpe pedes temo protensus in octo,
Binæ aures, duplici aptantur dentalia dorso.
Cæditur & tiliæ ante, iugo leuis, altaq; fagus,
Stiuaq; quæ currus à tergo torqueat imos,
Et suspensa focis exploret robora fumus.

Flagellum est stimulus, quo punguntur boues: est autem prælonga arundo, vel hastile cuspide quapiam acuminatum, quo & hodie vtimur.

Arationis regulæ & vtilitates. CAP. VI.

ALIQVÆ supersunt arationis regulæ, & vtilitates, quas à Columella recensebimus. In opere boues arctè iunctos habere conuenit, quo elatis capitibus ingrediantur, ac minus colla labefactentur. Nam si cornibus illigetur iugum (vt quibusdam prouinciis vsurpatur) resupinis capitibus excruciantur, & leui vomere terram sauciant: at hoc modo tota corporis mole nituntur, & qui altè terram proscindunt, plurimum virentibus conferunt, & segetum incremento. In Italia vbi arbustis, atq; oleis consitus est ager, altius resolui desiderat, vt summæ radices vitium, olearumq; rescindantur, quæ si maneant, frugibus obsunt. Celsus exiguis vomeribus terram subigit, sed sua ratio Ægypto, & Numidiæ conuenit, vbi arboribus viduum solum, & terram pinguibus arenis putrem dente moueri satis est. Bubulcum per proscissum ingredi oportet, alternisq; versibus obliquum tenere aratrum, & alternis recto sulcare, necubi crudum solum relinquat. Boues quum ad arbores venerint retinere, ne in radicem vomis impactus colla commoueat, néve cornu ad stipitem offendat, aut extremo iugo truncum delibret. Voce potius quàm verbe-

ribus terreat, vltimaque ſint opus recuſantibus remedia plagæ. Nunquam ſtimulo laceſſat iumentum, quod calcitroſum eum reddit, ſed admoneat flagello. Nec in media parte verſuræ conſiſtat, detq; requiem in ſumma, vt ſpe ceſſandi totum ſpatium, bos agilius enitatur. Sulcum non ducat longiorem, quàm pedum centum viginti: vbi hunc modum exceſſerit, plus æquo fatigatur. Quum ventum erit ad verſuram, boues inhibeat: & in priorem partem iugum propellat, vt eorum colla refrigeſcant, ne ex eo tumor, & vlcera inuadant. Dolabra & vomere bubulcus vtatur, vt ſummas radices, & perfractas ſtirpes refodiat, & perſequatur. Quum boues ab opere diſiunxerit, ſubſtrictos confricet, colla ſubigat, merumque faucibus infundat, ſi æſtuauerint: antequam ſudare, & anhelare deſierint, ad præſepia ne religentur, & quum tempeſtiuè potuerint veſci, paulatim cibum præbere conuenit: quem quum aſſumpſerint, ad aquam ducantur, tum reducti largiori pabulo ſatientur. Plinius præterea quæ Columella, hæc habet. Si inter arbores, viteſq; aretur, fiſcellis capiſtrari, ne germinum tenera præcerpant. Purget vomerem ſubinde ſtimulus cuſpidatus rulla.

De occatione. CAP. VII.

ARATIONEM occatio ſequitur. Eſt enim occare glebas confringere. Varro ad hanc ſignificationem accepit, inquiens: Arare, & poſtea occare, id eſt comminuere, ne ſit gleba: quod ita occidunt, occare dicunt. Feſtus occare dictum putat ab occidendo, quod cædant grandes globos terræ. Plinius, Aratione per tranſuerſum iterata occatio ſequitur, vbi res poſcit, crate, vel raſtro, & ſato ſemine iteratio. Columella: frigidioribus regionibus Septembri pulueratìonem faciunt, quam vocant ruſtici occationem, quum omnis gleba in vineis refringitur, & reſoluitur in puluerem. Eſt & occare ſemen operire. Cicero de ſenectute: Quæ quum gremio mollito, ac ſubacto ſparſum ſemen excipit, primum id occatum cohibet, ex quo occatio, quæ hoc efficit, nominata eſt. Palladius: Arbores, quæ ablaqueatæ fuerunt, occare, id eſt operire iam conuenit. In hoc ſignificatu etiam Columella: Nam quod ſicco ſolo ingeſtum & inoccatum eſt, perinde ac ſi repoſitum in horreo non corrumpitur. Sunt qui dicant occatio, quaſi occæcatio quædam.

De arui ſtercoratione. CAP. VIII.

SED ſi terra exilis fuerit, ſtercorandam eſſe poſt arationem præcipiunt veteres agricolæ. Theophraſtus ſecundo loco ante ſationem ſtercorandam eſſe terram dicit, ſed macram largius, pinguem parcius, tum propter ſoli virtutem, tum quia fimus plus affert ſucci, quàm quantum percoqui poſſit: ſuperfluus enim ſuccus additus, abit in cruditatem. Addit & præceptum ſimile ſtercorationi, intermiſcendo terrenum diuerſi habitus, ſicut graui leuem, macro pinguem, ſic albo rubrum, & ſi qua contrarietas alia ſit, quippe non ſolùm

lũm mutuis beneficiis vtrinq; afferri quantum deest supplementi, sed etiam vim addi quandam, veluti si effœtæ terræ fertilis permisceatur, recentabitur, & ferre vegeta facta incipiet. Argilla sterilis est, si aliis admisceatur, iuuat fertilitatem, est enim alteri altera fimi vice. Megarensium consuetudo est permiscere eas quinquennio, aut sexennio, eandem è profundo petunt, vt terra ima, quæ succum retinet, in summo sit, pro ea quæ amittit in fruge succum. Intimus enim locus, quasi gremium est, in quod aqua residit ad alendum idonea. Cato: Quid est agrum benè colere? Primum bene arare. Quid secundum? Arare. Quid tertium? Stercorare. Præcepitque columbinum fimum agro spargendum. Columella autem satis diffusè: Prius quàm exilem terram iteremus, stercorare conueniet: nam eo, quasi pabulo, gliscit. In campo rarius, in colle spissius. Acerui stercoris instar quinque modiorum disponentur, atque in plano pedes interualli quoquouersus octo, in cliuo duobus minus. Sed id decrescente Luna fieri placet, nam ea res herbis liberat segetes. Iugerum, quod spissius stercoratur, desiderat vehes quatuor, & viginti, quod rarius, duodeuiginti. Disiectum deinde fimum inarari, & obrui conuenit, ne solis halitu vires amittat, vt permista humus hoc alimento pinguescat. Itaque quum in hoc agro disponentur acerui stercoris, non debet maior modus eorum dissipari, quàm quem bubulci eodem die possint obruere. Secunda ratio est, antequam sarrias, more seminantis, ex auiariis puluerem stercoris per segetem spargere, si is non erit, caprinum, atq; terram sarculis permiscere. Scito refrigescere agrum, qui non stercoretur, ita peruri, si nimium: magisque conducit frequenter, quàm immodicè facere. Aquosus ager maiorem eius copiam, siccus minorem desiderat: alter, quòd humore rigens, hoc adhibito regelatur, alter quòd hoc largiore assumpto torretur. Si stercus non suppetet, è sabulosis locis cretam ingerat, cretosis sabulonem, & si his omnibus destituatur agricola, ad lupini præsidium confugiendum, quod cum exili loco circa idus Septembris sparserit, & inarauerit, idque tempestiuè vomere succiderit, vim stercorationis exhibebit. Sed sabulosis locis lupinũ succidi oportet, quum secundum florem: rubricosis, quum tertium egerit: illic dum tenerum est, celeriter putrescit, permisceturque solo: hic iam robustius solidiores glebas diutius substinet, vt eæ solibus vaporatæ resoluantur. Prætere a stercus, quod tempestiuè repositum anno requieuerit, segetibus maximè est vtile: nam & adhuc vires solidas habet, & herbas non creat. Plinius aliqua habet ab his prætermissa: Autumno aliquid saturus, Septembri mense fimum inaret post imbrem. Vtique si verno erit saturus, per hyemem fimum disponat. Iustum est vehes XVIII iugero tribui, dispergere autem priusquam arescat, aut iactato semine. Si hæc omissa sit stercoratio, sequens est priusquã serat, ante puluerem. Quod vt hanc quoque curam determinemus, iustum est singulas vehes fimi, denario ire, in singulas pecudes minores, in maiores denas, nisi contingat hoc, male substrauisse pecori colonum appareat. Sunt qui

optimè ſtercorari putent, ſub dio retibus incluſa pecorum manſione. Sed minori & labore, & impenſa nos optimè agrum ſtercorare ſolemus. Sed oportet in eo prius pratum ſit ſatum, & densè ſuis radicibus ſolum irretitum, vt ſumma terræ cutis aptis ligonibus, vel paſtinis decorticetur, idq; Aprili, vel Maio faciendum, ſi tempus ſerenum fuerit. Sit terræ cortex euulſus longitudine quinque pedum, latitudine quatuor, altitudo verò binûm digitorum. Primum à ſolo ex vna parte decorticetur, poſt à contraria leuibus, & crebris ictibus, vt maxima diligentia integra ex humo diuellatur. Pars quæ ſolo hæſerit obliqua, obuertatur ſoli meridiano, vt optimè reſiccetur quinq; dierum ſpatio. Erit paſtini commoda longitudo duorum pedum, latitudo vnius, acies acuta valdè, vt ſecet, non conuellat cutim: nam ſic commodius opus abſoluent. Hæ cutes in clibani modum componantur, alteram alteri ſuperimponendo, vt aptè per eas ignis euagetur. Sit diameter duorum cubitorum, eademq; altitudo: oſtium vnius pedis, in ſummo foramen apertum, per quod exhalet fumus, intus paleas, & ſarmenta iniicienda, vt facilius ignem concipiant. Vbi omnia benè accenſa cognoueris, ſuperius os operies: hic & ora, quæ vis ignis effecerit. Quum optimè omnia combuſta videbis, & in cinerem verſa, quod diei curriculo eueniet, benè erit, ſi aliqua in combuſta remanent, aliis clibanis accommodetur, vt omnia in cinerem reſoluantur, quo maiores, & ſpiſſiores clibani erunt, & meliores, & ſpiſſior cinis, vbi ſolum ab igne crudum remanſit, & paſtino, & ligonibus permiſcetur, idq; fiat ante ſationem quinque diebus.

De ſeminum electione in ſerendo. CAP. IX.

THEOPHRASTVS de ſeminum electu hæc habet. Ad exortum autem, vniuerſamq; ſementem ſemen anniculum optimum putatur, bimum deterius & trimum, quod autem vltra acceperis, ſterile fermè eſt, quamquam ad vſum cibarium idoneũ conſtat. Omnibus ad generandum data eſt vita definita, & inter ſeſe differunt, locorũ cauſa, quibus cõdantur. In petra Cappadociæ vel quadragenos annos fœcunda, ſexagenos autem, & ſeptuagenos ad vſum cibarium idonea. Locum hunc cùm aliàs excelſum, tum flatibus eſſe apertum, & ab exortu, occaſu, meridieque auris editum. Columella præcepit, demeſſis ſegetibus iam in area, futuro ſemini conſulamus. Ait Celſus, Vbi mediocris eſt fructus, optimam quamq; ſpicam legere oportet, ſeparatimque ex ea ſemen reponere, quum amplior meſſis prouenerit, quicquid exteretur, capiſterio expurgandum erit, & quod propter magnitudinem ac pondus in imo ſubſederit, id ſemen reſeruandum: nam niſi cura talis adhibeatur, frumenta degenerant, & ex robuſto fit non robuſtum. Ideoque Virgilius de ſeminibus præclarè ſic diſſerit,

Vidi ego lecta diu & multo ſpectata labore,
Degenerare tamen, ni vis humana quotannis

Maxima

Maxima quæq; manu legeret, ſic omnia fatis
In peius ruere, ac retro ſublapſa referri.

Granum rutilum, ſi quum diffiſſum eſt, eundem colorem interiorem habet, integrum eſſe non dubitamus. Quod extrinſecus albidum, intus etiam conſpicitur candidum, leue, ac vanum intelligi debet. Plinius quæ ii ſcripſere habet. Vindanionius Græcus ad id. Frumentum, quod ſeremus, eligendum eſt generoſum, plenum, ſolidum, colore ad aurum inclinante, & quod gratiſſimum eſt, ex panificio cognoſcitur. Fugiendum contrà contuſum, & rugoſum. Quidam pleniores ſpicas eligunt, quæ grana habent ſolida, & perfecta, eaq; in ſementem reſeruant, præſtantiorem fructum ex his capientes. Didymus ad fertilitatem conferre tradit, vt ſemina in contrarios locos ferantur, velut ex montanis in campeſtres, ex humidis in ſquallidos, & vice verſa. Eſſe enim contrariorum appetentiam æqualiter & in ſeminibus, & in terra. Quod tamen ſi fiat, oportet vt ex deterioribus regionibus in meliores transferamus, non ex præſtantioribus in peiores.

De tempore ſationis. CAP. X.

SED ſatus tempora dicamus, & primum Theophraſti placita demonſtremus. Inquit enim: Sementis duo tempora notantur, ſed primum atq; potiſſimum, quod circa Vergiliarum occaſum accipitur, quod & Heſiodus & maxima ferè pars authorum ſequuta eſt,

Quum cœlo emergunt ſublimi ab Atlantide natæ
Pleïades, truncanda Ceres. Morientibus illis
Mitte in aratra boues.

Quamobrem id tempus per excellentiam ſatum appellarunt. Secundum quod vere incipit, poſt brumam, ſed non eiſdem datur vtrumq;. Alia maturè ſeri deſiderant, alia ſerò, quod hyemem nequeant tolerare: non deſunt quæ vtrumq; tempus ſatis aptè contingant. Maturè ſeritur triticum. Alii iubẽt Vergiliis orientibus, tunc enim ſemina in terra ſicca, & irroſcida incolumia ſeruari arbitrantur. Alii illarum occaſu, ex Cleodemi ſententia, quod ſeptimo die imbres ſubſequi conſueuerint. Sed ipſe optimam iudicat eo anni tẽpore quo terra turget ad conceptionem, eſſe mandandum. Ad id addit receptum ſententiam, in lutum non eſſe ponẽdum ſemen, nec in ſemimadentem terram, nec inſolatam: dilutum enim in lacteum pultem diſſolui dixit, & poſtquam maduerit, ſi ſiccetur oblinit, nec tranſmeandi libertatem concedit. Semimadidum facile putreſcit, quia neq; humor, neque calor ſatis eſt ad operis perfectionem. Caloris quidem generationis apparatum auſpicatur, ſed germinationem non abſoluit, quare hanc omnium mentem peſſimam eſſe. Quæ in ſicco facta eſt tempeſtiuè, non corrumpit ſemen. Aliam addunt Cleodemi opinionem, aduerſuſq; brumalem ſatum. Terra enim per id temporis vda, ponderoſa, vaporoſa, ac ſimilis lanis malè carptis, nec poteſt vapores attrahere, ac in altũ tranſ-

mittere calore deſtituta, qui vtriuſq; author eſt. Sed quia ſunt quędam fruges ſerotinæ, ideo melius ad brumam ſerũtur, & cœli fauor ſeminibus in ſatu prodeſt, & poſt ſatum ſi tepor fuerit, vt ſemina valeãt pullulare, qui ſuperueniente frigore vtilis eſt, nil enim iam confirmatis & ſtabilitis obeſt, ſed cõſtipando fœcundiora reddit: quippe quum radice robuſtiore plus alimenti trahatur, & incrementum pòſt feſtinantius veniat. Quę nanq; præcipitant incrementa, & præmaturè erumpunt, de facili pereunt, immò intẽpeſtiua educatio fluxa eſt, vnde effuſionem illam cohibent alii, ſecando, aut carpendo. Conferunt etiam niues, quod iis fermentatur ager, & rarefit, & pabulum præbet, & conſtipato calore radices augeſcunt roboranturq;. Alibi verò præcepta tradit ſeminandi tum ſiccum, tum humidum ſolum. Ante imbres in ſicco ſerere, vt imbriũ iuuetur ſuperuentu, & in humido eodem modo, vt imbres pręueniantur, vt adhuc humo tepida ſemina pullulare poſſint, & imbres validius ſufferre. Frumentacea maturè ſeri debent, vt fortius radicentur, nam ſua natura protinus ſurſum feruntur, hyemis autem ſuperuentu cohibentur, ſic verò deorſum retento alimento radices plus fundant, & multiplici culmo ſe attollere poſſunt. Sed Democritus Gręcus naturali quadam obſeruatione tradit, circa Coronæ occaſum ſeminandũ eſſe, tunc enim non ſolũ multi imbres emitti ſolent, ſed terra ipſa naturalem quendam motum ſuſcipiendi, & ad ea, quæ ſata ſunt, fœcunda efficienda habet. Incipit Coronæ occaſus circa Phœnicẽ ad ſeptimum cal. Decembres. Oportet ſatorem boreales dies, vel frigidos euitare, in his enim terram concluſam, & velut horrẽtem ſemina non ſuſcipere manifeſtum eſt. In ſerenis enim diebus remiſſe calidis, ſemina tum ſuſcipere, tã ad radicem agendã concitari, & plenos fructus facere. Alioqui ſementẽ augeſcente Luna, à quarta vſq; ad plenã, hoc eſt quindecim dierũ ſpacio facere cõſulunt. Quidam tutius operantes, non omnẽ ſeminationẽ pręcocem faciunt, ſed in bina, terna, vel quatuor tẽpora partiuntur, temporis incertitudinẽ deuitantes. Leontius dicit: Satio pręcox omnibus pręſtat, profundam terram anticipare oportet, ſi parum aëris pluuioſi nacta fuerit. Quibuſdam videtur frigidioribus locis autũno per totam hyemem rectè ſeminationem fieri ad idus vſq; Martii, vel æquinoctium vernũ. Diligentiores ſementis tempora hoc modo diſtribuunt. Frumenti ſationẽ incipiunt à Pleiadum occaſu, qui ad quartũ nonas Nouembres cõtingit: ceſſant à ſatione ſolſtitio hyemali, hoc eſt ad nonũ cal. Ianuarias. Cato è Latinis primus ita docet: Vbi quiſq; locus frigidiſſimus, aquoſiſſimusq; erit, ibi primũ ſerito, in calidiſſimis locis ſementẽ poſtremo fieri oportet. Varro ab ęquinoctio autũnali incipere ſcribit oportere ſerere vſq; ad diem XCI poſt brumam, niſi quæ neceſſaria cauſa coegerit non ſerere, quod tantum intereſt, vt ante brumam ſata, ſeptimo die, quæ à bruma ſata XL die vix exeant, neq; ante æquinoctium incipi oportere putant, quòd ſi minus idoneæ tempeſtates ſint conſequutæ, putreſcere ſemina ſoleant. Nec tædeat elegantiſſima Virgilii carmina recitare primo Georgicorum libro:

At si triticeam in messem, robustaq; farra
Exercebis humum, solisq; instabis aristis,
Ante tibi Eoæ Atlantides abscondantur,
Gnossiaq; ardentis decedat stella coronæ,
Debita quàm sulcis committas semina, quamq;
Inuitæ properes anni spem credere terræ.
Multi ante occasum Maiæ cœpere, sed illos
Expectata seges vanis elusit auenis.

Columella Virgilii placita sequitur, in occasu Vergiliarum seri debere. Absconduntur altero & vigesimo die post autumnale æquinoctium, quod ferè conficitur nono cal. Octobris. Erit ergo tritici satio dierum sex & quadraginta ab occasu Vergiliarum, quod fit ante diē nonum cal. Nouembris ad brumę tempora. Sic vt quindecim diebus prius, quàm conficiatur bruma, totidemq; post eam confectā non arent. Nec ambigendum tēperato agro sementem sic fieri. Locis verò vliginosis, exilibus, frigidis, & opacis circa cal. Octobris seminare conuenire, sicca tellure, dum nubila pendent, vt prius radices frumentorum conualescant, quàm hybernis imbribus infestentur. Quidam præcepere, ne seminarentur agri, nisi quum terra pluuiis permaduerit, quod si tempestiuè contigerit, proderit: sed si seri sunt imbres, quamuis sitienti solo, rectè semen committitur: nam quod sicco solo ingestum, & inoccatum est, perinde ac si repositum in horreo non corrumpitur. Atq; vbi venit imber, vno die semen surgit. Plinius multa antiquorum dicta adducit, quæ nec adducere pigebit: Accius in Praxidico dicit seri debere quum Luna est in Ariete, Geminis, Leone, Libra, Aquario. Zoroastres sole XII partes scorpionis transgresso, quum Luna esset in Tauro. Sequitur huc dilata, & maxima indigens cura de tempore serendi fruges quæstio, magnaq; ex parte ratione syderum connexa. Quamobrem sententias omnium in primis ad id pertinentes exponemus. Hesiodus qui omnium princeps de agricultura præcepit, vnum tempus serendi tradidit à Vergiliarum occasu. Scribebat enim in Bœotia Helladis, vbi ita seri diximus. Inter diligentissimos conuenit, vt in alitum, quadrupedūq; genitura, esse quosdam ad conceptus impetus terræ. Hos Græci ita definiunt, quum sit calida & humida. Virgilius à Vergiliarum occasu seri iubet, quo fit, vt horum syderum exortus, & occasus digerendi sint in suos dies. Sunt qui properent, atq; ita pronuncient, festinatam sementem sæpe decipere, serotinam semper. E contrario alii, vel vere potius serendum, quàm male in autumno, atq; vbi fuerit necesse inter Fauonium, & vernum æquinoctium. Palladius eadem habet.

De modo serendi. CAP. XI.

NVNC præcepta serendi describemus, vt pro agri qualitate, & temporis, seminis mensura proiiciatur, quod accuratius despiciendum.

Theophraſtus quod ante pluuiam ſeritur, iubet rarum ſeri: quod poſt, ſpiſſum: quòd hoc multum radicetur, illud parcè. Quòd enim maturè ſeritur, ſi ſpiſſum ſeritur, non radicatur, quia terra ſiccior: quod ſerò ſeritur, quia terra madet, frequentius ſerendum: ſuppetit enim humor, fit ergo quæ crebro ſeritur ſeges multiſtipula. Plinius ab eo: Feſtinata ſatione denſim ſpargi ſemen, quia tardè concipiat, ſerotina rarum, quia denſitate nimia necetur. Artis etiam cuiuſdam eſt æqualiter ſpargere. Manus vtiq; cōgruere debet cum gradu, ſemperq; cum dextro pede. Fit quoq; quorundam occulta ratione, quod ſors genialis atq; fœcunda eſt. Serere in agro temperati ſoli iuſtum eſt tritici modios quinq;, pingui ſolo plus, gracili minus. Eſt & alia diſtinctio: In denſo, aut cretoſo, aut vliginoſo ſolo tritici modios ſex. In ſoluta terra & nuda, & ſicca, & læta quatuor: macies enim ſoli maior, niſi rarum culmum habeat, ſpicam minutam facit, & inanem. Pinguia arua ex vna ſeminis radice fruticem numeroſum fundunt, denſamq; ſegetem è raro ſemine emittunt. Ergo inter quatuor & ſex modios pro natura ſoli alii quinq; non minus ſeri, pluréſve pręcipiunt. Item in conſito, aut cliuoſo, vt in macro. Pamphilus Græcus menſuram ita præfinit. Diducito digitos manus, eoſq; imprimito in terram, & ſublata deinde manu, multitudinem ſeminum in impreſſo digitorum typo conſiderato. In frumēto numerum ſeptenarium ſummum eſſe oportet, minimū quinarium. Cæterum in terram, quæ aſſiduas niues perpetitur, ſemina craſſius iacienda ſunt, propterea quod aliqua glacie corrumpatur. Columella etiam quantum frumenti iugerum agri recipiat, refert. Iugerum agri recipit tritici modios quatuor, vel quinq;. Heſiodus poſt ſationem cooperiendum ſemen docet,

Semina quum terræ committis, ponè ſequatur
Seruulus, atq; auibus retro ſata læta recondat.

Plinius: Sato ſemine ſequitur iteratio. Hæc quoq; vbi conſuetudo patitur, crate dentata, vel tabula aratro annexa: quod vocant lirare, operientes ſemina, vnde primum appellata deliratio eſt.

De ſarritione, & runcatione. CAP. XII.

MEMINIT Theophraſtus in ſegetum cura poſt ſatum ſarritionis, & ad frugum ſuauitatem plurimum conferre dixit. Significat enim ſarrire ſarculis fodere, vel purgare, quod fit, quum ſegetes leniter ſcalpendo raſtris à noxiis herbis purgamus. Plautus,

Semper occant prius, quàm ſarriunt ruſtici.

Varro ſegetem ſarriri iubet primo interuallo inter Fauonium, & æquinoctium vernum. Columella exactam ſarritionis diſciplinam tradit, ideo ipſe audiendus. Peracta ſementi, ſequens cura eſt ſarritionis, de qua non conuenit inter authores. Quidam negant eam quicquam proficere, quod frumenti radices ſarculo detegantur, aliquæ etiam ſuccidantur, ac ſi frigora inceſſerint, poſt ſarritionem gelu frumenta enecentur. Satius autem eſſe

esse ea tempestiuè runcari, & purgari. Pluribus tamen sarriri placet, sed neque eodem modo, neque iisdem temporibus vsquequaq; fieri: nam in agris siccis, simulac sarritionem pati queant segetes, debere eas permota terra adobrui, vt fruticare possint, quod ante hyemem fieri oportet, & post hyemem iterari. In palustri transacta hyeme sarriri, nec adobrui, sed plana sarritione terram promoueri. Multis regionibus aptam esse hyemalem sarritionem comperimus, vbi scilicet cœli tepores permittunt, sed incolarum consuetudinem sequi debemus. Sunt enim regionum propria munera, vt Ægypti, & Africæ, quibus agricola post sementem ante messem segetem non attingit, quoniam ea cœli conditio & terræ est, vt vix vlla herba exeat, nisi ex semine iacto, siue quia rari imbres, siue quòd ea sit humi qualitas. Iis locis vbi sarritio desideratur, nō sunt attingendæ segetes, etiam si cœli status permittit, nisi quum sata sulcos contexerint. Triticum autem cùm quatuor fibras habere cœperit, rectè sarrietur. Plinius: Sarculatio induratam hyberno rigore soli tristitiam laxat temporibus vernis, nouosque soles admittit. Qui sarriet, caueat, ne frumenti radices suffodiat. Triticum bis sarrire melius. Sarritur diebus viginti. Ab æquinoctio nocere sartura segeti existimatur. Leontius Græcus de sarritione hæc habet: Optimum est sata per homines sarriri, & adobrui, vt optimè omnia contegantur. Quod si fieri non potest, per boues sarriantur. Quando verò iam glebam & sulcum occultare, & contegere cœperint, id fiat, quo & agrestes herbæ dissipentur, & nudatæ ab aquis radices obruantur. Bis quoque si sarritio fiat, geminata erit vtilitas. Runcatio est inutilium herbarum, fruticumque euulsio, inquit Columella. Subiungenda est deinde sarritioni runcatio, curandumque ne florentem segetem tangamus, sed vt antea, aut mox quū defloruerit. Varro, Secundo interuallo inter vernum æquinoctium, & Vergiliarum exortum hæc fieri debent, segetē runcari, herbam ex segetib⁹ expurgari. Plinius: Quum seges in articulo est, euulsis inutilibus herbis, frugum radicem vindicat, segetemque discernit à cespite. Leontius Græcus: Quando iam frumenta spicam emiserint, runcētur. Sic etiam fructus puri, & multæ commoditatis perficientur, quum non amet terra herbas peregrinas iugiter coalere.

De vitiis segetum & remediis CAP. XIII.

SVNT & permulta segetum vitia, morbique, quorum etsi cuique in sua tractatione remedium demonstrabitur, lubet tamen aliqua generatim præfari, quum præsertim & à nostris antiquioribus geoponica pertractantibus, describantur. Sed qui fuerint hi morbi, à Theophrasto perdiscamus. Seminum vitia quædam omnibus communia, vt rubigo, quædam propria quibusdam dantur, vt tabitudo radici ciceris, & erucarum infestatio. Aliis etiam publicum, bestiolarum erosio: nonnulla scabie, & salsugine pereunt, vt cuminum. Animalia vel in iis gignuntur, vel extrinsecus veniunt, quæ non æquè officiunt. Nascitur in tritico cantharis, & in eruo phalangiū, & in aliis alia genera. Mor-

bi autem, vt in summa dixerim, omnibus seminibus ob alimenti, cœlique intemperiem eueniunt, videlicet, quum plus, minúsve alimenti præbetur, aut aër immodicè humidus siccúsve est, vel quum non tempestiue humescit. Sed incipiamus primo à rubigine, à qua aliæ fruges vastantur, aliæ immunes sunt. Rubigo in frumentaceis magis, quam in leguminibus, & inter frumenta ordeum magis, quàm triticum sentit, & inter ordea aliud plus, aliud minus. Rubiginem nullam sentiunt tractus excelsi perflatique; caui, depressiq; & flatibus nullis expositi frequentissimè habent. Gignitur hæc plenilunio. Rubigo putrefactio quædam est, quum exceptus in spica humor non defluit, sed solis superuentu calefactus, putrescit. Aufugiunt hoc vitium quæ inclinatam habent spicam, non porrectam, quia ab ea non excipitur humor. Longiores stipulæ spicis grauatæ incuruescunt, quia sub illis flectuntur, breues verò subiectas gerunt, ob id ærugini obnoxiæ. Prodest quũ à foliis suspensa spica est, quia longius humor abest, qui in foliis continetur. Ordeum achilleis vocatum æruginosum est, quia porrectam gerit spicã, eteocritum verò, quia incuruatur, ab ærugine innoxiũ est. Sic & ventis perflatæ segetes minus rubigine infestantur, quia humor vento deiicitur, & post imbres sequente flatu mox compluta spica resiccatur prius, quàm solis calore ferueat. Pleniluniis potissimum gignitur, quia Luna plena caloris plena est, quo putrefacit. M. Varro in limine sui de re rustica libri, Robigum, & Floram inuocat, quibus propitiis rubigo neq; frumenta, neq; arbores corrũpat, neq; non tempestiuè floreant. Namq; publicæ Robigo feriæ robigalia, Floræ ludi floralia instituti sunt. A quib. Plinius: Cœleste frugum malum, nullo minus noxium est rubigo. Frequentissima hæc in roscido tractu, conuallibusq;, ac perflatum non habentibus. E diuerso carent ea ventosa, & excelsa. Tria tẽpora fructibus metuebãt Romani, propter quod instituerunt ferias, diesq; festos, Robigalia, Floralia, Vinalia. Robigalia Numa constituit, anno regni sui vndecimo, quæ (Plinii tempore) agebantur ad VII Calen. Maii, quoniam tunc ferè segetes rubigo occupat. Hoc tempus Varro determinauit sole tauri partem decimam obtinente, sicut tunc ferebat ratio. Sed vera causa est, quod post dies vndeuiginti ab æquinoctio verno per id quatriduum varia gentium obseruatione in IIII cal. Maii Canis occidit, sydus & per se vehemens, & cui præoccidere caniculam necesse sit. Iidem itaque floralia IIII Calen. eiusdem instituerunt vrbis anno quigentesimo sextodecimo ex oraculis Sibyllæ, vt omnia benè deflorescerent. Hunc diem Varro determinat, sole tauri partem quartamdecimam obtinente. Ergo si in hoc quatriduum inciderit plenilunium, fruges & omnia, quæ florebunt, lædi necesse erit. Ex his canis in sacris Robigi victima fuit. Ouidius Fastorum libro:

Est canis, (Icarium dicunt) quo sydere moto
Tota sitit tellus, præripiturq; seges.
Pro cane sydereo, canis hic imponitur aræ,
Et quare fiat nil nisi nomen habet.

Pro cuius remediis Plinius hæc recitat: Rubigo quidem maxima ſegetum peſtis, lauri ramulis in aruo defixis, tranſit in earum folia ex aruis. Sarmenta, aut palearum aceruos, & euulſas herbas, fruticesq; per vineas, camposque, quum timebis incendito, fumus medebitur. Hic è paleis, & contra nebulas auxiliatur, vbi nebulæ nocet. Ab eo Palladius: Contra nebulas, & rubiginem, paleas & purgamenta pluribus locis diſpoſita, ſimul omnia, & quum nebulas inſtare videris, combures. Sed ad Theophraſtum redeamus: Triticum vermiculi enecant, alii protinus naſcentes, radicitus erodentes, alii quum ſquallentes abſolui nequeant, tunc enim vermiculus culmum vſque ad ſpicam erodit, deinde alimento conſumpto, emoritur, & ſi totum eroſit, triticum ipſum interit, ſi verò alteram tantummodo culmi partem frugemque fundendam eatenus violauit, id quidem ſpicę pereat neceſſe eſt, reliquum autem incolume extat. Idq; in Theſſalia maximè, minus verò in Africa, & in Lelanto Eubœæ. Libro de cauſis rationem aſſignat. Nam vbiq; animal gignitur, quum calor cum humiditate debita ratione coit, humiditas enim, ceu materia ſubiacet calori ad excoctionem conficiendam, quod in tritico euenire videmus. Vermes enim in eius radice creantur, quum poſt ſementem flatus auſtrini crebro inceſſerint. Tunc enim radice humeſcente, & aere calido, radicem caliditas putrefaciens, animal procreat, vermis inde natus radicem erodit. Singulis enim ex eiſdem rebus generationem, & alimentum Natura præſcripſit. A quo Plinius: Naſcuntur & vermiculi in radice, quum ſementem imbribus ſequutis incluſerit repentinus calor humorem. Gignuntur & in grano, quum ſpicæ pluuiis calor inferueſcit.

Eſt & cantharus dictus ſcarabeus, paruus frumenta erodens. Omnia ea animalia cum cibo deficiunt. Sed hæc eorum remedia. Semina cupreſſi foliis tuſis ſi miſceantur, non eſſe vermiculis obnoxia, nec ſi interlunio ſerãtur. Democritus ſucco herbæ, quæ appellatur ἀείζωον, in tegulis naſcens, tabuliſve, Latine verò ſedum, aut digitellum, medicata ſeri iubet omnia ſemina. Vulgò verò, ſi dulcedo noceat, & vermes radicibus inhæreant, remedium eſt amurca pura, ac ſine ſale ſpargere, deinde ſarrire. Maximè intereunt afflatibus triticum, atque hordeum, inquit Theophraſtus, quum aut florentia perflantur, aut flore demiſſo protinus infirma concutiuntur. Sed ordeum magis ita perire certum eſt, ſæpè enim craſſeſcunt, ſi vehementius diutiusque flatus inuáſerint, exiccantur, & penitus inareſcunt, quod quidam euentari dixerunt. Plinius: Venti autem tribus temporibus nocent, frumento, & ordeo. In flore, aut protinus quum defloruêre, aut matureſcere incipientibus. Tum enim exinaniunt grana, prioribus cauſis naſci prohibent. Sol quoque ex nube, inquit Theophraſtus, ambo iſta interimit, ſed triticum magis, quàm ordeum, ita vt quanquam ſpica exinanita ſit, viſu tamen percipi minimè poſſit. Plinius: Nocet & ſol è nube creber. Inter vitia ſegetum luxuria eſt, quum onerata fertilitate procumbunt.

Luxuria segetum castigatur dente pecoris in herba duntaxat, & depastæ quidem, vel sæpius nullam in spica iniuriam sentiunt. Retonsarum etiam semel omnino certum est granum longius fieri. Sed inane, cassumque, ac satum non nasci. Imber in herba vtilis tantum. Florentibus autem frumento, & ordeo nocet, leguminibus innocuus, præterquã ciceri. Maturescentia frumenta imbre læduntur, & ordeum magis. Virgilius nitro & amurca perfundi iubet fabam, sic etiam grandescere promittit. Vino ante semina perfusa minus ægrotare existimant. Quin & armo talpæ contacta semina vberiora esse. Apuleius testatur semina vino conspersa minus esse ægrotatura. Aqua etiam & amurca, si irroraueris ipsa maximè iuuabis. Palladius: Quædam animalia subterranea sectis radicibus necant plerunque frumenta. Contra hæc proderit, si herbæ, quę sedum dicitur, succus aquæ mistus, vna nocte madefaciat, quæ spargenda sunt semina, vel agrestis cucumeris humor expressus, & eius radix trita, si aqua diluatur, & eodem, quæ serẽda sunt, macerentur humore. Plinius: Mures abiguntur cinere mustelæ, vel felis diluto, & semine sparso, vel decoctarum aqua. Sed redolet virus animalium eorum in pane. Ob id felle bubulo semina attingi vtilius putant. Apuleius: Si post sationem, & vbi terra iam obruta fuerint semina, modicum frumentum veratro ammistum propè seminaueris, quæcunque aues gustauerint, morientur. Auiculas ipsas mortuas arundini affixas ex pedibus suspendito, & de cætero auicula nulla accedet. Vel si modicum frumentum veratro ammistum foris per ambitum seminaueris, sata ab auium iniuria vindicabis. Si cancros fluuiales, aut marinos in aquam coniectos ad dies octo siueris, & hac aqua foris sata ipsa consperseris, neque semina, neque plantæ ab auibus lædentur. Quidam cerui cornu, aut elephantis siccum aspergũt, alii aqua madefaciunt, atque ita semina irrorant. Si in mensuram, qua semina metiri solemus, serenda semina iniiciuntur, & hyænæ pelle contegantur, post aliquot dies transsumpta ab animali, naturali potentia erodore, à nemine facilè lædentur. Incorrosa manent, quæ Luna semiplena seminata sunt. Priusquam aruum fodiatur, rubeta noctu circum ipsum gestanda est, & in vase fictili concludenda, atque in medio aruo adobruenda. Verùm sationis tempore instante, refodienda est, & extra aruum eiicienda, vt ne fructus amarus fiat. Quin veteri vrina, ac canino stercore simul solutis si semina madefeceris, aut arbores, aut vites, illæsa omnia conseruabis.

Prænotio segetum fertilitatis. CAP. XIV.

FVTVRÆ vbertatis prognostica segetũ aliqua à syderibus, vel ab aeris qualitatibus, vel ex arboribus cognosci possunt. Nos primo ea manifestabimus signa, quæ etiam agricolis innotescere possunt, postremo quæ accuratiorem astrologiæ scientiam exposcunt. Et primò si optimè floruerit seges, optimam præbere potest spem vbertatis. Ouidius in Fastis,

Si bene floruerint segetes, erit area diues.

Virgilius ex amygdalæ floribus futuræ frugum copiæ iudicia deſumit.

Contemplator item, cum ſe nux plurima ſyluis
Induet in florem, & ramos curuabit olentes.
Si ſuperant fœtus, pariter frumenta ſequentur,
Magnaq; cum magno veniet tritura calore,
At ſi luxuria foliorum exuberat vmbra,
Nequicquam pingues palea teret area culmos.

Sed Appuli ex aſphodelo iudicium vbertatis deſumunt, quippe ſi optimè floreſcentem cōſpexerint, & defloreſcentē, & ſeminum copiam, eandem frugum vbertatem ſibi promittunt. Legitur apud Græcos Zoroaſtræ prænotio, qualia ſemina fertilia futura ſint. Paucis diebus ante caniculę exortum in quopiam loco de vnoquoque ſemine paululum experimenti gratia ſerunt. Quum igitur exoritur Canicula, quædam ex ſatis, vt veriſimile eſt, lædit, quædam nequaquam. Hoc igitur ſignum ſtatuentes, ea, quæ in eius ortu illæſa manent, ſerunt, relinquunt incuruata. Eſt autē Canis exortus decima nona Iulii menſis. Cæterū quæ ſic ſeremus, ea triginta diebus ante rigabimus, quò videlicet eò commodius naſci poſſint. Vel poſt Canis ortum primum tonitru obſeruant, & in qua Zodiaci domo exiſtat Luna. Si in Tauro, frumenti & ordei corruptionem portendit. Si in Geminis, frumenti corruptelam. In Cancro ordei corruptionē. In Leone, frumenti, ac ordei perniciem in montana regione. In Sagittario, in montana regione frumenti fertilitatem, in campeſtri corruptionem. In Aquario, leguminum perniciem. In Piſcibus, frumenti corruptionem modicā. Ex Caniculæ etiam ortu, qui fit illuceſcente vigeſima Iulii menſis, obſeruantes in qua domo exiſtat Luna, prædicunt. Si in Leone fuerit Luna, frumenti fertilitas magna. In Virgine, frumenti corruptela. In Sagittario, frumēti abundantia. In Capricorno, fertilitas. In Aquario, carentia. In Piſcibus, vbertas. In Ariete, copia exigua. In Geminis, multa fertilitas. A quibus Palladius: Gręci aſſerūt Ægyptios homines prouentum futuri cuiuſq; ſeminis experiri. Aream breuem loco ſubacto, & humido nunc excolunt, & in ea diuerſis ſpatiis omnia frumenti, vel leguminum ſemina ſpargunt. Deinde in ortu Caniculæ, qui apud Romanos quartodecimo Calendarum Auguſtarum die tenetur, explorant, quæ ſemina ortum ſydus exurat, quæ illæſa cuſtodiat. His abſtinent, illa procurant, quia indicium noxæ, aut beneficii per annum futurum generi vnicuique ſydus aridum præſenti exitio, vel ſalute præmiſit.

De frumenti generibus, & primo de tritico. Cap. XV.

ET quia iam vniuerſis frumenti generibus agrum præparauimus, nunc ea diuidamus. Diximus frumenti genera pro tempore ſatus diuiſa, hyberna, & æſtiua. Dicemus de hybernis, & primum à tritico incipiemus.

Græcis πυρὸς dicitur, ab acutie, aut à ſimilitudine, quam habet cum nonnullorum fructuum granis, vel gygartis, quæ πυρῆναι dicuntur. Dicitur enim *Nomen.*

σῖτος, quasi cibus, quæ vox vniuersis cerealibus conuenit. Latini triticum dicunt, quod molis teratur, sic etiam frumenta à fruendo dixere prisci. Itali *grano*.

Genera. Triticum omnes agriculturæ consulti in quamplurimas differentias distraxerunt, etsi specie, & natura reapse vnum sit, cœlum, regio, satus, cultus, & hominum industria varium fecerunt. Tritici diuisionem à Theophrasto desumemus, doctrina & tempore omnium primo. Triticum & vrbanum, & syluestre dicit, sed temporis spatio cultum, mitigatumque & loci mutatione mutatum. Vrbanum Columella in plures species diuisit. Prima, inquit, & vtilissima sunt hominibus frumenta, triticum, & semen adoreum. Dicemus nos de tritico primùm, dein de adorei generibus. Tritici genera complura sunt, & tempus differentiam in his primo facit: nam genus est, quod trimestre dicitur, quod tribus mensibus absoluatur, de quo posterius loquemur. Ex reliquis generibus vnum maximè ferendum genus dicit, quod robus dicitur, quum & pondere & nitore præstet. Secunda species est siliginis, reliquas tritici species, nisi si quos multiplex varietas frugum, & inanis gloria delectat, superfluas dicit. Hoc genus Apulia, & Campania *brondella* vocat, quod ad flauum colorem inclinet, estque primæ dotis inter cætera præstantissimum. Granum non ita tumidum, sed solidum, graue, flauum, vel rubellum, siccum, mansúve minimè muscidum, & nitidum. Apuli præterea suis generibus vernaculis à folliculorum, & aristarum colore nomina imposuerunt. Primum genus albo folliculo, & nigra arista est. Secundum nigro folliculo, & alba arista. Tertium folliculo & arista albis, quartum nigris. Apulo tritico multum Varro contulit. Vrbani plura genera apud Theophrastum notantur, cognomina ex locis sortita, vt Africum, Ponticum, Thracium, Assyrium, Ægyptium, & Siculum, quæ colore, magnitudine, specie, & proprietate inter se differunt. Quædam cognomina sortiuntur ex viribus, tum vel aliis, tum maximè quæ ad cibum pertinent, vt Cachrias, Stlengis, Alexandrinus. Nec ab re fuerit, si pro differentiis capies, quod aliud præcox, aliud serum, aliud auctu amplum, multumque reddens, aliud ieiunum parum reddens, aliud spica grandiore, aliud paruam effundens, aliud diu in folliculo manens, aliud aptum breui absolui, vt Africum, aliud culmo tenui constans, aliud crasso, vt Africum, & Canchrydias. Item aliud tunicis paucis, aliud multis vestitur, vt Thracium, & aliud vnicalamum, aliud multicalamum. Ponticum breuissimũ est, ponderosius Siculum, sed eo ponderosius, quod Bœotia fert. In Asia vltra Bactra, quodam in loco adeò grande frumentum fieri tradunt, vt nucleis oliuæ sua æquiparent magnitudine grana singula. In Pissotis adeò firmum nasci affirmant, vt si quis plus comederit disrumpatur. Nuper genus illud, quod vltra Bactra nasci scripsit Theophrastus, nobis è Constantinopoli exportatur, cuius granum oblongum, & amplum est, cætera valdè superans, *alicam* vulgò vocãt. Hodie Bactra in Turcarum ditione sunt, vnde Constantinopolim delata nobis deinde

aduehuntur,etſi oleæ nuclei magnitudinem non attingunt, ſoli, cœli ve mutatione degeneraſſe putamus. Ponticum facillimum,& duriſſimum eſt. Nobis familiare eſt genus vnum,profectò admirabile viſu, cuius ſpica alias è lateribus ſpicas fundit,vulgò *grano à racemi* vocant, vt ſpica ſpicata ſit, & maximè fœcundum,quod ſerimus & colimus, vt cætera genera. Plinius à Theophraſto hæc habet: Tritici genera plura,quę fecere gentes:Italico nullum equidem comparauerim,candore,& pondere,quo maximè decernitur. Montanis modo comparetur Italiæ agris externum, in quo principatum tenuit Bœotia, deinde Sicilia,mox Africa. Tertiũ pōdus erat Thracio,Syrioq́; , deinde Ægyptio, athletarum cũ decreto,quorũ capacitas iumentis ſimilis, quē diximus ordin ē fecerat. Græcia Ponticũ laudauit,quod in Italiam non peruenit. Ex omni eodem genere graui prætulit dracontiam,ſtrangiam,& ſelenuſium, argumento craſſiſſimi calami. Hæ fuere ſententiæ, Alexãdro Magno regnante, quum clariſſima fuit Græcia, atq; in toto terrarum orbe potentiſſima: ita tamen vt ante mortem eius annis ferè cxxxxv Sophocles Poeta in fabula Triptolemo frumentum Italicum ante cuncta laudauerit,ad verbum translata ſententia,

Et fortunatam Italiam frumento caneſcere candido.

Quę laus peculiaris hodieque Italico eſt,quo magis admiror poſteros Gręcorum nullam mentionem feciſſe huius frumenti.

Theophraſtus ita deſcribit. Aſſurgit triticum leuiori calamo, quã ordeum, lentiori,nec perinde fragili,& erecto,folio arundineo,anguſtiori,vtpote quod neruo tantum cõſtet. Sed ramis brachiari nequit,præter genus,quod frumentaginem vocant. Spica in cacumine incondita,& æqualis vndiq; cõſtat. Granũ multis tegitur tunicis,palea ſuauior,mollior,& ſucculentior,radicibus multis, & prætenuibus. E frumentaceis ſolũ de radicibus anno ſequente regerminat. Quin & anno primo retuſum regerminat culmo è latere ſubnaſcente. Ratio quod ſolùm radicis copiam,vimq́; obtinet. Adde etiam id,quod conculcatum ab exercitu,adeo vt nil perſpici poſſit,reſtibile tamen efficitur. Sed huic exigua ſpica,imperfectaque funditur, vtpote quæ ſecunda emerſerit. Varro vocabula explicat. Spica quæ mutica non eſt,tria habet continentia. Granũ, glumam, ariſtam,& etiam primitus ſpica quum oritur,vaginam. Granum dictum,quod eſt intimum ſolidum. Gluma, qui eſt folliculus eius. Ariſta,quæ vt acus tenuis longa eminet è gluma. Proinde vt granitheca ſit gluma, & apex ariſta. Ariſta & granum omnibus ferè notum,gluma paucis. Itaque id apud Ennium ſolùm ſcriptum ſcio eſſe in Euhemeri libris verſis. Videtur vocabulũ etymon habere à glubendo,quòd eo folliculo deglubitur granũ. Itaq; eodem vocabulo appellant fici eius,quam edimus,folliculum. Ariſta dicta quod areſcit prima, granũ à gerendo. Id enim ſeritur,vti ſpica gerat frumentũ,non vt glumã, aut ariſtam gerat,vt vitis ſeritur, non vt pampinum ferat, ſed vuam. Spica autem,quam ruſtici, vt acceperunt antiquitus, vocant ſpecam, à ſpe videtur nominata: eam enim, quòd ſperant fore, ſerunt. Spica mutica dicitur,quæ non habet Deſcriptio.

aristam. Aristæ autem quasi cornua sunt spicarum, quæ primitus, quum oriuntur, neque planè apparent: qua sublatent herba, ea vocatur vagina, vt in qua latet conditus gladius. Illud autem summa in spica iam matura, quod est minus, quàm granum, vocatur frit; quod in infima spica ad culmum stramenti summum, item minus, quàm granum est, appellatur vrruncum. Plinius ex Theophrasto excepit: Frumenta multis radicantur fibris, sine ramis. Tritico genicula quaterna. Folium arundinaceum. Grana in stipula crinito textu spicantur. Tunicæ frumento plures. Culmus altior, quàm ordeo.

Cœl. Sol. Diximus communiter cœlum, quod tritico conuenit: nunc variis tritici speciebus quæ variæ cœli qualitates tribuantur, videamus. Africum, & Dracontias appellatum, & Strangias, & Selenusium, lætum exigunt agrum: hæc enim vberius succos hauriunt. Argumento calamus est, quem crassum gerunt. Solo hyberno conuenientius Thraciũ dabitur, quod tunicis multis contegitur, (ipsa forma ostendit) frigus enim huic nil officere potest. Rarum solutumq;, ceu Canchrydias vocitatum, agro pluuio serendum, quippe alimenti copiam desiderat, quamobrem & culmo crasso consurgit. Thracicum solo pluuio vberius, quàm ordeum seritur, & omnino contra imbres validius ex Theophrasto. Varro in pingui rectiùs seri, quæ succi sunt maioris, vt triticum. Cassianus, Martio mense serere conuenire ait frumentum album sitanium cognominatum, & nigrius, & oblongum Alexandrinum appellatum in leuem terram, & apricam, & montanam, & lacubus plenam, arenosam, & aquis carentem vsq; ad Calendas Aprilis.

Satio. In Apulia Nouembri, & Octobri mensibus arua proscindunt, vulgò *rompere* dicunt, Decembri iterant, vulgò *recotere*, & Februario tertio arant, quod *tertiare* dicũt, quarto Augusto, quod *inquartare* vulgò nominant. Aliqua verò occasione impediti, Ianuario, & Februario proscindunt, Martio iterant, Aprili tertio arant, quarto Augusti medio, & Octobri mense, si aruum herbosum inueniunt, denuò arant, sic liberum semen fundunt, & aratro cooperiunt, sed prius quàm serant aruum, in porcas diuidunt, viginti, aut triginta pedum latitudinis, si sarritor longimanus erit, triginta pedum porcæ latitudo erit, si breuimanus, viginti, vt hinc inde iactando semen, ęqualiter porcas compleat. Nouembri mense vbi iã triticũ germinare cœperit, sarritur rastro. Ob id vulgò iactari solet. *Quando l'orgio nasce, il gran si pasce.* Maio runcant maiores herbas, vt ferulas, & similes, nã eiusmodi crescendo minores strangulant. Februario mense si nix, vel frigus incesserit, radices constipato calore sobolescunt, maximãq; spicarum copiam fundunt. Post satũ, si cœlum roscidũ erit, septem dieb⁹ pullulat triticũ, si siccum, viginti. Theophrastus ad hæc: Quũ sata conceperint, atq; adulta fuerint, aqua omnibus prodest, florẽti obest, facit enim, vt intereat: in plenũ crassato noxia est, & ordeo magis, quã tritico. Septimo à satu die exit. Germen ex vtraq; parte effundit, quippe quod parte ima, crassaq; radicem, tenui superna herbam propellit, fit tamen vnum, atque cõtinuum ex ambobus,

radice,

radice,& caule. Exit vno folio,prætenuibus, & permultis radicibus innititur, qua de cauſa numeroſo caule ſe attollit, ſed quod brachiari ramis omnino nequeat. Hyeme in herba manet, tempore miteſcente, caulem de medio mittit, atq; geniculatur, vt protinus quarto geniculo incipiat ſpicam, ſed nondum aliqua mole conſpicuam, & quidem per totum culmum ſpica digeritur, vt fermè quum culmari inceperit, mox eam conſpici ſit,ſed latet antequam adulta in folliculo fuerit, tum etiam fœtus ſuæ craſſitudine molis euidens exiſtat, mox folliculo abſoluto,quarto, aut quinto die florere incipit, totidemq; diebus ferè floret, qui verò plus temporis referunt, ſeptimo die refloreſcere notant: poſtquam defloruit craſſatur, perficiturq;, quum plurimum intra dies quadraginta. Quædam enim loca proferre intra pauciores dies videntur. In Ægypto triticum ſeptimo menſe metitur. Ex quo Plinius: Frumenta quędam in quarto geniculo ſpicam incipiunt concipere, ſed etiamnum occultam. Genicula ſunt tritico quaterna,ſed non ante prædictum geniculorum numerum conceptus eſt ſpicæ, qui, vt ſpem ſui fecit, quatuor aut quinq; tardiſsimè diebus florere incipiunt totidemq; aut paulo pluribus defloreſcunt. Varro quater nouenis diebus fruges abſolui tradit, & menſe nono meti. Frumenta enim quum defloruere, craſſeſcunt, maturanturq; quum plurimum diebus quadraginta. In Ægypto ſeptimo à ſatu menſe metitur. Hæc omnia in Catone maiore Cicero mira verborum elegantia refert: Quamquam non modo fructus quidem me, ſed etiam ipſius terræ vis, ac natura delectat, quæ quum gremio mollito ac ſubacto ſemen ſparſum exceperit, primum id occatum cohibet, ex quo occatio (quæ hoc efficit) nominata eſt,deinde tepefactum vapore, & complexu ſuo diffundit, & elicit herbeſcentem ex eo viriditatem, quæ nixa fibris ſtirpium ſenſim adoleſcit, culmoq; erecta geniculato vaginis iam quaſi pubeſcens includitur, è quibus quum emerſerit, fundit frugem ſpicæ ordine ſtructam,& contra auium minorum morſus munitur vallo ariſtarum. Columella: Omne autem frumentum, & ordeum, & quicquid non duplici ſemine eſt,ſpicam à tertio,ad quartum nodum emittit,& quum totam edidit, octo diebus defloreſcit, ac deinde grandeſcit diebus quadraginta, quibus poſt florem ad maturitatem deuenit. Palladius ex his: Frumenta octo diebus florebunt, & deinde per dies quadraginta flore depoſito vſque ad maturitatis euentum.

Meſſis, authore Varrone, proprio nomine dicitur in iis, quæ metuntur, maxime in frumento,& ab eo vocabulo eſt declinata. Frumenti tria genera ſunt meſſionis,vnum,vt in Vmbria,vbi falce ſecundum terram ſuccidunt ſtramentum, & manipulum, vt quenq; ſubſecuerint, ponunt in terra,vbi multos eos fecerunt, iterum eos percenſent, ac de ſingulis ſecant inter ſpicas, & ſtramentum,ſpicas coniiciunt in corbem,atq; in aream mittunt. Stramenta relinquunt in ſegete, vnde tollantur in aceruū. Altero modo metunt,vt in Piceno, vbi ligneum habent incuruum batillum,in quo ſit extremo ſerrula ferrea. Meſſis.

Hęc quum comprehendit fascem spicarum desecat,& stramenta stantia in segete relinquit,vt postea subsecentur. Tertium modo metitur,vt sub vrbe Roma & locis plerisq;,vt stramentum mediũ subsecent,quod manu sinistra summum prehendunt,à quo medio messem dictam puto. Infra manum stramentũ,quod terræ hæret, postea subsecatur. Contrà, quod cum spica stramentum hęret,corbibus in areã defertur,ibi discedit in aperto loco palam,à quo nominata esse potest palea. Alii stramentũ à stando, vt stamen dictum putant. Alii ab stratu, quod id substernatur pecori. Quum est matura seges, metendum, cum in ea iugerum ferè vna opera, propemodũ in facili agro satis esse dicatur, vt messas spicas in aream corbibus deferre debeant. Quæ seges grandissima, atq; optima fuerit, seorsum in areã secerni oportet spicas, vt semen optimum habeas. E spicis in area excuti grana: quod fit apud alios iumẽtis iunctis,ac tribulo id fit, è tabula lapidibus, aut ferro exasperata, quo imposito auriga, aut pondere grãdi, trahitur iumẽtis iunctis,vt discutiat è spica grana,aut ex assibus dentatis cum orbiculis,quod vocant plostellũ pœnicum. In eo quis sedet,vt agitet, quæ trahunt, iumenta, vt in Hispania citeriore, & aliis locis faciunt. Apud alios exteritur grege iumentorum inacto,& ibi agitato perticis,quod vngulis è spica exteruntur grana. His tritis, oportet è terra subiactari vallis, aut ventilabris, quum ventus spirat leuis. Ita fit, vt quod leuissimum est in eo, atq; appellatur acus, euannatur foras extra aream, ac frumentum, quod est ponderosum, purum veniat ad corbem. Messe facta, specilegium venire oportet, aut domi legere stipulam, aut si sunt spicæ raræ, & operæ caræ, compasci. Summa enim spectanda,ne in ea re sumptus fructum superet. Hesiodus tempus messim incidendi ita eleganter describit:

Quum cœlo emergunt sublimi ab Atlantide natæ
Pleïades,truncanda Ceres, morientibus illis
Mitte in aratra boues, latitare ea sydera dicunt
Viginti, totidemq́; dies, annoq́; voluto
Apparent iterum: maturam incidere messim
Rursus & incipiunt dentata falce coloni.

Columella Varroni multa addit pernecessaria. Quum matura fuerit seges, antequam torreatur vaporibus æstiui syderis, qui sunt vastissimi per ortum Caniculæ,celeriter demetatur. Nam dispendiosa est cunctatio. Primùm quòd auibus prædam, cæterisq; animalibus præbet. Deinde quòd grana,& ipsæ spicæ culmis arentibus, & aristis celeriter decidunt, si verò procellæ ventorum, aut turbines incesserint,maior pars ad terram defluit,propter quæ recrastinari non debet. Quum rubicundum colorem traxerunt, messis facienda est, vt potius in area, & in aceruo, quàm in agro grandescant frumenta. Constat enim,si tempestiuè decisa sint,postea capere incremẽtum. Sunt autem metendi genera complura. Multi falcibus vericulatis,atq; iis, vel rostratis,vel dẽticulatis medium culmum secant, multi mergis, alii pectinibus spicam ipsam legunt,

gunt,idq; in rara ſegete facillimũ,in dẽſa difficillimum eſt. Quod ſi falcibus ſeges cum parte culmi demeſſa ſit,protinus in aceruũ, vel in nubilarium congeritur, & ſubinde opportunis ſolibus torrefacta proteritur, ſin autẽ ſpicæ tantũmodo reciſę ſint,poſſunt in horreũ conferri,& deinde per hyemẽ,vel baculis excuti,vel exteri pecudibus,at ſi cõpetit,vt in area teratur frumentum,nihil dubium eſt, quin equis melius, quàm bubus ea res conficiatur,& ſi pauca iuga ſunt,adiicere tribulam & traham poſſis,quę res vtraq; culmos facillimè comminuit. Ipſæ autem ſpicæ melius fuſtibus tunduntur,vanniſq; expurgãtur. At vbi paleis immiſta ſunt frumẽta,vento ſeparẽtur, ad eã rem Fauonius habetur eximius, qui lenis, æqualiſq; æſtiuis menſibus perflat,quẽ tamen operiri lenti eſt agricolæ,quia dum expectatur, ſæua nos hyems deprehendit. Itaq;,in area detrita frumenta ſic ſunt aggerãda,vt omni flatu poſſint excerni. At ſi cõpluribus diebus ſilebit aura, vannis expurgẽtur,ne poſt nimiã ventorũ ſegnitiem vaſta tẽpeſtas irritũ faciat totius anni laborem. Palladius nil noui habet, neq; Florentinus Grę cus. Plinius non ſpernenda deſcribit. Meſſis ipſius ratio varia. Galliarum latifundiis valli prægrãdes dentibus in margine infeſtis,duabus rotis per ſegetem impelluntur,iumento in contrarium iuncto,ita direptæ in vallum cadunt ſpicæ, ſtipulæ alibi mediæ falce præciduntur, atq;,inter duas mergites ſpica diſtringitur. Alibi ab radice euellunt. Quod qui faciunt, proſcindi ab ſe obiter agrum interpretantur, quum extrahant ſuccum. Differentia hæc, vbi ſtipula domos contegunt, quamlongiſſimam ſeruant: vbi fœni inopia eſt, ſtramento paleam quærunt. Meſſis ipſa alibi tribulis in area, alibi equarum greſſibus exteritur, alibi perticis flagellatur. Triticum quò ſerius metitur, copioſius inuenitur, quo celerius verò, hoc ſpecioſius, ac robuſtius. Lex aptiſſima, antequam granum indureſcat, & quum iam traxerit colorem. Oraculum verò: Biduum celerius meſſem facere, quàm biduo ſerius.

Cõditura.

Nil egimus, ſi ſeuimus & collegimus, niſi optimè cõdamus, & ſeruemus, circa quod non ſegnis agricolarum cura fuit. Theophraſtus dixit: ſeminibus non vis eadem ad reſeruandum vtiq; datur. Quædam reſeruari egregiè poſſunt, vt milium, quædam celerrimè pereunt, vt aphaca, & ſiliqua, & ordeum celerius, quàm triticum, & pulueruléntum celerius, quàm purgatum, & quod in horreis calce læuigatis conditum eſt, quàm quod in non ita læuigatis. Triticum non penitus exiccari patiuntur, quod ad reddendam farinam melius minus arefactum putatur, qua de cauſa in aceruos componere aſſolent: videtur enim in aceruo craſſeſcere potius, quam attenuari. In ſpica nondum meſſum durare maximè poteſt. Quærit etiam in cauſis, cur triticum ſi poſt meſſem expandatur, peius habeat, quam ſi cumuletur aceruatim? Alii aſperſionem aquæ inſtituant? Ratio eſt, quia expanſum ab aëre humectatum, ſole ſuperueniente cum humiditate illa proprius ſuccus exhauritur & exilius ſemen fit, at in metas coaceruatum, vapor terræ prætenuis atque animalis ſemen ſubit, & ſuperpondium auget. Idem etiam

euenire contingit, quum in horreis fusim repositum est, ascendẽtem enim vaporem retinet, vt non abeat. Immò in foueas mittunt, vt magis crescat. Argumẽto etiam est, quod admista terra cõseruat, ne laboret vitio vllo, & magnificat illud, & habitius facit. Addit etiam, quod semina trahere sibi alimentũ sine radicibus possunt. Iccirco non ab re dictum esse, ab aëre, & à ventis quoque ali posse. Sed cur puluerulentum triticum putrescit, & reconditum horreis tectorio opere læuigatis? causa est calor extraneus, qui in puluere reperitur, & calcis illimento: intus enim calor proprius obsidetur, suffocatumq; feruefacit, ac putrescit, & plus caloris exoritur. Ordeum celerius, quàm triticum pertunditur, quia triticum magis solidum, & magis vestitum tunicis. Cuius remedio est protinus area illita, & triticum ventilatum, Columella: Pura frumenta si in annos reconduntur, repurgari debent, nam quanto sunt expolitiora, minus à curculionibus exeduntur: sin protinus vsui destinantur, nihil attinet repoliri, satisq; est in vmbra refrigerari, & ita granario inferri. Horreum, & remedia ad condituram frumenti iam primo libro docuimus.

De panificio. Cap. XVI.

SEQVITVR triticum panificium. Panis vocabulum à pano dici Varro putat. Messapios redundantiam & saturitatem appellasse paniam testis est Athenæus, vnde Latini nomen deflexerunt. Nauticum panem intelligimus, qui vetus, & siccus sit, dictus bis coctus, quem Græci δίσεφθον vocant. Syncomistos, vel autopyros panis, Galeno authore, est, qui ex omnibus suæ farinæ partibus citra vllam detractionem constat, inter furfuraceum, & similagineum medius. Syncomistos quasi confusaneus dictus, quod omnes simul tulerit furfures, vtriculos, & similam. Vtriculos volunt id, quod furfure melius est, & simila deterius. Autopyri panes, qui furfure tantum leuiter succreto fiunt, qualis ferè secundarius est. Fieri autem solet, vt Galenus ait, quoties triticum generosum non est: generosum, inquit, vocatur, quod similaginis plus habet, quàm furfuris. Præfertur omnibus sanitatis vsu à Galeno clibanites, à clibano, Varroni testaceus dicitur, quod in testo calido coqueretur, nam quod clibanum Græci, Latini testum dicunt. Diphilus Siphnius panem ordeaceum tradit vberius alere vires, faciliusq; in membra distribui, quapropter ii primatum tenent, secundas partes sibi vendicant similaginei, quos triticei sequuntur, & hos ii qui ex noua farina subacti sunt. Philistion Locrus ex similagine confectos panes plus corporis robur firmare prodidit, post hos ex alica, deinde ex farina triticea coactos. Ex polline facti minus alunt, ventos creant, nec ægrè membratim digeruntur, siccati opplent, & difficilius in corpus permeant. Subcineritius stomacho grauis, & quod inæqualiter torreatur, ægrius membra subit. Clibanites longè magis viribus pollet, & sanitatis vsu prælatus, probum creat succum. Stomacho placet, facilè coquitur, nec ventrem coercet, nec spiritus distendit. Andreas Medicus ex ficu Ægyptia panem fieri

fieri ſcriptum reliquit, quem vocant ſycaminitem, quo qui veſcuntur, capillorum ſentiunt defluuia. Ariſtoteles libro problematum inquit, quod triticeus panis maximè corporibus noſtris veſcentior eſt, quod mediocrem lentitiam habeat, quam cibus habeat oportet, quippe adhærere, conglutinariq́ue corpori debeat. Præterea non ſalitos panes plus ponderare, quàm ſalitos, quia ſal exiccat: abſumitur enim à ſale humor, qui ex calore putreſcit. In pane igitur humor à ſale conſumitur, extraq; afflatur, & qui ſale vacat, humor largius inſidens efficit grauiorem. Iucundiſſimum panem citra fermentum docet parare Didymus, nitrum adiiciendo, etenim nitrum panes friabiles facit, velut etiam carnem. Alii panem abſq; fermento ſic faciunt: Vuas pridie quàm panem faciant, in aquam coniiciũt, & ſequenti die vbi panem facere volunt, innatantes tollunt, ac exprimunt, effluenteq; humiditate pro fermento vtuntur, & panes faciunt iucundiores. Si verò in tòtum annum fermentum habere velis, quum in doliis muſtum ebullierit, ſpumoſum illud, quod efferbuit, acceptum cum farina milii commiſceto, diligenterq; trita, in maſſas cogito, quas ad ſolem ſiccatas in humido loco repones, inde ſufficienti accepta quantitate pro fermento vteris. Panes ſine fermento efficaciſſimi ſunt ad venerem. Florentinus ait, clibanitem panem graciliter efformatum, & in ſole arefactum concoctilem eſſe, in furnis coctum, grauius concoqui.

Mutationis tritici in lolium & econtra, cauſæ, & diſquiſitiones. CAP. XVII.

NON parum maximi Theophraſti animum anxit cauſæ diſquiſitio egreſſionis è natura ſpeciei, non ſolum in affines, & congeneres, vt tritici in lolium, ſed in alienigenas, vt lini in lolium, quum naturæ conueniens non ſit, quod ſpecies quæpiam ſe ipſam amittat, & in aliam commeet. Mirandum ſanè tum ob eam ipſam mutationem, tum ob eius peculiarem euentum. Alia etiam ſubeſt admirationis ratio, quod vt robuſta mutantur in debiliora, ſic & imbecilla nunc in robuſtiora mutentur, quum loliũ in triticum, & ordeũ mutetur: eſt enim lolium quaſi ferum triticum, & omnia agreſtia ſunt mitibus ſuis ſpeciebus robuſtiora. Pręterea mutatio & corruptio eſt ſeminis, vel plãtę, ſi plantæ, id peractis radicibus contingit, ſed radices mutari abſurdum penitus eſt, quia non videmus ſegetem mutari, remanet ergo radix ab initio. Semen eſt ergo quod mutatur, ſeminis igitur erit lactatio, putrefactio, aut in totum reſolutio. His de cauſis nonnulli negarunt omnino has degenerationes, ſed euenire ſine vllo tritici, vel ordei ſatu, & lolium ſponte naſci in aruis multis imbribus oppletis, ab imbribus ergo gigni lolium, non autem è primordiis tritici ſeminis deprauari. Sed his hæ aduerſantur obiectiones. Quòd à multis acceptum eſt, facta tritici, ordeíve ſemente lolii meſſem habuiſſe, ergo ab radice mutationem illam fieri poſſe docebimus: nam radices mutatas eſſe neceſſe eſt, ſi ſint mutata folia, & ob id ſeminum mutationem fieri, ſed non à ſe-

mine corrupto: à semine nanque corrupto nil prodire certum est; nec radix corrupta nutriendi posset officio fungi. Sed seminis corruptionem aut putrefactionem, aut lactationem esse non intelligimus, sed aliam, quæ præ nimia nutriendi copia seminibus deliquescentibus euenit, quæ non ex toto semina perdit, sed victo naturali principio, in aliud genus traducit, exemplo sumpto ab animalibus: nam si fœmina robustior sit mare, fœminam pariet, vel si aliqua mutatio accidit, monstrum: terram nanque fœminam capi debere, & reliqua ad proportionem. Quum igitur terra imbrium frequentia largiorem alimenti copiam præstat, tunc degenerandi occasio euenit, quæ generandi vis non penitus aboletur, sed fit alia. Quod autem natura seminum viuax sit, ac sanè viuacior, quàm animalium natura, plus quoque durare ratio est: nam & sine seminum origine pleræque plantæ tum grandes, tum humiles sponte naturæ consistunt. Ob id liquido fit, non herbæ, sed seminis alteratione mutationem illam oriri, donec portionis seruetur existimatio. Si animalium mutationem intuebimur, mutato semine, videmus mutari animalia: nam asini semen ab equi semine alteratum, conformatur in mulum, tunc quum semen imbecille est: tunc ergo mutari arbitrandum, quum imbecilla planta est, ac in primo ipsius vestibulo generationis, quum enim est in eo traiectu vnius status in alterum, facilè potest aliorsum impelli, quia in motu est, postquam verò nata est, talis esse pergit, qualis extitit, nec fit amplius plantæ mutatio, sed diminutio tantum, & augmentum. Et rei rusticæ consulti, ex primis ortus rudimentis lolium existere, non fore dicunt, cognoscique id ex folii colore, & magis saturata viriditate, & quod pinguius & strictius sit, non autem prodire frumenti folio, quod postea fiat lolium. His rationibus semen causam habere apparet, nec aspernandam esse sententiam iudicamus, quæ radici assignat causam, vt ab ea ortum habeat vitium mutationis. Siquidem vnumquodque ortum à sua origine secunda incipit, est enim semen principium primum, radix secundum, vt in arboribus videre est, quæ fructus suos cultura immutat, ex acidis, amarísve in dulces, vel ex nucleosis in enucleatos. Ratio huius quoque mutationis in alimenti copia est, quum imbres crebrè incesserint, & potissimum verno tempore, & si simul sole incanduerint, quasi vtraque ex causa mutationem illam oriri necesse sit: locis vdis id omnino euenit, & folium immutatur, vt palam est, quod si non imbres accesserint, largam tritici copiam præstari autumant. Hoc itaque vtraque ratione fieri posse ratio est, sed quamuis vtraque eueniat, absurdum fortè non est, differentiam aliquam esse tum soli, tum aëris oportere: nam & quum sata fuere, statim copiosè pluuiam incessisse damnosum est, nam fit, vt radices infirmiores agantur, quod autem infirmum est, affici facilius potest: mutatio illa generis hac de causa est. Sed quum zea, quum robustissima sit, mutetur, scilicet in arenam, ratio est hæc, propter

pter radicum robur,& numerum, ob id resistere infirmius possunt: cætera verò, quæ imbecillia sunt, penitus pereunt: tempus enim satus maximis, plurimisq; imbribus afficitur, & diu in terra detinetur, obsideturq;. Cætera verò, quæ tempore verno seruntur, blando cœli tepore, germinare confestim incipiunt. Cæterum fabæ, quæ cum tritico seruntur, cur non mutentur in lolium, causa est, quia mutationes fiunt in propinqua genera, quare quum legumina non habeant, in quod mutentur, pereunt in aditu ipso corruptionis. Sed triticum ob affinitatem in lolium mutatur. Mutationes quæ inter genera frumenti eueniunt, quum ex tali, tale triticum, vel ordeum vel aliquid ex cæteris prouenit, haudquaquam mirandæ sunt: tempus enim, & alimentum, & cœlum alterationes efficiunt animalium pariter, & plantarum, qua quidem ratione omnino ad genus mutandum qualitatem quantitatemque alimenti conuenienter statuendum censemus.

De siligine. Cap. XVIII.

Dicemvs de siligine post triticum, quum inter tritici genera secunda conditio habenda sit siliginis, vt Columella admonet. Cuius species inquit, in pane præcipua, pondere deficitur, vitiumque esse ait tritici, nec eam longè, aut magna difficultate requirendam esse: nam triticum omne vliginoso solo per tertiam sationem conuerti in siliginem. Plinius siliginem propriè tritici delicias dixit, non vitium, ac biennio verti in triticum. Sed sunt qui parum de siligine inter Columellam & Plinium conuenire censeant. Nam Columella vitiũ tritici esse contendit, nec magnopere requirẽdum esse: quũ triticũ omne vliginoso solo creditũ post tertiam sationẽ in siliginẽ conuertatur. Preterea pondere à tritico deficere, ac breui in triticum desciscere, nonnullam vitii labem, & infirmitatis argumentum ostendit. Plinius verò delicias tritici vocat, ac veluti delicatam mollitiem pondere defectam, quum & semen nullum auidius esse tradat, nec quod plus alimentum trahat, candore præstare, laudatissimum è siligine panem, operaq; pistinorum laudatissima. Sed hi authores non nisi de vrbanitate, & feritate tritici differunt: ostendit quippe siligo vrbanum habitũ, quòd præstat candore & mutica spina, sed virtute & pondere deficiat, quum triticum pondere, virtute, & aristis præcellat, quæ omnia syluestrem habitum in stirpium physiognomonia demonstrare iam ostendimus. Ob id Plinius tritici delicias, quasi tritici delicationem, & suauiorem panem, & vrbanum ostenderet, & siligo neglecta in triticum degenerat, quasi triticum siliginis vitium sit: vnde nil controuersiæ & dissensionis inter hos præclaros authores comperient, qui hæc sana mente diiudicabunt.

Siligo frumenti genus videtur Galeno, & σίλιγνιν vocat. Apud Romanos quidem, vt etiam apud alios propemodum omnes, quibus ipsi imperant, panis quidem purissimus σιλιγνίτης, id est, siligineus vocatur, qui autem huic proximus σεμιδαλίτης, id est, similaceus nuncupatur. Verum σεμίδαλις, Græcum Nomen.

quidem nomen est, & antiquum: σελίγνις verò neq; Græcum est, neq; ipsam aliter possum exprimere. Putant Hermolaus, Manardus, & Ruellius similaginem olyram dici à Græcis, sed aperto errore labuntur, vt ex his paulo post videbimus. Latini Catone, Varrone, Columella, & Plinio authoribus, siliginem vocant. Neapolitani *grano cacosello*, quod muticam spinam ferat, nam *carusum* vulgò vocant caput glabrum & capillis vacuum. Aliis Italiæ locis *caluisium* vocari audio à grani caluitie, quod aristis vacet.

Descriptio. Plinius ita describit. Siligo nunquam pariter maturescit, nec vlla segetum minus dilationem patitur propter teneritatem, iis, quæ maturuere protinus granum dimittentibus: sed minus quàm cætera frumenta in stipula periclitatur, quoniam semper rectam habet spicam, nec rorem continet, qui rubiginē creet. Far sine arista est, item siligo, excepta quæ laconica appellatur. Campana siligo rufior, Pisana candidior. Siligo sine pondere est, & sine virtute est. Apud nos triticum, quod *grano carosello* vocari diximus, vt reliquum triticum surgit, sed non tam multiplici stipula, nec tam crasso culmo, spicam sine arista fundit. In spica granum ferè rubellum, alibi album, sed farinam omnium candidissimam & leuem facit, cuius modius quindecim ferè libris minus pendet, quàm reliquum triticum. Panis primæ dotis, & præstantissimus pistorum suffragio receptus, magnatum mensis apponitur, ob id cæteris carius venditur.

Cælum. Cato, Siliginem in loco aperto, & celso, vbi sol quamdiutissimè fiet, seri oportet. Columella verò: densa, crerosa, & vliginosa humus siliginem non incommodè alit, & locis manantibus magis apta est, nec tamen ea longè nobis, aut magna difficultate requirēda est: nam omne triticum solo vliginoso post tertiam sationem conuertitur in siliginem. Plinius ab his. Siligo conueniens humidis tractibus, qualis Italiæ sunt, & Galliæ comatæ, sed & trans Alpes in Allobrogum tantum, Aruernorumq; agro pertinax. In cæteris ibi partibus biennio in triticum transit. Remedium, vt grauissima quæq; grana eius serantur. Præcellit in Italia, si Campana Pisis nata misceatur. Rufior illa, at Pisana candidior, ponderosior verò cretacea. Siliginem in loco aperto, æditoque qui sole quàm diutissimè torreatur, serito. Sed sibi Plinius planè aduersatur, qui modo aprico loco, & edito, & torrefacto siliginem seri præcipit ex Catone, quū prius ex Columella dixerit vliginoso, & humidis tractibus. Sed id fuit in causa, vt opinor, quod alia est tritici species, siligo Catonis à communi nostro, & Columellę. Sed Matthiolus increpat prisci seculi vecordiā tam excellentis frumenti speciem, & propagationem sic neglectui habuisse, vt non solùm in Italia, vbi maxima sedulitate & diligentia circa gulæ cupedias fatigentur homines, sed & in Europa desideretur. Sed immeritò, quum in tota Cāpania nostra, & locis finitimis amplissimæ segetes huius frumēti ad pręstātissimi cibi vsum diligentissimè colantur. Nos in Venusinis vliginosis, & depressis aruis, vbi reses aqua, satā vidimus: nec incolę adduci possunt, vt credant siliginē tritici vitium ex loci vligine, vel ex siccitate in triticum verti, quū per se proprium genus prędicent.

M. Varro in pingui solo rectius seri dixit, quę succi sunt maioris, vt siligo. Columella locis manantibus magis aptam esse. Plinius, cretosum & vliginosum solum sortiri: in pingui serenda, quæ cibi sunt maioris, vt siligo. *Solum.*

Columella: si mediocriter cretosus, & vliginosus ager est, etiam paulo plus, quàm vt prius dixi, quinque modiis ad sationem opus est, at si siccus, & resolutus locus, idemque vel pinguis, vel exilis est, quatuor, quoniam & è contrario macer tantundem seminis poscit: nam nisi rarè conseritur, vanam & minutam spicam facit, at vbi ex vno semine pluribus culmis fruticauit, etiam ex rara segete densam facit. Siliginis modii quinque bubulcorum operas occupant quatuor, occatoris vnam, sarritoris duas primum, & vnam quum iterum sarriuntur, runcatoris vnam, messoris vnam & dimidiam, in totum summa operarum decem, & dimidia, quot erunt tritici. Plinius: Siligo nunquam maturescit pariter, nec vlla segetum minus dilationem patitur propter teneritatem, iis, quæ maturuere protinus granum dimittentibus. In denso, aut cretoso, aut vliginoso solo, tritici aut siliginis modios sex serito: in soluta terra, & nuda, & sicca, & læta quatuor. Macies enim soli maior, nisi rarum culmum habeat, spicam minutam facit, & inanem. Pinguia arua ex vna seminis radice fruticem numerosum fundunt, densamque segetem è raro semine emittunt. Serunt siliginem Nouembri mense. Siliginem occato, sarrito, runcato quibus dictum est diebus: singulæ operæ cuique generi in iugero sufficient. Seritur apud nos eodem modo, eademque cura, vt triticum. *Satio.*

Plinius. Siliginis & tritici eadem ratio in area, horreoque. *Mess. con.*

Galenus, vt diximus, ait. Purissimus panis siligineus, huic proximus similaceus. Siligineus plurimum alimenti præstat, post ipsum similaceus, tertio loco medius. Plinius: E siligine laudatissimus panis, pistrinarumque opera laudatissima. Iustum est è grano Campaniæ, quam vocant castratam, è modio redire sextarios quatuor siliginis, vel è gregali sine castratura sextarios quinque. Præterea floris semodium. Et cibarii, quod secundarium vocát, sextarios quatuor, furfuris sextarios totidem. E Pisana autem siliginis sextarios quinq;, cætera paria sunt. Panis summa laus siliginis bonitate, & cribri tenuitate constat. Amylum ex siligine facere ita docet Cato. Siliginem purgato bene, postea in alueum indas, eò aquam addas bis in die, die decimo aquam exiccato, exurgeto bene, in alueo puro misceto bene, facitoque tanquam fęx fiat. Id in linteum nouum indito, exprimito cremore in patinā nouam, aut in mortarium, id omne ita facito, & refricato denuo. Eam patinam in sole ponito, vt arescat, vbi arebit, in ollam nouam indito, inde facito cum lacte coquat. Plinius amylum fieri ex omni tritico dicit, ac siligine, sed optimum ex trimestri. *Panific.*

De trimestri tritico. Cap. XIX.

POST siliginem de trimestri, siue bimestri tritico agemus. Est enim, vt Columella inquit, siliginis species, & tertium tritici genus, cuius vsus agrico-

lis gratiſſimus: nã vbi propter aquas, aliámve cauſam matura ſatio eſt omiſſa, præſidium ab hoc petitur. Sed diuerſum genus eſt Theophraſto. Inquit enim, Sua illorum ſatio eſt, quæ genere diſcrepant, vt tritici genus quoddam, quod trimeſtre appellant, quoniam per tantum temporis perfici poſſit. Et alibi genera frumenti enumerãs, ait, Quibus & trimeſtrium annumerari genus par eſt, & bimeſtriũ, & ſi quid intra pauciores dies valeat cõſummari. Et libro de cauſis quærit, cur congenera non pari tempore omnia perficiãtur, ſed triticum aliud bimeſtre, aliud trimeſtre ſit, & ſi quid aliud ſit, quod feſtinantius perfici poſſit. & ſic multis aliis in locis, trimeſtribus à tritico ſeparatã eſſe formã innuit, quemadmodũ & ipſa quoq; trimeſtria diuerſis locis differre videmus, nec eiuſdẽ ſucci, ponderis, & formæ eſſe. Sed id eſt cõtra Columellæ ſententiam, ipſe nanq; nullum putat trimeſtre genus: nã etſi ſic appellatur, cũ tritico ſatum nihilominus prouenire. Neq; enim eſt vllũ, inquit, (vt multi crediderunt) natura trimeſtre ſemen, quippe idẽ iactum autumno melius reſpondet. Plinius Columellam falli dixit, qui ne trimeſtre quidem proprium genus exiſtimauit eſſe, quum ſit antiquiſſimum: τριμηνιαῖον vocant. Nos autem quod ſentimus in medium afferemus. Verum eſt quod Columella tradit, agricolas ſi quando malè ceſſit autumnus commentos hanc ſationem pro ſubſidio, ac optimè prouenire. Et apud Samnites, quia triticum hyemis rigores, & imbres perferre neutiquam pote ſit, ſatio in vernum tempus differtur, non quod autument, ſi alibi, vbi cœlum indulgens ſit ſeratur, non prouenire, vel quod proprium genus ſit, ſed ſolum quod omiſſa tempeſtiua autumni ſementis occaſione, vel per imbres, vel niues, aliáve incommoda, huius ſerotina ſatione vtuntur, quod felicius longè proueniret, ſi eodem, quo reliqua genera tempore humo mandarentur, etſi quæ verno tempore ſerunt, alibi autumno ſerantur, vberius proueniunt. A nobis commune triticum vere ſatum tulit, ſed minima radice, imbecillo trunco, & ſpica, ſed nos ſerimus ante brumam vt firmius radicetur, & plures culmos ferat; nam ſemper, & vbiuis gentium ſatum prouenit & fert, dummodo nimio calore, vel frigore non intereat. Sed genus trimeſtre Theophraſti, vel Italiæ incognitum, vel triticum pluribus annis vere ſatum quoddam genus conſtituiſſe, vt vberius vere ſatum iiſdem in locis proferat, alibi verò ſatum degenerabit in vernaculum. Nã, vt idem Theophraſtus ait, continuatio vnius rei mutat naturam eius, vt genus diuerſum videri poſſit: vnde non ſpecie differre, ſed imbecilliore quadam conſtitutione hoc trimeſtre triticum à vernaculo differre putarem.

Nomen. Græci τριμηνιαῖον vocant, vt apud Theophraſtum, quod tertio à ſatu menſe metatur. Dioſcorides, & Galenus ſitanium vocant. Sitanium dicit Galenus eſt triticum inſtantis anni, quod vere ſeritur. Setanium Atticè, quaſi purum, vt Phocioni placet. Plinius: Græci trimenon vocãt. Latini trimeſtre. Itali & Neapolitani *grano marzolino*, quod Martio menſe terris mandetur iis locis, in quibus vſque ad id temporis niues ſupra terram detinentur.

Eſt

Genus.

Eſt genus trimeſtre, & bimeſtre, Theophraſtus inquit, & in Eubœa genus quoddam intra quadraginta dies craſſari, perficiq́; poſſe affirmãt, ideq́; firmũ eſſe, ac ponderoſum, nec modo trimeſtris leue, nec multũ in hoc furfuris eſſe volunt. Et bimeſtria quædam habentur, quæ ex Sicilia, & in Achaiam aduecta ſunt, ſed hæc paucũ reddunt, parumq́; fœcunda habẽtur, quamq́; cibo facilia & iucunda ſunt. Naſcuntur & alia quędam genera in Eubœa, & pręcipue apud Cariſtum. Trimeſtria verò permulta, & vbiq; habentur. Vernũ etiam durum admodũ eſt, hybernũ autem molle. A quo Plinius. Eſt & bimeſtre circa Thracium ſinum, quod quadrageſimo die, quam ſatum eſt matureſcit: mirumq́ue nulli frumento plus eſſe ponderis, & furfuribus carere: vtitur eo Sicilia, & Achaia, montoſis vtraque partibus. Eubœa quoque circa Cariſtum.

Deſcriptio.

Theophraſtus ita deſcribit. Trimeſtre triticum leue eſt, & parũ fœcũdum, vnicalamum, atq; in totum infirmum, paucis radicibus paucisq́; culmis conſiſtit: qua de cauſa ſurſum continuo nititur, atq; celeriter conſummatur, nam quod minus eſt, perfici facilius poteſt. Hinc etiam alterum largè frutificat, alterum parcè, alterum facile, alterum graue, quum plus alimenti & turbulentius trahat Excurſus quoq; prępropere agitur, quum in condendis radicibus haud multũ temporis conſumat. Si vere obſeratur, velocius naſcetur, & in culmos pauciores ſpargetur, & ſpicam paruam, & parum fertilem geret. Si maturè ſeratur, frigus tolerare non poterit, ſuæ cauſa imbecillitatis. Sic enim vetera minus radices agunt, ſed ſurſum protinus tendunt, atq; ita celerius ſe perficiunt, quod in omnibus ferè vitam breuem agentibus conſtat.

Cœlum.

Columella: Trimeſtre locis prægelidis, ac niuoſis, vbi æſtas eſt humida, & ſine vaporibus rectè committitur, cæteris admodum raro reſpõdet, quam tamen ipſam celeriter & vtiq; ante æquinoctium vernum conueniet peragere. Si verò locorum, & cœli conditio patietur, quanto maturius ſeuerimus, tanto commodius proueniet. Plinius: Totis Alpibus hoc notum, & hyemalibus prouinciis nullum hoc frumẽto lætius. Eſt & bimeſtre circa Thracium ſinum, quod quadrageſimo die, quàm ſatum eſt, matureſcit. Mirumq; nulli frumento plus eſſe ponderis, & furfuribus carere. Vtitur eo Sicilia & Achaia montoſis vtraq; partibus. Eubœa quoq; circa Cariſtum. Dicimus nos quod trimeſtre triticum non frigida & niuoſa quęrit, nam eius nuda forma non tale admittit, ſed frigidis locis, vbi triticum ſeri autumno non poteſt, ſerunt trimeſtre vere, gelicidiis iam exactis. Id confirmat Theophraſtus: Trimeſtre ſi maturè ſeratur, frigus tolerare non poterit, ſuæ cauſa imbecillitatis.

Solum.

Theophraſtus triticum trimeſtre ſolo tenui melius fieri tradidit, libro de cauſis. Alimentũ enim ſubminiſtrari modicũ eo poteſt, hoc eſt leue leui. Cato, Trimeſtrem quo in loco ſementem maturã facere nõ poteris, & qui locus reſtibilis craſſitudine fieri poterit, ſeri oportet. Plinius montoſis partibus, dixit.

Satio.

Columella Februario trimeſtrium ſationem non eſſe alienã dicit, quãuis tepidis regionibus melius adminiſtretur per menſem Ianuar. Plinius. Februario

trimestria serantur. Si trimestria bruma serantur, non ferunt frigoris incommoda, quippe necessario deberi vernum tempus trimestribus propter imbecillitatem, non autem seruari ad deficientis prouentus subsidia, vt Columella sentiebat, ex Theophrasti opinione.

Trimestre triticum facile est, quasi minus terræ in seminibus sit propter temporis breuitatem: quæ enim non multum terræ attrahunt, sed leuiori pabulo vegetantur, vsum quoque cibariorum faciunt leuiorem.

De tipha cereali. CAP. XX.

DE cereali tipha agendum nobis est: ea enim duplex est, palustris, & cerealis. meminit vtriusque Theophrastus: palustris libro quinto, capite tertiodecimo, & primo capite octauo, Dioscorides tertio. Cerealem impræsentiarum describemus. Theophrastus è genere tritici, triticoque simillimum aspectu scribit, tantamq; affinitatem inter ea esse, vt nullum offendi frumenti genus possit, quod in aliud transire tam facile queat, quàm tipha, & zea, siue semen. Sed paratu quodam, arteque fieri ait, si pinsita, hoc est tusa serantur, in triticum transire, idque non protinus sed anno tertio. Quod simile ferè fit, atque quum semina ratione locorum permutantur: nam ea quoque singulis in locis, temporis spatio ferè pari, atque tipha mutantur, cuius rationem libro de causis reddidit: quale nanque semen redditur, tale generat, vnde si alteratum committitur, facile commutatur: si pars aliqua tiphæ semini desit, affici oportet, vnde mutari necesse est, nec eandem paleæ altitudinem retinet, præterea sua imbecillitate semen nil tolerare potest.

Nomen. Genus hoc vnum tiphæ duplici nomine insignitum putat Mnesitheus, scilicet quod aliis τίφη, aliis ὀλύρα dicatur. Sed nos Mnesitheũ falli putamus, quum aliud tipha, aliud sit olyra, vt suo capite videbimus. Theophrasto τίφη est, & aliis Græcis: Latinis tipha dicitur. Hermolaus differre putat typham à tipha cereali, quòd illa per y græcum scribatur. Briza Macedonũ simillima fuit Græcorum tiphæ Galeni iudicio. Sed quid apud nostrates sit, maxima est inter authores discordia, & fortasse quia hæc ab illis pertractantur, quibus hæc genera nec inquirere nec serere curæ fuit. Nos Gręcorum tipham vulgare *germanum* nostrum vulgò dictum non dubitamus proferre, quod reliquæ Italiæ *secale* dicitur, quum descriptio, quæ apud Theophrastum extat, nulli melius, quàm *germano* vocato quadret, & quæ Latini de secale descripserunt, eadem omnia eidẽ *germano* conueniant. Vtrumq; genus separauimus, non quod diuersas res putaremus, sed vt vnicuique liberum iudicium relinquatur perquirendi, scribendique, & vtriusque historia perlegatur. Maior pars authorum, qui apud me alicuius sunt authoritatis, tipham zeæ speciem faciunt. Sed Theophrasti zea à tipha valdè differt, & vtriusque ipse meminit, nec abhorret *germanum* nostrum zeæ speciem esse. Plinius, Tipha apud Græcos est zea.

Descriptio. Tipha tritici specimen gerit, eique simillima, frumentorum omnium leuissima

uissima constat. Simplici prosiliens culmo, sed folliculo multiplici, radix numerosa. Nullum autem genus, quod totum transire in triticum aptum sit, pręter tipham & semen comperies, quia ob imbecillitatem nil penitus quit tolerare, & in proximũ degenerat, quæ mutatio & sponte, & arte naturæ euenit. Plinius: Tradunt zeam, & tiphen, quum sint degeneres, redire ad frumentum, si pistæ serantur, nec protinus, sed anno tertio. Adiiciũtur his genera, bromos, siligo exceptitia, & tragos, externa omnia ab oriente inuecta, oryzæ similia, tipha & ipsa eiusdem generis, ex qua fit in nostro orbe oryza. Apud nos surgit *germanum* vocatum fœcunda, sed gracili stipula, triticea, & proceriore, spica erecta rubigini obnoxia, innocentioribus aristis, in versus spicatos, radice & culmo multiplici, grano tristi, strigoso, nigricante, glumis implicito, tam cognata res tritico, vt facilè alterum in alterum mutetur soli mutatione, & minimi ponderis grano. Mihi syluestre triticum videtur. Sed Galenus colore tritico flauiori, corpore strigosiori, exiliorique, vt exile triticum appellent, vescũq; esse. Hector, Homero teste, suis equis obtulit, eoque innoxiè depascuntur, quum tritici esu noxam contrahant.

Plinius, Ægypto ac Syriæ, Ciliciæq; & Asiæ, ac Græciæ peculiaris tiphe. Galenus in Asia nasci, regione, quæ supra Pergamum sita est. *Cœlum.*

Theophrastus tenui solo contentam esse dixit, quia omnium leuissima, & simplici culmo assurgit, nec vti semen, pingue, & lætum desiderat. *Solum.*

Maturè seritur tipha, Vergiliarum occasu, vt triticum, & zea, ex Theophrasto. Postquam defloruerit, crassatur perficiturq;, cum pluribus intra dies quadraginta. Germen ex vtroq; latere effundit, quippe quæ parte ima, crassaq;, radicem, tenui superna herbam propellat. Fit tamen vnum, atq; continuum radice, & caule. Cassianus. In propriis locis Maio mense serenda est tipha, quum sata in spicas abierit, runcabis ipsam. *Satio.*

Theophrastus paratu quodam triticũ in tipham, & tipham in triticum trãsire dicit, id est si tipha pinsita seratur, nec protinus, sed anno tertio: sicut ea, quę præmacerata fructus afferunt dulciores. Nostri agricolæ inquiunt, si grana illa imperfecta, quæ in acumine, & spicæ calce nascuntur, serantur, mutari in *germanum*. Et etiam ieiuno, & squallido solo semina commissa mutari. *Ars.*

Mnesitheus tertiam à tritico, & ordeo sedem assignauit tiphæ, quum satis alat, nec magno negotio conficiatur, præponitq; zeæ. *Panif.* Idemq; Diocles libro, quem Plistarcho dicauit de arborum facultatibus, confirmat. Caldusq; expetitur non solũ rusticis, sed politioribus, & moroso palato laborantibus. Sed reseruatus panis deterior euadit, quippe qui triduo, aut biduo vescatur, lutum in ventre concretum residere putet, tam ipsius massa tenax est, & lentitiæ sequacis, vt densetur, occalescatque, & ipsis etiam rusticis insuauior, & difficile concoquatur. Panis apud nos, qui ex *germano* conficitur, ad arcendum tantùm pauperum famem vtilis, quum viscosæ & tenacis substantiæ sit, vnde rustici in panificio milium admiscẽt, vt eius friabilitati huius viscositate consula-

tur. Plinius farri admisceri tradit, vt eius amaritudinem mitiget, & quoq; sic ingratissimus est ventri. Noster amarus valdè, & ventri admodum ingratus, sed citò è ventre labitur, totius familiæ & laborantium rusticorum famem explet tritico admisto.

De secale. CAP. XXI.

HERMOLAVS non ambigit vulgarem hanc segalam veterum esse siliginem, quum ab ea toto cœlo discrepet. Illa granum candidum, leue, multiplici tunica contectum habet, spina mutica, ex qua panis candidus fit, & primatum tenens, vt ex Columellæ & Plinii placitis iam diximus: hæc granum nigrum, striatum, angustum, spicam aristis armatam habet: panis ad explendam famem plebeculæ, quem inuita comedit.

Nomen. Diximus ex Theophrasto τιφὴν, Latinis secalem esse, vel saltim eius speciem. Taurini, Plinio authore, asiam vocant sub Alpibus. Neapolitani *germano*, quam tritico affinitate, & germanitate diximus cohærere.

Descriptio. Plinius sic eam describit. Nascitur fœcunda, & gracili stipula, nigritia triste, sed pondere præcipuum.

Cœlum. Cœlum substinet frigidum, ex Plinio, ob id sub Alpibus seritur. Et apud nos frigidis etiam locis.

Solum. Plinius qualicunq; solo nasci dixit, cum centesimo grano, ipsumq; pro lætamine est. Nos sicco, sabuloso, & effœto serimus.

Satio. Plinius. Occari tantum desiderat. Apud nos seritur ante triticum. Aprilis calce floret locis temperatis, quo tempore tangi non debet, vnde quadraginta diebus ad maturitatem peruenit, ante triticum.

Panis. Deterrimū, & tantum ad arcēdam famem vtile. Admiscetur huic far, vt mitiget amaritudinem eius, & tamen sic quoq; ingratissimū ventri est, ex Plinio.

De adoreo, siue farre. CAP. XXII.

DIXIMVS de generibus tritici ex Columellæ opinione: nunc ex eiusdem sententia farris genera prosequemur: nam diximus vulgarissima frumenti genera, triticum & far. Plinius inquit: Primus antiquis Latio cibus magno argumento in adoreæ donis. Præponitur zeæ, quia qui non habent far, zea vtuntur.

Antiquitus far ζέα appellabatur, testis est Dionysius Halicarnaseus, dicens: Vocabant prisci sacras nuptias φαῤῥάκια, quia coniuges φάῤῥε vescebantur, quod nos Græci zeam dicimus. Et Asclepiades apud Galenum libro nono χζ' πόπες. Far veteres, Latini adoreum appellauere, Plinio authore. Dictumq; far à ferendo, quod in terra proferatur. Est far duplex, facticium, & naturale. Facticium, vt Varroni placet, à faciendo dicebatur, quod in pistrino fieret, id est, præpararetur, & contunderetur. Hinc triticeum far, & hordeaceum far pro hordeo dicebant. Columella. Cauea cum matre claudendi sunt, & farre ordeaceo cum aqua incocto alendi. Idemque. Labrusca de vepribus lecta cum farre

farre triticeo minuto obiicitur esurientibus. Sed naturali propriè farris nomine certum quoddam frumenti genus intelligitur, quod primum ab edendo edor, deinde literæ primæ immutatione ador appellatum fuit, authore Festo, quod far adoreum dicebatur. Populum Romanum ex omnibus frumenti generibus trecentis annis farre tantum vsum ex Verrio Plinius tradit. Gloriam deniq; ipsam à farris honore Adoream appellabant. Minutius Augurinus farris pretium in trinis nundinis ad assem redegit vndecimus plebis tribunus, qua de causa statua ei extra portam trigeminam à populo stipe collata statuta est. Alii sunt, qui ab adurendo dictum putant, quod torreri soleret, vt inquit Festus, antequam ex eo mola salsa conficeretur in vsu sacrorum. Nobis vulgò *farro* dicitur, aliquibus *spelta*.

Columella quatuor genera facit adorei. Far, quod appellatur clusinum candoris nitidi, quod vocatur vennuculum rutilum, atq; alterum candidum, sed vtrumq; maioris ponderis, quàm clusinum. Semen trimestre, quod dicitur halicastrum, idq; pondere & bonitate est præcipuum. Plinius. Galliæ quoque suum genus farris dedere, quod illic brance vocant, apud nos sandalum, nitidissimi grani. Et alia differentia est, quod ferè quaternis libris plus reddit panis, quàm far aliud. *Genera.*

Farri genicula sena, sed non ante geniculorum numerum conceptus est spicæ, qui vt spem sui fecit, quatuor, aut quinque tardissime diebus florere incipiunt, totidemque, aut paulo pluribus deflorescunt. Varro quaternouenis diebus fruges absolui tradidit, & mense nono meti. Ordeo ponderosius est. Far sine arista est in Ægypto. Nobis speltæ simile videtur, sed herba crassior, spica maior, rigidior, noxioque aristarum cingitur vallo, ægre è suis glumis educitur, quibus nisi euoluetur, & vsui, & panificio, fit incommodum. *Descriptio.*

Varro demonstrans in Italia vtensile non modo nasci, sed etiam egregium esse ait. Quod far conferam Campano? Plinius: Ex omnium genere durissimum far, & contra hyemes firmissimum. Patitur frigidissima loca, & minus subacta, vel æstuosa, sitientiaque. *Cœlum.*

In creta, & vligine, & rubrica, & agro, qui aquosus erit, semen adoreum potissimum serit Cato. Varro autem: Periti in loco humidiore far adoreũ potius serunt, quàm triticum. Contrà in aridiore ordeum potius quàm far, in mediocri vtrumq;. Columella, Adorei genera propterea custodienda sunt agricolis, quod raro quisquã ager ita situs est, vt vno semine contenti esse possimus, interueniente parte aliqua, vel vliginosa, vel arida. Densa, cretosaq; humus & vliginosa non incommodè adoreum alit. Triticum in sicco loco coalescit, adoreũ minus infestatur humore. Magis aptè in pluuio agro adoreum, quàm triticum seritur, quoniam folliculum, quo cõtinetur, firmum & durabilẽ aduersus longioris tẽporis humorem habet. Plinius à Catone habet: In creta, & rubrica, & aquosiore agro adoreum, in loco humili far adoreum, potius quàm *Solum.*

triticũ feretur. Cretosum & vliginosum locum sortitur. In Campania campus est, subiacens montibus nimbosis totis quidem XXXX. M. pass. planitie. Gratia terræ eius (vt protinus soli natura dicatur) pulverea summa, inferior bibula, & pumicis vice fistulans, montium quoque culpa in bonum cedit. Crebros enim imbres percolat, atq; transmittit, nec dilui aut madere voluit, propter facilitatem culturæ. Eadem acceptum humorem nullis fontibus reddit, sed temperat, & concoquens intra se vice succi continet. Seritur toto anno panico semel, bis farre.

Satio. Columella. Placet nostro Poetæ adoreum non antè seminare, quàm occiderint Vergiliæ, quod ipsum numeris sic edisserit,

At si triticeam in messem, robustaq; farra
Exercebis humum, solisq; instabis aristis,
Ante tibi Eoæ Atlantides abscondantur.

Absconduntur autem altero & trigesimo die post autumnale æquinoctium, quod ferè conficitur nono Calendas Octobris. Virgilius serenam hyemem, humidam æstatem farri optat.

Humida solstitia, atq; hyemes optate serenas
Agricolæ, hyberno lætissima puluere farra.

Et fertur rusticum hoc vetus canticum, vt ex Macrobio habetur, Hyberno puluere, verno luto, grandia farra Camille metes: ex quo Virgilium id traxisse existimant. Columella, Iugerum agri pinguis, adorei modios nouem postulat, si mediocre, decem desiderat. Quum quatuor fibras habere cœperit, rectè sarrientur. Virgilius à Vergiliarum occasu far seri iubet. Quidam omissa cœlesti cura far Septembri extremo vsque ad idus Octobris serunt. Farra purgari non nisi tosta possunt, itaque hæc cum suis folliculis seruntur cruda, & far in vaginulis suis seruant ad satus, atque non torrent. Occato, sarrito, runcato quibus dictum est diebus de tritico. Singulæ operæ cuique generi in iugero sufficient. Varro etiam seri farris modios decem in iugero dixit. Palladius autem ex his colligens exactius præcipit huius frumenti serendi disciplinam. Octobri mense adoreum seremus. Iusta satio est à decimo Calendarum Nouembrium vsq; ad sextum idus Decembris regionibus temperatis. Nouembri far seritur satione legitima ac semente solenni. Iugerum seminis modiis quinq; tenebitur. Septembri mense vliginosis locis, aut exilibus, aut frigidis, aut opacis circa æquinoctium adoreum seritur, dũ serenitas constat, vt radices ante hyemem conualescant. Sarritur, quum quatuor foliorum est, Ianuario.

Panis. Numa instituit far torrere, quoniam tostum cibo salubrius esset, ex Plinio. Farinam à farre dictam nomine ipso apparet.

De zea siue semine. CAP. XXIII.

FARRIS genere zea est, multique far ipsum zeam esse opinati sunt: non tamẽ dubito inter genera farris à Columella enumerata esse zeam, eiusq; speciem

ſpeciem è tritici genere eſſe, eiq; aſpectu perſimilem, immò, authore Theophraſto, nullum genus aptius in triticum tranſire eſt, quàm zea, ſiue ſemen dicas: piſtamq; ſerunt, qui mutari eam volunt in triticum, idq; anno demum tertio. Cuius cauſam in tipha reddidimus. Rationem Theophraſtus libro de cauſis recitat, cur facilè in auenam mutetur. Facilitas tranſmutationis, quia genere auenæ proxima eſt. Sed mirandum profectò, quod quum robuſtiſſimum ſit ſemen, in eam degenerat. Sed quia validiſſimum eſt, radiceq; numeroſa cohæret, iccirco reſiſtere penitus poteſt, reliqua verò corrumpuntur penitus, non in aliam mutantur ſpeciem. Sed tempore quo ſeritur, maximis plurimisq; imbribus afficitur, diuque in terra obſeſſum perpetitur multa. Pinſito ſemine mutatur in triticum, terræ commiſſo: pars enim aliqua deeſt, quæ ſi detrahatur principio, generationem minus impedit, ſed ſi exempta penitus ſit, & velut penitus ſemen diſpolietur, atq; affici opportunius relinquatur, tum in qualitate mutatur, nec eandem multitudinem paleæ retinet. Plinius. Tradunt zeam, ac tiphen, quum ſint degeneres, redire ad frumentum, ſi pinſitæ ſerantur, nec protinus, ſed anno tertio. Homerus commendans aruum zeam producens, ζείδωρον ἄρουραν dixit, non vt aliqui arbitrantur, quoniam vitam donaret. Commendauit & Heſiodus à magna eius excellentia.

Ζειὰς apud Græcos olim vagum nomen fuit, & perplexæ notionis: noſtra ætas id nomen vni duntaxat frumento largitur, quod ſpeltam, vel ſpentriam dicit vulgò. Latini à frugis præſtantia ſemen vocant. Plinius. Eſt & hæc Italię, in Campania maximè, ſemenq; appellatur. Hoc habet nomen res præclara. *Nomen.*

Dioſcorides duas ſpecies tradidit, alteram ſimplicis grani, alteram duobus armamentis inuoluti, ob id Græcis appellata δίκοκκος. Plinius adulterinam Africæ, latioribus ſpicis, nigrioribusque, & breui ſtipula eſſe dicit. *Genera.*

Theophraſtus ſuam zeam ita depingit. Zea quam ſimillima tritico, & oryzę, culmo aſſurgit numeroſo, grano multiplici tunica tecto. Fructu facillimo, & cunctis animantibus gratiſſimo. Radice multiplici, altaq;. Speciem circa Capuam ſatam obſeruauimus, quæ erat culmo, geniculis, & ſpica tritico ſimillima, duobus vtriculis iunctis duo grana ſimul ferebat, duplici ordine diſtinctis, quam à Dioſcoride notatam diximus. Granum erat tritico fuſcius, & minus, & glumoſum. *Deſcriptio.*

Plinius: Ægypto autem ac Syriæ, Ciliciæq; & Aſiæ, ac Græciæ peculiaris zea. Qui zea vtuntur non habent far. Eſt & hæc Italiæ, in Campania maximè. Eſt apud nos zea frigidi ſoli alumna: nam quum gelicidiis, & frigoribus minus ſit obnoxia, horumq; minus iniurias, quàm reliqua frumenta reformident, eam inibi ſerere coguntur, qui hybernis regionibus, & gelido cœli ſtatu zea victitant. Galenus tamen, qui regiones omnes hybernas peragrauit, & ab iis ſciſcitatus diligenter, qui eas perluſtraſſent, nuſquam audiuit aliquod adeſſe frumenti genus, quod incolæ zeam appellent. Sed in Bithyniæ tractibus zeopyron inuenit. *Cœlum.*

Solum. Quum nil ea robuſtius, & maximè terram exinaniens ſit, pingue & ſolum lætum deſiderat, ex Theophraſto. Nos apud Capuanos, nigro & argilloſo, albo lætoq; ſatam vidimus ſolo, locis frigidiſſimis, & glacie diurina obſitis.

Satio. Maturè ſeri Theophraſtus dixit, circa Vergiliarum occaſum. Germen ex vna grani parte effundit, ex craſſa radicem, ex tenui herbam pellit, vt cætera frumenta. Plinius iugero modios decem ſeminat. Nos hic Martio ſerimus, non autumno.

Panis. Diocles zeam tiphæ in ciborum ratione poſtpoſuit. Mneſitheus panem ex ea factum caput aggrauare, & difficulter egeri dixit, ex Athenæo. Galenus vim habere inter ordeum, & triticum mediam, tantum in cibo tritico cedit, quantum ordeo præfertur in panificio. Alimonia maiore eſt, quàm ordeum, minore quàm triticum. Pane è zea confecto nemo diutius inoffenſa valetudine veſcens degit, præſertim ſi abundè eſtur: quod ſi quiſpiam inſolens eo vtitur, pauco eſu noxam contrahet: nam & ægrè coquitur, & ſtomacho negotium exhibet. Panis parum è zea per initia, quod magno ſit odore, deuorari poteſt, aſſuetis tamen familiaris redditur cibus, & qui facile conficiatur. In ſumma grauis concoctu, & pertinax eſt, ſed valens & membranoſa. Zea minus quàm tipha nutrit. Plinius, Alcia fit ex zea. Tunditur granum eius in pila lignea: nam lapidis duritia conteritur. Nobilius, vt notum eſt, pilo victorum pœnali opera. Primori ineſt pyxis ferrea: excuſſis inde tunicis, iterum iiſdem armamẽtis nudata conciditur medulla. Ita fiunt alicæ tria genera, minimum, ac ſecundarium, grandiſſimum verò aphærema appellant. Alica adulterina fit ex zea, quæ in Africa degenerat.

De olyra. CAP. XXIIII.

DIOSCORIDES olyram ex zeæ ſemine eſſe exiſtimat, ideo nos poſt zeam eius deſcriptionem appoſuimus.

Nomen. Græcis ὄλυρα. Latinis Hermolao, Ruellio, cæteriſq; authoribus ſiligo, authoremq; talis ineptiæ Plinium faciunt, quod nuſquam dixit. Theodorus in Theophraſti verſione ſatis ineptè etiam ſiliginem vertit. Turannius eandem eſſe olyram, & oryzam exiſtimat. Arincam ab Homero vocari dixit Plinius, ab Herodoto zeam. Audio ab Italia *ſcandellam* vocari.

Deſcriptio. Theophraſtus ex iis, quæ tritico ſimillima ſunt, olyram eſſe dicit, zea molliorem infirmioremq;, grano multipliciter tunicato. Plinius, Spiſſior, quàm far, & minor ſpica, eadem & ponderoſior. Raro modius grani non x v i libras implet. Facilis, fertiliſq;. Galenus. Tiphæ ſemen extrinſecus corticem habet, veluti olyra, & ordeum, verùm decorticatum in panes congeritur. Et alibi. Color in ordeis, & olyris eſt albus, in triticeis autem ſubflauus.

Cœlum. In Græcia naſci difficilem, in Ægypto verò facilem, fertilemq; Plinius dixit. Arinca Galliarum propria, copioſa & Italiæ eſt. Ægypto autem, ac Syriæ, Ciliciæq; & Aſiæ, ac Græciæ peculiaris olyra.

Theophrastus olyram maturè seri dixit, idemq; tempus serendi, vt tritico [*Sol. Satio.*] statuit. Solum vt zeæ ei darem, quum maiori spica, & ponderosiori grano constet, terram enim exinanit, ob id lætam constituerem. Seritur vt zea.

Plinius, Ex arinca dulcissimus panis, exteritur in Græcia difficulter, ob id [*Panis.*] iumentis dari ab Homero dicta. Galenus inter triticum & ordeum medium tenere temperamentum dixit. Preterea olyrini panes sunt præstantissimi, si ex bona olyra fiant, post triticeos. Quod si olyrini ex vitioso semine sint facti, tiphinis erunt inferiores. Mnesitheus panem qui ex olyra fit, multum nutrire dixit, quia sine magno labore digeritur, ex Athenæo. Cassianus tragum ex olyra generosa facere docet. Olyra maceratur, & decorticatur, & in sole calido siccatur. Deinde idem rursus fit, donec & pelliculæ, & quicquid fibrosum est in fruméto dilabitur. Plinius far ex olyra fieri dixit. Dioscorides olyram minus aliquanto nutrire, quàm zeam, & in panes, vt zeam, cogi dixit.

De tritico Indico. CAP. XXV.

NVNC ad alia tritici genera transeamus, fortasse veteribus incognita, quorum primum se offert Indicum.

Nos Indicum triticum dicimus, quod ex occidentalibus Indiis nobis pri- [*Nomen.*] mum aduectum sit. Incolæ vernacula lingua *maiz* vocant, quod & nos quoq; ita vocare solemus. Sunt qui turcicum vocent, quod ex Turcica Asia primum adlatum dicant, atq; ab Plinio sub milii nomine memoratum, non quidem rectè, vt in milio dicemus.

Granorũ color, & spicatũ varietas genera faciunt, nam sunt punicea, buxea, [*Genera.*] subcandicantia, vel etiã mixta ex croceis & subpurpureis. Addit & téporis discrimé differentiã, est enim genus trimestre, bimestre, vel sex hebdomadarũ.

Calamo assurgit procero, septenum, octonúmve pedum, crasso, rotundo, [*Descriptio.*] geniculato, medulla farcto candida, cuiusmodi saccharinę arundinis. Folio miliaceo. Flores summo nutant culmo, non fœturæ destinati, non vmbræ, sed spectatores ornatu oblectantes, naturæq; luxum ostentantes, quod rarò in aliis ostendit. Medio foliorum, geniculorumq; sinu, spicam pandit muticam, cylindracea effigie, tiphæ clauæ simili, tenui vagina foliacea operta, in qua grana pisi magnitudine penitissimè stipata conduntur, denis duodenisve versibus ordinata, qualia in punicorum acinis, colore purpurea, interdum fulua, nonnunquam fusca, vel rubra. E vaginularum verticibus paniculacea, vel capillacea filamenta dependent, concolora granis. Inferior caudicis pars purpurascit. Radicibus multis, densis, ac minimè crassis.

Mediocré terræ, & cœli fert temperiem. Apud nos satum optimè prouenit. [*Cœl. Sol.*]

Indi hoc modo serunt. Descendunt Aprili, vel Maio in complutum agrum [*Satio.*] satores, recta linea æqualiter dispositi, ac deinde palo effossis scrobibus dextra manu, statim grana quatuor, vel quinque triduo macerata, sinistra in singulis coniiciunt, ac pede scrobes operiẽtes, ne psittaci semina depascantur, ac ita se-

riatim suo passu distantias metientes, agrum totum semine complent retrocedentes. Nascitur paucis diebus, metunt Augusto, vel Septembri. Dicunt Peruuiani toto fermè anno meti, & seri posse.

Panis. Indi ex granis candidissimam farinam moliuntur, quæ in panificium cogitur. Nostri & in pane, & placentis vtuntur. Substantia magis crassa, & viscida, ob id grauis, & ingratus ventriculo.

De ordeo. CAP. XXVI.

NVNC ad aliud frumenti genus deuentum est, scilicet ordeum. Duo namque videntur antiquis fuisse frumentorum fastigia, tritici & ordei, præ cæteris quidem cerealibus vtilissima, & quorum cætera sint quasi abortus, & degeneres partus, mixtæq; naturæ ex tritico, & ordeo. Quin nonnullis videtur ordeum siligo spuria. Antiquissimum, inquit Plinius, in cibis ordeum, sicut Atheniensium ritu, Menandro authore, apparet, & gladiatorum cognomine, qui ordearii vocabantur.

Nomen. Græcis κριθὴ nomen est, quasi dicerent secretum, & separatum, quum ei multa opera essent secernendæ glumæ. Latini hordeum ab horrore dixere, quod eius arista tritici arista mordacior sit. Vel ab oriendi celeritate, quod ante omnia frumenta sit aridum. Vel ab antiquo verbo hordus, quod apud vetustissimos significabat grauidum. Italis *orzo*.

Descriptio. Ordeum, ex Theophrasto, triticeo, & multiplici attollitur culmo, sed qui non fundatur in brachia, sed quàm triticum horridiori, fragilioríque, breuioríque. Simplici in stipula folio, neruoso, vt arundineo, & latiori. Cacumine fert spicam, vt cætera frumentacea, sed minus à foliis discreta. Granum crinito textu spicatur, sed longè paucioribus tunicis contentum, quàm triticum: siquidem propè nudum extat, & omnium maximè tegumento caret, mordaciori arista. Radice tenui, frequenti coma fibrata. Palea durior, & insuauior, vtpote, quæ minus succi retineat. Ex Plinio, Breuiori, quàm triticum assurgit calamo, cui octona genicula. Cacumine folium vnum habet, sed scabrum, arundinaceum, cæteris læue. Granum maximè nudum, muniturq; aristarum quadruplici vallo, & arista mordacior.

Genera. Apud Theophrastum plura ordei discrimina visuntur, fructibus, spicis, formis, viribus & effectibus differentia. Est enim aliud quod binos spicarum versus, aliud ternos, quaternosq; continet, item quinos, nullum tamen plures senis. Quod verò pluribus construitur versibus, spissius hoc, posituq; semper arctius constat. Magnam & Indicum differentiam facit, quod fundatur in brachia. Et spicæ aliis grandiores, rarioresq; constant, aliis mitiores, frequentioresq;, & aliis distantiores à foliis, aliis proximiores, vt Achilleis cognomine. Sunt & complura grani discrimina. Aliis rotundius, & breuius, aliis maius & oblongius, & rarius, aliud candicat, aliud vergit in purpuram, copiosius farina, validiusq; quàm candidum, & contra cœli mutationes contumacius. In

India ſylueſtre naſcitur ordeum, iucundum in panis eſu, hoc equis oblatum Alexandri, vt manderent, necabat eos primo, dein in palea exhibitum, paulatim deſiit eſſe noxium. Eſt genus ordei achilleis vocatum, propenſius obnoxium rubigini, tam atrum, quàm candidum, quod ſpicam erectam gerat. Eſt & genus trimeſtre dictum, quod per dictum tempus perfici valet. Ex eo Plinius: Ordeum Indis ſatiuum & ſylueſtre, ex quo panis apud eos præcipuus. Spicæ quædam binos ordines habent, quædam plures vſque ad ſenos. Grano ipſi aliquot differentiæ, longius, læuiusque, aut breuius, aut rotundius, candidius, nigrius, vel cui purpura eſt. Vltimo ad polentam, contra tempeſtates candido maxima infirmitas. Sunt & Columellæ ſua genera: Exaſtichum, ſiue cantherinum, & diſtichum, ſiue Galaticum, vt ſuo loco dicemus.

Solum pluuium, & frigidum conuenit ad ordei fructificationem, cæterorumq; frumentorum, quum ſoluta hæc ſint, ſed minus ordeum geritur, & omnino contra imbres inualidius. Sed vere hybernis locis triticum potius, quàm ordeum datur. Sed differt cœlum à cœlo, & ſolum à ſolo ad fructuum productionem. Quædam enim loca proferre intra pauciores dies videntur. In Ægypto ſexto à ſatu menſe metitur. In Chalcita Rhodiorum inſula, tam præcocem, tamque feracis naturæ locum eſſe prodidit Theophraſtus, vt ordeum inibi cum cæteris ſatum, iterum reſeri, & vnà cum cæteris frugibus rurſum demeti valeat. *Cœlum.*

Et ſi fruatur terra ordeum, gracili etiam ſolo proficere ſatis poteſt. Et alibi. Gracile ſolum ordeum melius præſtat, quia minus & leuius alimentum deſiderat. Lutoſum ſolum commodius ſiccis, & paruo alimento contentis, vt achilleidi, quippe hoc ſuccos melius digerens facit candidiora. Ex Theophraſto. Sed Plinius: Ordeum omnium frugum molliſſimum eſt, ſeri non vult niſi ſicca, & ſoluta terra, ac niſi læta. ordeum in nouali, & aruo, quod reſtibile poſſit fieri, ſeritur. Subtilis & illa ſententia, ſerenda ea in tenuiore terra, quę non multo indigent ſucco, in pingui autem, quæ ſunt cibi maioris. Sic ergo tenue ſolum ordeo dabitur, minus enim alimenti radix poſcit. In humili loco far ſeritur, in temperato ordeum. *Solum.*

Sationem à tempore exordiemur. Theophraſtus ſerit Vergiliarum occaſu, & maturius quàm triticum. Caſſianus ordei ſationem inchoat ab æquinoctio autumnali, quod eſt ad octauum calendas Octobres, ceſſat à ſatione ſolſtitio hyemali, quod eſt ad nonas calendas Ianuarii. Virgilius, *Satio.*

Libra dies, ſomniq; pares vbi fecerit horas,
Et medium luci, atq; vmbris iam diuidit orbem:
Exercete viri tauros, ſerite ordea campis,
Vſq; ſub extremum brumæ intractabilis imbrem.

Plinius à Virgilio excipiendo, ait, Virgilius ordeum inter æquinoctium au-

tumni & brumam ferit. Sed Vindanionius eligendum iubet ordeum plenum, recens, album, & quam grauissimum, & non cõtusum. Sicco solo committendum pręcipit Theophrastus, vtpote quod maximè valeat perdurare, vbi non auibus, aut aliis bestiis tellus obnoxia sit. Haud enim commodum semimadefactum solum putatur: quippe quum semina in eo facilè latescant, atq; intereant, simul accidit, vt frequens herba nascatur. Imbrem superuenire post sationem prodest. Densum, aut rarum spargere semen terrarum ratione conuenit: plus enim crassa, lætaq; tolerare potest, quàm arenosa, & tenuis. A quo Varro, Ordei seruntur quinque modii in iugero. Sed nonnullis locis paulo amplius, aut minus. Si enim locus crassus, plus: si macer, minus. quare obseruabis, quantum in ea regione consuetudo est serendi, vt tantum facias, quantum valet regio, ac genus terræ. Sed Pamphilus Græcus præcisius monendo docet, vt sata iustam symmetriam habeant, digitos manus diducendos, eosq; imprimendos in terram, & sublata deinde manu, multitudinem seminum in impresso digitorum typo considerandam: etenim in ordeo nouenarium summum esse oportet, minimum septenarium. Plinius, In iugero temperati soli iustum est ordei modios sex, pingui plus, gracili minus. Sarculo seritur, propterea celerrimè reddit, fertilissimumque quod in Hispaniæ Carthagine Aprili mense collectum est. Hoc seritur eodem mense in Celtiberia, eodemque anno bis nascitur. Ordeum nisi sit siccum ne serito. Et si in tritico dixerimus de radice, ortu, herba, flore, spica, dicamus iterum de ordeo. Erumpit, Theophrasto authore, à primo satu ordeum die septimo, magisque quàm triticum festinat. Ex vtroque extremo radicem, & folium emittit, caput alterum grani in radicem exit, alterum in herbam, quæ prior floret. Radicem crassior pars grani fundit, tenuior florem, cæteris seminibus eadem pars radicem & folium. Exit vno folio, hyeme in herba est, tempore mitescente caulem de medio mittit, & tertio, vel quarto geniculo spicam, sed nondum aliqua mole conspicuam, & quidem per totum culmum spica digeritur, vt fermè quum culmari incœperit, mox eam conspici sit, sed latet, antequam adulta in folliculo fuerit: tum enim fœtus suæ crassitudine molis euidens extat, mox folliculo absoluta, quarto aut quinto die florere incipit, totidemque diebus ferè floret: qui verò plus temporis referunt, septimo die deflorescere notant. Postquam defloruit crassatur, perficiturque quum primum intra dies quadraginta. A quo Plinius. Erumpit à primo satu ordeum die septimo, alterum caput grani in radicem exit; alterum in herbam, quæ & prior floret. Radicem crassior pars grani fundit, tenuior florem, cæteris seminibus eadem pars & radicem & florem. Hyeme in herba est, verno tempore fastigiatur in stipulam. In octauo geniculo spicam incipit concipere, sed etiamnum occultam. Sed non ante supradictum geniculorum numerum conceptus est spicæ, qui vt spem sui fecit, quatuor aut quinque diebus florere incipit, totidemque aut paulo pluribus.

ribus.

ribus deflorescere, & quum tardissimè, septem. Quum defloruit crassescit, maturaturq; quumplurimum diebus quadraginta. Varro septimo à satu die exire dixit. Theophrastus nasci è radicibus anno sequente dixit, quin & anno primo prætunsum regerminat culmo è latere subnascente. Ratio, quod id radicis copiam, vimq; obtinet. Columella, Ordei modii quinque bubulci operas tres exigunt, occatoris vnam, sarritoriam vnam & dimidiam, messoriam vnam, summa operarum sex, & dimidia.

Cultus.

Aqua nuper sato, & adolescenti prodest, florenti obest, facit enim, vt totum intereat, in plenum crassato maximè noxia esse putatur. A Theophrasto Plinius, Imber in herba vtilis tantum, florenti nocet, maturescens imbre magis læditur. Ordeum post florem, si adhuc humidum, tenellumq; afflatu vehementer vexetur, facilè perit, educitur enim quod in his tenuissimum est, & conflictatum inter se euanescit, quum euanuerit, pluuia sequuta nocet, quia nudum est, & omnino tritico debilius est. Ordeum plus attrahit pabuli, quia rarum natura est, idque excoquere nequit, quoniam inualidum est, & quum riguum imbre fuerit, sol vnà cum aduentitio humore internum quoq; & proprium educit. Et à floribus quoq; concussum magis hoc perditur, vtpote quod imbecillum est. Rubigines in frumentaceis magis quàm leguminibus, & inter frumentacea ordeum magis quàm triticum sentit, & inter ordea aliud plus, aliud minus, sed præcipuè dixerim achilleis. Facile afficitur ordeum erugine, quod nudum est, & folium spicæ gerit proximius, vnde suam frugem effundit, residet enim in eo humor putrefactus, qui eruginem creat. Adde quod spicam gerat erectam, densioremq;: hinc enim humor minus potest defluere: qua de causa spicam aliquantulum inclinari melius est, sic enim quod continuum est, dissolui atq; decidere celerius potest. Plinius: Ordeum ex omni frumento minimè calamitosum, quia tollitur antequam triticum occupet rubigo. Eteocritum genus ordei est tutum à rubigine, quoniam incuruum nascatur. Ordeum necat festuca, quæ vocatur ægilops. Theophrastus, Lolium & auena in ordeo prouenientes, pabulum tollunt, tam quod terra ministrat, quàm quod à sole, & aëre venit.

Mutatio ordei in lolium.

Nullum ex seminibus corruptum mutari in aliud aptius est, quàm triticum, & ordeum, quod degenerat in lolium, idque imbribus infestis, aut vliginosis locis, & longiore pluuia dilutum. Degenerant penitus fruges illæ potissimum, quæ viribus præstant, vt ordeum, & triticum, quæ in lolium transeunt, præsertim quum lolium ordeo validius fit, quorum rationes in tritico reddidimus ex Theophrasto. Plinius, Ordeum in auenam degenerat.

Messis.

In Ægypto sexto à satu mense ordeum metitur, inquit Theophrastus. Plinius autem, Rapitur omne à prima statim maturitate festinantius, quàm cætera: fragili enim stipula, & tenuissima palea granum continetur. Palladius: Iunio ordei messis incipitur, quæ consummanda est, antequam grana arefactis spicis lapsa decurrant, quia nullis, sicut triticum folliculis vestitur.

Quinq; modios recidere poteſt pleni agri opera vna meſſoris experti, mediocris verò tres, vltimi etiam minus. Sed ordei culmos iacere in agris aliquantulum ſinamus, quia fertur hoc more grandeſcere. Theophraſtus: Quod iam ordei genus non patitur exiccari, quod ad reddendam farinam melius minus arefactum putatur. Qua de cauſa in aceruos componere aſſolent: videtur enim in aceruo craſſeſcere potius quàm attenuari.

Cōditura. Perit celeriter hordeum, & puluerulentum celerius, quàm purgatum, & quod in horreis calce leuigatis conditum eſt, quàm quod in non ita leuigatis. Ordeum multo celerius, quàm triticum tunditur, quia ſolutius ac nudius eſt. Singula pro ſuo humore peculiare animal creant, vt ordeū curculionem. Triticū magis ordeo durat, quia calidius ſit, & tunicis pluribus tegatur. Ordeum enim nudum propemodum eſt. Non omittā quod loco medelæ aliquãdo ordeum plantis vitium interſeratur, aut aliquid ſiccum, vt immodicū humorem abſumeret. Damageron incolume in horreis ſeruat lauri fertilis foliis ſiccis, & omnis cinis, præſertim à lauri ligno impoſitus. Similiter ſeruat ordeum ſemperuiuū herba ſiccata, cū calamintha, & vna cum gypſo ordeo ammiſta. Quidam vas aceto plenum, & contectum operculo in medio ordei ponunt. Verùm noſſe oportet, ordeum veteraſcens amarum fieri. Florentinus, Ventilatum & cribratum ordeum, vnam, aut alteram diem, aut noctem in area relinquere oportet, & deportare ante ſolis exortum, vt adhuc refrigeratus fructus in horreum deportetur, ad diuturnitatem confert.

Panis. Panem ex hordeo veteribus vſitatum vita damnauit, quadrupedumq; tradidit refectibus: eoq; Romani ignauos milites ignominiæ cauſa paſcebant. Æthiopes non aliam frugem, quàm milii, ordeíve nouêre. Panis hordeaceus, præter id, quod ventriculo laborem inferat, frigidos lentosq; ſuccos generat, parum nutrit, & flatus gignit, & ſi podagricis peridoneum eſſe dicant. Diphilus Syluius ordeaceos panes meliores eſſe, magis nutrire, & melius digeri dixit. Ex Athenæo.

De ordeo hexaſticho, ſiue cantherino. CAP. XXVII.

PRÆTERMISSA illa vaga, & confuſa ordei generum recenſione, quippe non ſpecificas, ſed accidentarias, & aduentitias, nempe magnitudinis, coloris, glumarū & aliarum affectionum differentias efficiebant, nunc ad magis proprias, paucis accedamus, & perſpicuas ad hiſtoriam: nam Columella duplex affert hordei genus, hexaſtichum, ſiue cantherinum, & diſtichum, ſiue galaticum. Nos de priori dicemus.

Nomen. Columella ruſticorum more ἑξάστιχον vocat: nam ſpicam fert, quæ ſex ordines habet, reliquum nomen à glabritie, & grani nuditate affert. Siquidem vel oritur ordeum folliculo pertinaci hæſu granum ſepiente, aut leuiore gluma, & facili exutu, cuiuſmodi eſt id genus, quod nudum nos vocamus. Cantherinum vocat, quod folliculo caſtratum naſcatur, ſponteque granum gluma concidat.

concidat. Cantherii dicuntur equi, qui castrati sunt, Catone authore. Nos *oreo mondarolo* vulgò dicimus, quòd facilè mundetur.

Descriptio. Columella, Fragili culmo, & nulla vestitum palea granum eius, & ideo celeriter decidens.

Cœl. Sol. Seritur sicca, & soluta terra, & vel prǽualida, vel exili, quia constat arua eius segetibus macescere, propter quod pinguissimo agro, cuius nimiis viribus nocero non possit, aut macro cui nihil aliud committitur. Nullam mediocritatem postulat: nam vel pinguissima, vel macerrima humo iacitur: quod si lutoso commiseris, emoritur. A quo Plinius: Seri non vult, nisi sicca, & soluta terra, ac nisi læta. Palladius etiam: Seritur macra, & sicca terra, vel multum pingui: nam quia hoc semine macescunt arua, pingui vincitur agro, altero nō habet, quod amplius nocere possit, quum propter macritatem semen aliud ferre non valet.

Sat. mes. Columella. Altero sulco seminari debet, post æquinoctium ferè media sementi, si læto solo: si gracili maturius. Iugerum quinq; modii occupabunt, idq; vbi paulum maturuerit, festinantius quàm vllum aliud frumentum demetendum erit. Nam & fragili culmo, & nulla vestitum palea granum eius celeriter decidit, iisdéq; de causis facilius teritur, quàm cætera. Sed quum eius messem substuleris, optimum est noualia pati anno cessare, si minus, stercore saturare, & omne virus, quod adhuc inest terræ propulsare. Palladius: Octobri mense seri ordeum cantherinum. Gracili solo Septembri, modiis quinque per iugerum. Post hoc genus agros cessare patieris, nisi fortè lætamen aspergas.

Pan. Columella. Proximus est frumentis vsus ordei hexastichi, quoniam & alia animalia, quæ ruti sunt, melius quàm triticum, & hominem salubrius, quàm malum triticum pascit. Nec aliud in egenis rebus magis inopiam defendit.

De oryza. CAP. XXVIII.

ALTERVM genus ordei Columellæ distichum erat, siue galaticum. Theophrastus oryzam vocat, Indiæ inquilinā, & indidem exportatam.

Nomen. Theophrastus ὄρυζαν vocat, & Dioscorides. Latini oryzam appellant. Columella ordeum distichum, quod binis versibus ordinatum sit, & galaticum, quod eximii candoris sit. Et ab eo etiam Palladius ita vocat. Itali ex oryza truncato nomine *riso* dicunt.

Descriptio. Theophrastus oryzam zeæ similem dicit, & aspectu lolii. Effundit non spicam, sed milii, atq; panici modo iubam. Magna temporis parte residens in aquis, pista, tanquam alica concoctu facilis, redditur. Strabo apud Bosmoros, oryzę genus religiosum tradit, tritico minus, inter amnes proueniēs, excussum areis torretur protinus, & iureiurando adiguntur messores non asportaturos id prius inde, quàm coxerint: veriti ne semen in aliis terris communicaretur. Plinius, Oryzæ quidem folia carnosa, porro similia, sed latiora, altitudo cubi-

talis, flos purpureus, radix gemmeæ rotunditatis. Columella, Ordeo ſimilis, binis ordinibus diſtincta ſpica. Granum ponderis, & candoris eximii. Nos autem: Culmo exurgit ordeaceo, cubitali, vel ſeſquicubitali. In ariſta flexuoſa, & rigidula grana viſuntur, ſpicata alterno ſitu ſubflauo folliculo, acutis ſeu angulofis liris per longum ſtriata. Grano candido, pellucido, & duro. Radice tritici, folio arundineo, carnoſo, porro ſimili.

Cal. Sol. Theophraſtus. Magna ex parte in aquis reſidens. Strabo in amnibus prouenire. Dioſcorides vliginoſo, & paluſtri loco. Columella ſeri quàm pinguiſſimis, & frigidis locis. Theophraſtus in India naſci ſcripſit. Italicos, Plinius ait, maximè oryza gaudere. Strabo in India. Hodie in Bactrianis, Suſide, atq; Syria inferiore vberrimè naſcitur, ex Strabone. Apud nos in Salernitano agro, & alibi maximo prouentu, patenti, vda planitie, quam tamen euripis, & illicibus, & fluuiis ductis, quoties opus eſt, rigamus, alioquin nullam, aut caſſam ſegetem latura.

Satio. Columella; Quam pinguiſſimis & frigidis locis circa Martium menſem ſeritur. Melius tamen reſpondet, ſi dementia hyemis permittit, quum ſeminatur circa idus Ianuarias. Iugerum ſex modios poſtulat. Palladius: Si demens fuerit hyems, ordeum gallaticum, quod graue & candidum eſt, circa idus Ianuarias ſeremus locis temperatis. Octo modiis iugerum complebitur. Locis frigidis ſeretur circa Martias calendas. Meſſis ſerotina eſt circa æquinoctium autumnale. Matureſcit enim æſtiuis ſolibus.

Panis. Columella: Ordeum galaticum tritico miſtum egregia cibaria familię prębet. Plinius, Indos oleum ex oryza conficere, ſcripſit. Indi piſtum, tanquam alica, reddunt concoctu perfacile, dixit Theophraſtus. Bonum alimentum, & lautum ſuggerit, etiamq; valetudini prodeſt. Plinius: Italici ex oryza ptiſanam conficiunt, quam reliqui mortales ex ordeo. Sunt qui hodie in lacte parant, vt ſanguinem alant, & genituram adaugeant.

De auena. CAP. XXIX.

DIXIMVS de tritico & ordeo: nunc de eius vitiis, ſcilicet de auena. Eſt enim vulgaris notitiæ, in quam triticum, & ordeum, & ſemen facilè mutatur.

Nomen. Theophraſto αἰγίλωψ, Dioſcoridi βρόμος, vel ei conſimile genus, ſed alia eſt αἰγίλωψ Dioſcoridis, de qua libro quarto diſſerit. Latini auenam dicunt. Poëtæ bromum, vel bromium. Sunt qui feſtucæ nomen adeptum putent, quod ei ſemen ante meſſem deciduum ſit, & ſpica granis orba ſpicilegii tempore reperiatur, inareſcente adhuc in feſtuca. Italis *auena* dicitur.

Deſcriptio. Theophraſtus ita ſuam ægilopem deſcribit. Inter ea, quæ tritico & ordeo ſimilia ſunt, auena eſt, ſed aſpectu quodam ſylueſtri, & immiti. Numeroſa radice attollitur, ex qua frequens culmus ſpargitur, folio piloſo, lolio ſimili, non tamen vt illi pingue. Semine multipliciter tunicato: immò eius granum omnium maximè natura operuit. Matura illicò granum proiicit, vt culmus re-

ſtet

ſtet inanis. Plinius: Ipſa frumenti fit inſtar, granum maximè nudum. Aſſurgit apud nos procero, craſſoque culmo, vt triticum. Semen *germano* iam dicto ſimile, ſed arctius, longius, acutius, & nigrius, ſæpè albicans, & admodum per meſſes caducum.

Satiuam auenam dicimus, ſylueſtrem bromum Theophraſti, vt dicemus in ſequenti. Hæc tamen quum ſeritur, & colitur, frugifera eſt, ſi neglecta & inculta, ſemine vidua. Ob id Virgilius, Genus.

——— *Steriles dominantur auenæ.*

Eſt & auena Græca, cui non cadit ſemen. Plinius, Sunt qui bromum fertilem auenam, ægilopem verò dicant ſterilem, quaſi feſtucam ſine ſemine.

Quia radice, culmoq; multiplici naſcitur, ſolũ emaciat, ob id Theophraſti Solum. pręcepto frugale ei damus. Alii ſicco ſolo lætari dicunt. Virgilius ſolũ emaciare dixit: *Vrit lini campum ſeges, vrit auenæ.*

Hoc ſemen, Galenus inquit, in Aſia frequens eſt, & potiſſimum in Myſia, Cælum. quæ eſt ſupra Pergamum, vbi & tiphæ, & olyræ vberrimus eſt prouentus. Plinius: Germaniæ populi ſerunt eam, nec alia pulte viuunt. In oriente & Oonis inſulis. Ex hoc auguror, quod vtroq; cœlo fruitur, calido vt Aſiæ, & Apuliæ: & frigido, vt Germaniæ, atq; tritici naturam ſortitur.

Theophraſtus in cultis erumpere dixit, nonnunquam quum prius germinis infœcunda eſſet, diligenter culta germinauit, & copioſa reddita eſt. Et peculiari vel illo à cæteris frumentaceis diſcerni putatur, quod annis alternis ſemen aptum ſit prouenire. Quamobrem qui eam delere penitus volunt (nam deleri percontumax eſt) ſegetes annos duos laxant à ſatu, quumq; plenè diffuſa in herbam eſt, pecus ſæpe impellunt, vſq; dum penitus depaſcatur, idque planiſſimũ eius exitium fit, quod ſimul & alternatam eius germinationem teſtatur. Cuius rationẽ libro de cauſis veſtigat, & varia opinione fluctuat, num ratio in radice, ex qua poſtquã vnus prodierit ſtipes, prodit alter anno ſequente, & intercepta iterũ inſtauretur germinatio: vel collapſo prioris anni ſemine procreetur: ob id vt eam deleant, rudetũ primum faciunt, bicnio ſuperſedendo arationi: & altero anno ſubpullulat, quod reliquum eſt, vt quod priore anno pręſtitũ eſt, & quod ſequenti pollicebatur, exeat non amplius rediturum. Vel ſemen totum annum incorruptum permanere ſub terra, quoad tempus appetat idoneum ipſum ciens ad germina, & tunicæ plures, quibus veſtitur, ei vſu veniunt. Vel bipartiti ſeminis pars abit in ſtipulam, pars manet ſequente anno germinatura. Columella: Auena autumno ſeritur, partim cæditur in fœnum, vel pabulum dum adhuc viret, partim ſemini cuſtoditur. In Apulia omni ſolo ſerunt, tempore quo ſeritur ordeum. Quæ ſata naſcitur, craſſiori & proceriori culmo eſt, quæ ſponte, tenui ſtipula, & ieiuna ſpica ſterilis eſt. Caducum præcedentis anni ſemen in agris reſtibili fœcunditate regerminat, reliquamq; frugem præcoci maturitate præueniens, tabe conficit, ei ſubripiens alimentum, ita ſeges ſuo decoquit domino.

Messis. Properanda messis est: nam vt diximus, illicò matura semen proiicit, vt spica granis viduata appareat, ex Theophrasto. Multo enim ordeum antecedit auena, vt culmus remaneat inanis.

Cõditura. Pertunditur etiam auena, & si multum vestita sit, sponte suæ naturæ. Intus enim incipit vitium, nempe si vetulam auenam consideres integro corio, optimam iudicabis, si conteres digitis, cassam inuenies, nec nisi acus, aut glumus est.

Panis. Germaniæ populi serunt auenam, nec alia pulte viuunt. Plinius. Et in Orientis partibus gentes esse, quæ ibi sponte nascenti auena vescantur, & in Oonis insulis. Et si apud nos equorum, iumentorumque pabulo seratur. Sunt gentes etiam, quæ alimoniæ caritate, confecto ex auena pane, famem arceant.

Mutatio. Mutatur zea, triticum, & hordeum in auenam. Theophrastus auenam in ordeo nasci scripsit, & esse, quæ non singulis frugibus oriantur, vt auena tritico, & ordeo: eaque interimat, quia pabulum tollit, tam quod terra ministrat, quàm quod à sole & aëre venit. Mutatio in formam alienigenam miranda sanè est: vt ex semine in auenam suam permutat naturam, sed vere transit in proximam. Plinius, Proximum omnium frumenti vitium auena est, & ordeum in eam degenerat. Soli maximè, cœlique humore hoc euenit vitium. Sequentem causam habet imbecillitas seminis, quum diutius retentum est terra, priusquam erumpat. Eadem est ratio si cariosum fuerit, quum sereretur. Prima autem statim eruptione agnoscitur, ex quo apparet, in radice esse causam. Est & aliud ex vicino auenæ vitium, quum amplitudine inchoata granum, sed nondum matura priusquam roboretur corpus, afflatu noxio cassum, & inane in spica euanescit quodam abortiuo. Ægilopem ordei vitio fieri testis est Galenus ex nimia vligine, quum prima generatio vel incrementum ipsis non rectè successerint. Porrò vt Galeni pater ætate iam declinante, quum agricultura delectaretur, descripsit, triticum ac ordeum aliquando seminauit, omnibus diuersi generis seminibus, quæ ipsis erant admista, diligenter selectis, quo certo cognosceret, num ex ipsorum mutatione lolium, & ægilops nasceretur, an hæc propriè semina naturam haberent. Enatis seminibus in tritico frequens lolium, in ordeo parum, sed magnum ægilopis vim enatam conspexit.

De bromo. CAP. XXX.

SVBIVNXIMVS auenæ de bromo caput, quum vel eadem res multis existimetur, vel ab ea parum diuersa. Theophrastus de vtraq; seorsum egit, & inter se similia dixit: quod fuit in causa, vt nos diuersum caput cõderemus. Plinius externum semen esse, & ab oriente inuectum nobis dixit, & inter vitia segetum esse, & ex auenæ genere.

Nomen. Græcis βρόμος, non à fœtore, sed quia veterina ea vescantur, vel à fragore, quem

quem natura seges flatu edit. Latinis auena, quod ad fructum non veniat. Italis *auena. galatro*.

Theophrastus ita describit. Auena radice numerosiore, quàm ægilops, ex qua culmus frequens spargitur: aspectu veluti syluestri, & immiti, multiplici tunica loricatur. Semen vt zea. Mea sententia *galatrum* vulgò vocatum esse dicerem. Nascitur auena inter ordeum solum. *Galatrum* inter ordeum & triticum, & aspectu syluestrius quàm auena, stipula surgit crassiori, & nigriori folio, grana in spica bino ordine, in auena singulari, gluma foras binas profert aristas granum strigosius, longius, & pilosius, auidius à bestiis deuoratur: gluma pilosa est, & nigra, è cuius dorso arista intorta nascitur. Dioscorides bromum suum ita pingit: Genicula quædam habet, folio & stipula triticum imitatur, & in cacuminibus dependētes paruas veluti locustas bipedes gerit, in quibus semen continetur. Plinius à Dioscoride eadem refert. Herba est spicam ferens, folio & stipula triticum imitatur, in cacuminibus dependentes paruas veluti locustas habet. Auicenna ægilopem depingit. Est herba cuius folia sunt similia foliis tritici, sed sunt leuiora, & fructus eius habet velamina duo, aut tria, & super ipsa sunt quædam similia pilis. Galatrum tria habet velamina, duo, quæ diximus, tertium cito cadit maturescens. *Descriptio.*

Plinius. Genera bromos, siligo, & tragos, externa omnia ab oriente inuecta, oryzæ similia. Nascitur inter vitia segetum, ex auenæ genere. Galliæ, Germaniæ & Italiæ laudatissimum, equis pabulum eius granum. In Calabria audiuimus panes fieri non respuendos, & pultes, & potus. *Panis.*

De lolio. Cap. XXXI.

EST & inter segetum vitia lolium, cuius etiam semen seritur in panificium.

Græci αἴραν vocant, παρὰ τὸ αἴρεσθαι, quod est sursum efferri: effertur enim in cerebrum vapida aura, atq; dementiæ affinis, tenebricosa vertigo ex lolii esu, vt temulentos efficiat vescentes, vt torpido veterno cerebrum opprimat, reliquaq; membra torpore afficiat. Vocant etiam & ζιζάνιον. Latini verò lolium. Itali *gioglio Zizania*. *Nomen.*

Ordei, cuius mentitur effigiē, vitium est, sed foliū angustius, pinguius, & hirsutius. Sed pinguitudo ei peculiare notatur: nam pilositas auenę datur. Semen non multis intectū tunicis affert, vt auena, sed nudū, aspectu penitus syluestre, ideo & tritico validius est. Hęc ex Theophrasto. Dioscorides spicā ferre scripsit capite de phœnice. Describimus nos: Spica nulli similior, quàm phœnici, granum in dura tunica, stipula, codice, & reliquis, vt tritici, flore subpurpureo. *Descriptio.*

A quam vehementissimè amare Theophrastus scripsit, ob id vliginosos tractus diligere existimarem, quum & huiusmodi in locis triticum, vel ordeum corruptis vligine seminibus, aut nimio imbre dilutis, nasci dicant. *Cæl. Sol.*

Negat Theophrastus lolium vernam esse frugem, quemadmodum reliqua *Satio.*

herba: nam confestim hyeme ineunte id exortum patescit. Nascitur partim anno primo, partim secundo.

Mutatio. Triticum, ordeum, & linum mutatur in lolium, & è contra. De lolii origine, tanquam cæca, ambigitur. Mirandum profectò arbitratur Theophrastus, triticum, & lolium mutatas inter se habere vicissitudines: nam & triticum in lolium, & rursus lolium in triticum, quum nullum ex frumentis istis validius reperiatur, & tam magnam mutationem recipiant. Permulti enim quũ ordeum & triticum seruissent, lolium messuerunt. Mirum quoque si linum in lolium transeat: nam inter se plurimum distant, quarum rationes superius capite de tritico diximus. Degenerant fruges, quæ potissimum viribus pręstant, vt triticum atq; ordeum, hęc enim in lolium transeunt, sed magis triticum, quia validius. At si lolium in triticum transeat, hoc certe admirabilius est, ceu imbecillitatem quandam, vel morbum seminis intelligere licet, quam alimẽti, cœliq; mutatio tollere possit. Ad hæc in genere frumentorum aliud purum lolii nascitur, vt Ponticum, atq; Ægyptium, purum & siculum satis, & præcipuè Agrigentinum sine lolio exit. Sed hæc quidem locorum naturæ ascribi licet. Plinius lolium inter frugum morbos potius, quàm inter ipsius terræ pestes connumerat. A Virgilio infelix dictum in Georgicis,

Infœlix lolium, & steriles dominantur auenæ.

Vanis. Aristoteles libro de somno & vigilia inter ea, quæ grauedinem capitis efficiunt, lolium commemorat. Theophrastus graue lolium dixit, & caput tentans. In potu enim inebriat, & celerrimè vertiginem mouet. Aiunt Græciæ & Asiæ balneatores ad pellendum turbam solitos carbonibus id semen obiicere. Ouidius ad id in Fastis,

Et careant loliis oculos vitiantibus agri.

Hinc natum prouerbium, quo Plautus vtitur in milite, contra eum, qui nihil videat,

Mirum est lolio victitare te, tam vili tritico.
Quid iam? Quia lusciosus.

Monere solebat Galeni pater, vt cerealia semina priusquam in sationis vsum venirent, diligentissimè iis frugum vitiis liberarentur, etenim triticũ, nisi lolium à re frumentaria operosè idoneis ad hoc incerniculis expietur, vescentibus noxam inferet, nam capitis dolores continuo mouentur, vertigines obuersantur, postmodum sequens ęstas cutem fœdis obsidet vlceribus, aliaq; emergunt incõmoda, quæ nutrimenti huius improbitatẽ satis ostendunt. Præcepit igitur Galenus non fastidiendum tritícei repurgamẽti pręceptũ: nam si grassantem sensim noxã inter initia propter exiguitatẽ vescentes non sentiãt, gliscente multo pluribus diebus vitio impunè non effugient, quũ tandem ea non sine magna vitæ alea, manifestius eruptura prodeat. Frumentũ, vt Paxamus est author, lolium necat, panibusq; mixtũ vertigines edentibus adducit.

Cõditura. Sponte naturæ tunditur, & si acerbioris saporis, ex Theophrasto.

De melampyro. CAP. XXXII.

CONNVMERATVR etiam melampyron à Theophrasto inter ea, quæ tritico connascuntur, quasi etiam frugum pestis.

Theophrasto μελάμπυρον est, quasi nigrum triticum dicas: nobis verò pseudomelanthium dictum. Plinius git vocat. *Nomen.*

Theophrastus de suo melampyro hæc pauca habet, Melampyron siculo tritico peculiare, granum eius innocens, nec sicut lolium graue, ac caput tentans: nascitur inter triticum, & præcipuè apulum, quũ siculum conferrem, semen nigerrimum, farina alba, nec noxia capiti, vt Theophrastus dicit, panem candidissimum facit tritico immistum: nec curant pistores à tritico secernere, quum res innocua sit. Caules producit rectos, quinque vel quatuor pedum longitudine, folia lata, vt leucoii, pilosa, in summo flores profert purpureos, maluæ effigie, radix alba, multum fibrata. Semen nigrum, cuius farina tritico permista vesca est. Dixit Plinius: git pistrinis nascitur. *Descriptio.*

De milio. CAP. XXXIII.

NVNC ad alia frumenti genera deueniendum, quæ æstiua dicũtur, quum ante Vergiliarum exortum serãtur. Theophrastus tertium genus appellat, atq; communi appellatione carere ait. Nos miliacea frumenta dicemus. Columella inter frumenta reponendum cẽset, quamuis id leguminibus contribuerit, nam multis regionibus cibariis eorum coloni substinentur.

Græcis κέγχρος à minutis ficuum granis, seu gigartis numerosissimis, quæ κεγχραμίδες vocantur, dictum existimo. Straboni κέγχρον, Latini milium vocant, à miliaria summa, authore Festo, quasi millesimum ferat granum: est enim tantæ feracitatis, vt singula grana ternos reddere sextarios ferantur. Varro etymon à Græcis deducit, quod communi nomenclatura tum panicum, tum milium μελίνην vocant. Itali *miglio.* *Nomen.*

Theophrastus ita describit. Ex alta numerosa, & valida radice fruticat milium multiplici, & valida stipula geniculata, arundinacea, flore lanuginoso, quem circa spicam gerit. Semen in iubam profert, effusam illam arundinaceam comam iubam appellat, similem ei, quam oryza fundit, semine feraci, plurimis folliculis concluso. Plinius, Surgit milium in culmum geniculatum, & concauum. Semen tantum pro indiuiso, & paruis auibus expositum, indefensum quippe membranis continetur. Comæ granum complexæ fimbriato capillo curuantur. Apud nos fibrosa radice ternos, quaternósve culmos, binum triúmve cubitorum altos, hirsutos, arundinaceos exerit, iubata fœtura, comam harundinaceam imitante, grauida pusillis numerosisq; acinis, læuiore tunica tectis, rotundis, lubricisque. *Descriptio.*

Cato nebuloso solo seri iussit. Plinius eadem ex Catone. Columella humido cœlo gaudere dixit. A quo Palladius etiam humidum cœlum ei tribuit. *Cœlum.*

Milio Campania præcipue gaudere dixit. Plinius, Sarmatarum quoq; gentes, non aliam frugem nouisse: serique debere in humidis. Apud nos aërem tepidiorem amat.

Solum.

Theophrastus quia multiplici culmo, numerosa, validaq; radice præditum sit, proinde maximè terram extenuare dicit, ob id facile lætum, & crassum agrum tribuendum censuerim. Cato ei agrum crassum, lætum, & sine arboribus conuenire dixit. Columella leuem, solutamq; humum desiderare. Nec in sabuloso solo, sed in arena quoq; prouenire, modò humido cœlo, vel riguo solo: nam siccum, cretosumq; reformidat. Plinius vetat inter vites arboresq; frugiferas milium seri, terram hoc satu emacrari existimans, nec nisi in stercorato seri. A Columella Palladius eadem habet. Florentinus Gręcus, Limosa & humida terra gaudet milium, arenosa etiam, si frequentius rigetur. Nos limoso, pingui, & glutinoso solo serimus.

Satio.

Verno tempore seritur, quod æstiuis seminibus attributum est, quum ob suam imbecillitatē hyemem perferre nequeat. A flore intra dies quadraginta absolui dixit Theophrastus, idq; inter omnes constare, non tamen deesse, qui vel pauciores prodiderint. Minus aquarum indiget, nam si plus habuerit, folia dimittit. A quo Plinius: Æstiua ante Vergiliarum exortum serūtur, Italiæ duntaxat ritu, alioquin in Gręcia & Asia omnia Vergiliarum occasu seruntur. Alii vernum milium appellant. Quadraginta diebus maturatur à flore, & quia purgari nisi tostum non potest, cum suis folliculis crudum seritur. Extremò vere milii satio est. Iustum est hoc maturato hordeo, atque etiam in eodem aruo, estq; signum illius maturitatis, & horum sationis commune lucentes vespere per arua cicindelæ. Ita appellant rustici stellantes volatus, Græci verò lampyrides, incredibili benignitate naturæ. Serere in iugero temperati soli iustum est milii sextarios quatuor. Varro: Exit è terra milium quatriduo, aut quinque diebus. Columella: Ante ver seri non potest, quoniam teporibus maximè lætatur. Vltima tamen parte Martii mensis commodissimè terræ committitur. Nec impensa graui satione cultores onerat, quippe sextariis ferè quatuor iugerum implet. Frequentem tamen exigit sarritionem, & runcationem, vt herbis liberetur. Milii sextarii quatuor bubulcorum operas occupant quatuor, occantur operibus tribus, sarriuntur tribus, quot oper's carpantur incertum est. Palladius calidis & siccis regionibus Martio mense milium serit, herbis iubet assiduè liberari, quinque sextariis spatium iugeri compleri. Maio mense locis frigidis, & humectis. Florentinus Græcus, Seminis pauxillum omnem implet agrum, sarriri, & runcari continuo desiderat. Seritur ab æquinoctio, quod ante octauum Aprilium calendarum diem peragitur. Quod si densius seratur, noxam trahit, quando vix iugerum recipiat, quantum plena manus continet, etiam si inter sarriendum quippiam euellatur. Itaq; satum diligenter iugerum modios quadraginta proculdubio perfert.

Messis.

Semina quo minora sunt, eo fertiliora sunt, & quæ minima, maximè fru-

ctificare

ctificare videmus, vt milium. Rationem assignat Theophrastus libro de causis, quod minora facilius effici possunt, copia autem facilitati adiudicanda est, quod eiusmodi omnia facilius augescant, celeriusq; aëris qualitati obtemperent. Argumento quoque temporis breuitas accipi potest: nam & semina ipsa hac eadem causa fertiliora, quàm arbores sunt. Item eorum caules validi sunt, nec ligno constant, & multiplices, & in ramos diffusi prosiliunt. Et alibi: Æstiua semina, quia imbecillia sunt, perfici celeriter possunt, & ob id æstiuo tempore seruntur.

Columella: Panis ex milio conficitur, qui antequam refrigescat, sine fastidio potest absumi. Pultem quamuis in copia, maximè cum lacte non fastidiendam præbet. Plinius, Campania pultem candidam ex eo facit. Fit & panis prædulcis. Sarmatarum gentes hac maximè pulte aluntur, & arida etiam farina, equino lacte, vel sanguine è cruris venis admisto. Æthiopes non aliam frugem, quàm milii nouêre. Panis multifariam è milio fit, sed nullum frumentum ponderosius est, aut quod coquendo magis crescat. XXXX enim pondo panis è modio reducunt, modiumque pultis ex tribus sextariis madidis. Fit quoque vinum è milii semine maturo. Galenus de alimentorum facultatibus: Milio item in panes nonnunquam abutuntur, vrgente frugum penuria. Panis tamen ex eo exigui est alimenti, & refrigerans. Constat insuper peraridum & instar arenæ & cineris friabilem esse, nihil enim in se habet pinguedinis, & lentoris. Agricolæ huius farina cocta, admisto adipe suillo & oleo vescuntur. Ad omnia panico præfert: nam & gratius estur, & facilius concoquitur, ventremq; minus cohibet, ac magis nutrit. Huius farinam lacti incoctam, veluti triticeam, agricolæ mandunt. Lacte præstantius redditur edulium, vt in edendo iucundam voluptatem conciliet, deiectionem ventris facilius moliatur, eoq; duce facilius membratim digeratur. Nos panes, laganas, & placentas ex eo conflamus, in mandendo glutinosas, & ingratas, nisi mox, quum coctæ fuerint, edantur. *Panis.*

Milium etsi acerbi saporis, sponte tamen suæ naturæ tunditur, omnium tamen optimè reponitur milium, quia tunica multiplici integitur, & siccum est. Plus centum manet annos, si condatur, quo venti non perueniant. *Cõditura.*

Multi ad milii remedia, rubetam noctu aruo circumferri iubét prius, quàm sarriantur, defodiq; in medio inclusam vase fictili, ita nec passeré, nec vermem nocere, sed eruendá priusquã metatur, alioqui amarum fieri. Pestem à milio sturnorũ passerúmve agmina scit Plinius abigi herba, cuius nomen ignotũ est, in quatuor angulis segetum defossa, mirum dictu, vt omnino nulla auis intret. *Infir. rem.*

De panico. CAP. XXXIIII.

DE panico eadem est tractatio cum milio, eodemq; capite vtrumq; absolui poterat, nisi nos clarioris doctrinæ gratia seiungeremus. Columella inter frumenta reponendum arbitratur.

Nomen. Theophrasto nunc ἔλυμος, nunc μέλινος dicitur, vnde & milium etiam dicebatur, authore Varrone. Fuit enim milii, & panici propter communes naturas, & vsus promiscua nomenclatio, est quippe milii species. Latinis panicum dictum à glomerosis tuberosisq; racemis in paniculam nutantem, & longam aggestis: nam Plinius panicum à paniculis dictum dicit. Apud nos Latinum nomen retinet, *panico*.

Genera. Plinius: Sunt & panico genera. Mammoso, è pano paruis racemato paniculis, & cacumine gemino. Quin & colore distinguuntur, candido, nigro, rufo, etiam purpureo. Apud nos satiuum & syluestre.

Descriptio. A Theophrasto ei calamus tribuitur arundinis vt milio rectus flos lanuginis, semen circa spicam, multiplici tunica contectum, & radice valida, & caule valido, & multiplici. Plinius, Cacumine languido, nutante, paulatim extenuato culmo penè in surculum, prædensis aceruatur granis cum longissimo pedali, semper tamen pro indiuiso, & paruis auibus expositum, indefensis quippe membranis continetur, culmo geniculato, & concauo. Panicum milio per omnia simile, nisi in paniculis, siquidem ea pedali longitudine profert ad terram versa, prædensis racemis compacta, non vt in milio diuulsa, granis miliaceis exilioribus, numerosioribusq;, multis tunicis obsitis, & hirsutis. Syluestre stipula, folio, culmo, internodiis, & radice omnia panico non dissimilia profert, longè tamen minora, sed spica peculiari non in vmbonem collecta, sed minore, & alterno situ summo cauli hærente.

Cœl. Sol. Cœlum, & solum idem, quod in milio diximus.

Eandem quoq; panico tribuemus diligentiam, quam milio tribuimus.

Diocles Medicus, authore Plinio, mel frugũ appellauit. Panico Galliæ quędam, præcipuè Aquitania vtitur. Sed & Circumpadana Italia, addita faba, sine qua nihil conficiunt. Ponticæ gentes nullum panico præferunt cibum. E panico panis rarius fit, quàm è milio. Columella, Panicum pinsitum, & euolutum furfure pultem, quauis inopia, maximè cum lacte non fastidiendam præbet. Dioscorides miliaceo pane minus nutrire, & stringere dicit. Galenus paucioris alimenti dixit. Nulla gratia, aut iucunditate cõmendatur, maximè quod in Asia nascitur: nam apud alias gentes, vt in Italia longè melius inuenitur. Panis, qui ex eo defingitur, persiccus, & cineris aut auenę modo friabilis, lentoris fœdere, aut humoris vinculo carens. Quapropter iure optimo cocũrem in aluo resiccat humorẽ, atq; exhauriẽs exugit. Rustici haud ferè aliter, quã admisto pingui suillo, & oleo ad domandã ariditatẽ farina vescũtur. Panicum in omnibus milio cedit, insuauius esu, cõcoctu difficilius, ventremq; multo magis firmãs, quare in eduliis rustici nõ sine lacte vtuntur, ad tollendas eiusmodi noxas, sic faciliorem concoctionem, suauitatẽ, ac in corpus distributionem à lacte sibi adsciscit. Sed agreste panicum molitur in farinam, & in agrestem cogitur panem, vbi premit caritas tritici. Apud nos verò ad columbarum, gallinarumq; saginam potius, quàm ad hominum alimentum seritur.

De

De milio Indico. CAP. XXXV.

INTER frugum genera melicam annumerabimus, & fortaſſe milium Indicum Plinii ex India in Italiam allatum Neronis principatu, intra decem annos omnium frugum fertiliſſimum: nam ex vno grano terni ſextarii gignuntur.

Nomen. Latini (ſi Plinianum Indicum milium eſt) Indicum milium vocant, Itali *ſaginam*, & *melicam*, vel *ſurgam* à proceritate, qua ſurgit inter ſuas cognatas fruges, ſcilicet milium, & panicum.

Deſcriptio. Plinius ita deſcribit: Amplum grano, arundineum culmo, adoleſcit ad pedes altitudine ſeptem, prægrandibus culmis: lobas vocant. Ferrariæ nos hanc ſegetem vidimus, harundineis conſurgere culmis ad hominis proceritatem, medulla intus farctis, fuſcis, geniculis tuberoſis, ſuperioribus foliis mucronatis, ſpicatis in ſummitatibus faſtigiis, panico maioribus, floribus luteis, granis oblongæ rotunditatis, ſubrubris, cannabis aut milii duplo maioribus, duplici tunica inuolutis. Petioli, quaſi filamenta ſunt, è quibus, excuſſis granis, ſcopas concinnant, veſtibus, & capiti detergendis, verrendiſq;, & arefactis ſummis viticulis rigidioribus, & exilibus.

Genera. Apud Ferrarienſes genera ſunt, ruſiora, nigrioraq;, & quæ cito, & quæ ſerò maturitatem ſentiunt.

Solum. Plinius ſeri debere in humidis ſcribit. Optat & lætum ſolum: nam multiplici culmo, & radice emaciat ſolum.

Satio. Apud eos ita ſeritur. Octaua corbæ pars bubulcam replet, ſolum expoſcit optimè paſtinatum. Si nimia loci pinguedine perit, ſarculatione adiuuetur. Locis temperatis, Martii fine, calidis citius, frigidis ſerius cum milio ſeritur. Viginti diebus ſub terra latitat. Maii initio ablaqueatur, vt lætius à radice pullulet. Iunio occatur, vt ſe ſolis ardore tueri poſſit. Auguſti fine, vel Septembri metitur, & in faſces colligitur, & vbi ſole inaruit, area trituratur.

Panif. Miſelli illic coloni pertæſi operæ, & longioris moræ, qua cæteræ fruges egent, melicam ſerunt ad panificia, alibi columbis, & pullis alendis, & ſuum, & boum, & equarum pabulo.

De milio Æthiopico. CAP. XXXVI.

EST & apud nos planta, ſuperiori multum affinis, vt oblectationi magis, quàm panificio ſata, & culta. Dicunt ex Æthiopia aduectam, ob id Æthiopicum milium multis vocatum, & noſtro orbi iam inquilinum, ad frugum magnitudinem, & ſpecioſitatē adoleſcit. Folio & calamo cōſurgit ſimilis tritico indico iam dicto, intus alba medulla infarcto, ſaccariferatū arūdinum modo, in ſummo ſpicata faſtigia milio maiora inſunt, quæ poſt delapſos flores è capillaceis filamentis exiguis, rigidiſq; grana depēdent, albo folliculo occluſa, candido colore, vt niuea videātur, minus exactæ rotūditatis, ſed cōpreſſę, lenticularis, duriſſimum fractu, nigro puncto, quo ſpicæ, vel petiolo hærent, vt

ægrè diuellantur. Spica eſt ſemipedis longitudine. Tepidum cœlum, & pingue ſolum deſiderat. Seritur Martio cum milio. Floret Iunii fine, quindenis diebus ſingulas radices profert è nodis ſiue geniculis, primo è terræ proximioribus, & gradatim ad ſuperiora tendens, vſque ad quartum. Radices terram à ſummo petunt, eique infinduntur, vt plantæ moles firmius contra ventorum impetum firmetur. Grana candidiſſima, candidiſſimam farinam promunt, panificiis aptam.

De ſeſamo. CAP. XXXVII.

ETSI veteribus ferè omnibus, vt pleraq; alia cerealium ſeminum, notiſſimus erat vſus ſeſamæ, noſtris tamen temporibus intercidit: nam multis in locis non ſolùm frugem ipſam, ſed nomen ignorant, ſed medico tantum vſui inſeruit. Columella inter legumina repoſuit, Plinius inter æſtiua frumenta. Theophraſtus tertium genus dixit, quæ in æſtiuis ſementibus carent communi appellatione. Noſtra ſeges in vtriuſq; medio habet, & frumentorum fine, & leguminum principio, vtrouis modo accipito. Sed æſtiua ſemine aliqua ſpicis, aliqua vaſculis claudebantur: diximus quæ ſpicis, par eſt, quæ clauduntur vaſculis ſubiungere.

Nomen. Græcis & Latinis idem nomen fuit, quippe illis σήσαμον, vel σησάμη, his ſeſamum, & ſeſama. Varro ſeſima. Palladius ſiſamũ. Italis *ginguilea* vulgò dicitur.

Deſcriptio. Theophraſtus ita efformat illud. Attollitur caule craſſiori, & multipliciori, & numeroſiori radice, quã miliũ. Alibi verò ſimpliciori radice & culmo quàm miliũ, caule ferulaceo, recto, flore lanugineo, ſed foliis conformato. Grana fert in ſiliquis, diſtincta vt lupini, ſed peculiari quodam in modo ſepta, & pinguiuſcula. Viride nullũ animal attingit propter amaritudinẽ, & grauitatẽ ſaporis, ſiccũ acceptius, & ſuauius fit, quum quicquid amaritudinis in eo fuerit, percoctum excretumq; ſit ſolis opera. Inter æſtiua feracior, & in totum ferè ſimile iriono. Plinius verò ita depingit, Seſama faſtigiatur in culmum ferulaceum, folio ſanguineo, ſemen includitur vaſculis, nullum animal veſcitur. Addimus: Surgit caule ſeſquicubitum alto, foliis amygdali, ſiliquis cylindraceis, præſepiolis diſtinctis, ſemine flaueſcente, oblongo, radice ſimplici, & alta.

Genera. Generum differentiam ex colore, & ſapore Theophraſtus accipit. Ex eo candidum præfertur dulcedine, quod & in cæteris leguminibus accidit. Plinius, Color eius candidus.

Cœlum. Columella in Syriæ, & Ciliciȩ regionibus, & Pamphiliȩ Chalcide vidit. Plinius, Seſama ex Indis venit. Ob id exiſtimarem calidum cœlum exoptare.

Solum. Nihil ita emacrat ſolum ex ęſtiuis ſementibus, vtpote cui craſſior, & multiplicior ſit arundo, quàm milio, & radix quoq; numeroſior, ex Theophraſto. Ob id Columella dixit, Putre ſolum, quod Campani pullum vocant, plerunq; deſiderat, nõ deterius tamen pinguibus arenis, vel congeſtitia humo prouenit. Palladius ab eo: Seritur putri ſolo, vel pinguibus arenis, vel terra congeſtitia.

Æſtate

Æſtate ſeri ſeſamum monet Theophraſtus,tum imbecillitate,vt à tempore petat opem, tum quod natura propenſa ſit ad celerem fructificationem. Neq; eſt terreſtris ſubſtantiæ, vt illa leguminum, neque penitus leuis,vt illa hordei,ſed pinguiuſcula eſt,atq; opus habet coctionis,ob id cunctabundum it ad maturitatem. Conſtat radica vnice, ob id æſtatis mollitiem appetit,nec habet aduerſus hyemem præſidia.Non moratur ergo naturæ operam ad ſuperiora conficienda, quin ſeſe expediat, niſi pinguedo illa nonnihil exigeret operæ. Poſtquam defloruit quadrageſimo die abſoluitur, vt omnia æſtiua, & ſi non deſint qui intra pauciores dicant: ei poſt ſationem imber officit, quũ cæteris omnibus ſuperueniens frugibus proſit. Plinius: Quadraginta diebus maturatur à flore ſeſama. Varro: Quinque diebus ſeſima exit è terra, præterquam ſi quid regio, aut tempeſtas vitij attulit, quominus ita fiat. Columella eius ſationem docet ſic: Seſama, quæ rigantur, maturius, quæ carent humore ab æquinoctio autumnali ſerenda ſunt in Idus Octobris. Tantumq; ſeminis, quantum milium, panicumque, interdum etiam duobus ſextariis amplius in iugerum ſpargitur. Sed Ciliciæ, & Syriæ regionibus Iunio, Iulioq; cõſeritur, & per autumnum quum permaturuerit, tollitur. Seſami modij nouem, vel decem totidem operas, quot tritici modij quinque poſtulant. Seſami ſextarij ſex tribus iugis à proſciſſione coluntur, occantur operis quatuor, ſarriuntur quatuor, & ſarriuntur iterum duabus,metuntur duabus.Summa fit operarum quindecim. Alibi: Quibuſdam regionibus, ſicut in Cilicia & Pamphylia Auguſto menſe ſeſama ſeruntur. Italiæ autem regionibus humidis poſſunt vltimo menſe Iunio ſeri. Plinius, Æſtate ante Vergiliarum exortum ſeritur, vt cætera æſtiua Italiæ duntaxat ritu. Palladius, Septembri ſeritur. Iugero quatuor,vel ſex ſextarios ſeuiſſe conueniet,ſeriturque vſque ad idus Octobres etiã læto agro. Ex Quintiliis. Februario ſeritur, vt trimeſtre triticum, & Martio. *Satio.*

Optime reponitur, inquit Theophraſtus, quia pingue eſt, ſuique ſucci natura ſe tutari poteſt. Acerbi ſaporis eſt, & ſponte ſuæ naturæ tunditur. *Cõditura.*

Alexis in lebete in condimentorum catalogo ſeſamam recenſuit ex Athenæo. Plinius, Indi ex ea oleum conficiunt. Sic pinſi iubet Mago. Seſamam in calidam maceratam exporrigi, deinde cõfricari, frigidæ immergi, vt palcæ fluctuent, iterumq; exporrigi in ſole ſuper lintea. Quod niſi feſtinato peragatur, liuido colore muceſcere. Dioſcorides oleum Ægyptios ex eo conficere, vt nunc apud Græcos, & Turcas in maxima copia paratur in cibum, ſecundum locorum bonitatem. Nunc condiendis panibus inſpargitur,& preſertim buccellatis,qui ex Cypro Venetias afferuntur. Nullus orienti frequentior cibus, quàm ſeſami, quamuis ſequacis ſit lentitiæ, & oleaginei liquoris. *Oleum.*

De erysimo cereali. CAP. XXXVIII.

POST sesama de erysimo, siue mauis de irione dicendum, quum sesamæ maximè assimilet Theophrastus, & cognatum faciat, & in æstiuarū frugum censu connumeret. Meminit alterius erysimi Dioscorides inter oleraceas plantas, à prædicto admodum dissimilis, sed vtriusque meminit Galenus, & Theophrastus inter frumenta, & Dioscorides inter medicamenta. Plinius vtrumque confundit, vt videbimus.

Nomen. Græci ἐρύσιμον vocant, Latini irionem, Dioscoride teste, sed suum irionem oleraceum intelligit. Plinius etiam cereale irionem vocari dicit, sesamæ simile, in Asia, Græciaq; erysimum, quod apud nos vocant irionem. Videtur mihi *formentone* dictum esse, vel ei non admodum dissimile, vel *saracenicum*, quum nulla planta eruditorum sententia ei affinior videatur.

Descriptio. Theophrastus ita depingit: Caule consurgit ferulaceo. Folio constat, quod ab aliis sua proprietate discernitur. Flore foliaceo, vt sesamū. Prorsum idem erat, nisi pinguiusculum esset, quo virente nullum animal vescitur, quod amarum sit, sed siccum cibo idoneum, quum quantū in eo amaritudinis & difficultatis erat, percoctum excoctumq; sit solis opera. Feracissimum est, semenq; minimum affert, ideo ex seminis exiguitate fœcunditas arguitur. Plinius, Folium sanguineum irioni & sesamæ. Erysimum erat, nisi pinguius esset, quod apud nos vocant irionem, medicaminibus annumerandum potius quàm frugibus. Irione nullum animal vescitur virente. Sed apud nos cubitali caule assurgit, striato, folio non frumentaceo, sed leguminoso, smilacis, aut atriplicis, flore candido, semine glumis contento triquetris, nigris, maturescens planta purpurascit. Contritum semen albam farinam ostendit.

Cœlum. Calidum cœlum exoptare videtur: nam Plinius in Asia, & Græcia nasci scripsit. Apud Belgas & Antuerpianos nasci audiui: & in Italia ferax.

Satio. Theophrastus, Recens sato irioni pluuius imber nocet, quamquā reliquis frugibus prodesse videatur. Æstatis tempore seritur, quo panicum, & sesamum. A quo Plinius. Fruges sunt æstiuæ, quæ ante Vergiliarum exortum seruntur, vt sesama, irio, Italiæ duntaxat ritu, alioqui in Græcia & Asia omnia Vergiliarū occasu seruntur. Seritur & in Italia Aprili & metitur Iunio mense. Addunt calidis in locis bis in anno eodem agro prouenire.

Panis. Galenus primo de alimētorum facultatibus inter fruges eum referens, dixit, vt milio panicum adsimile est quodammodo, sed ad omnia deterius, ita & sesamo erysimum corporis substantia nonnihil affine, sed pransum insuauius est, & tenuioris alimenti, adeo quod in omnibus deterius existit. Rustici non solùm panem conficiunt, sed etiam pulmenta, quibus hyeme victitant. Vel granum incoquunt rustici, vt bubus, iumentis, pecudibusque cedat in pabulum, cuius vsu vehementer gliscit sagina.

De legu-

De leguminibus, & primùm de faba. CAP. XXXIX.

IAM ad alterum frugum genus deuentum est: diximus enim de triticeis, nunc de leguminibus dicendum: illa enim spicantur glumis & aristis, hæc grauidantur siliquis, & vaginulis, & quemadmodum illa à terendo triticea dicebantur, sic hæc à legendo legumina Latini dixerunt. Legumina etiam Varroni dicuntur, quod vellantur à terra, non autem subsecentur, vt fruges. Gallicani quidam legaria appellant. Græci χεδροπὰ, sicut etiam ὄσπρια, quasi serenda, quod semina multo fœnore reddant, quum legumina triticeis feraciora sint, & multo prouentu minore labore, & tempore colantur. Ea clarissimis Romanis cognomina dederunt, sicut Fabij, Cicerones, Lentuli, & Pisones, à faba, cicere, lente, & piso cognomina retulere. Nos à fabis incipiemus, quòd inter legumina maximus sit honos fabæ, inquit Plinius, sola certè frugum etiam exesa repletur crescente Luna. Faba maximè delectantur apes, vbi pabulum autumnale deest, duplexq; ex ea ministerium præbetur, cera, & cibus, vt inquit Varro, & Palladius. Et Plinius, Apum causa fabam serere oportet.

Græcis κύαμος vocatur, à maxima earum feracitate, vt Galenus annotauit. Antiqui ferè cuncta legumina fabas, quasi prægnantes, & fœcundas vocarunt à verbo κύω, id est prægnans sum, & κύαμοι testiculi dicti olim. Sed faba postea leguminum omnium notissima, vt quæ plebi in annonæ caritate non vulgare præsidium afferat, speciatim nomen sibi soli vsurpauit. Πυανὸν etiam vocarunt, vnde πυανεψία Atheniensium festa Apollini sacra, quibus πυανοὶ, id est fabæ & legumina serebantur, à quibus mensis, in quo celebrabantur, πυανεψιὼν dictus, is Aprilis est, qui & Octobri conuenit. Latini fabam dicunt, & fabulum Festo, & Gellio authoribus. Itali *faua*. *Nomen.*

Theophrastus colore & sapore discrepare dixit, cādidæ dulcedine præstant. Plinius nasci in Mauritania dixit, syluestrem passim, sed præduram, & quæ percoqui non possit. Columella trimestris meminit, quæ mense Februario seritur, sed exiguas paleas, nec multam siliquam facit. Apud nos variæ sunt magnitudine, colore, effigie latiore, compressiore, tereti, rotunda. Est enim magna, quæ pollicis iuncturā superat, *ischiane* vocata. Sunt & minimæ, mediæque, quas *canzanellas* vulgò vocant. Sunt & rubro colore aspersæ, veluti cruore, & magnæ, quæ pro deliciis feruntur. *Genera.*

Theophrastus ita depingit: Faba sola ferè leguminum erecto scapo cōsurgit, & sine adminiculo nititur, mira interdum proceritate post cicer, geniculato, & fistuloso, sine ramis, folio rotundo, vt leguminum pars magna. Fructum fert siliquis, qui siliquis adhæret, & veluti quoddam principium inde obtinet eminens. Quum recentes sunt, mandi possunt, propter commistionem aquosi humoris: aridiores verò, humoris temperie sublata, minus commendantur. Radice singulari, lignosa, & capillata fibris, *Descriptio.*

vt cætera legumina. A quo Plinius: Legumina omnia ſingulas habent radices, præter fabam. Leguminum vnicaulis faba ſola, ſed fiſtuloſus caulis, folia multiplicia habet, vt cicer, & piſum, rotunda, vt magna leguminum pars. In eius flore literæ lugubres reperiuntur, alternis lateribus ſiliquatur. Sunt qui putent noſtram fabam non eſſe antiquorum illam, quum noſtras maior, eorum fabula, vel fabella ſit, nunc enim loto, & terebintho pares comparantur, nunc taxi baccis apud Dioſcoridem. Galenus verò rotundas, iuxta & ęquales aſellis ſubter hydriis deliteſcentibus κυάμοις vocatis cōparat. Ariſtoteles pulli decimi incubitus diei oculos faba maiores dicit. Ex his cognoſcimus eorū fabam fuiſſe minorem, quàm hodierna, nec tamen ſpecie diuerſam, ſed congenerem. Addimus nos: Folia ab extremo in faſtigium rotundātur, carnoſa, portulacæ ſimilia, exortu alterno in ramis, quæ è caule diſpari exortu prodeunt. Flore criſtato verſicolore, partim albo, partim purpureo, atris quibuſdam maculis notato, vel nigricantibus lituris, quas rati lugubres literas illi Romani Flamines non mandebant, vt tradit Varro. Plures racematim ex vno pediculo exeunt, non vtrinque, ſed vno tantùm latere ſeriatim appenſi. E ramuſculorum cacuminibus capreoli exeunt ſingulares, adeo tenues, vt facilè perdantur. Siliqua ſemipedali, fructu intus lato, humani vnguis effigie, vnuſquiſq; ſuis inhærens valuulis, perinde quaſi peculiaribus cellulis clauſi, baſi, qua hæret, cernitur veſtigiū nigrū illud, quod hilum vocabant antiqui, quaſi germinis vmbilicellum.

Cœlum. Calidum videntur cœlum expoſtulare, quippe calidis in locis, ſoliq; expoſitis Theophraſtus, coctiles fabas euenire dixit, vt in Ægypto, ſolis & aëris cauſa. Calor enim coctilitati, & digeſtioni perneceſſarius eſt. Contra verò frigido cœlo incoctiles. Apud Philippos ob frigidos flatus incoctiles naſcuntur, vt latius in ſequentibus dicemus. Auguror id verum eſſe, quod latis Apuliæ campis, & calidiſſimis optimæ proueniunt. Plinius naſci ſcripſit ſua ſponte pleriſque in locis, ſicut ſeptentrionalis Oceani inſulis, quas ob id fabarias dicunt. Columella nebuloſum locum non pati dixit.

Solum. Theophraſtus leue ſolum melius fabam ferre dixit, ſic enim modicè alimentum offertur, idemq; optimū præſtare nouale dixit, quamuis frequens pangatur, & fructum largiorem ferat. Minime enim moleſta eſt terræ, tum raritatis ſuæ cauſa, tum etiam quod ſolum, in quo ſata ſit, lætificet ſtercoris vice. Ob id circa Theſſaliam, & Macedoniam, quum florere incipit, arua moris eſt inuertere, quia legumen id ſolum pro ſtercore proficit. Cato: fabam in locis validis non calamitoſis ſerito. Columella: Fabæ pinguiſſimus locus, vel ſtercoratus deſtinatur, nec macrum locum patitur, denſa tamen humo commodè reſpondet. Sunt & qui putent in aruis hanc eandem vice ſtercoris fungi, quod ſic ego interpretor, vt exiſtimem non ſationibus eius pingueſcere humum, ſed minus hanc quàm cætera ſemina vim terræ conſumere. Nam certum habeo frumentis vtiliorem agrum eſſe, qui nihil

quàm

quàm qui istam siliquam proximo anno tulerit. Plinius: In solo valido fabam serito. Solum, in quo sata est, lætificat stercoris vice. Ideo circa Macedoniam Thessaliamque, quũ florere incipit, vertunt arua. Didymus gaudere lutosa terra dixit. Rationem addit Leontius. In arida enim cõcidunt, antequam enascantur, & pereunt, quæ verò non concidunt, degeneres fiunt. Quintilij fabam humectis locis, & humorem continentibus gaudere. Palladius à Columella: Faba pinguissimum, vel stercoratum desiderat locum, vel vallem, quam succus veniens à summitate fœcundet. Satione eius generis non fœcundatur terra, sed minus læditur, & agrum vtiliorem frumentis probari, qui anno superiore vacuus fuerit, quàm qui calamos fabaceæ messis eduxit. Nos autem magnas & latas fabas in planis & validis terris serimus, vt Apuliæ, paruas autem tenui solo, & collibus.

Satio.

Theophrastus maturè seri præcipit: nam suæ imbecillitatis gratia ad radicum firmitatem consequendam, desiderat anteuertere hyemem. Faba ante hyemem seritur, simul & quia imbrem in flore amat, diuque refloreat, nam si serò seratur, imbrem haud assequi possit. Prodest fabæ imber, quum floret, quia raro opere constat. Adeò enim detrimentis multis frequenter obnoxia est, vt quamuis maturè prouenerit, tamen perfici plerunque non possit. Eius imbecillitatem, sensui manifestam, percipere licet: Est enim corpore soluto, & valido, nec radice numerosa subnititur. quamobrem à quauis causa offensa transigi facile potest. Dicit etiam esse, qui sero eam serere audeant, si minus primis imbribus expedire potuerint. Fabas optimè seri putat Varro in Vergiliarum occasu. Columella: Media sementi pars seri, & pars vltima debet, quæ septimuncialis satio (à sacrificiis) dicitur. Tempestiua frequentius, nonnunquam tamen sera, melior est. Post brumam parum rectè seritur, pessimè vere, quamuis sit etiam trimestris faba, quæ mense Februario seratur, quinta parte amplius, quàm matura, sed exiguas paleas, nec multam siliquam facit. Veteres itaque rusticos plerunque dicentes audio, malle se matura fabalia, quàm fructum trimestrem. Sed quocunque tempore anni seratur, opera danda erit, vt quantum destinauerimus in sationem, tantum quintadecima Luna, si tamen ea non transcurret eo die solis radios, quod Græci ἀπόκαυσιν vocant. Si minus, quartadecima vtique adhuc crescente lumine, spargatur, etiamsi cõfestim totum semen operiri non poterit. Nihil enim nocebitur ei nocturnis roribus, aliísve causis: dum à pecore, & auibus vindicetur. Virgilius vere serit.

Vere fabis satio.

Ab his Plinius: Seritur ante Vergiliarum occasum leguminum prima, vt antecedat hyemem. Virgilius eam per ver seri iubet Circumpadanæ Italiæ ritu. Sed maior pars malunt fabalia maturæ sationis, quàm trimestrem fructum eius. Varro in fabæ vtique satu hanc obseruationem custodiri præcepit, allij plena Luna serendam. Didymus: Oportet fabas serotinas

plantare. Palladius Nouembri mense spargit semen, & Decembri circa septimum idus. nam post exactam brumam malè seminatur. Nos hic magnas Octobri serimus, quia præcoces sunt, minimas verò seriùs.

Elect. se. Virgilius priusquam semina proiiciat in terram, vtitur aliquibus medicaminibus, vt grandior nascatur, & coctilis euadat:

Semina vidi equidem multos medicata serentes,
Et nitro prius, & nigra profundere amurca,
Grandior vt fœtus siliquis fallacibus esset:
Et quamuis igni exiguo properata maderent.

Eadem Columella à Virgilio refert. Plinius: Si vino antè semina perfusa; minus ægrotare existimant. Quidam verò: si triduo ante satum, vrina & aqua macerentur, præcipue adolescere putant. Græci asserunt fabæ semina galli sanguine macerata ab aduersantibus herbis liberari. Putat enim satis ineptè Sotion, quòd quemadmodum gallus leoni aduersatur, sic orobanche, quæ necat fabas, osproleon à Græcis dicta, vel herba leo, sanguine galli perfusa semina timeat, ob id eis non officiat. Didymus: Et nitrata aqua respersas cocturam non habere difficilem. Aqua pridie infusa, citius nasci. Nostri, qui fabas in scrobibus paxillo depressas infodiunt, longè maiores producunt. Sed quantitas in seminio proiiciendo, ab his ita determinatur. Varro: Serũtur fabæ modiis quatuor in iugero. Si locus crassus plus, si macer minus. Columella ex Tremellij opinione & sua, ita serendã mensuram præscribit fabarum in iugero: Iugerum agri quatuor, vt Tremellio, sex verò, vt ei videtur, occupant modij, si solum pingue sit, si mediocre, paulo amplius. Plinius, Serere in iugero temperati soli iustũ est tritici modios quinque, fabæ quintam partem amplius quàm tritici, pingui solo plus, gracili minus. Pamphilus Græcus præcisiùs docet, deducit digitos manus, eosque imprimit in terram, & seminum numerum in manus vestigio considerat. In fabis senarium, & quaternarium esse debet. Sationis modum ita docent. Columella: Et si veruactum erit in valle situm, quod à superiore parte succum accipiat, prius tamen iaciemus semina, deinde proscindemus terram, proscissamque in lyram reuocabimus, occabimusque, quo largiore humo altius contegatur: nam id plurimum refert, vt radices enatorum seminum penitus demersæ sint: sin autem proximæ messis occupandum erit restibile, desectis stramentis, quatuor & viginti vehes stercoris in iugerum disponemus, dissipabimusq;: & similiter quum semen crudo solo ingesserimus, inarabimus, imporcatumque occabimus, quamuis scio, quod locis frigidis negent oportere occari fabam, quia extantes glebæ à gelicidiis adhuc teneram vindicent, & aliquem teporem frigore laboranti præbeant. Post sationem, vt Theophrastus refert, quibusdam in locis, vel quintodecimo, aliis vigesimo difficillimè omnium leguminum

proue-

prouenit, & si quum sata fuerit, imbres plus æquo incesserint, prouentu difficilis redditur. Eadem parte scapus & radix funditur, idque in omnium leguminum genere, non in diuersa vt in frumento, qua siliquarum nexus consistit, inque ea, veluti principium quoddã germinandi haudquaquam obscurum, quod vel ad mentulæ formam effigiatum sanè inspicere possis. Radix deorsum versus, folium verò & caulis sursum. Exit primum multis foliis, vt pisum, atque cicer, non singulis vt triticum vnde caulem emittit. Diebus quadraginta floret, non vniuersim vt frumentum, sed particulatim. Caulis pars infera primum florem promit, quo excusso proxima, atque ita ad supremum itur, successu continuo. Post florem diebus totidem perficitur, ita tamen, vt citra tantundem spacium temporis hæc florere, atque perfici nata sit, quum cætera intra dies pauciores consummentur. Aquas in flore maximè concupiscit, quum verò defloruerit, exiguas desiderat, ob id serò eam serere volunt, consummatio enim iam in vicino est. Causa est, quia legumina diutius florent, ex quo fit, vt pluuiam desiderent, & adepta benè succedant, sed hoc forsitan per accidens est, quod tota planta humorem adepta, melius vegetetur, quum fructus, quo perficiatur, iuuari desiderat, & præcipuè faba, quia rara, & fertilis flore fructuque omnium maximè sit. M. Varro: Legumina ferè quatriduo exeunt, aut quinque diebus, præter quàm faba, ea enim serius aliquando prodit seges. Plinius à Theophrasto: Fabæ in totum exeunt, deinde caulem emittunt, nullis distinctum internodiis. Erumpit faba à satu primo à decimoquinto ad vigesimum. Diutissimè faba floret quadraginta diebus, non autem singuli scapi tandiu, quoniam alio desinente alius incipit, nec tota seges, sicut frumenti pariter. Siliquantur ab ima primum parte, paulatim flore subeunte. Quum defloruerunt crassescunt, maturanturque cum plurimum diebus quadraginta. Aquas in flore maximè concupiscunt, quum verò defloruerunt, exiguas desiderant. Palladius: Fabæ quadraginta diebus florent, simulque grandescunt.

Columella: Fabam multi ne sarriendam quidem putant, quod & manibus, quũ maturuerit, ducta secernatur à cætera runcatione, & internatæ herbæ fœno reseruentur. Cuius opinionis etiam Cornelius Celsus est, qui inter cæteras dotes eius leguminis hanc quoque enumerat, quod sublata faba fœnum ex eodem loco secari posse dicat. Sed mihi videtur, inquit, esse pessimi agricolæ committere, vt satis herba proueniat. Frugibus enim plurimum detrahitur, si relinquitur runcatio. Neque enim est rustici prudentis magis pabulis studere pecudum, quàm cibis hominum, quum præsertim liceat illa quoque cultu pratorum consequi, adeoque fabam sarriendam censeo, vt existimem debere etiam ter sarriri: nam sic cultam comperimus nõ solùm multiplicare fructum, sed exiguam portionem in valuulis habere. Hyberna sarritio plurimum iuuat diebus serenis *Cultus.*

ac siccis post brumam confectam mense Ianuario, si gelicidia non sint: ea porrò sic debet fieri, ne radices satorum lædãtur, & vt potius adobruantur, cumulisq; exaggerentur, vt latius se frutex humi diffundat, id prima sarritione fecisse proderit, secunda oberit: quia quum pullulare desiit frumentum putrescit, si obrutum est. Nihil itaque amplius in iteratione, quàm remoliri terra debet æqualiter, eamque transacto æquinoctio verno statim peragi oportet intra dies viginti, antequam seges in articulũ eat, quoniam serius sarrita corrumpitur, in sequentibus æstiuis siccitatibus, & caloribus. Subiungenda deinde est sarritioni runcatio, curandumq; ne florentem segetem tangamus, sed aut antea, aut mox, quum defloruerit. Fabæ modij quatuor, vel sex in veruacto duas operas bubulcorum detinent, at in restibili vnam. Occantur sesquiopera. Sarriuntur sesquiopera, iterum sarriuntur vna opera, & tertio vna, metuntur vna, summa fit operarum octo, vel septem. Plinius. Ter quidem sarritam modium fractæ è modio solidæ reddere dicunt. Fabam non proscisso serere sine damno compendium operæ est, bis sarrire melius, runcari non gestit, quoniam euincit herbas. Faba ante quàm trium foliorũ esse cœperit, leui sarculo purgare, verius quàm fodere conuenit. Florentem vtique XV primis diebus non attingere. Palladius. Faba si bis sarculetur, proficiet, & multum fructum, & maximum afferet, vt ad mensuram modij complendi fresa propemodum sicut integra respondeat. Nos Maio mense sarrimus, quum floruerit, ne luxuriet in frondem, cymam decerpimus, vbi solidum est non fistulosum, nam per fistulam ingrediens aqua, corrumpit eam. Iterum foditur Maij fine, ac Februario adobruitur, vt pullulationes terræ aggere adiuuentur.

Messis. Columella: Faba & sine iumentis teri, & sine vento purgari expeditissime sic poterit: Modicus fasciculorum numerus resolutus in extrema parte areæ collocetur, quem per longissimum eius mediumq; spacium tres, vel quatuor homines promoueant pedibus, & baculis, furcillisve cõtundant. Deinde quum ad alteram partem areę peruenerint, in aceruum culmos regerant. Nam semina excussa in area iacebunt, superque ea paulatim eodem modo reliqui fasciculi excutientur. Ac durissimæ quidem acus reiectæ, separatæque erunt à cudentibus, minutæ verò, quæ de siliquis cum faba resederunt, aliter secernentur. Nam quum aceruus paleis, granisque mistus in vnum fuerit cõgestus, paulatim ex eo ventilabris per longius spacium iactetur, quo pacto, palea quæ leuior est, citra decidet, faba, quæ longius emittetur, pura eo perueniet, quò ventilator eam iaculabitur. Plinius. Octauo Calend. Iulij faba teritur, deinde concutitur.

Cõditura Theophrastus. Celerrimè faba tunditur sua natura, sed dici fortasse verissimè potest, hæc perinde ac locis valent, posse perdurare. Quippe quum apud Apolloniam maris Ionij fabas multos perdurare annos confirment, multos etiam apud Cyzicum. Sic apud Tarentum & contusam reparari

posse

poſſe affirmant, cinere quoque toſta plurimum ad diuturnitatem ſanè facit: ſic enim humoris minus relinquitur. Columella: Silente Luna fabam vellito ante lucem, deinde quum in area exaruit, cōfeſtim prius quàm Luna incrementum capiat, excuſſam refrigeratamq; in granarium conferto, ſic condita à curculionibus erit innoxia. M. Varro: Faba in oleariis vaſis oblita cinere, perdiu incolumis ſeruatur. Didymus: Fabæ marina aqua rigatæ & reſperſæ, integræ & illæſæ permanebunt. Plinius fabam in oleariis cadis oblitam cinere longo tempore ſeruari dixit. Item fabam à Pyrrhi Regis ætate in quodam ſpecu Ambraciæ vſque ad piraticum Pompeij Magni bellum duraſſe annis circiter CXV. Faba craſſioribus tunicis operitur, ob hoc efferueſcit. Palladius à Columella: Faba Luna minuente velletur, ante lucem ſanè, & antequam Luna procedat, excuſſa & refrigerata ponetur, ita gurguliones non patietur infeſtos.

Ex faba etiam tentatus eſt panis: lomentum appellatur farina ea: aggrauaturque pondus illa ex omni legumine. Frumento etiam miſcetur apud pleraſque gentes, & maximè panico ſolida, ac delicatius fracta. Quin & priſco ritu fabacia ſuæ religionis diis in ſacro eſt, præualens pulmentari cibo. Aqua marina, aliáve ſalſa non percoquitur, Plinius. Galenus, Qui corporis halitum inani ſagina mentiuntur, vti ſolent, pariunt enim fabæ non ſolidam, vti ſuillæ carnes, aut denſam corpulentiam, ſed quandam fungoſam, lenem, ac flatulentam ſaginam. Porrò fabis abſtinendum Amphiaraus primus præcepit, quod vaticinationibus, quæ ſomnio colligũtur, obeſſe non parum credidit, quod ſuo flatu placidam interpellet quietem, ac mentem in ſomnis conturbet. Orpheus vates fabarum cibum nobis interdixit, ita canens,

A fabulo miſeri, miſeri ſubducite dextras,
Par fuit hoc fabulum, caput ac exeſſe parentis.

Quoniam vt Magi tradidere, mortuorũ animæ ſint in ea. Callimachus Poëta ex hac opinione, ita dixit,

A cyamo dextram triſtante amouit edentis,
Hoc, vt Pythagoras iuſſerat, ipſe loquor.

Sed A. Gellius hoc loco, Pythagorico more teſtatur loquutum fuiſſe, atque aperte cyamos teſticulos appellare voluiſſe, quòd ſint τῷ κύειν αἴτιοι, id eſt pariendi authores, vel εἰς τὸ κύειν δεινοί, hoc eſt ferendo vtero valentes: ſed vetus opinio eſt Pythagoram philoſophum fabam non eſitaſſe, quum in eo verbo non cyamum, id eſt fabam, ſed rei venereæ proluuium deteſtetur. Quum Philoxenus, Ariſtotelis auditor, ſcriptum reliquerit, nullo ſæpius legumine Pythagoram vſum fuiſſe quàm fabis, quoniam & is cibus ſubduceret ſenſim aluum, & læuigaret. Cicero in ea opinione eſt, interdictum eſſe Pythagoreis, ne faba veſcerentur, quod animi perturbationem tranquillitatem quærentibus afferat, quibus is cibus quum magnam ha-

beat inflationem, contrarius esse constat. Plutarchus in commentario de educandis liberis hoc ænigmate abstinendum à fabis interpretatur, id est, à tractandis reipublicæ muneribus, propterea quod antiquitus in creandis magistratibus suffragia per fabas calculorum vice ferebantur. Nempe qui negotiorum securus, & animi in silentio ac tranquillitate viuere cupit, is vacare debet perturbationibus, quæ in obeundis magistratibus frequentissimè sese offerunt. Ex his Plinius: Faba hebetare sensus existimata, insomnia quoque facere. Ob hæc Pythagorica sententia damnata: velut (vt alij tradidere) quoniam mortuorum animæ sint in ea. Qua de causa parentando vtique assumitur. Varro & ob hæc flaminē ea non vesci tradidit, quoniā in flore eius literæ lugubres reperiantur. In eadē peculiaris religio: namq; fabam vtiq; è frugibus referre mos est auspicij causa, quæ ideo refrina appellatur. Et auctionibus eam adhiberi lucrosum putant. Didymus ex his. Physici aiunt fabas hebetare corda eorum, qui eis vescuntur. Quare rectè somnia impedire eas putant, sunt enim flatuosæ. Aiunt & domesticas gallinas ex assiduo earum esu steriles fieri, & cætera quæ retulimus.

Coct. Inc. Nunc de incoctilibus, & coctilibus fabis loquemur. Hesiodus canit, Fabarum semina quæ bubulorum cornuum occursu conciderint, non optimam nacta conditionem, sed veluti errantia & prolabentia, flabellatis potius, quàm satis proximè accedunt. Inde conceptum frigus ea corrumpit, & exucca, & lignosa reddit, adeò vt liquari nō possint. Hoc genus seminis cerasbolon nominatur à Platone, superstitiosa satis origine, quasi sterilia, & irrita prouenïant, quæ per boum cornua ferendo cecidissent in terram. Sotion ait. Seminantem obseruare oportet, ne semina boum cornibus incidant. hæc enim semina quidam cerasbola ab ipso facto vocant, aiuntque & sterilia, & imperfecta, ac inutilia talia generari, adeo vt neque per ignis vim edomari possint. Plutarchus in Symposiacis hac de re abunde disserit, tradens euidentius esse, quàm vt dici debeat, semina quæ inter iactandum inter boum cornua ceciderint, fructum ateramona, quasi rebellem nec coctiuū dixeris, producere. Sic ex lepida translatione, duræ ceruicis hominem apprimè contumacem, cerasbolon, & ateramona appellare Græci consueuere. Verùm rei tam cæcæ nō facilè ratio iniri potest. Plutarchus amicis sæpè causam disquirentibus planè sic irrita & cassa fieri semina cornibus bubulis procidua inficiatus est, quū permulta sint euidentia, quorum omnino cæca sit causa, nec ratio quouis modo possit iniri. Tandem leguminū, seminumq; contumaciā frigori acceptā refert, quod premens & cogens habitū ad duritiā perducat, sicut calor in mollitiē obsequiosam laxet, sed à Theophrasto causa protinus dilucidatur. Ipse nanq; insaniā putat, referre causam ad aratorū boum cornua, quorū occursu dum iactātur semina percussa obduruissent: nam si in lapidē impegerint, nō ideò lapidescunt, quū lapis quouis cornu durior sit. Prætereà si ad cornua non offenderint, vt qui equis, & mula-

mulabus arant, etiam robustæ, & incoctiles nascuntur. Neque solas ex leguminibus fabas lentesq; pati hoc, sed alia legumina, & frumenta. Sed videri hæc sola pati, propter eorum vsum frequentiorem. Præterea aliis fresis vti solemus, non integris, & ex farina, nec facile deprehendi potest importuna hæc cruditas, quæ vi ignis domari non potest. Existimat igitur id vel à solo, aut cœlo euenire. Fit enim vt ager vnus, cultus idem, aliquando coctilia, aliquando incoctilia ferat, & aliquando sulco discriminante, semina vt hîc facilia, illic cõtumacia nascantur. Eueniunt etiam ex seminibus coctilibus incoctilia, & vicissim ex his illa. Vocat coctile, quod facile elixari ad nostri vsus rationem potest, contra vitium in tarditate coquendi, vel quod laxari non potest, incoctile. Tandem aditum totius vestigationis alimentum esse dicit, & ab eo procedere. Scilicet eius qualitate, & quantitate: nam quæ tepidis locis, stercoratis, tenuibus, & apricis sunt, alimentum leue, & facile habent, itaque fructum rarum, mollemque præstant. Exemplum in terra Lemnia, vbi quia terra lenis, similia alimenta porrigit, ob id coctilia. Ægyptus etiam soli, & aëris causa coctilia affert. author enim coctilitatis, & digestionis est calor: quapropter stercorata antecedunt vicenis ferè diebus ea, quæ nõ stercorata. Quæ igitur agro feruenti leuiq; proueniunt, his de causis coctilia sunt. Contra quæ terra frigida, lenta, & viscida, & quæ nimio abundet humore, & stagnanti, & cui subsunt scatebræ, exurgunt, incoctilia sunt, nimia alimenti copia, ex permistione frigidæ partis, & terrestris, congelatio nanq; & condensatio ex iis fiunt, quibus induratio. Vnde palustria nulli vsui humano procreant idonea, & non nisi pecori abdicata, vt ne macerata quidem obsequantur. Quum dixerit de solo, transit ad causam aëris, & ad eius peregrinas conditiones, nempe pluuias, quia alimenti pars est, vnde quum plus alimenti, & crudius subministretur, eandẽ sequi deprauationem. Vnde si incessatur imbribus, perinde esse, ac si sua natura terra sit vda. Si causæ digerantur in hæc, nil vetat si ager vnus, aliàs coctilia, aliàs incoctilia ferat, nihilq; vetat si eodem sulco diuersa semina procreentur, quum in terris etiam venæ difformes sint, & vt in metallis, sic & in aruis putandum est. Ex his rationibus sequitur, quod partium quoq; partes diuersentur, vt ex eodem caule diuersis naturis prodeant semina, & ex eadem siliqua, vbi scilicet aër suam impegerit qualitatem. Accedit ad hæc imbecillitas fabacei generis, vt eius partes etiam imbecilliores sint. Argumentum illud est quod faba sui coloris non sit compos perpetuò, sed interdum nigrescat. A frigore etiam concretionem, & densitatem fieri ostendit regio apud Philippos, in qua nascuntur incoctiles fabæ, quod regio illa frigida sit: aliud argumentum, quod si in area relinquatur in valuulis, iam estu torrefactis, non mutantur, sed manent coctiles, tum quia teguntur siliqua, tum quia sese mutuo stipant, tum etiam quod terra affecta est calore, muniuntur aduersus illam refrictionem,

ſic è contrario ablatæ ab area, poſitæq; in tabulatis flatus ſubit, & cōdenſat, propter imbecillitatem, quippe tum primum exutas domiciliis ſuis. Sed ſi vbi perfectę fuerint vannentur, nil tum à ventis patiuntur, quia iam durius corium præſidio eſt. Adhuc ſi diutius ſub diuo relinquantur, contrahunt vitium incœtilitatis, quia ex refrigeratione dureſcunt. Et poſt ſationem ſi imbres inceſſerint, incoctiles etiam euadunt: non eſt igitur mirum, aërem, aquam, & ſolum, cogere poſſe in ſua iura ſemen ipſum. Sunt & qui dicant incoctilia fieri, quando putamine duriori veſtiantur, quippe nō videntur admittere calorem, quo perficiantur: quod ſi corticis contumacia remiſerit, admiſſo calore coctilia fieri. Qui verò putant hoc vitium fieri, dum in area ſunt, non eſt veriſimile, quippe ſolis vis ſi dempſerit de ſucco aliquid, ac de ſuauitate, tamen addit aliquid facilitatis ad coctionem, & ſi hoc verum ſit, non tamen aduerſatur iis, quæ diximus: nam hæc ſiccitas non affert duritiem ſicut illa, quæ prouenit à condenſatione: nam hæc exiccatio ſolis potius rarefacit. Coctilia etiam facile perforantur, quia ſunt dulciora, facilius in eis beſtiolæ generantur, & concocta magis ſunt, ob id etiam celerius immutantur. Plinius: Circa Philippos ateramnon nominant in pingui ſolo herbam, qua faba necatur: teramnon, quæ in macro, quum vdam quidam ventus afflauit. In qua tranſlatione aperto errore Plinius falſus eſt, quippe Græci non herbam inter fabas naſcentem, ſed ateramnon vocant legumina inobſequioſa, & contumacia.

Inf. rem. Faba, Theophraſtus inquit, magis ærugine infeſtatur, quia vndique foliis ſtipatur, & foliorum ſinibus inſidet humor, denſiuſq; obſeritur, & ſua raritate plus trahit humoris. Adde quod fructus haud procul abeſt à terra: inferiores ob id putreſcunt partes, quia minus perflabiles, hæret humor, nec excutitur, ob id facilius putrefit: rubigo enim putrefactio quædam eſt reſidui humoris, quapropter ex largioribus imbribus rubigo non prouenit, qui eluunt ſe ipſi, ſed ex minutis pluuiis, atque roribus ſiue flatu, ſiue ſolis ſuperuentu. Nec omittit fabarum putamina, quæ non ſolùm radicibus, ſed etiam germinibus arborum appoſita ſunt, nocere, & præſertim iis, quæ nuper proſiluere, vtpote imbecillioribus: idque duritia, & ſiccitate ſua operantur, alimentum tum trahendo tum arcendo, alimento enim deſtituta omnia moriuntur. Didymus: Caue ne ponas circa arboris radicem fabæ ſemen, ne arbor areſcat. Arbores omnes iuuari dicuntur fabarum paleis, aut aliorum leguminum, aut frumentacei generis, iuxta cuius radices inditæ fuerint arefactæ. Quintilij: Quæcunque arbores flores abiiciunt, aut defluos habent, ſic curabis: Circumfoſſis radicibus palearum fabacearum aqua temperatarum, magnę quidem arbori octo congiorum menſuram, paruæ verò non minus, quam duos congios circumiice, ſic ægrotantes curabuntur, & de cætero à morbo liberæ erunt.

De piſo.

De piso. CAP. XL.

POST fabam de piso dicemus, quod nullum vel hoc nomine à faba nobilius. Varro: Si pabulum naturale desit, seratur, quòd maximè sequantur apes pisum, quod valentibus vtilissimum est.

Nomen. Græcis πισὸς dicitur, à Pisa, loco, in quo olim copiosissimè nascebatur, inter Ossam, & Olympum montes sito, vnde adlatum prædicant. Dicitur etiam Græcè λέκιθος, quasi dicas oui vitellum, quem colore & similitudine exprimit, quum per maturitatem ex viridi flauescit. Dicitur & ὠχρὸς, id est pallidum, à medullæ colore. Latinis pariter pisum, pisus & pisa, vni tantum Palladio dicitur in genere fœminino. Vocant etiam eruiliam propter similitudinem, quam cum pisis habent. Itali *pisello* dicunt.

Descriptio. Theophrastus, quando è terra nascitur, inquit, frequenti exit folio, oblongiusculo, caule humi sparso, siliqua cylindracea, granis non interseptis, sed quasi inuicem se contingentibus, amplum vagumque, sed radice imbecilla. Plinius: Quorundam caules sparguntur in terram, si non habeant adminiculum, vt pisorum, quod si nõ habuere, deteriora fiunt. Folia multiplicia, granũ inæquale, & angulosum veluti cicercula. Prolixè admodum hæc seges serpit, humi semper sparsa, nisi ridicas sit nacta. Folio oblongo. Prælongis, gracilibus, & fistulosis caulibus, per media folia euntibus perfoliatæ modo, supernè in clauiculas eminentibus. Flore papilionis effigie, albicante, sui medio purpureo. Februario, & Martio mensibus floret, & subinde semina in vaginulis cylindraceis affert.

Genera. Duo sunt apud nos pisi genera; vnum minus, fulcris non indigens, alterum arbores scandens, quibus accubet affixum, omnia capreolis vinciens illigat. Discrepant & colore grana, alba, & cinerea, quæ nõnulli eruilia vocant. Minus in cibis gratum. Vidimus & vnum genus angulosa corporatura, quod existimauimus Plinianum. Syluestre copiosum est, apud nos nascens, figura non absimili, radice multis fibrillis capillata, adultiore, flore coloris obsoletioris, folio nigriori.

Cælum. Columella tepidum locum exoptare scripsit, & cœlum frequenter humidum. Plinius in apricis seri dixit, frigorum impatientissimum. Ideo in Italia, & austeriore cœlo non nisi verno tempore.

Solum. Serendum soluta, & facili terra. Stercorari agros piso Saserna putauit. Subdit Columella Si confestim aratrum sequatur, & quod falx reliquerit, prius quàm inarescat, vomis rescindat, atque obruat, id cedit pro stercore. Plinius in Italia seri terra facili ac soluta. Leontius, pisum, dicit lutosa terra serere conuenit, in arida enim conciditur, priusquam enascatur, & perit. Quæ verò non conciduntur, degeneres fiunt.

Satio. Sera, Theophrastus ait, satione gaudere. Columella, Tribus modiis iugerum obseritur, licet obserere primo tempore sementis, ab æquinoctio autumnali. Plinius: Nouembri mense seritur in Græcia pisum, at in Italia, &

austeriore cœlo non nisi verno tempore. Iugerum pisi tres modios recipit. Palladius Septembri mense postremo, & ad idus vsque Octobris pisum serit. Iugero quatuor modios, vel tres sparsisse sufficit. Nos Nouembri, & Decembri, Ianuario, & Februario serimus. Ridicas iuxta affigimus quo sequaci reptatu per ramos scandant, nec humi serpant, & corrumpantur. Colliguntur quum persica fuerint, nec Luna minuente.

Inf. rem. Theophrastus fragilissimum pisum putat, quippe æruginem vehementissimè sentit, quia frequenti folio est, terrenum, amplum, vagumque. Implet enim locum totum, etiam si amplo interuallo positum sit. Frigoribus, atque gelationibus id obnoxium maximè, quia radice imbecilla cohæreat. Vermes etiam in piso nascuntur, quum aer modicè humidus, siccusque, vel quum tempestiuè non humescit.

Cibus. Diocles in leguminum censu ei secundas à faba tribuit partes. Galenus fabis non dissimilem retulisse naturã dicit, nec diuerso ab illis modo mandi. Apud nos commendatio in iurulentis, quia facile elixantur, & manduntur in patinis cũ suis thecis, & in opiparis cœnis nullũ legumen sæpius se offert.

Cõditura Exucto solibus humore, diutius à putrilaginis labe vindicatur, suis valuulis explicitum.

De cicere. CAP. XLI.

POST pisum, cicer describetur, cuius exactam historiam, à Theophrasto desumemus.

Nomen. Græcis ἐρέβινθος, Latinis cicer, Italis *cece, & cecere* dicitur.

Descriptio. Theophrastus ita effigiat. Caule surgit omniũ firmissimo, lignosissimo, sed obliquo, parua siliqua, pauciora continet, cùm cæteris leguminibus seminum multitudo pro eius magnitudine sequatur. Principium vnde siliquis adhæret, eminens est, quo germinat, & radicatur. Summam foliorum partem salsilago quædam obducit. Altissima radice cohæret, quum legumina ferè cuncta singulari nitantur radice, eademque lignosa, & prætenuibus surculis capillamentorum fibrata, & nonnunquã ex latere emittit. Plinius ex eo: Altissimas cicer radices habet, ramosaque est, folio multiplici, siliquis rotundis. Culmo apud nos surgit, sesquipedali, lateratim ramoso, quasi in obliquum flexo, fistuloso, compluribus in eo hærentibus foliolis rotundis. Iuxta summos alarum ramulos, confertim siliquulæ proueniunt, vno exortu nixæ cylindraceæ, in quibus semina particulatim distincta protuberantibus torulis conspicitur, nulla intersepiente membranula.

Genera. Cicer, apud Theophrastum, tum magnitudine, tum sapore, odore, & forma plures differentias sortitur: vt arietinum, & columbinum. Candida inter omnia dulcedine præstant. Nigrũ, & rufum firmius est, quàm album. Dioscorides syluestris, & satiui meminit. Syluestre foliis satiuo simile, odore acri, & figura seminis discrepans. Columella arietini, & punici meminit.

Plinius

Plinius dicit arietinum esse arietino capiti simile, vnde ita appellatur album, nigrumque. Columbinum, quod alij venetium vocant, candidum, rotundum, leue, arietino minus, quod religio peruigiliis adhibet. Syluestre foliis satiuo simile, odore graui. Auicenna nominat album, rubrum, nigrum, & orobinum. Apud nos arietinum videtur frontata arietum effigie, & angulo mucronem æmulante, colore album, rubrũ, obsoletè nigricans, vel ex fusco purpurascente. Græcis κρίος dicitur. Columella videtur punicum vocare illud erui similitudine, ob id aliquibus orobeium appellatum, subamarum vt eruum.

Columella humido gaudere cœlo dixit. Palladius amare loca maritima, atque humido cœlo seri. Athenæus in agro Milesio optimum prouenire. *Cœlum.*

Breui agrum emaciare dixit Theophrastus, quamobrem solum nouale non facit, nec solo quolibet, sed bono proficit. Edax legumen esse, maximè terra potiri, etsi in ea minus temporis maneat, solum solo pullo, crassoque lætari, vel terram nigram melius cicer ferre. Breui agri succum depopulari. Cicer ob id solum nouale non facit, nec quolibet vulgari solo, sed optimo proficit, quod contra rationem esse videtur, quia non solùm celeriter exit, sed celerrimè perficitur, quum quadraginta diebus, vel paulo pluribus perficiatur, cuius rei causa robur est, quo & alta superare, & sibi sufficere potest: nam & aqua minima indiget, & hac tantum ad primum germinandum, inde quod reliquum est, se ipsum nutrit, nisi virium momenta afferat sal, exiccans quod nimis est: nam & in generatione iuuat, & priuata ciceris natura talis est. Argumento: ea, quæ secundum mare sata sunt, lætius proueniunt. Et diluta pluuiis salsilagine corrumpitur, & vermiculatur. Sed cur id in sabuletis eueniat, quærendum, nisi ab ipsius substantiæ proprietate eueniat. Sed videamus quid cæteri agricolæ de eo statuant. Cato, Cariosam terram faciet, si iacias cicer, & quia vellitur, & quod salsum est, eo malum est. Columella loco seri debere dicit quam lætissimo, nam terram lædit, atque ideo improbatur à calidioribus agricolis. Tremellius maximè obesse ait solo virus ciceris, quia sit salsæ naturæ. Plinius: Natura ciceris est gigni cum salsilagine, ideo solum vrit. Serendum in tenuiori terra, quæ non multo indiget succo. Palladius lætissimo loco serit à Columella edoctus. *Solum.*

Theophrastus tempori vtrique datum dicit, & locis dilutioribus serò serendũ censet. Eadem ex parte radicem fundit, & caulem, qua annexus siliquarũ consistit, inq; ea velut principiũ quoddã germinandi haudquaquam obscurum, ad mentulæ formam effigiatum, inspicere possis. Radix deorsum versus, folium & caulis sursum tendunt. Floris productio diuturnissima est, sed perfici diebus paucissimis potest, siquidem post sementem diebus quadraginta absolui possit: nam in totum celerrimè genus id leguminis cõsummari nulli dubium est. Herbam enecat omnẽ, & maximè, *Satio.*

ac celerrimè tribulum. Florenti pluuia obest, id enim abluta salsugine radice tabescens interit, & ab erucis protinus erosum perit. Cicer nigrum, atque rufum firmius est, quam album, enimuero iactura illa salsuginis, veluti sphacelismus est. Columella. Cicer, quod arietinum vocatur, itemque alterius generis, quod punicum vocatur, seri mense Martio toto potest. Iugero modij tres abundè sunt, operis totidem seminantur, occantur duabus, sarriuntur vna, runcantur vna, velluntur tribus. Summa fit vndecim operarum. Plinius: Paucissimis diebus post florē maturatur cicer, id enim à semente diebus xxxx perficitur, nec nisi madefactum pridie seri debet. Imber florenti nocuus. Commune omnium satorū vitium vrica, etiam ciceris, quum salsilaginem eius abluendo, imber dulcius id facit. Serere in iugero temperati soli iustum est ciceris modios tres. Palladius Maio mense serit. Iugerum tribus modiis conseritur.

Cultus. Certo mangonum commēto cicer præmature exire monet Theophrastus, si iam suis thecis prius aqua maceratum seratur. Primo quia minus putrescit, quia arcetur siliquarum obiectu humidioris terræ noxa. Præterea ex putaminibus ipsis putrefactis plus alimenti accedit, sic ante illa exeunt, quæ sine thecis nata fuerint. Ne florenti ciceri pluuius aer obsit, nam abluta salsugine, tanquam ei ingenita & connaturalis tabescit illicò, & exeditur erucis, ab ea noxa liberat vinum, si semen in eo præmaceretur, nec ratio deest, quia vinum acrimonia non caret, qua salsugo illa fouetur, ne tam facile imbribus diluatur, & erucæ à vino cauent. Columella vt celerius enascatur, macerandum pridie iubet. Florentinus: Si pridie quàm seminaturus es cicer aqua tepida maceraueris, maius nascetur. Quorundam superuacua cura est, qui maius cicer esse volentes, vnà cum corticibus ipsum similiter præmaceratum, addito nitro in aquam serunt. Quod si præcox cicer facere velis, ipsum circa hordei tempus seminato. Quo verò vigoris tempore nemo ipsum comedere possit, cucumeris syluestris, & absinthij semine ex aqua tritis per dies quinque sub diluculum irrorato: etenim ros per quinque dies eluit omnem ex ipso amaritudinem. Palladius: Macerandum est pridie, vt possit citius nasci. Cicer grande nasci Græci dicunt, si aqua tepida pridie infundatur.

Inf. rem. Vermes ciceri innascuntur, & erucæ, ob alimēti, cœlique intemperiem, videlicet quum plus minúsve alimenti præbetur: aer enim immodicè humidus siccúsve est, vel etiam quum non tempestiuè humescit. Ciceri verò, quum salsugine ablata dulcedinem ceperit, vermes innascuntur, quippe natura vbique animal gignit, modo calor cum humiditate ratione debita coëat. Tabitudo propria radicis ciceris est, & vricarum infestatio. Vermes gignuntur, quum sequutis imbribus calor repentinus humorem incluserit, sic & nasci vricæ solent. Cicer circumplicando necat se. Paxamus, Olerum medicina est cicer, si vnà seratur, arcet enim erucas. Plinius. Cicer in-

tra olera propter multa portenta ſerendum eſſe tradidit Palladius. Theophraſtus refert in Media, reliquiſque excelſis tractibus conditum diu perdurare poſſe. Corruptis ſeminibus animal ſemper gignitur, cicere excepto, id ſolum gignere animal nullum poteſt, ob id cicer omnium maximè durat. Cicer diu perdurare poteſt, quod acredinem, & amaritudinem habeat ſucci, quod & nigreſcit, quum corrumpitur. Omnium optimè reponitur cicer, quia amaritudinem quandam & acredinem habet, quę quidem qualitates ſeruare impune poſſunt, quamobrem & corruptum nullas generat beſtiolas, quemadmodum nec ſemina olerum. Nonnunquam ſponte naturæ tunditur cicer, & omnino quæ acerbi ſaporis ſunt. Plinius. Ciceri in horreis nullæ beſtiæ innaſcuntur. *Cōditura*

De cicercula. CAP. XLII.

POST cicer de cicercula, quum non minus eo apud nos ſeratur colaturque, nomine & figura affinis.

Quæ Theophraſto λάθυρον, & λάθυρος, Theodoro interpreti, & Latinis cicercula eſt. Neapolitanus *cicerchia* corrupto à cicercula nomine. *Nomen.*

Caule humi prociduo, & folio, vt piſum, oblongiori exiri dixit Theophraſtus. Sed Plinius: Eſt & cicercula minuti ciceris, inæquales angulos habens, veluti piſum. Columella. Cicercula, quæ piſo ſimilis eſt, ſapore certe nihilo differt à cicera, ſed colore tantùm diſcernitur: nam albedini propior, frequens apud nos ſeritur, quaternos & inæquales granũ habet angulos, piſi magnitudine in ſiliqua compreſſiori, ramuli in tortiles capillaceas clauiculas deſinunt. *Deſcriptio.*

Columella, & Pallad. ab eo, cœlũ humidũ cicerculã exoptare dixerunt. Iidemq; locum lætum ei aſcripſerunt, nec vllum leguminũ minus agro nocere. Immò Saſerna iuuari agros & ſtercorari cicercula putauit. *Cœlum.* *Solum.*

Inter ſolſtitium, & caniculam Varro ſerendam cicerculam putat. Columella Ianuario, & Februario ſeri debere, quamobrem in Italiæ locis ante Calendas Nouemb. ſeritur. Tres modij iugerum implent. Rarò reſpondet, quia nec ſiccitates nec auſtros in flore ſubſtinet, quæ vtraque incommoda ferè eo tempore anni ſunt, quo defloreſcit. Cicerculæ modij quatuor, operas bubulcorum tres poſtulant. Occantur opera vna, runcantur vna, velluntur vna. Summa fit ſex operarum. Eadem habet Palladius in Ianuario. Iugerum cicerculæ modios tres recipit. *Satio.*

Vermiculis obnoxia. In ipſis enim gignuntur, ſequutis poſt imbres caloribus, vel ſi prius quàm fuerit reſiccata, dies feruidi acceſſerint, & aer modicè humeſcens, ex Theophraſto. *Inf. rem.*

Galenus ochris, & phaſelis non longè diſſimili natura lathyron cõſtare prodidit, Aſiaticos ſuos eo cibo maximè in Myſia & Phrygia plurimum vti: nec eo tantum modo, quo in Alexandria, aliiſque pluribus oppidis ochris, & phaſelis, ſed in modum phacoptiſanæ etiam, id eſt freſorum cremoris. *Eſus.*

De cicera. CAP. XLIII.

VT congenera legumina describamus, post cicerculam ciceram describemus. Columella non tam leguminibus, quàm pabuli generibus annumerat, vt dicemus in pascuis, sed eadē in cibis nō inutilis, nec iniucunda.

Nomen. Theophrastus ὤχρος, Theodorus ciceram vertit, modo eruiliam. Varro & plerique eruiliæ sæpius meminere, & videntur per eruiliam ciceram intellexisse. Galenus eruiliam genus leguminis dicit, folio quàm faba longiore, quum eruiliæ nusquam meminerit. Neapolitani *doliche* vocant.

Descriptio. Folio oblongiore constare eruiliam Theophrastus dixit. Columella à cicercula solo colore differre, nam est obsoletior, & nigro propior, quum sapore nihilo certe differat. Palladius ab eo. Cicera distat à cicercula solo colore, quia sordet, & nigrior est. Plinius oblongiore folio eruiliam constare dixit: & quæ Theophrastus de ochro dixit, de eruilia conuertit.

Solum. Columella læto solo serit, sic ab eo Palladius.

Satio. Seritur ab eodem, primo, vel altero sulco, mense Martio, ita vt postulat soli lætitia, quod eadem quatuor modiis, nonnunquam & tribus, interdum etiā duobus, ac semodio iugerū occupat. Ciceræ modij quatuor operas bubulcorum tres postulant, occantur opera vna, runcātur vna, velluntur vna. Summa fit sex operarum. Palladius à Columella: Cicera Martio seritur, primo, vel secundo sulco. Iugerum quatuor, vel tribus, vel etiam duobus modiis implebimus.

Cibus. Columella. Cicera bobus erui loco fresa datur in Hispania Bætica, quæ quum suspensa mola diuisa est, paulum aqua maceratur, dum lentescat, atque ita mista paleis subtritis pecori præbetur. Ciceræ libræ sexdecim satisfaciunt vni iugo, eadem hominibus non inutilis, neq; iniucunda est. Plinius torrere docet. Quum fieret panis hordeaceus, eruiliæ admixtione fermentabantur, iustumq; erat duæ libræ in sex semodios.

Conditura. Theophrastus seruari optimè posse dixit, quoniam id habet, quod arcere, tutarique possit. Hæc tamen calida, & sicca est. Celerrimè tunditur sua natura. Plinius: sua amaritudine cicercula se facile tueri potest, ex Theophrasto, qui vt vidimus, de cicera, non de cicercula dixit.

De araco. CAP. XLIIII.

EST aracus lentis vitium, post cicerculam apponemus, quum non pauci sint non infimæ literarum viri, qui cicerculam à Galeno aracum vocari velint, nos distinximus, quia Theophrastus, quem in hoc opere sequimur, eiusq; valde doctrinam admiramur, vtriusque meminerit, & si Galeni aracum non sit cicercula, tamen ex leguminibus fortasse ei valdè affine est.

Nomen. Theophrasto ἄρακος, siue ἀρακὶς est. Galenus ἄραχον per χ scripsit, vltimā syllabam, in Aristophanis comœdia, quæ Holcades inscribitur, vbi inquit, aracon, triticum, ptisanam, zeiam, lolium, similam, & id semen cicerculæ affine,

ſine, ſed ſuis regionibus naſci ait ſyluestre quoddam rotundum, ac durum, eruo exilius in cerealibus granis, quod arachum adiecto in vltima ſyllaba ſpiritu nominant. Latini aracum dicunt.

Theophraſtus naſci ait in lente, rem duram, & ſcabram. Galenus araci ſemen cicerculæ proximũ prodit, eamq; reliqua facie tam ęmulari, vt multi idem eſſe genus exiſtiment, quandoquidem tam vſu, quam viribus conſentiunt. Sed aliquando duriores ſentiuntur araci, coctiui quoque difficilius in ventre conficiuntur, ſed Galeni pater Agriculturæ ſtudioſus, quum per ſenectam ruri degeret, inuenit aracum quodam degenerationis argumento, durum ac rotundum innaſci lenti, cibo tamen damnatum. Apud nos legumen exoritur, ab indole ſua cognoſcitur cicerculam in hanc ſpuriam abiiſſe, eſt ei prorſus cognatum & ſimile, vt altera cicercula dici poſſit, quum eius grana ſordibus nigricent inter piſa, orobos & cicerculas, vt Columella affirmare videtur. Foliis cicerculæ, ramulis peruoluitur flexilibus, quaſi teniolis circa frutices, vel calamos, inter legumina naſcitur, vt vitium, & exitium lentium ſit verè. *Deſcriptio.*

De lente. CAP. XLV.

LENTICVLÆ laudes apud Græcos authores maximas leges, & præſertim apud Athenienſes. Pythagorici maximo honore proſequuti ſunt. Varro pro apibus ſerendã cenſet, præcipuè vbi naturale pabulum abfuerit.

Dicebatur φακὸς Græcis ab rure, qui fuit ἀσκὸς, vnius elementi mutatione, quia eius ſiliqua granis compreſſis, circinatã lagenulam effigiare videtur. Latinis lens eſt, & lenticula, quod lenes, æquanimesque veſcentes efficiat. Apud Italos nomen retinet, nam *lentecchia* vocant. *Nomen.*

Fertiliſſimum leguminum Theophraſtus prædicat, quum puſillum ſemen afferat, caulis in latus ſpectat, ſiliquæ in latitudinem molliter funduntur, minor ſiliqua pauciora fert. Plinius: Ramoſa lens. Apud nos lentis ſeges humi fuſa, & reptatrix eſt, foliis viciæ, ſed minoribus, floribus exiguis in candido purpuraſcentibus, ſiliquis paucis, vbi duæ, aut plurimum tres inſunt. Floret Iulio menſe, & deinceps in ſiliquis fert grana. *Deſcriptio.*

Theophraſtus quo ad colorem, ſaporemq; differentiam facit. Sed candida ſapore præſtantior. Naſcitur & Indiæ lens, viſu fœnugræco ſimilis, quæ circa Vergiliarum occaſum metitur. Plinius, Duo eius genera in Ægypto, alterum rotundius, nigriusque, alterũ ſua figura. Vnde vario vſu tranſlatum eſt in lenticulas nomen. *Genera.*

Plinius ſiccum cœlum exoptare ſcripſit. Laudatur maximè lens Peluſiaca, eſt enim Peluſium oppidum vnum ex ſex oſtiis Nili in Ægypto. Apud nos ſicco, vdoque cœlo gaudet, vbi humor, lætior. Martialis: *Cœlum.*

Accipe Niliacam Peluſia munera lentem,
Vilior eſt alica, carior illo faba.

Solum. Cato lentem in rudeto, & rubricoso loco, qui herbosus non sit, serit. Columella: Solo tenui, & resoluto, vel pingui, & sicco maximè loco seri debere: nam in flore facile luxuriat, & humore corrumpitur. Saserna lente solum stercorari putat, si post eam viridē desectam statim aratrum subsequatur, & quod falx reliquerit, priusquam inarescat, vomis rescindat, atque obruat. Plinius: Lens amat solum tenue magis, quàm pingue. Lentem in frutectoso, & rubricoso, qui non sit herbidus, serit, ex Catone. Palladius eadem habet, quæ Columella.

Satio. Theophrastus lentem tertiæ sationis esse dixit. Varro lentem interuallo serit inter caniculā, & solstitiū. Virgil. occidente Boote seri debere scribit.

Nec Pelusiacæ curam aspernabere lentis,
Haud obscura cadens mittet tibi signa Bootes.
Incipe & ad medias sementem extende pruinas.

Columella sementi media, crescente Luna vsque in duodecimam serit, sationesque eius duas seruat, alteram maturam per mediam sementim, seriorem alteram mense Februario. Iugerum agri paulo plus, quàm modius occupat. Lentis sesquimodius occatur vna opera, sarritur duabus, runcatur vna, vellitur vna. Summa fit operarū octo. Plinius: Virgilius lentem seri iubet Boote occidente. Nouembri seritur. Serere iugero tēperati soli iustum est lentis modios tres. Serendum à vigesima quinta Luna, vsque ad XXX. ita demum sine limacibus fore. Palladius eadem, quæ Columella recitat.

Ars. Theophrastus retulit lentem, quæ ante satum bubulo fimo fuerit obuoluta, longè præstantiorem fructum producturam. Ratio est, quia iuuat calor, & siccitas stercoris. Ac paxillo demissam crassescere. Columella: Lens vt celeriter prodeat, atque grandescat, antequam seratur fimo arido permisceri debet, & quum ita quatuor, aut quinque diebus requieuerit, spargi. Palladius eadem à Columella. Florentinus, Lentem, quæ ante satum bubulo stercore fuerit obuoluta, longè præstantiorem emicare fructum prodidit. Celeriusque demeti pollicetur, additque proceriorem euadere, quæ in aqua tepida cum nitro prius maduerit, quàm seratur.

Inf. rem. In lente exit aracus res dura, & scabra, dicit Theophrastus. Adnascitur lappa (ἀπαρίνη) lenti, & interimit, quæ alimoniam subripit, tam quam terra ministrat, quàm quæ à sole, & aëre venit. Plinius: Lentem herba securidica, quam Græci à similitudine pelecinon vocant, & quidem complexu necat. Paxamus: Lentem securidica herba, Græci pelecinon appellant, necat. Reperitur & in eis coctibilitas, & incoctibilitas. Sed eius rationes in faba diximus. Apuleius tradit seminibus lentem modicam ammiscendam esse, dum seruntur. Natura enim resistit aduersus impetus, atq; molestias ventorum.

Cibus. Plinius inuenit apud authores æquanimitatem fieri vescentibus ea, & opti-

optimam esse, quæ facillimè coquatur, & quæ maximè aquam absorbet. Florentinus Ægyptiam lentem in cibo acceptam lætitiam afferre, & conciliare dixit. Ex lente intentatus est panis, quum perarida citra pingue possit friari.

Columella. Lens ne curculionibus absumatur (nam etiam dum est in siliqua estur) curandum erit, vt quum extrita sit, in aquam demittatur, & ab inani, quæ protinus innatat, separetur solida, tum in sole siccetur, & radice silphij trita cum aceto aspergatur, defriceturque, atq; ita rursus in sole siccata, & mox refrigerata, recondatur, si maior est modus, in horreo, si minor, in vasis olearijs, salsamentarijsque, quæ repleta, quum statim gypsata sint, quandocunque in vsus prompserimus, integram lentem reperiemus. Potest tamen etiam citra istam medicationem cineri mista commodè seruari. Florentinus nullum semen corruptionis labem sentire promittit, quod laserpitiato aceto conspersum sit. *Cõditura*

De aphaca. CAP. XLVI.

NVNC de segetali aphaca sermonem habebimus, quum de oleracea in horto abundè dixerimus. Dubitat Hermolaus apud Theophrastum, num aphaca segetalis vnum & idem sit cum oleracea, an diuersum. Quum sanè clarè constet Theophrastũ in leguminum censu segetalẽ aphacam ab oleracea distinxisse, inquientẽ, In leguminũ genere, lens, aphaca, & pisum.

Græcis ἀφάκη est, vnde si Græcum etymon respiciemus, α poterit esse inficiale, & φακὸς lens, quasi non lens. Potest & illud α similitudinem significare, quod quadantenus lenti simile, vt ἄλοχος vxor est quod eiusdem cum viro thori. Latinis aphaca. Italis *veccione*, quia viciæ species videtur. Neapolitani *apice* vocant, corrupto ab aphaca nomine. *Nomen.*

Theophrastus scribit aphacæ esse siliquas leniter latas, vt lenti. Nascitur in aphacis securina, securi similis, atque in omnibus ferè inest, quod simul alatur, intermisceaturque, seu ratione telluris, quod non ineptè putaueris, seu ob aliam aliquam causam. Dioscorides: Altior lente, tenuibus folijs, siliquas lenticula maiores fert, in quibus terna, quaternave semina nigra, lente minora continentur. A quo Plinius: Aphaca tenuia admodum folia habet, pusillo altior lenticula est, siliquas maiores fert, in quibus terna, aut quaterna semina sunt nigriora, & madidiora, & minora lenticula. Galenus: Aphacæ seminum figura non rotunda velut fabarum, sed aliquando latiuscula, similis lenti. Apud nos quadrangulari caule exit, flore subrubro, siliquis pisi, lenticulæ maioribus, in quibus semen viciæ maius, aut nigrius, folijs ex aduerso binis, pisi capreolis. Semen maculosum, vipereis maculis depictum, viticulis exilibus, optat pedamenta circum, quibus surrigi possit. *Descriptio.*

Dioscorides & Plinius in aruis nasci dixerunt, vel intra segetes spontè. *Cæl. Sol.*

Theophrastus. Sera illarũ satio est. Apud nos seritur mense Septembri. *Satio.*

Cibus. Seritur multis Italiæ locis ad columbarum saginam. Galenus: Aphacam cum planta & valuulis integram rustici reponunt, vt brutis pecudibus pabulo sit. Per famem tamen quosdam inueni, qui hanc quoque comederint, potissimum vere, quum etiamnum viret, quemadmodum fabas, & cicera esitare consuescunt. Sunt non solùm insuauia, sed concoctu difficilia: alimonia, quæ ex ipsis in corpus permeat, improbi & crassi succi esse dicitur.

Cōditura Celerrimè perit. nā corruptis animalia ꝓpria gignūtur, ex Theophrasto.

De eruo. CAP. XLVII.

ERVVM medicaminis vim obtinet, quippe per eruum Diuum Augustum curatum in epistolis ipsius memoria extat, vt ex Plinio habetur, eiusq; farina theriacam subintrat. Leguminibus etiam adnumerandum.

Nomen. Græcis ὄροβος, Latinis eruum, nec multum à Græco Latinū vocabulum distat ab eruendo, quod manu capiatur, & eruatur. Italis *orobo*.

Descriptio. Theophrastus caule obliquo exire scripsit, siliqua cylindracea, grana in siliquis sine septo, quæ se inuicem vt pisum tangant, sed minora, quàm paludapij, vel sambuci acini. Dioscorides, Eruum est frutex tenuis, angusto folio, semē in vasculis habens, simile tithymali paralij, aut catanances, magnitudine seminis ethiopidis, aut lithospermatis. Plinius, Ramosum, diutius floret.

Genera. Saporem, & colorem, generum differentiam facere scripsit Theophrastus, sed candidum dulcedine præstat. Galenus addit: Pallidum inter candidum, & rufum medium: laudatque flauum & pallidum, vtpote medicamentosum haberi, & alterum inter segetes spontè nascens.

Solum. Lætari loco macro, nec humido Columella dicit, quia luxuria plerunq; corrumpitur. Palladius: loco sicco, macroque.

Satio. Theophrastus vtrique tempori dari scripsit. Seri maturo satu, sui roboris causa, quum possit hyemis algores sufferre. Temporis ratione semina mutari, vt leuiora, faciliora que reddantur, nam si eruum quis vere serat, facile gratumq; exit, non graue, quemadmodum si autumno seratur. Florum productio diutina est: nam & flos cæterorum leguminum more particulatim erumpit, ab ima parte flore subeunte, siliquaturque diuersis diebus. Primùm pars infera floret, quæ quum desierit, proxima incipit, atque ita ad supernam itur successu assiduo, qua de causa multa ex eruis euulsa parte ima defluxisse cernuntur, superna verò penitus esse viridia. Columella: Potest & autumno seri, nec minus post brumam, Ianuarij parte nouissima, vel toto Februario, dum ante Calendas Martias, quē mensem vniuersum negant agricolæ huic legumini cōuenire, quod eo tempore satum pecori sit noxium, & præcipuè bubus, quos pabulo suo cerebrosos reddit. Quinq; modiis iugerū obseritur. Erui modij quinq; totidem operis conseruntur, occantur vna, item singulis sarriuntur, runcantur, metuunturque,

cuncta

cuncta sex operas occupant, stercorari aruum ex eo Saserna putauit. Plinius: Nec eius operosa cura est. hoc amplius quàm vicia runcatur. Sufficiunt singulis boum iugis modij quini sati. Martio mense satum noxium esse bobus aiunt. item autumno grauedinosum. Innoxium fieri primo vere satum. In iugero erui modios sex serere iustum est. Palladius Ianuario eruum seri nouissimò loco sicco, & macro. In iugero quinque modij sufficiunt. Octobri in læto agro.

Dioscorides ad boum saginam satum dixit coctum appositum. Virgilius idem annuit, *Cibus.*

Eheu quam pingui macer est mihi taurus in eruo.

Galenus iniucundum, & insuaue prorsus fatetur, & hominum cibis abdicandum, sed bobus in pabulo gratissimum, si prius aqua madescat. Porrò grassante famis iniuria, vt Hippocrates scriptum reliquit, inexpugnabili necessitate pressi homines, hoc sese saturant.

Seri eruum inter radices cōsueuit, vt tradit Theophrastus, remedio contra papiliones, & brassicis associatur, vt ab erucis defendatur, & quicquid eiusdem generis sit. Pestis eius est orobanche, quæ scapum, & comas aggreditur, vt imbecillitatem suam fulciat, & tanquam brachiorum complexu vinciens, angit, & obstrangulat. Plinius: Est herba, quæ cicer enecat, & eruum circumligando se, vocatur orobanche. *Inf. rem.*

Nascitur in eruo phalangium. Patientissimum omnium vetustatis est. Plinius à Theophrasto. Nascitur in eruo bestiola aranei generis, si hyems aquosa sit. *Coditura*

De orobanche. CAP. XLVIII.

POST eruum vitium erui prosequemur, vel anguinam erui, imo herbarum omnium, quibus adhæserit. Dicemus primo de Theophrasti orobanche, mox Dioscoridis, quæ satis inter se diuersæ sunt.

Græcis ὀροϐάγχη, quasi erui anginam dicas, suo enim amplexu, complexúque angit, & strangulat eruum. Theodorus eruanga vertit apud Theophrastum, quam ita describit. Erui pestis est orobanche, ciceris & fabæ, quæ scapum & comam aggreditur, vt imbecillitatem suam fulciat, & tanquam brachiorum complexu vinciens enecat. Huius speciē esse dicerem, quam idem Theophrastus cadytam vocat. Est Syriaca illa herbula cadytas vocata, quę arboribus, vepribus, atq; aliis quibusdam innascitur. A quo Plinius: Est & Syriaca herba, quæ vocatur cadytas, non tantum arboribus, sed ipsis etiā spinis circūuoluens se. Recentioribus Græcis videtur hæc κασσύθα, litera y in u transeunte, cassuta, & posterioribus cuscuta. Vulgò apud nos *podagra lini* dicitur, quod quasi compedibus id, cui inciderit, illigat, vt vinctu eo facile non possit extricari. Hæc thymum aggrediens, & circumplectens epithymū à Dioscoride dicitur, sic etiam hyssopo, serpillo, aliisq; non paucis congeneribus clauiculis inhæret, vt in Gargano monte sæpius vidi, *Nomen.* *Descr.*

& attrectaui: nam postquam suapte adoleuit radice, finitimis plantis surrecta sese implicat, & alimentum nacta, suis radicibus destitutis, quasi sui muneris oblitis, aliena vescitur quadra, earum succum depopulando: omnibus nanque his oriendi, & aucupandi conditio par. ramulis enim suis se circumuoluendo summa sensim fruticum fastigia scandit, crebrisque clauicularum voluminibus prorepens, tam stricto, tenacique complexu, vt velut strictis laqueis strangulet, vt nonnunquam stirpes humi deturbet, foliis orbata, flore albo, semine tenui, cirri diluta rutilant purpura, & nonnunquam rufescunt. Theophrastus etiam, Eruanga erui, & lappa lentis proprium vitium putatur, quod altera eruum potissimo vincat causa imbecillitatis, altera inter lentem maximè coalescat, quæ quidem eruangæ proxima est: etenim pari modo aggreditur, & herbam totam veluti brachijs, nec secus angit, atque obstrangulat. Altera est orobanche Dioscoridis, etiam leguminum pestis, & ab eruo nomen trahens. Cauliculus est sesquipedalis, aut pusillo excelsior, subrubens sine foliis, hirsutulus, pinguis, tener, flore subalbido in luteum vergente, radix illi subest, digiti crassitudine, quæ dum ariditate flaccescit, scapus dehiscens in rimas dissilit. A recenti Græcia ὀσπρολέων, quasi leonis legumen, aut leonteos botane, quasi herba leonina, ex Paxamo. Neapolitanis vulgò *neca*, quasi fabas necans dicitur. Ab aliquibus lupa, quod plantas deuorare videatur. Aliqui toram, quod vbi vaccæ degustarint, statim tauros adeant. Plinius à canini genitalis similitudine cynomorion aliquibus nominari dicit, non inepta, nec inconcinna similitudine, si planè contempleris. A radice singulari surgens, caule glabro, aliquot foliis conferto, & inter ea emergentes flores habet, quasi in glomerem omnes collectos, tumens circa radicem, quæ omnia caninum genitale effigiant. Hæc non amplexicaulis est, sed sola præsentia maleficium affert, radicibus alimentum omne subripiens, vt apparet ex eo, quod succiplenula est. Sotion, & cæteri agriculturæ authores remedia aduersus natales eius exortus condiderunt. In aruis non prodibit, si in quatuor eorum angulis, & medio rhododaphnæ ramuli pangantur. Hoc eodem remedio putant legumen omne à noxa vindicari. Qui volunt hanc frugum pestem prorsus aboleri, quinq; testas creta depingunt, Herculis effigiem leonem strangulantis referentes, & in quatuor agrorum angulis, atque in medio collocant. Sunt qui delineatam eo modo testam in area tantum media, vt hanc amoliantur perniciem iubeant obrui. Democritus affirmat orobanchem herbam cõfestim abigi, si mulier quæ in menstruis est, solutis crinibus & nudo corpore gallum in manibus tenens, areã circumeat. Sunt è Græcia, qui longa probarũt experientia, quę serenda sunt legumina galli cruore respersa, nulla ab hac aduersante herba sentire penitus iniuriam, eoque roratu à nocumentis tuta esse asserunt. Plinius scribit: Legumentis addita coctionem accelerat.

De pha-

De phaseolo. Cap. XLIX.

Est & phaseolus ex leguminum genere: huius Theophrastus non meminit, nisi sub dolichorum nomine, nos hunc segetalem, alterum hortensem dicemus, sed nunc segetalem, intelligendo de illis minimis candidis.

Græcis φασίολος. Galenus discrimen inter φάσηλον, & φασίολον facit, ac diuersa esse legumina scribit libro de alimentorum facultatibus, & videtur hunc vilem nostrum & minimum φάσηλον, & smilacem & hortensem φασίολον dicere. Latini Grecorum imitatione pluribus nominibus nominant. Columella phaseolus, phaselus, Palladius faselus, Plinius faseolus. Itali *faggioli*. *Nomen.*

Plinius venosa folia habere dixit, cuius siliquæ cum ipsis manduntur granis. Surgunt apud nos phaseoli sine pedamento subsistentes, ramos in latum pandunt, foliis hederaceis, minoribus, mollioribus venosis, ternis ex vno pediculo prodeuntibus, floribus purpureis, albicantibus, siliquis pedalibus, primo exortu viridibus, & teneris, vt cum granis simul mandantur elixæ, grana alba, circa nexus, quibus hærent siliquis, nigricantia. *Descriptio.*

Apud nos plura genera sunt, maiora, media, minima, albaq;. *Genera.*

Columella. Veruacto, vel melius pingui, & restibili agro seruntur. Ab eo eadem Palladius. Serere eos qua velis terra licet. *Solum.*

Virgilius ad occasum Bootes serendum phaseolum præcipit in Georgicis, *Satio.*

Si verò vitiamq; seres, vilemq; faselum,
Haud obscura cadens mittet tibi signa Bootes.

Columella, Faselum ad escam vindemiis serito, ad percipiendum semen vltima parte Octobris, circa cal. Nouembres melius obruitur. Septembri mense seu potius à calendis Octobris phaselus rectè terræ mandatur, nec amplius quatuor modiis iugerum obseritur. Phaseoli modii quatuor obruuntur totidem operis, occantur vna, metuntur vna. Palladius eadem, quæ Columella. Plinius à Virgilio seri iubet Bootæ occidente. à Columella: Ab idibus Octobris ad calendas Nouembres. A fidiculæ occasu, occari tantum desiderat.

De dolichis, siliquis, siue phaseolis. Cap. L.

Nunc ad alteram phasioli speciem, siue de hortensi, quam supra describendam proposueramus.

Theophrasto δόλιχος, ac λοβὸς à siliquarum magnitudine. Dioscoridi σμίλαξ κηπαία, siue hortensis smilax, Theodorus Theophrastum vertendo, vbi dolichos, siliquam vertit. Galenus libro de alimentorum facultatibus ex Theophrasti authoritate hos dolichos appellat. Itali *faggioli turcheschi*. *Nomen.*

Theophrastus ita suum dolichum describit. Siliqua speciali nomine appellatur, scandit pedamento, cui accumbit, prælongo, propter eos adfixo, ita enim reddi eos putant frugi, contrahit enim eruginem, nisi adminiculo fulciatur, perit facillimè siliqua. Corpore læui graciliique constat, facilè *Descriptio.*

arbores ſcandit, offenſatque. Dioſcorides hortenſem ſmilacem ſuam ita depingit. Frutex eſt, folio hederæ, molliori tamen, tenui caule, capreolis vicinis fruticibus circumuolutis, qui tantum adoleſcunt, vt topiarias ſcenas repræſentare videantur. Siliquas fœnigræci profert, longiores, & toroſiores, in quibus ſemina renum ſimilia, ſed inæquali colore recluduntur, quæ quadam ex parte fulueſcunt. Galenus ex Theophraſto: Dolichus adacta palo conſurgit, & fructum gerit: ſin hoc adminiculo careat, vitioſus fit, & rubigine tentatur. Apud nos prolixiſſimis viticulis ſerpit, ad topiariorum ornamenta, attegia & vmbracula efformans.

Genera. Ex fructus varietate diſtinguuntur genera. Fructus enim perquàm amœno aſpectu ſunt, non flaueſcunt, interdum auro prorſus rubeſcentes, plerumq; bicolores, & vnicolores, maculis atris, giluis, rotundis granis, teniatim aſperſis, obliquis, renunculi effigiem referentes.

Cæl. Sol. Cœlum, ſolumq; vt patricum exoptat, & milium, quum plerumq; in ea ſerantur, & inter ciceres, cæpas, & caules. Macro, & ſoluto etiam optimè prouenit: quò pinguius ſolum, eò rarius ſpargatur: etenim penſilibus hortulis mulieres noſtræ ſerunt in feneſtris, vt æſtiuis ſolibus liberentur. In ſegetibus nemo veterum agricolarum meminit, quum ſolius horti munus eſſet.

Satio. Iiſdem temporibus, quibus panicum, & milium à naſcentibus herbis liberentur. Colliguntur vbi ſiliquæ albeſcunt, ſole aſſiccantur, reponunturq́;.

Cibus. Diocles in leguminum cenſu poſt fabam, piſum, poſt piſum dolicham apponit. Nos horum valuulas cum granis ipſis aſparagorum more mandimus ancipiti edulio, inter bonum malumq; ſuccum ambigente.

De lupino. CAP. LI.

DIXIMVS de ſatiuis leguminibus, nunc de ſylueſtribus, vel quæ pro ſylueſtribus habentur. Lupino multum tribuit Columella, quod & minimum operarum abſumit, & viliſſimè emitur, & maximè ex iis, quæ ſeruntur, iuuat agrum. Nam & vineis iam emaciatis, & aruis optimum ſtercus præbet, ac vel effœto ſolo prouenit, vel repoſitum in granario, patitur æuum, boues per hyemem alit, & famem hominibus propulſat in annonis. Subſcribit huic Plinius. Nullius, quæ ſeruntur natura aſſenſu terræ mirabilior eſt. Primum omnium cum ſole quotidie circumagitur, horasq; agricolis etiam nubilo die demonſtrat. Arboribus ægris lupinum circa radices earum ſeri conuenit, aqua lupini vſti circumfuſa pomis prodeſt. Lupino trito cum oleo radicibus linunt, contra formicas. Apuleius Græcus addit quoq; cum ſole quotidie circumagi, & ruralibus dici horas indicare, etiam aëre nubiloſo.

Græcis θέρμος dicitur, quod calidior ſit cæteris leguminibus, vel quod aqua calida lauatur, quo moleſtum, & triſtem amarorem exuit. Apuleius θέρμον ὄρεινον vocat, montanum lupinum, & ſylueſtre. Legitur apud Athenæum Polemonis

lemonis testimonio lupinos apud Laconas Lysiadas nos nominari. Latinis & Italis lupinus.

Omnibus vtpote notus à Theophrasto non describitur. Siliqua magnopere circumsepta. Principium, quo siliquis adhæret concauum, habet. Plinius: Caule singulari, fistuloso, ter florens. Nos ita describimus: Culmum edit perinde ac faba, rectum & suapte natura stantem, rotundum, nonnihil tomentosum, radice singulari, & multum fibrosa, à qua ferè per totum caulem, rami alterno situ exeruntur. In pediculis folia sena, vel septena diuisura, digitata, aduersa, virentia, subtus incaua, hirsuta, siliquæ fabaceis minores, per ambitum crenatæ, fructus durus, rotundus, compressus, albidus foris, subluteus intus, perquàm amarus. Flos ter æstate spectandus: nam initio ex imo emicant albi, postea è cauliculis effœta æstate, & autumno exeunte. *Descriptio.*

Etsi syluestris penitus sit, vt Theophrastus de eo retulit, est tamen satiuus & sponte nascens. Satiui apud nos tria genera: maior, qui *ischiano* dicitur, medius *nostrate*, minimus *canzanello*. Syluestris Plinius meminit. Lupini quoq; syluestres sunt, omnimodo minores satiuis, præterquam amaritudine. Apud nos passim nascuntur, satiuum per omnia refert, nisi quia grandior multo est caule, pedali folio, quinquefariam dissecto, angustiore, flore purpureo puniceo, fructu rotundo minore, guttatis maculis, pullis, cinereis veluti viperinis. *Genera.*

Frigida, niuosaq; amare dixit Theophrastus, vt syluestre. *Cœlum.*

Idem etiam arenas, sabulũ, & terræ vitia sequi, horrere culta, & frugale solũ aspernari, & exile solum amare. Causam adde, quia in hoc sentire calorẽ & celerius perfici possit: nam in cultis & aquosis syluescens, & luxurians, infœcundum redditur. Cato: in agro rubricoso, terra pulla atterina, rudeta, & arenosa, item quæ aquosa non erit, ibi lupinũ bonũ erit. Columella: Effœto prouenit solo, terram amat exilem, & rubricosam præcipuè, vel cretã reformidat, limosoq; non exit agro. Plinius à Catone, In solo autem rubricoso, vel pullo, vel arenoso, si non sit aquosum, lupinũ seri. A Columella verò: In terra maximè sabulosa, & sicca, atq; etiam arenosa. Ex densiore terra, rubricam maximè amat, cretosam terrã, limosamq; odit, & in iis non prouenit. A Columella Palladius. Qualicunq; terra seritur, limoso agro non nascitur, cretam reformidat, amat exilem terram, atq; rubricosam. Florentinus: In terra imbecilli serẽdum. *Solum.*

Lupinus duplici causa seritur, semine recipiendo, vel stercorando agro, vt loca fœcundentur exilia. Dicemus primo quando seritur ad semen. Theophrastus lupinum maturius, & protinus post aream serendum censet, licet robustissimum, aliter malè proueniet. Rationem affert libro de causis, quia terram calentem desiderat, quum eius natura difficilis, & contumax sit, argumento est nimia eius amaritudo, ob id caloris multum exigit. In matura enim eius satione, agri calorem nactus, & macerari, & optimè suum ostendere germen potest, sin minus & prauè germinabit, & simile eueniet, vt si quis exiguo igne validissimum quicquam coquere vellet, ob id bonum *Satio.*

ſolum aſpernatur, & ſtrigoſum deſiderat, & ſabuleta, quia calidius & expeditius ad negotium conficiendum. Petit etiam abunde ab agricola ſibi parari, vt haud profundo abſcondatur ſulco, vt inſolari, fruiq; poſſit aëris tepore. In totum condi ſub terram recuſat, qua de cauſa ſubarantes id ſerunt, & ſæpe ſi in materiem, aut herbam prædenſam quampiam altè incidat, eam vi ſumma impellendo nititur, radiceq; terram contingit, & germinat. Oſtendit etiam robur, quod altè à terra conditum, deducit radicem, & in ſua ſe ſeri valet & abſcondit. Primus omnium ſeritur, nouiſſimus omnium tollitur. Columella. Id ſolum omnium leguminũ non deſiderat requiem in horreo, à Septembri menſe ante æquinoctium crudis noualibus ingeras, & qualitercunque obruas, ſubſtinet coloni negligentiam. Teporem autem autumni deſiderat, vt celeriter confirmetur: nam ſi non ante hyemem conualuerit, frigoribus affligitur. Iugerum decem modii occupant. Lupini modii decem obruuntur vna opera, occantur vna, metuntur vna. Plinius: Terram amat, terraq; operiri non vult. Et vnum hoc ſeritur non aratro. Coli non vult. Tellurem adeò amat, vt quamuis frutectoſo ſolo coniectum inter folia vepreſq;, ad terram tamen radice perueniat. Nihilq; aliud nullo impendio conſtat, vt quod ne ſerẽdi quidem gratia opus ſit afferre. Protinus ſeritur ex aruo, ac nec ſpargi quidem poſtulat, decidens ſponte. Primumq; omnium ſeritur, nouiſſimumque tollitur. Vtrunq; Septembri menſe, quia ſi non anteceſſit hyemem, frigoribus obnoxium eſt. Impunè præterea iacet, vel derelictum etiam, ſi non protinus ſequuti obruant imbres, ab omnibus animalibus amaritudine ſua tutum. Plerunq; tamen leui ſulco integunt. Palladius à Columella: Septembri menſe vel maturius aliquanto lupinus ſeritur, decem modiis iugeri menſura complebitur. Florentinus Græcus, Lupinum præ cæteris aliis ſerere oportet poſt æquinoctium autumni, non expectatis imbribus. Pro ſoli ſtercoratione, M. Varro quædam ſerenda non tam propter præſentem fructum, quàm in annum proficientem, quod ibi ſubiecta atq; relicta terram faciunt meliorem. Itaq; lupinum, quum nec dum ſiliculam cepit, ſi ager macrior eſt, pro ſtercore inarare ſolent. Columella, Lupinum niſi in florem verteris, nihil agrum ſtercoraueris, ſed nec vlla res magis vacui operis, aut ſeritur, aut conditur. Nam & primis temporibus ante aliam ſementim poteſt id obrui, & nouiſſimis poſt cunctos fructus tolli. Sementi facta inoccare oportet, quod ſparſeris. Duo iugera tres operæ commodè occabunt, arboreſq; quæ intereunt, ablaqueabunt, quamuis antiqui ſingulis operis ſingula iugera ſarriri, & occari velint. Plinius: octauo calen. Iulii lupinum ſtercorandi cauſa vertitur. Ad terram alendam poſt tertium florem verti debet, in ſabuloſo poſt ſecundum. Palladius: menſe Septembri circa idus, vt loca fœcundentur exilia, lupinus ſeritur, & vbi creuerit, vertitur vomere, vt putrefiat exciſus. Si quis lupinum ſtercorandi agri cauſa ſeminabit, aratio illud tunc debebit euertere. Caſſianus Græcus: Maio menſe lupinum fodere conuenit, quod ſtercorandi, aut purgandæ

gandæ terræ gratia ſeminatum eſt. Deinde ante idus, antequam vitis floret, ſecare, quum adhuc humidum exiſtat, & demeſſum ſinere, vt paululum putreſcat, & poſtea arare, donec defectum adobruatur, atq; ſic radices omnes corrumpantur.

Theophraſtus confeſtim poſt imbrem rapiendum monet. Siccatus enim à ſiliquis exilit, interitq; quum decidit. Poſt dies feruentes, aëre humefacto mane demetitur, quoniam ſi prius tangatur, decidit, & capi non poteſt. Plinius, Remedium eius ne metētes fugiat exiliendo, vt ab imbre tollatur, quum cœpit matureſcere, rapiendus eſt, quoniam cito exilit, latetq; quum decidit. Florentinus, Cōfeſtim poſt imbrem rapiendum, ſiccatum enim è ſiliquis exilit, & latenter decidit. *Meſſis.*

Quoniam ſylueſtre quidem eſt, cura ei officit, inquit Theophraſtus. Columella: Lupino contraria eſt ſarritio, quoniam vnam radicem habet, quæ ſi fuerit ſauciata, ſeu vulnerata, totus frutex emoritur. Quod etiam ſi non fieret, ſuperuacuus tamen eſſet cultus, quum ſola hæc res adeo non infeſtetur herbis, vt ipſa herbas perimat. Plinius: Coli vtiq; non vult. Pingueſcunt hoc ſatu arua, iuuariq; diximus: adeò non eget fimo, vt optimi vicem repræſentet. Lupinus runcatur tantum. Palladius, Lupinus ſi ſarculetur, quia vnam habet radicem, extinguitur, quod nec deſiderat, quia herbas præter auxilium cultoris affligit. Florentini Græci hæc ſententia de eorum cultura: Antequam flores edant, boues immittantur, quippe quum omnem aliam herbam depaſcent, ſolum lupinum ob amaritudinem intactum relinquunt: nec eget fimo, quum pingueſcant hoc ſatu arua, optimiq; fimi vicem repræſentet, telluremq; in futurum feraciorem reddat. Si coloni ſentiat operam, relicta ſede fugit, culturam enim reformidat. *Cultus.*

Theophraſtus lupinum diuturnius eruo & cicere contineri dicit. Amaritudinem quidem, & acredinem habet, nigreſcitq; quum corrumpitur, ſponte quoq; ſuæ naturæ tunditur, & omnino quæ acerbi ſaporis ſunt. Columella: Repoſitum in granarium patitur æuum. Reliquum, quod ſeminis ſupereſt, in tabulatum, quo fumus peruenit, optime reponitur, quod ſi humor inuaſit, vermes gignit, qui ſimulatq; oſcilla lupinorum aderunt, reliqua pars enaſci non poteſt. Plinius, Condi in fumo maximè conuenit, quoniam in humido vermiculi eius in ſterilitatem caſtrantur. Amaritudo facit, vt diutius duret. Palladius: Iunio menſe lupinus colligitur, & ſi placuerit, ſtatim ſeparetur ex area. Sed longè ab humore eſt ponendus in horreis: ſic enim diutiſſimè cuſtoditur, maxime ſi grana eius afflauerit fumus aſſiduus. *Cōditura.*

Columella: Bouem per hyemem coctum, maceratumq; probè alit. Famem quoq; ſi annonæ ſterilitas inceſſit, hominibus commodè propulſat. Plinius: Lupino eſt vſus proximus, quum ſit & homini, & quadrupedum generi vngulas habenti communis. Maceratum calida aqua homini cibo eſt, nam bouem vnum modii ſinguli ſatiant, validumque præſtant. Florentinus: macera- *Panis.*

vt semen in medio cadat, deinde post messem triticeam virgæ ipsæ mergantur in aquam, solibus tepefactam, pondere aliquo depressæ. Nulli enim leuitas maior. Maceratas indicio est membrana laxatior. Iterumque inuersæ vt prius, sole siccantur, mox arefactæ in saxo tunduntur stupario malleo. Quod proximum cortici fuit, stupa appellatur, deterioris lini, lucernarum ferè luminibus aptior. Et ipsa tamen pectitur ferreis hamis, donec omnis membrana decorticetur. Medullæ numerosior distinctio, candore, mollitia. Cortices quoq; decussi clibanis, & furnis præbent vsum. Ars depectendi, digerendiq;: Iustum est è quinquagenis fascium libris quinas denas carminari. Iterum deinde in filo politur, illisum crebro in silice ex aqua, textumq; rursus tunditur clauis, semper iniuria melius.

Cibus. Theophrastus semen habere quandam pinguedinem, & lentitiam dicit. Plinius. Exprimitur è semine oleum, quod non solum medicis, sed etiam pictoribus, lapicidis, lignariis, cementariis, ac fabris ferrariis vsui est. Præstat & ad lucernarum vsum, quod diutius igni resistat, quàm quod ex oliuis.

Inf. rem. Vnum hoc maximè rationem desiderare dicit Theophrastus, si lolium transit in linum: nam inter se plurimum distant, ni fortè pabulum id etiam immodicè trahat, vt ex ista nimietate mutatio accidat. Sed nostri agricolę credere non possunt, quod linum in lolium abeat.

De cannabo. CAP. LIII.

LEGVMINVM complura genera Columella dicit, inter quæ cannabis maximè grata, & in hominis vsum.

Nomen. Græcis κάνναβος. Sparsæ sunt aquarum scaturigines, quo loci cannabis sata, vel sponte nata luxuriat, ob id videtur id nominis inditum. Latinis vt Varroni cannabis, Palladio cannabus. Itali *canape*.

Genera. Meminit Dioscorides satiui, & syluestris. Plinius tria eius genera facit. Optima Alabandica, secunda Milasea, tertia rosea agri Sabini, quæ quod ad proceritatem quidem attinet, arborum altitudinem æquat. Apud nos in marem & fœminam duntaxat distinguitur, mas ex flos, fœmina sterilitatem cõpensat.

Descriptio. Dioscorides satiuam ita delineat. Foliis fraxini, graui odore, caulibus proceris, semine rotundo. Gliscit verò apud nos rectis culmis, quadratis, striatis, horridis, foliis nigricantibus serratis, septenis, & nouenis è singulo pediculo, diuisuris ricini, crebrisq; geniculatur nodis. Syluestrem Dioscorides ita depingit. Virgas fert altheæ similes, minores, nigriores, & asperiores, cubiti altitudinem æquantes, folio satiua nigriore, & asperiore, flore lichnidis, subrubro semine, & radice altheæ, cuius cortex torquendis funibus accommodatus.

Solum. Columella, Pingue solum, stercoratum, & riguum, vel planum, atq; humidum, & altè subactum deposcit. Palladius eadem, quæ Columella habet. Quintilii, Vmbrosis lacunis, vdisq; marginibus delectatur.

Satio. Columella, Arcturo exoriente, quod est vltimo mense Februario, circa sextum

sextum aut quintum calendarum Martii seri debet, nec tamen vsque in æquinoctium vernum. In quadratum pedem seruntur grana sex eius seminis. Si sit pluuius cœli status, improbè seretur. Incertum est quantam impensam curamque desideret. Plinius, Seritur à Fauonio, quò densior est, eo tenerior. Quintilii, Cannabis seritur ab arcturi exortu, qui est ad quintum calendas Aprilis. Cassianus ex veterum Græcorum placitis Februario serendum censet. Palladius eadem, quæ Columella habet. Apud nos, qui cannabinæ segeti dant curam, pro restibus conficiendis lætissimo solo semina committunt: nam robustiorem cultum, crassioremq; corticem, ac rudiorem stupam creabit, rudentibus & capistris apta, & quanto rarior seretur, eò pinguior fruticabit. Situ muscoso & puluerulento, florum seminumq; spes perit. Qui verò locis mediocriter lætis, densiúsve semen sparget, graciliorem calamum, & sine ramis, & delicatiore cortice producet, aptiorem ad nendum, & ad textrinas. Vbi sata est, herbis manibus solum purgabis.

Plinius. Semen eius, quum est maturum, ab æquinoctio autumni distringitur, & sole, aut vento, aut fumo siccatur. Ipsa cannabis vellitur post vindemiā, ac lucubrationibus decorticata, purgatur. Improbatur cortici proximum, aut medullæ, laudatissimum est è medio, quæ mesa vocatur. Nostri maturato semine in manipulos colligunt, ac simul obseruantes seminarios culmos vnà componunt, radices verò ex altera parte. Deinde semina in culmis straminibus, vel herbis cooperiuntur, vt perfectam maturitatem concipiant per hebdomadam: inde sublatis straminibus in substratis linteis decutiunt semen, & condunt. Collecto semine, manipuli lacunis aquæ plenis merguntur, vbi macerantur diu, deinde insolantur, ac tunduntur, ac deinde cortices staminei velluntur, vt fit in lino. *Messis.*

Plinius, Vsus funibus vtilissimus: iis enim vtuntur in fabricis ad substinenda trahendaq; ingentia pondera, ad nauigia regenda, & ad lintea texenda, quibus infima plebs vtitur. Inuisa admodum furibus, qua subinde ii pendeant, aut laqueo suffocentur. Necessaria piscatorum retibus, quum funes & retia ex ea confecta diutius in aqua commorentur, quàm ex lino. Plagarum etiam vsibus præcipua. Apud nos ad vestium stragula, velorum, & quamlibet denique supellectilem. *Vsus.*

Plinius. Saturandis hyeme gallinis, quo tempore raro oua parere solent, hoc cibo frequenti vtuntur. Nos multum alimentum ex eo gallinis cohortalibus suggerimus, vt hyeme fœcundiores sint, sed steriles postea, quasi pinguedinis mole obrutæ redduntur. Auiculis etiam in cibum porrigimus, ac tantum saginæ affert, vt aut enecet, aut cantillandi alacritatem adimat, vt carduelibus & linottis. Præterea lucernis alit ellychnia & lucem, & ex ea oleum exprimitur. *Cibus.*

De gossipio. Cap. LIIII.

INTER lini genera sunt qui gossipium adnumerent, è cuius fructu candidissimũ vellus netur ad multa vtile, nec est aliud lini genus, quod huic mollitie & candore præferri possit.

Nomen. Græcis ξύλον dicitur, Polluce authore, Theophrasto ἐριοφόρα dicitur, Suidæ βάμβαξ & πάμπαξ, Nicolao Myrepsio βομβάκιον. Plinio, cæterisque Latinis gossipium & xylon, vnde ligna xylina. Arabes *cottonem* vocãt, à mali cotonei fortasse effigie, quod cum eo gignitur. Itali ab his nomina mutuantes, *bombace*, & *cottone* vulgò vocant.

Descriptio. Theophrastus ita suam lanigeram depingit. In Tylo insula, in sinu Arabico est lanigera arbor, folio vitigineo fruticans, verùm minori, fructu nullo, sed in quo lana cõtinetur, mali magnitudine cernitur, verùm nascens compressum, quum tempestiuæ maturitatis sit, aperiri, lanas eximi, qua telas texunt: aliàs viles; aliàs pretiosas. Plinius ab eo: Tylos insula est in sinu Persico: Eius excelsiore suggestu lanigeræ arbores alio modo quàm serum. His folia infœcunda, quæ ni minora essent, vitium poterant videri. Ferunt cotonei mali amplitudine cucurbitas, quæ maturitate ruptæ, ostendunt lanuginis pilas, ex quibus vestes pretioso linteo faciunt. Sed ex se hanc eandem alibi describit. Frutex est paruus, similemque barbaræ nucis defert fructum, cuius ex interiore bombice lanugo netur. Nec vlla sunt in candore, mollitiáve præferenda. Hæc descriptio commodè, & concinnè nostro gossipio quadrat: nam fruticulus est, in quo vitis folia, sed minora, molliora, incana, flores lutei nonnihil purpurascentes in medio, nuculasq; ferunt, aut potius mala exigua pullo colore, dum maturuerint hiantia, lanosum floccum, aut glomum ostendunt, semen oblongum cubebæ, copiosum, alba farctum medulla, oleaginosa, lanugine inuolutum, vt difficillimè extrices.

Cœlum. Cœlum exoptare calidum videtur: nam Theophrastus in Arabico sinu ad orientem verso, & Tylo insula nasci dixit. Plinius in superiore Ægypti parte, in Arabiam vergente. Apud nos apricis maritimis ad Austrũ versis prouenit, vt in Apulia, sic Creta, Cypro, Sicilia, & Melisea Italiæ prouenit vbertim.

Solum. Solum pingue, lætum, & profundum amat, & si macrum erit, lætamine satietur. Sed melius erit per se pingue: nam sole incalescente fimum plantas interimit.

Satio. Satus rationem ita apud Appulos obseruauimus, vbi copiosissimè seritur. Solum primò Ianuario proscinditur, Februario secundo, ac tertio Martio. Aprili demum quando seritur, iterum aratur. Semen separatur vnum ab altero, & spargitur vt triticum. Iugerum soli quarta pars modij complet, sparsum operitur pastino, nascitur post mensem, quum tria folia emerserint foras, manibus herbis liberatur, vel sarculis, & si denuò nascentur, denuo idem opus obeundum. Si in solstitio luxuriat in germina & frondes, summa decerpuntur. Floret Iulio, nec desinit florere, fructificareque, donec hyemis asperitate cohibetur. Aiunt Candiotæ olitores semen suillo stercore & vaccino

mace-

macerati, ſic vberius, & felicius enaſci, nempe celerius emergit, & vberius fert, anteuertitque frigoris tyrannidem, & ſæuitiam. Sic etiam noſtri olitores in minus commodo cœlo, vel moroſiſſimas plantas vernaculas faciunt.

Nullum lini genus huic candore, & mollitie præfertur, quanquam firmitatis in eo parum. *Vſus.*

De fœnugræco. Cap. LV.

Seritvr fœnumgræcum ad meſſem, & ad pabulum, ad pabulum quomodo ſeratur dicemus in prato.

βούκερως Theophraſtus illi nomen impoſuit, à bubuli cornu ſimilitudine, & τῆλις. Plinius αἰγόκερος à caprini cornu ſimilitudine: ſic etiam κεραΐτις, nam κέρας Græcis cornu eſt, magnaque Græcarum nomenclationum pars à ſiliquis, quæ corniculis ſimiles exiſtunt, deſumpta eſt. Hippocrates κέρας. Varro ſiliculam vocat, Columella ab iiſdem ſiliquis ſiliquam vocat, inquiens: Siliquam, quam ruſtici fœnum græcum appellant. Plinius ſiliciam, Palladius fœnugræcum. Itali *fieno greco.* *Nomen.*

Theophraſtus ait eius ſemen viride inolidum eſſe, ſiccum verò odoratum. Ex Dioſcoride. Siliquas profert ſmilacis, ſed minus longas, & toroſas, ſemen loti ſylueſtris, ſed multo minus, vel myagro ſimile. Emicat fœnumgræcum cauliculis paruis ſtriatis, foliis ternis, loto æmulis, & crenatis, flore paruo albicanti, ſemine anguloſo, fuluo in corniculis. *Deſcriptio.*

Theophraſtus fœnumgræcum ſolo tenui inareſcere, nec pingui producere, quod nulli è reliquis accidere dixit. Vt in Eubœa apud Lelantum naſci quidem omnino nequit, & apud Canethum. *Solum.*

Columella ita ſerit: Duo tempora ſationum habet, vnum quũ pabuli cauſa ſeritur, alterum menſis Ianuarij vltimo, vel primo Februarij, quum in meſſem ſeminatur. Hac ratione iugerum ſex modiis occupamus, cruda terra non incommodè fit, daturque opera, vt ſpiſſè aretur, nec tam altè. nam ſi plus quatuor digitis obrutum eſt ſemen eius non facile prodit, propter quod nonnulli priuſquam ſerant, minimis aratris proſcindunt, atque ita iaciunt ſemina, & ſarculis adobruunt. Siliquæ modij ſex, vel ſeptem totidem operis obruuntur, metuuntur vna. Plinius non aratione, ſed ſcarificatione ſeri dixit, quantumque peius tractetur, eò lætius prouenire, rarumque dictu, eſſe aliquid, cui proſit negligentia. Occatur tantum. Palladius ea, quæ Columella habet. *Satio.*

Theophraſtus ſcribit ſubnaſci huic ſtatim ab radice, quod hæmodorum vocant Græci, ſingulari caule, nec abſimili conſurgens, verùm longè breuiori, in culmine quippiam capitis inſtar gerit, radice ſubrotunda nititur. Statim adnaſcens interit, quia pabulum tollit, tum quod terra miniſtratur, tum quod ſole & aëre venit. *Inf. rem.*

De herba tinctorum. CAP. LVI.

SERITVR in Campania herba tinctorum, officinis maxime expetita. Latet me an fuerit antiquis cognita.

Nomen. *Aluz*, vel tinctorum herba vulgo nominatur.

Descriptio. Assurgit grandi caule, & tereti, auenæ crassitie, altitudine cubitali, in longum spicata, spica à medio caule incipit, in quo flores & semen, folio oblongo, vt linaria, sed latiusculo, in viridi clarescente, flore herbaceo, vel croceo, radice tenui, alba, sapore rapisti.

Cœlum. Aperto, & calido cœlo gaudet, oblæditur frigore.

Solum. Solo verò macro, & cliuoso.

Satio. Præparatur solum, vt in lino diximus. Seritur Ianuario, vel Februario, modium seminis duodecim iugera complet. Nascitur à satu sexto, vel octauo die, floret initio Maii, sementescit, excipiturq; decusso semine.

De arundine saccharifera. CAP. LVII.

NOSTRÆ segeti coronidem imponet calamus saccharatus, quum apud nos feratur, colatur, nec mediocrem quæstum inde extorqueant mercatores, dum saccharum diuersis in locis venum exportant, & præsertim quum nemo adhuc eius sationem, & vsum conscripserit, quoniam maiores nostri auditione potius, quàm oculata fide & exploratione aliqua nobis tradiderũt. Aristoteles enim & Theophrastus eius discipulus mel arundinibus Indicis excipi dixerunt. Dioscorides, Est & aliud concreti mellis genus, quod saccharum nominant, in India, & felici Arabia in arundinibus inuenitur, salis modo concretum, & dentibus, vt sal, fragile. Galenus oriri ait in Indicis harundinibus mel, saccharum nominatum. Strabo in sua Geographia non solùm radicibus, sed arundinibus mel extrahere in India, sine apibus. Varro è Latinis huius rei meminit,

Indica non magna nimis arbore crescit arundo,
Illius & lentis premitur radicibus humor,
Dulcia cui nequeant succo contendere mella.

Plinius: Saccharum Arabia fert, sed laudatius India, est autem mel harundinibus collectum, candidum, dentibus fragile, amplissimum, nucis auellanę magnitudine. Et Seneca memorat cannas, quarum humor pinguis, dulcisque in mel abeat.

Nomen. Recentioribus Grecis saccharon, Latinis saccarum, Arriano vel calaminum, vel Indicum. Italis *Zuccaro*.

Descriptio. Non magnitudine solum, sed effigie saccharatus calamus harundines & milium Indicum, & Æthiopicum dicta æmulatur, vel medium inter miliaceas, & arundinaceas plantas, septenum, octonúmve pedum altitudine calamos profert, pollice crassiores, densis geniculis, albida, succulentaque, & perquàm

quàm dulci farctus medulla, folio bicubitali, per longitudinem ſtriato, comoſo flore, quadantenus *ſorgi*, radice harundinacea. Quum harundines anulæ factæ ſunt, præ ſenio turgidæ fiunt, excluduntq́; è rimis, quibus hiaſcunt, ſuccum ſaccharatum, ſed ſolidum ſalis aſpectu.

Calidi, vel tepidi aëris amaſiæ ſunt, vtpote Ægypti, Rhodi, Cypri, Indiæ, *Cœlum.* Africæ, vel Arabiæ, quæ fœlix cognominatur, ſed aëre blandiori allectę, Italiæ, Hiſpaniæ, Galliæ tandem & orbi Europeo inquilinæ factæ ſunt, vt vſq; ad Canarias tranſuectæ ſint.

Solum. Humentis ſoli, & paluſtris amica.

Apud Brutios & Siculos tali arte præparatur ager. Ianuario aratur, in fine *Satio.* iteratur, dicunt vulgo *duplare*, medio Februario tertiò aratur, dicunt *tertiare*: Martio deinde poſtremo ager in areolas efformatur, dicunt vulgò *incaſellare*: ſint areæ viginti pedum longitudinis, octo latitudinis, in extremitatibus erigatur ſulcus, in medio lacunæ fiant, in quibus immiſſæ reſident aquæ, omnes aquario ſulco hærent, ob id decliui aruo ſeruntur, qui flumini ſubiaceat, vt quum decurrit aqua per apertum vadum recipiat aquam, inde harundines ſacchariferas iam adſeruatas in metam in taleolas ſcindunt ſemipedis longitudinis, in quibus genicula intercipiantur, ſulco hinc inde figuntur ſemipedis interuallo diſtantes, quæ Aprili concipientes germinant. Maio menſe, vbi calor inualeſcit, rigantur, vt ſingulis hebdomadibus areæ ſemel irrigentur, aliis diebus aliis partiuntur, idq́; vſq; ad Octobrem. Nouembri menſe inciduntur iuxta radicem, & in faſciculos colligantur in metas, quæ ſub dio efformantur, decem pedum altitudinis, & ita ſeruantur ad ſaccharum conficiendum, vel ad ſerendum Martio, & nunc ager hortus dicitur. Secundo anno Martio menſe, herbæ euelluntur, & ſtercorantur ſulci, & Maio irrigantur, vt diximus, & Nouembri ſecantur calami, diciturque *cannamela* vulgò. Tertio anno eadem cura. Nouembri eruitur radicibus, vt per triennium requieſcat ager. Hic apud Brutios ſerendi modus. Poſſunt etiam ſtolones euulſi, & depacti concipere, ſic etiam oculis è radicibus ſatis, vt in harundinibus. Si ſolum imbecille erit, per biennium fatigant ſolum.

Saccharum paratur arte tali. Euulſi è radicibus calami ad trapetum defe- *Ars.* runtur, emundantur primo frondibus, inciduntur q́; ad palmares taleolas, ſub trapeto contunduntur, ac ſub prælo elicitur incomparabilis vtilitatis latex. In cortinam, ſeu ahænum coniicitur, ac per diem naturalem efferuere ſinunt, aquam iniiciendo ebullitioni ſuffecturam, & viciſſim deſpumando. Si verò ſolum fuit imbecille, per diem & quadrantem ebulliat, vbi verò iam aqua in vaporem expirauit, excoctum ſaccharum inſtar ſalis coaleſcit, & in nolas, ſeu figlina vaſa infunditur, in metæ formam effigiata, quibus in anguſtiori loco foraminulum eſt, ſuis paleis obturatum, ita quadraginta dierum ſpatio relinquunt, & reſerato foraminulo, quo ſordidius craſſamentum facilius exeat, eodem dierum interuallo quieſcere ſinunt, inde luto ex figlina terra, &

aqua subacto dilutiore, metæ latam basim inducunt, & loricam latam, duorum, triúmve digitorum faciunt, quæ crusta vbi aruerit, demum & noua superinducitur, bis térve repetunt, quousq; probè coopertam cognouerint.

Vsus. Sacchari multiplex vsus. Præbet enim suas delicias tum culinæ, tum pharmaciæ, multa enim è sacchoro conflantur, loricantur, conduntur, & conuoluuntur, dulciaria, & tragemata, & alia gulæ blandimenta.

IOAN. BAPTISTAE PORTÆ NEAPOLITANI VILLAE

LIBER DVODECIMVS ET VLTIMVS, SIVE PRATVM.

PROOEMIVM.

AM ad operis finem deuentum est, scilicet ad reliqua herbacea, vbi de prato, siue de pascuis loquemur. Ex iis enim villicus fœni copiam habet, quo armenta saturentur, sine quibus terra commodè coli non poterit. Cato summus in villa prato quintum locum tribuit. Interrogatusq; inquit Plinius, quis esset certissimus quęstus? respondit si bene pascat: quis proximus? si mediocriter pascat. Summa omnium in hoc spectando fuit, vt fructus is maximè probaretur, qui quamminimo impendio constaturus esset. Sed scrofa, ex Varronis sententia, de hoc non consentit, quod alii dant primatum bonis pratis, vt & Varro quoque, à quo antiqui prata quasi parata appellarunt. Columella ab his, Necessarius est prati cultus, cui veteres Romani primas in agriculatione tribuerunt. Nomen quoque indiderunt ab eo, quod protinus esset paratum, nec magnum laborem desideret. M. quidem Porcius & illa commemorauit, quod nec tempestatibus affligeretur, vt aliæ partes ruris, minimiq; sumptus egens, per omnes annos præberet reditum, neque eum simplicem, quum etiam in pabulo non minus redderet, quàm in fœno. Vlpianus de verborum significatione pratum vocat, in quo ad fructum percipiendum falce duntaxat opus est. Cæsar Vopiscus

piſcus quum cauſam apud cenſores ageret, campos Roſeæ dixit Italiæ ſumen eſſe, in quibus perticas pridie relictas gramen operiret. Pratum ſumma Dei benignitate productum eſt, vt ſumma terræ cutis vbique nuda reſtibili feracitate, perenniq; prouentu, virore decoraretur amœno, & vltro pecori veſcendo obiiceretur. Ex varia enim partium terræ commiſtione, cœli habitu, rore, imbribus variæ herbæ producuntur, vt variis quoq; animalium generibus pabulo eſſe poſſint.

Quot pratorum genera, & de aëre, ſolo, & aquis pratis conuenientibus. CAP. I.

CATO duplicis prati meminit, rigui, & ſicci. Pratum ſi irriguum habebis, fœnum non deficiet: ſi non, & erit ſiccum, ſummittito. Prata irrigua, ſi aquam habebis, id potiſſimum facito: ſi aquam non habebis, ſic vt habeas quamplurimum facito. A quo Columella. Prati duo animaduertimus genera, quorum alterum eſt ſiccaneum, alterum riguum. Sed potum prato idoneum eligamus. Columella: Nec campus concauæ poſitionis eſſe, nec collis prærupti debet, ille ne collectam diutius contineat aquam, hic ne ſtatim præcipitem fundat. Poteſt tamen mediocriter accliuis, ſi aut pinguis eſt, aut riguus ager, pratum fieri. At planicies maximè talis probatur, quæ exiguè prona non patitur diutius imbres, aut influentes riuos immorari, aut ſi quis eam ſuperuenit humor, lentè prorepit. Itaque ſi palus in aliqua parte ſubſidens reſtagnat, ſulcis deriuanda eſt: quippe aquarum abundantia aut penuria graminibus æquè eſt exitio. Ab eo Palladius: Prato locum pinguem, leniter inclinatum, vel huiuſmodi vallem deputabimus, vbi humor nec ſtatim præcipitari cogitur, nec diu debet inhærere. Varro etiam campeſtrem poſitionem probauit, quia ibi ſemper prata herboſa. Nunc ſolum eligamus. Columella: Læto, pinguiq; campo non deſideratur influens riuus, meliusq; habetur fœnum, quod ſuapte natura ſuccoſo gignitur ſolo, quàm quod irrigatum aquis elicitur, quæ tamen ſunt neceſſariæ, ſi macies terræ poſtulat: nam & in denſa, & reſoluta humo quamuis exili, pratum fieri poteſt, quum facultas irrigandi datur. Palladius ab eo eligit ſolum pingue roſcidum. Poteſt quidem & ſoluto, & gracili ſolo prati forma, ſi rigetur, imponi. Cœlum tamen optare temperatum nos dicimus, & ſi id non aſſequimur, frigido tamen proximum, humidoque: nam ſi frigidum fuerit, ſolum continuò niuibus obſeſſum herbarum virore orbabitur. Nimis calidum herbas exuret, calidum exiccabit, niſi propinquus adſit humor.

Quomodo fiant prata. CAP. II.

PRATA vel naturæ ſponte naſcuntur, vel arte fiunt. Quæ arte fiunt, vel noua inſtituenda ſunt, vel antiqua renouanda (nam multa ſunt, vt dixi,

quæ negligentia exoleſcunt, & fiunt ſterilia) ea expedit interdum etiam frumenti cauſa exarare, quia talis ager poſt longam deſidiam, lætas ſegetes affert. Igitur eum locum, quem prato deſtinauerimus, æſtate proſciſſum, ſubactumque ſæpius per autumnum rapis, vel napis, vel etiam faba conſeremus, inſequente deinde anno, frumento, tertio diligenter arabimus, omnesq; validiores herbas, & rubos, & arbores, quæ interueniunt, radicitus extirpabimus, niſi, ſi fructus arbuſti id facere nos prohibuerit. Ab eo Palladius: Septembri tempore extirpandus eſt locus, & liberandus omnibus impedimentis, vel herbis latioribus, & ſolidis, atq; virgultis. Deinde quum frequenter exercitatus fuerit, ac multa aratione ſolutus, ſubmotis lapidibus, & glebis vbiq; confractis, ſtercoretur Luna creſcente recenti lætamine. Ab vngulis iumentorum ſumma intentione ſeruetur intactus, præcipuè quoties humeſcit, ne inæquale ſolum reddant mollibus locis impreſſa veſtigia. Vtiliſſimum ſimul & herbę arare, deinde cratire. Nec primo anno rigari nec paſci ante ſecunda fœniſecia, ne herbæ vellantur, obtritiq; hebetentur. ex Plinio.

Quomodo facta prata colantur. CAP. III.

CVLTVS autem pratorum magis curæ, quàm laboris eſt. Primùm ne ſtirpes aut ſpinas, validiorisq; incrementi herbas ineſſe patiamur, atque alias ante hyemem, & per autumnum extirpemus, vt rubos, virgulta, iuncos, alias per ver euellamus, vt intuba, ac ſolſtitiales ſpinas, ac neq; ſuem velimus impaſci, quoniam roſtro ſuffodiat, & ceſpites excitet, neq; pecora maiora, niſi quum ſicciſſimum ſolum eſt, quoniam demergunt vngulas, & atterunt, ſcinduntq; radices herbarum. Tum deinde macriora & pendula loca menſe Februario, Luna creſcente fimo iuuãda ſunt, omnesq; lapides, & ſi qua obiacent falcibus obnoxia colligi debent, ac longius exportari, ſummittiq; pro natura locorum, aut temporius aut ſerius. Sunt etiam quædam prata ſitu vetuſtatis obducta veteri, vel craſſo muſco, quibus mederi ſolent agricolæ ſeminibus de tabulato ſuperiectis, vel ingeſto ſtercore, quorum neutrum tantum prodeſt, quantum ſi cinerem ſæpius ingeras, ea res muſcum enecat. Attamen pigriora ſunt iſta remedia, quum ſit efficaciſſimum de integro locum exarare. Quum herba permaturuerit, tum fœniſecam meſſorem oportet inducere, & deſectam herbam religare, & exportare, deinde locum rigare ſi fuerit facultas aquæ, ſi tamen terra denſior eſt: nam in reſoluta humo non expedit inducere maiorem vim riuorum, priuſquam conſpiſſatum, & herbis colligatum ſit ſolum, quoniam impetus aquarum proluit terram, nudatiſq; radicibus gramina non patitur coaleſcere, propter quod nec pecora quidem oportet teneris adhuc, & ſubſidentibus pratis immittere, ſed quoties herba proſiluerit, falcibus deſecare. Nam pecudes, vt ante dixi, molli ſolo infigunt vngulas, atque interruptas non ſinunt herbarum radices ſerpere, & condenſare. Altero tamen anno minora pecora poſt fœniſecia permittemus admitti, ſi modo ſicci-

tas, & conditio loci patietur. Tertio deinde, quum pratum solidius, ac durius erit, poterit etiam maiores recipere pecudes, sed in totum curandum est, vt secundum Fauonii exortum, mense Februario circa idus, immistis seminibus fœni, macriora loca, & vtiq; celsiora, stercorentur: nam editior cliuus præbet etiam subiectis alimentum, quum superueniens imber, aut manu riuus perductus, succum stercoris in inferiorem partem secum trahit, atque ideo ferè prudentes agricolæ etiam in aratis collem magis, quàm vallem stercorant, quoniam pluuiæ semper pinguiorem materiam in ima deducunt. Ab eo Palladius: Sed si prata vetera muscus obduxerit, abradendus est, & scalptis eisdem locis fœni spargenda sunt semina, & quod ad necandum muscum prodest, cinis sæpius ingerendus. Quod si sterilis factus est locus carie, incuria, vetustate, exaretur, ac de nouo rursus æquetur. Nam prata sterilia plerunque arare conueniet. Sed in nouo prato rapa conserere possumus, quorum messe finita, cætera quæ dicta sunt, exequemur. Plinius: Senescunt prata, restituiq; debent faba in his sata, vel rapis, vel milio: mox insequente anno frumento, rursusque in prata tertio relinqui. Præterea quotiens secta sint, sicilire, hoc est, quæ fœnisecæ prætereunt secari.

Succisum fœnum quomodo tractari & condi debeat.

CAP. IIII.

EXACTISSIME Columella docet, quomodo succisum fœnum tractari, & condi debeat. Fœnum antequam inarescat, optimè demetitur: nam & largius percipitur, & iucundiorem cibum pecudibus præbet. Est autem modus in siccando, vt neq; peraridum, neque viride colligatur: alterum, quod omnem succum si amisit, stramenti vicem obtinet: alterum quod si nimium retinuit, in tabulato putrescit, ac sæpe, quum concaluit, ignem creat, & incendium, nonnunquam etiam quum fœnum cecidimus imber oppressit, quod si permaduit, inutile est vdum mouere: patiemur igitur superiorem partem sole siccari, tum demum conuertemus, & vtrumq; siccatum coarctabimus in striam, atq; ita manipulos vinciemus, nec omnino cunctabimur, quominus sub tectum congeratur, vel si non competit, vt, aut in villam fœnum portetur, aut in manipulos colligatur. Quum igitur ad eum modum siccatum erit, in metas extrui conueniet, easque ipsas in angustissimos vertices exacui: nam sic defenditur à pluuiis, quæ etsi non erunt, non alienum tamen est prædictas metas facere, vt si quis humor herbis inest, exudet, atq; excoquatur in aceruis. Quapropter prudentes agricolæ, illatum tecto, non ante componunt, quàm per paucos dies congestum in se concoqui & deferuescere patiuntur. Plinius verò: Secandi tempus quum spica deflorescere cœperit, atq; roborari, secandumq; antequam inarescat. Cato fœnum, inquit, ne serò seces, prius quàm semen maturum sit, secato. Quidam pridie rigant, vbi sunt rigua. Noctibus roscidis secari melius. Quædam partes Italiæ post messem

ſecant. Fuit hoc quoque maioris impendii apud priores, Creticis tantum, transmarinisque cotibus notis, nec niſi oleo falcis aciem excitantibus. Igitur cornu propter oleum ad crus ligato fœniſex incedebat. Italia aquarias cotes dedit, limæ vice imperantes ferro. Sed aquariæ protinus viret. Falcium ipſarum duo genera: Italicum breuius, ac vel inter vepres quoque tractabile. Galliarum latifundia maioris compendii, quippe medias cædunt herbas, breuioresque prætereunt. Italus fœniſex dextera vna manu ſecat. Iuſtum eſt vna opera iugerum in die deſecari, alligarique manipulos mille ducentos quaternorum pondo. Sectum verti ad ſolem, nec niſi ſiccum conſtrui oportet. Niſi fuerit hoc obſeruatum diligenter, exhalare matutino nebulam quandam, metasque mox ſole accendi, & conflagrare certum eſt. Rurſus rigari deſecta oportet, vt ſecetur autumnale fœnum, quod vocant cordum. Interamnæ in Vmbria quater anno ſecantur, etiam non rigua. Ter verò pleriſque in locis, & poſtea in ipſo pabulo non minus emolumenti eſt, quàm à fœno. Varro: Primum de pratis ſummiſſis, quum herba creſcere deſiit, & æſtibus areſcit, ſubſecari falcibus debet, & quoad perareſcat, furcillis verſari, quum peraruit, de ea manipulos fieri, ac vehi ad villam, tum de pratis ſtipulam raſtellis eradi, atq; addere fœniſiciæ cumulum. Quo facto ſicilienda prata, id eſt, falcibus conſectanda, quæ fœniſecæ præterierunt, ac quaſi tuberoſum reliquerunt campum. A qua ſectione arbitror dictum ſicilire pratum.

De medica. Cap. V.

PABVLORVM genera complura eſſe ſcribit Columella, ſicut medicam, viciam, ſarraginem quoque ordeaceam, & auenam, fœnumgræcum nec minus eruum, & ciceram: nam cætera neq; enumerare, ac minus ſerere dignamur, excepta cytiſo. Sed ex iis, quæ placent, eximia eſt herba medica, quòd quum ſemel ſeritur, decem annis durat, quod per annum deinde rectè quater, interdum etiam ſexies demetitur, quod agrum ſtercorat, quod omne emaciatum armentum ex ea pingueſcit, quod ægrotanti pecori remedium eſt, quòd iugerum eius toto anno tribus equis abunde ſufficit. Plinius: Medica vel in primis dicenda. Tanta dos eius eſt, quum vno ſatu amplius, quàm tricenis annis duret. Vnum de ea, & cytiſo volumen fecit Amphilochus confuſim. Medicam maximè ſequi apes dixit Varro.

Nomen. Græcis μηδικὴ dicitur. Plinius: Medica externa etiam Græciæ, vt à Medis aduecta per bella Perſarum, quæ Darius intulit. Sic nos etiam è Mediæ regionis hortis aduectum citrium, malum medicum dicimus. Latinis medica. Neapolitanis *farfara.*

Dioſcorides ita deſcribit. Medica quum recenter prodiit, foliis & caule trifolio pratenſi ſimilis eſt, procedens verò folia contrahit, caules edens trifolii, & ſiliquas coliculorum intortas, in quibus ſemen lentis magnitudine

dependet.

dependet. Id ficcatum iucundi faporis gratia conditaneo fali admifcetur. Herba tota pro gramine vtuntur, qui pecora alunt. Ab eo Plinius: Similis eft trifolio, caule, foliisque geniculata, quicquid in caule affurgit, in folio contrahitur. Ex Hifpaniis aduecta, nobis inquilina facta eft. Trifolium pratenfe æmulatur, prolixioribus caulibus, folliculum orbiculatum, volutæ figuram exprimens, femina geniftæ.

Iubet Varro, ne in terram nimium aridam, aut variam, fed temperatam demittas. Plinius. Pofcit ficcum, fuccifumq;, vel riguum folum. Solum.

Medicam diximus nomine fuo natales fuos fateri, locumque vbi fœtificat, vocabulum indicat: nam à Medis Græciæ, & Italiæ aduenit. Cœlum.

Varro. In iugerum vnum, fi eft natura temperata terra, fcribunt opus effe medicæ fefquimodium, id feritur ita, vt femen iactatur, quemadmodum fcilicet quum pabulum, & frumentum feritur. Columella: Locum, in quo proximo vere medicam faturus es, profcindito circa calendas Octobris, & eum tota hyeme putrefcere finito. Deinde calendis Februarii diligenter iterato, & lapides omnes egerito, glebasque offringito. Poftea circa Martium menfem tertiato, & occato. Quum fic terram fubegeris, in morem horti areas latas pedum denum, longas pedum quinquagenum facito, vt per femitas aqua miniftrari poffit, aditusq; vtraq; parte runcantibus pateat, deinde vetus ftercus inicito, atq; ita menfe vltimo Aprilis ferito tantum, quantum vt finguli cyathi feminis locum occupent decem pedum longum, & quinque latum, quod vbi feceris ligneis raftris (id enim multum confert) ftatim iacta femina obruantur, nam celerrimè fole aduruntur. Poft fationem tangi ferro locus non debet, atq, vt dixi, ligneis raftris farriendus, & identidem runcandus eft, ne alterius generis herba inualidam medicam perimat. Tardius meffem primam eius facere oportebit, quum iam feminum aliquam partem eiecerit. Pofteaquam voles teneram, quum profilierit, defeces licet, & iumentis præbeas. Sed inter initia parcius, dum confuefcant, ne nouitas pabuli noceat: inflat enim & multum creat fanguinem. Quum fecueris autem, fæpius eam rigato: paucos deinde poft dies, vbi cœperit fruticare omnes alterius generis herbas eruncato. Sic culta, fexies in anno demeti poterit, & permanebit annis decem. Ab eo Plinius: Solum, in quo feratur, elapidatum, purgatumque fubigitur autumno, mox aratum & occatum, integitur crate iterum, & tertium, quinis diebus interpofitis, & fimo addito. Ita præparatū feritur menfe Maio, alias pruinis obnoxia. Opus eft denfitate feminis omnia occupari, internafcentesq; herbas excludi: id præftant in iugera modia vicena. Cauendum ne adurat, terraque protinus integi debet. Si fit humidum folum, herbofúmve, vincitur & defcifcit in pratum. Ideo protinus altitudine vnciali, herbis omnibus liberanda eft, manu potius quàm farculo. Secatur incipiens florere, & quoties defloruit, id fexies euenit per annos, quum minimum quater. In femen maturefcere prohibenda eft, quia pabulum vtilius eft vfque Satio.

ad trimatum. Verno ſeri debet, liberariq; cæteris herbis, ad trimatum marris ad ſolum radi: ita reliquæ herbæ intereunt ſine ipſius damno, propter altitudinem radicum. Si euicerint herbæ, remedium vnicum eſt aratio, ſæpius vertendo, donec omnes aliæ radices intereant. Dari non ad ſatietatem debet, ne deplere ſanguinem neceſſe ſit. Et viridis vtilior eſt, areſcit ſurculosè, ac poſtremo in puluerem inutilem extenuatur. Palladius eadem, quæ Columella recitat. Virgilius vere ſerendam dixit.

Vere fabis ſatio: tunc te quoque medica putres
Accipiunt ſulci.

Theophraſtus medicam nimio ſtercore & vrina perire dixit aliorum relatione.

De cythiſo. CAP. VI.

FRVTEX eſt & cythiſus, ab Ariſtomacho Athenienſi miris laudibus prædicatus pabulo ouium, aridus verò etiam ſuum: ſpondetq; iugero eius annua H-S M M. vel mediocri ſolo reditus. Vtilitas quæ eruo, ſed ocyor ſatietas, perquam modico pingueſcente quadrupede, ita vt iumenta hordeum ſpernant. Non ex alio pabulo lactis maior copia, aut melior, ſuper omnia pecorum medicina à morbis omni vſu præſtante. Quin & nutricibus in defectu lactis aridum, atq; in aqua decoctum, potui cum vino dari iubet, firmiores celſioresq; infantes fore. Viridem etiam gallinis, aut ſi aruerit madefactum. Apes quoq; nunquam defore cytiſi pabulo contingente, promittunt Democritus, & Ariſtomachus, nec aliud minoris impendii eſt. Hæc Plinius, quæ ex Columella excepit. Cythiſum in agro eſſe quamplurimum maximè refert, quod gallinis, apibus, capris, bubus quoq;, & omni generi pecudum vtiliſſimus eſt, quod ex eo citò pingueſcit, & lactis plurimũ præbet ouibus, tum etiam quod octo menſibus viridi eo pabulo vti, & poſtea arido poſſis. Mulieres quidem ſi lactis inopia premuntur, cythiſum aridum in aquã macerari oportet, & quum tota nocte permaduerit, poſtero die expreſſi ſucci ternas heminas permiſceri modico vino, atque ita potandum dari, ſic & ipſæ valebunt, & pueri abundantia lactis confirmabuntur. Varro è cythiſo bonum fieri mel dixit. Et ſi à Theocriti & Virgilii verſibus ſit maximè celebratus, hodie ferè apud nos abolitus eſt vſus.

Nomen. Græcis κύτισος dicitur. Plinius è loco nomẽ deſumpſiſſe indicat, dum inquit, Inuentus hic frutex in Cythno inſula, inde tranſlatus eſt in omnes Cycladas, mox in vrbes Græcas. Ego potius Cynthiſæ inſulæ, quæ vna è Cycladibus eſt, nomen ferre dixerim. Qui κύθιλον in Poëtis legunt, fœcundum fœnum dicunt, quod veneri multum fominis miniſtret. Latinis cytiſus.

Theophraſtus hebenum cythiſi modo fruticoſam dicit. Moleſtus eſt iuxta naſcens, alimenti rapina, nam omnia fermè necat, ſed eo valentior halimus eſt, hic enim vel cythiſum ipſum interimit. Dioſcorides: Frutex cytiſus eſt albus,

albus in totum, vt rhamnus, ramos spargens cubito longiores, in quibus folia fœnugræci, aut loti trifoliæ minora, dorso medio prominente, ea digitis trita erucam olent, gustataque cicer sapiunt. Plinius: Canus aspectu, breuiterque si quis exprimere similitudinem velit, angustioris trifolij frutex. Ramulosa ei folia. Necat alimenti rapina. Galenus, Fruticosa planta cytisus est, eam altitudinẽ attingens, ad quam myrtus crescit. Apud nos viret cytisus frutice candido, foliis singulis pediculis ternis, & ramulosis, quæ si digitis terantur, odorem erucę proximum habent, gustatuq; cicer recens repræsentat, flore in cacuminibus saturatè luteo, pulcherrimoque. Siliquis contortis, seminibus paruis, vix ineunte æstate maturescentibus.

Columella in apibus vtriusque cytisi meminit; satiuæ, & suæ spontis. *Genus.*

Plinius in insula Cythno nasci dixit: non æstuum, non frigorum, non grandinum, aut niuis iniuriam expauescit. Vnde maximè miratur rarum esse in Italia. Apud nos frequens obuia, in Neside insula, Puteolis, Pausilipo, maritimis collibus. *Cælum.*

Varro rectius in tenui terra seri cytisum dicit, propterea quod non multo indiget succo. Columella in quolibet agro, quamuis macerrimo celeriter comprehendere. *Solum.*

Cytisus seritur in terra bene subacta tanquam semen brassicæ, inde differtur, & in sesquipedem ponitur. Aut etiam de cytiso duriore virgulæ deplantantur, & ita panguntur in serendo. Varro. At Columella: Satio autem cytisi, vel autumno circa idus Octobris, vel vere fieri potest. Quum terram benè subegeris, areolas facito, ibiq; velut ocymi semen cytisi autumno serito, plantas inde vere disponito, ita vt inter se quoquouersus quatuor pedum spatia distent. Si semen non habueris, cacumina cytisorum vere disponito, & stercoratam terram circumaggerato. Si pluuia non incesserit, rigato quindecim proximis diebus, simul atque nouam frondem agere cœperit, sarrito, & post triennium deinde cædito, & pecori præbeto. Potest etiam ante Septembrem satis commodè ramis cytisus seri, quoniam facile comprehendit, & iniuriam sustinet. Plinius: Seritur cum hordeo, aut vere, semine vt porrum, vel caule autumno ante brumam. Si semine, madidum, & si desint imbres, satum spargitur. Plantæ cubitales seruntur scrobe pedali. Seritur post æquinoctia tenero frutice. Perficitur triennio: demetitur verno æquinoctio, quum florere desinit, vel pueri vel anus vilissima opera. Obiterque inter ordines allium, & cepe seri, fertile est. *Cultus.*

Omnem iniuriam sine noxa patitur.

Cytiso nigra materies ex Theophrasto: & spissa, & proximè ad ebenum accedere videtur. Ab eo Plinius: Nigricans color cytiso, quæ proximè accedere ebenum videtur. Alibi autem: Adiicit Hyginius, ne hostium quidem, propter nullam gratiam ligni, iniuriam expauescit. Sed nos quum nigram cytisi medullam inuenire quæreremus, frustrabamur voto, attamen inueteratis, *Materies.*

caudicemque crassissimum habentibus mediam partem nigram reperimus, in adolescente vero nequaquam.

Pabulum. Equo abunde est viridis pondo, xv bubus pondo vicena, cæterisque pecoribus pro portione virium. Aridum si dabis, parcius præbeto, quoniam vires maiores habet. Prius aqua macerato, & exemptum paleis permisceto. Cythisum quum aridum facere voles, circa mensem Septembrem, vbi semen eius grandescere incipiet, cædito, paucisque horis, dum flaccescat, in sole habeto, deinde in vmbra siccato, & ita condito. Plinius. Datur animalibus post biduum semper. Hyeme verò quod inaruit, madidum. Satiant equos denæ libræ, & portione minora animalia.

De trifolio pratensi, CAP. VII.

OPTIMAM esse in prato trifolij herbam dicit Plinius, omnesq; ab eiusmodi præstantia pratense trifolium vocant. Idemque trifolium inhorrescere, & folia contra tempestatem subrigere, quod in omni trifolio obseruauimus.

Nomen. Græcè τρύφιλλον, Latinè trifolium. Neapolitani *prato*.

Genus. Trifariam distinctum à floris colore, quippe purpureum, est flore purpureo, album, albicante, & maioribus foliis alterum. Sunt & guttatis, & falcatis superficie foliorum maculis.

Caulem rotundum erigit, cubitalem, ramos exiles, folia per interualla tria, florem in summo, radicem longam, & lignosam habet. Plinius: vtilissimum simul & herbæ arare, deinde gratire, serere florem ex fœnilibus, atq; ex præsepibus fœno dilapsum spargere, priusquam gratiantur. Nec primo anno rigari, & cætera.

De vicia. CAP. VIII.

E Pabulorum genere vicia est, authore Columella, atque agrum stercorat, in quo seratur, nec ipsis agricolis operosa. Sed oportet vbi viridem viciam desecueris, aratrum subsequatur, & quod falx reliquerit prius, quàm inarescat, vomis rescindat, atque obruat. Id enim cedit pro stercore: nam si radices eius desecto pabulo relictæ inaruerint, succum omnem solo auferent, vimque terræ absument.

Nomen. Græci βίκιον dicunt, quod semen fortasse lagenulæ effigiem referat, Latini viciam, vt Varroni placet, à vinciendo, quod item capreolos habeat, vt vitis, quibus sursumuersum serpit, ad scapum lupini, aliúmve calamum, ad quem vt hæreat, eum solet vincire. Itali *veccia*.

Descriptio. Cubitali assurgit altitudine, foliis aphaces, angustioribus tantum, flore pisi, nigricantibus in siliquis seminibus, vel fuscis, quorum figura lenticularis. Iunio mense floribus, & seminibus prægnans est, humi funditur, & repit. Galenus viciæ semini figuram assignauit non orbicularé, sed lenti similem, & fabarum modo longiusculam.

Plinius

Plinius ſiccitatem ex omnibus, quæ ſeruntur, maximè amare, nec aſpernari vmbroſa. Cato quam minimè herboſis locis ſeri iubet. Cælum.

Viciæ duæ ſationes ſunt. Prima quam pabuli cauſa circa æquinoctium autumnale ſerimus, ſeptem modios eius in vnũ iugerum. Secunda qua ſex modios menſe Ianuario, vel etiam ſerius iacimus ſemini progenerando. Vtraque ſatio poteſt cruda terra fieri, ſed melius proſciſſa, idque genus præcipuè non amat rores, quum ſeritur. Itaque poſt ſecundam diei horam, vel tertiam ſpargendum eſt, quum iam omnis humor ſole, ventóve, deterſus eſt, neque amplius proiici debet, quàm quod eodem die poſſit operiri: nam ſi nox inceſſit, quantulocunque humore, priuſquam obruatur, corrumpitur. Obſeruandum erit ne ante quintam, & vigeſimam lunam terræ mandetur. Aliter ſatis ferè limacem nocere comperimus. Hæc Columella. Sed Plinius tria eius ſationis tempora dicit, Circa occaſum Arcturi, vt Decembri menſe paſcat, tunc optimè ſeritur in ſemen. Æquè nanq; fert depaſta. Secunda ſatio menſe Ianuario eſt: nouiſſima Martio, tum ad frondẽ vtiliſſima. Vno ſulco ſata, non ſarritur, non ſtercoratur, nec aliud quàm deoccatur. Ex ſemine eius, ſi lecta matura eſt, palea cæteris præfertur. Vitibus præripit ſuccum, langueſcuntq; ſi in arbuſto ſeratur. Limaces naſcuntur in vicia, mirum in modum erodentes eam. Viciam non proſciſſo ſerere ſine damno, compendium operæ eſt. Serere in iugero temperati ſoli iuſtum eſt tritici modios quinque, viciæ duodecimam partem amplius quàm tritici. Viciam à XXV, ad XXX lunæ diebus ſerendam, ita demũ ſine limacibus fore. Quidam pabuli cauſa ſic ſeri iubent, ſeminis autem vere. Virgilius viciæ tempus ſationis docet. Satio.

Si verò viciamq; ſeres, vilemq; faſelum,
Haud obſcura cadens mittet tibi ſigna Bootes.

De ocymo. CAP. IX.

DIXIMVS ſimplicia pabulorum genera, nunc miſta proſequemur. Erat apud antiquos pabuli genus, quod Cato pabulum vocauit, eoque ſiſtebant aluum bobus: id erat è pabulis, ſegete viridi deſecta, antequam gelaret. Sura Manilius id aliter interpretatur, & tradit fabæ modios decẽ, viciæ duos, tantundem & eruiliæ in iugero autumno miſceri & ſeri ſolitos. Melius & auenagræca, cui non cadit ſemen, admiſta. Hoc vocitatum ocymum, boumq; cauſa ſeri ſolitum. Varro appellatum à celeritate proueniendi, à Græco, quod ὠκέως, ὠκὼς dicunt. Hæc Plinius. Sed Varro. Ocymum dictum à Græco verbo ὠκέως, quod valet cito. Similiter quoque ocymum in horto. Hoc amplius dictum ocymum quod citat aluum bubus, & ideo iis datur, vt purgentur, id ex pabuli ſegete viride ſectum, antequam gerat ſiliquas.

De farragine. CAP. X.

VARRO, Ex ſegete, vbi ſatu admiſta ordeũ & vicia, & legumina pabuli cauſa viridia, quod far, & ferro cæſa, farrago dicta, aut quod primũ in farra-

cia segete seri cœpta. Ea equi, & iumenta cætera verno tempore purgantur, ac saginantur. Columella: Farraginem in restibili stercoratissimo loco, & altero sulco serere conuenit. Ea fit optima cum cantherini ordei x modiis iugerum, obseritur circa æquinoctium autumnale, sed impendentibus pluuiis, vt consita rigataque imbribus celeriter prodeat, & confirmetur ante hyemis violentiam: nam frigoribus, quum alia pabula defecerint, ea bubus cæterisq; pecudibus, optimè desecta præbetur. Et si depascere sæpius voles, vsque in mensem Maiũ sufficit, quod si etiam semen voles ex ea percipere, à Cal. Martiis pecora depellenda & ab omni noxa defendenda est, vt sit idonea frugibus. Plinius. Farrago ex recrementis farris prædensa seritur, admista aliquando & vicia. Eadem in Africa fit ex ordeo. Omnia hæc pabularia: degeneratq; è leguminibus, quæ vocatur cracca: in tantum columbis grata, vt pastas ea negent fugitiuas illius loci fieri. Palladius: Farrago etiam loco restibili stercorato seritur. Ordei canterini in iugero x spargimus circa æquinoctium: & cætera quæ Columella.

FINIS.

INDEX

INDEX PERSPICVVS VILLAE LIBRORVM XII. QVI VT PROBA SERIE DIGESTVS EST, ITA ET MAXIME GENERA NOTATU DIGNIORA COMPLECTITUR.

altera-

919

B

aquam

925

E

F

I

linum

melo-

N

O

raphanus

scole-

T

V

INDICIS FINIS.

005643953

